ئەبۇ جەئفەر مۇھەممەد بىننى جەرىر تەبەرى

تارىخى تەبەرى

نەشرگە تەييارلىغۇچى : ئىمىن تۇرسۇن

ش ئۇ ئا ر ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ قەدىمكى ئەسەرلىرىنى توپلاش ،
رەتلەش ، نەشر قىلىشنى پىلانلاش رەھبەرلىك گورۇپپا ئىشخانىسى

مۇندەرىجە

تارىخچى تەبەرى ۋە «تارىخ تەبەرى» .... (1)
ئاساس قىلىنغان نۇسخا .... (8)

بىرىنچى جىلد

تەرجىمان ۋە مۇئەللىپىنىڭ كىرىش سۆزى .... (11)
فەسلى دەستان. مەقالەئى ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام يەر يۈزىگە كەلگەنلەرى .... (14)
بەيتۇل - مەئمۇرنى بىنا قىلغان بەيانى .... (15)
فەسلى دەستان. مەقالەئى ھەزرەتى ئادەم ۋە شىش ئەلەيھىسسەلام پەيغەمبەرلىكلەرى .... (20)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيسسەلامنىڭ ۋە فاتلەرى زىكرى...... .... (21)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلام پەيغەمبەر بولغانلەرى زىكرى .... (22)
فەسلى دەستان. مەقالەئى ئاتەشپەرەست پەيدا بولغانى بەيانى........ (24)
فەسلى دەستان. كەيۇمەرسنىڭ پادشاھلىقى بەيانى .... (26)
فەسلى دەستان. تەھمۇرس پادشاھ زىكرى .... (35)

جەمشىدنىڭ پادىشاھلىق زىكرى

فەسلى دەستان. بەنبۇرەست پادشاھلىقى زىكرى .... (38)

فەسلى دەستان. ھەزرەتــى نوھ ئەلەيھىسسەلام پەيغەمبەرلــكلەرى
زىكرى .... (38)
فەسلى دەستان. قىسسەئى فەرىدۇن بىننى ئابتىين بىننى ئەفىسا ......
.... (45)
فەسلى دەستان. پادشاھ گۇش زىكرى .... (46)
قىسسەئى نەمرۇد بىننى كەنئان بىننى گۇش......................... (47)
قىسسەئى شەدىد .... (48)
فەسلى دەستان. ئەلقىسسە شەدداد .... (49)
فەسلى دەستان. قىسسەئى سەمۇد .... (51)
فەسلى دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ...... (52)
نەمرۇدنىڭ ئۆلگەنى .... (58)
ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلامنىڭ تۇغۇلغانلەرى .... (60)
ھەزرەتى ئىبراھىم ۋە ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام خانەئى كەئبەنى بىنا
قىلغان زىكرى .... (62)
ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام زىكرلەرى .... (63)
ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام زىكرلەرى .... (64)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلام زىكرلەرى .... (65)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىسسەلام زىكرلەرى .... (67)
ھەزرەتى يۇسۇف بىرلە زىلەيخا زىكرلەرى .... (73)
فەسلى دەستان. قىسسەئى ئەييۇب ئەلەيھىسسەلام .... (94)
فەسلى دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىسسەلام......... (100)
فەسلى دەستان. قىسسەئى پادشاھ مەنۇچىھرە.......................... (105)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ تۇغۇلغانلەرىنىڭ
زىــكرى .... (114)
ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ ھىجرەت قىلغانلەرى............... (120)
ھەزرەتــى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ مىسرغا كەلگەنلەرىنىڭ زىكرى ......
.... (127)
قىسسەئى ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ مىسردىن چىققانلەرى
ۋە فىرئەۋن ئەلەيھىل لەئنەنىڭ غەرق بولغانى......................... (133)

ئىككىنچى جىلد

فەسلى دەستان. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلام كوھى تۇردا موناجاتقە بارغانلەرى ۋە قەۋملەرى گاۋ سالاپەرەست بولغانلەرىنىڭ قىسسەسى .... (141)

فەسلى دەستان. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەفاتلەرى زىكرى .... (146)

فەسلى دەستان. بەلئەم باغورنىڭ قىسسەسى .... (148)

فەسلى دەستان. كەيقوباد پادشاھلىقى .... (153)

فەسلى دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىسسەلام .... (154)

فەسلى دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى داۋود ئەلەيھىسسەلام .... (155)

فەسلى دەستان. ھەزرەتى لوقمان ھەكىم قىسسەلەرى .... (158)

فەسلى دەستان. ھەزرەتى سولەيمان ئەلەيھىسسەلام قىسسەلەرى .... (159)

قىسسەئى بىلقىس .... (160)

فەسلى دەستان. ھەزرەتى سولەيمان ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەفاتلەرى قىسسەسى .... (165)

فەسلى دەستان. ھەزرەتى سولەيمان ئەلەيھىسسەلام روزگارلەرىداقى ئەجەم پادشاھى زىكرى .... (166)

فەسلى دەستان. كەي خوسراۋ پادشاھلىقى زىكرى .... (172)

فەسلى دەستان. قىسسەئى رەجئىم پادشاھ .... (179)

فەسلى دەستان. قىسسەئى پادشاھ لەھرە سب .... (182)

فەسلى دەستان. قىسسەئى پادشاھ گوشتاسىب .... (184)

فەسلى دەستان. قىسسەئى بەھمەنە بىننى ئىسفەندىيار روينەتەن .... (186)

فەسلى دەستان. قىسسەئى سەبا پادشاھلارى .... (188)

فەسلى دەستان. قىسسەئى بەھمەن بىننى ئىسفەندىيار ئوغلى داراب .... (191)

فەسلى دەستان. يونان پادشاھلارى زىكرى .... (201)

دەستان. ئەجەم پادىشاھلارى ۋاقىئەسى .... (204)
دەستان. ئەشكانى پادىشاھلارى .... (206)
دەستان. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىسسەلام .... (207)
دەستان. قىسسەئى مەريەم بىنتەئىمران .... (208)
دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھىسسەلام .... (211)
دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىسسەلام .... (212)
دەستان. قىسسەئى ھىجرەت مەريەم ۋە ئەيسا ئەلەيھىسسەلام ...... (215)
دەستان. قىسسەئى زىكرىيا ئەلەيھىسسەلامنى شەھىد قىلغانى زىكرى
.... (218)
دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ پەيغەمبەرلىكلەرىنىڭ
زىكرى .... (219)
دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئاسمانغە
چىققانلەرى .... (222)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى مەريەمنىڭ ۋەفاتلەرى ۋە ھەزرەتى يەھيانىڭ
ئۆلتۈرۈلگەن قىسسەلەرى .... (225)
دەستان. قىسسەئى پادىشاھان روم ۋە شام .... (228)
فەسلى دەستان. ئىسكەنەدەردىن كېيىن دەريانى دىجلەنىڭ بۇيانىدا تا
پەيغەمبەرىمىز ۋەقتلەرىغەچە ئۆتكەن پادىشاھلار بەيانى .... (231)
فەسلى دەستان. قىسسەئى ئەل-ئەبرەش .... (234)
دەستان. خۇزەيمە ئەل-ئەبرەشنىڭ ئۇمەر بىننى تەرب بىرلە جەڭ
قىلغان ۋاقىئەسى .... (239)
دەستان. ئۇمەر بىننى ئەددىنىڭ زەببا بىرلە زەفەر تاپغانىنىڭ
قىسسەسى .... (243)
دەستان. قىسسەئى جابىر بىننى رەبىئ .... (247)
دەستان. قىسسەئى ئەسھابى كەھف .... (249)

ئۈچىنچى جىلد

فەسلى دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىسسەلام .... (259)

دەستان. قىسسەئى شەمئۇن ئەلەيھىسسەلام .... (265)
دەستان. قىسسەئى ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھىسسەلام .... (266)
دەستان. قىسسەئى ئەردەشىر بابەك .... (275)
دەستان. قىسسەئى ھورمۇز .... (275)
دەستان. قىسسەئى بەھرام بىننى ھورمۇز .... (278)
دەستان. قىسسەئى بەھرام بىننى بەھرام.......................... (279)
دەستان. قىسسەئى شافۇر ئوغۇللارى .... (285)
دەستان. قىسسەئى ئەردەشىر بىننى ھورمۇز .... (286)
دەستان. قىسسەئى بەھرام گور .... (287)
دەستان. قىسسەئى يەزدگەرد بىننى بەھرام بىننى يەزدگرد ...... (299)
دەستان. قىسسەئى ھورمۇز بىننى يەزدگەرد بىننى بەھرام گور
.... (300)
دەستان. قىسسەئى فىرۇزنىڭ خۇشنەۋاز بىرلە جەڭ قىلغانى...... (300)
دەستان. قىسسەئى سوفرا ۋە خۇشنەۋاز .... (302)
دەستان. قىسسەئى قۇباد بىننى فىرۇز .... (303)
دەستان. قىسسەئى نوشىرۋان .... (305)
دەستان. قىسسەئى ھىميەر ۋە ئانىڭ ھەج قىلغانى ۋە كەئبەغە ياپۇغ
ياپغانى .... (308)
دەستان. قىسسەئى رەبىئە بىننى ئەننەسىر ئەل-لەھمى .... (311)
دەستان. قىسسەئى ھۇسسان بىننى تۇببەئ بۇرادەرلەرى بىرلە...... (312)
دەستان. قىسسەئى ئەھلى نەجران .... (314)
دەستان. قىسسەئى يەمەن مۇلكى ھىميەر پادىشاھلارىدىن ھەبەش
پادىشاھلارىغە يۆتكەلگەن ۋاقىئەسى .... (316)
دەستان. ئەبرەھە مەككەنى خەراب قىلغالى فىل ئالىپ بارىپ
ئۆزىنىڭ ھىلاك بولغانى .... (320)
دەستان. قىسسەئى سەيف زۇلىيەزەن .... (329)
دەستان .... (330)

تۆتىنچى جىلد

دەستان. زىكرى قىسسەئى مەۋلۇدى ھەزرەتــى رەسۇل سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم .... (347)
دەستان. قىسسەئى بەھىرا راھىب .... (352)
دەستان. قىسسەئى ھورمۇز بىننى نوشىرۋان .... (353)
دەستان. قىسسەئى بەھرام چوبىن .... (355)
دەستان. قىسسەئى پەرۋىز بىننى ھورمۇز .... (358)
دەستان. پادشاھى روم ۋە پەرۋىز .... (360)
دەستان. قىسسەئى ھىجرەت ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ .... (363)
دەستان. ھىجرەت يىلىدا بولغان ۋاقىئەلەرى زىكرى .... (365)

غازاتغە فەرمان كەلگەن زىكرى

فەسلى دەستان. جەڭگى بەدرىدىن ئىلگەرى بولغان غازاتلار زىكرى .... (367)
فەسلى دەستان. زىكرى غەزۋەئى ئەبۋا .... (368)
فەسلى دەستان. غەزۋەئى ئەبۋات .... (368)
ۋاقىئەئى زاتىل ئۇشرە .... (369)
فەسلى دەستان. بەدرى غازاتىنىڭ زىكرى .... (369)
غەزۋەئى بەتەنۇل-نەھۋە ۋاقىئەسى .... (370)
قىبلەنىڭ يۆتكەلگەنى ۋاقىئەسى .... (371)
فەسلى بۇبابدا روزەنىڭ فەرز بولغان زىكرى .... (372)
ئىككىنچى بەدرى غازاتىنىڭ زىكرى .... (373)
دەستان. قىسسەئى كەئىب بىننى ئەشرەف .... (388)
ۋاقىئەئى غەزۋەئى فۇرۇد .... (389)
دەستان. سەلام بىننى ئەسفنى ئۆلتۈرگەن قىسسەسى .... (389)
فەسلى دەستان. ۋاقىئەئى غەزۋە رەجەئ .... (390)
فەسلى دەستان. غەزۋەئى ئوھۇد .... (392)

غەزۋەئى زاتۇر رىقائ .... (399)
غەزۋەئى بەدرىل مەۋئىد .... (400)
فەسلى دەستان. قىسسەئى بىئرىل مەئنۇيە .... (400)
فەسلى دەستان. زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانى نىكاھلەرىغە ئالغانى
زىكرى .... (404)
دەستان. غازاتۇل جەندەل ۋاقىئەسى .... (405)
غەزۋەئى خەندەك .... (406)
فەسلى دەستان. غەزۋەئى بەنى لىهيان .... (412)
غەزۋەئى فۇرۇد .... (413)
غەزۋەئى بەنى مۇستەلەق .... (414)
ئايشەسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھاغە بۆھتان بولغانىنىڭ زىكرى .... (416)
دەستان. ۋاقىئەئى سۇلۇھ ھۇدەيبىيە .... (421)
غەزۋەئى خەيبەر .... (430)
غەزۋەئى فەدەك .... (433)
دەستان. غەزۋەئى ۋادەئى قورا .... (434)
دەستان. زىكرى ئۇمرە ئەل-قەزا .... (436)
دەستان. غەزۋەئى مۇتە ۋاقىئەسى .... (438)
دەستان. ۋاقىئەئى فەتھ مەككە .... (440)
دەستان. زىكرى غەزۋەئى تەبۇك .... (461)
دەستان. ھەزرەتى ئەلىنى بەنى تەيگە ئىبەرگەنلەرىنىڭ زىكرى ... (464)
ئەرەبنىڭ قەبىلەلەرىدىن كەلگەن ۋەفد زىكرى .... (466)
دەستان. مۇسۇلمان بولغان ئەرەب قەبىلەلەرىغە ھاكىم قويغانى زىكرى
.... (473)
دەستان. غەزات ۋە سەرىييەلەرىنىڭ زىكرى .... (474)
فەسلى دەستان. ئەزۋاج مۇتەھھەراتلار زىكرى .... (475)
دەستان. چەھارپايلەرىنىڭ زىكرى .... (479)
دەستان. سىلاھ-ياراغلەرىنىڭ زىكرى .... (480)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ
سىفەتلەرىنىڭ زىكرى .... (480)

ئانھەزرەتنىڭ مۇبارەك ئىسىملەرى زىكرى ………………………… (481)
ۋەفاتنامە ئانھەزرەت ……………………………………………… (481)
قىسسەئى غەزۋەئى ئۇسامە بىننى زەيد ………………………… (496)
قىسسەئى ئەسۋەد كەززاب ……………………………………… (498)
ۋاقىئەئى ئەھلى مۇرتەد ………………………………………… (501)
ئەلقىسسە تۇلەيھەدىن قالغان مۇرتەدلەرنىڭ ۋاقىئەسى ……… (509)
قىسسەئى سەلما بىنتە مالىك …………………………………… (510)
قىسسەئى شۇجائ سەئلەبى ……………………………………… (513)
قىسسەئى مۇسەيلەمە كەززاب …………………………………… (523)
قىسسەئى ئەلار بىننى خىزرۇمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ …………… (534)
قىسسەئى مۇرتەدان ئۇمىمان ۋە مەھرە ………………………… (538)
قىسسەئى مۇرتەدان تەھامە ……………………………………… (540)
دەستان. يەمەن مۇرتەدلەرىنىڭ قىسسەسى ……………………… (541)
دەستان. خالىد بىننى ۋەلىدنىڭ ئىراقنى فەتھ قىلغانلەرىنىڭ زىكرى
……………………………………………………………………… (545)
فەسلى قىسسەئى فەتھ ئۇبۇللە …………………………………… (547)
فەسلى ۋاقىئاتى مەدار زىكرى …………………………………… (549)
قىسسەئى دىلجە …………………………………………………… (550)
قىسسەئى جەڭگى لەبس …………………………………………… (552)
فەسلى ھەزرەتى خالىدنىڭ ھىيرە ۋە سىۋادنى سۇلۇھ بىرلە فەتھ
قىلغان زىكرى ……………………………………………………… (553)
فەسلى قىسسەئى فەتھ ئانبار ……………………………………… (556)
قىسسەئى فەتھ ئەينۇل سەمەر …………………………………… (557)
ۋاقىئەئى فەتھ دۇمەتۇل جەندەل ………………………………… (558)
ھەزرەتى خالىدنىڭ شامغە بارغانلەرىنىڭ زىكرى ………………… (562)
قىسسەئى فەتھ يەرمۇك …………………………………………… (563)
مۇسەننى بىننى ھارىسە ئەجەم بىرلە جەڭ قىلغان قىسسەسى …… (567)
فەسلى ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋەفاتلەرى
زىكرى ……………………………………………………………… (568)

فەسلى ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئونھۇنىڭ خىلافەتلەرى زىكرى
.... (570)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى ئۆمەر زەمانەلەرىدە شامنىڭفەتھ قىلىنغانى
.... (577)
فەسلى دەستان. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋەفاتلەرى
زىكرى .... (583)
فەسلى. ئۆمەر خەتتابنىڭ نەسەبلەرى زىكرى .... (584)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئوسمان
رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ .... (586)
فەسلى. ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭنەسەبلەرى
زىكرى .... (590)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ئەمىرۇل مۆئمىنىن ھەزرەتى ئەلى
رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ .... (591)
فەسلى. زىكرى ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ
ھەسبۇنەسەبلەرى .... (593)
زىكرى خىلافەت ھەزرەتى ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئىمام ھەسەن
رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ .... (598)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇئاۋىيە .... (599)
فەسلى دەستان. زىكرى بەيئەت مۇئاۋىيە بىننى ئەبى سەفيان...... (600)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت يەزىد بىننى مۇئاۋىيە .... (604)
فەسلى دەستان. زىكرى ئەبۇلەيلى بىننى يەزىد بىننى مۇئاۋىيە
.... (605)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مەرۋان بىننى ھەكىم .... (606)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ئابدۇلمۇلك .... (607)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ۋەلىد بىننى ئابدۇلمۇلك........ (611)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت سۇلەيمان بىننى ئابدۇلمۇلك ... (612)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ئۆمەر ئابدۇلئەزىز .... (613)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت يەزىد بىننى ئابدۇلمۇلك........ (614)
فەسلى دەستان. زىكرى يەزىد ۋە مۇسلەمە ۋاقىئەسى .... (615)

فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ھىشام بىننى ئابدۇلمۇلك ...... (616)
فەسل دەستان. زىكرى خىلافەت ۋەلىد بىننى ئابدۇلمۇلك .... (616)
زىكرى خىلافەت يەزىد بىننى ۋەلىد .... (618)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ئىبراھىم بىننى ۋەلىد .... (618)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مەرۋان بىننى مۇھەممەد .... (619)
فەسلى دەستان. زىكرى خۇلەفائى ئەبباس .... (620)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ئەبۇجەئفەر مەنسۇرى .... (625)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مەھدى .... (627)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەن ھادى بىننى مەھدى .... (628)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ھارۇن ئەر-رەشىد .... (629)
زىكرى خىلافەت مۇھەممەد ئەمىن .... (636)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مەئمۇن .... (638)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇئتەسىم .... (642)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت ۋاسىق بىللاھ .... (645)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇتەۋەككىل بىللاھ .... (645)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇنتەسىر .... (647)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇستەئىن بىللاھ .... (648)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇئتەز .... (649)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇھتەدى بىللاھ .... (649)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇئتەمەد بىللاھ .... (650)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇئتەزەد بىللاھ .... (651)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇكتەفى بىللاھ .... (652)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇقتەدەر بىللاھ .... (654)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت قاھىر بىللاھ .... (656)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت رازى بىللاھ .... (657)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇتتەقى بىللاھ .... (658)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇستەكفى بىللاھ .... (658)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇتىئ بىللاھ .... (660)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇتائىئ بىللاھ .... (661)

فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت قادىر بىللاھ .... (661)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت قايىم بىللاھ .... (662)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇقتەدى بىللاھ .... (663)
فەسلى دەستان. زىكرى خىلافەت مۇستەنزىر بىللاھ .... (663)

قوشۇمچە

ئەرەب قەبىلىلىرى .... (665)
يەرناملىرى .... (673)
سۆزلۈك .... (693)

تارىخچى تەبەرى ۋە «تارىخ تەبەرى»

«تارىخ تەبەرى» ـ دۇنياغا مەشھۇر ئەسەردۇر. تۈركى، لاتىن ۋە فرانسۇز، رۇس تىللىرىغا كەينى - كەينىدىن تەرجىمە قىلىنىپ، دۇنياغا كەڭ تارقالغان. يېقىندا ئۇنىڭ بەزى باب - فەسىللىرى خەنزۇچىغىمۇ تەرجىمە قىلىنغان.

بۇ مەشھۇر ئەسەرنىڭ ئاپتورى ئەبۇجەئفەر مۇھەممەد بىننى جەرىر بىننى يەزىد ئەل-تەبەرى (ئۆزىنىڭ ئىسمى مۇھەممەد، كۇنىيىتى "ئەبۇجەئفەر"، يۇرتى تەبەرىستاننىڭ نامىنى ئۆزىگە "تەبەرى" دەپ تەخەللۇس قىلغان). مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا، بۇ تارىخچى خەزەر (كاسپى) دېڭىزىنىڭ جەنۇبى بويىدىكى تەبەرىستان (كۇشان ئىمپېرىيىسى زامانىدىكى ھىرقانىيە) نىڭ ئامۇل دېگەن يېرىدە ھىجرى 224 — (مىلادى 838 —) يىلى تۇغۇلغان. بۇ دەۋر ئابباس خەلىفىلىرىدىن ئەل - مۇئتەسىمنىڭ خەلىفىلىك دەۋرى ئىدى. ئەبۇجەئفەر مۇھەممەد 7 يېشىدىن باشلاپ مەدرىسلەردە باشلانغۇچ دىنىي تەلىماتنى ئۆگىنىدۇ. 12 يېشىدا، ئاتىسى جەرىر بىننى يەزىد ئۇنى رەي شەھىرىگە (تەبەرىستاننىڭ جەنۇبىدا، قەزۋىن بىلەن دامغان شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى مەدەنىيەت مەركىزى، تېھرانغا توغرا كېلىدۇ) يۇقىرىراق مەدرىسىدە ئوقۇشقا ئېۋەتىدۇ. رەيدە ئاساسەن فىقھە (ئىسلام دىنىنىڭ ھوقۇق ئىلمى) دىن دەرس ئالىدۇ. شەرىئەت ئەھكاملىرىنى شەرھىلەشنى مەقسەت قىلىپ، مەشھۇر تۆت ئىمامدىن بىرى بولغان ئەھمەد بىننى مۇھەممەد ھەنبەلى تەلىماتىنى مەزكۇر ئىمامنىڭ ئۆزىدىن ئۆگىنىش ئۈچۈن 17 يېشىدا باغدادقا ماڭىدۇ. يولدا ئىمام ھەنبەلىنىڭ (780 — 855) ۋاپات بولغانلىقىنى ئاڭلاپ ئۇ يەرگە بارماي بەسرەگە بارىدۇ. ئۇ يەردە مەخسۇس «ھەدىس» تەھسىل قىلىدۇ. كېيىن، باغدادقا كېلىپ، «قۇرئان» تەفسىرلىرىنى ۋە ئىمام

شافىئىنىڭ فىقھ تەلىماتىنى تەتقىق قىلىدۇ؛ «قۇرئان» نى قىرائەت قىلىشنى ئۆگىنىدۇ. يىگىتلىك قىرانىغىچە باغدادتا ئىلىم ئۆگىنىش بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. ئەينى زاماندا، ئىمام شافىي مەزھەبىدىكى بىلىم ئىگىلىرىنىڭ تولىسى مىسىرغا يىغىلغانلىقى ئۈچۈن، ئىمام شافىي تەلىماتى بويىچە بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش مەقسىتىدە مىسىرغا سەپەر قىلىدۇ. شام (بۈگۈنكى سۈرىيە - دەمەشق) غە كېلىپ، بىر قانچە ۋاقىت ھەر خىل بىلىملەردىن خەۋەردار بولىدۇ. ئۇ يەردىن بېيرۇتقا كېلىپ، رامىزان ئېيىدا «قۇرئان» خەتمىسىگە قاتنىشىدۇ. چىرايلىق ۋە ئاھاڭدار قىرائىتى بىلەن شۆھرەت قازىنىدۇ. شام ۋە بېيرۇتتا، نۇرغۇن تارىخىي رىۋايەتلەر ۋە مەلۇماتلارغا قىزىقىپ، بۇ ساھەدە نۇرغۇن بىلىم ھاسىل قىلىدۇ، ئاندىن فۇستاتقا (مىسىر مەركىزى قاھىرەگە) بېرىپ، ئەدەبىي مەھارەت، ئۇسۇلى تەلىم، شافىي ھەم مالىك فىقھ تەلىماتلىرىنى بىر قانچە يىل بېرىلىپ ئۆگىنىدۇ. ئاندىن باغدادقا كېلىپ ئىلمىي تەتقىقات ۋە كىتاب تەھرىرلەش ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. بۇ جەرياندا خەلىفە مۇقتەدىرنىڭ ۋەزىرلىرىدىن ئەبۇل ھەسەن بىننى ئەل-فرات ۋە يەھيا بىننى خاقانلارنىڭ ۋەزىرزادىلىرىگە دەرس بېرىش ۋاستىسى بىلەن، خەلىفىلىكنىڭ ئەمىر - ئەمەلدارلىرىنىڭ ھۆرمىتىگە ئىگە بولىدۇ. ئۇ باغدادنىڭ يەئقۇبى گوزەردە ئۆي - جاي سېلىپ، ماكانلىشىدۇ ۋە ئەسەر يېزىش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، كۈنىگە 40 بەت كىتاب يازغانىكەن.

ھازىرغىچە كىشىلەرگە مەلۇم بولغان مەلۇماتلارغا ئاساسلانغاندا، ئەبۇجەئفەر مۇھەممەد تەبەرى ھىجرى 310 — يىلى شەۋۋال ئېيىنىڭ 28 — كۈنى (مىلادى 923 — يىلى فېۋرالنىڭ 18 — كۈنى) ۋاپات بولغان. لېكىن «تارىخ تەبەرى» نىڭ مۇشۇ ئۇيغۇرچە تەرجىمە نۇسخىسىدىكى مەلۇماتقا قارىغاندا، تەبەرى خەلىفە مۇقتەدىرنىڭ خەلىفىلىكتىن ئېلىپ تاشلىنىپ، قايتا تىكلەنگەن ۋاقتىدا ھايات ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدى. چۈنكى خەلىفە مۇقتەدىر ھىجرى 317 — يىلى مۇھەررەمنىڭ 10 — كۈنى تەختىدىن چۈشۈرۈلۈپ، ئورنىغا مۇئتەسىد خەلىپىلىككە ئولتۇرغۇزۇلغان؛ لېكىن ئۇ بىر كۈنلا خەلىفە بولۇپ، يەنە مۇقتەدىر تەختكە چىقىرىلغان. مۇقتەدىر تەختىدىن چۈشۈرۈلگەن كۈنى، ئاپتورنىڭ يېزىشىچە: «مۇھەممەد تەبەرىكىم، ساھىبى تارىخدۇرلەر،

ئۆلەرنىڭ (مۇقتەدىرنىڭ) قاشلەرىغە كەلدىم ئەرسە، ئەيدى: خەبەر نەدۇر؟ ئەيدىم: ئىبنى مۇئتەزگە بەيئەت قىلدىلەر. ئەيدى: ۋەزىر كىم بولۇر؟ ئەيدىم: «مۇھەممەد داۋۇد جەرراھ......». تارىخچى تەبەرى خەلىفە مۇقتەدىر بىلەن ئەشۇنداق ئەھۋاللاشقان. بۇ مەلۇماتقا قارىغاندا، تەبەرى تەخمىنەن ھىجرى 318 — يىلىغىچە ياشىغان بولۇشى مۇمكىن.

تەبەرى فىقھ، ھەدىس، تەفسىر، تارىخ ۋە باشقا ساھەلەردە يېتىلگەن ئالىم. ئۆز ئۆمرىدە نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازدۇ. ھازىرغىچە مەلۇم بولغىنى 26 خىلدىن ئاشىدۇ. بۇلارنىڭ ئىچىدە ھەجمى ئەڭ چوڭ ھەم ئىلىم ساھەسىدە كەڭ تارقالغان ئەسەرى ئىككى بولۇپ، بىرى «تەفسىر» (قۇرئاننىڭ شەرھى)، يەنە بىرى «تارىخ تەبەرى» دۇر.

ئەرەبلەر ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرى جاھىلىيەت دەۋرىدىمۇ نەسەب بىلىمگە چوڭ ئەھمىيەت بەرگەن. ھەتتا، دەسلەپكى خەلىفىلەر دەۋرىدىكى تېئوكراتىك[①]ۋە ھەربى ئىدارە قىلىشنىڭ ئەمەلىي ئېھتىياجلىرى نەسەبچىلىكنىڭ ئەھمىيىتىنى تېخىمۇ ئاشۇرغان. چۈنكى ئۇ چاغلاردا، ھۆكۈمران دائىرىلەردە، نەسەب جەدۋەللىرى، ئوردا سىجىللىرى[②]بولاتتى. بۇنىڭدىن باشقا، قەبىلىلەر ئارىسىدىكى ئىختىلاپ ۋە سۈرگۈنلەردە ئۆز تەھتىنى ئېنىقلاشتىمۇ نەسەبچىلىك رول ئوينايتتى. شۇڭا، ئۇ زاماندىكى تارىخچىلار نەسەبلەر ئاساسىدا، كۆپرەك پەيغەمبەرلەر ۋە پادىشاھلارنىڭ ۋەقەلىرىنى خرونولوگىيىلىك ئۇسۇل بىلەن يېزىشقا ئادەتلەنگەن ئىدى. مۇھەممەد بىننى جەرىر تەبەرىمۇ كىتاب يېزىشتا شۇ ئۇسۇلدىن ئىجادىي پايدىلانغان. «قۇرئان تەفسىرى» دىمۇ ئەڭ قەدىمكى رىۋايەتلەرنى زەنجىر سۈپىتىدە تەتبىق قىلغان. تەبەرىنىڭ تەفسىرى كېيىنكى تەفسىرچىلەرگە ماتېرىيال مەنبەسى بولغان.

«تارىخ تەبەرى» نىڭ تولۇق ئىسمى «پەيغەمبەرلەر ۋە پادىشاھلار تارىخى» (يەنى «تارىخ ئەل - رۇسۇل ۋەل - مۇلۇك»)، يەنە بىر نامى «مىللەتلەر ۋە پادىشاھلار تارىخى» (يەنى «تارىخ ئەل - ئۇمەم ۋەل - مۇلۇك»). ئادەتتە قىسقارتىلىپ «تارىخ تەبەرى» دەپ مەشھۇر بولغان. بۇ كىتاپتا، ئالەم ئاپەرىدە

---

① تېئوكراتىيە - سىياسى ھاكىمىيەت روھانىلار قولىدا بولغان ئىدارە قىلىش ئۇسۇلى.
② سىجىلات (سىجىل) - ھۆكۈمنامىلار يېزىلغان قەغەز، دەپتەر.

بولغاندىن تارتىپ ئادەم يارىتىلغان ۋە ھەزرەتى ئادەمدىن بۇياقى پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋەقەلىرى، جۈملىدىن ئەرەبىستاننىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىدىكى قەدىمكى پادىشاھلىقلارنىڭ ئەھۋاللىرى، ئىران - ئەجەم سۇلالىرىنىڭ ۋە ئەرەب قەبىلىلىرىنىڭ تارىخى نۇقتىلىق بايان قىلىنغان. يەھۇدى ۋە خىرىستىيان دىنلىرىدىكى رىۋايەتلەردىن تارتىپ ئۆز زامانىسىدا كەڭ تارقالغان ھەر خىل ئەسatirلەرنىمۇ نەزەردىن ساقىت قىلمىغان. تەبەرى ئۆز زامانىسىدا ۋۇجۇتقا كەلگەن ھەر قانداق تارىخ ئەسەرلىرىنى، جۈملىدىن مۇھەممەد ئىبنى جەھىم بەرمەكى، مۇھەممەد ئىبنى ئەل سائىب ئىبنى ئەل-كەلەبى، ئابدۇللاھ ئىبنى ئاbbas، ۋەھەب ئىبنى مۇنەببىھ، ئەبۇ يەزىد ئەل - ھەسەن قاتارلىق تارىخچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى مۇمكىن بولۇشىچە توپلاپ مەنبە قىلغان. شۇنىڭدەك ئۆزى ساياھەت قىلغان جايلاردىن ۋە ئىلىم تەھسىل قىلغان بىلىم يۇرتلىرىدىن ئاڭلىغان - بىلگەن ۋەقەلەرنى توپلاپ، ئۇلاردىن ئەتراپلىق پايدىلانغان. تەبەرى تەفسىر ۋە ھەدىس شەرھىلىرىدىمۇ رىۋايەت-قىسسىلەر، تارىخ ۋە تەزكىرىلەر، شېئىر - داستانلار، ھېكايە ۋە مەسەللەر، ماقال - تەمسىللەر، لەۋھە ۋە تاش پۈتۈكلەر، خۇتبە - ئەھدنامىلەر، خەت - چەكلەرنىمۇ تەنقىق ۋە تەتبىق قىلىپ كىتابلىرىغا كىرگۈزگەن. تارىخ كىتابىدا بولسا، ئالەم يارىلىشىدىن تا ئۆز زامانىسىغىچە پۈتۈن ئىنسانىيەت تارىخىنى ھىجرەتتىن ئېتىۋارەن يىللارغا تەقسىم قىلغان. يەنى ئىسلام كالېندارى «ھىجرىيە يىلى» (مىلادى 622 — يىلى 7 — ئاي 16 — كۈنى) ۋۇجۇدقا كەلگەندىن كېيىن، سالنامە ئۇسلۇبى بويىچە، ھىجرىيەنى تەتبىق قىلىپ، مۇھىم ۋەقەلەرنى يىلمۇ - يىل بايان قىلغان. پەيغەمبەرلەر تارىخىدا مۇھەممەد پەيغەمبەرنى، پادىشاھلار تارىخىدا ئەجەم - ئەرەپ پادىشاھلىرىدىن ئاbbas خەلىفىلىرى دەۋرىنى، مىللەتلەر تارىخىدا ئەرەبلەرنى نۇقتە قىلىپ يازغان. تەبەرى يازغان بۇ تارىخنىڭ بىر خۇسۇسىيىتى شۇكى، ئەڭ قەدىمكى رىۋايەتلەرنى ساقلاپ قېلىشنى كۆزدە تۇتقان، ھەتتا بۇلارنى بىر - بىرىگە سېلىشتۇرۇپ ئۇيغۇنلاشتۇرماي، قارىمۇ - قارشى بولسىمۇ ئەينەن يازغان. ئۆزى باغدادلىق بولغانلىقىدىن مەدىنە ۋە باغدادنى مەركەز قىلغان ھالدا، ئەرەب - ئەجەم رايونلىرىدىكى ۋەقەلەرنى قالدۇرماي يازغان؛ ئەجەملەرگە ئالاقىدار بولغان ئوتتۇرا ئاسىيا خانلىقلىرىنىڭ تارىخىنى قەيت قىلغان. جۇڭگو تارىخچىلىرى بۇ ئەسەرنى جۇڭگونىڭ «تارىخنامە» سى بىلەن بىر قاتاردا

قويىدۇ.

«تارىخ تەبەرى» ۋۇجۇدقا كەلگەندىن كېيىن، كۆپ كۆچۈرۈلگەن ۋە باشقا تىللارغا كەينى - كەينىدىن تەرجىمە قىلىنغان ۋە چاپ قىلىپ نەشر قىلىنغان. مەقرىزى (1364 — 1442 — يىللىرى) نىڭ ئېيتىشىچە: پەقەت مىسىردىكى فاتىمىيە سۇلالىسىنىڭ پادىشاھلىرىدىن ئاجىز (975 — 995) نىڭ كۇتۇبخانىسىدىلا ئەرەبچە كۆچۈرمىسىدىن 20 نەچچە پارچە ساقلانغان. ھەر قايسى جايلاردا كۆچۈرۈلگەن نۇسخىلىرى، زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن، پارىژ، ئىستانبۇل، تۇنىس، كالكوتتا، بېرلىن، لوندۇن، ئامستېردام كۇتۇبخانىلىرىغا چۈشكەن.

«تارىخ تەبەرى» نى سامانىلار ئەۋلادىدىن خوراسان شاھى ئەبۇ سالىھ مەنسۇر بىننى نوھ بىننى ئەھمەد بىننى ئىسمائىل بىننى ئەھمەد ئەل - سامانىنىڭ پەرمانى بويىچە ئەبۇئەلى مۇھەممەد ئەل - بەلئەمى (مىلادى 996 — يىلى ئۆلگەن) ئەرەبچىدىن پارسچىغا تەرجىمە قىلغان؛ جىرجىس نەسرانى (1273 — يىلى ئۆلگەن) لاتىن تىلىغا تەرجىمە قىلغان. ئوسمان سۇلتانلىرىدىن ئەھمەد پادشاھ زامانىسىدا (1524 — يىلى ئۆلگەن)، ئوسمانلىق تۈركچىسىگە تەرجىمە قىلىنغان. ھىجرى 928 — 938 يىللىرى (مىلادى 1524 — 1531 يىللىرى) ئوسمانلىق تۈركچىسىگە قايتا تەرجىمە قىلىنغان (بۇ نۇسخە ھىجرى 1260 — (مىلادى 1844 —) يىلى نەشر قىلىنغان بۇنىڭغا «تارىخ جەئفەرى» دەپ نام بېرىلگەن.) 1874 — يىلى پارسچىدىن فرانسۇزچىغا تەرجىمە قىلىنىپ زوتېنبېرگ تەرەپىدىن 4 توم قىلىپ نەشر قىلىنغان.

پارسچە تەرجىمىنىڭ كانپوردا قايتا چاپ قىلىنغان نۇسخىسىنىڭ نەشر سۆزىدە ئېيتىلىشىچە، مەۋلاناشاھ ئابدۇلقادىر ۋە مەۋلانا رافىئىدىنلەر بۇ تارىخنى پارسچىدىن ھىندىچىگە تەرجىمە قىلغان.

نەشرگە تەييارلانغان بۇ ئۇيغۇرچە تەرجىمە نۇسخىسىنى ئابدۇرەسۇل بىننى مەۋلانا مۇھەممەد رەھىم پارسچىدىن تەرجىمە قىلغان. ئۇيغۇرچە تەرجىمە نۇسخىسى تىل ۋە ئۇسلۇب جەھەتتە ئۆز زامانىسىدىكى باشقا تەرجىمە كىتابلىرىغا قارىغاندا ناھايىتى يەڭگىل ھەم چۈشۈنۈشلۈك قىلىپ ئىجادىي ھەم تۈزەتمىلەر بىلەن تەرجىمە قىلىنغان. ئەمما قايسى پارسچە نۇسخىغا ئاساسەن، قاچان ۋە قەيەردە تەرجىمە قىلىنغانلىقى قەيت قىلىنمىغان. مەۋلانا

ئابدۇرەسۇلنىڭ بۇ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسى ھازىر قولىمىزدىكى بىر قەدەر مۇكەممەل نادىر نۇسخىدۇر. بۇ تەرجىمىنى مەۋلانا مۇھەممەد ھامىد ئەلىخان ساھىب ھامىد شاھ ئابادىنىڭ كانپور شەھەرىدە ھىجرى 1334 — (مىلادى 1916 —) يىلىدىكى پارىسچە چاپ نۇسخىسىغا سېلىشتۇرغاندا بىر مۇنچە پەرقلەر بارلىقى مەلۇم بولدى: پارىسچە چاپ نۇسخىدا قىسقارتىلغان جايلار ئۇيغۇرچە تەرجىمە نۇسخىسىدا بىر قەدەر تولۇقراق؛ شۇنىڭدەك، پارىسچە چاپى نۇسخىدا تولۇقراق بولغان جايلار ئۇيغۇرچە قولىيازمىدا قىسقارتىلغان. مەسىلەن، خەلىپە ئۆمەر زامانىسىدا فەتھى قىلىنغان جايلار (ھەلۋان، مۇسۇل، كۇفە، جەزىرە، ئەھۋاز، بەھرەيندىن فارىسقا قىلىنغان خۇرۇج، ئىسكەندەرىيە، ئىسفەھان، ھەمەدان، رەي، جۇرجان ۋە تەبەرىستان، ئازەربەيجان، خوراسان، فارس شەھەرلىرى، كېرمان، ساكىستان، كەمىرانلار توغرىسىدىكى ۋاقىئەلەر، شۇنىڭدەك خەلىفە ئۆمەرنىڭ پەزىلەتلىرى ھەققىدىكى بايان، ئۆمەر ۋاپاتىدىن كېيىن، كىمنى خەلىفە قىلىش توغرىسىدىكى تالاش - تارتىشلار قىسقارتىۋېتىلگەن. ھەزرەتى ئوسمان زىكرى قىلىنغان باپتا: مۇغەيرە بىننى شەئبەتۇلكۇفى، ئۇمرۇ بىننى ئەل - ئاس، مۇئاۋىيە بىننى سەفيانىنىڭ بەھرگە يۈرۈشى، سەئد بىننى ئەبى ئەل - ئاسنىڭ خوراسانغا يۈرۈشى، ئەبۇزەر غەفارى ھادىسىلىرى، ھەزرىتى ئوسماننىڭ كۇفەدىن شامغا بارغانلىقى ۋە ھەزرەتى ئوسماننىڭ بېشىغا چۈشكەن پىتنە ۋە ھادىسىلەر، قەتلى قىلىنغانلىقى زىكرى قىلىنماي قىسقارتىۋېتىلگەن. ھەزرەتى ئەلى زىكرى قىلىنغان باپتا: ھەزرەتى ئوسمان ئۆلگەندىن كېيىنكى ئەھۋاللار، تالاش - تارتىشلار، ھەزرەتى ئەلى خەلىفە بولغاندىن كېيىن جاي - جايلاردا يۈز بەرگەن باش - باشتاقلىقلار، ھەزرەتى ئايشەنىڭ خۇرۇجلىرى، ھەزرەتى ئايشە بىلەن ئوسمان بىننى ھەنىف ئوتتۇرىسىدا بەسرەدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەر، مىسىردىكى مۇختارلىق ۋەقەسى، شامدا ئۇمرۇ بىننى ئەل - ئاس ھەم سەفىن ۋەقەلىرى، خاۋارىجلار توغرىسىدىكى خەۋەرلەر، مۇھەممەد بىننى ئەبى بەكرنىڭ قەتلى قىلىنىشى، بەسرەدە ئابدۇللاھ بىننى ئۆمەرۇل ھۇزرەمى ۋەقەسى، بەنى ناجىيە خەۋەرلىرى، مۇئاۋىيە بىننى ئەبى سەفيانىنىڭ بۆلگۈنچىلىكى، ھەزرەتى ئەلىنىڭ قەتلى قىلىنىشى قىسقارتىۋېتىلگەن.

تېخىمۇ مۇھىمراق پەرق شۇنىڭدىكى، قۇتەيبە بىننى مۇسلىمنىڭ ماۋەرا-ئۇننەھرگە قىلغان ھەربى يۈرۈشلىرىدىن ۋە ئۇنىڭ بۇخارا، بەلخ ھەم

خوراساندىكى ۋەقەلىردىن ھېچ نەرسە تەرجىمە قىلىنماي قىسقارتىلغان. شۇنىڭدەك ئەبۇ مۇسلىمنىڭ خوراساندىكى (ئابباسىلار سەلتەنەتىنى تىكلەش ئۈچۈن) خۇرۇجلىرىمۇ تولۇق بايان قىلىنمىغان. «تەبەرى تارىخى» نىڭ مەزكۇر ئۇيغۇرچە تەرجىمىسى 8 — 9 — ئەسىرلەردە ئىسلامنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادا تارقىتىلىشىغا دائىر سىياسى ۋەقەلەرنى تەھلىل ۋە تەتقىق قىلىش جەھەتتىكى مۇھىم ماتېرىياللارنى قىسقارتىۋەتكەنلىكى بىزنى ئەپسۇسلاندۇرىدۇ.

ئەمما تەرجىمان ئابدۇرەسۇل ئىسلام تارىخىنى ئوبدان بىلگەنلىكى ئۈچۈن، پەيغەمبەرلەر تارىخىغا دائىر ئاپتور تەبەرىنىڭ بەزى بايانلىرىغا تۈزىتىشلەر كىرگۈزۈپ تەرجىمە قىلغان. مەسىلەن: تەرجىمان ئابدۇرەسۇل: «بۇ تارىخ كىتابىدا ھەزرەتى ئەييۇبنىڭ قىسسىلىرىنى ھەزرەتى يۇسۇفنىڭ ۋاقىئەلىرىدىن ئىلگىرى زىكرى قىلىپدۇر…… بۇ خاتادۇر. ۋە يەنە…… ھەزرىتىشۇ ئەيىبنى ھەزرەتى يۇسۇفدىن ئىلگىرى زىكرى قىلىپدۇر، بۇ ھەم خاتادۇر. چۈنكى ھەزرەتى شۇئەيب ھەزرەتى موسانىڭ ۋاقتلىرىدە ئەردىلەر. قۇرئاندا ھەم بۇ تەرتىبدەدۇر. مەن تەرتىبى تارىخ راست بولغاي دەپ ئۇنى ھەزرەتى يۇسۇفدىن كېيىن زىكرى قىلدىم» دەيدۇ. مۇنداق تۈزىتىپ تەرجىمە قىلغان ئورۇنلار بىر قانچە جايدا ئۇچرايدۇ. (مەسىلەن، مەنۇچېھرە بىلەن ئەفراسىياب جەڭلىرى توغرىسىدا).

تەرجىمان تەرجىمە قىلىش جەريانىدا بەزى نەرسىلەرنى قىستۇرۇپ قويغان. بۇنىڭ بىر مىسالى شۇكى، «داراب» قىسسەسىدە، فىردەۋسىدىن نەقلى كەلتۈرگەن:

سەن ئەي پۇژمۇردە ھۇشيار بول،
بۇدۇر شاھى ئىران نىگەھدار بول.
يەنە كەلدى ۋەيرانەدىن بۇ سەدا،
خىرەد كۆزىنى ياپماغىل دەپ ندا.
كى يوقدۇر ئاڭا كىمسە جۇفت يار،
كىرىپ خىيمە سىرە فەناھىڭغە زار.

بۇنداق قىستۇرما ئاپتور جەرىرى ياشىغان دەۋرگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. چۈنكى فىردەۋسى تەبەرىدىن 100 يىل كېيىن ئۆتكەن؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە، «شاھنامە» دە بايان قىلىنغان ۋەقەلەردىن قارىغاندا، فىردەۋسى ئۆز داستانىنى

يېزىشتا تەبەرى تارىخىدىن كۆپ پايدىلانغان بولسا كېرەك.

بۇ ئۇيغۇرچە تەرجىمە نۇسخىسىغا يەنە، خوجا زەھۇرىددىن نىشاپۇرى ۋە ئەبۇھامىد مۇھەممەد بىننى ئىبراھىملار يازغان سالجۇقىلار تارىخىنى (يەنى تەبەرىدىن كېيىنكى 280 يىللىق تارىخنى) تەرجىمە قىلىپ قوشۇپ قويغان. بىز پەقەت تەبەرىنىڭ ئۆزى يازغان تارىخىنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمىسىنىلا نەشرگە تەييارلىدۇق. ئۇيغۇر يېزىق ئەدەبىي تىلىنىڭ 18-19-ئەسىرلەردىكى ھالىتىنى تەتقىق قىلغۇچى ۋە مەزكۇر تىلنى ئۆگىنىشنى ھەۋەس قىلىشنى كۆزدە تۇتۇپ، تەرجىمە نۇسخىسىنى مەتنە ئۇسۇلى بىلەن ئەينەن بېرىشنى لايىق تاپتۇق.

كىتابخان ۋە تەتقىقاتچىلىرىمىزنىڭ تەنقىدىي كۆزلىرىدىن ئۆتكۈزۈپ، سەھۋەنلىكلەرگە ئەپۇ قەلىمى بىلەن تۈزىتىش بېرىشلىرىنى تىلەيمەن.

ئېھترام بىلەن: ئىمىن تۇرسۇن.

ئاساس قىلىنغان نۇسخا

«تارىخ تەبەرى» ، ئابدۇرەسۇل بىننى مەۋلانا مۇھەممەد رەھىم بۇ نۇسخىنى ھىجرى 1257 — (مىلادى 1841 —) يىلى موللا ئۇشۇر بىننى موللا مۇشتەرى بىننى موللا شەمس كۆچۈرگەن. ھىجرى 1315 — (مىلادى — 1897) يىلى موللا مۇھەممەد بۇ نۇسخىنى مۇھەممەد تۆمۈر خەزىنەچى بەگنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە «ئەللىك توققۇز جۇزئى، تۆرت يۈز يەتمىش ئىككى ۋاراقنى سەھھاف قىلىپ» راستلاپ تۇپلىگەن.

كىتابنىڭ بېتى 33×25 س.م، ھەر بەتتە 17 قۇر (26×18 س.م) ، قارا قىرىمدا شىرازلانغان، پاتلانغان خوتەن قەغىزىگە كۆچۈرۈلگەن.

قەدىمكى مىللى ئەسەرلەرنى توپلاش، رەتلەش نەشر قىلىشنى پىلانلاش رەھبەرلىك گۇرۇپپا ئىشخانىسىنىڭ ئارخىپىدا ساقلاقلىق.

قولللىرىدىكى نەشر نۇسخىسىدا، ئەسلى قولىيازمىنىڭ باش تەرەپىدىن بەزى جايلار ۋە قەدىمكى پەيغەمبەرلەرگە دائىر ئايرىمچە رىۋايەتلەر ئىخچاملاندى.

بیسویں جلد

بىسمىللاھىر-رەھمانىر-رەھىم

ھەمد بىھەد ۋە سىپاس بىئەدەد ئۇل قادىرى بىچۇن ۋە خالىقى كىن نەمۇن ئافەرىنەندە، ئاسمانۇ زەمىن بەخشەندەۋۇ بەخشايەندە، ئىنسۇجىنۇ پەيدا كۇنەندە؛ مەكانۇ مەكىن دەرگاھى بولغاي-كىم، •••••• ۋە مەئبۇد بەرھەق ئولدۇرۇر، ۋۇرنا مەئدۇد ئۇل رەسۇلى ئەسىب، مەھمۇد روھى شەرىف ۋە جىسمى لەتىفلەرى ئەداسى بىرلە، ئىنسۇجان ۋە كەۋنى مەكان ۋە زەررىياتى ئادەم ۋە تەھەللى ئالەم، ئانىڭ خاكراھى بولغاي-كىم، ئەفزەلى ئەنبىيا ۋە بەرگۇزىدەئى بەرايا ۋە سەنەدىدەئى خۇدايا ۋە شەفائەت خاھى••• جەزائولدۇر. ۋە ئەلا••• ۋە ئەسھابەھىل - مۇتەئەددىبىن، بەئادابىھى ئەجمەئىن. ئانداغ ئەيتۇر: بەندەئى فەقىر قەلىلۇل - بىزائەت ۋە ئەدىمۇل - ئىستەتائەت ئابدۇرەسۇل بىننى مەۋلانا مۇھەممەد رەھىم بۇ تارىخنامەئىدۇركىم، جەئفەر مۇھەممەد بىننى جەرىر - تەبەرى جەمىئ قىلغاندۇلەر، ئايەت •••••• ۋە شىئرلار ۋە مەسەل - مىساللار بىرلە پەيغەمبەرلەر ۋە پادشاھلار سەرگۇزەشتەلەرى زىكر تاپغاندۇر. ئەمما فارسى تىل بىرلەن تەرتىب بەرىپ تەسنىف قىلغان ئىكەنلەر. بەئزەن ئادەملەر ئاندىن بىبەھرە قالغاندۇرلەر. بۇ كىتابدىن ئانىڭ غەرەزى ھاسىل بولماغان جەھەتدىن تۇركى تىلغا تەرجىمە قىلىش ئارزۇسى بىلەن••• خىرەد مەند دانىش مەرغۇب ۋە كۆڭۈلگە مەتلۇب ۋە مەھبۇب بولغاي ئەردى. بۇ ئىلتىماسنىڭ قەبۇلى زەرۇر بولغان ۋەجھىدىن تۇركى تىلغا تەرتىب بەرمەككە شۇرۇئ قىلىندى. ھەق تەئالانىڭ كەرەمىدىن ئۇمىد ئولكىم، تائىنلار تەئنى، مۇتەئەسسىفلەر تەئەسسۇفىدىن ئۆز ھىفز ھىمايەتىدە ئاسراغاي ۋە مۇنەسسىف يارانلاردىن تەۋەققۇئ ئۇمىدئولكىم، سەھۋە - خەتاسىنى ئەفۇ قەلەمى بىرلە ئىستىللاھ بەرگەيلەر. «لىللاھىل-مۇۋەففەق ۋەل-مۇئەيىين».

* * *

بىلمەك كېرەككىم، روزكار ئالەم تارىخى ئەسناق بەنى ئادەم ئاراسىدا، خاھ مۇسۇلمان خاھ تەرسا ۋە جوھۇد بولسۇن، بۇ بابدا زىكر تاپقان سۆزلەرنى ئىختىلافى بىرلە بەيان قىلىنۇر.

ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىدىن تا قىيامەتغىچە قانچە مۇددەتدۇر ۋە ھەزرەتى رەسۇلىللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋەقتلەرىغىچە قانچەدۇر، ھەر پەيغەمبەرلەرنىڭ ئارالەرىدە نەچچە روزكار كەچىپدۇر - ھەممەسى مەزكۇر بولۇر. بىللاھىل - ئىسمەت ۋەل - مۇۋەففىق.

ئەھلى دانىشلەر ئانداغ ئەيتىبدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ خۇرۇجلەرىدىن تا ھەزرەتى مۇھەممەد رەسۇلىللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم روزكارلەرىغە ئالتە مىڭ ئون ئۈچ يىل كەچتى. بەئزى ئۇلۇمالار بەش مىڭ توققۇز يۈز يىل ھەم دەپدۇرلەر. ئول كىمەرسە ئىككىم، يەر يۈزىگە كەلدى — ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئەردىلەر، كەيۇمەرس ئادەم ئاتادىلەر ۋە يەر يۈزىگە پادشاھ بولدىلەر.

مۇھەممەد بىننى ئەل - جەھىم بەرمەكى ۋە داۋۇد بىننى ساھۇنى مۇنداغ دەپدۇرلەر: بەھرام بىننى بەھرام ئەسفىھانى نامەسىدە ۋە مەردان شاھنامەسىدە مۇنداغ مەزكۇردۇر — ھاشىم ۋە قاسىم ئەسفىھانى ھەم بۇ سۆزگە مۇتتەفىقدۇر. ھەرزەمانىكىم، پەيغەمبەرلەردىن ۋەيا پادشاھلاردىن قالىپ، نەچەند مۇددەت ئۆتكەندىن كېيىن، پەيدا بولغان دىنى ئايىن رەسم - رۇسۇمنى ئۇنۇتۇپ، ھەر كىم كېيىن پەيدا قىلسا، بۇرۇنقى رەسمنى بۇزۇپ، دىنى ئايىنغەتەغيىر بەرۇر. ئانداغكىم، ئادەمدىن تا نوھغە، نوھدىن ئىبراھىمغە، ھەزرەتى ئىبراھىمدىن ھەزرەتى مۇساغە، ھەزرەتى مۇسادىن ھەزرەتى ئەيساغە، ھەزرەتى ئەيسادىن تا ھەزرەتى مۇھەممەد مۇستەفا سەلەۋا تىللاھى ئەلەيھىم ئەجمە ئىنغە ھەم دىنى ئايىن بۇزۇلۇپ، بۆلەك رەسم تەرىقە پەيدا بولدى. كۇبرالار گۇرۇھىدىن ھەم ئەيتىپدۇرلەر: ھەق تەئالا، ئول كىمەرسەئىكى، بۇ جەھاندا پەيدا قىلدى يەرگە، ئۇ بىر كىمەرسەئەردى — ئول كىمەرسەنى كەيۇمەرس ئاتادىلەر. كەيۇمەرسنىڭ مەئناسى زىندە گويا ۋە مىيرادۇر؛ گورشاھ ھەم ئاتادىلەر، گورشاھنىڭ مەئناسى تاغ پادشاھى دىگەن بولۇر؛ بىر مەئناسى تاغدۇر. ئول كەيۇمەرس تاغنىڭ شىكافىدا قالىپ، ئوتتۇز يىل يالغۇز - تەنھا يۈردى. ئاندىن ئانىڭ پۇشتىدىن يەرنىڭ شىكافىغە ئابى مەنى

تۆكۈلدى، قىرىق يىل ئاندا تۇردى؛ قىرىق يىلدىن كېيىن ئىككى سۆرەت شول يەردىن ئۈندى، دەمدىن دەمگە چوڭۇپ ئۆسەر ئەردى ۋە ھالدىن ھالغە يۆتكەلۇر ئەردى. تا ئەللىك يىل ئۆتتى، ئاندىن ئىككى دەرەخت بولدى. ئادەم ھەياتىدا بىرى نەر ۋە بىرى مادە، ئانى مەبنىي ۋە مۇشابىھ ئاتادىلەر؛ ئەھلى ئىسلام ئادەم ۋە ھەۋۋا دەرلەر. بۇلار ھەركەتىدىن نەسىل ۋە فەرزەندلەر پەيدا بولدى، بارچە خەلايىق بۇ ئىككىسىنىڭ ئۇرۇغىدۇرلەر. ئەيتىپدۇرلەر: بۇ جەھاننىڭ تا قىيامەتغىچە مۇددەتى توققۇز مىڭ يىلدۇر. ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى ھاۋۋا بىرلەر بىھىشت ئىچىدە ئۈچ مىڭ يىل تۇردىلەر، ئۈچ مىڭ يىل يەر يۈزىدە بولدىلەر، ھىچ ئاففەت، غەم ۋە غۇسسەنى بىلمەس ئەردىلەر. ئاندىن دېۋ پەيدا بولدى، بەنى ئادەمغە تەئسىر قىلدى ۋە شەررى توقۇر بولدى، غەم ۋە غۇسسە يۈزلەندى. جوھۇدلەر «تورات»دىن نەقل قىلۇر كىم، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىدىن تا مۇھەممەد رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەككەدىن ھىجرەت قىلۇر ۋەقتىغىچە تۆرت مىڭ قىرىق يىل ئۈچ ئاي كەچتى. تەرسالەر «ئىنجىل»دىن رەۋايەت قىلۇر كىم، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامدىن تا مۇھەممەد رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ خۇرۇجلەرىغە بەش مىڭ يۈز يەتمىش ئىككى يىل ئەردى. ھەزرەتى ئابدۇللاھ بىننى ئەبباسىدىن رەۋايەتدۇر كىم، ھەزرەتى ئادەمدىن تا نوھغە ئىككى مىڭ ئىككى يۈز ئەللىك ئالتە يىل ئەردى؛ توفاندىن تا ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىغە مىڭ يەتمىش توققۇز يىل كەچتى؛ ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىدىن تا ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىغە بەش يۈز ئاتمىش بەش يىل ۋە موسا ئەلەيھىسسەلامدىن تا زۇلقەرنەيىن رومىنىڭ زەمانىغىچە يەتتە يۈز ئون يەتتە يىل ئەردى؛ ئىسكەندەرنىڭ ۋەقتلەرىدىن تا ئەيسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىغە ئۈچ يۈز ئاتمىش توققۇز يىل كەچتى. ئەھلى ئالەم ئاراسىدا بۇ مەشھۇردۇر كىم، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىسسەلامدىن تا پەيغەمبەر ئاخىر زەمانغە ھىچ پەيغەمبەر يوق ئەردى……

فەسلى دەستان

مەقالەئى ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام يەر يۈزىگە كەلگەنلەرى

ئانداغ كەلتۈرۈپدۈركىم، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام بەھار فەسلىدە ئازىنە كۈنى يەتتە سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، يەر يۈزىگە تۈشتىلەر. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئافەرىدە بولغانلەرى ۋە بېھىشتىدە تۇرغانلەرى، يەر يۈزىگە تۈشمەكلەرى، ئاخىرەت كۈنلەرىدە بىر كۈن ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام بىر تاغ ئۆزرە تۈشتىلەر ۋە ھەزرەتى ھەۋا بىر دەريا لەبىگە، — بۇ مەككەگە يەتتە فەرسەڭ يول ئەردى؛ ئىبلىس بىر شەھەرگە تۈشتى ۋە يىلان ئەسفەھاندا بىر تاغقە تۈشتى، سەرانديب تاغىدىن يەستدۇر. بەس، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئول تاغ ئۆزرە فەرىشتەلەر تەسبىھىنى ئىشىتىپ، گۇناھلەرىغە، ھەسرەتلەرىغە يىغلار ئەردىلەر. ئاندىن، ھەق تەئالا ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلامدىن بىر دانە بۇغداي ئىبەردى ۋە فەرمان قىلدىكىم: سەنىڭ فەرزەندلەرىڭ روزى مەئاشى بۇدۇر ۋە مۇنى تارىپ ھوسۇل قىل. بەس، ھەزرەتى ئادەم تارىپ ھوسۇل ئالدىلەر ئەرسە، سوردىلەر: مۇنىڭدىن يەيمۇ؟ ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: مۇنى تاشنىڭ ئاراسىغە ئالىپ ئۇند قىلغىل، ئاندىن خېمىر قىلغىل ۋە بىر چوقۇرغە ئوت قالاپ، ئاڭا كۆمگىل، تاكىم پىشغاي، ئاندىن كېيىن يىگىل. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام بۇ تەرىقە بىرلە نان قىلىپ يېدىلەر.

ھەزرەتى ھەۋا ھەر بارە ئىشتىھالەرى كەلسە، ئول دەريادىن بىر بالىق ئالىپ، ئافتابدا قىزىغان تاش ئۆزرە قويۇپ، پۇشۇرۇپ يەر ئەردىلەر.

بەس، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئول تاغ ئۈز رەسىدە يۈز يىل گۇناھلەرىغە يىغلاپ، نالە ۋە زارى قىلدىلەر؛ كۆزلەرىنىڭ ياشى ئارىق بولۇپ ئاقار ئەردى ۋە ئانىڭدىن دەرەختلەر - گىياھلەر ئۈندى. خۇداي تەئالا ئول تاغدىن تۆمۈر كانى چىقاردى، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ئول تۆمۈردىن دېھقانلىق ئەسبابىنى راست قىلىپ، بىر نەۋئىنى ئالىپ كەلىپ، دېھقانچىلىق تەرىقەسىنى تەئلىم بەردىلەر ۋە ئەيدىلەر: يا، ئادەم! بۇ دانە

بائىسىدىن بېھىشتىدىن جۇدا بولدۇڭ ۋە بۇ مۇشەققەتكە مۇبتىلا بولدۇڭ، ۋەگەر نە مۇنداغ بولماس ئەردىڭ.

بۇ يىللەردە، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام دېھقانلىق قىلۇر ئەردىلەر. ئاندىن كېيىن، ھەق تەئالانىڭ لۇتۇف ئىنايەتى يۈزلەندى ئەرسە، نەچەند كەلىمە كۆڭۈللەرىگە سالدى، ئانىڭ بىرلە تەۋبەلەرى قەبۇل بولدى... ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام كەلدىلەر، ئەيدىلەر: يا، ئادەم! ھەق تەئالا ئەيتۇر «مەن ئادەمنى ئۆز قۇدرەتىم بىرلە ياراتتىم، ئاڭا جان ئەتا قىلدىم، بېھىشتدە ئورۇن بەردىم ۋە فەرىشتەلەرنى سەجدە قىلدۇردۇم؛ مۇنچە كەرەم - ئېھسانلەر بىرلە، نېچۈكدىن نالە - فىغانلەر قىلۇر؟» ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: ئەي جەبرائىل! نېچۈكدىن يىغلامايكىم، ھەق تەئالاغە ئاسى ۋە نافەرمان بولدۇم، خۇداي تەئالا دەرگاھىدىن يىراق ۋە بېھىشتدىن جۇدا بولدۇم. جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: يا، ئادەم! غەم يېمەگىل، خۇدانىڭ لۇتفى - ئىنايەتى يۈزلەندى، بۇ كەلىمەلەرنى ئەيغىل، تاكىم تەۋبەڭ قەبۇل شەرەفىگە يەتكەي: («سبحانك لااله الا انت ربى علمت سوء وظلمت نفسى فاغفرلى وانت الراحمين» ۋە يەنە «سبحانك ربى علمت سوء وظلمت نفسى تب على وانت تواب الرحيم») ۋە يەنە ئەيدىلەر: خۇداۋەندە مەنى ئۆز قۇدرەتىڭ بىرلە ياراتتىڭ، ماڭا جان ئەتا قىلدىڭ ۋە يەنە چەندان لۇتۇف - ئېھسانلەر قىلدىڭ، ئەمدى، گۇناھىمنى ھەم مەغفىرەت قىلماساڭ، كىم قىلۇر ۋە ئۆزۈڭ ئەيدىڭ «سبقت رحمتى على غضبى» يەئنى «مەنىڭ رەھمەتىم غەزەبىمگە مۇقەددەمدۇر» چۈن بۇ سۆزلەرنى ئەيدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام تەۋبەلەرى قەبۇل بولغانىدىن بىشارەت كەلتۈردىلەر.

بەيتۇل-مەئمۇرنى بىنا قىلغان بەيانى

ئانداغ كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ قەدلەرى ئانداغ بەلەندكىم، ئاسمانغە يەتەر ئەردىلەر ۋە فەرىشتەلەرنىڭ تەسبىھ ئاۋازىنى ئىشىتۇر ئەردىلەر. بېھىشت ئارزۇسىدىن بۇ ئالەمدە ئارام ئالمادىلەر. خۇداي

تەئالا قەدلەرىنى ئاتمىش گەز قىلدى، فەرىشتەلەر ئاۋازى ئۆلفەتىدىن مەھرۇم قالدىلەر. ھەق تەئالاغە مۇناجات قىلىپ ئەيدىلەر: «خۇداۋەندا، بىر گۇناھكى مەندىن ۋاقىئ بولدى، ئانىڭ جەزاسىغە بېھىشت نېئمەتلەرىنى مەندىن ئالدىڭ ۋە مەنى ئاسى ئاتادىڭ، ۋە يەنە چەندان بەلالەرغە مۇبتىلا قىلدىڭ؛ ئەمدى، قەددىمنى پەست قىلدىڭ، فەرىشتەلەر ئاۋازىدىن مەھرۇم قىلدىڭ؛ پەرۋەردىگارا! ئۆز فەزلى كەرەمىڭ بىرلە ماڭا رەھم قىل، مەنىڭ گۇناھىمنى كەچۈرگىل، ماڭا بۇ ئالەمدە ئارام بەرگىل!» خۇداي تەئالا دۇئالەرىنى مۇستەجاب قىلىپ، قىزىل ياقۇتدىن بىر ئۆي ئافەرىدە قىلدى، تاكىم ئانىڭ بىرلە كۆڭۈل غەمىنى چىقارغايلەر، ئول ئۆيگە «بەيتۇل - مەئمۇر» ئات قويدىلەر. ھەزرەتى ئەمىرىل - مۆئمىنىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيتۇرلەر: «بەيتۇس - سۇراھ» ھەم ئاتادىلەر. كەئبە مۇئەززەم ئورنىدا قويدىلەر. ھەجەرىل - ئەسۋەدنى بېھىشتدىن كەلتۇرۇپ، ئۆيىنىڭ تامىغە قويدىلەر، ئول ئاق مەرۋارىددىن ئەردى، ئول ئۆي قىزىل ياقۇتدىن، ئافتابدەك شۆئلە بەرۇر ئەردى. خۇداي تەئالا جەبرائىل ئەلەيھىسسەلامدىن فەرمان ئىبەردىكىم، «ئول ئۆي مېنىڭ ئۆيۈم، ئانى تەۋاف قىلسۇن، تاكىم كۆڭلى ئارام ئالغاي». ئانداغكىم فەرىشتەلەر ئەرشنى تەۋاف قىلۇرلەر. بەس، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ھەجنىڭ ئەركانى ۋاجىباتىنى تەئلىم بەردىلەر ۋە ئاندىن ئەرەفاتغە ئالىپ چىقدىلەر. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئەندۇھلەرى تولالىقىدىن ھەزرەتى ھەۋانى ياد قىلماس ئەردىلەر.

ھەزرەتى ھەۋا جىددە تاغىدا تائەتلەرى زىيادەلىكىدىن مەككە تەرەفىگە يۈردىلەر، بىلمەس ئەردىلەر قايان بارۇرلەر. ناگاھ ئەرەفاتغە يەتدىلەر ۋە ئاندا ھەزرەتى ئادەمنى كۆردىلەر، بىر - بىرلەرىنى تانۇدىلەر، بۇ ۋەجھىدىن ئول تاغ «ئەرەفات» ئاتاندى. بەس، ئادەم ئەلەيھىسسەلامغە مەككەدە تۇرماق مۇيەسسەر بولمادى. بەيتىل - مەئمۇرنى تەۋاف قىلىپ، ھەزرەتى ھەۋانى ئالىپ، ھىندىستانغە ياندىلەر ۋە ئول تاغدا بولدىلەر. ھەر يىل ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام بەيتىل - مەئمۇرنى ساغىنىپ، ھىندىستاندىن مەككەگە بارىپ ئەركەن، ھەجنى تەمام قىلىپ يانار ئەردىلەر. تا قىرىق يىل بۇ مىنۋالدا ئۆتتى. ھەر يەرگە قەدەم قويدىلەر، ئول يەر شەھەر ۋە ئاباد بولدى. ئىككى قەدەملەرى ئاراسى ئۈچ كۈنلۈك يول ئەردى، دەشت - بەيابان بولدى. ئول

بەيت تا ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىغىچە بار ئەردى. بەس، توفان چىقار ۋەقتدە، ھەق تەئالا ئاسمانغە ئىلتتى، ئورنىغە بىر تاغ خۇدانىڭ فەرمانى بىرلە كەلىپ تۇردى. تاكىم توفان سۇيىدىن ئاندا يەتمەگەي. ئول تاغ ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىغە ئاندا ئەردى. مەككەنىڭ ئورنىنى ھىچ كىم بىلمەس ئەردى. ھەق سۇبھانە ۋەتەئالانىڭ فەرمانى بىرلە ئول تاغ ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ۋەقتلەرىدە ئورنىغە باردى. كەئبەنىڭ ئورنى زاھىر بولدى ئەرسە، ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام خۇدا ئەمرى بىلە تاش خانەئى كەئبەنى بىنا قىلدىلەر. مۇندىن خەبەر بەرۇر كىم، «ازابوا ئنالابراھممكان البيت». بەئزەلەر: بەيتىل - مەئمۇر ئاسماندا ئەمەس ئەردى، ئادەم ئەلەيھىسسەلام خۇدانىڭ ئەمرى بىلە قىزىل ياقۇتتىن بىنا قىلغان ئەردىلەر. ۋەقتىكى، ھەزرەتى ئادەمنىڭ تەۋبەلەرى قەبۇل بولدى، بۇ ئالەمدە ئارام ۋە قەرار ئالدىلەر؛ ھەق تەئالا بېھىشتدىن مىۋە گۇنا - گۇن ۋە كۇللىھاي رەنگارەڭ ئىبەردى، ئانداغكىم، ئامرۇد، بادرىڭ؛ ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئول ئامرۇدنى ئاندا تىكتىلەر ئەرسە، ئۇلۇغ دەرەخت بولدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئەسالەرى ئامرۇد شاخــــدىن دەپدۇرلەر. ھەق تەئالا بېھىشتدىن ئىبەرگەن مىۋەلەردىن ئون قىسىم مىۋەنىڭ پوستى بار ئەردى، ئىچىدە ئۇرۇغى يوق ئەردى. بۇ — ياڭاق، بادام، پىستە، گۇنار، بەللۇت، سىياھ تۇت، ئانار، جوزھىندى، مور؛ ۋە يەنە ئوننىڭ پوستى يوق، ئۇرۇغى باردۇر، ئول — ئۇرۇك، شاپتالۇ، ئەين ئالۇ، خورمە، جىگدە، سىبەك ...... ، مىسىل، شاھلۇك؛ ئون مىۋەنىڭ پوستى ھەم يوق، بۇلەر — ئالما، ئامرود، بىھى، ئۇزۇم، ئۇجمە، ئەنجىر، قاغۇن، خىيار، بادرىڭ. بۇ مىۋەلەرنى ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ھىندىستاندا دەرەخت تىكتىلەر. ئاندىن ھەممە ئالەمغە يايىلدى. بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر كىم، خۇداي تەئالا ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسالامغە فەرمان قىلدىكىم، «ئادەمغە ئەيغىل، بارىپ خانەئى كەئبەنى بىتا قىلسۇن، سەن ئول يەرنى كۆرسەتىپ، بىنايى كەئبەنى تەئلىم بەرگىل.» بەس، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام فەرمان كەلتۇردىلەر. ھەزرەتــــى ئادەم ئول ئۆيىنــــى ھەزرەتــــى جەبرائىــــل ئەلەيھىسسەلامنىڭ تەئلىملەرى بىرلە، كۇھى ھەرا، كۇھى زەيتا ۋە تۇرى سىنا، كۇھى جودى — بۇ تۆرت تاغنىڭ تاشلارىدىن بىنا قىلدىلەر. بۇ

تاغلارنىڭ ئۆزگە تاغلارگە قەدرى ۋە شەرافەتى مەئلۇم بولدى. بۇ ئۆي تەمام بولدى ئەرسە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ھەجەرىل ئەسۋەدنى ئول ئۆينىڭ بىر تامىدە قويدىلەر، ئايدەك تابىش قىلۇر ئەردى. كافىرلار ئىلكى تولا تەگدى ئەرسە، تىيرە بولدى. ئاندىن ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ئەركانى ھەجنى تەئلىم بەردىلەر. ئاندىن ندا قىلدىلەركىم، «ئەي ئادەم ئۇرۇغى! سىزلەرگە ھەق تەئالا بىر ئۆي بىنا قىلدى ۋە ئانى تەۋاف قىلماقغە فەرمان قىلدى؛ ھەر كىمگەكى ھەق تەئالا تەۋاف قىلماقنى روزى قىلدى، ئاناسى سۇلبىدە ئول ندانى ئىشتىپ جەۋاب بەرگەنلەردۇر كىم («لبيك اللهم لبيك لاشريك لك لبيك ان الحمد والنعمه لك والملك لاشريك لك») . ئادەم ئەلەيھىسسەلام تا ۋەفات بولغۇنچە ھىندىستاندىن كەلىپ، ھەج ئەدا قىلۇر ئەردىلەر. قەبرەلەرى ھەم كۇھــى سەراندىبدەدۇر. ۋە يەنە ئول نىمەرسەكىم، ھەق تەئەلا ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھــسسەلامغە بەردى، تۆمۇر ئەردى، ئانىڭدىن ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام دېھقانلىق ئەسبابىنى ئەتتىلەر. ۋە يەنە بىر تونۇر ئەتتىلەر، ئول تونۇر ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ توفانلەرىغىچە بار ئەردى. ئول توفان تونۇردىن چىقتى. ئول تونۇر ئەردىكىم، ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇر «وفارالتنور» . ئەمىرىل مۆئمىنىن ئەلـــى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيتىپدۇرلەر: «وفارالتنور سۇبھ ۋەقتىــدۇر.» ئاندىن كېيىن، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام بىر قوي كەلتۇرۇپ، يۇڭىنى ئالىپ، ھەزرەتى ھەۋاغە ئىگىرمەكنى، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھـــسسەلامغە توقۇماقنى تەئلىم بەردىلەر. ئانىڭدىن بىرنى ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام كۆڭلەك كىيدىلەر، بىرنى ھەزرەتى ھەۋا كىيدىلەر، ئانداغكىــم باشدىن ئاياغلەرىنى ياپتى. ئول ئۆيكىم يەر يۈزىدە بىنا قىلدى، خانەئى مۇبارەك ئەردى ... مەككەنى بەككە ئاتاپدۇر، بەككە دەپ خەلايىق تولا يىغىلغان يەرنــى ئەيتۇرلەر. مۇندىن ئەۋۋەل ھىچ كىم ئۆينى بىلمەس ئەردى. ئاندىن ھەق تەئالا ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامغە روي زەمىــنىـــى بەردى. ھەر مەخلۇق مەۋجۇدىكى يەر يۈزىدە بار ئەردى، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامغە فەرمان بەردار قىلدى، تاكىم خاھلاغانىنى يىدىلەر ۋە بەئزەنى ئىشلەتتىلەر......

ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ھەزرەتى ھەۋادىن ئۈچ فەرزەندى بولدى، بىر يىلدىن تولا ئۆمۈر كۆرمەي ئۆلدى. تۆرتىنچى فەرزەندى، ھاسىلە بولدى

ئەرسە، ئىبلىس ئادەم ئەلەيھىسسەلامغا ئەيدى: «ئەي ئادەم، مەن فەرزەندلەرىڭ ئۈچۈن بىسيار غەمكىندۇر مەنكىم، ھىچ بىرى تۇرمايدۇر.» ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «ئۆلمەك ۋە تىرىلمەك خۇدانىڭ ئەمرىدۇر - ھۆكمىدۇر.» ئىبلىس ئەيدى: «مەنىڭ كۆڭلۈمگە فال كەلۇركىم، ھەۋانىڭ قۇرساقىداقى بۇ فەرزەندنىڭ سەھت ۋە سالىم، خۇشرۇي ۋە ئۆمرى ئۇزۇن ئوغۇلدۇر». ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «ھەق تەئالادىن ئۈمىدىم باردۇر.» ئىبلىس ئەيدى: «ئەگەر شۇنداق بولسا، بۇ ئوغۇلۇڭنى ماڭا بەرگەيسەن ۋە ماڭا بەندە قىلىپ، ئەبدۇل - ھىرىس ئات قويغايسەن» ئىبلىسنىڭ ئاتى ھىرىس ئەردى. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئىبلىسنىڭ سۆزىنى قەبۇل قىلدىلەر. بەس، ھەۋا بىر ئوغۇل تۇغدىلەر، ناھايتى خۇشرۇي ۋە تەندۇرۇست. ئىبلىس ئەيدى: «ئەي ئادەم، كۆرمەسمۇ سەنكىم، مەنىڭ فالىم راست كەلدى، ۋەئدەگە ۋەفا قىلغىل، ماڭا ۋە ساڭا فەرزەند بولغاي» ...... ھەزرەتى ئادەم بىرلە ئىبلىسنىڭ ئاراسىدا دوستلۇق ۋاقىئ بولۇپ، ئۆز فەرزەندلەرىنى ئاڭا فەرزەند قىلغانلەرى خۇداي تەئالا دەرگاھىدا ناپىسەند بولدى. چۈنكى پەيغەمبەرلەردىن گۇنا سەغىرە، گۇناھ كەبىرە بولۇر. ئىبلىس ئادەم ئەلەيھىسسەلامغە بۇ جەھاندا فەرىب بەرمەكى بۇ ئەردى...... بەس ئول فەرزەندلەرى ۋەفات بولدى. ھەق تەئالا يەنە فەرزەند بەردى ۋە ئاڭا شىش ئات قويدىلەر؛ ئول پەيغەمبەر بولدى ۋە ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامدىن كېيىن يەر يۈزىگە خەلىفە بولدىلەر. ئاندىن كېيىن ھەممە پەرزەندلەرى تۇردى، ھابىل ۋە قابىل. بەس، شىش ئەلەيھىسسەلامدىن كېيىن ھەزرەتى ئادەمنىڭ ھەممە ئىككى فەرزەندلەرى بولدى، بىرى ئوغۇل، بىرى قىز؛ بىرىنى بىرىگە ئالىپ بەردىلەر. بەس، قابىل بىرلە بىر قىز تۇغۇلدى، بىسيار خۇشرۇي. ھەزرەت ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئانى ھابىلغە ئالىپ بەرۇر بولدىلەر ئەرسە، قابىل ئەيدى: «بۇ مەنىڭ ھەمراھىم» ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «ئىككۆ قۇربانلىق قىلىڭلار، قايسىڭلارنىڭ قەبۇل شەرافەتى تاپسە، ئانىڭ بولسۇن». قۇربانلىق قەبۇل بولغانى نىشان ئول ئەردىكىم، ھەركىم قۇربانلىق قىلىپ، ئەگەر قەبۇل بولسە، ئاسماندىن ئىككى قاناتى كۆك، ئۆزى قىزىل بىر نەرسە كەلىپ، ئول قۇربانلىقنى كۆيدۈرۈپ كەتەر ئەردى ۋە ئەگەر قەبۇل بولماسا ئاڭا كەلمەس ئەردى ۋە قۇربانلىق ئىگەسى شەرمەندە بولۇر

ئەردى. بەس، قابىل ۋە ھابىل ئىككۆلەن قۇربانلىق ئالىپ باردىلەر. ھابىل قويچى ئەردى، بىر سېمىز قاقلان كەلتۇرۇپ قۇربانلىق قىلادۇرغان يەردە قويدى. ئول قابىل دىھقان ئەردى، ئول ھەم ئاندا قويدى. ئول ئوت مەسەللىك نەرسە كېلىپ ھابىلنىڭ قۇربانىنى كۆيدۇردى، قابىلنىڭ قۇربانىغە باقمادى ئەرسە، قابىل ئەيدى: «ئەي ھابىل، مەن سەنى ئۆلتۇرۇرمەن».
ھابىل ئەيدى: «ھەق تەئالا پەرھىزكارلار قۇربانلىقىنى قەبۇل قىلۇر، ئەگەر سەن خۇدادىن قورقماي، مەنى ئۆلتۇرۇر بولساڭ، مەن پەرۋەردىگار ئالەمدىن قورقۇپ، ساڭا قول سۇنماسمەن.» بەس، قابىل ھابىلنى ئۇيقۇلۇغ تاپىپ، بىر تاش بىلە باشىغە ئۇرۇپ ئۆلتۇردى. يەر يۈزىدە فەرزەندى ئادەمدىن ئول خۇنى ناھەقكى ۋاقىئ بولدى — بۇ ئەردى...... ۋەقتىكى، ھابىلنى ئۆلتۇردى ئەرسە، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامدىن قورقۇپ، ھابىلنى كۆتەرىپ يۈرۈر ئەردىلەر ۋە بىلمەس ئەردىكىم، نىچۈك ياشۇرغاي. بەس، ھەق تەئالا ئىككى ساغىزغاننى ئىبەردى، بىرى-بىرىنى ئۆلتۇردى، تۇمشۇقىدا چۇقۇر كاۋلاپ كۆمدى. قابىل مۇنى كۆردى، ھابىلنى يەرگە كۆمۈپ پىنھان قىلدى.
ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ھەممە پەرزەندلەرىنى قابىلغە تاپشۇرۇپ، ھەجگە بارغان ئەردىلەر. قاچانكىم يانىپ كەلدىلەر ئەرسە، ھابىلنى كۆرمەدىلەر؛ ئەيدىلەر «ھابىلنى يوق قىلىپدۇر» دەپ، ئاڭا لەئنەت ئوقۇدىلەر. بەس، قابىل مەلئۇن بولدى ئەرسە، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام قاشلارىدا بولالمادى، ئول ھەمزادىنى ئالىپ يەمەن تەرەفىگە كەتتى ۋە ئاندا ئۆلدى......

فەسلى دەستان
مەقالەئى ھەزرەتى ئادەم ۋە شىش ئەلەيھىسسەلام پەيغەمبەرلىكلەرى

بەياندا كەلتۇرۇپدۇركىم، ھەق تەئالا ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامغە يۈز يىگىرمە يىلدا ئاتمىش سەھىفە ئىبەردى. بەئزەن يىگىرمە دەپدۇرلەر. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام بۇ سەھىفەلەرنى كەلتۇرۇپ، ھۇرۇفى

مۇنەججىمنى ئۆرگەتتىلەر. ۋەقتىكى، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئۆمرىلەرى، تەۋبەلەرى قەبۇل بولغاندىن كېيىن يۈز ئوتتۇز يىل ئۆتتى. قابىل ھابىلنى ئۆلتۈرۈپ بەش يىلدىن كېيىن، ھەق تەئالا ھەزرەتى ئادەمگە بىر ئوغۇل ئەتا قىلدىكىم، يالغۇز تۇغۇلدىلەر. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام كەلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «يا، ئادەم! بۇ ئوغلۇڭ ھابىلنىڭ ئىۋەزىدۇر، مۇڭا شىش ئات قويغىل». «شىش» ئىبران تىلىدۇر، ئەرەبى تىلدا «ھەيبە - تۇللاھ» دېمەك بولۇر.

بەس، ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلام چوڭ بولدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ھەممە فەرزەندلەرىگە ئۇلۇغ قىلىپ، ئۆز ئورۇنلەرىدە يەر يۈزىگە خەلىفە قىلدىلەر. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ۋەفات بولغانلەرىدىن كېيىن، ھەممە فەرزەندلەرىگە پەيغەمبەر بولدىلەر. تەمامى ئەۋلادى ئادەمنىڭ نەسەبى نەسەبلەرى ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلامغە يەتەر. چۈنكى ھەزرەتى ئادەمنىڭ ئۆزگە فەرزەندلەرىنىڭ نەسلى قالغان ئەمەسدۇر ......

فەسلى دەستان
ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەفاتلەرى زىكرى

ئۆلۇمالەر ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئۆمۈرلەرىدە ئىختىلاف قىلىپدۇرلەر، تولاراق مىڭ يىلغە ئىتتىفاق قىلىپدۇرلەر. كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەق تەئالا ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ زەررىيەلەرىنى گۇرۇھ - گۇرۇھ تائىفە كۆرسەتتى ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسەلام تائىفەلەرىنى كۆردىلەر، بۇلار ئاراسىدا بىرلەرىنى كۆردىلەر كىم بىسيار يىغلادىلەر. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئول تاغ ئۆزرەسىدە يىغلاغانلەرى يادلەرىغە كەلدى؛ ئەيدىلەر: «ئىلاھا، بۇ كىمدۇر؟» «بۇ سەنىڭ فەرزەندلەرىڭدىن بىر پەيغەمبىردۇركىم، ئاتى داۋۇد، مۇنىڭدىن بىر گۇناھ

ۋاقىئ بولۇر».

ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ رەھمەلەرى كەلدى. ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا! مۇنىڭ ئۆمرى قانچەدۇر؟» خىتاب كەلدى: «قىرىق يىلدۇر». ئەيدىلەر: «خۇداۋەندا، مەنىڭ ئۆمرۇمدىن ئاتمىشنى ئاڭا بەرگىل، تاكىم يۈز يىل بولسۇن.» ھەق تەئالا بۇ دۇئالەرنى مۇستەجاب قىلدى. ۋەقتىكى، ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئۆمرىلەرىدىن توققۇز يۈز قىرىق يىل ئۆتۈپ ئەردى. ھەزرەتى ئەزرائىل ئەلەيھىسسەلام جان ئالغالى كەلدىلەر. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر كىم: «ئەي مەلەكىل ـ مەۋت! غەلەت قىلىپسەنكىم، ھەق تەئالا ماڭا مىڭ يىل ئۆمۈر ۋەئدە قىلىپ ئەردى، ھۇنۇز ئاتمىشى يىل باردۇر!» ھەزرەتى ئەزرائىل ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «مەن غەلەت قىلمادىم، لېكىن سەن ئۆمرۈڭدىن ئاتمىشنى فەرزەندىڭ داۋۇدغە بېرىپ ئەردىڭ» دېدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام تاندىلەر. فەرمان كەلدىكىم: «ئەي، مەلەكىل ـ مەۋت، يانغىل! تاكىم مىڭ يىل تەمام بولسۇن؛ داۋۇدنىڭ ئۆمرى ھەم يۈز يىل بولسۇن». خەبەردە ئانداغ كەلىپدۇركى، ۋەقتىكى، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئاغرىدىلەر ئەرسە، يىگىرمە كۈندىن كېيىن ھەق تەئالا ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلامنى ئىبەردى ۋە فەرمان قىلدىكىم، «شىشنى خەلىفە قىلسۇن!» بەس، ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلامنى چىرلادىلەر ۋە خەلىفە قىلدىلەر، ئانچە ئەيتۇر سۆزلەرنى ئەيدىلەر. ئەرتەسى — يىگىرمە بىرىنچى كۈنى ۋەفات بولدىلەر.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلام پەيغەمبەر بولغانلەرى زىكرى

ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ۋەفات بولدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلامنى ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلامغە ئىبەردى ۋە فەرمان قىلدىكىم: «ئەۋۋەل كىتابلەركى ئىبەرىپ ئەردىم، ئانداقى ئەمر نەھىلەرنى فەرزەندلەرىگە يەتكۈرۈپ، شەرت ئالسۇنكىم، فەراموش

قىلماغايلەر.» ئانداغكىم، ئادەم ئىبلىسنىڭ مىكرى بىرلە ئەھدىنى ئۇنۇتۇپ بېھىشتىدىن چىقتى. ۋە يەنە فەرمان ئىبەردى: «ئادەمنى يۇپ ـ تاراپ، كەفەن قىلىپ، دەفن قىلىسۇن.» بەس، شىش ئەلەيھىسسەلام فەرمانىنى بىجا كەلتۇردىلەر. ئانداغكىم، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى ئادەمنى يۇپ، كەفەن قىلماقىنى تەئلىم بەردىلەر. بېھىشتىدىن كەفەن كەلتۇرۇپ يۆرگەپ، ئەيدىلەر «نەمازىنى ئۆتەگىل.» ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «سەن ئۆتەگىل». ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «ئاتاڭ ئورنىدا خەلىفەدۇرسەن، نەمازىنى ئۆتەمەك ساڭا لازىمدۇر.» بەس، شىش ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى ئادەمگە نەماز ئۆتەدىلەر ئوتتۇز تەكبىر بىرلە؛ ئاندىن تۆرت تەكبىر ۋە بۇ تەرتىبدە دەفن قىلماق فەرزەندلەرگە سۇننەت قالدى. ئوتتۇز تەكبىر بىرلە ئۆتەمەك ھەزرەتى ئادەمنىڭ شەرافەتلەرگە ئەردى. ئاندىن كېيىن، كۆتەرتىپ دەفن قىلدىلەر. ئۆلۇمالەر ئىختىلاف قىلىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئادەمنىڭ قەبرەلەرى قايدا ئەردى؟ بەئزەلەر ھىندىستاندا سەرانديپ تاغىدا، دىگەر گۇرۇھى مەككەدە ئەبۇ قەيس تاغىدا دەپدۇرلەر. ۋە يەنە كەلتۇرۇپدۇر: ھەزرەتى ھەۋۋا ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامدىن كېيىن بىر يىلدىن كېيىن ۋە فات بولدىلەر. ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلام ئۆلەرنى ھەم ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام بىرلە بىر يەردە دەفن قىلدىلەر.

ۋە يەنە ئانداغ رەۋايەت قىلىپدۇرلەركىم، ھەق تەئالا ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام زەمانەلەرىدە توفان ئىبەرۇر بولدى. ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى ھەۋۋا بىرلە ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئۇستىخانلەرنى ئاچىپ، كېمەگە سالدىلەر. قاچانكىم كېمەدىن چىقتىلەر ئەرسە، ھەر ئىككۆلەرنى بەيتىل ـ مۇقەددەسدە دەفن قىلدىلەر، قەبرەلەرى ئاندادۇر.

بەس، شىش ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئورۇنلەرىدا خەلىفە بولدىلەر. بۇ ۋەقتدە ھەزرەتى ئادەمنىڭ فەرزەندلەرى قىرىق مىڭ بولۇپ ئەردىلەر ۋە بۇلارنىڭ ھەممەسىگە ئۇلۇغ بولدىلەر. تەمام ئۆمۇرلەرنى مەككەدە ئۆتكەردىلەر. ھەر يىل ھەج تەۋاف قىلۇر ئەردىلەر. ئالەمنى ئابادلىق قىلدىلەر. ئۆمۇرلەرىدىن ئالتە يۇز ئەللىك يىل ئۆتتى

ئەرسە، فەرزەند تاپتىلەر، ئاڭا ئانۇش ئات قويدىلەر. ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئۆمۈرلەرى توققۇز يۈز ئون ئىككىگە يەتكەندە ئانۇشنى ئونۇش ئات قويدىلەر، ئۆز ئورۇنلەرىدە خەلىفە قىلدىلەر. ئانىڭ فەرزەندى بىسيار ئەردى. فەرزەندلەرىدىن بىرى ھەممەدىن ئالىم ۋە فازىل بولدى ۋە ئاتى قەينان ئەردى. ئونۇش توققۇز يۈز ئەللىك يىل ياشادى، ئاندىن ئۆلدى. قەينان خەلىفە بولدى، بۇ ئىككىسى پادشاھ بولدىلەر، پەيغەمبەر بولمادىلەر. قەينانىنىڭ ئەۋلادى تولا بولدى. فەرزەندلەرى ئاراسىدىن مەھلائىل ئاتلىغ بىرىنى خەلىفە قىلدىلەر. قەينان سەككىز يۈز قىرىق يىل ئۆمۈر كۆردى، ئاندىن مەھلائىل ئوغلىنى ئۆز ئورنىدا قويدى، ئول توققۇز يۈز يىگىرمە ئالتە يىل تىرىكلىك قىلدى، قىزى تولا بولدى، بىر ئوغۇل تاپتى، ئاتىنى ئەخنۇخ قويدى. ئول ئىدرىس ئەلەيھىسسەلامدۇر. ئەخنۇخ ئىبران تىلىدۇر، ئىدرىس ئەرەبىدۇر. شىش ئەلەيھىسسەلامدىن ئىدرىس ئەلەيھىسسەلامغىچە ھىچ پەيغەمبەر كەلمەدى.

فەسلى دەستان
مەقالەئى ئاتەشپەرەست پەيدا
بولغانى بەيانى

بىلمەك كېرەك، ئول كىمەرسەكىم، ئوتغە تاپىندى - قابىل ئەردى، ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقىتلەرىغىچە تىرىك ئەردى. ئانىڭ چەندان فەرزەندى بولدىكىم، ئەدەدىنى كىشى بىلمەس ئەردى. ئول ئەۋلادى بىرلە شامنىڭ تاغلارىدا ئەردى. نەھايىتى پىر بولدى ئەرسە، بىر كۈن ئىبلىس كەلدى، ئەيدى: «ئەي، قابىل! بىلۈرسەنمۇكىم، ھابىلنىڭ قۇربانلىقىنى نىچۈكدىن ئىختىيار قىلدى ۋە سەنىڭ قۇربانلىقىڭغە نە ۋەجھەدىن باقمادى؟» قابىل ئەيدى: «بىلمەسمەن.» ئىبلىس ئەيدى: «ھابىل ئوتغە تابىنغان جەھەتدىن قۇربانلىقىنى قەبۇل قىلدى. سەن ھەم ئوتغە باش ئۇرغىل، تاكىم، سەندىن خۇشنۇد بولغاي. بۇ يەر يۈزىكىم، سىنىڭ ئەردى، ساڭا ۋە ئەۋلادىڭغە بولغاي.» قابىل ئوتغە سەجدە قىلدى ۋە ھەممە

فەرزەندلەرىنى ئوتغە باش ئۇرماقغە بۇيرۇدى. ھەممە ئاتەشپەرەست بولدىلەر، ئەۋلادى بىرلە ئاتەشپەرەستلىكدە ئۆلدى. ئانىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى، بىسيار شوخ ۋە ئويۇن - كۇلكىگە مايىل بولدىلەر. ئەسبابى نەغمە تەييار قىلىپ ئەردى. ئۇلارنىڭ ئىشى ھەمىشە شەراب ئىچمەك ئەردى، ئوتغە تاپىنماق ۋە بى نىكاھ خاتۇن ئالماق. يەنە بىر تائىفە - ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئەۋلادلەرىدىن - بۇلارنىڭ ئەيش ۋە نەشاتلەرىنى ئىشىتىپ، ئۇلارغە قوشۇلدىلەر. خاھ ئاناسى، خاھ بىر تۇغقانى بولسۇن، خاھلاغانلەرىنى ئالدىلەر. بۇ تەرىقەدە، تا يۈز يىلدىن كەمرەك مەھەلدە، ھەممە فەرزەندى ئادەم ئەلەيھىسسەلام ئاتەشپەرەست بولدىلەر.

بەس، ھەق تەئالا ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلامنى ئۇلارغە پەيغەمبەر ئىبەردى. ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلام ئۇلارنى ئىمان ئىسلامغە تەكلىف قىلدىلەر، ئول يامان ئەفئاللەرىدىن نەھى قىلدىلەر. ئازراقى ئىمان كەلتۇردى، ئاتەشپەرەستلىكدىن تاندىلەر. تولاراقى ئاتەشپەرەستلىكدە قالدى. ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلام ئۇلار بىرلە جەڭ قىلدىلەر ۋە ئىمانغە دەئۋەت قىلدىلەر. ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلام ئۈچ يۈز ئاتمىش بەش يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام ئۇلارغە ئوتتۇز سەھىفە كەلتۇردىلەر.

ئول كىشىكىم، ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلامغە ئىمان كەلتۇرىدى، ئول تائىفەلەردىن بىرى ئەردىكىم، ھەمىشە زۇھد - تەقۋا قىلۇر ئەردى ۋە ئۇلارغە ھەرگىز قوشۇلماس ئەردى. ئول كىمەرسەكىم، ئىگىن تىكمەكنى چىقاردى. مۇندىن ئىلگەرى قوي يۇڭىنى ئىگىرىپ، يا تىۋە، يا كالا تىرەسىنى ياپىنۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلام ئىگىن پىچىپ كۆڭلەك - ياپچام قىلىپ كىيدىلەر. تەمام خەلايىق بۇلاردىن ئۆرگەندىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرنى ئاسمانغە ئىلتتى.

ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلامنىڭ بىر ئوغلانلەرى بار ئەردى، ئاتى «مەتەۋ شالەخ» ئاتالىغ، ئول يەتتە يۈز يىل ئۆمۈر كۆردى ۋە ئاخىر ئۆمرىدە بىر ئوغۇل تاپتى، مەلىك شاھ ئات قويدى، ئىككى يۈز ئون توققۇز يىل ئۆمۈر كۆردى، ئاندىن ئۆلدى. مەلىك مۇسۇلمان بولدى، خەلقنى ھەق تەئالانىڭ قۇللۇقغە باشلادى ۋە تولا خەلايىق مۇنىڭ سۆزى بىرلە ئاتەشپەرە

ستلىكدىن ياندىلەر. ئۇل مەلىكنىڭ بىر ئوغلى بولدى، ئاڭا نوھ ئات قويدى، يەتتە يۈز سەكسەن يىل ياشادى. ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىدە خەلايىق ھەر تەرىقە ئەردىلەر. بەئزى ئاتەشپەرەست ۋە بەئزى بۇتپەرەست، بەئزى تائىفە ئايغە تاپىنۇر ئەردى؛ بەئزى ئافتابغە تاپىنۇر ئەردى. ھەق تەئالا ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنى پەيغەمبەر ئىبەردى. ھەزرەتى ئىدرىسدىن تا ھەزرەتى نوھغىچە ھىچ پەيغەمبەر كەلمەدى. ئەمما پادشاھ بولدىكىم، بەئزەسى تەمام جەھانغە پادشاھلىق قىلدى ۋە بەئزەسى بىر مۇنچە خەلايىقغە ھۆكۈم سۈردى.

فەسلى دەستان
كەيۇمەرسنىڭ پادشاھلىقى بەيانى

مۇنىڭ بارەسىدە خىلاف تولادۇر، ھەركىم بىر تەرىقە ھىكايە قىلىپدۇر. ئۇل ئادەمنى گىل شاھ ھەم دەپدۇرلەر. چۇنكى گىلدىن ياراتىلدى، گىلغە پادشاھ بولدى. «كەيۇ مەرس» ئەجەم تىلىدۇر، «زىندە گويا» دېمەك بولۇر. تائىفە ئەخبار ۋە ئەھادىس دەنالەرى ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ نەبرەلەرى دەپدۇرلەر. كەيۇمەرس جۇفتى بىرلە مەبنىي ۋە مۇشابىھدىن ئەردى، ئادەم سۆرەتىدە يەردىن ئۈنگەن. ھەق تەئالا دېۋ - پەرىگە قەھر قىلماق ئۈچۈن ئاڭا جان ئەتا قىلدى...... ئانۇشكىم كەيۇمەرس ئولدۇر. ئالەمگە پادشاھ ئۇل بولدى. بىننى مۇقەننەئ ئەيتۇر: ۋەقتىكى، كەيۇمەرس پادشالىقغە ئولتۇردى ئەرسە، سىپاھ ۋە لەشكەرى تولا ئەردى. دېۋ - پەرى بىرلە جەڭ قىلدىلەر. ئۆلۇمائى ئىسلام ئەيتۇرلەر: كەيۇمەرس ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام فەرزەندلەرىدىن ئەردى. ۋەقتىكى، ھەزرەتى شىش ئەلەيھىسسەلام ۋەفات بولدىلەر. بۇلار ئاراسىدا خىلاف - نىزائ پەيدا بولدى. كەيۇمەرس فەرزەندلەرىنى باشلاپ تاغقە كەتتى ۋە ئاندا ۋەتەن تۇتۇپ، ئەۋلادى تولا بولدى. ئاندا شەھەرلەر، ۋەتەنلەر بىنا قىلدىلەر. كەيۇمەرس خۇشرۇي ئەردى، ئانى كەھۇ مەرس ئاتابدۇر. ئاندا دېۋلەر ۋەتەن تۇتغان ئەردى. ھەق تەئالانىڭ ئەمدادى بىرلە ئانى قوغلادى. ئانىڭ سىلاھ ۋە ياراغى سالغۇ ۋە

تاياق ئەردىكىم، ئاتا ئىسمى ئەئزەم پىتىكلىك ۋە ھەر يەرگە بارسا ئىسمى ئەئزەم خاسىيەتىدىن دىۋلەر قاچار ئەردى. كەيۇمەرسنىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى، دەلىر ۋە مەردانە، ھۇشەڭ ئاتلىغ؛ ھەمىشە ھەق تەئالاغە قۇللۇق قىلۇر ئەردى. ھەر بار ئاتاسى قاشىغە كەلسە سورار ئەردىلەركىم: «قايسى ئىش ياخشىدۇر؟» ئاتاسى ئەيتۇر ئەردىكىم: «خەلقغە بىئازارلىق، خۇداغە قۇللۇق ۋە پەرھىزكارلىق.» ھۇشەڭ ئەيدى: «تائەتدە ئۆز ئىختىيارىچە قىلسە بولۇر، ئەمما بىئازارلىق كۆڭلىگە سالماغۇنچە بولماس.»

بەس، ئول دىۋلەركىم، كەيۇمەرسدىن شىـــكەست تاپغان جەھەتدىن ھۇشەڭنى تەنھا كۆرۈپ ئۆلتۈرمەككە قەسد قىلدىلەر، تاكىم ئاتاسى كۆڭلى شىكەست تاپغاي. مۇڭا قۇدرەت تاپماي يۈرۈر ئەردى. بىر كۈن ھۇشەڭ باشىنى سەجدەگە قويۇپ ئەردى، دىۋلەر مەھەل تاپىپ، تاغنى كۆتەرىپ باشىغە سالىپ ھەلاك قىلدىلەر. كەيۇمەرسنىڭ كۆڭلى ساف ۋە ئوچۇق ئەردى. بۇ ۋاقىئەدىن كۆڭلىگە غەم پەيدا بولدى، ئەمما بائىسىنى بىلمەس ئەردى. ھەر قاچانكىم كۆڭلى غەمكىن بولسە، ئول فەرزەندى قاشىغە بارىپ، كۆڭلى غەمىنى چىقارۇر ئەردى. ھەر تەئامكى فەرزەندلەرى كەلتۈرسە، ئانى ئالىپ قويۇپ، ئول ئوغلىغە ئالىپ بارۇر ئەردى؛ ئول ئازراق يەپ، قالغانىنى قۇشلارغە بىرۇر ئەردى ۋە ئاڭا بىسيار ئۇلفەت ئالغان ئەردى. كەيۇمەرس بۇ نەۋبەت بىسيار تەئاملەر ئالىپ، ئوغلى قاشىغە بارغالى چىقتى. يولدا بىر جۇغز ھەيبەتلىك ئاۋاز قىلدى. كەيۇمەرس يەتىپ باردى، ئۇچۇپ يىراقغە بارىپ، يەنە ئاۋاز قىلدى. كەيۇمەرس ئۆزىگە ئەيدى: «مەنىڭ بۇ غەمىم ۋە بۇ جۇغزنىڭ ئاۋازى بىر ۋاقىئەدىن خەبەر بىرۇركىم يالغان ئەمەسدۇر.» بەس، ئەيدى: «ئەگەر بۇ خەبەرنىڭ ياخشىلىقىدۇر، تا جەھان باقىدۇر. سەندىن ياخشى فال قالغاي؛ ئەگەر يامان خەبەر ئەيتۇرسەن، سەندىن فالى شۇم قالغاي.» كەيۇمەرس تاغ باشىغە چىقتى، ئوغلىنى ئۆلۈك تاپتى. ئاندا بىسيار يىغلادى. بۇ ئەردىكى، جۇغزدىن خەلق نەفرەت قىلۇرلەر ۋە ئاۋازىدىن شۇم فال ئالۇرلەر. كەيۇمەرس بىلمەدىكىم، فەرزەندىنى نىچۈك قىلغاي. بەس، ھەق تەئالا ئول تاغدا بىـــر چاھ پەيدا قىـــلدى، ئاندا كۆمدى. ئاتەشپەرەستلەر ئەيتۇرلەر: كەيۇمەرس ئول تاغدا بىر زەرب ئۇردى، ئول تاغ يارىلدى ۋە شىكاف بولدى. ئاندا كۆمۈپ، ئول شىكاف ئۆزەسـﯩـدە ئوت

ياندۇردى، تاكىم دېۋلەر ئۇستىخانىنى ئالماغايلەر. ئۇل ئوت تا بۇ ۋەقتغىچە هەر كۈن ئون مەرتەبە هەۋاغە ئۆرلەپ، ئۇل قۇدۇغقە پەيۋەست بولۇر. بەس، كەيۇمەرس ئوغلىنى دەفن قىلىپ، ئۈچ كۈن ئۇل قۇدۇغ باشىدا يىغلاپ دۇئا قىلدىلەركىم: «خۇداۋەندا! فەرزەندىمنى ئۆلتۈرگەن كىشىنى ماڭا كۆرسەتكىل.» بىر كېچە تۈشىدە كۆردىكىم، بىر پىرى مەردى كەلدى، ئەيدى: «هەق تەئالا ساڭا چەندان فەرزەند بېرىپدۇر ۋە يەنە هەم بېرۇر. سېنى جەهانغە پادشاھ قىلىپ، تەمام خەلايىقنى فەرمانبەردار قىلىپدۇر. بىر قەزايى ئىلاھىغە مۇنداغ ناسپاسلىق قىلماغايسەن!» كەيۇمەرس ئەيدى: «مەن خۇدانىڭ قەزاسىغە رازىدۇرمەن، قايداغ خاهلاسا قىلۇر. ئەمما تىلەرمەنكى، فەرزەندىمنى بۇ هالدا كىم ئۆلتۈرۈپدۇر، ئانى بىلسەم». ئۇل پىر ئېيدى: «گۇرۇهى دېۋلەر ئۆلتۈردى، مەكانى فەلان يەردەدۇر» — دەپ كۆرسەتتى. بەس، كەيۇمەرس ئۇيقۇدىن ئويغانىپ شۈكر بېجا كەلتۈردى، نالە ـ فىغان قىلغانىغە تەۋبە قىلىپ، ئۆزرەلەر ئەيتدى. ئۇل قۇشلار كىم هۇشەڭغە ئۇلفەت ئالغان ئەردى، ئۇل تەئاملەرنى ئاڭا بەردى. ئاندىن ئانداغ غەزەب بىرلە قوپتىكىم، هەر كىشى كۆرسە هەيبەتىدىن قورقۇپ (هەزرەتى ئادەم ئەلەيهىسسەلامنىڭ فەرزەندلەرى ئاراسىدا هەممەدىن دىلاۋەرلىك، قۇۋۋەتلىك ۋە ياخشىراقى ئۇل ئەردى، مۇسۇلمان هەم خىرەدمەند ئەردى) تاغلاردا شىر ـ فەلەڭ مەسەللىك دەررەندەلەر قاچار ئەردىلەر. ئانىڭ يەنە بىر ئوغلى بار ئەرسە، ئۆزگەلەردىن ئۇلۇغ، خۇشرۇي ۋە هۇشلۇغ، ئانى هەممە فەرزەندلەرىگە سەردار قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «هەر ئىشكىم قىلۇرسىزلەر مۇنىڭ فەرمانى بىرلە قىلىڭلار. بۇرادەرىڭلەرنى دېۋلەر ئۆلتۈرۈپدۇر. ماڭا ئۇلارنىڭ مەكانىنى كۆرسەتتىلەر. مەن فەرزەندىم ئىنتىقامىنى ئالغالى بارۇرمەن. ۋەگەرنە سىزلەردىن هىچ بىرىڭلەر قالماغايسىزلەر!» هەممە فەرزەندلەرى ئەيدى: «بىز هەم خىزمەتىڭدە بارساق ۋە يار ـ ياۋەرلىك قىلساق.» كەيۇمەرس ئەيدى: «ماڭا پەرۋەردىگارىم ياۋەرلىكى كىفايەتدۇر. سىزلەر مەن كەلگۈنچە بۇ تەرىقەدە بولۇڭلار!» دەپ نەماز پىشىن ۋەقتىدە چىقتىلەر ئەرسە، يولدا بىر ئاق خورۇس بىر مەكيان بىرلە تۇرۇپدۇر. بىر يىلان ئۇل خورۇسغە قەسد قىلۇر ۋە خورۇس ئۇل يىلانغە پەنجە قويۇپ، ياخشى ئۇن بىرلە قىچقىرىپ ئەردى. كەيۇمەرس تەئەججۇب قىلىپ ئەيدى: «ئەجەب

قۇشدۇركىم ئادەم مەسەللىك، جۇفتىغە مېھرىبانلىق قىلۇر ئەردى، ياخشى ئاسرار ئەردى، ئادەم فەرزەندىنىڭ دۈشمەنى بىرلە جەڭ قىلۇر!» بەس، كەيۇمەرس بىر تاش بىرلە ئول يىلاننى ئۆلتۈردىلەر. خورۇس ھەق تەئالا بەرگەن ئاۋاز بىرلە خۇش ئاۋازلىق قىلدى. كەيۇمەرس بەنەھايەت خۇشلاپ، ئوزۇقىدىن بىرمۇنچە خورۇسنىڭ ئالدىدا قويدى. خورۇس باشى بىلەن ئىشارەت قىلىپ، جۇفتىنى چىرلادى، تا جۇفتى كەلمەگۈنچە يېمەدى. كەيۇمەرس ئەيدى: «ئەجەب خۇش سۇخەن، مۇرۇۋۋەتلىك قۇش ئەركەن. مۇندىن ماڭا ياخشى فالدۇركىم، دۈشمەن تەلەبىدە بارۇرمەن. بۇ فەرزەندى ئادەم دۈشمەنى بىرلە جەڭ قىلۇر!» دەپ، ئول خورۇسنى جۇفتى بىرلە فەرزەندلەرىگە كەلتۈردى ۋە ئەيدى: «مۇنى ياخشى ئاسراڭلار كىم، بۇ ئادەمىزاد مەسەللىك قۇشدۇر؛ مۇنىڭدىن ياخشى فال ئالۇرمەن.» مۇندىن قالىپدۇركىم، خورۇس ئاۋازىنى ياخشى كۆرەرلەر. خۇسۇسەن ئاق خورۇس ياخشىدۇر. ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەر ئۆيدەكىم ئاق خورۇس بولسە، ئول ئۆيگە دېۋ كەلمەس. خورۇسنىڭ نەمازشام ۋەقتىدە چىرلاغاننى شۇم دەپدۇرلەر. ئانداغكى، كەيۇمەرس ئول خورۇسنى ساقلادى. تا ئاخىرى بىر كۈن نەمازشام ۋەقتىدە قىچقىردى. ئەيدى: «ئەجەبدۇركى، ھەرگىز بۇ ۋەقتىدە چىرلارغان ئەرمەس ئىدى. كۆرەرمەنكىم، مۇندىن كېيىن ماڭا مۇكافاتى بولغۇسىدۇر.» بەس، كەيۇمەرس فات فۇرسەتدە ۋەفات بولدى. ئاندىن بارى نەماز شام ۋەقتىداقى ئاۋازىدىن يامان فال ئالۇر. ئىگەسىگە لازىمدۇركى ئول خورۇسنى ئۆلتۈرگەي، تاكىم ئول فال ئىگەسىدىن ئۆتكەي.

بەس، كەيۇمەرس ئول دېۋلەرنى ئىزدەپ، ئول يەردە تاپتىكىم، ھالا شەھەرى بەلخدۇر. ئول قەۋم بىر دەريا لەبىدە مەكان تۇتۇپ ئەردى. كەيۇمەرس ئۇلارنى تاپىپ ئۆلتۈردى، قالغانى قاچىپ دەشت - بايابان يولىنى تۇتتى. ئۇچ دېۋنى تۇتۇپ ئىسمى ئەئزەم بىرلە بەند قىلدىلەر. بۇ ئىنتىقام ئالغانىغە شاد - خورام بولۇپ، ئارزۇ قىلدىكىم، ئاندا بىر شەھەر بىنا قىلىپ، مەكان قىلغايلەر. بەس، ئول دېۋلەرگە بۇ ئەھاتدە شەھەر ئەتكىل دەپ بۇيرۇدى ئەرسە، ئاندا شەھەر ئەتتى ۋە ئىمارەتلەر بىنا قىلدى. ئاندىن كېيىن بىر دېۋگە ئەمر قىلدى: «بارىپ فەرزەندلەرىمگە خەبەر بەرگىل، ھەر قايسى قۇدرەتى باردۇر كەلسۇن، تاكىم مەنزىل - مەكان مۇندا

قىلغايمىز.» ئۇل دېۋگە مۆھر باسىپ بەردىلەر. ئۇل دېۋ بارىپ، ئۇلارغە خەبەر بەردى ۋە مۆھرنى كۆرسەتتى ئەرسە، ئۇلاردىن چوڭ ۋە تەۋانەلەرى كەيۇمەرس قاشىغە كەلدىلەر. ئاڭا تەھسىن ۋە ئافەرىنلەر قىلىپ، ئاندا شەھەرلەر ۋە جاي ـ مەكانلەر، ئىمارەتلەر بىنا قىلدىلەر. زەن ـ فەرزەندلەرىنى ئاندا كۆچۈرۈپ كەلدىلەر، بەئزى ئاجىزلەر ۋە زەئىفلەرى دەماۋەندە ۋە تەبەرىستاندا قالدىلەر. كەيۇمەرسنىڭ بىر قارىنداشى بار ئەردىكىم، قەينان بىننى ئانۇشى، ھەۋلادىغە پادشاھ ئەردى. بۇلار بىر ـ بىرىگە نەھايەت مېھرىبان ئەردى، گاھى بۇ ئانى ئىزدەپ بارۇر ئەردىلەر ۋە گاھى ئۇل مۇنى كۆرگەلى كېلۇر ئەردى.

كەيۇمەرس سەييارەلىق بىرلە ئالەمنى سەير قىلۇر ئەردىلەر. ھەر يەردە شەھەرلەر بىنا قىلىپ، ئاندا فەرزەندلەرىنى ئولتۇرغۇزۇر ئەردىلەر. چەندان مەھەل ئۆتتىكىم، بىر ـ بىرلەرىنى كۆرمەدىلەر. ئۇل بۇرادەرلەرى كەلدى، سوردىكىم، كەيۇمەرس قاياندۇر؟. ئەيدىلەر: مەشرىق تەرەفىدە بىر شەھەر بىنا قىلىپدۇر، نەچەند مەھەلدۇركىم، جەمىئ فەرزەندلەرى بىرلە ئانداۇر. ئۇل بۇرادەرى ئاندا باردى. كەيۇمەرس شەھەر ۋە ئىمارەت ئىشىدىن فارىغ بولۇپ، بىر ئېگىز يەردە ئولتۇرۇر ئەردىلەر. يىراقدىن بىر ئادەم پەيدا بولدى. فەرزەندلەرىدىن سوردىلەر: «سىزلەر ھىچ بىرىڭلەر بىر تەرەفكە بارغانمۇ؟» . ئەيدىلەر: «يوق» . «ئۇل كىمەرسە كېلۇر، كىمدۇر؟» ئەيدىلەركىم: «بىر پەرى بىزگە مىكرو قىلىپ كېلۇر بولغاي» . كەيۇمەرس سىلاھ كىيىپ، قولىغە ياراغ ئالىپ، ئۇل تەرەفكە يۇردى. بىر مۇنچە يول بارىپ، بۇرادەرىنى تانۇدى. ئارقەسىدىن بىر ئوغلى كېلىپ سوردى: «ئەي ئاتا، دېۋمۇ، دۇشمەنمۇ؟» . كەيۇمەرس سىريان تىلىچە ئېيدى: «ئەمەس، بەلكى بۇرادەرىمدۇر» دىدى. ئەرەبى تىلدا «بەل ئەخ» بولادۇر. بۇ سۆزلەر بىرلەر ئۇل شەھەرگە «بەلخ» ئات قويدىلەر. ئەبۇ يەزىد ھەكىم كەلتۇرۇپدۇر: تەمام شەھەرلەرنىڭ قەدىمراقى بەلخدۇر. بەئزىلەر «بەھراست» دەپدۇرلەر. ئاندىن كېيىن ھەر پادشاھ شەھەرلەردە كەنتلەر ھەر نەرسەئى پەيدا قىلىپدۇر، ئەسلىسىنى كەيۇمەرس بىنا قىلغاندۇر. بەس، كەيۇمەرس بۇرادەرىنى تاپتىلەر ئەرسە، نەھايەت شادلىق بىرلە مېھماندارلىق قىلدى ۋە ئەيدى: «بۇ شەھەرنىڭ تالىئى ئەجەب تۇشۇپدۇركىم، ھەر كىشى بۇ شەھەردە

بولسه، ھەمىشە ئىشى تەمام بولغۇسىدۇر. دوستى بىرلە شادكام، چۈنكى بۇ شەھەر پۈتكەن كۈنى ھەق تەئالا مۇنداغ شادلىق كەرامەت قىلدى، مۇندىن كېيىن ھەم بۇ تەرىقە شادلىق بولغاي».

كەيۇمەرسنىڭ بىر قىزى بار ئەردى، ئانىڭ ھەم ئول كۈن تويىنى قىلدىلەر. نەچەند كۈن ئۆيلۈك قىلىپ ئاندا ئولتۇرغۇزدىلەر. ئول كۈيۈ ئوغلىنى خەلىفە قىلىپ، ئۆزى بۇرادەرى بىرلە دېۋلەر ئۆزەسىگە جەڭ قىلغالى باردىلەر. ئول دېۋلەر بەلخ تاغىدا مەكان قىلىپ ئەردىكىم، ئانى «دەرەگىر» دەر ئەردىلەر. ئول دەرە ئىچىدىن بىر دەريا ئاقار ئەردى. كەيۇمەرس بۇرادەرى بىرلە دەريانىڭ بىر تەرەفىدىن، بىر ئوغلى جەمىئ فەرزەندلەرى بىرلە يەنە بىر تەرەفدىن رەۋان بولدىلەر. ئەيتىپدۇرلەر: ئول ۋەقتدە دېۋ - پەرىلەر ئاشكارا ئادەمگە كۆرۈنۈپ يۈرەر ئەردى. ئانىڭ بىرلە دوست - دۇشمەنلىك، جەڭ - خۇسۇمەت، سۇلھ ۋە ئەداۋەت ۋاقىئ بولۇر ئەردى. قاچانكىم، كەيۇمەرس دېۋلەر بىرلە جەڭ قىلغالى تۇردىلەر، دېۋلەر ئوت تاشلادى، كەيۇمەرسنىڭ بۇرادەرىگە ئوت ئالدى. كەيۇمەرس فەرياد قىلدى: «ئۆزۈڭنى دەرياغە تاشلاغىل!» دېدىلەر. دەرھال دەرياغە تاشلادىلەر، ئوتدىن خەلاس بولدىلەر. دېۋلەر بىر كاۋاك تاش كەلتۈرۈپ، دەرياغا سالدى؛ ئانداغكىم، سۇ بىر تەرەفدىن كىرىپ يەنە بىر تەرەفدىن چىقتى. بەلخ خەلقى ئانداغ نەقىل قىلۇرلەركىم، ئول تاش بىر خاتۇن ئەردى، دېۋلەرنىڭ پادشاھى ئەردىلەر. ھەر كېچە بىر كىشىنى تۇتۇپ ئالىپ، بامداد ۋەقتى قوياپ بېرۇر ئەردى. ئاخىرىلئەمر، بىر ساھىبى دۇئا كىشى دۇئا قىلىپ، ئول خاتۇن تاش بولغاندۇر. بەس، ۋەقتىكى، ئول تاشنى دېۋلەر سۇغە سالدى، دەريانىڭ سۈيى ئاز قالدى. بۇرادەرى كەيۇمەرس ھەر تەرەفكە يۈگۈردى، دېۋلەر دەريادىن چىقغالى قويمادى. ئاخىرىلئەمر، سۇدا ئۆلەر ھالغە يەتتى. كەيۇمەرس بۇ ھالنى كۆرۈپ ھەق تەئالاغە مۇناجات قىلىپ، دېۋلەرگە ھەملە قىلدىلەر ئەرسە، دېۋلەر ھەممە قاچتى. كەيۇمەرسنىڭ فەرزەندلەرى دېۋلەرنى قوغلاپ تاپىپ ئۆلتۈردىلەر؛ تولاراقىنى ئەسىر قىلدىلەر. كەيۇمەرس ئەسىر بولغان دېۋلەرنى ئىسمى ئەئزەم ئوقۇپ بەند قىلدىلەر، تاكىم قاچارغە ۋە زەرەر يەتكۈرۈرگە قۇدرەتى قالمادى ئەرسە، ئۆزلەرىگە خىزمەتكار قىلدىلەر.

بەس، كەيۇمەرس شاد - خۇرام فەتھ نۇسرەت بىرلە بەلخغە يانىپ كەلدى

ئەرسە، دېۋلەردىن بىرىگە ئەمر قىلدىكىم، بۇرادەرىنى كۆتەرىپ ئۆيىگە يەتكۈرۈپ قويدى. ئاندىن، كەيۇمەرسنىڭ دېۋلەرنى قوغلاپ فەتھ نۇسرەت بىرلە يانغاننى ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ تەمامىي فەرزەندلەرى ئىشىتىپ، كەيۇمەرس قاشىغە جەمئ بولدىلەر. ئول شەھەرلەر، ئىمارەتلەر كىم كەيۇمەرس بىنا قىلغان ئەردى، ئاندا قەرار ۋە مەكان تۇتتىلەر. فەرزەندى ئەۋلادلەرى تولا بولدى ئەرسە، كەيۇمەرس ھەم ئالەمنى سەير قىلىپ، ھەر شەھەردە خۇتبە ئوقۇدىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «ھەق تەئالا ئۆز فەزلى كەرەمى بىرلە گۇناھىمنى مەغفىرەت قىلدى. ئانداغكىم ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ گۇناھلەرىنى كەچۇردى.» ئول كىمەرسەكىم، ئادەم فەرزەندىدىن خۇتبە ئوقۇدى، ئۇلەر ئەردىلەر. ئاندىن قەينانغە ئەيدى: «سەن ئاتاڭنىڭ ئۆز ئورنىدا خەلىفەسەن، ھەركىمنى خاھلاساڭ خەلىفە قىلغىل ۋە مېنى پادىشاھ بىلگىل. خۇداي تەئالا مېنى سىزلەرگە پادىشاھ قىلىپدۇر، ھەركىم نا فەرمانلىق قىلسە، ئاڭا جەزا بېرۇرمەن». ...... كەيۇمەرس ئەيدى: «ھەركىمدىن ياخشى پەند ئىشىتسەڭلار قەبۇل قىلىڭلار، سۆزىگە باقىڭلار؛ ھەر يەردە بولساڭلار ھەق يادىدا بولۇڭلاركىم، ھەممە ئافەتلەردىن ساقلاغۇچى ئولدۇر». بەس، ھەممە خەلق قەبۇل قىلىپ، ئول كۈن پادىشاھ كۆتەردىلەر. ئول كۈن يۈز ئىككى ياشدا ئەردىلەر. ئاندىن كېيىن ئوتتۇز يىل ئۆمۈر كۆردى. بەس، بەلخغە كەلدى، ئول كۈن قىزى مارىيە بىر ئوغۇل تۇغدى، نەھايەت خۇشرۇي. كەيۇمەرس ئاڭا سىيامەك ئات قويدى. ھەممە پادىشاھلارنىڭ ئاتاسى ئولدۇر. ئانى ئاتاسى قاشىغە كەلتۇردى، كۆردىكىم، بىنەھايەت خۇشرۇي. مارىيەگە ئەيدى: «بۇ فەرزەندنى ياخشى ئاسراغىل، مۇنىڭدىن بىسيار ياخشىلىق مەئلۇم بولادۇر. ئول ئۆيدە بىر ئاق خورۇس ساقلاغىلكىم، دېۋ - پەرى زەرەر يەتكۈرمەگەي». مارىيە شاد بولۇپ، بۇ سۆزلەرنى قەبۇل قىلدى. سىيەر ئەجەمدە كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، دېۋلەر سىيامەكنىڭ ۋۇجۇدىغە كېلىپ، تەمامى پادىشاھلارنىڭ ئاتاسى بولغاي، دەپ ئاڭلادى، مۇنى ئۆلتۇرمەك ۋە يوق قىلماق قەسدىغە تۇشتى. ئاخىر بىر يىلاننى تۇتۇپ، سىيامەكنى ئاسرايدۇرغان ئۆيگە تاشلادى. خورۇس ئول يىلاننى كۆرۈپ ئىزتىراب بىرلە قىچقىردى، ئىز تىرابغە قالدى. مارىيە ئەيدى: بى ۋەقت خورۇس ئاۋاز قىلادۇر، بىر ۋاقىئ بولغاندۇر، دەپ چىراغ كەلتۇردى؛

كۆردىكىم، بىر يىلان تۇرۇپتۇر. ئۇل يىلاننى ئۆلتۈردىلەر. كەيۇمەرس بۇ ۋاقىئەنى ئاڭلاپ، دەرغەزەب بولۇپ، ئەيدىلەركىم: «نېچۈكدىن مۇنىڭ قاشىدا چىراغ قويمايسىزلەر، زىنھار قاراڭغۇلۇقدا قويماڭىزلەر! ھەر فەرزەندىكى يارۇغلۇقدا چوڭۇسا زىرەك ۋە دانا بولۇر، تىيرە ۋە قاراڭغۇلۇقدا چوڭ بولسە، ئەبلەھ ـ نادان بولۇر» . سىيامەك بۇ تەرىقە ئېھتىيات ۋە رىئايە بىرلە پەرۋەرىش تاپتى ئەرسە، جۇۋانە بولدىكىم، سۇرەت ۋە سىيرەتدە مەردانەلىك، غەيرەتدە كەيۇمەرسدەك شەجائەتلىك بولدى. مادامىكى، ئاتاسى خىزمەتىدە ئەردى، ھەر پەند ـ نەسىھەت قىلسە ياد ئالۇر ئەردىلەر. بىر كۈن كەيۇمەرس قاشىدا ئەردى. كەيۇمەرس ئەيدى: «مەن ئارزۇ قىلۇرمەنكىم، مۇنى ئۆز لايىقەتىدە بولسە ئۆيلەسەم» . بەس، ئىتتىپاق بىرلە ھەممە ئەيدىلەر: «مۇنىڭ لايىق مۇناسىبى باردۇركىم، فەراھىدنىڭ قىزى ۋە سىپاھىنىڭ نەبىرەسىدۇر» . كەيۇمەرس فەراھىد ئۆيىگە باردى. ئۇل قىزنى كۆرۈپ، بىر مۇنچە سوۋال ـ جاۋاب ئالدىلەر ئەرسە، پىسەند بولدى. ئانى سىيامەككە ئالىپ بەردىلەر. ئانىڭدىن فەرزەند بولدىكىم، ئانىڭ مانەندى يوق ئەردى. ئاڭا ئوشەڭ ئات قويدىلەر. بىر كۈن سىيامەك بىر تەرەفدىن كېلۇر ئەردى. دېۋلەرگە يولۇقۇپ، جەڭ قىلدى، ھەممەسىگە شىكەست بەردىلەر. ئەمما ئۆزلەرى يارالىغ بولۇپ، ئۆيلەرىگە كەلدىلەر. كەيۇمەرسكە خەبەر بەردىلەر. كەيۇمەرس سىيامەكنى بۇ ھالدا كۆرۈپ، بىسيار غەمناك ۋە ئەلەمناك بولدى. ئەيدى: «دەرىخ! سەندەك جەۋانىغەكىم، ئۆلۈمگە چارە يوقدۇر! » سىيامەك كۆزىنى ئاچىپ، كەيۇمەرسنى كۆردىلەركىم، نالە ـ فىغانلەر قىلۇر. ئۇل ھەم يىغلاپ ئەيدى: «ئەي، پەدەر! بۇ ئوغلۇمنى خۇدانىڭ ئەمرى بىرلە ساڭا تاپشۇردۇم، تاكىم دۇشمەندىن ساقلاغايسەن ۋە مېنىڭ ئىنتىقامىمنى ئۇلاردىن ئالغايسەن» . كەيۇمەرس ئانداغ ئەيدى: «بىلگىلكىم، ھەممە كۆڭۈلنى فەرزەند ھەققىدە بەردىڭ، ئافەرىدە قىلىپدۇر، مېنىڭ غەمىم سەندە، سېنىڭ غەمىڭ فەرزەندىڭدە» . بەس، سىيامەك ۋەفات بولدى ئەرسە، بەلخنىڭ تاغىدا دەريايى مەرۋەرى دەپ باردۇر، ئانىڭ لەبىدە گۆرىستانلىق قىلىپ، ئاندا قويدىلەر، ئۆزلەرى ھەم ئاندا ۋەتەن تۇتۇپ ئوغلىنى ساقلار ئەردىلەر.

ئوشەڭ ھىكمەت بىرلە تاغدىن تۆمۈر چىقاردى، ئۆز ئەقلىچە سىلاھ پەيدا قىلدىلەر. سىپىھراتى تىغ ـ تەبەر تەييار قىلدى. بۇلارنى ۋەھى ئىلھام

بىرلە قىلدىلەر، كۆرگەن ۋە ئىشىتكەن ئەمەس ئەردىلەر. ئۇل كۈن بۇ ئىشلەرنى ئۆلار پەيدا قىلدىلەر، ئانىڭدا كۆردىلەر. ئۇشھەڭ «نىياۋەند» ئاتادىلەر. «نىياۋەند» تەمامى سىلاھ دىمەك بولۇر. بەئزىلەر مۇنى تەھمۇرىسنىڭ لەقەبى دەپدۇرلەر. بەس، سىيامەكنى ھەلاك قىلغان دىۋلەر ئانىڭ ئۇستىخاننى ئالغالى كەلدى. كەيۇمەرس ئۇشھەڭ بىرلە جەمىئ لەشكەرنى تاغنىڭ دامانەسىدە قويغان ئەردى. ئۇشھەڭ تاغدا ئولتۇرۇر ئەردى. ناگاھ كەيۇمەرس ئاۋازىنى ۋە لەشكەرنىڭ غەۋغاسىنى ئىشىتىپ، خۇداغە مۇناجات قىلىپ ئەيدىلەر. ھەممە فەرزەندلەرى ئاگاھ بولۇپ، تاغقە چىقىپ جەڭ قىلدىلەر. ھەممە دىۋلەرنى ئۇل ئەترافدىن قاچۇردىلەر؛ ئۆلتۇرۇپ، تولاراقىنى ئەسىر قىلىپ ئالدىلەر. ئۇشھەڭ تۆمۇردىن زەنجىر قىلىپ، تۆمۇردىن كۇفلەر ئىتىپ، دىۋلەرنى ئۇل كۇفلەرگە سالدىلەر. ئۇل ۋەقتدىن بارى زىندانغە سالماق پەيدا بولدى. كەيۇمەرس ئۇل ھۆنەرلەرنى ئۇشھەڭدىن كۆرۈپ، بىسيار شاد بولدى. بەس، ئۇلەرنى تىرىكلىكلەرىدە خەلىفە قىلىپ ئۆز ئورۇنلەرىدە ئام مەملەكەت ئىشىنى ئۇلەرغە بۇيرۇدىلەر. ۋە يەنە، «نامەئى بەھرەمىل - مۇند» دە كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ئۇشھەڭنىڭ ئاتاسى مەبنىي، ئاناسى مۇشابىھ ئەردى. ۋەقتىكى، ئۇشھەڭنىڭ ئاياغى چىقتى. كەيۇمەرس ئۆزىدىن جۇدا قىلمادى. قاچانكىم يەتتە ياشغە كەلدى. ھەمىشە بەلخ تاغلارىدە ئۆزلەرىگە ھەمراھ ئالىپ يۈرەر ئەردىلەر. بىر كۈن تاغ باشىدە ئەردىلەر. بىر شىر ئۇشھەڭگە ھەملە قىلدى. ئۇشھەڭ ئۇل فەتھ - نۇسرەتكىم، ھەق تەئالا ئاڭا بەرگەن ئەردى. ئانىڭ ئەمدادى بىرلە، شىرنىڭ ئىككى قۇلاقىدىن تۇتۇپ بىر تاشغە ئۇردى، شىرنىڭ دەندانلەرى يۇتۇلۇپ كەتتى؛ ئاندىن، تاغدىن ئالىپ تاشلادى. بەس، ئۇشھەڭ يۇگۇرۇپ، كەيۇمەرسكە يەتتى. كەيۇمەرس ئىيدى: «نىچۇكدىن كىيىن قالدىڭ؟ ئۇل دۇشمەنلەردىن قورقمايمۇسەن - كىم، ئاتاڭنى ئۆلتۇردىلەر.» ئۇشھەڭ ئەيدى: «قورقماق ۋە ئىھتىيات قىلماق خۇدانىڭ قەزاسىنى ياندۇرالماس». بۇ سۆزى كەيۇمەرسكە خۇش كەلدى ۋە تەئەججۇب قىلىپ يانىپ تۇشتى. كەيۇمەرس ئۇل شىرنى كۆرۈپ ئەيدى: «تانۇرسەنمۇ، نىچۇك ھەيۋاندۇر؟» ئۇشھەڭ ۋاقىئەنى بەيان قىلدى. كەيۇمەرس ئەيدى: «بىلمەيسەنمۇ؟ تەمامى دەررەندەلەرنىڭ قۇۋۋەتلىك پىر - زورى بۇدۇر.» ئۇشھەڭ ئەيدى: «ئۇل ۋەجھىدىن ئۆلدى!» بەس، كەيۇمەرس

ئانىڭ تولا ئەجايىبلەرىنى كۆردى. بۇ ۋەجھىدىن پارىس خەلقى ئانى پەيغەمبەر دەپدۇرلەر. كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، تەمامى روي زەمىننى تەسەررۇف قىلغان پادىشاھلارىنىڭ بىرى كەيۇمەرس ئەردىلەر. ئۇلارنى «سەيياھ» ھەم دەپدۇرلەر. ئۇلەرنىڭ مەنزىل ـ مەكانلەرى تاغلاردا ئەردى، خەلقغە كەم قوشۇلۇر ئەردىلەر. بەلەند قەد ۋە ھەيبەتلىك ئەردىلەر. كۆرگەن كىشىلەر قورقار ئەردىلەر. يۇڭنى ئىگرىپ ـ توقۇپ، ئىگىن قىلماقنى ئۇلار چىقاردىلەر. ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلامدىن ئىگىن تىكمەكنى ئۆرگەنىپ ئەردىلەر. يەتتە يۈز يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. ئاندىن بۇ ئالەمدىن ۋەفات بولدىلەر. كوفە، سوس شەھەرىنى ئۇلار بىنا قىلغان ئەردىلەر. ئارىقلەر چىقارىپ، سۇلارنى ئاقتىرىپ ئاباد قىلدىلەر. پادىشاھ ئوشھەڭ ئەيتىپدۇرلەر. ئوشھەڭ مەھلائىلنىڭ ئوغلى تەمام روي زەمىنغە پادىشاھ ئەردى. ئالەمنى ئاباد قىلدىلەر ۋە دىنى ئىسلامدا ئەردىلەر، خەلايىقنى ھەق تەئالانىڭ قۇللۇقىغە باشلادىلەر. ئول كىمەرسە ئىكىم، ياغاچ يونۇپ، ئىشىك ئەتتىلەر ـ ئۇلار ئەردىلەر. ئالتۇن، كۈمۈش، تۆمۈر، مىس كانىنى ئۇلەر پەيدا قىلدىلەر؛ خىشت فەرش قىلماق، زىلچە ـ گىلەم، لىباس مەتائلەر ئەتىپ ئۆي ـ ئىمارەتلەرىگە يافماقنى ئۇلەر پەيدا قىلدىلەر. ھەر كىمكى ياخشى ئىشلەرنى ئۆزىگە نىسبەت قىلۇر، ئۇلەردىن ئەردى. سەگلەرنى شىكارغە ئۆرگەتتى. ئالەمنى ئەدل بىرلە ئاباد قىلدى. تەمامى خەلايىق ياخشىلىقىغە ئىقرار قىلىپ، فەرمانبەردار بولدىلەر. تەرسالەر پىر داد... ئەيتىپدۇرلەركىم، بەش يۈز يىل پادىشاھ بولدى، ئاندىن ۋەفات بولدى. ئۇلەرىنىڭ ئۆمۈرلەرىدە ئىختىلاف بىسياردۇر.

فەسلى دەستان
تەھمۇرس پادىشاھ زىكرى

ئەيتىپدۇرلەركىم، ئوشھەڭدىن كېيىن تەھمۇرس پادىشاھلىقغە ئولتۇردى. تەرسارنى بۇتپەرەست دەپدۇرلەر. ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھىسسەلامنىڭ دىنلەرىدە ئەردىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرغە ئانچە قۇدرەت

بەردىكىم، ئىبلىس تەمامى دىۋلەر فەرمانبەردار بولدىلەر. ئۇلارنى ئابادلىقدىن چىقارىپ، بايابان، دەريالارغە ئىبەرۇر. پادشاھ زىننەتكىم ئات مىنمەك، ئىگەر توقۇماقدۇر. ئول چىقاردى. ئىشەكنى ئاتغە جۇفت قىلىپ خىچىرنى ئول پەيدا قىلدى. تەھمۇرسنىڭ پادشاھلىقى تۆرت يۈز يىل ئەردى. ئاندىن كەمرەك ھەم دەپدۇرلەر. خىلاف بىسياردۇر.

جەمشىدنىڭ پادىشاھلىق زىكرى

تەھمۇرسدىن كىيىن جەمشىد پادشاھ بولدى. ئانى تەھمۇرسنىڭ ئىنىسى ۋە بەئزىلەر تۇغانى دەپدۇرلەر. ئول كىمەرسە ئىكىم سلاھ - ياراغ ئەتتى - ئول ئەردى. مۇندىن ئىلگەرى تاياق - تاش بىرلە جەڭ قىلۇر ئەردىلەر. ئول شەمشەر، تەبەر، گۇرز، سىپەر، پىچاق، خەنجەر ئەتمەكنى ئۇلەر بۇنياد قىلدىلەر. بۆز، شىشى، دەرايى، لەۋدان توقۇماقنى ئول پەيدا قىلدى. ھەرنەۋئى رەڭ بوياماقنى ئول چىقاردىلەر. دىۋلەرنى بۇيرۇپ غەۋۋاسلىق قىلدۇرۇپ، دۇر - گەۋھەر، گىل، سۇنبۇل، يىپار، زەئفەران، ئۇد، سەندەل — بۇ مەسەللىك نەرسە بىرلە خۇشبۇي قىلماقنى رەسم - ئايىن تۈزدى. ھەر نەۋئى جەۋاھىرلارنى ئول تاپتى ۋە خەلايىقغە ئۆرگەتتى. شەھەردىن شەھەرگە يول ئاچتى. رەڭگارەڭ نەقشلەر قىلىپ سىرلاماقنى ئول پەيدا قىلدى. تەمامى خەلايىقنى تۆرت تائىفە قىلدى: بىر جەمەئنى ئالىم ۋە مەكتەبدار، دىگەر گۇرۇھنى لەشكەر - سىپەھدار، ۋە بەئزىنى دىھقان - زىرائەتكەر، دىگەر قەۋمىنى ھۈنەرمەند - پىشەۋەر تەئىن قىلىپ بۇيرۇدىكىم، «ھەر قايسىڭلار ئۆز ھۈنەرىڭلەردىن ئۆزگە ئىش قىلماڭلار». ئاندىن ئۆلۇمالەرنى يىغدى، ئەيدىكىم: «بۇ پادشاھلىقىمنى قايسى ئىش باقى ۋە پاندە قىلۇر؟» ئەيدىلەر: «خەلايىقغە داد - ئەدل قىلماق». بەس، ئول داد - ئەدل قىلدى. ئالىملارغە ئەيدىلەر: «مەن دادخاھ سورار كۈندە مىنىڭ قاشىمدە بولغايسىزلەر، تاكىم، ئەدل قىلادۇرغان ئىشلەرنى ماڭا كۆرسەتكەيسىزلەر». ئول كۈنى دادخاھ سورغالى ئولتۇردىلەر. ئول كۈن نەۋروز كۈنى ئەردى. نەۋروزلۇق قىلدىلەر. نەۋروز قىلماق شۇندىن قالدى.

ئەيتىپدۇرلەر: يەتتە يۈز يىل تىرىكلىك قىلدى، ھىچ كۈن ئاغرىمادى، ھىچ كۈن ئاڭا دۈشمەن كەلمەدى، ھىچ غەم - ئەلەم كۆرمەدى. بىر كۈن تەنھا، بىخەبەر ئولتۇرۇر ئەردىلەر. ئىبلىس تۈڭلۈكدىن تۈشۈپ، ئالدىدا تۇردى. جەمشىد قورقتى. ئىبلىس ئەيدى: «سەن كىم؟» جەمشىد ئەيدى: «مەن ئەۋلادى ئادەم ئەلەيھىسسەلامدىن بىرىدۇرمەن.» ئىبلىس ئەيدى: «غەلەت ئەيدىڭ. سەن ئادەم فەرزەندى ئەمەسسەن. يەر يۈزىگە كەلگەننىڭ بۇيانى چەندان ئادەملەر ئاغرىدى، ئۆلدى. ئەگەر سەن ئادەم فەرزەندى بولساڭ ئاغرىماسمىدىڭ؟ ئۆلەر ئەردىڭ. سەن ئۆزۈڭنى بىلمەسسەنكى، ئاسماندا ئەردىڭ، خەلايىقنى سەن يارانقاندۇرسەن، ئاسمان ئىشلەرىنى پۈتكەرىپ، يەر يۈزىگە كەلدىڭ. ئەمدى، يەر يۈزىنىڭ ئىشىنى راست قىل. مەن - سىنىڭ فەرىشتەلەرىڭدىن بىرىدۇرمەن. مەندە سىنىڭ ھوقۇقۇڭ بىسياردۇر. سەن ئۆزۈڭنى فەراموش قىلىپدۇرسەن. مەن سىنى ئاگاھ قىلغالى كەلدىم. سەن خەلايىققە نەھايەت داد - ئەدل قىلدىڭ. ئەمدى ئۆلارغە فەرمان قىلغىلكىم، ساڭا قۇللۇق قىلسۇنلەر. ھەر كىم ساڭا ئىمان كەلتۈرسە، ئاڭا ياخشى ئەجر بەرگىل. ھەر كىم فەرمانىڭنى تۇتماسا، ئانى ئوتغە كۆيدۈرگىل». جەمشىد ئەيدى: «مىنىڭ خۇدالىقىمغە دەلىل نەدۇر؟» ئىبلىس ئەيدى: «فەرىشتە ئادەمگە كۆرۈنمەس. مەنكى فەرىشتەدۇرمەن. مىنى سەن مۇئايەنە كۆرەرسەن. » دەپ ئالىدىن غايىپ بولدى. جەمشىد بۇ سۆزلەرنى مەقبۇل كۆردى. خەلايىقنى يىغىپ ئەيدى: «ئاسمان - زەمىن خۇداسىدۇرمەن. يەر يۈزىگە سىزلەرنىڭ ئىشىڭلەرنى پۈتكەرگەلى، راست قىلغالى كەلدىم. چەندان نېئمەتلەرنى سىزلەرگە بەردىم. ئاغرىغ - ئۆلۈمنى سىزلەردىن كۆتەردىم. ئاسمانغە يېتەرمەن. ماڭا سەجدە قىلىڭلار! مىنىڭ خۇدالىقىمغە ئىقرار قىلىڭلار! ھەركىم خۇدالىقىمغە پۈتمەي، ئىقرار قىلماسا، ئانى ئوتغە كۆيدۈرۈرمەن! ئىقرار قىلىڭلار ۋە پۈتۈڭلەر! ھەر كىم ماڭا ئىمان كەلتۈرسە ياخشى ئەجر بېرۈرمەن، بىسيار ئىمان كەلتۈرمەگەنلەرنى ئوتغە كۆيدۈرۈپ جەزا بېرۈرمەن!» . بەس، بۇ مەزمۇندە ئەتراف ئالەمگە نامە ئىبەردى. تەمام خەلق باش ئۇرۇپ سەجدە قىلدى.

فەسلى دەستان
بەنبۇرەست پادىشاھلىقى زىكرى

جەمشىدنىڭ پادىشاھلىقى يەتتە يۈز يىل ئەردى. مەشرىق تەرەفىدە بىر كىنارەدىن بىر پادىشاھ خۇرۇج قىلدى. ئاتى بەنبۇرەست ئەردى. لەشكەرى ئەزىم يىغىپ، جەمشىد ئۈزەسىگە كەلدى. جەمشىد تەبەرىستاندا ئەردى، بۇ ھەم لەشكەر چىقاردى. جەڭ قىلدىلەر. ئاخىر جەمشىدنىڭ لەشكەرىگە شىكەست بەردى. جەمشىد قاچىپ بىر يىل پىنھان بولدى. ئاخىر، بەنبۇرەست پادىشاھلىقدە بەرقەرار بولدى. جەمشىد خەبەرىنى ئالىپ، تۇتۇپ ئالىپ كېلىپ، باشىدىن ئاياغىغە ئەررە قويۇپ، ئىككى پارە قىلىپ ئۆلتۈردى. پارس خەلقى ئەيتىپدۇرلەر: جەمشىد قاچىپ، زابىلىستانغە باردى. زابىلىستان پادىشاھىنىڭ بىر قىزى بار ئەردى، ئاتاسى ئۆز ئورنىدا پادىشاھ قىلغان ئەردى، ئانى ئالدى. ئانداغكى، ئاتاسى ئاگاھ بولمادى. ئانىڭدىن بىر ئوغۇل تاپتى. ئاتىنى «تۇر» قويدىلەر. ئول قىزنىڭ ئاتاسى ئاگاھ بولدى ئەرسە، ئاندىن قاچىپ ھىندىستانغە باردى. ئاندا ئۆلدى. ئول تۇردىن بىر ئوغۇلى بولدى، ئاڭا «دەستان» ئات قويدى. دەستاننىڭ بىر ئوغلى بولدى، ئانى «فەرامۇزا» ئاتادى. بۇلارنىڭ قىسسەسى ۋە ھىكايەلەرى تولادۇر. ئەبۇل - مۇئەبد بەلخ «شاھنامە»سىدە بەيان قىلىپدۇر.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام
پەيغەمبەرلىكلەرى زىكرى

بەس، ھەق تەئالا نوھ ئەلەيھىسسەلامنى بەنبۇرەستكە پەيغەمبەر ئىبەردى. (ئۇلار بۇتپەرەست ئەردى) . ۋەددە، سۇۋائ، يەغۇس، يەئۇق، نەسرە — بۇ بەش بۇتلارنىڭ ئاتىدۇر، ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ قەۋملەرى تاپىنۇر ئەردى.

ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام مىڭ يىلدىن تولاراق

ئۆمۈر كۆردىلەر، ئەللىك ياشىدە پەيغەمبەر بولدىلەر، توققۇز يۈز ئەللىك يىل خەلايىقنى ئىمانغە دەئۋەت قىلدىلەر. ھىچ كىشى ئىمان كەلتۈرمەدىلەر. مەگەر ئازراق كىشى مۆئمىن بولدى. بەس، توفان بەلاسى كېلۈر بولدى ئەرسە، نوھ ئەلەيھىسسەلام مۆئمىنلەر ۋە يەنە جاندارلاردىن خاھلاغانلەرىنى ئالىپ كېمەگە كىردىلەر.

بۇ توققۇز يۈز ئەللىك يىلدە ئۈچ فەرىقە خەلايىق ئۆتتى. ھەر كىم فەرزەندى بولسە، ئانى ئالىپ نوھ ئەلەيھىسسەلام قاشلەرىغە بارۇر ئەردىلەر، فەرزەندىغە ئەيتۇر ئەردىلەر: «بۇ ئادەمنى تانۇپ قويغىل، بۇ ساھىـــر ـ يالغانچىدۇر، ھەرگىز سۆزىنى قەبۇل قىلماغىل. ئەگەر فەرزەند تاپساڭ، ئاڭا ھەم مۇنداغ ۋەسىييەت قىلغىل». نوھ ئەلەيھىسسەلام گاھـــى شەھەرگە كىرىپ، خەلقنى ئىمانغە تەكلىف قىلۇر ئەردىلەر. خەلايىق يىغىلىپ ئۆلارنى قوغلاپ چىقارۇر ئەردىلەر. نوھ ئەلەيھىسسەلام سەبىر قىلۇر ئەردىلەر. نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ كۆجىلەرى كافىر ئەردى. ئانىڭدىن ھەق تەئالا تۆرت ئوغۇل كەرامەت قىلدى. بىرى سام، ئىككىنچى ھام، ئۈچىنچى يافەس، تۆرتىنچى كەنئان. بۇلاردىن ئۈچى مۇسۇلمان؛ ئىمان كەلتۈرمەگەنى كەنئان ئەردى. بەس، نوھ ئەلەيھىسسەلام ئۆمۈرلەرى ئوزاق ۋە رەنج ـ ئەلەملەرى تولاراق، سەبىر ـ تاقەتلەرى تاق بولدى ئەرسە، دۇئا قىلدىلەر. ھەق تەئالا دۇئالەرىنى ئىجابەت قىلدى ئەرسە، خىتاب كەلدى: «يا، نوھ! ساج دەرەختى سالغىل، تاكىم ئول دەرەخت چوڭ بولغاندا، بۇلارنى ھەلاك قىلغۇمدۇر.» دەرەخت ساج قىرىق يىلدا چوڭ بولۇر ئەردى… بەس، نوھ ئەلەيھىسسەلام دەرەخت سالدىلەر. بۇ قىرىق يىلدا ھەم خەلقنى ئىمانغە دەئۋەت قىلدىلەر. بەس، ئول دەرەخت چوڭ بولدى. ھەق تەئالا ۋەھى قىلدى: «مەن بۇ كافىرلارنى سۇ بىرلە ھەلاك قىلۇرمەن. بۇ سۇنـــى يەردىـن چىـــقارۇرمەن ۋە ئاسماندىـن تۆشۈرۈرمەن!».

نوھ ئەلەيھىسسەلام ئول ۋەقتدە كۇفەدە ئەردىلەر. ئۆيلەرىدە تانۇر بار ئەردى. خۇداي تەئالا فەرمان قىلدىكىم، ئول ئەزابىنىڭ نىـــشانەسـى ئولدۇركىم، تانۇر قىزىغلىغ ۋە نان پۇشۇرۇغلۇغ ھالدا، ئاندىن سۇ قايناپ چىقغاي، نوھ ئەلەيھىسسەلام قورقتىلەر، ئەھلـى ئەياللەرى ھەم ھەلاك بولغاي… ھەق تەئالا ۋەئدە قىلدى: «سىنـى ۋە ئەھلـى ئەيالىڭنى خەلاس

قىلۇرمەن.» ۋە يەنە فەرمان قىلدىكىم: «ئۇل دەرەخت ساجنى كېسىپ كېمە ئەتكىل.» نوھ ئەلەيھىسسەلام كېمەنى بىلمەدىلەر ئەرسە، جەبرائىل ئەلەيھىسسەلام تەلىم بەردىلەر... بەس، ئۇل دەرەختدىن تەختەلەر يۇندىلەر، مىخلەر بىرلە بەركىتتىلەر. كېمە راست بولدى...... ئەيتىپدۇرلەر: نوھ ئەلەيھىسسەلام ئۇل كېمەنى قىرىق يىلدە تەمام قىلدىلەر. ئۇزۇنلۇقى مىڭ ئىككى يۈز گەز، كەڭلىكى ئاتمىش گەز ئەردى، ئۈچ قات ئەردى: ئاستىنداقىدا ھەيۋانلەر، ئاراداقىدا ئادەملەر، ئۈستۈن تەبەقەدە قۇشلار. ئاندىن كېيىن، خىتاب كەلدىكىم: «ھەممە نەرسەدىن بىر جۈفت كېمەگە ئالىپ كىرگىل!».

بەس، توفان ۋەقتى بولدى ئەرسە، ھەق تەئالا كەئبەنى، ھەجەرىل-ئەسۋەدنى ھەۋاغە چىقاردى، بىر تاغقە فەرمان قىلدى تاكىم خانەئى كەئبەنىڭ ئورنىدا كېلىپ تۇردى، تاكىم ئەزاب سۇيىدىن ئاڭا يەتمەگەي. نوھ ئەلەيھىسسەلامغە فەرمان بولدى: ئادەم ئەلەيھىسسەلامنىڭ جەسەدلەرىنى كېمەگە ئالىپ كىردىلەر، كېمەدىن چىققاندا دەفن قىلدىلەر. بەس، توفاننىڭ كېلۇر كۈنى بولدى ئەرسە، نوھ ئەلەيھىسسەلام فەرزەندلەرىنى ۋە مۆئمىنلەرنى چىرلادىلەر. كۆجلەرى ئۇل تانۇرنى قىزىتىپ، نان ياقىغلىغ ئەردى، سۇ قايناپ چىقتى. نوھ ئەلەيھىسسەلام بىلدىلەر خۇدانىڭ قىلغان ۋەئدەسى يەتتى. ھەممەلەرى كېمەگە كىردىلەر. بۇلار سەكسەن كىشى ئەردىلەر. بەئزى ئۆلۇمالەر ئەيتىپدۇرلەر: نوھ ئەلەيھىسسەلام ئۈچ ئوغۇللەرى بىرلە، ئۆزگەسى سەكسەن ئەردىلەر... تەمامى خەلايىقنىڭ نەسەبى نوھ ئەلەيھىسسەلامغە يېتەر. بەس، قىرىق كېچە - كۈندۈز يەردىن بۇلاق ئۆرلەدى ئەرسە، كېمەنى كۆتەردىلەر. نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ بىر ئوغلى كەنئان كافىر ئەردى. ئۇل ئەيدى: «تاغقە چىقارمەنكىم مېنى سۇدىن ساقلار.» چۈنكى ئۇل قويچى ئەردى. ھەر بار سەل كەلسە، قويلارنى تاغقە ئالىپ چىقىپ قۇتۇلۇر ئەردى، مۇنى ھەم شۇنداغ گۇمان قىلدى...... سۇ مەۋج ئۇردى، ئانى غەرق قىلدى...... سۇ يەر يۈزىگە تولدى. ھەممە جاندار سۇ ئۆزرەسىدە يۈردىلەر. خۇداي تەئالا ئاسمانغە فەرمان قىلدى، تا ھەممە جانۋارلارنى نوھ ئەلەيھىسسەلام قاشلەرىغە جەمئ قىلدى. ئۇلارنىڭ ھەر نەۋئىدىن بىر جۈفت كېمەگە ئالىپ كىردىلەر. ئۆزگەسى غەرق بولدى. ئانداغ كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ئېشەك

كېمەگە كىرگەلى كەلدى. ئىبلىس قۇيرۇغىدىن تۇتۇپ تارتتــــى. نوھ ئەلەيھىسسەلام ئېشەككە ئەيدىلەر: «ئەي مەلئۇن كىرگىل!» ئىبلىس ئېشەك بىرلە كېمەگە كىردى. نوھ ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «سەن بى ئىجازە، نە ۋەجھىدىن كىردىڭ؟». ئىبلىس ئېيدى: «كىرگىل، ئەي مەلئۇن دىدىڭ. سىنىڭ ئەمرىڭ بىرلە كىردىم». ئاندىن، تەمامى قۇشلاركىم، ئۆزەسىگە يىغىلدىلەر. ئانىڭدىن ھەم ھەر نەۋئى جۇفتلۇغ كېمەگە ئالىپ كىردىلەر. بەس، سۇ ئانداغ ئۆرلەدى، ھەرچەند ئىگىز، تاغلاردىن قىرىق گەز يۇقارى تۇردى. نوھ ئەلەيھىسسەلام ئالتە ئاي كېمەدە بولدىلەر. بۇ ئالتە ئايدا، ئاسماندىن ۋە يەردىن سۇ ئۈزۈلمەدى. نوھ ئەلەيھىسسەلام كېمەگە كىرەردە كۇفەدە ئەردىلەر. بەس، كېمە ئاندىن مەككەگە باردى. مەككەنىڭ ئۆزەسىدە چۆرۈلۈپ تەۋاف قىلدى. ئاندىن مەغرىب تەرەفىگە يۈردى. ئاندىن يۈرۈپ مەشرىق ھەددىنى سەير قىلىپ، زەمىنى شامغە كەلدى. بەس، كېمەنىڭ مۇنداغ يۈرگەنىدىن غەرق بولغاي دەپ قورقتىلەر ئەرسە، خۇداي تەئالا نوھ ئەلەيھىسسەلامغە ۋەھى قىلدىكىم: «مېنى بۇ ئىسمىلەر بىرلە ياد قىلساڭلار: يا اهيا شراهيا ازونى اطباٴوث.» نوھ ئەلەيھىسسەلام بۇلارنى ئوقۇدىلەر، كېمە توختادى. قاچانكىم، ئالتە ئاي تەمام بولدى، كېمە جودى تاغى ئۆزرە تۇردى ...... بەس، سۇلار تاغلاردىن پەست بولدى. نوھ ئەلەيھىسسەلام كېمەدىن چىقتىلەر. ئول كۈن ئەشۇر ئەردى. ھەممە مۆئمىنلەر ئول كۈن روزە تۇتۇپ ئەردىلەر، ئانىڭ خاسىيەتىدىن سەلامەت چىقتىلەر. رەجەبنىڭ ئونى كۈنى كېمەگە كىرگەن ئەردىلەر، چىقاردا ھەيۋانلار ئىككىسى زىيادە بولۇپ چىقتى. بىرى خوك، يەنە بىرى مۆشۈك. ئىلگەرى بۇلار يوق ئەردىلەر، كېمەدە ئافەرىدە بولدى. ئول ۋەجھەدىن ئادەم ھەيۋانات بەۋلى ۋە شاشەسىنىڭ بەد بۇيىلۇقىدىن رەنجۇر بولدىلەر. ھەق تەئالا نوھ ئەلەيھىسسەلامغە فەرمان قىلدى: «فىلنىڭ ئۇچاسىنى سىلاغىل.» نوھ ئەلەيھىسسەلام فىلنىڭ ئۇچاسىنى سىلادىلەر، تونگۇز فىلدىن تۈشتى، ھەممە نەجاسەتنى يىدى. ئىبلىــس ئەلەيھىل ـ لەئنە تونگۇزنىڭ پېشانەسىنى سىلادى، ئەتەس ئۇردى، خۇداي تەئالانىڭ قۇدرەتى بىرلە ساچقان تونگۇزدىن پەيدا بولدى. يەنە ساچقان تولا بولدى ۋە خەلقنىڭ تەئامىنى يىدى، كېمەنى تەشمەكدىن ۋەھم بولدى. فەرمان كەلدى، شىرنىڭ پېشانەسىنى سىلادى، شىر ئەتەس ئۇردى، بۇرنىــدىن

مۆشۈك تۈشتى، ساچقانلارنى يىدى. نوھ ئەلەيھىسسەلام يەر يۈزى قۇرۇغۇنچە قىرىق كۈن تاغ تۆپەسىدە تۇردىلەر. ھەر سۈيىكى يەردىن چىقىپ ئەزدى، ئۇل سۈپات يەرگە سىڭدى. ئاسماندىن تۈشكەن سۇ ئاچچىغ شور ئەردى، پات يوق بولمادى...... ۋەقتىكى يەر قۇرۇدى ئەرسە، ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام ئۇل مۆئمىنلەر بىرلە تۈشتىلەر. ئۇل تاغ تۆپەسىدە بىر قورغان بىنا قىلدىلەر. ھەممەلەرى سەكسەن كىشى ئەردىلەر: قىرىق ئەر، قىرىق مەزلۇم. ئاندا سەكسەن ئۆي بىنا قىلدىلەر. ئۇل قورغان ھالا ھەم باردۇر. ئانى «سوقىل - سەمانەين» ئاتابدۇرلەر.

ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام توفاندىن كېيىن ئۈچ يۈز يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىسسەلام يەر يۈزىگە تۈشكەندىن توفان بولغۇنچە ئىككى مىڭ ئىككى يۈز يىلدۇر، ئۈچ مىڭ بەش يۈز يىل ھەم دەپدۇرلەر. ئاتەشپەرەستلەردىن ئۆزگەلەر ۋە تەمامى ئۆلۇمالار توفانغە قايىلدۇر. نېچۈنكى، توفاندىن كېيىن ھەر مۇسھەفكى، پەيغەمبەرلەرگە كېلىپدۇر، ئاندا توفاننىڭ زىكرى باردۇر. ئۇل ئاتەشپەرەستلەر ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنى، توفاننى بىلمەسلەر. چۈنكى ئۇلار ئاراسىدا نوھ ئەلەيھىسسەلامدىن، توفاندىن ھېچ سۆز - ئەخبار يوقدۇر. ئۇلار ئەيتۇرلەر: بۇ ئالەمكى باردۇر، تەمامى خەلايىق ئوتغە تاپىنىپدۇرلەر، ھەممە پادىشاھلار ھەم ئوتغە باش قويغاندۇرلەر. تا يەزدگىر شەھرىيارنىڭ ۋەقتىدە نامۇسۇلمانلار پەيدا بولدى. بەئزەنلەر ئەيتىپدۇرلەر: «توفان ھەممە ئالەمدە بولمادى، ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام ھەم تەمامى روي زەمىنگە پەيغەمبەر ئىدىلەر؛ توفان ھەم ئاندا ۋاقىئ بولدى، ئۆزگەلەر ئاندىن ئاگاھ بولمادىلەر.» ئەۋۋەلقى سۆز دۇرۇستراقدۇر......

بەس، ئۇل سەكسەن كىشى ھەم ئۆلدىلەر. ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئۈچ ئوغلانلەرى قالدى. سامنىڭ ئەۋلادى ئەرەب، ئەجەم خەلقى ۋە پەيغەمبەرلەر، ياخشى خەلقلەردۇر. ھامنىڭ ئۇرۇغى ھەبەش پادىشاھلارى ۋە زەنگبار، ھىند كافىرلار ۋە فىرئەۋنلەر، ستەمكارلار بولدى. يافەسنىڭ زەررىيەسىدىن تۈرك، سەقلاب، يەئجۇج - مەئجۇج، ئۇل خەلقلەر كىم ئۇلاردا ياخشىلىق يوقدۇر. ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام ۋەفات بولغاندىن كېيىن، بۇ ئەۋلادلەرى ئالەمگە پەراكەندە بولدىلەر؛ ھەر تائىفە جەھاننىڭ بىر

تەرەفنى ئالدى.

بەس، توفاندىن كېيىن تا مىڭ يىلغىچە ئالەمدە ھېچ پادىشاھ بولمادى. ئاندىن كېيىن، ھام نەسلىدىن بىر پادىشاھ پەيدا بولدى، زەھھاك ئاتلىغ. ئول جادۇگەر ئەردى. تەمامى ئالەمنى ئالدى. ئانى پارس خەلقى ئەژدەرھا ئاتار ئەردىلەر. بۇ زەھھاكنى ئول ۋەجھىدىن ئەژدەرھا ئاتار ئەردىلەركىم، ئىككى ئۆشنىدىن ئىككى ئۇلۇغ يىلان چىقىپ ئەردى. ئول يىلاننى باشىغە يۆرگەپ، تەلپەكى بىرلە پۆركەپ قويار ئەردى. قاچانكىم باشىدىن تەلپەكى تۈشسە خەلق قورقار ئەردى. ئەرەب تىلىدە زەھھاك دەرلەر. ئاتەشپەرەستلەر بەنبۇرەست بۇدۇر دەپدۇرلەر. ئول بىنىھايەت ستەمكار ئەردى. ھېچ زەماندا ئانىڭ ۋەقتىدەقىدەك كىشى ئۆلتۈرۈلگەن ئەمەسدۇر. تەمامى جەھان پادىشاھلارىنى ئۆلتۈردى. خەلقنى بۇتپەرەستلىككە باشلادى. قامچى سوقماق، دارغا ئاسماقنى ئول چىقاردى. مىڭ يىل پادىشاھلىق قىلدى. ئالەم خەلقى ئانىڭدىن بىزار بولدى. سەككىز يۈز يىل ئۆتتى ئەرسە، ھەق تەئالا ئانى ھەلاك قىلماقنى ئىرادە قىلدى. ئول يىلانكىم ئۆشنىدىن چىقىپ ئەردى، رىشتە بولدى. ئانىڭ دەرد - رەنجىگايى ئارام بولدى. ئانىڭ ئىلاجىنى ھېچكىم بىلمەدىلەر. بىر كېچە تۈشىدە بىر كىشى ئەيدى: «ئول دەردىڭگە ئادەمنىڭ باشى بىرلە دەۋا قىلغىل.» يەنە بىر رەۋايەتدە، شەيتان تەبىب سۈرەتىدە كېلىپ ئەيدى: «مۇنىڭ ئىلاجى ئادەمنىڭ مىڭەسىدۇر.» زىنداندىن ئىككى كىشىنى ئۆلتۈرۈپ، مىڭەسىنى سۈرتتى، دەردى پەست بولدى. ھەر كۈن ئىككى كىشىنى ئۆلتۈرۈپ مىڭەسىنى ئىشلەتتى. تا ئىككى يۈز يىل بۇ تەرىقە بىرلە بىسيار خەلايىقنى ئۆلتۈردى. ئاخىر ئەسفەھاننىڭ كەنتىدە بىر كىمەرسە بار ئەردى، كادە ئاتلىغ؛ ئانىڭ ئىككى ئوغلى بار ئەردى، نەۋجەۋان. زەھھاكنىڭ كىشىلەرى ئاندا باردى. ئول ئىككى ئوغۇلنى تۇتۇپ زەھھاككە كەلتۈردى، ئۆلتۈردىلەر. ئول كادە ئوغلانلەرىنى ئۆلتۈرگەننى ئاڭلاپ، بىتاقەت بولۇپ، شەھەرگە يۈردى. ئول تۆمۈرچى ئەردى. كۆرۈكىنى بىر ياغاچىغە كۆتەرىپ، فەرياد، ۋا - ۋەيلە قىلىپ شەھەرگە كىردى. فەرياد قىلدى: «ئەي خەلايىق! بۇ جەۋر - ستەمنى تاكى كۆتەرۈرمىز، كىشى بولغايمۇ كىم، ماڭا يار - ياۋەر بولغاي! خەلايىقنى بۇ زۇلۇم - ئەلەمدىن خەلاس قىلغايمەن.» بەس، ھەممە خەلايىق ئاڭا ئىتائەت قىلدىلەر. بەس، كادە

زەھھاكنىڭ ئەسفىھانغە قويغان كىشىلەرنى ئۆلتۈردى. شەھەرنى ئالىپ ئولتۇردى. خەزىنە ـ سىلاھلارنى خەلقغە بەردى. ھەممە خەلايىقغە راست، كاۋە ئۆز ئورنىدا ھاكىم قىلىپ، ئۆزى ئەھنۇزگە باردى. ئاندا، ھەر كىمكى زەھھاكنىڭ كىشىسى ئەردى، ھەممەسىنى تۇتۇپ ئۆلتۈردى. ئاندا بىر ئەمىر تەئىن قىلدى. ئاندىن ئۆتۈپ، ھەر يەرگە، ھەر شەھەرگە باردى، ئانى ئالدى؛ ھەر يەردە خاھلاغان كىشىنى لەشكەر قىلدى.

زەھھاك خەبەر تاپىپ، بىسيار لەشكەر ئىبەردى. كاۋە جەڭ قىلىپ ئانى ھەم ئالدى، تولاراقىنى ئۆلتۈردى. ئاندىن ئۆتۈپ ياۋۇق يەتتى ئەرسە، خەلقغە ئەيدى: «بىز زەھھاككە ياۋۇق يەتتۇك، تولا ئىھتىمالى، ئول بىزنى ئالۇر. چۇنكى بۇ مۇلك ئانىڭدۇر. بىزگە ھەم بىر كىشى بولغاي ئەردىكىم، پادىشاھ قىلغاي ئەردۇك، تاكىم، ئانىڭ ھۆكمى بىرلە خەلق ئاراسىدا بولغاي ئەردى.» ھەممە ئەيدىلەر: «پادىشاھلىقغە سەن لايىقدۇرسەن. سىنىڭ بىرلە بىز بۇ راھەتكە يەتتۇك. سەن كىفايەتدۇرسەن.» كاۋە ئەيتتى: «مەن پادىشاھلىقغە ياراماسمەن. چۇنكى مەن پادىشاھ نەسلىدىن ئەرمەسمەن. مىنىڭ غەرەزىم مۇلكدە ئەرمەس، بەلكى قەسدىم خەلقنى زەھھاك زۇلمىدىن خەلاس قىلماقدۇر. ئەگەر مەن پادىشاھ بولسام، ئالەمدە شور ـ غەۋغا تولا بولۇر. بىر كىشى تاپىڭلار، ئانى تەختدە ئولتۇرغۇزالى. مەن ئانىڭ ئالدىدا سىپەھسالار بولغايمەن.» بەس، ئىككى ئاي ئىزدەپ، بىر كىشىنى خەبەر ئالدىلەركىم، جەمشىد ئۇرۇغىدىن جۇۋان، خىرەدمەند ۋە ئاقىل، ھۇشمەند، ئاتى فەرىدۇن ئەيتىپدۇرلەر. فەرىدۇننىڭ باباسى ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامغە ئىمان كەلتۇرگەن، كېمەدە ھەمراھ بولغان ئەردى. كىمەدىن چىقىپ، ئانىڭ فەرزەندلەرى بولدى. فەرىدۇن ئانىڭ نەسلىدىندۇر. زەھھاكغە خەبەر قىلغان ئەردىلەركىم، جەمشىد ئۇرۇغىدىن فەرىدۇن ئاتلىغ بىر كىشى قالىپدۇركىم، سەن ئانىڭ قولىدا ھەلاك بولغايسەن. زەھھاك فەرىدۇننى ئىزدەر ئەردىلەر. فەرىدۇن قاچىپ، تەبەرىستانغە بارغان ئەردى. زەھھاك ھەم ئانىڭ جۇستۇجويىدا تەبەرىستان تەرەفىگە بارغان ئەردى. بەس، كاۋە فەرىدۇننىڭ خەبەرىنى ئالىپ، بىسيار شاد بولدى. ئانى ئىزدەپ تاپتىلەر. كاۋە تەمامى لەشكەر، پادىشاھلىق ۋە جەھاندارلىقنى ئاڭا تاپشۇردى. ئۆزى قول باغلاپ تۇرار ئەردى: «زەھھاك بىرلە جەڭ قىلىپ تاكىم ئانى ئالغايمىز،

سىنى تەمامى ئالەمگە پادشاھ قىلغايمىز.» فەرىدۇن قەبۇل قىلىپ، زەھھاك تەرەپكە يۈردىلەر. كاۋەنى سىپەھدار قىلدى. زەھھاك ھەم بۇلار تەرەپكە كەلدى. ئاخىر، روبەرو بولۇپ جەڭ قىلدىلەر. فەرىدۇن زەپەر تاپىپ، زەھھاكنى تۇتۇپ ئۆلتۈردىلەر. ئول كۈن كاۋە فەرىدۇن باشىغە تاج قويدى. تەمامى ئالەم پادشاھلىقىنى ئاڭا تاپشۇردى. ئول ماھىتاب كۈنلەرى ئەردى. ئاڭا «مىھرگان» ئات قويدى. ئول كۈنى ئەيد قىلدىلەر. فەرىدۇن ھەم پادشاھلىققە ئولتۇردى.

فەسلى دەستان
قىسسەئى فەرىدۇن بىننى ئابتىين بىننى ئەفىسا

قاچانكىم، فەرىدۇن پادشاھ بولدى، كاۋە لەشكەر تارتىپ، تەمامى ئالەمغە يۈردى. ھەر يەردە زالىم ۋە مۇخالىف بولسا، ئانى ئۆلتۈردى. ھەر قايدا جەڭ قىلۇر بولسا، ئول ئەلەمنى ئالىدا كۆتەرۈر ئەردىلەر ئەرسە، زەپەر تاپار ئەردى. بەس، كاۋە لەشكەر تارتىپ يۈردى. فەرىدۇن ئەسفىھاننى ئاڭا بىرىپ ئەردى. ئون يىل ئەسفىھاندا بولدى. ئاندىن ئۆلدى، فەرزەندلەرى قالدى ئەرسە، فەرىدۇن ھەم مەملىكەتنى ئۇلارغە بەردى. مەگەر ئول ئەلەمنى خەزىنەگە ئالدى. ھەر جەڭگە بارسا، ئول ئەلەمنى ئالىدا كۆتەرۈر ئەردى ئەرسە، زەپەر تاپار ئەردى. ئاندىن كېيىن، ھەر پادشاھغە قالسا، ئانى ئەزىز تۇتۇپ، ھەر قايسى پادشاھ جەۋاھىر بىرلە ياسار ئەردى. تا، يەزدگىر شەھرىيارنىڭ ۋەقتىدە، مۇسۇلمانلار ئانىڭ خەزىنەسىنى تاراج قىلىپ، ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئول ئەلەمنى كەلتۈردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇيرۇدىلەر، تا ئول جەۋاھىرلارنى ئالىپ، ئانىڭ تىرەسىنى ئالىپ ئوتغە كۆيدۈردىلەر.

ئەيتىپدۇرلەر: ئەفرىدۇن كاۋەدىن كېيىن ئىككى يۈز يىل ئۆمۈر كۆردى. ئالەمنى داد ـ ئەدلىگە توشقاردى. تەرسالار ئاتەشپەرەست ئەردى دەپدۇرلەر؛ ھىند خەلقى بۇتغە تاپىنۇر ئەردى دەپدۇر. لېكىن بۇلار سۆزى

راست ئەمەسدۇر. ھەق سۆز بۇدۇركىم، ئەفرىدۇن ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام دىنلەرىدە ئەردى. ھۆكىۈما - ئالىملارغە بىسيار ئىززەت ۋە تەۋازۇئ قىلىپ ئۇلۇغلار ئەردىلەر. ئەۋۋەل پادىشاھكى نۇجۇم ئىلمىنى بىلدى ئول ئەردى. تىب ئىلمىدە ھەم بىسيار رەنج - رىيازەتلەر چەكتى، تەرياق ياساماقنى ئول پەيدا قىلدى. فىلغە مىنمەكنى ۋە فىلغە جەڭ قىلماقنى ئول ئۆرگەرتتى. ئانىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئەردى: ئۇلۇغى تۇر، ئوترانچىسى سەلىم، ئاندىن ئەيرۇج. بەس، ئەفرىدۇن جەھاننى فەرزەندلەرىگە تەقسىم قىلدى. تۈرك، خەزەرج، ماچىن ۋە مەشرىق زەمىننى تۇرغە بەردى، ئاڭا فەغفۇر ئات قويدى. روم، روس، ئالان ۋە مەغرىب زەمىننى سەلىمگە تەئىن قىلدى، ئانى قەيسەر ئاتادى. ئىقلىملار ئوتراسىكىم ئىران ئاتارلار. ئىراقەين، پارس، خوراسان زەمىنى ۋە ھىجاز تا يەمەن سەرھەددىغىچە ئەيرۇج نامزەد قىلدى. ئەيتىپدۇرلەر: تۇر ۋە سەلىم ئاتاسىدىن كېيىن ئەيرۇجكە ھەسەد قىلدى، ئانى ئۆلتۈرمەككە مەسلەھەت قىلدىلەر. ئانى جەڭ ۋە خۇسۇمەتكە تەكلىف قىلدىلەر. ئول جەڭ قىلغالى ئۇنامادى. ئانى ھىچ جەڭ - جىدەل بولماي، تۇتۇپ ئۆلتۈردىلەر. جەھاننى ئىككى ھەسسە قىلىپ ئالدىلەر. پادىشاھلىق قىلالمادىلەر. ھەر تەرەفدىن پادىشاھلار خۇرۇج قىلدىلەر. ئاخىر، ئىقلىمى بابىل ۋە يەنە ئۆزگەسى ئۇلار تەسەررۇفىدىن چىقتى. ھەر ئىككىلەسى ئۆلدى. پادىشاھلىق پەرزەندلەرىگە قالمادى.

فەسلى دەستان
پادىشاھ گۇش زىكرى

ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام ئۇرۇغىدىن گۇش ئاتلىغ بىر كىشى پادىشاھ بولدى. ئىرانى زەمىن ھەممەسى ئانىڭ تەسەررۇفىدە بولدى. بۇتلارغە تاپىنۇر ئەردى. قىرىق يىل پادىشاھ بولدى. بەس، ئۆلدى ئەرسە، پادىشاھلىق ئوغلى نەمرۇدغە قالدى. يەنە بىر رەۋايەت ئولكىم، ئەيرۇجنى بۇرادەرلەرى ئۆلتۈرگەندە، فەرىدۇن تىرىك ئەردى. بۇ قەۋل دۇرۇستراقدۇر. بەس،

ئەفرىدۇن ھەق تەئالاغە نالە قىلىپ ئەردى: «پەرۋەردىگار، ماڭا ئانچە ئۆمۈر بەرگىلكىم، ئەيرۇج نەسلىدىن بىرى ۋۇجۇدغە كېلىپ، بۇرادەرلەرىدىن ئىنتىقام ئالغانىنى كۆرگەيمەن.» بەس، ئەفرىدۇننىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى. ئەيرۇجنىڭ كۇشك ئاتلىغ بىر قىزى قالغان ئەردى. ئول ئوغلىغە ئالىپ بەردى. ئانىڭدىن بىر قىز تۇغدى، رەۋشەڭ ئات قويدى. ئول رەۋشەڭنىڭ ھەم بىر قىزى بولدى. فەرەۋشەڭ ئاتادى. ئول ھەم بىر قىز تۇغدى، ئەفرەڭ ئاتادى. ئەفرەڭدىن بىر ئوغۇل ۋۇجۇدغە كەلدى، ئول بىر تۇغقان ھەمشىرەسىنى ئالدى، ئانىڭدىن مەنۇچىھرە تۇغۇلدى.

قىسسەئى نەمرۇد بىننى كەنئان بىننى كۇش

بۇ نەمرۇد بۇتپەرەست ۋە ستەمكار ئەردى. بۇتخانەلەر پەيدا قىلدى. تەمامى مەملىكەتنى تا ئىقلىمى بابىلغىچە بۇتغە تاپىنماقغە بۇيرۇدى. ئانىڭ قاشىدا بىر كىشىسى بار ئەردى، بارەج ئاتلىغ، ئەرەبى تىلدا ئازەر دەپدۇرلەر؛ سام بىننى نوھ ئەلەيھىسسەلام ئۇرۇغىدىن ئەردى. بەس، نەمرۇد ئازەرنى چىرلاپ ئۆزىگە ياۋۇق خاس قىلدى. بۇتخانەلەرنى ئاڭا تاپشۇردى ۋە ئانى خەزىنەدار قىلدى. بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ۋەزىر ئەمەسدۇر، ئول ئازەرنىڭ نەسەبى تارەج بىننى تاخۇر بىننى بىسارۇغ بىننى ئەرغىۋان بىننى فالىغ بىننى ئامىر بىننى شالەخ بىننى قەينان بىننى ئەرفەخشەد بىننى سام بىننى نوھ ئەلەيھىسسەلام. ئازەر ئوتتۇز يىل بۇتخانەلەرنى ئاسرادى. ئانىڭ بىر ئوغلى بولدى، ئىبراھىم ئاتلىغ، خەلىلۇر - رەھمان سەلەۋاتۇللاھ ئەلەيھ. ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام زەمانەلەرىدىن تا ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرىغىچە مىڭ ئىككى يۈز يىل ئەردى. بۇلار ئاراسىدا ھود بىننى ھەزرەتى سالىھ ئەلەيھىسسەلامدىن ئۆزگە پەيغەمبەر كەلمەدى……

ھەزرەتى ھود ئەلەيھىسسەلام ئول مۆئمىنلەر بىرلە ئەللىك يىل تىرىكلىك

قىلدىلەر، ئاندىن ئۆلدىلەر، ئۆمۈرلەرى يۈز ئەللىك ئەردى. ھەزرەتى ھۇد ئەلەيھىسسەلامدىن كېيىن تا يۈز يىلغىچە ھىچ پەيغەمبەر كەلمەدى. ھەممە پادىشاھلار ئۆتتى، بەئزى بۇتپەرەست، جەمئى ئاتەشپەرەست، بىر تائىفە ئافتابپەرەست ئەردى. تاكىم ھەق تەئالا سالىھ ئەلەيھىسسەلامنى سەمۇد قەۋمىغە ئىبەردى.

قىسسەئى شەددىد

شەددىد بىننى شەدداد ئاد قەۋمىنىڭ ئىنىسى ئەردى. بەس، ئاد قەۋمى (ئەقىم بورانى بىرلە) ھەلاك بولدى ئەرسە، يەنە بىر تائىفە بار ئەردى. زەمىنى شامدا ئاد خەلقىنىڭ ئەۋلادى ئەردى، بۇلار بىسيار خەلق ئەردىلەر. بۇلار پادىشاھى شەددىد بىننى شەدداد ئاد ئىملاقىنىڭ ئوغلى ئەردى؛ ئۈچ يۈز يىل پادىشاھلىق قىلدى. ئەيتىپدۇرلەر: قازى قويدى، بەيتىل مالدىن ۋەزىفە تەئىن قىلدى. ئول قازى بىر يىل بەيتىل مالدىن ئالىپ يېدى. ھىچ دادخاھ كەلمەدى. قازى شەددىدغە ئەيدى: «مېنىڭ ئايلىق ئالىپ يىمەكىم ھەلال ئەمەسدۇركىم، مەن ھىچ ئىش قىلماسمەن.» شەددىد ئەيدى: «توختاپ تۇرغىل.» قازى بىر نەچچە كۈن ئولتۇردى ئەرسە، ئىككى دادخاھ كەلدى. بىرى يەنە بىرىدىن بىر مۈنچە يەر ئالىپ ئىكەن، ئاندا گەنج تاپىپدۇرلەر. ئالغۇچى ئەيتادۇركىم: «مەن بۇ يەرنى ھەر نەرسەسى باردۇر، ئانىڭ بىرلە ئالغاندۇرمەن». ساتقۇچى ئەيتۇركىم: «مەن يەرنى ساتغان، بۇ گەنجنى ساتغان ئەمەسدۇرمەن.» قازى سورادىكىم «ھەر قايىسىڭىزلەرنىڭ فەرزەندى بارمۇ؟» ئەيدىلەر: «بىرىمىزنىڭ قىزى، بىرىمىزنىڭ ئوغلى بار.» بەس، قازى بىرىنىڭ قىزىنى بىرىنىڭ ئوغلىغە ئالىپ بەردى. بۇ گەنجنى بالالەرىغە تەقسىم قىلىپ بەردى. ھەزرەتى ھۇد ئەلەيھىسسەلام ئول شەددىد قاشىغە كېلۇر ئەردىلەر، ئانى ئىمانغە تەكلىف قىلۇر ئەردىلەر، ئۇناماس ئەردى. ئاخىر كافىر ئولدى.

فەسلى دەستان
ئەلقىسسە شەدداد

شەدداد بىننى ئاد بىننى ئىملاق ئۇنىڭ ئورنىدا پادىشاھ بولدى. بۇتپەرەست ئەردى. ھەزرەتى ھۇد ئەلەيھىسسەلام ئاڭا ھەم كەلدىلەر، ئىمانغە تەكلىف قىلدىلەر، بۇتپەرەستلىكدىن مەنئ قىلدىلەر. شەدداد ئەيدى: «ئەگەر ئىمان كەلتۇرسەم خۇدايىڭ نىمە بىرۇر؟» ھەزرەتى ھۇد ئەلەيھىسسەلام «بىھىشتى جاۋىدان» دەپ، بىھىشت سۇفەتىنى بەيان قىلدىلەر. شەدداد ئەيدى: «مەن بۇ ئالەمدە شۇنداغ بىھىشت ئىتۇرمەن» دەپ ئەزم قىلدى. بۇ شەدداد تەبەرستان، گورگان، خوراسان، تا ھىندىستانغىچە پادىشاھ ئەردى. ئىككى يۇز ئاتمىش پادىشاھغە ھۆكمى يۇرۇر ئەردى. بۇ پادىشاھلارغە نامە ئىبەردىكىم، ئانچە ئالتۇن - كۇمۇش، لەئل - جەۋاھىر، دۇر - مەرۋارىد، سىزلەردە، ئۇمەرا - ۋەزىر، يۇرتىڭىزلەردە باردۇر، ئىبەرگەيسىزلەر. ئول خۇشبۇي نەرسەلەردىنكىم، ئۇد، ئەنبەر، زەئفەر - نەرسەلەردىن، ئانچەكى قۇدرەتىڭلەر باردۇر جەمئ قىلىپ ئىبەرىڭلەر!» دەپ. ئاندىن كېيىن، خەلقنى بۇيرۇدىكىم، ئەتراف - جەۋانىبدىن دۇررئى - جەۋاھىرلار كەلتۇردىلەر. ۋە يەنە ئەمر قىلدىكىم، ھەر نەۋئ ھۆنەرمەند - پېشەۋەرلەر ۋە تەمامى ئاقىل - دانىشمەندلەرنى جەمئ قىلدىلەر. ئاندىن كېيىن، ھەممە ۋەزىرلىرىنى چىرلاپ، ئۇلاردىن ئۇن ئالتەسىنى ئىلغاپ، مۇنەججىم - ستانشۇناسلارغە قوشتىلەر. ئۇلارنى باشلاپ، ئالەمنىڭ تۆرت تەرەفىدىن چىقتىلەر، تاكىم بىر جاي خۇش ھەۋا، فەرەھ ئەفزاي كۆرگەيلەركىم، ئاندا شەدداد لەئىن بىھىشت قىلغاي. بەس، بۇ خەلق شام سەرھەددىدە بىر يەرنى مۇقەررەر قىلدىلەر ئەرسە، ئاندا بىر قورغان ئەتتىلەر. تامىنىڭ بىر خىشتى ئالتۇندىن، بىرى كۇمۇشدىن؛ ئاندا ساراي - ئايۋانلار، راۋاق - تاقلار بىنا قىلدىلەر. تۇركۇكلەرى سەنگى تۇردىن، تام - تارۇسلەرى ئالتۇندىن: ئاڭا رەڭگارەڭ لەئل - جەۋاھىر، دۇررئى - گەۋھەر بىرلە نەقشلەر قىلدى؛ ھەر

تەرەپ ئارىقلاردا سۇلار رەۋان قىلدىلەر. دەرەختلەر تىكتىلەر، شاخى ئالتۇن - كۈمۈش، يافراغلارى زۇمرەد - فىروزەدىن. مىۋەلەرى مەرۋارىد - ياقۇتدىن؛ بەرگلەرىدە قۇشلار. ئاندا ئون مىڭ كۈنگىرە ئەتتىلەر ئالتۇن - كۈمۈشدىن، تەمامى لەئل جەۋاھىرلار بىرلە ياساغلىغ. ئەيتىپدۇرلەركىم، قاچانكىم، ئافتاب ئاڭا تابىش قىلسا كۆزنى خىرە قىلۇر ئەردى. شەددادنىڭ ئىككى يۈز ۋەزىرى بار ئەردى، بۇلارغە ئىككى يۈز ئايۋان - ساراي، راۋاقلار بىنا قىلدۇردى؛ ۋە يەنە مىڭ سىپاھدار - سەرھەنگى بار ئەردى، ئۆلارغە هەم ئىمارەتلەرنى قىلدى. بۇ بەش يۈز يىلدا تەمام بولدى. ئالەمنىڭ تەمامى ئالتۇن - كۈمۈش، لەئل - جەۋاھىرى ئاندا سەرف بولدى. شەدداد ھەزەرى مەۋتدە ئەردى. «تەمام بولدى» دەپ ئاڭا خەبەر قىلدىلەر ئەرسە، تەمامى ۋەزىر سەرھەڭلەرى ئۈچ مىڭ لەشكەرنى ئالىپ يۈردى. بىر مەنزىل يول يۈرۈپ ئەردى. بىرلا كىيىك ئۇچرادى - كۈمۈشدىن، باشى ئالتۇندىن، كۆزلەرى ياقۇتدىن، ئاياغلەرى فىروزە. ئول كىيىك كۆزىگە بىسيار مەرغۇب كۆرۈندى. ئارقاسىدىن يۈردى. ئاخىرى، قوغلاپ لەشكەرىدىن جۇدا بولدى. ئول كىيىك ناپەيدا بولدى. بىر ئاتلىغ كۆرۈندىكىم، ئالىغە كېلۇر. ياۋۇق يېتىپ ئەردى: «ئەي بەندەئى زەئىف، مۇنچە رەنج - مۇشەققەت تارتىپ، ئەندىشە قىلۇرسەنكىم ئۆلۈمدىن ئامان يوقدۇر.» شەددادنىڭ كۆزىگە ئالەم قاراڭغۇ بولدى، ئەيدى: «سەن كىمدۇر سەن؟» ئەيدىلەركىم: «مەن مەلەكىل مەۋتدۇرمەن.» شەدداد ئەيدى: «نە تىلەرسەن؟» مەلەكىل مەۋت ئەيدىلەر: «جان تىلەرمەن». شەدداد ئەيدى: «ماڭا بىر مۇنچە ئامان بەرگىلكىم، ئول بىھىشتىمنى بىر كۆرگەيمەن». ھەزرەتى مەلەكىل مەۋت ئەيدىلەر: «ئامان يوقدۇركىم، ئارقاڭغە باقغىل!» شەدداد ئارقاسىغە باقىپ، يەنە قارادى ئەرسە، ھەزرەتى ئەزرائىل ئەلەيھىسسەلامنى كۆرۈپ قورقىنجىدا جانى چىقتى ۋە ئاتىدىن يىقىلدى. ئارقاسىدىن سىپاھ - لەشكەرى يېتىپ كەلدى. ئۇلارغە ئاسماندىن بىر ئاۋاز ئىشىتىلدى. ئول ئاۋاز ھەيبەتىدىن ھەممە يەكسان ئولدىلەر، ھىچ بىرى قالمادى. ھەزرەتى ھود ئەلەيھىسسەلام تۆرت يۈز يىل ئىلگەرى ۋەفات

بولۇپ ئەردىلەر. شەددادنىڭ نەسەبى: شەدداد بىننى ئاد بىننى ئىملاقدۇر. ھەزرەتى ھود ئەلەيھىسسەلامنىڭ نەسەبلەرى: ھەزرەتى ھود بىننى خالىد بىننى خەلۇد بىننى ئانىم بىننى ئىملاق بىننى ئاد.

فەسلى دەستان
قىسسەئى سەمۇد

سالىھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسەلام سام بىننى ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ فەرزەندلەرىدىن ئەردى. مۇنىڭ نەسەبى: سەمۇد بىننى خاسىر بىننى ئادەم بىننى سام بىننى ھەزرەتى نوھ. ئول سەمۇد قەۋمى ھەممە بۇلارنىڭ ئەۋلادى زەمىنى ھەجەرە ئەردىلەر - زەمىنى شام بىلەن ھىجازنىڭ ئاراسىدادۇر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم تەبۇك غازاتىغە بارۇردا، زەمىنى ھەجەرەدىن ئۆتتىلەر. سەھابەلەرغە ئەيدىلەر: «بۇ سەمۇد قەۋمىنىڭ مەكانىدۇر. ئول سەمۇد قەۋمى شام تاغلارىغە ياۋۇق ئەردىلەر، ئۇلار ئاد قەۋمىدەك پۇر - زور، قۇۋۋەتلىك ئەردىلەر. ئول تاغلاردىن تاشلارنى يونۇپ، مەھكەم ئىمارەتلەرنى قىلدىلەر.» ئۇلارنىڭ بىر ئۇلۇغ بۇلاق سۇيى بار ئەردىكىم، ھەممەسىگە كىفايەت قىلۇر ئەردى. بۇلارنىڭ ھەممەسى بۇتپەرەست ئەردىلەر. بەس، خۇداي تەئالا ھەزرەتى سالىھ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسەلامنى ئۇلارغە ئىبەردى...... ھەزرەتى سالىھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ نەسەبلەرى سالىھ بىننى ئۇبەيد بىننى ئەسف بەرخىيا بىننى سام بىننى نوھ ئەلەيھىسسەلام .... ھەزرەتى سالىھ ئەلەيھىسسەلام كىچىكلەرىدىن بۇتغە تاپىنماس ئەردىلەر. كافىرلار ئەقلىغە كەلگەندە تاپىنۇر دەپ ئۇمىد تۇتار ئەردىلەر، بۇلەر چوڭۇپ، بۇتپەرەسلىكدىن مەنئ قىلدىلەر. ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلام بۇلار ئاراسىدا چەندان يىل يۈرۈپ ئىمانغە دەئۋەت قىلدىلەر. ھىچكىم ئىمان كەلتۈرمەدى...... ناگاھ ئاسماندىن بىر ئاۋاز كەلدى، ئانىڭ ھەيبەتىدىن يەكسان ئولدىلەر...... سالىھ ئەلەيھىسسەلام مۆئمىنلەر بىرلە بىرمۇنچە روزگار يۈردىلەر. ئۇلەر ھەم ۋەفات بولدىلەر. ھەزرەتى سالىھ ئەلەيھىسسەلامدىن كېيىن، تا ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ

زوھورلەرىغىچە ھېچ پەيغەمبەر كەلمەدى. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋاقىتلىرىدىن بىر مۇنچە سۆز ئۆتۈپ ئەردى. ئانداغكىم، پادىشاھدىن پادىشاھغە، نەمرۇد بىننى كەنئانغە يېتىپ ئەردى.

فەسلى دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، زەمىنى بابىل ھالا باغداد شەھەرىدۇر. ئىراق جەھاننىڭ ئوتراسى، شەھەرلەرنىڭ ئوبدانراقى ئەردىكىم، نەمرۇد بىننى كەنئاننىڭ تەسەررۇفىدا ئەردى. ئاتاسى كەنئان بىننى كۇش بىننى ھام بىننى نوھ ئەلەيھىسسەلام. بۇ ئاتا ـ باباسى ھەم بابىلغە پادىشاھ ئەردى. ھەممە بۇتپەرەست ئەردى. ئالتۇندىن بۇتلار ئېتىپ، بۇتخانەلەر قىلىپ، بىر سەرھەڭى بار ئەردى. ئەرەبى تىلدا ئازەر، ئىبران تىلىدا نارەخ① دەرئەردىلەر. ئول ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئوغلانلەرى بىرلە سامنىڭ ئۇرۇغىدىن ئەردى. ئازەر نەمرۇدنىڭ بۇت ۋە بۇتخانەسى ھەم ئاندا يىغقان گەنج ـ خەزانەسىغە سەربان ـ نىگاھبان ئەردى.

ئەيتىپدۇرلەركىم، نەمرۇد تەمامى ئالەمغە پادىشاھ ئەردى. ئەمما راستى ئولدۇركىم، پادىشاھى بابىل ئەردى. ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامدىن تۆرت كىشىدىن ئۆزگە تەمامى ئالەمگە پادىشاھلىق قىلمادى. ئىككىسى مۇسۇلمان ئەردى: ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىسسەلام ۋە زۇلقەرنەين؛ ئىككىسى كافىر ئەردى: نەمرۇد ۋە بۇختىن-نەسر.

ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەقتلەرى يەتتى ئەرسە، نەمرۇدنىڭ مۇنەججىملەرى ئەيدى: «بۇ يىل بىر ئوغۇل ۋۇجۇدغە كەلدىكىم، تەمامى بۇتلارىڭنى ئوشاتور، بۆلەك دىن پەيدا قىلۇر؛ ھەلاك بولۇرغە سەبەب ئول بولۇر.» نەمرۇد تەمامى مەزلۇملەرنى ئۆيىدە ساقلادى. ھەر يەردە خاتۇنلار

---

① نارەخ ـ «قىسسەئى نەمرۇد بىننى كەنئان بىننى كۇش» سەرلەۋھەسىدە «بارەج» دەپ ئىككى يەردە يېزىلغان.

ئوغۇل تۇغسە خەبەر قىلدىلەر، ئانى ئۆلتۈردى. بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئانالەرى ھامىلە بولدىلەر، ئاغىرلاشتىلەر. ئازەر ئەيدى: «كاشكى بۇ فەرزەند قىز بولغاي ئەردى» ۋەقتىكى، كۆزى يارۇدى ئەرسە، ئوغۇل تۇغدىلەر. ئانالەرى دەرھال پىنھان قىلدىلەر، ئاتاسىغە ئەيدىلەركىم: «بىــــر ئۆلۈك تۇغۇپ ئەردىم، گۆردە قويدىلەر». ئازەر ئەيدى: «خوب قىلىپسەن». بەس، ئانى ئۆيدە ساقلامادىلەر، بىر تاغقە ئالىپ بارىپ، تاغنىڭ شىكافىدە قويۇپ، شىكافغە بىر تاش قويدىلەر. ئەيدىلەركىم: «مۇندا بىر دەررەندە يىگەننى بەھراق، كۆزۈمدە ئۆلتۈرگۈنچە». بەس، ئانالەرى بىرەر بارىپ ئىمىتىپ كېلۇر ئەردىلەر. ۋەقتىكى بارسەلەر كۆرەرلەركىم تىرىك، ئىلىكلەرىنى ئىمىپ ياتىپدۇرلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرغە ئۆششاق ئىلىكلەرىنى رىزق بەردى، ئانىڭ بىرلە غىز قىلدىلەر. ھەر كۈن ئانچە چوڭ بولدىلەركىم، ئۆزگە بالالار بىر ئايلىق ئانچە بولغاي. ئون بەش ئايدا، ئول غار ئىچىدە ئون بەش ياشداقى بالادەك بولدىلەر. بىر كۈن ئانالەرىغە ئەيدىكىم: «مېنى بۇ غاردىن چىقارغىل.» ئانالەرى، شەفەق غايىب بولغان ۋاقىت ئەردى، غاردىن چىقاردىلەر. ئاسماننىڭ يۇلتۇزلارىنى تاماشا قىلدىلەر...... ھۆكۇمالار ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى ئىـبراھىــــم ئەلەيھىـــــسسەلام زاتلەرى زەيتۇن مەسەللىكدۇركىم، زەيتۇن خاھ سىقسا، خاھ سىقماسا ياغ چىقىپ تۇرار. مۇنداغ، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامغە ھىچ كىم تەئلىم بەرمەي ۋە ھىچ كىشىدىن ئىشىتمەي، خۇدانى تانۇماقنى بىــــلگۈردى...... «مەن راست دىندەدۇرمەن، خۇداغە ھىچ شىرىك كەلتۈرمەسمەن» دېدىلەر. شول سائەتدە، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام كۆڭۈللەرىگە ئىمان ۋە مەئرىفەت بەرقەرار بولدى. ئەرتەسى ئانالەرى كېلىپ، ئاتالەرى قاشىغە ئالىپ باردى. ئەيدىلەركىم: «بىزنىڭ فەرزەندىمىزدۇر». بۇنى پىنھان قىلىپ ساقلاغانالەرىنـــى ئەيتمادىلەر. ھەق تەئالا ئانىڭ كۆڭلىگە مىھر - مۇھەببەتنى سالدى. ئەيدى: «خوب كەلتۈرۈپسەن». بەس، ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئاندا چوڭۇدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا ۋەزى ئىبەردىكىم، نەمرۇدنى قەۋمى بىرلە ئىمانغە دەئۋەت قىل، مۇسۇلمانلىقنى ئاڭا ئەرز قىلغىل!» بەس، ھەزرەتى ئىبراھىــم ئەلەيھىسسەلام فىكىر قىلدىلەركىم، بۇ سۆزنى نە تەرىقە بىــــرلە ئاراغە سالغايمەن. بەس، بىر كۈن ئۆلارنىڭ ئـــيدى بولدى. رەسمىلەرى ئول

ئەردىكىم، ئىيد بولسە، تەمامى شەھەردىن تاشقارى چىقار ئەردىلەر، ئاغرىقىدىن بۆلەك ھېچكىم قالماس ئەردى.

بەس، ئازەر ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسالامغە ئەيدى: «سەن ھەم ئىيدگاھغە چىقغىل». ئەيدىلەركىم: «مەن كېسەلدۇرمەن، چىقالماسمەن». چۈنكىم، ئول زەماندا، نۇجۇم ئىلمى مۆئتەبەر ۋە ھەر ئىشغە مۇنەججىملەر ھۆكۇم قىلۇر ئەردىلەر. يەنە ئانداغ ئەيدىلەركىم، ئىيد كۈنى گۇناگۇن تەئاملەرنى قىلىپ، بۇتلارغە ئالىپ كېلىپ، بۇتلارغە سەجدە قىلىپ، ئول تەئاملەرنى بۇتلەر ئالىدا قويۇپ، ئىيدگاھغە چىقار ئەردىلەر. ئىيدگاھدىن يانىپ ھەم سەجدە قىلىپ، ئول تەئاملەرنى ئالىپ چىقار ئەردىلەر. ئول تەئاملەردىن خەير - بەرەكەت ئۈمىد تۇتار ئەردىلەر. ئۇلار ئىيدگاھغە چىقتىلەر. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «مەن بۇتلارىڭغە سىزلەر يانغۇنچە نە ئىشلەرنى قىلغۇمدۇر!». بۇ سۆزلەرنى بىر - ئىككى كىشى ئىشىتىپ، ئانچە قۇلاق سالمادى. ئازەر ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنى «سەن ئىيدگاھغە چىقالماساڭ، بۇ بۇتخانەنى ساقلاغىل.» دەپ، ئىيدگاھغە چىقىپ كەتتى. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام بىر پالدۇ ئالىپ، بۇتخانەغە كىردىلەر. ئاندا بىر ئۇلۇغ بۇت بار ئەردى، ئاندىن ئۆزگەسىنى قول - پۇتىنى كەستىلەر؛ ئەيدىلەركىم: «ئەي بۇتلار، بۇ تەئامنى يەرسىزلەرمۇ؟ نېچۈكدىن سۆزلەمەسسىزلەر؟». ئاندىن، ئول پالدۇنى ئول بۇتنىڭ ئۆشنىدە قويدىلەر، تاكىم ئانىڭ بىرلە سۆزلەرىگە ھۆججەت قىلغايلەر. بەس، ئول كافىرلار ئىيدگاھدىن يانىپ، بۇتخانەلەرىگە كەلدىلەر، بۇتلارنى بۇ ھالدا كۆردىلەر: «بىزنىڭ خۇدالەرىمىزغە بۇ ئىشنى كىم قىلىپدۇر؟ بەس، ئول ئۆزىگە زالىم، زىيانكار بولۇپدۇر». بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ سۆزلەرىنى ئىشىتكەن كىشىلەر ئەيدى: «بىز ئىبراھىم ئاتلىغ بىر ئوغۇلدىن ئىشىتىپ ئەردۇك، ئول بۇتلارنى يامان ئەيتۇر ئەردى. شايەدكى بۇ ئىشلەرنى ئول قىلغاندۇر». نەمرۇد ئەيدى: «تاراستى مەئلۇم بولماغۇنچە ھېچكىمگە ئەقۇبەت قىلماسمەن. ئانى كەلتۇرۇڭلەر، شايەدكى ئىقرار قىلغاي!». بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنى كەلتۇردىلەر. ئەيدىلەركىم: «ئايا، بىزنىڭ خۇدالارىمىزغە بۇ ئىشلەرنى سەن قىلدىڭمۇ؟». ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «بەلكى قىلدى،

بۇ ئىشلەرنى ئۇلارنىڭ ئۇلۇغىدىن سوراڭلار، ئەگەر سۆزلەيدۇرغان بولسە». كافىرلار ئەيدىلەر: «ئۆزۈڭ بىلەسەن، بۇلار سۆزلەمەسلەر». ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «سىزلەر ھەم بىلۇرسىزلەركىم، ئۇلار سۆزلەمەس، زەرەر ۋە مەنفەئەت يەتكۇرەلمەسلەر، نىچۇكدىن خۇدا دەپ باش ئۇرارسىزلەر». بەس، ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام بۇ سۆزلەرنى ئەيدىلەر ئەرسە، كافىرلار بىلدىكىم، بۇتلارنى بۇ سىندۇرۇپدۇر. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئاشكارا ئىمانغە تەكلىف قىلدىلەر، بۇتپەرەستلىكدىن مەنئ قىلدىلەر...... ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئاتالەرىغە ئەيدىلەر: «ئەي ئاتا، نىچۇكدىن بەندەلىك قىلۇرسىزلەر ئول بۇتلارغە، كۆرمەس-ئىشىتمەس، ھىچ سۇد - مەنفەئەت ئانىڭدىن بولماس». ئازەر ئەيدى: «نەمرۇدنىڭ پادىشاھلىقىدىن قۇتۇلسام ئىمان كەلتۇرەي». ...... ۋەقتىكى، خۇداي تەئالاغە دۇشمەنلىكى مەئلۇم بولدى ئەرسە، ئانىڭدىن بىزار بولدىلەر، بەس، ئازەر ئۆلدى. نەمرۇد ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامغە ئەقۇبەت قىلماق تەدبىرىغە تۇردى. ......

ھەزرەتى ئىبرھىم ئەلەيھىسسەلامنى بەلايى ھىجرەتكە مۇبتەلا قىلدى. ئانداغكى، يار - دوستلارىدىن جۇدا قىلىپ، غەرىبلىقغە سالدى...... بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئوتدىن چىقىپ، خەلقنى ئىمانغە دەئۋەت قىلدىلەر ئەرسە، ئىمان كەلتۇرمەدىلەر. بىر مۇنچە خەلق نەمرۇددىن پوشىدە ئىمان كەلتۇردىلەر. بۇ ئىشلەرنى نەمرۇد خەبەر تاپىپ، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامغە ئەيدى: «ئەي ئىبراھىم، مىنىڭ پادىشاھلىقىمنى ۋەيران قىلۇرسەن، ئەمدى بىزنىڭ ئارامىزدىن چىقغىل! ھەر يەردە بولساڭ، ساڭا خۇدايىڭ نىگاھباندۇر». بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ھىجرەت قىلۇر بولدىلەر. ئۇلارنىڭ بۇرادەرزادەلەرى بار ئەردى لوت ئاتلىغ. ئانى چىرلادىلەر ۋە ئىمانغە تەكلىف قىلدىلەر ئەرسە، ئىمان كەلتۇردىلەر...... ھەزرەتى لوت ھەم ھەمراھلىقنى قەبۇل قىلدىلەر. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئاتالەرى بىرلە بىر تۇغقان بىر قىز بار ئەردىلەر سارە ئاتلىغ، ئانى نىكاھلەرىغە ئالدىلەر. ئۇلار ھەم ئىمان كەلتۇردىلەر. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام سارەنى ھەمراھلىقغە دەلالەت قىلدىلەر ئەرسە، قەبۇل قىلدىلەر. ئاندىن، ئول شەھەردەكى مۆئمىنلەرگە خەبەر قىلدىلەر. ھەر

قايسىنىڭ زەن - فەرزەندى، خېش - ئەقرەباسى مەنئ قىلدىلەر ئەرسە، ئۇلاردىن بىزار بولدىلەر...... بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام شەھەرى بابىلدىن چىقىپ، ھەزرەتى لوت، ھەزرەتى سارە ۋە ھەممە مۆئمىنلەر بىرلە زەمىنى شامغە كەلدىلەر. ئاندا مۇرران ئاتلىغ بىر شەھەردە بولدىلەر. ئانىڭ پادىشاھى ھەم بۇتپەرەست ئەردى. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئانىڭدىن ۋەھىم قىلىپ، ھەزرەتى سارە بىرلە مىسىرغا كەتتىلەر. ھەزرەتى لوت ئەلەيھىسسەلام مۇئەتفىكات دېگەن يەرگە باردىلەر. مەئنىسى «يالغانچىلار» دېگەن بولۇر. ئول فەلستىن دېگەن شەھەرنىڭ بىر تەرەفىدە ئون كەنت بار ئەردى. ھەممە ئابادلىق، ھەركەنتنىڭ ئاراسىدا يۈز مىڭدىن تولاراق خەلق بار ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى سارە بىرلە مىسىرغە يەتتىلەر، بىر يەرگە تۈشتىلەر. ئاندا ھېچكىمنى بىلمەس ئەردىلەر. ھەزرەتى سارە بىسيار خۇشرۇي ئەردىلەر، ئانداغكىم، يۈزلەرى تالۇن ئايدەك تابىش قىلۇر ئەردىلەر. بەس، مىسىر خەلقىغە خەبەر تۈشتىكىم، بىر مەردۇ غەرىب كېلىپدۇر، ئانىڭ بىرلە بىر مەزلۇم باردۇركىم، ئالەمدە ئاندىن خۇشروي بولماغاي، خەلايىق تاماشاغە چىقتىلەر ئاخىر، بۇ خەبەر پادىشاھغە يەتتى ئەرسە، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنى چىرلادى ۋە ئەيدىكىم: «قاندىن سەن؟» . ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «بابىلدىن» . ئەيدىلەر: «بابىلدىن مۇندا نېچۈك ئىشغە كەلدىڭ؟» . ئەيدىلەر: «سېنىڭ داد - ئەدلىڭ ۋە ياخشى سۇفەتىڭنى ئىشىتىپ، مۇندا تۇرغالى كەلدىم» . يەنە سورادى: «ئول مەزلۇم سېنىڭ نىمەڭدۇر؟» ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئەيدىلەر: «ئەگەر ھەمخانەم دېسەم، بۇ مېنى ئۆلتۈرگەي» دەپ «سىڭلىم» دېدىلەر. ئانداغ ئىرادە قىلدىلەر مۇسۇلمانلەر بىر - بىرىگە بۇرادەردۇر...... بەس، پادىشاھ ئەيدى: «ئول مەزلۇمنى ماڭا ئىبەرگىل، تاكىم كۆرگەيمەن» دەپ. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام بىرلە بىر كىشى ئىبەردى. ئۆيگە كەلدىلەر ھەزرەتى سارەگە ئەيدىلەر: «بۇ پادىشاھ سېنى مەندىن ئالغۇدەك. سېنى مەن سىڭلىم دېدىم. سەن ھەم ئانداغ دېگىل» دەپ سارەنى خۇداغە تاپشۇردىلەر. ئۆزلەرى نەمازغە تۇردىلەر. بەس، ئول كىشى ھەزرەتى سارەنى پادىشاھغە كەلتۈردى ئەرسە، پادىشاھ كۆردىكىم، ئالەمدە مۇنداغ خۇشرۇي بولماغاي. ئەيدى: «ئول

كىشى سىزنىڭ نىمەڭ؟» ھەزرەتى سارە ئېيتتىلەركىم: «ئاغامدۇر.» پادشاھ ئېيتتى: «مەن ساڭا ئانىڭدىن ئوبدان ئاغادۇرمەن». دەپ قول سۇندى ئەرسە، ھەزرەتى سارە مۇناجات قىلدىلەر، ئىككى قولى قۇرۇدى، ھېچ قايان مىدراتالمادى...... ھەزرەتى سارە دۇئا قىلدىلەر، قولى ساقايدى ئەرسە، يەنە قول سۇندى، يەنە قۇرۇدى. بۇ تەرىقە ئۈچ مەرتەبە قولى قۇرۇپ، دۇئا قىلدىلەر، ساقايدى ئەرسە، پادشاھ ھەزرەتى سارەگە بىر كەنىزەك بەردى، ئاتى ھاجەر ئەردى، بىر ياساۋۇل قوشتى ۋە ئېيتتى: «بۇ مەزلۇمنى كەنىزەك بىرلە يۇرادەرىگە تاپشۇرغىل ۋە ئېيتغىلكىم، مېنىڭ ھۆكمۈم يۇرۇيدىغان يەردىن ئالىپ چىقسۇن!» ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام قاشلارىغە كەلدىلەر، تېخى نەمازدا ئەردىلەر، نەمازدىن ياندىلەر. ھەزرەتى سارە ۋاقىئەنى بەيان قىلدىلەر...... ئەرتەسى سارە، ھاجەر بىرلە مىسىردىن شام تەرەفىگە، فەلىستىنگە كەلدىلەر. ئاندا ھېچ بىر ئادەم يوق ئەردى. ھەزرەتى سارە بىرلە ھاجەرنى ئولتۇرغۇزدىلەر. ئاندا سۇ ھەم يوق ئەردى. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام بىر قودۇغ قازدىلەر، سۇ چىقتى؛ بىر مۇنچە تەئاملەر بار ئەردى، تۈگەدى. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام سارەگە ئېيتتىلەركىم: «سىزلەر مۇندا تۇرۇڭلار، مەن سىزلەرگە تەئام كەلتۇرەي» دەپ، بىر تاغار ئالىپ، بۇ شەھەرنىڭ ئاراسى خىلە بار ئەردى، بىر فەرسەڭ يول باردىلەر، باقتىلەركىم، پۇللەرى يوق ئەردى. ھەيران بولدىلەر، تەئام ئالماقنىڭ سۇرەتىنى تاپمادىلەر، ئاخىر تاغارغە قۇم ئالىپ كەلدىلەر. ھەزرەتى سارە يىراقدىن كۆرۈپ، ھەق تەئالا رىزق بېرىپدۇر دەپ خۇشھال بولدىلەر. بەس، ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئول تاغارنى كەلتۇرۇپ قويدىلەر، ھېچ دېمەي ئۇيقۇلاپ قالدىلەر. بەس، ھەزرەتى سارە ئېيتتىلەر: «ئەي، ھاجەر قوپغىل، ئىبراھىم نىمە كەلتۇرۇپدۇر، كۆرگىل.» بەس، ھەزرەتى ھاجەر قوپۇپ، تاغارنى باقتىلەركىم، ھەزرەتى سارە، ھەزرەتى ھاجەر بۇغداي ئالىپ، يارمە تارتىپ، تەئام پىشۇرۇپ، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنى ئويغاتتىلەر. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئېيتتىلەركىم: «نىمە يەيكىم، تەئام يوقدۇر». ھەزرەتى ھاجەر ئېيتتىلەر: «ئول كەلتۇرگەن بۇغدايدىن تەئام ئەتتۇك.» ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام قوپۇپ تاغارنى كۆردىلەركىم، جىق بۇغداي بولۇپدۇر. بىلدىلەركىم، خۇدانىڭ قۇدرەتى ۋە لۇتف كەرەمىدۇر. ھەزرەتى

ساره ھېچ دېمەي، ئول تەئامدىن يېدىلەر. كېيىن ئول بۇغدايدىن تارىدىلەر. ئول قۇدۇقنىڭ سۇيى ھەر تەرەفكە ئاقتى. ھەق تەئالا بۇغدايغە بەرەكەت بەردى. ھەزرەتى ئىبراھىمنىڭ مال - ئەمۋاللەرىنىڭ تېگى بۇ ئەردى. بەس، بىسيار بۇغداي جەمئ بولدى. ھەر تەرەفدىن خەلق كەلدى، ئاڭا ساتتىلەر؛ قوي - كالا، قۇل - دېدەك ئالدىلەر. خەلايىق ھەر تەرەفدىن يىغىلدى. ئاندا بىر كەنت قىلدىلەر. ئول بۇلاقنىڭ سۇيى چەندان ئارىقلار بولۇپ ئاقتى. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام بىر مەسجىد بىنا قىلدىلەر؛ نەچچە يىل ئاندا روزگار ئۆتكەردىلەر. ئانىڭ بىلە مۇئەتفىكاتىنىڭ ئاراسى بىر كۈنلۈك يول ئەردى. ھەزرەتى ئىبراھىم ۋە لوت بىر - بىرلەرىدىن خەبەر تاپتىلەر. ئاندىن كېيىن، ئول خەلق ھەزرەتى ئىبراھىمغە جەۋر - سىتەم قىلۇر بولدى ئەرسە، ھەزرەتى ئىبراھىم كۆچۈپ فەلەستىننىڭ بىر ھەددى قەت دېگەن يەرگە بارىپ ئولتۇردىلەر…… ئول قەتدە قارار تاپتىلەر؛ مال - ئەمۋاللەرى زىيادە بولدى. ئول كەنت ئىككى بايابان ئاراسىدا ئەردى…… ھەزرەتى لوت مۇئەتفىكات كەنتىدە بولدىلەر. ئاندىن ئۆيلەندىلەر. ئول تائىفە ھەم بۇتپەرەست ئەردىلەر.

نەمرۇدنىڭ ئۆلگەنى

ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئول نەمرۇدنىڭ شەھەرىدىن چىقتىلەر، ئول مۆئجىزە - كەرامەتلەر، ئول ئەجايىب ئىش - ئەلامەتلەرنى كۆردى؛ ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامدىن كۆرۈپ ئەردى. كۈندىن - كۈنگە كۇفرى تۇغيانى، كىبىر - ئۇنۋانى زىيادە بولۇر ئەردى. ئەيدىكىم: «ماڭا ئول ئارزۇ بولادۇركىم، ئاسمانغە چىقسا، ئول خۇداكىم مۇنچە قۇدرەتلىغدۇر، مۇنى كۆرسەم، نېچۈك نەرسەدۇر». ۋەزىرلەرى ئەيدى: «ئاسمانغە چىقىپ بولماس.» نەمرۇد ئۆزىچە تەدبىر قىلدى. بىر مۇنارە ئەتتۇردى…… ئۆزەسىگە چىقىپ ئاسمانغە قارادى، يىراق - يېقىنلىقدا ھېچ تەفاۋۇت كۆرمەدى. ھەيران بولۇپ يانىپ تۈشتى. تاڭلاسى ئول مۇنارە يىقىلدى ئەرسە، خەلق ئانداغ قورقتىلەركىم، ھەممە بىھۇش بولدىلەر. ئۆز تىللەرىدىن ياڭىلدىلەر؛ ئۇلارنىڭ تىلى سىريانى ئەردى، ھۇشلەرىغە كېلىپ ھەركىم بىر تىلدا سۆزلەدىلەر، ھېچكىم بىر - بىرىنى سۆزىنى ئاڭلامادىلەر؛

تا يەتمىش ئىككى تىلدا سۆزلەيدىلەر. ئاندىن بارى ئالەمدە زەبانلەر مۇختەلىف بولدى .... نەمرۇد مۇتەھەييىر بولدى...... . ئاندىن بۇيرۇدىكىم تۆرت كەركەسنىڭ تۆرت ئۇششاق بالالارىنى كەلتۈرۈپ ساقلادى. تا ئون يىل پەرۋەرىش قىلدى. چوڭ بولدى. ئاندىن بىر قەفەس ئەتتۇردى، ئانچەكىم ئىككى كىشى كىرىپ ئولتۇرغۇدەك، ئاڭا ئىككى ئىشىك ئەتتۇردى، بىرىنى ئاستىن تەرەفىدە، يەنە بىرىنى ئۈستۈن؛ ئانىڭ تۆرت بۇرجىغە تۆرت ئۇزۇن ياغاچنى مەھكەم قىلدى، ئول ياغاچلار ئۇچىغە گۆشت بەركىتتى. ئول كەركەسلەرنى ئۈچ كۈن ئاچ قويدى. ئاندىن بىر خاس كىشىلەرى بىرلە قەفەسكە كىرىپ ئولتۇردى. ئاستىنداقى ئىشىكنى ئەتتى. بۇيرۇدىكىم ئول تۆرت كەركەسنى قەفەسنىڭ تۆرت بۇرجىغە باغلادى ئەرسە، ئول كەركەسلەر گۆشتلەرنى كۆرۈپ ئۇچۇپ قەفەسنى ھەۋاغە كۆتەرىپ چىقتى...... . ئۈچ كېچە - كۈندۈز ئۆرلەدى، ئالەمنى قاراڭغۇلۇق كۆردى، نەمرۇد قورقتــــى. ئىشىكلەرنى ئەتتى. ھەمراھى بىرلە قوپۇپ، ئول گۆشت باغلاغان ياغاچلار ئۇچىنى تۆبەن قىلىپ بەركىتتى ئەرسە، كەركەسلەر ھەۋادىن تۆبەن يۇردىلەر .... نەمرۇد يەرگە تۈشتى ئەرسە، قىلغان ئىشلەرىغە خەلقدىن خىجىل ۋە شەرمەندە بولدى. بەس، نەمرۇدنىڭ پادشاھىلىقى تۆرت يۈز يىلدىن ئۆتتى .... ھەق تەئالا پاشالارنىڭ زەئىفراقىكىم، ئانىڭدىن ئاجــــزراق پاشا بولماغاي، ئاڭا فەرمان قىلدى، تا نەمرۇدنىڭ ئۈستۈن لەبىنى چاقتى، ئاندىن ئاستىن لەبىنى چاقتى، لەبلەرى بىنەھايەت دەرد قىلدى. يەنە بىر كۈن كىلىپ بۇرنىغە كىردى، مىڭەسىگە باردى، ئاندا مەكان تۇتتى. مىڭەسىنـــــىڭ قىچىشىغە تاقەت قىلالمادى. ئاخىر بىر تۆمۈر چوماق ئەتتۇرۇپ قويدى، ھەركىم قاشىغە ئىلگەرى كىرسە، ئول چوماق بىرلە باشىغە بىر ئۇرار ئەردى. تولاراق ۋە قاتتىغراق ئۇرسا خوب كۆرەر ئەردى. تا تۆرت يۈز يىل بۇ ئەزابدا قالدى. چەندان مۇلۇكلەرى ھەم بار ئەردى. بەس، نەمرۇد ئۆلدى...... ئول مۇلۇك نەمرۇد تائىفەسىدىن بىرىگە قالدىكىم، ئاتــــى قۇبىۇت ئەردى، نەمرۇدنىڭ تۇغقانلارىدىن ئەردى؛ يۈز يىل پادشاھ بولدى، ئاندىن ئۆلدى. ئاندىن ئانىڭ ئوغلى سەكسەن يىل پادشاھلىق قىلدى ئەرسە، مۇنىڭ ئوغلى يىگىرمە يىل بولدى. نەمرۇددىن كېيىن ئۈچ يۈز يىل ئانىڭ ئەۋلادى پادشاھ بولدى. ئاندىن كېيىن جەھان ئەجەم پادشاھلارى تەسەررۇفىدە بولدى.

ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلامنىڭ تۇغۇلغانلىقى

ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئۇل قەتدە سارە ۋە ھاجەر بىرلە مەكان تۇتتىلەر. ئەمۋال ۋە چەھارپايلارى، يەر - سۇ - زىرائەتلەرى بىنەھايەت تولا بولدى. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام، ھەزرەتى سارە تولا ئارزۇ قىلۇر ئەردىلەركىم ئوغۇل تاپغايلەر. چەندان يىللار ئۆتتى، فەرزەندلەرى بولمادى. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام نەزر قىلدىلەركىم، ئەگەر ئوغۇل تاپسام ئانى خۇدا يولىدا قۇربانلىق قىلغايمەن. بەس، سارە ھەزرەتى ئىبراھىمغە ئەيدىلەركىم: «سىنىڭ مەندىن فەرزەندىڭ بولمادى، ئاخىر، ئىختىيار قىلساڭ، ھاجەرنى ساڭا بەردىم»، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ھاجەرنى ئالدىلەر. ئۇل خۇشروي ۋە ياش ئەردىلەر. ھەزرەتى ئىسمائىلنى تۇغدىلەر. ئىسمائىل ئەرەبدۇر، ئىبران تىلىدە ئەشمۇئىلدۇر. بەس، بىر يىل بولدى ئەرسە، ھەزرەتى سارەنىڭ رەشكلەرى كەلدى. تاقەت قىلالماي ئاند ئىچتىلەركىم: «مەن ھاجەرنىڭ ئەئزالەرىنى كەسمەسەم» دەپ. بەس، ھەزرەتى سارە ئەندىشە قىلدىلەر «قايسى ئەزاسىدىن كەسكەيمەن. ئەگەر ئىلىك - ئاياغى يا بۇرۇن - قۇلاغىدىن كەسسەم زىيادە گۇناھ بولۇر» دەپ قورقتىلەر. خۇداي تەئالا فەرجىدىن كەسمەكنى كۆڭۈللەرىگە سالدى. بەس، بىر مۇنچە كەستىلەر، تاكىم شەھۋەتلەرى كەم بولدى. ھەق تەئالا ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامغە ھەم خەتنە قىلماقنى ۋاجىب قىلدى، ئۇلار ھەم خەتنە قىلدىلەر. خەتنە قىلماق ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامدىن سۈننەت قالدى. ئەمما ئەر كىشىگە ۋاجىبدۇر، چۈنكى غۇسلە قىلغاندا خەتنەگاھىغە سۇ يەتمەي جۇنۇبى ناپاك قالۇر؛ تىرناق ئالماق ھەم بۇ ۋەجھەدىندۇر. مەزلۇم كىشىگە ۋاجىب ئەمەس، سۈننەتدۇر. چۈنكى، مەزلۇم كىشىنى خەتنە قىلسا، شەھۋەتى ۋە ئەر كىشىگە مەيلى - رىغبەتى كەم بولۇر؛ مەزلۇم كىشىنىڭ شەھۋەتكە مەيلى ئون بەرابەر ئەر كىشىدىن زىيادەدۇر. بۇ ۋەجھەدىن ھەزرەتى سارە ھەزرەتى ھاجەرنى خەتنە قىلدىلەر...... بەس، ھەزرەتى سارە ھەزرەتى ھاجەر بىرلە بىر يەردە بولماقغە تاقەت قىلالمادىلەر؛ ئىبراھىم

ئەلەيھىسسەلامغە ئېيتتى: «مەن ھاجەر بىلەن بىللە بىر يەردە بولماقچىمەن، سەن بىزنى بىر يەرگە ئېلىپ بارغىن» دېدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ھاجەرنى ۋە ئىسمائىلنى ئېلىپ يولغا چىقتى. ئۇلار ئۇزۇن يول يۈرۈپ، ھازىرقى مەككە دېگەن يەرگە كەلدى. ئۇ چاغدا بۇ يەر تاغ ـ تاش ۋە قۇملۇق بولۇپ، نە سۇ، نە ئادەم، نە ئۆسۈملۈك يوق ئىدى. ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئۇلارنى بىر دەرەخنىڭ تۈۋىگە قويۇپ، ئۆزى قايتىپ كەتمەكچى بولدى.

بۇلاردىن فەرزەند بولماقى نىچۇكدۇر! » . چۈنكى، سارە يەتمىش ياشدا ئەردىلەر، ھەزرەتى ئىبراھىم ئون بەش ياش ئۇلۇغ ئەردىلەر...... .

ھەزرەتى ئىبراھىم ۋە ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام خانەئى كەئبەنى بىنا قىلغان زىكرلەرى

ئانداغ خەبەر بىرىپ زاھىر قىلدى: ئىبراھىمغە خانەئى كەئبە ئورنىنى ۋە ئاڭا بىنا قىلماقغە فەرمان قىلدى. ئانداغكى ئادەم ئەلەيھىسسەلامغە بەيتىل - مەئمۇرنى ئەتا قىلدى، تاكىم تەمامى ئەۋلادلەرى تا ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىسسەلامنىڭ توفانلەرىغىچە، ئول ئۆينى تەۋاف قىلۇر ئەردىلەر. ھەق تەئالا ئىرادە قىلدى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامغە ھەم بىر ئۆي بىنا بولغاي ۋە ئۇلارغە بۇ ئۆي فەخر - سەنەد بولغاي...... ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام ئول ۋەقتدە ئۆيلەنگەن ۋە فەرزەندلەرى بولغان، مەككەدە ۋەتەن تۇتۇپ ئولتۇرغان ئەردىلەر...... .

بەس، ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام بىر تاغقە كەلدىلەر...... ئىبراھىم ۋە ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام ئۆي ئەتكەلى تۇردىلەر...... ئول تاغلاردىن تاش كەلتۇرۇپ، خانەئى مۇئەززەمنى بىنا قىلدىلەر...... . ھەق تەئالا...... ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامغە ئەركانى ھەجنى تەئلىم بەردى، ئانداغكىم، ئىھرام باغلاغىل، كۆھى مىناغە، ئەرەفاتغە چىققىل؛ ئاندا تاش ئاتغىل، قۇربانلىق قىلىپ ئىھرامدىن چىقغىل. ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ھەج تەۋاپ قىلدىلەر، قۇربانلىق قىلدىلەر. خانەئى كەئبەنى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلامغە تاپشۇرۇپ، ئەيدىلەر: «ئەي فەرزەند! بۇ سىبنىڭ ئەۋلادلەرىڭنىڭ مەكانىدۇر تا قىيامەتكىچە.» ئاندىن ئۆزلەرى ئەتراف - جەۋانىب، شام، يەسرىبلەرنى سەير قىلىپ بەيابانىنى كۆردىلەركىم، ھەممە تاغ - تاش، نەسۇ بولغاي نە مەئاش، نە سەبزە، نە ئافتاب تابىشىغە سايە ۋە پەناھ بولغاي...... . ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئاندىن كېيىن شامغە ياندىلەر، ھەر يىل ھەج مەۋسۇمىدە ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام بىرلە كېلىپ، ھەج تەۋاف قىلىپ، ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلامنى كۆرۈپ يانار ئەردىلەر. تا نەچەند يىل بۇ تەرىقە روزگار

ئۆتكەزدىلەر. ۋەقتىكى، ھەزرەتى سارە يۈز ئوتتۇز ياشقا كەلدىلەر ئەرسە، فەنا گۈلەخنى تاشلاپ، بەقا گۈلشەنىغە رىھلەت قىلدىلەر....... ۋە يەنە ئەيتىپدۇرلەر: ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى سارەنىڭ ھەياتلەرىدە بىر خاتۇن ئالدىلەر، قەيفا ئاتلىغ؛ ئانىڭدىن ئىككى ئوغۇل تاپتىلەر، بىرى ئەيس ۋە يەنە بىرى يەئقۇب....... ھەزرەتى سارە شامدا ۋەفات تاپتىلەر. ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام يەر ساتىپ ئالىپ دەفن قىلدىلەر....... ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى سارەدىن كېيىن زەمىنى كەنئاندىن بىر خاتۇن ئالدىلەر، يەقتەرنىڭ قىزى قۇتۇر ئەردى. ئانىڭدىن ئالتە ئوغۇل بولدى، بۇلارنىڭ ئاتى: بورا، زۇمران، مەدىن، ئەسبەق، سودەم....... ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام ۋە ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام بىرلە سەككىز بولدىلەر. بۇلاردىن فەرزەند بىسيار بولدى، ئالەمگە فەراكەندە بولدىلەر.......

ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ئىككى يۈز ياشدا ئەردىلەر، بەئزىلەر يۈز يەتمىشدە ھەم دەپدۇرلەر....... بەس، مەلەكۇل مەۋت ئول ۋەقتدە جانلەرىنى قەبز قىلدىلەر. ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام غۇسل قىلىپ، نەماز ئۆتەپ، سارەنىڭ يانلەرىدە دەفن قىلدىلەر.

ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلامنىڭ زىكىرلەرى

بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام ۋەفات بولغانلەرىدە، ھەزرەتى ئىسمائىل مەككەدە ئەردىلەر. ۋەفاتلەرىنى ئىشتىپ، مەككەدىن زەمىنى شامغە كېلىپ، ئاتالەرىنى زىيارەت قىلدىلەر....... ئاندىن ھەر يىل كېلىپ ئاتالەرىنى زىيارەت قىلىپ يانار ئەردىلەر. ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام مەككەدە بىر خاتۇن ئالغان ئەردىلەركىم، جۇرھەم قەبىلەسىنىڭ ئۇلۇغىنىڭ قىزى ئەردى، ئاتى مەساس بىنتە ئەممە ئەردى. ئانىڭدىن ئون ئىككى ئوغلانلەرى بولدى. بۇلارنىڭ ئاتى: سابىــــت، قەيدا (قەيزەر)، زەبۇل، مەسمەئ، ساماس، ئازەر، قۇتۇر، ئاقەس، يەلدا، فەھا....... يەمەننىڭ مەغرىب تەرەفىدە بىر تائىفە فىرئەۋنلەر بار ئەردى. ئىمالىقدىن ھەزەرموتغە ھەم

بۇتپەرەست ئەردىلەر...... ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام ئۇلارنى ئىمانى ئىسلامغە تەكلىف قىلدىلەر ئەرسە، ئۇلار ئىمان كەلتۇردىلەر. ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام ئۇلار ئاراسىدا ئەللىك يىل بولدىلەر...... ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلام يۈز ئوتتۇز يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. ئاخىر ئۆمۈرلەرىدە مەككەگە ياندىلەر. بىر قىزلەرى بار ئەردى، ئانى ئەبەسغە نىسبەت قىلدىلەر ۋە ئانىڭ بىرلە ئۆز مەكانىغە ئىبەردىلەر. ئۆزلەرى مەككەدە تۇردىلەر. كىيىنكى يىلدا ۋەفات بولدىلەر. فەرزەندلەرى مەككەدە ھەزرەتى ھاجەرنىڭ يانلەرىدە دەفن قىلدىلەر. فەرزەندلەرىدىن سابىت ۋە قەيزەرنى مەككەدە ئولتۇرغۇزدىلەر. ئەرەب ۋە زەمىنى ھىجاز خەلقى بۇ ئىككىسىنىڭ ئەۋلادى. ئۆزگە فەرزەندلەرى شام، يەمەن، مىسىر ۋە مەغرىب باردىلەر، ئەۋلادى نەسللەرى ئاندا بىسياردۇر.

ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىسسەلامنىڭ زىكرلەرى

ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلامدىن كىيىن ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام پەيغەمبەر بولدىلەر...... بىر كۆجەلەرى بار ئەردى، كەنئان سەردارىنىڭ قىزى ئەردى. ئانىڭدىن ئىككى ئوغۇللەرى بار ئەردى، بىرى ئەيس، يەنە بىرى يەئقۇب. ئەيس ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىسسەلامنىڭ قىزلەرىنى ئالدى ئەرسە، ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامغە ئەيدىلەر: «ئەي ئادەم ئوغلى، ئاغاڭ ئاتاسى بىرلە بىر تۇغقانىنىڭ قىزىنى ئالدى. سەن كەنئاندىن ئاناڭ بىرلە بىر تۇغقانىنىڭ قىزىنى ئالغىل.» دىدىلەر...... بەس، ئەيسنىڭ ئەۋلادى ئانچە تولا بولدىكىم، تەمامى كەنئانغە، دەريا لەبىگە تولدى. ھەممەئى مەغرىب زەمىنى ۋە ئىسكەندەرنى ئەيسنىڭ نەسلى تۇتتى. ئانىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى روم ئاتلىغ، بۇ روم ئول يەردە مەكان تۇتتى، ئول بىسيار كەثرۇ ـ ۋەسىئ يەر ئەردى. بۇ رومنىڭ فەرزەندلەرى ئول يەرنى تەمام تۇتتىلەر. ئول روم دارىغشىن كىشى ئەردى. بۇ ۋەجھىدىن ئەرەبلەر روم خەلقىنى «بەنىيۇل ئەسفەر» دەرلەر. بەس، ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام يۈز ئاتمىش يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. ئاندىن خۇدانىڭ رەھمەتىگە ئۇلاندىلەر. ئەيس ئۇلارنى ھەزرەتى سارە ۋە ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلام يانلەرىدە

قويدىلەر.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامنىڭ زىكرلەرى

بەس، ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىسسەلام ۋەفات بولدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامغە ۋە ھەم ـ قورقۇنجى پەيدا بولدىكىم، ئەيس بۇلارنى ئۆلتۈرگەي. بەس، كۈندۈز پىنھان بولدىلەر، كېچە چىقتىلەر، تا بىر يىل بۇ مىنۋالدە ئۆتتى ئەرسە، ئاندا بولمادىلەر. ئانالەرى ئەيدىكىم: «مېنىڭ بۇرادەرىم ئولىيان شامدا بىسيار دەۋلەتمەند ۋە ئۇلۇغدۇر. ئاتاڭ ھەم ئانىڭ قىزىنى ئالغىل دەپ ئەردى، ئاندا بارغىل؛ ئەگەر قىزىنى بەرسە ئالغىل، ئەگەر بەرمەسە ھەم جانىڭدىن ئەمىنرەك ئاندا بولغايسەن». بەس، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلام كېچە چىقىپ كەتتىلەر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامنى ئەرەب بۇ ۋەجھىدىن «بەنى ئىسرائىل» دەرلەر. چۈنكى ئەرەب كېچە يۈرگەننى «ئەسرى» (ئىسرا) دەرلەر؛ كۈندۈز يۈرگەننى «سەير» ئاتارلەر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلام ئول بۇرادەر خالەلەرى قاشىغە باردىلەر ۋە ئاندا بولدىلەر. ئانىڭ ئىككى قىزى بار ئەردى. بىرىنىڭ ئاتى لەيان، بىرى راھىل ئاتلىغ. راھىل كىچىك ۋە خۇشرۇي ئەردىلەر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلام ئۇلارنى ئالۇر بولدىلەر. ئەيدىلەركىم: «ئەي ئولىيان، ئاتام ۋەسىيەت قىلىپ ئەردىلەر، سىنىڭ قىزىڭنى ئالغايمەن.» ئەيدىلەركىم: «ئەي ئوغلۇم، قانچە ئەمۋالىڭ بار؟ مەن ساڭا قىزىمنى ساڭا بەرگەيمەن؟» ھەزرەتى يەئقۇب ئەيدىلەركىم: «ئەي بۇرادەر، مېنىڭ ئەمۋالىم يوقدۇر، مېنى قوي باقغالى ئىجارىگە ئالساڭ، تاكىم ئول ئەجرەگە يىغىلىپ قىزىڭنىڭ ھەققى كەئبى ئول بولغاي». ئولىيان قەبۇل قىلدى؛ ئەيدىلەر: «قايسى قىزنى ئالۇرسەن؟». ھەزرەتى يەئقۇب ئەيدىلەر: «راھىلنى». ئولىيان يەتتە يىل قوي باقىشنى شەرت قىلدى. ھەزرەتى يەئقۇب قوي باقىپ، يەتتە يىل تەمام بولدى. ئول قىزنى كېچە ھەزرەتى يەئقۇب ئۆيلەرىگە كەلتۈردىلەر. كۆردىلەركىم راھىلە ئەمەس. ھەزرەتى يەئقۇب ئولىيان قاشىغە باردىلەر، ئەيدىلەركىم: «مەن راھىلەنى ئالۇر ئەردىم». ئولىيان ئەيدى: «ئەي ئوغلۇم، مەن خەلقدىن نامۇس قىلۇرمەنكىم، ئۇلۇغى تۇرۇپ، كىچىكىنى كۈيۈگە بەرگەيمەن، خەلقلەر مېنى ئەيب قىلۇرلەر.

ئەگەر خاھلاساڭ، يەنە يەتتە يىل قوي باقسىل، راھىلەنى ھەم ساڭا بېرەي.» بۇ ئىككى بىر تۇغقاننى ئالماق ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىسسەلامنىڭ شەرىئەتلەرىدە رەۋا ئەردى، تا موسا ئەلەيھىسسەلام ۋەقتلەرىغىچە؛ ئۇلارنىڭ ۋاقتلەرىدە ھەرام دەپ ۋەھى كەلدى: «تورات» دە ھەم بۇ ھۆكۈمدە ئەردى؛ بىزنىڭ «قۇرئان» دە ھەم ئىككى بىر تۇغقاننى نىكاھىدا جەمئ قىلماڭلار دەپ نەھى نازىل بولدى. بەس، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلام يەتتە يىل قوي باقتىلەر. ئولىيان ئەيدىكىم: «ھەر ئىككى قىزىمغە بولۇر، ئاڭا ياخشى ئىش قىلاي» . بەس، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامغە بىسيار ئەمۋال ۋە قوي بەخش قىلدىلەر. ھەر ئىككى قىزلەرى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئۆيلەرىدە بولدىلەر. بۇلارنىڭ مال - ئەمۋاللەرى ئۇلاردىن تولا بولدى. يەنە يەتتە يىل ئاندا بولدىلەر. ئۇلۇغ كۆجىلەرىكىم، ئۇلاردىن ئالتە ئوغۇل بولدىكىم: روبىل، شەمئۇن، يەھۇدا، لاۋى، سالون، سىھرا؛ راھىلدىن نەچەند يىللەر ئۆتتى، ھىچ فەرزەند بولمادى. راھىلنىڭ كەنىزەكى بار ئەردى خۇشرۇي. ئۇلارنى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامغە بەخش قىلدى، ئەيدى: «مەندىن ھىچ فەرزەندىڭ بولمادى» . بەس، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامنىڭ زۇلفەدىن ئىككى ئوغۇللەرى بولدىلەر. يەنە بىر كەنىزەكلەرى بار ئەردى، ئۇلەردىن ئىككى ئوغۇل تاپتىلەر. بەس، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئون ئوغلانلەرى بولدىلەر. راھىلە بىر ئوغۇل تۇغدىلەر، ئاڭا يۇسۇف ئات قويدىلەر. ئوغۇللەرى ئون بىر بولدى. ھەزرەتى يۇسۇف بىسيار خۇشرۇي ئەردىلەر، ئۇلەرنى ئۇلۇغ تۇتار ئەردىلەر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس[1] يىگىرمە يىل شامدا بولدىلەر. مال - ئەمۋاللەرى بىسيار بولدى. ئارزۇ قىلدىلەر كەنئانغا يانغايلەر. ئاناللەرى ئاندا قالىپ ئەردى، ئۇلەرنى ھەم كۆرگەيلەر. بەس، ئولىياندىن رۇخسەت تىلەدىلەر، ئۇلەر ھەم رۇخسەت بەردىلەر ۋە مال - ئەمۋال ھەم بەردى. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھەم مال - ئەمۋال، زەن - فەرزەندلەرىنى ئالىپ كەنئان تەرەفىگە يۇردىلەر. ئەمما ئەيسىدىن[2]ھەم ۋەھىم قىلۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھەم كەنئانغە ئىككى كۇنلۇك يول قالغاندا، بىر يەرگە تۇشتىلەر ئەيس (غەيز) ھەم شىكارغە چىقىپ ئول يەرگە يەنكەن ئەردى. يىراقدىن قويلارنى كۆرۈپ، خەبەر ئالاي دەپ كەلدى. ھەزرەتى

① ئەلەيھىس-ئەلەيھىسسەلامنىڭ قىسقارتىلمىسى.
② ئەيس-يۇقۇرىدە «عيص» دەپ يېزىلغان، بۇ يەردە بىر قانچە يەردە «عيص» (غەيز) دەپ يېزىلغان.

يەئقۇب ئەلەيھەس ئاتى يىراقدىن كۆرۈپ تانۇدىلەر، ئۆزلەرىنى خەلقنىڭ ئارقاسىدا پىنھان قىلدىلەر. ئەيدىلەركىم: «ئەگەر ئول كىمەرسە كېلىپ سورىسالەر ئەيغىل: سىنىڭ بىر قويچى خىزمەتكارىڭ بار ئىكەن، شامدا يەئقۇب ئاتلىغ، ئول قويلارىنى كەلتۈرۈپدۇر، بۇ قوي سىنىڭدۇر». بەس، ئەيس يېتىپ كەلدى، قويچىدىن سورادىكىم: «بۇ قويلار كىمنىڭدۇر؟». قويچى ئول تەرىقە جەۋاب بەردى ئەرسە، ئەيس ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھەس. نىڭ ئاتلەرىنى ئىشىتىپ، كۆزلەرىدىن ياش رەۋان بولدى ۋە بىسيار ساغىنىپ ئەردى، ئەيدى: «يەئقۇب ئەيسغە قويچى ۋە خىزمەتكار بولغۇچى كىشى ئەرمەسدۇر، ئەيسنىڭ بۇرادەرىدۇر، ئەيسدىن شەرافەتلىك ۋە ئۇلۇغدۇر». ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھەس ئەيسدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، قوپۇپ مۇلاقەت بولۇپ، شەھەرگە كىردىلەر. ئاندا بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن، راھىلە بىر ئوغۇل تۇغدىلەر، ئاتا بۇنيامىن ئات قويدىلەر. راھىلە بۇ تۇغۇتىدا ئۆلدىلەر. بۇنيامىن راھىلەنىڭ ھەمشىرەسىنىڭ قولىدا قالدىلەر.

بەس، يەئقۇب ئەلەيھەس ھەق تەئالا پەيغەمبەرلىك بەردى، ئول خەلق ئۇلارغە ئىمان كەلتۈردىلەر. بەس ئەيس (غەيز) بىلدىلەركىم، ئەمدى مۇندا تۇرۇپ بولماس. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھەسغە ئەيدىلەر: «سىزلەر چەندان يىل غۇربەتدە ئەردىلەر، مەن مۇندا ئەردىم. ئەمدى مەن غۇربەتنى ئىختىيار قىلدىم. سىزلەر بۇ خەلقغە پەيغەمبەردۇرلەر، مۇندا بولماق لازىمدۇر.» دەپ چىقىپ، بىر يەرگە باردىلەر، ئاندا ۋەتەن تۇتۇپ، ئاندا ئۆلدىلەر. ئوغلى ئاندا جاي ـ مەكان قىلدى، ئۇلار نەسلى ئاندا تولا بولدى. ئاتا روم ئات قويدىلەر، ھالاھەم روم ئولدۇر. ئانىڭ ئەۋلادىدىن ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھەس. دىن ئۆزگە پەيغەمبەر بولمادى. ئۆزگە پەيغەمبەرلەر ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھەس نىڭ ئەۋلادلەرىدىندۇر.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىسسەلامنىڭ زىكرلەرى

… ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھەس. كەنئاندا بولدىلەر. ئوغلانلەرى ئون ئىككىگە يەتتى. ھەممەدىن ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھەس. خۇشرۇي ۋە ياخشى سىيرەتلىك ئەردىلەر. بەش ياشلەرىدە ئانالەرى ۋەفات بولغان ئەردىلەر.

بۇرادەرلىرى بۇنىيامىن شىرخور ئەردىلەر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. نىڭ بىر سىڭىللىرى بار ئەردىلەر، ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىس. نىڭ فەرزەندلەرىنىڭ ھەممەسىدىن ئۇلۇغ ئەردىلەر. بىر كۈن ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئۆيلەرىگە كەلدىلەر. ھەممە فەرزەندلەرىنى كۆردىلەر. بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. غە مىھرۇ مۇھەببەتى ئۆرلەدى. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «ئەي بۇرادەر، سىنىڭ چەندان فەرزەندلەرىڭ باردۇر، ھەممەسىگە بۇ ھەمخانەڭ پەرۋەرىش قىلماس. بىر فەرزەندىڭنى ماڭا بەرگىل، فەرزەندىم يوقدۇر». ئەيدىلەركىم: «ھەر قايسىنى خاھلاساڭ ئالىپ بارغىل.» بەس، ئول مەزلۇم ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى ئالىپ باردىلەر. بىسيار ياخشى ئاسراپ پەرۋەرىش قىلۇر ئەردى. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس ساغىنسالار ئول سىڭىللەرىنىڭ ئۆيلەرىگە بارىپ، كۆرۈپ يانار ئەردىلەر. تاكىم ئون ئىككى ياشغە كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. نىڭ مۇھەببەتلەرى زىيادە بولدى. سىڭىللەرىغە بارىپ ئەيدىلەركىم: «يۇسۇفنى ماڭا ئىبەرگىل، ئانىڭسىز بولماقىم مۇشكۇلدۇر.» دەپ بىسيار تەڭ قىلدىلەر. سىڭىللەرى ئەيدىلەركىم: «بىر ھەفتە سەبر قىلغىل، ئاندىن كېيىن ساڭا ئىبەرگەيمەن.» ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. قەبۇل قىلىپ ياندىلەر. ئول سىڭىللەرىنىڭ ئاتلەرى ئەليا ئەردى. ئۇلار شەرىئەتلەرىدە، ھەركىم ئوغرىنى تاپسە، ئول ئوغرى مال ئىگەسىگە بولۇر ئەردى. بەس، ئەليا ھەزرەتى ئەلەيھىس. غە ھىلە قىلدىلەر. ئانداغكىم، ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىس. مىدىن قالغان بىر كەمەند بار ئەردى. ئول ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىس. نىڭ ئەردىلەر، ئۇلەردىن ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىس. قالغان ئەردى. ئەيتىپدۇرلەركىم زەبىھ قىلغان ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىس. دۇرلەر. چۈنكىم ئول كەمەربەندنى قۇربانلىق قىلغان كۈنى ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىس. ھەمراھ ئەردى. ئىلىك ـ ئاياغلەرىنى باغلاردا، ھىچ نەرسە تاپمادىلەر. ئول كەمەربەند بىرلە باغلاپ، ئۇلەردىن قالىپ ئەردىلەر. ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىس. دىن ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھىس. ئول كەمەربەندنى تەبەررۇك بىلىپ ئۇلۇغ تۇتار ئەردىلەر. فەرزەندلەرىدىن قايسى ئۇلۇغ بولسە، ئۇلەر ساقلار ئەردىلەر. بەس، ئەليا ئىسھاق ئەلەيھىس. نىڭ ئۇلۇغ فەرزەندلەرى ئەردىلەر. ئول كەمەربەندنى ساندۇغقە سالىپ يىغار ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى يۇسۇف

ئەلەيهس. نى ۋەئدە قىلغان كۈنى ئىبەرۈر بولدىلەر. ئۇل كەمەربەندنى ئىگىنلەرى ئىچىدىن بەللەرىگە باغلاپ ئىبەردىلەر. ئەيدىلەركىم: «هىچ كىشىگە ئىپىتماغىل.» ئاندىن كېيىن ئەليا هەزرەتى يەئقۇب ئەلەيهس. نىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر، ئەيدىلەركىم: «ئۇل ئابا ۋە ئەجداددىن قالغان تەبەررۇك كەمەربەندنى ئوغرى ئالىپدۇر.» هەزرەتى يەئقۇب ئەلەيهس. پەرىشان بولۇپ، ئەيدىلەر: «هەر كىمنىڭ ئۆيىنى ئىزدەگىل!» بەس، تەمامى خەلقنى ئىزدەدىلەر، تاپمادىلەر. ئەليا ئەيدىلەركىم: «يۈسۈف كىچىك ـ گۆدەك، ئۇل نە بىلسۇن!» هەزرەتى يەئقۇب ئەلەيهس. ئەيدىلەركىم: «ئەلبەتتە ئانى باقىڭلار!» بەس، باقىپ، ئۇل كەمەربەندنى هەزرەتى يۈسۈف ئەلەيهس. نىڭ بەللەرىدىن تاپتىلەر. هەزرەتى يەئقۇب ئەلەيهس. خىجىل بولدىلەر. ئەليا ئەيدىلەركىم: «بۇ ئوغۇل دوزلۇق قىلىپدۇر، هىچ چارە يوقدۇركىم، ئىككى يىل ماڭا بەندەلىك قىلسۇن.» هەزرەتى يەئقۇب ئەلەيهس. قەبۇل قىلدىلەر. هەزرەتى يۈسۈف ئەلەيهس. يەنە ئىككى يىل ئەليا قاشىدا بولدىلەر. بۇ ئىككى يىلدا ئەليا ئۆلدىلەر ئەرسە، هەزرەتى يەئقۇب ئەلەيهس. ئۆيلەرىگە ئالىپ كەلدىلەر، هەممە فەرزەندلەرىدىن ئۇلۇغ تۇتار ئەردىلەر. بۇرادەرلەرى هەسەد قىلۇر ئەردىلەر. بىر كۈن هەزرەتى يۈسۈف ئەلەيهس. ئاتالەرىغە ئەيدىلەركىم: «ئەي ئاتا، مەن بىر تۈش كۆرۈپدۇرمەن. ئون بىر يۇلتۇز، ئافتاب ۋە ئاي ئاسماندىن تۈشۈپ ماڭا سەجدە قىلدىلەر». يەئقۇب ئەلەيهس. بۇ تۈشنىڭ تەبىرىنى بىلىپ ئەردىلەر: «ئەي ئوغلۇم، بۇ تۈشۈڭنى بۇرادەرلىرىڭگە ئەيتماغىل، ئۇلار ساڭا بىر مىكر قىلغايلەر». ئاندىن كېيىن، ئۇل تۈشلەرىگە تەئبىر بەردىلەر، ئانداغكىم: «سېنى هەق تەئالا بارچەدىن ئىلغاپ رەهمەتىغە خاس قىلۇر، تەئبىر ئىلمىنى ساڭا تەئلىم بېرۇر، هەممە نېئمەتلەرىنى ساڭا تەمام قىلۇر. هەزرەتى يەئقۇب ئەلەيهس. نىڭ ئەۋلادلەرى هەممە ساڭا تابىئ بولۇر، ئانداغكى ئاتالەرىڭ ئىبراهىم ۋە ئىسهاق ئەلەيهس. غە تەمام قىلغان ئەردى». بەس، بۇ ۋاقىئە ئاغىزدىن ئاغىزغە يايىلدى، بۇرادەرلەرىگە ئىشتىلدى؛ تۈشكە هەزرەتى يەئقۇب ئەلەيهس. نە تەرىقە تەئبىر ئەيتىپدۇرلەر ئانى بىلدىلەر ئەرسە، غەم ـ ئەندۇهى زىيادە بولدى. ئەيدىلەركىم: «يۈسۈف، بىننى يەمىن ئاتامىز ئالدىدا ئۇلۇغ ۋە قەدىرلىغدۇر، بىزدىن زىيادە دوست تۇتادۇرلەر. بىز مۇڭا بىر تەدبىر

قىلغايمىز؛ ئۇل بىردۇر، بىز ئون كىشىدۇرمىز. ئانى ئۆلتۈرەلى يا يىراق يەرگە تاشلايلى، ئاتامىز ئانى كۆرەلمەگەي، ئاندىن كېيىن تەۋبە قىلغايمىز، ئاتامىزنىڭ خىزمەتىدە فەرمانبەردار بولغايمىز. بەس، خۇداي تەئالا گۇناھلەرىمىزنى ئەفۇ قىلغاي؛ سالىھلاردىن بولغايمىز.» بۇلار ئاراسىدا يەھۇدا ھەممەدىن ئۇلۇغ ئەردىلەر ۋە ھەممەلەرى ئۇلارنىڭ فەرمانلەرىنى تۇتار ئەردىلەر، ئۇلارنىڭ سۆزلەرى بىرلەن مەسلەھەت قىلۇر ئەردىلەر. ئۇل ئەيدىلەركىم: «يۇسۇفنى ئۆلتۈرمەگىلار، كىشى ئۆلتۈرمەك ئۇلۇغ گۇناھدۇر. ئانى يولغە ياۋۇق قۇدۇغقە سالىڭلار، تا كارۋانغە يولۇقۇپ يەنە بىر شەھەرگە ئالىپ كەتكەي». ھەممەلەرى مۇڭا ئىتتىفاق قىلدىلەر. ئاتالەرى قاشىغە كېلىپ، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى سەھراغە ئالىپ بارماقغە تىلەدىلەر. بۇلارنىڭ بىر فەرسەڭ يەردە مالللەرى بار ئەردى. بىر كۈن ئاندا چىقىپ، سەيد قىلىپ، ئوق ئاتىشىپ، ئاخشامغە ئۆيگە كېلۇر ئەردىلەر. ئاتالەرى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى ئۇلار بىرلە چىقارماس ئەردىلەر. بەس، ھەممەلەرى جەمئ بولۇپ ئىجازە تىلەدىلەر. يەھۇدا ھەممەدىن گۇستاخ ۋە دەلىرئەردىلەر. ئەيدى: «ئەي پەدەر، نەۋاقىئدۇر، بىزدىن يۇسۇفغە ئەمىن بولماسسەن ۋە بىزنىڭ بىرلە چىقارماسسەن؟! بىز ئانى ئوبدان ساقلاغۇچىدۇرمىز. تاڭلا بىزنىڭ بىرلە چىقارغىل، تاكىم شادلىق، غەمدىن ئازادلىق، ئويناپ كەلگەيمىز، ئانى ياخشى ئاسراغايمىز.» ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «قورقادۇرمەن، مېنى بۇ غەم كۆلبەسىدە تەنھا قويغايسىزلەر. ئۆزۈڭلەر شىكارغە مەشغۇل بولۇپ، يۇسۇفدىن بىخەبەر بواغايسىزلەر ۋە غافىل بولغايسىزلەر، ئانى كەرك زالىم يىگەي، مېنىڭ جانىمنى ھىجران تانۇرىدا ئۆرتەگەيسىزلەر.» بۇلار ئەيدىلەركىم: «بىز-ئون كىشى، ئەگەر ئۇل بىر كىشىنى ئاسرايالماساق، ئەلبەتتە زىيانكارلاردىن بولغايمىز.» ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئۇلارنىڭ سۆزلەرىنى قەبۇل قىلدىلەر. ئەرتەسى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى ئۇلار بىرلە ئىبەردىلەر.

ئۇلار ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى ئالىب قويلارى تۇرغان قۇدۇغدىن ئۈچ فەرسەڭ يىراق ئالىپ باردىلەر. ئاندا بىر قۇدۇغ بار ئەردى. بەيتىل-مۇقەددەس يولىدا، ئاندا يەتتىلەر. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئۇل ۋەقتدە ئون يەتتە ياشدا ئەردىلەر. بەس، بۇلار ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىم نى قۇدۇغقە

سالغالى قەسد قىلدىلەر ئەرسە، كۆڭلەكلەرىنى تارتتىلەر. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «ئەي بۇرادەرلەرىم، بۇ قۇدۇغدا سەتر ئەۋرەت لازىم، نېچۇك سەتر ئەۋرەت قىلۇرمەن! » ئۇلار ئەيدىلەر: «ئول يۇلدۇزلار، ئافتاب، ئاينى قىچقىرغىل، ساڭا كۆڭلەك بەرسۇن! » دەپ، كۆڭلەكلەرىنى ئالدىلەر. ئول قۇدۇغقە بەرەھنە سالدىلەر. ئول قۇدۇغنىڭ سۇيى بىسيار ئەردى. ئاندا بىر ئۇلۇغ تاش بار ئەردى، سۇدىن بەلەندرەك ئەردى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئول تاشغە تۇشۇپ ئولتۇردىلەر، خۇداغە ھەمدۇ سەنا ئەيتتىلەر، دۇئا - مۇناجات قىلدىلەر. ئىلھام كەلدى: «ئەي يۇسۇف، بىر كۈنى بولۇركىم سېنى يۇسۇف دەپ گۇمان قىلماسلەر! » . بەس، ئۇلار يۇسۇف ئەلەيھىس. كۆڭلەكلەرىنى ئالىپ، قانغە بوياپ، ئاخشام سارى ئول كۆڭلەكنى ئالىپ ئاتالەرى قاشىغە كەلدىلەر، نالە - فەرياد، فىغان قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەي پەدەر، بىز ئىلگەرى بارىپ، يۇسۇفنى مەتائىمىز قاشىدا قويۇپ ئەردۇك، بۆرى يەپدۇر. سەن بىزلەرنى ھەرگىز راستگوي بىلمەسسەن. ھەر چەند راست ئەيتساق پۇتمەسسەن» دەپ، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. كۆڭلەكلەرىنى كۆرسەتتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. كۆردىلەر، ئەسلا يۇرتۇقى يوق، بىلدىلەركىم تۆھمەت قىلۇرلەر، يالغان ئەيتۇرلەر، بۇ-ھەممە ئۇلارنىڭ ئىشىدۇر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «بۆرى يۇسۇفكە سىزلەردىن مېھرىبان ئەركەندۇركىم، كۆڭلەكنى يىرتماي، ئازار بەرمەي يەپدۇر، ئۆزۈڭلەرگە يانغاي! مەن سەبر قىلۇرمەن. ياخشىسى ئولدۇركىم، نە سۆزىدە، نە قىلادۇرغان ئىشىدە ھىچ ئاراملىق بولماغاي، جەزغـ بولغاي! » بەس، يەھۇدا ئۆزگە بۇرادەرلەرىدىن ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. غە مېھرىبانراق ئەردى. ئەرتەسى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. غە بىر مۇنچە تەئام ئالىپ، قۇدۇغ باشىغە باردىلەر. ئول تەئامنى سالدىلەر، ئەيدىلەركىم مېنى بۇرادەرلەرگە ئەيتىپ، بۇ قۇدۇغدىن يەنە بىر تەرەفكە ئالىپ بارغايلەر. بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئۇمىد تۇتۇپ تۇردىلەر ۋە ئۇلاردىن كۆز تۇتار ئەردىلەركىم، كارۋان كېلىپ، ئانى قۇدۇغدىن چىقارىپ ئالىپ، مىسىر تەرەفىگە كەتكەي. بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئۈچ كۈن قۇدۇغدا قالدىلەر. تۆرتىنچى كۈنى ئەرەبدىن بىر كارۋان مىسىر تەرەفىگە بارۇر ئەردى. ئول قۇدۇغقە ياۋۇق كېلىپ تۇشتى. ئىككى كىشىنى قۇدۇغقە سۇغە

بۆيرۇدىكىم، بىرى مالىك ۋە يەنە بىرى بەشەرى، بۇ ھەر ئىككىلەسى ھىندۇ ئەردى، ئازادگەردە. بەس، مالىك قۇدۇغ باشىغە كەلدى. قۇدۇغقە ساغۇ سالدى ئەرسە، يۇسۇف ئەلەيھىس. ساغۇنىڭ باغىنى تۇتتىلەر. مالىك ۋە بەشەرى ھەرچەند زور قىلدى، تارتىپ ئالالمادى. مالىك باشىنى قۇدۇغقە سالىپ قارادى ئەرسە، ھەزەرتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى كۆردىكىم يۈزلەرى ئايدەك تابىش قىلۇر ئەردى. بەشەرىغە ئەيدى: «يا بەشەرى، مۇندا بىر ئوغۇل باردۇركىم، ساغۇنىڭ باغىنى مەھكەم تۇتۇپدۇر.» بەس، ئىككۆلەن يەنە كۈچ قىلىپ تارتتىلەر ۋە ئالدىلەر. مالىك ئەيدى: «سەن كىمسەن؟». ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «مەن بىر ئوغۇلدۇرمەن، كەنئاندىن، بۇرادەرلەرىم مىنى بىگۇناھ بۇ قۇدۇغقە سالدىلەر». مالىك ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. غە مىھرىبانلىق قىلدى. بەس، بەشەرى ئەيدى: «ئەگەر بۇ ئوغۇلنى ھەمراھلەرىمىز قۇدۇغدىن ئالغاننى ئاڭلاسا، بىزدىن ئالۇرلەر؛ يا شىرىك بولۇرمىز، بىز بۇ ئوغۇلنى مىسىردا تولا بەھاغە ساتارمىز، ئۇلارغە ئەيتماغايمىز. قۇدۇغ باشىدا بىر تائىفە خەلق بار ئىكەن، ئانىڭدىن ئالدۇق دىگەيمىز،» دەپ، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى ھەمراھلەرى قاشىغە ئالىپ باردىلەر. ئەرتەسى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نىڭ بۇرادەرلەرى كەلدىلەر، كۆردىلەركىم ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. قۇدۇغدا يوقدۇر. بۇلارنىڭ ئىزىچە كارۋان قاشىغە كەلدىلەر، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى ئاندا كۆردىلەر. ئەيدىلەركىم: «بۇ قۇلنى كىم مۇندا كەلتۇرۇپدۇر؟» مالىك ئەيدى: «مەن كەلتۇردۇم.» بۇلار ئەيدىلەركىم: «بۇ بىزنىڭ قۇلىمىزدۇر، قاچىپ ئەردى.» مالىك ئەيدى: «ماڭا ساتىڭلار، مەن مىسىرغە ئالىپ كىتەي».
بۇلار «خوبدۇر» دەپ يىگىرمە دىرەمگە ساتتىلەر. دىرەملەرنى ئالدىلەر. بۇلار ئون كىشى ئەردىلەر، ئىككى پۇلدىن تەگدى، تەقسىم قىلىپ ئالدىلەر. كارۋانلار ياسۇف ئەلەيھىس. نى مىسىرغە ئالىپ يۇردىلەر.

بەس، مالىك يۇسۇف ئالەيھىس. نى مىسىرغە يەتكۇردى، خەرىدارغە ئەرز قىلدى. بەس، مىسىرنىڭ پادشاھى بار ئەردى رەييان ئاتلىغ، ئاتاسى ۋەلىد بىننى ئۇز بىننى ئاراسىيە بىننى قاران بىننى لاۋەر بىننى نوھ ئەلەيھىس. ئانىڭ بىر خەزىنەدارى بار ئەردى، ئەزىز ئاتار ئەردىلەر، ئۇلۇغ كىشى ئەردى، ئاتلەرى ئامىر. بەئزىلەر ئەسفەين بىننى جەيب ئەردى دەپدۇرلەر. بۇ ئەزىز

ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھىس.نى ساتىپ ئالىپ ئۆيىگە ئىبەردى. ئۇلەرنىڭ فەرزەندى يوق ئەردى، بىر خاتۇنى بار ئەردى زىلەيخا ئاتلىغ؛ ئۇلۇغ دەۋلەتمەند كىشىنىڭ قىزى ئەردى. مىسىردە ئانىڭدىن خۇشروي كىشى يوق ئەردى: زىلەيخاغە ئەيدى: «بۇ ئوغۇلنى ياخشى ئاسراغىل، بىزگە مەنفەئەتى بولۇر» ....

ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھىس. ئون يەتتە ياشدا مىسىرغە باردىلەر. ئالتە يىل ئەزىز مىسىرنىڭ ئۆيلەرىدە بولدىلەر. يەتتە يىل زىندە مەھبۇس بولدىلەر. ئوتتۇز ياشلەرىدە خۇداي تەئالا پەيغەمبەرلىك ۋەھى ئىبەردى.

ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھىسسەلام بىرلە زىلەيخا زىكرلەرى

بەس، زىلەيخا ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س.غە مۇھەببەت قىلدى، سەبر ـ تاقەت قىلالمادىلەر. ئۆزلەرىگە مەيل ـ رىغبەت ئىزھار قىلدىلەر، ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. قەبۇل قىلمادىلەر. بىر كۈن ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. ئۆيدە ياتىپ، ئۇيۇقلاپ ئەردىلەر، زىلەبخا سارايىنىڭ ئىشكىنى ئاچىپ، يۈسۈف ئەلەيھ.س.نى ئويغاتىپ، ئۆزىنى سىناپ ئەيدى: «ئەي يۈسۈف، كەلگىل، ئارزۇ ـ ئىشتىياق بىرلە ئۆزۈمنى ئاراستە قىلىپدۇرمەن.» ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «سىنىڭ كۆيۈگۈڭ مىنى ساتىپ ئالىپدۇر، ماڭا ياخشىلىق قىلىپدۇر. مەن ئاڭا بىۋەفالىق قىلماسمەن.» بەس، زىلەيخا ئۆزىنى يىغالمادى، ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س.غە بىسيار مەيل ـ رىغبەت قىلدىلەر. ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. ھەزرەتى پەرۋەردىگار ئالەمنىڭ دەلىلى ۋە بۇرھانىنى كۆردىلەر ئەرسە، ئەسلا قەسد ۋە مەيل قىلمادىلەر. ئەگەر ھەق تەئالا دەلىل كۆرسەتمەسە، ئىھتىمالى، مەيللەرى بولغاي ئەردىلەر، ئول دەلىل ـ بۇرھان بۇ ئەردىكىم، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س.نى كۆردىلەركىم، بۇلەرغە باقىپ قوللەرىنى تىشلەر ئەردىلەر. بەئزىلەر: ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. كىرىپ كەلدىلەر، ئەگەر بۇ ئىشنى قىلساڭ، ئول قۇشدەك بولۇرسەنكىم، ھەۋاغە ئالىپ چىقىپ، قانات ـ

قۇيرۇغىنى يۇلۇپ تاشلىغايلەر؛ ئۇل يەرگە تۇشكەيسەن، ئانداغ دەرەجەئى نەبۇۋەتدىن تۇشكەيسەن. بىر تائىفەلەر ئەيتىپدۇرلەر: ئۇل بۇرھان ئۇلدۇركىم، بىر ئاۋاز ئىشىتتىلەر: «ئەي يۇسۇف، زىناغە مەيل قىلۇرسەنمۇكىم، پەيغەمبەرلەر گۇناھى كەبىرەدىن پاكدۇرلەر!» ھەركىم ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىسسەلامنى زىناغە مەيل قىلدىلەر دىسە، كافىر بولۇركىم، ئۆزلەرى پەيغەمبەر بولدىلەر، دادالەرى ۋە ئىككى بابالەرى پەيغەمبەر ئەردىلەر؛ ئۇلاردىن گۇناھى كەبىرەكى نىچۈك ۋاقىئ بولۇر. خۇداي تەئالا قۇرئاندا ئۇلەرنى ياخشى ياد قىلىپدۇركىم، «يۇسۇفنى يامان ئىش ۋە زىنادىن ساقلادىمكى، ھەر ئايىنە ئۇل مىنىڭ مۇخلىس بەندەلەرىمدىندۇر.» بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. زىنادىن قاچىپ يۇردىلەر؛ ئارقالەرىدىن يېتىپ ياقالەرىدىن تۇتتى ئەرسە يىرتىلدى. بەس، زىلەيخا كۆردىكىم، ئىشىكدە ئەزىز مىسرى تۇرار ئەردىلەر زىلەيخانىڭ بىر خەۋىشاۋەندى بىرلە. بەس، زىلەيخا ۋە ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. خىجىل بولدىلەر. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. قەسد قىلدىلەر بىر بەھانە قىلغايلەركىم، زىلەيخا ھەم رەسۋا بولماغاي. بەس، زىلەيخا بۇلەر سۆزلەگۇچە، «ئەي ئەزىز، سىنىڭ ئەھلىڭگە يامان ساغىنغانىنىڭ جەزاسى نەدۇركىم، يا زىندانغە سالغىل، يا ئەزاب قىلغىل!» ئاندىن كېيىن ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. ئەيدىلەركىم: «زىلەيخا مىنى گۇناھغە تەرغىب قىلدى، مەن ئاندىن قاچتىم.» ئۇل زىلەيخانىڭ تۇغقانى ئەيدى: «ئەگەر كۆڭلەك ئارقادىن يىرتىلغان بولسا، زىلەيخا يالغانچى، يۇسۇفنىڭ سۆزى راستدۇر.» مەگەر كۆڭلەك ئارقالەرىدىن يىرتىلىپدۇر. بىلدىلەركىم، يۇسۇف ئەلەيھ.س. نىڭ سۆزلەرى راستدۇر. بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: زىلەيخاغە تۇغقانراق بىر مەزلۇمنىڭ بۆشۈكدە بىر بالاسى بار ئەردى. خۇداي تەئالا ئۇل بالاغە زەبان بەردى، تاكى ھۆكۇمنى ئۇل بالا قىلۇر. ئاندىن، كۆجىنى رەسۋا بولماسۇن دەپ ئەيدى: «ئەي يۇسۇف، بۇ سۆزدىن يانغىلكىم، كىشى ئاڭلاماسۇن.» زىلەيخا ئەيدى: «گۇناھ سەندەدۇر، سەن گۇناھىڭغە مەغفىرەت تىلەگىل، خۇداي تەئالا گۇناھىڭنى كەچۇرگەي.» بەس، يۇسۇف ئەلەيھ.س. نىڭ بۇ سۆزى مىسىردا فاش بولدى، مىسىرنىڭ خاتونلارى زىلەيخاغە تەئنە - مەلامەت قىلىپ، ئەيدىلەر: «ئەزىز مىسىرنىڭ كۆجى

ئۆزىنىڭ قۇلىغە گىرىفتار بولۇپدۇر، ئانىڭ مۇھەببەتى ۋالە شەيدا قىلىپدۇر. زىلەيخا شەرم تۇتماي، ئۆزىگە مەيل - رىغبەت ئىزھار قىلىپدۇر، قۇلى ئىختىيار قىلغانى يوق، مۇنداغ ھەم بولۇرمۇ؟» بەس، زىلەيخا بۇ مەلامەتنى ئىشىتىپ، ئول مەلامەتگوي خاتونلارنى چىرلاتىپ، مىھمان قىلدى. تەفسىر كىتابلارىدا كەلتۈرۈپدۇرلەر، ئول خاتونلار بەش خاتون ئەردى: بىرى ياساۋۇلنىڭ، يەنە بىرى مۇھتەسىبنىڭ كۆجى ئەردى؛ ۋە يەنە بىرى باۋۇرچى كۆجى. زىلەيخا بۇ خاتونلارنى تەكلىف قىلدى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى ياساپ؛ زىننەت - ئارايىشلار بېرىپ، ئۇلار روبەروسىدا ئۆيدە ئولتۇرغۇزدىلەر؛ ھەر قايسىغە مۇھازىردىن كېيىن، قاغۇنلار، ئالما، ئامرۇد —بۇ مىۋەلەرنى كەلتۈردى؛ بىرەر پىچاق بەردى. بۇلار ئىلىككە پىچاق ئالدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى چىرلادى. ئول خاتونلارنىڭ نەزەرىدە تۇرغۇزدى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نىڭ جەماللەرى ئافتابدەك، ئۆيگە تابىش قىلدى. ئول خاتونلار قارالاپ كۆزلەرى تىيرە بولدى؛ ئۆزلەرى بىھۇش، ئەقىللەرى خىيرە بولدى؛ بۇ ھەيرانلىقدا كۆزلەرى يۇسۇف ئەلەيھ-س. دا ھەممە قوللارىنى توغرادىلەر، قانلار ئاقتى تۇيمادىلەر······ زىلەيخا ئەيدى: «بۇدۇركىم، سىزلەر مۇنىڭ جىھەتىدىن مېنى مەلامەت قىلۇر ئەردىڭلەر.» بەس، ئول خاتۇنلار زىلەيخا ئالىدا ئىقرار قىلدىلەر. زىلەيخا ئەيدى: « مەن ئانى ئۆزۈمگە چىرلادىم، ئول ئۇنۇمادى. ئەگەر ئەمدى فەرمانىمنى تۇتماسا مەن ئانى زىندانغە سالۇرمەن. خار - زار قىلۇرمەن! » ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا! ماڭا زىندان ياخشىراقدۇر بۇلەرنىڭ ئەمرىدىنكىم مېنى بۇيرۇرلەر. خۇداۋەندا، ئەگەر سەن مېنى بۇلەر مىكرىدىن ياندۇرماساڭ، ئۆزۈمدىن ئەمىن ئەمەسمەنكىم، مەيل ۋاقىئ بولغاي، جاھىللاردىن بولغايمەن». ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. ئۆزلەرىدىن ئەمىن بولماي، خۇداي تەئالاغە نالە - فەرياد قىلدىلەر. دۇئالەرى ئىجابەت بولدى. ئانداغكى······ ئاندىن كېيىن زىلەيخا ئۆزىنى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. غە كەررۇ بىرلە ئەرز قىلدى. لېكىن ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. غە نەۋازىشلەر قىلۇر ئەردىلەر، ھەر بار ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى خىلۋەتدە تاپسا، ئەيتۇر ئەردى: «ئەي يۇسۇف، نە ياخشى كۆزلەرىڭ باردۇر؟» ئەيتۇر ئەردىلەركىم: «بۇ كۆز گۆردەقى قۇرتلارنىڭ

تۇئمەسسەدۇر.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. زىلەيخانىڭ مىرادىغە قەدەم قويمادىلەر. زىلەيخا ئەندىشە قىلدىكىم، بىر ئاي زىندانغە سالغايمەن، تاكىم ئىنقىياد تارتىپ فەرماندار بولغاي. لېكىن ئەزىز مىسرى بىلۇركىم، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. بىگۇناھدۇرلەر، ئۇلەرنى زىندانغە سالغالى رىزا بەرمەس، ئەيدىلەر؛ زىلەيخا ئەيدى: «ئەي ئەزىز! بۇ كەنئانى قۇل مېنى رەسۋا قىلدى، ھەركىم بىر - بىرىگە سۆز ئېيتسا، شۇبۇ سۆزنى ئەيتىپتۇرلەر.» ئەزىز زىلەيخانىڭ ئەممە زادەسىدىن مەسلەھەت سوردى ئەرسە، ئول ئەيدى: «راستى ئۇلكىم نەچەند كۈن زىندانغە سالغايمىز، بۇ سۆز خەلق ئاراسىدا باسىلغاي.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى زىندانغە ئىبەردىلەر. نەمازغە تۇردىلەر؛ نەمازدىن يانىپ، ئەھلى زىندانغە پەندى نەسىھەت قىلدىلەر، ئۇلارنى ياخشى سۆز بىرلە شاد - مەسرۇر قىلدىلەر. گاھ ئۇيقۇلار ئەردىلەر. گاھ زىندانىلەر تۇشىگە تەئبىر ئەيتۇر ئەردىلەر. ھەر كۈن زىندانىلەر تۇشلەر بەيان قىلۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. تەئبىر ئەيتۇر ئەردىلەر. ھەركىم بىمار بولسە، ئۇلەردىن سورار ئەردىلەر، ئۇلەر سۆزلەرى شىفا تاپار ئەردى. خۇداي تەئالا خەبەر بېرىپدۇركىم، پادشاھنىڭ ئىككى كىشىسى زىندانغە تۇشۇپ ئەردى. بۇلارنى زىندانغە سالماقغە سەبەب ئول ئەردىكىم، روم پادشاھى بىر كىشىدىن زەھەر ئىبەردى، ئەيدىكىم: «بۇ زەھەرنى پىنھان ئالىپ بارىپ، شاھ رەيياننىڭ بىر خاس كىشىسى - مەھرەم كىشىسىگە بەرگىل، ئانى بىسيار ۋەئدە بىرلە فىرىفتە قىلغىل، تاكىم، بۇ زەھەرنى پادشاھغە بېرىپ ھەلاك قىلغاي.» بەس، ئول كىشى مىسرغە كەلدى، بىر بىۋە زەننىڭ ئۈيىگە تۇشتى. ئول بىۋە زەن بىرلە ئاشنا بولدى. ھەر بار ئول بىۋە زەن پادشاھدىن نالە - شىكايەت قىلىپ ئەيتۇر ئەردى: «مېنىڭ ئېرىم مىسرنىڭ ئۇلۇغلارىدىن ئەردى. ئۆلدى ئەرسە، ئۆي بارقىنى ئالىپ مېھمانخانە قىلدى.» ئول كىشى ئەيدى: «شايەدكى سەن ۋە ئۆيۈڭ پادشاھدىن قۇتۇلغاي. بىر پادشاھى ئادىل بولغاي.» ئول بىۋە زەن بۇ سۆزنىڭ ھەقىقەتىنى سوردى. ئول كىشى بىۋە زەنگە ئان بېرىپ ئەيدىكىم: «مەن پادشاھغە بەرگەلى زەھەر كەلتۇردۇم، تا بىر مەھرەم كىشىسىنى تاپىپ، پادشاھغە زەھەر بەرگەيمىز.» ئول بىۋە زەن ئەيدى: «بۇ ئىشنى پادشاھنىڭ شەرابدارى يا نانبايىدىن ئۆزگە كىشى قىلالماس.» بەس، ئول كىشى

شەرابدارغە ئەيدى ئەرسە، قەبۇل قىلمادى. ئاندىن نانبايغە ئەيدى، ئول قەبۇل قىلدى، ئاڭا بىسيار مال ئەلۋان، كۆمۈشلەر بەردى ۋە ئەيدى: «ئەگەر سەن بۇ ئىشنى بىجا كەلتۈرسەڭ، پادشاھى روم سېنى ئۆز ئورنىدا مىسىرغە پادشاھ قىلادۇر. ئەلبەتتە بۇ ئىش ۋۇقۇئىغە ئىھتىمام قىلغايسەن.» ئاندىن كېلىپ بىۋە زەنگە ئەيدى: «سېنىڭ ئىشىڭنى يۈتكەزدىم. ئول ئىككىنىڭ بىرى قەبۇل قىلدى.» ئاندىن ئول كىشى رومغە ياندى. ئول بىۋە زەن پادشاھ قاشىغە كېلىپ، خىلۋەت قىلىپ، پادشاھغە بۇ ئەسراردىن خەبەر بەردى.

پادشاھ ئول ئىككىسىنى كەلتۈرۈپ، سەۋال قىلدى ئەرسە، ئىقرار قىلمادىلەر. بۇ ۋەجھەدىن زىندانغە سالدىلەر، نەچەند مۇددەت زىنداندا قالدىلەر. بەس، بۇ ئىككىسى ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س.نى مۇنداغ سۆرەت، پاك سىيرەت بىرلە كۆرۈپ، سوردىلەر: «بۇ كىمنىڭ فەرزەندىدۇر، نېچۈك تۆھمەت بىرلە گۇناھكارلار قەيدىنىڭ بەندىدۇر؟» زىندان بەندلەرى ئەيدى: «ئەزىز مىسىرنىڭ غۇلامى، خاتۇنلار مىكرىدۇر-تۆھمەتىدۇر.» بەس، ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س.نىڭ تەئبىر ئېيتقانلەرىنى ئەيدىلەر. بۇ ئىككۆلەن ئەيدى: «بۇ ئوغۇلنى ئازمايىش قىلالىكىم، تەئبىرنى بىلىپ ئەيتۇر يا يوق! بىر كۆرمەگەن تۇشدىن تەئبىر سورايلى، نەدەيدۇر.» بەس، شەرابدار ئەيدى: «مەن تۇش كۆرۈپدۇرمەنكىم، ئۈزۈمنى سىقىپ شەراب قىلۇرمەن.» نانباي ئەيدى: «مەن تۇش كۆردۈم: بىر تەبەڭدە باشىمدا نان كۆتەرىپ بارۇر ئەردىم، ھەۋادىن قۇشلار كېلىپ يەپ كەتتى. بىزنىڭ بۇ تۇشۇمىزگە تەئبىر ئەيغىلكىم، سېنى ھەممەدىن ياخشىراق كۆرەرمىز.» ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. بىلدىلەركىم، بىرىنىڭ تۇشى ياماندۇر، ئەندىشە قىلدىلەركىم، بۇلارغە زىندان غەممىدىن زىيادە غەم بولماغاي، يەنە بىر سۆزگە مەشغۇل بولغايلەر، دەپ ئەردىلەر: «ئايا! سىزلەرگە نەچەند ئاجىز نەرسەلەرنى ئىگەمىز، خۇدايىمىز دەپ باش ئۇرغانىڭلار ياخشىراقمۇ؟! ئول خۇداۋەندى يىگانە، قەھھارغە پەرسەتىش قىلغانىڭلارمۇكىم؟!، ئول قادىردۇر، ھەر قايداغ ھۆكۈم - فەرمان ئانىڭدۇر؟ ئول خۇداۋەند يىگانەدىن ئۆزگە قۇللۇق قىلماغايسىزلەر.» بۇلار بۇتپەرەست ئەردىلەر، بۇ سۆزلەرگە قۇلاق سالمادىلەر، «تۇشۇمىزگە تەئبىر ئەيغىل» دەپ تەڭ قىلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «پادشاھ سېنىڭ ئىلگەركى

مېنىسەبىڭنى بېرىپ شەرابدار قىلىۋر .» نانبايغە ئەيدىلەركىم «سېنى دارغە ئاسارلەر، گۆشتىنى داردا قۇشلار يىگەي.» بۇلار ئەيدى:«بىز بۇ تۇشنى كۆرمەگەن ئەردۇك، سېنى ئازمايىش قىلماقغە يالغان ئەيتىپ ئەردۇك.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. ئەيدىلەر:«قازا يا ئىلاھى مۇنداغ جارى بولدى، بۇ ئىش سىزلەرگە كەلمەي قالماس. ئەرەبدە مەسەل باردۇركىم ھەمىشە تىلىڭنى ئىھتىيات بىرلە تۇتغىل، بەلا تىلىڭغە مۇئەككىلدۇر (حفظ لسانك ان البلاءالموءكل فى المنطق)، ھەر ياخشى - يامان فالكىم تىلغە كەلتۈرۈرسەن بولماي قالماس.» «قۇرئان» دا ھەم كېلىپدۇركىم، ئۇچ فال مۇۋافىق ھال ۋاقىئ بولۇپدۇر: بىرى ئولكىم، ھەزرەتى بەئقۇب ئەلەيھ۔س. ئوغلانلارىغە ئەيدىلەركىم، قورقامەنكىم يۇسۇفنى بۆرە يىگەي، سىزلەر بىخەبەر بولغايسىزلەر. بۇ فالغە مۇۋافىق ئوغلانلەرىنى بۆرى يىدى دەپ خەبەر كەلتۈردىلەر؛ يەنە ھەزرەت يۇسۇف ئەلەيھ۔س. بۇ خاتۇنلار مىكر - فىتنەسىدىن زىندانغە تۈشكەنىم ياخشىراق دىدىلەر، بۇ سۆز ۋۇقۇئغە كەلدى، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. زىندانغە تۈشتىلەر؛ يەنە بۇ ئىككى ئادەم يالغان تۈشنى ئۆزىگە فال قىلدى ئەرسە، ئانداغ ۋاقىئ بولدى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. ئول شەرابدارغە ئەيدىلەركىم:«ئەگەر پادشاھ خىزمەتىگە بارساڭ مېنى ياد قىلغىل ۋە ئەيغىلكىم بۇ غەرىبنى زىندانغە بىگۇناھ سالىپدۇرلەر دەپ مەئلۇم قىلغىل.» مۇندىن ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇركىم، بەس، شەيتان ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. نىڭ بۇ سۆزىدىن شەرابدارنى فەرامۇش قىلدى. بەس، «يوسف بضع سنين» زىنداندا قالدى. «بضع» دەپ بەشدىن زىيادە، ئوندىن كەم ئەدەدنى ئەيتۇرلەر. مۇفەسسىرلەر «بضع سنين» يەئنى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. زىنداندا قالدى دەپدۇر، چۈنكى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. زىنداندىن چىقماقغە ئىختىيار قىلدىلەر، خۇدانىڭ قازا - ئىرادەسىگە تاپشۇرمادىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا دەرگاھىدا ناپىسەند كەلدى، يەتتە يىل زىنداندا قالماقلىق بىلە ئىتاب قىلدى. گۇمان قىلماغايلەر، شەرابدارنى شەيتان فەرامۇش قىلىپ، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. نىڭ زىنداندا قالماقلەرىغە بائىس بولغاي؛ بۇ گۇمان مۇسۇلمانلارغە خەتادۇر. شەيتان فەرامۇش قىلغانىنىڭ مەئنىسى ئانداغكىم. فەرامۇشلۇقدىن شەيتان شاد بولدى ...... يەتتە يىلدىن كېيىن ھەق تەئالا ئىرادە قىلدىكىم، ھەزرەتى يۇسۇف

ئەلەيھ-س. غە گۇمان قىلماغان سەبەب بىرلە شادلىق بەرگەي. بەس، پادشاھى مىسرغە بىر تۇش كۆرسەتتى. ئول تۇش بىرلە ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. غە فەرەھ - شادلىق كەرامەت قىلدى. ئانداغ خەبەر بېرىپدۇركىم، پادشاھى مىسر ھەممە ھۆكۇما، مۇنەججىملەر جەمئ قىلىپ ئەردى: «مەن بىر تۇش كۆردۇم، يەتتە سېمىز ئۇينى يەتتە ئورۇق ئۇي يىدى، يەتتە ئۆل بوغداي باشىنى يەتتە قۇرۇغ باش چۆرگشىپ قۇرۇتتى. ئەگەر سىزلەر ھۆكۇما، تەئبىر ئىلمىغە دەنا بولساڭىزلەر تەئبىر ئەيتىڭىـــزلەر.» بۇ ھۆكۇما - مۇنەججىملەر تۇش تەئبىرىنى بىلمەدىلەر. ھەيران بولدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «بۇ مىزاجىنىڭ ئىختىلافىدا كۆرگەن تۇشدۇر، مۇنىڭ تەئبىرىنى بىلمەسمىز.» بەس، ئول شەرابدار كۆردىكىم، پادشاھنىڭ تۇشدىن كۆڭلى بىسيار غەم ۋە ئاشۇفتەدۇر. ھېچ كىم تەئبىرىنى بىلمەيدۇرلەر. بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. خاتىرىغە كېلىپ، ئەيدى: «يالغان تۇشكە مۇنداغ راست تەئبىر ئەيدى، شايەدكى بۇ تۇش تەئبىرىنى ئول بىلگەي.» بەس، پادشاھغە ئەيدى: «بۇ تۇش تەئبىرىنى بىر كىمەرسە بىلگەيكىم، ئانى مەن بىلۇرمەن، مېنى ئاڭا ئىبەرگەيل.» بەس، پادشاھ: «بارغىل!» دەپ ئەمر قىلدى ئەرسە، ئول زىندانغە كېلىپ قىچقىردىكىم: «ئەي راستگوي، ماڭا پادشاھ تۇشىنىـــڭ تەئبىرىنى خەبەر بەرگىل.» ئول تۇشنى تەقرىر قىلدى. بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. خۇدانىڭ قازاسىغە رىزا بېرىپ، سەبەبنى كۆڭۈللەرىدىن چىقارىپ، سەبەبنى مۇسەببەبۇل - ئەسبابغە تاپشۇرۇپ ئەيدىـلەر، ئېيتمادىلەركىم، زىندانىدىن چىقىپ ئەيتاي. بەس، ئەيدىلەر: «ئول يەتتە سېمىز ئۇي يەتتە يىل كەڭرۇلۇك، توقلۇق ۋە مەئاش فەراۋان بولماقى نەمۇنەدۇر؛ يەتتە ئۆل باش بۇ يىللاردا مىۋەلەر، نېئمەتلەر بىسيار ۋە بېشۇمار بولماقدىن نىشانەدۇر؛ ۋە يەنە ئول ئورۇق ئۇيكىم ئول يەتتەنى يىگەندۇر، بۇ يەتتە يىلدىن كېيىن يەتتە يىل قەھتلىك، تەڭلىكدىن ئەلامەتدۇر؛ ئول يەتتە قۇرۇغ باش سىزلەرگە كېلەدۇرغان تەڭلىك كۈنۈڭلەردىن تەنبىھ - خەبەردۇر؛ مۇندىن كېيىن يىللار كەلگەيكىم ھەق تەئالا خەلقنىڭ فەريادىغە دانەلەرنى يەردىن ئۈندۇرگەي، مىۋەلەرنى دەرەختلەردىن چىقارغاي، ناز - نېئمەت، مىۋەھاي لەززەت بېنەھايەت كەڭرۇلۇك ۋە فەراۋان بولغاي.» بۇ قەھتلىكدىن كېيىن فەرراخلىق بولماق تۇشنىڭ تەئبىرى ئەمەس، لېكىن

ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھەس. مۇنچە مىھنەت ۋە تەڭلىكدىن خەبەر بەردىلەر ئەرسە، شادلىقدا ھەم خەبەر ئەيتغايلەر، تائىنكى خەلايىق غەم - ئەندىشەگە قالماغايلەر. بۇ تەڭلىك مۇنداغ باقى قالغاي، ۋە يەنە بۇ تەرىقە تەئبىر ئەيتماقنىڭ بىر تەرىقەسىدۇركىم، ئەگەر يامان تۈشكە تەئبىر ئەيتسە ئارقاسىدىن ياخشى فال ئەيتغاي. ئەگەرچە تۈشدە ئاڭا دەلىل ۋە ئىفادە بولماسا، ئىشىتكۈچى ئەزەلى شاد بولغاي. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھەس. بۇ تەرىقە تەئبىر ئەيتتىلەر ۋە يەنە بۇ تەڭلىكدىن تەدبىر ھەم ئەيدىلەر: «ئاندىغكى، بۇ يەتتە يىل فەرراخلىقدا زىرائەتلەرنى قىل يىسىزلەر، ئورۇپ باشنى يىغقايسىزلەر، تا ساسىماغاي، مىتە ھەم يىمەگەي.»

بەس، ئول شەرابدار كېلىپ، پادشاھغە ۋاقىئىنى بەيان قىلدى. پادشاھ بىسيار شاد بولۇپ، ئەيدى: «مۇنداغ ئالىم، دانىشمەندنىڭ جايى نېچۈك زىندان بولغاي، بارىپ ئالىپ كەلگىل!» دەپ، ئول شەرابدارنى بۇيرۇدى. بەس، ئول زىندانغە كەلدى ئەرسە، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھەس. بىلدىلەر. ھەق تەئالا بىسەبەب ئۆز فەزل كەرەمىدىن شادلىق، خالاسلىق كەرامەت قىلدى. بۇلەر ھەم ئۆزلەرىگە سەبر ۋە مەردانەلىك پېشە قىلدىلەر. ۋە يەنە پادشاھ قاشىدا بولادۇرغان ھالەرىنى ئەندىشە قىلدىلەركىم: «مېنى پادشاھ ئالىم ۋە دانىشمەند بىلىپ ئالىپ بارۇر، خاتۇنلار تۆھمەتىدىن زىندانغە تۈشكەنىمدىن ئاگاھ بولۇر، خۇشرۇي يىگىتلەرگە خاتۇنلار تۆھمەتى ياۋۇق مەھكەمدۇر. بەس، پادشاھ كۆڭلىدە زىيانكار ۋە خىيانەتدار گۇمان قىلۇر. مېنىڭ پادشاھ ئالىدا ئانچە قەدر - قىممەتىم بولماغاي.» دەپ ئۆزلەرىنىڭ بىگۇناھلىقلەرىنى، ئاندىن زىنداندىن چىقماقنى ئىرادە قىلدىلەر. بەس، ئەيدىلەر: «ئەي شەرابدار، ئول پادشاھنىڭ قاشىغە بارغىل، تا ئول قولىنى كەسكەن خاتۇنلاردىن سورراسۇنلەركىم، مېنى نېچۈك گۇناھ بىرلە زىندانغە سالىپدۇر. ئول خاتۇنلار تۆھمەتىنىڭ راستلىقىغە گۇۋاھلىق بەرسۇن. مەن چەندان يىلدۇركىم، بىر خاتۇن تۆھمەتى بىرلە زىنداندا زۇلۇم - سىتەم تارتارمەن. ئانىڭ راستى ھەم مەئلۇم بولسۇن، ئاندىن چىقغايمەن.» بەس، شەرابدار پادشاھ قاشىغە باردى، بۇ ۋاقىئىنى بەيان قىلدى. پادشاھ ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھەس. نىڭ سەبرۇتاقەت، مەردانەلىكىدىن تەئەججۇب قىلىپ، تەھسىن - ئافەرىن قىلدىلەر...... بەس، ئاندىن كېيىن پادشاھ ئول

خاتۇنلارنى، زىلەيخانى ھازىر قىلدى. ئەيدىكىم: «ئەي خاتۇنلار! يۇسۇف سىزلەرگە قەسد ۋە مەيل قىلدىمۇ يا سىزلەر ئاڭامۇ؟» بەس، خاتۇنلار ئەيدىلەر: «مەئازەللاھكى، بىز يۇسۇفدىن ھەرگىز يامان ئىش ۋە خىيانەت ئەندىشە بىلمەدۇك.» زىلەيخا ئەيدى: «مەن يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى ئۆزۈم خاھلاپ، مەيل - رىغبەت قىلدىم. ئانىڭدىن مەيل - خاھىش كۆرمەدىم. ئول راستگويلاردىن ئەردى.» بەس، ئول خاتۇنلار پادشاھ ئالدا ئىقرار قىلدىلەر ئەرسە، شەرابدار ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. قاشلەرىغە باردى ۋە ئەيدى: «زىلەيخا ئۆز گۇناھىغە ئىقرار قىلدى، سىنىڭ پاك ۋە بىگۇناھلىغىڭ پادشاھ ئالدا مەئلۇم بولدى.» بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. شاد - خۇررام بولدىلەر. بەس، ھەممە خەلق ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى بىگۇناھ ۋە پاكلىق بىرلە بىلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. ئۆزلەرىدە بىر ئەجەب پەنداشەت بولماقلەرىدىن قورقۇپ ئەيدىلەر: «مەن گۇناھدىن، يامان ئىشدىن ئۆزۈمنى يىغالمادىم، نەفسىم گۇناھغە مايىل ۋە راغىبدۇر. مەگەر پەرۋەردىگارىم ئۆز رەھم شەفقەتى بىرلە مىنى گۇناھ - مەئسىيەتدىن ساقلادى.» ئاندىن پادشاھ ئەمر قىلدى: «يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى كەلتۇرۇڭلار! مەن ئۆزۈمگە خاس مەھرۇم قىلۇرمەنكىم، ئانداغ ئاقىل - خىرەد مەندكىمدۇر.» بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى ئەزىز مىسرى ئازاد قىلدى. ئاندىن، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نى پادشاھ ھۇزۇرىغە كەلتۇردىلەر. ئەۋۋەل پادشاھ ئۇلەرنى ستايەش قىلدىلەر، ئۆزىر ئەيتتىلەر. ئەيدى: «بۈگۈن ماڭا سەندىن ئەزىزراق، دوستراق ھىچ نەرسە يوقدۇر.» بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. ئەيدىلەركىم: «ئەي پادشاھ! ئول تۇشكىم سەن كۆردۇڭ، ئانىڭ تەئبىرىنى كۆرمەي چارە يوقدۇر. بەس، بۇ يىلدا ئانچەكى قۇدرەت باردۇر، مەئاش جەمئ قىلماق لازىمدۇر؟ خەزىنە ۋە ئانبارلارنى يىغماق ۋاجىبدۇر. ئانى تازا ساقلاماقغە بىر كىشى بولغاي. مىنى خەزىنەدار قىلغىلكىم، مەن تازا ساقلاماقنىڭ تەرىقىنى بىلۇرمەن. خىيانەت ھەم قىلماسمەن.» پادشاھ خەزىنەسىنى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. غە تاپشۇردى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. بۇ خەزىنەدارلىقنى دۇنيا ئۇچۇن، يا ئۇلۇغلۇق ئۇچۇن ئىختىيار قىلمادىلەر، بەلكى پادشاھنىڭ ھەققىنى ئادا قىلماق ئۇچۇن ئەردىكىم، بۇلەرنى زىنداندىن خالاس قىلدىلەر، ئازاد

بولماقلىرىغه بائىس بولدى. بەس، بۇ خىزمەت بىرلە پادشاھنىڭ ھەققىنى ئادا قىلغايلەر، پادشاھنىڭ ئول ۋەقتدە مۇندىن ئۆزگە خىزمەتى يوق ئەردى. بەس، پادشاھ ئانبارلارغە خەزىنەدار قىلدى ئەرسە، ھەرنە مەئاش جۇملەسىدىن بار ئەردى، بۇ يەتتە يىلدا جەمئ قىلدىلەر؛ ئانبارلارنى توشقازىپ مەھكەم قىلدىلەر. بۇ ھەممەسى يۇسۇف ئەلەيھ.س. نىڭ تەسەررۇفلەرىدە ئەردى. ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. زىنداندىن چىقىپ، ئىككى يىلدىن كېيىن، ئەزىز مىسىر ئۆلدى. پادشاھ تەمام خەزىنەدارلىقنى يۇسۇف ئەلەيھ.س. غە تاپشۇردى. بەس، نەچەند روزگار ئۆتتى ئەرسە، پادشاھ ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. غە ئەيدى: «ۋەفادار ۋە ھەقگۇزارلىقكىم ئەزىز مىسىرغە قىلدىڭ. ماڭا ئاررۇ بولۇدۇركىم ساڭا زىلەيخانى ئالىپ بەرسەم.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «فەرمان سىنىڭدۇر.» بەس، پادشاھ زىلەيخانى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. غە ئالىپ بەردى. بەس، بىر يەردە بولدىلەر. زىلەيخا ئەيدى: «ئەي، يۇسۇف ئەلەيھ.س. رۇخسەت بەرگىل، تاكىم كۆڭلۈم ئەسرارىنى ساڭا ئەيتغايمەن. ئانداغ گۇمان قىلماغىلكىم، ساڭا گىرىفتار ۋە مەيلان يەنەغە بولماغاندۇرمەن. بۇ بەلاغە قالماقىمغە ئىككى ئۆزرۈم باردۇر: بىرى ئولكىم، جەھەندا سەندەك ياخشى ۋە خۇشرويى جوۋان يوقدۇر، ھەركىم ساڭا گىرىفتارلىق بىقەرار قىلسە مەئزۇردۇر؛ ۋە يەنە ئولكىم، مىنىڭ جۇفتۇم ئەزىز مىسرى نامۇراد ئەردى. مەندەك جوۋان - ھۇشدار ئانداغ مەردۇناكار بىرلە سەبر - تاقەت قىلدىم. ھەرگىز سەندىن ئۆزگەگە مەيل - رىغبەت قىلمادىم. ئانداغكى، خۇدانىڭ مىھرى بىرلە ئانادىن تۇغۇلغاندەك، ئۆزۈمنى پاك ساقلادىم.» يۇسۇف ئەلەيھ.س. بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ شاد - خۇررام بولدىلەر. ئانىڭ بىرلە قاۋۇشتىلەر ئەرسە بىكر تاپتىلەر، تا ئاخىر ئۆمرىغە ئانداغ بىكر ئەردىلەر. مۇنداغ، ھەق تەئالا پەيغەمبەرلەرغە كۆجىلەرىنى زىنادىن پاك ۋە مەئسۇم ساقلار، ئەگەرچە كافىر بولسە ھەم، نوھ ۋە لوت ئەلەيھ.س. نىڭ كۆجىلەرىدەك ۋە يەنە ھىچ پەيغەمبەرلىكلەرىدىن ئىلگەرى ھەم بۇتغە تابىنمادىلەر.

ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. نىڭ زىلەيخادىن ئىككى ئوغۇللەرى بولدى، بىرى ئەفراھىم، بىرى مىيشا. ۋە يەنە نەچەند روزگاردىن كېيىن، ھەزرەتى

يۈسۈف ئەلەيھ.س. نى ۋەزىر قىلدى، تەمامى مەملەكەت ئىشنى ئۇلەرغە تاپشۇردى، ئۇلەردىن بىمەسلەھەت ئىش قىلمادى. ئانداغكى، يەتتە يىل فەراخلىق، كەڭرۇلۇك بىرلە ئۆتتى ئەرسە، قەھتلىك، تەڭلىك يىللارى يەتتى. تۆرت يىل ھىچ غەم يىمەدىلەر، ئانچە يىغقان مەئاشلارىنى يىدىلەر، قالغان ئۈچ يىل نەچە قەھتلىك بولدى. روبى زەمىندە پادىشاھى مىسردىن ئۆزگەدە بۇغداي يوق ئەرمىش دەپ، بۇ خەبەر ئالەمدە فاش بولدى. ئەتراف - جەۋانىبدىن خەلق مال - ئەمۋال ئالىپ، مىسرغە يۈزلەندىلەر. ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. بۇغداي ساتىپ، مال - ئەمۋاللارنى پادىشاھنىڭ خەزنەسىغە يىغدىلەر. كەنئاندا ھەم قەھتلىك ئەردى. ئانداغ خەبەر ئىشىتتىلەركىم، پادىشاھى مىسرنىڭ مەئاشى بارئىمىش، خەزنەدارى مۇسۇلمان ۋە ئىبراھىم ئەلەيھ.س. نىڭ دىنلەرىدە كىشى ئەرمىش، خەلايىقغە بىسيار ياخشىلىق قىلغۇر ئىمىش. بەس، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. ھەزرەتى يۈسۈف فىراقلەرىدە يىغلاپ كۆزلەرى نابىينا بولغان ئەردى. ئوغلانلارىغە ئەيدىلەر: «مىسرغە بارىپ، بىر مۇنچە مەئاش ساتىپ ئالىپ كېلىڭلار. مەن ئىشتىپدۇرمەنكىم، پادىشاھى مىسرنىڭ خەزنەدارى ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. نىڭ دىنلەرىدە ئەرمىش. ئاڭا بىز ھەم ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. نىڭ فەرزەندلەرىدىندۇرمىز دىگەيسىزلەر، تاكىم سىزلەرگە دوستلۇق بىرلە مەئاش بەرگەي.» ئەيتىپدۇرلەر، ئوغلارىنى ئىبەردىلەر. بۇن يامىنكىم ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. بىرلە بىر ئانادىن ئەردى، ئۇلەرنى يۈسۈفنىڭ يادكارى دەپ ئالىپ قالدىلەر. بۇلار مىسرغە كېلىپ، ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. قاشلەرىغە باردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. تانۇدىلەر. ئۇلار مۇنداغ ئۇلۇغ ئىززەتدە كۆرۈپ، گۇمان قىلدىلەركىم، بىر كىمەرسە سوردىكىم: «نە ئىشغە كەلدىلەر؟». بۇلار ئەيدى: «مەئاش ئالغالى كەلدۇك.» ۋە يەنە بۇلارنى قورقۇتماق ئۈچۈن ئەيدى: «سىزلەر جاسۇس كۆرەنۇرسىزلەركىم، خەبەر ئالغالى كەلگەن بولغايسىزلەر.» ئەيدىلەر: «بىز ھىچ پادىشاھنى بىلمەسمىزكىم، سەھرا خەلقىدۇرمىز. كەنئاندىن بىز ئون بۇرادەردۇرمىز. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىسسەلامنىڭ ئوغلانلارى، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. نىڭ نەبىرەلەرىدۇرمىز. تەمامى خەلققە قەھت بولغاندەك بىزگە ھەم قەھت بولدى.» ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. بۇرادەرلەرىدىن

خەبەر ئالماق ئۈچۈن ئەيدىلەر: «ئەگەر ئۇن بىر بۇرادەردۇرسىزلەر، نىچۈكدىن ئۇن كەلدىڭلار؟» ئەيدىلەر: «ئول بىر بۇرادەرىمىز بىزدىن كىچىكرەك ئەردى، ئاتامىز بىزدىن مېھرىبانراق ئەردى، ئانى قاشىدا ئالىپ قالدى.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «ئاتاڭىزلار پەيغەمبەر بولسە نىچۈكدىن كىچىكنى ئۇلۇغىدىن دوست تۇتارمۇ؟» بۇلار ئەيدىلەر: «ئانىڭ ھەمزاد يەنە بىر بۇرادەرى بار ئەردى، يۇسۇف ئاتلىغ، ئاتامىز ئانى بىنەھايەت دوست تۇتار ئەردى، ئانى بۆرى يىدى ئەرسە، ئانىڭ ئورنىدا مۇنى كۆرۈپ، ئۆزىدىن جۇدا قىلماقغە تاقەتى يوقدۇر.» ئاندىن ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «سىزلەرگە بۇغداي بىرۇرمەن، بەشەرتىكى، يەنە بىر نەۋبەتدە ئول بۇرادەرىڭلەرنى ئالىپ كېلىڭلار.» ئاندىن ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ھەر قايسىغە بىر ئۇلاغ بۇغداي بۇيرۇدىلەر. بۇلار بىر مۇنچە زىيادە بەرمەكنى تەلەپ قىلدىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «پادىشاھ مۇندىن زىيادە بەرمەكنى بۇيرۇمادى، ئەگەر يەنە بىر نەۋبەت كەلسەڭلار زىيادە قىلىپ بىرۇرمەن.» بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: شەمئۇننى بۇن يامىنغە گۆرۈ ئالىپ قالدىلەر. بۇ قەۋل دۇرۇست ئەمەسدۇر. چۇنكى، ئەگەر مۇنداغ بولسە، ئۇلار ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. دىن گۇمان قىلۇر ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئۇلارغە قەۋل تۇتتۇردىلەر: «ئەگەر ئول بۇرادەرىڭلارنى ئالىپ كەلسەڭلەر بۇغداينى زىيادە قىلىپ بىرۇرمەن. ۋەگەرنە ئەسلا بەرمەسمەن.» بۇلار ئەيدىلەر: «بارىپ ئاتامىزدىن دەرخاست قىلالى، شايەد ئالىپ كەلگەيمىز.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. بىلدىلەركىم، بۇلارنىڭ ئەمۋالى كامدۇر، ئەگەر پۇل تاپالماسالەر كەلمەس. چاكەرلەرىگە بۇيرۇدىلەركىم: «بۇلارنىڭ پۇللارىنى ئاڭلاتماي تاغارغە سالغىل». چاكەرلەر ئانداغ قىلدىلەركىم، بۇلار يانىپ كەنئانغە كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. غە ئەيدىلەر: «بۇن يامىننى بىزنىڭ بىرلە يەنە بىر نەۋبەت ئىبەرگىل، بىزگە زىيادە بۇغداي بەرمەكنى بۇ ۋەجھىدىن قىلدى. بىز بۇ نەۋبەت ئالىپ بارىپ، بىر خەرۋار بۇغداي زىيادە كەلتۈرگەيمىز. بىز بۇن يامىننى ياخشى ئاسراغايمىز، ئانى زايىئ قىلماغايمىز». ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «بۇن يامىن ئۈچۈن ئايا ئەمىن بولۇرمەنمۇ سىزلەردىن ئانداغكى ئىلگەركى بۇرادەرىڭلەردىن ئەمىن بولغان ئەردىم.» بۇلار ئەيدىلەر:

«ئەي ئاتا، ئىبەرمەي چارە يوقدۇر، چۈنكى پادشاھ بىزگە ئۇل بۇرادەرىڭلەرنى ئالىپ كەلمەسەڭلەر بۇغداي بەرمەسمەن دەپ قەۋل تۇتتۇردى.» ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ‍ـس. ئەيدىلەر ئەرسە، بەس، ئاللاھ تەئالا نىگاھباندۇر، ياخشى رەھىم ـ شەففەت قىلغۇچىدۇر. بەس، بۇلار قاچالارىنى ئاچتىلەر ئەرسە، كۆردىلەركىم، ئالىپ بارغان پۇللارىنى ياندۇرۇپ ئىبەرىپدۇر. ئەيدىلەر: «ئەي پەدەر، ئۇل پادشاھ سىنىڭ ئەۋلادىڭدىن بولغانى، ۋەگەرنە بىزگە بۇ ياخشىلىقنى قىلماس ئەردىكىم، پۇلىمىزنى ياندۇرۇپ ئىبەرىپدۇر. بىز بۇ نەۋبەت بۇن يامىننى ئالىپ بارىپ، ئەھلى ئەيالغە مەئاش كەلتۇرگەيمىز، ئانى ياخشى ئاسراغايمىز. بىر ئۇلاغ بۇغداي زىيادە ئالىپ كەلگەيمىز.» ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ‍ـس. ئەيدىلەر: «مەن بۇن يامىننى ئىبەرمەسمەن، تاكى سىزلەر ئانى سەلامەت كەلتۇرمەككە ئاند ئىچمەگۈنچە؛ ئەگەر سەلامەت كەلتۇرمەسەڭىزلەر ھەممە ھەلاك بولغايسىزلەر.» بەس، بۇلار ھەممەلەرى ئاند ئىچتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ‍ـس. ئەيدىلەر: «ئاللاھ تەئالا بۇ سۆزۈڭلەرگە گۇۋاھدۇر.» ۋە يەنە ئەندىشە قىلدىلەركىم، بۇلار ئون بىر ئوغۇل بىر دەرۋازەدىن جۇغلاشىپ كىرسەلەر كۆركۆتكەي دەپ ئەيدىلەر: «ئەي ئوغلانلارىم، بىر دەرۋازەدىن يەكبارە كىرمەگەيسىزلەر. ھەر قايسىڭلار بۆلەك دەرۋازەدىن كىرىڭلار.» ۋە يەنە كۆڭۈلللەرىدە ئەيدىلەر: «ئەگەر قەزايى ئىلاھى جارى بولغان بولسە، تەدبىر ـ ھىلەنىڭ ھىچ مەنفەئەتى يوقدۇر.» دەپ خۇداغە تەۋەككۇل قىلىپ، بۇن يامىننى بۇلار بىرلە ئىبەردىلەر.

ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ‍ـس. ھۇنۇز نابىنا بولماغان ئەردىلەر. بەس، بۇلار ئۇل دىرەملەرنى ئالىپ مىسرغە كەلدىلەر. ھەر قايسىلارى بۆلەك دەرۋازەدىن كىرىپ، بۇن يامىننى ئالىپ، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ـس. قاشلەرىغە كىردىلەر. ئەيدىلەر: «ئۇل سەن ئەيتغان بۇرادەرىمىز بۇدۇر.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ـس. بىسيار شاد بولدىلەر. ئەمما ئۆزلەرىنى ئاشكارا قىلمادىلەر. بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىنى بىر مىھمانخانەگە تۈشمەككە بۇيرۇدىلەر ئەرسە، بۇن يامىن تەنھا قالدى. ئەيدىلەر: «بۇ مىنىڭ قاشىمغە تۈشسۇن.» بۇن يامىن ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ـس.نى تانۇمادى ئەرسە، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ـس. يالغۇز مەندىن قورقماغاي دەپ، خىلۋەت قىلىپ

ئەيدىلەر: «مەن بۇرادەرىڭ يۇسۇفدۇرمەن. بەس، خۇدانىڭ رەھمەتىدىن نەۋمىد بولماغىلكىم، بۇرادەرلەر ماڭا ئانچە قىلغۇلۇقلارنى قىلدىلەر. لېكىن مەن تىرىكدۇرمەن.» بەس، بۇن يامىن بىسيار شاد بولدىلەر. ئۇلەرغە چەندان خەبەرلەر ئەيتتىلەر. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «مېنى ئۇلارغە ئەلھال ئەيتماغىل، تاكى بىر تەدبىر بىلە سېنى ئالىپ قالغايمەن.» بەس، ئۇلارغە بۇغداي بۇيرۇپ بەردىلەر ئەرسە، چاكىرلەرغە ئەيدىلەر: «پادىشاھنىڭ بىر ئالتۇن پەيمانى بار ئەردى، بۇن يامىننىڭ قاچاسىغە ئانى ئاڭلاتماي سالىڭلار.» بەس، چاكىرلار ئانداغ قىلدىلەر. يەنە بىر قەۋلىدە ئالتۇن جام ئەردى دەپدۇرلەر. بەس، ئۇلار بۇغداينى قاچىلاپ ئالغاندىن كېيىن، مۇنادىي قىلدىلەر: «ئەي كارۋان خەلقى! ئايا سىزلەر ئوغرىسىزلەرمۇكىم، پادىشاھنىڭ ئالتۇن قاچاسىنى ئالغايسىزلەر!» بۇ سۆزنى چىن كۆڭۈللەرى بىرلە ئەيتمادىلەر. چۇنكى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. بىلۇر ئەردىلەركىم، بۇلار دوزئەمەسدۇرلەر، دوزلۇق ئۇلارغە ئەمەسدۇر...... بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. نىڭ كىشىلەرى ئول جامنى ئىزدەدىلەر. بۇلار ئەيدىلەر: «نىمە ئىزدەرسىزلەر؟». ئۇلار ئەيدى: «پادىشاھنىڭ جامىنى ئىزدەرمىز. ھەركىم ئول جامنى تاپىپ كەلسە، ئاڭا بىر ئۇلاغ بۇغداي بەرمەككە زامىندۇرمەن.» بۇلار ئەيدىلەر: «قەسەم بەخۇداكى، بىز مىسرغە فەساد ئىشلەر قىلغالى ۋە ئوغۇرلۇق قىلغالى كەلگەن ئەمەسدۇرمىز. ئۆزۈڭلەر ھەم بىلۇرسىزلەر.» بەس، ئۇلار ئەيدىلەر: «ئەگەر جام سىزلەردىن چىقسە، بۇ سۆزۈڭلەر يالغان بولسە، جەزاسى نەدۇر؟» بۇلار ئەيدىلەر: «ھەركىمنىڭ يۈكىدىن ئول جام چىقسە، ئول كىشى سىزلەرگە بولسۇن.» ئانداغكى، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. نىڭ دىنلەرىدە ئوغرىنىڭ ھۆكمى بۇ ئەردى؛ ئەمما مىسر پادىشاھى بىر پۇل ئوغۇرلاغانغە ئىككى پۇل بۇيرۇر ئەردى. بەس، ئەۋۋەل بۇلارنىڭ يۈكلەرىنى باقتىلەر ئەرسە، ئول جامنى بۇن يامىننىڭ يۈكىدىن تاپتىلەر ئەرسە، بۇلار خىجىل بولۇپ ئەيدىلەر: «ھەر بەلاكىم بىز كۆرەرمىز، سەندىن ۋە بۇرادەرىڭدىن كۆرەرمىز.» بۇن يامىن ئەيدىلەر: «مەن، بۇرادەرىم سىزلەرنىڭ بەلا - مېھنەتىڭلەردىن قۇتۇلماسمىز. بۇرادەرىمنى ئالىپ بارىپ، بۆرى يېدى دەپ زايىئ قىلدىڭلار. مېنى ئالىپ كېلىپ دوزلۇق بەدنامى بىرلە بۇ خەلقغە بېرۇرسىزلەر.» ئول بۇرادەرلەر

ئەيدىلەر: «ئول جامنى يوكۈڭدە كىم قويغاندۇر؟» بۇن يامىن ئەيدى: «مەن بىلمەسمەنكىم، سىزلەرنىڭ قاچاڭلارغە پۇل سالغان كىشى قويغان بولغاي.»

بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. بۇ تەدبىر بىلە بۇرادەرلەرنى ئالىپ قالدىلەر. ھەق تەئالا خەبەر بىرىپدۇر: يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. غە بۇ تەدبىرنى مەن تەئلىم بەردىم، بولماسا پادىشاھنىڭ دىنىچە بۇرادەرنى ئالالماس ئەردى. بەس، بۇلار ئۆزلەرنى يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. غە راست بىلدۇرمەك ئۇچۇن ئەيدىلەر: «بۇ ئوغۇرلۇق قىلسە ئەجەب ئەمەسدۇركىم، مۇنىڭ بۇرادەرى ھەم ئوغۇرلۇق قىلغان ئەردى.» بۇ سۆزدىن ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھ‍ىس. نىڭ كەمەر بەندلەرى ۋاقىئەسىنى قەسد قىلدىلەر. بەس، يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. بۇلارنىڭ يالغانچىلىقلەرنى ئەسلا زاھىر قىلمادىلەر. كۆڭۈللەرىدە ئەيدىلەر: «سىزلەر ھەرنە قىلغۇلۇقنى ماڭا قىلدىڭلار، ئانچە بۇھتان ۋە يالغاننى ماڭا ئەيتۇرسىزلەر. ھەق تەئالا سىزلەرنىڭ قىلغان ـ دىگەنىڭلەرگە دانادۇر.» بەس، بۇلار يەنە ئەيدىلەر: «ئەي ئەزىز، ئەگەر سەن بۇرادەرىمىزنى ئالساڭ ھەقدۇركىم، بىزنىڭ شەرىئەتىمىزدە ھەم ئانداغ. لېكىن بىزنىڭ ئاتامىز باردۇركىم، بىر ئوغلىنى بۆرى يىگەن ئەردى، ئانىڭ فىراقى ئوتىغە مۇنىڭ جەمالى زۇلالى بىرلە تەسكىن بىرۇر ئەردى. بۇ بۇرادەرىمىز ئورنىدا بىزنىڭ ھەر قايسىمىزنى خاھلاساڭ، ئانى بىزنىڭ بىرلە ياندۇرساڭ. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. ئەيدىلەر: «مەئازىللاھكى، مەن بىرنىڭ جەزاسىغە يەنە بىرنى ئالماسمەن». بەس، بۇلار بىلدىلەركىم بۇ سۆزلەر قەبۇل بولمايدۇر. بەس، زور كۈچ بىرلە ئالماق مەسلەھەت قىلدىلەر. بۇلارنىڭ ئۇلۇغى روبىل ئانداغ ئەردىكىم، ئەگەر غەزەبى كەلسە، بەدەنىدەكى تۈكلەرى ئېگىنىدىن تىشىپ چىقار ئەردى؛ ئەگەر قىچقارسا ئاۋازىنى ئىشتكەنلەر ئۆلەر ئىدى. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ‍ىس. ئەۋلادلارىدىن بىر كىشى ئەئزاسىنى تۇتماغۇنچە ئاچچىغى باسىلماس ئەردى. بەس، روبىل ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. قاشلەرىغە كەلدى، ئەيدىلەر: «ئەزىزى مىسىر، مىنىڭ بۇرادەرىمنى بەرگىل، ۋەگەرنە مىنىڭ غەزەبىم كېلۇر، بىر ئاۋاز قىلۇرمەن، سەن ۋە تەمامى مىسىر خەلقى ھەلاك بولۇرلەر!» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. بىلۇر ئەردىلەر، باقتىلەركىم، تەمامى ئەئزاسىدىن تۈكلەرى چىقىپدۇر. ئوغلانلەرى ئەفرائىمغە

ئەيدىلەر: «سەن ئاھستە بارىپ، روبىلنىڭ بازۇسىنى تۇتغىل.» ئەفرائىن بارىپ، روبىلنىڭ ئۆشنىدىن تۇتتى ئەرسە، ئاچچىغى باسىلدى. بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «مەن بۇ ئوغۇلدىن قولۇمنى يىغماسمەن، ھەرنە قولۇڭدىن كەلسە قىلغىل!» بەس، روبىل ئانچە قىچقىرماقغە زور قىلدى ئەرسە، ئاۋازى چىقمادى. ھەيران قالىپ ئەيدى: «ماڭا ئانداغ مەئلۇم بولۇركىم، بۇ ئۆيدە يەئقۇب ئەلەيھ.س. نىڭ ئەۋلادلارىدىن كىشى بولغايكىم، مىنى ئول تۇتۇپدۇر، مىنىڭ غەزەبىم ۋە قۇۋۋەتىم كەم بولۇپدۇر.» بەس، ئاندىن كېلىپ، بۇرادەرلەرىگە ۋاقىئەنى بەيان قىلدى ئەرسە نەۋمىد بولدىلەر. ۋە يەنە بىر رەۋايەتدە ئانداغ كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. بۇن يامىنغە ئۆزلەرىنى ئاشكارا قىلمادىلەر. لېكىن ئول سائىنى بۇن يامىندىن تاپىپ ئالدىلەر ئەرسە، ئول سائىنى بىر قاقتىلەر، بىر ئاۋاز چىقتى، قۇلاق سالىپ ئەيدىلەر: «بۇ سائ ئەيتۇر، سىزلەر ئون ئىككى بۇرادەر ئىكەنسىزلەر، بىرىڭلارنى ساتىپسىزلەر.» بۇن يامىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ قوپۇپ تەئزىم قىلىپ ئەيدى: «ئەي پادشاھ، سورغىلكىم بۇرادەرىم تىرىكمۇ؟». ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. يەنە قاقىپ ئەيدىلەر: «تىرىكدۇركىم سەن ئانى كۆرەرسەن دەيدۇر». يەنە ئەيدىلەر: «ئەي پادشاھ يەنە سورغىلكىم، بۇ سائىنى كىم ئوغۇرلاپ ئىكەن؟» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. يەنە قاقتىلەر ئەرسە: «بۇ سائىم غەزەب قىلىپ ئەيتۇر، مەندىن نە سورارسەن، ئۆزۈڭ كىمنىڭ يۈكىدىن ئالدىڭ، بىلۇرسەن!؟» بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. بۇن يامىننى بەرمەدىلەر ئەرسە، بۇلار ئەيدىلەر: «ئەمدى بىز نېچۈك قىلۇرمىز، ئاتامىز قاشىغە قايداغ بارۇرمىز، نېچۈك جەۋاب بېرۇرمىز!» بۇلارنىڭ ئۇلۇغى روبىل ئەردى. بەئزىلەر يەھۇدا ئەردى دەپدۇرلەر. ئەيدى: «بىلۇرمۇ سىزلەر، ئاتاڭلار نىمە دەپ ئەردى، نېچۈك ئەھد ـ مىساق ئالىپ ئەردى: بۇ ئوغلۇمنى ئالىپ كەلمەسەڭلار ھەممە ھەلاك بولۇرسىزلەر! ئىلگەرى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ.س. غە نە ئىش قىلدىڭلار! مەن تا ئاتامنىڭ ئەمرى بولماغۇنچە مۇندىن ھېچ قايان بارماسمەن، تا ماڭا مۇندا ئەجەل يەتكەي ئۆلگەيمەن. ئەمدى سىزلەر بارىڭلار، بۇن يامىن دوزلۇق قىلدى، بىز ئانى ساقلاماق ئەردۇك، ئانچەكى قۇدرەتىمىز بار ئەردى ساقلادۇق؛ ئانىڭدىن مۇنداغ ئىشلارنى بىلمەدۇك؛ ئەگەر بۇ سۆزۈمىزگە باۋەر

قىلماسلىق كارۋان خەلقىدىن سورىغىلىكىم، بىز ئۇلار بىرلە ھەمراھ ئەردۇك. ئول سائە كىمنىڭ يۈكىدىن چىقىپدۇر، ئەيتۇرلەر. بىز راستگويدۇرمىز.»

ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «ھەر باركى سىزلەر مېنىڭ قاشىمدىن بارۇرسىزلەر، بىرئىلار يوق بولۇپ كېلۇرسىزلەر. ئىلگەرى بارىپ شەمئۇننى يوق قىلدىڭلار.» بۇلار ئەيدى: «شەمئۇننى ئىلگەرى گېرەۋ ئالىشىپ قالدى. بۇن يامىن دوزلۇق قىلدى. يەھۇدا كەلمەدى، تۇرۇپ قالدى.» ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «بۇ سىزلەرنىڭ ئىتتىفاق بىرلە قىلغان ئىشىڭلاردۇر. بەس، مەن سەبر قىلۇرمەن، شايەدكى ھەق تەئالا ھەممە فەرزەندلەرىمنى قاۋۇشتۇرغاي!» بەس، بۇلاردىن يۈز ئۆيرۇدىلەر، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى يادلانىپ، دەردۇ ھەسرەت تارتتىلەر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. نىڭ كۆزلەرى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نىڭ غەملەرىدە يىغلاپ، كۆزلەرى ئاقارىپ ئەردى. بۇلار ئەيدىلەركىم: «ئەي ئاتا، قاچانغە يۇسۇفنى ياد قىلۇرسەنكىم كۆزلەرىڭ ئاقاردى، پىرى زەئىف بولدۇڭ، تېخى مۇنداغ دەرسەن. ئۆلمەكنى ئەندىشە قىلماسسەن.» بەس، ھەزردتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «مەن بۇ غەممىنى سىزلەرگە ئەيتماسمەن، ھەق تەئالاغە ئۆز ھالىمنى ئەرز قىلۇرمەن. ھەق تەئالادىن ھەرنە كەلسە بىلۇرمەن. سىزلەر بىلمەسسىزلەر.» چۇنكى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. ئول تۇشنىڭ راستلىقىنى بىلۇر ئەردىلەر. ۋە يەنە ھەزرەتى ئەزرائىل ئەلەيھىس. دىن تۇشلەرىدە سورغان، ئەيدىلەركىم: «فەرزەندىم جانىنى قەبز قىلدىڭمىزمۇ؟» ئۇلەر: «قەبز قىلمادىم» دىگەن ئەردىلەر. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نى تىرىك بىلۇر ئەردىلەر.

بەس، ئەيدىلەر: «سىزلەر مىسرغە بارىپ، يۇسۇف ئەلەيھىس. نىڭ، ئول بۇرادەرىڭلارنىڭ خەبەرىنى ماڭا كەلتۇرۇڭلار. خۇدانىڭ رەھمەتىدىن نەۋمىد بولماڭلار.» بۇلار بىر مۇنچە پۇل تاپىپ، ۋە يەنە بىر مۇنچە ياغ، يۇڭ ئالىپ، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. قاشلەرىغە باردىلەر. ئەيدىلەر: «ئەي ئەزىز، بىزنى ئەھلى ئەيالىمىز بىرلە قەھت، ئاچلىق بىسيار تەڭ قىلدى. بىز ئازغىنە بىر مۇنچە سەرمايە تاپىپ كەلدۇك، بىزگە مەئاش بەرگىل، سەدەقە قىلغىل. ھەق تەئالا سەدەقە قىلغۇچىلارغە ياخشى ئەجرۇجەزا

بىرۇر.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. بۇرادەرلەرىدىن بۇ سۆزلەرنى ئىشىتتىلەر ئەرسە، بىردىلەركىم، قەھت بولارنى ۋە ئاتالەرىنى تەڭ قىلىپدۇر. سەبر - تاقەت قالغانى يوق. بەس، ئۆزلەرىنى ئاشكارا قىلدىلەر. ئەيدىلەركىم: «ئايا، بىلۇرمۇ سىزلەركىم، يۇسۇفكە، بۇرادەرىڭغە نەئىشلار قىلدىڭلار؟ ئانى قۇدۇققە سالدىڭلار، ئاتاسىدىن، بۇرادەرىدىن جۇدا قىلدىڭلار! يۇسۇفنى ھەق تەئالا ئۆز پەناھىدا ساقلادى، مەلىك - پادشاھلىقنى كەرەم قىلدى.» بەس، بولەر ئەيدىلەر: «ئايا، سەن يۇسۇفدۇرمۇسەن!» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «مەن-يۇسۇف، بۇرادەرىم بۇدۇرلەر.» ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالا بىزنىڭ ئارامىزدىن سىنى ئىلغاپ ئۇلۇغقە لايىق قىلىپدۇر. بىز سىنىڭ ھەققىڭدە يامان ئىشلار قىلدۇق. بەدكىردارىدىن بولدۇق.» بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. بىلدىلەركىم، بولار قورقتىڭلار. ئەيدىلەركىم: «مەن سىزلەرنىڭ قىلغانىڭلارغە مۇئاخەزە قىلماسمەن، سىزلەرنى ھەق تەئالا مەغفىرەت قىلغاي.» ئاندىن كىيىن يەئقۇب ئەلەيھىس. دىن خەبەر سوردىلەر. بولار ئەيدىلەركىم: «قاچانكىم بىزلەر ئاتامىز قاشىغە باردۇق، بۇن يامىن شىنىڭ قاشىڭدا قالدى ئەرسە، ئانىڭ غەمىدە يىغلاپ، كۆزلەرى نابىينا بولدى.» ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «بۇ كۆڭلەكىمنى ئالىپ بارىڭلار، يۈزلەرىگە ياقىڭلار، تاكى مىنىڭ ئىدىمنى ئالىپ، كۆزلەرى ئاچىلغاي. ۋە يەنە ھەممە ئەھلى ئەياللەرنى مۇندا ئالىپ كىلىڭلار.»

بەس، كارۋان مىسىردىن چىقتى ئەرسە، بولار ھەم ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. بەرگەن بۇغدايىنى، ئول كۆڭلەكنى ئالىپ چىقتىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا شامالغە فەرمان قىلدىكىم، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. يىدەلەرى كەنئانغە يەتتى. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. غە ئول يىد كەلدى ئەرسە، ئەيدىلەركىم: «مەن يۇسۇفنىڭ بۇيىنى ئالۇرمەن، مىنى ئۇججۇقۇيدۇر دىگەيسىزلەر.» قاشلەرىداقىلەر ئەيدى: «تەسەم بەخۇدايىكى، سەن ئىلگەركى ئارزۇ، ھەسرەتدە يۇسۇفنى ئۇنۇتماسسەن. قىرىق يىلدۇركىم ئارام قەرار ئالماسسەن. يۇسۇف ئەلەيھىس. تىرىكدۇر يا يوق». قاچانكىم، ياۋۇق يەتتىلەر، يەھۇدا ئول كۆڭلەكنى ئالدى، ئەيدى: «ئول كۈن ئول قانلىغ كۆڭلەكنى ئاتام ئالدىدا قويۇپ، يۇسۇفنى بۆرى يىدى دەپ خەبەر قىلغان مەن

ئەردىم. ئەلھال ھەم خۇشخەبەر ئالىپ بارۇرمەن» دەپ ئىلگەرى يۈردى. كۆڭلەكنى يۈزىگە ياپتى ئەرسە، ھەق تەئالا كۆزلەرىنى بىينا رەۋشەن قىلدى، ھەم پەيغەمبەرلىكلەرىگە مۆئجىزە ئەردى. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «مەن سىزلەرگە ئەيتىپ ئەردىم: خۇدادىن كەلگەن نەرسەنى مەن بىلۇرمەن، سىزلەر بىلمەسسىزلەر.» بەس، بۇلار ئەيدى: «بىزگە ھەق تەئالادىن مەغفىرەت تىلەگىل، بىز گۇناھكاردۇرمىز.» ئەيدىلەركىم: «ۋەقتى بولغاندا مۇناجەت قىلىپ ئامىرزىش تىلەگەيمەن.» ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. كېچە نەماز ئۆتەپ، دۇئا - مۇناجات قىلۇر ئەردىلەر. ئەيتىپدۇرلەركىم، ئازىنە كېچەسى ئامۇرزىش تىلەمەكنى ئىرادە قىلدىلەر. ھۆكۈمالار ئەيتىپدۇرلەركىم ئاستەلىك زاھىر بولۇر، جۇۋانلەردىن شىتاب بىلگۈرۈر. ئانداغكىم، ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س.نى ئول سائەت خۇداي تەئالا مەغفىرەت قىلغاي، دىدىلەر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. مەغفىرەت تىلەمەكنى ۋەئدە قىلدىلەر.

بەس، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. ھەممە ئەۋلادلارى بىرلە مىسرغە كەلدىلەر. ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. ئەيدىلەركىم: «ئىنشائاللاھ تەئالا، ئەمدى غەم - غۇسسەدىن ئەمىن بولغايمىز». ئاتالەرىنى تەختدە ئولتۇرغۇزدىلەر ئەرسە، ئاتا - ئانالەرى ئون بىر بۇرادەرلەرى ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س.غە سەجدە قىلدىلەر. مۇندا ئاتالەرى دەپ ئانالەرى بىرلە بىر تۇغقاننى ئەيتىپدۇرلەر. ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. ئاتالەرىغە ئەيدىلەر: «ئەي ئاتا، بۇ ئول تۇشۇمنىڭ تەئبىرىدۇر». خەبەردە ئانداغ كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. ھەزرەتى يۈسۈفنى تاپتى ئەرسە، ئەيدىلەر: «ئەي ئوغلۇم، ئاغالارىڭ قىلغان ئىشلارنى ماڭا بەيان قىلغىل.» ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «ئەي ئاتا، ئاغالارىم قىلغاننى سورماغىل، لېكىن خۇدانىڭ سەنەئى ۋە ئىرادەسىنى سورغىل، ھەق تەئالا ماڭا ئانچە فەزل - كەرەملەر قىلدى». ھەزرەتى يۈسۈف ئەلەيھ.س. خاھلامادىلەركىم ئاغالارى قىلغاننى ئاتالەرىغە زىكر قىلغايلەر. تاكىم ئاتالەرى ئۇلارنى دۈشمەن تۇتقاي. بۇ نەھايەت كەرەم ۋە جۇۋانمەردلىكدۇر. ۋە يەنە: «شەيتان بۇرادەرلەرىم كۆڭلىنى دۈشمەن قىلدى، ھەق تەئالا ماڭا مۇلۇك بەردى، تەئبىر ئىلمىنى ئەتا قىلدى» دەپ بۇرادەرلەرىنىڭ جەفا،

خەتالەرنى شەيتانغە نسبەت قىلدىلەر، تاكىم ئۇلارنىڭ كۆڭۈللەرى ئازۇردە - رەنجۇردە بولماغاي. بۇغايەت لۇتف - مەرھەمەتدۇر، مەردانەلىكدۇر. بەس، ھەرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نىڭ بۇ ئالەمغە ياخشىلىقى تەمام مۇيەسسەر بولدى؛ ھەممە غەمدىن خەلاس بولدىلەر ئەرسە، ئاخىرەت غەمىنى يەپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، مۇلۇك، پادشاھلىق بەردىڭ، تەئبىر ۋە ھىكمەت ئىلمىنى كەرەم قىلدىڭ. ئاسمان - زەمىننىڭ پەرۋەردىگارى، ئىككى جەھاننىڭ ئىگەسى، كارگۇزارى سەن. مېنى دىنى ئىسلام بىرلە بۇ ئالەمدىن ئالىپ بارغىل، مېنى سالىھ بەندەلەرىڭغە قوشغىلكىم، ئىبراھىم ۋە ئىسھاق ئەلەيھ-س. دۇرلەر. خەبەردە كەلتۇرۇپدۇرلەركىم: ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. ئول تۇشنى كۆرۈپ، تا تەئبىرى ۋاقىئ بولغۇچە قىرىق يىل ئۆتتى. دىگەر گۇرۇھى سەكسەن يىل ئەردى دەپدۇرلەر. قىرىق يىل بولماقى دۇرۇستراقدۇر. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ-س. مىسرغە كېلىپ، يىگىرمە يىل تىرىكلىك قىلدىلەر، ئاندىن ۋەفات بولدىلەر، ئۆمۇرلەرى يۇز قىرىق يەتتە ئەردى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. غە ۋەسىيەت قىلدىلەركىم: «مېنى شامدا، ئىبراھىم ۋە ئىسھاق ئەلەيھ-س. نىڭ قاشلەرىدە دەفن قىلغايسەن.» بەس، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. ئۇلارنى ھەزرەتى ئىبراھىم ۋە ئىسھاق ئەلەيھ-س. نىڭ ئاياغلەرىدە دەفن قىلدىلەر. يانىپ مىسرغە كەلدىلەر. ئاندىن كېيىن يىگىرمە ئۈچ يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. خۇداي تەئالادىن پەيغەمبەرلىك ۋەھى كەلدى. پادشاھى مىسرنى ئىمانغە تەكلىف قىلدىلەر ئەرسە، مۇسۇلمان بولدى. ئول بۇرادەرلەرى مىسردا ئۆيلەندىلەر. بۇرادەرلەرىنىڭ ۋە ئۆزلەرىنىڭ ئەۋلادى بىنەھايەت تولا بولدى. ھەتتاكى مىسرغە غەلەبە قىلدى. ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ-س. مىسرغە كەلگەنلەرىدە يەتمىش كىشى ئەردىلەر. ۋەقتىكى ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. بەنى ئىسرائىلنى مىسردىن ئالىپ چىقتىلەر. مىسردا تۇرۇپ قالغاندىن ئۆزگەسى مىڭ يەتتە يۇز كىشى ئەردىلەر.

بەس، ئول شاھ رەييان ئۆلدى ئەرسە، ئانىڭ تۇغقانلارىدىن بىرى پادشاھ بولدى، نەسەبى ئىمالىقدىن قالۇس مۇسئەب بىننى مەئۇنە بىننى تەمەرىبىننى سەلۋان بىننى ئۆمەر بىننى لەئوي بىننى سام بىننى ھەزرەتى نوھ ئەلەيھ-س. ئۇلار كافىر ئەردى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. غە ئۇلارنى ئىمانغە تەكلىف

قىلماقغە ۋەھى كەلدى، ئىمانغە تەكلىق قىلدىلەر مۇسۇلمان بولغاي؛ كافىر ئۆلدىلەر. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍-س. نىڭ ئۆمۈرلەرى يۈز يىگىرمەگە يەتتى ئەرسە، يەھۇدانى ۋەسى قىلدىلەركىم، ھەممە بۇرادەرلەرىنىڭ ئۇلۇغى ئەردى، ئىلىم - دانىشدە ھەم زىيادە ئەردى. ئەيدىلەر: «مېنى مىسردا قويغىل. مېنىڭ ئەۋلادىمدىن موسا بىننى ئۇمران ئاتلىغ بىر پەيغەمبەر زۇھۇرغە كىلۇر. فەرزەندىن فەرزەندكە ۋەسىيەت قىلسۇنلەر، تاكىم، ئول پەيغەمبەر خۇرۇج قىلىپ، بەنى ئىسرائىلنى مىسردىن ئالىپ چىقارلەر. ئاندا مېنىڭ جەسەدىمنى ئالىپ چىقىپ، ئىبراھىم ۋە ئىسھاق ئەلەيھ‍-س. قاشلارىدا دەفن قىلسۇنلەر.» يەھۇدا ئۇلەرغە سەنگى رۇخامدىن ساندۇق ئېتىپ نىل دەرياسىدا دەفن قىلدىلەر. بالادىن بالاغە ۋەسىيەت قىلدىلەر، تا ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍-س. غىچە. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍-س. مىسردىن بەنى ئىسرائىل بىرلە چىقغانلەرىدە، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍-س. نىڭ تابۇتلەرىنى ئالىپ چىقىپ، شامدا ئاتا - ئەجدادلارى قاتارىدا دەفن قىلدىلەر. ھەق تەئالا ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ‍-س. نىڭ ئوغلانلارىدىن خۇشنۇد، ئۇلەرنى ھەزرەتى يۇسۇف، ئىسھاق ۋە ئىبراھىم ئەلەيھ‍-س. بىرلە بىر يەردە جەمئ قىلىپدۇرلەر. ئۇلارنى «قۇرئان» دا بىر قاتار بىر يەردە ياد قىلىپدۇر. چۈنكى ھىچكىم ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍-س. نىڭ بۇرادەرلەرىنى دۇشمەن تۇتمادىلەر. ئەگەر دۇشمەن تۇتسە دوزاخغە بارۇر، ئۇلار بېھىشتىدۇرلەر. ۋە يەنە ھەق تەئالا ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمغە ئەيتۇر: بۇ خەبەرلەر ھەم غەيبدىندۇركىم، ساڭا ۋەھى قىلدىم، سەن ئاندا يوق ئەردىڭكىم، ئۇلار يۇسۇفنى زىندانغا سالدىلەر، مىكرلەر قىلدىلەر؛ مەن ھەممەسىنى ساڭا بەيان قىلدىم، تاكىم ئوقۇپ، ئۇلار ۋاقىئەسىنى كۆرگەندەك بىلگەيسەن. ۋە يەنە ھەق تەئالا ئەيتۇر: ھەر ئايىنە ئۇلارنىڭ قىسسەلەرىدە ئاقىللارغە ئىبرەتدۇركىم باردۇر. بۇ يالغان باغلاغان قىسسەلەر ئەمەسدۇر. «تورات» دا ھەم بۇ قىسسەنى ھەق تەئالا مۇنداغ ياد قىلىپدۇر، «قۇرئان» دا ھەم مۇنداغ ياد قىلماقنى ئىرادە قىلىپدۇر. ھەر نەرسەنى ھەق تەئالا پەيغەمبەرىگە بەيان

قىلىپدۇر، ئول پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم، ئول باشلاغۇچى، مۆئمىنلەرگە رەھمەت قىلغۇچىدۇر.

فەسلى دەستان
قىسسەئى ئەييۇب ئەلەيھىسسەلام

مۇھەممەد بىننى جەرىر - تەبەرى رەھمەتۇللاھى ئەلەيھى بۇ كىتابدا ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. نىڭ قىسسەلەرىنى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. ۋاقىئەلەرىدىن ئىلگەرى زىكر قىلىپدۇرلەر؛ ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. نى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. نىڭ ۋەقتلەرىدە ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. دىن ئىلگەرى دەپدۇرلەر؛ ئەيتىپدۇرلەر ئەييۇب بىننى رەئۇيل بىننى غەيز—بۇ خەتادۇر. يەنە بىر رىۋايەتدە، ئەييۇب بىننى مەۋس بىننى راھ بىننى ئەيس بىننى ئىسھاق ئەلەيھىس. ئانداغ كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. نىڭ كۆچىلەرى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. نىڭ قىزلەرى لەيا ئەردى. بۇ دۇرۇست ئەمەس. چۇنكى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. تىرىك ئەردىلەر، ئەيسنىڭ ئوغلى چوڭۇدى ئەرسە، قىزلەرىنى ئەرگە بەردىلەر. دۇرۇست ئولكى ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. نىڭ كۆچىلەرى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نىڭ ئوغلانلەرى ئەفراھىمنىڭ قىزى رەھىمە ئەردىلەر. ۋە يەنە بۇ كىتابدا، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. نى ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. دىن ئىلگەرى زىكر قىلىپدۇرلەر، بۇ ھەم خەتادۇر. چۇنكى ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ھەزرەتى موسا سەلەۋاتىللاھى ئەلەيھى نىڭ ۋەقتلەرىدە ئەردىلەر، «قۇرئان» دە ھەم بۇ تەرتىبدەدۇر. مەن (ئابدۇرەسۇل بىننى مەۋلانا مۇھەممەد رەھىم—ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغۇچى) تەرتىبى تارىخ بولغاي، دەپ ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. دىن كېيىن زىكر قىلدۇق.

بەس، ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. بىننى مەۋس بىننى راھ بىننى ئەيسدۇرلەر. ئۇلەرنىڭ ئىككى ئوغۇللەرى بار ئەردى، ھەر ئىككىلەرى پەيغەمبەر ئەردىلەر. ئەيسنىڭ ئۇرۇغىدىن تا ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. غىچە ھىچ پەيغەمبەر كەلمەدى. ئول ھەزرەتى ئەلەيھىس. خۇداي تەئالانىڭ ياخشى،

پاك بەندەلەرىدىن ئەردىلەر. ھەق تەئالا جەللە جەلالە ئۇلەرنى ھىچ پەيغەمبەرگە ئىبەرمەگەن بەلالەر بىرلە ئازمايىش قىلدى. ئۇلەر ھەم ھىچ كىم قىلالماس سەبىر - تاقەتنى بىجا كەلتۇردىلەر. خۇداي تەئالا «قۇرئان» دا قىلىپدۇركىم، مەزمۇنى بۇدۇر: ئول ئەييۇب نەياخشى بەندەدۇركىم، ھەزرەتــى ئەييۇب ئەلەيھ-س. شامدا سانىيە ئاتلىغ بىر كەنتدە ئەردىلەركىم، ھالا ئول سانىيە بىر شور زەمىندۇر، دەمەشقنىڭ ئەرمۇنتىيەنىڭ ئاراسىدا. ئول سانىيە نەچەند كەنتدۇر، ھەممە ئاباد. خۇداي تەئالا ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ-س. نى ئول كەنتلەرگە پەيغەمبەر قىلدى. يەتتە يىل ئول خەلقنى ئىــــمانغە دەئۋەت قىلدىلەر. ئۇلاردىن ئۈچ كىشى ئىمان كەلتۇردى. ھەق تەئالا ئۇلارغا بىسيار مال - ئەمۋال كەرەم قىلدى. ئول سانىيەنىڭ سەھرا - يازى ۋە كەنتلەرى ئۇلارنىڭ بولدى. ئۇلارنىڭ چەندان جۇفت ئۇيلارى بار ئەردى، ئول كەنتلەردە زىرائەت قىلۇر ئەردىلەر. ھەر كەنتنىڭ دىھقانلىق ئەسبابىنى بىر ئىشەك كۆتەرۇر. مىڭ ئاغىل قويلارى بار ئەردى، ھەر ئاغىلدا مىڭ قوي دەپدۇرلەر. بەئزى رەۋايەتدە، ئول خەلق ھەممەسى ئۇلەرنىڭ كىــشـــــلەرى ئەردى دەپدۇرلەر. يەتتە ئوغۇل، ئۈچ قىزلەرى بار ئەردى، ھەممەسى چوڭ - كىچىك ئون ياشدىن ئۆتكەن ئەردىلەر. مەكتەبدار كەلتۇرۇپ، ئۇلارغە، ئىبراھىمغە كەلگەن مۇسھەفنى ئوقۇتۇر ئەردىلەر. ھىچ بەندە خۇداغە قۇللۇق، ئىبادەتنى ئۇلەرغە يەتكۇزمەدىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرغە نەز - نىئمەتنى مۇنداغ فەراۋان قىلدى؛ فەرىشتەلەر ئاراسىدا ئۇلەرغە سەنا ئەيتماق بىرلە ئۇلۇغ - مۇكەررەم قىلدى، ئاسمان فەرىشتەلەرى دۇرۇد ئەيتۇر ئەردىلەر. ئىبلىس لەئىن بۇ ھەللەرىغە ھەسەد قىلىپ ئەيدى: «پەرۋەردىگارا، مۇنداغ ناز - نىئمەت، مەرھەمەتكە كىمدۇركىم ئىبادەت قىلماغاي. مىنى ئەييۇب ئەلەيھ-س. نىڭ مال - ئەمۋاللەرىغە مۇسەللەت قىلغىل، مەن ئانى ھەلاك قىلاي. ئاندا كۆرگىلكى ئول كافىر بولۇر. » ھەق تەئالا مىنىڭ خاس بەندەلەرىمگە غالىب بولالماسسەن دەپ ئەردى، بۇ سۆزنىڭ ھەقلىغىنى ئىبلىسغە بىلدۇرمەك ئۈچۈن، ئىجازە بەردى ئەرسە، ئىبلىس بىر ئاۋاز قىلدى، ھەممە جىن - شەياتــــىنلار يىغىلدىلەر. ئۇلارغە ئەيدىلەر: «ماڭا ياۋەر بولۇڭلار، مەن ئەييۇب ئەلەيھ-س. نىڭ ھەممە مال - ئەمۋالىنى ھەلاك قىلاي، تاكىم كافىر بولسۇن». بەس، ھەر يەردەكىم ئەييۇب ئەلەيھ-س. نىڭ مال - ئەمۋاللەرى بار ئەردى. ئۇلارغە

دېۋ ـ شەياتىنلارنى ئىبەردى، ئۆزى ئاغىللارغە كەلدى، قويلار ئاغزىدىن پۇردەدى، ھەۋادىن بىر ئوت كېلىپ، تەمامى قوي ۋە قويچىلارنى كۆيدۈرۈپ كەتتى؛ ئۆزى بىر قويچىلار چوڭىنىڭ سۆرەتىدە ئەييۇب ئەلەيھ ـس. قاشلەرىغە كەلدى، ئەيدى: «خۇداي تەئالا بىر ئوت ئىبەرىپ تەمامى چهار پايلارنى، پادەبانلارنى كۆيدۈردى، مەندىن ئۆزگە ھىچكىم تىرىك قالمادى.» ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ ـس. ئەيدىلەر: «ئول ھەممەسىنى خۇدا بەرگەن ئەردى، يەنە ھەر نەرسە خاھلاسا قىلۇر. ئەگەر سىنىڭ ھەم بىر ياخشىلىقىڭ بولماسا سەن ھەم كۆيەر ئەردىڭ.. تا مەن ھەم سىنىڭ ياخشىلىقىڭدىن قالىپدۇرمەن.» ئىبلىس غەمكىن بولۇپ ياندى، ئەيدى: «خۇداۋەندا، سىنىڭ ئىرادەڭنى بىلۇركىم، سەن ئاڭا رىزق روزى بەرمەي قويماسسەن. ئاڭا ئىئتىماد قىلۇر. ئەمدى مىنى فەرزەندلەرىگە مۇسەللەت قىل، تاكى ئۇلارنى ھەلاك قىلغايمەن.» فەرمان كەلدىكىم: «ئەي مەلئۇن، ھەرنە قىلساڭ قىل!» بەس، ئىبلىس مەكتەبخانەگە كەلدى، يەرنى تەبرەتتى، مەكتەبخانە يىقىلىپ، ھەممە فەرزەندلەرى مەكتەبدار بىرلە ھەلاك بولدىلەر. ئىبلىس ئول مەكتەبدار موللانىڭ سۆرەتىدە بولۇپ، ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ ـس. نىڭ قاشلەرىغە كەلدى. ئېيدى: «ئەي ئەييۇب، خۇداي تەئالا يەرنى تەبرەتىپ، مەكتەبخانە فەرزەندلەر ئۆزەسىگە يىقىلىپ، ھەممەسىنى ھەلاك قىلدى. مەن تىرىك قالدىم، ساڭا خەبەر قىلغالى كەلدىم. ھىچ يەر تەبرەمەدى، مەگەر ئول مەكتەب لەرزەگە كەلدى. بارىپ كۆرگىل، سىنىڭ فەرزەندلەرىڭ تۇفراق ئاراسىدا نىچۇك خار ـ زار ئۆلۈپدۇر، بىسيار دەرد ـ ھەسرەت تارتغايسەن.» ئەييۇب ئەلەيھ ـس. كۆزلەرىدىن ياش رەۋان قىلمادى. ئەمما خۇداي تەئالانىڭ ئىرادەسىگە كۆڭۈل باغلاپ، فەرياد ـ فىغان، جەزەئ ـ فەزەئ قىلمادىلەر. ئاڭا ئەيدىلەركىم: «مۇنداغ مۇبالىغە قىلۇرسەن، مەگەركى ئىبلىسدۇرسەن.» ئىبلىس يەنە مەئيۇس بولۇپ ياندى. يەنە ئەيدى: «خۇداۋەندا، ماڭا ئەمدى تەنىگە يول بەرگىل.» ھەق تەئالا ئەيدى: «ئەقلى، تىلى، كۆڭلىدىن ئۆزگەسى ساڭادۇر.» بەس، ئىبلىس ياندى. ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ ـس. نەمازدا ئەردىلەر، باشلەرىنى سەجدەگە قويدىلەر ئەرسە، ئىبلىس سەجدەگاھلەرىدە يەرگە چۆكۈپ تۇردى. دىماغلەرىغە پۇردەدى ئەرسە، تەمامى بەدەنلەرىگە ئوت تۇتاشتى، ھەممە ئەئزالەرى قىزاردى. ھەر تەرەفدى

يارالار پەيدا بولدى. قان، يىرىڭ، زەردابلار ئاقا باشلادى؛ باشتىن ئاياغلەرىغە
قۇرتلار پەيدا بولدى. يۈز ـ كۆز، كۆكشۈللەرىدىن ئۆزگە ئەئزالەرى سەلامەت
قالمادى. كۆجىلەرىدىن بۆلەك ھەم ھىچكىم قاشلەرىدە قالمادى. ئانچە بار
ئەمۋاللەرىنى خەرج قىلىپ تەمام قىلدىلەر. كەنت ـ سەھرالارغە چىقىپ،
بىرەر نەرسە تىلەپ كەلتۈرۈپ، ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. غە نەفەقە قىلۇر
ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. نىڭ ئۇستخانلارىدىن ئۆزگە
بەدەنلەرىنى تەمام قۇرتلار يىدى. ھەربار بەدەنلەرىدىن قۇرتلار يەرگە تۈشسە
كۆجىلەرىگە ئەيتۇر ئەردىلەر: «ئول قۇرتلارنى ئالىپ ئورنىدا قويغىل، ئول
ئۆز رىزقىنى يىگەي، ئانىڭ ئەجرى بولغاي.» تا ئانچە بولدىلەركىم،
بەدبۇيلۇقلارىدىن خەلق ئازار تاپتىلەر، ئۇلارنى كەنتدىن چىقارىپ يىراق
خىزمەتكارلەرىنىڭ ئۆيىدە قويدىلەر. ئەيدىلەر: «مۇندا ئۆلۈپ قالغاي.» بەس،
ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. يەتتە يىل بۇ بەلاغە مۇبتەلا بولدىلەر، كۈندىن
كۈنگە زىيادە بولۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. سەبر قىلىپ،
ھەمدۇسەنا، شۇكرلەر ئادا قىلۇر ئەردىلەر؛ خۇدا زىكرىدىن ئۆزگە سۆزنى
تىللەرىغە جارى قىلمادىلەر؛ خۇدا يادىدىن ئۆزگە فىكر ـ ئەندىشە كۆكشۈللەرىگە
كەلتۈرمەدىلەر. ئۇلەردىن بىھەد سەبر ـ تاقەت ۋاقىئ بولدى ئەرسە،
فەرىشتەلەر تەئەججۇب قىلىپ، ھەيران قالدىلەر. ئىبلىس شەرمەندە،
مۇتەھەييىر بولدى ئەرسە، كۆجىلەرىنى جۇدا قىلماقغە تەدبىر قىلدى. تاكىم
يالغۇز قالغايلەر. ئاب، تەئام كەلتۈرمەككە كىشى بولماغاي. بۇ تەشلىكدىن
نالە ـ فىغان قىلغايلەر. بەس، بىر كۈن رەھىمە دەرياغە سۇغە بارۇر
ئەردىلەر. ئىبلىس بىر پىر سۆرەتىدە يولۇقتى، ئەيدى: «سەن يۇسۇف
ئەلەيھىس. نىڭ ئوغلى ئەفراھىمنىڭ قىزى ئەمەسمۇ؟» بۇلەر ئەيدىلەر:
«شۇنداغ.» ئەيدى: «بۇ نەھالدۇركى سەندىن كۆرەرمەن.» رەھىمە ئەيدى:
«مىنىڭ شەۋھەرىم ئەييۇب ئەلەيھىس. بۇ بەلاغە مۇبتەلا بولۇپدۇر، ئانىڭ
خىزمەتىنى قىلۇرمەن.» ئىبلىس ئەيدى: «ئاڭا ياۋۇق بارماغىل، خىزمەت
قىلماغىل، ئاغرىغى يۇغقاي.» رەھىمە ئەيدىلەر: «ئانىڭ خىزمەتىنى قىلماسغە
چارە يوقدۇر، چۈنكى خۇدانىڭ پەيغەمبەرىدۇر ھەم مىنىڭ شەۋھەرىمدۇر.
ئانىڭ ھەققى مەندە بىسياردۇر، نەز ـ نىئمەت، دەۋلەت ـ ئىززەتدە ھەمراھ
بولۇپ، مۇنداغ شىددەت، مىھنەتدە نىچۈكدىن جۇدالىق ئىزدەگەيمەن.»

بەس، ئىبلىس ئۆلەردىن ئۇمىد ئۈزۈپ ياندى. رەھىمە ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ-س.غە كېلىپ، ۋاقىئىنى ئەيدى. ھەزرەتـــى ئەييۇب ئەلەيھ-س. ئەيدىلەركىم: «ئۇل ئىبلىسدۇر، زىنھار ئانىڭ سۆزىنى ئىشىتمەگەيسەن» .
بەس، يەنە بىر كۈن ئىبلىس بىر خۇشروي يىگىت سۈرەتىدە رەھىمەگە ئۇچرادى. رەھىمە بىسيار خۇشروي ئىدىلەر. (ئىبلىــــس) ئەيدى: «ئەي جۇۋان، سەن كىمدۇرسەن؟» رەھىمە ئەيدىلەر: «مىنىڭ ئېرىم باردۇركىم بەلاغە مۇبتەلا بولغاندۇرلەر. مەن خەلقدىن تىلەب تەئام كەلتۈرۈپ ئانى باقارمەن.» ئىبلىس ئەيدى: «ئەي مەزلۇم، مۇنداغ خۇشرويلۇق بىرلە ئانداغ ئەرنى نەقىلۇرسەن، چىققىل، مەن ئالاي. مەن پالانى كەنتدىندۇرمەن، مال - ئەمۋاللارىم بىنەھايەتدۇر، ھەممەسىنى ساڭا بەرگەيمەن، سېنى ياخشى ئاسراغايمەن.» رەھىمە ئەيدىلەركىم: «مىنىڭ كۆيۆگۈم پەيغەمبەردۇر. مەن ئۆلەردىن ئاجراماسمەن.» ئىبلىس يەنە نەۋمىد بولۇپ ياندى. رەھىمە كېلىپ يەنە ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ-س.غە ئەيدىلەر ئەرسە، ھەزرەتـــى ئەييۇب ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «ئۇل شەيتاندۇر، ئاڭا سۆزلەمەگىل دىمەدىممۇ! ئەمدى ئاڭا سۆزلەسەڭ ئەدەب بېرۇرمەن.» بەس، نەچەند كۈن ئۆتتى ئەرسە، ئىبلىس يەنە فەرىشتە سۈرەتىدە كەلدى، ئەيدى: «بىلۇرسەنمۇكىم، ھەق تەئالا ئەييۇب ئەلەيھ-س.غە چەندان نەز - نېئمەت، ئەيش - ئىشرەت، راھەت، زەن - فەرزەند بېرىپ ئەردى، ئۆلارنىڭ ھەممەسىنى ئالدى. ئەمدى ئانى دوزاخقە سالۇر. ئەمدى سەن ئانىڭدىن ئۆزۈڭنى جۇدا قىلغىل، تاكىم بىللە دوزاخقە بارماغايسەن، ئاخىرەتدە ھەم ئەزابغە قالماغايسەن.» رەھىمە بۇ سۆزنى يەنە كېلىپ ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ-س.غە ئەيدىلەر. ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ-س.نىڭ غەزەبلەرى كېلىپ قەسەم ياد قىلدىلەركىم، «مەن بۇ بەلادىن خەلاس بولۇپ ساقايىپ، سېنى يۈز تاياق ئۇرماسام» دەپ. بەس، چەندان روزگار ئۆتتى، رەھىمە ئۇل تەرىقە خىزمەت قىلۇر ئەردىلەر. ئۇل كەنتدىن ئۈچ كىشىكىم ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ-س. غە ئىمان كەلتۈرگەن ئەردىلەر: بەللدە، نەفەرە، ئەماتەرە ئاتلىغ، بۆلار كۆرگەلى كەلدىلەر. ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ-س.نى كۆرۈپ ياندىلەر ئەرسە، «خۇداي تەئالا مۇنىڭدىن پەيغەمبەرلىكنى ئالىپ، لەئنەت قىلىپدۇر.» دىدىلەر. بۇ يەتتە يىل تەمام بولغاندىن كېيىن ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ-س. بۆلارنىڭ

سۆزلەرىنى ئىشىتىپ بىسيار غەمكىن بولدىلەر. ھەق دەرگاھىدىن يىراق بولماقلەرىدىن قورقۇپ ئەيدىلەركىم: «پەرۋەردىگارا، ماڭا بۇ سۆز نەھايەتى يامان قاتتىغ كەلدى، سەن خۇداۋەند ئامۇرزكار سەن، ماڭا ئافىيەت بەرگىل، بۇ قاتتىغ سۆزدىن مېنى خەلاس قىلغىل!» ھەق تەئالا بۇلەرغە جەۋاب ئەيدى: «بەس، ئىجابەت قىلدىم ئەييۇبنىڭ دۇئاسىنى، ئانىڭ زەرەر ۋە يامانلىقىنى بىر تەرەف قىلدىم.» ۋە يەنە خىتاب كەلدى: «ئاياغىڭنى يەرگە سوقغىل!» بەس، ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. يەرگە تەپتىلەر، ئاندىن بىر بۇلاق چىقتىكىم، ئاندىن تاتلىغراق، ئوبدانراق سۇ سولماغاي. ۋە يەنە فەرمان كەلدىكىم، «ئول سۇ بىرلە تەمامى بەدەنىڭنى يۇغىل!» بەس، رەھىمە ئول سۇدىن باشلەرىغە قۇيدىلەر، ئۆزلەرى تەمام بەدەنلەرىنى يۇدىلەر. ئول ھەممە قۇرتلار، قان - يىرىڭلاردىن ئايرىلدىلەر. شول سائەت گۆشت - پوست پەيدا بولدى. ۋە يەنە فەرمان بولدىكىم: «ئول سۇدىن ئىچكىل!» بەس، ئىچتىلەر ئەرسە، دەرھال سەھەت تاپىپ تەندۇرۇست بولدىلەر. ئول كەنت ھالا شامدا باردۇركىم، «قەرىيەئى ئەييۇب» ئاتارلەر. ئول بۇلاق ھەم باردۇركىم «چەشمەئى ئەييۇب» دەرلەر. ھىچ ئاغرىغ يوقدۇركىم، ئول سۇدىن ئىچىپ شىفا تاپماغاي.

بەس، ھەق تەئالا ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. نىڭ قەسەملەرىنى بىجا قىلماقنى ئىرادە قىلدى، رەھىمەگە رەھىم - شەفقەت قىلماقنى خاھلادىكىم، چەندان خىزمەتلەر قىلغان ئەردى. فەرمان كەلدىكىم: «ئەي ئەييۇب، قولۇڭغە سەغىت ئالغىل، ئانىڭ بىرلە سوقغىل. ئاند ئىچكەنىڭ ھانىس بولماغاي.» سەغىت ئول ياغاچ دەررە دۇركىم نازۇك، ئانىڭدا سوقسا دەرد بولماغاي. بەس، ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھىس. مۇنداغ دەررە بىرلە رەھىمەنى يۈز تاياق سوقتىلەر. ئول ئاندلەرىدىن خەلاس بولدىلەر، ھىچ زەخمەت بولمادى. چەندان ۋەقت بىر مۇشكۇل ئاند ئىچكەن كىشىلەرگە بۇ ئايەتنى دەلىل قىلدىلەر. چۇنانچە بىر كىمەرسە بۇ ئۆيگە كىرسەم دەپ ئاند ئىچسە، كىرمەي چارەسى بولماسا، پۇت - قولىنى باغلاپ ئالىپ كىرسە، ئۆزى كىرگەن زەمان بولماغاي. بۇ ھىلە بىرلە ئاند ھانىس بولماس. ئەبۇ ھەنىفە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيتىپدۇرلەركىم، نەمازدا قۇرئان ئوقۇسام دەپ ئاند ئىچسە، ئىمامغە ئىقتىدا قىلىپ نەماز ئۆتەسە، ئاند ئىچكەنى يالغان بولماس. بەس، خۇداي

تەئالا «قۇرئان»دا خەبەر بېرىپدۇر: ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ.س. غە ھەر نەرسەئىكى مال ـ ئەمۋال، فەرزەند، خورد، خىزمەتكارلارىدىن ھەلاك ـ يوق بولۇپ ئەردىلەر، ئانىڭ ئىۋەزىنى، بەدەلىنى تەمام بەردىم؛ ئاڭا لۇتف كەرەم، رەھمەت قىلدىم. ئابىد، ئاقىللارغە پەند ـ نەسىھەت، يادىكار قالغايكىم، مېنىڭ دەرگاھىمدا ھېچكىمنىڭ رەنج ـ مۇشەققەتى، ياخشى ئەمەلى زايىئ بولماس. مۇندىن كېيىن ھەزرەتى ئەييۇب ئەلەيھ.س. نەز-نېئمەت، ئەيش ـ راھەت بىرلە ئۆمۈر ئۆتكەردىلەر. ھەممە ئۆمۈرلەرى توقسان ئۈچ يىل ئەردى، ئاندىن كېيىن ۋەفات بولدىلەر. ئوغلانلەرىدىن بىرلەرى ھەربىل ئاتلىغ ئەردىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرغە پەيغەمبەرلىك كەرەم قىلدى، زۇلكەفىل ئاتادى. يەنە بىر ئوغلانلەرى بار ئەردىلەر بەشر ئاتلىغ. ھەق تەئالا بۇلەرنى پەيغەمبەر قىلدى، يەتمىش بەش ياشلەرىدە بۇ ئالەمدىن باردىلەر. بۇلارنىڭ ئىيدان ئاتلىغ بىر ئوغلانلەرى بار ئەردى، ئۇلەرنى ۋەسىيەت قىلدىلەر. ھەزرەتى بەشر ئەلەيھ.س. دىن كېيىن ئەيسنىڭ ئەۋلادىدىن ھېچ پەيغەمبەر بولمادى.

فەسلى دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىسسەلام

ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. نىڭ مەدەين ئاتلىغ بىر ئوغلانلەرىنىڭ ئەۋلادلارىدىن ئەردىلەر. ئۇلەرنىڭ ئاتلەرى ئىبران تىلىدا نەشرۇن ئەردى؛ ئەرەبى تىلدا شۇئەيب بىننى شەمئۇن بىننى ئەففان بىننى سابىت بىننى مەدەين بىننى ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. ئاتالەرى ھەزرەتى لوت ئەلەيھ.س. نىڭ فەرزەندلەرىدىن ئەردىلەر. بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. نىڭ ئەۋلادلەرىدىن ئەمەس ئەردىلەر. لېكىن ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. غە ئىمان كەلتۇرگەنلەردىن بىرلەرىنىڭ ئەۋلادلارىدىن ئەردىلەر، زەمىنى بابىلدىن. ئول ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھ.س. ھىجرەت قىلغانلەرىدە، شامغە كەلگەن ئەردىلەر. خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرلەرىدىن ھېچ قايسىلەرى نابىينا ئەمەس ئەردىلەر. مەگەر ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. نابىينا

ئەردىلەر. قەۋملەرى ئاراسىدا باۋۇجۇد زەئىف، نابىينالىقلەرى بىرلە پەيغەمبەر بولدىلەر. سۆزلۈك، سۇخەنۋەر ئەردىلەر. خۇداي تەئالا ئۇلەرنى ئىككى سۆرەدە زىكر قىلىپدۇر. ئۇلەر شامنىڭ شەھەرلەرىدىن مەدەين ئاتلىغ شەھەرگە پەيغەمبەر ئەردىلەر. ئول شەھەر ھالا ھەم ئاباد - خۇررەمدۇر. خۇداي تەئالا ئۇلەرنى «ئەسھاب ايكە» ئاتابدۇر. ھەق تەئالا ئۇلارغە فەراۋان نېئمەت بېرىپ ئەردى. ئۇلار بۇتپەرەست ئەردىلەر. تەرازۇنى كەم تۇتار ئەردىلەر. ھەركىم ئىككى تاش تۇتار ئەردىلەر، ئاغىر ئالىپ يىنىك ساتار ئەردىلەر. مۇھەممەد بىننى جەرىر: ئەسھاب ايكە بۆلەك، ئەھلى مەدەين بۆلەك، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. ھەر ئىككىسىگە پەيغەمبەر ئەردىلەر؛ ئۆلۇمالار ۋە ئەخبار تارىخ دەنالارى ئەسھاب ايكەنى ئەھلى مەدەين دەپدۇرلەر، چۇنكى ھەق تەئالا ئەھلى مەدەينگە ئەسھاب ايكە ئات قويۇپدۇر؛ ئۇلارنىڭ تەرازۇ ۋە پەيمانەلەرىنى كەم تۇتماقلارى بىرلە سۇفەت قىلىپدۇر. مۇندىن مەئلۇم بولادۇركىم، ئەسھاب ايكە ۋە ئەھلى مەدەين بىر يەردە بىر تائىفە خەلقدۇرلەر. بۇ ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. نىڭ قىسسەلەرىدە بىر نۇكتە باردۇر. ئانداغكى، ھەق تەئالا «قۇرئان» دا، ھەزرەتى نوھ ئەلەيھ.س. نى قەۋمىلەرىغە بۇرادەر دەپ ياد قىلىپدۇر؛ ئانداغكى بۇرادەرىڭلار نوھنى پەيغەمبەر ئىبەردىم دەپدۇر؛ بۇ تەرىقە سالىھ ئەلەيھ.س. نى سەمۇدغە، ھەزرەتى لوت ئەلەيھ.س. نى ۋە ھەزرەتى ھود ئەلەيھ.س. نى ئادغە بۇرادەر دەپ ياد قىلىپدۇر. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. نى بۇرادەر زىكر قىلماپدۇر. چۇنكى بۇ بۇرادەرلىكدىن تۇغقانچىلىق مۇراد ئەردى. دىندە بۇرادەرلىك مۇراد ئەمەس ئەردى. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. ئەسھاب ايكەگە تۇغقان ئەمەس ئەردىلەر، بۇ ۋەجھدىن بۇرادەر دەپ زىكر قىلمادى. ھەق تەئالا پەيغەمبەرىگە ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. نىڭ قەۋملەرىنىڭ ئەيتغان سۆزلەرىنى ۋە قەۋملەرىنىڭ جەۋابىنى بەيان قىلدىكىم: «مەن ئەھلى مەدەينگە شۇئەيبنى ئىبەردىم. ئەي قەۋم، ئول خۇداۋەندكە بەندەلىك قىلىڭلاركىم، سىزلەرگە ئانىڭدىن ئۆزگە خۇدا يوقدۇر. خۇدادىن سىزلەرگە بىرلىكنى بەيان قىلغۇچى كەلدى. تەرازۇ ۋە پەيمانەنى راست تۇتۇڭلار، خەلقغە پەند ئۇرماڭلار. خۇداي تەئالا يەر يۈزىنى مۇنداغ سەبز - خۇررەم، ناز - نېئمەت بىرلە ئىسلاھ بېرىپدۇر. سىزلەر تەرازۇ، پەيمانەنى كەم تۇتماقلىق بىرلە فەساد قىلماڭلار. بۇ راستلىقىڭلار

سىزلەرگە ياخشىراقدۇر» . بەس، بۇلاردىن بەئزىلەر ئىمان كەلتۈردىلەر، بەئزىلەرى فەرمانلەرىنى تۇتمادى. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. نىڭ پەيغەمبەرلىكلەرىنىڭ خەبەرىنى ئالىپ، شامدىن، ھەر شەھەردىن سۆزلەرىنى ئىشىتكەلى ۋە كۆرگەلى خەلق كېلۇر بولدى ئەرسە، قەۋملەرى يولغە چىقىپ، كەلگەن خەلقنى مەنئ قىلۇر ئەردى: «كۆرمەڭلار، ئانىڭ سۆزىگە ئۇيماڭلار!» خەلقنى سۆز بىرلە فىرىفتە قىلىپ يولدىن چىقارۇر. بەس، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. قەۋملەرىغە ئەيدىلەر: «يولغە چىقىپ ئولتۇرماڭلار، خەلقنى قورقۇتماڭلار، راست يولدىن چىقارىپ كەج ۋە غەلەت يولغا باشلاماڭلار.» ئاندىن، خۇدانىڭ نېئمەتلەرىنى ياد بېرىپ ئەيدىلەر ۋە بۇرۇنقى قەۋملەرغە كەلگەن ئەزابدىن قورقۇتۇپ ئەردىلەر: «سىزلەر ئاز خەلق ئەردىڭلار، ھەق تەئالا جەمائەڭلارنى تولا قىلدى. فىكر - ئەندىشە قىلىڭلاركىم، فەساد قىلغانلار ئاخىرى نېچۈك بولدىلەر.» ئاندىن، مۆئمىنلەر كۆڭلىنى خوش قىلماق ئۈچۈن ئەيدىلەر: «ئەگەر بەئزى تائىفە ئىمان كەلتۈرمەسەلەر، ئەي مۆئمىنلەر، سىزلەر سەبر قىلىڭلار، تاكى ھەق تەئالا ئۇلارنىڭ ۋە بىزنىڭ ئارامىزدا بىر ھۆكۈم قىلۇر، ئۆزى ئىرادە قىلغان ۋەقتدە، ئۇلارنى ھەلاك قىلىپ، بىزنى ئۇلاردىن خەلاس قىلۇر.» بەس، بۇ قەۋملەرنىڭ ئۇلۇغ ۋە مۇتەكەببىرلەرى ئەيدىلەر: «ئەي شۇئەيب ئەلەيھىس. بىز سېنى مۆئمىنلەر بىرلە شەھەردىن چىقارۇرمىز، ئۆز دىنىمىزغە كىرگۈزۈرمىز.» ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «ئەگەر بىز سىزلەرنىڭ دىنىڭلارغە كىرسەك خۇداغە يالغان ئەيتقان بولۇرمىز. چۈنكى، ئانىڭدىن ئۆزگە خۇدا يوق دەپ ئەردۇك، ۋە يەنە بىر خۇدا بار دىسەك ئاڭا شېرىك قىلغان بولۇرمىز. بىز سىزلەرنىڭ دىنىڭلارغە يانماسمىز، مەگەركى خۇدا ئىرادە قىلسە. خۇداي تەئالا ھەممەگە ئالىمدۇر. بىز خۇداي تەئالاغە تەۋەككۇل قىلدۇق. پەرۋەردىگارا، بىزنىڭ قەۋمىمىز ئاراسىدا ھۆكۈم قىلغىل، سەن ياخشى ھۆكۈم قىلغۇچىسەن. ئولكى راست يولغا كىرىپدۇر، ئاڭا نۇسرەت بەرگىل. غەلەت يولغە كىرگەنلەرنى ھەلاك قىلغىل.» بەس، ئول قەۋم ئۇلۇغ - ئۇششاقلارىنى يىغىپ ئەيدىلەر: «ئەگەر سىزلەر شۇئەيبغە تابئ بولساڭىزلەر دىن - دۇنيادا زىيانكار بولۇرسىزلەر» . ھەر چەند ئول

قەۋم خەلقنى مەنئ قىلسىلەر ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ئىمانغە تەكلىپ قىلىپ ئېيتۇر ئەردىلەر: «بۇ يەر يۈزىدە فەساد قىلماڭلار، ئەگەر راستلىق بىرلە بولساڭلار ھەق تەئالا ساۋاب ئەتا قىلۇر، مال - ئەمۋاللىڭلارنى زىيادە قىلۇر.» ئۇلار ئېيدىلەر: «ئەي شۇئەيب، ئايا، بىزنى نېچۈك دىنغە بۇيرۇرسەنكىم، بىزنىڭ ئاتا - بابامىز بۇ دىندە بۇتغە تابىنىپ ئۆتۈپدۇر. بىز مۇندىن يانماسمىز. ۋە يەنە بىزنى ئۆز مال - ئەمۋالىمىزدىن مەنئ قىلۇرسەنكىم، ھەرنە خاھلاساق قىلۇرمىز؛ خاھ كەم بولسۇن، خاھ زىيادە. خىرەدمەنددۇرسەن ۋە راست يولدادۇرسەن؟!-ئىستىھزا ۋە تەمەسخۇر قىلۇر ئېيدىلەر، — ئانداغكىم، سەن نەھايەتى بىھۇش، بىئەقىلدۇرسەن.» خىرەدمەند سەن دېگەننىڭ ئورنىدا، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ئېيدىلەر: «خۇداي تەئالا ماڭا راست يول كۆرسەتىپدۇر، ماڭا ھىدايەت ئەتا قىلىپ ياخشى روزى بېرىپدۇر. مەن سىزلەرگە ماللىڭلاردىن مەنئ قىلىپ، خىلاف قىلماقنى ئىرادە قىلمادىم. سىزلەرگە قۇدرەتىمنىڭ بارىچە ياخشىلىقىڭلارنى خاھلادىم. ماڭا تەۋفىق خۇدادىن، ئاڭا تەۋەككۇل قىلدىم، كۆڭۈل باغلادىم. تاكى مېنى سىزلەردىن ئۆز پەناھىدا ساقلار.» ۋە يەنە ئېيدىلەر: «ئەي قەۋم، فىكر قىلىڭلاركىم، ماڭا ئەداۋەت، مۇخالەفەت قىلۇرسىزلەر. بۇ سەبەبدىن ئەزاب - ئۇقۇبەتكە قالۇرسىزلەر. خۇداي تەئالانىڭ ئەزابىكىم، ھەزرەتى نوھ، ھود، سالىھ ئەلەيھىس. نىڭ قەۋملەرىغە كېلىپ ئەردى، سىزلەرگە ھەم كېلۇر. پەرۋەردىگارىڭلاردىن مەغفىرەت تىلەڭلار، ئاڭا تەۋبە قىلىڭلار. خۇداي تەئالا ئامۇرزكار ۋە مېھرىباندۇر.» بۇلار ئېيدىلەر: «ئەي شۇئەيب، بىز سۆزۈڭنىڭ تولاسىنى ئاڭلاماسمىز. بىز سېنى زەئىف - ئاجىز كۆرەرمىز. ئەگەر سېنىڭ قەۋمىڭ بولماسا ئەردى، بىز سېنى كېسەك ئېتىپ ئۆلتۈرۈر ئەردۇك. سەن بىزگە غالىب ئەمەسسەن.» ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ئېيدىلەر: «ئايا، مېنىڭ ئۇرۇغ - تۇغقانىم سىزلەرگە خۇداي تەئالادىن غالىبراقمۇ، ھەق تەئالانى كېيىن قويارسىزلەر، ئانىڭدىن ئەندىشە قىلماسسىزلەر. پەرۋەردىگارىم سىزلەرنىڭ قىلغانىڭلارنى تەمام ئالۇر. ئەي

قەۋم، سىزلەر ھەم ئۆز ئىشىڭلارنى قىلىڭلار، مەن ھەم ئۆز غەمىمنى قىلىۋرمەن. ئاخىر نەكۆرەرسىزلەر، پات - يېقىن بىلۇرسىـــزلەر. ئەزاب كېلۇركىم، خەلاس بولۇر، كىم گىرىفتار بولۇر، كىم راستگويدۇر، كىم يالغانچى، ھەممەنى بىلۇرسىزلەر.» بۇلار ئەيتۇرلەر ئەردىلەركىم: «ئەي شۇئەيب، مۇنداغمۇ تولا سۆزلەرمۇسەن! مەگەركى سېنى ياد قىلىپدۇرلەر، دىۋانە بولۇپسەن. سەن ھەم بىزگە ئوخشا ئادەمسەن. خۇدا سېنى پەيغەمبەر قىلغاي، بىزنى نېچۇكدىن قىلماغاي! سېنى يالغانچىلاردىن گۇمان قىلۇرمىز. ئەگەر راستگويسەن ئاسماندىن بىزگە بىر پارە تۇشۇرگىل، تاكىم سېنىڭ پەيغەمبەرلىكىڭنى بىلگەيمىـــز.» ھەزرەتـــى شۇئەيب ئەلەيھ-س. ئەيتۇر ئەردىلەركىـــم: «خۇداي تەئالا ئۆزى بىلۇركىـــم نـــى دەرسىـــزلەر ۋە قىلۇرسىزلەر.» ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ-س. بۇلارنىڭ ئىشىنى خۇداغە قويدىلەر. بەس، ھەق تەئالا ھـــېچ پەيغەمبەرنىـــڭ قەۋملەرى بىـــرلە سۆزلەشكەنلەرىنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ-س. نىڭ سۆزلەشكەنلەرىدەك تەمام بەيان قىلمادى. بەس، ئول قەۋمغە ئەزاب ۋەقتى بولدى ئەرسە، ھەق تەئالا ئۇلارنى ئەملى تەرىقە قىلدى. بىرىنى ئاۋاز بىرلە ھەلاك قىلدى، يەنە بىرىنى بۇلۇت سايەسىـــدە ئوت ياغدۇرۇپ ئەزاب قىلدى. ئانداغكى ھەق تەئالا بۇلارغە ئەزاب ئىبەرمەكنى ئىرادە قىلدى ئەرسە، بۇ شەھەرگە قىزىغ سالدى، تاكىم ئۇلارنىڭ سەبىر - تاقەتى قالمادى، ھېچ پەناھ ھەم تاپالمادىلەر. شەھەردىن بىر فەرسەڭ يىراق بىر بۇلۇت پەيدا بولدى، ئافتابنى ياپتى. بۇلار كۆرۈپ، ھەر قايسىكىم قۇدرەتى بار ئەردى، شەھەردىن چىقىپ، ئول بۇلۇت سايەسىگە كىردىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا ئول بۇلۇتدىن ئوت ئىبەردى، يەردىن ھەم ئوت چىقاردى؛ ھەر كىمكى ئول بۇلۇت ئاستىدا ئەردى، كۆيۈپ كەباب بولدىلەر. ئولكى ئاجىزلار، مەزلۇملەر، كىچىك بالالار شەھەردە قالىپ ئەردى. بەس، ئۇلارغە ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. بىر ئاۋاز قىلدىلەر، ئول ئاۋاز ھەيبەتىدىن يەكسان ئۆلدىلەر. مۆئمىنلەر بىرلە ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ-س. دىن ئۆزگە

كىشى قالمادى. ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بېرۇر، تەفسىرى ئۇلكىم، قاچانكىم مېنىڭ ئەمر - فەرمانىم كەلدى ئەرسە، شۇئەيبغە ئول مۆئمىنلەر بىرلە ئۆز رەھىم - شەفقەتىمدىن نەجاتلىق بەردىم. بەس، ئول قەۋم جەھانغە ئەسلا كەلمەگەندەك ھەلاك - يوق بولدىلەر.

بەس، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ-س. قىزلەرىنى ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. غە بەردىلەر.

فەسلى دەستان
قىسسەئى پادىشاھ مەنۇچىھرە

ئانداغ كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەر پەيغەمبەركى زەمىنى شامدىن چىقىپ، مەغرىب زەمىنغە كەلدىلەر. ھەمە ئەجەم پادىشاھلارى ئىقلىمى ئىراقدا ئەردىلەر، ئول شەھەردە بولدىلەركىم ھالا شەھەرى باغداددۇر؛ ئەھۋاز، كۇفە، بەسرە شەھەرلەرىدە ھەم بولدىلەر؛ بەئزىلەر زەمىنى پارىسدا ھەم ئۆلتۈردىلەر، دەپدۇرلەر. ھەركىمكى ئەجەم پادىشاھى ئەردى، ئەرەب خەلقى ئاڭا تابىئ ئەردىلەر؛ گاھى يەمەن پادىشاھى فەرمانىدا بولدىلەر. ئول كىشىكى دەجلە، فرات دەرياسى سەرھەددىغە پادىشاھ بولدى، ئانىڭ فەرمانى ئەرەب، مەغرىب زەمىنغە يۈرمەدى. بۇ مەنۇچىھرە ئەجەم پادىشاھلارىنىڭ ئۇلۇغى ئەردى، مۇنىڭ ئەمرى تا يەمەن، مەغرىب زەمىنغىچە يۈرۈر ئەردى. مىسىر پادىشاھلارى ئىمالىق نەسلىدىن ھەمە فىرئەۋنلەر ئەردى، نە مەشرىق، نە مەغرىب پادىشاھلارىنىڭ ھىچ بىرىگە فەرمان تۇتمادىلەر، زەمىنى ھىجاز، شام ۋە يەمەن ئۇلار تەسەررۇفىدە ئەردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئۇلار مۇلكىدە ئەردىلەر، ئاندىن چىقتىلەر.

مەنۇچىھرە ئادىل ۋە تەدبىرلىك پادىشاھ ئەردى. مەشرىق، تۈرك پادىشاھلارى بىرلە بىسيار جەڭلەر قىلدى. ئانىڭدىن بىر خۇتبە يادىكار قالىپدۇركىم، ھەمە پادىشاھلارغە ئانى ئوقۇماق، بىلمەك ۋاجىبدۇر. بۇ كىتابدا ياد قالىپدۇر. ئەيتىپدۇرلەركىم، مەنۇچىھرە فەرىدۇننىڭ ئوغلى ئەيزەجنىڭ ئەۋلادى: مەنۇچىھرە بىننى مەشھۇر بىننى رەبىئ بىننى ۋەيرەك

بىننى شىروبىشەك بىننى ئەيرەك بىننى بىتەك بىننى فەرۋشەك بىننى فەرۋكۆرك بىننى ئەيزەج بىننى ئەفرىدۇن. ئالىملار ۋە ئەھلى تارىخلار ئانىڭ نەسەبىدە ئىختىلاف قىلىپدۇرلەر بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: فەرىدۇننىڭ ئوغلى ئەردى، ئانداغكى فەرىدۇن ئەيزەجنىڭ قىزىنى ئالدى، ئاتى كۆشەك، ئۇلار ئاتەشپەرەست ئەردىلەر؛ ئانىڭدىن بىر قىز بولدى، روشەڭ ئات قويدى، ئانى جۇفت قىلدى، ئول بىر قىز تۇغدى، فەرۋشەڭ ئاتادى. ئانىڭ بىرلە بولدى، ئانىڭدىن بىر قىز تاپتى، ئانى ھەمخانە قىلدى؛ ئانىڭدىن بىر قىز ۋۇجۇدغە كەلدى، ئاتىنى ۋەيرەك قويدى، ئانى ھەم ئۆي قىلدى. ئانىڭدىن بىر قىز تۇغۇلدى، بىر ئوغۇل تۇغدى. ئول قىزنى بۇ ئوغۇلغە ئالىپ بەردى. ئانىڭدىن مەنۇچىھرە بولدى. تىخى ئەفرىدۇن تىرىك ئەردى. مەنۇچىھرەنى ئەفرىدۇننىڭ ئالدىغە ئالىپ كەلدىلەر ئەرسە، ئەفرىدۇن كۆرۈپ ئەيدى: «بۇ ئۇلۇغ پادشاھ بولغۇسىدۇر.» مەنۇچىھرە يېڭى تۇغۇلغان ئەردى، باشىغە تاج قويدىلەر ياخشى فال بولغاي دەپ. قاچانكىم مەنۇچىھرە چوڭ بولدى ئەرسە، تەمام پادشاھلىقنى ئالدى. ئاتاسى قىساسىغە مۇسەلىم ۋە تۇرنى ئۆلتۇردى. داد - ئەدل قىلدى. ئىران زەمىنىدە تۇغۇلغان ئەردى، ئاندا پايتەخت قىلدى. بەئزىلەر دەماۋەندە ئەردى دەپدۇرلەر. يۈز يىگىرمە يىل پادشاھ بولدى. ھەر شەھەرگە تەسەررۇفى يۈردى ئەرسە، چۆرەسىگە خەندەق قازدى. بۇ رەسىم ئانىڭدىن قالدى. شەھەر ۋە سەھرا خەلقىغە ئەيدى: «جەھان ئابادلىقى دىھقانلار، سەبزلەر بىرلەدۇر. بەس، فۇقرالار دىھقانلار فەرماندا بولۇڭلار، تاكى جەھان ئاباد - فەرراخلىق بولغاي.» قاچانكىم، پادشاھلىق قىلدى ئەرسە، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نىڭ پەيغەمبەرلىكلەرى زۇھۇر قىلدى. فىرئەۋن غەرق بولدى ئەرسە، شام ۋە مەغرىبدە ئاۋازلەرى پۇر بولدى. مەنۇچىھرە ھەم ئىشىتتى. لېكىن ئۆز ئىشىغە مەشغۇل ئەردى. مەشرىق زەمىننى خەراب قىلىپ ئەردى. بۇ ۋەجھىدىن ئەفراسىياب ئاتلانىپ شامغە كېلىپ ئەردى. بۇ ئەفراسىياب فەسىھنىڭ ئوغلى، ئۇلۇغ پادشاھ ئەردى. تەمامى تۈركستان، مەشرىق زەمىنى ئانىڭ فەرماندا ئەردى. پايتەختى بەلخ ئەردى. ماۋەرائۇننەھرنى، دەريايى جەيھۇندىن ئۆتۈپ بايابانى مەرۋ، تا سەھرايى بەلخقە، شاپۇردىن تا سەرخەس، ئەقبەئى مۇزدوران سەرھەددىغىچە بۇ ئۈچ دەريانى ھەممە تۈرك خەلقى تۇتقان ئەردى. ئەفراسىياب لەشكەرى ئەزىم

بىرلە مەنۇچىھرە ئۆزەسىگە كەلدى. مەنۇچىھرە جەڭ قىلىپ، چەندان مەرتەبە شىكەست تاپتى. ئاخىر، ئەفراسىياب مەنۇچىھرەنى تەبەرستان شەھەرىگە قاباپ، لەشكەرى چۆرەسىنى ئالىپ تۇشتى. تەبەرستان سەرھەددىغە ھەمە جاڭگال - دەرەختلىق ئەردى. ئەفراسىيابنىڭ لەشكەرى ئاندا ھىچ ئىش قىلالماي تۇرالمادى.

(تەرجىمان ئابدۇرەسۇل بىننى مەۋلانا مۇھەممەد رەھىم) : بۇ كىتابدىن ئۆزگە ئەخبار كىتابلارىدا ئانداغ كۆرۈپدۇرمەنكى، مەنۇچىھرە، تەبەرستاننىڭ قورغانىكىم شەھەرى ئامۇل دەرلەر، ئاندا ئەردى؛ ئول ئانداغ شەھەر ئەردىكىم ھىچ تەئام، شەراب، ئىگىن - ئاپاغ، نەقىش كۆنلەر ئوتۇن - ياغاچ، يازلىقىدا مىۋە - باغ ھاجەت ئەمەس ئەردىكىم سەھرادىن كەلتۇرگەيلەر. چۇنكى ھەممە ئاندا مۇھەييا ئەردى. بەس، ئەفراسىياب ئون يىل تەبەرستاننى مۇھاسىرە قىلدى. مەنۇچىھرە لەشكەرى بىرلە شەھەرى ئامۇلدا بولدى. ئول شەھەرنىڭ مەتائ - زىلچەلەرى ۋە رەڭگارەڭ مىۋەلەرى بار ئەردى، يەنە ھىچ شەھەردە يوق ئەردى. بەس، مەنۇچىھرە ئول مەتائ - زىلچەلەردىن، ئول گۈل - مىۋەلەردىن تۇھفەلەر تەرتىب بېرىپ، ئەفراسىيابغە ئەلچى چىقاردى. ئېيدىكىم، تاكى بۇ شەھەردە باتارسەن. سېنىڭ مۇندا تۇرغانىڭدىن بىزگە ھىچ نەڭلىك ۋە زىيان يوقدۇر. ھەرنەكى ئادەمگە كېرەكدۇر شەھەرىمىزدىن چىقادۇر. بەس، ئەيتىپدۇرلەركىم ئول شەھەر دەريا لەبىدە ئەردى. ھەمىشە گەرمدار، دەركار قىلۇر ئەردىلەر. ئاش - تەئاملارىغە تۇز ئورنىدا قىلقىل سالىپ يەر ئەردىلەر.

بەس، ئەفراسىياب ۋە تۇرك خەلقى ھەم ئاندا مەلال بولۇپ ئەردىلەر. مەنۇچىھرە بىرلە سۇلھ قىلىپ، ئانداغكى دەريايى جەيھۇننىڭ ئۇيانى تۇركلەرگە بولسۇن، بۇيانى ئىرانىلارنىڭ بولسۇن، بۇ تەئىن بىرلە سۇلھ قىلدىلەر. مۇڭا سۇلھنامە پىتىپ، ئەھد باغلادىلەر. ئەرەش ئاتلىغ بىر كىمەرسە بار ئەردىكىم، ئانىڭدىن تەيراندازراق كىشى يوق ئەردى. ئانى بەلەند يەر ئۈزەسىگە چىقاردىلەر. ئول ئوق ئاتتى ئەرسە، ئوق يەمەن سەر ھەددىغە يەتتى. ئەفراسىياب ئەيدى: «مۇنچە مۈلكنى مەنۇچىھرەگە بەرمەك لازىم بولدى» دەپ بىسيار دەرد تارتتى. لېكىن ئەھد باغلاغان ئەردى، فايدا بەرمەدى. ناچار دەيايى جەيھۇندىن ئۆتۈپ ياندى. بۇ بۆلۈشكەنگە فاسىلە تەئىن

قىلىپ كەتتى. مەنۇچىھرە قورغاندىن شەھەرى رەيگە كەلدى. تەختكە ئولتۇردى. دەريايى جەيھۇندىن تا يەمەن سەرھەددىغە ئانىڭ تەسەررۇفىدە بولدى؛ مەغرىب زەمىنىگە ھۆكمى يۈردى. شەھەرلەر ئەترافىدا كەنتلەر بىنا قىلدۇردى. دىھقانلار تەئىن قىلدى. ئىمارەتلەر قىلدى. دەريايى جەيھۇندىن بەلخنىڭ سەھرالەرىغە بىسيار ئارىقلار چىقارىپ، مەغرىب تەرەفىدىن دەريايى فراتنى ئول پەيدا قىلدى. جەھاننى بىنەھايەت ئاباد قىلدى. خەلقدىن خىراج كەم قىلدى. سىپاھ ـ لەشكەرىگە ۋەزىفەنى زىيادە قىلدى. تەيراندازلار، شەمشەرگۇدازلار، نەيزەبازلارنى گۇرۇھ ـ گۇرۇھ ھەر قايسىنى بۆلەك تائىفە تەئىن قىلدى. ئانىڭ ھۆكمىنى ھەممە پادىشاھلارغا جارى قىلدى. يوللار كۇشاد، نەرخ ئەرزان بولدى. نەچەند مۇددەتتىن كېيىن ئەفراسياب ئۆلدى ئەرسە، ئوغلى تەختغە ئولتۇردى. نەچەند يىلدىن كېيىن تۇرك خەلقى دەريايى جەيھۇندىن ئۆتتىلەر ئەرسە، مەنۇچىھرە بۇلارنىڭ ئالدىغە چىقتى؛ ئول تەئىن قىلىشغان يەردە روبەرو بولدىلەر. مەنۇچىھرەنى كۆرۈپ قاچتىلەر.

مەنۇچىھرە سىپاھ ـ لەشكەرىنىڭ سەردار، ئۇلۇغلارىغە نەسىھەت قىلىپ ئەردى: ئەي خەلق! ئالەمدە سىزلەردىن ئۆزگە كىشى بولماغاي؟ ئانداغ ئەرمەس، بۇ ئالەمدە خەلايىق بىسياردۇر. ھەركىم ئۆز ئىشىنى قىلۇر. ئادەمدە بىر جۇنبىش ـ غەيرەت بولۇر. سىز ھەمىشە ئەيش ـ راھەت بىستەرىدە ئاسايىش ۋە غەفلەت تەكىيەسىگە يۆلەنىپ ئۇيقۇلۇغسىزلەر. ئادەم ئول ۋەقت ئادەمدۇركىم، جۇنبىش ـ غەيرەت بولسە، ھەر ئىشغە بىر ھىممەت بولسە، بەس، سىزلەر ئۆلۈكلەردەك بىخەبەرسىزلەر. بۇ سىپاھى تۇرك ئەھدىنى ئوشاتىپ، بىر كەنارەنى ئالىپدۇر. ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلىپ، ئۆزۈڭلەرنى كۆرسەتمەگەن جەھەتدىن سىزلەرگە قەسد قىلىپدۇر. ئول خۇداۋەندكىم ماڭا بۇ مۇلكنى بېرىپدۇر. مەن ئانىڭ شۇكرانەسىگە مەملەكەتىمنى ياخشى ساقلارمەن. فەقىر ۋە رەئىيەلەرنى ياخشى ئاسرارمەن. داد ـ ئەدل بىرلە جەھاننى ئاباد قىلماقغە بەل باغلاپمەن. تاكىم ھەق تەئالا ماڭا بۇ ئالەمدە مۇلك ۋە مەملەكەتنى زىيادە قىلۇر، ئاخىرەتدە ئەجرەلەر ئامادە قىلۇر. مەن ھەرگىز خۇداغە ناشۇكر، ناسىپاسلىق قىلماسمەن. بۇ خەلقنى، پادىشاھلىقىمنى زايىئ، بەرباد ئېبەرمەسمەن. تاكىم خۇداۋەندە ئالەم بۇ جەھاندا مەندىن مۇلكنى ئالماغاي، ئول دۇنيادا ئەزاب ـ ئىقاب سالماغاي. ھەق تەئالا مېنى پادىشاھلار

نەسلىدىن ياراتىپدۇر. ماڭا مۇلك، پادىشاھلىق بېرىپدۇر، ھەمە خەلايىقنى ماڭا رەئىيىيە ۋە لەشكەر قىلىپدۇر. مەن ھەرنە دىگۇلۇكنى دەرمەن، بۇيرۇغۇلۇقنى بۇيرۇرمەن. بەس، تەمامى لەشكەر ئۆزرلەر ئەيتىپ، فەرماندارلىق ئىزھار قىلىپ، تەۋبە قىلدىلەر.

خۇتبەئى مەنۇچىھرە. بەس، يەنە بىر كۇن ئەردى. مەنۇچىھرە سىپاھ ـ لەشكەر، تەمامى خەلايىقنى يىغدى. ھەر قايسىغە ئۆز مۇناسىبەتىدە ئورۇن بەردى. ئۆزى تەختغە ئولتۇردى. ئول زەماندا ھەمە ئۆلۇما ـ ھۆكۇمالار ئۇلۇغلەرى ئەردى. بەس، كۆردىكىم، تەمامى خەلايىق ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇپدۇرلەر. ئاندىن، تەختدە قوپۇپ تۇردى، يارلىغ قىلدىكىم، ھىچ كىشى ئورنىدىن تەبرەمەسۇن. تاكىم ھەمە خەلق ئۆزۇمنى كۆرۈپ، سۆزۇمنى ئىشىتسۇن. ئاندىن خۇتبە ئاغاز قىلدى، ھەق تەئالاغە ھەمد ـ سەنا ئادا قىلدى. ئاندىن ئەيدى: ئەي خەلق، ئاگاھ بولۇڭلاركىم، بۇ ئالەمدە مۇنچە ئەنۋائـ مەخلۇقلار. ئەسناف مەۋجۇدلەركىم، كۆرەرسىزلەر. ئۇلارنىڭ بىر خالىقى باردۇر، ھەمەسىنى ئول خالىق ياراتىغاندۇر، ھەمەگە ناز ـ نېئمەت ئانىڭ دەرگاھىدا تەئىن ۋە تەقسىم تابىغاندۇر. بەس، ئول ـ ئافەرىنغە قۇللۇق قىلغايسىزلەر. نېئمەتلەرىگە شۇكرىبجا كەلتۇرگەيسىزلەر، ئانىڭ قەزاسىغە رىزا بەرگەيسىزلەر. ھەرنەكى خۇدا ئىرادە قىلىپدۇر، ئانى تارتماي چارە يوقدۇر. ئول خالىقى ئالەم تەسەررۇفىدە ھەمە مەخلۇقات ئاجىز ۋە ناچىزدۇر؛ ئول تەۋانا ۋە قادىردۇر. مەخلۇق خالىقدىن قاچماق مۇمكىن ئەمەسدۇر. ئانىڭ ئىشلەرى، سۇفەتلەرىنى فىكر ـ ئەندىشە قىلماق كۆڭۈلنى ياروتۇر. ئانىڭ قۇدرەتىنى تەفەككۇر قىلماي غافىل بولماق كۆڭۈلنى تىيرە قىلۇر، ئەقىلنى خىرە قىلۇر. بۇرۇنقىلار ھەمە كېتىپدۇرلەر، بۇ ئالەم بىزگە قالىپدۇر. بىز ھەم كەتمەي چارە يوقدۇركىم، ئۇلار دەرەختدۇرلەر، بىزلەر شاخ. ئەگەر دەرەختنى كەسسەلەر شاخ قاچان باقى تۇرغاي. يافراغ، شاخ ۋە بۇ مەسەلىلىك بىز ھەم باقى قالماغايمىز. ھەق تەئالا ئۆز فەزل ـ كەرەمىدىن بۇ مۇلكنى ماڭا بېرىپدۇر. ئاڭا شۇكرلەر ئەيتۇرمەن. ئانىڭدىن تەۋفىق، ھىدايەت تىلەرمەن؛ جۇرم يەقىن تەلەب قىلۇرمەنكىم، ياخشى ـ يامان ھەرنىكىم كېلۇر، ئانىڭدىن دەپ بىلگەيمەن. مېنىڭ بارۇر يېرىم ئانىڭ دەرگاھىدۇر. ئاگاھ بولۇڭلاركىم، پادىشاھنىڭ رەئىيىيەدە ھەققى باردۇر؛ سىپاھ ـ

رەئىييەنىڭ ھەم پادىشاھدا ھەققى بولىدۇ. پادىشاھنىڭ سىپاھدا ھەققى ئولدۇركى، ئانىڭ فەرمانىدىن چىقماغاي؛ دۈشمەنى بىرلە جەڭ قىلىۇردىن ۋە بەئزى مەھەلدە پادىشاھنى نەسىھەت بىرلە جەڭدىن ياندۇرغاي؛ پادىشاھنى دۈشمەندىن ساقلاغاي. سىپاھنىڭ ھەققى پادىشاھدا ئولكىم، ھەر كۈن تەئىن قىلغان ۋەزىفەسىنى ئۆكسۈتمەگەي ۋە تەئخىر قىلماغاي. سىپاھ پادىشاھغە قۇشنىڭ قاناتى تەمسىللىك ۋە قۇيرۇغى مەسەللىكدۇر. قانات - قۇيرۇغسىز قۇش ھىچ ئىشغە ياراماغاي. مۇندىن سىپاھ ھەم پادىشاھدىن ئايرىلسە ھىچ نەرسەگە چىداماغاي. ئەمما پادىشاھ ھەققى رەئىييەدە ئانداغدۇركىم، ئانىڭ فەرمانىدا بولغايلەر، ئالەمنى ئاباد قىلماقغە كۈشەش قىلغايلەر. دىھقانلار زەبت زىرائەت، باغ ۋە ئىمارەت قىلماقغە جەھد - ئىستىقامەت قىلغايلەر؛ خىراجنى تەئخىر قىلماغايلەر. ئەمما رەئىييەنىڭ ھەققى پادىشاھدا ئەدل قىلماق، زۇلم - ستەمنى بىر تەرەف قىلماق، خىراجنى ئاستە ۋە مۇلايىمەتلىك بىرلە ئالماق؛ زالىم ۋە ستەمكارلارنى يوق قىلماق؛ ئۇلارنى قىلالمايدۇرغان ئىشغە بۇيرۇماسلىق، مۇلكنى ئاباد قىلماقلەرىدە، يا زىرائەت ئىشلارىدا پۇل ھاجەت بولسا دەرىغ تۇتماسلىق، تاكىم ئىش ۋەقتىدىن ئۆتمەگەي؛ ئەگەر زىرائەت ۋە مەھسۇلاتلەرىغە ئافەت يەتسە، خىراج ۋە ئۆشر ئالماسلىق، تاكى سەرمايەسىز قالماغاي. ۋە يەنە خىراجنى ئانچە ئالماغايكىم، ئۇلارنىڭ ھالى تەڭلىككە قالماغاي، ۋە يەنە بىلگەيسىزلەركىم، پادىشاھلاردا ئۈچ خىسلەت باردۇر: ئەۋۋەل ئولكىم، راستگوي بولغاي، ھەرگىز يالغان سۆزلەمەگەي؛ ئىككىنچى، سەخى ۋە جۇۋانمەرد بولغاي، بىخىل بولماغاي؛ ئۈچۈنچى، غەزەبناك بولماغاي، خەلقغە پات غەزەب قىلماغاي. چۇنكى ھەممە رەئىييەلەر ئانىڭ تەسەررۇفىدەدۇر. قاچان خاھلاسا غەزەب قىلماقغە قۇدرەتى باردۇر. ناز - نىئمەت، مال - ئەمۋال، ھۇزۇر - راھەتكىم پادىشاھنىڭ باردۇر، رەئىييە - فۇقرانى ھەم ئانداغ قىلغاي. ئول نەرسەلەركىم، پادىشاھلىق ۋە سەلتەنەتكە كىبرەك، ئانىڭدىن رەئىييەدە بولماقى لازىم ئەمەسدۇر. چۇنانچە، ياخشى ئات ۋە سىلاھ - ئالات، دۇرر - گەۋھەر، لەئل - جەۋاھىر، ھەر نەۋئ نەرسەلەركىم، خەلايىق ئىشلەتور، ئانىڭدىن خەلقنى مەنئ قىلماغايلار. ۋە يەنە پادىشاھ خەلقنىڭ گۇناھىنى ئەفۇ قىلغاي، ئۇقۇبەت قىلماغاي؛ قىلادۇرغان گۇناھىنى بىلىپ ئۇقۇبەت قىلغاي، لېكىن ئۇقۇبەت

قىلماقغە شىتاب قىلماغاي. ھەر ئىشدە تەئجىل قىلماق ئاخىر فەساد ۋە پۇشمان كەلتۈرۈر. تاكى ۋاجىب بولماغۇچە ئۇقۇبەت قىلماغاي، ئەفۇ قىلغاي. ئەگەر پادىشاھنىڭ دورغالارىن بىركىمەرسە نالە ـ شىكايەت قىلسە ھەرگىز يۈز كۆرمەگەي، ئىككىسىنى قامتۇ قىلىپ، راستىنى ئالىپ ھۆكۈم قىلغاي. ئەگەر كىشىنىڭ نەرسەسىنى بىر زالىم ناھەق ئالغان بولسە. زەبت بىرلە ئالىپ بەرگەي؛ ئەگەر ئانىڭدا يوق بولسە، ئۆز خەزىنەسىدىن بەرگەي، تا رەئىييە خەراب ـ نامۇراد بولماغاي. ئەگەر بۇيرۇغان ئىشدە زۇلم ۋە زىيادەلىك قىلسە ئانى ئول ئىشدىن ئەزل قىلىپ ئەدەب بەرگەي. ئەمەلدارلارغە تەئىن ۋە قارارىغا نىشان ـ دەستەك بەرگەي، تاكىم كەنتلەرنى خەراب قىلماي ئاباد قىلماق ئانىڭ گەردەنىگە بولغاي. ئىنسافلىغ ياخشى ئەمەلدارلار مەنسەبىنى ئالماغاي. ئەگەر كىشى خۇنى، ناھەق قىلسە قىساس بۇيرۇغاي، ئانى مال ۋە ياخىزمەت بىرلە ئەفۇ قىلماغاي. ئەگەر ۋارىسلاردىن ئۆلتۈرگەن بولسە. خۇنى بەھا ئالغاي، قىساس قىلماغاي. ئول مەجلىسدە مۇنازەئەت دەئۋاسىنى قەتئ قىلىپ، خەت مۆھۈر بەرگەي. بىلىڭلەركىم داد ـ ئەدل بۇدۇر. سىزلەرگە ۋاجىبدۇركىم، فەرمان تۇتقايسىزلەر. بۇ دۇشمەن بىرلە جەڭ قىلىپ زەرەرىنى دەفئ قىلغايسىزلەر. بۇ دۇشمەنلەر بىزگە قەسد قىلىپدۇر دەپ، ئەگەر بۇ دىيارنى ئۇلار ئالسە، تەنھا ماڭا بەلا كەلمەس، تەمامى خەلايىقكىم بۇ دىياردا باردۇر ھەمەسىگە كىلۇر. بەس، بىر ـ بىرىڭلەرگە پۇشت پەناھ بولۇپ، قۇۋۋەت بېرىپ، بۇ دۇشمەنلەر دەفئىگە سەئىلەر قىلىپ ئۆزۈڭلارنى ۋە بىزنى خەلاس قىلغايسىزلەر. مەن فەرمان قىلۇرمەنكىم، سىلاھ ـ ياراغ ۋە ھەمە جەڭ ئەسبابىنى راست قىلماقنىڭ تەدبىرىنى قىلۇرمىز. ماڭا بۇ مۇلكدىن نام ئىززە، ھۆكۈم رايلىقنى راست قىلماقدىن ئۆزگە سۇد يوقدۇر. ئەگەر يۇرت ئاباد ـ فەرراخلىق، نەرخ ئارزان بولسە، سىزلەرگە مەنفەئەت زىيادە بولۇر. مەن سىزلەردىن فەرماندارلىقدىن ئۆزگە نەرسەنى پەسەند قىلماسمەن. ھەركىم ماڭا فەرماندار بولسە، ئاڭا ياخشى ئەجر بېرۇرمەن. نافەرمانلارنى خەبەر ئالسام، تا جەزم قىلماغۇنچە ئۇقۇبەت قىلماسمەن. خىلافى مۇقەررەر بولغاندا، ئانىڭ جەزاسىنى بېرۇرمەن. بىلگەيسىزلەركىم، مۇسىبەتكە سەبردىن ياخشىراق داۋا يوقدۇر. ھەركىم جەڭدە دۇشمەن ئىلكىدە ئۆلسە، ھەق تەئالا خۇشنۇد بولۇر. ئۆزىنى

خۇداغە سىپارىش قىلماق ياخشى سۇفەتدۇر. ئەگەر خۇدا قەزاسى يەتكەن بولسە، ھىچ چارە يوقدۇركىم قاچماق مۇمكىن ئەمەسدۇر. بۇ ئالەمدە تامامى خەلايىق سەفەر رەختى باغلاغلىق مۇسافىرلاركىم ھەمىشە يۈرۈرلەر. ھەر نەرسەلەركى باردۇر، ئۇلارغە رىئايەتدۇر. ئاخىرەت ئالەمىگە ياخشى ئىش، خۇدا قەزاسىغە رىزا ۋە خاھىش، خۇدا نېمەتلەرىگە شۇكر - سەنا ۋە ستايەشدىن ئۆزگە نەرسەنى ئالىپ بارماق ئىمكانى يوقدۇر. ھەركىم سىزلەردىن ياخشى ۋە دۇرۇست نىيەتلىكدۇر خۇدانىڭ زەفەر ۋە نۇسرەتىگە ئول سەزاۋەردۇر. بىلىڭلاركىم، پادىشاھ راست يولدا بولسە، داد - ئەدل قىلسە، سىپاھ ۋە رەئىييە ئانىڭ فەرمانىدا بولۇر بولسە، دۇشمەن مەغلۇب ۋە غەمكىن، مەملەكەت ئەمىن بولۇر. بۇ سىزلەرنىڭ ئىختىيارىڭلاردادۇر. ئەگەر فەرمان تۇتساڭلار دۇشمەن بىرلە جەڭ قىلىڭلار. مەن سىزلەرگە داد - ئەدل قىلىپ، راھى راست كۆرسەتۇرمەن. ھەق تەئالا سىزلەرگە زور بازۇ، كەرامەت قىلۇر. سىزلەركى سىپاھ - ئەمەلدارسىزلەر، فەقىر ۋە رەئىييەلەرگە زۇلم - ستەم قىلماڭلاركىم، رەئىييە مېنىڭ ۋە سىزلەرنىڭ تەئام ۋە شەرابىمىز، مىنەرگە ۋە ئىشلەتۇرگە ئالات ۋە ئەسبابىمىزدۇر، ھەر ۋەجھى بىرلەر رەئىييەنى شاد - ئاباد قىلىڭلار. تاكى خىراج مەھەلىدە قولغا كەلگەي؛ سىزلەرگە ئەلفە ھەم ۋەزىفە تەئخىرى مۇيەسسەر بولماغاي. ھەركىمنىڭ مۇلك ئاباد قىلماقغە نەفەقەسى بەيتىل مالدىن بولسە، ئانى پات بەرگەيسىزلەر. تاكى كىچىك دۇشمەن چوڭ بولغۇچە ئابادلىق قىلغايلەر. ھەر نىمەرسەئىكىم رەئىييەلەر گەردەنىدە باردۇر، ئانى ئالىپ مۇلك ئاباد قىلماقغە سەرف قىلىڭلار. ئەگەر ئۇلار تاپالماسالەر بەيتىل مالدىن قەرز بېرىڭلار، تاكىم ئۈچ يىلدا ئول قەرزنى ئالۇرسىزلەر. ھەر يىل رەئىييەلەرغە قايىسى نەرسە ئاغىر كەلمەسە ئانى ئالغايسىزلەر. ئانچە راست يوللار كۆرسەتتىم بىلدىڭلار، ئانچە بۇيرۇغۇلۇقلارنى بۇيرۇدۇم ئىشىتتىڭلار! ھەممە سىپاھ - لەشكەرلەر يەكبارە نەريادلار قىلدىلەركىم: ھەممەمىز ئىشىتتۇك، فەرمان تۇتتۇق.

مەنۇچىھرە ئەيدى: «ئەي مۇئەييىدلەر، بۇلارغە گۇۋاھ بولۇڭلار! ھەر سۆزكىم مەندىن ئىشىتتىڭلار ئاڭا ۋەفا قىلماقنى مەندىن تەلەپ قىلىڭلار.» ئاندىن، تەختدە ئولتۇردى، فەرمان قىلدىكىم، تەئامھاي

گۆناگۆن كەلتۈردىلەر، ئۇل خەلقنى مېھمان قىلدى. ئاندىن، سىپاھ ـ لەشكەرىگە فەرمان قىلدى، تاكى تۈركلەر بىرلە جەڭ قىلىپ، ئۇلارغە شكەست بەردى، ئۆز مەملەكەتلەرىدىن يىراق قوغلادىلەر. ئاندىن كېيىن، تەمامى مەشرىق ۋە مەغرىب ھەمەنى ئالدى. يەمەندە بىر پادىشاھ بار ئەردى، ھىرسا بىننى قەھتان ئەۋلادىدىن ئەردى، ئانى ئارايىش ئاتادىلەر. چۈنكى ئۇل دۈشمەنلەر بىرلە تولا جەڭلەر قىلىپ، شىكەستلەر بېرىپ، غەنىمەتلەرنى ئالىپ كەلتۈرۈر ئەردى. مەنۇچېھرەنىڭ مەملەكەتى تا ھىندۇستانغە يەتتى ئەرسە، ئارايىش ئۇلار بىلەن جەڭ قىلىپ، مال ـ ئەمۋال بىسيار ۋە غەنىمەت بىشۇمار ئالىپ، يەمەنگە كەلتۈردى. ئاندىن كۇھى تەيگە ئالىپ باردى. ئەنبار، مەۋسىل سەرھەددىدىن ئۆتتى، بار ـ رەيھاندا بولدى. بۇ شەھەرلەر ھەمە تۈركلەر تەسەررۇفىدە ئەردى. ئۇلارغە شكەست بېرىپ، بۇ شەھەرلەرنى ئۇلاردىن خالى قىلدى. ئۇل بار ـ رەيھاندا ئىككى ئۇلۇغ تاش بار ئەردى. ئۇل تاشنى يۇندۇرۇپ، ئۆزىنىڭ نام ـ نەسەبىنى، ئاندا كەلگەن لەشكەرىنىڭ مىقدارى ۋە ھىسابىنى، ئانچەكى فەتھ ـ زەفەر تاپقانىنى ئۇل تاشغە پۈتتۈردى. ھالا ھەم ئۇل تاشنىڭ خەتىنى ئوقۇپ، ئارايىشنىڭ ئۇلۇغلۇقىغە تەھسىنلەر قىلۇرلەر. ئۇل مۇنداغ ئۇلۇغلۇقى ۋە سىپاھىنىڭ تولالىغى بىرلە مەنۇچېھرەگە فەرماندار ئەردى. ئارايىشدىن كېيىن ئوغلى ئەبرەھە پادىشاھ بولدى، ئۇل ھەم نەھايەتى ئۇلۇغ پادىشاھ ئەردى. ئاتا تابىئ پادىشاھلار، سىپاھلار بىسيار ئەردى. ئانى «زۇل مۇنار» ئاتار ئەردىلەر. ئانىڭ ئۈچۈنكى، مەغرىب زەمىنىگە لەشكەر تارتىپ باردى ئەرسە، بەناگاھ كېچە يانماق لازىم كەلسە، ئازغايمىز دەپ قورقۇپ، بىر مۇنار ئەتتۈردى. بۇ ۋەجھىدىن زۇل مۇنار ئاتار ئەردىلەر. بەس، ياندىلەر ئەرسە، يول ئازمادىلەر. بۇ زۇل مۇنار ھەم مۇنچە ئۇلۇغلۇق ۋە قۇدرەتى بىرلە مەنۇچېھرەگە تابىئ ئەردى. بۇ زۇل مۇناردىن كېيىن ئوغلى تەختغە ئولتۇردى. ئاتى ئەبرەھە ئەردى، ئاتا «زۇل ئەزئار» ئەلقەب بولدى. ئۇل ۋەجھىدىنكىم، ئاتاسى بىسيار لەشكەر بىرلە مەغرىب زەمىنگە ئىبەردى ئەرسە، ھىچ كىمىنىڭ قەدەمى يەتمەگەن يەرلەرگە ئۇل باردى. تولا خەلقلەرنى ئۆلتۈردى؛ بىسيار خەلقلەرنى ئەسىر قىلىپ، ئاتاسىغە كەلتۈردى؛ ئۇل ئەسىرلەر بىنەھايەت قارا ۋە بەدھەيئەت ئەردى. ئەھلى يەمەن بۇ خەلقدىن قورقتىلەر ئەرسە، ئۇل ئۆبەيدكە «زۇل ئەزئار» لەقەب قويدىلەر،

مەئنىسى «قورقۇنقۇچى» دىمەك بولۇر. بەس، ئاتاسى ئۆلدى ئەرسە، ئول پادشاھ بولدى. ئانىڭ پادشاھلارى، سىپاھلارى بىسيار بولدى. ئول ھەم مەنۇچىھرە تەسەررۇفىدە ئەردى. مەغرىب، يەمەن پادشاھلارى ئانىڭ فەرمانىدا ئەردىلەر. مەگەر مىسر فىرئەۋنلەرى ھىچ پادشاھغە تەبىئ بولمادى، ئۇلار ئىمالىق ئۇرۇغىدىن ئەردى. ئۇلارنى «ئەمارلىق» ئاتار ئەردىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئۇلارغە پەيغەمبەر ئەردىلەر. مەنۇچىھرە پادشاھى جەھان ئەردى. ئانىڭ پادشاھلىقىدىن ئاتمىش يىل بولۇپ ئەردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ۋۇجۇدغە كەلدى.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ تۇغۇلغانلەرىنىڭ زىكرى

ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. مەنۇچىھرەنىڭ زەمانىدا ئەردىلەر. مىسردە ۋەلىد بىننى مۇسئەب ئاتلىغ بىرى فىرئەۋن ئەردى. مىسر خەلقى ئىككى تائىفە ئەردىلەر: بىر تائىفە ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ-س. نىڭ ئەۋلادلەرىنى «بەنى ئىسرائىل» ئاتار ئەردىلەر، ئۇلارنى «قىبتى» دەر ئەردىلەر، قىبتىلەر تولا ئەردى. ئاخىر ئۆمرىدە ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. غە ئىمان كەلتۇرۇپ، مۇسۇلمان بولدى. ئول ئۆلگەندىن كىيىن، ئىمالىق نەسلىدىن قابۇس بىننى مۇسئەب ئاتلىغ بىرى فىرئەۋن بولدى، ئۇلۇغ پادشاھ بولدى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. ئانى ئىمانغە دەئۋەت قىلدىلەر، ئۇنامادى. بەس، ھەزرەتى ياسۇف ئەلەيھ-س. غە خاست بولدىلەر ئەرسە، قابۇس خەلقنى بۇتپەرەستلىككە باشلادى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نىڭ دىنلەرىدىن ياناماقغە ئەمر قىلدى، ھەمە قىبتىلەر قەبۇل قىلدىلەر. بەنى ئىسرائىل ئۇنامادىلەر. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ-س. نىڭ دىنلەرىنى مەھكەم تۇتتىلەر ئەرسە، پادشاھ قىبتىلەرغە ئەيدى: «ئۇلارنى خار كۆرۈڭلار، ھىچ ئەجرە بەرمەي خىزمەتكە سالىڭلار» دەپ؛ ۋە يەنە بۇلارنى ئالبانغە قويدى. نەچەند يىلدىن كىيىن قابۇس ئۆلدى. بۇرادەرى ۋەلىد بىننى مۇسئەب ئەردى، ئول فىرئەۋن بولدى. ھەزرەتى موسا

ئەلەيھ‍ىس. نىڭ ۋەقتلەرىدە بۇ ئەردى. بۇ ھەمەئى فىرئەۋنلەردىن زالىم ئەردى، ستەمكاران ئەردى. بەنى ئىسرائىلغە ھەمەدىن دۇرۇشتراق ئەردى. ۋەقتىكى قابۇسنىڭ ئورنىدا پادشاھ بولدى. بۇرادەرى قابۇسنىڭ بىر كۆجى بار ئەردى ئاتى ئايىسە بىنتە مەزاھىم بىننى ئۆبەيد بىننى رەييان. ۋەلىد ئايىسەنى ئالدى، ئاڭا نەھايەتى ئىززەت قىلىپ، ئۇلۇغ تۇتار ئەردى. ھەر ئىشنى ئانىڭ مەسلەھەتى بىرلە قىلۇر ئەردى. ئەيتۇر ئەردىكىم، بۇ پادشاھلىقىمدا ھىچ نەرسەگە ئايسەنى قولۇمغە كەلتۇرگەندەك شاد ئەمەسمەن. بۇ ۋەلىد ھەم بۇتپەرەست ئەردى، خەلقنى بۇتپەرەستلىككە بۇيرۇر ئەردى. چۇن يىگىرمە يىل بولدى ئەرسە، ئەيدى: «مەن خۇدادۇرمەن، بۇتلاردىن ئۇلۇغدۇرمەن، چۇنكى ھەمە بۇتلار مىنىڭ تەسەررۇفۇمدادۇر. خاھلاسام ئۆلتۇرۇرمەن، خاھ ئەزىز قىلۇرمەن. بەس، ماڭا تابىنىڭىزلار.» مۇنىڭدىن ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇركىم، مەئنى بۇدۇر: بەس، جادۇلارنى ۋە قەۋمنى يىغىپ ئەيدى: مەن خۇدايىڭلارنىڭ ئۇلۇغىدۇرمەن. بەس، قىرىق يىل بۇ سۆزدە ئەردى، ئاندىن كېيىن بۇتلارنى ئوشاتتى ۋە ئەيدى: «ئەي قەۋم، سىزلەرگە ئۆزۈمدىن ئۆزگەنى خۇدا بىلمەسمەن.» بەس، خەلقنى ئۆزىگە تابىنماقغە بۇيرۇدى. تەمامى قىبتىلەر ھەمە باش ئۇردىلەر. بەنى ئىسرائىل ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. نىڭ دىنلەرىنى مەھكەم تۇتۇپ، ئۇلارنى مىسردىن چىقارالمادى، چۇنكى تولا ئەردىلەر. فىرئەۋن بۇلارنى باغبان قىلدى. بىر گۇرۇھلارنى شەھەردە ئىمارەتلەر قىلغالى قويدى. مىسرنىڭ ئۇلۇغلارىغە ئەيدى: «بۇلارنى ئانچەكى خاھلايىسىزلەر خىزمەت قىلدۇرۇڭلار، شەھەر - سەھرالاردا ئىشغە سالىڭلار، خىزمەتكە ياراماغانلاردىن ئالبان ئالىڭلار.» ھەر قىبتىلار بەنى ئىسرائىلدىن بىر - ئىككىلەرىنى خىزمەتكار قىلدىلەر، ئوتۇن توشۇغالى قويدىلەر، مەزلۇملارنى ھەم قىبتىلارنىڭ خاتۇنلارى خىزمەتكار قىلدى. ئەمما ئايسە بەنى ئىسرائىلدىن ھىچكىمنى ساقلامادىلەر، ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ىس. نىڭ دىنلەرىدە ئەردىلەر، خۇداغە قۇللۇق قىلۇر ئەردىلەر. مۇنىڭدىن فىرئەۋن بىخەبەر ئەردى. بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ئايسە بەنى ئىسرائىلدىن ئەردىلەر، فىرئەۋن خۇشرويلۇقلەرىدىن ئالىپ ئەردى دەپدۇرلەر. بۇ قەۋل دۇرۇست ئەمەسدۇر. لېكىن مۇسۇلمانلىقلەرىدە ھىچ شەك يوقدۇر. بەس، ئول يىلى بەنى ئىسرائىل بۇ تەڭلىكدە ئەردىلەر، دىنى

ئىسلامدىن يانمادىلەر.

بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نىڭ ۋۇجۇدلەرىغە كېلۇر ۋەقتلەرى ياۋۇشتى ئەرسە، فىرئەۋن تۇش كۆردىكىم، بەيتىل مۇقەددەس يېرىدىن بىر ئوت كېلىپ ھەمە قىبتىلەرنى كۆيدۇردى؛ بەنى ئىسرائىلغە زەرەر يەتكۇرمەدى. بەس، فىرئەۋن ئەرتەسى ھەمە مۇنەججىم - مۇئەببىر ۋە جادۇ - ساھىرلارنى يىغدى. بۇلاردىن تەئبىر سورىدى. ئەيدىلەر: «بەنى ئىسرائىلدىن بىر فەرزەند ۋۇجۇدغە كېلۇر، تەمامى قىبتىلار ئانىڭ قولىدا ھەلاك بولۇر.» مۇنەججىملەر ھەمە نۇجۇم ھۆكمىدە مۇنداغدۇر دىدىلەر. بەس، فىرئەۋن بۇيرۇدىكى، بەنى ئىسرائىل خاتۇنلارىنىڭ ھەر بىرىگە قىبتىلەر خاتۇنىدىن بىرى مۇئەككىل بولسۇن، ھەر خاتۇنكىم بەنى ئىسرائىلدىن ئوغۇل تۇغسە ئۆلتۇرسۇن. بەس، بۇ تەرىقەدە، قىبتىلار خاتۇنى بەنى ئىسرائىل خاتۇنىغە ئەزاب قىلدىلەر. ئوغۇل تۇغسەلەر ئۆلتۇرۇر ئەردىلەر. بەنى ئىسرائىل بۇ بەلالارغە سەبر قىلدىلەر. ھەق تەئالا بۇ ۋاقىئەنى «قۇرئان» دا بەلايى ئەزىم دەپ ياد قىلىپدۇر. بەس، فىرئەۋن بەنى ئىسرائىل بالالارىنى بىنەھايەت ئۆلتۇردى. ئول يىل بەنى ئىسرائىلدىن ھەم تولا خەلق ئۆلدىلەر ئەرسە، مىسر خەلقى فىرئەۋنغە ئەيدىلەر: «بەنى ئىسرائىلنىڭ تولا ئەۋلادى ئوغۇل فەرزەندلەرىنى ئۆلتۇرۇرمىز، بۇلار ئاز فۇرسەتدە ئۆلۇپ تۈگەگۇدەك. بۇ زۇلملارنىكىم ئۇلارغە قىلۇرمىز، بىزگە ھەم كېلۇر، بىز ھەم مۇندىن قورقارمىز؟» بەس، بۇيرۇدىلەركىم «بۇ يىل ئۆلتۇرمەڭلار.» قاچانكىم ئول يىل تەمام بولدى ئەرسە، ئول تۇشدىن قورقۇپ، يەنە ئۆلتۇرگەلى بۇيرۇدى. ئەھلى مىسر يەنە يىغىلىپ كەلدىلەر، فىرئەۋنغە ئەيتىپ يەنە مەسلەھەتكە قەرار قىلدىلەركىم، بىر يىل ئۆلتۇرگەيلەر، بىر يىل ئۆلتۇرمەگەيلەر، تاكى بەنى ئىسرائىل مىسردا تۈگەمەگەيلەر.

ھەزرەتى موسا، ھارۇن ئەلەيھ-س. لارنىڭ ئاتالەرى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ-س. نىڭ ئوغلانلەرى لاۋى ئۇرۇغىدىن ئەردىلەر. نەسەبلەرى مۇنداغكى، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. بىننى ئىمران بىننى سىھر بىننى فاھىد بىننى لاۋى بىننى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ-س. ئىمران بەنى ئىسرائىل ئاراسىدا ئۇلۇغ ئەردى، فىرئەۋنغە جىزيە بېرۇر ئەردى. بىر خاتۇنى بار ئەردى، ئول

ھەم لاۋى ئۇرۇغىدىن، مۇسۇلمان ئەردى، ئاتى يوھىت ئەردى. بۇ بالالارنى ئۆلتۈرمەس بولغان يىلى بار ھامىلە بولۇپ، بىر ئوغۇل تۇغدى، ئاتى ھارۇن ئات قويدى. يەنە كېلۈر يىلغە بالالارنى ئۆلتۈرۈر يىلى ئەردى. يەنە بار ھامىلە بولۇپ، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس.سالامنى تاپتى، ئۇلەرنى خەلقدىن پىنھان قىلدى. كۆڭلىگە ھەق تەئالا ئىلھام قىلدى، ئانداغ خەبەر بېرىپ ۋەھى قىلدى. موسا ئاناسىغەكىم، «ئەگەر مۇنى ئىمىتىپ باقغالى قورقساڭ دەرياغە سالغىل، قورقماغىل، غەم يېمەگىل، مەن ئانى ساڭا سەلامەت بېرۇرمەن، ئانى پەيغەمبەر قىلۇرمەن.» بۇ ۋەھى ئىلھام بىرلە ئەردى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس.سالامنى ئانالەرى ئۈچ كۈن سۈت بېرىپ باقتىلەر. ئەخبار كىتابلارىدا ئۈچ ئاي باقتى دەپدۇرلەر. ئاندىن كېيىن ساندۇق قىلىپ، قىرىم بىرلە مەھكەم سىرلاپ، نىل دەرياسىغە سالدىلەر. بۇ ئىشلارنى ئىلھام ئىلاھى بىرلە قىلدىلەر. ئانداغكى، ھەق تەئالا «قۇرئان» دا خەبەر بېرىپدۇر، ۋە يەنە ئانداغ رەۋايەت قىلىپدۇرلەركىم، ئول ساندۇق ئەتكەن فىرئەۋن تائىفەسىدىن، لېكىن مۇسۇلمان ئەردى...... ئول ۋەقت قىبتىلەردىن ئول كىشىدىن ئۆزگە مۆئمىن يوق ئەردى. فىرئەۋننىڭ ئورداسى دەريا لەبىدە ئەردى، دەرەختلەر، باغ ۋە ئىمارەتلەر ئاراسىدا چىقىپ، فىرئەۋننىڭ سارايى ئالدىدىن ئۆتەر ئەردى. بىنەھايەت ئۇلۇغ دەريا ئەردى. بەس، ئول ساندۇقنى دەرياغە سالدىلەر ئەرسە، دەريا مەۋج ئۇردى. كۆزلەرىدىن غايىب بولدى ئەرسە، نالە ـ فەرياد قىلغالى قەسد قىلدىلەر. ھەق تەئالا بۇلەرنىڭ كۆڭلىگە سەبر ـ ئارام سالدى. بەس، ئۆيگە ياندىلەر. مەريەم ئاتلىغ بىر قىزلەرى بار ئەردى، ئاڭا ئەيدىلەر: «سەن چىقىپ باقغىلكىم ساندۇق قايان بارۇر؟» مەريەم چىقىپ دەريا لەبىدە قاراپ تۇردىلەر. ساندۇق دەرەختلىقلەردىن ئۆتۈپ، فىرئەۋننىڭ ئىشىكىگە باردى. فىرئەۋننىڭ كەنىزەكلەرى ساندۇقنى كۆرۈپ، تۇتۇپ ئالدى؛ ئانى ئاچالمادى. مۇنىڭ ئىچىدە بىر نەرسە بولسە، فىرئەۋن مەندىن ياشۇرۇنغاندۇر دەپ گۇمان قىلماغاي، فىلھال، فىرئەۋنغە كىشى ئىبەردىلەركىم، دەريادىن بىر ساندۇق تاپىپ ئالدىم، ئاغزىنى ئاچالمادىم دەپ، فىرئەۋن ئايسە قاشلەرىغە كەلدى. ساندۇقنى ئاچتى ئەرسە، بىر بالا كۆردى. ئەيدى: «بۇ ئەجەبدۇر.» ئايسە ئەيدىلەر: «شايەدكى بەنى ئىسرائىلدىن بىر بىچارە بالانى دەرياغە

سالغاندۇركىم، كۆزۈمدە ئۆلتۈرگۈنچە دەريادا غەرق بولسۇن دېگەندۇرلەر.» فىرئەۋن ئەيدىكىم: «مۇنى ئۆلتۈرۈرمەن.» ئايسە ئەيدىلەر: «بىزنىڭ فەرزەندىمىز يوقدۇر، شايەدكى مۇنىڭ بىرلە كۆڭلۈمىز خۇش ۋە كۆزۈمىز روشەن بولغاي، مۇنى ئۆلتۈرمەگىل،» دەپ تەڭ قىلىپ تىلەپ ئالدىلەر، فىرئەۋن ئەيدى: «ئۆزۈڭ بىلگىل.» ئايسە ساندۇقتىن ئالدىلەر. ئۆزلەرى ئىگىن راست قىلىپ كىيدۇردىلەر. «موشا» ئات قويدىلەر، ئىبران تىلىدا «سۇ - دەرەخت» دىمەك بولۇر. دەرەختلەر ۋە دەريا ئىچىدە تاپتى ئەرسە، موشا ئات قويدىلەر. ئەرەبدە موسا ئاتاندىلەر. ئاندىن، ئايسە ئىنىگە ئىزدەدىلەر. هەر خاتۇننى ئالىپ كەلدى ئەرسە ئىمىتدىلەر. مەريەم ئىشىكدە تۇرۇپ، ئەيدىلەر ئاڭلادىلەركىم، هىچ خاتۇننى ئەمگەلى ئۇنامايدۇرلەر. ئايسەنىڭ قاشىغە كەلگەلى ئەيمەنىپ، بۇ بالا تەشنەلىكدىن ئۆلگەي دەپ قورقۇپ، فىرئەۋنىنىڭ كەنىزەكلەرىگە ئەيدىلەر: «مەن سىزلەرگە بىر مىزلۇم خەبەر ئەيتايكىم ئول ئىمىتسە ئۇناغاي، ئول مەزلۇم هەم سۆزۈڭلەرنى قەبۇل قىلغاي.» كەنىزەكلەر ئايسەگە ئەيدىلەر. ئايسە مەريەمنى چىرلاتىپ سوردىكىم: «بۇ بالا كىمنىڭدۇر، بىلۇرسەنمۇ؟» مەريەم ئەيدىلەر: «بىلمەسمەن.» ئايسە ئەيدىلەر: «بۇ بالا ئول خاتۇننى ئەممەگەننى نە بىلۇرسەن؟» مەريەم ئەيدىلەر: «هىچ خاتۇن ئول فەرزەندكە نەسىهەت قىلمايدۇر، شايەدكى ئول كېلىپ نەسىهەت قىلسە، ئەمگەي.» بەس، ئايسە ئول مەزلۇمنى دەپ بىر كىشى قوشتىلەر. ئۇلار كېلىپ هەزرەتى موسا ئەلەيهـ-س. نىڭ ئانالەرىنى ئالىپ باردىلەر. هەزرەتى موسا ئەلەيهـ-س. ئانالەرى پىستاننى تاپتىلەر ئەرسە، ئەمدىلەر. بەس، ئايسە شاد بولدىلەر. ئۇلارغە ئەيدىلەركىم: «سەن بۇ فەرزەندنى مۇندا باقغىل، مەن سېنىى ياخشى ئاسراغايمەن.» هەزرەتى موسا ئەلەيهـ-س. نىڭ ئانالەرى ئەيدىلەر: «مېنىڭ بالالارىم تولادۇر، ئانى مۇندا تۇرۇپ باقالماسمەن، ئەگەر ئىجازە بەرسەڭ ئۆيۈمگە ئالىپ بارىپ باقاي، ساڭا هەر بار كېلىپ كۆرسەتكەيمەن.» بەس، ئايىسە ئىجازە بەردىلەر. هەزرەتى موسا ئەلەيهـ-س. نى ئالىپ ئۆيگە كەلدىلەر. ئوشۇل كۈنى ئەردىكىم، هەزرەتى موسا ئەلەيهـ-س. نى دەرياغە سالىپ، يەنە هەق تەئالا قاۋۇشتۇردى...... بەس، هەزرەتى موسا ئەلەيهـ-س. نى ئانالەرى پەرۋەرىش قىلدىلەر، هەر هەفتە ئايسەگە كۆرسەتىپ، يانار ئەردىلەر. تاكىم

بەش ياشقە كەلدىلەر ئەرسە، بىر كۈنى ئانالەرى ئايسە قاشقە ئالىپ كېلىپ ئەردىلەر. فىرئەۋن كىرىپ كەلدى. ئايسە ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نى فىرئەۋننىڭ قوچاغىدا قويدىلەر، ئەيدىلەركىم: «بۇ سىنىڭ فەرزەندىڭمۇ» . فىرئەۋن ئەيدى: «بۇ سىنىڭدۇر، ماڭا كېرەكى يوقدۇر.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. فىرئەۋننىڭ قوچاقىدا تۇرۇپ ساقالىنى يۇلدىلەر. فىرئەۋن قوللارىنى تۇتۇپ، ئەيدى: «بۇ ئول بالادۇركىم، مەن ئانى بەنى ئىسرائىلدىن ئىزدەر ئەردىم. بەس، مۇنى ئۆلتۈرۈرمەن.» ئايسە ئەيدىلەركىم: «سەبرقىل، تاكىم ئازمايىش قىلىپ كۆرەلى. ئەگەر بىلىپ مۇنداغ قىلسە، ئۇقۇبەتكە سەزاۋەردۇر» . بەس، بىر قاچادا ئوت كەلتۈرۈپ قويدىلەر ۋە يەنە بىر قاچادا قىزىل ياقۇت كەلتۈردىلەركىم ئوتدەك يالتىرلاپ تۇرادۇر ئەردى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نى ئىككى قاچانىڭ ئاراسىدا قويدىلەر. ئەيدىلەركىم: «ئەگەر ياقۇتقە قول سۇنسا ئەقلى باردۇر، ئەگەر ئوتنى تۇتسە، بىلۇرمىزكىم، ناداندۇر.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. قەسد قىلدىلەركىم، ياقۇتنى ئالغايلەر. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. ھازىر ئەردىلەر، قوللەرىنى ئوتقە سۇندۇردىلەر. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. بىر چوغنى ئالىپ ئاغىزلەرىغە سالدىلەر ئەرسە، تىللەرى كۆيۈپ يىغلادىلەر. ئايسە دەرھال قۇچاقلەرىغە ئالىپ ئول چوغنى تاشلادىلەر. فىرئەۋنغە ئەيدىلەركىم: «كۆردۇڭمۇ؟ بىلمەي قىلىپدۇر.» فىرئەۋن چىقىپ كەتتى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نىڭ تىللەرىنىڭ ئۈچى تۈگمە بولۇپ ساقايدى، سۆزلەرى ناقىس بولدى. ئانداغكى تا چوڭ بولدىلەر ئەرسە. تىللەرى مۇلتۇك ئەردى. قاچانكىم، پەيغەمبەرلىككە فەرمان كەلدى ئەرسە، دۇئا قىلدىلەركىم: «خۇداۋەندا، تىلىمنىڭ گىرىھىنى يەزگىل، سۆزۈمنى خەلق ئاڭلاسۇنلەر.» خىتاب كەلدىكىم: «يا موسا! مەقسۇدۇڭ بېرىلدى.» ئاندىن تىللەرى تۈزەلدى.

بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نى ئانالەرى ئۆيگە ئالىپ باردىلەر. ئۆيدە پەرۋەرىش قىلۇر ئەردىلەر، ئون ياشقە كىردىلەر. ئانالەرىنىڭ ئۆيىدىن فىرئەۋننىڭ ئۆيىگە ئاتلانىپ، نەۋكەرلەرى بىرلە بارىپ كېلۇر ئەردىلەر، ئۇلار فىرئەۋننىڭ ئوغلى دەر ئەردىلەر. فىرئەۋن ئاتلانسە ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نى ئارقاسىدا ئالىپ يۈرۈر ئەردى، تاكى ئۇلۇغ ۋە ئاقىل دەر ئەردىلەر. تىللەرىدىن ئىلىم ـ ھىكمەت تولا جارى بولۇر ئەردى. فىرئەۋن بۇ ۋەجھىدىن دوست تۇتار ئەردى. بەس، موسا ئەلەيھ-س. ئوتتۇز ياشقە يەتتىلەر ئەرسە، فىرئەۋن بىسيار جابدۇپ، توي قىلىپ ئۆيلەدى. مىسىردا

تەمامى خەلق مۇبارەكبادلىق قىلدىلەر. ھەمە سىپاھ ـ لەشكەر ئەيش ـ تەرەب بىرلە شادلىق قىلدىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. نىڭ ئۈچ كۆجىلەرىدىن ئىككى ئوغۇللەرى بولدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. تا قىرىق ياشلارىغىچە دەۋلەت ـ ئىززەت بىرلە بولدىلەر.

ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ ھىجرەت قىلغانلەرى

بەنى ئىسرائىل تا ئول ۋەقتغە تەڭلىك ۋە خارلىقدا ئەردىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئۇلارغە ئاشكارا ياۋەرلىك قىلىپ، ئول تەڭلىكدىن خەلاس قىلمادىلەر. تاكىم فىرئەۋن بىلسە، ئۇلارنى قويماس ئەردى. تا قىرىق يىل بولدى ئەرسە، ھەق تەئالا ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. نى فىرئەۋندىن جۇدا قىلغاي. بىر كۈن فىـرئەۋن فەرشان قوپۇپ ئولتۇرۇپ، مەلال بولۇپ مىسىردىن ئاتلانىپ چىقتى. مىسىرنىڭ ئەتراپىدا بىسيار شەھەرلەر ۋە مەئمۇر ـ ئاباد كەنتلەر بار ئەردى. مىسىردىن بىر فەرسەڭ يىراق بىر شەھەر بار ئەردى، زەيف ئاتار ئەردىلەر. ئاندا باردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. فىرئەۋننىڭ ئاندا بارغاننى خەبەر ئالىپ، ئارقەسىدىن باردىلەر. تۇش ۋەقتى ئەردى، شەھەرگە كىردىلەر. تەمامى خەلق ئۆيگە كىرىپ ئۇيقۇغە مەشغۇل ئەردى. ئانداغكى ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇر. مەئنى بۇدۇركى، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئىككى كىشىنى كۆردىلەر ئۇرۇشۇر ئەردىلەر، بىـرى قىبتىدىن، بىرى بەنى ئىسرائىلدىن. قىبتى ئول بەنى ئىسرائىلنى سوقۇپ بىر ئىشغە بۇيىرۇر ئەردى، ئول ئۇناماس ئەردى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. يېتىپ كەلدىلەر ئەرسە، بەنى ئىسرائىل بۇلارغە نالە قىلدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. قىبتىغە: «ئىنىم سوقماغىل» دەپ ئەردىلەر، باۋەر بولمادى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. قىبتىنىڭ سىينەسىگە بىـر مۇشت ئۇردىلەر، قىبتى ئۇلدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. نەھايەت قۇۋۋەتلىك ئەردىلەر ئەرسە، ئول بەنى ئىسرائىل قاچىپ كەتتى. ھەزرەتـى موسا ئەلەيھ.س. پۇشمان بولدىلەر. ئەيدىلەركىم: «بۇ شەيتاننىڭ ئىشىدۇر.» ئول شەيتان دۇشمەن، زاھىر ۋە ئاشكارا يولدىن چىقارغۇچىدۇر؛ چۇنكى ھۇنۇز

پەيغەمبەر بولماغان ۋە كافىرلارنى ئۆلتۈرمەككە ئەمر كەلمىگەن ئەردى. بەس، ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، ئۆزۈمگە زۇلۇم قىلدىم. بەس، مىنى مەغفىرەت قىل». بەس، خۇداي تەئالا مەغفىرەت قىلغۇچى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «بۇ گۇناھىمغە ئۇقۇبەت قىلمادى، مۇندىن كېيىن كافىرلاردىن ھىچ كىشىگە ياۋەرلىك قىلماغايمەن.» چۇنكى ئول بەنى ئىسرائىل كافىر ئەردى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئەيدىلەركىم، فىرئەۋن بۇ ۋاقىئەنى ئاڭلاسا ئۇقۇبەت قىلغاي دەپ بىسيار ئىزدەدىلەر، تاپمادىلەر. فىرئەۋن ئول ئۆلتۈرگۇچىنى تاپغايمەن دەپ ئاندا تۇردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئىشىتتىلەركىم، ئول كىشىنى نەھايەت ئىزدەرلەر. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئەرتەسى قورقۇپ يۈرۈر ئەردىلەر، كۆردىلەركىم، ئىلگەركى كۇنى بەنى ئىسرائىلنى يەنە بىر قىبتى سوقۇپ تۇرادۇر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «نەھايەت بەد بەخت ئادەم ئىكەندۇرسەنكىم، سىنى ھەركۇن بىر ئادەم سوقادۇر». بەس، ئول كىشىنى ئاجراتىپ قويغالى قەسد قىلدىلەر ئەرسە، قىبتى ئەيدى: تۈنەكۇن كىشى ئۆلتۈرگەندەك مىنى ھەم ئۆلتۈرەي دەپ قەسد قىلدىڭمۇ؟ بۇ شەھەردە زۇلۇم ـ ستەم قىلاي دەرمۇسەن؟» بەس، ئول قىبتى بەنى ئىسرائىلنى قويا بەردى، بارىپ فىرئەۋنغە بۇ ۋاقىئەنى بەيان قىلدى. فىرئەۋن ئەيدى: «ھەمەمىزنى ھەلاك قىلادۇرغان بەنى ئىسرائىل ئولدۇر. بەس، ئانى تۇتۇپ كەلتۈرۈڭلار!» دەپ لەشكەر بۇيرۇدى. ئول ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.غە ساندۇق ئەتكەن كىشى كېلىپ، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.غە ئەيدى: «ئەي موسا، سىنى بۇ خەلق ئۆلتۈرمەككە قەسد قىلدىلەر. سەن بۇ شەھەردىن چىقىپ كەتكىل. مەن ساڭا نەسىھەت قىلۇرمەن.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. قورقۇپ بۇ شەھەردىن چىقتىلەر. ھىچ يەرنى ۋە ھىچ يولنى بىلمەس ئەردىلەر. دەشت باياباندە تۇشۇپ، شام تەرەفىگە يۈردىلەر. شام ۋە مىسرنىڭ ئاراسى سەككىز كۇنلۇك يول ئەردى. شامنىڭ ياۋۇق شەھەرى مەداين ئەردى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. مەداين تەرەفىگە يۈزلەندىلەر. بۇ سەككىز كۇندە يىگەلى گىياھدىن ئۆزگە نەرسە تاپمادىلەر. ئول مەداين خەلقى تەمام مەئىشەتلەرى قوي بىرلە ئەردى. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. ئاندا ئەردىلەر. ئۇلەرنىڭ مىڭ قويلارى بار ئەردى. ھەمە سەھرادا قويچىلار قولىدا؛ بىر مۇنچە قوي

سۈتىنى ساغىپ ئىچكەلى، يۇڭىنى ئىگرىپ كىيگەلى شەھەردە باقار ئەردىلەر. قويچى باقغالى ئۇناماس ئەردى. ئىككى قىزلەرى بار ئەردى، بىرىنىڭ ئاتلەرى سۇفۇرە، يەنە بىرىنىڭ ئاتلەرىنى ئۇبەيرە دەر ئەردىلەر. سۇفۇرە سارىغشىنراق كىشى ئەردىلەر؛ ئۇبەيرە بۇغداي ئۆڭلۈك؛ ھەر ئىككىلەسى خۇشرۇي ئەردىلەر. بۇ قويلارنى ئىككى قىزلەرى باقار ئەردىلەر. مەداينىدە بىر قۇدۇغ بار ئەردى، ھەمە خەلقلەر قويلارنى ئاندا سۇغارۇر ئەردىلەر. ئۇل قۇدۇغ ئاغزىغە بىر تاش قويغان ئەردىلەركىم، قىرىق كىشى كۆتەرۇر ئەردىلەر. ئۇل قۇدۇغنىڭ بىر ساغۇسى بار ئەردىكى، ئانى ھەم قىرىق كىشى تارتار ئەردى. ھەر بار قويلارنى سۇغارۇر ئەردىلەر شۇئەيب ئەلەيھ-س. نىڭ قىزلارى ھەر كۈن خەلقلەر قويلارنى سۇغارۇردا قويلارنى يىراق تۇرغۇزۇر ئەردىلەر؛ خەلقلەرنىڭ مالى ئىچىپ قالغان سۇدا قويلارنى سۇغارۇر ئەردىلەر. بەس، موسا ئەلەيھ-س. ئۇل قۇدۇغ باشىغە كەلدىلەركىم، ھەمە خەلق يىغىلىپدۇرلەر، قىرىق كىشى ئۇل قۇدۇغنىڭ ئاغزىدىن تاشنى كۆتەرۇرلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئۇل قىزلارغە ئەيدىلەر: «سىز نىچۇكدىن يىراق تۇرارسىزلەر.» بۇلار ئەيدىلەر: «بۇ خەلقغە كەلگەن خۇدانىڭ پەيغەمبەرى ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ-س. نىڭ قىزلارىدۇرمىز. بۇ قويلار شۇنىڭ قويىدۇر، تا بۇ خەلق قۇدۇغدىن ياناماغۇنچە بىز سۇغارماسمىز. بىزنىڭ ئاتامىز پىر، نابىنادۇر. بۇ خەلقغە كەلگەن خۇدانىڭ پەيغەمبەرىدۇر.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئەيدىلەركىم: «كىلىڭلار، مەن سۇ تارتىپ بىرەي، تاكىم پاتراق ئۆيۈڭلەرگە بارىڭلاركىم سىزلەر پوشىدەدۇرسىزلەر.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئۇل خەلق قاشىغە كەلدىلەر، ئەيدىلەر: «نىچۇكدىن سۇ تارتماسسىزلەر؟» ئۇلار ئەيدىلەركىم: «تا قىرىق كىشى بولماي، بۇ تاشنى كۆتەرىپ بولماس». بەس، موسا ئەلەيھ-س. كىلىپ، ئۇل تاشنى كۆتەرىپ يىراق تاشلادىلەر، سۇ تارتىپ ئۇ قىزلار قويلارنى سۇغاردىلەر؛ ئەيدىلەر: «ئەمدى يانىڭلار». ئۆزلەرى بىر سايەدە ئولتۇردىلەر. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ-س. قىزلارى يانىپ كەتتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ-س. ئەيدىلەركىم: «بۈگۈن سىزلەرگە نەۋاقىئ بولۇپدۇركىم، پات كەلدىڭلار؟» بۇلار ئەيدىلەركىم: «بىر كىمەرسە كىلىپ، يالغۇز تاشنى كۆتەرىپ، سۇ تارتىپ قويلارىمىزنى سۇغارىپ بەردى. بىزلەر ئانداغ كۈچ - قۇۋۋەتلىك

مەردانەنى كۆرگەنىمىز يوقدۇر. ئەمما ئاچ ۋە پەيرەھنەدۇر.» بەس، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. ئۇلۇغ قىزلەرىكىم سۇفۇرە ئاتلىغ ئەردىلەر، ئۇلەرنى بۇيرۇدىلەر: «بارىپ ئالىپ كەلگىل، تاكىم تەئام بەرگەيمىز.» ئول قىزلەرى كەلدىلەر ۋە شەرم تۇتۇپ يىراق تۇرۇپ ئەيدىلەركىم: «ئاتام سىزلەرنى چىرلايدۇرلەر، ساڭا قوي سۇغارغانىنىڭ ئەجرىنى بىرۇر.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. يۇردىلەر. سۇفۇرە ئىلگەرى بارۇر ئەردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. بۇ خۇشروي، ياش - جۇۋاندۇركىم، مۇڭا كۆزۇم تۇشمەگەي، دەپ: «سەن كېيىن كەلگىل، مەن يول ئازسام ئاۋاز قىلغىل» دەپ، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئىلگەرى يۇردىلەر. بەس، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. قاشلەرىغە كەلدىلەر ئەرسە. ئەيدىلەركىم: «سەن كىمدۇرسەن؟» ئەيدىلەركىم: «مەن ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. نىڭ ئەۋلادىدىن ئىمراننىڭ ئوغلىدۇرمەن.» دەپ ۋاقىئەنى باشدىن ئاياغ بەيان قىلدىلەر. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «قورقماغىل، كافىرلار قولىدىن خەلاس بولدۇڭ.» بەس، موسا ئەلەيھ.س. تەئام ئەيدىلەر، ماندەلىكدىن ئۇيقۇلاپ قالدىلەر. سۇفۇرە ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. غە ئەيدىلەركىم: «ئەي ئاتا، بۇ كىشىنى ئىجارەگە ئالغىلكىم، قۇۋۋەتلىك ۋە ئەمىن كىشىدۇر.» ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «ئەي قىزىم، قۇۋۋەتىنى كۆرۇپسەن. ئەمىنلىكىنى نېچۇك بىلدىڭ؟» ئەيدىلەركىم: «بەس، ئانى چىرلاغالى باردىم ئەرسە، مۇڭا كۆزۇم تۇشمەگەي دەپ، مېنى ئارقەسىدىن كەلگەلى بۇيرۇدى.» بەس، شۇئەيب ئەلەيھ.س. نىڭ كۆڭۇللەرى نەھايەت مايىل بولدى. فىكر قىلدىلەركىم، ياش كىشىنى ئۆيلەمەي تۇرغۇزۇپ بولماس. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. غە ئەيدىلەركىم: «ئەي موسا، مەن بۇ ئىككى قىزىمنىڭ قايىسىنى خاھلاساڭ ئالىپ بەرگەيمەن، تاكى مېنىڭ قاشىمدا تۇرغايسەن.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئەيدىلەركىم: «مەن مەردى غەرىپدۇرمەنكىم، ھېچ نەرسەم مەھر - كابىنغە يوقدۇر.» ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھ.س. ئەيدىلەركىم: «سەككىز يىل قوي باقماقىڭنى خاھلايمەن. ئەگەر ئون يىل تەمام قىلساڭ ھەم ئىختىيار سېنىڭدۇر. مەن ساڭا ئاغىر - قاتتىغ ئىشنى خاھلاماسمەن. ئىنشائاللاھكى مېنى ياخشىلاردىن تاپارسەن.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئەيدىلەركىم: «بۇ شەرت ئىككىمىزنىڭ ئاراسىدا ۋاقىئدۇر. ھەر قايىسىنى

خاھلاساڭ ۋەفا قىلۇرمەن. بىزگە خۇداي تەئالا گۇۋاھدۇر.» بەس، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. سەككىز يىلنى ئىختىيار قىلدىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. قويلارنى ئالىپ سەھراغە چىقتىلەر. قاچانكىم سەككىز يىل تەمام بولدى ئەرسە، ئەيدىلەركىم: «يەنە ئىككى يىلنى ھەم تەمام قىلاي.» بەس، ئون يىل قوي باقتىلەر. ئاندىن ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. قاشلەرىغە كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ئۇلۇغ قىزلەرى سۇفۇرەنى بەردىلەر. نەچەند روزگار بولدىلەر. بىر كۇن ئەيدىلەركىم: «ماڭا ئاتا - ئانامنى كۆرمەككە بىسيار ئارزۇ بولۇپدۇر. شايەدكى ھەق تەئالا فىرئەۋننى ھەلاك قىلدى بولغاي. ماڭا كۆجۇمنى قوشۇپ بەرسەلەر، ئالىپ بارسام.» ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «ئەي ئوغلۇم، مىنىڭ بۇ قويلاردىن ئۆزگە ئەمۋالىم يوقدۇر، قىزىمغە جابدۇغ قىلسام؛ بۇ يىل تۇرغايسەن، تاكىم قويۇمنىڭ بۇ يىل تۇغقان قوزىسىنى ساڭا بەرگەيمەن.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئول يىل تۇردىلەر. ئول يىل قويلار ھەممە ئىككىز ئەركەك تۇغدىلەر. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ھەممە قوزىلارنى ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس.غە بەردىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. يانغالى قەسد قىلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. يەنە ئەيدىلەر: «بۇ قوزىلار ھەممە ئەركەك بولدى، يەنە بىر يىل تۇرغىل، بۇ يىل تىشى قوزىسى ساڭا بولسۇن.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئول يىل ھەم تەۋەققۇف قىلدىلەر. ئول يىل تەمام قويلارى ئىككىزدىن تىشى قوزىلادى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس.غە ئانى ھەم تەمام بەردىلەر. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. نىڭ قويلارى ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس.نىڭ قويلاردىن تولا بولدى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. خوبلاشىپ يانغالى ئوغرادىلەر. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس.نىڭ ئۆيلەرىدە بىسيار ئەسالار بار ئەردى. ئەسالار ئاراسىدا بىر ئەسا بار ئەردىكىم، ئامرۇد ياغاچىدىن، ئۇچى ئاچا ئەردى، ئانى بىر فەرىشتە ئادەم سۆرەتىدە، ئالىپ كىلىپ، ئامانەت قويۇپ ئەردىلەر. بىلمەس ئەردىلەركىم، ئول فەرىشتە ئەردى يا ئادەم. بەس، ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «ئەي موسا، بۇ ئۆيگە كىرىب بىر ئەسا ئالىپ چىقغىل، يولدا ھەمراھ قىلغايسەن.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. كىرىپ، ئول ئامرۇد ئەساسىنى ئالىپ چىقتىلەر. ھەزرەتى شۇئەيب

ئەلەيھـس. ئۇل ئەسانى قوللەرىغە ئالىپ ئەيدىلەركىم: «بۇ ئەسا بىر كىشىنىڭ ئامانەت ئەساسىدۇر، بۇنى قويۇپ يەنە بىر ئاسانى ئالغىل.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. نىڭ پەيغەمبەرلىكلەرىگە مۆجىزە ۋە ئەلامەت بولادۇرغان ئەسا ئەردى. ھەرچەند يەنە بىر ئەسانى ئالغالى قەسد قىلدىلەر، ئۇل ئەسا قوللەرىغە كەلدى؛ نەچەند مەرتەبە ئۇل ئەسانى ئالىپ چىقتىلەر، يەنە ياندۇردىلەر. ئاخىر ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھـس. ئەيدىلەركىم: «بۇ ئەساغە سەن سەزاۋەرسەن، ئالغىل.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. ئالىپ چىقتىلەر، ئەرسە، پۇشمان بولدىلەر. چۇنكى ئامانەت ئەردى، ئارقەلەرىدىن چىقىپ ئەيدىلەركىم: «ئەي ئوغلۇم، بۇ ئەسانى ماڭا بەرگىل». ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. ئەيدىلەركىم: «بۇ ئەسانى ماڭا بىرىپ ئەردىڭ، ماڭا بولدى. ئەمدى مەن بەرمەسمەن». بۇ گۇفتە - گۇي بىلەن سۆز ئۇزاردى. ئاخىر، ئاڭا قەرار قىلدىلەركىم، ئەۋۋەل كىشىگە يولۇقسە، ئانى ھاكىم قىلغايمىز. بەس، بىر فەرىشتە ئادەم سۆرەتىدە بۇلارغە يولۇقتى ئەرسە، ئانىڭدىن سوردىلەر. ئۇل فەرىشتە ئەيدى: «ئەسانى يەرگە تىكىڭلار، قايسىڭلار ئالساڭلار شۇنىڭ بولسۇن.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. قول سۇندىلەر ئەرسە، يۇلۇپ ئالدىلەر. فەرىشتە ئەيدىلەر: «بۇ ئەساغە موسا سەزاۋەردۇر.»

ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. ھەزرەتى شۇئەيب ئەلەيھـس. قاشلەرىدىن بالا - بارقەلەرىنى ئالىپ يۇردىلەر. بەش كۇن يول يۇرۇپ، كۇھى تۇرغا يەتتىلەر. كىچە قاراڭغۇ ۋە ساۋۇق ئەردى، بوران چىقتى. كۆجىلەرىگە ئەيدىلەر: «ئوت ياندۇرغىل، تاكى ئىسسىنغايمىز.» كۆجىلەرى ھەرچەند پۇردەدىلەر، ئوت يانمادى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. ھەيران بولدىلەر. بەس، كىچەدىن بىر مۇنچە ئۆتۇپ ئەردى. يىراقدىن بىر ئوت كۆرۇندى. كۆجىلەرىگە ئەيدىلەر: «مەن ئۇل ئوت قاشىغە باراي، شايەدكى كارۋان تۇشتى بولغاي، ئوت ئالىپ كەلگەيمەن، يا بىر نەرسە كەلتۇرگەيمەن، يا ئاندا يول تاپغايمەن.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. ئەسانى ئالىپ باردىلەر، ياۋۇق يەتتىلەر ئەرسە، كۆردىلەركىم، ئوت بىر دەرەخت ئۆزەسىدە، ئۇل دەرەخت تىكەنلىك. ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. نىڭ ئەسالەرى ھەم ئۇل دەرەختدىن ئەردى؛ دۇرۇست ئۇلكىم ئامۇرد ياغاچى ئەردى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھـس. قورقۇپ يانغالى قەسد قىلدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا بىر نىدا ئىشىتتۇردىكىم:

«يا موسا، مەن پەرۋەردىگار ئالەمدۇرمەن!» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. بۇ نىدانى ئىشتىپ سەجدە قىلدىلەر. چۈنكى جەزم قىلدىلەركىم، بۇ خۇدانىڭ سۆزىدۇر······. بەس، ھەق تەئالا ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. غە ئول مەھەلدە تەۋھىد، شەرىئەت تەرىقەلەرىنى تەمام ھاسىل قىلدى······ ئانداغكى تەۋھىدنى ئۈچ سۆز بىرلە بىلدۈردى. ئەسلى تەۋھىد ئول ئەردىكىم: مەن خۇدادۇرمەن، مەندىن ئۆزگە خۇدا يوقدۇر، مەن پەرۋەردىگارىڭدۇرمەن. ۋە يەنە شەرىئەت ئەھكامىدا ئەيدى: ماڭا قۇللۇق قىلغىل، نەماز ئۆتەگىل··· ۋە يەنە ئەيدى: تەھقىق قىيامەت بولۇر، خەلققە ياخشى - يامان ئەمەلىغە باقىپ جەزا بېرىلۇر ······ پەيغەمبەرلىك نىدا كەلدى، فىرئەۋنغە پەيغام يەتكۇرمەككە ئەمر قىلدى. ئەۋۋەل نىدايى تەۋھىد ئەردى؛ ئاندىن نىدايى شەرىئەتكىم دىن ئىشىنى راست قىلماق؛ ئاندىن نىدايى نەبۇۋۋەت، پەيغام فىرئەۋنغە ۋە قدۋمىغە؛ ئاندىن نىدايى مۆئجىزە قىلدىكىم، «يا موسا، ئەسانى تاشلاغىل!» تاكى موسا ئەلەيھ-س. نىڭ كۆڭۈللەرى پەيغەمبەرلىككە جەزم قىلغاي، فىرئەۋنغە پەيغام يەتكۇرمەككە نىشانە بولغاي······ ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئەسانى يەرگە تاشلادىلەر ئەرسە، مار - سۇئبان بولدى. «سۇئبان» دەپ ئانداغ يىلاننى ئەيتۇرلەركى، چوڭ ۋە گەردەنى يوغان بولغاي. ھەررەتى موسا ئەلەيھ-س. ئول يىلاننى كۆرۈپ قورقتىلەر. ھەق تەئالا خىتاب قىلدى: «قورقماغىلكىم، ئانى يەنە ئەسا قىلۇرمەن.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نىڭ قورقىنجىلەرى ئول ئەردىكىم، ھەق تەئالا قادىردۇر، بۇ ئەسانى يىلان قىلماق بىرلە ھەلاك قىلغاي. ئانىڭ مۆئجىزە بولماقىنى بىلمەدىلەر. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئول يىلاننىڭ كەردەنىدىن تۇتۇپ ئالدىلەر ئەرسە ئەسا بولدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. بۇ ئەلامەتنى كۆرۈپ كۆڭۈللەرى توختادى ئەرسە، يەنە بىر ئەلامات كۆرسەتمەككە فەرمان كەلدىكىم: «قولۇڭنى قوينۇڭغە سالىپ چىقارغىل!» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئوڭ قوللەرىنى قويۇنلەرىغە سالدىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. نىڭ مۇبارەك يۈزلەرى، ئەئزالارى بۇغداي ئۆڭلۈك ئەردىلەر. قوللەرىنى چىقاردىلەر ئەرسە، ئول قاراڭغۇلۇقدا دەرەخشان ئەردى. ھەق تەئالا يەنە خىتاب قىلدىكىم: «بۇ ئىككىسى سېنىڭ پەيغەمبەرلىكىڭگە مۆئجىزە، دەلىل ۋە ھۆججەتدۇر. بەس، فىرئەۋن قاشىغە بارغىل، ئانى راست يولغە باشلاغىل!» بەس، ھەق تەئالا ھەزرەتى موسا

ئەلەيھ۔س. غە تەمامى ئاداب تەرىقـەتنـــى راست بىرىپ ئـەردى. بـەس بىلدىلەركىم، پەيغەمبەرلـــككە نىچۈك تەرىقەدە ۋە قايداغ ئەمر ـ پەيغام يەتكۈرمەك لازىم بولۇر، ھەمەسىنى ئۇل مەقامدا ھەق تەئالادىن دەرخاست قىلىپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، كۆڭلۈمنى كەڭ قىلغىـــــل.» ۋە يەنە ئەيدىلەر: «خۇداۋەندا، ماڭا ئىشىمنى ئاسان قىل، تاكـــى ماڭا دۇشۋار كەلمەگەيكىم سەبر قىلالماغايمەن.» يەنە ئەيدىلەر: «تىلىمنىڭ گىرىھىنى كۇشادە قىلغىل، تاكى سۆز ئادا قىلغايمەن، ئۇلار ئاڭلاغاي.» ۋە يەنە ئەيدىلەر: «ماڭا بۇرادەرىم ھارۇننى ياۋەر قىلغىل، ماڭا پەيغەمبەرلـــىكدە شېرىك قىلغىل، پەيغام ـ ئەمرىڭنى شېرىك ئىككۆلە يەتكۈرەلى ۋە ساڭا ئىككۆلە پەرسەتىش قىلالى، تاكى مەندىن قۇللۇقۇڭدا تەقسىر ۋاقىئ بولسا، ماڭا ياۋەرلىك قىلغاي، تا ئانى تەمام قىلغايمىز.» بەس، خىتاپ كەلدىكى: «ئانچەكى تىلەدىڭ، ھەمەسىنى بەردىم.»

بەس، كۆڭۈللەرى ئانچە فەرراخ بولدىكىم، بىر يىل فىرئەۋنىنـــىڭ ئىشىكىدە تۇردىلەر. ھىچكىم ئىززەت قىلمادى. خەلقنى ئىمانغە تەكلىف قىلدىلەر، ئىبادەت قـــىلدىلەر، كۆڭۈللەرى مەلال بولمادى، زەبانلەرى دۇرۇست بولدى، ھەزرەت ھارۇن ئەلەيھ۔س. مىسىردا ئاتا ـ ئانالەرى قاشىدا ئەردىلەر.

ھەزرەتى موسا ئەلەيھـــــسسەلامغە ئاداي نەبۇۋۋەت ۋە ھەمە نېئمەت مۇيەسسەر بولدى. مۇناجاتلارى تەمام بولدى ئەرسە، ئۇل مەقامدىن ئۇل مەرتەبەدە ۋە كەرامەت بىرلە يانىپ، كۆجىلەرى قاشىغە كەلدىلەر. ئۇلەر ئەيدىلەر: «نەبۇۋۋەت نۇرى كەلتۇردۇڭمۇ؟» ئەيدىلەر: «كەلتۇردۇم، تەمامى يارۇقلۇقدىن روشەن.»

ھەزرەتـــى موسا ئەلەيـھـــسسەلامنىـــڭ مىسىرغە كەلگەنلەرىنىڭ زىكرى

بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ۔س. ئەرتەسى ئۇل مەنزىللەرىدىن يۈرۈپ مىسىرغە كەلدىلەر. ئەھلى ئەيال ۋە مال ـ ئەمۋاللارى بىرلە كېچە شەھەرگە

كىردىلەر. ئۆيگە كەلدىلەر ئەرسە تانۇمادىلەر. چۈنكىم بۇلار كەتكەلى ئون ئىككى يىل بولۇپ ئەردى. ئاتالەرى ئۆلگەن؛ ئانالەرى، بۇرادەرلەرى هارۇن ئەلەيھ‍ىس. تىرىك ئەردىلەر. سوردىلەركىم: «سەن كىمدۇرسەن؟» ئەيدىلەركىم: «مەن يىراقدىن كەلگەن مۇسافىردۇرمەن، سىزلەرگە بۇ كېچە مىھمان بولغالى كەلدىم.» بەس، بۇلارنى بىر ئۆيگە تۇشۇردىلەر ۋە تەئام كەلتۇردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى هارۇن ئەلەيھ‍ىس. غە ئەيدىلەر: «ئولتۇرغىل، بۇ تەئامنى بىللە يەيلىك، تاكى مىھمانغە ئىززەت قىلغان بولغايسەن».

ئەيتىپدۇرلەركىم ئول تەئامكى ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. غە قويدىلەر گۆشت ئەردى. بەس، ھەزرەتى هارۇن ئەلەيھ‍ىس. ئولتۇردىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. ئۇلارغە سۆزلەدىلەر ئەرسە تانۇدىلەر.

بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. تەئامدىن فارىغ بولۇپ، ھەق تەئالانىڭ پەيغامىنى ھەزرەتى هارۇن ئەلەيھ‍ىس. غە يەتكۇردىلەر. ئەيدىلەركىم: «بېجاندىل ئىششتىم.» ئەرتەسى هارۇن ئەلەيھ‍ىس. فىرئەۋننىڭ ئىشىكىگە بارغالى قوپتىلەر ئەرسە، ئانالەرى يىغلادىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. ئەيدىلەركىم: «ئەي ئانا، غەم يىمەگىل، ھەق تەئالا فىرئەۋندىن بىزنى ئەمىن قىلدى.»

بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. ھەر كۇنى بارىپ ئەيتۇر ئەردىلەركىم: «مەن خۇدانىڭ پەيغەمبەرىدۇرمەن.» ئول كافىرلار ئەيتۇر ئەردى: «خۇدا فىرئەۋندۇر.» موسا ئەلەيھ‍ىس. ئەيتۇر ئەردىلەر: «خۇداي تەئالا بۇ ئاسمان - زەمىننىڭ خۇداسىدۇر، فىرئەۋن خۇدا ئەمەس.» ساھىل ۋە دەربانلار: بۇ ئادەم دىۋانە بولۇپدۇر، دەر ئەردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. ھەر كون بارىپ ئەيدىلەر ئەرسە، بۇلەرنى دىۋانە دەپ سۆزلەرىگە قۇلاق سالماس ئەردى، ھىچكىم فىرئەۋنغە ئەيتالمادىكىم ئىككى يىل بولدى. بىر كۇنى، فىرئەۋن ئۆز نەۋكەرلەرى بىرلە ئولتۇرۇر ئەردى، دىن ئىشىدىن سۆز ئاراغە تۇشتى، بىسيار سۆزلەر قىلدىلەر. «فىرئەۋن خۇدادۇرمەن دەيدۇر، — بىر مەسخەرە كىشىسى بار ئەردى ئول ئەيدى، «ئەجەبدۇركى ئىشىكدە بىر ئادەم فىرئەۋندىن ئۆزگە خۇدا بار دەيدۇر.» فىرئەۋننىڭ غەزەبى كەلدى، ئەيدى: «ئول كىمدۇر؟ مۇندا ئالىپ كىرگىل!» ئول مەسخەرە چىقىپ، ھەزرەتى موسا ۋە هارۇن ئەلەيھ‍ىس. نى ئالىپ كىردى ۋە ئەيدى: «مەن بىر كىشىنى شۇنداغ

دەيدۇر دەپ ئىدىم، بەس، بۇ ئىككىسى فىرئەۋن خۇدا ئەمەس دەيدۇر.» بەس، فىرئەۋن ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. غە باقتى ئەرسە، ئەيدى: «سەن كىمدۇرسەن؟» ئەيدىلەركىم: «مەن خۇدانىڭ پەيغەمبەرىدۇرمەن.» فىرئەۋن تانۇپ ئەيدى: «سەن ئول كىشى ئەمەسمۇسەنكىم، كىچىكىڭدىن پەرۋەرىش قىلدىم، بىزنىڭ ئارامىزدا چوڭ بولۇپ، چەندان يىل تۇردىڭ، مېنىڭ نېئمەتىم قەدرىنى بىلمەدىڭ. بىر قىبتىنى ئۆلتۈرۈپ قاچتىڭ.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «ئارى مەن شول كىشىدۇرمەن. ئول قىبتىنى قەست بىلەن ئۆلتۈرمەدىم، سىينەسىگە قولۇم بىرلە بىر سوقتۇم. خەتا بىرلە ئۆلتۈرگەنگە قىساس لازىم ئەمەسدۇر. سەن مېنى زۇلم بىرلە ئۆلتۈرگەلى ئىزدەدىڭ، قورقۇپ قاچتىم. ھەق تەئالا ماڭا ئىلىم ـ ھىكمەت بەردى، مېنى پەيغەمبەر قىلدى.» فىرئەۋن ئەيدى: «سېنى ئىبەرگەن خۇدايىڭ كىمدۇر؟» ئەيدىلەركىم: «ئاسمان ـ زەمىننى، ئاسمان ـ زەمىننىڭ ئاراسىداقى بارچە نەرسەلەرنى يارانقان ئولدۇر ۋە ساقلاغۇچى ھەم ئولدۇر.» فىرئەۋن قاشىدا قىلارغە ئەيدى: «ئاڭلاماسمەن بۇ نەدەيدۇر؟!» ئۇلار ئەيدى: «سىزلەرنىڭ ۋە بۇرۇنقى ئاتا ـ باباڭىزلارنىڭ خۇدايى ئولدۇر دەيدۇر. فىرئەۋن مەسخەرە تۇتۇپ ئەيدى: «ھەر ئاينە، ماڭا، سىزلەرگە دېۋانە پەيغەمبەر ئىبەرىپدۇر.» يەنە ئەيدى: «ئەگەر مەندىن ئۆزگە خۇداغە قۇللۇق قىلساڭ سېنى زىندانغە سالۇرمەن!» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «مەن ساڭا بىر ئەلامەت كەلتۈرۈپدۇرمەن، ئەگەر كۆرسەڭ، پەيغەمبەرلىكىمنى ھەق بىلۇرسەن.» فىرئەۋن ئەيدى: «كۆرەلىڭ.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەسالەرىنى تاشلادىلەر ئەرسە، بىر ئۇلۇغ يىلان بولدى، ئانداغكىم ئاغزىنى ئاچتى، ئۈستۈن لەبى راۋاقىنىڭ كۆنگۈرەلەرىگە يەتتى، ئاستىن لەبى تەختىنىڭ ئاستىدا تۇردى؛ قەسد قىلدىكىم ھەمەنى بىردەم تارتغاي. فىرئەۋن قاشىداقى خەلق قورقۇپ سەكرىپ قاچتى. ئول كۈن تا كېچەسى بىرلە ئانداغ بولدى. بەس، فىرئەۋن تەخت ئاستىدا ياتىپ قىچقىردى: «يا موسا، ئول يىلاننى ئالغىل، ساڭا ئىمان كەلتۈرگەيمەن. قايداغ فەرمان قىلساڭ ئانداغ قىلغايمەن.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. يىلاننىڭ گەردەنىدىن تۇتتىلەر ئەرسە، ئەسا بولدى. فىرئەۋن تەخت ئاستىدىن چىقىپ ئولتۇردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس.

قوللىرىنى ئىگىنلىرىنىڭ ياقاسىدىن چىقاردىلەر، ئانداغكىم ئايدەك تابىش قىلدى. فىرئەۋن خەلقىغە ئەيدى: «بۇ ئۇستاد جادۇدۇر، سىزلەرنى جادۇلۇق بىرلە بۇ شەھەرى مىسردىن چىقارماقغە قەسد قىلىپدۇر. نىچۇك مەسلەھەت كۆرەرسىزلەر؟» بۇلار ئەيدى: «سىنىڭ ھەم ئۇستا جادۇلارىڭ باردۇر، ھالا مۇنى ياندۇرغىل، تاكىم ئۇلارنى يىغقايمىز، ئۇلەر غالىپ كەلمەس.» بەس، فىرئەۋن ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.غە ئەيدىلەر: «سەن يانغىل، سىنىڭ ئىشىڭدە مەسلەھەت قىلىپ كۆرەلىڭ.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ياندىلەر. بۇ خەبەر مىسردا فاش بولدى، ھەركىم كۆرگەلى كېلۇرئەردى. بەنى ئىسرائىل ھەمە يىغىلدىلەر، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.غە ئىمان كەلتۇردىلەر. ھەر كۈن ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. فىرئەۋنىڭ ئىشىكىگە بارۇر ئەردىلەر. فىرئەۋن نەھايەتى غەم ـ قايغۇدىن ئۆز ھالىدا بىسيار مەشغۇللۇقدا ھىچ جەۋاب بەرمەس ئەردى، ئۆزى سۆزلەمەس ئەردى. ئەمما ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. فىرئەۋنىڭ ئىشىكىدە خەلقنى ئىمانغە دەئۋەت قىلۇر ئەردىلەر، فىرئەۋندىن مەنئ قىلۇر ئەردىلەر. بۇ خەبەر فىرئەۋنغە يەتتى، فىرئەۋن تەمام ئۆزىگە تابىئ پادىشاھلارغە كىشى ئىبەردى. ئەتراف ـ جەۋانىبىدىن جادۇلارنى يىغدى. ئەيتىپدۇرلەركىم، ئوتتۇزمىڭ جادۇ يىغىلدى. بەس، فىرئەۋن بۇيرۇدىلەركىم: «بۇلاردىن ئۇستادلارنى ئىلغاڭلار.» بەس، يەتمىش ئىككى جادۇ يىغىلدى؛ بۇلاردىن روبى زەمىندە يوقدۇر. بۇلارنىڭ تۆرت ئۇستادى بار ئەردى، بۇلارنىڭ ئاتى شانۇن، ئانۇن، مەسئا، ھەتھەت. فىرئەۋن بۇ تۆرت جادۇنى چىرلاتىپ ئەيدىكى: «مۇندا بىر جادۇ پەيدا بولۇپدۇر، بىنەھايەت ئۇستاد، سىزلەر جادۇلۇقدا ئۇستادلىق كۆركۈتكەيسىزلەر.» بۇلار ئەيدى: «نە ھۈنەر قىلۇر؟» فىرئەۋن ئەيدى: «ئەسانى ئەژدەرى قىلۇر.» ئۇلار ئەيدى: «جادۇلۇقدا مۇندىن ئاسانى يوقدۇر.» فىرئەۋنغە ئەيدى: «ئەگەر بىز غالىپ كەلسەك ھەر ئايىنە ئەجر ئەزىم كۆرگۈمىزدۇر.» فىرئەۋن ئەيدىلەر: «ئارى، سىزلەرگە ئەتا ۋە كەرەملەر قىلىپ، سىزلەرنى ئۆزۈمگە خاس ـ ياۋۇق قىلغۇمدۇر.»

ئاندىن، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.نى چىرلادى. ئەيدى: «يا موسا، بۇلار ھەم سەندەك جادۇلەركىم ساڭا غالىپ كېلۇرلەر.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئەيدىلەركىم: «ھەرنە خاھلاساڭ قىلغىل.» فىرئەۋن ئەيدى: «ئىيد كۈنى

تەقابىل بولۇشلار، تاكى ھەممە خەلايىق كۆرگەي.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس ـ س. فىرئەۋن ئالىدىن جادۇلار بىرلە چىقتىلەر ۋە ئۇلارغە ئەيدىلەر: «مۇسۇلمان بولۇشلار، جادۇگەرلىكدىن يانىشلار، خۇداغە يالغان ئەقىدە باغلاماشلار. خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىدۇرمەن، جادۇ ئەمەسمەن. خۇداي تەئالا سىزلەرگە ئەزاب قىلۇر، يالغانچىلار خۇداي تەئالانىڭ رەھمەتىدىن نەۋمىددۇرلەر.» ئۇلار ئەيدىلەر: «بىز جادۇلۇق قىلۇرمىز، قاچانكىم سەن غالىپ كەلسەڭ، ئاندا دىنىڭغە كىرگەيمىز.» بەس. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس ـ س. يانىپ كەلدىلەر. ئول جادۇلار ياغاچ، يىپ يىغقالى تۇردىلەر. ئەيتىپدۇرلەركىم، يۈز ئۇلاغ ياغاچ ۋە يىپ يىغدىلەر. بەس، ئىيد كۈنلەرى يەتتى ئەرسە، فىرئەۋن مۇنادى قىلدۇردىكىم: «تەمامى مىسر شەھەرىنىڭ خەلقى يىغىلسۇنلەر، مەن بۇ جادۇلارىم بىرلە موسانى مۇلزەم قىلۇرمەن.» بەس، ئىيد كۈنى بولدى ئەرسە، فىرئەۋن يارلىغ قىلدىكىم، تەختنى سەھرادا قويدىلەر، ئۆزەسىگە كۈنلۈك ئەتتى. فىرئەۋن ئانداغ زىننەت ـ ئارايىش بىرلە چىقتىكىم، ھىچ كىم ئۆزىگە ئانداغ زىننەت بەرمەگەندۇر؛ ئانداغ تەمەننا قىلۇر ئەردىكىم، ئول كۈن جادۇلار ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس ـ س. نى مەغلۇپ قىلۇر. بەس، تەمامى خەلايىق يىغىلدىلەر. فىرئەۋن تەختدە ئولتۇردى، جادۇلار ئالىدا تۇردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس ـ س. كەلدىلەر ئەرسە، جادۇلار ئەيدى: «يا موسا، ئەۋۋەل سەن جادۇگەرلىك ياغاچىڭنى سالۇرسەنمۇ يا بىزمۇ؟» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس ـ س. ئەيدىلەر: «سەن سالغىن.» بەس، جادۇلار ياغاچلارىنى يەرگە سالدى ئەرسە يىلانلار كۆرۈندى، ھەر كىمگە قەسد قىلۇر ئەردى…… ھەممە خەلايىق يىلان دەپ قورقتىلەر…… بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس ـ س. ئەسانى يەرگە سالدىلەر، بىر يىلان بولدى، باشى ۋە قۇيرۇغى بىرلە فىرئەۋننىڭ ئۆزەسىدىكى قۇببەگە ئۇرا باشلادى؛ ئول يىلانلارنى تەمام يۇتتى…… بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس ـ س. ئەسانى قوللەرىغە ئالدىلەر ئەرسە، يەنە ياغاچ بولدى. تەمام خەلايىق ھەيران ۋە دەرماندە، ئول جادۇلار مەغلۇب ـ شەرمەندە بولدىلەر. ھەق تەئالاغە بەندەلىك ئىزھار قىلىپ، ھەمەسى سەجدەگە يىقىلىپ ئەيدىلەركىم: «ئىمان كەلتۈردۇك ئول خۇداۋەندى ئالەمگەكىم، موسا ۋە ھارۇننىڭ پەرۋەردىگارىدۇر.» فىرئەۋن ئەيدى: «ئايا سىزلەرمۇكىم مەن رۇخسەت بەرمەسدە، موساغە ئىمان كەلتۈرۈرسىزلەر……

مەندىن يۈز ئۆگۈردۈڭلارمۇكىم،······ ئەمدى مەن ھەر ئايىنە سىزلەرنىڭ ئىلىك - ئاياغىڭلارنى كېسىپ دارغا ئېسىپ جەزا بېرۈرمەن.»······ فىرئەۋن بۇيرۇدىكىم بۇلارنىڭ ئىلىك - ئاياغلارىنى كېسىپ دارغە ئاستىلەر······ فىرئەۋن مەئيۇس ۋە مەغمۇم - مەھرۇم ئۆيگە ياندى: خەلقلەر ھەمە موسا ئەلەيھ.س.غە يۈزلەندى، تەمامى بەنى ئىسرائىل ئىـــمان كەلتۈردىلەر.
ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.نىڭ قەۋملەرى تولا بولدى ئەرسە، فىرئەۋن قىرىق كۈن خىجالەتدىن ئۆيدىن چىقالمادى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ھەر كۈن بارىپ ئىمانغە تەكلىف قىلدىلەر. ئول بەدبەختنى كۆرمەس ئىدىلەر. يىگىرمە يىل بۇ تەرىقە ئۆتتى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئايات ۋە مۆئجىـزەلەر كۆرسەتىپ، خەلقنى ئىمانغە تەكلىف قىلۇر ئەردىلەر. فىرئەۋن خىجالەتدىن ھىچ چارە - تەدبىرنى بىلمەس ئەردى.······ بەس، موسا ئەلەيھ.س. ئون توققۇز مۆئجىرە ۋە ئەلاماتلەركىم، ئۇلارغە كارامەت قىلىپ ئەردى، ھەر يىل بىر ئالامات كۆرسەتتىلەر، تاكىم ئىمان كەلتۈرگەيلەر، ھىچ قايىسى مۇسۇلمان بولمادى. ھەر بار بەلا كەلسە ئەيتۇر ئەردى: يا موسا، ئەگەر سەن بىزدىن بۇ بەلانى دەفئ قىلساڭ، ساڭا ئىمان كەلتۈرۈمىز، بەنى ئىسرائىلنى ساڭا بېرۈرمىز دەپ ئەھد قىلۇر ئەردىلەر، قاچانكىـــم ئول بەلا كۆتەرىلسە، كۆڭۈللەرىنى تىندۇرۇپ، ئەھدلەرنى سىندۇرۇپ، مەھكەم بولۇر ئەردىلەر ······ ئول ئايات، ئەلامات، مۆئجىزە - كەراماتلاركىم فىرئەۋن قەۋمىغە كەلدى، ئەسا ۋە يەدى بەيزادىن كېيىن قەھتلىك ئەردى.······ بەس، فىرئەۋن ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.نى ئۆلتۈرمەككە قەسد قىلدى······
فىرئەۋن······ مەردۇد پىر بولغان، ئۆمرى تۆرت يۈز يىلغە يەتكەن ئەردى.······ فىرئەۋن كالانى بىنەھايەت دوست تۇتۇپ، ھەر بار ياخشى سىمىز كالانى كۆرسە سەجدە قىلۇر ئەردى؛ خەلقنى ھەم سەجدە قىلماقغە بۇيرۇر ئەردى. مىسرنىڭ تولا پادشاھلارى كالاغە تابىنۇر ئەردى. فىرئەۋن مەنئـ قىلماس ئەردى ۋە گۆشتىنى ھەم يىمەس ئەردى. بەس، فىرئەۋنىنىڭ خۇدالەرى دەپ كالانى ئىرادە قىلىپدۇرلەر. فىرئەۋن ئۆز قەۋمى بىرلە، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.نى ئۆلتۈرمەككە ئەھد قىلىشتىلەر. بەنى ئىسرائىل بۇ قەۋلنى ئىشىتتىلەر، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.غە نالە قىلىپ ئەيدىلەر: «ئۇلار بىزگە ئوغراماسدا بىز ئۇلار بىرلە جەڭ قىلغايمىز تاكى ۋەھىم - قورقۇنجى بىرلە

يۇرۇرمىز. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ۔س. مۇناجات قىلدىلەر. ئىلھام بولدىكىم، فىرئەۋننىڭ ھەلاك ۋەقتى ياۋۇشتى.

قىسسەئى ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ مىسىردىن چىققانلەرى ۋە فىرئەۋن ئەلەيھىل لەئنەنىڭ غەرق بولغانى

بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ۔س. تەمامى بەنى ئىسرائىلنى يىغدىلەر، ئۆلارنىڭ قەبرى ۔ ياشلىغ ۋە ئۇلۇغلارى بىرلە مىسىردىن چىقىپ كەتمەككە مەسلەھەت قىلدىلەر. بىر ئايدا`سەفەر جابدۇغىنى راست قىلدىلەر. ئەمما، فىرئەۋن ۋە قىبتىلەر ئاگاھ ئەمەس ئەردىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ۔س. بەنى ئىسرائىلنىڭ پىر، زەئىف، ناتەۋان، زەن ۔ فەرزەند، فەقىر ۔ دەۋلەتمەند ھەمەسىنى ئالىپ ھەر كېچە مىسىردىن چىقماقغە ئوغرادىلەر ئەرسە، بىر بەھانە بولۇپ چىقىپ كەتمەك مۇيەسسەر بولمادى. ئاخىر، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ۔س. بەنى ئىسرائىلنىڭ پىر ۔ كاردانلارىنى يىغىپ ئەيدىلەر: «نە بائىسدۇركىم بىزگە مۇندىن چىقماقغە نەسىب بولمايدۇر! » بۇلار ئەيدىلەر: «بىزدە ھىچ مانىئ يوقدۇر، لېكىن ھەق تەئالانىڭ ئىرادەسى ۔ خاھىشى مۇنداغدۇر. ئەمما بىزگە ئانداغ مەئلۇم بولادۇركىم، ھەزرەتــى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. نىــڭ ۋەسىيەتلەرى مانىئدۇر. چۇنكى ھەمە فەرزەندلەرىگە ۋە تەمامــى بەنــى ئىسرائىلغە ۋەسىيە قىلغاندۇركىم، مىسىردىن چىقاردا، مېنىڭ تابۇتۇمنى ئالىپ چىقغايسىزلەر ۋە شامدا ئابا ۔ ئەجدادلارىمنىــڭ قاشلەرىدە دەفن قىلغايسىزلەر. بەس، بۇ بائىسدۇركىم، بىز مۇندىن چىقالماسمىز.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ۔س. ئەيدىلەركىــم: «ئۇلارنىــڭ قەبرى قايدادۇر؟» بۇلار بىلمەدىلەر. نەچەند كۇن جۇستۇ جۇي قىلدىلەر، تاپالمادىلەر. ئاخىرى، قىبتىلەردىن بىر پىرى زەن بار ئەردىكىم، ئانى مەريەم بىنتە ماموُش دەر ئەردىلەر؛ ئول ھەزرەتى موسا ئەلەيھ۔س. غە ئىمان كەلتۇرگەن ئەردى. بەس، ئول پىرى زەن ھەزرەتى موسا ئەلەيھ۔س. غە ئەيدى: «مەن ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ۔س. نىڭ قەبرىلەرىدىن نىشان بېرەي، بەشەرتى ئىككى ھاجەتىم بار،

ئانى رەۋا قىلمىغايسەن.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «نىمە ھاجەتىڭ بار؟» پىرى زەن ئەيتتى: «بىرى ئولكى، مىسىردىن چىقاردا مېنى ئالىپ چىققايسەن، ۋە يەنە ئاخىرەتدە بېھىشتكە ئالىپ كىرگەيسەن.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. قەبۇل قىلدىلەر ئەرسە، ئەيدى: «ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نىڭ قەبرىلەرى نىل دەرياسىنىڭ مىسىردىن چىقار يېرىدەدۇر.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. دۇئا قىلدىلەر، دەريانىڭ سۇيى يانىپ تۇردى. ئول پىرى زەن ئول يەرنى كۆرسەتىپ بەردى. ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھىس. نىڭ تابۇتلەرىنى تاپىپ ئالدىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. بەنى ئىسرائىلغە ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا قىبتىلەرنى ھەلاك قىلۇر، ھەمە مال - ئەمۋاللارىنى سىزلەرگە ئەتا ۋە كەرەم قىلۇر. سىزلەر ئۇلارنىڭ ياخشى مەتائ - ئالاتلارىنى، ئالتۇن - كۆمۈش ئەسباب - قاچالارىنى ئارىيەت تىلەپ ئالىپ، كېچە خەلق ئۇيقۇلاغاندا، ئەھلى ئەيال ۋە ئەمۋاللارىڭلار ئالىپ شەھەردىن چىقىپ، پالانى يەردە جەمئ بولۇڭلار.» بەس، قىبتى بىنەھايەت زەردار - دەۋلەتمەند ئەردى. بەنى ئىسرائىلنىڭ ھەر قايسىلارى قىبتىلاردىن بىر - ئىرەر نەرسە ئارىيەت ئالدىلەر، تاكىم بىسيار مال جەمئ بولدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «ھەر قايسىڭلار ئۆيۈڭلەردە، بىر قوي يا تاخۇ، يا بىر نەرسەنى ئۆلتۈرۈپ، قانىنى قولۇڭلارغە تۈگۈرۈپ، ئۆيۈڭلەرنىڭ ئىشىك باشىغە نىشانە قىلىپ قويۇڭلار، تاكىم، ھەر قايسىڭلار ئۆيدىن چىققانىڭلارنى ئول نىشانە بىرلە بىلگەيسىزلەر.» بەس، بەنى ئىسرائىل بۇ تەرىقە بىرلە بىر - بىرلەرىدىن خەبەر ئالىپ، ئىسفى شەبدە، بەتەمام شەھەرنىڭ تاشىدا جەمئ بولدىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. چىقىپ، بەنى ئىسرائىلنىڭ لەشكەرىنى ساناتدىلەر ئەرسە، يىگىرمە مىڭ ئالتە يۈز مەردى جەڭگە چىقىپدۇرلەر؛ ياشلەرى يىگىرمەنىڭ - ئاتمىشنىڭ ئاراسىدا؛ ئولكىم يىگرمە ياشىدىن كىچىكدۇر، گۆدەك قاتارىدا ساناتدىلەر، قاتارىغە ئالدىلەر؛ ئاتمىش ياشدىن زىيادەنى قېرى ساناتدىلەر. بەس ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ھارۇننى يولباشچى قىلىپ، ئەيدىلەركىم: «دەريا تەرەفىگە يۈرۈڭلار!» بۇ لەشكەر ھارۇن ئەلەيھىس. نىڭ ئارقەلەرىدىن گۇرۇھ - گۇرۇھ ۋە تائىفە - تائىفە يۈردىلەر، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئۆزلەرى ئارقەدىن يۈردىلەر. مۇھەررەمنىڭ توققۇزى يەكشەنبە كېچەسى ئەردى. بەس، قىبتىلار سەھەر ۋەقتىدە ئاگاھ

بولدىلەر ئەرسە، فىرئەۋنغە خەبەر قىلدىلەر. فىرئەۋن ئەيدى: «ئۇلارنىڭ ئارقەسىدىن بارىڭ، ئالماي چارەمىز يوقدۇر.» بەس، ئول كۈن مىسردا ھەر ئۆيدە بىر ماتەم بولدى ئەرسە قىبتىلاردا، تا تۈش ۋەقتىغىچە ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. بەنى ئىسرائىل بىرلە يىراق ئوزادىلەر. فىرئەۋن ئول كۈن تەمامى مىسر تەئەللۇقىداقى شەھەرلەرغە كىشى ئىبەردى، ھەمە شەھەرلەردىن لەشكەر جەمئ قىلدى. ئەيدىكىم: «بىز ئۇلاردىن سەد چەندان زىيادەدۇرمىز، ئەلبەتتە ئۇلارغە غالىب كېلۇرمىز. ئۇلار بىزگە مىكر قىلىپ قاچتىلەر، جادۇ قىلىپ تەمام ئۆيلەرىمىزگە ئۆلۈم سالدىلەر. ئەمدى ھەمەمىز مۇكەممەل مۇسەللەھ جەمئ بولدۇق، ئەلبەتتە ئىنتىقام ئالۇرمىز.» بەس، ئەرنەسى، دۇشەنبە كۈنى لەشكەر تارتىپ ئاتلاندىلەر. فىرئەۋن ۋەزىرى ھامانىنى لەشكەر باشى قىلدى، تاكىم ئىككى يۈز مىڭ لەشكەر ئاتلاندى. فىرئەۋن بەش مىڭ كىشى بىرلە ئوترادا يۈردى، بۇلار ئاراسىدا مىڭ يەتتى يۈز ئايغىر ئاتلىغ ئەردى، ئۆزگەسى بايتال ئەردى؛ بۇ لەشكەردە يەتمىش مىڭ قارا ئات ئەردى. بەس، كۈندىن تۆرت سائەت ئۆتۈپ ئەردى. فىرئەۋن لەشكەرى بىرلە مىسردىن چىقىپ يۈردى. تۈش ۋەقتىدە فىرئەۋن لەشكەرىنىڭ مۇقەددىمەسى ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س.غە يەتتى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئىككى كېچە - كۈندۈز يۈرۈپ ئەردىلەر، كافىرلار يىرىم كۈندە يەتتى. بەنى ئىسرائىل فىرئەۋننىڭ لەشكەرىنى كۆرۈپ ئەيدى: «يا موسا، نېچۈك قىلۇرمىزكىم، ئالدىمىزدا دەريا، ئارقەمىزدا كافىرلار لەشكەرى، بىزدىن ئون بەرابەر تولا؛ ھەمەمىزنى يەكسان ھەلاك قىلۇر.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «قورقماڭلاركىم، ھەق تەئالانىڭ نۇسرەتى بىزنىڭ بىرلەدۇر، بىزگە يول بېرۇر.» بەس، ھەق تەئالا ۋەھى ئىبەردىكىم: «يا موسا، ئەسانى سوقغىل!» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئەسانى دەرياغە سوقتىلەر ئەرسە، سۇ بۆلۈنۈپ ھەۋاغە ئۆرلەدى گويا تاغدەك بولۇپ تۇردى، دەريانىڭ تېگى ئېچىلدى. بەنى ئىسرائىل ئون ئىككى تائىفە ئەردىلەر، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ-س.نىڭ ھەر قايسى ئوغلانلەرىنىڭ ئەۋلادى بىر تائىفە ئەردىلەر. ھەر تائىفەگە دەريادىن بىر يول ئاچىلدى. بەس، دەريا ئون ئىككى بۆلۈندى…… ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. «بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم» دەپ ئاتلەرىنى يۈرۈتتىلەر، ھەمەلەر ئارقەلەرىدىن كىردىلەر، بۇ بەنى ئىسرائىل ئول ئون

ئىككى يولغە كىردىلەر…… ئول دەريانىڭ كەڭلىكى ئىككى فەرسەڭ ئەردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. بەنى ئىسرائىل بىرلە ئىككى سائەتدە ئۆتدىلەر. فىرئەۋن دەريانىڭ لەبىگە كەلدى ئەرسە، كۆردىكىم، سۇلار تاغدەك ھەۋاغە ئۆرلەپ تۇرۇپدۇر، دەريانىڭ تىگى قۇرۇپدۇر، بەنى ئىسرائىل ھەمە ئۆتۈپدۇر. فىرئەۋن بۇ ئەجايىبلارنى كۆرۈپ ھەيران بولدى ۋە قورقۇپ ھامانغە ئەيدى: «نىچۇك قىلۇرمىز؟» ھامان ئەيدى: «ئۆتەرمىز، ئۇلارنىڭ ئارقەسىدىن، ئۇلارنى يەكبارە شەمشەر بىرلە ئۆلتۇرۇرمىز. ئۇلارنىڭ دەريادىن ئۆتۈپ قاچارغە يېرى يوقدۇر.» فىرئەۋن ئەيدى: «مۇنداغ ھەيبەتلىك سۇدىن مۇنچە لەشكەر بىرلە نىچۇك ئۆتەرمىز!» ھامان ئەيدى: «ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.جادۇلۇق بىرلە ئۆتۈپدۇر، سەن خۇدالىق دەئۋاسى بىرلە ئۆتەلمەسمۇسەن؟» فىرئەۋن «راست ئەيدىڭ» دەپ ئاتىنى دەرياغە ھەيدەدى، تەمام لەشكەرى ئارقەدىن كىردى…… بەس، بەتەمامى لەشكەر دەرياغە كىرىپ، ئەردىكىم، فىرئەۋن دەريانىڭ لەبىگە يەتتى…… ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ.س. دەريانىڭ لەبىدە تۇرۇپ ئەردىلەر، فىرئەۋننىڭ يۈزىگە تاپانچە ئۇردىلەر، ئاتدىن دەرياغە يىقىلدى…… بەس، فىرئەۋن لەشكەرلەرى بىرلە غەرق بولدى. بەنى ئىسرائىل دەريادىن سەلامەت ئۆتتىلەر. بۇ مۇھەررەم ئايىنىڭ ئاشۇرا كۈنى ئەردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.، بەنى ئىسرائىل ئول كۈن ھىچ تەئام يىمەگەن ئەردىلەر، تا نەماز دىگەرگە ياۋۇق بولۇپ ئەردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئول ۋەقتدە روزەنىيەت قىلدىلەر. ۋە ھەمە بەنى ئىسرائىلغە ھەم بۇيرۇدىلەر، تا ئافتاب ئولتۇرغۇنچە تەئام يىمەدىلەر. ھەق تەئالا تەمام ئول كۈننىڭ روزەسىنى قەبۇل شەرەفىگە يەتكۇردى. جوھۇدلار ئاشۇرا كۈنى روزە تۇتارلەر…… ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. تاڭلاسى ئول يەردىن كۆچتىلەر، دەريا لەبىدە يۈرۈپ بىر تائىفە خەلقغە يەتتىلەر؛ ئۇلار ئىمالىق نەسلىدىن، فىرئەۋن قەۋمى قىبتىلاردىن ئەردى، ئەمما فىرئەۋنغە تابىئ ئەمەس ئەردى. ئول تائىفە ئۆي باشى سۆرەتلىك ۋە كىچىك موزوي سۆرەتلىك بۇتلار ئىتىپ، ئۇلۇغلارى ئاڭا تابىنۇر ئەردى. بەنى ئىسرائىل ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.غە ئەيتۇر ئەردى: «بىزگە مۇنداغ خۇدا قىلىپ بەرگىل، بىز ھەم بۇلاردەك ئول خۇداغە تابىنغايمىز.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. نىڭ بەنى ئىسرائىلدىن كۆڭۈللەرى ساۋۇدى، ئەيدىلەر: «سىزلەر

نادان خەلق ئىكەنسىزلەر، بۇ تائىفەنىڭ قىلغان ئىشلەرى ھەمە باتىلدۇر، سىزلەرگە ئۇل خۇداۋەند ئالەمدىن ئۆزگە خۇدا يوقدۇر. ئايا! ئول پەرۋەردىگار ئالەمدىن ئۆزگە خۇدا ئىختىيار قىلۇرسىزلەرمۇكىم، بىزلەرنى بۇ زەمانە خەلقىدىن ئەفزەل قىلدى؛ دۇشمەنلەرىڭلەرنى نابۇد ـ ھەلاك قىلدى.»

ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. ئۇلارنى دەريا لەبىدىن ئالىپ ئۆتتىلەر ئەرسە، ئۇلار ئاراسىدا موسا بىننى زەفەر ئاتلىغ بىر كىمەرسە بار ئەردى، ئانى سامىرى ئاتار ئەردىلەر، ئول جەزم قەبىلەسىدىن ئەردى. ئول جەزم ئىراق زەمىنىدە بىر كەنتدۇركى خەلقى تەمام بۇتپەرەستدۇرلەر؛ ئۇلارنىڭ بۇتى ھەم موزوي ۋە كالانىڭ باشى سۆرەتلىك ئەردى. بۇ كىتابدا: سامىرى بەنى ئىسرائىلدىن ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.غە ئىمان كەلتۇرگەن ئەردى ۋە قىبتىلەردىن ئەمەس ئەردى. قاچانكىم، بەنى ئىسرائىل ئول سۆزنى ئەيتتىلەر ئەرسە، سامىرى بىلدىكىم، بۇلارنىڭ زاتىدا ياخشىلىق يوقدۇر، بۇلارنى گۇمراھ قىلسە بولۇر دەپ كۆڭلىدە جەزم قىلدى.

بەس، ھەق تەئالا ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س.غە ۋەئدە قىلىپ ئەردى: كۇھى تۇردا ساڭا راز ئەيتۇرمەن ۋە «تورات»نى ئىبەرۇرمەن.

ئىككىنچى جىلد

فەسلى دەستان
ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلام كۇھى تۇردا مۇناجاتقە بارغانلەرى ۋە قەۋملەرى، گاۋسالەپەرەست بولغانلەرىنىڭ قىسسەسى

ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇر، تەفسىرى بۇدۇركىم: ۋەئدە قىلدىم موساغە ئوتتۇز كېچەنى، تەمام قىلدىم ئوتتۇز كېچەنى يەنە ئون كېچە بىرلە. بەس، پەرۋەردىگارى ئالەم ۋەئدە قىلغان ۋەقتى قىرىق كېچەدە تەمام بولدى. بەس، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ.س. غە فەرمان بولدى، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. قاشلەرىغە كېلىپ ئەيدىلەر: ئۈچ كۈن روزە تۇتقىل، زاھىر ـ باتىنىڭنى فەرىشتەلەردەك قىلغىل؛ ئاندىن تۇرى سىيناغە بارغىلكىم، ھەق تەئالا ساڭا راز ئەيتۇر ۋە «تەۋرات»نى ساڭا بېرۇر. بەس، تەمام «تەۋرات» يەكبار نازىل بولدى. «قۇرئان» بىزنىڭ پەيغەمبەرىمىز سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمغە بىر كۈن بىر ئايەت يا بىر سۆرە جۇدا ـ جۇدا نازىل بولدى، بۇ ۋەجھىدىن «فرقان» (فۇرقان) ئاتاندى. ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇر، تەفسىرى بۇدۇركىم: ئۇلۇغ خۇداۋەندىكىم، فۇرقاننى بەندەسىگە ئىبەردىكىم، بەس، «فرقان» نىڭ مەئنىسى «متفرق» (مۇتەفەررىق) — جۇدا ـ جۇدا دىمەك بولۇر، يەنە بىر ۋەجھى، «فرقان» ئاتاماق ئولكى قۇرئاننى باتىلدىن، ھالالنى ھارامدىن ئايرىسى، بۇ ۋەجھى بىرلە «فرقان» «فارق» (فارىق) يەئنى «ئايرىغۇچى» دىمەك بولۇر.

بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. تەمامى بەنى ئىسرائىلنى جەمئ قىلىپ ئەيدىلەر: «مەن تۇرى سىيناغە بارۇرمەن، پەرۋەردىگارىمغە مۇناجات قىلۇرمەن.» ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھ.س. نى ئۇلارغە خەلىفە قىلدىلەر ۋە

ئۇلەرغە ئېيتتىلەر: «بۇ قەۋمگە راستلىق ۋە سالاھلارغا ھۆكۈم قىل، پەساد ئىشلارنى تەبىئىيەت قىلماغىل.» بۇلەر ئېيتتىلەر: «يا موسا، سېنىڭ بىرلە بىزنىڭ ئۇلۇغلارىمىزدىن ھەمراھ بولغاي ئەردى، تاكىم سەن خۇدانىڭ سۆزىنى ئىشىتسەڭ ئۇلار ھەم ئىشىتىپ، بىزگە گۇۋاھلىق بەرگەي ئەردى.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئېيتتىلەر: «ھەركىمنى خاھلايدۇرسىزلەر ئىلغاپ ئىبەرىڭلار.» بەس، سامىرى بۇلاردىن بۇ سۆزنى ئىشىتىپ بىلدىكىم، بىنەھايەت بىئەقىل ۋە ناداندۇرلار، خۇدانىڭ پەيغەمبەرىگە گۇۋاھ تىلەيدۇر، دەپ كۆڭلى دىلگىر بولدىكىم، بۇلارنى گۇمراھ قىلغاي. بەس، بەنى ئىسرائىلدىن يەتمىش كىشىنى نەھايەتى ئاقىل، خىرەدمەند دەپ ئىلغادىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. زۇلقەئدە ئايىنىڭ ئەۋۋەلى كۈنى يەتمىش كىشى بىرلە مۇناجاتقە باردىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئول يەتمىش كىشى بىرلە تۇرى سىينا باياباندا بىر ئاي روزە تۇتتىلەر. بەس، زۇلقەئدە ئايى تەمام بولدى ئەرسە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. فەرمان كەلتۇردىلەر، يەنە ئون كۈن روزە تۇتغىل، تاكىم قىرىق كۈن تەمام بولسۇن···

بەنى ئىسرائىلغە سامىرى ئېيتتى: سىزلەر قىبتىلەرنىڭ ئەمۋاللارىنى ئالدىڭلار، ئول ئەمۋال سىزلەرگە ھالال ئەمەس ئەردى······ ئول ئەمۋال ھەمە ئالتۇندىن، كۈمۈشدىن ئەردى. ··· ئول ئەمۋالنى قۇدۇغدىن ئالىپ يەردە قويدىلەر ئەرسە، سامىرى ھەممەسىنى كۆيدۇردى. سامىرى زەرگەر ئەردى. ئول ئالتۇندىن بىر موزوي ئەتتى. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. نىڭ ئىزلەرىدىن ئالغان تۇفراقنى ئاڭا دەمىدە قىلدى ئەرسە، گاۋساله ئاۋاز قىلدى ··· بەس، سامىرى بەنى ئىسرائىلغە ئېيتتى: «خۇدايىڭلار شۇ بۇدۇر، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. فەرامۇش بولۇپ، خۇداي تەئالانى ئاندا ئىزدەپ بارىپدۇر. خۇدا مۇندادۇر، سىزلەر مۇڭا سەجدە قىلساڭلار تاكىم ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. نى سىزلەرگە كەلتۇرۇپ بېرۇر.» بەنى ئىسرائىل خۇدا ئەقىدە قىلىپ سەجدە قىلدىلەر. خەبەردە ئانداغ كېلىپدۇركىم، ئاتمىش مىڭ كىشىدىن ئون ئىككى مىڭ قالدى، ئۆزگەسى ھەممەسى سەجدە قىلدىلەر. ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. ئۇلارنى خۇداي تەئالانىڭ تىزلىلۇغىغە دەلالەت قىلىپ ئەيتۇر ئەردىلەركىم: «ئەي قەۋم! بۇ سىزلەرگە فىتنەدۇركىم، مۇنىڭ بىرلە بەلاغە قالۇرسىزلەر. پەرۋەردىگارىڭلار ئەتا كەرەم قىلغۇچىدۇر. بەس،

مىنى تەبئىيەت قىلىڭلار، مىنىڭ ئەمرىمنى تۇتۇڭلار!» ئۇلار ئەيدىلەر: «بىز ھەرگىز بۇ خۇدادىن تانماسمىز تا موسا ئەلەيھىس. كەلمەگۇنچە؛ ئەگەر سەن بۇ سۆزنى قويماساڭ سىنى ئۆلتۈرۈرمىز.»···

بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. قىرىق كۈن تۇرى سىنادا روزە تەمام قىلدىلەر. ھەق تەئالانىڭ ۋەئدەسى، قەرارى تولدى ئەرسە، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. تۇرى سىناغە مۇناجاتغە بارۇر بولدىلەر. زۇلھەججەنىڭ ئونى كۈنى سۇبھ ۋەقتىدە، بۇلارغە «مىنىڭ ئىزىمچە كېلىڭلار» دەپ كوھى تۇرغە يۈردىلەر. بەس، مەقامى مۇناجاتغە يەتتىلەر······ بەس، يەتمىش كىشى تاغ باشىغە ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. نىڭ قاشلەرىغە چىقتىلار ئەرسە، بىر ئاق بۇلۇت ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. نى ياپىپ ئالدى، بۇلارنىڭ كۆزلەرىدىن غايىب قىلدى؛ ھەر بار مۇناجات ۋەقتىدە ئول بۇلۇت ھەزرەتــــى موسا ئەلەيھىس. غە تۇشەر ئەردى تاكىم ھىچ كىشى كۆرمەس ئەردى.··· ئانداغكى ھەق تەئالا ئەيتۇر، تەفسىرى بۇدۇركىم: مەن موساغە ھەر نەرسەدىن پەند ـ نەسىھەتلەرنى ۋە بارچە نەرسەلەر بەياننى تەختەلەرغە پۈتۈپ بەردىم؛ بەس، تەۋراتدە تەمام خەبەر ـ ھىكايەتلەر، پەند ـ نەسىھەتلەر، ئەھكامى دىن ۋە شەرىئەتلەر بار ئەردى. ئاندىن ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. غە خىــــتاب قىلدىكىم: بۇ تەختەلەرنى ئالغىل، قەۋمىڭغە بۇيرۇغىلكىم، مۇنىڭ ئىچىدەكى ئەمرنەھى بىرلە ئىش قىلسۇنلەر.······ بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. تەۋراتنىڭ تەختەلەرىنى ئالدىلەر؛ مۇناجاتلارى تەمام بولدى ئەرسە، ئول بۇلۇت باشلەرىدىن ئۆرلەدى، ئول يەتمىش كىشى ئاندا ئەردى، ھەزرەتــى موسا ئەلەيھىس. نى كۆردىلەر······ بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. تەۋراتنى ئالــــىپ، ئۇلار بىــــرلە تاغدىن تۇشتىــــلەر. قەۋملەرىغە يۈزلەندىلەر. ئەيتىپدۇرلەركــى، تەۋرات پۈتۈلگەن تەختەلەر يەتتە تەختە ئەردى. ھەمە ئالتۇندىن ۋە ھەمە تەۋرات نەقش قىلىنغلىغ ئەردى.······ بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. قەۋملەرىغە يانىپ كەلدىلەر ئەرسە، بۇلارنى گاۋپەرەست تاپتىلەر؛ بۇلارنى مۇنداغ ئۇلۇغ گۇناھدا كۆرۈپ بىنەھايەت غەزەبناك بولغانلەرىدىن تەۋرات تەختەلەرىنى يەرگە تاشلادىلەر، ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. غە ئىتاب قىلدىلەر ۋە ئول قەۋملەرىغە سەرزەنىش قىلدىلەر. بەس، ئول تەختەلەردىن ئىككىسى سىندى، ئول سۆزلەر ئاندا پۈتۈكلۈك ئەردى ئاسمانغە چىقتى.

بەئزىلەر بىرى سىندى دەپدۇرلەر؛ بىر تائىفە ئەيتىپدۇرلەر: بىرى قالدى، ئۆزگەسى سىندى. دۇرۇست، ئۇلكىم، ئەھكامى شەرىئەت ۋە پەندى نەسىھەتلەر پۈتۈكلۈكلەرى خۇداي تەئالانىڭ خاھىشى بىرلە تازە قالدى، ئۆزگەسى بۇلارنىڭ گۇناھلارى شۇملۇقىدىن سىندى ۋە ئاسمانغە چىقتى. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ھەزرەتى ھارۇننىڭ ساقاللەرىدىن تۇتۇپ تارتتىلەر ئەرسە، بۇلەر ئەيدىلەر: «ئەي بۇرادەر، بۇ خەلقنىڭ ئەفئالىنى مەندىن گۇمان قىلماغىل، مەن بۇلار ئاراسىدا زەئىف ئەردىم. مېنى ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدىلەر.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «بۇ خەلق فەرمانىڭنى تۇتماغاندا، نە ۋەجھىدىن مېنىڭ قاشىمغە كەلمەدىڭ؟» ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «ئەي بۇرادەر، ساقالىمدىن تۇتماغىل. مەن قورقتۇم، ئەگەر بۇ مۇسۇلمانلارنى قويۇپ بارسام بەنى ئىسرائىلنى پەراكەندە قىلىپ، نېچۈكدىن كەلدىڭ، دەپ غەزەب قىلغايسەن ۋە مېنىڭ سۆزۈمگە باۋەر قىلماغايسەن. ئەمدى، دۇشمەنلەرنى شاد قىلماغىل، مېنى بۇ قەۋمى مۇخالىفلار قاتارىغە ئالىپ، بىدادلىق قىلماغىل.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. بىلدىلەركىم ھارۇندا گۇناھ يوقدۇر. بەس، ئۆزلەر ئەيتتىلەر، دۇئا قىلدىلەركىم: «پەرۋەردىگارا، مېنى ۋە بۇرادەرىمنى مەغفىرەت قىل، بىزنى رەھمەتىڭ پەناھىغە ئالغىل!»

بەس، ھەممەئى بەنى ئىسرائىل ھەيران ۋە قىلغان ئىشلارىغە خىجىل، پۇشمان بولۇپ، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. قاشلەرىغە يىغىلدىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. بۇلارغە سەرزەنىش قىلدىلەر. ...... بۇلار ئەيدىلەر: «بىز سىزنىڭ ۋەئدەڭگە خىلاف قىلمادۇق، دىنىڭدىن يانمادۇق. ئۇل كۈنكى قىبتىلار ئەمۋالىنى ئالغانىمىزغە غەزەب قىلدىڭ. بىز سىزنىڭ رىزالىقىڭ ئۈچۈن ئۇل نەرسەلەرنى تاشلادۇق. سامىرى ئۇل نەرسەلەرنى ئالىپ گاۋسالە ئەتتى، ئاندىن ئاۋاز چىقتى، بىز بىلمەدۇك.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. سامىرىغە ئەيدىلەر: «بۇ نە ئىشدۇر؟» سامىرى ئەيدى: «مەن جەبرائىل ئەلەيھىس. نىڭ ئىزلەرىدىن ئۆلۈك تىرىلمەكنى بىلىپ ئەردىمكى، ئۇلار بىلمەگەن ئەردىلەر. بەس، ئاندىن بىر چاڭگال تۇفراق ئالدىم، ئۇل گاۋسالەگە سالدىم، مۇنداغ يامان نەفسىم ياخشى خوب كۆرسەتتى.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «مەن سىنى ئۆلتۈرمەسمەن. تا تىرىك

بارسەن، خەلق ئاراسىدا بولماغىل، ساڭا ھېچكىم قوشۇلماسۇن ۋە سەن كىشىگە قوشۇلماغىل. ھەق تەئالا ساڭا جەزا بېرۇر، كۆرگىلكىم، مەن ئول گاۋساله خۇدايىڭنى ئوتغە كۆيدۇرۇپ، كۈلىنى دەرياغە قويارمەن.» ······ بەس، بەنى ئىسرائىل ئۆز گۇناھلارىغە ئاگاھ بولۇپ ھەيران بولدىلەر، ئىستىغفار ئەيتتىلەر. ······ ۋە يەنە ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. دۇئا قىلدىلەر. فەرمان كەلدىكىم، ئول ئون ئىككى مىڭ مۇسۇلمانلار قوللارىغە شەمشەر ئالىپ، ئول گاۋساله پەرەستلەرنى ئۆلتۇرگەيلەر. بۇلارنىڭ تەۋبەسى بۇدۇر. خەبەردە ئانداغ كېلىپدۇركىم، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىس. دىن ئىلگەرى شەرئەتدە، ھەر كىمنىڭ بىر ئەئزاسىدىن گۇناھ سادىر بولسە، ئول ئەئزانى كەسمەي تەۋبە قەبۇل بولماس. بەس، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىس. غە كەلگەن مۇسھەف ھۆكمى بىرلە ئول مەنسۇخ بولدى. ······ بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئۇلارغە ئەيدىلەر: «سىزلەر گاۋساله ئالىدا باش قويدۇڭلار، گۇناھ باشىڭلاردا سادىر بولدى؛ تا باشىڭلارنى كەسمەي تەۋبەڭلار قەبۇل بولمايدۇركىم، سىزلەر ئۆزۈڭلەرگە زۇلۇم قىلدىڭلار. ئەمدى سىزلەرگە تەۋبە ئولدۇركىم، ئۆزۈڭلەرنى ئۆلتۇرگەيسىزلەر. خۇداي تەئالانىڭ رىزاسى بىرلە ئۆلگەن ياخشىراقدۇر.» بۇلەر ئەيدىلەركىم: «قەبۇل قىلدۇق، رىز بەردۇك.» ······ ئەرتەسى بامداد ۋەقتىدەكىم، ئۆز ئورنىدا يۈكۈنۈپ، يۈزلەرىنى ئاسمانغە قىلىپ، تەۋبە - تەزەررۇئ زارى بىرلە ئۆلۈمگە كۆز تۇتۇپ ئولتۇردىلەر. بەس، ئول ئون ئىككى مىڭ مۇسۇلمانلار قىلىچ ئالىپ، ئۇلارنى ئۆلتۇرگەلى تۇردىلەر. بەئزى ئوغلى ئاتاسىنى ۋە بەئزى ئاغاسىنى ئىنىسى ئۆلتۇردىلەر. ئۇلاردىن ناله - فىغانلار - ئەفغانلار بولدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. يۈزلەرىنى تۇفراقغە قويۇپ زارى بىرلە ھەق تەئالاغە مۇناجات قىلدىلەر. بەس، ھەق تەئالا بىر قارا بۇلۇت ئىبەردىكىم، ئۇلارنى ياپتى ئەرسە، ئۆلتۇرگۇچىلەر ئۇلارنى كۆرمەدىلەر. بامداد ۋەقتىدىن تا تۇشغىچە ئۆلتۇردىلەر، قان ئارىقلار بولدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. سەجدەدە يىغلادىلەر. بۇلارنىڭ زەن - فەرزەندلەرى، خېش - پەيۋەندلەرى چۆرەلەرىدە ناله - فىغانلار قىلۇر ئەردىلەر. تۇش ۋەقتى بولدى ئەرسە، ھەق تەئالا بۇلارغە رەھم قىلدى. ئۆلگەنلەرنىڭ تەۋبەسى قەبۇل بولدى ئەرسە قىلىچ كەسمەدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. غە خەبەر قىلدىلەر، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس.

سەجدەدىن باش كۆتەرىپ، شۈكرلەر ئەيتىپ، ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالانىڭ سىزلەرگە رەھمى كەلدى، تەۋبەڭلارنى قەبۇل قىلدى.» بەس، شەمشەرلەرنى تاشلادىلەر، قالغانلار ئۆلۈمدىن قۇتۇلدىلەر. بەس، تۇشقىچە يەتتە مىڭ كىشى ئۆلۈپدۇر...... بەس، ھەق تەئالا ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. غە فەرمان قىلدىكىم: تەۋراتنى ئۇلارغە ئوقۇغىل، تاكى ئۇلار ئەمرىمنى قەبۇل قىلسۇنلەر. بەس، ئۇلار تەۋراتداقى ئەھكامى شەرئىئەتلەرنى ئىشتتىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «بىز ئەمرنى بىجا كەلتۇرەلمەسمىز، بىزگە بۇ كەلتۇرگەن شەرئىئەتدىن گاۋسالەغە تابىنماق ئاسان ئەردى.» ...... ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. بۇلارنىڭ شەرئىئەتنى قەبۇل قىلماغانلارىدىن غەمكىن بولدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا بىر تاغقە فەرمان قىلدىكىم، ئول تاغ زەمىنى شامدىن كېلىپ، بۇلار تۇشكەن يەرنى ئىھاتە قىلىپ، ھەۋادا بۇلار ئۆزەسىدە تۇردى ئەرسە، شەرئىئەتنى قەبۇل قىلدىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. بۇلارنى مىسرغە ئالىپ باردىلەر. قىبتىلارنىڭ باغ - بوستان، مەنزىللەرنى بۇلارغە ئالىپ بەردىلەر. بەنى ئىسرائىل ئول تەڭلىك، خارلىقكىم، مىسردا تارتىپ ئەردىلەر، ئاخىر مىراسخاھ بولدىلەر. زەمىنى شامدىن تا مەغرىبى زەمىن سەرھەددىغە مىسرغە تابىئ ئەردى، ھەمە بۇلارنىڭ بولدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. بەنى ئىسرائىل بىرلە چەندان يىل مىسردا بولدىلەر. خۇداي تەئالانىڭ نىئمەتلەرنى ياد قىلىپ، ھەر كۈن ئۇلارغە پەند - نەسىھەت قىلۇر ئەردىلەر......

فەسلى دەستان
ھەزرەتى موسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەفاتلەرى زىكرى

ۋەقتىكى، خۇداي تەئالا ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ۋە ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. نى بۇ جەھان فانىدىن ئول ساراي باقىغە تەكلىف قىلۇر ۋەقتى بولدى ئەرسە، ئوتتۇز ئىككىنچى يىلى ۋەھى ئىبەردىكىم، مەن ھارۇننى پالانى ۋەقتدە دەرگاھىمغە چىرلارمەن. قاچانكىم، ئول ۋەقت يەتتى ئەرسە، ھەزرەتى

موسا ئەلەيھىس. ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. نى ئالىپ، بەنى ئىسرائىل ئاراسىدىن چىقتىلەر؛ نەچەند فەرسەڭ يىراق باردىلەركىم، خەلقنىڭ كۆزىدىن غايىپ بولدىلەر ئەرسە، بىر تەخت كۆرۈندىكىم، بىنەھايەت ئارەستە - ياساغلىغ تۆشەكلەر سالىغلىغ. ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «ئەي بۇرادەر، ئول كىمنىڭدۇر؟» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «ئاخىر ئولتۇرغۇچىنىڭدۇر.» ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «ماڭا ئارزۇدۇركىم، ئاندا ئولتۇرسام، ئىگەسى ساڭا سۆزلەمەگەي.» بەس، ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. ئول تەختدە ئولتۇردىلەر ئەرسە، ئۇيقۇ ئىلتتى، جان ئەتا قىلدىلەر. ھەق تەئالا فەرمان قىلدىكىم، ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھىس. نى ئول تەخت بىرلە ئاسمانغە ئىلتتىلەر. دىگەر گۇرۇھ ئەيتىپدۇرلەر: ئول تەخت شول يەردە چۆكتى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئاندا نىشانە قىلدىلەركىم، ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھس. نىڭ قەبرەلەرى ئولدۇر...... ئاندىن ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. غە يەنە ۋەھى كەلدىكىم: «سىنى ئۈچ يىلدىن كىيىن پالان ۋەقتدە ئۆز دەرگاھىمغە كەلتۇرەرمەن.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ھەزرەتى يۇشەئ بىننى نونغە ۋەسىيەت قىلدىلەركىم، قاچان ئول ۋەقت يەتتى ئەرسە، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھىس. بىرلە خەلقنىڭ ئاراسىدىن چىقتىلەركىم ئىككۆلەن قالدىلەر ئەرسە، بىر شامال كەلدى ۋە بۇ شامالدىن ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھىس. نىڭ كۆڭۈللەرىگە ۋەھم پەيدا بولدى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. بىلدىلەركىم، بۇ ئەجەل شامالىدۇر. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھىس. بىلمەدىلەر، قورقۇپ ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. نى قۇچاقلەرىغە ئالدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. كۆڭلەكلەرى ئىچىدىن غايىب بولدىلەر، كۆڭلەك قوللەرىدە قالدى، ھەزرەتى يۇشەئ ھەيران بولدىلەر...... تائىفە ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. بىر جەمىئ فەرىشتەلەر بىرلە ئۆتۈپ بارۇر ئەردىلەر، بىر گۆر كۆردىلەركىم، ياخشى تۆشەك سالىپ، ئاراستە قىلىپدۇر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «بۇ كىمنىڭ گۆرىدۇر؟» ئۇلار ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالانىڭ ياخشى بەندەسىنىڭدۇر. ئەي موسا، خاھلايمۇسەنكىم، بۇ گۆر سىنىڭ بولغاي.» ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «خاھلارمەن.» بۇلار ئەيدىلەر: «كىرىپ ياتغىلكىم ساڭا ياراغاي.» بەس، ھەزرەتى موسا

ئەلەيھ‍ـس. ئاندا كىرىپ ياتتىلەر ۋە ئۈيقۇلادىلەر ئەرسە، روھلەرىنى قەبز قىلدىلەركىم، ئول فەرىشتە مەلەكىل مەۋت ئەردىلەر. كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ـس. يۈز يىگىرمە ياشدا ئەردىلەر، خۇداي تەئالانىڭ رەھمەتىغە ئۇلاندىلەر.

فەسلى دەستان
بەلئەم باغۇرنىڭ قىسسەسى

كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ـس. ۋەفات بولۇپ، بەنى ئىسرائىل ئول قىرىق يىلنى باياباندا تەمام قىلدىلەر ئەرسە، ھەق سۇبھانە ۋە تەئالا ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ـس. غە پەيغەمبەرلىكنى ئەتا قىلدى ۋە فەرمان قىلدىكىم: «بەنى ئىسرائىلنى باياباندىن چىقارىپ، ئول شەھەرلەرگە يەتكۈرۈپ، ئول جەببارلارنى ئۆلتۈرۈپ، ئول شەھەرلەرنى فەتھ قىلغىل، ئاندىن مىسرغە يانغىل.»

ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ـس. بەنى ئىسرائىلدىن—ھەزرەتى يۇسۇف ئەلەيھ‍ـس. نىڭ ئەۋلادلارىدىن ئەردىلەر؛ نەسەبلەرى ئانداغكىم، يۇشەئ بىننى نۇن بىننى ئەفراھىم بىننى يۇسۇف بىننى يەئقۇب ئەلەيھ‍ـس. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ـس. نىڭ ئانالەرى مەريەم ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ـس. نىڭ خاھەرلەرى ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ـس. بىرلە بارغان بەنى ئىسرائىلدىن قالماغان ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ـس. بۇلارنىڭ فەرزەندلەرىنى ئول باياباندىن ئالىپ چىقار بولدىلەر. كالەب بىننى يوقىيا بىرلە لەشكەر راست قىلدىلەر. ئول باياباندىن چىقىپ، ئول شەھەرگە يەتتىلەر، ئۇلار بىرلە جەڭ قىلىپ زەفەر تاپتىلەر؛ ئول شەھەردە جەببارلارنى ھەمە ئۆلتۈردىلەر. ئول جەببارلاردىن ھەر قايسىغە بەنى ئىسرائىلدىن ئون - يىگىرمەدىن كىشى تۈردىلەر، ھەر بىرىنىڭ گەردەنى زەربى شەمشەر بىرلە كېسىلمەدى. بەس، ئول شەھەرنى فەتھ قىلدىلەر ئەرسە، ئاندىن بەلقاغە باردىلەر، ئول ھەمەدىن ئۇلۇغ ۋە قورغانى مەھكەم، پادشاھى ئاندا ئولتۇرۇغلۇغ ئەردى. ئاندا سىپاھ - لەشكەر بىسيار ئەردى. ئۇلار ئاراسىدا

بىر كىمەرسە بار ئەردى، مۇسۇلمان ۋە خۇداي تەئالانىڭ ئەمر - فەرمانىنى تۇتقان ئەردى، ئاتى بەلئەم بىننى باغۇر، ھەمىشە خۇداي تەئالاغە قۇللۇق قىلۇر ئەردى ۋە ئىسمى ئەئزەمنى بىلۇر ئەردى، خۇداي تەئالادىن ھەر نە تىلەسە ئىجابەت بولۇر ئەردى. بەس، بەنى ئىسرائىل ئول قورغاننى مۇھاسىرە، ھەر كۇن ئول جەببارلار بىرلە جەڭ - مۇھارىبە قىلدىلەر. بۇ شەھەر خەلقى بەلئەمغە يىغىلدىلەر ۋە بۇ لەشكەرنىڭ ياناماقىغە دۇئا ئىلتىماس قىلدىلەركىم، بەلئەم ئەيدى: «ئول لەشكەرى خۇدادۇر، ئاڭا يامان دۇئا قىلماق قاچان راۋادۇر؛ سىزلەر موسا ئەلەيھ-س. نىڭ دىنلەرىغە كىرىڭلار، ئۇلەرنى بەرھەق بىلىڭلار؛ مەن دۇئا قىلاي تاكى ئول لەشكەرلەرنى ھەق تەئالا ياندۇرغاي.» بەس، بەنى ئىسرائىل ئول شەھەرنى ئالتە ئاي مۇھاسىرە قىلدىلەر، ھەركۇن جەڭ - مۇجادىلە قىلدىلەر. ئول بەلئەمنىڭ دۇئا قىلماقىغە جىدەل -- مۇنازىرە قىلدىلەر ئەرسە، دۇئا قىلمادى. ئاخىر، پادىشاھ دار ئەتتۇردى، بەلئەمنى ئاندا كەلتۇردى؛ ئەيدى: «ئەگەر دۇئا قىلماساڭ، بۇ لەشكەرنى ياندۇرماساڭ بۇ دارغە ئاسارمەن.» بەس، بەلئەم ئۆلۈمدىن قورقۇپ دۇئا قىلماقنى قەبۇل قىلدى. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ-س. لەشكەرنى دەرۋازەگە يىغىپ جەڭ قىلۇر ئەردىلەر. بەلئەم بىر ئىشەككە مىنىپ، دەرۋازەدىن چىقىپ، تاغ تەرەفىگە رەۋان بولدى؛ تاكى ئاندا چىقىپ دۇئا قىلغاي ۋە ئول جەببارلار ھاجەتىنى راۋا قىلغاي. بەس، ئىشەكى توختاپ تۇردى، ھەر چەند سەئي قىلدى ماڭمادى. بەنى ئىسرائىل جەڭ - ماجرا قىلۇر ئەردىلەر. پادىشاھ راۋاقغە چىقىپ تاماشاھ قىلۇر ئەردىكىم بەلئەم نەئىش قىلۇر ۋە قايان بارۇر...... بەس، بەلئەم ئىسمى ئەئزەمنى يادىغە كەلتۇردى، تەھقىق بىلدىكى خەتا قىلىپدۇر. بەس، شەھەرگە ياندى. ...... بەلئەم بىلدىكىم، خۇدانىڭ قەھرى كېلىپدۇر. بەس، (بەلئەم پادىشاھغە) ئەيدى: «ئەگەر دۇئا ئىجابەت بولماسا، مەن بۇ لەشكەرلەرنى مىكر - تەدبىر بىرلە ياندۇراي.» بەس، ئول كۇن ئاقشامغىچە جەڭ قىلدىلەر. تاڭلاسى پادىشاھ بەلئەمنى تەدبىر قىل دەپ تەڭ قىلدى. بەلئەم ئەيدى: «ھەر لەشكەركىم ئاندا زىنا ئۆتسە، ھەق تەئالا فەتھ - نۇسرەتنى ئاڭا بەرمە-س. بەس، بۇ شەھەردە خۇشرۇي مەزلۇملەر بىسيار كۆپ ۋە غالىبدۇر. بەنى ئىسرائىل مەزلۇملەرگە ھىرىس ۋە تالىبدۇر. بەس، ھۆكۇم قىلغايسەنكىم، ئول مەزلۇملەر

شەھەردىن لەشكەرگە بارغايلەر. ئەگەر ئۇل خەلق بۇلارغە مەيل قىلسە، بۇلار ھەم رىغبەت قىلغايلەر، تاكى ئۇلار ئاراسىدا زىنا ۋە مەئسىيەت ۋاقىئ بولغاي، زەفەر - نۇسرەت تاپماي يانغايلەر.» ئۇل پادشاھ ئەمر قىلدى ئەرسە، مەزلۇملەر چىقىپ لەشكەرگە تارقادىلەر. ھەر قايسىنى بىر كىشى ئۆيگە ئالىپ بارىپ زىنا قىلادىلەر ئەرسە، ۋەبا كەلدى، ھەركىم ئۇل خاتۇن بىرلە ياتقان يەردە ئۆلدىلەر. بەنى ئىسرائىل بۇ ۋاقىئەنى كۆرۈپ ھەمە مەزلۇملەردىن تانلدىلەر ۋە زىنادىن ياندىلەر. ...... بۇ لەشكەردە بىر كىمەرسە بار ئەردى ئەفتھات ئاتلىغ، ھەزرەتى ھارۇن ئەلەيھ-س. نىڭ فەرزەندلەرىدىن ۋە ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. غە بۇرادەر؛ ئەيدىلەر بىسيار قۇۋەتلىك ئەردىلەر. ...... بەس بەنى ئىسرائىل ئەفتھاتنى ئۆزلەرىگە سەردار قىلدىلەر. ھالا جوھۇدلەر قۇربانلىقلەرىنىڭ كالا تىرەسىنى ئەفتھاتنىڭ ئەۋلادىغە نەسىبەسىنى بەرمەي، قۇربانلىق مەقبۇل بولماس دەپ ئەقىدە قىلۇرلەر. بەس، ۋەبا توختادى ئەرسە، لەشكەردىن ئىلغانىپ جەمئى قورغانغە تۇشتىلەر ئەرسە، تەمامى بەنى ئىسرائىل شەھەرگە كىردىلەر. پادشاھ بىرلە بەلئەمنى تۇتۇپ ئۆلتۈردىلەر، شەمشەرلەر ئالىپ، تا ئاقشامغىچە قەتل قىلدىلەر. ئۇل كېچەسى شەنبە كېچەسى ئەردى. ...... تا بەنى ئىسرائىل ئۇل جەببارلارنى تەمام ئۆلتۈردىلەر، كېچەسى بولدى ئەرسە، فەتھ - نۇسرەت بىرلە قوندىلەر. ئەرتەسى يەكشەنبە كۈنى بولدى ئەرسە، ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ-س. ئارام - فەراغەت بىرلە ئولتۇردىلەر. تەۋرات ھۆكمىدە غەنىمەت ھالال ئەمەس ئەردى ...... غەنىمەتلەرنى تەمام كۆيدۈردىلەر. ئۇل غەنىمەت كۆيدۈرگەن يەرنى «جازە» ئاتاپدۇرلەر. ...... ئۇل شەھەر ئەليانىڭ ئەردى، ئالەمدە ئاندىن ئاباد، نىئمەت - فىراۋان يەر يوق ئەردى. ...... رەۋايەت قىلغان كىشى ئەيتىپدۇر: بۇ جەڭ - مۇھارىبە ھەمە زەمىن شامدا بولماقى راستدۇر، ئۆزگە شەھەردە بارۇر، ئاتى «ئانى» دۇر؛ ئاندا بىسيار خەلق بۇتپەرەست ئەردىلەر. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ-س. بەنى ئىسرائىلنى ئاندا ئالىپ باردىلەر ۋە ئۇل شەھەرنى ئالدىلەر، ئون ئىككى كافىرنى ئۆلتۈردىلەر، پادشاھنى تۇتۇپ شەھەرنىڭ دەرۋازەسىغە ئاستىلەر. ئۇل شەھەردە تاغلار بار ئەردى، بىر تاغ بار ئەردى «ئەما» ئاتلىغ ۋە يەنە بىرىنى «جەيئۇن» ئاتارئەردىلەر. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ-س. ئاندا لەشكەر تارتىپ باردىلەر، ئۇل خەلق مەسلىھەت قىلىپ، ھەزرەتى يۇشەئدىن

ئامان تىلەدىلەر ۋە ئۇلەرغە ئىمان كەلتۈردىلەر، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. نىڭ دىنلەرىنى قەبۇل قىلدىلەر. ······ ئانىڭ ئارقەسىدە بىسيار تاغلار بار ئەردى، ئاندا خەلقغە بىنەھايەت فەراۋان نىئمەتلەر بار ئەردى. ئول خەلق ھەزرەتى يۇشەئدىن ئامان تىلەپ، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. نىڭ دىنلەرىغە كىردىلەر. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ىس. ئۇلاردىن ئۆتۈپ، مەغرىب ۋە يەمەن تەرەفىگە يۈردىلەر. ئوڭ قول تەرەفىدە بەش شەھەر بار ئەردى، ئۇلارنى «ئەرمەنى» دەر ئەردىلەر. ھەر شەھەرنىڭ بىر پادشاھى بار ئەردى. ئول بەش شەھەرنىڭ بەش پادشاھى جەڭ قىلماقغە بەيئەت قىلىشتىلەر. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ىس. ئۇلارغە لەشكەر تارتىپ باردىلەر، ئۇلار بىرلە قاتتىغ جەڭ قىلدىلەر، ئاخىر ئۇلارغە شىكەست بەردىلەر. ئول بەش پادشاھ قاچىپ غارغە كىردىلەر. ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ىس. ئول غارغە نىگاھبان قويۇپ، ئۆزلەرى قاچغان ئەرمەنىلەرنى قوغلاپ بارىپ، ئۇلاردىن تولاسىنى ئۆلتۈردىلەر······ ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ىس. ئول قاچغانلارنى سەرئەنجام قىلىپ شەھەرگە ياندىلەر. ئول بەش شەھەرنى ئالدىلەر. ئول بەش شەھەرنىڭ پادشاھىنى كەلتۈرۈپ دارغە ئاستىلەر.

ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ىس. ئاغرىپ ئەردىلەر. ئول ئاغرىقلەرىدە ۋەفات بولدىلەر. ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ىس. يۈز يىگىرمە يەتتە يىل ئۆمۈر كۆردىلەر، ئۇلار شامدا ۋەفات بولدىلەر.

ھەزرەتى يۇشەئدىن كېيىن، بەنى ئىسرائىل مەسلىھەت قىلىپ، شەمئۇن ئەۋلادىدىن ئىككى كىشىنى پادشاھ كۆتەردىلەر. بىرى كالەب، يەنە بىرى يوقىيا ئەردىلەر. تەمامى بەنى ئىسرائىل بۇلار فەرمانىدا بولدىلەر. بەس، بۇلار بەنى ئىسرائىلنى مەغرىب زەمىنىدىن ئالىپ ياندىلەر ئەرسە، بارەق پادشاھىغە كەلدىلەر. ئول كۇھىستانىكىم، ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ‍ىس. غە ئىمان كەلتۈرگەن ئەردىلەر. ئەھدلەرىنى سىندۇرۇپ، بۇلار بىرلە جەڭ قىلدىلەر. بۇلار پادشاھى بارەقنى تۇتۇپ ئۆلتۈردىلەر؛ ئۆزگەلەرى ھەمە يەمەن، شام تەرەفىگە قاچىپ كەتتىلەر.

ئىلگەرى ئەيتىپ ئەردىم: ھەزرەتى موسا ئەلەيھ‍ىس. نىڭ پەيغەمبەرلىكلەرى مەنۇچىھرە زەمانىدا ئەردى ۋە بۇ ۋاقىئەلەر تەمامى مەنۇچىھرە ۋەقتىدە ۋاقىئ بولدى. ئول پادشاھ ئادىل ئەردى. ئانىڭ تەھماسەب

ئاتلىغ بىر ئوغلى بار ئەردى. مەنۇچىھرەنىڭ بىر قىزلەرى بار ئەردى، ئانى تەھماسەب ئالدى ئەرسە، بەس، مەنۇچىھرە غەزەپ قىلىپ، ئۆلتۈرگەلى كەلتۈردى. ۋەزىر - ئۇمەرالارى تەھماسەبنى تىلەدىلەر، ئۆلتۈرمەكنى ئۇلارغە ئۆتتى. «مىنىڭ مۇلكۇمدىن چىقىپ كەتكىل» دەپ قوغلادى. ئول قىزنى ئالىپ قالدى، ئۆيدە ساقلار ئەردى. ئول قىز تەھماسەبدىن بىر ئوغۇل تۇغدى. بۇ ئوغۇل نارەسىدە ئەردى، تەھماسەب ئۆلدى. ئاندىن مەنۇچىھرا ئۆلدى:

ئەفراسىياب كېلىپ ئەجەم ۋىلايەتلەرىنى تەسەررۇف قىلدى؛ زۇلۇم - ستەم بىنەھايەت قىلدى. مەنۇچىھرەنىڭ رەسم - تەرىقەسىنى ۋەيران قىلدى. شەھەرلەرنى خەراب ۋە خەلقلەرنى ھەيران - سەرگەردان قىلدى. دەريا ۋە ئارىقلار كۆيدى، خەلقغە قەھتلىك ۋە تەڭلىك تۈشتى. بۇ قەھتلىك بەش يىل قالدى. ئەفراسىياب ئون ئىككى يىل پادشاھ بولدى.

تەھماسەبنىڭ ئوغلى چوڭ بولدى، ئاتى زەۋارە ئەردى، تەمامى خەلق ئاڭا بەيئەت قىلدىلەر. ئەفراسىياب بىرلە جەڭ قىلىپ، ئىران زەمىنىدىن قوغلاپ چىقاردىلەر. ئول تۈركستانغە كەتتى، ئەجەم خەلقى ئانىڭ جەۋر - ستەمىدىن نەجات تاپتى. بۇلاردىن زەۋارە بىننى تەھماسەب پادشاھ بولدى، بىنەھايەت ئادىل، دادگىر؛ ھەرشەھەر - كەنتلەركىم، ئەفراسىياب ۋەقتىدە ۋەيران بولۇپ ئەردى؛ ئاباد قىلدى. بەش يىل رەئىيىە ۋە فۇقرانى خەرجىدىن ئازاد قىلدى. تاكى فۇقراغە نېئمەتلەر فەراۋان، نەرخ ئەرزان بولدى. ئىراق كەنتىگە دەريابى دەجلەدىن ئارىق چىقارىپ، ئاڭا «زاب» ئات قويدى؛ ئانىڭ لەبىدە شەھەرلەر بىنا قىلدى، بۇل شەھەرلەرنى «مەداينىۇل ئەسبە» ئاتارلەر. باغداددا ئۈچ كەنت پەيدا قىلدى. ھالا ئول كەنتلەر ئاباددۇركىم، باغدادنىڭ دەفتەرىدە، زابى ئەئلا، زابى ۋۇستا، زابى سۇفلادەرلەر. تاغلاردىن خۇشبۇي گىياھلار، خۇشروي تەراۋەتلىك گۈللەر ئۇرۇغىدىن كەلتۈرۈپ، باغ - بوستانلار، ئىمارەت - شەھەرستانلاردا تارىماق ۋە تىكمەكنى ئول چىقاردىلەر. ئۆزگە خاس ھەلۋا مەسەللىك لەزىر تەئاملارنى ئەتمەكنى بۇنياد قىلدى. مۇندىن ئىلگەرى ھىچكىشى بىلمەس ئەردى. ھەرىيل تۈركستانغە لەشكەر تارتىپ بارىپ، ئۇلارنى تاراج قىلىپ، مال - ئەمۋاللارنى كەلتۈرۈپ، سىپاھ - لەشكەرگە بېرۇر ئەردى، تاكى تەمامى سىپاھ - لەشكەر، غۇلام - نەۋكەر

نبئمەت ۋە دەۋلەتدە بىھاجەت بولدىلەر. جەھان ئانىڭ قولىدا بىنەھايەت ئاباد بولدى. بىر ۋەزىرى بار ئەردى، ئەفرىدۇن ئۇرۇغىدىن، ھەممىشە داد - ئەدل كېڭەش كۆرسەتۇر ئەردى. زەۋارە ئوتتۇز يىل پادشاھ بولدى.

فەسلى دەستان
كەيقۇباد پادشاھلىقى

خەبەر ۋە تارىخ دەنالارى ئانداغ ئەيتۇرلەركىم، كەيقۇباد مەنۇچىھرە فەرزەندلەرىدىن ئەردى. تۈركستان ئوغلانلارىدىن بىرىنىڭ قىزىنى ئالدى، ئانىڭدىن بەش ئوغۇل بولدى. بىرى كەيكاۋۇس، ئىككىنچى كەيراش، ئۈچۈنچى كەي نەشىن، تۆرتىنچى كەي بەيارەس، بەشىنچى كەي ئەۋسەد. ئول كەيقۇ — باد پادشاھ ئەردى ئەدل - داد، بۇ جەھاننى ئاباد قىلدى. بىنەھايەت ئاباد، تولا شەھەرلەر بىنا قىلدى؛ يوللارغە ھەد - فەرسەڭلەر پەيدا قىلدى.

ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. دىن كېيىن بەنى ئىسرائىل ۋاقىئەلەرى كەيقۇباد ۋەقتىدە ئەردى.

بەس، ھەزرەتى يۇشەئ ئەلەيھ.س. دىن كېيىن كالەب ۋە يوقىيا ئەلەيھ.س. پەيغەمبەر بولدىلەر. بۇلاردىن كېيىن ھىرقىل ئەلەيھ.س. دۇرلەر.

قىسسە ئانداغ ئەردىكىم، ھىرقىل ئەلەيھ.س. بەنى ئىسرائىلنى غەزاتغە تەرغىب قىلدىلەر ئەرسە، ئۆلۈمدىن قورقۇپ قەبۇل قىلمادىلەر. ھەق تەئالا ئۇلارغە ۋەبا ئىبەردى، ھەر كۈنى چەندان خەلقلەر ئۆلدىلەر...... نەچەند يىلدىن كېيىن ھىرقىل ئەلەيھ.س. ئۆلدىلەر. بەنى ئىسرائىل بۇلاردىن كېيىن ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. نىڭ دىنلەرىدىن ياندىلەر. تەۋراتدىن تاندىلەر. ھەمەسى بۇتپەرەستلىككە تۇردىلەر. ھەر شەھەردە بىر پادشاھ ئولتۇردى، بۇ تەرىقەدە چەندان يىللار ئۆتتى ئەرسە، ھەق تەئالا ئىلياس ئەلەيھ.س. غە پەيغەمبەرلىك ۋەھى ئىبەردى.

فەسلى دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىسسەلام

ھادىس ۋە ئەسەر ئالىملارى ئانداغ ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەق تەئالا ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. نى شامنىڭ شەھەرلەرىدىن بىر شەھەرگە پەيغەمبەر ئىبەردى. ئاندا بىر پادىشاھ بار ئەردى، بۇتپەرەست ۋە ئانىڭ بەغل ئاتلىغ بىر ئۇلۇغ بۇتى بار ئەردى. خەلقنى ئاڭا سەجدە قىلدۇرۇر ئەردى. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. ئاندا باردىلەر، ئۇلارنى ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. دىنلەرىغە تەرغىب قىلدىلەر، بەغلغە تابىنماقدىن مەنئ قىلدىلەر. ...... پادىشاھ ئىمان كەلتۈردى، خەلق مۇسۇلمان بولمادى. پادىشاھ بۇ خەلقنى يەكسان ئۆلتۈرەلمەدى. بەس، ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. نى ۋەزىر قىلدى. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. خەلقنى ئىمانغە دەلالەت قىلدىلەر ۋە پادىشاھ سىياسەت قىلدى، ھەرگىز بۇتپەرەستلىكنى تاشلامادىلەر. نەچەند يىلدىن كېيىن پادىشاھ مۇرتەد بولدى، يەنە بۇتپەرەستلىككە ئۆردى. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. ئول پادىشاھدىن جۇدا بولدىلەر. ...... بەس، ئول يىل قەھتلىك بولدى. ئول كافىرلار بىزگە بۇ قەھتلىكنى ئىلياس سالدى دەپ، ئۆلەرنى ئۆلتۈرگەلى ئىزلەدىلەر. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. ياشۇندىلەر، ھەر كېچە ئۆيلەرىگە كېلۇر ئەردىلەر. بەس، ئۈچ يىل بۇ تەرىقەدە قەھتلىك بولدى؛ تەمامى چەررەندە - پەررەندەلەر ۋە خەلقلەر ئۆلدىلەر. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. ھەر يەردە بولسەلەر ئاندا تەئام پەيدا بولۇر ئەردى...... بىر كېچە ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. بىر پىرى زەنىنىڭ ئۆيىگە باردىلەر، ئانىڭ ئەليەسەئ ئاتلىغ بىر ئوغلى بار ئەردى، ئول گۆدەك ئاچلىقدىن ئۆلەر ھالدا ئەردى. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. ئول بالاغە نان بەردىلەر، ئول ناننى يەپ قوپۇپ ئولتۇردى. پىرى زەن ئەيدى: «بۇ بالامنى تىرگۈزدۈڭ، مېنىڭ تەئامىم يوقدۇر، ئەمدى نە يەرگە بارساڭ ئالىپ بارغايسەن. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. قەبۇل قىلدىلەر. ئول كېچە ئاندا بولدىلەر. ئەرتەسى ئەليەسەئنى ئالىپ كەتتىلەر. ھەر يەرگە بارسالەر ھەمراھ قىلدىلەر. ئۈچ يىلدىن كېيىن ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. ئەليەسەئ بىرلە ئاشكارا بولدىلەر. ...... پادىشاھ

ئەمما كۇفردىن يانمادىلەر. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. نىڭ ئۇلاردىن كۆڭۈللەرى ساۋۇدى، ئۇلارغە خەلقدىن غايىب قىلىپ باياباندا جاي ئەتا قىلدىلەر. ھەزرەتى ئىلياس ئەلەيھىس. ئەليەسەئنىــى ئۈز ئورۇنلەرىدە قەۋملەرىغە خەلىفە قىلدىلەر. ھەق تەئالا ئەليەسەئغە پەيغەمبەرلىك كەرەم قىلدى.

فەسلى دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىسسەلام

بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. پادشاھلىقغە ئولتۇردىلەر. بەنىــى ئىسرائىل تەمام ئۇلەرغە يىغىلدىلەر. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. نىڭ ئاتالەرى ئىليا ئەردى. ئىليا بىننى ئەۋەيد بىننى ئابىر بىننى سەلماس بىننى مەھمۇن بىننى رام بىننى ئۆمەر بىننى فارىز بىننى يەھۇدا بىننى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. . ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. قىزىل يۈزلۈك، مىش كۆزلۈك، ئوترا بويلۇق، ئاز ساقاللىغ ئەردىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرنى ھەم پادشاھ ھەم پەيغەمبەر قىلدى؛ پادشاھلىقلەرىدە ئانچە قۇۋۋەت بەردىكىم، كافىــر ۋە مۇسۇلماندىن ھىچكىم ئۇلەرغە خىلاف ۋە مۇنازىئەت قىلمادىلەر...... داۋۇد ئەلەيھىس. نىڭ شەرىئەتلەرى يوق ئەردى. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. نىڭ شەرىئەتلەرىگە ئەمەل قىــلۇر ئەردىلەر. خۇداي تەئالا ئۇلەرغە «زەبۇر» ئىبەردى، ئول «زەبۇر» دا شەرىئەت ئەھكامى يوق ئەردى. «زەبۇر» دا ھەمد —سەنا، سىــتايەش خۇدا ۋە پەند ـ مۇۋائەزە ئەردى. ھەق تەئالا داۋۇد ئەلەيھىس. غە ئانداغ ياخشى ئاۋاز كەرەم قىلىپ ئەردىكىم، ئاندىن ياخشى ئاۋاز ھىچكىم ئىشتمەگەيلەر. ئەگەر سەۋتى ـ سەدا قىــلسەلەر ھەۋادا قۇشلار ئىشىتىپ توختار ئەردى، ئۇلەرغە تەسبىھ ئەيتىپ تۇرار ئەردى. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. بەندەئى فەرماندار، پادشاھلىقدا ئادىل، نىكۇكار. توقسان توققۇز كۆجلەرى بار ئەردى. ئۈچ تەرىقە روزگار ئۆتكەزۇر ئەردىــلەر. ئانداغكىم، بىر كۈن تائەت ـ ئىبادەت قىلۇر ئەردىلەر، بىر كۈن ئەدل ھىكمەت ۋە سەلتەنەت كۆرگۈزۈر ئەردىلەر، بىر كۈن ھالال جۇفتلەرى بىرلە ئەيش

ـ ئىشرەتدە دەين بىرۇر ئەردىلەر. ھەممىشە «تەۋرات» يا «زەبۇر» ئوقۇر ئەردىلەر: «تەۋرات» دا بۇرۇنقى پەيغەمبەرلەر دەرەجە ـ مەرتەبەلەرىنى كۆرۈپ، ئەيتۇر ئەردىلەركىم: «پەرۋەردىگارا، مىنى ھەم ئول مەرتەبە ـ دەرەجەگە يەتكۈرگىل!» خۇداي تەئالا فەرمان قىلدى: «يا داۋۇد، ئۇلار بۇ مەرتەبەنى بەلاغە سەبر قىلماقدىن تاپتىلەر. ئانداغكى، ئىبراھىمنى ئوتغە مۇبتەلا قىلدىم، ئىسمائىلنى ئۆلتۇرمەككە ئىبتىلا قىلدىم، يەئقۇبنى فىراق ئوتىغە گىرىفتار قىلدىم، يۇسۇفكە چاھ ـ زىندان ۋە قۇللۇق ـ بەندەلىكنى بەلا قىلدىم، موسانى ئىجارىگە كىرمەك ۋە جان ۋەھمى ـ فىرئەۋن بەلاسىغە مۇبتەلا قىلدىم، ئەييۇبنى قۇرت بەلاسىغە مۇبتەلا قىلدىم ۋە فەرزەندلەرىنى ھەلاك قىلدىم ئەرسە، بۇلار سەبر قىلدىلەر.» ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، مەن ھەم سەبر قىلۇرمەن، بەلا ئىبەرگىل، تاكى ئۇلارنىڭ مەرتەبە ـ دەرەجەلەرىنى تاپغايمەن.» ھەق تەئالا دۇئالەرىنى ئىجابەت قىلدى. نەچەند روزگار ئۆتتى ئەرسە، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. بۇ دۇئالەرىنى فەرامۇش قىلدىلەر. بەش، بىر كۈن نەماز ئۆتەر ئەردىلەر، ئىبلىس بىر كەبۇتەر سۆرەتىدە ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. نىڭ ئالدىلەرىدە ئولتۇردى. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. قول سۇندىلەر ئەرسە، ئۇچۇپ كەتتى. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. تۈگلۈكدىن باشلەرىنى چىقارىپ قارادىلەر ئەرسە، سارايلەرى ئۆگزەسىدە بىر مەزلۇم كۆردىلەر، باشىنى تاراپ ئولتۇرادۇر. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. نىڭ كۆڭۈللەرى ئانىڭ بىرلە قالدى. ئول مەزلۇم ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. غە باشىنى ئىرغاتتى ئەرسە، تەمام ئەئزاسىنى ساچى ياپىپ ئالدى. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. يانىپ ئولتۇردىلەر. ئەمما كۆڭۈللەرىگە ئىزتىراب تۈشتى. سوردىلەركىم: «ئول كىمنىڭ كۆجىدۇر؟» ئەيدىلەر: «ئورىيانىڭ ئوغلى غازى ئاتلىغ بىر كىمەرسەنىڭ كۆجىدۇر، ئورىيا ئەزدىيانىڭ ئوغلى؛ ئول مەزلۇمنىڭ ئاتى سانىئ، ئىلياسنىڭ قىزىدۇر، پەيغەمبەر نەسلىدىن، ئورىيا پادىشاھ ئۇرۇغىدىندۇر.» بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. سەئەرنىڭ كافىرلارى بىرلە غازات قىلغالى يۈزمىڭ لەشكەر ئىبەردىلەر. خاھەرزادەلەرى بار ئەردى بەماھ بىننى سوريا ئاتلىغ، ئانى سىپەھسالار قىلدىلەر. ئورىيا ھەم ئول لەشكەردە ئەردى. بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ.س. بەماھغە نامە ئىبەردىلەركىم: «ئورىيانى تۇغدار قىلغىل.» رەسم

ئانداغ ئەردىكىم، تۇغدار ھەرگىز لەشكەردىن يانماس ئەردى، يا شىكەست تاپىپ ئۆلەر ئەردى، يا زەفەر تاپىپ لەشكەر بىرلە يانار ئەردى. نامە بەماھغە يەتتى ئەرسە، ئورىيانى ئەلەمدار قىلدىلەر. بەس، لەشكەرلەر زەفەر تاپىپ ئۈچۈنچى كۈنى ئوريا ئۆلدى. بۇ خەبەر كۆجىگە يەتتى ئەرسە، ماتەم تۇتۇپ ئەزادار بولدى. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھەس. غە ۋەئدە قىلغان ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھەس. ئىككى كىشى ئىبەردىلەر ئەرسە. ئول مەزلۇم ئەيدى: «قەبۇل قىلۇرمەن، بەشەرتىكى، مەندىن ئوغۇل بولسە، ئۆز ئورنىدا خەلىفە قىلسۇن.» بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھەس. بۇ شەرتلەرى بىرلە نىكاھلەرىغە ئالدىلەر. بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھەس. نىڭ يۈز كۆجىلەرى بولدى. «تەۋرات» ھۆكمىدە ھەر قانچە خاتۇن ئالماق رەۋا ئەردى، بەشەرتىكى ھەممەسىنى بەرابەر تۇتسەلەر. بەس، داۋۇد ئەلەيھەس. ئول مەزلۇمدىن بىر ئوغۇل تاپتىلەر، سۇلەيمان ئات قويدىلەر. قاچانكىم چوڭ بولدىلەر ئەرسە، ئۆز ئورۇنلەرىدە خەلىفە قىلدىلەر. بەس، ئول مەزلۇم بار ھامىلە بولدى ئەرسە، ھەق تەئالا ئىرادە قىلدىكىم، ھەزرەتى داۋۇت ئەلەيھەس. نى ئۆتكەن گۇناھدىن ئاگاھ قىلغاي...... خۇداي تەئالانىڭ دەرگاھىدا شەرمەندەلىكدىن ئول غەم ـ ئەندۇھ ئۇلەردىن كەتمەدى. ھەمىشە ئول تەرىقەدە نالە ـ ئەندۇھدە ئەردىلەر. ئول گۇناھلەرىنى ئالا قانلەرىغە پۈتۈپ ھەر بارە ئاڭا باقىب يىغلادىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھەس. ئارزۇ قىلدىلەركىم، كەسبدىن ھالال يىگەيلەر. دۇئا قىلدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا زىرىھ ئەتمەكنى بۇيرۇدىلەر. تۆمۈرنى قوللارىدا مۇم ۋە خېمىردەك مۇلايىم قىلدىلەر. جىبە ئەتمەكنى تەئلىم بەردىلەر، ھالقانى ھالقاغە قايداغ بەند قىلىنۇر ۋە ھالقانىڭ مىخلارى قايداغ ئېتىلۇر ـ ھەمەنى تەئلىم بەردىلەر. بۇ مەزمۇننى ھەق تەئالا «قۇرئان» دا خەبەر بېرىپدۇر...... ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھەس. بىلمەس ئەردىلەر. لېكىن ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھەس. ئەتكەن زىرىھلار خەزىنەدە بىسيار ئەردى، جەڭ كۈنلەرى خەلقغە كىيدۈرۈر ئەردىلەر.

ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھەس. ئۆمۈرلەرى يۈز يىل ئەردى، قىرىق يىل پادشاھلىقدا ئەردىلەر. پادشاھلىقلارىدا ئون بەش يىل ئۆتكەندىن كېيىن، بەنى ئىسرائىلغە ۋەبا كەلدى، ئۆلدىلەر. بەئزىلەر قەھەتلىك بولدى دەپدۇرلەر. بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھەس. بەيتۇل مۇقەددەسدە

ئولتۇردىلەر. مەسجىدى بەيتۇل مۇقەددەس يوق ئەردى، بىر كەڭرۈ يەر ئەردى. بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. بەنى ئىسرائىل بىرلە جەمئ بولدىلەر. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «بۇ مۇبارەك يەردۇركىم مۇندا بىر مەسجىد بىنا قىلىپ، خۇداي تەئالاغە ئىبادەت قىلغايمىز.» بەس، مەسجىد ئىبتىدا قىلدىلەر، تەمام بولماغان ئەردى، ئۆمۈرلەرى ئاخىر بولغان ئەردى. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. غە ۋەسىيەت قىلدىلەركىم: «بۇ مەسجىدنى تەمام قىل.» بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. دىۋلەرگە بۇيرۇدىلەر، ئول مەسجىدنى سەنگى رۇخامدىن ئەتتى. ھەر تۆركۆكى يىگرمە گەزدۇر. ئوتتۇز گەز پۇتۇن تاشنى يونۇپ ئەتكەندۇرلەر. بۇ تەرىقە ھەزرەتى سۇلايمان ئەلەيھىس. ئول مەسجىدنى تەمام قىلدىلەر. ئول مەسجىدكە بىر شەرافەت كىفايەتدۇركىم، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. بىنا قىـــلدىلەر. مەسجىدى دەمىشق ھەم ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. نىڭ بىنالەرىدۇر. بو ئىككى مەسجىد ھالاھەم ئول تەرىقەدە تازادۇر. تاش تۆگرۈكلەردىن مەئلۇم بولۇپ تۇرادۇر، ئول ئادەمىزات قولىدىن كەلگۈدەك ئەمەس.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى لوقمان ھەكىم قىسسەلەرى

ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. روزگارىدا، ھۆكەمائى ۋەقتـــى لوقمان ئەردىلەر. لوقمان ھەكىم شەھەرى ئاتەبەدىن ئەردىلەر. ئىـــلگەرى قۇل ئەردىلەر. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. پەيغەمبەر بولۇپ، ئۈچۈنچى يىلى ھەق تەئالا ھىكمەت كەرامەت قىلدى. ئاندىن، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. نىڭ خىزمەتلەرىگە كەلدىلەر. ئوتتۇز يىل ھەمراھ بولدىلەر. ھەزرەتى داۋۇت ئەلەيھىس. غە بۇلەرنىڭ ئىلمى - ھىكمەتلەرىدىن تولا مەنفەئەتلەر ھاسىل بولدى. تا ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. زەمانەلەرىغىچە تىرىك ئەردىلەر.

مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتىپدۇرلەر: بىر كۈن ھەزرەتى لوقمان ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. نىڭ قاشلەرىدە ئولتۇرۇپ ئەردىلەر. ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. زىرىھ ئەتتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى لوقمان بىلمەدىلەركىم نە

قىلۇرلەر. سورماق ئىلمۇ دانىشدىن ئەمەس دەپ. خامۇش ئولتۇردىلەر. بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. زىرىھنى تەمام قىلىپ، ھەزرەتى لوقمانغە بۇيرۇدىلەركىم: «كىيگىل، تا كۆرەيكىم نىمە ئەيىبى باردۇر.» بەس، ھەزرەتى لوقمان كىيدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «ھەرب - جەڭگە ياخشى ئىگىندۇر.» ھەزرەتى لوقمان ئەيدىلەر: «خامۇشلۇق ھىكمەتدۇركىم ئانى ئەمەلگە كەلتۇرگۇچى كامدۇر.»

ھەزرەتى لوقماندىن ھىكمەت كىتابلارى بىسيار ئەردى. لېكىن مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتىپدۇرلەركىم، ھېچ نۇكتە ئول كىتابلاردىن مۇندا كەلتۇرمەپدۇر. چۇنكى غەرەزى بەيان تارىخ ئەردى، ھەر كىمنىڭ ئۆمرىنى ۋە قىلغان كارگەردارلارىنى ئەيتماق ئەردى.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىسسەلامنىڭ قىسسەلەرى

بەس، ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. دىن كېيىن ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. تەختغە ئولتۇردىلەر. تەمامى بەنى ئىسرائىل بۇلەرنىڭ پادشاھلىقلەرىغە جاندىل بىرلە ئىتتىفاق قىلدىلەر. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. ئاتالەرى روزگارىدا پادشاھى خەلىفە بولغان ئەردىلەر. ...... ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. غە ھەم دادخاھ كەلسە، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. دىن سوراپ ئىتتىفاق بىرلە ھۆكۈم قىلۇر ئەردىلەر. ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بېرۇر، تەفسىرى بۇدۇركىم: داۋۇد ۋە سۇلەيمان ھۆكۈم قىلدى قوي يىگەن دىھقان زىرائەتىگە، مەن ئىككىلەسىغە ئىلمى ھىكمەت قىلىپ بەردىم. قىسسە ئانداغ ئەردىكىم، بىر كۈن ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. ئولتۇرۇر ئەردىلەر، خەلق ئۇلەرغە يىغىلدىلەر. بىر كىمەرسە ئەيدى: «يا داۋۇد ئەلەيھىس.، بۇ ئادەم زىرائەتىمگە قوي سالىپ تولاسىنى يىدۇردى، مۇڭا نىمە ھۆكۈم قىلۇرسەن!» ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «زىرائەتنى قىممەت قىلىڭلار، نە مىقدار زىرائەتنىڭ قىممەتىگە نۇقسان

قىلىپدۇر، ئۇل مىقدارغە قوي ئالغىل.» بەس، بۇ ھۆكۈمنى ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. غە ئەرز قىلدىلەر. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «بۇ ياخشى ھۆكۈمدۇر، لېكىن مۇندىن خوبراق يەنە بىر تەرىقە ھۆكۈم ھەم باردۇر. ئۇل زىرائەتنى قوي ئىگەسى باقسە، زىرائەت يىگەن قويلار زىرائەت ئىگەسىدە تۇرسە، تا زىرائەت ۋەقتىغىچە سۇت ۋە يۇڭى، قوزىسى مۇنىڭ بولسە، زىرائەت ۋەقتىدە ئۇل قويىنى ئالسە، بول زىرائەتنى ئالسە، ئىككىلەسىگە زىيان كەم بولغاي ئەردى.» ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھىس. بىسيار شاد بولدىلەر، ئىلگەركى قەۋللەرىدىن يانىپ، بۇ قەۋلغە ھۆكۈم قىلدىلەر.

ئەيدىلەركىم، بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. دۇئا قىلىپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، مىنى مەغفىرەت قىلغىل، ماڭا ئانداغ مۇلۇك بەرگىلكىم مەندىن كېيىن ھېچكىمگە مۇيەسسەر بولماغاي.» بەس، دۇئالەرى ئىجابەت بولدى. خۇداي تەئالا ئانچە مۇلۇك بەردىكىم، ئىلگەرى ھەم ئانداغ كىشىگە بەرگەن ئەمەس ئەردى. شامالنى مۇسەخخەر قىلدى، تەمامى زېمىجاننى ئۇلەرغە فەرماندار قىلدى، تەمامى قۇشلار زەبانىنى تەئلىم بەردى، دىۋلەرنى مۇسەخخەر قىلدى. تاكى مەسجىدى بەيتۇل مۇقەددەس بىنا قىلدىلەر. ھەر ئىشكى ئادەم فەرزەندىنىڭ قۇدرەتى يەتمەس، ئانى دىۋلەرگە قىلدۇرۇر ئەردىلەر. ھەر كىمكى ئۇلەرنىڭ خاس تابىئلارى ئەردىلەر، ئۇلارغە كۆلدەك تاش ئاياقلارنى قىلدۇردىلەر ۋە ئۆزلەرگە مۇنداغ ياغاچ تاباقلارنى ئەتتۇردىلەر. بەئزى دىۋلەرنى غەۋۋاسلىقغە بۇيرۇدىلەر تاكى دۇرر-گەۋھەر، لەئل-جەۋاھىرلەرنى ئالۇر ئەردىلەر. ھەر بارە دىۋلەرگە غەزەب قىلسەلەر تاشنى ئىككى پارە قىلىپ، ئاراسىغە دىۋلەرنى ئالىپ دەرياغە سالۇر ئەردىلەر.

قىسسەئى بىلقىس

ئانداغدۇركىم، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. غازاتغە مايىل ئەردىلەر ...... بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. غە بىر پادشاھ بۇتپەرەستدىن خەبەر قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. ئۇل بىساتدا ئولتۇرۇر ئەردىلەر (ئانداغ كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. نىڭ

بىر بىساتلەرى بار ئەردى، نەچەند فەرسەڭ، تەختلەرنى ئاندا قويار ئەردىلەر
......) چەندان ئادەم ۋە پەرىلەرنــى ئاندا ئولتۇرغۇزۇپ، شامالغە ئەمر
قىلدىلەر. شامال ئالىپ يۈردى. مەككەگە يەتتىلەر، «ئاندا قوي» دەپ فەرمان
قىلدىلەر، تەۋاق ئادا قىلدىلەر. ئاندىن سەبا تەرەفىگە يۈزلەندىلەر، ئول
باياباں تاغ ئەردى. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. زەمىنى سەباغە يەتتىلەر.
ئاندا بىر مەزلۇم بار ئەردى، بىلقىس ئاتلىغ، مەھبۇبى زەمان ۋە مەلىكەئى
دەۋران ئەردى. ئاتاسى ئەرەبدىن، ئاتى مەنسۇھ ئەردى؛ ئاناسى پىر ئەردى،
ئاتى جەراد بىنتە بەلئەم، تەمامى سەبا خەلقى ئانىڭ فەرماندا ئەردى؛ بىسيار
ئاقىلە ۋە تەدبىرلىك ئەردى، ئافتاپپەرەست ئەردى. ھەزرەتــى سۇلەيمان
ئەلەيھ-س. نى بىلمەس ئەردى. بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. بىر
باياباغە تۈشتىلەر، ئاندا قۇشلار ئارا ھۆد - ھۆدنى كۆرمەدىلەر. «نە ۋاقىئەدۇر
ھۆد ھۆدنى كۆرمەسمەن. مەگەركى ئول غايىبدۇر، مەن ئاڭا قاتتىغ ئەزاب
قىلۇرمەن يا ئۆلتۈرۈرمەن! يا غايــب بولغانــغە ۋەجھــى - دەلـــــل
ئەيتسۇن!» بەس، ۋاقىئىدا ھۆد ھۆد ئانداغ ئەردىكىم، ھۆد ھۆد تەشنا بولۇپ،
سۇ ئىزدەپ بارغان ئەردى؛ ئانداغ بوستان، گۈلى رەيھان، ئابى رەۋان مۇنداغ
ياخشى مەكان - مەنزىللەرنى كۆردى. بىلقىسنى كۆردىكىم، بىر تەخت ئۆزرە
ئولتۇرۇپدۇر؛ بىر ھۆدھۆد ئالىدا تۇرۇپدۇر. ئول ھۆدھۆد بول ھۆدھۆدغە
ئەيدى: «قاندىن كەلدىڭ؟» ئەيدى: «ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. بىننى
داۋۇد ئەلەيھ-س. قاشلەرىدىن كەلدىم، ئۇلەر ئانداغ پادشاھدۇرلەركىم، روي
زەمىندە ئانداغ پادشــاھ يــوقدۇر.» ئــول ھــۆدھــۆد ئــەيدى: «مىنىــــڭ
پادشاھىمدىن ئۇلۇغ ئەمەسدۇر.» بۇ ئەيدى: «سىنىڭ پادشاھىــڭنىـــــڭ
تەسەررۇفى قانچەلىك يەرگە يۈرۈر، قايسى دىندەدۇر؟» دەپ ھەمەنى سوراپ
ئالدى. يانىپ ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. قاشلەرىغە كەلدى. ئەيدىلەر:
«قايدا ئەردىڭ؟» ھۆدھۆد ئېيدى: «سەن بىلمەيدۇرغان يەرلەرنى كۆرۈپ،
ساڭا خەبەر كەلتۈردۈم» دەپ ئول دىيارنىڭ ئاباد، خۇش ھەۋا، باغ -
بوستانلارىنىڭ فەرەھ - ئەفزالىقىنى بەيان قىلدى. ۋە يەنە ئەيدى: «ئول سەبا
خەلقىنىڭ پادشاھىنى بىر مەزلۇم كۆردۈمكى، تەختدە ئولتۇرۇپدۇر. ئول
قەۋمى بىرلە ئافتابغە باش ئۇردىلەر» دەپ، ھۆدھۆد ھەق تەئالانى تەئزىم بىرلە
ياد قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتــى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. ھۆدھۆدغە غەزەب

قىلمادىلەر؛ شامالغە ئەمر قىلدىلەر، ئۇل بىساتنى زەمىنى سەباغە يەتكۈرۈپ قويدى.

بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس-س. ئەھلى سەبانى مۇسۇلمان قىلماقنى قەسد قىلدىلەر. ھۆدھۆدغە ئەيدىلەر: «بۇ سۆزنى راست ئەيدىڭ يا يالغان، ئەۋۋەل مېنىڭ نامەمنى ئالىپ بارغىل، ئۇلار ئاراسىغە سالغىل، ئۇلار نە جاۋاب ئەيتۇر. ئىشىتىپ يانغىل.» بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس-س. نامە پۈتۈپ مۆھۈر باسىپ بەردىلەر. ھۆدھۆد تۇمشۇقىدا كۆتەرىپ، شەھەرى سەباغە يەتتى، بوستانى بىلقىسغە كەلدى. ئۇل تەمامى كەنىزەكلەر بىرلە تەختىدە ئولتۇرۇر ئەردى. بىلقىس قورقتى ۋە ئەيدىكىم: «ئۇلۇغ پادىشاھ بولغاي، ئاڭا قۇش فەرمان تۇتۇپ ئەلچى بولغاي.» بەس، دەرھال سەردارلارغە كىشى بۇيرۇدى. ئانىڭ مىڭ سەردارى بار ئەردىكىم، ھەر قايسىنىڭ مىڭ خىزمەتكارى بار ئەردى. تەمامى سەردارلارنى چىرلاپ ئەيدى: «ماڭا ئۆزۈمدىن ئۇلۇغ پادىشاھدىن نامە كېلىپدۇر» دەپ نامەنى ئاچتى. ئۇل نامەنىڭ مەزمۇنى بۇ ئەردىكىم: ئۆزۈڭنى مەندىن ئۇلۇغ بىلمەگىل، مېنىڭ دىنىمغە كىرگىلكىم دىنىم دىنى ئىسلامدۇر. كىبىر بىرلە مۇسۇلمانلىق ھەرگىز جەمئ كەلمەس. بەس، بىلقىس ئەيدى: «سىزلەر مەسلىھەت قىلىڭلار، مەن ھىچ ئىشنى سىزلەردىن بى ئىتتىفاق قىلمادىم.» بۇلار ئەيدىلەر: «تەمامى سىلاھ - لەشكەر، زور باز ۋە دىلاۋەرلىك بىزدە باردۇر. ئەمر - فەرمان سەندەدۇر. قايداغ فەرمان قىلۇرسەن؟» بىلقىس ئەيدى: «سىزلەر ئىشىتكەنمۇكىم، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس-س. نە كىشىدۇر؟» بۇلار ئەيدىلەركىم: «ئۇلەر پادىشاھدۇرلەر. بەنى ئىسرائىلدىن بىر پادىشاھنىڭ ئوغلىدۇرلەركىم، تەمامى ئىنسۇ جىن، دىۋ - پەرى، شەياتىن، ھەمە زىيجان ئانىڭ فەرمانىدەدۇر. ئۆزلەرى ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس-س. نىڭ دىنىلەرىدە. خەلقنى ئۇل دىنغە باشلار.» بىلقىس ئەيدى: «قورقارمەنكىم پادىشاھلار شەھەر ئالسەلەر خەراب قىلۇرلەر. ماڭا مەقۇل ئولكىم، تۆھفە سوغا ئىبەرگەيمەن. ئەگەر قەبۇل قىلسە، ئاڭا باقىپ يەنە بىر مەسلىھەت كۆرگەيمەن.» بۇ سۆز ھەمەسىگە مەقۇل، دىلپەزىر تۇشتى. بەس، بىلقىس ھەدىيە - سوغا راست قىلدى. ئەيتىپدۇر: ئىككى خىشت ئالتۇن، ئىككى خىشت كۈمۈش، يەنە بىر كۈمۈش قۇتى بار ئەردىكىم ئىچىدە بىر قىزىل ياقۇت ئەردىكىم ئاندىن چوڭ ياقۇت

بولماغاي. ھېچ ياقۇتنى تېشىپ ئىشلەتمەكنى بىلمەس ئەردىلەر ۋە ئالماسنى ھېچكىم كارغە كەلتۈرەلمەس ئەردىلەر. ئول قۇتىغە قۇفل سالىپ، ئەلچىسىگە بەردىلەر. ئەيدىلەركىم: «بۇ تۆھفە - ھەدىيەلەرنى ئېلىپ بارغىل، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. نىڭ ئالدىلەرىدە قويغىل. سورغىلكىم بۇ قۇتىدا نەباردۇر؟ ئەگەر ئاچىپ ئىچىدەكىنى بىلمەسە، يەنە ئېلىپ كەلگىل. ئەگەر قۇفلىنى ئاچىپ ياقۇتنى ئالسە سورغىلكىم ياقۇت نېچۈك تېشىلۇر؟ ئەگەر بىلمەسەلەر ئېلىپ مۇندا كەلتۈرگىل، مەن كۆرسەتىپ بەرگەيمەن.» يەنە يۈز قۇل، يۈز كەنىزەك ئىبەردى، ھەممەسى بىردەك ئەردىكىم، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. غە ئەيتىل: بۇ غۇلاملارنى كەنىزەكدىن، بۇلار تىشىسىنى ئەركەكدىن ئىمتىياز قىلغىل. ئەگەر ئايرىپ بىلسە بېرىپ كەلگىل؛ ئەگەر ئىمتىياز قىلماسا ئېلىپ كەلگىل. ۋە يەنە سورغىل: ئول نەدۇركىم تەشنانى قاندۇرۇر ئاسمان سۇيى، يەر سۇيى ئەمەسدۇر.» بەس، بىلقىسنىڭ ئەلچىسى بۇ تۆھفە - ھەدىيەلەرنى، بۇ سۆز - مەسئەلەلەرنى ئېلىپ راۋان بولدى ئەرسە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. دەرھال ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. نىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر ۋە ئەلچىنىڭ ئەھۋالىدىن ئاگاھ قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. تەخت - كۈرسىلەر قويۇپ، ئۆزلەرى باشلاپ تەمامى خەلق جابەجا ئۆز ئورنىدا ئولتۇرۇپ، تەمامى قۇشلار ھەۋادا سايە قىلىپ تۇرۇپ ئەردى. ئەلچى يېتىپ كەلدى. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. بۇيرۇدىلەر تاكىم ئورۇن بەردىلەر. ئەلچى مۇنداغ ئۇلۇغ دەرگاھ دەبدەبە، بۇ تەرىقە بارگاھ - زەمزەمەنى كۆرۈپ، شەرم - ھەيادىن [illegible]نۇن خىشتەك سارغارىپ، ئول خەۋشلەرنى ياشۇردى. بىلقىسنىڭ ئەرز - پەيامىنى، كەنىزەك - غۇلامىنى كەلتۈردى. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «ئول خىشت ھاي زەررىن ۋە سىيمىننى شەرم - ھەيادىن ياشۇردۇڭمۇ؟» ئەلچى ئۆز ھالىغە ئىقرار قىلدى. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «ماڭا مال - دۇنيانى ۋەسىلە قىلۇرسەنمۇكىم. ھەق تەئالا ماڭا بەرگەن مۇلۇك - مال ئۇلۇغراقدۇر سەن كەلتۈرگەن نەرسەلەردىن. سەن ئەيتقان سۇ ياخشى خۇيدۇر ھېچكىم ئىچىپ قانماس، مەگەر ياخشى خۇي بىرلە زەھەر ئىچۇرسە سىيراب ۋە نافە بولۇر. ئول قۇتىدا بىر دانە ياقۇتدۇر ناسۇفتە؛ پادشاھىڭ ماڭا ياقۇت تەشمەكنى

تەئلىم بېرۇرمەن دەپ خىيال قىلىپدۇر.» دەپ دېۋلەرنى بۇيرۇدىلەر، ئالماس كەلتۇرۇپ، ئول ياقۇتنى تېشىپ بەردى؛ ئول كەنىزەكنى بىر ـ بىرىدىن ئايرىپ بەردىلەر. ئول تۇھفە ـ ھەدىيەلەرنى قولـــغە بېرىپ، ئەيدىلەر: «يانغىل، مەن ئانداغ سىپاھ ـ لەشكەر بىرلە بارۇرمەنكىم ئاڭا تاقەت كەلتۇرەلمەس. مەن ئۇلارنى خار ـ زار، شەھەردىن چىقارۇرمەن.» بەس، ئەلچى يانىپ باردى ئەرسە، بىلقىس تەمامى لەشكەرى بىرلە، ھەزرەتـــى سۇلەيمان ئەلەيھەس. غە ئىمان كەلتۇرگەلى بارۇر بولدى. بىلقىس ھەر بار سەفەر قىلسە يەتتە تۇمۇر ئۇي بىرلە كۆچەر ئەردى، ئول ئۆيلەرگە قۇفلىلارنى سالىپ، مىلىڭ كىشى مۇئەككەل قىلىپ ئەردى. بىلقىس شەھەرىنىڭ ۋە ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھەس. تۇشكەن يەرنىڭ ئاراسى ئون ئىككى كۈنلۈك ئەردى. بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھەس. ئىشىتتىلەركىم، بىلقىس بىر كۈنلۈك يەرگە كېلىپدۇر. قەسد قىلدىلەركىم، خۇداي تەئالانىڭ قۇدرەتىنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى كۆرسەتكەيلەر، بىلقىس سىدق ـ ئىخلاس بىـرلە ئىـــمان كەلتۇرگەي. بەس، ئىنسۇجىن، دېۋ ـ پەرى تەمامى خەلايىقلارنى يىغدىلەر. ئەيدىلەر: «كىمدۇركىم بىلقىسنى ئۆزىچە كېلىپ مۇسۇلمان بولماسدا تەخت ـ بەختى بىرلە ماڭا كەلتۇرگەي.» بەس، ئەيتىپدۇر، ئىنسۇجىن ئۇلۇغىدىن بىرى ئەيدى: «سەن ئورنۇڭدىن قوپغۇنچە بىلقىسنـــــى كەلتۇرگەيمەن.» ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھەس. ھەركۈن خەلققە نەھار بېرىپ، چاشت ۋەقتىدە تەختدىن قوپار ئەردىلەر. بىلقىسنى پەرىلەردىن يا دېۋلەردىن كەلتۇرمەكنى خاھلامادىلەر. ئەيدىلەر: «مۇندىن چۇستراق كەلتۇرمەكنى خاھلارمەن.»

بەس، ئادەمىزاددىن بىر كىمەرسە بار ئەردى، ئەشمۇئىل ئەۋلادىدىن، ئانالەرى ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھەس. ئۇرۇغلەرىدىن ئەردى، ئاتى ئاسەف بىننى بەرخىيا ئەردى. ئىسمى ئەئزەمنى بىلۇر ئەردىلەر. ئۇلەر ئەيدىلەركىم: «كۆز يۇمۇپ ئاچغۇنچە كەلتۇرۇرمەن.» بەس، ئاسـەف سـەجدەگـە باش قويدىلەر، ئىسمى ئەئزەمنى ئوقۇپ دۇئا قىلدىلەر. ھەزرەتـــى سۇلەيمان ئەلەيھەس. بىلقىسنى تەختلەرى بىرلە ئالدىلەرىدە كۆردىلەر. بەس، ھەزرەتى سۇلەيمان ئـەلـەيھەس. ئـەيدىـلـەر: «بـۇ پـەرۋەردىـگـارىـمنىـــڭ فـەزل ـ كەرەمىدۇركىم، مۇندا قۇدرەت ـ قۇۋۋەتىنىڭ دەخلى يوقدۇر.»......

بىلقىس ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھەس. نىڭ ئالدىلەرىغە بارىپ ئىمان

ئەيتتى، مۇسۇلمان بولدى. بەس، بىلقىسنىڭ ئۆيلەرىگە ياندۇردىلەر، لەشكەرىنى مۇسۇلمان قىلدىلەر، ئانى نىكاھلەرىغە ئالدىلەر. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. ئانىڭدىن بىر ئوغۇل تاپتىلەر. ئاتىنى راۋەد قويدىلەر.

ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. نىڭ كۆچىلەرى بار ئەردى، ئۈچ يۈز ئازاد ۋە يەتتە يۈز كەنىزەك.

ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. نىڭ بىر ئەنگۈشتەرى بار ئەردىكىم، ئاندا ئىسمى ئەئزەم يازىغلىغ ئەردى؛ تەمامى قۇشلار ھەۋادا، دىۋ - پەرىلەر دەشت - سەھرادا، ھەممە چەررەندە - پەررەندەلەر خۇشك - دەريادا، ئول ئەنگۈشتەرىنىڭ خاسىيەتىدىن ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. غە فەرماندار ئەردىلەر. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. نىڭ بىر ئوغلانلەرى بار ئەردى، جەرارە ئاتلىغ؛ ھەر بار قەزاي ھاجەتدە ۋە مەھەل جەنابەتدە ئەنگۈشتەرنى ئول ساقلار ئەردى......

فەسلى دەستان ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىسسەلامنىڭ ۋەفاتلەرى قىسسەسى

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. نىڭ ئۆمۈرلەرى ئەللىك بەشكە يەتتى، قىرىق يىل پادشاھلىقدە ئۆتتى ئەرسە، ئاندىن ئەجەل يەتتى. دىۋلەرگە مەسجىدى بەيتۇل - مۇقەددەسنى ئەتكەلى بۇيرۇپ ئەردىلەر، ئۆزلەرى ھەم ئاندا باردىلەر، بىر - ئىككى ئاي ئاندا ئىبادەتكە مەشغۇل ئەردىلەر. بىر كېچە - كۈندۈزنى بىر رەكئەت نەماز بىرلە ئۆتكەزۈر ئەردىلەر. نەمازغە تۇرغانلەرىدە ھىچ ئافەرىدە ياۋۇق بارالماس ئەردىلەر. ئەگەر دىۋلەر ئالدىلەرىدىن ئۆتسە ئاسماندىن ئوت كېلىپ، ئول دىۋنى كۆيدۇرۇر ئەردى. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. نەمازغە تۇرغاندا مىھرابلەرىدىن بىر دەرەخت ئۈنۈپ، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. غە سۆزلەر ئەردى. بەس، ھەر كۈن نەمازغە تۇردىلەر ئەرسە، بىر دەرەخت ئۈندى، ئەجەب نازۇك ۋە نەۋبەر. ئانىڭدىن سوردىلەر: «نە دەرەخت سەن، نەئىشغە يارارسەن؟» دەرەخت ئەيدى:

«مەن بەيتۇل مۇقەددەسنى خەراب قىلغانلى يارارمەن. مېنى كېيىن ئەسا قىلغىل، ئاڭا تايىنىپ تۇرۇپ نەمازئەدا قىلغىل.» ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. بىلدىلەركىم ئۆلۈم ياۋۇق يېتىپدۇر. چۈنكى مەن تېرىك باردۇرمەن، بەيتۇل مۇقەددەس ۋەيران بولماغاي.» بەس، ئۇل دەرەختنى ئەسا قىلدىلەر، ئاڭا تايىنىپ نەماز ئۆتەر ئەردىلەر. مەسجىدى بەيتۇل مۇقەددەس تېخى ناتەمام ئەردى. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. نىڭ بىسيار ئىشلە گۈلۈكلەرى بار ئەردى. بەس، ئەندىشە قىلدىلەركى، مەندىن كېيىن دىۋلەر ئىشلەمەس، بۇ مەسجىد ناتەمام قالۇر. بەس، دۇئا قىلدىلەر: «خۇداۋەندا، بۇ مەسجىد تەمام بولغۇچە مېنىڭ ئۆلگەنىمنى دىۋ ـ پەرىلەردىن پىنھان قىلغىل.» ھەق تەئالا ئىجابەت قىلدى. قاچانكىم ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. نىڭ ئۆمۈرلەرى تەمام بولدى ئەرسە، نەمازغە تۇردىلەر، ئۇل ئەسانى ئىلگەركىدەك تايانىپ تۇردىلەر؛ ئاندا جان ئەتا قىلدىلەركىم، ھەركىم كۆرسە، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. تىرىكدۇر دەر ئەردىلەر. دىۋلەر كېچە ـ كۈندۈز ئىشلەر ئەردى، تاكى مەسجىد تەمام بولغاي. ھەق تەئالا بىر قۇرتنى ئىبەردىكىم، ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈندە ئۇل ئەسانى يەپ، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. يىقىلدىلەر......

فەسلى دەستان
ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىسسەلام روزگارلەرىداقى ئەجەم پادىشاھى زىكرى

ئەجەم پادشاھلارى مەشرىقدىن تا تۈركستان ۋىلايەتىغە مۇتەسەررۇف ئەردى. بەنى ئىسرائىلغە ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. دىن كېيىن ئوغلانلەرى رەجئىم پادشاھ بولدىلەر، لېكىن پەيغەمبەر ئەرمەس ئەردىلەر. دىۋ ـ پەرى، جاندارلارغە فەرمانلەرى يۈرمەدى.

مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. ۋەقتلەرىدە ئەجەم پادشاھلارىدىن كەيقۇباد پادشاھ بولدى. ئاندىن كېيىن ئوغلى كەيكاۋۇس پادشاھ بولدى، ئەجەم ۋىلايەتلەرىنى ئۇل تۇتتى.

مەشرىق زەمىننى تا تۈركىستانغە ئەفراسىياب تەسەررۇپ قىلدى. مەغرىب زەمىن تا ھىجاز، يەمەنگەچە ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. دا ئەردى. كەيكاۋۇس ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. دىن بىر مۇنچە دىۋ تەلەپ قىلدى، تاكىم ئول دىۋلەر مۇنىڭ بولغاي؛ دۈشمەنى بىرلە جەڭ قىلغاي؛ ۋە يەنە ئول دىۋلەر بىرلە شەھەرلەر بىنا قىلغاي. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. كەيكاۋۇسنى دوست تۇتار ئەردىلەر، بۇ ۋەجھىدىن سۆزىنى قەبۇل قىلىپدۇرلەر؛ دىۋلەر ئۇلۇغلەرىنى چىرلاپ ئەيدىلەر: «سىزلەر بىلۇرسىزلەركىم، كەيكاۋۇس ئۇلۇغ پادشاھدۇر، ئارامىزدا دوستلۇق ھەم باردۇر. مەندىن بىر مۇنچە دىۋ دەرخاست قىلىپدۇر. مەن سىزلەر بىرلە مەسلەھەت قىلۇرمەن، بىر مۇنچە دىۋ ئانىڭ خىزمەتىدە بولغاي.» بۇ دىۋلەر ھەم قەبۇل قىلدى ئەرسە، دىۋلەردىن بەئزىسى ئاڭا فەرمانبەردار قىلدىلەر. ھىچ پادشاھ ئانىڭ بىرلە مۇزاھىم ئەمەس ئەردى. ھەر يەرگە لەشكەر تارتسە زەفەر تاپار ئەردى. گاھى بەلخنى، گاھى پارسنى پايتەخت قىلۇر ئەردى.

ئىران سىپەھسالارى بار ئەردى رۇستەمى داستان ئاتلىغ، ئالەمدە ئانداغ پۇر زور پەھلىۋان يوق ئەردى. تەمامى ئالەم پەھلىۋانلارى ئاڭا ئىنقىياد قىلىپ، مۇسەللەم تۇتار ئەردىلەر؛ پۇشت ماپۇشت پەھلىۋان جەھانگىر ئەردىلەر. تەمامى ئىران پادشاھلارىغە مۇلۇك - مەملەكەت ئانىڭ ئاتا - ئەجدادى بىرلە راست بولغان ئەردى. سىيستان، زابلىستان، كابىل ۋە ھىندىستان ۋىلايەتلەرىدىن بەئزىنى ئەجەم پادشاھلارى رۇستەمنىڭ ئاتا - ئەجدادىغە بەرگەن ئەردى. ئەجەم پادشاھلارى رۇستەمنىڭ ئاتا - ئەجدادىغە بىنەھايەت ئىتىقاد ۋە ئىئتىماد قىلۇر ئەردىلەر. ھەر يەردە دۈشمەنلەرى بولسە، بۇلەر لەشكەر تارتىپ بارىپ، دەفئ قىلۇر ئەردىلەر.

كەيكاۋۇسنىڭ بىر ئوغلى بولدى ئەرسە، ئاڭا سىياۋۇش ئات قويدى. ئانى سىيىستانغە ئالىپ بارغىل دەپ رۇستەمغە بەردى. ئالەمدە ئاندىن خۇشرۇي يوق ئەردى. رۇستەم ئانى سىيىستانغە ئالىپ باردى. ئانچەكى ئاداب ۋە تەربىيەئى پادشاھلىق، پەھلىۋانلىق، ھەرنەرسەكى پادشاھلىققە كېرەكدۇر تەمام تەلىم بەردى. بەس، يىگىرمە ياشغە كەلدى ئەرسە، ئاتاسى قاشىغە كەلتۇردى. كەيكاۋۇس مۇنداغ خۇشرۇي، ئاداب تەمامى بىرلە كۆرۈپ، بىسيار شاد - خۇررام بولدى. كەيكاۋۇسنىڭ بىر كۆجى بار ئەردى، مازەندەران

پادىشاھىنىڭ قىزى ئەردى. كەيكاۋۇس مازەندەرانغە لەشكەر تارتىپ بارغاندا شىكەست تاپىپ، كەيكاۋۇسنى بەندكە تارتىپ ئەردى. رۇستەم خەبەر تاپىپ، مازەندەران پادىشاھىنى ئۆلتۈرۈپ، كەيكاۋۇسنى خەلاس قىلىپ، ئول پادىشاھنىڭ قىزىنى كەيكاۋۇسغە كەلتۈرۈپ ئەردى. كەيكاۋۇس ئول كۆچىنى بىسيار ئەزىز تۇتار ئەردى. ھەمىشە ئانىڭ بىرلە سۆھبەت قىلۇر ئەردى. بىسيار شوخ ۋە خۇشروي ئەردى. قاچانكىم سىياۋۇش پادىشاھانە لىباسلار كىيىپ، ئاتاسىغە تەئزىم ۋە سەلام قىلىپ كىردى ئەرسە، ئول مەزلۇم ئاشىق بىقەرار بولدى. ھەرچەند ئۆزىگە مەيل - رىغبەتكە خاھىش قىلدى ئەرسە، سىياۋۇش قەبۇل قىلمادى. ئەيدىكىم: «مەن ئاتامغە بىۋەفالىق قىلماسمەن.» ئول مەزلۇم مىكىر - ھىلەلەر قىلدى؛ سىياۋۇشغە يالغان - بۆھتانلار باغلادى. ئاتاسى ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدى ئەرسە، سىياۋۇش رۇستەمنى ئاتاسى قاشىغە گۇناھىنى تىلەمەككە ئىبەرىپ ئەردى. ئول ۋەقت ئەفراسيابغە لەشكەر تارتىپ ئەلچى ئىبەرىپ ئەردىكىم: «ماڭا خىراج قەبۇل قىلسۇن، بولماسا جەڭ قىلغالى بارۇرمەن.» رۇستەم كەيكاۋۇسغە ئەيتتى: «سىياۋۇشنىڭ گۇناھىنى ئۆتكىل، تاكى بۇ لەشكەرگە سىپەھسالار بولۇپ، بۇ جەڭنى ئول قىلغاي.» بەس، كەيكاۋۇس سىياۋۇشنى سىپەھسالار قىلىپ جەڭگە ئىبەردى ۋە ئەيدى: «ئەگەر ئەفراسياب جەڭگە تۇرسە، سەن ھەم جەڭ قىلغىل؛ ئەگەر خىراج قەبۇل قىلسە جەڭ قىلماغىل.» بەس، سىياۋۇش لەشكەر تارتىپ ئەفراسياب ئۆزەسىگە باردى. ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلىپ، بىسيار خەلقنى ئۆلتۈردى. ئاخىر، ئەفراسياب سۇلھ قىلماققە ئەلچى ئىبەردى ئەرسە، سىياۋۇش سۇلھ قىلدى. ئاتاسىغە نامە ئىبەردىكىم ئەفراسياب بىرلە سۇلھ ۋاقىئ بولدى دەپ. كەيكاۋۇس جەۋاب ئىبەردىكىم: «مەن سۇلھكە رازى ئەمەسدۇرمەن.» سىياۋۇش ئەيدى: «ئەمدى سۇلھ قىلدىم، ئەمدى بىۋەفالىق قىلىپ، ئەھدىمنى ئۇشاتىپ، سۇلھدىن يانماسمەن.» دەپ ئاتاسى قاشىغە بارالمادى. ئول ئەلچىنى ئارادا قويۇپ، ئەفراسياب بىرلە ئىتتىفاق بولماققە تەھقىق قىلىشتىلەر. بەس، سىياۋۇش ئەفراسياب قاشىغە كەلدى ئەرسە، ئەفراسياب بىنەھايەت پېش كەلدى. قىزىنى بەردى. تەئزىم - ئىكرام ھەددىدىن ئاشۇردى. رۇستەم باشلىغ ئول لەشكەر يانىپ كەتتى.

بەس، نەچەند روزگار بۇ تەرىقە ئۆتتى ئەرسە، ئەفراسياب سىياۋۇشنى

هەر تەرىقە - تەرزدە، هەر نەۋئ پەھلىۋان - مەردانىلىكدە ئازمۇدە قىلىپ، مۇنىڭ شۇجائەت ۋە مەردانىلىكىدىن كۆڭلىگە قورقۇنچ پەيدا بولدى. سەردارلارنى، بۇرادەرلەرنى چىرلاپ مەسلىھەت قىلدى. ئاخىر، ئۆلتۈرمەككە مۇقەررەر قىلدىلەر. سىياۋۇش قاشىغە تەشت كەلتۈردىلەر. سىياۋۇشنى تۇتۇپ، باشىنى ئول تەشت ئۈزرە قويۇپ، باشىنى كەستىلەر. سىياۋۇشنىڭ كۆچى هامىلە ئەردى، ئاڭا دارۇ بەردىلەر تاكىم هامىلەسى تۈشكەي، كارگەر بولمادى. ئول ۋەزىركىم، ئەفراسىياب بىرلە سىياۋۇش ئاراسىدا سۇلھ قىلىپ ئەردى. ئاتى پىران ۋەيس ئەردى. ئول كېلىپ، ئەفراسىيابغە بىسيار مەلامەتلەر قىلدى. ئەيدىكىم: «بىر پادشاھزادە ساڭا خىزمەت قىلسە، ئانى قايسى گۇناھ بىرلە ئۆلتۈرۈرسەن! ئەمدىكىم ئۆلتۈردۈڭ، ئەگەر كەيكاۋۇس، رۇستەم خۇن تەلەب قىلسە، ئانىڭدىن قاچان سەلامەت قۇتۇلۇرسەن! تۇران بۇ بەھانە بىرلە ۋەيران بولۇر. ئەمدى سىياۋۇشنى ئۆلتۈردۈڭ، قىزىڭنى ماڭا بەرگىل؛ ئەگەر ئوغۇل تۇغسە، ئانى كەيكاۋۇس ۋە رۇستەمگە ئىبەرگەيمەن، تاكىم قەھرۇغەزەبى كەم بولغاي.» بەس، ئەفراسىياب قىزىنى پىران ۋەيسكە بەردى، ئەيدىكىم: «ئەلبەتتە، ئوغۇل تۇغسە ئۆلتۈرگەيسەن.» بەس، پىران ۋەيس ئول دۇختەرنى ئۆيگە ئالىپ باردى. توققۇز ئاي بولدى ئەرسە، بىر ئوغۇل تۇغدى، گۇياكى سىياۋۇشدەك؛ پىران ۋەيسنىڭ ئۆلتۈرمەككە كۆڭلى بولمادى. ئاڭا كەيخۇسراۋ ئات قويدى. ئەلقىدىن پىنھان قىلدى. ئەفراسىيابغە ئوغۇل تۇغقانىدىن خەبەر قىلمادى. تا نەچەند يىل ئۆتتى ئەرسە، ئەفراسىياب بىر كۈن ئول قىزىنى سورىدى ئەرسە، پىران ۋەيس ئەيدى: «بىر ئوغۇل تۇغدى، لېكىن ئۆلتۈرمەككە تاقەت قىلالمادىم.» ئەفراسىياب ئەيدى: «كەلتۈرگىل، تاكى كۆرگەيمەن.» پىران ۋەيس كەيخۇسراۋنى ياخشى ئىگىنلەرنى كىيدۈرۈپ، ئەفراسىياب قاشىغە كەلتۈردى. كەيخۇسراۋنى كۆرۈپ، سىياۋۇشنى ياد قىلىپ يىغلادى. كەي خۇسراۋنى كەنارىدە ئولتۇرغۇزۇپ، يۈز - كۆزىگە سۆيۈپ، مېھرىبانلىق قىلدى. پىران ۋەيسكە ئەيدى: «مۇنى قويچىغە بېرىپ، ياخشى ئاسراپ پەرۋەرىش قىلدۇرغىل؛ بىلمەگەيكىم ئاتاسى كىمدۇر.» بەس، پىران ۋەيس ئانى ياخشى پەرۋەرىش قىلدۇردى. تاكىم يەتتە ياشغە كەلدى ئەرسە، بىر كۈن ئەفراسىياب پىران ۋەيسنى چىرلاپ ئەيدى:

«ماڭا بۇ كىچە ئول ئەندىشەدە ئۆيقۇ كەلمەيدىكەن، بۇ گىزدەك پادىشاھزادەلىكنى بىلدى بولغاي. ئەمدى ھەرنە قىلسام راۋادۇركىم، ئانى كەلتۈرگىل.» پىران ۋەيس بېرىپ، كەي خۇسراۋنى كۆردىكىم چەۋگەن ئوينىپ يۈرەدۇر. پىران ئاتدىن تۈشۈپ، كەي خۇسراۋنى قۇچاقىغە ئالىپ، مېھرىبانلىق قىلىپ يىغلادىلەر. كەي خۇسراۋ پىران ۋەيسدىن ئىبا قىلىپ ئەيدى: «ئەي خەلايىقلار ئۇلۇغى، ساڭا ئار ئەمەسمۇكىم، مېنىڭدەك يېتىمنى قۇچاغىڭغە ئالغايسەن.» پىران ۋەيسنىڭ كۆڭلى تەڭ ۋە مەلۇل بولۇپ ئەيدىكى: «سەن قويچىنىڭ ئوغلى ئەمەسسەن، بەلكى پادىشاھزادەدۇرسەن» دەپ ئاتغە مىندۇردى. ئەفراسىياب قاشىغە ئالىپ باردى. ئەيدى: «مەن سېنى ئەفراسىياب قاشىغە ئالىپ بارۇرمەن. ئول سەندىن ۋەھم - ئەندىشە قىلۇر. ئول سەندىن ھەرنە سوئال قىلسە، ھەررەڭ نامەئقۇل جەۋاب بەرگىل.» بەس، پىران ۋەيس كەي خۇسراۋنى ئەفراسىياب قاشىغە ئالىپ كىردى. ئەفراسىيابنىڭ كۆزى كەي خۇسراۋغە تۈشتى ئەرسە، مۇنىڭ خۇشروييلۇقىغە ھەيران قالدى، ئەيدى: «قويدا نەچچە ساغلىق، نەچچە پاقلان باردۇر؟» كەي خۇسراۋ ئەيدى: «مەن قايسى كۆنى چەندان ياغاچ يوندۇم، چەندان رۇئىن ئەتتىم. بىر بۆرگەنى ئۆلتۈردۈم.» ئەفراسىياب ئەيدى: «مۇنى ئاتاسىغە بەرگىلكىم، ھىچ ئىشغە ياراماس، كۆڭلى بىر يەردە ئەمەسدۇر. مەن مۇندىن سوئال قىلدىم، بۇ ئاندىن جەۋاب ئەيتادۇر.» بەس، پىران ۋەيس كەي خۇسراۋنى ئاناسىغە تاپشۇردى.

نەچەند مۇددەتدىن كېيىن سىياۋۇشنىڭ ئۆلتۈرگەن خەبەرى كەي كاۋۇسغە يەتتى ئەرسە، تەئزىيەت تۇتۇپ، نالە - زارى قىلدى؛ تا ھەمە ئىران خەلقى قارا ئىگىن كىيىپ ماتەمدار بولدىلەر. نەچەند يىل تەمامى ئىرانلەر چوڭ - كىچىك، ياخشى - يامان ئەسلا شادلىق قىلمادى. لەشكەر - سەردارلاردىن گۇدەرز كېشۋەد ئاتلىغ بىر كىمەرسە بار ئەردى. بىر كىچە تۈش كۆردىكىم، بىر كىمەرسە ئەيتۇر: ئوغلۇڭ كەيۇنى ئىبەرسەڭ سىياۋۇشنىڭ ئوغلى كەي خۇسراۋنى تاپىپ كەلتۈرەدۇر. بەس، ئۆيقۇدىن ئويغانىپ، ئوغلىنى چىرلادى، تۈشىنى ئاڭا ئەيدى ئەرسە، كەيۇ ئەيدى: «شايەدكى، مەن بارىپ كەي خۇسراۋنى كەلتۈرگەيمەن.» دەپ كەي كاۋۇس قاشىغە باردى. بۇ ۋاقىئەنى تەقرىر قىلدى. كەي كاۋۇس كەيۇنى بۇيرۇدى. كەيۇ بارىپ يەتتە يىل تۈركىستاندا كەي خۇسراۋنى ئىزدەدى. ئاخىر كەي

خۇسراۋنى تاپىپ، ئاناسى بىرلە ئىران تەرەفكە ئالىپ يۈردى. تا دەريايى جەيھۇن لەبىگە يەتتى ئەرسە، مەللاھلەر كېمەنى بەرمەدى ۋە ئەيدى: «بۇ ئۇچۇيلەن تۆرت نەرسەدىن بىرىنى بېرىڭلار، دەريادىن ئۆتكەرۈرمەن. يا بۇ ئوغۇلنى بېرىڭلار، يا بۇ مەزلۇمنى بېرىڭلار، يا بۇ ئوغۇل مىنگەن ئاتنى، يا بۇ ئوغۇل كىيگەن زىرىھنى بېرىڭلار.» بەس، كەيۇنىڭ بۇ سۆزگە غەزەبى كېلىپ ئەيدى: «سەن بىزنى بۇ سۇدىن ئۆتەلمەس گۇمان قىلۇرسەنمۇ؟!» بەس، ئۇچۇلەن دەرياغە كىردىلەر. ئاتلارىنى يۈزدۈرۈپ دەريادىن ئۆتتىلەر.

ئەفراسياب بۇ ۋاقىئەدىن ئاگاھ بولۇپ، ئۈچ يۈز مەرد - مەردانە، دىلاۋەر زەمانەنى ئىلغاپ، پىران ۋەيسنى باش قىلىپ، ئارقەدىن ئىبەردى. بۇلار يېتىپ، كەيۇ بىرلە جەڭ قىلدىلەر. كەيۇ بۇلارغە غالىپ كەلدى، بەئزىنى ئۆلتۈردى، بەئزىسى قاچىپ كەتتى. پىران ۋەيسنى تۇتۇپ، ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدى ئەرسە، كەي خۇسراۋ ئەيدى: «مۇنى قويغىلكىم، ماڭا تولا ياخشىلىق قىلغاندۇر.» كەيۇ ئەيدى: «مەن ئاند ئىچىپ ئەردىمكى، تۇرانىلار قانىنى تۆكمەي قويماغايمەن.» كەي خۇسراۋ ئەيدى: «قۇلاغىنى خەنجەر بىرلە تەشكىل، تاكى ئاندغە ۋەفا قىلغان بولغايسەن.» بەس، كەيۇ پىران ۋەيسنىڭ قۇلاغىنى تېشىپ، ئىگەرنىڭ قاشىغە قاداپ قويدى ۋە ئاند بەردىكىم: «بۇ خەنجەرنى قۇلاغىڭدىن كۆجۈك گۈلچىھرەدىن ئۆزگە كىشى ئالماغاي.» بىر سائەت ئۆتۈپ ئەردى، ئەفراسياب لەشكەر بىرلە يېتىپ كەلدى. پىران ۋەيسنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ئەيدى: «بۇ نەھالدۇر؟» پىران ۋەيس ئەيدى: «مەن ئەيتامادىممۇكىم، ئىرانىلار سياۋۇش خۇنىغە نە ئىشلارنى قىلغايلەر!» ئەفراسياب ئاچچىغلاپ ئەيدى: «بۇ ئىشلارنى ساڭا قىلغۇچى يالغۇز بىر ئاتلىغ ئەمەسمۇ؟» پىران ۋەيس ئەيدى: «ئارى، بىر ئاتلىغدۇر.» ئەفراسياب ئەيدى: «ئول قايدادۇر؟» ئەيدى: «دەريادىن ئۆتۈپ كەتتى.» ئەفراسياب دەرد تارتىپ ياندى. ئەيدىكىم: «مېنىڭ قولۇمدىن تىرىك قۇتۇلدى.»

بەس، كەيۇ كەي خۇسراۋ بىرلە ئىرانغە كەلدىلەر. كەي كاۋۇس بىسيار شادلىق قىلدى. رۇستەم، تۇس نەۋدەر، گۇدەرز، كەيۇ — پەھلىۋانلارنى بىسيار لەشكەر بىرلە تۇركستانغە بۇيرۇدى. ئەيدىكىم: «بارىپ ئەفراسيابدىن سياۋۇشنىڭ ئىنتىقامىنى ئالىڭلار!» رۇستەم باشلىغ تەمامى لەشكەر تۇركستانغە كەلدىلەر. رۇستەم ئەفراسياب لەشكەرىگە شىكەست بېرىپ،

تۈركستاننى غارەت قىلدىلەر، ئانچە خەلايىقنى ئۆلتۈردىلەركىم، ھىساب ۋە ئەدەدكە راست كەلمەگەي، ۋە يەنە بىسيار خەلقلەرنى ئەسىرقىلىپ، فەتھ ـ نۇسرەت بىرلە يانىپ، كەي كاۋۇسغە كەلتۈردى. ئاندىن كېيىن، كەي كاۋۇس لەشكەر ئالىپ يەمەنگە باردى. يەمەن پادىشاھى فالەنج بولۇپ ئەردى. ھەمىر بىننى قەھتان ئەرەبدىن لەشكەر بىرلە كېلىــــپ، كەي كاۋۇس لەشكەرىگە شىكەست بەردى. كەي كاۋۇسنى ئەسىر قىلىپ، بىر قۇدۇغدا بەندكە تارتتى. بۇ خەبەر رۇستەمگە يەتتى ئەرسە، بىسيار لەشكەر بىرلە كەي كاۋۇسنى ئالغالى يەمەنگە كەلدى. كەي كاۋۇسغە سۆز ئىبەردىكىم: «ئەگەر مەن مۇندا بۇلار بىرلە جەڭ قىلىپ، بۇلارنى ئۆلتۈرسەم، قورقارمەنكىم، ساڭا ئاندا زەرەر يەتكۈرگەيلەر.» كەي كاۋۇس جەۋاب ئىبەردىكىم: «مەندىن قورقماغىل، ھەرنە قولۇڭدىن كېلۇر، قىلغىل.» بەس، رۇستەم جەڭ قىلىپ، يەمەننىڭ ئۇلۇغىكىم، ھەمىر ئەردى، شەھەردىن قوغلاپ چىقاردى؛ بىسيار لەشكەرىنى ئەسىر قىلدى. ئاخىر، يەمەن پادىشاھــــى ئەلچــــى ئىبەردىكىم: «مەن كەي كاۋۇسنى ئىبەرسەم، ئول ئەسىرلەرنى ياندۇرۇپ ئىبەرسە، بىزنىڭ دىيارىمىزدىن يانىپ كەتسە.» رۇستەم ھەم بۇ سۆزنى قەبۇل قىلىپ، كەي كاۋۇسنى ئالىپ، ھەر قايسى ئۆز ئورنىدا بەرقەرار بولدى. كەي كاۋۇس يۈز ئەللىك يىل ئۆمۈر كۆردى. ئاندىن ئۆلدى.

فەسلى دەستان
كەي خۇسراۋ پادىشاھلىقى زىكرى

بەس، ئاندىن كېيىن كەي خۇسراۋ تەختغە ئولتۇردى. تەمامى سىپاھ ۋە رەئىيەنى يىغىپ، ئۆز ئاتىغە خۇتبە ئوقۇدىلەر. ئاندىن ئەيدىلەر: «مەن ئاتامنىڭ خۇننى ئەفراسيابدىن تەلەب قىلىپ، لەشكەر ئىبەرۇرمەن.» دەپ سىپەھسالارغە كىشى ئىبەردى. ھەر تەرەفدىن لەشكەر يىــــغدى. بۇلار ئاراسىدىن يۈزمىڭ كىشىنى ئىلغاپ، تۇس بىننى نەۋدەرگە تاپشۇردى. بۇلارغە ئەيدى: «تۈركستاندا ھەر شەھەرگە بارۇرسىزلەر، پادىشاھىنى ئۆلتۈرۈپ، شەھەرنى خەراب قىلغايسىزلەر، تاكــــىم ئەفراسيابغە يەتكۈچە.» ۋە يەنە

سىياۋۇش ئاتاسىدىن قاچىپ بارغاندا تۇركىستان شەھزادەلەرىدىن بىر خاتۇن ئالىپ ئەردى، ئانىڭدىن فۇرۇد ئاتلىغ بىر ئوغلى بولۇپ ئەردى. قاچانكىم، سىياۋۇش كەي خۇسراۋنىڭ ئاناسىنى ئالغاندا، فۇرۇدنى ئاناسى سىياۋۇش قاشىغە ئىبەرىپ، بۇ فۇرۇد ئۆز شەھەرىدە چوڭۇپ، پادىشاھلىقغە يېتىپ ئەردى. مۇنى كەي خۇسراۋ ھەم بىلۇر ئەردى. تۇسغە ئەيدى: «ئەگەر فۇرۇدنىڭ شەھەرىگە بارساڭ ئاڭا ئازار بەرمەگىل.»

بەس، تۇس ۋە فەرىبەرز تۇركىستانغە لەشكەر تارتىپ يۇردىلەر. قاچانكىم، فۇرۇدنىڭ شەھەرىگە يەتتى ئەرسە، فۇرۇد لەشكەر چىقاردى. تۇس ئەيدى: «سەن بىزنىڭ پادىشاھىمىزنىڭ بۇرادەرىدۇرسەن، بىزگە ساڭا ياخشىلىق قىلماقغە يارلىغ قىلىپدۇر. بىز ساڭا ئازار بەرمەسمىز، بۇ لەشكەرىڭنى ياندۇرغىل، ئۆز پادىشاھلىقىڭدا ئولتۇرغىل.» فۇرۇد بۇ سۆزنى قەبۇل قىلماي، جەڭگە تۇردى. ئاخىرىلئەمر، فۇرۇد ئۆلدى. بۇ خەبەر كەي خۇسراۋغە يەتتى ئەرسە، دەردناك بولۇپ، فەرىبەرزگە نامە ئىبەردىكىم: «تۇسنى تۇتۇپ بۇيان ئىبەرگىل، ئۆزۇڭ تەنھا لەشكەرنى باشلاپ، ئەفراسىياب بىرلە جەڭ قىلغىل.» بەس، فەرىبەرز فەرماننى بىجا كەلتۇردى. لەشكەر تارتىپ، ئەفراسىياب قاشىغە يۇردى. ئەفراسىياب ھەم خەبەر تاپىپ، لەشكەر يىغدى. پىراننى سىپەھسالار قىلدى. گۇدەرز يەتمىش يەتتە ئوغلى بىرلە كەي خۇسراۋ لەشكەرىدە ئەردى. كەي خۇسراۋ گۇدەرزنى بىسيار ئۇلۇغ تۇتار ئەردى. بەس، ئىككى لەشكەر قاۋۇشتىلەر ئەرسە، گۇدەرز ئۆز ئەۋلادىنى ئالدىغە سالىپ، بىنەھايەت قاتتىغ جەڭ قىلدى. ئاخىرىلئەمر، لەشكەرى تۇرك زەفەر تاپىپ، ئىران لەشكەرىگە شىكەست بەردى. فەرىبەرز تۇغ ـ ئەلەمنى ياندۇردى ئەرسە، لەشكەرلەر يەكپارە قاچتى. تۇرك لەشكەرى قوغلاپ ئۆلتۇردى. قاچانكىم، لەشكەر تەفرىقە بولدى ئەرسە، گۇدەرز ئەۋلادى بىرلە تۇرۇپ قالدى. جەڭ قىلىپ يەتتە ئوغلى ئۆلدى ۋە يەنە ئۆز ئەۋلادىدىن يەتمىش كىشى ھەلاك بولدى. بەس، گۇدەرز نەھايەت زور پەھلىۋانلىقدىن قالغان ئەۋلادىنى لەشكەر ئاراسىدىن سالامەت ئالىپ چىقتى. فەرىبەرز بىرلە تاپىشىپ، كەي خۇسراۋگە يانىپ كەلدىلەر. كەي خۇسراۋ بۇ ۋاقىئەدىن بىسيار دەردناك بولۇپ، خاب ـ خوردىن قالدى. فەرىبەرزنى چىرلاپ مەلامەت قىلىپ ئەيدى: «بۇ شىكەست نافەرمانلىقىڭدىن ۋاقىئ بولدى. چۇنكى سىپەھسالار

پادىشاھنىڭ فەرمانىدىن تەجاۋۇز قىلىپ، شىكەست ۋە ھەلاكلىق بولغۇسىدۇر.» گۇدەرز مەلامەت قىلىپ ئەيدى: «گۇناھ سەندەدۇر، سەن ئەلەمنى ياندۇرماساڭ لەشكەر شىكەست تاپماغاي ئەردى.» بەس، كەي خۇسراۋ گۇدەرزگە ئىلتىفاتلەر قىلدى ۋە ئەيدى: «سىنىڭ قۇدرەتىڭنى بىلمەك ماڭا ۋاجىبدۇر. بۇ لەشكەر، خەزىنە ـ خىراجلاركىم، مېنىڭ تەسەررۇفۇمدادۇر، ھەمەسى سىنىڭدۇر. قايداغ خاھلاساڭ تەسەررۇف قىل؛ بارىپ ئاتامنىڭ، فەرزەندلەرىڭنىڭ ئىنتىقامىنى ئالغىل!» گۇدەرز بىسيار شاد بولدى. كەي خۇسراۋغە دۇئا ـ ئافەرىنلەر ئوقۇپ، ئەيدى: «پادىشاھا فەرمان سىنىڭدۇر، مەن بەندەئى فەرمانىڭدۇرمەن. ئەفراسىيابدىن قىساس ئالماي چارە يوقدۇر.»

بەس، بەتەمام ئىران لەشكەرى بەلخنىڭ دەرۋازەسىنىڭ ئالىدا بىر كەڭرۇ دەشت باردۇركىم، «شاھ ئەسىر» ئاتارلەر؛ ئاندا جەمئ بولدىلەر. ئاندا يەسال قىلىپ لەشكەر تارتتىلەر. ئەفراسىياب ھەم تەمامى تۇركستان لەشكەرىنى يىغدى. كەي خۇسراۋ ئىران ۋە تۇركستان ئاراسىغە چىقىپ تۇشتى ۋە لەشكەرىگە ئەيدى: «بىزگە مەسلەھەت ئولدۇركىم، يەكپارە تۇركستانغە ئۆتۇپ تۇشكەيمىز. لەشكەرنى تۆرت بۆلۇپ، تۆرت تەرەفكە يۇرۇتكەيمىز. تۇرك لەشكەرىنى ئاراغە ئالغايمىز.» بەس، بۇ تەدبىر بىرلە جەمئ لەشكەرگە گۇدەرزنى سىپەھسالار قىلدى. بىر ئۇلۇغ ئەلەمى بار ئەردى، فەرىدۇندىن قالغان، ئانى گۇدەرزگە بەردى؛ فەرىبەررزنى ئاڭا فەرماندار قىلىپ بىر تەرەفكە رەۋان قىلدى، ئەيدى: «سىزلەر جەيىن يولىغە بارىڭلار.» يەنە بىر گۇرۇھ لەشكەرىگە رىگە شادران ئاتلىغ بىر پەھلىۋاننى لەشكەردار قىلدى، ئاڭا گۇستەھمنى يار ـ مەدەدكار قىلىپ، يەنە بىر تەرەفكە بۇيرۇدى. قالغان لەشكەرنى رۇستەمى داستانغە تاپشۇردىكىم، جەھان پەھلىۋانى ئول ئەردى. يەنە سىياۋۇش كۆجىنىڭ قەياش قەبىلەسىدىن بار ئەردى، ئۇلار نەزەر قىلىپ ئەيدىكىم: «ھەركىمشى سىياۋۇش خۇنىنى تەلەب قىلسە، بىز ئاڭا قولۇمىزدىن كەلگەنچە ياۋەرلىك قىلغايمىز.» كەي خۇسراۋنىڭ يۇرگەنىدىن ئاگاھ بولۇپ، بۇلار ھەم تەمامى جەمائەلەرىنى يىغىپ، كەي خۇسراۋ قاشىغە كەلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «بىزنى ھەم جەڭگە بىر تەرەفكە بۇيرۇغىل.» بەس، كەي خۇسراۋ ئول مەزلۇمگە بىر خەنجەرى بار ئەردى، ئانى بەردى، ئۆز جامائەسى بىرلە

بىسيار لەشكەر قوشۇپ، تۇركىستاننىڭ بىر تەرەپىگە بۇيرۇدى. ئۆزى جەمئى لەشكەر بىرلە ئاندا تۇردى. پىكىر قىلدىكىم، بۇ لەشكەردىن ھەر قايسىغە شىكەست يەتسە ئۆزى مەدەد - ياۋەرلىك قىلغاي. قاچانكىم، بۇ خەبەر ئەفراسىيابغە يەتتى ئەرسە، ئەفراسىياب ھەم ئۆزى بىر يەردە بەرقەرار بولدى. تەمامى تۇركىستان لەشكەرىگە پىران ۋەيسنى سىپەھسالار قىلدى؛ بۇرادەرلەرىنى پىران ۋەيسكە تابىئ قىلىپ، تۆرت تەرەپكە بۇيرۇدى. ئەفراسىيابنىڭ بىر بۇرادەرى بار ئەردى، بارسەخان ئاتلىغ، ھەممەدىن ئانى دوست تۇتار ئەردى. ئەيتىپدۇرلەر، سىياۋۇشنى ئۆلتۈرگەن ئول ئەردى. گۇرۇھى ئەيتىپدۇرلەر: ئاتى گەرسىۋەز ئەردى. كەي خۇسراۋ بارچەدىن زىيادە ئانى ئىزدەرئەردىلەر. بەس، ئەفراسىياب لەشكەرىنى ھەر تەرەپكە يۇرۇتتى ئەرسە، ئول بۇرادەرىنى ئۆزى بىرلە تۇرغۇزدى. ئەفراسىيابنىڭ ھەم ئانچە لەشكەرى بار ئەردىكىم، ئەدەدىنى بىلىپ بولماس ئەردى. ئول پىران ۋەيسكە ئەيدى: «كەي خۇسراۋ لەشكەرىنىڭ تولاسى بەرزۇ گۇدەرز بىرلەدۇر، ئەلەم - كاۋيانىيى ھەم ئانىڭدادۇر. سەن ئانىڭ سەرراھىنى تۇتغىل، ئاڭا شىكەست بەرگىل. ئۆزگەسىدىن ئەندىشە قىلماغىل.» بەس، پىران ۋەيس، ئەفراسىيابنىڭ بۇرادەرلەرى ۋە ئۆزىنىڭ بۇرادەرلەرى گۇدەرز تەرەپكە بۇردى. كەي خۇسراۋغە خەبەر يەتتىكىم، پىران ۋەيس لەشكەرى گەران بىرلە گۇدەرزگە يۈزلەندى. كەي خۇسراۋ غەمكىن بولدىكىم، پىران ۋەيس جەڭدە ئۆلگەي. بەس، گۇدەرزگە ئەلچى ئىبەردىكىم: «پىران ۋەيسنىڭ مەندە ھەققى بىسياردۇر، مىنى پەرۋەرىش قىلماقدا، ئاتا - ئانامنىڭ ھەققىدە تولا رەنج تارتقاندۇر. ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلماققە ئېھتىيات قىلسۇن، لەشكەرىنى ياندۇرسۇن، ئانىڭ ھەققىنى ئادا قىلغايمەن.» گۇدەرز كەي خۇسراۋنىڭ سۆزىگە ئىلتىپات قىلمادى. چۈنكى ئەفراسىياب پىراننى بۇرادەرلەرىدىن ياۋۇق بىلۇر ئەردى؛ ئۆزىدىن كېيىن پادىشاھلىقنى ئاڭا تەئىن قىلىپ ئەردى. بەس، لەشكەر تارتىپ گۇدەرز بىرلە جەڭگە تۇردى، رەئىدبىننىڭ زەخمى بىرلە ھەلاك بولدى؛ بۇرادەرلەرى ھەم ئەفراسىيابنىڭ بۇرادەرلەرى بىرلە ھەممە ئۆلدىلەر. سىياۋۇشنى ئۆلتۈرگەن بارسخان ئەسىر بولدى. گۇدەرز ئانچە مال ئالدىكىم، ھىسابىنى كىشى بىلمەس ئەردى. گۇدەرز فەتھنامە پۈتۈپ كەي خۇسراۋغە ئىبەردى. كەي خۇسراۋ لەشكەرىنى گۇدەرز قاشىغە ئالىپ باردى. لەشكەر

گاھغە يېتىپ، يارلىغ قىلدىكىم، ھەركىم ئۆز ئەلەمى ئاستىدا قەرار ئالسۇن! ئۆلتۈرگەن دۈشمەننى ۋە ئالغان ئەسىرىنى جۇغلاسۇن!» بەس، كەي خۇسراۋ ھەر ئەلەم ئاستىغە كىشى ئىبەرىپ، ھەركىمنىڭ قىلغان ئىشىنى، ئۆلتۈرگەن كىشىسىنى ۋە ئالغان ئەسىرىنى خەبەر ئالدى. ھەر تەرەفدىن ئەلچىلەر كەلدى. تۆرت تەرەفدە ئەفراسياب لەشكەرىنى بىنەھايەت ئۆلتۈردىلەر؛ ئۇلارنى ھەددىن زىيادە تەڭ ۋە بىچارە قىلدىلەر. بۇ خەبەر ئەفراسيابغە يەتتىكىم، كەي خۇسراۋ ئانىڭ لەشكەرىگە بىسيار شىكەست بەردى، لەشكەرىنىڭ ئۈچ ھەسسەدىن بىرىنى بەتەمام سەردارلار بىرلە بارسخاننى تۇتۇپ ئۆلتۈردىلەر. بەس، ئەفراسيابغە جەھان قاراڭغۇ بولدى؛ يىمەك - ئىچمەكتىن قالدى. شەيدا ئوغلى شىدە باشلىغ بىسيار لەشكەرى بار ئەردى. ئول شىدە جادۇگەر ئەردى. ئانى چىرلاپ، لەشكەرىنى ئاڭا سىپارىش قىلدى؛ كەي خۇسراۋ تەرەفىگە بۇيرۇدى. بەس، شىدە كەي خۇسراۋغە يەتتى ئەرسە، كەي خۇسراۋنى دىلاۋەر تىلەدى. پەھلىۋانلار ئەيدى: «ساڭا ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلماق ئاردۇر، تا بىرىمىزگە فەرمان قىلغىل، تاكى جان تېنىمىزدە باردۇر، جەڭ قىلۇرمىز.» كەي خۇسراۋ بىسيار شاد بولدى، پەھلىۋانلارغا ئافەرىن ئوقۇدى. ئەيدى: «ئانىڭ بىلەن جەڭ قىلماسام ماڭا ئەيىبدۇركىم، مېنى مۇبارىز تىلەيدۇر.» بەس، سىلاھ كىيدى، ئاتلانىپ شىدەنىڭ ئالدىغە باردى. ئەيدى: «ئىككەۋ بىر گۇشەگە بارالىكىم، بىزگە كىشى يارى بېرىشمەگەي.» بەس، بىر گۇشەگە باردىلەر. شىدە ئەيدى: «كەلگىل، تا كۇشتىن ئالىشالى.» بەس، ئىككۆلە ئاتدىن تۈشتىلەر، ئاتلارىنى باغلاپ، پەشلەرىنى قىستۇرۇپ بەرابەر تۇردىلەر. كەي خۇسراۋ شىدەگە قەسد قىلدى. ھەر قايىسى بىر - بىرىنىڭ كەمەرىگە قول سالىپ، زور قىلىشتىلەر. شىدە كەي خۇسراۋنىڭ قۇۋۋەتىنى بىلدى ئەرسە، پۇشمان بولدى. ئۆزىگە ئېدىكىم: «دەرىغ، مۇنىڭدىن كۇشتىنگىرلىك تەلەب قىلماسام ياخشى ئەركەن.» بەس، كەي خۇسراۋغە ئەيدى: «ئەمدى ئاتلانىپ جەڭ قىلالى.» كەي خۇسراۋ بىلدىكىم، تەڭلىكدىن خەلاسلىق تىلەيدۇر. بەس، قۇچاقىغە تارتىپ ئالدى، يەردىن ئۈزۈپ ئانچە كۆتەرىپ يەرگە ئۇردىكىم، ئۇچاسىنىڭ ئۇستخانلارى رىزە - رىزە بولدى. بەس، خەنجەرىنى ئالىپ، سىنەسىگە ئۇرۇپ ئىككى پارە قىلدى. يانىپ ئۆز ئورنىغا بارىپ تۇردى. قاراپ تۇرغانلاردىن بارىپ،

ئەفراسيابغە خەبەر قىلدى. ئەفراسياب باشىدىن تاجىنى ئالىپ تاشلادى. ئۆزىنى يەرگە ئۇردىكىم بىھوش بولدى. بەس، ھوشىغە كېلىپ ئاند ئېچتىكىم: «ئوغلۇمىنىڭ خۇنىـــــــى ئالماغۇنچە ئارام ئالماغايمەن!» بەس، بەتەمام لەشكەرىنى جەڭگە بۇيرۇدى. كەي خۇسراۋ ئالدىغە ئانچە لەشكەر بىــرلە باردىكىم، ئەدەدىنى خۇدادىن ئۆزگە بىلگۇچى يوق. كەي خۇسراۋ سىپاھ - لەشكەرىنى جۇغلاپ، پادىشاھزادە، سىپەھسالارنى يىغىپ تۇردى. ئانداغ جەڭ قىلدىلەركىم، ھېچ ۋەقتدە ھېچ زىيجان ئانداغ جەڭ كۆرمەگەندۇر. بەس، بىر - ئىككى كۈندە ئەفراسياب لەشكەرىدىن يۈزمىڭگە ياۋۇق كىشى ئۆلدى. ئەفراسياب شىكەست تاپىپ قاچا باشلادى. كەي خۇسراۋ ئارقەسىدىن قوغلاپ، شەھەر بەشەھەر ئىزدەر ئەردى، ھېچ يەردىن خەبەر ئالمادى. ئەفراسياب ھەيران ۋە سەرگەردان، ھەرقايان بارسا، كەي خۇسراۋنىڭ لەشكەرلەرى يولۇقۇر ئەردى. ئاقىبەت، لەشكەرىدىن ئاجراپ، نەچەند كىشى بىرلە كەڭ دىگەن يەرگە باردى. ئاندا بىر مۇنچە لەشكەر يىغدى. بۇ خەبەر رۇستەمگە يەتتى ئەرسە، رۇستەم ئاتا ئاتلاندى. كەي خۇسراۋغە نامە ئىبەردىكىم: «مەن ئەفراسيابنىڭ خەبەرىنى كەڭدە دەپ ئىشىتتىم، پادشاھ ئاندا كەلسۇنلەر.» بەس، رۇستەم ئاندا يەتتى ئەرسە، ئەفراسياب قورقۇپ قورغانغە كىردى. رۇستەم قورغانىنى مۇھاسىرە قىلدى. مەنجەنىق راست قىلىپ، قورغانغە ئوت تاشلادى. يەكپارە ئوت ئالىپ قۇرغان ۋەيران بولدى. رۇستەم ئانىـــڭ لەشكەرىنى غارەت قىلدىلەر. چەندان مال غەنىمەت ئالدىلەركىم، نەھايەتى يوق ئەردى. نەچەند مۇددەتدىن كېيىن كەي خۇسراۋ يېتىپ كەلدى. ئەفراسيابنى ئىزدەپ تاپمادىلەر. يانىپ ئەفراسيابنىڭ تەختى بەختىغە تۇشۇپ ئولتۇردى. تەمامى گەنج - خەزىنەلەرىنى تەسەررۇف قىلدى. ئەفراسيابنىڭ تەمامى ئەھلى ئەيالى نالە - زارى بىرلە، كەي خۇسراۋ ئالدىغە كېلىپ، ئەفراسيابنى تەئنە - ناسەزا قىلدىلەر. ئەيدىلەركىم: «بىز سياۋۇشنى بى گۇناھ ئۆلتۇرمەگىل، مۇبادا جەزاسىغە گىرىفتار بولۇرسەن، دەپ ئانچە ئەيتتۇق، باۋەر بولمادى. ھالا بۇ كۈندە ئانچە جەزا تارتتىكىم، ھېچ يەردە ئارام يوقدۇر. ئەمدى، سەن بىزگە فەرزەنددۇرسەن. ھەرچەند بىزدىن كۆڭلۈك ئازۇردە بولدى ئەرسە، مۇرادىڭنى قولغە ئالدىڭ. ئەفراسياب سەندىن قاچىپ، پىنھانىسان بولدى. بىز بىچارە مەزلۇمدۇرمىز. بىزگە رەھم قىل.» كەي خۇسراۋنىڭ بۇلارغە كۆڭلى

ئۆرتەنىپ يىغلادى؛ ئۇلارغا دىل ـ ئاسالىق قىلىپ ئەيدى: «سىزلەر ماڭا ئەزىز ئىگەچى ـ سىڭىلدۇرسىزلەر. كۆڭۈلۈڭلارنى مەلۇل ـ غەمكىن قىلماڭلار. ھەر قايسىڭلار ئورنۇڭلاردا ئولتۇرۇڭلار.» دەپ، ئاندىن مۇنادىي قىلدۇردىكىم، ھەر كىشىكى بۇلارنىڭ ئىشىكىگە بارۇر ۋە يا بىر نەرسە بۇلاردىن ئالۇر، يا بۇلارغە تەئەددى ـ ھەقارەت بىرلە نەزەر قىلۇر، مال ـ ئەمۋالى ماڭا ھالالدۇركىم ئۆلتۇرۇرمەن، تاراج قىلۇرمەن!

ئاندىن كېيىن، ئۆز مەنزىلىگە كەلدى. نەچەند مۇددەت ئۆتتى ئەرسە ئازەر بارەيھانغە ئاتلاندى. ئاندا بىر ئىمارەت قىلدى، ئانى ھەسب ئاتارلەر. ئول خەلقغە قەبىلە بولدى. ھەركىمكى پارس خەلقى مەزھەبىدەدۇر، ھالا ھەم قەبىلە ئەقىدە قىلۇرلەر. كەي خۇسراۋ ئاندا ئولتۇرۇپ، خۇدا تەئالادىن ئەفراسيابنى تاپماقنى تەلەب قىلدى.

نەچەند مۇددەت ئۆتتى ئەرسە، ئەفراسياب تەنھا، بىچارە دەرۋىش، دەرماندە بۇرۇۋئ تاغىغە ياۋۇق گۇزەرى تۇشتى. بىر غاردا ۋەتەن تۇتتى. ئۆزىنىڭ خۇداسىغە نالە ـ زارى قىلدى؛ ئەيدى: «دەرىغا، ئول پادىشاھلىغىم، ئول تاجۇتەخت، گەنج ـ خەزىنەلەرىم، ئەھلى ئەيالىم كەي خۇسراۋ ئىلكىدە نابۇد بولدى!» بەس، ئەفراسياب ئول غاردا بۇ تەرىقە فىغان، نالە ـ زارى قىلۇر ئەردى. ئاندا بىر پەرھىزكار زاھىد بار ئەردى، بۇ نالە ـ فىغانلارنى ئىشىتىپ بىلدىكىم ئەفراسيابدۇر. قوپۇپ غارغە كىردى، قولىنى باغلاپ ئالىپ چىقتى. ئول يالبارىپ، «مەن نىچۇك كىشىدۇرمەن، مەندىن نە تىلەرسەن!» دەر ئەردى. زاھىد ئىشتمەس ئەردى. ئاخىر، سۆدرەپ دەريانىڭ لەبىگە باردى. زاھىدنىڭ قولىدىن ئاجراپ، ئۆزىنى دەرياغە تاشلادى. ئول زاھىد كەي خۇسراۋغە خەبەر ئىبەردى. كەي خۇسراۋ ئۆزى ئاتلانىپ كەلدى. گۇرۇھى ئەيتىپدۇرلەركىم، سىياۋۇشنى ئۆلتۇرگەن بارسخان تىخى تىرىك، كەي خۇسراۋ ئىلكىدە ئەسىر ئەردى. ئانى كەلتۇرۇپ، دەريانىڭ لەبىدە ئەزاب قىلدىلەر ئەرسە، ئانىڭ ئاۋازىنى ئىشىتىپ دەريادىن باشىنى چىقاردى. بىر كىمەرسە كەمەند تاشلاپ گەردەنىدىن تارتىپ، دەريانىڭ لەبىگە چىقاردى. كەي خۇسراۋ ئەفراسيابغە شەمشەر تارتتى ئەرسە، ئەفراسياب ئەيدى: «سىنىڭ ئاناڭ مېنىڭ قىزىم ئەردى، ئانى بىر كۆرگۈنچە ئامان بەرگىل.» كەي خۇسراۋ ئەيدى: «ساڭا ئامان يوقتۇر» دەپ شەمشەر بىرلە

باشىنى كەستى. بارسخاننى ئىككى پارە قىلدى. ئاندىن دەريادا غۇسل قىلىپ تەھارەت قىلدى. ئاندىن يانىپ كەلدى.

بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەركىم، بەلخغە كەلدى. بەئزىسى پارسغەياندى دەپدۇرلەر. ئاندىن سىپاھ ـ لەشكەرىنى يىغىپ ئەيدى: «بۇ ئالەمدە ئانچەكى ئارزۇ ـ مەقسۇدۇم بار ئەردى. خۇداي تەئالا ماڭا مۇيەسسەر قىلدى. ئەمدى تائەت ـ ئىبادەتكە باش قويارمەن. مەن بۇ پادىشاھلىق، سەلتەنەتنىڭ ئۆھدەسىدىن چىقالماسمەن.» بەس، تەمامى لەشكەر مەلۇل ـ غەمكىن بولدىلەر، ھەر چەند سۆز ئەيدىلەر، قەبۇل بولمادى. ئەيدى: «بىلىڭلاركىم، ماڭا ئۆلمەي چارە يوقدۇر. ماڭا ئۆلگەندىن كېيىن پەيرەۋ باش قىلۇرسىزلەر، ھالا ئول ئىشلەرنى قىلغايسىزلەر.» بەس، بۇلار ئەيدىلەركىم باۋەر بولمايدۇر. ئاخىرى ئەيدىلەر: «ئۆزۈڭلار بىر كىشىنى نامزەد قىلىڭلار، تا ئانى پادىشاھ قىلغايمىز.» بەس، لەھرەسب ئاندا ھازىر ئەردى، كەي خۇسراۋ ئەۋلادىدىن ئەردى. ئانى پادىشاھ قىلدىلەر، باشىغە تاج كىيدۇردىلەر. ئول كېچە كەي خۇسراۋ غايىب بولدى، ھىچ كىم كۆرمەدىلەر، بىلمەدىلەركىم قايان بولدى. بۇ لەھرەسب، قىسسەسى كېيىن كېلۇر. ھالا، بەنى ئىسرائىل پادىشاھلارى زىكرىغە ياندۇق.

فەسلى دەستان
قىسسەئى رەجئىم پادىشاھ

سۇلەيمان ئەلەيھىس. دىن كېيىن ئوغلانلەرى رەجئىم پادىشاھ بولدىلەر. ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. نىڭ مۇلۇكلەرى زەمىنى شامدىن ھىجاز، يەمەن، تا مەغرىب زەمىن سەرھەددىغە ئەردى. ئەمما رەجئىم شامنىڭ بەئزەسى ۋە بەنى ئىسرائىلنىڭ بەئزەسىگە ھۆكۈمران ئەردى ۋە يەنە يۈز يىل پادىشاھ بولدى. ئول ئۆلدى، ئەرسە، بەنى ئىسرائىلغە ھەر تەرەفدىن پادىشاھلار خۇرۇج قىلدى. رەجئىمنىڭ بىر ئۇزلى بار ئەردى، ئەۋائىل ئاتلىغ، ئول ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھىس. نىڭ ئەۋلادلارىدىن ئىككى گۇرۇھغە سەردار بولدى، يەھۇدا نەسلىدىن، يەنە بىرى بۇن يامىن ئۇرۇغىدىن ئەردى. ئوتتۇز يىل بۇ ئىككى

گۇرۇھغە مىھتەر بولدى، ئۇل ئۆلدى ئەرسە، ئوغلى ئاسا ئاتاسى ئورنىدا ئۇل ئىككى تائىفەگە ھاكىم بولدى؛ قىرىق بىر يىل ھۆكۈم سۈردى. ھىندىستاننىڭ رەزەج ئاتلىغ بىر پادىشاھى بىرلە جەڭ قىلدى. خۇداي تەئالا ئاساغە فەتھ - نۇسرەت بەردى ئەرسە، رەزەجگە شىكەست بەردى······ ھەزرەتى ئاسا مۇنادىي قىلدىلەر، تاكى تەمامى خەلايىق چىقىپ ئۇل كافىرلار مال - ئەمۋال، سىلاھ - ياراغىنى ئالدىلەر. ھەزرەتى ئاسا يانىپ تەختدە ئولتۇردىلەر، ئاندىن يىگىرمە يىل ئۆمۈر كۆردىلەر، ئاندىن ۋەفات بولدىلەر ئەرسە، ئوغلانلەرى بەھۆە ساقەت بىننى ئاسا بىننى ئەۋئىل بىننى رەجئىم بىننى ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. ، ئۇل يىگىرمە بەش يىل پادىشاھ بولدى. ئانىڭدىن كېيىن كىليا ئاتلىغ بىر مەزلۇم پادىشاھ بولدى، تەمامى بەنى ئىسرائىل پادىشاھزادەلەرىنى ئۆلتۈردى. يەتتە يىل پادىشاھ بولدى، بىر پادىشاھزادە بار ئەردى، نەۋاش ئاتلىغ؛ بۇ نەۋاش ھەرمايىنىڭ ئوغلى ئەردى. ئۇل مەزلۇم نەۋاشنى ئۆلتۈرگەلى ئىزدەدى. نەۋاش پىنھان بولدى. بۇ يەتتە يىلدا ئوغۇرلۇقچە خەلقنى ئۆزىگە تابىئ قىلدى. ئاندىن ئۇل مەزلۇمنى ئۆلتۈردى ئەرسە، پادىشاھلىقغە ئولتۇردى. ئانىڭ داداسىنىڭ ئاناسى بار ئەردىكىم، ئۇل ماماسى بۇرادەرلەرى بىرلە ئىتتىفاق قىلىپ، نەۋاشنى ئۆلتۈرمەككە قەسد قىلدىلەر. نەۋاش ئاگاھ بولۇپ، بۇلارنى ئۆلتۈرۈپ، قىرىق يىل پادىشاھ بولدى. ئاندىن، ئەمساتىب ئاتلىغ بىر كىشى توققۇز يىل پادىشاھ بولدى. ئاندىن كېيىن ئوغلى نەۋشا ئون ئالتە يىل ھۆكۈمەت سۈردى. ئاندىن ھەرقىل بىننى ئاھار سەلتەنەت تەختىغە ئولتۇردى. بىنەھايەت ئۇلۇغ، دادگىر ئەردى. ھەق تەئالا ئاڭا پەيغەمبەر ئىبەردى، شۇئەيا ئاتلىغ. ئۇل شۇئەيا ئەلەيھ-س. غە ئىمان كەلتۈردى. بەنى ئىسرائىل تەمامى ئۇلەر فەرماندا بولدى، بۇتپەرەستلىكدىن ياندىلەر. ھەزقىل توكۇر ئەردىلەركىم پايپەلەرى ئاغرىغ ئەردى، ئۇلاغقە مىنالماس ئەردىلەر. زەمىنى بابىلدا بىر پادىشاھ بار ئەردى سەنجارىب ئاتلىغ. ئاڭا خەبەر بەردىلەركىم، بەنى ئىسرائىل پادىشاھلىقى بىر ئاقساق كىمەرسەگە قالىپدۇر. بەس، سەنجارىب لەشكەر يىغدى. شامغە ئاتلاندى ئەرسە، مۇنەججىم، كاھىنلارى ئەيدى: «ئەي پادىشاھ! ھەرقىل پادىشاھدۇركىم ئادىل، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. غە ئىمان كەلتۈرگەن. ئۇل پەيغەمبەر، خۇداغە مۇناجات قىلۇر، سەن ئاڭا بەرابەر

بولالماسسەن. » سەنجارىبغە باۋەر بولمادى. لەشكەر تارتىپ شامغە يۈردى…… ئانىڭ بىر ۋەزىرى بار ئەردى بۇختۇن نەسسەر ئاتلىغ؛ بۇ ئول بۇختۇن نەسسەردۇركىم، شام ۋە بەيتۇل مۇقەددەس ئانىڭ ئىلكىدە ۋەيران بولدى، تەمامى بەنى ئىسرائىل پەيغەمبەرلەر ئەۋلادلارىنى ئول ئۆلتۈردى ۋە ئەسىر قىلدى. ئول بۇختۇن نەسسەر سەنجارىب بىرلە كېلىپ ئەردى…… بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەركىم، بۇختۇن نەسسەر پىسرئەردى. بەس، سەنجارىب تەمام لەشكەرى بىرلە بەيتۇل مۇقەددەسغە كەلدى ئەرسە، سەنجارىبنىڭ لەشكەرىگە ھەق تەئالا دۇشەنبە كېچەسى ئۆلۈم سالىپدۇر، بەتەمام ئۆلۈپدۇر. بەس، پادىشاھ ھەرقىل، ھەزرەتى شۇئەيلە، تەمام رەئىيە ۋە فۇقرا شەھەردىن چىقتىلەر، ھەمە خەلق كۆردىلەركىم، ئول لەشكەرنىڭ مۇنداغ ئۆلۈغ تولالىقى بىرلە ئۆلۈپدۇرلەر. بەس، پادىشاھ بۇيرۇدىكىم: «سەنجارىبنى ئۆلۈكلەر ئارالىسىدىن ئىزدەپ تاپىڭلار. » ئاخىر، بىر غاردا بۇختۇن نەسسەر بىرلە تاپتىلەركىم، نە سپاھ لەشكەرى، نە ھەمراھ - چاكەرى بار. بەس، پادىشاھ بۇيرۇدىكىم، سەنجارىب بىرلە بۇختۇن نەسسەرنىڭ بوينىغە تۆمۈر زەنجىر سالدىلەر. ئول زەنجىر بىرلە شەھەرنىڭ كوچاسىدا ئالىپ يۈردىلەر؛ تا يەتمىش كۈن يۈردى ئەرسە، ھەر كۈن بىر ئارپا نان بەردىلەر. بەس، پادىشاھ بۇيرۇدىكىم، ئۇلارنى ئۆلتۈرمەي ئازادە قىلغىل، تا ئۆز قەۋمىغە خەبەر قىلغاي ۋە ھەمە پادىشاھلار بەيتۇل مۇقەددەسدىن نەۋمىد بولغاي. بەس، پادىشاھ بۇلارنى ئۆز دىيارىغە ياندۇردى…… ئون بەش يىلدىن كېيىن ھەر قىل ئەلەيھىس. ، ھەزرەتى شۇئەيا ئەلەيھىس. بىرلە ئاخىرەت سەفەرى قىلدىلەر ئەرسە، بەنى ئىسرائىلدىن مىيشا ئاتلىغ بىر پادىشاھ تەختغە ئولتۇردىلەر، ئەللىك يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. ئاندىن كېيىن ئوغلى بوسيا ئوتتۇز يىل پادىشاھ بولدى. ئاندىن ئانىڭ ئوغلى ئاقىم ئون ئىككى يىل دادخاھ سوردى. ئاقىمدىن كېيىن ئوغلى ھەشەش ئۈچ ئاي كامران بولدى ئەرسە، بەنى ئىسرائىل فەساد ئاشكارا قىلدىلەر…… ئاندىن بۇختۇن نەسسەر كەلدى، ئول پادىشاھنى ئەسىر قىلدى؛ كۆزىگە مەيل تارتتى، فەرزەندلەرىنى ئالدىدا تۇرغۇزۇپ ئۆلتۈردى. مەسجىدى بەيتۇل مۇقەددەسنى، ئول شەھەرلەرنى خەراب - ۋەيران قىلدى. بەنى ئىسرائىلنىڭ تەمام پادىشاھزادەلەرىنى ئەجەم پادىشاھىغە ئالىپ باردىكىم، ئول ۋەقتدە گۇشتاسىب

بىننى لەھرەسب پادشاھ ئەردى. بەيتۇل مۇقەددەس ۋىلايەتىنى گۇشتاسىب بۇختۇن نەسسەرگە بەردى؛ بەئزى بۇشتاسىب ئاتاپدۇرلەر.

فەسلى دەستان
قىسسەئى پادىشاھ لەھرەسب

ئانداغ ئەيتىپدۇرلەركىم، قاچانكىم لەھرەسب ئەجەمدە پادشاھ بولدى، باشىغە تاج قويدى. بىر تەخت ئەتتۇردى ئالتۇندىن، تۆرت پۇتىنى ياقۇتدىن؛ ئول تەختدە ئۆزى ئولتۇردى. سىپاھ لەشكەرىنى مەردۇمەردانەلەرنى ئىلغاپ، ئىنئى - روزانە بۇيرۇدى بۇختۇن نەسسەرنى لەشكەر بىرلە ئىراق زەمىنگە بۇيرۇدى ۋە ئەيدى: «زەمىنى ئىراق شامدىن يەمەن، ھەددى مەغرىب زەمىن تا روم سەرھەددىغە ساڭا؛ مەن بەلخدە ئولتۇرۇرمەن. تاكى تىـــرىكلەر ئەھۋالىدىن خەبەر ئالادۇرمەن.» بەس، بۇختۇن نەسسەرلەشكەرى تەمام بىرلە بەلخدىن يۇردى. تا دەريايى دەجلەگە باردى؛ دەجلەدىن ئۆتۇپ دەمەشقغە باردى. ئەھلى دەمەشق بىرلە سۇلھ قىلدى. نەچەند شەھەرلەرنى ئالدى. بىر سەردارنى بەيتۇل مۇقەددەسغە ئەلچى ئىبەردى. ئول ۋەقتدە بەنى ئىسرائىلغە ھەزرەتى داۋۇد ئەلەيھ-س. نىڭ ئەۋلادلارىدىن بىرى پادشاھ ئەردى. ئول ئەلچى بىرلە سۇلھ قىلدى. ئول ئەلچى بەنى ئىسرائىلنىڭ ئۇلۇغلارىنى گۆرۈھ ئالىپ ياندى. چۇن شەھەرى تەبەرىيەگە يەتتى ئەرسە، خەبەر كەلدىكىم، بەنى ئىسرائىل سۇلھغە پۇشمان بولۇپ، ئول پادشاھنى بىزگە خىيانەت قىلدىڭ دەپ ئۆلتۇرۇپ، جەڭ - مۇھارەبەگە تۇرۇپدۇر. ئول ئەلچى بۇ خەبەرنى بۇختۇن نەسسەرغە ئىبەردى. بۇختۇن نەسسەر جەۋاب ئىبەردىكىم: «ھەر يەرگە يىتىپسەن ئاندا توختاغىل، تا مەن يىتىپ ئۆلار ئۆزەسىگە بارۇرمەن.» بەس، ئول ئەلچى بەنى ئىسرائىلدىن ئالغان كىشىلەرنى ئۆلتۇردى. ئاندىن، بۇختۇن نەسسەر لەشكەرى بىرلە بەيتۇل مۇقەددەسغە كەلدى، تىغ تارتىپ بەيتۇل مۇقەددەس خەلقىنى قەتل ئام قىلدى؛ زەن - فەرزەندلەرنى ئەسىر - بەندە قىلدى.

بۇ ۋەقتدە بەنى ئىسرائىلغە ئەرمىيا ئاتلىغ بىر پەيغەمبەر ئىبەردى.

ھەزرەتى ئەرمىيا بۇلارنى فەساد ئىشلاردىن نەھى قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «سىزلەرگە بۇختۇن نەسسەر ئاتلىغ بىر پادىشاھ مەشرىق تەرەفىدىن كېلۇر، سىزلەرنى تەمام ئۆلتۇرۇر؛ زەن - فەرزەندىڭلەرنى ئەسىر قىلۇر. سىزلەر فەساد ئىشلارنى قىلماڭلار.» بۇلار ھەزرەتى ئەرمىيا ئەلەيھ-س. نى زىندانغە سالدىلەر ۋە نەچەند يىل قالدىلەر. تاكى بۇختۇن نەسسەر كەلدى، خەلايىقلارنى ئۆلتۇردىلەز، شەھەرنى خىراب - ۋەيران قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەرمىيا ئەلەيھ-س. نى زىنداندىن چىقاردىلەر، ئەيدىكىم: «نە كىشى سەن؟» ئەيدىلەر: «مەن خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىدۇرمەن، بەنى ئىسرائىلغە كېلىپ ئەردىم، بۇ ۋاقىئەلەرنى خەبەر بەردىم، مېنى زىندانغە سالدىلەر.» بۇختۇن نەسسەر بۇلەرغە ئىززەت - ئىكراملار قىلدى، بۇلارغە زۇلم - تەئەددى قىلماقدىن قول يىغدىلەر ئەرسە، بەيتۇل مۇقەددەس شەھرىنىڭ بۇختۇن نەسسەرنىڭ ئىلكىدىن قۇتۇلغان زەئىف - بىچارەلەرى ھەزرەتى ئەرمىيا ئەلەيھ-س. غە يىغىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەرمىيا دۇئا قىل، بىزنىڭ گۇناھىمىزنىڭ مەغفىرەتىنى خۇدادىن ئىلتىجا قىل.» بەس، ھەزرەتى ئەرمىيا ئەلەيھ-س. دۇئا قىلدىلەر. ھەق تەئالا فەرمان قىلدىكىم: «ئەگەر مېنىڭ مەغفىرەتىمنى ئۇمىد تۇتسەلەر بەيتۇل مۇقەددەسدە بولماقىنى خاھلاسالەر ئول مەسجىدىمگە پەرسەتىش قىلسۇنلەر.» بۇلار ئەيدىلەر: «ئاندا نېچۇك بولۇرمىز، مەسجىدنى نېچۇك بىلۇرمىزكىم ھەمە ۋەيران - باياباندۇر.» بەس، ئەرمىيا ئەلەيھ-س. نىڭ قاشلەرىدىن كەتتىلەر، مىسرغە باردىلەر. پادىشاھى مىسرغە ئەيدىلەر: «بەنى ئىسرائىل ھەمە پەيغەمبەرزادە، پادىشاھزادەلەردۇرمىز. بۇ بىزگە مەشرىق تەرەفىدىن بىر پادىشاھ زالىم كېلىپ، بەيتۇل مۇقەددەسنى بەتەمام خەراب قىلدى؛ ھەمە خەلقلەرنى ئۆلتۇردى. بىز سېنىڭ پەناھىڭغە سىغىنىپ كېلىپدۇرمىز.» بەس، ئول پادىشاھ بىنەھايەت ئىززەت - ئىكرام قىلدى. بۇختۇن نەسسەر بۇ ۋاقىئەنى ئىشىتىپ، مىسرغە نامە ئىبەردىكىم: «مېنىڭ نەچەند چاكەرىم قاچىپ، سېنىڭ قاشىڭغە بارىپدۇر. ئۇلارنى ماڭا ئىبەرگىل. ۋەگەرنە مەن لەشكەرىم بىرلە بارىپ مىسرنى لەشكەرىمنىڭ ئاياغىدا نابۇد قىلۇرمەن.» ئول پادىشاھ جەۋاب ئىبەردىكىم: «بۇلار ھەمە پەيغەمبەرزادە، شاھزادە ۋە ھەمەدىن ئازادەلەر؛ ساڭا چاكەر ۋە نەۋكەر ئەمەسدۇرلەر. مەن بۇلارنى ھەرگىز ساڭا ئىبەرمەسمەن.» بۇختۇن نەسسەر تەمامى لەشكەر بىرلە

مىسرغە كەلدى. ئول پادشاھ بىرلە جەڭ قىلىپ، شىكەست بەردى؛ بەنى ئىسرائىلنى ئەسىر قىلدى. ئۇلاركىم، زەمىنى شام ۋە مىسردىن قاچىپ چىقىپ ئەردىلەر. ھىجازغە كەلدىلەر، ئول يىل بەنى ئىسرائىل جوھۇدلار بىرلە مەدىنەنىڭ سەرھەددىغە كەلدىلەر. ئاندا نەچەند شەھەر بىنا قىلدىلەر: خەيبەر، خەيربەت، ۋادىلقەرى ئاتاپدۇرلەر. ئاندا بولدىلەر.

بۇختۇن نەسسەر مىسردىن يانىپ مەغرىب تەرەفىگە يۈردى، تاكى مەغرىب زەمىنگە بارىپ ھەمە شەھەرلەرنى خەراب قىلىپ، پادشاھلارنى ئۆلتۈردى. خەلقنى ھەمە قەتل قىلدى. ئاندىن يانىپ ئىراقغە كەلدى. ئاندىن دەرىيايى دەجلە لەبىگە تۈشتى. ئاندا ھەمە شەھەرلەردىن ئالغان ئەسىر - بەندەلەرى، تەمام خەزىنە - دەفىنەلەرى ھەمراھ ئەردى. ھەزرەتى دانىيال ئەلەيھ-س. نى ھەمە ئەھلى فەلەستىن بىرلە ئەسىر ئالىپ ئەردى، ئۇلار ئاراسىدا ئەردىلەر. ئانىڭ شۇم ۋە نامۇبارەك قەدەمى يەتكەن شەھەرلەر چەندان خەراب ئەردى، ھىچ چەررەندە - فەررەندە يوق ئەردىلەر. بۇلار ئاراسىدىن ھەزرەتى ئەرمىيا ئەلەيھ-س. نى بىلىپ ئەردىلەركىم، ئۇلەرنى بەندە قىلماغان ئەردى. ئەرمىيا ئىبرانى تىلىدۇر، ئەرەبى تىلدا ئاتلارى ئەزىر. ھەزرەتى ئەرمىيا ئەلەيھ-س. بەيتۇل مۇقەددەسكە كەلدىلەر. كۆردىلەركىم، ئول شەھەرلەر ھەمە خەراب - ۋەيراندۇر؛ كەنتلەرى قالۇق ۋە ئادەم فەرزەندى يوق؛ دەرەختلەرنىڭ مىۋەلەرى تۆكۈلۈپ تۇرۇپدۇر، ھىچ زىيجانغە ئانىڭدىن خەبەر يوق. بەس، چاشت ۋەقتى ئەردى، ھەۋا قىزىغ، تەنھا ۋە مەلالەتدىن كۆڭۈللەرى غەملىك، بىر دەرەخت سايەسىدە ئۇيقۇلادىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا جانلەرىنى ئالدى، ئۇلەر ئاندا ئۆلۈك يۈز يىل قالدىلەر.

بەس بۇختۇن نەسسەر زەمىنى بابىلغە كەلدى، لەھرەسب بەلخدە ئۆلگەن ئەردى، ئوغلى گۇشتاسىب پادشاھ بولغان ئەردى. بۇختۇن نەسسەرنى ئاتام دەر ئەردى. بەس، گۇشتاسىب ھەمە بەنى ئىسرائىل ئۇلۇغلارىنى بەيتۇل مۇقەددەسكە ئىبەردى، تاكى ئول شەھەرلەرنى ئاباد قىلغايلەر.

فەسلى دەستان
قىسسەئى پادشاھ گۇشتاسىب

بەس، گۇشتاسىب بەلخدە پادشاھلىقغە ئولتۇردى ئەرسە. ئاڭا ئەرز قىلدىلەركىم، زەمىنى شام، بەيتۇل مۇقەددەس، زەمىنى فەلەستىن - بۇ

شەھەرلەرنى بۇختۇن نەسسەر ۋەيران قىلغان، خەلقى ئەتىراپ ـ جانىبغە پەراكەندە بولغان، ئاندا سەبىائ ـ دەررەندەلەر ئەشيان ۋە مەكان تۇتغاندۇر. بەس، گۇشتاسىب بىسيار مەلۇل بولدى. چۇنكى ئەجەمنىڭ پادشاھلارى تەجەممۇلنى دوست تۇتار ئەردى. بەس، بۇختۇن نەسسەرنى كەلتۇرۇپ، ئورنىغە كىشى ئىبەردىكىم، ئاتى كۇرىش ئەردى؛ ئەيدى: «سەن بارىپ، ئول ئەسىرلەرنى بەيتۇل مۇقەددەسكە ئىبەرگىل؛ بۇيرۇغىل شامدا ھەر جاي ۋە مەقامدا ھەر ۋەيرانەلىككى بار ئەردى ئاباد قىلسۇنلەر. مەن ئۆز خاھىشلەرىچە ئۆز ئەۋلادلارىدىن پادشاھ قويارمەن.» بەس، ئول كۇرىش زەمىنى بابىلغە كەلدى، تەختغە ئولتۇردى، مۇنادىي قىلدۇردىكىم: بەنى ئىسرائىلدىن بەيتۇل مۇقەددەسكە بارسۇن، ئول دىيارنى ئاباد قىلسۇن! بەس، ئانچەكى بەنى ئىسرائىلدىن ئەسىرلەر بار ئەردى، ھەمە يىغىلدىلەر. بىسيار خەلقلەر جەمئ بولدىلەر. كۇرىش ئۇلارغە لۇتف ـ مەرھەمەتلەر قىلدى، ئۆز ۋەتەنلەرىگە ياندۇردى. ھەزرەتى داۋۇت ئەلەيھ.س. نىڭ ئەۋلادلارىدىن بىرىنى پادشاھ قىلدى. بەس، بەيتۇل مۇقەددەسكە كېلىپ، ئانچە ئاباد قىلدىلەركىم، ئىلگەركىدىن زىيادە ئاباد بولدى.

بەس بۇختۇن نەسسەر بەلخدە گۇشتاسىب قاشىدا بولدى ئەرسە، گۇشتاسىب سەرزەنىش قىلدى؛...... ئەمما ئۇقۇبەت قىلمادى. چۇنكى بۇختەن نەسر گۇدەرز ئەۋلادىدىن، ئەجەم ۋىلايەتىدە ئۇلۇغ ئەردى. لەھرەسىبغە ۋە پادشاھلارغە خىزمەت قىلغان ئەردى. ئانىڭ قىسسەسى يەنە كېلۇر. گۇشتاسىب بىنەھايەت ئادىل ئەردى. مەشرىقدىن مەغرىبغە تەمام ئالەمنى ئاباد قىلدى. ئاتەشپەرەستلەر دىنىغە ھېچ پادشاھ مۇنىڭدەك نۇسرەت بەرمەدى. ئاتەشپەرەستلەرنىڭ بىر پەيغەمبەرى بار ئەردى زەردۇشت ئاتلىغ. ئول ھەزرەتى ئەزىر ئەلەيھ.س. نىڭ شاگىردلەرىدىن ئەردى، ھەزرەتى ئەزىرغە خىلاف قىلدى ئەرسە، ئۇلەردۇئابى بەد قىلدىلەر. خۇداي تەئالا ئانى خەلقغە بائىسى فىتنە قىلدى. بەنى ئىسرائىل ئانى قوغلادىلەر ئەرسە، ئىراقغە باردى. گۇشتاسىب قاشىدا بولدى ۋە پەيغەمبەرلىك دەئۋا قىلدى، ئەيدى: «مېنى خۇداي تەئالا ساڭا پەيغەمبەر ئىبەردى. بۇ ئاتەشپەرەستلىكنىڭ خۇداي تەئالاغە خۇش كەلدى.» بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ئاتەشپەرەستلىكنى، مۇغ خەلقى دىنىنى ئول پەيدا قىلدى. ناسەزا ئىشلارنى ئول پەيدا قىلدى. بۇ زەردۇشت

ھەزرەتى ئەزىرئەلەيھـىس. دىن نەچەند ئەلامەتلەرنى كۆرۈپ ئۇرگەنىپ ئەردى؛ چەندان رەمزلەر ۋە يەنە سىھر ـ جادۇلۇقدىن ھەم بىلۇر ئەردى. ئۇل كىتابىنى «ياژىندە ۋاستا» ئاتادى، بىسيار چوڭ كىتاپ ئەردى.

بەس، گۇشتاسىبدىن كېيىن بەھمەن پادشاھ بولدى.

فەسلى دەستان
قىسسەئى بەھمەن بىننى ئىسفەندىيار روينەتەن

بەس، بەھمەن تەختغە ئولتۇردى ئەرسە، تەمام پادشاھلارغە ئەلچى ئىبەردى. ھەمە جەھان پادشاھلارى ئاڭا ئىتائەت قىلدىلەر. بەنى ئىسرائىل شامدا بىسيار بولۇپ ئەردىلەر. تەمام شەھەرلەرنى ئاباد قىلىپ ئەردىلەر؛ ھەزرەتى ئەزىر ئەلەيھـىس. ۋەفات بولغان ئەردىلەر. بەنى ئىسرائىلدىن ئۆزلەرىگە بىرنى پېشۋا تىكىپ، «تەۋرات» ئەھكامىنى تاشلاغان ئەردىلەر. بەھمەن ئەلچى ئىبەردى. ئۇل پادشاھلەرى بەھمەننىڭ ئەلچىسىنى ئۆلتۇردى ئەرسە، بەھمەن غەزەب قىلىپ، بۇختۇن نەسسەرنى چىرلادى؛ ئەيدى: «بابىل، ئىراق ۋە شام تا مەغرىب زەمىنغە پادشاھلىقنى ساڭا بەردىم. ۋە يەنە شامغە بارغىل، بەيتۇل مۇقەددەسنى خەراب قىلغىل؛ ئىلگەرى ھەم ۋەيران قىلىپ ئەردىڭ. لەشكەرىمدىن خاھلاغانچە ئالىپ بارغىل.» بۇختۇن نەسسەر لەشكەردىن ئەللىك مىڭ كىشىنى ئىلغاپ ئالدى؛ پەھلىۋانلاردىن ئۈچ يۈز، دانىشمەند ۋەزىرلەردىن ئۈچ كىشى ئالدىكىم، بىرى دارنوش ـ مەھدىننىڭ ئوغلى، يەنە بىرى ئانۇرنىڭ ئوغلى، ئۈچۈنچى ئاخنوس. بىر بىلدا بۇ لەشكەرنى جابدۇپ راست قىلدى. ۋە يەنە سەنجارىبىنىڭ ئۇرۇغىدىن بىرى بابىلدا قالغان ئەردى، ئۇل مىسرغە پادشاھ بولغان ئەردى. بەس، ئۇل ئادەم بۇ خەبەرنى ئىشىتىپ مىسردىن بىسيار لەشكەر بىرلە كەلدى. بەس، بۇختۇن نەسسەر ئاڭا بىسيار ئىززەت ـ ئىكرام قىلدى؛ ئاڭا لەشكەر بېرىپ، بەيتۇل مۇقەددەسكە چاپاۋۇل ئىبەردى. ئاندىن ئۆزى باردى. بەيتۇل مۇقەددەسنى ئانچە غارەت ـ ناراج قىلدىلەركىم ئۇلەرغە چوڭ ئادەم ۋە مەزلۇم كىشى ھەم

قىزبالادىن بۆلەك يۇزمىڭ ئوغۇل بالا ئەسىر تۇشتى. ئاندىن يانىپ شامنىڭ دەشتىگە تۇشتى ئەرسە، بۇختۇن نەسسەر يارلىغ قىلدى، سۇرىدە تۇفراغ ئالىپ بەيتۇل مۇقەددەس شەھەرىگە سالسۇن. بەس، ھەركىمدە بىر سۇر بار ئەردى، تۇفراق ئالىپ سالدىلەر. شەھەر تۇفراق ئاستىدا قالدى. ئانداغكى، ئىراقغە كېلىپ تەختكە ئولتۇردى. ئول بەھمەن ئەلچىسىنى ئۆلتۇرگەن پادشاھ بۇئيا بىننى قاقىم ئەردى. ئانى ئوغلى بىرلە تىرىك ئالىپ كېلىپ ئەردى. ئوغلىنى ئۆلتۇرۇپ، ئانىڭ كۆزىگە مەيل تارتىپ، ئەلچىنى ئۆلتۇرگەن بۇدۇر دەپ، بەھمەنگە ئىبەردى. بەھمەن بىسيار ستايەشلەر قىلىپ، ئىراق ۋە بابىلنى ئاڭا جوادۇ قىلىپ بېرىپ نامە ئىبەردى. بۇختۇن نەسسەر تەختىدە بەرقەرار بولدى ئەرسە، يۇزمىڭ ئوغۇلنى بەنى ئىسرائىلدىن ئىلغاپ، بەندەلىك تەرىقەسىدە ئۆزىنىڭ خىزمەتىگە قويدى. ھەزرەتى دانيال ئەلەيھ.س. بۇ ئوغۇللار جۇملەسىدە نارەسىدە ئەردىلەر. ۋە يەنە ئالتە مىڭ ئوغۇلنى سەرھەڭلەرغە بەخشش قىلدى. قىرىق يىلدىن كېيىن ئىراقدا ئۆلدى. ئانىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى، ئورنىدا ئول پادشاھ بولدى. بەھمەن ھەم پادشاھلىقنى ئاڭا بەردى. ئول يىگىرمە ئۈچ يىل ئۈمۈر كۆردى. ئانىڭدىن كېيىن ئوغلى بەلت نەسسەر تەختغە ئولتۇردى. بىر يىل پادشاھ بولدى ئەرسە، فەسادلار قىلدى. بەھمەندىن يۇز ئۆيۇرمەك قەسد قىلدى. بەھمەن ئاگاھ بولۇپ، دارنوش دانىشمەندكە نامە ئىبەردى، بەلت نەسسەرنى ئۆلتۇرۇپ، تاج ـ تەختى ۋە مۇلك ـ ۋىلايەتىگە تەسەررۇف قىلغايسەن. دارنوش بەلت نەسسەرنى ئۆلتۇرۇپ، ئۈچ يىل پادشاھ بولدى. بۇ خەبەر بەھمەنگە يەتتى ئەرسە، بىسيار شاد بولدى؛ نامە ئىبەردىكىم، پادشاھلارنىڭ ئىشىنى ۋە ئەدەبلەرىنى بىجا كەلتۇرۇپ، مۇنداغ داد ـ ئەدل قىلغاي. ئۈچ دانىشمەندلەردىن بىرى بەھمەن قاشىدا ئۆلدى ئەرسە، يەنە بىرى – ئاخىنوسنى ئالىپ كەلدى. ئول بەھمەن قاشىدا ئەردى. ھىندىستان پادشاھى بەھمەنگە ياغى بولدى. بەھمەن ئاخىنوسغە لەشكەر بېرىپ، ھىندىستانغە بۇيرۇدى. ئاخىنوس بارىپ جەڭ قىلىپ، ئول پادشاھنى ئۆلتۇردى ئەرسە، بەھمەن ھىندىستاننى ئاڭا بەردى. دارنوش ئىراقدا ئۆلدى. بەھمەن ئىراق، بابىلنى ھەم ئاڭا سپارىش قىلدى. ئەيدىكىم: «ھىندىستانغە كىشى قويۇپ، ئىراقدا ئولتۇرغايسەن. چۇنكى سەندەك دانىشمەند جەھاننىڭ ئوتراسىدا بولغاي.» بەس، ئاخىنوس ئىراقدا بولدى. نەچچەند يىل بولدى ئەرسە، ئالەمنى ئاباد

قىلدى، ئۇل بەنى ئىسرائىللارنى ئازاد قىلدى؛ ئىززەت ـ ئىكرام بىرلە شاد قىلدى. ئانىڭ بىر ئۇلۇغ كۆجىدىن گۇناھ ۋاقىئ بولدى ئەرسە، ئانى ئۆلتۈرۈپ، بەنى ئىسرائىلدىن ئەسىرۇ ئاتلىغ بىر خاتۇن ئالدى. ئانىڭدىن بىر ئوغۇل تاپتى، ئاتا ئۇل دانىشمەند كىبىرىسىنىڭ ئاتىنى قويدى. ئەيدىكىم: «ئۆز قەۋمىمدىندۇر، پەيغەمبەرزادەدۇر.» بەس، ئاخىنۇس ئۆلدى ئەرسە، ئوغلى پادىشاھ بولدى. بەنى ئىسرائىلنىڭ ئالىملارى ۋە ئۇلۇغلارىغە بىنەھايەت ئىززەت قىلۇر ئەردى. ئەمما، بەھمەندىن قورقۇپ، بەيتۇل مۇقەددەسكە ئىبەرەلمەس ئەردى. بەنى ئىسرائىلغە ئانامىنىڭ قەۋمى دەپ، بىنەھايەت پىش كېلۇر ئەردى.

ھەزرەتى دانىيال ئەلەيھىس. چوڭ بولدىلەر، ئۇلەرنــــى ھەق تەئالا كىبىرىسغە پەيغەمبەر ئىبەردى. ئانى ئىمانغە دەئۋەت قــــلدىلەر ئەرسە، مۇسۇلمان بولدى، ئاتەشپەرەستلىكدىن ياندى. ئەمما بەھمەندىن پىنھان تۇتار ئەردى. قاچانكىم ئون ئۈچ يىل ئۆتتى، بەھمەن ئۆلدى، ئاندىن كېيىن دىنى ئىسلامنى ئاشكارا قىلدى، تەمام خەلقنى دىنى ئىسلامغە بۇيرۇدى. ھەزرەتى دانىيال ئەلەيھىس. نى قازى قىلدى. تەمامى خەلقغە تەۋرات شەرئەتى ھۆكمىنى جارى قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى دانىيال ئەلەيھىس. رۇخسەت تىلەدىلەركىم، بەيتۇل مۇقەددەسكە بارغايلەر؛ ئۇل مەسجىد ۋە شەھەرلەرنى ئاباد قىلغايلەر. رۇخسەت بەرمەدى، ئەيدى: «ئەگەر سەندەك ياخشىلاردىن يۈزمىڭ بولسە، ھەمەسى ماڭا كېرەكدۇر.» ئەمما بەنى ئىسرائىلنىڭ ھەمەسىنى بەيتۇل مۇقەددەسكە ياندۇردى. بۇختۇن نەسەر ئەسىر قىلغالى يەتمىش يىل بولۇپ ئەردى. بۇلار بارىپ، يەنە ئاباد قىلدىلەر. ھەزرەتى دانىيال ئەلەيھىس. يىگىرمە ئىككى يىل كىبىرىسنىڭ قاشىدا بولدىلەر، ئاندىن (كىبىرىس) ۋەفات بولدىلەر ئەرسە، بەيتۇل مۇقەددەسكە كەلدىلەر. نەچەند يىل ئاندا خۇدا ۋەندى ئالەمگە ئىبادەت قىلدىلەر.

فەسلى دەستان
قىسسەئى سەبا پادىشاھلارى

كەيكاۋۇس زەمانىدىن تا روزگارى بەھمەن كەلتۈرۈپدۇرلەركىــــم، قاچانكىم، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. بىلقىــــسنــــى ئالدىلەر، سەبا ۋىلايەتىدىن تا مەغرىب زەمىن سەرھەددىغە ئۇلەرنىڭ ئەردى. بەس، ۋەفات

بولدىلەرئەرسە، ئەرەبدىن ياسىر بىننى ئۆمەر بىننى بەئفەر ئاتلىغ بىركىمەرسە، سەبا ۋىلايەتىگە پادىشاھ بولدى. سەبا خەلقىدىن ئۇلۇغ پادىشاھلار ئەۋلادىدىن ئەردى. ئول خەلقنى ئەتراف ـ جەۋانىبدىن يىغىپ، دۈشمەن مۇخالىفلاردىن ئاسراپ، ئاباد قىلدى؛ ئەلۋان تۈرلۈك نېئمەتلەر فەراۋان قىلدى ئەرسە، ئەرەب خەلقى ياسىرنى ـ نەئىم ئاتادىلەر. يەمەن پادىشاھلارى ھەمە ھەمىدەلەر ئەردىلەر. بۇ ھەم ھەمىدە نەسلىدىن ئەردى.

بەس، سەبا ۋىلايەتىدىن پادىشاھلىقى ئاشىپ، تەمام يەمەن پادىشاھلارىنى ئالىپ، تا ھەددى مەغرىبغە پادىشاھ بولدى. بۇ ۋىلايەتلەرنى ئاباد قىلدى. ھەر بار باياۋانلارنى سەير قىلۇر ئەردى. تا بىر كۈن باياباندا قۇم دەرياسىغە كەلدىكىم، سۇدەك رەۋان يۈرۈپ تۇرار ئەردى؛ ئاندىن ئۆتمەك ئىھتىمالى يوق ئەردىكىم: «ئەلبەتتە ئىھتىيات بىرلە يول تاپىڭلار، ئۆتكەيمىز.» ھىچ يەردە قۇم يوق يول تاپمادىلەر. ھەمراھ بىر خېشاۋەندى بار ئەردى، ئۆمەر ئاتلىغ، بىنەھايەت دەلىر ـ مەردانە. ئاڭا ئەيدى: «بۇ قۇمدا مىنى باشلاپ يۈرگىل، ئارقاڭدىن ئۆتكەيمەن.» بەس، ئۆمەر ئول قۇمغە كىردى ئەرسە، دەرياغە چۆمگەندەك يوق بولۇپ كەتتى. بەس، ياسىر ئول يەردە بىر بۈت ئەتتۈردى مىسدىن، ئانى بىر تاش ئۈزرە تۇرغۇزدى، سىينەسىگە بۇ خەتنى نەقش قىلدۇردىكىم: «مۇنى يەمەنگە پادىشاھ ياسىرىن نەئىم ھەمىدە قويغاندۇر، مۇندا كېلىپ يول تاپالماي يانغاندۇر؛ ھەر كىم مۇندا بۇ قۇمغا دەلىر بولماغاي، ئەلبەتتە بۇ يەردىن يانغاي.»

ئاندىن، يانىپ يەمەنگە كەلدى، ئاندا ئۆلدى. ئانىڭدىن كېيىن تەبەئ ئاتلىغ بىر كىشى پادىشاھ بولدى. تەبەئ بىننى زەيد بىننى ئۆمەر بىننى تەبە ئ. بۇ ـ تەبەئ ئۇلارنىڭ لەقەبىدۇر، بى دوغالات ئەردى، ھەركىمكى يەمەنگە پادىشاھ ئەردى، تەبەئلەرنىڭ ئەۋلادى ئەردى. ئۇلارنىڭ ئاتى تەبەئ بولسۇن خاھ بولماسۇن، تەبابغە دەرئەردىلەر. ئانداغكى، ئادلاردىن كېيىن مىسرغە پادىشاھ بولغانلارغە ئىملاق ئات قويدىلەر، ئۇلارنى ئىمالىقە ئاتادىلەر. بۇ كېيىنكى تەبەئ ئەردىكىم، ياسىردىن كېيىن پادىشاھ بولدى، كۈنىيەتى ئەبۇكەرب ئەردى. قاچانكىم يەمەنگە پادىشاھ بولدى ئەرسە، ھەر تەرەفكە يۈزلەنسە، نۇسرەت تاپار ئەردى؛ ھەر شەھەرنى ۋە پادىشاھنى خاھلاسا ئالۇر ئەردى. ئانى يەمان ئاتار ئەردىلەر. گۇشتاسىب زەمانىدە يەمەنگە پادىشاھ

ئەردى. بەھەن روزگارىدا ئىراقغە لەشكەر تارتىپ باردى ئەرسە، بىر بايابانلىن چىقىپ، كۆھى تەيدىن ئۆتۈپ، بىر يەرگە كەلدى، كۆردىكىم خىيرە ئاتارلەر. بىر گۆشەدىن ئاندا كىلۈر ئەردى، ئاندا يول يۈتۈردى ئەرسە، ھەيران بولدى. ئول يەرگە خىيرە ئات قويدى. ئاندىن يول تاپىپ ئۆتۈپ ئىراقغە كەلدى. گۆشەئى ئەنباردىن ئۆتۈپ، دەريايى دەجلەگە كەلدى. مەۋسىل يولى بىرلە لەشكەرنى باشلاپ ئازەربايجانغە كىلىپ، ئانداقى تۈركلەر بىرلە جەڭ قىلدى؛ ئۆلارنىڭ تولاسىنى ئۆلتۈرۈپ، ئەسىر قىلىپ، ئول ئەنبار ۋە مەۋسىل يولى بىرلە يەمەنگە يانىپ كەلدى. ئانىڭ لەشكەرىدە ھەر يەردىن بار ئەردى: ئەرەبدىن بەنى ئەلا، لەھم، ھەلام ۋە قۆزائە خەلقىدىن ئاڭا لەشكەر ئەردى. ھەر دىيارلارنى ئالىپ يانسە، ئول لەشكەردىن بىر مۆنچەسىنى ئاندا قويار ئەردى. تاكىم ئاندا ئىمارەت قىلىپ ئۆلتۈرۈر ئەردى. ھەمە پادىشاھلار ئانىڭدىن قورقار ئەردى. بەس، ھەمە پادىشاھلار ئاڭا ئەلچى ئىبەردىلەر؛ چەندان تۆھفە - سوغالار قىلدىلەر. ئۆد، ئەنبەر، مىشك، زەفەر، ھەر دىياردىن تۆرفە - ئەجايىب مەتائلارنى ئەلچىلەردىن ئىبەردىلەر.

بەس، ھىندىستان پادىشاھىنىڭ ئەلچىسىگە ئەيدى: «بۇ تەرىقە ئەجايىب نەرسەلەر ھىندىستاندادۇرمۇ؟» ئەلچى ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، بۇ نەرسەلەر ھىندىستاندا يوقتۇر، لىكىن چىنىستاندادۇر. نە ياخشى دىياردۇركىم ھەمە شەھەرلەرى ئاباد، خەلقى غەم - مىھنەتدىن ئازاد، سۆلارى ھەمىشە جارى ۋە نازا، ئەجايىب نەرسەلەر بىئەندازە.» بەس، ئول ئەلچى ئۆنداغ تەۋسىف قىلىپ ياندى. تەبەئ چىنىستانغە قەسد قىلدى. تەمام ھەمىرلەر لەشكەرىنى يىغىپ، كابىل بىلە ھىندىستاندىن ئۆتۈپ، ئول ۋىلايەت سەرھەددىغە تۈشتى. سابىت ئاتلىغ بىر سەردارنى بىسيار لەشكەر بىرلە چىنغە ئىبەردى. چىن ماچىن پادىشاھى ئاڭا شىكەست بەردى. بەس، تەبەئ ئۆزى ئاتلانىپ، تۈركىستاننىڭ يولى بىرلە تۈبەتكە كەلدى. ئەرەبدىن ئون ئىككى مىڭ كىشىنى تۈبەتدە قويدى. بۇ فىكرىدەكىم، ئەگەر شىكەست تاپساق مۇڭا قوشۇلغايمىز. ئاندىن بارىپ ئول پادىشاھ بىرلە جەڭ قىلدى. بىسيار خەلقنى، پادىشاھنى ئۆلتۈردى؛ تەمام شەھەرلەرنى تاراج قىلدى، ئالغان ئالتۇن - كۆمۈش، لەئل - جەۋاھىرنىڭ نەھايەتىنى كىشى بىلگەلى بولماس ئەردى. ئاندىن ھىندىستان يولى بىرلە يەمەنگە كەلدى. ئاندىن ئۆلدى. ئول تۈبەتدە قويغان لەشكەرى

ئاندا قالدى. ھالاھەم تۈركىستاندا ئەرەب خەلقى باردۇركىم، بۇ ئەبەد بارىپ كەلگۈچە يەتتە يىل ئۆتتى.

فەسلى دەستان
قىسسەئى بەھمەن بىننى ئىسفەندىيار ئوغلى داراب

ئەجەم پادشاھلارى ۋاقىئەسىدە ئۆتتىكىم، گۇشتاسىبدىن كېيىن بەھمەن پادشاھ بولدى. بۇ بەھمەننىڭ لەقەبى ئەردەشىر ئەردى. ئادىل ئەردى، ئەمما ئاتەشپەرەست ئەردى، تەۋازۇئلۇغ ئەردى. ھەر نامە ئىبەرسە، تەۋۋەلىدە ئەيتۇركىم: «مەن ئەردەشىر ئابدۇللاھ خادەمۇللاھ ئەسسائىي لىئەمر ئىبادۇللاھ، يەئنى ئەردەشىر خۇدانىڭ بەندەسى، خىزمەتكارى، خۇدانىڭ بەندەلەرىنىڭ ئىشى - ھاجەتىگە سەئى قىلغۇچى،» دىگەن بولۇر. ئانىڭ ھىكمەت كىتابلارى بار ئەردى. ئانىڭ ۋەقتى ئەردەشىر زەمانىدىن ئابدان ئەردى. كۇنىيەتى ئەبۇ ساسان ئەردى. ئوغلىنىڭ ئاتى ساسان ئەردى. بىر قىزى بار ئەردى ھۇماي ئاتلىغ؛ ئاناسى بار ئەردى ئەسبورەيان ئاتلىغ، بەنى ئىسرائىل پادشاھى تالۇتنىڭ فەرزەندلەرىدىن. ئول ئىسفەندىيارنى رۇستەمنىڭ ئۆلتۈرگەنىنى بىلۇر ئەردى. بىنەھايەت تەدبىرلىك ۋە ئاقىل ئەردى. قاچانكىم، ئول سەلتەنەت تەختىدە بەرقەرار بولدى ئەرسە، ئاناسى ئەيدى: «ئەي بەھمەن، ئەمدى ئاتاڭ ئىسفەندىيارنى تەلەب قىلغايسەن.» بەس، بىجاندىل قەبۇل قىلدى. لەشكەر تارتىپ سىپىستانغە باردى. رۇستەمنىڭ ئوغلى فەرامەرز بىرلە جەڭ قىلىپ، ئانى ئۆلتۈردى. تەمامى زابۇلىستاننى ۋەيران قىلدى. بىسيار مال - ئەمۋاللارنى ئالىپ بەلخغە كەلدى. نەچەند يىلدىن كېيىن رومىيەگە باردى. لەشكەر بىرلە جەڭ قىلىپ، زەفەر تاپىپ ياندى. ئاخىر ئۆمرىدە ھۇماينى ئالدى. ئانداغكى، مۇغلار دىنى بۇ ئەردى. ھۇماي بەھمەندىن ھامىلە بولدى. بەھمەننىڭ ئۆلەر ۋەقتى يەتتى. ھۇمايغە ئەيدى: «مەندىن كېيىن پادشاھلىقنى خاھ قىز خاھ ئوغۇل بولسۇن، قورساغىڭداقى بالاغە بەرگەيسەن.» بەس، تەمام خەلقنى يىغىپ گۇۋاھ

قىلىپ، قىزنى تەختكە ئولتۇرغۇزدى، تاجنى بالاسىغا قويدى. تەمام خەلق ئاننىڭ ياخشىلىقىدىن، داد - ئەدلىدىن يەكسان قەبۇل قىلدىلەر. بەھمەن ئۆلدى، ئۆلۈم مەئرىكەسىنى ئوزاتىپ، ماتەمدارلىق رەسىم تەرىقەسىنــــى تۈگەتىپ، ھۇماينى تەختكە ئولتۇرغۇزدىلەر. بائىتتىفات ئەيدىلەركىم: «بۇ مەلىكە بىنەھايەت ئادىلدۇر. ئەگەر بالاسى تۇغۇلۇپ، چوڭۇپ، ياخشى كىشى بولسە خوبدۇر، ۋەگەرنە مۇنداغ بولماسا، بۇ مەلىكە بىزگە كىفايەتدۇر.» بەھمەننىڭ يەنە ئىككى قىزى بار ئەردى، بىرى دوخت، يەنە بىرى قەرەڭ؛ بۇلار ھەم ھۇمايغە مۇۋافىق بولدىلەر. ئوغلى ساسان كۆردىكىم، تەمام خەلق ھەمشىرەسى ھۇماينى تەختكە ئولتۇرغۇزدى ئەرسە، پادشاھلىقدىن مۇتلەق نەۋمىد بولۇپ، خەلق ئاراسىدىن چىقىپ، بىر تاغدا سەۋمەئە ئېتىپ، ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى. نەچەند قويلارى بار ئەردى، ئانى باقىپ يۈرۈر ئەردى. خەلق گۇمان قىلۇرئەردىكىم، ساسان ئاخىر جەڭ قىلىپ، پادشاھلىقنى ئالۇر. بەس، ساسان بۇ ئەتۋار بىرلە كۆرۈپ ئۈمىد ئۈزدىلەر. ئەيدىلەر: «بۇ پادشاھ نەسلى ئەمەس.»

بەس، ھۇماي توققۇز ئايدىن كېيىن بىر ئوغۇل تۇغدى ئەرسە، فىكر قىلدىكىم، پادشاھلىق قولۇمدا تۇرماس، مۇنى ئۆلتۇرگەيمەن. يەنە تاقەت قىلماي، ئانى پىنھان قىلدى. خەلققە «بويۇمدىن تۈشتى» دەپ بىلدۇردى. ئانى ساندۇق ئەتتۇرۇپ، بىسيار جەۋاھىر - گەۋھەر ھاي پۇر قىممەت بىرلە ساندۇققە سالىپ، شىكافلارىنى مەھكەم قىلىپ، دەريايى بەلخغە تاشلادىلەر. دەريا لەبىدە بىر ئۈشتەگەر ئۆز مەشغۇللۇقىدا ئەردى. ساندۇق ئاقىپ كەلدى. دەرھال ئۆزىنى دەرياغە تاشلاپ، ساندۇقنى ئالىپ چىقتى، ئىگىنىگە يۈرگەپ ئۆيىگە ئالىپ كەلدى. كۆجى ئەيدى: «بۇگۈن نېچۈكدىن پات كەلدىڭ؟» ئول ساندۇقنى ئالىپ كۆرسەتتى. ئىشىكنى ئېتىپ، ساندۇقنى ئاچتىــــلەر. كۆردىلەركىم بىسيار مال بىرلە بىر بالانى قويۇپدۇرلەر. كۆجىگە ئەيدى: «ھەق تەئالا بىزگە بۇ ئوغۇلنى بېرىپدۇر، كۆرگىلكىم، خۇدايىم نە ئەتا ۋەكەرەم قىلىپدۇر.» ئول بالانى ياخشى پەرۋەرىش قىلدىلەر. سۇدىن تاپغان ۋەجھىدىن «داراب» ئات قويدىلەر. تا سەككىز ياشغە كەلدى ئەرسە، بىر كۈن ھۈنەر ئۆرگەتمەك ئۈچۈن دوكاندا قويدى. داراب دوكاندا ئولتۇرماي قاچتى. ئاتاسى سوقتى. داراب ئەيدى: «سەن ئاتام ئەمەس، سىنىڭ ھۈنەرىڭنــى

ئۆرگەنمەسمەن. مېنى مەكتەپكە بەرگىل. تا ئىلىم - ئەدەب دانىش كەسب قىلىۋرمەن.» بەس، دارابنى مەكتەپكە بەردى. ئىلىم - ھېكمەت بەركەمال بولدى. ئاندىن ھۇمايىنىڭ سىپەھسالارىغە نەۋكەر بولۇپ، لەشكەردارلىق، خەنجەرگۇدازلىق رەسىم - ئايىنلارنى تەئلىم ئالدىلەر. بەس، يىگىرمە ياشقە كىردى، جۇۋانە بولدىكىم، مانەندى بولماغاي، پەھلىۋان چىقتىكىم، ھەمتا ۋە رابەندى چىقماغاي؛ بىنەھايەت خۇش فەھىم ۋە ھەممەتلىك، دىلاۋەر شۇجائەتلىك ئەردى. بىر كۇن ئەندىشە قىلدىكىم: «مەن بۇ ئادەمنىڭ ئوغلى ئەمەسدۇرمەن، چۇنكى ئانىڭ مېھرى مېنىڭ كۆڭلۈمدە يوقتۇر، مېنىڭ ھېچ ئەۋزائ - ئەتۋارىم ئانىڭدا يوقدۇر.» بىر كۇن، ئۇشتەگەر داراب بىرلە جەدەل قىلدى ۋە ئەيدى: «مەن ئاتاڭدۇرمەن، مېنىڭ فەرمانىمنى تۇتماسسەن! بارىپ ئاناڭدىن سورغىلكىم ئاتام كىمدۇر دەپ؟» ئۇشتەگەر دوكانغە چىقتى، داراب ئۆيگە كەلدى، ئىشكىنى ئەتتى؛ شەمشەرنى قولغە ئالدى، ئول مەزلۇمنى قورقۇتۇپ ئەيدى: «راست ئەيغىلكىم، ئاتام كىمدۇر؟ ئەگەر راست ئەيتۇرسەن مەندىن قۇتۇلۇرسەن، ۋە گەرنە مەن بۇ شەمشەرى زەھەر ئالۇدە بىرلە سەندىن دەمار روزگار چىقارۇرمەن. باشىمنى ئالىپ كەتكەنىمچە بارۇرمەن!» بەس، ئول مەزلۇم ئەۋۋەلدىن ئاخىرغە بەيان قىلدى. داراب شەمشەرنى غىلافغە سالىپ، ئەيدىكىم: «ئول دۇررگەۋھەردىن ھېچ نەرسە قالدىمۇ؟» ئەيدى: «باردۇر.» داراب ئەيدى: «كەلتۇرگىل.» مەزلۇم بارىپ بىر مۇنچە دىنار، بىر مۇنچە دۇرر - گەۋھەر كەلتۇردى. داراب ئالىپ چىقىپ، سىلاھ ۋە ئات - ياراغ ئالىپ، ئۆزىنى جابدۇدى. مۇسەللەھ ۋە مۇكەممەل بولۇپ، ئۆزىنى ياقاغە ئالغاي.

ھۇماي بەلخدىن ئول سىپەھسالارغە نامە ئىبەردىكىم ئاڭا نەۋكەر بولۇپ ئەردى. ئەيدىكىم: «لەشكەر ئالىپ پالان كۇنى كەلگەي ۋە پالان يەردە تاپىشغايمىزكىم مەن رومغە قەسد قىلىپدۇرمەن.» سىپەھسالار دارابغە خەبەر ئىبەردىكىم، مۇندا كەلگەيسەن. بەس، داراب فەرمان تۇتۇپ، ياراغ - جابدۇغىنى ئالىپ، ئول ئاتا - ئاناسى بىرلە خوشلاشىپ، ئول سىپەھسالار لەشكەرى بىرلە بەلخكە كەلدى. بەس، لەشكەرنى قەرارگاھدا تۇشۇرۇپ، بىر كۇن يەسال قىلدىلەر ئەرسە، ئۇچ يۈز مىڭ ئاتلىغ سەرھىساب باردى. ھۇماي لەشكەرگە روزانە بىرۇر ئەردى. بەس، سىپەھسالار دارابنى ھۇماي قاشىغە

ئالىپ باردى، تاكىم ئاڭا ھەم روزانە تەئىن قىلغان. بەس، ھۆمايىنىڭ نەزەرى دارابغە تۈشتى ئەرسە، كۆزىدىن ياش رەۋان بولدى؛ ئانالىق مېھرى ـ شەفقەتى تومۇرى ھەركەتكە كەلدى، مۇھەببەت شىرى پىستانلارىدىن ئاقا باشلادى. ئەيدى: «بۇ جۇۋان كەيانىي مەنزەر. قايدىندۇر؟» سىپەھسالار ئەيدى: «بىلمەسمەن، ئەمما نەچەند مۇددەتدۇركىم ماڭا نەۋكەرلىك قىلۇر، رومغە بارماقغە دەلالەت قىلۇر.» ھۆمايىنىڭ كۆڭلى ئۆرتەندىكىم، ئەگەر مەن ئوغلۇمنى پەرۋەرىش قىلسام ئەردى، ھالا مۇنداغ بولغاي ئەردى.» بەس، دارابغە سەرپاي قىلدى. ئاندىن لەشكەرگە يارلىغ قىلدىكىم: «تەمام لەشكەر دۇشنەۋازنىڭ بولسۇنلەر مەندىن ئۆزگەگە تابىئ.» بۇ دۇشنەۋاز لەشكەرنى ئالىپ يۈردى تاكى رومغە يەتتىلەر ئەرسە، قەيسەرى رومنىڭ ھەم لەشكەرى مۇھەييا ئەردى. چىقىپ لەشكەر ئالدىغا تۈشتى. ئەرتەسى ئىككى تەرەفدىن سەف ئارەستە قىلدىلەر ۋە جەڭ تۈزدىلەر. ئىككى لەشكەر ئالىشىپ ئانداغ جەڭ قىلدىلەركىم، زەمانەنىڭ كۆزى مۇنداغ جەڭنى دۇبارە كۆرمەگەندۇر. داراب ئانچە شۇجائەتلىك، پەھلىۋانلىق كۆرگۈزدىكىم، تەمامى لەشكەر تەھسىن ـ ئافەرىنلەر قىلىپ، ھەيران بولدىلەر. تاكى نەمازدىگەر ۋەقتى ئەردى، روم لەشكەرىگە شىكەست يەتتى، ھەرتەرەفگە قاچىپ كەتتى. دارابنى دۇشنەۋاز قاشىغە كەلتۈردىلەر. ئانىڭدىن بىنەھايەت رىزا ۋە خۇشنۇدلۇق قىلدىلەر. دۇشنەۋاز بىسيار ئىززەت ـ ئىكرام قىلدى؛ بىسيار تۆھفە ـ سوغا كەرەم ـ ئەتا قىلدى. داراب بىر نەيزەدىن ئۆزگەنى قەبۇل قىلمادى. دۇشنەۋاز تەئەججۇبكە قالدى، ئەيدى: «بۇ پادشاھزادە بولغاي.» ئەيدى: «ئەي داراب، ئەسلى نەسەبىڭنى ماڭا ئەيغىل.» داراب ئەيدى: «مەردۇغەرىبدۇرمەن، بىلمەسمەنكىم كىمنىڭ ئەۋلادىدۇرمەن.» بەس، ئانىڭ خەيمەسىدە ۋە ئاڭا تابىئ ـ زىممەسىدە بولماقنى خاھلامادى. ھەر تەرەفكە باقىپ، كوھنەتاق كۆردى. ئاتغە مىنىپ ئاندا باردى. ئاتىنى باغلاپ تاقغە كىردى، توقۇمىنى ئاستىغە سالىپ ياتتى. ئول كېچە ۋەھىملىك قاراڭغۇ كېچە ئەردى. يامغۇر ياغىپ ھەۋا گۈركۈرەر ئەردى. بەس، ئاندا ياتىپ ئۇيقۇلادى ئەرسە. ھەۋادىن ئۈچ نەۋبەت ئاۋاز كەلدىكىم: «ئەي تاق، ھۇشيارلىق، ئاگاھلىق بىرلە پەناھى بولكىم، سېنىڭ ئاستىڭدا ياتقان ئىران زەمىنى شاھىدۇر. بەس، دۇشنەۋاز بۇ ئاۋازنى ئىشىتىپ ھەيران قالدى، نەچەند كىشى ئىبەردىكىم: «باقىڭلار،

ئانداكىم ياتىپدۇر!» بەس، كېلىپ كۆردىلەر، دارابنى ئويغاتىپ ئەيدىلەركىم: «سىبنى دۇشنەۋاز چىرلايدۇر.» داراب قوپۇپ ئاتنى مىنىپ يۈردى ئەرسە، بىر ئاۋاز چىقتى، كۆردىلەركىم، خۇداي تەئالانىڭ فەرمانى بىرلە تاق يىقىلىپدۇر. بەس، دۇشنەۋاز بىنەھايەت تەئزىم - ئىكراملار قىلدى، ئۆزرلەر ئەيتتى ۋە تەڭ قىلدى: «ئەيغىل، كىمنىڭ ئەۋلادى سەن؟» داراب ۋاقىئەنى بەيان قىلدى. دۇشنەۋاز بىسيار خىجىل بولدى. ئول كېچە خىزمەتكارلىق قىلدى. ئەرتەسى سىپەھسالارنى چىرلاتىپ ئەيدى: «ئول ئۇشنەگەرنى ئەر - خاتۇن مۇندا كەلتۈرگەيسەن.» سىپەھسالار كىشى بۇيرۇدى. بەس، ئول كۈن قەيسەرى روم بىرلە سۈلھ قىلدىلەر. قەيسەر خىراج قەبۇل قىلدى. ئاندىن ئول ئۇشتەگەر ئادەم ئەر - خاتۇن كېلىپ، داراب ۋاقىئەسىنى بەيان قىلدى. دۇشنەۋاز ھۇمايغە نامە ئىبەردىكىم: بۇ سۇفەتلىك جۇۋانە لەشكەرگە كېلىپدۇر ۋە ئانىڭ باقغان ئاتاسى ئانى تابغان ۋاقىئەسىنى بۇ تەرىقە بايان قىلدى. بەس، بۇ نامە ھۇمايغە يەتتى ئەرسە، نامەنى ئوقۇپ، بىسيار شاد بولدى. بىلدىكىم ئوغلىدۇر. جەۋاب ئىبەردىكىم: بۇ خەت يېتەر زەمان ئول ئوغۇلنى ئاتا - ئاناسى بىلە مۇندا كەلتۈرگەيسەن. بەس، دۇشنەۋاز نامە كېلىشى بىرلە لەشكەرنى ئاندا تۇرغۇزۇپ بەلخغە ياندى. ھۇماي ئول كۈن تەمام ئەركان دەۋلەتنى يىغىپ، ئالتۇن تەختغە ئولتۇردى. بەس، دارابنى ھۇماي ئالدىغە كەلتۈردىلەر. ھېچكىم گۇمان قىلماس ئەردىكىم ھۇمايىنىڭ ئوغلى بولغاي. بەس، ھۇماي تەختدىن تۈشۈپ، دارابنىڭ ئالدىغە كېلىپ، قۇچاقىغە ئالىپ يۈز - كۆزىگە بوسە قىلىپ، ئەيدى: «ئەي خەلايىق! بىلىڭلار ۋەئاگاھ بولۇڭلاركىم، بەھمەندىن بولغان ئوغلۇم شۇ بۇدۇر. ئول كۈنكى مۇنى تۇغدۇم ئەرسە، پادشاھلىقنى قولۇمدىن ئىبەرمەكنى كۆڭلۈم خاھلاماي، مۇنى ساندۇقغە سالىپ، دەرياغە تاشلاپ ئەردىم. ئاخىر، پۇشەيمان بولۇپ، دەرد - ھەسرەتلەر تارتار ئەردىم. بۇ ئادەم دەريادىن ئالىپ پەرۋەرىش قىلىپ ئىكەن. خۇداي تەئالا ماڭا ۋە سىزلەرگە رەھمەت قىلدى.» ئول زەمان باشىدىن تاجنى ئالىپ دارابغە كىيدۈردى. ئەيدى: «بۇ ئەردەشىر ماڭا بەرگەن ئەمانەتنى ئىگەسىگە يەتكۈردۈم.» خەلق ھەيران قالدىلەر. لەشكەردىن غەۋغا چىقتى، تەمام لەشكەر دارابنىڭ باشىدىن دۇرر - گەۋھەر ساچتىلەر. ھۇماي تەمام خەزىنەلەر ئاچقۇسىنى دارابغە تاپشۇردى. داراب باشىغە تاج قويۇپ

سەلتەنەتدە بەرقەرار بولدى. نەچەند مۇددەتدىن كېيىن هۇماي ۋەهىم قىلدىكىم، بىركۈن داراب گىنىسىنى چىقارۇر ۋە مېنى ئۆلتۇرۇر دەپ، بەئزى سەردار ـ ئەمىرلەر بىرلە پارىسغە بارماققە ئىجازە تىلەدىلەر. داراب هەم رۇخسەت بەردى ئەرسە، هۇماي پارىسغە باردى. دارابنىڭ كۆڭلىدە هىچ گىنە ـ غەش يوق ئەردى. ئاناسىدىن خۇشنۇد رىزالىق قىلىپ، پارىسنى ئاناسىغە بېرىپ، نامە ئىبەردى. هۇماي پارىس خەلقىغە داد ـ ئەدل قىلىپ، خىراجنى ئۆتۈپ، ئابادلىق قىلدى؛ ئەستەرەخدە ئىمارەتلەرنى قىلدۇرۇپ ئولتۇردى. ئۈچ يىل پارىسغە پادشاھلىق قىلدى، ئاندىن ئۆلدى. داراب ئۆلۈم خەبەرىنى ئىشىتىپ پارىسغە كەلدى. ئاندا بىر شەهەر بىنا قىلدى، ئاڭا داراب ئات قويدى. ئول ئۆشتەگەرنى كۆجى بىرلە كەلتۇرۇپ ئىلتىفاتلار ۋە بىسيار خەير ـ ئىهسانلار قىلىپ، بىنەهايەت مال ـ ئەمۋاللارنى بېرىپ، تەبەرستانغە ئىبەردى. ئەيتىپدۇرلەر: شىراز شەهەرىنى ئول بىنا قىلدى ۋە بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ئاناسى هۇماي بەنا قىلدى دەپدۇرلەر، گۇرۇهى ئەيتىپدۇرلەر: بەهمەن بىنا قىلدى. بەس، داراب پارىسدىن ئىراق ۋە بابىلغە باردى. ئەجەم پادشاھلارى نولاراق ئاندا ئولتۇرۇر ئەردىلەر. ئەجەم مۇلكى ئانىڭ ئەردى تا بەلخغىچە ئۆزگە پادىشاھلار ئانىڭ مۇلكىدىن پەرۋان ئەردىلەر، ئاڭا ئىتائەت قىلدىلەر ۋە خىراج بەردىلەر. هىند، روم ئاڭا مۇسەخخەر ئەردى؛ رومدا بىر شەهەر بار ئەردى، ئانى يۇنان دەر ئەردىلەر. روم پادشاھى فىلىقۇس ئەردى، هەزرەتى ئىسهاق ئەلەيهـ.س. نىڭ ئوغلانلەرى غەيسنىڭ ئەۋلادىدىن ئەردىلەر. يۇنان پايتەختى مەقدونىيە ئەردى. چۇن، فىلىقۇس يۇناننى ئالدى ئەرسە، مەقدونىيەدە ئولتۇردى. هەركىم مەقدونىيەگە پادشاھ بولسە، روم ئاڭا تابىئـ ئەردى. يۇنان شەهەرىدە هۆكۇمالار بار ئەردى، هۆكۇمايى يۇنان دەرئەردىلەركىم، ئىلىم ـ هىكمەت ئالەمدە ئۆلاردىن پەيدا بولدى. ئول هىكمەت ئىلمىنى «ئىلمى هەقىقەت» ئاتار ئەردىلەر. ئول هۆكۇمالار ئارستالىس، بۇقرات، ئەفلاتون، مەقۋات، پلىنابىس، هىرموس، جالىنوس، ئائارمون — بۇلار هۆكۇمايى يۇنان ئەردىلەر. بۇلار سۆزلەرى نۇجۇم، مەنتىق، هەندەسە، فەلەسەفە كىتابلارىدا بىسياردۇر. لېكىن ئول شەهەرلەر ۋەيراندۇر، ئول هۆكۇمالاردىن هىچ نەرسە قالماپدۇر. ئول شەهەرلەر فىلىقۇسغە ئابا ـ ئەجدادىدىن مىراس قالغان ئەردى. روم، يەمەن، جەنۇب

دىيارلارى، مەغرىب زەمىن سەرھەددىنىڭ ئابادراقى ئول ئەردى. بەس، تەمام جەھان پادشاھلارى دارابغە خىراج بەردىلەر ئەرسە، فىلىقۇسغە ھەم نامە ئىبەردى. ئەيدىكىم: «كۆرۈپ تۇرارسەن، يەمەن، تۇرك، ھىند — تەمام ئەترافدىن ماڭا خىراج بىرۇرلەر؛ تەمام پادشاھلار ماڭا ئىتائەت قىلۇرلەر؛ سەن ھەم باج - خىراج بەرگىل، يا خىراج بەرگىل يا جەڭگە مۇھەييا بولغىل.» فىلىقۇس ھۆكۇمالار بىرلە مەسلەھەت قىلدى. ھۆكۇمالار ئەيدى: «خىراج ئىبەرگىل، بىھۇدە جەڭ - جىدەل بولماغاي.» بەس، فىلىقۇس ھەم خىراج ئىبەردى. ئاندىن كېيىن داراب فىلىقۇسنىڭ قىزىنى ئالماقغە كىشى ئىبەردى ئەرسە، قىزىنى بەردى. نەچەند روزگار ئۆتتى ئەرسە، ھامىلە بولدى. بەس، بىر كېچە دارابغە ئاغزى بەدبۇي بۇرادى ئەردى، كۆڭلى ساغۇدى. ئانى ياندۇرۇپ ئاتاسغە ئىبەردى. يەنە بىر خاتۇن ئالدى، ئانىڭدىن بىر ئوغۇل تۇغدى، ئاڭا دارا ئات قويدى. ھۇمايدىن كېيىن ئون ئىككى يىل ئۆمۈر كۆردى. دارانى ئۆز ئورنىدا پادشاھ قىلدى، ئاندىن ئۆلدى. فىلىقۇسنىڭ قىزى بىر ئوغۇل تۇغدى، ئانى ئىسكەندەر ئاتار ئەردىلەر، ئول زۇلقەرنەين ئەردى. داراب ئىسكەندەر زۇلقەرنەين بىرلە جەڭ قىلغان دارانى دارائى ئەسغەر دەر ئەردىلەر؛ دارابنى دارائى ئەكبەر دەر ئەردىلەر. قاچانكىم، دارا تەختغە بەرقەرار بولدى ئەرسە، تەمام مەملىكەتى ئەجەم ئانىڭ تەسەررۇفىدا بولدى؛ ھەمە پادشاھلار خىراج قەبۇل قىلدىلەر. پادشاھى يۇنان زۇلقەرنەيننىڭ باباسى ئەردىلەر. دارا ئىراق، بابىلدا ئولتۇرۇر ئەردى. بەس، يۇنان پادشاھلارى ئۆلدى ئەرسە، ئىسكەندەر تەختغە ئولتۇردى ۋە داراغە خىراج ئىبەرمەدى ئەرسە، دارا ئەلچى ئىبەردىكىم: «ئەي ئىسكەندەر، سەن ئاتاڭدىن ئۇلۇغ كۇچلۇغ ئەرمەسسەن. ئاتاڭ ئاتامغە خىراج بەرگەن ۋە ماڭا ھەم خىراج ئىبەرگەن ئەردى. سەن ھەم خىراج ئىبەرگىل.» فىلىقۇس داراغە بىرمىڭ ئالتۇن تۇخۇم ۋە يەنە نەچەند ئۇشتۇرمۇرغ تۇخۇمى خىراج بىرۇر ئەردى. ئىسكەندەر جەۋاب ئىبەردىكىم: «ئول تۇخۇم قۇيادۇرغان قۇش بۇ جەھاندىن پەرۋاز قىلىپدۇر.» بەس، ئەلچى ئىبەردى، ئاڭا بىر گوي، بىر چەۋگەن ۋە بىر پاتمان كۇنجۇد بەردى ۋە ئەيدى: «ئىسكەندەرگە ئەيغىلكىم، سەن كىچىك، نادان، پادشاھلىق ۋە سەلتەنەت ئىشىنى كۆرمەگەن ۋە بىلمەگەنسەن: بۇ گوي - چەۋگەننى ئىبەردىمكىم، مۇنى ئويناغايسەن؛

ئەگەر خىراج قەبۇل قىلماساڭ، لەشكەرىمنىڭ ئەدەدىنى بۇ كۇنجۇد ھىسابىدا بىلگەيسەن.» بەس، ئەلچى ئىسكەندەرگە كەلدى ۋە بۇ سۆزلەرنى ئەيدى ئەرسە، ئىسكەندەر ئەيدى: «بۇ گوينى ماڭا ئىبەرىپدۇر، گوياكى تەمامى روي زەمىنى ماڭا بىرىپ، ئۆزىنى مەملەكەتىدىن چىقارىپدۇر. چۇنكى روي زەمىن گوي مەسەللىك مۇدەۋۋەردۇر؛ بۇ چەۋگەن ئانداغ نەرسەدۇركىم، مۇنىڭ بىرلە ھەر نەرسەنى ئۆزگە تارتغالى بولۇر؛ بۇ چەۋگەننى ماڭا قۇۋۋەت زورباز بەرگەندۇركىم، سىنىڭ پادىشاھلىقىڭنى، لەشكەر - سىپاھلارىڭنى ئۆزۈمگە تارتارمەن.» ئاندىن، ئىبەرگەن كۇنجۇدنى يەرگە تۆكتۇردى، ئەللىك - ئاتمىش توخىنى ئالىپ كىرىپ قويۇپ ئەردى، ھەمەسىنى بىر سائەتدە يەپ تۈگەتتى. ئاندىن كىيىن، بىر پەيمانە قىچى ئۇرۇغى كەلتۇرۇپ ئەيدى: «ئەگەر سىنىڭ لەشكەرىڭ بۇ مىقدار بولسە، مىنىڭ سىپاھىم بۇ مىقداردۇر، بىلگىل مۇنىڭ ئەدەدى، ئانىڭدىن تولادۇر.»

بەس، ئەلچى يانىپ كەلدى ئەرسە، دارا لەشكەر يىغدى، سەككىز يۈزمىڭ كىشى خەتكە ئالدى. بەس، ئىسكەندەر ئۆزەسىگە ئاتلاندى. ئىسكەندەر ھەم لەشكەرنى كۆردى سەككىز يۈزمىڭ كىشى ئەردى. بۇ ھەم چىقىپ يۈردى. ئىسكەندەر ئۈچ يىل پادىشاھلىق قىلىپ ئەردى؛ دارا پادىشاھلىقغە ئون تۆرت يىل ئۆتۈپ ئەردى. دارانىڭ كىبىر - ئىنادى ۋە زۇلم - بىدادىدىن تەمام خەلق ئازۇردە ئەردى؛ ھەمە خەلايىق ئانىڭ جەۋرىدىن رەنجۇر ۋە پۇژمۇردە ئەردى. بەس، ئىككى لەشكەر بىر - بىرىگە ئىراق ۋە شام ئاراسىدا جەزىرەئى ئىراقغە يىتىشتىلەركىم، مەۋسىل شەھەرلەرىنىڭ ئەترافى ئەردى. ھەر ئىككى لەشكەر ئاندا تۇشتىلەر. بىر ئاي جەڭ قىلدىلەر. بىسيار خەلق ئىسكەندەر پەناھىغە قاچىپ كىردىلەر؛ ئانىڭ بەدخۇي، زالىم، ستەمكارلىقىدىن خەبەر بەردىلەر. دارانى بۇرادەرىم دەپ بىلۇر ئەردى، دارا ھەم گۇمان قىلۇر ئەردى. ئىسكەندەر ئانچە مىقدار سەئى قىلدىكىم سۇلھ قىلغايمىز، قەبۇل قىلمادى. بەس، ئىسكەندەر تەدبىر قىلدىكىم، دارانى ئۆز سىپاھى قولىدا ھەلاك قىلغاي. بەس، دارانىڭ لەشكەرىدىن قاچىپ كەلگەنلەردىن سوردىلەركىم: «داراغە ياۋۇق، ئىئتىمادلىق كىمدۇر؟» بۇلار ئەيدىلەر: «ئىككى ۋەزىرى بار ئەردىكىم ياۋۇق ۋە مۇقەررەب كىشى، ئەمما دارادىن خەلاسلىق ئىزدەيدۇر.» بەس، ئىسكەندەر ئول ئىككى ۋەزىرغە تىل

ئىبەردىلەر. بۇ سۆز بىرلە دارانى ئۆل ۋەزىر ئۆلتۈردى؛ يەنە بىر رەۋايەتتە، ئىسكەندەر بۇ ۋاقىئەدىن بى خەبەر ئەردىلەر، ئەمما ئول ئىككى ۋەزىر دارادىن بىزار بولغان ئەردى. چۈنكى ئۇن مەرتەبە ئىسكەندەر بىلە جەڭ قىلىپ، شىكەست تاپىپ يانغان ئەردىلەر ۋە يەنە جەڭ قىلماقغە بىتاقەت بولغان ئەردىلەر. بۇ ئىككى ۋەزىر مەسلەھەت قىلىپ ئەيدىلەر: «بۇ ئادەمنىڭ بەختى پەست ۋە دەۋلەتى يانىپدۇر، پادشاھلىقغە لايىقى ھەم يوقدۇر. مۇنى ئۆلتۈرۈپ خەلاس بولغان ياخشىدۇر.» بۇ فىكردە ئەردىلەر. بىر كۈن جەڭگە تۇردىلەر ئەرسە، دارانىڭ لەشكەرى شىكەست تاپىپ، ھەر تەرەفكە تەفرىقە بولدى. بەس، بۇ ئىككى ۋەزىر دارانىڭ بىرى ئوڭ يانىدا، بىرى چەپ يانىدا؛ بىرىنىڭ ئاتى ماقيار، يەنە بىرىنىڭ ئاتى جانوسار ئەردى. بۇ ئىككىسى ئىككى تەرەف داراغە پىچاق سالدىلەر، دارا ئاتدىن يىقىلدى ئەرسە، قاچىپ ئىسكەندەر قاشىغە كەلدىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «بىز دارانى ئۆلتۈرۈپ كەلدۇك.» بەس، ھەزرەتى ئىسكەندەر نەچەند خاس كىشىلەرى بىرلە پىيادە قاشىغە كەلدىلەر. كۆردىلەركىم، دارا خۇن ئالۇدە ياتىپدۇر، جان ئاغزىغە يېتىپدۇر. بەس، ئىسكەندەر دارانىڭ باشىنى قۇچاقىغە ئالدىلەر، يۈزىدىن تۇفراقنى ئەرتىپ يىغلادىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «ھەرگىز ساڭا بۇ ھالنى رەۋا كۆرمەدىم. ھەرچەند سۇلھ - ئىتتىفاق سۆزىنى ئەيدىم، سۇد قىلمادى. بۇ ئىشدىن مەن بىخەبەر ئەردىمكى، ئۆز كىشىلەرىڭ قىلدى. ئەمدى، ھەر ھاجەت ۋەسىيەتىڭ بولسە، بۇيرۇغىل بىجا كەلتۈرگەيمەن.» بەس، كۆزىنى ئاچتى، ئەيدى: «ماڭا يىغى - نالەدىن باشقا ھىچ سود يوقدۇر. سەن ئانچە نەسىھەت قىلدىڭ، قەبۇل قىلمادىم. ماڭا جەھاندىن نەسىبە مۇنچەلىكدۇر. ساڭا ئۈچ ۋەسىيەتىم باردۇر: بىرى ئولكىم، مېنى ئۆلتۈرگەن كىشىدىن خۇنۇمنى ئالغايسەن؛ ئىككىنچى ئۇلۇغ ياخشىلارنى خار - بىئېتىبار قىلماغايسەن، پەست ۋە يامانلارنى ئۇلۇغ ۋە سەردار قىلماغايسەن؛ ئۈچۈنچى مېنىڭ تەختى - بەختىمنى ۋەيران قىلماغايسەن تاكى سەندىن ھەم ئاتىم ئۆچمەگەي.» ئىسكەندەر ئەيدىلەر: «قەبۇل قىلدىم.» لېكىن يەنە ئەيدى: «قىزىم روشەڭنى ئەقدە نىكاھىڭغە ئالىپ، ئانى ئىززەت - ئىكرام قىلىپ، ھەمە ھەمخانەلەرىڭدىن ئۇلۇغ كۆرگەيسەن. ئانىڭدىن فەرزەند تاپساڭ ئىران زەمىنىنىڭ پادشاھلىقىنى ئاڭا بەرگەيسەن. مېنىڭ بۇ ۋەسىيەتلەرىمنى قەبۇل قىلغىل. تاكى ئاسان جان

بەرگەيمەن؛ بۇ جەھان فانىغە كۆڭۈل باغلاماغايسەن، زىنھار مېنىڭ ئانىمنى زايىئ قىلماغايسەن.» دەپ كۆزلەرىدىن ياش رەۋان بولدى؛ نەچچەند ئاھى سەرد تارتتى، ئاندىن جان بەردى. ھەزرەتى ئىسكەندەر ئانى تا بۇتغە سالدىلەر، تەئزىيەت ئىشلەرىنى تەمام قىلىپ دەفن قىلدىلەر. ئۈچ كۈن ماتەمدار بولدىلەر. تۆرتىنچى كۈنى تەختدە ئولتۇردىلەر؛ ئۆزلەرىنىڭ ۋە دارانىڭ لەشكەرىنى سەرھىساب ياردىلەر، مىلڭ مىڭ يەنە ئالتە يۈزمىڭگە قەلەم يۈردى. ئاندىن خۇتبە ئوقۇدىلەر، داد - ئەدل ۋە ياخشىلىق ۋەئدەلەرىنى قىلدىلەر. ئاندىن ئول ئىككى ۋەزىرنى كەلتۈرۈپ، دارغە ئاستۇرۇپ، مۇنادىي قىلدۇردىلەركىم: ھەر كىشى ئۆز پادشاھى ھەققىنى فەرامۇش قىلىپ، خىيانەت قىلسە، جەزاسى ئۇشبۇدۇر. ئاندىن، روشەڭنى ئالدىلەر. سىپاھ ۋە رەئىيەدىن خىراج - ئۇشرەنى يىغدىلەر، ھىچ كىمنى گۇنەھكار ۋە ئەسىر قىلمادىلەر، ھىچ يەرنى تالان - تاراج قىلمادىلەر؛ ھەر دىياردا زالىم - نابىكارلار بار ئەردى، ئۆلتۈردىلەر؛ ئەمەلدارلار دەفتەرىنى كۆيدۈردىلەر. ئەجەم ھۆكۈمالارىنى يىغىپ، ھىكمەت كىتابلارىنى پۈتۈپ، يۇنان تىلىغە ئۆيرۈپ، يۇنانغە ئىبەردىلەر، تاكى بىھىكمەت ئىش قىلماغايلەر. ئاندىن ھەر شەھەرگە بارىپ، ئول شەھەرنىڭ سەردار - ئۇلۇغلارى مەنسەبىنى ئالىپ، تايىف پادشاھلارىدىن بىرىنى قويدىلەر، تاكى ئۇلار كىنە - ئىنتىقام ئالماقغە بۇيرۇغايلەر ۋە ئول شەھەرلەرنى زەبت قىلغۇدەك دۇشمەندىن ساقلاغۇدەك پادشاھى يوق ئەردى. بۇ سەبەبدىن پادشاھلىق ئىشى پات خەراب بولۇر، ھەرۋەقت بىر - بىرى بىرلە جەڭ قىلۇر ئەردىلەر؛ پادشاھلار بىر - بىرىگە مۇخالىف ئەردىلەر. بەس، ئىسكەندەر ئەجەم ۋىلايەتىدە تايىف پادشاھلارىدىن شەھەرلەرگە پادشاھ قويۇپ، بەلخكە كەلدىلەر. ئاندىن كېيىن ھەر شەھەرگە كەلدىلەر، ئۆز پادشاھىنى ئورنىدا قويۇپ ئۆتتىلەر. روشەڭنى يۇنانغە ئىبەردىلەر. ئاندىن ئەسفەھاندا بىر شەھەر بىنا قىلدىلەر. يەنە خوراساندا بىر شەھەر بىنا قىلدىلەر. ئاندىن ئۆتۈپ ھىندىستانغە باردىلەر؛ پادشاھى ھىندىستان بىرلە جەڭ قىلدىلەر، ئانى ئۆلتۈرۈپ، ئورنىغە پادشاھ قويۇپ، تۈبەتكە باردىلەر. ئاندىن ئۆتۈپ خىتاي بىرلە مەشرىق زەمىنىگە باردىلەر. ھەر شەھەرگە باردىلەر، زالىم پادشاھلارنى ئۆلتۈرۈپ، خەزىنە - دەفىنەلەرىنى ئالىپ، ئورنىغە ئادىل پادشاھنى قويدىلەر. ھەر شەھەرنى

خەراب قىلدىلەر، ئانىڭ بەدەلىدە يەنە بىر شەھەرنى بىنا قىلدىلەر. ئاندىن يانىپ مەغرىب زەمىنىگە كەلدىلەر. ئاندا زۇلقۇماتنى ئىشىتىپ ئەردىلەركىم، زۇلقۇماتدا چەشمەئى ھەيات باردۇر؛ ھەركىم ئول چەشمەدىن ئىچسە، تا قىيامەتغىچە ئۆلمەگەيلەر. بەس، ھەزرەتى ئىسكەندەر نەچەند خاس كىشىلەرى بىرلە زۇلقۇماتغە كىردىلەر. بەئزىلەر تۆرت يۈز كىشى ئەردىلەر دەپدۇرلەر، ئاندىن زىيادە ھەم دەپدۇرلەر. ئون سەككىز كۈن يۈردىلەر، ھىچ نەرسە تاپمادىلەر. ئاندىن يانىپ چىقىپ، ئىراقغە كەلدىلەر. ئاندا بىر شەھەردۇر، ئانى شەھەرى روز ئاتارلەر، ئاندا كەلدىلەر ئەرسە ئۆلدىلەر. تابۇتغە سالىپ ئانالەرى قاشىغە ئالىپ باردىلەر، ئاندا دەفن قىلدىلەر، ئوتتۇز ئالتە يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. ھەزرەتى ئىسكەندەرنى ئول ۋەجھــــدىن زۇلقەرنەين ئاتادىلەركىم: «قەرن» دەپ باشنى ئەيتۇرلەر؛ بۇ ئالەمنىڭ بىر باشــــى مەغرىبدۇر، بىر باشى مەشرىق. بەس، ھەزرەتى ئىسكەندەر مەشرىقدىن مەغرىبغە يۈردىلەر ئەرسە، زۇلقەرنەين ئاتادىلەر. چۈنكى جەھان ئىككى باشىنى ئالدىلەر.

فەسلى دەستان
يۇنان پادىشاھلارى زىكرى

مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتۇر: ئۇلار تەقرىرىنى بەيان قىلۇرمەن، ۋەقتىكى زۇلقەرنەين ۋەفات تاپتىلەر ئەرسە، تابۇتلەرى بىرلە پادىشاھزادىلەر ۋە يۇنان لەشكەرى بولۇپ، سەككىز يۈز مىڭ كىشى يۇنانغە كەلدىلەر. ئاندا دەفن قىلدىلەر. ئاندىن كېيىن، دەريايى دەجلەنىڭ بۇيان تەرەفىكىم ئەجەم ۋىلايەتىدۇر. ئانداغكى، ئىراق، بابىل، ئەسفەھان، كۇھىستان، تەبەرىستان، كىرمان، خوراسان — بۇ شەھەرلەر ھەمە تايىف پادىشاھلارىنىڭ تەسەررۇفىدا ئەردى. ھەر شەھەرگە بىر پادىشاھ پەيدا بولدى، ھىچكىم بىر - بىرىگە تابىئ ۋە فەرماندار بولمادى؛ كىشى كىشىگە خىراج بەرمەدى. دەريايى دەجلەنىڭ ئول تەرەفى زەمىن ئىراقدىن تا مەۋسىل، جەزىرە، كۇفە، بادىيە، شام، ھىجاز، مىسر، يەمەندىن تا مەغرىب زەمىن سەرھەدىغە يۇنان پادىشاھلارىنىڭ

قولىدا ئەردى. ھەمە زۇلقەرنەيىنىڭ خېش - ئەقرەبا ۋە قەياش - قەبىلەلەرى ئەردىلەر. ھەزرەتى ئىسكەندەرنىڭ بىر ئوغلانلەرى بار ئەردى. ئانى كىچىكىدە ئارىستالىس ھەكىمغە بېرىپ ئەردىلەر. ئانى ئارىستالىس چوڭئۇتۇپ، ئىلىم - ھىكمەت ئۆرگەتىپ، كەمالغە يەتكۈرۈپ ئەردىلەر. تەمام يۇنان لەشكەرى ئاڭا يىغىلدىلەر. تەمام مەملەكەتنى ئاڭا تاپشۇردىلەر ئەرسە، قەبۇل قىلمادى ۋە ئەيدى: «مەن پەرۋەردىگارىم قۇللۇقىنى قىلۇرمەن، ئاخىرەت ئىشلەرىنى پۈتكەزۈرمەن؛ ماڭا بۇ ئالەم فانىي كېرەك ئەمەستۇركىم، ھەرچەند پادىشاھلىقدا ئۇلۇغ بولسام، ئاتامدىن زىيادە بولالماسمەنكىم، ئاخىر ئۆلۇمدۇر.» بەس، خەلق ئاراسىدىن چىقىپ، ئىبادەتغە مەشغۇل بولدى. سىپاھ - لەشكەر ناچار زۇلقەرنەيىنىڭ ئەۋلادىدىن لەۋئۇس ئاتلىغ بىر كىمەرسەنى پادشاھ قىلدىلەر؛ تەمام سىپاھ ئاڭا يىغىلدىلەر؛ ھەمە يۇنان مەملەكەتنى تەسەررۇف قىلدى. بەنى ئىسرائىلنى بەيتۇل مۇقەددەسدە ياخشى ئاسرادى، ئۇلار ئاراسىدىن بىرىنى سەردار قىلدى. تەۋرات شەرىئەتنى بەرپا قىلدى. يۇنان خەلقى ھەمە زەنادىقە ۋە فەلاسەفە مەزھەبىدە ئەردىلەر، ئىلىم - ھىكمەت بىلۇر ئەردىلەر. ئۇلارنىڭ مەزھەبى ئول ئەردىكىم، ھېچ پەيغەمبەرگە، كىتابغە قايىل ئەمەس ئەردىلەر. ئەيتۇر ئەردىلەركىم: بىز خۇداي تەئالانى ھىكمەت بىرلە تانۇرمىز، جۇز پەيغەمبەر بىرلە تانۇماسمىز ۋە يەنە قىيامەتكە پۈتمەسمىز دەر ئەردىلەر. ئەيتۇر ئەردىلەركىم: دۇنيا ۋە ئاخىرەت يوق بولۇر، بۇلەك ئالەم ۋە ئادەم پەيدا بولۇر، ھەر نەرسەكى مۇندىن ئۆزگەدۇر، تەغيىر قىلىنۇر، ئانى ئەقلىنىڭ كۆزى بىرلە يەئنى خىيال تەسەۋۋۇر بىرلە كۆرگەلى ۋە بىلگەلى بولۇر. ھەر نەرسەكىم، ئاڭا ئەقلىلەرى دەلىل قىلمايدۇر، ئاڭا پۈتمەس ئەردىلەر. ۋە يەنە ئەيتۇر ئەردىلەركىم: بۇ ئالەم قاچاندىن بارى باردۇر ۋە يەنە نە ۋەقتغىچە بولۇر؛ ھەركىمكى بۇ ئالەمدە بولۇر، ئالەمى نەفس ۋە ئالەمى مۇجەررەداتدىن كېلۇر؛ قاچانكىم ئۇلار يەنە ئەۋۋەلقى ئالەمى مۇجەررەدات ۋە غەيب ئالەمىگە قوشۇلۇر، تىرىلمەك يوقتۇر؛ بۇ — ھەمە پەيدا بولماق ۋە يوق بولماق فەلەكنىڭ گەردىشىدىندۇر، بۇ فەلەك ھەرگىز قەرار ئالماس، ۋەيران بولماس. بىز ئەقلىمىز بىرلە ئانچە بىلۇرمىزكىم، بۇ فەلەككە بىر پەيدا قىلغۇچى ۋە مۇنداغ گەردىشكە كەلتۇرگۇچى باردۇر؛ بەس، مۇندىن زىيادە زات ۋە سۇفات تائاللاھغە قايىل

ئەمەس ئەردىلەر. بۇ ھەمە فەلاسەفە ۋە گۇمراھلار مەزھەبىدۇر، يۇنان خەلقىنىڭ ھۆكۇما ۋە پادىشاھلارى بۇ مەزھەبدە ئەردىلەر. ھەركىم مۇنداغ ئەقىدە قىلسە، فەلاسەفە ۋە گۇمراھ مەزھەبلەرىدىن بولۇر. بەس، بۇ لەۋئۇسنى يۇنان تىلىچە بەتلىمۇس ئاتار ئەردىلەر. مەئنىسى ئۇلۇغ دىمەك بولۇر. ئانداغكىم، ئەجەم پادىشاھلارىنى كەسرا ئاتارلەر، روم پادىشاھلارىنى قەيسەردەرلەر. بەس، بەتلىمۇس پادىشاھ بولدى ئەرسە، بەنى ئىسرائىلنى شامدا قويدى. مۇسۇلمانلار ۋە ئالىملارنى ئۇلۇغ بىلىپ، ئىززەت قىلۇر ئەردىلەر. ئىلمى فەلاسەفە، نۇجۇم، ھىكمەت، ئىلمى تىب بىسيار ئەردى. يۇنان مۇلكى ئىككى يۈز قىرىق يىل بەتلىمۇس تەسەررۇفىدە بولدى.

بۇلار ئەۋۋەلى لەۋئۇس ئەردى، دەريايى دەجلەدىن تا مەغرىبغە بۇلەر پادىشاھ ئەردى. لەۋئۇس ئوتتۇز سەككىز يىل پادىشاھ بولدى. بەس، بۇلەر بۇ ئالەمدىن باردىلەر ئەرسە، ئىككىنچى بەتلىمۇس يانۇس ئەردى. مەن تەفسىر - سىيەر كىتابلارىدا كۆرۈپدۇرمەنكىم، بۇ داقيانۇس ئول پادىشاھدۇركىم، ئەسھاب كەھف ئانىڭدىن قاچتىلەر، چەندان يىللار ئۆتتى، پىنھان قالدىلەر. مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتۇرلەركىم، ئەسھاب كەھف ۋاقىئەلەرىنى كېيىن بەيان قىلىپدۇرلەر. ئەمما مەھەللى بۇ ئەردىكىم يانۇس قىسسەسىدە كەلتۇرگەي ئەردى. بەس، يانۇس قىرىق يىل پادىشاھ بولدى. ئاتى ئاتۇس ئەردى، تۆرت يىل ھۆكۇم سۇردى. ئاندىن يەنە بىرى تەختغە ئولتۇردى، فىراقا ئاتلىغ، ئوتتۇز ئىككى يىل پادىشاھلىق سۇردى. ئاندىن، ئاخسەدار ئاتلىغ بىرى كامران بولدى، ئون بىر يىل مۇلك قولىدا تۇردى. ئاندىن كېيىن يەنە بىرى مۇتەسەددى تەخت بولدى، ئانى بەتلىمۇس ئاتادىلەر، ئول پادىشاھلىقنى تاشلاپ خەلقدىن پىنھان بولدىلەر، بىلمەدىلەركىم قايان بولدى. ئاندىن قالۋانتەرى ئاتلىغ بىرى سەلتەنەتكە تۇردى، ئون يەتتە يىل تەسەررۇف قىلدى. بەس، مۇنىڭ بىرلە ئىككى يۈز قىرىق يىل تەمام بولدى ئەرسە، پادىشاھلىق روم خەلقى تەسەررۇفىدە بولدىكىم غەيز بىننى ھەزرەتى ئىسھاق ئەلەيھ.س. نىڭ ئەۋلادلەرىدىن نائوستۇس ئاتلىغ بىركىمەرسە ئەللىك ئالتە يىل پادىشاھ بولدى. مۇنىڭ پادىشاھلىقىدىن قىرىق ئىككى يىل ئۆتۈپ ئەردى، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. ۋۇجۇدلەرىغە كەلدىلەر.

بەس، ھەزرەتى ئىسكەندەرنىڭ ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. نىڭ ئارالەرىدە

ئۈچ يۈز يىل ئۆتتى. ئانداغكىم، بۇ تەمام يۇنان پادىشاھلارىنىڭ زىكرى ئەردى.

ئەمدى، دەرياىي دىجلەنىڭ ئۇيانى تا تۈركىستان ۋىلايەتىغە زەمىن ئەجەم ئەردى. ئانداغكىم، ئانىڭ پادىشاھلارىنىڭ ۋاقىئەسىنى بەيان قىلۇرمەن.

دەستان
ئەجەم پادىشاھلارى ۋاقىئەسى

بىلگىلكىم، ھەزرەتى ئىسكەندەر دەرياىي دەجلەنىڭ ئۇيانى تا خوراسان، بەلخغىچە تايىف پادىشاھلارىنىڭ ئىلكىدە قويغان ئەردىلەر. قاچانكىم، ھەزرەتى ئىسكەندەر ۋەفات بولدىلەر ئەرسە، بەش يۈز يىگىرمە ئۈچ يىل ئول ۋىلايەت تائىف پادىشاھلارىنىڭ تەسەررۇفىدە قالدى. ھىچ كىشى بۇلارغە غالىب بولمادى. قاچانكىم، بەش يۈز يىل ئۆتتى ئەرسە، ئەردەشىر بابەك بۇلاردىن غالىب كېلىپ، بۇلارغە قەھر قىلىپ، دەرياىي جەيھۇندىن دەرياىي دەجلەغە پادىشاھلىقنى ئالدى. بۇ يىللاردا، رومدىن نەچەند پادىشاھلار كېلىپ، دەرياىي دەجلەدىن زەمىن ئىراق، مەداين، رەي، ئەسفەھاننى ئالدىلەر. لېكىن، تايىف پادىشاھى ئۇلارغە ئىتائەت قىلمادىلەر، ئەمما ئۇلۇغ پادىشاھ دەرئەردىلەر. بۇ پادىشاھلارىنىڭ ئەۋۋەلى دارا ئەكبەرنىڭ ئوغلى ئەشك ئەردى. بۇلەرنىڭ قىسسەسى ئەۋۋەل ئانداغدۇركىم. ھەر ۋەقتىكى، يۇنان ۋىلايەتى روملارىنىڭ تەسەررۇفىدا بولدى ئەرسە، رومدىن ئابتىمۇس ئاتلىغ بىر پادىشاھ دەرياىي دەجلەدىن ئەھۋاز - ئەھۋاز پارس شەھەرىنى ئالدى. تەۋايىف پادىشاھلارى كۆردىلەركىم، بىر ئادەم پادىشاھلىق دەئۋا قىلۇر، ئەشك رەي ئەردى. ئاندىن چىقىپ، لەشكەر يىغىپ، ھەر تەرەفكە نامە ئىبەردى ئەرسە، ھەر پادىشاھ ھەر تەرەفدىن لەشكەر ئىبەردىلەر، ياراغ - جابدۇغ بەردىلەر. ئاندىن لەشكەر تارتىپ، ئابتىمۇس بىرلە جەڭ قىلىپ، ئانى ئۆلتوردى. دەرياىي دەجلەدىن رەيغىچە پادىشاھلىقنى تەسەررۇف قىلدى. تايىف پادىشاھلارى ھەمە ئىتائەت

قىلدىلەر. ئاتاسى دارا پادىشاھلىققا لايىق ئەردى. ھەر تەرەپدىن نامە ئىبەردىلەر، نامەلەرنىڭ ئەۋزەلىگە ئۇلۇغلاپ، ئانىڭ ئاتىنى پۈتۈدىلەر. ئەشك ھەم بىسيار شاد بولدى؛ بۇلەردىن پادىشاھلىقنى ئالماقغە خىيال قىلمادى. بۇلەر بۇ تەرىقەلىك مەدارا قىلىپ، نەچەند يىل پادىشاھلىق قىلدىلەر. بۇ ئەسنادا، رومدىن قۇستەنتىن ئاتلىغ بىر ئۇلۇغ پادىشاھ ئەشككە قەسد قىلدى. تاكى ئابتىمۇسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالغاي. ئانىڭ شەھەرى روم ئەردى. رومدا ئانداغ ئۇلۇغ شەھەر يوقدۇر. بەس، قۇستەنتىن بىنەھايەت لەشكەر بىرلە ئەشك ئۈزرە ئاتلاندى. ئەشك بىلدىكىم، ئاڭا تەقابىل بولغالى بولماس. دەرھال تايىف پادىشاھلارىغە كىشى ئىبەردى. ئۇلار ھەم ھەر تەرەفدىن لەشكەر ئىبەردىلەر. تۆرت يۈز مىڭ لەشكەر يىغىلدى. بۇ لەشكەر ئاراسىدا خەزەر شەھەرىنىڭ پادىشاھى كېلىپ ئەردى. بۇ خەزەر دىيارىدۇركىم، ئىراق زەمىندە دەريايى دەجلەنىڭ لەبىدە نەچەند شەھەرلەردۇر، بىر تەرەف كۇفە، بىر تەرەفى بادىيە. بۇ شەھەرلەرنى خەزەر ئاتارلەر. بۇ پادىشاھ تايىف پادىشاھلارىنىڭ ئاراسىدا بىنەھايەت مۆئتەبەر ئەردى. مۇنىڭدىن قورقۇپ سۆزىنى تۇتار ئەردىلەر، ياخشى سىتايەشلەر قىلۇر ئەردىلەر. ئەيتىپدۇرلەركىم، تايىف پادىشاھلارىدىن شاھپۇز ئاتلىغ بىر پادىشاھ بىسيار لەشكەر بىرلە خەزەرغە كەلدى. ئىككى يىل خەزەر شەھەرىنى مۇھاسىرە قىلدى. بۇ پادىشاھ بىرلە جەڭ قىلىپ، شەھەرنى بەرمەدى. ئاخىر ئالالماي، يانىپ كەتتى. بەس، خەزەر پادىشاھى ئەشكنىڭ قاشىغە كەلدى. ئەشك قەدرىنى بىلىپ، بىنەھايەت ئىززەت - ئىكراملار قىلىپ، لەشكەرنى ئاڭا تاپشۇردى. ئەيدى: «سەن بارىپ قۇستەنتىنغە شىكەست بەر.» ئول روم لەشكەرىنى ئۆلتۈرۈپ، ئەسىر قىلىپ، قۇستەنتىن قاچىپ رومغە باردى. بۇ پادىشاھ ئارقەسىدىن رومىيەگە بارىپ، رومىيەنى ئالىپ ۋەيران قىلدى. ئاندىن يانىپ ئەشك قاشىغە كەلدى ئەرسە، ئىلتىفاتلار قىلىپ، تەمامى لەشكەرنى ئۆز دىيارىغە ياندۇردى. ئول قۇستەنتىن ئاندىن كېلىپ، رومدا شەھەر بىنا قىلدى. ئاڭا قۇستەنتىنىە ئات قويدى.

بەس، ئەجەم ۋىلايەتىدە دەريايى دەجلەدىن رەيغىچە تايىق پادىشاھلارىنىڭ
تەسەررۇفىدا ئەمەس ئەردى، بۇ ئەشكلەر قولىدا ئەردى، بۇ پادىشاھلارنى
ئەشكانى ئاتادىلەر.

دەستان
ئەشكانى پادىشاھلارى

ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىس-س. نىڭ ئوغلانلەرى يافەسنىڭ ئەشكانى ئاتلىغ ئوغلىنىڭ ئەۋلادى ئەردى. بۇ ئەشك ئون يىل پادىشاھ بولدى. ئاندىن كېيىن شافۇر پادىشاھ بولدى. ئەشكنىڭ ۋەقتىدە ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھىس-س. شەھىد قىلدىلەر. ھەق تەئالا شافۇرنى ئۆلەرغە مۇسەللەت قىلدى. تا بەئزىسىنى يەكسان ئۆلتۈرۈپ، بەئزىسىنى ئەسىر قىلدى. شافۇر قىرىق يىل پادىشاھ بولدى ئەرسە، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس-س. زۇھۇرغە كەلدىلەر.

شافۇردىن كېيىن ئىنىسى تەختغە ئولتۇردى، ئانى «زۇل ئەكبەر» ئاتار ئەردىلەر. ئاندىن بۇلار نەسلىدىن يەئرى ئاتلىغ بىر كىمەرسە يىگىرمە يىل پادىشاھ بولدى. مۇنىڭدىن كېيىن جەۋدەر «زول ئەسغەر» ئون توققۇز يىل دادخاھ سوردى. مۇنىڭدىن كېيىن ئەردەدان ئەل - ئەكبەر ھۆكۈمران بولدى. ئاندىن كېيىن كىسرا قىرىق يىل سوردى. ئاندىن كېيىن بەلاش يىگىرمە تۆرت يىل سەلتەنەت كۆرگۈزدى. مۇنىڭدىن كېيىن ئەردەدان ئەل - ئەسغەر ئون ئۈچ يىل تاجدار بولدى. مۇنىڭ ۋەقتىدە ئەردەشىر خۇرۇج قىلدى، ئانى ئۆلتۈرۈپ تەمام ئەجەم ۋىلايەتىنى تەسەررۇپ قىلدى؛ تايىق پادىشاھلارنى مەقھۇر قىلىپ، پادىشاھلىقنى ئۇلاردىن ئالدى؛ دەريايى جەيھۇندىن دەريايى دەجلەدىن تا مەۋسىل، شام، خىزەر — بۇ دىيارلارنىڭ ھەممەسىن ئالدى. زۇلقەرنەيىننىڭ زەمانلارىدىن تا مۇنىڭ دەۋرىغە بەش يۈز يىگىرمە ئۈچ يىل ئەردى. بۇ مۇلكى ئەجەم بۇ ئەشكانلەردە ئەردىلەر. بۇلار ھىكايەلەرىنى ئۈچ رەۋايەت كەلتۈرۈپدۇرلەر. ئەمما دۇرۇستراقدۇركىم

زىكرى قىلدى، بۇلار مەشھۇر پادىشاھلاردۇر، بۇلارنىڭ زىكرى بىسياردۇر.

دەستان
ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىسسەلام

ئىشىتمەك كېرەك: ئەردەشىردىن ئىلگەرى بۇ پادىشاھلار دەۋرىدە بەنى ئىسرائىل ئاراسىدا بىسيار ۋاقىئەلەر ئۆتكەن ئەردى. بىرى، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ.س. نىڭ پەيغەمبەرلىكلەرى قىسسەسىنى كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، شام ۋىلايەتى يۇنانىلەر تەسەررۇفىدە ئەردىكىم، ئۇلارنى بەتلىمۇس ئاتار ئەردىلەر. بەنى ئىسرائىلنى ياخشى ئاسرار ئەردى؛ تەمام بەنى ئىسرائىل نازۇ نېئمەت، ئەيشۇ ئىشرەت ۋە راھەتدە ئەردىلەر. مەسجىدى بەيتۇل مۇقەددەس ئاباد بولدى. بۇلارغە ئۆزلەرىدىن كىمنى خاھلاسەلەر مۇتەسەددى قىلۇر ئەردىلەر؛ بۇلاردىن ئابىد ـ سالىھلار بىسيار بولدى. ئەيتىپدۇرلەركىم، تۆرت مىڭ ئابىدلار مەسجىددىن چىقماي، كۈندۈز روزە، كېچە تائەت قىلۇر ئەردىلەر. بۇلار ئالدىدا پەيغەمبەر يوق ئەردى، پەيغەمبەر ئارزۇ قىلۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ.س. بۇ ئابىدلاردىن بىرى ئەردىلەركىم، ھەق تەئالا بۇلارغە كەرامەت قىلدى ئەرسە، بىجانىدىل ئىمان كەلتۈردىلەر. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ.س. نىڭ ئاتالەرى ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ.س. نىڭ ئوغلانلەرى رەجىئىمنىڭ ئەۋلادى ئەردىلەر. ئۇلار — تۆرت مىڭ ئابىدلار دۇنيانىڭ ئەشغالى ۋە غەم ـ خىيالىدىن مۇجەررەد ئەردىلەر. بۇلاردىن ئۆزگە بىسيار ئابىدلار مەسجىدكە كېلىپ ئىبادەت قىلىپ كېتەر ئەردىلەر. بەنى ئىسرائىلدە رەسىم ـ ئادەت ئۇل ئەردىكىم، كىمەرسە خۇداي تەئالانىڭ دەرگاھىغە ياۋۇقلۇق قىلسە، كۆجى ھامىلە بولغاندا، ئەيتۇر ئەردىكىم: «پەرۋەردىگار، ئەگەر ئوغۇل تاپسام سېنىڭ رىزالىقىڭ ئۈچۈن مۇجەررەد قىلماقنى نەزرە قىلدىم.» كۆجى ھەم مۇنداغ نەزرە قىلۇر ئەردى. ئەگەر قىز تۇغسە بۇ نەزرە ئاڭا لازىم ئەمەس ئەردى. ئەگەر ئوغۇل تۇغسە، شول سائەت مەسجىد ئالىپ بارىپ، بىر ئابىدغە تاپشۇرۇر ئەردى، ئاناسى ئىمىتمەكدىن، ئۇيقۇلاماقدىن ئۆزگە مەھەلدە ئىشى بولماس ئەردى؛

مەسجىددىن ھەرگىز چىقارماس ئەردى. تاكى سۇتدىن ئايرىلىپ، ئاناسى پەرۋەرىشدىن قالىپ، تىلى چىقىپ، تۆرت ياشغە كەلسە، ئابىدلار ئاڭا تەۋراتنى ئۆرگەتىپ، دىن ئىشىنى ۋە ئىبادەت تەرىقىنى تەئلىم قىلۇر ئەردى. بۇ تەرىقە بىرلە چوڭۇپ، ئىبادەتدىن ئۆزگە ھىچ نەرسەنى بىلمەس ئەردى. كىچىكلىكىدىن تا قېرىپ ئۆلگۈچە ئانىڭدىن گۇنا - مەئسىيەت سادىر بولماس ئەردى. ئاخىر ئول مەسجىددە ئۆلەر ئەردى. بەنى ئىسرائىلدىن ھەركىم ئۆلسە، تا ئول مەسجىدكە نەزرە قىلماي ۋە يا ۋەقف - ئەۋقاف قىلماي چارە يوق ئەردى. ئول ئابىدلارنىڭ يىمەك - كىيمەكلەرى ئاندىن ئەردى.

بەس، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. پەيغەمبەر بولدىلەر ئەرسە، ئابىدلار ئۆزلەرىگە ئىمام - پېشىۋا قىلدىلەر. ئۆلەرنىڭ فەرمانى بىرلە ئىبادەت قىلدىلەر. بۇ ئابىدلارنىڭ ئۆلۇغىدىن بىر كىمەرسە بار ئەردى، ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھ-س. نىڭ ئەۋلادلارىدىن، ئانى مەئمۇر بىننى قەتل دەرئەردىلەر، ھەززەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. غە تۇغقان ئەردىلەر. ئانىڭ ئىككى قىزى بار ئەردى، بىرىنىڭ ئاتى ئەل - مۇسبەئ ئەردى، ئانى ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. غە بەردىلەر، مۇنىڭدىن ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. ۋۇجۇدغە كەلدىلەر. ۋە يەنە بىرىنىڭ ئاتى ھەنە ئەردى، ئانى، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. نىڭ ئەممەزادەلەرى بار ئەردىكىم ئىمران بىننى ماسان ئاتلىغ، ئاڭا بەردىلەر ئەرسە، ئانىڭدىن ھەزرەتى مەريەم تۇغۇلدىلەر.

دەستان
قىسسەئى مەريەم بىنتە ئىمران

بەس، بۇ ئىمراننىڭ ھەنەدىن بىسيار فەرزەندى بولدى. ئاخىر نەۋبەت ھامىلە بولدى ئەرسە، مۇجەررەد قىلماقغە نەزرە قىلدى...... بەس، ھەنە قىز تۇغدىلەر ئەرسە، خۇداي تەئالانىڭ دەرگاھىدا قىز فەرزەندىمنى نەزرە قىلدىم دىگەنىگە خىجىل ۋە شەرمەندە بولۇپ ئەيدىكىم: «پەرۋەردىگارا، قىز تۇغدۇمكى، سىنىڭ دەرگاھىڭدا ئىبادەتكە بىر سەبىل كەمال ياراماس.» ھەق تەئالا فەرمان قىلدىكىم: «خۇدايىڭ ھەرنە تۇغماقىڭنى بىلۇر ئەردى.» بەس،

خۇداي تەئالا ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. غە ۋەھى ئىبەردىكىم: «ھەنەگە ئەيغىل! مەن بۇ قىزنىڭنى ئوغۇل ئورنىدا قەبۇل قىلدىمكى، ئانى مەسجىدكە ئىلتىپ، مۇجەررەد قىل، ئۆلۈمالاردىن بولۇر، ئەر، مەزلۇمدەك ئەمەسدۇر.» مۇندا لەتىفە باردۇركىم، ھەزرەتى مەريەمنىڭ ئانالەرى قىز تۇغدىلەر ئەرسە، كۆردىلەركىم، ئىبادەتكە كامىل ئەمەسدۇر. چۇنكى ھەيز ۋەقتىدە مەسجىددە بولالماس ۋە مۇسھەف ئوقۇيالماس. بەس، نۇقسان ۋە تەقسىراتغە ئىقرار قىلىپ، خىجىل - شەرمەندە بولۇپ، دۇئا ۋە زارى قىلدىلەر. ھەق تەئالا ئول قىزلەرنى ئوغۇل ئورنىدا قەبۇللۇق شەرەفىگە يەتكۇرۇپ، مەسجىددە بولماق، نەزرەگە ۋە ئىبادەتكە لايىق بولماقغە فەرمان قىلدى. بەس، ھەزرەتى مەريەمنى ئانالەرى مەسجىدكە ئالىپ باردىلەر ئەرسە، ئابىدلار تەئەججۇب قىلىپ، مەنئ قىلدىلەر. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. غە ئەيدىلەركىم: «ئىمران ئەجەب بىدئەت پەيدا قىلىپدۇركىم، قىزىنى مۇجەررەد قىلىپدۇر.» ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «ئول خۇدانىڭ فەرمانى بىرلە قىلىپدۇر.» بەس، ئول ئابىدلار خۇداي تەئالانىڭ فەرمانىنى ئىشىتتىلەر ئەرسە، بۇ ئابىدلار ھەر قايىسى مەريەمنى پەرۋىش قىلماقنى ئەزم قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «مۇنى پەرۋەرىش قىلماقغە ھەممەدىن مەن سەزاۋەردۇرمەن. چۇنكى مۇنىڭ ئاناسىنىڭ ھەمشىرەسى مېنىڭ قولۇمدادۇر.» ئابىدلار ئەيدىلەر: «مۇنى سەزاۋار كىشى پەرۋەرىش قىلۇر بولسە، ئاناسىدىن لايىق كىشى يوقدۇر. بەس، ئاناسىغە تاپشۇرماق لازىمدۇر.» دەپ، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. نىڭ سۆزلەرىنى قەبۇل قىلمادىلەر. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «قۇرئە سالغايمىزكىم، كىمنىڭ ئاتىغە چىقسە، شول پەرۋەرىش قىلغايلەر.» بەس، ھەممە ئەيدىلەر: «رەۋا بولغاي.» بەس، ئول ئابىدلار ھەر قايسىلەرىنىڭ تەۋراتنى پۈتۈگەن قەلەملەرى بار ئەردى، ئانى كەلتۈرۈپ، قەلەمگە ئۆزىنىڭ ئاتىنى پۈتۈپ، ھەممەسىنى يىغىپ، ھەممەسىنى بىر دەستار بىرلە ياپتىلەر. ئارادىن بىرلەرىنى بۇيرۇدىلەركىم: مۇندىن قولۇڭنى سالىپ قەلەمنى ئالغىل، تا كىمنىڭ قەلەمى چىقسە، بىلگەيمىزكىم، ئول سەزاۋاردۇر. بەس،

ئۈچ مەرتەبە بۇ تەرىقە بىرلە قۇرئە سالدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. نىڭ ئاتلەرى چىقتى. بەس، ئابىدلار بىلدىلەركىم، زىكرىيا ئەلەيھىس. سەزاۋاردۇرلەر.

بەس، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. ھەزرەتى مەريەمنى پەرۋەرىش قىلىۇر بولسەلەر ئەرسە، مەسجىددە بىر قۇببە ئەتتۇرۇپ، ئىشىكىگە قۇفل سالىپ، ئاندا پەرۋەرىش قىلدىلەر. بەش ياشدا ئەردىلەر، ئاندا بىر مىھراب ئەتتۇرۇپ، ئول مىھرابدا تەۋراتنى تەئلىم بەردىلەر. ھەزرەتى مەريەم ئول مىھرابدا كېچە - كۈندۈز ئىبادەتكە مەشغۇل ئەردىلەر. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. ئۆمۈرلەرى يەتمىشكە يەتكەن ئەردى، ئەسلا فەرزەندلەرى يوق ئەردى. ھەزرەتى مەريەمنى فەرزەند ئورنىدا پەرۋەرىش قىلىۇر ئەردىلەر. ھەر كۈن قۇببەنىڭ ئىشىكىنى ئاچىپ، ئاب - تەئام بېرىپ، تائەت - ئىبادەت تەئلىم قىلىپ، يەنە ئىشىكنى ئېتىپ، ئاچقۇنى ئۆزلەرى ئالىۇر ئەردىلەر. بەس، بىر كۈن، قىش كۈنى ئەردى. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. ھەزرەتى مەريەمنىڭ قاشلەرىغە كىردىلەر، ئون ئىككى ياشغە كىرىپ ئەردىلەر. بەس، كۆردىلەركىم مىھرابدا مېۋە تۇرۇپدۇر؛ كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ئول مېۋە ئۈزۈم ئەردى. بەس، ھەق تەئالا ئۇلەرغە زىمىستاندا ھۆل مېۋە بەردى، تاكى مۆئجىزە ۋە كەرامەت بولغاي، تۆھمەت ۋە گۇمان بولماغاي. بەس، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. مىھرابدا مېۋە كۆردىلەر ئەرسە، بىلدىلەركىم، بۇ خۇداي تەئالانىڭ قۇدرەتىدۇر. بەس، ئېيدىلەر: «يا مەريەم، بۇ مېۋە قايدىندۇر؟ بۇ مەھەلدە روي زەمىندە مۇنداغ مېۋە يوقدۇر.» ھەزرەتى مەريەم ئېيدىلەر: «بۇ خۇداي تەئالانىڭ دەرگاھىدىندۇركىم، ھەق تەئالا ھەر كىمگە خاھلاسا بىھىساب رىزق روزى بېرۇر.» بەس، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. تا ئول كۆڭگىچە بۇ تەرىقە مېۋە كۆردىلەركىم، بۇ خۇداي تەئالانىڭ قۇدرەتىدۇر. كۆڭۈللەرىگە يەتتىكىم، بۇ زىمىستاندا مۇنداغ مېۋە تازە قىلماقغە قادىردۇر. بەس، زىكرىيا ئەلەيھىس. مۇناجات قىلدىلەر، دۇئا قىلىپ فەرزەند تىلەدىلەر ۋە ئېيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، ئۆز فەزل - كەرەمىڭدىن ئەۋلادى پاك كەرامەت قىل! سەن

دۇئا تەلەبنى ئىشتىپ ئىجابەت قىلغۇچىسەن.»

دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھىسسەلام

ئىشتىمەك كېرەك: قاچانكىم ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ.س. ھەق تەئالاغە پىنھان دۇئا قىلدى ئەرسە، خۇداۋەند ئالەم ئۇلەرغە رەھمەت قىلدى. پىنھان دۇئا قىلماق شەرم ـ ھەيادىن ئېردىكىم، ھەر ئىككىلەرى پىر ـ زەئىف بولغان ئەردىلەر؛ ئاشكارا فەرزەند تىلەمەكدە ھەيا تۇتتىلەر. ۋە يەنە ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، ھەر ئايىنە مەن پىر ـ زەئىفدۇرمەن، پىرلىقنىڭ ئاق ئەلەمىنى باشىم ئۈزرە كۆتەرىپدۇرمەن. سەندىن دۇئا ـ ھاجەت تىلەپ، ھەرگىز نەۋمىد بولغان ئەمەسدۇرمەن. پەرۋەردىگارا، مەن بەنى ئىسرائىلدىن قورقارمەنكىم، ئۇلارغا ھىچ پەيغەمبەر بولماي، دىن ـ ئايىنلارىنى يۇتتۇرۇپ، سېنىڭ كىتابىڭنى زايىئ قىلغايلەر. ماڭا ئۆز دەرگاھىڭدىن مۇتەسەددى كەرەم قىلغىلكىم، مېنىڭ ھەمەئى ئەۋلادى يەئقۇبنىڭ پەيغەمبەرلىكى ئاڭا قالغاي، ئانى نېكۇكار ۋە پىسەندىدە قىلغىل.» بەس، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ.س. مىھرابدا، نەمازدا تەلەب ـ نىيازدا ئەردىلەر. ھەق تەئالا ھەزرەتى جەبرائىلدىن بىشارەت ئىبەردى. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ.س. كېلىپ نىدا قىلدىلەركىم: «يا زىكرىيا، بىشارەت بېرۇرمەنكىم، ساڭا خۇداي تەئالا بىر ئوغۇل ئەتا قىلۇر، ئاتى يەھيادۇر. مۇندىن ئىلگەرى ھىچكىمنى يەھيا ئاتاماغاندۇرمەن.» ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ.س. ئىككى پىرزەئىفدىن تۇغۇلدىلەر ئەرسە، گويا ئىككى ئۆلۈكدىن تىرىك ۋۇجۇدغە كەلدى، بۇ ۋەجھىدىن يەھيا ئات قويدىلەر، يەئنى تىرىك دىمەك بولۇر. بەس، تا بىلگەيلەركىم، ئۇلۇغلۇقنىڭ ئەسلى ھەلىمدۇر، ۋە يەنە ئەيدىلەركىم، يەھيانى ئانداغ ئۆزىگە ھازىر ياراتتىم، ھەرچەند شەھۋەتكە غالىبلىقى بىرلە ھەرگىز مەزلۇم كىشىگە مەشغۇل بولمادى؛ خەلايىقلار ئۆزىنى مەزلۇملەر ئىشغالىدا ھىلاك قىلۇرلەر. ئول مەزلۇم كىشى سۆھبەتىدىن ئۆزىنى ياندۇرۇپ ئادەت قىلدى، تاكى خاتۇن

هاجەت بولمادى‥‥‥ بەس، ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. ۋۇجۇدغە كەلدىلەر ئەرسە، خۇداي تەئالا ئۇلەرغە پەيغەمبەرلىك كەرەم قىلدى.

دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىسسەلام

ئىشتىمەك كېرەك. ئەھادىس ۋە ئەخبار كىتابلارىدا، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ ۋۇجۇدغە كەلمەكلەرى بەيانىدا ئىختىلاف ۋاقىئ بولۇپدۇر. بەئزىلەر ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. نى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. دىن ئالتە يىل كېيىن ۋۇجۇدغە كەلدىلەر دەپدۇرلەر. گۇرۇھى ئۈچ يىلدىن كېيىن ھەم دەپدۇرلەر‥‥‥ ھەزرەتى مەريەم ئون ئۈچ ياشغە كەلدىلەر ئەرسە، ئىككى نۆۋبەت ھەيز كۆردىلەر؛ كېيىنكى نۆۋبەت ھەيزدىن پاك بولدىلەر ئەرسە، خۇداي تەئالا ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. غە فەرمان قىلدى، كېلىپ يەڭلەرىدە پۈدەدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. غە ھامىلە بولدىلەر. ئاتالەرى ئىمران ئۆلگەن ئەردى. ئىمراننى ھەزرەتى مەريەم تۇغۇلماسدا ئۆلگەن ئەردى دەپدۇرلەر. بەس، ھەزرەتى مەريەمنى مۇجەررەد قىلىپ، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. غە تاپشۇردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. دىن ئۆزگە كىشى ھەزرەتى مەريەم قاشلەرىغە كىرمەس ئىدىلەر. ئىمراننىڭ بىر بۇرادەرى بار ئەردى، يەئقۇب ئاتلىغ، ئول ھەم بىر ئوغلىنى ھەزرەتى مەريەم بىرلە تەڭ مۇجەررەد قىلىپ ئەردىكىم، ئاتى يۇسۇف ئەردى. ئول ھەم ئون ياشغە كەلگەن ئەردى. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. ئانى مەسجىدكە تەئىن قىلغان ئەردىلەر ۋە ئاڭا دۇرۇد ئۆرگەتىپ ئەردىلەر. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. يۇسۇفدىن ئۆزگە كىشىنى ھەزرەتى مەريەم قاشلەرىغە كىرگەلى قويماس ئەردىلەر ۋە ئۆزلەرىنىڭ بىر مەشغۇللۇقى بولسە، ئاچقۇنى يۇسۇفكە بېرۇر ئەردىلەر؛ ھەزرەتى مەريەمگە ئاب - تەئام بېرۇر ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى مەريەم ئىككىنچى نۆۋبەت ھەيزدىن پاك بولغانلەرىدە، يۇسۇف سۇ كەلتۈرۈپ، ھوجرادا قويۇپ، ئىشىكنى ئېتىپ

چىقتى ئەرسە، ھەزرەتى مەريەم غۇسل ـ تەھارەت قىلىپ، باشلەرىنى تاراغالى ئافتابغە چىقتىلەر؛ باشلەرىنى تاراپ، ئىگىن ـ ئاياغلارىنى كىيىپ ئەردىلەر. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. كېلىپ، يۇسۇفنىڭ سۆرەتــــدە بولۇپ تۇردىلەر. ھەزرەتى مەريەم زىكرىيا ئەلەيھىس. دىن ۋە يۇسۇفدىن ئۆزگە كىشىنى كۆرمەگەن ئەردىلەر. گۇمان قىلدىلەركىم، يۇسۇفدۇركىم مېنىڭ باشىمنى بەرەھنە كۆرۈپ كۆڭلىگە ئەندىشە تۇشكەي دەپ، ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالانىڭ پەناھىغە سىغىنۇرمەن، ئەگەر سەن پەرھىزكار بولساڭ.» ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. بىلدىلەركىم مەريەم قورقتى. بەس، ئەيدىلەر: «مەن پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئەلچىسىدۇرمەن، ساڭا بىر ئوغۇل فەرزەند بېرۇرمەنكىم، بۇ دۇنيانىڭ ئالۇدەلىكىدىن پاك ۋە پاكىزەدۇر. ھەق تەئالا سېنىڭ قۇرساقىڭدا ئافەرىدە قىلۇر. بەس، ھەزرەتى مەريەم بىلدىلەركىم، بۇ ئادەم ئەمەسدۇر. بەس، كۆڭۈللەرى توختادى ئەرسە، ئەيدىلەر: «ماڭا قاندىن فەرزەند بولۇركىم، ھىچ ئادەم ماڭا قوشۇلغان ئەمەسدۇركىم، مەن شەرىئەتدىن چىقغان ئەمەسدۇرمەن.» ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «ئانداغكى پەرۋەردىگارىڭ ئەيتۇر: مەن بۇ فەرزەندنى ئاتاسىز ياراتۇرمەن، خەلايىقغە قۇدرەتىمدىن ئەلامەت نىشانە قىلۇرمەن؛ مەن ئۆز فەزلىمدىن ئالەمگە رەھمەت ئافەرىدە قىلۇرمەن. خۇداي تەئالانىڭ ئەمرى جارى بولغاندۇركىم، ئەلبەتتە بۇ فەرزەندنى ئاتاسىز سەندىن ياراتۇر، ئانى ئەيسا مەسىھ ئاتار؛ سەن ھەم مۇنداغ ئات قويغىلكىم، ھەق تەئالا مۇنداغ ئاتاپدۇر.»...... بۇلەرنى مەسىھ ئاتاماق ئول ۋەجھىدىن ئەردىكىم، ھەر ئاغرىقنى مىساس قىلسەلەر ساقايۇر ئەردى؛ ھەر نابىينانىڭ كۆزىنى سىلاسالەر ساقايۇر ئەردىلەر. ۋە يەنە ئەيدىلەر: «بۇ ئوغلۇڭ خۇداي تەئالاغە ياۋۇق، دۇنيا ۋە ئاخىرەتدە خەلايىقغە روشەناس بولۇر...... ياخشى نېكۇكار-لاردىن بولۇركىم ھەق تەئالا ئاڭا ئىنجىل ئاتلىغ كىتاب ۋە ئەھكامى شەرىئەت، بەنى ئىسرائىلغە پەيغەمبەر قىلۇر.»
...... بەس، جەبرائىل خۇداۋەندى جەلىلنىڭ فەرمانى بىرلە ئاڭا پاك نەفەس دەمىدە قىلدى ئەرسە، ئول پاك نەفەسدىن ھامىلە بولدى.

بەس، جوھۇدلەر ئۈچ تائىفە: بەئزىسى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى ئۈچۈنچى خۇدا دەپ ئەقىدە قىلدى؛ ھەر تائىفە ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى خۇدا دەپ، ئاسماندىن تۈشۈپ مەريەمنىڭ قۇرساقىغە كىرىپ، ئادەم

سۆرەتىدە چىقىپ، خەلقلەرغە كۆرەنۈپ، يەنە ئاسمانغە چىقىپدۇر دىدى.

بەس، بۇ تائىفەلەر خۇداي تەئالانى تانۇماسلىقلارىدىن، قۇدرەتلەرىدىن ئاگاھ ئەمەسلىكلەرىدىن مۇنداغ ئەقىدە قىلدىلەر؛ ۋە يەنە بىر تائىفە ئەھلى ئىسلامدۇركىم، ئەيتۇرلەر: ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھەـس. خۇداي تەئالانىڭ فەرمانى ۋە قۇدرەتىدۇركىم، ھەزرەتى مەريەم قۇرساقلەرىدە ئاتاسىز مەۋجۇد بولماقنى ئىرادە قىلدى ئەرسە، مەۋجۇد بولدىلەر. ئانداغكىم، ئاسمان ـ زەمىن ۋە مەكان ـ مەكىنىنىڭ ئەسلى ۋە مادەسى يوق ئەردى؛ ھەق تەئالانىڭ ئىرادەسى بىرلە مەۋجۇد بولدىلەر.

ھەزرەتى مەريەم ھامىلە بولدىلەر، نەچەند ۋەقت ئۆتتى ئەرسە ھەمىلىلەرى زاھىر بولدى. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھەـس. دىن ۋە مەسجىددەكى ئابىدلارىدىن ئۇياتىپ، پىنھان تۇتار ئەردىلەر، ئاخىر قۇرساقلەرى چوڭۇدى ئەرسە، يۇسۇفكە ئەيدىلەر: «ماڭا بىر فەرىشتە كەلدى، خۇداي تەئالانىڭ ئەمرىنى كەلتۇردى، مەن ھامىلە بولدۇم. ھىچ ئادەم ماڭا قول سۇنغان ئەمەسدۇر.» يۇسۇف ھەزرەتى مەريەم بىرلە بىرىيەردە چوڭ بولغان ۋە ھەمھال ئەردىلەر؛ بىلۇر ئەردىلەر ھىچ ئادەم بۇلەرنى كۆرگەن ئەمەسدۇر. بەس، تۇغار ۋەقتلەرى يەتتى ئەرسە، شەھەردىن چىقتىلەر ۋە بىرمۇنچە يۇردىلەر ئەرسە، ئاغرىغلەرى تۇتتى. يىراقدىن بىر دەرەخ كۆردىلەركىم قۇرۇغ ۋە شاخلارى سۇنۇق، ئول خورما دەرەختى ئەردى. ھەزرەتى مەريەم ئول دەرەخت تۇپىگە يەتتىلەر ئەرسە، ئاغرىغلەرى زىيادە بولدى. بەس، ئاندا ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھەـس. ۋۇجۇدلەرىغە كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى مەريەم ئاغرىغلەرىنىڭ شىددەتىدىن بۇ ۋاقىئەنىڭ شەرم ـ خىجالەتىدىن ئەيدىلەر: «كاشكى ئۆلگەي ئەردىم، بۇ خەلقنىڭ كۆڭلىدىن فەرامۇش بولغان ئەردىم.» بەس، ھەق تەئالا ئول دەرەختنىڭ ئاستىدىن ندا ئىبەردىكىم: غەمكىن بولماغىل، ھەرئايىنە پەرۋەردىگارىڭ ئولتۇرغان يېرىڭدىن چەشمە چىقاردى.» بەس، ئاندىن بىر بۇلاق قايناپ چىقتى ۋە جارى بولدى ئەرسە، ھەزرەتى مەريەم ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھەـس. نى يۇدىلەر؛ ئۆزلەرى غۇسل ـ تەھارەت قىلدىلەر. ئاندىن، خىتاب كەلدىكىم: «بۇ دەرەختنى ئىرغاتقىل، ساڭا مىۋەلەر تۇشكەي.» بەس، ھەزرەتى مەريەم ئول دەرەختنى ئىرغاتتىلەر ئەرسە، ئول دەرەخت يافراغ چىقاردى، مىۋە زاھىر قىلدى، شۇل

سائەت پىشىپ تۆپىگە تۆشتى. بەس، ھەزرەتــى مەرىيەم ئۇل خورمەدىن يىدىلەر، ئىلگەركى قۇۋۋەتلەرىگە كەلدىلەر. مۇندىن ئەردىكىم، كۆزى يارۇغان مەزلۇملەرگە خورمە بەرمەك تەرىقەنى خەلايىق تەئلىم ئالدىلەر. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھەـس. نى ئالىپ مەسجىدكە كەلدىلەر ئەرسە، ئۇل ئابىد ۋە زاھىدلار ھەيران قالدىلەر. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھەـس. ھەم تەئەججۇب قىلدىلەر؛ ئۇل ئابىدلار ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھەـس. غە مەلامەت قىلىپ ئەيدىلەر: «سەن مەرىيەمنى نىچۇكدىن كۈيۈگە بەرمەدىڭكىم، ئۇل زىنا قىلىپدۇر.» ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھەـس. ھاشاكىم ئاڭا ھىچ كىمەرسە قول سۇنماغاندۇر، ئاندىن ھەزرەتى مەرىيەمگە مەلامەت قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەجايىب ـ غەرايىــب ئىشلارنى پەيدا قىلدىڭ. ئەي ھارۇننىڭ ھەمشىرەسى! ئاتاڭ بەدكار ئەمەس ئەردى، ئاناڭ ھەم فاھىشە ۋە زىناكار ئەمەس ئەردى. سەن بۇ بەچچەنى قايدىن كەلتۇردۇڭ!»...... بەس، ھەزرەتى مەرىيەم سۆزلەمەدى، ئىشارەت قىلدىلەر. بەس، بۇلار ئەيدىلەر: «يا مەرىيەم، بىزگە فەرىب بىرۇرسەنمۇ؟ بۇ گۆدەكنىكىم بۇگۈن تۇغۇپ، نىچۇك سۆزلەگەي!» بەس، ھەق تەئالا دەرھال ھەزرەتى ئەلەيھەـس. غە زەبان ئەتا قىلدى، ھەزرەتى مەرىيەمنى، ھەزرەتــى زىكرىيا ئەلەيھەـس. نى ۋە يۇسۇفنى تۆھمەتدىن پاك ۋە مۇبەررا قىلدى.

بەس، تەرسالار ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھەـس. نىڭ سۆزلەرىگە ئىنكار قىلدىلەر، ھەق تەئالاغە نا لايىق ئەقىدە قىلدىلەر؛ ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھەـس. نى خۇداي تەئالانىڭ ئوغلى دەپ ئەقىدە قىلدىلەر.

دەستان
قىسسەئى ھىجرەت مەرىيەم ۋە ئەيسا ئەلەيھىسسەلام

خۇداي تەئالا ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھەـس. غە ئۇلۇغلۇق كەرامەت قىلماقنى ئىرادە قىلدى ئەرسە، بەلايى ھىجرەتكە مۇبتەلا قىلدى. ھەزرەتــى ئەيسا ئەلەيھەـس. بىر ئايلىق بولۇپ ئەردىلەر، بەيتۇل مۇقەددەسدىن مىــسىرغە ھىجرەت قىلدىلەر.

ۋاقىئە ئانداغ ئەردىكىم، ئول ۋاقتدە دەريابى دەجلەدىن مىسر، يەمەن تا مەغرىب زەمىن سەرھەدىغا يۇنان پادشاھلارى تەسەررۇف قىلۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ دىيارلەرىغە ئەۋس توس ئاتلىغ پادشاھ ئەردى. ئەيتىپدۇرلەر: بۇ دىيارغا رومىن شافور ئاتلىغ بىر كىشى پادشاھ ئەردى، ئەللىك يىل پادشاھلىق قىلدى. قاچانكىم، مۇنىڭ پادشاھلىقتىن قىرىق يىل ئۆتتى ئەرسە، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ۋۇجۇدلەرىغە كەلدىلەر. بۇ مەھەلدە بەيتۇل مۇقەددەسكە ھىردوس ئارلىغ بىر كىمەرسە پادشاھ ئەردى. بۇ ھىردوس بەنى ئىسرائىلنى ۋە ئول ئابىدلارنى، ھەزرەتــــى زىكرىيا ئەلەيھ-س. نى، بەيتول مۇقەددەسنى بىسيار ياخشى كۆرۈپ، ئىززەت قىلۇر ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ۋۇجۇدغە كەلگەنلەرىنى ئىشىتتى ئەرسە، تەئەججۇب قىلدى. قاچانكىم، ئول كۈن ئۆتتى ئەرسە، شامدىن جەمىئ مۇنەججىملەر بەيتۇل مۇقەددەسغە ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نى كۆرگەلى كەلدىلەر. نۇجۇم ۋە ھىكمەت كىتابلارىدا كۆرگەن ئەردىلەركىم، پالانى ۋەقتدە، بەيتۇل مۇقەددەسدىن بىر ئاتاسىز ئوغۇل پەيدا بولۇر، ئانىڭدىن ئالەمدە ئەلامەتلەر ئاشكارا بولۇر. بەس، بۇ ئۈمىد بىرلە كۆرگەلى كېلىپ ئەردىلەر. ئۈچ نەرسە بۇلارغە تۆھفە كەلتۇرۇپ ئەردىلەركىم، بىرى ئالتۇن، يەنە بىرى مومىيا، يەنە بىرى كوندۇر. ئۇلارنى چىرلادى ۋە ئەيدى: «نە ئىشغە كېلىپسىزلەر؟» بۇلار ئەيدى: «بىز نۇجۇم - ھىكمەت كىتابلارىدا كۆرۈپ، بىلىپدۇرمىزكىم، بۇ ۋەقتدە بەيتۇل مۇقەددەسدىن بىر ئاتاسىز ئوغۇل پەيدا بولۇر، ئانى كۆرگەلى ۋە سوغا - تۆھپەلەرنى بەرگەلى كېلىپدۇرمىز.» ئەيتىپدۇرلەر، بۇ مۇنەججىمنى ئەجەم پادشاھلارىدىن بىــرى ئىــــبەرىپ ئەردىكىم، بۇ ۋاقىئەنى ھەزرەتى دانىيال ئەلەيھ-س. نىڭ كىتابلەرىدە كۆرۈپ ئەردى. بەئزىلەر شامنىڭ پادشاھلارىدىن بىرى ئىبەرىپ ئەردى دەپدۇرلەر. بەس، ھىردوس ئەيدى: «بۇ تۆھفەلەرنى كەلتۇرمەكنىڭ نە مەئنىسى باردۇر؟» بۇلار ئەيدىلەر: «ئالتۇن گەۋھەرلەر بېھتەرى ۋە ياخشىسىدۇر، بۇ ئوغۇل ئالەم خەلقىنىڭ زۇبدەسى ۋە ياخشىسىدۇر؛ بۇ مومىيا تەبامى بەدەننىڭ ئاغرىغىنى ۋە سۇنۇقىنى دۇرۇست قىلۇر، بۇ ئوغۇل ھەم ھەمە ئاغرىغ - جاراھەتلەرغە دۇئاسى بىرلە شىفا بېرىپ تەندۇرۇست قىلۇر؛ بۇ كوندۇر ئانداغ نەرسەدۇركىم كۆيدۇرسە بۇيى ئاسمانغە چىقار، بۇ مەسەللىك بۇ ئوغۇل ھەم

چوڭۇپ ھەق تەئالا ئاسمانغە چىقارۇر. بۇ ئۇچ نەرسە مۇڭا مۇناسىبدۇر.»
ھىردوس ئەيسا ئەلەيھىس. نى بەيتۇل مۇقەددەسدىن ئالىپ چىقغىل، دەپ بۇيرۇدىلەر. ھەزرەتى مەريەم بىر ئىشەككە مىندىلەر، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى قۇچاقلەرىغە ئالدىلەر، يۇسۇفنى ھەمرا قىلىپ، بەيتۇل مۇقەددەسدىن، شام ۋىلايەتىدىن مىسرغە باردىلەر. ئاندا بىر كەنتدە بولدىلەر. بىسيار تەڭلىك ۋە دىشۋارلىقدا تۇردىلەر. ئول كەنت بىسيار ئاباد، نىئمەتى فەراۋان، سۇلار ھەر تەرەف جارى - رەۋان ئەردى. بۇلارغە ھىچكىم پىش كەلمەدى. ھەزرەتى مەريەم بۆشۇكنى كۆنەرىپ يۇرۇپ، باش تىرىپ، روزگار ئۆتكەردىلەر. بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ئول كەنت شامنىڭ ۋىلايەتىدىن دەمەشقنىڭ كەنتلەرىدىن بەلەند ۋە دەرەختلىق ئەردى. بەس، ھەزرەتى مەريەم ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى ئول كەنتدە نەچەند مۇددەت بۇ نەۋئ مىھنەت بىرلە پەرۋەرىش قىلدىلەر. ئاندا بىر دىھقان بار ئەردى، بىسيار سەخى ۋە جوۋانمەردى دەرۋىش - غەرىپ ئەردى؛ ئۆيىدە چەندان غەرىب ۋە دەرۋىش - دىلرىشلار تۇرۇپ، روزگار كەچۇرۇپ كىتەر ئەردىلەر. بىر كۇن ئۆيىدە مىھمانسىز بولماس ئەردى. بەس، ھەزرەتى مەريەم ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى ئالىپ ئاندا باردىلەر ئەرسە، بىسيار پىش كىلىپ، ئىززەت - ئىكراملار قىلدى. ئەيتۇر ئەردى: «بىچارە مەزلۇم بىر نارەسىدە يىتىم مەرھۇم بىرلە كەنتىمىزگە كىلىپدۇر.»

بەس، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ئون ئىككى ياشغە كەلدىلەر. ئول مۆئجىزەئىكىم ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. دىن ۋاقىئ بولدى. ئول ئەردىكىم، بىر كىچە ئول دىھقاننىڭ خەزىنەسىدىن بىر مۇنچە دىنارىنى ئوغرى ئالدى، دىھقان بىلمەدىكىم نە كىشى ئالدى بولغاي، ھەيران - پەرىشان بولدى. ھەزرەتى مەريەم غەمكىن بولدىلەر. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ئانالەرىنى پەرىشان كۆرۇپ ئەيدىلەركىم: «ئەي ئانا، نىچۇك پەرىشاندۇرسىن؟» بۇلەر ئەيدىلەر: «بۇگۇن بۇ دىھقاننىڭ بىر مۇنچە ئەمۋالى يىتىپدۇر. قورقارمەنكىم مۇندا تۇرالماغايمىز.» بەس، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. دىھقاننىڭ قاشىغە باردىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «بۇ كىچە ھەر مۇسافىركىم سىنىڭ ئۆيۇڭدە قونۇپدۇر، ئۇلارنى يىغقىل.» بەس، دىھقان تەمام دەرۋىشلەرنى ۋە مۇسافىرلارنى يىغدى. بۇلار ئاراسىدا بىر نابىنا بار ئەردىكىم ئۆزگە ئەئزاسى

سالىم - تەندۇرۇست ئەردى. ۋە يەنە بىر توكۇر - ئۇدرام بار ئەردىكىم كۆزى تازە - دۇرۇست ئەردى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ئول ئۇدرامغە ئەيدىلەر: «سەن ئول قاراغۇنلىڭ بوينىغە مىنگىل.» قاراغۇنلىڭ بوينىغە توكۇر مىندى ئەرسە، نابىناغە ئەيدىلەر: «مۇنى كۆتەرىپ قوپغىل.» نابىنا ئەيدىكى: «مەن زەئىــــفدۇرمەن، كۆتەرىپ قوپالماسمەن.» ھەزرەتـــى ئەيسا ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «بۇ نابىنا توكۇرنى بۇ تەرىقە بىرلە بىلىگە ئاغرامچى باغلاپ، خەزىنەگە سالىپ، دىنارلارنى ئالىپ، يەنە تارتىپ، دىنارنى سارايىنىـــڭ ئىشىكىدە كۆمۈپدۇر.» بەس، بۇلار ھەم ناچار ئىقرار قىــــلدىلەر. بۇ دىنارلارنى دىھقانغە ئىيسار قىلدىلەر. دىھقان بىسيار شاد بولدى، بۇ غەمدىن ئازاد بولدى. بۇ دىنارنىڭ نىسفىنى ھەزرەتى مەريەمگە نىياز قىلدى، ئۇلەر قەبۇل قىلمادىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. غە بەردى، ئۇلەر ھەم ئالمادى. بەس، ھەزرەتى مەريەمگە ئەيدى: «سىزلەر مىنىڭ ئۆيۈمدە بەرقەرار بولۇڭلار، مۇندىن ئۆزگە يەرگە بارماڭلار.» ھەزرەتى مەريەم قەبۇل قىلدىلەر ...... بۇ تەرىقە ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. دىن ھەركۇن مۆئجىــــزە - ئەلامەتلەرنى كۆرەر ئەردىلەر. تاكى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ئوتتۇز ياشغە كىردىلەر، شامنىڭ خەلقىغە چەندان مۆئجىزە - ئايەتلەر زاھىر ئولدى.

ھەق تەئالا ئۇلەرنە پەيغەمبەرلىك ۋەھى ئىبەردى، بەيتۇل مۇقەددەسكە بارماقغە فەرمان قىلدى.

دەستان
قىسسەئى زىكرىيا ئەلەيھىسسەلامنى شەھىد قىلغانى زىكرى

قاچانكىم، ھەزرەتى مەريەم ئەيسا ئەلەيھ-س. نى ئالىپ شامغە باردىلەر ئەرسە، بەنى ئىسرائىل ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. غە ئەيدىلەر: «سەن پەيغەمبەر ئەردىڭ، مەريەم بىلەن زىنا قىلىپ كافىر بولدۇڭ، ئانى سىرىمىنى فاش قىلۇر دەپ شامغە ئىبەردىڭ. ئەمدى سىنى ئۆلتۈرۈرمىز.» ئاندىن، ھىردۇسغە ئەيدىلەر: «زىكرىيانى ئۆلتۈرمەك لازىمدۇر، مەريەم بىرلە زىنا

قىلىپدۇر.» بەس، ھىردۇس ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى سوردى. ئەيدىلەر: «ئانى بىر تەرەفكە ئىبەرىپدۇر.» بەس، ھىردۇس غەزەپ قىلىپ ئۆلتۈرمەككە بۇيىرۇدى. ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. بۇلاردىن قاچىپ، شام تەرەفىگە يۈزلەندىلەر. بەنى ئىسرائىل ئارقەلەرىدىن ئىزدەپ چىقتى. بەيتۇل مۇقەددەسنىڭ شەھەرى ئالدىدا بىر كاۋاك دەرەخت بار ئەردى، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. ئول دەرەختغە كىردىلەر. بەنى ئىسرائىل ئول دەرەخت تۈپىگە كېلىپ، ئىزلەرىنى يۈتۈردىلەركىم قايان بولدى. ئىبلىس پەيدا بولۇپ ئۆلارغە ئەيدى: «ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. بۇ دەرەختغە كىرگەندۇرلەر، بۇ دەرەختنى ئەررە بىرلە كېسىڭلار، ئەگەر مۇندا بولسە چىقغاي.» بەس، بۇلار ئەررە كەلتۈردىلەر، ئول دەرەختنى كەستى، ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھىس. ئول دەرەختنىڭ ئاراسىدا كېسىلدىلەر، قانلەرى ئاقتى، ھىچ كىم ئاگاھ بولمادى.

زىكرىيا ئەلەيھىس. نى شەھىد قىلدى ئەرسە، ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھىس. پىنھان بولدىلەر، تاكىم ھىردۇس ئۆلدى؛ ئانىڭ ئوغلى كىلادۇس پادشاھ بولدى، ئول ھەم ئۆلدى، ئانىڭ ئوغلى ھىردۇس ئەسغەر تەختغە ئولتۇردى. باسنى ھىردۇس ئەكبەر ئاتار ئەردىلەر. تاكى ئوتتۇز يىل تەمام بولدى ئەرسە، ھەق تەئالا ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھىس. غە پەيغەمبەرلىك كەرامەت قىلدى. ئول ۋەقتدە «تەۋرات» شەرىئەتىنى تۇتار ئەردىلەر. بۇلەر «ئىنجىل» شەرىئەتىگە دەئۋەت قىلدىلەر ئەرسە، بەنى ئىسرائىل قەبۇل قىلمادى.

دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىسسەلامنىڭ پەيغەمبەرلىكلەرىنىڭ زىكرى

قاچانكىم، ھەق تەئالا ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. غە بەيتۇل مۇقەددەسكە بارەاقنى فەرمان قىلدى ئەرسە، بەنى ئىسرائىلغە كەلدىلەر. ھەق تەئالا «ئىنجىل»نى ئىبەردى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. بەيتۇل مۇقەددەس مەسجىدىگە بارىپ، خەلقنى ئىمانغە تەرغىپ قىلدىلەر. ئەۋۋەل كىمەرسەئىكىم

ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. غە ئىمان كەلتۈردى ۋە تەسدىق قىلدى ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھىس. ئەردىلەر...... پەيغەمبەرلىكلەرىگە مۆئجىزە - ئەلامەتلەر كۆرسەتتى. بەنى ئىسرائىل ئەيدىلەر: «مۆندىن ئۆزگە يەنە ئەلامەتلەر كۆرسەتكىل.» ھەزرەتى ئەيسە ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «كۆزىنىڭ ئەسلا ئورنى يوق، ئانادىن تۇغما نابىينانى كۆزلۈك بىينا قىلۇرمەن.» بەس، بەنى ئىسرائىلدىن بۇ تەرىقە نا بىينا كەلتۈردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەيسە ئەلەيھىس. دۇئا قىلدىلەر، دىيدەئى بىينا ھاسىل بولدى. ئەگەر كۆزى تۇتۇلغان قاراغۇنى بىينا قىلسەلەر مۆئجىزە بولماغاي ئەردى. كىيىن بولغان قاراغۇلارغە تەبىبلار ئىلاج قىلۇرلەر. ۋە يەنە «پىيسە بولغانلارنى ھەم ساقايتۇرمەن» دىدىلەر ئەرسە، بىر پىيسەنى كەلتۈردىلەر؛ دۇئا قىلدىلەر، ئۇلەر ھەم ساقايدىلەر. تەبىبلەر پىيسەگە ئىلاجىنىڭ يوقلۇقىغە قايىل ئەردىلەر. بەس، بۇ ئىككىگە ئىلاج قىلدىلەر ئەرسە، پەيغەمبەرلىكلەرىگە مۆئجىزە - ئەلامەت بولدى. بەنى ئىسرائىل ئەيدىلەر: «يەنە ھەم ئەلامەتىڭ بارمۇ؟» ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالانىڭ فەرمانى بىرلە ئۆلۈكنى تىرگۈزۈرمەن. ئۆلگەنلەردىن ھەركىمنى خاھلاساڭلار ئەيتىڭلار، تىرگۈزگەيمەن.» بەنى ئىسرائىل ئەيدىلەر: «بۇرناقى ئۆلۈكلەردىن بىرىنى ئەيغايمىز، تاكىم كۆرگەيسەن.» ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىس. نىڭ ئوغلانلەرى سامدىن ئىلگەرى ئۆلگەن كىشىنى تاپمادىلەر. بەس، ئەيدىلەر: «بىز تەۋراتدا كۆرۈبدۇرمىركىم، سام بىننى نوھنىڭ گۆرىنى پالانى سەھرادادۇر، ئانى تىرگۈزگىل.» سام بەنى ئىسرائىلنىڭ بابالارىدىندۇر. نوھ ئەلەيھىس. نىڭ نەسلىدۇر. بەس، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ئاۋاز قىلدىلەر: «يا، سام بىننى نوھ! خۇدانىڭ فەرمانى بىرلە قوپغىل!» سامنىڭ قەبرەلەرى تەبرەدى، ئاندىن يارىلدى. سام گۆردىن چىقىپ ئولتۇردىلەر، يۈز - كۆزىدىن تۇفراقنى ئەرتتىلەر، ساقاللەرى ئاقارىپدۇر. بەنى ئىسرائىل ئەيدىلەركىم: «بۇ سام ئەمەسدۇركىم، ھەزرەتى ئىبراھىم ئەلەيھىس. دىن ئىلگەرى ھىچ كىمنىڭ ساقالى ئاق ئەمەس ئەردى، مۇنىڭ ساقالى ئاقدۇر.» ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «سەن كىمدۇرسەن؟» بول ئەيدىلەر: «مەن ھەزرەتى نوھ ئەلەيھىس. نىڭ ئوغلانلەرى سامدۇرمەن.» يەنە ئەيدىلەركىم: «مەن كىمدۇرمەن؟» بول ئەيدى: «سەن ھەزرەتى ئەيسا بىننى مەريەم، خۇداي

تەئالانىڭ پەيغەمبەرىدۇرسەن.» يەنە ئەيدىلەر: «نىچۇكدىن ساقالىڭ ئاقاردى؟» بول ئەيدىلەركىم: «ئۆلگەندە ساقالىم قارا ئىدى، هالا سەن ئاۋاز قىلدىڭ ئەرسە، سۇرى ئىسرافىل گۇمان قىلدىمكىم، قىيامەت بولۇپدۇر. بەس، بۇ ۋەهىمەدە ساقالىم ئاقارىپتۇر.» هەزرەتى ئەيسا ئەلەيهىس. ئەيدىلەر: «يا، سام! ئىختىيار قىلۇرسەنمۇكىم، دۇئا قىلسام ياكى يەنە بۇ ئالەمدە تىرىك بولغايسەن.» بۇلەر ئەيدى: «ئەي پەيغەمبەرى خۇدا، هەرچەند ئۇزاق ئۆمۇر كۆرسەم، ئاخىر ئۆلۇمدۇر، جان ئاچچىغىدۇر. خاهلاماسمەنكىم، دۇباره جان ئاچچىغى تارتغايمەن. دۇئا قىلكى، ئىلگەركىدەك گۆردە بولغايمەن.» بەس، هەزرەتى ئەيسا ئەلەيهىس. دۇئا قىلدىلەر، سام گۆرغە كىردىلەر ۋە يەر هەمۋاره بولدى. هەزرەتى ئەيسا ئەلەيهىس. نىڭ يەنە بىر مۆئجىزەلەرى ئول ئەردىكىم، بەنى ئىسرائىلدىن هەركىم ئۆيدە قانچە تەئام يەپدۇر ۋە قانچە زەخىره قىلىپدۇر، ئانى خەبەر بىرۇر ئەردىلەر. هەزرەتى ئەيسا ئەلەيهىس. ئەيتۇر ئەردىلەر: بۇ مۆئجىزەلەردە سىزلەرگە ئەلەمەت-نىشانەدۇر، ئەگەر پۇتسەڭلار «تەۋرات» غە مۇۋافىق راستگوي بولسام، سىزلەرگە بەئزى هەمرام نەرسەلەرنى هەلال قىلۇرمەن. ئانداغكىم، خۇداي تەئالا خەبەر بىرۇر، تەفسىرى بۇدۇر: هەرام قىلدىم جوهۇدلارغە هەر جاڭگالىلىغ ۋە تۇمشۇقلۇغ قۇشلارنى؛ ۋە يەنە قوي - كالانىڭ گوشت -ياغى، ئۇستىخانىنىڭ يىلىكىنى هەلال قىلدىم. «تەۋرات» شەرئىتىدە قوي - كالانىڭ چەرپۇسى هەرام ئەردى. هەزرەتى ئەيسا ئەلەيهىس. غە «ئىنجىل» كەلدى ئەرسە، بۇلار «ئىنجىل» شەرئىتىدە هالال بولدى. ۋە يەنە «تەۋرات» دا شەنبە كۇنى بالىق تۇتماق، هەر نەۋئى ئىشلارنى قىلماق هەرام ئەردى، هەزرەتى ئەيسا ئەلەيهىس. «ئىنجىل» هۆكمى بىرلە هالالىلىقغا بۇيرۇدىلەر......بەس، هەزرەتى ئەيسا ئەلەيهىس. بۇ مۆئجىزە-ئەلامەتلەر ۋە بۇ ئەهكەم شەرئىتنى كۆسەتتىلەر ئەرسە، جوهۇدلارغە بىسيار دىشۋار كۆرۇندى، ئىمان كەلتۇرمەدىلەر؛ ئەيدىلەركىم: «بۇ ساهىر -جادۇدۇر.»

خەبەردە كېلىپدۇركىم، ئەيسا ئەلەبهىس. ئىككى يىل بەنى ئىسرائىل ئاراسىدا بولدىلەر. تەرىقەلەرى ئۇلدۇركىم، ئىككى كۇن بىر يەردە قونماس ئەردىلەر. هەر كىمنىڭ ئۆيىگە بارىپ خۇدانىڭ ئەمرتەهىينى يەتكۇرۇر ئەردىلەر. هىچكىم ئىمان كەلتۇرمەس ئەردى. ئەيسا ئەلەيهىس. ئۇلارنىڭ

كۇفرلىقدا مەھكەملىكىنى كۆردىلەر ئەرسە، بۇلار ئاراسىدىن چىقتى. مىسر، شام، يەمەن مەغرىب زەمىن سەرھەددىغە باردىلەر. ھىچ شەھەر قالمادى ئاندا بارىپ خۇدانىڭ ئەمرىنى يەتكۈزدىلەر. بەيتۇل مۇقەددەسدىن ئون ئىككى شۇستەگەر كىشىدىن ئۆزگەسى ئىمان كەلتۈرمەدى. ئەيسا ئەلەيھىس. بەيتۇل مۇقەددەسدىن تەنھا چىقىپ ئاۋاز قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «بۇ دۇنيادىن يۈز ئۆرۈپ، خۇداي تەئالانىڭ دەرگاھىغە يۈزلەنىپ ماڭا ياۋەر ھەمراھ بولغاي!» بەس، ئول شۇستەگەرلەر ئەيدىلەركىم: «بىز ياۋەر ھەمراھدۇرمىزكىم، خۇدايى تەئالاغە ئىمان كەلتۈرۈپ، ئانىڭ دەرگاھىغە يۈزلەنىپدۇرمىز......» بەس، بەنى ئىسرائىل ئول شۇستەگەرلەرنى مەنئ قىلمادىلەر، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. بىرلە چىقىپ كەتتىلەر. ئاندىن ھەر شەھەرگە باردىلەر، بەئزىلەر مۇسۇلمان بولدىلەر، بەئزىلەر كافىر قالدى. بەس، ئول شۇستەگەرلەر ئەفزەل ۋە سابىقلاردىن بولدىلەر.

دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاسمانغە چىقغانلەرى

مۇھەممەد بىننى جەرىر كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. ئۈچ يىل ئول خەلقنىڭ ئاراسىدا بولدىلەر. ئەخبار كىتابلارىدا ئىككى يىل تۇردىلەر دەپدۇرلەر. بەس، ئاخىر ئۆمرىدە يەنە بەيتۇل مۇقەددەسكە كەلدىلەر ئەرسە، بەنى ئىسرائىلنىڭ جوھۇدلارى يىغىلىپ، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. نى ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدىلەر. ھىردۇس ئەسغەركىم پادىشاھ ئەردى، يۇنانىلار مەزھەبىدە ئەردى. ئاڭا ئەيدىلەر: «ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. جادۇدۇر، خەلقلەرنى گۇمراھ قىلۇر، ئانى ئۆلتۈرمەك لازىمدۇر.» بەس، ھىردۇس ئۆلتۈرمەكگە بۇيرۇدى ئەرسە، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. نى ئىزدەدىلەر. ئۇلەر پىنھان بولدىلەر. ھىچ يەردىن تاپمادىلەر. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. بىر كىچە ھەۋارىلەرنىڭ ئۆيىدە ئەردىلەر. ئۇلارغە ئەيدىلەر: «سىزلەر بۇ كىچە ماڭا دۇئا قىلىڭلار.» بەس،

ھەۋارىلەر دۇئاغە مەشغۇل بولماي، ياتىپ ئۇيقۇلادىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ئەيدىلەر: «سىزلەر ماڭا دۇئا بىرلە يارى بەرمەدىڭلار، غەفلەتكە مەيىل قىلدىڭلار. سىزلەردىن كىمەرسە بولۇرمىكىن مەندىن بىزار بولۇپ، كۇفرغە رىزا بىرۇرلەر ۋە يەنە بىرىڭلار مېنى ئانەدەك بەھاغە ساتىپ، دۇشمەنگە كۆرسەتۇر.» بەس، ئەرتەسى ھەۋارىلەردىن شەمئۇن ئاتلىغ بىرى تاشقارى چىقتى ئەرسە، جوھۇدلار ئانى تۇتتىلار. ئەيدىلەر: «سەن ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نىڭ ھەمراھىسەن. راست ئەيغىلكىم قايدادۇر؟ ۋە گەرنە سېنى ئۆلتۇرۇرمىز.» شەمئۇن ئەيدى: «مەن ئانىڭدىن بىزارمەن، يار - ھەمراھ ئەمەسمەن» دەپ كافىر بولدى. ئاندىن يەنە بىر ھەۋارى چىقتى ئەرسە، ئانى تۇتتى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى سوردى ئەرسە، ئەيدى: «بىر نەرسە بەرسەڭلار مەن ئانى كۆرسەتىپ قويارمەن.» بەس، ئاڭا ئۇچ دىرھەم بەردى ئەرسە، ئول بەدبەخت ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى ئۇچ دىرھەمگە ساتتى ۋە جوھۇدلارغە ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى كۆرسەتتى. جوھۇدلار ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى تۇتتىلەر، بىر رىسمان بىرلە تەمام ئەئزالارىنى باغلادىلەر. ھەۋارىلەر قاچتى. جوھۇدلەر ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. غە ئەيدىلەر: «سەن جادۇلۇق بىرلە خەلققە فەرىب بىرۇرسەن. ئۆلۈكلەرنى تىرگۈزۈرسەن، نىچۈكدىن بىزدىن قۇتۇلماسسەن، بۇ بەنددىن خەلاس بولماسسەن!» بەس، ئۇلەرنى دارغە كەلتۇردىلەر، تاكىم دارغە ئاسغايلەر. تەمام جوھۇدلار ئاندا يىغىلدىلەر. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى يەزدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى ئول جوھۇدلارنىڭ كۆزىدىن پىنھان قىلدى. سۇرەت ھەيئەتلەرىنى، يەسۇغ ئاتلىغ جوھۇدلارنىڭ ئۇلۇغى بار ئەردى، ئاڭا تەبدىل قىلدى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. غايىب بولدىلەر ئەرسە، جوھۇدلار ئەيدى: «جادۇگەرلىك قىلىپ، كۆزۈمىزدىن غايىب بولدى. بىر سائەت سەبر قىلغايمىزكىم، جادۇگەرلىككە بەقا يوقدۇر، ئاخىر جادۇسى باتىل بولۇپ، ئۆزى زاھىر بولغاي.» بەس، بىر زەماندىن كېيىن، يەسۇغنى كۆردىلەر ئەرسە، ئانى تۇتتىلەر. ئول ھەر چەند «مەن يەسۇغ، ئەيسا ئەمەسمەن!» دىدى، باۋەر قىلمادى. سەن جادۇ قىلىپ ئۆزۈڭنى ياشۇرۇپ ئەردىڭ، ئەمدى جادۇگەرلىكىڭنىڭ مەھەللى ئۆتۈپدۇر» دەپ، ئانى دارغە ئاستىلەر. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نى ھەق تەئالا ئاسمانغە چىقاردى.

بەس، يەسۇغ يەتتە كېچە - كۈندۈز داردا تۇردى. ھەر كېچە ھەزرەتى مەريەم كېلىپ، دارنىڭ ئاستىدا تۇرۇپ، تاڭ ئاتقۇچە يىغلار ئەردىلەر. تا يەتتىنچى كېچەسى ھەق تەئالا ھەزرەتى ئىيسا ئەلەيھىس. نى ئاسماندىن نۇشۇرۇپ، ھەزرەتى مەريەمگە كۆرسەتتى، تاكى كۆرۈپ كۆڭۈللەرى تەسكىن تاپتىلەر. ئول كېچە ھەزرەتى مەريەمنىڭ قاشلەرىدە بولدىلەر. يەھيا ئەلەيھىس. نى، قالغان ئون ھەۋارىلەرنى چىرلادىلەر. بۇ ھەۋارىلەردىن يەتتە كىشىنى تاپتىلەر، بۇلاردىن شەمئۇننى ۋە ئول جوھۇدلارنى باشلاپ كەلگەن مەلئۇننى سوردىلار. بۇلار ئەيدىلەر: «ئۇلار قىلغان ئىشلارىغە پۇشمان، گۇناھ قىلغانلەرىنى بىلىپ ھەيران بولۇپ، ئاخىر ئۆزلەرىنى ئۆلتۈردىلەر.»

بەس، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ھەزرەتى يەھياغە، ئول يەتتە ھەۋارىغە ۋەسىيەت قىلدىلەركىم: «مېنىڭ دىنىمغە خەلقنى تەرغىب قىلىڭلار.» ئاندىن بۇلارنىڭ ھەر قايسىنى بىر تەرەفكە بۇيرۇدىلەر. تاكىم ھەر تەرەفدە، ھەر كوشەدە خەلقنى دىن - ئىمانغە باشلاغايلەر. بەس، ئىككىلەرىنىكىم بىرىنىڭ ئاتى فەرتۇس، يەنە بىرىنىڭ ئاتى يەئقۇس ئەردى، رومىيەدىن تا يۇنان، مەغرىب زەمىن سەرھەدىغە بۇيرۇدىلەر. ۋە يەنە بىرلەرىنىكىم ئاتى توماس ئەردى، زەمىن بابىل ۋە ئىراقدىن تا مەشرىق زەمىنىغە ئەمر قىلدىلەر. يەنە بىرلەرىكىم قەرۋان ئاتلىغ، كەھف شەھەرلەرىگە تەئىن قىلدىلەركىم، ئول شەھەرنى مەجلىس ئاتار ئەردىلەر. ۋە يەنە بىرىنى ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھىس. بىرلە بەيتۇل مۇقەددەسكە خەلىفە قىلدىلەركىم، ئاتلەرى يەئقۇب؛ ۋە يەنە بىرىنى زەمىن ھىجاز ۋە مۇلكى ئەرەبكە قويدىلەركىم، ئاتلەرى تەلىماس ئەردى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ھەزرەتى يەھيانى، ئول يەتتە ھەۋارىلەرنى خەلىفە تەئىن قىلىپ، ۋەسىيەتلەرىنى تەمام قىلدىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى مەريەم بىرلە ۋىدائ قىلىپ، سۇبھ ۋەقتى ئەردى، دۇئا قىلدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا يەنە ئاسمانغە ئېلتتى. تەرسالار بۇ كېچەنى بىسيار ئۇلۇغ تۇتارلەر ۋە ئىيد كېچەسى بىلۇرلەر. ئۆيلەرىنى ۋە ئىبادەتخانەلەرىنى خۇشبۇي نەرسەلەر بىرلە دۇد بېرۇرلەر.

بەس، ئول ھەۋارىلەر ئەرتەسى جوھۇدلار ئاراسىدا بۇ ۋاقىئەنى بەيان قىلدىلەر ئەرسە، بۇلارنى تۇتۇپ ئەزاب قىلدىلەر؛ ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. دىن تاندۇرغالى ئانچەكى زۇلۇم - جەفالار قىلدىلەر. بۇ خەبەرنى روم پادشاھى

ئىشتىپ، لەشكەر تارتىپ، بەنى ئىسرائىلدىن بىسيار خەلقنى ئۆلتۈرۈپ، ئول ھەۋارىلەرنى ئۇلاردىن قۇتقارىپ ئالدى. ئول ھەۋارىلەركىم، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. رومغە تەئىن قىلىپ ئەردىلەر، ئۇلارنى رومغە خەلىفە قىلدى. ئۆزگەلەرگە ئەيدى: «ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ ئەمرلەرىنى بىجا كەلتۈرۈپ، ئالەمگە پەراكەندە بولۇڭلار.»

بەس، ھىردۇسكىم، بەيتۇل مۇقەددەسكە پادشاھ ئەردى. ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. بىرلە يەئقۇبنىڭ سۆزلەرىنى راست بىلىپ، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ دىنلەرىغە كىردىلەر. ئول كۈن روم ۋە شامدا تەرسالىق ئاشكارا بولدى. بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نى جوھۇدلار دارغە ئاستىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا داردىن ئاسمانغە ئىلتتى. بۇ سۆز دۇرۇست ئەمەسدۇر. ئەيتىپدۇرلەر: ئول ياغاچكىم، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نى ئاستىلەر، ئانى روم پادشاھى رومغە ئالىپ بارىپ، ئۆزىگە قىبلە قىلدى؛ ئول چەلىپاكىم تەرسالار نەماز ئۆتەردە ئالدىغە تىكەرلەر.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى مەريەمنىڭ ۋەفاتلەرى ۋە ھەزرەتى يەھيانىڭ ئۆلتۈرۈلگەن قىسسەلەرى

بەس، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ دىنلەرىنى قەبۇل قىلىپ، بۇلارغە ئىززەت - ئىكرام قىلدى. ئالتە ئايدىن كېيىن ھەزرەتى مەريەم ۋەفات بولدىلەر. بەس، ھىردۇس ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. نىڭ ئەمرلەرىدىن چىقماس ئەردى. ھىردۇسنىڭ بۇرادەرىنىڭ بىر قىزى بار ئەردى. يەنە بىر رىۋايەتدە ئۆزىنىڭ قىزى دەپدۇرلەر. ھىردۇس ئول قىزغە ئاشىق بولدى. ئانى ئالغالى قەسد قىلدى. ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. شەرىئەتىدە رەۋا ئەمەس دەپ مەنىئ قىلدىلەر ئەرسە، ئول قىز ئاناسى بىرلە ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. نى دۇشمەن تۇتتى. ھەركۈن ھىردۇس بۇ قىزغە ھەرنىمە تىلەسە بېرۈر ئەردى. بەس، ئاناسى بۇ قىزغە ئەيدى: «ئەگەر پادشاھ سەندىن نىمە تىلەرسەن

دىسە، يەھيا ئەلەيھ-س. نى ئۆلتۈرمەكنى تىلەرمەن دىگىل.» بىر كۈن بۇ قىزغە «نەتىلەرسەن؟» دىدى. بۇ قىز «يەھيا ئەلەيھ-س. نى ئۆلتۈرمەكنى تىلەرمەن» دىدى. پادشاھ ئەيدى: «ئەگەر ئانداغ بولسا ئانداغ نەرسەنى تىلەگىلكىم بەرگەيمەن. ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىدۇرلەر، ئانى ئۆلتۈرگەلى بولماس.» يەنە بىر كۈن يەنە شۇ بۇ سۆزنى ئەيدى، پادشاھ قەبۇل قىلمادى. بەس، بىلدىكىم، يەھيا ئەلەيھ-س. نى ئۆلتۈرمەيدۇر. ئاخىر بىر كۈن پادشاھ شەراپ ئىچكەلى ئولتۇردى ئەرسە، ئول مەككارە قىزنى ياساپ، زىب - ئەرايىشلەر بىرىپ، پادشاھنىڭ نەزەرىدە جىلۋە قىلدۇرۇپ، پادشاھغە ساقى قىلدى؛ چۈن پادشاھ مەست بولدى ئەرسە، ئول قىزنى خىلۋەت خانەگە چىرلادى. ئاڭا قول سۇندى. قىز ئەيدى: «مەن ساڭا بويۇن سۇنماسمەن. تا يەھيا ئەلەيھ-س. نى ئۆلتۈرۈپ باشىنى ئالدىمدا قويماغۇنچە.» پادشاھ مەستلىكدە ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. نى ئۆلتۈرگەلى بۇيرۇدى. ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. نى شەھىد قىلىپ، باشلەرىنى ئول دوختەر بەدكار ئالىدا قويدى...... پادشاھ تەئەججۈپ قىلىپ، قىلغان ئىشىغە پۇشمان بولدى.

ئەجەم پادشاھلارىدىن خەردۇس ئاتلىغ بىر پادشاھ بار ئەردى، ئاڭا خەبەر يەتتى. بەنى ئىسرائىل پەيغەمبەرلەرنى ئۆلتۈرۈپدۇر: بىرى، يەھيا ئاتلىغ پەيغەمبەركىم باشىنى كېسىپدۇرلەر؛ ۋە يەنە بىرى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ئەردىلەر، ئانى دارغە ئاسىپدۇرلەر؛ ۋە يەنە زىكرىيا ئاتلىغ پەيغەمبەرنى شەھىد قىلىپدۇرلەر. بەس، خەردۇس بۇ ۋاقىئەنى ئاڭلاپ، بىنەھايەت ئاچچىغلاپ، لەشكەر تارتىپ، بەيتۇل مۇقەددەسكە كەلدى. شەھەرنىڭ ئالدىغە تۈشتى. بىر سىپەھسالارى بار ئەردى. ئاڭا ئەيدىكىم: «بۇ خەلقنى ئانچە ئۆلتۈرمەكنى نەزرە قىلدىمكى، ئۇلارنىڭ قانى ئاقىپ دەرۋازىدىن چىقىپ يۈرمەگۈنچە سەن توختاماغىل، سەن لەشكەر بىرلە شەھەرگە كىرىپ بۇلارنى يەكبارە قەتل ئام قىلغىل. قان دەرۋازىدىن ئاقىپ چىقماغۇنچە قولۇڭنى يىغماغىل.» بەس، بىيۇرزادان شەھەرگە كىردى. ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. نىڭ خۇنلەرىنى كۆردىكىم قايناپ تۇرار ئەردى. سوردىكىم: «بۇ نەدۇر؟» بۇلار ئەيدى: «بۇ بىزنىڭ خۇداي تەئالاغە مەقبۇل بولغان قۇربانلىقىمىزنىڭ قانىدۇر.» بەس، بىيۇرزادان بۇ سۆزگە يۈتمەي

تەفتىش قىلدى. ئاخىر راستىغا كېلىپ، ئەيدىلەر: «بۇ ئول پەيغەمبەرنىڭ قانى ئەردىكىم، بىز ئانى ئۆلتۈرۈپدۇرمىز. بۇ قەھر - غەزەبكىم، سىزلەردىن بىزلەرگە كېلىپدۇر. بۇ خۇننىڭ جەزاسىدۇر.» بەس، سوردىكىم: «بۇ خۇننى نېچۈك ئىشلار بىرلە پەست قىلغالى بولۇر؟» ئەيدىلەر: «تاكىم ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھەس. نىڭ قاتىللى قانىنى مۇڭا قۇيماي پەست بولماس.» ھىردۇس، ئول قىز ۋە ئول يەھيا ئەلەيھەس. ئۆلتۈرگەن كىشى قاچىپ ئەردى. بۇلارنى بىلمەدىلەر ئەرسە، بيورزادان بەنى ئىسرائىلدىن ئەر - خاتۇن ھەر كىمنى ئۆلتۈرۈپ، ئول قانغا قۇيدى ئەرسە، پەست بولمادى، تا يەتمىش مىڭ كىشىنى ئۆلتۈردى. ئاخىر بىر پىر - زەن ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھەس. نىڭ قاتىللارنى خەبەر بەردى. ئانى ئۆلتۈرۈپ قانىنى قۇيدى ئەرسە پەست بولدى. بەس، خەردوسغە كىشى ئىبەردىكىم، مۇنچە خەلقلەرنى ئۆلتۈردۇم. ئەمدى قايداغ فەرمان قىلۇرسەن؟» خەردوس جەۋاپ بەردىكىم: «تا قان لەشكەرگە ئاقىپ چىقماغۇنچە سۆزىنى قەبۇل قىلماسمەن.» بەس، بيۇرزادان بەنى ئىسرائىلغە رەھم قىلىپ ئەيدى: «ئەگەر خەردۇس بۇيۇرغاندەك قىلسام، سىزلەردىن ھىچ بىرىڭلار تىرىك قالماسسىزلەر. ئەمدى، سىزلەر بەتەمام ئۇلاغ، چھارپايىڭلارنى كەلتۈرۈڭلار، تا ئانى قوشۇپ ئۆلتۈرگەيمەنكىم، قان دەرۋازەدىن ئاقىپ چىقغاي.» بەس، ئۇلار تەمام چھارپايلارنى يىغدىلەر؛ دەرۋازە ئالدىغە كەلتۈرۈپ بىيەكبارە ئۆلتۈردىلەر ئەرسە، قان دەرۋازەدىن چىقىپ، لەشكەرگاھغە يەتتى. ئاندىن، خەردوس يارلىغ قىلدىكىم: «ئەمدى قويسۇن، قالغانلارنى ئەسىر قىلسۇن، مەسجىدنى ۋەيران قىلسۇن!» ۋە يەنە بۇيرۇدىكىم: «تەمام ئۆلۈكلەرنى مەسجىدكە سالسۇن!» بەس، شەھەردە مۇنادى قىلدۇردى: «ھەركىم ئۆلۈكنى مەسجىدكە سالسەلەر ئانى ئازاد قىلۇرمەن!» بەس، بەتەمام ئۆلۈكلەرنى سالدۇردى، بۇختۇن نەسسەر خەراب قىلغاندىن يامانراق خەراب قىلدىلەر؛ تەمام پەيغەمبەرزادەلەرنى ئەسىر - بەند قىلىپ، ئالىپ ياناماقغە ئوغرادى ئەرسە، بيۇرزادان مۇسۇلمان بولدى. خەردوسدىن ئايرىلدى. خەردوس قالغان ئەسىرلەرنى ئالىپ مۇلكىغە ياندى. ئاندا ئۆلدى ئەرسە، ئەسىر بولغان بەنى ئىسرائىللار يەنە بەيتۇل مۇقەددەسكە كەلدىلەر. بەيتۇل مۇقەددەسنى ئاباد قىلدىلەر. ئول كىشىكىم، ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھەس. دىن كېيىن بەيتۇل

مۇقەددەسنى بۇختۇن نەسسەر خەراب قىلدى دەپدۇر. غەلەت ئەيتۇرگىم، خەردۇس ئەردى، ئول تائىفىنىڭ پادشاھلارىدىن ئەردى. بۇختۇن نەسسەر زۇلقەرنەيندىن ئىلگەرى ئەردى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ۋە ھەزرەتى يەھيا ئەلەيھ-س. ھەمئەسر ئەردىلەر. زۇلقەرنەيننىڭ ۋە بۇلارنىڭ ئارالارىدا ئۈچ يۈز ئەللىك يىل ئۆتتى دەپدۇرلەر، ۋە بەئزىلەر ئۈچ يۈز ئاتمىش يىل ھەم دەپدۇرلەر. مۇھەممەد بىننى جەرىر كەلتۇرۇپدۇرلەر: بۇختۇن نەسسەر بەنى ئىسرائىلنى ئەسىر قىلغاندا، جەمئى پەيغەمبەرزادە ھەزرەتى دانىيال ئەلەيھ-س. دىن سوردىكىم: «نىچۈك دىندەسىزلەر؟» بۇلەر ئەيدىلەر: «بىز خۇداي ئالەمگە تابىنۇرمىز؟» بەس، بۇختۇن نەسسەر بىرزىندان قازدۇردى ۋە بۇلارنى ئاڭا سالدۇردى. بىركۈن تۇردىلەرئەرسە، بىر شىرنى ئۇلار قاشىغە زىندانغە سالدۇردى. ئەرتەسى زىندانغە كەلدى، كۆردىكىم ئۇلار سەلامەتدۇرلەر، شىر بۇلاردىن قاچىپ تۇرۇپدۇر. بۇلار ئالتە كىشى ئەردىلەر. كۆردىلەركىم يەتتە كىشى بولۇپدۇر. بۇلارنى چىقارىپ سوردى: «ئول بىر كىشى كىمدۇر؟» ئول فەرىشتە ئەردى، بۇختۇن نەسسەرنىڭ يۈزىگە بىر تەپانچە بەردىلەر ئەرسە، بۇختۇن نەسسەر ۋەھشى ھەيۋانلاردىن بولۇپ، بەيابانغە كەتتى. يەتتە يىل بايابانىدا يۈرۈپ ئۆلدى. بۇ قەۋل دۇرۇست ئەمەسدۇر. مۇھەممەد بىننى جەرىر ئېيتۇر: ھەر پادشاھ زالىم - ستەمكار ئەردى، بەنى ئىسرائىل ئانى بۇختۇن نەسسەر ئاتار ئەردىلەر. بۇ ئىستىئمال بىرلە، خەردۇسنى بۇختۇن نەسسەر دىدىلەر. ۋەللاھۇ ئەئلەم.

دەستان
قىسسەئى پادشاھان روم ۋە شام

قاچانكىم، زۇلقەرنەيندىن كېيىن تا ئەردەشىر بابەك زەمانىغە پادشاھلار ئىككى تائىفە ئەردىلەر. دەجلەنىڭ ئول تەرەفىنى يۇنان پادشاھلارى تۇتتىلەر. ئۇلەرنى بەتلىمۇس دەر ئەردىلەر؛ ئول بەتلىمۇسلەردىن كېيىن روم پادشاھلارى تەسەررۇف قىلدىلەر ئەرسە، ھەمە روم ۋە شامنىڭ پادشاھلارى بىر بولدىلەر. بۇلارنىڭ ئەۋۋەلى ئەۋستوس ئەردى، قىرىق يىل پادشاھ بولدى

ئەرسە، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ۋۇجۇدلەرىغە كەلدىلەر. ئاندى، ئون تۆرت يىل پادىشاھ بولدى، ئەللىك ئالتە يىلدىن كىيىن ئۆلدى. تەيبارىئوس تەختىغە ئولتۇردى، مۇنىڭ زەمانىدە ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ئاسمانغە چىقتىلەر؛ ھەزرەتى زىكرىيا ئەلەيھ-س. نى شەھىد قىلدىلەر. روم، شام ۋە بەيتۇل مۇقەددەس تا پەيغەمبەرىمىز سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋەقتلەرىغىچە روم پادىشاھلارىنىڭ تەسەررۇفىدە ئەردى. بۇلارنىڭ ئاخىرى ھىرقىل ئەردى. ئول تەيبارىئوس ۋەقتىدىن تا ھىرقىل زامانىغە بەش يۈز سەكسەن بەش يىل كەچتى. ئەيتىپدۇرلەر: بۇ يىللاردا ئەللىك بەش پادىشاھ ئۆتتى. بۇلاردىن بىرىنىڭ ئاتىنى ۋە پادىشاھلىق مۇددەتىنى ئەيتۇرمەن.

بىلمەك كېرەككىم، تەيبارىئوس يىگىرمە ئۈچ يىل پادىشاھ بولدى. مۇنىڭ پادىشاھلىقىدىن ئون سەككىز يىل ئۆتۈپ ئەردى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ئاسمانغە چىقتىلەر. تەيبارىئوسدىن كىيىن ئوغلى جاسىيوس ئون تۆرت يىل تەختىغە ئولتۇردى. بۇ ئۆلدى ئەرسە، ئىنىسى ئون تۆرت يىل مۇلۇككە مۇتەسەررۇف بولدى. ئاندىن كىيىن فىرۇزى ئاتلىغ پادىشاھ ئون تۆرت يىل ئىگە بولدى. ئول ھەۋارىلەردىن ئىككىسىنى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. روم ۋە شامغە خەلىفە قىلىپ ئەردىلەر. بۇلار تىرىك ئەردى. بەس، فىرۇزى پادىشاھلىقىنى خەبەر ئالدىلەر ئەرسە، ئانىڭ قاشىغە كەلدىلەر. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ دىنلەرىغە تەكلىف قىلدىلەر. ئول كافىر بەدكار ئۇلارنى دارغە ئاستى. ئاندا شەھىد بولدىلەر. ئاندىن ئۆزى ئۆلدى. ئورنىدا ئاتلانوس ئاتلىغ بىر كىمەرسە تۆرت ئاي پادىشاھلىق قىلدى. ئاندىن، ئاسغىنايوس ئۈچ يىل شەھرىيار بولدى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. ئاسمانغە چىقىپ قىرىق يىل ئۆتۈپ ئەردى. ئول تەرسا ئەردى. ئوغلى ئاۋستۇسنى بۇيرۇدىكىم، بەنى ئىسرائىلدىن مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۈرۈپ، بەيتۇل مۇقەددەسنى ۋەيران قىلغاي. بەس، ئاۋستۇس بارىپ ئانداغ قىلدى. ئاتاسى ئورنىدا ئىككى يىل پادىشاھ بولدى. ئاندىن دەۋزەخقە كەتتى. ئاندىن مەتلىيوس ئون ئىككى يىل كامران بولدى. ئاندىن مەردىمايوس يىگىرمە يىل

دەۋر سۈردى. ئاندىن ئافتىتۇس يىگىرمە يىل، ئاندىن بەتىيايۇس يەتتە يىل سۈردى. ئاندىن بەتىنۇس تۆرت يىل دادخاھ سۈردى. ئانىڭ دەۋرى ئۆتتى ئەرسە، فىلىئۇس يەتتە يىل جەھاندار بولدى. ئانىڭ ۋەقتى كەتتى ئەرسە، قاقىنۇس ئالتە يىل، ئانىڭ نەۋبەتى تۈگەدى ئەرسە، فافۇس بەش يىل شەھرىيار بولدى. ئانىڭدىن قالدى ئەرسە، فاقۇس ئون بەش يىل يۈرتنى تۇتتى. ئول ئۆتتى، تودرۇس بىر يىل مىھتەر بولدى. ئاندىن كېيىن جالۇس بەش يىل ئۇلۇغلۇق قىلدى. ئاندىن كېيىن مىلئون ئالتە يىل ساھىبى مەملەكەت بولدى. ئانىڭ كەينىدىن فورىئوس يىگىرمە يىل كوس نەۋبەت چالدۇردى. ئانىڭ ئارقەسىدىن نوروس ئىككى يىل مەملەكەتنى قولىغە ئالدى. ئاندىن مەتمانوس ئالتە يىل پادىشاھلىق ئەنگۈشتەرىنى ئىلكىگە سالدى. ئاندىن سولىڭ، قىتفىتوس ئوتتۇز يىل باشىغە تاج قويدى. ئاندىن فەتىتوس، ئاندىن ئىلىيانوس، ئاندىن سابوس بىر يىل، ئاندىن تىيادادوس ئون يەتتە يىل، ئاندىن فىدىئوس ئون يىل، ئاندىن بىنادادوس سەككىز يىل، ئالتىبانوس سەككىز يىل، ئاندىن ئارقيانوس يەتتە يىل، ئاندىن ئالۋان ئون ئالتە يىل، ئاندىن رابوز ئون سەككىز يىل، ئاندىن سەتاۋۇس ئون يىل، ئاندىن فىتىئانوس ئون يىل، ئاندىن تىنارنوس ئالتە يىل، ئاندىن قومىيا يەتتە يىل ئالتەئاي، ئاندىن ئوغلى ھىرقىل ئوتتۇز يىل—بۇلەر سەلتەنەت سۈردىلەر. بۇ ھىرقىل زەماندە ھەزرەتى پەيغەمبەرىمىز سەللەلاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زۇھۇر قىلدىلەر. ئاڭا ئەلچى ئىبەردىلەر.

ئول بوختۇن نەسسەركىم، ئەسەد ئىسكەندەردىن ئىلگەرى بەيتۇل مۇقەددەسنى ۋەيران قىلدى. ئانىڭ زەماندىن تا پەيغەمبەرىمىزنىڭ ھىجرەتلەرىغە مىڭ يەتتە بىر مۇنچە يىل ئۆتتى. ئىسكەندەرنىڭ ۋەقتلەرىدىن تا ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. ۋۇجۇدلەرىغە كەلگۈنچە ئۈچ يۈز يىل ئۆتتى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. تۇغۇلغان زەماندىن تا ئاسمانغە چىقغۇنچە ئوتتۇز ئىككى يىل ئەرى. ئاسمانغە چىققانلەرىدىن تا پەيغەمبەرىمىز سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمغىچە بەش يۈز سەكسەن بەش يىل ئەردى. ئىسكەندەرنىڭ

زەمانلەردىن تا رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمغىچە توققۇز يۈز يىگىرمە يىل ئەردى.

فەسلى دەستان ئىسكەندەردىن كېيىن دەريايى دىجلەنىڭ بويانىدا تا پەيغەمبەرىمىز ۋەقتلەرىغەچە ئۆتكەن پادىشاھلار بەيانى

بىلمەك كېرەككىم، ئىسكەندەردىن كېيىن، دىجلەنىڭ بويانى تا رەيغىچە ئەشكانىلارنىڭ تەسەررۇفىدە ئەردى. رەيدىن تا جەيھۇنغىچە تايىف پادىشاھلارىنىڭ ئىلكىدە ئەردى. بۇلار ئەشكانىلارنى ئۇلۇغ تۇتار ئەردىلەر. لېكىن مۇلۇكلەرىنى بەرمەس ئەردىلەر. ئەشكانىلار ھەم ئۇلارنىڭ مۇلكىگە قەسد قىلماس ئەردىلەر. ئۇلارنىڭ تەئزىم ۋە تەۋازۇئلەرىغە قەنائەت قىلىپ، جىدەل - مۇنازەئەت قىلىپ ئۇلارغە ئازار بەرمەس ئەردىلەر. قاچانكىم ئەشكانىلارغە دۇشمەن پەيدا بولسە، سىپاھ - لەشكەر ئىبەرىپ، يارى بېرۇر ئەردىلەر. بۇ ئەشكانىلارنىڭ ئاراسىدا ئەرەبدىن سەئد بىننى ئەدنانىنىڭ ئەۋلادى بار ئەردىكىم، ئۇلارنى بۇختۇن نەسسەر ئەسىر قىلىپ، ئىراقنىڭ ئانبار دىگەن كەنتىدە قويغان ئەردى. ئۆزگە ئەرەبلەر زەمىن ھىجاز، بادىيە ۋە يەمەندە ئەردىلەر. ئول كەنتنى ئانبار ئول ۋەجھىدىن ئاتادىلەر: بۇختۇن نەسسەر ئەسىرلەرنى ئاندا كەلتۇرۇپ، ئانبارخانەلەرنى قىلدۇرۇپ قويغان ئەردى. ۋە بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ئەشكانىلارنىڭ ئانبارخانەسى ئەردى. بۇ قەۋل دۇرۇستراقدۇر. ئەجەم خەلقىنىڭ ئاندا ۋەتەنى يوق ئەردى. ئەشكانىلار سەۋاد ۋە ئىراق زەمىن ھوسۇلىنى ئاندا يىغىپ، ئۇلۇغ ئانبارخانەلەرنى ئېتىپ، سىپاھ - لەشكەرىگە روزانە ئاندىن بېرۇر ئەردى. ئاندىن ئىلگەرى ھەم ئەجەمنىڭ ئۇلۇغلارى ئاندا ئانبارخانەلەرنى قىلغان ئەردىلەر. ئول ئەرەبلەركىم، زەمىن ھىجاز، بادىيەدە ئەردىلەر. ئۇلارنىڭ ئاراسىدا ھەرب - جەڭ پەيدا بولۇپ، قەھت ۋە تەڭلىك تۇشۇپ، پەراكەندە بولدىلەر. بۇ ئەرەبنىڭ ئۇلۇغلارى ۋە پادشاھلارى ئەشكابىلاردىن قورقۇپ، ئەرەب تەرەفىگە

بارالمادىلەر. ئاخىر بەھرەين ۋە يەمامەدە تۇردىلەر. ئۇل بەھرەين، يەمامە نەچەند شەھەرلەردۇر؛ بادىيەدە بىردىنى ھەجر ئاتارلەر؛ يەنە بىرنى ئەخشا دەرئەردىلەر. ۋە يەنە سەككىز شەھەر ئەردىكىم قەرمەتىيلەر مەزھەبىدە ئەردى.
بۇ ئەرەب پادىشاھلارىدىن ئىككىسىكىم، ئاتى مالىك ۋە ئۇمەر، بىر تۇغقان ئەردى. قەھەر بىننى تەخەمنىڭ ئوغلى ئەردىلەر. يەنە بىرىنىڭ ئاتى مالىك بىننى زەھىر بىننى ئۇمەر بىننى مىھر بىننى تەمىم؛ ۋە يەنە بىرى خەفاد ئەردىكىم خەفاد بىننى ئەلجۇنۇن بىننى ئۇمەر بىننى ئەدنان؛ ۋە يەنە بىرى سىخەر زەھرانىل - ھارىس بىننى ئاياب؛ ۋە يەنە سالىھ بىننى سۇبھ بىننى ئەل - ھارىس. بۇ پادىشاھلار بىرلە بىسيار سىپاھلار بار ئەردى. ئەرەبدە يەنە بىر پادىشاھزادە بار ئەردى، نەبى خۇدەيمە بىننى قەھەر بىننى غانىم بىننى دوسەن ئەردىلەر، ئاتاسىنى خۇدەيمەل ئەبرەس دەرئەردىلەر؛ تەمامى بەدەنى پىسە ئەردىلەر. ئەرەب خەلقى ئانىڭدىن قورقۇپ، خۇدەيمەل ئەبرەش ئاتار ئەردىلەر. ۋە بەئزىلەر خۇدەيمەل ۋۇساھ دەرئەردىلەر. ئاڭا ھەم ئەيش نىشات تەڭ بولدى ئەرسە، مالىك بىننى زەھىر بەھرەيندىن نامە ئىبەردى، بەھرەينگە تەكلىف قىلدى. ئاندىن تەمام قەۋمى بىرلە بەنىيۇل ئەرزەدكاغە كەلدى. مالىك بىننى زەھىر شاد بولۇپ، سەمەر ئاتلىغ بىر خاھەرنى ئاڭا بەردى. چەندان ۋەقت ئاندا بولدىلەر. بىر كۇن ئىككۇلەن بەيئەت قىلدىلەركىم، ئەشكانىلار ۋە تەۋايىفلار ئەگەر بىزگە قەسد قىلسە، ئىتتىفاق بولغايمىز ۋە بىر - بىرىمىزگە يار بولۇپ، مىكر - ھىلەدىن يىراق بولغايمىز. بۇلارنى «تەنۇخى» ئاتار ئەردىلەر، «تەنۇخ» بەرمەگەننىڭ ئاتىدۇر. بەس، نەچەند يىل ئاندا تۇردىلەر. گاھى ئانبارغە كىشى ئىبەرىپ، بۇختۇن نەسسەر ئەسىر قىلغان ئەرەبلەر ئەۋلادىدىن تەئام ئالىپ كېلۇر ئەردىلەر. پادىشاھ ئەشكانىلاردىن ھىچ خەبەر ئاڭلاماس ئەردىلەر. تا بىركۇن پادىشاھى ئەشكانىلار سەھراغە چىقتىلەر، كۇردىلەركىم بىر جەمئى خەلق بىر مەملەكەتدە ئولتۇرۇپدۇرلەر، بۇلارنى ئەرمانى دەر ئەردىلەر، ئاد ۋە سۇمۇد نەسلىدىن ئەردىلەر. ئاد نەسلىنى ئەرمانى ئاتار، چۇنكى ئاد—ئەرمنىڭ ئوغلى، ئەرم سام بىننى نوھ ئەلەيھىس. نىڭ قەبىلەسىنى قەبىلەئى ئاد دەر ئەردىلەر. ئادنىڭ ئىككى قەبىلەسىدىن نەچەند پادىشاھلار چىقىپ، ئەشكانىلارنىڭ مۇلكىنى ئالىپ ئولتۇرغان ئەردىلەر. بۇلارنىڭ ئاتىنى ۋە پادىشاھلىق

مۇددەتىنى كەلتۈرمەيدۇر. چۈنكى، تايىق پادىشاھلارى بۇلارغە مۈلكىنى بەرمەي جەڭ قىلىپ، ئانچە مۇددەت پادىشاھلىق قىلغان ئەمەسدۇرلەر. بەس، بۇ ئەشكانىلار ھەم بۇلار بىرلە جەڭ قىلدىلەر. بەس، ئۇلارغە قۇۋۋەت تاپماي ياندىلەر ئەرسە، بەھرەيىنداقى ئەرەپ پادىشاھلارى بۇلارنىڭ نەۋمىد يانغانىنى بىلدىلەر ئەرسە، خەبەر ئالدىلەركىم، بۇ مۈلۈك ئەشكانىلارغە بولمايدۇر؛ تايىق پادىشاھلارى ئۇلارغە ھەم ئىتائەت قىلمايدۇر. بەس، بەھرەيىندىن ئانبارغە كەلدىلەر. ئول كىمەرسەئىكىم، ئىراق زەمىنىگە كەلدى. خەفاد ئۆز قەۋمى بىرلە ئەردى. ئاندىن، مالىك ۋە ئۆمەر بىننى قەھەر، بۇلاردىن كېيىن مالىك بىننى زەھىر، خۇدەيمەل ئەبرەش—بۇلار ھەم ئۆز قەۋمى بىرلە كەلدى. ئاندىن كېيىن، ئاتفان بىننى ئۆمەر ۋە زەھىر بىننى ئەلھارىس، سۇبە. تەمام خەلقنى ئالىپ، بىسيار لەشكەر بىرلە يىغىلدىلەر. ئانباردا ئولتۇرۇغلۇق ئەرەبلەر ھەم بۇلارغە ياۋەر بولدىلەر ئەرسە، ئەرمانىلەر قولىدىن مۈلۈكنى ئالىپ، ئۇلارغە قەھر قىلىپ، تەفرەقە ۋە فەراكەندە قىلدىلەر. ھالا ھەم ئىراق كەنتلەرىدە تەفرەقەدۇرلەر.

بەس، ئەرەب پادىشاھلارى ئۇقبە ھۇلۋاننىڭ بىر تەرەفىكىم، زەمىن ئىراقدىن ئانبار، جەزىر، مەۋسىل، دىجلە، تا شام سەرھەدىغە تەسەررۇف قىلدىلەر. ئۇقبە ھۇلۋاننىڭ بۇ تەرەفىكىم، ھەمەدان، رەي، ئەسفەھان، كۇھىستان، خوراسان تا جەيھۇن لەبىگە تايىق پادىشاھلارى تۇتتىلەر؛ بۇلار ئەجەم ئەردىلەر، ئەرەبكە ئىتائەت قىلمادىلەر. ھەركۈن بۇلار بىر - بىرلەرى بىرلە جەڭ قەتل - قەتتال قىلۇر ئەردىلەر. ئانداغكى، ئەرەب خەلقىنىڭ رەسمى بۇدۇر. ۋە يەنە مۇنداغ، بۇ ئەرەب پادىشاھلارىنىڭ دوست - يار، ئاشنا ۋە ھەمدىيارلارىكىم، يەمەن ۋە ئەدەندىن لەھيان، بەنى جەراھىم، بەنى جەئفەر، بەنى تەۋق، بەنى كەلاب ۋە بەنى تەمىم -- بۇ قەبىلەلەردىن ئۆز تابىئلارى بىرلە ئىراقغە كېلە باشلادىلەر، تاكىم ئىراق زەمىنىنىڭ تەمام شەھەرلەرى ئەرەب خەلقىغە پۇر بولدى. تايىق پادىشاھلارى بۇلارغە قۇدرەتى يەتمەدى. ئىراق زەمىنى بۇلارنىڭ تەسەررۇفىدە قالدى. تا ئەردەشىر بابەك كېلىپ، ئىراق زەمىنىنى تەۋايىفلاردىن ئالدى، ئەرەبلەردىن ھەم؛ بۇ ئەرەبلەر ۋە تەۋايىفلار ئاراسىدا بىسيار جەڭلەر بولغان. بۇ كىتابدا ئەرەب پادىشاھلارى نام - نەسەبىنى ئەيتىپدۇرلەر. جەڭ ۋاقىئەلەرىنى زىكر قىلماپدۇرلەر. ئەمما

بەئزى ھادىسەلەركىم، بۇلار ئاراسىدا بولغان ئەردى. ھەر قايسىدىن پارەئى زىكر قىلىپدۇر.

ئول كىمەرسەئىكىم، ئەرەبدىن پادشاھ بولدى مالىك بىننى قەھەر بىننى تەيمۇللاھ بىننى ئەل ـ ئەسەد ئەردى. بۇ ئىراق زەمىننىنى ئالدى؛ مۇھەيرەنى پايتەخت قىلدى. بۇ ئەرەب پادشاھلارى تەمام بۇتپەرەست ئەردى. شام ۋە رۇم پادشاھلارى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھەس. نىڭ دىنلەرىدە ئەردىلەر. تا چەندان يىل شەرىئەتى ئىنجىلنى بەرپا قىلدىلەر. ئاندىن كىيىـــن شام پادشاھلارى ھەم تەرسالىقدىن يانىپ بۇتپەرەسلىككە تۇردىلەر. بۇ مالىك بىننى قەھەر ھەم بۇتپەرەستلىكنى ئاشكارا قىلدى. تەمامى ئەرەب ئاڭا تابىـئـ بولدىلەر. ئاندىن، ئىنىسى ئۆمەر ئىبنى قەھەر تەختكە ئولتۇردى. ئاندىن، خۇزەيمە ئەل ـ ئەبرەش تەسەررۇف قىلدى.

فەسلى دەستان
قىسسەئى ئەل ـ ئەبرەش

قاچانكىم، خۇزەيمە ئەل ـ ئەبرەش پادشاھ بولدى ئەرسە، پادشاھلارىكىم، ئىراق، ھىجاز، مەجرۇندا ئەردىلەر، ھەمە ئاڭا مۇتىئ ۋە فەرمانبەردار بولدىلەر. ئول پادشاھلاركىم يەمەن ۋە رۇمدا ئەردىلەر، ھەمە ۋە يەنە تايىپ پادشاھلارى ئىتائەت قىلمادىلەر. بۇ ـ خۇزەيمە ئەل ـ ئەبرەش ھەمە پادشاھى ئەرەبدىن تەدبىر ۋە كىڭەشدە زىيادە ئەردى؛ سىپاھ ـ لەشكەرى ھەيبەت ۋە ئۇلۇغلۇقى ھەم تولا ئەردى. ئول چەندان جەڭلەرنى قىلدى. بىرى ئولكىم، جەمائەئى ئەرەب بەنى ئاياددىن، سەۋادنىـــڭ سەرھەددىدە بۇلاق چىقارىپ، بىسيار كەنتلەرنى قىلىپ ئولتۇرغان ئەردىلەر. بۇلار بۇ كەنتلەرنى ئاياغ ئاتار ۋە بۇلارنىڭ پادشاھى ئىمالىقدىن ئەردى. بەنى ئاياد خۇزەيمەنىڭ تۇقغان قاياشلارىدىن ئەردى. ئاتاسى ئاندىن ئەردى. بۇ خەلق ئۇلۇغىنىڭ ئاتى نەسر بىننى رەبىئە بىننى ئۆمەر بىننى ئەل ـ ھارىس بىننى مەسئۇد بىننى مالىك بىننى ئىمارە بىننى مەنار بىننى لەج — بۇلار ئەرەبنىڭ ئۇلۇغلارىدىن ئەردىلەر. ئاياد چەشمەسى ھەم بۇلارنىڭ ئەردى. نەسر بىننى رەبىئەنى

ئۆزلەرىگە ھاكىم قىلدى. نەسر بىننى رەبىئەنىڭ بىر كىچىك ئوغلى بار ئەردى، ئەددى ئاتلىغ؛ ئەرەبدە ئاندىن خۇشروي ئوغۇل يوق ئەردى. بۇنىڭ خەبەرى خۇزەيمەگە يەتتى ئەرسە، كىشى ئىبەردىكىم نەسر ئوغلى ئەددىنى ماڭا ئىبەرسۇن، مەن ئانى فەرزەندلەرىمدەك پەرۋەرىش قىلاي. بەس، نەسر ئىبەرمەدى. خۇزەيمە يەنە كىشى ئىبەردىكىم، بىز قاياش قەبىلەدۇرمىز، بىر ئوغۇل بارەسىدىن ئارامىزدا جەڭ - خۇسۇمەت بولماقى خوب ئەمەسدۇر. نەسر تېخى ھەم ئىبەرمەدى ئەرسە، خۇزەيمە لەشكەر تارتىپ باردى. خۇزەيمەنىڭ ئالتۇندىن ئىككى بۇتى بار ئەردى. بىرىنى زەيران، يەنە بىرىنى زەيرى ئاتار ئەردى. لەشكەرگە بارسە، ئانى بىر تىۋەگە يۈكلەپ، پەھلىۋانلاردىن ئون كىشىنى ئاڭا نىگاھبان قىلۇر ئەردى. بۇ تەرىقە بىرلە ھەمراھ ئالىپ بارىپ، ئانىڭدىن مەدەد تىلەر ئەردى. ئۆزى كاھىن ۋە مۇنەججىم ئەردى. قاچانكىم، لەشكەر تارتىپ ئاياغ تەرەفىگە باردى ئەرسە، ھەي ئابادغە يېتىپ تۇشتى؛ بىر دەشتنى لەشكەرگاھ قىلدى، ئانىڭ بىر تەرەفىگە بۇتلارىغە دېبا ۋەئەتلەسدىن خەيمە تىكتى. ئانى بۇ قەلەمۇندەك رەڭگارەڭ زىۋەرلەر بىرلە ئارايىش بەردى. ئول ئون كىشىنى نىگاھبان قىلدى. بۇ خەلقىنىڭ لەشكەرىكىم ئەردى، بىلدىلەركىم تەقابىل بولالماسلەر. بەس، ئون كىشىنى ئىبەردىلەر. بۇ ئون كىشى بارىپ، ئول ئون كىشىگە شەراب بېرىپ، ھەمەسىنى مەست قىلىپ، بۇتلارىنى ئوغۇرلاپ، ئالىپ كەلدىلەر. ئەرتەسى خۇزەيمەگە كىشى ئىبەردىلەركىم: «سىنىڭ خۇدالارىڭ بىزنىڭ قاشىمىزغە كېلىپدۇر. بىز سىنىڭ قاشىڭغە يانماقىغە دەلالەت قىلۇرمىز، قەبۇل قىلمايدۇر. بىزنى سىنىڭ بىرلە جەڭ قىلماقىغە بۇيرۇر، بىزگە زەفەر ۋە نۇسرەت بەرمەكنى ۋەئدە قىلۇر. سەن بىزگە بىسيار سىياسەت قىلۇرسەن.» بەس، خۇزەيمە بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، بۇتلارنىڭ خەيمەسىگە يۈگۈردى. بۇتلارىنى كۆرمەدى ئەرسە، نىگاھبانلاردىن سوردى، ئەيدىلەر: «بىلمەسمىز.» بەس، خۇزەيمە ھەيران بولدى. سۇلھغە كەلدى. ئەيدى: «مەن بىر ئوغۇل جەھەتدىن كېلىپ ئەردىم. ھەر قانچە مال خاھلاساڭلار ئالىڭلار، ماڭا بۇتلارىمنى، ئول ئوغۇلنى بېرىپ ياندۇرۇڭلار.» بەس، بۇلار نەسرگە ئەيدىلەرئەرسە، قەبۇل قىلدى. خۇزەيمە بىسيار مال بەردى. نەسر ئەددىنى ئىبەردى. خۇزەيمە ئەددىنى ئالىپ، تەمام لەشكەرى بىرلە ۋەتەنىگە ياندى. ئەددىنى شەرابدار قىلدى،

ئانىڭ قولىدا شەراب ئىچەر ئەردى، ئانىڭدىن ياۋۇقراق كىشى يوق ئەردى. خۇزەيمەنىڭ ئارقاش ئاتلىغ بىر ھەمشىرەسى بار ئەردىكىم، ئول بىسيار خۇشروي ئەردى. ئول ئەددىگە ئاشىق بولدى، ئانچە مەيل ـ رىغبەت قىلدى ئەرسە، ئەددى قەبۇل قىلمادى. ئەيدى: «مەن خۇزەيمەگە بىۋەفالىق قىلماسمەن.» ئارقاش ئەيدى: «ماڭا خاستگار بولغىل.» ئەددى ئەيدى: «ئۆزۈمگە قاتتىغ غەزەبىنى كەلتۈرمەسمەن.» بەس، چەندان روزگار ئۆتتى ئەرسە، ئارقاشنىڭ ئىشق ـ مۇھەببەتى كۈندىن ـ كۈنگە زىيادە بولدى. بىر كۈن خۇزەيمە شەراب ئىچەر ئەردى، ئەددى پىيالە تۇتار ئەردى. ئارقاش ئەددىغە ئەيدى: «پادىشاھغە بىنەھايەت ئىچۈرگىل، بىغايەت مەست بولسۇن. بۇ ئولتۇرغانلارغە شەرابغە سۇ قوشۇپ بەرگىل، تاكىم پادىشاھ مەست بولغاندا مېنى ئەرز قىلغىل ۋە بۇلارنى گۇۋاھ قىلغىل، تاكىم ساڭا قەبۇل قىلۇر.» بەس، ئەددى ئانداغ قىلدى، ئارقاشنى ئاڭا بەردى. ئارقاش كەمالىغە يەتكەن قىز ئەردى. بەس، ئەددى ئول ئارقاش بىرلە قاۋۇشتى، بىسيار زەۋق ـ شەۋق ۋە لەززەت تاپتى. چەندان مەرتەبە قاۋۇشتى ئەرسە، بار ھامىلە بولدى. بەس، بىر كۈن خۇزەيمە ئەددىدىن ئۆد، ئەنبەر بۇيىنى ئالدى ۋە سوردىكىم: «بۇ نەياخشى ئىددۇر؟» ئەددى ئەيدى: «بۇ ھەمخانەمنىڭ بۇيىدۇر.» خۇزەيمە ئەيدى: «قايدىن ئۆيلەندىڭ؟» ئەددى ئەيدى: «پادىشاھ خىزمەتكارلارنى گۇۋاھ قىلىپ، ھەمشىرەسىنى ماڭا بەردى.» بەس، خۇزەيمە بىسيار پەرىشان بولدى، ئەندىشەدىن باشىنى تۆبەن سالىپ، خىجالەتدىن باشىنى يەردىن ئالالمادى. ئەددى قورقۇپ چىقىپ، سىلاھىنى ئالىب، ئاتىغە مىنىپ، ئۆز يۇرتىغە كەتتى. بەس، خۇزەيمە باشىنى كۆتەرىپ، ئەددىنى كۆرمەدى ئەرسە، ئارقاشنى چىرلادى. ئەيدى: «شەرم تۇتماي، بىر غۇلام ئەئرابىغە تېگىپسەن.» ئارقاش ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، مەن سىنىڭ فەرمانىڭدادۇرمەن. مېنى ئۆزۈڭ بەردىڭ. ئەگەر مەندىن سورساڭ ۋە مەسلەھەت سورساڭ ئەردى، مەن ھەرگىز قەبۇل قىلماس ئەردىم. نەقىلايكىم، فەرمانىڭدىن چىقالمادىم!» خۇزەيمە ئەيدى: «ھىچ ۋاقىئ يوق، ئول ھەم پادىشاھزادە، ئۆز قەۋمىنىڭ ئۇلۇغىدۇر.» بەس، ئەددىنى ئىزدەدىلەر ئەرسە، تاپمادىلەر. ئاخىر، خەبەر ئالدىلەركىم، ئۆز دىيارىغە كېتىپدۇر. بەس، خۇزەيمە مۇنىڭ كەتكەنىگە بىسيار غەمكىن بولدى. كىشى

ئىبەرمەككە ھەمشىرەسىنىڭ ئەرىنى تەلەپ قىلادۇر دىگەيلەر دەپ نامۇس قىلدى. ئاخىر، سەبرتەھەممۇل قىلدى. بەس، ئەددى ئۆز دىيارىغە ياندى. ئاناسى ئۆلگەن ئەردى. ئاندا بىر خاتۇن ئەددىگە ئاشىق بولدى. ئەددى ھەم ئانىڭ قاشىغە بارۇر ئەردى. ئول مەزلۇمنىڭ بۇرادەرلەرى ئاگاھ بولۇپ، ئەددىنىنىڭ قەسدىگە تۇشتىلەر. تا بىركۇن ئەددى ئۆزىنىڭ دوستلارى، ئول مەزلۇمنىڭ بۇرادەرلەرى بىرلە شىكارغە چىقتى. ئۇلار مەھەل تاپىپ، ئەددىنى تاغدىن يىقىتىپ تاشلادى. ئەددى ئۆلدى. ئارقاش توققۇز ئايدىن كېيىن بىر ئوغۇل تۇغدى، ئاناسىدەك خۇشروي ئەردى. تا، بەش ياشغە كىردى ئەرسە، بىسيار زىب - ئارايىش بېرىپ، خۇزەيمەگە ئىبەردى. خۇزەيمە بىسيار شاد بولۇپ، بىنەھايەت لۇتۇق - ئىھسانلار قىلدى. ئۆمەر ئات قويدى. خۇزەيمەنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئەردى، ئۆمەر بىرلە ھەمسال ئەردى. ئۇلار بىرلە بەرابەر پەرۋەرىش قىلۇر ئەردى، بەلكى ئۇلۇغراق تۇتار ئەردى. ئانىڭدىن ئەقل - ھۇش ئەسەرى زاھىر بولۇر ئەردى. ئانىڭ ھەر سۆزىنى ئەرەب خەلقى مەسەل قىلۇر ئەردى. ئول مەسەلدىن بىرى بۇدۇركىم، ھەرىيلى بەھار ۋەقتىدە سەھراغە چىقىپ چادىر تىكىپ، تومۇزغــــچە ئاندا بولۇر ئەردى. يەردە بولادۇرغان ھەرنەۋئ دارولارنى ئالىپ كېلۇرئەردى. بەس، بىر كۇن خۇزەيمە ئوغلانلارى بىرلە سەھرادا ئەردى. ئوغلانلارى بىردىن ئوت تەرەر ئەردىلەر. سەمارۇغنى يەردىن يۇلۇپ، يەر - يەرگە يىغار ئەردىلەر. سەمارۇغ ئول نەرسەدۇركىم، ئەرەب ئانى خام يەرلەر، پۇشۇرۇپ ھەم يەرلەر. بەس، خۇزەيمەنىڭ ئىككى ئوغلى تاپغانلارىنى يىدىلەر، قالغانىنى ئالىپ، ئۈچۈيلەن خۇزەيمە قاشىغە كەلدىلەر. خۇزەيمە ئەيدى: «ئەي ئۆمەر، سىنىڭ تەرگەنىڭ تولاراقدۇر؟» ئۆمەر ئەيدى: «ھەركىم قولىنى ئاغزىدىن ساقلاسا، ئانىڭ يىغقانى تولاراق بولۇر.» بۇ سۆز ئەرەبدە، تا بۇ ۋەقتغىچە مەسەلدۇر. بەس، خۇزەيمە ئۆمەرنىڭ سۆزىدە مۇنداغ فەساھەت كۆرۈپ، بىسيار شاد بولدى. بۇيرۇدىكىم، بويىنىغە ئالتۇن تەۋق ئىتىپ سالدىلەر، ئول تەۋق ھەمىشە بويىندا ئەردى. بۇ ۋەجھدىن ئۆمەر زۇل - تەۋق ئاتادىلەر. ئاندىن كېيىن، ئەرەب پادىشاھلارى تەۋق سالماقنى رەسىم قىلدىلەر. تاكىم ئون ياشغە كەلدى ئەرسە، بىركېچە، ئانى دىۋلەر ئوغۇرلادى. ئانى ئىزدەپ تاپمادىلەر، خۇزەيمە بىنەھايەت غەمكىن بولدى. ئەتراف جەھانغە ئىزدەپ كىشى ئىبەردى. ئول

يىل تاپمادىلەر. ئۇل ئۆمەر باياباندا ۋەھشىلەر بىرلە ئوت يەپ يۈردى. ساچ، تىرناقى ئۆزاپ، ئادەم ھەيئەتىدىن چىقىپ ئەردى. ئانى تانۇمادىلەر. بەس، ئون يىلدىن كېيىن، دىۋانەلىكدىن نەۋئىي ساقايدى. گاھى يولغە ئولتۇرۇر ئەردى، خەلقنى كۆرسە قاچار ئەردى. ئاندىن كېيىن، ياخشى بولدى ئەرسە، خەلقنىڭ ئاراسىغە كىرىپ يۈردى. بەس، شامدىن ئەئىقىل، مالىك ئاتلىغ ئىككى بۇرادەر خۇزەيمە خىزمەتىگە كەلگەلى چىقتىلەر. بۇلار بىرلە ھەمراھ خۇش ئاۋاز مۇغەننى مەزلۇملەرى بار ئەردى، بۇلارغە خىزمەت قىلىپ كېلۇر ئەردى. ئىشىتكەن ئەردىكم، خۇزەيمەنىڭ بىر ھەمشىرەزادەسىنى دىۋ ئالىپ قاچىپدۇر. بەس، بادىيەدە بىر مەنزىلگە تۈشتىلەر. ئۇل مەزلۇمنىڭ بىر پاقلان كەبابى بارئەردى. ئانى كەلتۇرۇپ، بۇلار يەپ ئولتۇرۇر ئەردىلەر. ئۆمەر بىننى ئەددى يىراقدىن پەيدا بولدى. بەرەھنە ۋە ژۇلىدەموي؛ بۇلار كۆرۈپ قورقتىلەر. بەس، ياۋۇق كېلىپ، بۇلارغە سەلام قىلدى، كېلىپ ئولتۇردى. بۇلار ئەيدىلەر: «كەل، تا بىرنەرسە بەرگەيمەن.» ئۇل مەزلۇم بىر ئۇستىخاننى سەگكە تاشلاغاندەك ئالىپ تاشلادى. ئۆمەر ئانى مىلجىپ، ئاندىن بۇلارنىڭ تەئامىغە قول سۇندى ۋە ئەيدى: «بەندەگە پايچە نەرسەدە بوي تەمەئ قىلۇر.» بۇ سۆز ھەم ئەرەبدە مەسەل بولدى. بەس، ئۇل مەزلۇم مەنئ قىلدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «قويغىلكم، يىگەيسەن!» بەس، بۇلار شەراب ئىچەر بولدىلەر. ئۇل مەزلۇم بۇلارغە شەراب تۇتتى، ھەربار شەراب تۇتار بولسە، غەزەل ئوقۇپ، نەغمە - نەۋا بىرلە تۇتار ئەردى. بەس، شەرابنى تۇتۇپ، ئۆمەرگە يەتكەندە، پىيالەنى قويدى. ئۇلارھەم تۇتمادى. ئۇل مەزلۇمنىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى. ئۆمەر ئاتلىغ. بەس، ئۆمەر ئەيدى: «نىگە بىــــزدىن ياندۇرۇپسەن! جامنى ئەي ئۆمەر دەۋرى باقى ئالغىل، ئۇك قولغە جامنى تۇتغىل. بۇ ئۇچىدە ھىچ يامانلىق يوق. ئولكى، ھەمراھىڭدۇرلەركىم، مۇقەررەر قىلمايسەن، ئۇلار ئەشامـــى ئەيدىلەر.» بۇلار ئەيدىلەر: «ئەي جۇۋانمەرد، سەن كىمدۇرسەن. قايدىن سەن؟» ئۆمەر ئەيدى: «ئەگەر مىنى تانۇماس بولساڭلار مىنى ۋە نەسەبىمنى، بەس، مەندۇرمەن ئۆمەر بىننى ئەددى.» بەس، بۇلار يۈگۈرشۈپ قوپتىلەر، قۇچاقلەرىغە ئالدىلەر؛ ساچىنى تۈشۈرۈپ، تىرناقلارىنى ئالىپ، ياخشى ئىگىن كىيدۇردىلەر. ئەيدىلەر: «پادىشاھغە مۇندىن ئۇلۇغ تۆھفە - سوغا تاپالماسمىز.» بەس، ئۆمەرنى

خۇزەيمەگە ئالىپ باردىلەر ئەرسە، تانۇمادى. چۈنكى رەڭ - رويى بۇزۇلۇپدۇر، بەشەرەسى مۇتەغەييىر بولۇپدۇر ئەردى. ئەيدىكىم: «بىلمەسمىز بۇ ئۆمەردۇر يا يوق.» بۇلار ھەمە ھالىنى، تەمام ئەۋسافىنى بەيان قىلدىلەر. خۇزەيمە ئۆمەرنى ئاناسىغە ئىبەردى، ئاناسى كۆرۈپ تانۇدى، بىسيار شاد بولدى. ئول تەۋقنى ساقلار ئەردى، ھەر بار ئۆمەرنى يادلانسە، ئول تەۋقنى كۆرۈپ يىغلار ئەردى. بەس، ئول تەۋقنى كەلتۇرۇپ، بويىنىغە سالدىلەر ئەرسە، سىغمادى. ئۆمەر ئەيدى: «ئۆمەر تەۋقدىن چوڭ بولۇپدۇر.» بۇ سۆز ھەم خەلق ئاراسىدا مەسەل بولدى. پادىشاھ ئول ئىككى بۇرادەرگە ئەيدى: «مەندىن ھەرنەرسە خاھلايسىزلەر تىلەڭلار.» بۇلار ئەيدىلەر: «بىز سېنىڭ خىزمەتىڭگە كېلىپدۇرمىز.» بەس، ئۇلارنى خاس مەھرەم قىلدى. خۇزەيمە تا ئۆلگۈنچە، بۇلەرغە ۋەزىرۇ ساھىب تەدبىر بولدىلەر. خۇزەيمە ئۇلارغە ئىززەت قىلۇر ئەردى. ئەددىدە بۇ ۋاقىئە مەشھۇردۇر. بەس، خۇزەيمە ئۆمەر بىننى ئەددىنى فەرزەندلەرى بىرلە پەرۋەرىش قىلۇر ئەردى، ئانىڭسىز بىر نەفەس قەرارى يوق ئەردى.

دەستان

خۇزەيمە ئەل - ئەبرەشىنىڭ ئۆمەربىننى تەرب بىرلە جەڭ قىلغان ۋاقىئەسى

ئانداغ كەلتۇرۇپدۇركىم، ئەرەب پادىشاھلارىدىن ئۆمەر بىننى ھېسام ئاتلىغ بىر پادىشاھ بار ئەردى. ئەماتىقە ئەۋلادىدىن، جەزىرەگە پادىشاھ ئەردى. جەزىرە ئىراق ۋە شامنىڭ ئاراسىدەدۇر، ئىراقغە بارۇردا ئوڭ قولغا كېلۇر. يەتتە شەھەردۇركىم، مەۋسىل، جەزىلە، شەۋق ئەھبە؛ ھەر شەھەرلەرنىڭ ئاراسى باياباندۇر. شەھەردىن شەھەرگە يوللار ۋە سەھرالار بېسياردۇر. بۇ ھەمەسىنى جەزىرە ئاتارلەر. شەھەرى شامزە ھەم جەزىرەگە تەئەللۇقدۇر. بەس، خۇزەيمە لەشكەر تارتىپ، جەزىرەگە باردى ئەرسە، ئۆمەر بىننى تەرب ھەم لەشكەر يىغىپ ئالدىغە چىقتى. قاتتىغ جەڭلەر قىلدىلەر. ئاخىر ئۆمەر لەشكەرىگە شىكەست بېرىپ، ئۆمەرنى ئۆلتۇرۇپ ئەردى. ئۆزگەلەر ھەم

قاچىپ دەشت - سەھرالارغە يۈزلەندى. ئۆمەر بىننى تەربىنىڭ بىر قىزى بار ئەردى، ئاقىل - خىرەدمەند، نابىلە ئاتلىغ. بۇلارنىڭ ئەرەكتەسى ساقالىنى تارار ئەردى. بۇلارنىڭ ئەرەكتەسىنى ئازىب، مەزلۇملەرىنى زەبىبا ئاتار ئەردىلەر. بەس، خۇزەيمە ياندى ئەرسە، تەمام سىپاھ جەزىرەگە يىغىلدىلەر. زەبباغە ئەيدىلەر: «خۇزەيمە ئاتاڭنى ئۆلتۈردى، خەزىنەسىنى تاراج قىلدى.» بەس، زەببا خەزىنەسىگە كىردى، كۆردىكىم بىسيار مال قالىپدۇر. بەس، ئەمۋالنى لەشكەرگە ئىھسان قىلدى. ئۇلاردىن ئۆزىگە ئىتائەت قىلماقنى تەلەب قىلدى. ھەمە سىپاھ ئاڭا ئىتائەت قىلدىلەر. ئىتتىفاق بولۇپ، ئاتاسىنىڭ خۇنىنى تەلەب قىلماقغە بەيئەت قىلدىلەر. ئول تەختغە ئولتۇردىلەر. زەببا بۇ تەدبىر بىرلە مۈلۈكنى ئالدى. بەش يىل پادىشاھ بولدى. تەمام مەملەكەت تەسەررۇفىغە كىردى ۋە تەمام سىپاھ ئىتتىفاق - يەكرەڭ بولدىلەر. ئانىڭ بىر ھەمشىرەسى بار ئەردى، زەينەب ئاتلىغ، بىنەھايەت ئاقىل، تەدبىرلىك ئەردى. زەببا ئول ھەمشىرەسىگە دەريايى فراتنىڭ لەبىدە بىر ئالى رەۋاق ئەتتۈردى. ھەر تەرەفكە دەرچە قىلدۇردى ئەرسە، بىنەھايەت خۇش ھەۋا ۋە فەررۇخ ئەفزا بولدى. زەببا ئول ھەمشىرەسى بىرلە ئاندا بولۇر ئەردى. بەس، مەملەكەت ئىشى تەمام بولدى ئەرسە، قەسد قىلدىكىم لەشكەر تارتىپ، خۇزەيمە بىرلە جەڭ قىلغاي، ئاتاسى قانىنى ئالغاي. بەس، ئول ھەمشىرەسىدىن كېڭەش سوردى. ئول ئەيدى: «بۇ جەڭ يۆتەلدۈركىم ھەركىمنى تۇتار ۋە مۇنىڭ دىشۋارلىغى ئاياغسىز تاغقە چىققانچە بار، ھەركىمنىڭ ئاياغى باشىغە بارسە جەڭدە قايداغ ئورنىدىن قوپار. بەس، مەزلۇم سەن، ئول ئەردۇر. زەفەر تاپماق ئاڭا مۇقەررەردۇر. ئەگەر زەفەر تاپسە، بۇ مۈلۈك قولدىن چىقار. مەزلۇم كىشى جەڭ قىلماق ۋە خۇن تەلەب قىلماق قايدا بار. جەڭ قىلماغىل، لېكىن مىكر بىرلەن بىر مەقسۇدنى قولغە كەلتۈرگىل.» زەبباغە بۇ تەدبىر خۇش كەلدى. مۇنىڭ فىكرىدە تەدبىرگە تۇردى. ئەلچى ۋە نامە ئىبەردىكىم: «مەن با ۋۇجۇد ئاجىز ۋە زەئىفلىقىم بىرلە مۈلۈكنى تەسەررۇف قىلدىم، سىپاھ - لەشكەرىمنى پەراكەندە قىلمادىم. لېكىن مەزلۇم كىشىنىڭ پادىشاھلىق قىلماقى ۋە ئەر كىشىگە ھۆكۈم سۈرمەكى ئەيىبدۇر، قاباھەتدۇر، ئەرەكتەلەرگە ھەقارەتدۇر. مەن ئۆزۈمنى سەندىن ئۆزگەگە قەبۇل قىلماسمەن. چۈنكى سەن

پادشاھلارنىڭ ئۇلۇغىسەن. ھەسەب - نەسەبدە سەندىن ئۇلۇغ كىشى يوقدۇر. سەن ئەركىشى سەن. قەدەم رەنج قىلىپ مۇندا كەلسەڭ، تاكىم مەملەكەت بىرلە ئۆزۈمنى تاپشۇرسام.»

بەس، خۇزەيمە بۇ نامەنى ئوقۇدى ئەرسە، بارماقنى مەسلەھەت كۆردى. تەمام لەشكەرنى يىغىپ، بۇ نامەنى ئۇلارغە ئوقۇپ، كېڭەش سورىدى؛ بىتەمام سىپاھ - لەشكەرى بارماقغە ئىتتىفاق ۋە مەسلەھەت كۆردىلەر. بىر سەردارى بار ئەردى، قەيسەر بىننى سەئىد ئاتلىغ، بەنى لەھمدىن ئەردى. ئانىڭدىن كېڭەش سوردى. «بۇ مەسلەھەت شەب زەبانلىغ، بۇ سۆز مەكرى ئاشكارادۇر.» بۇ سۆز ئەربەدە مەسەل قالدى. «نە ئەردى؟ بۇ تەدبىر ئۆيدە كارگەردۇر، تۈزدە كارغە كەلمەس. بۇ ئىش زىياندىن ئۆزگە ئەمەس.» ئاندىن، خۇزەيمە ئۆمەر بىننى ئەددى بىرلە مەشۋەرەت قىلدى. ئول ئەيدى: «بۇ سۆز راست ئەمەسدۇر، لېكىن بولسە بولغاي. ئەمما كۆڭلىنىڭ يامانلىقىدا گۇمان يوقدۇر.» قەيسەر ئەيدى: «ئول مەزلۇمنىڭ ئاتاسىنى ئۆلتۈرۈپ، ئانىڭدىن نېچۈك ئەمىن بولۇرسەن! كىشى ئىبەرگىل، ئەگەر سېنى ئىختىيار قىلسە، ئۆزى كەلگەي.» خۇزەيمە ئەيدى: «قەيسەر ئىتائەت قىلمايدۇر.» بەس، خۇزەيمە مۈلۈك - مال ۋە ئەھلى ئەيالىنى ئۆمەر بىننى ئەل - ھەبەشكە تاپشۇردى. ئۇلۇغ ۋە مەردانە كىشى ئەردى. ئۆزى نەچەند خاس كىشىلەرنى ۋە قەيسەرنى ئالىپ، تا ئىراق زەمىنىدىن چىقىپ، دەريايى فىراتنىڭ لەبىگە باردى. ئاندىن شەھەرى ھەرمىلەگە يەتتى ئەرسە، كۆڭلىگە قورقۇنج، گۇمان تۈشتى. پۇشەيمان بولۇپ قەيسەرگە ئەيدى: «تەدبىر ئۆيدە قالدى.» بۇ سۆز ھەم ئەرەبدە مەسەل قالدى. ئاندىن ئۆتۈپ، يەنە بىر مەنزىلگە تۈشتىلەر ئەرسە، زەبباننىڭ ئەلچىلەرى بىسيار ھەدىيە - سوغا بىرلە ئالدىغە كەلدىلەر. خۇزەيمە قەيسەرگە ئەيدى: «نېچۈك دەرسەن؟» قەيسەر ئەيدى: «بۇ خەتەر، ئانىڭ ئۇلۇغلۇقىغە باقىپ، ھەدىيە كىچىك.» خۇزەيمە قەيسەرگە ئەيدى: «نېچۈك قىلۇرمىز؟» دەپ تۈنتۈشىغە، ئەلچىلەر ئەيدىلەر: «مەلىك زەببا ئەيتۇر، نەمام سىپاھ - لەشكەر بىرگە ياۋۇق تۈشسۈنلەر.» خۇزەيمەگە قەيسەر ئەيدى: «ناگاھ سىپاھ - لەشكەر ئالدىڭغە چىقىپ ئاتدىن تۈشۈپ تەمەللۇق قىلسەلەر، بىلگىلكىم ياخشىلىقدۇر؛ ئەگەر لەشكەر چەۋرەڭنى ئالسە يامانلىقدۇر.» خۇزەيمە ئەيدى: «مۇڭا تەدبىر نەدۇر؟»

قەيسەر ئەيدى: «غەزبا دىگەن ئاتىڭغە مىنىپ قاچغىل، تا بىر يەرگە يەتكەيسەن.» بۇ غەزبا خۇزەيمەنىڭ ئاتى ئەردىكىم، ئەرەبدە تەمام ئاتلاردىن چاققان ئەردى. بەس، ئەرتەسى خۇزەيمە ئاتلاندى ئەرسە، زەببانىڭ لەشكەرى ئاتدىن تۈشمەدى. بەس، خۇزەيمە غەزباغە مىنمەككە قەسد قىلدى ئەرسە قويمادىلەر. چۈنكى غەزبانىڭ سۈفەتىنى ئىشىتكەن ئەردىلەر. قەيسەر بۇ ھالدىن ئاگاھ بولۇپ، غەزباغە ئۆزىنى ئالدى، يۈزنى ئۆرۈپ بىر قامچە سالدى، ھىچكىم مۇنىڭ ئارقەسىغە كىرمەدى. قەيسەر بىلدىكىم، خۇزەيمە دۈشمەنگە گىرىفتار بولدى. قەيسەر ئول كۈن كىچەسى بىرلە يۈگۈرتۈپ، نەرەخ دىگەن كەنتكە يەتتى. نەمازشام ۋەقتىدە ئاتدىن تۈشتى ئەرسە، ئات ئۆلدى. ئول خەلق ئانى تانۇمادىلەر. ئەيدىلەر: «غەزبادىن ھەم ئوبدان ئات ئىكەن، ئانىڭدىن يىلدام كىبلىپدۇر.» بۇ سۆز ھەم مەسەل بولدى. بەس، ئول كەنتنى «نەرەخۇل غەزبا» ئاتادىلەر.

بەس، خۇزەيمەنى لەشكەر ئاراغە ئالىپ، زەببانىڭ سارايىغە كەلتۈردىلەر. بەس، خۇزەيمەنىڭ يۈزى ياپىغلىغ ئەردى، ئانى ئالدۇردى، ساقالىنى كۆرۈپ ئەيدى: «مەن ساقاللىغ كىشىگە تەگمەسمەن. مەن سىنى مۇندا ئاتامنىڭ خۇنىنى ئالغالى كەلتۈردۈم.» بەس، بۇيرۇدىلەركىم، بىر نىتەئ كەلتۈردىلەر. «نىتەئ» ئول نەرسەدۇركىم، پادشاھلار چەرمدىن سۇپرا ئەتتۈرۈپ، گۇناھكارلارنى ئاندا ئولتۇرغۇزۇرلەر. بەس، خۇزەيمەنى نىتەئدە ئولتۇرغۇزدى. ئىككى بازۇسىنىڭ تومۇرىنى كەستۈردى، ئىككى ئالتۇن جام كەلتۈرۈپ تۇتتىلەر، ئول جام پۇر بولدى ئەرسە، خۇزەيمە پەست بولدى؛ جاملار تاشقالى تۇردى ئەرسە، زەببا ئەيدى: «قاننى زايىئ قىلماڭلاركىم، پادشاھلارنىڭ قاننى زايىئ قىلماسلەر.» خۇزەيمە ئەيدى: «قان تەلەبىدە ئىكەنسەن، زايىئ قىلۇرسەن.» بەس، خۇزەيمە ئۆلدى. زەببا ئول جامداقى قاننى ئالدىدا قويدى. بىر مۇنچە پاختا كەلتۈرۈپ، ئول قاننى ئاڭا سىڭدۇرۇپ، ئانى قۇرۇتۇپ ئالدى. «ئاتامنىڭ خۇنىدۇر» دەپ ساندۇقغە سالدۇرۇپ، خەزىنەدە ساقلار ئەردى.

بەس، بۇ خەبەر قەيسەرغە يەتتى ئەرسە، ئۆمەر بىننى ئەددى قاشىغە باردى. ئول بەھرەيندە ئەردى. بۇ خەبەرنى ئاڭا ئەيدى. ئۆمەر بىننى ئەل ـ ھەبەش ئىشىتىپ پادشاھلىقغە تۇردى. سىپاھ ئىككى بۆلۈندى. نىسفى

ئۆمەر بىننى ئەددىغە يۈزلەندى، نىسفى ئۆمەر بىننى ئەل ـ ھەبەشكە. بۇلار جەڭ ـ خۇسۇمەتكە تۇردىلەر ئەرسە، قەيسەر ئارادا يۈرۈپ، بۇلارنى سۈلۈھكە كەلتۈردى. ئاخىر ئىتتىفاق بولۇپ مۇلۇكنى ئۆمەر بىننى ئەددىگە تاپشۇردىلەر. ئۆمەر بىننى ئەل ـ ھەبەش ئاڭا ئىتائەت قىلدى. تەمام سىپاھ ـ لەشكەر ئۆمەر بىننى ئەددىگە بەيئەت قىلدى. قەيسەرگە ھەمەلەرى ئىكرام تەۋازۇئ قىلدىلەر. بەس، قەيسەر ئەيدى: «مەن سىزلەرنى پەسەند قىلماسمەن، تا خۇزەيمەنىڭ خۇننى ئالماغۇنچە.» ئۆمەر بىننى ئەددىگە بۇ سۆز ناھايەت پەسەند بولدى. مۇڭا راغىب ـ تالىب بولدى.

دەستان
ئۆمەر بىننى ئەددىنىڭ زەبا بىرلە زەفەر تاپغانىنىڭ قىسسەسى

بەس، زەبا خەبەر ئالدىكىم، تەمام مەملەكەت ۋە پادىشاھلىق ئۆمەر بىننى ئەددىگە بەرقەرار بولدى. ھەمە لەشكەر ئاڭا ئىتائەت قىلدىلەر. زەبا قورقۇپ، غەم ـ ئەندىشەگە قالدى. زەبانىڭ بىر ھۆكۈماسى بار ئەردى، غەيبدىن ھەرنەۋئى خەبەرلەرنى ئەيتۇر ئەردى. بەس، زەبا ئانىڭدىن ئەھۋالىنى ۋە ئاقىبەتنى سوردى ئەرسە، ئەيدى: «سىنىڭ پادىشاھلىقىڭنى بىر پادىشاھزادە ئوغول ئالۇر، ئەمما سىنى ئۆلتۈرمەس، لېكىن ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ ئۆلتۈرۈرسەن.»

بەس، زەبا ئۆمەردىن ھەزەر قىلۇرئەردى. ئول ھەمشىرەسىنىڭ رەۋاقىدا مەكان تۇتتى، ھېچ تەرەفكە چىقمادى. شەھەرى ھەم بىغايەت مەھكەم ئەردى. بىر سۆرەتگەرى بار ئەردىكىم، ئانىڭ مانەندى يوق ئەردى. ئانى چىرلاپ بىنەھايەت مال ـ ئەمۋال ئىھسان قىلىپ، ئەيدىكىم: «سەن ئۆمەرنىڭ شەھەرىگە بارىپ، ئۇلەر بىرلە ئاشنا ـ دوست چىقىشىپ، ئۇلەرنىڭ ھەيئەت سۆرەتنى، ھەرنەۋئى كىيەرلىباس ـ كىسۋەتنى نەقش قىلىپ كەلگىل، تاكىم ماڭا قەسد قىلسە، مىكر ـ ھىلە ۋە ھەرنەۋئى تەرىقە ۋە ھىلەلەر بىرلە كەلسە، ئۇلارنى تۇتۇپ ھەزەر قىلغايمەن.» بەس، ئول نەققاش بارىپ، بىر

يىل ئۆمەرنىڭ ئىشىكىدە تۇردى. ھەر نەۋقى يۇرگەن - تۇرغاننى سۆرەت تارتىپ، زەبباغە ئىبەردى. زەببا بۇيرۇدىكىم، (ئۆزى) ئولتۇرغان سارايىنىڭ ئىشىكىنى يان يەرنى نەقبە قىلىپ، ھەر شەھەرلەرگە يوللار قىلدىلەر. تاكىم مەھەل تاپسە، ئول يول بىرلە ھەر تەرەفكە قاچغاي.

قەيسەر ئۆمەرغە ھەر كۈن ئەيتۇر ئەردى: «خۇزەيمەنىڭ خۇننى تەلەب قىل، ئول خۇنى زايىئ بولغۇدەك پادشاھ ئەمەس ئەردى.» ئۆمەر ئەيدى: «نە قىلايكىم، زەببا مەندىن ھەۋاداقى قۇشلاردىن يىراقدۇر.» بۇ سۆز ھەم مەسەل بولدى. قەيسەر ئەيدى: «مېنى قامچىلاپ بۇرنۇمنى كېسىپ، قويا بەرگىل.» ئۆمەر ئەيدى: «مەن سېنى ھەرگىز ئانداغ قىلماسمەن.» قەيسەر ئەيدى: «مېنى ئۆزۇمگە قويغىل، ھەرنە خاھلاسام قىلايكىم، ساڭا ئەيبى يوقدۇر.» ئۆمەر ئەيدى: «ئۆز خاھىشىڭنى قىل.» قەيسەر بۇرنىنى ئۆزى كەستى، ئۆزىنى ئۆزى قامچى سوقتى. خەلق ئەيدىلەر: «قەيسەر ئۆز بۇرنىنى بىر ئىش ئۇچۇن كەسكەندۇر» دىدىلەر. بۇ سۆز ھەم مەسەل بولدى. بەس، قەيسەرنىڭ بۇرنى ساقايدى ئەرسە، ئىراقدىن پـــيادە، سەرۋىيا بەرەھنە جەزىرەگە كەلدى. زەبباغە ئەيدىلەر: «بىر كىمەرسە كېلىـــپدۇر، ئاچ - يالاڭاچ، ياقاسى يىرتۇق، بۇرنى كېسۈك، ئۇچاسى يارا، چىرايى جۇرتۇق. بەس، زەببا چىرلاتــپ سوردىكــــم: «بۇ نەھالدۇر؟» قەيسەر ئەيدى: «قاچانكىم، سەن خۇزەيمەنى مىكرفەرىب بىرلە ئۆلتۇردۇڭ ئەرسە، ئۆمەر بۇرنۇمنى كېسىپ، بۇ ھالدا قىلىپ، بىر يىلدۇركىم زىنداندە سالىپ ئەردى. مەن زىنداندىن قاچىپ، سېنىڭ خىزمەتىڭگە كەلدىم، تاكى ئۆمەرگە نەھايەت دەرد بولغاي.» بەس، زەببا ئاڭا نەۋاز تشلەر قىلدى، خىزمەتىنى قەبۇل قىلىپ، ئىنئام - ئىھسان قىلىپ، ئۆي تۇتۇپ بەردى. زەببا بىلدىكىم، ئاقىل ۋە تەدبىرلىكدۇر. زەببا ئانىڭدىن چەندان تەدبىر سوردى. ئول ياخشى، مەئقۇل جەۋاپلارنى بەردى ئەرسە، كۆڭلى ئەمىن بولدى. ئانى خاس ۋەزىر قىلدى. تا بىر يىل بولدى ئەرسە، بىر كۈن زەببا بىرلە قەيسەر ئولتۇرۇر ئەردى. ئىراق ۋە تايىف مەتائلارىدىن كەلتۇردىلەر. زەببا ئەيدى: «مۇنداغ مەتا ئ مېنىڭ خەزىنەمدە، دىيارىمدا ھەم يوقدۇر.» قەيسەر ئەيدى: «ئەي مەلىكە، بۇ ئىراق زەمىنىنىڭ مەتائىدۇر. ئەگەر سورساڭ، ئۆزەمنــى سوداگەر سۆرەتىدە قىلىپ، خەلقغە تانۇتماي، نەفىس ۋە ياخشى مەتائلارنى ئالىپ

كەلسەم؛ ساڭا كىرەك بولسە، ئالغايسەن، بولماغاننى ساتىپ، سوْد ـ مەنفەئەت قىلسام، تاكىم خەزىنەدە ھەرنەۋئى ماللار تولا بولغاي. مەن بوْ خىزمەتلەرنى قىلۇرمەن.» زەبباغە بوْ سۆز خۇش كەلدى، قەيسەرگە مال بىسيار بەردى. قەيسەر ئاندىن سوْد ـ ھايانلىغ نەرسەلەرنى خەرىد قىلدى. زەببانىڭ كارۋانى تىۋەلەرى بار ئەردى. ئانى بۇيرۇدى. قەيسەر كارۋاننى ئالىپ، ئۆمەر بىننى ئەددىنىڭ شەھەرىگە كىلىپ تۈشتى. نەفىس، زەرىف مەتائىلارنى، ھەرنەرسەكىم سوْد ـ مەنفەئەتلىكدۇر، ساتىپ ئالدى. كىچە ئۆمەرنىڭ قاشىغە باردى، ئانى بوْ ۋاقىئەدىن ئاگاھ قىلدى. ئانىڭدىن ھەم ئۇلۇغ مەتائىلارنى ئالدى. قاچانكىم قەيسەر كەيرەگە كەلدى ئەرسە، زەببانىڭ ھەمشىرەسى زەبباغە ئەيدى: «فەساد ئىشلارنى قىلدىڭ، مۇنچە ئەمۋالنى ئاڭا بەردىڭ، ئول ئەمدى ھەرگىز كەلمەس.» زەببا ئەيدى: «ئەگەر يانىپ كەلسە، ۋەفادار، راستگويدۇر؛ ئەگەر كەلمەسە، ئول تەدبىرلەركىم ماڭا ئەيدى، ئاڭا بەرابەر ئەمەسدۇر.» بەس، قەيسەر يانىپ كەلدى ئەرسە، زەببا بىسيار شاد بولدى. كەلتۇرگەن مەتائىلارنى كۆرۈپ، بىنەھايەت زەۋق قىلدى. ئۆزىگە ئالىپ، قالغاننى ساتغالى بۇيرۇدى. ئانى ساتىپ بىسيار سوْد كۆردى. بەس، بىر ـ ئىككى يىل بوْ تەرىقە بارىپ، سودا قىلىپ كەلدى. تۆرتىنچى يىلى، زەببا قەيسەرگە مىڭ تىۋە بەردى. قەيسەر ئەيدى: «بوْ تىۋەگە تاغار ھەم خوبدۇر، ئەمما يۈكدىن قەنەر توقۇلسە بىسيار خوبدۇر. ئەمما چوڭ ۋە كەڭ بولغاي، مەتائىلار تولاراق ياتغاي ئەردى ۋە تىۋەگە يۈكلەمەك ئاسان بولۇر ئەردى.» بەس، زەببا بۇيرۇدىكىم، مىڭ جۇفت قەنەر توقۇدىلەر. مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتۇر: ئالەمدە قەنەر پەيدا قىلغان قەيسەر ئەردى. بەس، قەنەر توقۇدىلەر ئەرسە، يۈكلەرنى قەنەرغە سالىپ، مىڭ تىۋەگە يۈكلەپ، ئىراقغە كەلدى. ئۆمەرگە ئەيدى: «ئەگەر خەزىنەنىڭ يۈكىنى تەلەپ قىلساڭ مەھەل بوْدۇر.» ئۆمەر ئەيدى: «قايداغ؟» قەيسەر ئەيدى: «بوْ قەنەرلەر ھەر قايسىغە بىر كىشىنى سىلاھ ـ ياراغ بىرلە ئولتۇرغۇزغىل، تاكىم ئىككى مىڭ كىشى بولۇر. ئۆزۈڭ بىر قەنەردە ئولتۇرغىل، تاكىم زەببانىڭ شەھەرىگە كىرگەندىن كىيىن، بۇلارنى چىقارىپ، بىيەكبار، ئۆلتۇرگەلى تۇرالى. زەببانىڭ سارايىنىڭ ئىچىدىن يولى باردۇر. سىنى نەقبەنىڭ ئاغزىدا قويالى؛ زەببا ئاندىن چىقار، سەن ئۆلتۈرگىل.» ئۆمەر ئەيدى: «خوبدۇر.» بەس،

بۇ تەدبىر بىرلە ھەر قەنەردە بىر كىشىنى ئۆلتۈرغۇزدىلەر، قەنەرنىڭ بەندىنى ئۆلتۈرغان كىشىگە بەردىلەر، تاكىم ئۆزىچە كىرىپ چىقتى. بەس، بۇ تەرىقە بىرلە زەببا شەھەرىگە يەتتىلەر ئەرسە، قەيسەر ئىلگەرى كىرىپ، زەبباغە خۇشخەبەر ئەيتتى. بەس، زەببا شادمانلىقدىن كارۋاننى كۆرگەلى چىقتى كۆردىكىم تىۋەلەر بىسيار ئاغىر يۈك بىرلە كېلىپدۇر. بەس، زەببا ياندى ئەرسە، كارۋان شەھەرىگە كەلدى. دەرۋازەدە بۇنت قەبىلەسىدىن بىر دەرۋازەبەند بار ئەردى. بۇ تىۋەلەرنىڭ يۈكىنى ئاغىر كۆرۈپ، بىر قەنەرغە بىر تاياق ئۇردى ئەرسە، ئىچىدەكى كىشى كەر - زەر - ھا قىلىپ ئەردى. ئول بۇنتى ئەيدى: «بۇ يۈكلەردە ياخشىلىق يوقدۇر.» بەس، تىۋەلەرنى شەھەرنىڭ ئوتراسىدا چۆكەردىلەر. ئول خەلقلەرنى چىقاردىلەر. نەئرە تارتىپ، يەكبارە ئۆلتۈرگەلى تۇردىلەر. قەيسەر ئۆمەرنى نەقبەنىڭ ئاغزىغە قويدى. ئەيدى: «زەببا مۇندىن چىقار، ئۆلتۈرگىل.» بەس، زەببا ئاگاھ بولۇپ، نەقبە بىرلە قاچىپ، ئۆمەرنىڭ ئالدىغە چىقتى، ئۆمەرنى كۆردىكىم قولىغە شەمشەر ئالىپ تۇرۇپدۇر. قولىدا زەھەر ئالۇدە بەند قىلغان ئەنگۇشتەرى بار ئەردى، دەرھال ئاغزىغە سالدى، چايناپ يۇتتى، ئەيدى: «سېنىڭ قولۇڭدا ئۆلگۈنچە ئۆزۈمچە ئۆلەي.» بەس، زەھەر ھەلقىغە يەتتى ئەرسە، يىقىلدى. ئۆمەر كېلىپ نەچەند شەمشەر بىرلە تەمام ئۆلتۈردى. ئاندىن، مۇنادى قىلدۇردىكىم: «ئەمدى كىشى كىشىنى ئۆلتۈرمەسۇن، ھەركىم ئورنىدا توختاسۇن!» ئاندىن، تەمام خەلايىق، سىپاھ - لەشكەر ھەممەسى ئۆمەرگە ئىتائەت قىلدىلەر. تەمام جەزىرە، ئىراق زەمىنىنى تەسەررۇف قىلدى. يۈز يىگىرمە يىل پادىشاھلىق قىلدى. ئاندىن ئۆلدى. مۇلۇك ئانىڭدىن ئەۋلادىغە قالدى. ئۇلارنى مەلىكۇننەسر ئاتادىلەر. تارىخ ۋە ئەخبار كىتاپلارىدا كەلتۈرۈپدۇرلاركىم، بۇلارنىڭ ھىكايە ۋە ئاسارلارى بىسياردۇر. بۇ مۇلكى ئەرەب تا ئەردەشىر بابەك زەمانىغە، بۇلارنىڭ تەسەررۇفىدا ئەردى. ئەردەشىر كېلىپ، تەمام ئەرەبنى ئالدى، نەسر، تائىفە پادىشاھلارىغە قەھر قىلدى. ھىجاز ۋە بادىيەگە ئىبەردى. نەسر پادىشاھلارى بىسيار جەيرەدە بولغان ئەردى. ئەجەم پەدىشاھلارىدىن بىرىكىم، خۇزەيمە ئەردى، بەيان قىلدىم.

ئاخىر، نوئمان بىننى ئەل - مەنزۇر ئەردى. مۇنىڭ زەمانىدا ئەجەم

پادشاھلارى ھورمىز بىننى نوشىرۋان ئەردى. نوئمان بىننى ئەل - مەنزۇر بىننى ئۆمەر بىننى، نەسر بىننى رەبىئە ئىسكەندەر زەمانىدىن تا ئەردەشىر بابەك ۋەقتىغە تۆرت يۈزيىل ئەردى. بۇ يىللاردا بۇ پادشاھلار ئىراق، شامدا چەندان جەڭلەر قىلدىلەر. چەندان ھادىسەلەر ۋە ئەجايىب ۋاقىئەلەر بولدىكىم، شەرھى ۋە بەيانغە راست كەلمەس. بۇ ۋاقىئەلەردىن بىرى ئۇلكىم، تەسم ۋە خەدىشنىڭ ۋاقىئەسىدۇر.

دەستان
قىسسەئى جابىر بىننى رەبىئ

بۇ — تەسم ۋە خۇزەيش ئەرەبلەردىن ئىككى قەبىلەدۇر. قاچانكىم، خۇزەيمە ئەل - ئەبرەش ئىراقغە پادشاھ ئەردى، خۇزەيشكە ئەملۇق ئاتلىغ بىر پادشاھنى قويغان ئەردى. ئول تەسم قەبىلەسىدىن، بىسيار زالىم - ستەمكار، ئول قەبىلەگە غالىب ۋە جەفاكار ئەردى. زۇلمى ئاخىر ئاڭا يەتتىكىم، يارلىغ قىلدىكىم: «ھەركىم قىز بالاسىنى ئەۋۋەل ماڭا كەلتۈرسۇن، بىر كىچە - كۈندۈز قوندۇرۇپ ئاندىن بېرۈرمەن.» بەس، ئول خەلق بۇ زالىمنىڭ قولىدا بىچارە ۋە ھەيران بولدىلەر. تەسم قەبىلەسىدىن نەۋكەرلەرى بار ئەردى، ئۇلار ھەم بۇ ئىشغە تۇردىلەر. تا نەچەند يىل بۇ تەرىقە بىرلە ئۆتتى ئەرسە، قەبىلەدە ئەسۋەد بىننى ئەمار ئاتلىغ بىر ئۇلۇغ كىشى بار ئەردى. بىركۈن قەبىلە سەردارلارىنى يىغدى ۋە ئەيدى: «ئەي يىگىتلەر، بىلۈرسىزلەرمۇ نىچۈك قاتتىغ كۈندەدۇرمىزكىم، سەگلەر ھەم بۇ ھالغە سەبىر قىلمايدۇر. ئادەم نىچۈك سەبىر قىلۇر! مەن سىزلەردىن ياۋەرلىك تىلەرمەن. تاكى مەن ۋە سىزلەر، بەلكى تەمام خەلايىق بۇ بەدكار قولىدىن قۇتۇلغايمىز.» بۇلار ئەيدىلەر: «ھەرنە مەقسۇد بولسە، ئەيغىل.» ئەسۋەد ئەيدى: «مەن پادشاھ بىرلە تەمام تەسم خەلقىنى مېھمان قىلۇرمەن، سىزلەرنى ھەم ئەيتۇرمەن. ھەر ئىككى كىشى ئۇلارنىڭ بىرىگە تۇرۇڭلار. پىنھان شەمشەر ھەمايىل قىلىڭلار. ئۆيگە كىرەرمەن، پادشاھنى ئۆلتۈرۈرمەن. سىزلەر ھەم يەكبارە ئۆلتۈرۈڭلار. بەس، ھېچ خەتەر

بولماغاي.» ھەمە ئەيدىلەر: «فەرمانبەرداردۇرمىز.» بۇ تەدبىر بىرلە پادشاھنى تەمام تابىئلارىنى لەشكەرى بىرلە ئۆلتۇردىلەر. تەسم قەبىلەسىدىن رىياھ ئاتلىغ بىر كىمەرسە قالىپ ئەردى، قاچىپ يەمەن پادشاھى قاشىغە باردىكىم، ئاتى ھۇسام بىننى تۇببەئ ئەردى، تەبابىئە پادشاھلارىدىن ئەردى. رىياھ يەمەننىڭ ئۇلۇغ سەردارلارىغە خەبەر بەردى. بۇلار ۋاقىئەدىن ھۇسامنى ئاگاھ قىلدىلەر ئەرسە، ھۇسام غەزەب قىلىپ، بىسيار لەشكەر بىرلە خۇزەيشغە ئاتلاندى. ئۇچ كۇنلۇك كېلىپ ئەردىلەر. رىياھ ئەيدى: «مېنىڭ بىر خاھەرىم خۇزەيشدە كۆيەۋدەدۇركىم، ئانداغ كۆزى ئىتتىك مەزلۇم جەھاندا يوقتۇر، ئۇچ كۇنلۇك يەردىن كۆرۈپ، ئۇلارغە خەبەر ئەيتۇر. مىش كۆزلۈك مەزلۇمدۇركىم، ئانى ئەرەبدە رىقائىل ـ يەمامە ئاتارلەر. سەن بۇ لەشكەرگە بۇيرۇغىل تاكى ھەركىم بىر دەرەختنى يۇلۇپ، ئالدىدا تۇتۇپ بارسۇن. ئەگەر ئول قاراسا دەرەختنى كۆرگەي، خەلقنى كۆرمەگەي.» يارلىغ قىلدىكىم ھەمە ئانداغ قىلدىلەر. ئۇچ كۇنلۇك ياۋۇق باردىلەر ئەرسە، خۇزەيش خەلقى يەمامەگە ئەيدىلەر: «چىقىپ قاراغىل، تا نە كۆرەرسەن.» يەمامە ئەيدى: «خەلقنى كۆرەرمەنكىم دەرەخت تۇپىدە ئۇستىخان مىلجىپ گۆشت يەرلەر؛ ئۆتۈكلەرى پايتەمالارى ھەم، ئول دەرەخت تۇپىدە تۇرادۇر.» بۇلار ئەيدى: «ھىچ نەرسە يوقدۇر.» بەس، بۇ لەشكەرنى ھەم ئاندا تۇرۇغلۇق گۇمان قىلدىلەر. بەس، مۇنداغ بىخەتەر ئەردىلەر. ھۇسام يېتىپ كەلدى، بۇلارنى تەمام ئۆلتۇرۇپ، خۇزەيشنى زەرب قىلدى. ئول يەمامەنى تۇتۇپ ئەيدى: «نېچۈك ھىلە قىلۇرسەنكىم، كۆزۈڭ مۇنداغ روشەندۇر.» «ھىچ كېچە سۇرمە تارتماي ياتماسمەن.» بەس، ھۇسام بۇيرۇدىكىم، ئانىڭ كۆزىنى ئويدىلەر، ئانىڭ كۆزىدىن قارا يوغان تومۇرلار چىقتى. بەس، ھۇسام يەمەنگە يۇردى ئەرسە، خۇزەيمە خەبەر ئالدى. ئارقەسىدىن لەشكەر ئىبەردى، ھۇسامغە يەتتىلەر ئەرسە، جەڭ قىلدىلەر. خۇزەيمەنىڭ لەشكەرىگە شىكەست بېرىپ، بىسيار كىشىلەرنى ئۆلتۇردى. ئاندىن يەمەنگە يەتتى. ئەرسە، ھۇسام تەبابىئە پادشاھلارىدىن ئۇلۇغ پادشاھ ئەردى؛ نەسەبى ھۇسام بىننى تۇببەئ بىننى ئەسئەد. ئاتاسىنى تۇببەئى ئەل ـ ئەكبەر ئاتار ئەردىلەر. ھۇسامنىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى، تۇببەئى ئەل ـ ئەسغەر دەر ئەردىلەر. ئاندىن لەشكەر بىرلە مەككەگە كەلدى. تا مەۋسۇمى ھەجغە ئاندا تۇردىلەر. ئاندا ئىككى تاغ ئاراسىدا

بىر دەريا بار ئەردى، سەئىبۇل مەتائ ئاتارلەر. ھەج مەۋسۇمى بولدى ئەرسە، باۋۇرچىلارنى بۇيرۇدى. ئاندا تۈشتىلەر، ئاندا تەئام ئەتتۇردىكىم تەمام ھاجىلەرغە يەتتى. ئول يىل ئۆزىگە كەلكەن ھۆللەلەردىن كەئبەگە ياپۇغ ياپتى. ئول ئانداغ ھۆللە ئەردىكىم، ھېچكىم بەھاسىنى بىلمەس، ھېچكىم كۆرگەن ئەمەس ئەردىكىم، بەس، يەسرىب، مەدىنە، ئەۋادەس، خەزەرەج خەلقى كېلىپ، جوھۇدلاردىن شىكايەت قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «جوھۇدلار شامدىن قاچىپ، بىزنىڭ ئارامىزغە كېلىپ، ئەمەس بولدىلەر. ئەمدى بىزگە زۇلۇم - سىتەم قىلۇرلەر.» بەس، ھۇسام مەككەدىن لەشكەر بىرلە يەسرىب تەرەفىگە يۈردى، تاكىم ياۋۇق يېتىپ، بىر مەنزىلگە تۈشتى. ھالا ئول يەرنى مەنزەلىل مۇلك ئاتارلەر. ئاندىن مەدىنەگە لەشكەر ئىبەردىلەر. بەس، جوھۇدلارنى بىسيار ئۆلتۈردىلەر. ئاندىن مەككەگە بارىپ، ئاندىن يەمەنگە باردى. ئاندىن ئوغلىنى لەشكەر بىرلە ھىندىستانغە ئىبەردى. ئول ھىندىستاننى ئالىپ، ئاندىن چىن تەرەفىگە يۈزلەندىلەر ئەرسە، يەنە بىر تەرەفدىن بىر سەردارى بار ئەردى، شەمەر ئاتلىغ، ئانى بۇيرۇدى، ئاتى «زۇلجىناھ» يەئنى «قاناتلىغ» ئاتار ئەردىلەر. چۈنكى، لەشكەر ئانچە يىلدام يۈرۈر ئەردىكىم، ئۇچادۇر بەرابەر ئەردىلەر. ئول شەمەر تۈركىستانغە باردى. ئاندىن ئۆتۈپ جەبىنغە باردى. ئاندا زەفەر تاپىپ ياندى. ئوغلى يانىپ، سەمەر قەندغە باردى. ئاندا بىر شەھەر بار ئەردى. بىسيار مەھكەم، ئانى ئالىپ خەلقلەرنى ئۆلتۈرۈپ، شەھەرنى خەراب قىلىپ، يەنە ئۆزىنىڭ ئاتىدا ئاباد قىلدى. ئاڭا شەمەر كېد ئات قويدى. ئول ۋەقتدە شەھەرنى بىر ئاتدا ئاتار ئەردىلەر. بەس، ئول شەھەردە خەلق بىسيار بولدى. ئارىقلاردا سۇلار جارى بولدى، باغلاردا مىۋەلەر فەراۋان بولدى. ئاندىن يەنە سەمەرقەند بولدى. ۋەللاھۇ ئەئلەم.

دەستان
قىسسەئى ئەسھابى كەھف

بۇ ئەسھابى كەھف شامنىڭ بىر شەھەرىدىن نەچەند كىشى ئەردىلەر. ئول

شەھەرنىڭ پادىشاھى ھەممە خەلق بىرلە بۇتپەرەست ئەردى، ئاتى دەقيانوس، يۇنان پادىشاھلارىدىن ئەردى. ئول ۋەقتدە شام زۇلقەرنەيندىن كېيىن تا روملار ئالغۇنچە يۇنان پادىشاھلارى تەسەررۇفىدە ئەردى. بەس، ئەسھابى كەھف ھەممەلەرى ئول شەھەردە مۇسۇلمان بولدىلەر. ئۆزلەرىچە خۇداي تەئالانى تانۇدىلەر. بۇ خەبەرنى پادىشاھغە يەتكۈردىلەر. پادىشاھ بۇلارنى چىرلاپ، سوردىلاركىم: «كىمگە تابىنۇرسىزلەر، خۇدايىڭلار كىمدۇر؟» بەس، بۇلارنىڭ كۆڭلىدىن خۇداي تەئالا ۋەھمى قورقۇنچنى چىقاردى ئەرسە، قويۇپ قورقماي ۋە ئەندىشە قىلماي ئەيدىلەركىم: «بىزنىڭ خۇدايىمىز ئاسمان - زەمىننىڭ ۋە ئاسمان زەمىنداقى جەمىئ مەۋجۇداتنىڭ ئىگەسى ۋە پەرۋەرەندەسى، ئانىڭدىن ئۆزگە خۇدا يوقتۇر.» •••••• ئول ۋەقتدە روي زەمىندە ھېچ پەيغەمبەر يوق ئەردى. بۇلار ئۆز ئەقلىچە خۇداي تەئالانى بىلدىلەر. ھەممە پادىشاھلار ۋە پادىشاھزادەلەر ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەيسا، يەھيا، زىكرىيا ئەلەيھىس. ئىلگەرى ئەردىلەر. بۇلار پادىشاھزادە ئەردىلەر. دەرھال ئۆلتۈرەلمەدىلەر. ئانىڭ بىر قازىسى بار ئەردى مۇسۇلمان، ئىسلامنى ئاشكارا قىلالماس ئەردى. بەس، پادىشاھ ئەيدى: «ئەي قازى، بۇلارنى نېچۈك قىلماقنى مەسلەھەت كۆرەرسەن.» قازى ئەيدى: «بۇلار پادىشاھزادەلەر-دۇرلەر، بۇلارنى ئۆلتۈرمەككە شىتاب قىلماغايسەن. بۇ كېچە ئامان بەرگىل، تاكىم فىكر قىلىپ راستغە يانغاي.» بەس، پادىشاھ ئامان بەردى؛ بىر مۇنچە پەند - نەسىھەتلەر قىلدى، باۋەر بولمادى. خۇداي تەئالا بۇلارنى جۇۋان-يىگىتلەر دەپ ياد قىلىپدۇر. ئەلھەق بۇلار جۇۋان ۋە مەردانە ئاشكارا قىلدىلەر. ۋە يەنە، ھەق تەئالا ئەيدى: «مەن ئۇلارغە راست يولنى كۆرسەتتىم، تاكى مېنى تانۇدىلەر.» بەس، كېچە بولدى ئەرسە، قاچىپ شەھەردىن چىقتىلەر. بۇ ئالتە كىشى ئەردىلەر: بىرىنىڭ ئاتى مەسلىنا، يەنە بىرىنىڭ ئاتى يەملىخا، يەنە بىرلەرى مەتبۇس، يەنە بىرلەرى سوستۇس، پىروس ئەردىلەر؛ ئۇلارغە ياۋۇق بىر تاغ بار ئەردى، سەجلوس دەر ئەردىلەر. ئاڭا يۈزلەندىلەر، ئول تاغقە ياۋۇق بىر قويچى بار ئەردى، يەنموس ئاتلىغ؛ ئاڭا ئەيدىلەركىم: «بۇ تاغدا بىز ياشۇنغۇدەك يەر بارمۇ؟» قويچى ئەيدى: «سىزلەر نە كىشىسىزلەر؟» بۇلار ئەيدىلەركىم: «بىز ئول كىشىدۇرمىزكىم، ئاسمان - زەمىننىڭ خۇدايىغە پۈتكەن، پادىشاھدىن ۋە

بۇتلاردىن يۇز ئۆيرۈگەن، بىزنى ئۆلتۈرۈر ئەردىلەر، ئۇلاردىن قاچىپدۇرمىز. بىز پىنهان يەر ئىزدەرمىزكىم، نەچەند كۈن ئاندا بولغايمىز.» قويچى ئەيدى: «دىنىڭلار نىچۈكدۇر؟» بۇلار دىنلەرىنى ئەيتتىلار ئەرسە، ئىمان كەلتۈردى ۋە ئەيدى: «مەن ھەمراھ سىزلەر بىرلە بارۇرمەن. بۇ تاغدا بىر غار باردۇر، بىز ھەر بار يامغۇر ياغسە، قويلارىمىزنى ئالىپ، ئول غارغە كىرەرمىز.» بەس، قويچى قويلارىنى ھەمراھلارىغە تاپشۇردى، ئۇلار بىرلە ئۆزى يۈردى. ئول قويچىنىڭ بىر سەگى بار ئەردى، ئەرگەشتى. بەس، سەگنى كۆردىلەر ئەرسە، ياندۇرغالى ئوغراپ ئەردىلەركىم: «بۇ سەگنى ياندۇرغىل، تاكى بىزنى ئاشكارا قىلمۇرسەن.» قويچى سەگنى ھەرچەند سوقتى ئەرسە، يانمادى؛ ئاچچىغلاپ بەك سوقتى ئەرسە، ھەق تەئالا ئول سەگكە زەبان بەردى. بەس، سەگ ئەيدى: «نىچۈكدىن سوقارسىزلەر، مەن ھەم سىزلەر بىرلە بارۇرمەن، سىزلەر ئىمان كەلتۈرگەنگە ئىمان كەلتۈرۈرمەن.» بۇ ئۇلارغە مۆئجىزە - كەرامەت بولدى. بەس، غارغە كىردىلەر ئەرسە، جايى تاپتىلەركىم فەرراخ ھەم ۋەسىئ. بەس، ئاندا ياتتىلەر، سەگ ھەم باشىنى قولىنىڭ ئۈستۈنىدە قويۇپ ياتتى. ئانداغكى سەگلەرنىڭ ئادەتىدۇر. بەس، ھەق تەئالا ئۇلارغە ئۇيقۇ سالدى. ئاندا ئۇيقۇلادىلەر. ئۇيقۇدا جانلارى چىقتى. سەگ ھەم ئۆلدى. بەس، ئەرتەسى بۇلارنى ئىزدەدىلەر، تاپمادىلەر. شەھەردىن چىقىپ كىتىپدۇر دەپ، ئارقالەرىدىن كىشى چىقاردى. چۇنان جەھد - ئىستىقامەت بىرلە ئىزدەدىلەر، تاپمادىلەر. ئاخىر، نەۋمىد بولۇپ ياندىلەر.

بۇلار ئول غاردا ئۈچ يۈز يىل قالدىلەر. ھەق تەئالا ھەر بىرىگە بىر فەرىشتە ئىبەردىكىم، ئۇلارنى بىر تەرەفدىن ئول تەرەفكە ئۆيرۈپ قويارلەر، تاكىم گوشت - پوستلارى ساسىپ ئاجراماس. ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بىرۇر، تەفسىرى بۇدۇركىم: «ئۆيرۈرمەن ئۇلارنى ئوڭ - سولغە، چۇن ئافتاب چىقسە ئوڭ تەرەفلەرىدىن چەپ تەرەفلەرىغە ئولتۇرۇر ئەردى. ئانداغكى، ھەق تەئالا ئەيتىپدۇر، تەفسىرى بۇدۇر: كۆرەرسەن ئافتابنى قاچانكىم تۇغسە ئوڭ تەرەفدىن ئۆتەر. مۇفەسسىرلەر ئەيتىپدۇرلەر: ئول تاغ جەنۇب تەرەفىدە، غارنىڭ ئاغزى شىمال رودىيەدە ئەردى. بەس، ئافتاب قاتتىغ تەئسىر قىلماي، شامال تىگىپ تۇرسە، ئادەمنىڭ بەدەنى ساسىماس. بۇلار

ئاندا ياتتىلار. دەقيانوس ئۆلدى. ۋە يەنە نەچەند پادشاھى يۇنانلار ئۆتتى. مۇلۇك رومىلارغە قالدى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھـس. زوھۇر قىلدىلەر. بۇلار ۋاقىئەلەرنى بەنى ئىسرائىلغە بەيان قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «ئۇلار تىرىلۇرلەر، خەلقلەر ئۇلارنى كۆرەرلەر؛ ۋە يەنە ئۆلەرلەر. ھەركىمكى كۆڭلىدە قىيامەتكە، قىيامەتدە تىرىلمەككە شەك ۋە گۇمانى بولسە. بۇلارنى كۆرۈپ، ۋاقىئەلەرنى ئىشتىپ جەزم قىلۇرلەر» ھەق تەئالا بۇ قىسسەلەرنى «ئىنجىل» دە ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھـس. غە خەبەر بەردىلەر. «قۇرئان» دە ھەم ياد قىلىپدۇر، تەفسىرى بۇدۇر: ئانداغكى مەن ئۇلارنى تىرگۈزۈرمەن، خەلقلەرغە كۆرگۈزۈرمەن، تا بىلگەيلەركىم خۇداي تەئالانىڭ ۋەئدەسى ھەقدۇر، قىيامەت بولماقى راستدۇر. بەس، ھەمە خەلق ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھـس. نىڭ دىنلەرىغە كىرگەن ۋە بۇلارنىڭ ۋاقىئەلەرىنى بىلگەن، «ئىنجىل» دە كۆرگەن ئەردىلەركىم، بىلمەس ئەردىلەركىم قايسى شەھەردەدۇرلەر ۋە قايسى تاغدادۇر، نىچۈك غاردىن چىقارلەر. چۈنكى «ئىنجىل» دە تەئىنى يوق ئەردى، ئەمما كۆز تۇتار ئەردىلەر.

بەس، ئۈچ يۈز توققۇز يىل بولدى ئەرسە، ھەق تەئالا ئۇلاردىن بىرىنى تىرگۈزدىكىم، ئاتى مەسلىنا، ئۇلارنىڭ ھەمەدىن ئۇلۇغى ئەردى. كۆردىكىم، نەماز پىشىن بولۇپدۇر. بۇلارنى قىچقىردى ئەرسە، ھەمەلەرى قوپتىلەر، سەگ ھەم تىرىلدى. بىرى ئەيدى: «قانچە ياتىپدۇرمىز؟» بۇلەر ئەيدىلەر: «بىر كۈن، يا يېرىم كۈن.» بەس، گۇمان قىلدىلەركىم، سۇبھ ۋەقتىدە غارغە كىرىپ ئەردۇك، تۇش قارىلىپدۇر. ۋە يەنە ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالا بىلۇر قانچە ياتىپدۇرمىز.» بەس، بۇلار، دەقيانوس پۇلىدىن بار ئەردىكىم، ئەيدىلەر: «بىرىمىز شەھەرگە كىرىپ تەئام ئالىپ كەلگەيمىز، تا بۇ كېچە مۇندا تۇرغايمىز. بىزدىن ھېچكىم ئاگاھ بولماغاي.» بەس، يەملىخانى ئىبەردىلەر ئەرسە، شەھەرگە باردى. شەھەرنىڭ بازار - مەھەللەلەرىنى كۆرۈپ تانۇمادىلەر. لېكىن خەلقلەرنى تانۇنادىلەر. كۆردىلەركىم ھەمە خەلق نەماز ئۆتەرلەر، خۇداي تەئالاغە قۇللۇق قىلۇرلەر. تەئەججۇپ قىلىپ ئەيدى: «بىر كۈندە تەمام خەلق مۇنداغ مۇسۇلمان بولۇپدۇرلەر.» بەس، نانۋاي قاشىغە كەلدى، نان ئالغالى پۇل چىقارىپ نانۋايغە بەردى ئەرسە، نانۋاي كۆردىكىم، بۇ ۋەقتلەرنىڭ پۇلى ئەمەس. ئەيدى: «بۇ پۇلنى قايدىن ئالدىڭ؟» يەملىخا

ئەيدى: «بۇ شەھەرنىڭ پۇلىدۇر، بۇ مۆھۈر پادىشاھنىڭدۇر.» نانۋاي ئەيدى: «بۇ شەھەردە مۇنداغ پۇل يوقدۇر. سەن بايابانىدىن گەنج تاپىپسەنكىم، بۇرۇنقى پادىشاھلارنىڭ پۇلىدۇر.» يەملىخا ئەيدى: «ئەي خەلق، بۇ پۇلنى تۈنەكۈن مەن بۇ شەھەردىن ئالىپ بارىپ ئەردىم. بۇ دەقيانۇسنىڭ پۇلىدۇر.» بۇلار دەقيانوسنى بىلمەدىلەر. ئەيدىلەر: «سەن ئەيغان دەقيانوس ئۆلگەندۇر، ھالا بۇلەك پادشاھدۇر.» يەملىخا ئەيدى: «قايسى دىنداۇركىم تابىنۇرلەر؟» ئەيدىلەر: «ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ دىنىلەرىدەدۇر، خۇداي تەئالاغە قۇللۇق قىلۇر.» بەس، ھەمە خەلق بۇ سۆزلەرنى ئىشتىپ، پادشاھنىڭ دەربانلارىغە ئەيتىپ، يەملىخانى پادشاھنىڭ ئالدىغە ئالىپ باردىلەر. پادشاھ بۇ ۋاقىئەنى تەمام ئىشىتتى، پۇلنى كۆردى ۋە ئەيدى: «بۇلار ئەسھابى كەھفدىندۇركىم، بۇلارنىڭ قىسسەسى «ئىنجىل»دە باردۇر.» بەس، شەھەرنىڭ ئۆلۇمالەرىنى، ئىنجىلخانلارنى ھازىر قىلدىلەر، تا يەملىخانىڭ سۆزىنى ئىشتىتىلەر؛ ئەيدىلەر: «مەن ھەمراھلارىم بىرلە دەقيانوسدىن قاچىپ، پالانى تاغدا بىر غارغە كىرىپ ياتىپ ئەردۇك. بۇگۈن ئۇلارغە تەئام ئالىپ بارغالى كېلىپ ئەردىم، تاكى كېچە چىقىپ كېتەر ئەردۇك.» ئالىملار ھەمە راست ئەيتۇر دىدىلەر. پادىشاھ يەملىخاغە ئەيدىلەر: «ئەي جۇۋانمەرد، ساڭا خۇشخەبەردۇركىم، دەقيانوس ئۆلگەندۇر، ئاڭا ئۈچ يۈز توققۇز يىل بولغاندۇر. بىزگە ھەق تەئالا ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نى پەيغەمبەر ئىبەرگەندۇر؛ ئۇلار «ئىنجىل» ئاتلىغ كىتاب كەلتۈرگەن، ئاندا ۋاقىئەلەرىڭلارنى خەبەر بەرگەندۇر. بىز سىزلەرنى چىقغاي دەپ كۆز تۇتار ئەردۇك. ئەمدى ئەيغىلكىم ھەمراھلەرىڭ قايدادۇر؟» يەملىخا ئەيدى: «ئول غاردادۇرلەر.» بەس، پادشاھ ئاتلانىپ، خەلق بىرلە شەھەردىن چىقىپ يۈردى. يەملىخا باشلاپ كېلۇر ئەردى، تاكىم غارغە ياۋۇق يەتتىلەر ئەرسە، يەملىخا ئەيدى: «مەن ئۇلارغە ئىلگەرى كىرىپ خەبەر قىلسام، تاكى دەقيانوس خىيال قىلىپ قورقغايلەر. سىزنىڭ خەبەرىڭنى ئىشتىپ شاد بولۇپ، ئىستىقبالىغە چىقغايلەر.» بەس، پادشاھ رۇخسەت بەردى. بەس، يەملىخا غارغە كىرىپ، بۇلارنىڭ قاشلەرىغە بارىپ تۇردى. بۇلار يەملىخادىن سوردىلەر: «نە ھالدۇر؟» يەملىخا ئەيدى: بۇ ھال - ئەھۋالاتلار، پادشاھدىن

ئۆتكەن ۋاقىئاتلاردىن ئاگاھ قىلدى ئەرسە، يىقىلدىلەر، ئۆلدىلەر؛ ھەممە ھەمراھلارى ھەم ئۆلدىلەر. پادشاھ ئول خەلق بىرلە غارنىڭ ئىشىكىدە تۇردىلەر، تاكىم كەچ - قاراڭغۇ بولدى. كېچەسى ھەم تۇردىلەر. تاڭ ئاتتى، ئافتاب چىقتى. يەملىخا چىقمادى، تاكىم تۇش ۋەقتى بولدى ئەرسە، پادشاھ ئەيدى: «غارغە كىرىڭلار!» ھىچكىم ۋەھىم قورقۇنچىدىن غارغە كىرمەدىلەر. بۇلار بىلمەك ۋە كۆرمەككە ھىچ ئىلاج قىلالمادىلەر. ئاخىر ئۇلارغە نىشانە ۋە ئەلامەت بولغاي دەپ، بىنا - ئىمارەت قىلۇر بولدىلەر. ئەيدىلەركىم، ئۇلارنى خۇداي تەئالا بىلۇركىم چەند - چۇننى. بۇلارغە نە تەرىقە ئىمارەت قىلۇرمىز.» بەس، بۇلارنىڭ تەدبىرلىك، ساھىب ئىختىيارلارى ئەيدىلەر: «مۇندا بىر مەسجىد بىنا قىلغايمىز، تاكىم خەلق نەماز ئۆتەگەيلەر، دۇئالارى مۇستەجاب بولغاي.» بەس، ئاندا مەسجىد بىنا قىلدىلەر، قاشىغە نەقىش قىلدىلەركىم، مۇندا ئەسھابى كەھف باردۇرلەر؛ ۋە يەنە بەئزى ۋاقىئەلەرىنى، غارغە كىرگەن ۋەقتلەرىنى، ئول ۋەقتداكى پادشاھنىڭ ئاتىنى، بۇلارنىڭ ياتقان مۇددەتىنى تاپىپ غارنىڭ ئىشىكىدە قويدىلەر.

بۇ قىسسە ئەسھابى كەھفنىكىم بەيان قىلدىم. تەفسىر - ئەخبار كىتابلارىدىن ئەردى. مۇھەممەد بىننى جەرىر بەئزى ئۆلۇمالاردىن بۇ كىتابدا ئانداغ رەۋايەت قىلىپدۇرلەركىم، ئۇلار ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. دىن ئىلگەرى غارغە كىردىلەر، ئۇلاردىن كېيىن غاردىن چىقتىلەر. لېكىن بۇ ۋەقتلەر ھەممەسى تايىق پادشاھ زەمانىدە ئەردى. ۋە بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. دىن كېيىن غارغە كىردىلەر، ئۇلەرنىڭ دىنلەرىدە ئەردى. ئول ھەۋارىلەركىم، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. خەلقىغە قىلغان ئەردىلەر. ئۇلاردىن ئەسھابى كەھف شەھەرگە كەلدىلەر. ئول پادشاھنى، خەلقنى ئىمانغە دەئۋەت قىلدىلەر. ئۇلار ئىمان كەلتۇرمەدىلەر، ئەردەشىر بابەك زەمانىدىن ئىلگەرى غاردىن چىقتىلەر. ئول ۋەقتدە تايىق پادشاھلارىدىن بىرى مۇسۇلمان بولدى. ۋە بەئزىلەر كەلتۇرۇپدۇرلەر: ئول شەھەرنىڭ پادشاھى بۇتپەرەست ئەردى. شەھەرنىڭ دەرۋازەسىدە بىر بۇت ئەتتۇرۇپ قويغان ئەردى، تاكىم ھەر كىشى شەھەرگە كىرەردە، ئول بۇتغە سەجدە قىلۇر ئەردى. بەس، ھەۋارىلەردىن بىرلەرى بۇ شەھەرگە كەلدى، كىرگەلى تۇردى ئەرسە، بۇتغە سەجدە قىلغالى بۇيرۇدى. ئول ھەۋارى شەھەرگە كىرمەي

ياندى. شەھەرنىڭ ھەممامى بار ئەردى، ئاندا باردى. ئول ھەممامچى خىزمەت قىلىپ، ئەجرە ئالىپ، روزگار ئۆتكەزۈر ئەردى؛ كېچە نەماز ئۆتەپ، كۈندۈز روزە تۇتۇپ يۈرۈر ئەردى. بەس، ھەق تەئالا ئول ھەممامغە بەركەت بەردى. ئول ھەممامچى دەۋلەتمەند بولدى. ئول ھەۋارىنى دوست تۇتار ئەردى ۋە ئۆزىگە ياۋۇق قىلدى. نەچەند كۈن ئۆتتى ئەرسە، خەلق بىرلە ئاشنا بولدى. ئول سەرابچىنى ئىمانغە تەكلىف قىلدى ئەرسە، مۇسۇلمان بولدى. نەچەند ئادەملەر بار ئەردىكىم، سەرابچىغە دوست ئەردىلەر. ئۇلار ھەم مۇسۇلمان بولدى. تا بىركۈنى پادشاھنىڭ ئوغلى بىر مەزلۇم بىرلە سەرابغە كىرگەلى چىقتىلەر ئەرسە، ئول ھەۋارى ئەيدى: «شەرم تۇتمايمۇسەنكىم بىگا نە مەزلۇم بىرلە ھەممامغە كىرەرسەن!» بەس، ئول ئوغۇل ھەۋارىنى ناسەزا ئېتىپ، ھەممامغە كىردى. ھەر ئىككىلەسىنىڭ نەفەسى تۇتۇلۇپ ئۆلدى. بەس، پادشاھغە خەبەر بەردىلەركىم، ئوغلۇڭنى ھەممامدا ئۆلتۈرۈپدۈرلەر. بەس، پادشاھ ئاتلاندى ئەرسە، ئول ھەممامچى خەبەر ئالىپ قاچتى. ئاندىن ھەۋارى ۋە پادشاھ بۇلارنى ئىزدەپ تاپمادىلەر. سەرابچىنىڭ دوستى بار ئەردى، ئۇلەر ھەم مۇنى ئالىپ قاچتىلەر. ئول ۋىلايەتدىن چىقتىلەر. بۇلار بىر - بىرىگە يېقىلدىلەر. بۇلار بىر قويچىغە ئۇچرادىلەر. ئول ھەم مۇسۇلمان ئەردى، بۇلارغە ئەيدى: «قايان بارۇرسىزلەر؟» ئەيدىلەر: «پادشاھدىن قاچىپ بارۇرمىز.» قويچى ھەم قورقۇپ، بۇلارنىڭ ئارقەسىغە كىردى، سەگ ھەم ئەرگەشىپ باردى. ئول سەرابچى، ئول ھەۋارى، ئول سەرابچىنىڭ دوستلارى، قويچى ئول غارغە كىردىلەر. ئەسھابى كەھف بۇلاردۇرلەر. بەس، پادشاھ خەبەر تاپىپ، ئول غارغە كەلدى. ھەركىمنى بۇيرۇدىكىم كىرگىل دەپ، ۋەھم - قورقۇنچىدىن كىرەلمەدىلەر. نەچەند كىشىنى ھەم ئۆلتۈردى، بولمادى. ئاخىر بۇيرۇدىكىم: «غارنىڭ ئاغزىنى گەنج ۋە تۇفراق، تاش بىرلە ئېتىڭلار، تاكىم ئاچلىقغە، ئۇسسالىقغە ئۆلۈپ قالغاي.» بەس، غارنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ ياندىلەر. ئۈچ يۈز توققۇز يىل ئاندا ئۇيقۇلاپ قالدىلەر. ھەق تەئالا بۇلارنى چىقارماقغە ئىرادە قىلدى ئەرسە، قويچى كېلىپ، غارنى ئاچىپ كىردى. كۆردىكىم بىر مۇنچە كىشى ياتىپدۇر. ئاندىن يانىپ چىقتى، قويلارىنى ئاندا قوندۇرۇپ، ئەرتەسى كەلتى. ئاندىن ھەق تەئالا بۇلارنى بىدار قىلدى. بۇلارنىڭ بىرلەرى شەھەرگە تەئامغە باردى. ئەيتىپدۇرلەر: بۇلارنىڭ

ئالىپ بارغان پۇللارى بىرى ئون دىرھەملىك ئەردى، ۋەزنى يەتتە مىسقال. بەس، بۇلاردىن بىرى بارىپ، پۇلنى نانۋايغە بەردى. نانۋاي پادىشاھغە ئالىپ باردى. تا ئاخىر قىسسەدۇر. بەس، مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتۇرلەر: بۇ دۇرۇستراق. ئەمما ئىككى يەردە ئايەتكە مۇخالىفدۇر. بىرى ئۆلكىم، بۇلار دىنلەرىنى ياشۇردى دەپدۇرلەر. ھەق تەئالا ئايەتدە خەبەر بىرۇر: مەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە قۇۋۋەت بەردىم، تاكىم قورقماي قوپۇپ، ئاشكارا دىن ئىمانلەرىنى ئەيدىلەر. ۋە يەنە بىر خىلاف ئۆلكى، غارنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ ياندىلەر دەپدۇرلەر. «قۇرئان» دا خەبەر بىرۇركى، ئافتاب ئۇلۇغ يانلارىدىن تۇغۇپ چەپ تەرەفلەرىدە ئولتۇرۇپدۇر. ئەگەر غارنىڭ ئاغزى ئېتىكلىك بولسە، بۇ سۆزنىڭ ھىچ فايداسى يوق ۋە دەخلى يوقدۇر. ئەمما ئەسھابى كەھفنىڭ يەتتە ئىكەنلەرىگە ئالەم ئەھلى تەفسىر ئىتتىفاقدۇرلەر. شەك يوقدۇركىم سەككىزىنچى سەگدۇر. كەلام خۇداۋەندى ھەم مۇڭا ناتىقدۇر. ئول ئىختىلافكىم «قۇرئان» دا ۋارىد بولۇپدۇر. تەرسا ۋە مۇشرىكلارنىڭ سۆزى بىر سەبىل ھىكايە كېلىپدۇركىم، ئۇلار بىلمەي، بەئزىسى ئەسھابى تۆرت كەھف بەشىنچى سەگ دەپدۇرلەر. بىر تائىفە ئالتە، يەتتىنجى سەگ دەپدۇر. مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتۇرلەر: ئۇلار توققۇز نەن ئەردىلەر، يەتتەسىنىڭ ئاتىنى مەن بەيان قىلدىم؛ سەككىزىنچى بەتۇس، توققۇزىنجى دابۇس، ئەگەر مۇنداغ بولسە «عاشرھم كلبھم» كەلۇر ئەردى. مۇھەممەد ئىسھاق رەۋايەت قىلىپدۇرلەر: ئۇلار سەككىزدەر ئەردىلەر، توققۇزىنجى سەگ. ۋەللاھۇ ئەئلەم.

ٹوابیتی جلد

فەسلى دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىسسەلام

ئەجايىب ۋاقىئەلەردىن بىرى ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ.س. نىڭ ھىكايەلەرىدۇر. كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، تايىف پادىشاھلارى روزىگارىدە، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ.س. بەنى ئىسرائىلدىن ئەردىلەر، پەيغەمبەر مۇرسەل ئەردىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرنى مەۋسىل ۋىلايەتىغە پەيغەمبەر ئىبەردى. ئول يەتتە شەھەر ئەردى، ھەمە بۇتپەرەست. ئۇلەر ئەمرىنى يەتكۇردىلەرئەرسە، ھىچكىم تەسدىق قىلمادى. چەندان روزگار ئۆتتى ئەرسە، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ.س. دۇئا قىلدىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرغە ۋەئدە ئىبەردىكىم، ئەگەر ئىمان كەلتۇرمەسە، بۇلارغە ئەزاب ئىبەرۇرمەن. بەس، يۇنۇس ئەلەيھ.س. بۇ ۋەئدەدىن خەبەر بەردىلەركىم: «ئەگەر ئىمان كەلتۇرمەسەڭلار فالان كۇنى خۇداي تەئالانىڭ ئەزابىدىن كۆز تۇتۇڭلار.» بۇلار ئىمان كەلتۇرمەدىلەر. قاچانكىم، خۇداي تەئالانىڭ ۋەئدەگاھى يەتتى ئەرسە، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ.س. بۇلارنىڭ ئاراسىدىن چىقتىلەر. بەس، ئول كۇن ھەق تەئالا بىر ئەنۋائ ئوتلۇق بۇلۇت ئىبەردىكىم، ئوتلار زەبان ئۇرار ئەردى. بەس، ئول بۇلۇت بۇلارنىڭ ئۆزەسىدە كېلىپ تۇردى. پادىشاھ باشلىغ تەمام خەلق يىغىلدىلەر. بىلدىلەركىم ئەزاب كەلدى. بەس، پادىشاھ ئەيدى: «ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ.س. نى تاپىڭلار، ئاڭا ئىمان كەلتۇرەيلى!» ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ.س. بۇلاردىن قاچىپ ئەردىلەر. ئۇلاردىن قورقۇپ چىقمادىلەر، بىر دەريانىڭ لەبىگە باردىلەر. ئەزاب ئول كۇن ئۇلارنىڭ ئۆزەسىدە تۇردى. ئەرتەسى پادىشاھ ئەيدى: «ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ.س. بىزنى خۇداغە دەئۋەت قىلىپ ئەردى. ئەمدى ئۆزى بولماسا ھەم خۇدايىغە ئىمان كەلتۇرگەيمىز.» بەس، چوڭ ـ كىچىك، سىپاھ ۋە رەئىيە بەتەمام شەھەرنىڭ

تاشىغا چىقتىلەر. بۇلار يۈزىنىڭدىن تولاراق كىشى ئەردىلەر. بەس، ئۇلار تەمام چھار-پايلارىنى سەھراغا ئالىپ چىقتىلەر. ئاناسىنى بالاسىدىن ئايرىپ قويدىلەر. پادىشاھ ئاتدىن تۈشۈپ، يۈزىنى مۈزەللەت ۋە خارلىق تۇفراغىغا سۈرتۈپ، ئەيدى: «پەرۋەردىگارا، ئەگەرچە يۇنۇس بولماسا ھەم سىنىنىڭ كەرەمىڭدىن نەۋمىد ئەمەسمىز؛ ساڭا ئىمان كەلتۈرۈرمىز كىم خۇداي بەرھەق! بەس، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ-س. سىنىنىڭ پەيغەمبەرىڭدۇر.» دەپ، بۇتلارىنى كەلتۈرۈپ پارە - پارە قىلدىلەر. تەمام خەلايىق فىغان - نالەگە تۇردىلەر. چھار پايلار ۋە جاندارلار بالاسىنى ئىزدەپ فەرياد قىلدىلەر. ئادەم ۋە ھەيۋانلارنىڭ غۇلغۇلە ۋە نالەسى فەلەككە يەتتى. ئانداغكى، ئاسمان - زەمىن نالە - زارىدىن لەرزەگە كەلدى. فەرىشتەلەر گىريە ۋە تەزەررۇئ بىرلە مەغفىرەت تىلەدىلەر. بۇ تەرىقە ئۈچ كېچە - كۈندۈز خۇرۇش ۋە فىغان قىلدىلەر. تۆرتىنچى كۈنى ھەق تەئالا ئۇلارغا ھەم شەفقەت قىلدى، گۇناھلارىنى ئەفۇ ۋە مەغفىرەت قىلدى؛ ئول ئەزابىنى ئۇلاردىن رەد قىلدى. ھەق تەئالا ھىچ قەۋمىغە ئەزاب ئىبەرىپ، ياندۇرغان ئەمەس ئەردى. ھەر ئۈممەت ئەزابىنى كۆرۈپ، ئىمان كەلتۈرگەن، قەبۇل شەرەفىگە يەتكۈرگەن ئەمەس ئەردى. مەگەر ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ-س. ئۈممەتلەرى ئىمانىنى قەبۇل قىلدى. ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بىرۇر، تەفسىرى بۇدۇر: ھىچ شەھەر ۋە كەنت يوقدۇركىم، خەلق ئەزابىنى كۆرۈپ ئىمان كەلتۈرۈپ مەنفەئەت قىلغان بولغاي. مەگەر ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ-س. قەۋمىلەرىكىم، ئۇلاردىن ئەزابىنى كۆتەردىم ۋە ئۇلار ئىمانى مەقبۇل بولدى، خۇداي تەئالاغە تەسدىق قىلدىلەر. ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ-س. يوق ئەردىلەركىم، ئۇلارغە دىن - شەرىئەتنى ئۆرگەتكەيلەر. بەس، بۇلار ئۈمىد تۇتار ئەردىلەركىم، ھەق تەئالا بىزگە ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ-س. نى ۋەيا يەنە پەيغەمبەر ئىبەرگەي. بەس، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھ-س. ئول كېچە دەريا لەبىدە قەۋمىلەرىغە ئاچچىغلاپ، خۇداي تەئالانىڭ ئۇقۇبەتىغە گىرىفتار بولماقىغە غەم يىمەدىلەر ئەرسە، خۇداي تەئالا دەرگاھىدا خەتا ۋە نارەۋا بولدى. گۇمان قىلدىلەركىم، بۇ ئىشغە خۇداي تەئالا خۇشنۇد ۋە رىزا بولغاي. بەس، ئەرتەسى كېمە يەتتى ئەرسە، قەۋم كېلىپ، مىنى ئالىپ يانغايلەر دەپ قورقۇپ، كېمەگە كىردىلەر. كېمە يۈرۈپ دەريانىڭ ئوتراسىغە يەتتى ئەرسە، خۇداي تەئالانىڭ

تەقدىر قىلغان بالىق دەريا تېگىدىن چىقىپ، كېمەنىڭ ئالدىدا تۇردى، كېمە ھەم توختادى. خەلق ئۆزلەرىنى ئۆلۈمگە مۇقەررەر قىلىپ، دۇئا ۋە زارىغە تۇردىلەر. ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. شول سائەت بىلدىلەركىم، مېنىڭ قەۋمىمدىن ئايرىلغانىم ۋە ئۇلاردىن ياشۇنغانىم خۇداي تەئالانىڭ دەرگاھىدا خەتا ۋە گۇناھ بولۇپدۇر دەپ، كۆڭۈللەرىگە دەرد ـ ھەسرەت تۇشتى. كېمەدە خەلق بىسيار ئەردىلەر. «بۇ بالىق مېنى تەلەپ قىلۇر، مېنى دەرياغە سالىڭلار، سىزلەر سەلامەت قالىڭلار.» بۇلار ئەيدى: «سەن نە كىشىسەن؟» ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىدۇرمەن. دەرياغە تاشلاڭلار.» بۇلار ئەيدى: «خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىنى تاشلاماسمىز.» بەس، كېمەدە ھەمە خەلق بالىقدىن لەرزەگە كەلدىلەر. ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «مېنى نېچۈكدىن دەرياغە سالماسسىزلەر؟» بۇلار ئەيدىلەر: «بىز قۇرئە سالۇرمىز، كىمنىڭ ئاتىغە چىقسە، دەرياغە ئانى سالۇرمىز.» بەس، قۇرئەنى ئانداغ قىلدىلەركىم، كېمەدە بار كىشى بىرەر پارە ساپالغە ئاتىنى پۇتۇپ كەلتۇردى. ئەيدىلەر: «خۇداۋەندا، ھەركىمنى ئۆزۈڭ خاھلايسەن، ئانىڭ ئاتىنى دەريا لەبىگە چىقارغىل.» ساپاللارنى دەرياغە سالدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. نىڭ ئاتلەرى چىقتى. تا ئۈچ نەۋبەت قۇرئە سالدىلەر، ھەمەدە ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. نىڭ ئاتلەرىغە چىقتى. بەس، بۇلار ئەيدى: «ئۆزۈڭ بىلۇرسەن.» بەس، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. كېمەنىڭ لەبىگە چىقتىلەر، ئۆزلەرىنى دەرياغە تاشلادىلەر. ھەق تەئالا بالىقغە فەرمان قىلدىكىم «يۇتغىل.» بەس، بالىق يۇتتى. ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇر، تەفسىرى بۇدۇر: ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. نى بالىق لوقمە قىلدى. ئول ئۆزىگە مەلامەت قىلۇر ئەردى. ھەق تەئالا ئول بالىقغە فەرمان قىلدىكىم: «ئەي بالىق، ساڭا ئول روزى ئەمەسدۇر، ئانى سەلامەت ساقلاغىل.» بەس، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. بالىقنىڭ قۇرساقىدا نەمازغە تۇردىلەر. ھېچ ئاسىب ۋە زەرەر يەتمەدى. ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بېرۇر، تەفسىرى بۇدۇر: بەس، ھەزرەتى يۇنۇس نەمازگۇزار بولماسا ئەردى، تا قىيامەت بالىقنىڭ قۇرساقىدا قالۇر ئەردى. بەس، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. قىرىق كېچە ـ كۈندۈز بالىقنىڭ قۇرساقىدا تۇردىلەر. ئول بالىق ئاب ـ تەئام يېمەدى. تاكىم ھەزرەتــى يۇنۇس ئەلەيھىس. غە ئازار يەتمەگەي. ئول

بالىقلارنىڭ ئانىڭ نەسلىدۇر، ھەممىسىنىڭ ئۇچاسى ئىگىز ۋە تۇزۇكتۇر؛ ئۇل بالىقلار سەيياھلار ۋە مەللاھلار ئاراسىدا مەشھۇردۇركىم، ئانىڭ گۆشتىنى ھەرام بىلۇرلەر. ئەگەر ئادەمغە تۇشسە قويا بىرۇرلەر. بەس، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. قىرىق كۈن نەماز قىلدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا خەلاس قىلماقنى ئىرادە قىلدى؛ كۆڭۈللەرىگە سالدىكىم، خۇداي تەئالاغە مۇناجات قىلىپ ئەيدىلەركىم، ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بىرۇر، تەفسىرى بۇدۇر: بەس، مۇناجات قىلدى يۇنۇس قاراڭغۇلۇق بالىقنىڭ قۇرساقىدا، ئانداغكىم خۇداۋەندا، سەندىن ئۆزگە خۇدا يوقدۇر، پاك سەن، بەتەھقىق مەن زالىملاردىندۇرمەن. بەس، خۇداي تەئالا ئەيدى: دۇئاسىنى ئىجابەت قىلدىم، ئاڭا غەمدىن نىجات بەردىم. مۇنداغ ھەر مۆئمىن تەڭلىك ۋە قاتتىغلىقدا دۇئا قىلسە، ماڭا ھاجەت كەلتۇرسە، ئىجابەت قىلىپ، فەريادىغە يېتىپ، تەڭلىكدىن خەلاس قىلۇرمەن. بەس، ھەق تەئالا دەرياغە مۇئەككىل فەرىشتەگە فەرمان قىلدى، تاكىم ئۇل بالىقنى دەريا لەبىگە چىقاردى. ئۇل بالىق ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. نى كېمەگە كىرگەنلەرىدەك ئاغزىدىن ياندۇرۇپ قويدى. ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. ياڭى تۇغۇلغان بالادەك ئاجىز ۋە زەئىف بولۇپ ئەردىلەر. چۇنكى قىرىق كۈن غىزا قىلماغان ئەردىلەر. ئانداغكى، ھەق تەئالا ئەيتۇر، تەفسىرى بۇدۇر: تاشلادىم مەن يۇنۇسنى سەھراغە ۋە ھالەنكى ئاغرىق ئەردى. بەس، خۇداي تەئالا بىر كىيىككە فەرمان قىلدىكىم، تاكىم ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. نى ئەرتە - ئاخشام ئېمىزىپ ياندى. ئۇل يەردىن شەھەر ئۈچ كۈنلۈك ئەردى. قاچانكىم ئافتاب چىقىپ، بەدەنلەرى كۆيدى ئەرسە، خۇداي تەئالا قاپاق ئۈندۇردى؛ ئاندا بىر قۇرۇغان دەرەخت بار ئەردى، قاپاق ئاڭا يارماشىپ سايە بەردى. ئۇل كىيىك قىرىق كۈن كېلىپ سۈت بەردى ئەرسە، چەندان غەم يەرسەن ۋە مېنىڭ چەندان ھەزار بەندەلەرىمنى ئەزابغە قويۇپ كەتتىڭ؛ ھىچ غەم يېمەدىڭ. بەس، ئاندىن قەۋملەرىغە بارماقغە فەرمان كەلدى ئەرسە، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. شەھەرنىڭ كەنارەسىدە بىر قويچى ئۇچرادى، ئانىڭدىن سوردىلەر. ئەيدى: «بۇ شەھەرنىڭ پەيغەمبەرى ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. ئەردى، بۇلەرغە قەھر قىلىنىپ كەتتى ئەرسە، خۇداي تەئالا ئەزاب ئىبەردىكىم بۇلارنىڭ ئۆزەسىدە

تۇردى. بۇلار دۇئا ۋە زارى قىلدىلەر. خۇداي تەئالا ئىجابەت قىلىپ، ئەزابنى ياندۇردى. بۇلار ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. نى تەلەب قىلۇرلەر، تاكىم دىن - ئايىن ئۆرگەنگەيلەر.» بەس، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. ئەيدىلەركىم: «يۇنۇس مەندۇرمەن. سەن ئۇلارغە خەبەر قىلغىل.» قويچى ئەيدى: «ئەي پەيغەمبەرى خۇدا، سەن قايدا بولۇرسەن؟» ئەيدى: «مەن بۇ تاغدا تۇرارمەن. يەنە «مېنىڭىم سەگ باشلاپ بارۇر.» ئەيدىلەر: «بۇ ئەچكۇك.» يەنە ئەيدى: «مېنىڭ سۆزۈمگە يۈتمەسلەركىم گۇۋاھ بىرلۇر بۇسەگىڭ.» بەس، ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. تاغقە يۇردىلەر، قويچى شەھەرگە باردى. ۋە ئۇلارغە خەبەر قىلدى. بەس، پادشاھ، قەۋم - ھەمەلەر بۇ شەھەردىن چىقتىلەر. ئول سەگكە يەتتىلەر. قويچى ئەيدى: «ئەي سەگ، ماڭا گۇۋاھ بولغىل!» سەگ سۆزگە كەلدى ۋە گۇۋاھلىق بەردى. ئول ئەچكۇگە ئەيدى: «ئەي ئەچكۇ، يول باشلاغىل.» ئول ئەچكۇ يول باشلاپ، ئول قەۋم ئانىڭ ئارقەسىغە كىردى. تا ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. نىڭ ئالدىلەرىغە باردى. كۆردىلەركىم، نەمازدا تۇرۇپدۇرلەر. بەس، نەمازغە سەلام بەردىلەر ئەرسە، ھەمە سەلام قىلدىلەر. جەۋاب بېرىپ، ئۇلار ھاللارىنى سوردىلەر. ئۇلار بىرلە شەھەرگە كىردىلەر. تەمام خەلايىق مۆئمىن ئەردىلەر. تا ئۆلگۈچە ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. ئاندا ئەردىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەردىن خۇشنۇد بولدى ۋە ھەزرەتى يۇنۇس ئەلەيھىس. نىڭ تەۋبەلەرىنى قەبۇل قىلدى.

بەس، ھەق تەئالا بۇ قىسسەنى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە خەبەر بەردى ۋە ئەيدى: يا مۇھەممەد! قەۋمۇڭ ھەر چەند ئازار - رەنج يەتكۇرسە، سەبرە قىلغىل، ئۇلاردىن ئاجراماغىل؛ تاكىم ھەزرەتى يۇنۇس بىننى مەتەيدەك ئىتابغە سەزاۋار ۋە بالىق قورساقىدا مەھبۇسلۇقغە گىرىفتار بولماغىل!.

يەنە بىر قىسسەئى ئەجايىب ئەخباردىن ئۈچ پەيغەمبەرنىڭ قىسسەلەرىدۇر. كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، تايىف پادشاھلارى زەمانىدا مەۋسىل، شام شەھەرلەرىدىن قەريەئى ئانتاكىيەگە ھەق تەئالا ئۈچ پەيغەمبەر

ئىبەردىكىم. بىرلەرىنىڭ ئاتلەرى سادىق، يەنە بىرلەرىنىڭ ئاتلەرى سۇدۇق، ئۇچۇنچى سەلۇم ئەردىلەر. ئۇل شەھەرنىڭ پادشاھىنى ئانتەجىس ئاتار ئەردىلەر. ھەمە خەلقلەر بۇتپەرەست ئەردى. ھەق تەئالا بۇلارغە ئۇچ پەيغەمبەر ئىبەردى.

مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتۇرلەر: بەئزىلەر بۇلارنى ھەۋارىلەردىن ئەردىكىم، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-سّ. دىن كىيىن كېلىپ، ئۇل پادشاھغە ئىمان ئەرزە قىلدىلەر. بەئزىلەر: ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ ۋەقتلەرىدە، ئۇلەرنىڭ ئەمرلەرى بىرلە كەلدىلەر دەپدۇرلەر. تەفسىردە ھەم ئۇلار ھەۋارىلەردىن دەپ كەلتۇرۇپتۇرلەر. بۇلارنىڭ ئاتلارى: بىرى يومار، بىرلەرى يونۇس، بىرى شەمئۇن. بۇلار كېلىپ، خەلقغە ئىمان تەكلىف قىلدىلەر. بىر يىل ئۇتتى، ھىچكىم ئىمان كەلتۇرمەدى. ئاندا بىر مۇسافىر خەرراد بار ئەردى، جەسىب بۇخار ئاتلىغ، ئۇل مۇسۇلمان ئەردى؛ شەھەرنىڭ تاشىدا ۋەتەن تۇتۇپ، ھەركۇن كەسب قىلىپ، نىسفىنى ئەھلى ئەيالىغە نەفەقە قىلىپ، نىسفىنى دەرۋىشلەرغە سەدەقە قىلۇر ئەردى. بەس، بىر يىل ئۇل شەھەردە يامغۇر ياغمادى ئەرسە، كافىرلار ئەيدىلەر: «بىز سىزلەردىن شۇم فال ئالۇرمىز، بىزنىڭ شەھەرىمىزدىن چىقىڭلار، سىزلەرنىڭ شۇملۇقۇڭلاردىن يامغۇر ياغمايدۇر.» بۇلار ئەيدىلەر: «شۇملۇقۇڭلار ئۇزۇڭلار بىرلەدۇركىم، خۇداي تەئالادىن ئۇزگەگە تابىنۇرسىزلەر.» بەس، ھەمە كافىرلار پەيغەمبەرلەرگە قەسد قىلدىلەر ئەرسە، جەسىب بۇخار ئىشىتتى ئەرسە، شەھەرگە كەلدى ۋە ئەيدى: «ئەي قەۋم، پەيغەمبەرلەرنى تەبئىيەت قىلىڭلار.» كافىرلار ئەيدى: «سەن تابىئدۇرسەنمۇ؟» جەسىب ئەيدى: «نېچۇكدىن ئۇل خۇداي تەئالاغە پەرسەتىش قىلمايسىزلەركىم، بىزنى ئافەرىدە قىلغاندۇر. بارۇر يېرىمىز ئانىڭ دەرگاھىدۇر.» بەس، ئۇل پەيغەمبەرلەرغە ئەيدىلەر: «ھەر ئاينە، مەن سىزلەرنىڭ پەرۋەردىگارىڭىزلەرغە ئىمان كەلتۇردۇم. بەس، مېنىڭ ئىمانىمغە ئىشىتىپ گۇۋاھ بولۇڭلار.» بەس، كافىرلار بەتەمام ئاڭا يىغىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «سەن باۋۇجۇد غەرىبلىقىڭ

بىرلە بىزنىڭ ئاب ـ تەئامىمىزنى يەپ، دۈشمەنگە ياۋەر بولۇرسەنمۇ؟ !» بەس، جەسىبنى يىقىتىپ ئانچە سوقتىلەركىم، تەمام يىگەنى ـ ئىچكەنى ئاغزىدىن ياندى ئەرسە، شەھىد بولدى. جەسىب بۇخارىنىڭ قەبرى ئاتاكمىيەدەدۇر.

دەستان
قىسسەئى شەمئۇن ئەلەيھىسسەلام

تايىق پادىشاھلارى زەمانىدە پەيغەمبەر ھەزرەتى شەمئۇن ئەلەيھ.س. ئەردىلەر. ئاتالەرى ئۇلەرنى خۇداي تەئالانىڭ يولىدا نەزرە قىلغان ئەردىلەر. ھەق تەئالا ئۇلەرغە ئانچە قۇۋۋەت بەردىكىم، كىمەرسە ئۇلەرغە بەرابەر كەلمەس ئەردىلەر. ئۇلەرنى تۆمۇر زەنجىر بىرلە باغلاسالەر ھەم ئۈزەر ئەردىلەر. ئول خەلق بۇتپەرەست ئەردىلەر. شەمئۇن ئەلەيھ.س. نىڭ ئۆيلەرى شەھەرنىڭ تاشىدا ئەردىلەر. ھەركۈن بىر نەۋبەت كېلىپ، خەلقنى ئىمانغە تەكلىف قىلۇر ئەردىلەر، ھېچكىم قەبۇل قىلماس ئەردى. ئول كافىرلار بىرلە يالغۇز جەڭ قىلۇر ئەردىلەر. ھەربەلەرى تىۋەنىڭ ئۇستىخانى ئەردى. بىسيار دەۋلەتمەند ئەردىلەر. ئۇلەرغە ھېچ مىكر ـ فىرىب بەرابەر كەلمەس ئەردى. ئاخىر ئەيدىلەر: «مۇڭا خاتۇن بىرلە فىرىب بەرگەيمىز.» بەس، ئۇلەرنىڭ كۆجىلەرىگە بىسيار مال بەردىلەركىم، تاكىم ئۇلەرنى باغلاپ بەرگەي. بەس، ئاغرامچى راست قىلىپ بەردىلەر. بىركۈن ھەزرەتى شەمئۇن ئەلەيھ.س. ئۇيقۇلاپ ئەردىلەر. كۆجىلەرى مەھكەم باغلادى. شەمئۇن ئەلەيھ.س. ئويغانىپ بۇ ھالنى كۆرۈپ، زور قىلدىلەرئەرسە، ئاغرامچى ۋە بەندلەر ئۈزۈلدى. ئەيدىلەركىم: «مېنى نە ئۇچۇن باغلادىڭ؟» ئول ئەيدى: «ئازمايىش ئۇچۇن قۇۋۋەتىڭ نەمىقدار باردۇر، تاكى سەندىن دىلجەمئ بولغايمەن.» يەنە بىر كېچە تۆمۇر غول ۋە زەنجىر كەلتۈرۈپ بەردىلەر. بەس، ئۇيقۇلادىلەر ئەرسە، ئىلىك ـ ئاياغلارىنى مەھكەم قىلىپ باغلادى. يەنە ھەزرەتى شەمئۇن ئەلەيھ.س. ئويغانىپ، ئانى ھەم پارە ـ پارە قىلدىلەر. يەنە ئەيدىلەر: «بۇ نەئىشدۇر؟» ئەيدى: «كۆڭلۈم سەندىن ئەندىشە قىلماسۇن، تېخى ھەم ئازمۇدە قىلدىم. ئەمدى بىلدىمكى ئالەمدە بەرابەرىڭ يوقدۇر؟» ھەزرەتى شەمئۇن

ئەلەيھ.س. ئەيدىلەر: «مېنى بىر نەرسەدىن ئۆزگەدە باغلاپ بولماس.» كۆجىلەرى ئەيدى: «ئول نەدۇر؟» ئەيدىلەر: «ئەيتماسمەن.» كۆجىلەرى بسيار تەلك قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «مېنى ساچىم بىرلە باغلاسا ئۈزەلمەسمەن، ئاجىز بولۇرمەن.» شەمئۈن ئەلەيھ.س. نىڭ گىسۇلەرى ئانچە دەراز ئەردىكىم، يەرگە تىگەر ئەردى. بەس، ئۈيقۇلادىلەر ئەرسە، ئول زەن مەككار زۇلفلەرى بىرلە مەھكەم باغلاپ، كافىرلارغە خەبەر قىلدى. ئول بەدكار كافىرلار كېلىپ، قۇلاق - بۇرۇنلەرىنى كېسىپ، شەھەردە كوچالاردا ئالىپ چىقىپ، تا پادىشاھنىڭ ئىشىكىگە ئالىپ باردى. بۇ پادىشاھ ئورداسىدا كۆرۈپ تۇردى. ۋە يەنە خۇداي تەئالا زور قۇۋۋەت بەردىكى، بەندىن ئاجراپ، راۋاقنىڭ تۈگرۈكىنى يۇمەردىلەر، راۋاق يىقىلىپ بەئزى كافىرلار ئاندا ئۆلدى. ۋە يەنە دۇئا قىلدىلەر، خۇداي تەئالا ھەمە كافىرلارنى ھىلاك قىلدى.

دەستان
قىسسەئى ھەزرەتى جىرجىس
ئەلەيھىسسەلام

ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ.س. ، كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، بۇلەر ھەم تايىف پادىشاھلارى روزگارلارى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. دىن كېيىن ئەردىلەر. فىلەستىن خەلقىدىن ئەردىلەر. شەھەردىن شەھەرگە يۈرۈپ، سوداگەرلىك قىلىپ، ھەرىيل باشىدا زاكات ئەدا قىلىپ، قالغان سۇد - ھايانىنى فۇقرالارغە سەدەقە قىلۇر ئەردىلەر. ئەيتۇر ئەردىلەر: «ئەگەر سەدە . زاكات جەھەتىدىن بولماسا، بۇ ئەمۋالنى ئەسلا تۇتماس ئەردىم.» مەۋسىلدە بىر پادىشاھ بار ئەردى، دادىيانە ئاتلىغ. شام ۋىلايەتى ھەم ئانىڭ ئەردى؛ جەببار ۋە مۇتەكەببىر، بۇتپەرەست كافىرلار ئەردى؛ ئاڭا تەئەللۇق شەھەرلەر ھەم بۇتپەرەست ئەردى. ئانىڭ ئەفلۇن ئاتلىغ بىر بۇتى بار ئەردى. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ.س. بىرلە ھەۋارىلەردىن چەندان مۇسۇلمانلار ھەمراھ ئەردى. شام پادىشاھلارى ھەمە بۇتپەرەست ئەردى. بۇلار قورقۇپ، دىنلەرىنى پىنھان تۇتار ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ.س. ئۇلارغە

ئەيدىلەر: «ھەممە پادىشاھلاردىن دانىيانە ئۇلۇغدۇر، مەن ئاڭا بىسيار تۆھفە - پىشكەشلەر بېرىپ، تابىئ بولسام، تاكى ھەر يەردە ئەمىن يۈرگەيمەن، خەلق بىزگە دەخل قىلالماغاي.» بۇ ئالەم مەسلىھەت بىرلە مەۋسىلغە كەلدىلەر. ئول دادىيانە ئاڭلاغان ئەردىكىم، نەچەند كىشىلەر بار ئەرمىش، بۆلەك دىندە، بۇتپەرەست ئەمەس ئەرمىش. بەس، مۇنادى قىلدۇرۇپ، خەلقنى باشلاپ، شەھەرنىڭ تاشىغە چىقىپ، ئەفلۇن ئاتلىغ بۇتنى ئالدىدا قويۇپ ئەردى. بىر ئۇلۇغ ئوت قالاپ، ئول بۇتغە سەجدە قىلماغانلارنى ئوتغە تاشلاتىپ، ئۇلۇغ سەردارلار بىرلە ئولتۇرۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھىس. يەتىملەر؛ پادىشاھنى بۇ ھالدا كۆردىلەر، كۆڭۈللەرىگە يەتتىكىم: «مەن ئانى ئىمانغە دەئۋەت قىلسام، مىنى ئەزاب بىرلە ئۆلتۈرۈر. شايەدكى، خۇداي تەئالا دەرگاھىدا ماڭا دەرەجە بولغاي.» بەس، يانىپ بارىپ، ئول مال - ئەمۋاللارنى ھەمراھلارىغە بېرىپ، يەنە پادىشاھنىڭ ئالدىغە كەلدىلەر. ئول غەزەب بىرلە ئولتۇرۇر ئەردى. ئالدىغە كېلىپ تۇرۇپ ئەيدىلەر: «نېچۈكدىن خۇداي تەئالانىڭ بەندەلەرىگە غەزەب قىلۇرسەن؟ سەن ۋە بۇ خەلق خۇداي تەئالانىڭ بەندەسىدۇر؛ ئول ياراتغان، ھەمەگە رىزق بەرگۈچى، تىرگۈزگۈچى ۋە ئۆلتۈرگۈچى ئولدۇر. سەن بۇ خەلقدىن بىرى سەتكىم، قولۇڭدىن نەئىش كېلۇر؟! بىر بۇتنى كەلتۈرۈپسەنكىم، كۆرمەس ۋە ئىشتمەس، ئانىڭدىن زەرەر ۋە مەنفەئەت كەلمەس. ئانى ئالتۇن - كۈمۈش بىرلە ئۆزۈڭ ياساپ، خۇدا دەرسەن؟ خەلقنى ئاڭا سەجدە قىلغالى بۇيرۇرسەن.» پادىشاھ ئەيدى: «سەن كىم، قايدىن ۋە كىمنىڭ ئوغلى سەن؟» بۇلەر ئەيدىلەر: «مەن - خۇداي تەئالانىڭ بەندەسى، بەندەئى خۇدانىڭ ئوغلى، ئاتىم جىرجىس. خۇداي تەئالانىڭ بەندەلەرىگە ھەق سۆزنى ئەيتماقغە ھەر مەجلىسدە قۇدرەت باردۇر. مەن خۇداي تەئالانىڭ بەندەلەرىنىڭ خار ۋە ئاجىزىدۇرمەن. ساڭا خۇدانى بىلدۈرگەلى، بۇتپەرەستلىكدىن مەنئ قىلغالى كېلىپدۇرمەن.» پادىشاھ ئەيدى: «سەن ئەگەر خۇداپەرەست بولساڭ، بىزنى بۇتپەرەستلىكدىن مەنئ قىلۇرسەن نېچۈكدىن بىزدەك زەردار - دەۋلەتمەند ئەمەسسەن؟ بۇ ئولتۇرغانلار كىمخابدىن پۇشلار، ھەممە بۇتپەرەستدۇرلەر، چەندان مىڭ - مىڭ مال - ئەمۋاللارى باردۇر. ئەنبىل ئاتلىغ بىر مەزلۇم بار ئەردى، ئۇلۇغلارنىڭ كۆجى ئەردى، ئاندا ئەردى. مەزلۇملاردىن بۇ بۇتپەرەستدۇرلەر، ئۇلەر مۇنداغ

دەۋلەتمەندۇر. خۇدانىڭ بەندەسى سەندەك ئاچ - يالاڭاچدۇر.» ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالانىڭ ئەتاسى باقىدۇر-ئول دۇنيادادۇر، بۇفانى دۇنيادا سىزلەرگەدۇر.» پادىشاھ ئەيدى: «مېنىڭ بىر مۇخلىس قۇلۇم بار، چەندان مىڭ ئەمۋالى باردۇر.» ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «ئەگەر سېنىڭ مۇخلىسىڭ بولسە، مېنىڭ خۇدايىمنىڭ بەندەلەرىدىن ھەزرەتى ئەيسادۇر» دەپ، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ-س. نىڭ فەزىلەتلەرىنى بەيان قىلدىلەر. يەنە ئەيدىلەر: «ئەگەر سېنىڭ بۇتپەرەستلەرىڭدىن ئەنبىل بولسە، مېنىڭ خۇدايىمنىڭ مەريەمدۇرلەركىم، ئۇلەرنىڭ فەزىلەتلەرى بىنەھايەتدۇر.» پادىشاھ ئەيدى: «ئولكى مەن ئەيتۇرمەن ھەمە ھازىردۇر، سېنىڭ ئەيغانلارىڭ غايىبدۇر. ھەزرەتى ئىدرىس ئەلەيھ-س. نى ھازىر قىل، كۆرەي تاكىم سەن ئەيتقاندەكمۇ؟» بۇلەر ئەيدىلەر: «سەن ئۇلەرنىڭ دىنلەرىغە كىرمەگۇنچە كۆرەلمەسسەن.» ئول ئەيدى: «مەن ساڭا دەلىل كۆرسەتتىم، سەن غايىبنى دەئۋا قىلۇرسەن؛ ساڭا دەلىل ۋە ھۆججەت لازىمدۇر، يا بىر دەلىل كۆرسەتكىل، يا بۇ بۇتغە سەجدە قىل. بولماسا قاتتىغ ئەزاب قىلۇرمەن.» ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «مەن ئول خۇداغە سەجدە قىلۇرمەنكىم، تەمام ئاسمان - زەمىننى ئافەرىدە قىلغاندۇر.» بەس، ئول زالىم بۇيرۇدىكىم، بىر ياغاچ كەلتۇرۇپ يەرگە ئورناتتىلەر، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. نى ئول ياغاچقا بەركىتتىلەر؛ تۆمۇر تارغاق كەلتۇرۇپ بەدەنلەرىنى تارادىلەر، گوشت - پوستلارى ئۇزۇلۇپ تۇشتى، ئۆلمەدىلەر. يەنە بۇيرۇدى، بىر جۇبە كەلتۇرۇپ، ئانى كىيدۇرۇپ، سۇدا سۆرەدىلەر، تاكىم تاراغان گوشت تەمام تۆكۇلدى، ئۆلمەدىلەر. يەنە بۇيرۇدى، تۆمۇر مىخنى ئوتدا قىزىل چوغ قىلىپ باشلەرىغە قاقتى، ئۆلمەدىلەر. يەنە ئەيدى: «قازاننى قىزىغ قايناتىپ ئاڭا سالىڭلار.» بەس، قايناغان قازانغە سالدىلەر، ئاغزىنى ياپىپ سالدىلەر تاكىم سوغۇغاندا ئالدىلەر، ئۆلمەدىلەر. بەس، چىقارىپ ئەيدى: «يا جىرجىس، نېچۇك نەرسە سەن؟» ئەيدىلەر: «ئادەمدۇرمەن.» يەنە ئەيدى: «مۇنچە ئەزابلار قىلۇرمەن، نېچۇكدىن ئۆلمەسسەن؟» ئۇلەر ئەيدىلەر: «ئول خۇدايىكىم، سېنى ئاڭا تەكلىف قىلۇرمەن، ئول بۇ ئەزابلار دەردىنى ماڭا سالماس، تاكىم ساڭا ھۆججەت بولغاي.» ئاندىن، يەنە بۇيرۇدى، ئۇلەرنى زىندانغە سالدىلەرئەرسە،

قاشىداقىلار ئەيدىلەر: «ئاڭا بىر ئىش قىلغايمىزكىم، ئانىڭ بىرلە مەشغۇل بولغاي تاكىم زىنداندانداقىلارنى ئازغۇرماغاي.» يەنە بۇيرۇدى. تۆرت مىخ بىرلە ئىلىك - ئاياغلەرىنى يەرگە قاقتى. ئالدىدا سەنگى رۇخامدىن بىر تۆرگۆك بار ئەردى. ئانى يىگىرمە كىشى كەلتۇرۇپ ئۇچالەرىغە قويدى. ئول كۈن مۇنداغ تۇردىلەر. كېچەسى ھەق تەئالا بىر فەرىشتەنى ئىبەردى، ئول تاشنى ئالىپ تاشلاپ، ئىلىك - ئاياغلەرىنى مىخلاردىن چىقارىپ، يول باشلاپ، بىھىشتدىن تەئام - شەراب كەلتۇرۇپ يىدۇرۇپ، ئەيدى: «ئەي جىرجىس، خۇداي تەئالا ساڭا ئەيتۇركىم، جىرجىس مېنىڭ دۇشمەنىمنىڭ ئەزابلەرىغە سەبرە قىلسۇن، ئۇلار تۆرت مەراتىبە ئۆلتۈرۈرلەر، مەن ئۈچ مەراتىبە تىرگۈزۈرمەن، ئاخىر دەرگاھىمغە ئىلتۇرمەن.» بەس، بامداد ۋەقتىدە بارىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىدا تۇردىلەر ئەرسە، ئەيدى: «يا جىرجىس، سېنى زىنداندىن كىم چىقاردى، مۇنداكىم يول بەردىلەر؟» ئەيدىلەر: «ئول خۇداۋەندە بەرھەقكىم، جەمئى مەۋجۇداتنى ياراتغۇچى ئولدۇر.» يەنە بۇيرۇدى، بۇلەرنى بىر ياغاچغە باغلاپ، ئىككى پارە قىلدىلەر ۋە ھەر پارەلەرىنى يەنە يەتتە پارە قىلدىلەر؛ ئىككى يولدا شىرلارى بار ئەردى، ئاڭا تاشلادىلەر، ئول شىرلارى يىمەدى. كېچەسى ئول پارە گوشتلارنى خۇداي تەئالا دۇرۇست قىلىپ، يەنە جان ئەتا قىلدى. بامداد ۋەقتىدە بىر فەرىشتە كېلىپ، شىرلاردىن ئۆتكەزىپ قويدى. يەنە كېلىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئەيدىلەر: «مېنىڭ خۇدايىم مۇنداغ قۇدرەتلىكدۇر.» پادىشاھ ئەيدى: «مۇڭا نە ئىلاج قىلۇرمەن؟» خەلق ئەيدى: «بۇ جادۇدۇر، مۇڭا جادۇلارنى كەلتۇرۇپ، بەرابەر قىلماق كېرەك.» بەس، جادۇلارنى يىغدى، سەردارلەرىغە ئەيدى: «ماڭا جادۇرگەرلىكدىن نەرسە كۆرسەتكىل.» بەس، ئول جادۇ بىركالا كەلتۇرۇپ بېرىڭلار دىدى. بىر كالا كەلتۇردىلەر. ئانى ئاغزىغە پۈردەدى ئەرسە، كالا بىرمۇنچە بۇغداي بولدى؛ بۇغدايىنى ئاندا تارىدى ئەرسە، ئۈنۈپ گىياھ بولدى، باش چىقارىپ پىشتى، ئورۇپ بۇغداي قىلىپ، ئۇن تارتىپ يىدى ئەرسە، پادىشاھ بىسيار شاد بولدى. ئەيدى: «جىرجىسنى سەن نابۇد قىلۇرسەن،» يەنە ئەيدى: «جىرجىسنى بىر تەلك قىلۇرسەنمۇ؟» ئەيدى: «قىلۇرمەن.» بەس، جامدا سۇ كەلتۇرۇپ، ئاڭا دەم قىلىپ، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھىس. غە ئىچكىل دەپ بەردىلەر. ھەزرەتى جىرجىس

ئەلەيھ ـ س. «بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم» دەپ ئىچتىلەر، ھىچ ئەسەر قىلمادى. ئۇل جادۇ ھەيران بولدى ۋە ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، ئەگەر بۇ جادۇ بولسە ئەردى، مەن بەرابەر كېلۇر ئەردىم. لېكىن بۇ ئىشلەرى خۇدايىدۇر.» بەس، ئۆلتۈرغانلاردىن بىرى ئەيدى: «جىرجىس ئەلەيھ ـ س. نىڭ ئىشلەرى جادۇ ئەمەسدۇر. چۈنكى جادۇ ئۆلۈپ تىرىلگەنى يوق. ھىچ جادۇنى كۆرمەدىمكى گوشت ـ پوستلارىنى سەگلەر يىگەن، ئۆلاغنى تىرگۈزگەن بولغايكىم، جىرجىس ئەلەيھ ـ س. مۇنداغ قىلىپدۇرلاركىم: بۇ شەھەرىمىزدە بىرگەداي زەئىفەنىڭ بىر كالاسى بار ئەردى، ئانى ساغىپ، نىسفىنى ئىچىپ، نىسفىنى ساتىپ روزگار ئۆتكەزۇر ئەردى. قەزارا ئۇل كالاسى ئۆلۈپدۇر، ئانى زەئىفە ئالىپ چىقىپ، سەگلەرگە تاشلاپدۇر. ئانى سەگ ـ دەررەندەلەر يەپ كېتىپدۇر. نەچەند مۇددەتدىن كېيىن ئۇل مەزلۇم ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ ـ س. غە كېلىپ، بەيان قىلىپدۇر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ ـ س. نىڭ رەھمىلەرى كېلىپ، ئەسالەرىنى بېرىپدۇركىم: بۇ ئەسا بىرلە ئۇل كالانى سوقغىل تاكىم تىرىلگەي. ئۇل مەزلۇم زەئىفە ئەيتىپدۇر: ئانىڭ ئەئزالارىنى سەگلەر يەپ كەتكەندۇر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ ـ س. ئەيتىپدۇر: ئانداغ بولسە، بىر ئۇستىخانىدىن كەلتۇرگىل. ئۇل مەزلۇم باشى ۋە ئىككى ئاياغى ئۇستىخانىدىن كەلتۇرۇپدۇر. ئاڭا ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ ـ س. ئەسالەرى بىرلە سوقۇپ ئىكەنلەر، تىرىلىپدۇرلەر، ھالا ئۇل كالا باردۇر. ئەگەر خاھلاساڭ ئانى كەلتۇرەي، تا كۆرگەيسەن.» پادىشاھ ئەيدى: «ساڭا تەئەججۇب كۆرۇندىمۇ؟» ئۇل ئەيدى: «ئارى، مەن ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ ـ س. غە ئىمان كەلتۇردۇم ۋە ئاڭا پىتتىم.» بەس، پادىشاھ بۇ سۆزنى ئىشىتتى ئەرسە، تىلىنى كەستۇردى. بۇ ۋاقىئە شەھەردە فاش بولدى. ئۇل كۇن تۆرت مىڭ كىشى ئىمان كەلتۇردى. بەس، پادىشاھ ئاگاھ بولۇپ، مىڭ كىشىنى گۇنا ـ گۇن ئەزابلار بىرلە ئۆلتۇردى.

بەس، پادىشاھ بىر كۇن سارايدا ئولتۇرۇر ئەردى، قاشىدا ئون تۆرت كىشى كۇرسىدا ئولتۇرۇر ئەردى. ئاندا ياغاچ جاملار بار ئەردى. بۇلاردىن بىرى جىرجىس ئەلەيھ ـ س. غە ئەيدى: «ئەگەر خۇدايىڭنىڭ قۇدرەتى بولسە، بۇ ئولتۇرغان كۇرسىلەرىمىزنى ھەر قايسىنى ئۆز جانىبىدىن دەرەختلەر ياشارتىپ، مىۋەلەر پىشسۇن؛ تاكىم ساڭا ئىمان كەلتۇرگەيمىز.» ئەيدىلەر:

«ئانداغ نەرسەنى تىلەرسەنكىم، خەلققە دىشۋار، خالىقى ئالەم مۇنداغ قىلماققە مۇختار.» بەس، دۇئا قىلدىلەر ئەرسە، ئول ياغاچلار تەمام ياشاردى، بەرگ - يافراغ چىقاردى، ھەر قايسى ئۆز ئەسلىدىن مىۋەلەر چىقاردى. پادىشاھ ئەيدى: «بۇ جادۇغە كىشى بەرابەر كەلمەس دەر ئەردى.» ئول كىمەرسە ئەيدى: «ئەي پادىشاھ مۇنى ماڭا بەرگىل، تا مەن ئەزابلار قىلغايمەنكى، مۇندىن كېيىن جادۇگەرلىك قىلماغاي.» بەس، چىقىپ روينەدىن چوڭ ۋە ئىچى كەڭ كالا سۆرەتى ئەيتۇردى، ئىچىــــگە گۇگۇرد توشقاردى، ئاڭا قورغۇشۇن - قەلىيە سالدى. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھـس. نى ئىچىدە قويۇپ، ئاستىغە ئوت ياقتى. ئۈچ كېچە - كۈندۈز قىزىتتى ئەرسە، ئول نەرسەلەر كۆيۈپ - ئېرىپ، گۇداز بولدى. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھـس. غە ئازار يەتمەدى. ئول سائەتدە شامال چىقتى، بىرقارا بۇلۇت پەيدا بولۇپ، ئانىڭدىن ئوت ياغدى؛ ھەيبەتلىك بوران چىقتى، ھەۋا گۇركۇرەپ، ئوتلار چاقنىپ، جەھان قاراڭغۇ بولدى. بەس، ئۈچ كېچە - كۈندۈز مۇنداغ بولدى ئەرسە، ھەيران بولدىلەر. بىلمەدىلەركىم نەۋاقىئە بولغۇسىدۇر. بەس، ھەق تەئالا ھەزرەتى مىكائىل ئەلەيھـس. نى ئىبەردى، تا ئول سۆرەتنى كۆتەرىپ يەرگە ئۇردىلەر، بىر ئاۋاز چىقتىكىم، تەمام شام خەلقى ئىشتتىلەر ۋە ھەمە ئىشتكەنلەر بىھۇش بولدىلەر. ئول سۆرەت سىندى ئەرسە، ھەزرەتـــى جىرجىس ئەلەيھـس. سەلامەت چىقىپ، پادىشاھنىڭ قاشىغە كېلىپ تۇردىلەر. ھەۋا ئاچىلدى، ئافتاب چىقتى. ئول پادىشاھ خەلقى بىرلە ھوشىغە كەلدى ئەرسە، ئەيدى: «ئەي جىرجىس ئەلەيھـس.، بىلمەسمەنكىم، بۇ ئىشلارنى سەن قىلدىڭمۇ يا خۇدايلىق قىلدىمۇ؟ ئەمدى، دۇئا قىل، بۇ گۆرىستانداقى ئۆلۈكلەر تىرىلسۇن ۋە بىزگە سۆزلەسۇن، ساڭا گۇۋاھلىق بەرسۇن تاكى دىنىڭ تەمام بولغاي.» ئاندا بىر قەدىم گۆرىستان بار ئەردى. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھـس. دۇئا قىلدىلەر ئەرسە، ئون يەتتە كىشى تىرىلىپ كەلدى: توققۇزى ئەر، بەش مەزلۇم، ئۈچ كىچىك بالا. بۇلار ئاراسىدا بىر كىشى بار ئەردى. پادىشاھ ئاڭا ئەيدى: «ئاتىڭ نەدۇر؟» ئەيدى: «ئاتىم نوبىل.» يەنە سورىدى: «قاچان ئۆلگەن ئەردىڭ؟» ئەيدى: «پالان زەماندا.» ھىساب قىلدىلەر تۆرت يۈز يىل بولۇپدۇر. ئول كافىر ئەيدى: «ھېچ ئەزاب قالمادىكىم ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھـس. غە قىلدۇق. مەگەر

ئاچلىق ئەزابى قىلمادۇق.» بەس، پادشاھ بۇيرۇدىكىم، بىر پىرى زەنىنىڭ ئۆيىگە مەھبۇس قىلدىلەركىم، ئاندا نە تەئام بار، نە شەراب. بەس، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. سوردىلەركىم: «ھىچ تەئام بارمۇ؟» پىرى زەن ئەيدى: «ھىچ نەرسە يوقدۇر.» يەنە ئەيدىلەر: «خۇدانى بىلۇرسەنمۇ؟» ئەيدى: «بىلۇرمەن.» ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. ئىمان ئەرز قىلدىلەر، پىرى زەن ئىمان ئەيتتى. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. دۇئا قىلدىلەر. ئۆيىنىڭ بىر تۆرگۆگى بار ئەردى، ئول ياشارىپ، بەرگ-ياپراغلار چىقارىپ، ئەنۋائ تۈرلۈك مىۋەلەر زاھىر بولدى. ئو مىۋەلەردىن يەدىلەر. ئول تۆرگۆك ئۇلۇغ دەرەخت بولدى. نەچەند كۈن ئۆتتى ئەرسە، بىر كۈن پادشاھ ئول يەر بىلە ئۆتتى، ئول دەرەختنى كۆردىكىم، ئەيدى: «مۇنداغ سەبزە خۇررەم دەرەخت كۆرگەنىم يوقدۇر.» ئەيدىلەر: «ئول جادۇ بۇ ئۆيدەدۇركىم، بۇ دەرەختنى ئول ئۈندۈرۈپدۇر، ئۆي ئىگەسى بىلە مىۋەسىنى يەيدۇرلەر.» پادشاھ بۇيرۇدىكىم: «ئول ئۆيىنى ۋەيران قىلىڭلار، ئول دەرەختنى يۇلۇپ ئاتىڭلار!» بەس، كافىرلار قەسد قىلدىلەركىم، دەرەختنى يۇلغايلەر، دەرھال قۇرۇپ ئىلگەركى ھالىغە كەلدى. كافىرلار قوللارىنى يىغدىلەر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. نى ئالىپ چىقتىلەر. ئول پىرى زەنىنىڭ بىر ئوغلى بار ئەردىكىم، كۆز ۋە قۇلاقسىز، ئاياغسىز. ئول پىرى زەن ئەيدى: «يا جىرجىس، دۇئا قىل. تاكىم بۇ ئوغۇل تەندۇرۇست بولغاي.» بەس، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. دۇئا قىلدىلەر، يەنە تەندۇرۇست بولدى. ئاندىن، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. نى پادشاھ قاشىغە ئالىپ باردىلەر. ئول پادشاھنىڭ بىر ئەرابەسى بار ئەردىكىم، قىرىق ئادەم تارتار ئەردى؛ ھەر يەرگە بارسە، رەخت ـ مەتائلارنى ئاڭا قويارلەر. بەس، بۇيرۇدىلەركىم، ئول ئەرابەنىڭ غەلتەكىگە پىچاق، نەيزە، شەمشەر ۋە ھەرنەۋئ ھەربە باغلادىلەر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. نى مىخلار قاقىپ يەرگە بەركىتتىلەر. ئول ئەرابەنى ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. نىڭ ئۆزەلەرىدە يۈرۈتتىلەر، تاكىم تەمام ئەئزالەرى رىزە ـ رىزە بولدى، ئول ئەئزالەرىنى كۆيدۈردى؛ بەئزى كۈللەرىنى ساۋۇردىلەر، بەئزىنى دەرياغە قويدىلەر. بەس، خۇداي تەئالا شامالغە فەرمان قىلدىكىم، تەمام كۈللەرنى يىغدى. ئۇلار كۆرۈپ تۇردىلەر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. ئول كۈلدىن تىرىلىپ كەلدىلەر. ئول خەلق

بىرلە پادىشاھنىڭ قاشىغا كەلدىلەر ئەرسە، پادىشاھ قورقتى. ئۇلاردىن سوردىكىم: «نېچۈك ۋاقىئە بولدى؟» ئۇلار بەيان قىلدىلەر ئەرسە، ھەيران بولدىلەر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. غە ئەيدى: «ئەگەر خەلقلەر سېنى ماڭا غالىب كەلدى دېمەسە ئەردى، مەن ساڭا ئىمان كەلتۈرۈر ئەردىم. ئەمدى، سەن مېنىڭ بىرلە ئىش قىلغىل تاكىم سەن ۋە مەن ھەم خەلاس بولغايمىز.» ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. ئەيدىلەركىم: «نە تىلەرسەن؟» ئەيدى: «بۇتخانەگە كىرگەيسەن. ئول ئەفلونكىم بۇتلارنىڭ ئۇلۇغىدۇر، مېنىڭ فەرمانىمنى تۇتۇپ، ئاڭا بىر سەجدە قىلغايسەن، تا مەن سېنىڭ خۇدايىڭغە ئىمان كەلتۈرۈپ، دىنىڭغە كىرگەيمەن. خەلق سېنى ماڭا غالىب كەلدى دېمەگەيلەر.» ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. ئەيدىلەر: «رەۋا بولغايكىم، ئول بۇتخانە ۋە بۇتلاردىن مۆئجىزە كۆرسەتكەيمەن، تاكىم ئانىڭ بىرلە خۇدا ئەمەسلىكىنى بىلگەيلەر.» بەس، پادىشاھ بىسيار شاد بولدى، يۈز - كۆزلەرىگە سۆيدى. ئەيدى: «بۇ كېچە مېنىڭ بىرلە بولغىل، تاكىم تاڭلا بۇتخانەغە بارغايمىز.» بەس، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. ئول كېچە پادىشاھ بىرلە بولدىلەر. بۇ خەبەر شەھەردە فاش بولدىكىم، تاڭلا ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. پادىشاھنىڭ بۇتىغە ئىمان كەلتۈرۈر ئەرمىشلەر. بىسيار خەلقلەر مۇسۇلمان بولغان ئەردىلەر ئاشكارا ۋە پىنھان، ھەمە غەمكىن بولدىلەر. بەس، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. ئول كېچە پادىشاھنىڭ ئۆيىدە نەمازغە تۇردىلەر، بەلەند ئاۋاز بىرلە قىرائەت قىلدىلەر؛ ئۇلەردەك خۇش ئاۋاز يوق ئەردى. ئەرتەسى تەمام شەھەر خەلقى بۇتخانەنىڭ ئىشىكىگە يىغىلدىلەر. تا كۆرگەيلەر ئىش نە يەرگە يېتەر. ئول پىرى زەنكىم ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. ئانىڭ ئۆيىدە بولغان ئەردىلەر. ئىشىتتىلەر: پادىشاھ ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. نى مال - ئەمۋال بىرلە فىرىقتە قىلىپ دىنىنى ئالىپدۇر، بۈگۈن بۇتخانەگە بارىپ بۇتىغە سەجدە قىلدۇرۇر. بەس، ئول پىرى زەن بىسيار غەمكىن بولدى. ئول ئوغلىنىڭ ئاياغى ھۇنۇز ساقايماب ئەردى. بوينىغا مىندۈرۈپ، ئاندا كەلدى. پادىشاھ ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. بىرلە كەلدىلەر، بۇتخانەگە كىردىلەر. ئول پىرى زەنىنىڭ ئوغلىنىڭ دەرھال ئىلىك - ئاياغى ساقايدى ۋە ئاناسىنىڭ بوينىدىن تۈشۈپ، بۇتخانەگە كىرىپ، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ-س. نىڭ ئالدىلەرىدە تۇردى. ئۇلەر تانۇپ

ئەيدىلەر: «بۇ بۇتلارنى چىرلاغىل.» ئۇل ئوغۇل ئەيدى: «ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. سىزلەرنى چىرلايدۇرلەر! ئۇل خۇداۋەندىكى سىزلەرنى ئافەرىدە قىلىپدۇر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. نىڭ ئالدىغە كېلىڭلار!» بەس، ئۇل ئۆيدە يەتمىش بىر بۇت بار ئەردى، ھەمەسى ئالتۇن - كۇمۇش كۇرسىغە قويۇغلۇغ؛ ھەمەسى كۇرسىدىن تۈشتى، يەر يۇتتى. پادىشاھ تەمام خەلق بىرلە كۆردىلەر. ئۇل پادىشاھ ئەيدى: «ئەي جىرجىس، ماڭا فىرىب بېرىپ، خۇدايىمنى ھىلاك قىلدىڭ.» ئۇلار ئەيدىلەر: «مەن مۇنى قەسد بىرلە قىلدىم. تا بىلگەيسەنكىم، بۇلار خۇدا ئەمەسدۇركىم، نە سەندىن ۋە نە ئۆزىدىن ھىچ زەرەر ۋە مەنفەئەت يەتكۇرەلمەس.» بەس، ئۇل مەزلۇم ئىمانىنى ئاشكارا قىلدى ۋە ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، ھىچ ئەجايىب ئىشلار قالمادىكىم ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. دىن كۆردۇڭ. ئەمدى دۇئا قىلۇركىم سېنى ئۇل بۇتلارنىڭدەك يەر يۇتەر. ئەمدى نېچۇكدىن ئىمان كەلتۇرمەسسەن.» بەس، ئۇلكى مۇسۇلمانلار شاد بولدىلەر، ئىمان ئىسلاملەرىنى ئاشكارا قىلدىلەر. بەس، تۆرت مىڭ كىشى ئىمان كەلتۇرگەن ئەردىلەر. پادىشاھ ئۇل مەزلۇمگە ئەيدى: «يەتتە يىلدۇركىم، بۇ جادۇ چەندان مىكر - ھىلەلەر قىلىپ، مېنى فىرىفتە قىلالمادى. سەن بىر كۆرمەك بىرلە فىرىفتە بولۇپسەن.» بەس، ئانى ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. نى باغلاغان ياغاچغە باغلاپ، تۆمۇر تارغاقدا ئەزاب قىلدىلەر. ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. مۇناجات قىلىپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، مەن بەلاغە سەبر قىلدىم، سەن ماڭا سەبر كەرامەت قىلدىڭ. ئەمدى تىلەرمەنكىم، ماڭا دەرەجەئى شەھادەت بەرسەڭ ۋە يەنە ئۆلمەكىنىڭ ئاخىرى بۇدۇركىم، ۋەئدە قىلىپ ئەردىڭ. بۇ خەلقلەر يالغانچى بىلدىلەر، ساڭا ئىمان كەلتۇرمەدىلەر. بۇ دۇشمەنلەرنى ئالدىمدا ھىلاك قىلغىلكىم ماڭا زۇلۇم - سىتەم قىلدىلەر. پەرۋەردىگارا، مەندىن كېيىن ھەركىم بىر بەلايىغە ۋە بىر غەمگە گىرىفتار بولسە، سېنىڭ ئۇلۇغلۇقۇڭنى ياد قىلىپ، دۇئا قىلسە، مېنىڭ رەھمەتىم ۋە شەفائەتىم بىرلە ئانى شاد - مەسرۇر قىلغىل. مېنى قايداغ خەلاس قىلدىڭ ئۇلارنى ھەم خەلاس قىلغىل!» بەس، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. دۇئانى تەمام قىلدىلەر، بىر بۇلۇت پەيدا بولدى، ئۇل كافىرلارنىڭ ئۆزەسىدە كېلىپ تۇردى؛ ئۇلارغە ئوت ياغدۇردى ئەرسە، ھەزرەتى جىرجىس ئەلەيھ‍ىس. غە شەمشەر ئۇردىلەر، ئۇل

پىرى زەننى ھەم ئۆلتۈردىلەر. ئاندىن ئۇل كافىرلار تەمام كۆيدىلەر. ئۇل ئوغۇردا تۆرت مىڭ مۇسۇلمان ھازىر ئەردىلەر.

مۇندىن كېيىن تايىف پادشاھلارى تەمام بولدى ئەرسە، ئەردەشىر بابەك پادشاھ بولدى.

دەستان
قىسسەئى ئەردەشىر بابەك

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ئىسكەندەر زەمانىدىن تۆرت يۈز يىل ئۆتتى، تەرسالار قولىدا بەش يۈز يىگىرمە ئۈچ يىل، مۇغلار ۋەقتىدە ئىككى يۈز ئاتمىش ئالتە يىل ئۆتتى ئەرسە، ئەردەشىر بابەك خۇرۇج قىلدى. تەمام مەملەكەتلەرنى ئالدى. ئۇل زەمىنى پارسدا ئەستەرەخ ئاتلىغ بىر كەنتدىن ئەردى. بەھمەننىڭ پەرزەندلەرىدىن، ئەردەشىر بىننى مەھرەس بىننى ساسان بىننى ئەل ـ ئەسغەر بىننى مەھرەش بىننى بەھمەن بىننى ئىسفەندىيار بىننى گوشتاسىب بىننى لەھرەسىب بىننى نەسخەدىن. (مۇندا ئالتە ۋەرەق يوق ئىكەن. مۇنىڭ ئىچىدە قىسسەئى ئەردەشىردىن كېيىن قىسسەئى شافۇر ھەم بارئىكەن) شافۇرـئەردەشىرنىڭ ئوغلى، شافۇر ئوتتۇز بىر يىل پادشاھ بولدى، ئاندىن ئۆلدى ئەرسە، ئوغلى ھورمۇز تەختغە ئولتۇردى.

دەستان
قىسسەئى ھورمۇز

مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتۇرلەركىم، شافۇر ئۆز ۋەقتىدە ھورمۇزنى پادشاھ قىلدى، چۈن ئاتاسىنىڭ ماتەمىنى تۇتۇپ، نەچەند كۈن ئۆتۈپ ئەردى؛ تەختغە ئولتۇردى، باشىغە تاج قويدى. تەمام مەملەكەت ئاڭا مۇقەررەر بولدى. ھورمۇزنىڭ بىر قولى بار ئەردى، يەنە بىر قولىغە سەبەب ئۇل ئەردىكىم، ئەردەشىر تايىف پادشاھلارىغە قەھر قىلۇردا، شافۇرنى لەشكەرىغە باش قىلىپ ئىبەردى. بەس، بىر شەھەرگە باردىلەركىم، ئانى ئەردەشىر جورە ئاتارلەر. ئۇل شەھەرنىڭ پادشاھى بىرلە جەڭ قىلدى؛ ئاخىر

تۇتۇپ كەلتۇردىلەر، ئاتى مەھرەك ئەردى. مۇنەججىملەر ئەيدىلەر: «مۇنىڭ نەسلىدىن بىر فەرزەند بولۇركىم، سىنىڭ مۇلكۇڭ ئاڭا قالۇر.» بەس، ئەردەشىر ئانى ئۆلتۇردى؛ ھەمە ئەۋلادىنى تاپىپ، تەمام چوڭ ـ كىچىك ئەر ـ مەزلۇم ھەمەسىنى ئۆلتۇردى، تاكىم ئەمىن بولدى. بۇ مەھرەكنىڭ ئون ئىككى ياشىدا بىر قىزى بار ئەردى، قاچىپ شەھەردىن چىقىپ، بىر قويچىلارنىڭ چادىرىغە باردى ۋە ئەيدى: «مەن پادشاھ مەھرەكنىڭ قىزى ئەردىم، ئەردەشىردىن قاچىپ كەلدىم.» بەس، قويچىلارنىڭ بىرى ئەيدى: «مېنىڭ قىزىم بولۇڭ» دەپ، ئۆيگە ئالىپ كىردى. فەرزەندلەرى بىرلە فەرۋەرىش قىلدى. ئول بىنەھايەت خۇشروي ئەردى. بەس، تۆرت ـ بەش يىل ئۆتتى ئەرسە، بىر كۈن شافۇر شىكارغە چىقىپ، سىپاھ ۋە لەشكەردىن ئاجراپ، تەشنەلىككە ئالدىراپ، ئول قويچىلارنىڭ چادىرىغە كەلدى. سۇ تىلەدى ئەرسە، مەھرەكنىڭ قىزى سۇ ئالىپ چىقتى. شافۇر ئول قىزنى كۆرۈپ ھەيران قالدى؛ ئانىڭ جەمال تاماشاسىدا تەشنەلىكى قاندى. ئول قويچىغە ئەيدى: «بۇ كىمنىڭ قىزىدۇر؟» ئەيدى: «مېنىڭدۇر.» شافۇر ئاندا توختادى، تەمام سىپاھ ـ لەشكەرى ئاندا يىغىلدى. ئاندىن قويچىغە ئەيدى: «بۇ قىزىڭنى ماڭا بەرگىل.» قويچى بىلدىكىم پادشاھ شافۇردۇر. ناچار بەردى. شافۇر ئانى شەھەرگە ئالىپ باردى. ياخشى لىباسلار، زەرۇ زىۋەر، دۇرر ـ گەۋھەر بىرلە ئارايىش بەردىكىم، سۇفەتكە راست كەلمەس. ئانىڭ بىرلە نەچەند روزگار ئۆتتى ئەرسە، بار ھامىلە بولدى. نەھايەت ئىھتىيات ۋە رىئايە بىرلە تۇتار ئەردى. چۇن مۇددەت ھەملى يەتتى ئەرسە، ئوغۇل تۇغدى، ئاڭا شاھ ھورمۇز ئات قويدى. ئەردەشىرگە خەبەر قىلدىلەر ئەرسە، بىسيار شاد بولدى. ئەمما بىلمەس ئەردىكىم، ئاناسى كىمدۇر. بەس، بىر كۈن ھورمۇزنىڭ ئاناسى شافۇرغە نازى دىماغ قىلدى. شافۇر ئەيدى: «نېچۇكدىن تەكەببۇر قىلاسەن؟ بىلمەسمۇسەنكىم. پادشاھلارنىڭ ئالدىدا باي بەچچەلەرنىڭ ئەھۋالى نېچۇكدۇر؟» ئول قىز ئەيدى: «مەن ھەم پادشاھزادەدۇرمەنكىم، مەھرەكنىڭ قىزىدۇرمەن.» بەس، ۋاقىئەنى بەيان قىلدى ئەرسە، شافۇر فەرىشان بولدى. بىلدىكىم ئەردەشىر ئاڭلاسا دەرھال ئۆلتۇرۇر دەپ، ئانى ئەردەشىردىن پىنھان تۇتتىلەر. بەس، ھورمۇز بەش ياشغە كىردى، ئەردەشىرغە كۆرسەتمەدىلەر. قەزارا، بىركۈن ئەردەشىر

شىكاردىن يانىپ، شافۇرنىڭ سارايىغا تۇشتى، ھورمۇز ئۇيناپ يۈرۈر ئەردى. ئەردەشىر ئەيدى: «بۇ كىمدۇر؟» شافۇر ئەيدى: «پادىشاھنىڭ بەندەزادەسىدۇر.» ئەردەشىر ئالدىغا چىرلاپ، بىسيار يۈزىگە قاراپ ئەيدىلەر: «راست سىنىڭ ئوغلۇڭدۇر، ئەيغىل ئاناسى كىمدۇر؟» شافۇر تەئزىم قىلىپ ئەيدى: «ئول خەتايىكى مەن قىلىپ ئەردىم، ئەمدى پادىشاھغە راستىنى ئەيتۇرمەن. شەرتىكى، ئۆلتۈرمەسەلەر. ئەگەر ئۆلتۈرمەك لازىم بولسە، مىنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن ئۆلتۈرسۇنلەر.» ئەردەشىر ئاند ئىچتىكىم: «ئۆلتۈرمەگەيمەن.» شافۇر ۋاقىئەنى بەيان قىلدى. ئەردەشىر ئەيدى: «ئەي ئوغلۇم، مەن بىسيار شاد بولدۇم، بىر ئالىمنى ئۆلۈمدىن ئازاد قىلدىڭكىم، مۇنەججىملەر ئەيتىپ ئەردىلەركىم، مەھرەكنىڭ نەسلىدىن بىر فەرزەند بولۇر، سىنىڭ مۈلكۈڭ ئاڭا قالۇر. مەن گۇمان قىلىپ ئەردىمكى بىگانە بولغاي. بەس، ئانىڭ نەسلىنى ئۆلتۈرۈپ ئەردىم. ئول مۇنەججىملەرنىڭ سۆزى يالغان بولدى دەپ، ئۇلارنى ئۆلتۈرمەككە قەسد قىلىپ ئەردىمكى، ئەلھەمدۇلىللاھكىم سەندىن بولۇپدۇر، مۈلكۈمغە سەزاۋاردۇر.» بەس، ئەردەشىر ھورمۇزغا بىسيار ئىنئاملار قىلدى. چۇن، ئەردەشىر ئۆلدى ئەرسە، شافۇر تەختغە ئولتۇردى. ھورمۇزنى خوراسانغە ئىبەردى. بەس، ئون يىل ئاندا تۇردى ئەرسە، لەشكەر بىسيار يىغىلدى؛ بىنەھايەت مال ـ ئەمۋال ھاسىل قىلدى. خەلق ھەسەد قىلىپ، شافۇرغە «لەشكەر يىغىپ، سىنىڭ بىرلە جەڭ قىلماق ۋە مۈلۈكنى سەندىن ئالماق قەسد قىلدى» ، دەپ يەتكۈردىلەر. شافۇر بۇ سىرنى پىنھان تۇتتى، ئەمما فىكر ـ ئەندىشە تەدبىر قەسدىدە ئەردى. بەس، ھورمۇزغە كەلسۇن دەپ كىشى ئىبەردى. ھورمۇز بۇ خەبەرنى ئىشىتىپ، بىر قولىنى كىسىپ شافۇرغە ئىبەردى. چۇنكىم، ئەجەم خەلقى ئەيىبناك بولسە، ئول پادىشاھ بولالماس ۋە ئانى پادىشاھ قىلماس ئەردىلەر. نامە ئىبەردىكىم: «مەن ئىشىتتىم، پادىشاھغە مىنى پادىشاھلىق تەمەئىدە دەپ يەتكۈرۈپدۇرلەر. مەن ھەرگىز مۇنداغ ئىشلارنى قىلغان ئەرمەسدۇرمەن، سەندىن كىيىن ھەم پادىشاھلىق ئۇمىد تۇتماسمەن. بۇ قولۇمنى كىسىپ، ئۆزۈم ئەيىبلىق قىلدىم، تا ساڭا مەئلۇم بولغايكىم، مەملەكەتكە لايىق ئەمەسدۇر. ھەركىمنى ئىختىيار قىلساڭ، ئانى تەئىن قىلغىل. ئاندىن دەرگاھىڭغە بارغايمەن.» شافۇر بۇ نامەنى كۆرۈپ، بىسيار فەرشان بولۇپ،

كۆڭلى بىنەھايەت ئۆرتەندى. نامە ئىبەردىكىم: «ئەردەشىر ئۆزىنىڭ روھىغە ئاند ئىچتىكىم، ئەگەر ئۆزۈڭنى پارە - پارە قىلساڭ ھەم بۇ مۈلكۈمنى سەندىن ئۆزگەگە بەرمەسمەن. سىنى ۋەلى مۇتەسەددى قىلۇرمەن. مۇندا كەلگەيسەن.» ھورمۇز ئاتاسى دەرگاھىغە كەلدى. ئاتاسى ئۆلدى ئەرسە، تەختىغە ئولتۇردى. داد - ئەدل قىلدى. ئاتاسى ۋەقتىدە قىلەرنى ئۆز ئورنىدا قويدى. ئەيدى: «رەسم - تەرىقە ئىكىم، ئاتامنىڭ ۋەقتىدە قىلۇر ئەردىڭلار ئانداغ قىلىڭلار.»

ئەمەلدارلاردىن نوئمان بىننى مۇنزەر بىننى ئىمران بىننى ئەددىنى ئەردەشىر ئەرەبكە ئەمىر قىلىپ ئەردى. چۇن، ئەردەشىر ئۆلدى ئەرسە، شافۇر ھەم ئانى قويدى. شافۇر سەككىز يىل پادىشاھ بولدى. ئۆمەر بىننى ئەددى ئۆلدى ئەرسە، ئوغلى مۇنزەرنى ئاتاسىنىڭ ئورنىدا قويدى ۋە ئەيدى: «مەن ھەم ئاتام قىلغاننى قىلۇرمەن.» ئول ئۈچ يىل پادىشاھ بولدى، ئاندىن بۇ ئۆلدى. ھورمۇز تەختىغە ئولتۇردى. ئەرەب پادىشاھلىقىنى مۇنزەرنىڭ ئوغلى نوئمانغە بەردى. ھورمۇز بىر يىل پادىشاھ بولدى ئەرسە، ئۆلدى. ئوغلى بەھرام پادىشاھ بولدى.

دەستان
قىسسەئى بەھرام بىننى ھورمۇز

بەس، بەھرام تەختىغە ئولتۇردى ئەرسە، ھىچ ئىشغە تەغيىر بەرمەدى. نوئمان بىننى مۇنزەر ئەرەب دىنىدىن يانىپ، تەرسا ۋە بۇتپەرەست بولدى. ئەرەبدە ئون تۆرت يىل پادىشاھلىق قىلدى. ئەجەم پادىشاھلارىدىن تۆرت پادىشاھنى ئۆتكەزدى: ئەۋۋەل شافۇرنى، ئاندىن ھورمۇزنى، ئاندىن بەھرامنى. بەھرام بىنەھايەت ئاقىل، ھەلىم ۋە دانىشمەند پادىشاھ ئەردى، ئۆلدى ئەرسە، خەلق بىسيار غەمكىن بولدىلەر. ساماندىن مانى ئاتلىغ بىر كىمەرسە، زەنا دىقەدىن، شافۇر زەماندا كېلىپ تۇرغان ئەردى، ئاڭا بىسيار خەلق تابىئ بولغان ئەردى. ھورمۇز زەماندا ھەم شول تەرىقەدە قىلغان ئەردى. بەھرام ۋەقتىدە ئانىڭ باتىللىغى زاھىر بولۇپ، بەھرام ئانى تۇتۇپ

ئۆلتۇرۇپ، تىرەسىگە سامان تىقىپ، دەرۋازەلەرگە ئاستۇرۇپ، تابىئ بولغانلارنى تاپىپ، ئۆلتۇردى، تاكىم ئۆلاردىن ئاربدى.
بەھرام ئون يىل ئۈچ ئاي پادىشاھ بولدى. ئاندىن ئۆلدى. ئوغلى بەھرام ئورنىدا ئولتۇردى.

دەستان
قىسسەئى بەھرام بىننى بەھرام

ھورمۇز بىننى شافۇر قاچانكىم شافۇرنىڭ تەختىغە ئولتۇرغانى ئالەمدە مەشھۇر بولدى ئەرسە، پادىشاھى تۈركى، روم ۋە ھىند ئىشىتىپ ئەردىلەر: ئەجەم مۇلكى زايىئدۇركىم پادىشاھ يوقدۇر، بۆشۈكدەگى گۆدەكنى پادىشاھ قىلمىشلەر؛ ئول قاچان چوڭۇپ مۇلۇكدارلىق قىلۇر؛ مەئلۇم ئەمەسدۇركىم چوڭۇغۇنچە مۇلۇك قولىدا تۇرار يا يوق. بەس، ھەر تەرەفدىن پادىشاھى ئەجەمغە قەسد قىلدىلەر. ھەريەركىم ئول پادىشاھلارغە ياۋۇق ئەردى، ئالدىلەر. ئەرەب پادىشاھلارىنىڭ ئۆزگەدىن زىيادە ئەردى، چۈنكى ياۋۇقراق، ئاچ ۋە نامرادراق ئەردى. بىر جەمەئى ئەرەبلەر ھەر قەبىلەدىن يىغىلىپ، پارسغە كەلدىلەر؛ خەلقنى تالان - تاراج قىلىپ، قويلارىنى ئالىپ ياندىلەر. ھىچكىم مەنئ قىلمادى. ئول كىمەرسەئىكى، ئەقىل - فەراسەت زاھىر بولدى. ئول ئەردىكىم، شافۇر بىر كىچە ئۆگزەدە ياتىپ ئەردى. سەھەر ۋەقتىدە خەلقلەرنىڭ غەۋغاسى ئىشىتىلدى. ئەيدى: «بۇ نە ماجرادۇر؟» ئەيدىلەر: «خەلق ئەيدىلەر: خەلق كۆبرۈكدىن ئۆتەردە، بىر تەرەفدە ئول تەرەفدىن ۋە يەنە بىر تائىفە بول تەرەفدىن كىرەرلەر. ئىككىسى قاۋۇشغاندا ئىزدەھام بولۇپ، غەۋغا قىلۇر.» شافۇر ئەرتەسى ۋەزىرنى چىرلاپ ئەيدى: «يەنە بىر كۆبرۈك سالدۇرغىل، تا بىركۆبرۈكدىن بۇيان ئۆتكەيلەر، تا ئەنكى ئىزدەھام بولماغاي.» خەلق بۇ ئەقىل - فەراسەتكە ۋە ئىمتىيازىغە شاد بولدىلەر. ئول كۈن ئاخشامغە كۆبرۈك سالىپ تەمام قىلدىلەر. خەلق ئىككى كۆبرۈكدىن ئۆتتىلەر ئەرسە، ئىزدەھام ۋە غەۋغا بولمادى.
شافۇر چوڭ بولغۇنچە، ۋەزىر مەملەكەت ئىشىدىن ئەرزە قىلىپ تۇرار

ئەردى، ئول بىلىپ، ئىشنى تەدبىر بىلە پۈتكەزىپ تۇرار ئەردى. بىر كۈن ئەرز قىلدىكىم: «بۇ مەملەكەتنىڭ ئەترافىدا ئولتۇرغان لەشكەر، تەمام دۈشمەنلەركىم ئەرەب، روم ۋە تۈركلەر قاشىغە ئۆز مەنزىلىنى تاشلاپ كېتىپدۇرلەر. دۈشمەنلەر ئۇلارنىڭ ئورنىدا پادىشاھلىق قىلىپ، مۈلۈكنى ۋەيران قىلىپدۇر.» شاپۇر ئەيدى: «غەم يېمەگىلكىم، ئىشى ئاساندۇر، ھەر قايسىغە بىرەر نامە ئىبەرگىلكىم، مەن ئاڭلادىم، چەندان يىللاردىن بېرى سىزلەرنىڭ شەھەرىڭلار دۈشمەن ئىلكىدە قالىپدۇر؛ سىزلەرنىڭ ھەم شەھەرىڭلاردىن ھەر تەرەفكە كېتىپدۇر، دۈشمەن قاشىدا تۇرۇپدۇر. ھەركىم سىزلەردىن ئۆز شەھەرىنى ئىختىيار قىلسە، ئاڭا ئىجازە بەردىمكىم كەلسۇن؛ ھەركىم ئاندا تۇرۇپ قالسە ئاڭا تەدبىر قىلىپ ئۆز ئورنىدا كىشى قويۇپ، ئاڭا ئىنئام - ئېھسانلار ئۆز خەزىنەمدىن بېرۇرمەن.» بەس، بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، ھەمە لەشكەر - سىپاھلار تەھسىن قىلىپ، ئەيدىلەر: «پىر سالىھا تەدبىر قىلسە ۋە مەملەكەتدارلىقدا ھەرچەند تەجرىبە - ئازمۇدەلەر قىلغان بولسە ھەم مۇندىن زىيادە بولماس.» بەس، نامەلەر ئىبەردىلەر ئەرسە، تەمام سىپاھلارى ئۇياتىپ، شەرمەندە بولۇپ، كېلىپ مەھكەم تۇردىلەر. بەس، شاپۇر ئون ئالتە ياشىغە كەلدى ئەرسە، سىلاھلار كىيىپ، سىپاھ ۋە رەئىيەلەرنى، ئۇلۇغ - كىچىكلەرنى يىغىپ ئەيدى: «ئاگاھ بولۇڭلاركىم، مەن ئابا - ئەجدادىم مەزھەبىدەدۇرمەن؛ ئۇلار تەرىقەلەرنى مەھكەم تۇتارمەنكىم، مۈلۈك ئاباد قىلماق، داد - ئەدل قىلماق دۈشمەنلەرنى ئۆز مۈلكىدىن ئىخراج قىلماقدۇر. ئول دۈشمەنلەركىم ئەرەبدىن كېلىپ، پارسىدا فەسادلار قىلىپ، ئۇلارنى غارەت قىلىپدۇرلەر. مەن ئۇلارغە قەسد قىلىپدۇرمەن: بۇ لەشكەردىن مىڭ كىشى كىفايەتدۇركىم، ئۆزۈم ئىختىيار قىلىپ ئالغايمەن؛ ئۇلار بىرلە پادىشاھلىقىمنى راست قىلغايمەن. ئۆز ئورنۇمدا خەلىفە قويغايمەن.» ھەمە خالقلەر قويۇپ، شۈكرى سەنالار ئەيتىپ، ئەيدىلەركىم: «ھەزرەتىڭ بارماغايسەن. سىپاھ - لەشكەر ۋە مۇتىئ فەرماندار سەردارلار باردۇر، ئۇلارنى بۇيرۇساڭ، ئۆزۈڭ تەختدە بەرقەرار تۇرساڭ، تاكىم ئول سىپاھلار ھەر ئىشنى تۈگەتكەيلەر.» قەبۇل قىلمادى. مىڭ كىشى ئىلغادىكىم، ھەر قايسى بەش يۈز كىشىگە تەقابۇل بولۇر ئەردى، بۇ يۈزمىڭ كىشىدۇر. بەس، ئەيدى: «سىزلەرگە غەنىمەت ئالماقنى ھەرام قىلدىم، تاكىم

ئۆزۈم بەرمەگۈنچە؛ قاچانكىم بىر گۆرۈھغە زەفەر تاپساڭلار ھېچ بىرىنى تىرىك قويماغايسىزلەر؛ پۇل - مالغە باقماغايسىزلەر.»

بەس، لەشكەرنى ئالىپ، پارس شەھەرىگە يەتتى ئەرسە، ئانداقى ئەرەبلەرنى تەمام ئۆلتۈردى. ئاندىن بەھرەينگە باردى. ئاندا بەنى تەمىمدىن بەكر بىننى ۋائىل ۋە ئابدۇلقەيس بار ئەردى. ئۇلارنى ھەم ئۆلتۈرۈپ، ھېچكىم ئەمۋال ئالمادى. ئاندىن بادىيە بىرلە يەسرىب تەرەفىگە يۈزلەندى. مەدىنەدە ھەركىمكى ئەرەبدىن ئەردى، ئۆلتۈردى. ھەر قۇدۇغكىم ئەرەب خەلقى سۇ ئىچەر ئەردى، ئانى تىندۇرۇپ، ئاندىن شام ۋە ھەلەفكە كەلدى. ھەر ئەرەبكىم ئاندا ئەردى، ئۆلتۈردى. شام - ئىراقنىڭ ئاراسىدا بىر بايابان بار ئەردى. ئاندا تۇرۇپ، بىر شەھەر بىنا قىلدى، ئاڭا بەرزەخ شافۇر ئات قويدى. ئەھۋازداقى خەلقلەرنى تالان - تاراج قىلىپ، مۇلۇكلەرنى ۋەيران قىلدى. ئاندىن يانىپ، پارسغە كەلدى، ئاندا بىر شەھەر بەرپا قىلدى، ئاڭا شافۇر ئات قويدى. ئاندىن مەداينغە كەلدى. رومدا بىر پادشاھ بار ئەردى، قۇستانتىندىن، ئاتى ئارمانۇس، ئىلگەرى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھ.س. نىڭ دىنلەرىدە ئەردى؛ كېيىن تەرسالىقنى تاشلاپ، بۇتپەرەستلىككە باشلاپ، روم خەلقىنى بۇتپەرەستلىككە بۇيرۇپ، تەرسالارنى ۋەيران قىلىپ ئەردى. بەس، شافۇر رومغە كىلىپ، بىر كەنارەدەكى مەملەكەتنى ۋەيران ۋە خەلقىنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن ئۆتتى ئەرسە، ئارمانۇس خەبەر تاپىپ، بىتەمام ئۆز تابىئىداقى شەھەرلەردىن لەشكەر يىغدى. ئەرەب خەلقىدىن قاچىپ قۇتۇلغانلار ھەمە رومدا ئەردىلەر. بىتەمام ئانىڭ قاشىغە كەلدى، شافۇر بىرلە جەڭ قىلىپ بارماققە رۇخسەت تىلەدىلەر. ئىجازە بەردى ئەرسە، زەمىنى ئەرەبكىم بەھرەين، بادىيە، يەسرىب، شام ۋە ھەرشەھەركىم ئاندا شافۇر ئەرەبلەرنى ئۆلتۈرگەن ئەردى. بىتەمام كىشى ئىبەرىپ كىشى يىغدىلەر. بەس، ئارمانۇس روم - ئەرەب لەشكەرلەرى بىرلە ئاتلاندى؛ روم لەشكەرى يۈز مىڭ ئەردى، ئەرەبلەر ئەدەدىنى كىشى بىلمەس ئەردى. ئەرەبلەرنى لەشكەرگە مۇقەددىمە قىلدى. ئۆز كىشىدىن سەرھەڭ رومىنى ئۇلارغە ھاكىم قىلدىكىم، ئاتى يوساس ئەردى. بۇلارنى يۈرۈتۈپ، ئۆزى روم لەشكەرى بىرلە ئارقەدىن يۈردى. ئۇلار ئىراق سەرھەدىغە يەتتىلەر ئەرسە، شافۇرغە خەبەر يەتتى. شافۇر قورقۇپ ھەيران بولدى. نەچەند كىشىنى جاسۇس ئىبەردى، تاكىم ئۇلارنىڭ

مىقدارىنى، سىلاھ - ياراغ ۋە ئىقتىدامىلارىنى ئاڭلاپ كەلگەيلەر. ئۇلار بارىپ، مۇختەلىف خەبەرلەرنى كەلتۈردىلەر. شافۇر مۇڭا قەنائەت قىلماي، نەچەند مەھرەملەرى بىرلە ئۆزى باردى. قاچانكىم لەشكەرگە ياۋۇق يەتتى ئەرسە، شافۇر ئون كىشىنى ئىبەردى. بەس، بۇلار ئەۋۋەل يوساسىنىڭ لەشكەرىگە يەتتىلەر ئەرسە، بۇلارنى تۇتۇپ، يوساسغە كەلتۈردىلەر. ئۇلەر بۇلارنىڭ ھەر قايسىنى يالغۇز چىرلاپ، سۆز سوردى ۋە ئەيدى: «سىزلەر نە كىشىسىزلەر ۋە نە ئىشغە كەلدىڭلار؟ ئەگەر ئەيتساڭلار ئىھسان قىلۇرمەن. ئەگەر ئەتماساڭلار ئۆلتۈرۈرمەن. ئەگەر سەن ئەيتماساڭ يەنە بىر ھەمراھىڭ ئەيتۇر. مەن ئانى خاسلاردىن قىلىپ، سىنى ئۆلتۈرۈرمەن.» بەس، بۇ مىكر - سىياسەتلەر بىرلە بۇلارنىڭ بىرىگە ئىقرار قىلدۇردى. ئەيدىكىم: «بىزنى شافۇر جاسۇسلۇقغە ئىبەرىپ، ئۆزى پالانى يەردە قالدى.» بەس، بۇ ۋاقىئەدىن شافۇر ئاگاھ بولۇپ، لەشكەرىگە ياندى. يوساس يۈزمىڭ كىشىنى شافۇرغە ئىبەردى، بۇلار بارىب شافۇرنى تاپالماي، قاچىپ ياندى ئەرسە، يوساس ئول ئون كىشىنى يالغان ئەيتىپسەن دەپ ئۆلتۈردى. ئاندى، بارىپ بۇ ۋاقىئەنى ئارمانۇسغە مەئلۇم قىلدى. ئارمانۇس بىتەمام لەشكەرى بىر بولدىلەر، ھەمە ئەرەبلەر يىغىلدى. شافۇر بىرلە جەڭ قىلماقنى تىلەدىلەر: «تاكىم كىنەمىزنى ئالغايمىز. ئارمانۇس رۇخسەت بەردى. يۈز يەتمىش مىڭ ئەرەب كېلىپ، شافۇر بىرلە جەڭ قىلىپ، شافۇرغە شىكەست بەردى؛ بىسيار خەلقنى ئۆلتۈردىلەر ۋە ئەسىر قىلدىلەر. شافۇر تەيفۇر (تەسفون) دىن قاچىپ، ئىراقغە ياندى. ئارمانۇس كېلىپ، شافۇرنىڭ گەنج - خەزىنەسىنى ئالدى. بەس، شافۇر ئەتراف - جەۋانىبغە نامە ئىبەردىكىم، لەشكەر يىغىپ، ئارمانۇس بىرلە جەڭ قىلغاي، تاكىم جەڭ قىلىپ، ئارمانۇسنى قاچۇرۇپ، تەيفۇر ۋە مەدايىننى ئالدى. ئارمانۇس قاچىپ، دەريايى دىجلە لەبىگە تۈشتى. شافۇر لەشكەرىنى ئالىپ بارىپ، ئانىڭ بەرابەرىغە تۈشتى. بىر ئاي ئاندا بولدىلەر. ئاخىر، ئەلچىلەر يۈرۈتۈپ، سۇلۇھغە كەلدىلەر. بىر كۈن نەمازدىگەر ۋەقتى ئەردى، ئارمانۇس ئۆز خاسلارى بىرلە ئايلانىپ، شافۇرنىڭ لەشكەرىنى سەرھىساب بارىپ تۇرار ئەردى. شافۇرنىڭ لەشكەرىدىن بىر پىرى مەرد كېلىپ، ئارمانۇسنىڭ قۇرساقىغە ئۇردى ئەرسە، ئاتدىن يىقىلدى، ئۆلدى. بۇلار ھەيران قالدىلەر. ئەرتەسى تەمام لەشكەر يىغىلىپ، يوساسنى

پادىشاھ بولماققا ئىتتىپاق قىلدىلەر. يوساس ئەيدى: «سىزلەر ئارمانوسنى تەرسالىقدىن چىقاردىڭلار. مەن مۆلكۈڭلارنى قەبۇل قىلماسمەن.» بۇلار تەمام ئاند ئىچتىلەر: «بىز ئاتا زاھىردە تابىئ ئەردۇك، بىزنىڭ دىنىمىز تەرسالىقدۇر.» مۆلكۈكنى قەبۇل قىلدى.

بەس، شافۇر ئاگاھ بولدىكىم، ئارمانۇس ئۆلۈپدۇر، گۇمان قىلدىكىم لەشكەر يانغاي. يەنە خەبەر يەتتىكىم يوساس پادىشاھ بولۇپدۇر. تەئەججۇب قىلدى. كىشى ئىبەردى. «ئەگەر پادىشاھ بولسە ۋە يا بىر سۆز ئاڭلاغۇچى ئۇلۇغى بولسە، ئەيغىل مۇندا كەلسۇن. ئەگەر سۇلۇھغە تۇرسە، سۇلۇھ قىلۇرمەن؛ ئەگەر جەڭ قىلسە جەڭگە تۇرارمەن.» بەس، بۇ سۆزلەرنى ئىشىتتىلەرئەرسە، يوساس ئەيدى: «ئۆزۈم بارۇرمەن.» رومىلار ئەيدى: «مەئقۇل ئەمەسدۇر.» يوساس ئۇنامادى. رومىنىڭ ئۇلۇغىدىن سەكسەن كىشى بىرلە شافۇرغە يۈردىلەر. شافۇر خەبەر تاپىپ، شاد بولۇپ، ئەللىك كىشى بىرلە ئالدىغە چىقتى. بەس، بىر يەرگە تۇشتىلەر ئەرسە، ھەر ئىككىسى ئاتدىن تۇشۇپ، ئاندا دىبا ـ ئەتلەسدىن بىساتلار سالىپ، بەرابەر ئولتۇردىلەر. شافۇر مەھازىر كەلتۈردى، شادلىق بىرلە يىدىلەر. ئەرتەسى شافۇر ئەيدى: «مېنىڭ كىچىكلىكىمدە ئەرەبلەر بىسيار بىئەدەبلىك قىلىپ، شەھەرلەرنى خەراب ۋە فەسادلار قىلغان ئەردى. بۇ جەھەتدىن جەڭ قىلماق قەسدىدە كېلىپ ئەردىم. ئەمدى سىنىڭ ئۈچۈن سۇلۇھ قىلدىمكى، ئول خەراب قىلغان شەھەرلە بەھاسىنى بېرىڭلار ۋەيا ئۇلارنىڭ ئورنىغە شەھەر تەسبىندىن قول يىغىڭلار. ئول شەھەر تەسبىن ئەھۋازدىن ئەجەمگە ياۋۇقراق تەئەللۇق ئەردى، كېيىن رومىلار ئالغان ئەردى.» يوساس قەبۇل قىلدى. ئاندىن سەكسەن مىڭ كىشى بىرلە سۇلۇھ قىلدىلەركىم، ئەرەبلەرنى ئۆزىگە قويغايلەر، رومىدا تۇرغۇزماغاي. بەس، رومىنىڭ لەشكەرلەرى ياندىلەر. ئەرەبلەرنى ئارالەردىن چىقاردىلەر. تەسبىن خەلقى ھەمە رومغە كەتتىلەر، شەھەرخالى قالدى. بەس، شافۇر پارس ۋە ئەستەرەخدىن ئون ئىككى مىڭ ئۆيلۈك كىشى ئاندا ئولتۇرغۇزدىلەر. ھەريەردە ئەرەبلەردىن قالسە ئىككى دالۇسىدىن ئاسىپ ئۆلتۈرۈرئەردىلەر. بەس، بۇ ۋەجھدىن «شافۇر زۇلكىناف» ئاتادىلەر. ھەمە ئەرەبلەردىن قالسە، تۈگەتمەك قەسدىدە ئەردى. بەس، ئاندىن يانىپ ئەمىن بولدىلەر. يوساس بەش يىلدىن كېيىن ئۆلدى،

روملار يەنە بىر پادشاھ تىكتىلەر ئەرسە، قاچغان ئەرەبلەر رومغە باردىلەر. شافۇر ئەلچى ئىبەردىكىم: «ئەرەبلەرغە رومدا ئورۇن بەرمەكچى ئەمەس ئەردىڭلار، ھالا تەمام ئەرەبلەر ئاندا ئەرمىش. يا ئەرەبلەرنى چىقارىڭلار ۋە يا جەڭگە مۇھەييا بولۇڭلار.» بەس، ئول پادشاھ ئەرەبلەرنى چىقارمادى ئەرسە، شافۇر ئەجەم لەشكەرىنى يىغدىلەر. ئۆزى يالغۇز رومغە باردى، تاكى روم پادشاھىنى كۆرگەي ۋە لەشكەرىنىڭ مىقدارىنى بىلگەي. بەس، دەرۋىش سۈرەتىدە بولۇپ، يۈرۈپ ھەممەنى كۆرۈپ بىـــلدى. بۇ ئەسنادا، روم پادىشاھىنىڭ جاسۇسلارى خەبەر كەلتۈردىلەركىم، شافۇر يەتكەن ئەرمىش، كىشى بىلمەيدۇركىم قايان بارىپدۇر. بەس، بۇ روم پادشاھى قورقتى؛ ئەندىشەگە قالدىكىم ئول شافۇر رومدادۇر. بەس، بىر كۈن ئول پادشاھ بىر مەئرىكە قىلۇر ئەردى، تەمامى سەرھەڭ ۋە سەردارلار ھازىر ئەردىلەر. شافۇر پادشاھنىڭ رەسم - تەرىقەسىنى ۋە مەجلىسىنىڭ تەرزىنى كۆرمەك ئۈچۈن، نەچەند دەرۋىشلەر بىرلە ئاندا باردى. يوساس بىرلە سۇلۇھ قىلغاندا كۆرگەن بىر سەردارى بار ئەردى، شافۇرنى كۆرۈپ تانۇدى ئەرسە، پادشاھغە ئەيدى: «ئول شافۇردۇر.» دەرھال تۇتتىلەر. پادشاھ بۇيرۇدىكىم بىـر ئىشەك تېرەسىنى تولۇمچە سويۇپ كەلتۈردىلەر. شافۇرنى ئاڭا سولاپ، باشىنى چىقارىپ قويدىلەر. ئول تېرە قۇرۇپ، ئول شافۇرنى قاۋۇرۇپ، تەبرەيالماس قىلدى. ئاندىن لەشكەر يىغىپ، پارسغە كەلدى. شافۇرنى ئول تەرىقەدە ئالىپ كەلدى. شەھەرنى ۋەيران قىلىپ، بىسيار خەلقنـــى ئۆلتۈردى؛ دەرەختلەرنى كېسىپ، ئاندىن يانىپ، ئەھۋازغە كېلىپ، ئانى ھەم بۇ تەرىقە ۋەيران قىلدى. ئەمما شافۇرغە چەندان كىشى مۇئەككەل قىلىپ، ھەمراھ ئالىپ يۈردى. ۋەيەنە ھەركىمنى ئەسىر قىلسە، ئول مۇئەككەللەر ساقلار ئەردىلەر. بەس، بىر كېچە مۇئەككەللەر غافىل بولدىلەر. ئاندا تۇلۇمدا ياغ بەر ئەردى. شافۇر ئەھۋازلىغ ئەســـرلەرغە ئەيدى: «ئول ياغدىن ماڭا قۇيۇڭلار.» بەس، قۇيدىلەر. خۇداي تەئالانىڭ فەرمانى بىـرلە، دەرھال يۇمشادى. شافۇر چىــقىــپ دەرۋازەگە باردى ۋە ئەيدى: «مەن شافۇردۇرمەن.» دەربانلار ھەم تانۇدى ۋە دەرۋازەنى ئاچتىـــلەر. شافۇر شەھەرگە كىردى. تەمام خەلايىق ئاڭا يىغىلدى، بىسيار شادلىق قىلدىلەر. ئول پادشاھ شافۇرنىڭ قاچغانىدىن ۋە شەھەرگە كىرگەنىدىن ئاگاھ بولۇپ،

بىسيار ۋەھىمىناك بولدى. ئۇل سەردارغە سىياسەت قىلدى. بەس، شافۇر لەشكەر يىغىپ، ئۆزى باشلاپ چىقىپ، سىپاھ رومغە شىكەست بەردى؛ ئانچە ئۆلتۈردىكىم ئەدەدىنى كىشى بىلمەس ئەردىلەر. شافۇر پادشاھى رومنى ئەسىر قىلدى، تۆمۈر قەفەسكە سالدى. ئۇل بىچارە روملار ۋەيران بولغان شەھەرلەرنى ئاباد قىلغۇر ئەردىلەر. ئۇل پادشاھ ئون يىل شافۇرنىڭ قولىدا بەند ئەردى. بەس، تەمام شەھەرلەر ئىشى تەمام بولدى ئەرسە، شافۇر ئۇل پادشاھنى بەنددىن چىقاردى، پاشنەسىنى كېسىپ، بىر ئېشەككە مىندۈرۈپ رومغە ياندۇردى. بەئزىلەر شافۇرنىڭ بەنددە ئۆلدى دەپدۇرلەر. تەمام ئەرەبلەر شافۇرنىڭ قاتىغە كەلدىلەر، شافۇر ھەمەگە ئامان بەردى.

يەزدگەردنى كىرمانغە ئىبەردى. ھالا ئۇل دىياردا ئۇلەرنىڭ ئەۋلادى باردۇر. ئەرەب مۈلكىدىن جەيرەنى بىننى ئەددىغە ئاتاسى بەرگەن ئەردى، بۇ ھەم ئاندا قويدى. بەس، ئۆمەر بىننى ئەددىنىڭ بىر ئوغلى قالدى، ئاتى ئەمىر ۋل - قەيس ئەلەندى ئەردى. شافۇر ئاتاسى مۈلكىنى ئاڭا بەردى. ئەرەب، جەيرە ۋە بادىيە ئاڭا ئەردى. بەس، ئەمىر ۋل - قەيس ئۆلدى ئەرسە، ئوغلى ئۆمەرنى پادشاھ قىلدى. شافۇردىن كېيىن قالدى ئەرسە، شافۇردىن كېيىنكى ئەجەم پادشاھلارى مۈلكىنى ئالمادىلەر.

دەستان
قىسسەئى شافۇر ئوغۇللارى

ئىشىتمەك كېرەككىم، شافۇر يەتمىش ئىككى يىل پادشاھ بولدى، ئۆلدى. ئانىڭ ئىككى ئوغلى بار ئەردى. ئۇلۇغى بەھرام، كىچىكى ھەم شافۇر؛ بىر بۇرادەرى بار ئەردى، ئاتى ئەردەشىر جىننى ھورمۇز، ئاتاسى ئەردەشىرنى قوغلاپ چىقارغان ئەردى، مۇلۇكنى شافۇرغە ۋەسىيەت قىلغان ئەردى، شافۇر تېخى تۇغۇلغان ئەمەس ئەردى. بەس، ھورمۇز ئۆلگەندە، بۇ ئەردەشىر ئەجەمنىڭ ئۇلۇغلارى ۋە ياخشىلارىغە ئەيدى: «مۇلۇكنى ماڭا بېرىڭلار.» قوبۇل قىلمادىلەر. ھورمۇزنىڭ ۋەسىيەتىنى تۇتۇپ سەبرە قىلدىلەر. تاكى شافۇر ۋۇجۇدغە كەلدى ئەرسە، مۇلۇكنى ئاڭا بەردىلەر.

ئەردەشىر ئەجەمنىڭ ئۇلۇغلەرىغە كىينە تۇتتى، قاچانكىم ئۆلدى ئەرسە، ئەردەشىر پادشاھ بولدى. شافۇرنىڭ ئوغلى شافۇر كىچىك ئەردى.

دەستان
قىسسەئى ئەردەشىر بىننى ھورمۇز

بەس، ئەردەشىرنىڭ بۇرادەرى تەختغە ئولتۇردى. خەلقغە داد - ئەدل قىلدى. بىر يىلدىن كېيىن تەمام مەملەكەت تەسەررۇفىغە كىردى ئەرسە، ئەجەمنىڭ ئۇلۇغلارى ۋە دانىشمەندلەرىنىڭ ھەر قايىسىنى بىر بەھانە بىرلە ئۆلتۇردى. تۆرت يىل پادشاھ بولدى. ئاندىن چىقارىپ شافۇر بىننى شافۇر بىننى ھورمۇزنى پادشاھ قىلدىلەر. بەس، بۇ شافۇر تەختغە ئولتۇردى، داد - ئەدل قىلدى؛ خەلق ئارام ۋە ھۇزۇر ئالىپ بىسيار شاد بولدىلەر. ئول ئەردەشىر مۇڭا ئىتائەت قىلدى. بەس، بەش يىل پادشاھ بولدى ئەرسە، بىركۈنى چادىردا ئولتۇرۇر ئەردى. ئۆزىنىڭ لەشكەرى چادىرنى باشىغا يۆرگەپ ئۆلتۇردىلەر. ئانىڭ ئورنىدا بەھرام پادشاھ بولدى. مۇنى كىرمان شاھ ئاتار ئەردىلەر. چۇنكى شافۇر ئاڭا كىچىكلىكىدە قۇدرەت بەرگەن ئەردى. تەمام خەلق ئاڭا ئىتائەت قىلدىلەر. ئون بىر يىل پادشاھ بولدى. ئانى سىپاھلارى بۇزۇلۇپ، تۇتۇپ ئوق بىرلە ئاتىپ ئۆلتۇردىلەر. ھېچكىم بىلمەدىكىم، بۇ فىتنە قايدىن ئەردى. بەس، ئانىڭ ئورنىدا يەزدگەرد بەزەكار ھۆكۈم سۈردى. ئانى ھەم بىنەھايەت زالىم ۋە بىھۇدە كارلىقدىن «بەزەكار» ئاتادىلەر. گۇرۇھى ئەيتىپدۇرلەر: ئول نەھايەت ئاقىل ۋە ئالىم، ھەلىم ۋە ئادىل ئەردى؛ پادشاھ بولۇپ، زەرى - ئەۋزائى بۇزۇلۇپ، زۇلۇم - ستەمكار بولدى، كىبىر ئەجەب قىلدى، تەمام خەلقلەرنى خار كۆردى، ئازگۇناھغە قاتتىغ ئەزاب قىلدى، گۇناھنى تىلەمەكنى قوبۇل قىلمادىلەر. ئەگەر كىشى يەنە بىرىگە شەفىئ بولسە ئۆتمەس ئەردى. ئاڭا خىزمەت قىلسە قەدرىنى بىلمەس ئەردى. ھەركىمگە بىر تۆھمەت قىلۇر ئەردى. خەلق ئەمىن بولمادىلەر، ھەمە ئازۇردە بولۇپ ھەر تەرەفكە سەفەر قىلغالى تۇردىلەر. ھەرسى ئاتلىغ بىر ۋەزىرى بار ئەردى، بىنەھايەت ئۇلۇغ ۋە دەنا، ئانىڭ سۆزىگە

كىرمەس ئەردى. بەس، قان تولا تۆكتى ئەرسە، خەلق بىچارە بولدىلەر. پارىسدىن مەدايىنغە، مەدايىندىن كىرمانغە، كىرماندىن خوراسانغە، شەھەردىن شەھەرگە قاچىپ يۈرۈر ئەردىلەر. ھەر يەردە ئانىڭ جەۋرى يېتەر ئەردى. بەئزىلەر يەزدگەر «سەم» دەر ئەردىلەر. يىگىرمە يىل پادشاھ بولدى. بەس، ئاخىر ئۆمرى بولدى ئەرسە، بىركۈن دەريادىن بىر ياخشى سۆرەت يورغە ئات چىقىپ كېلىپ، سارايىنىڭ ئالدىدا تۇردى. ئاڭا خەبەر قىلدىلەر ئەرسە، ئەيدى: «ئانى تۇتۇڭلار!» ھېچكىم ياۋۇق بارالماس ئەردىلەر. يەزدگەرغە ئەيدىلەر، چىقىپ ئاتنى سىلاپ - قاشلاپ، يۈرگەن سالدى، ئىگەر توقۇدى، تۆشنى مەھكەم تارتتى. ئۇل ئات ئەسلا تەبرەمەدى. قۇيۇشقۇن سالغالى سۇندى ئەرسە، ئاتنىڭ كەينىدىن ئۆتدەك بىر نەرسە چىقىپ، يۈرەكىگە تەگدى، ئۆلدى. ئۇل ئات قاچتى، ئىگەرى بىر يەردە، يۈرگەنى بىرى يەردە تۇشۇپ قالدى. ئات قاچىپ كەتتى، ھېچكىم بىلمەدىكىم قايدىن كېلىپ قايدا باردى بولغاي.

بەس، ئاندىن كېيىن بىر ئوغلى بەھرام گور تەختغە ئولتۇردى. يەزدگەرد ئۆلگەندە بەھرام غايىب ئەردى.

دەستان
قىسسەئى بەھرام گور

ئانداغ ئەردىكىم، يەزدگەردنىڭ ھەرفەرزەندى بولدى، ئۆلدى، تۇرمادى. يەزدگەردنىڭ ۋەقتىدە ئەرەبكە نوئمان پادشاھ ئەردى. يەزدگەردنىڭ فەرزەندى بولۇپ، تۇرماسلىقىغە بىنەھايەت دىلتەڭ ۋە مەلۇل ئەردى. ئاخىر، ھەق تەئالا ئاڭا بىر ئوغۇل ئىبەردىكىم پادىشاھلىقغە لايىق بولغاي. ئاڭا بەھرام ئات قويدى، ئاڭا تەدبىر قىلدى، ئەجەمدىن ئەرەبكە ئىبەرىپ ساقلاغاي. بەس، نوئمانغە كەلسۇن دەپ كىشى ئىبەردى. نوئمان جەيرەدىن بىسيار ۋەھم - قورقۇنچ بىرلە كەلدى. يەزدگەرد ئاڭا ئىكرام ۋە تەۋازۇئلار قىلىپ، سەرۇ پاي خىلئەت بەردى ۋە ئەيدى: «بۇ ئوغلۇمنى ساڭا بىرۈرمەن، مۇنى جەيرەدە ياخشى ئاسراغىل. ئەگەر مەن ئۆلسەم مۇلكۇم مۇڭا مىراس قالغاي.» بەس،

مىننەت ۋە سەئادەت بىلىپ قوبۇل قىلدى. نەچچەند. ئەسلى نەسەبدە ياۋۇق ئەردى؛ يەنە ئىككى مەزلۇم ـ ئەرەبنىڭ بۇزۇرگزادەلەرىدىن كەلتۇردى. بەش مەزلۇم ئاڭا پەرۋەرىشغە تەئىن قىلدى. جەيرە بىنەھايەت خۇش ھەۋا ئەردى. ئاندىن كېيىن بۇيرۇدىكىم، ئۇلۇغ ئىمارەت قىلغاي. ئاڭا لۇبىبى نەزىر گىلكار تەلەپ قىلدى. ئاخىر سەمنار ئاتلىغ بىر گىلكار كەلتۇردىلەر. ئول ئىمارەتكە تۇردىلەر. ئاڭا بىر بەلەند كۇرسى باغلادىلەر، ئۆزەسىگە راۋاق ئەتتىلەر. ئانداغ بەلەندكىم ئانىڭدىن بەلەند جەھاندا يوق. ئالتۇن ـ كۈمۈشنى بىھىساب ۋە بىدەرىغ ئىشلەتتىلەر. ئانداغكىم كېچە ئايدەك تابىش قىلۇر، كۈندۈز كۆزنى خىيرە قىلۇر. بەش يىلدا تەمام بولدى. سەمنارگىلكار ئەيدى: «مەشرىقدىن مەغرىبغە مۇنداغ راۋاق يوقتۇر.» بەس، نوئمان سەمنارغە مال بىسيار ۋە ئىنئام بىشۇمار، خىلئەت پاي پۇربەھا ئىھسان قىلدىلەر؛ ئالتۇندا غەرق قىلدى. سەمنار ئەيدى: «ئەگەر مەن ئىلگەرى ئەمگەكىمنى زايىئ قىلماي، مۇنداغ قەدرىمنى بىلىشىڭنى بىلسەم ئەردى، بىر ئىمارەت قىلۇر ئەردىمكى، ئافتابدەك ئەرتەلىكدە قىزىل، تۇش ۋەقتىدە ياشىل، ئاخشاملىقدا سارىغ كۆرۇنگەي ئەردى؛ كېچە ماھى تابدەك ئاق تابىش قىلغاي ئەردى. نوئمان ئەيدى: «مۇندىن زىيادە ھەم ئېتەرسەنمۇ؟» سەمنار ئەيدى: «چەندان زىيادە قىلۇر ئەردىم.» نوئمان ئەندىشە قىلدىكىم، سەمنارنى پادىشاھ ئالىپ بارىپ، مۇندىن ياخشى ئىمارەت قىلدۇرسە، بۇ ئىمارەتىمنىڭ رەۋاجى سىنغاي، ماڭا شىكەست بولغاي» بەس، خەلق ئەيدى: «نوئمان سېنىڭ ئەجرىڭنى زىيادە بەردى، ئەسلا قىسمادى.» نوئمان ئەيدى: «ئەي سەمنار، مۇندىن كېيىن ئوبدان ئەتمەكنى بىلۇر ئىكەنسەن، نېچۇكدىن ئەتمەدىڭ؟!» دەپ دەرھال بۇيرۇدى، ئانى راۋاقنىڭ ئۆزەسىدىن تاشلادىلەر، تا رېزە ـ رېزە بولۇپ ئۆلدى. ئەرەبدە زەربۇل ـ مەسەلدۇركىم، كىشىگە خىزمەت قىلىپ، ئەجرىنى ئالالماسا، سەمنارنى تەمسىل قىلۇرلەر. مۇنداغ يەنە بىر قىسسە ئەرەبدە مەشھۇردۇركىم، غەسسال پادىشاھلارىدىن ھەرەس بىننى مارىيە ئەل ـ غەسسالى ئاتلىغ بىر پادىشاھ شامنىڭ بەزىسىگە پادىشاھ ئەردى. بەنى كەلەبنىڭ ئۇلۇغلارىدىن ئابدۇلئەزىز بىننى ئەمىر ئەل ـ قەيس ئاتلىغ بىر ئادەم ئاڭا بىر ئات بەردى. ھەرەس بىننى مارىيە ئول ئاتنى پىسەند قىلىپ، ئابدۇلئەزىزغە ئىلتىفات قىلىپ، قاشىدا تۇرغۇزدى. ئانىڭ ئىككى ئوغلى بار

ئەردى، بىرى ئابدۇلھەرەس دەپ، يەنە بىرىنى شەراھىل دەرئەردىلەر. بەس، پادىشاھ بۇ ئوغۇللارنى ئالىپ چىقىپ، سىپاھگەرچىلىك قىلدۇردى، تاكىم ئۇلارغە ئىنئام قىلغاي. پادىشانىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى، ئابدۇلئەزىزنىڭ قەبىلەسىدىن ئىنەگەگە بەرگەن ئەردى. رەسم ئانداغ ئەردىكىم، پادىشاھلار بالاسىنى ئۇلۇغلاردىن بىرىگە بىرۇر ئەردى، تاكىم چوڭۇتۇپ، ئىلىم ئەدەب ۋە شۇجائەت ـ دىلاۋەرلىك ئۆرگەتىپ كەلتۇرۇر ئەردىلەر. بەس، پادىشاھىنىڭ ئوغلىنى ھەم ئول قەبىلەدە پەرۋەرىش قىلۇر ئەردى. خەبەر كەلدىكىم، ئول ئوغۇلغە بىر نەرسە چىقىپ ئۆلۇپدۇر. بەس، پادىشاھ ئابدۇلئەزىزغە تۆھمەت قىلىپ، ئەيدى: «سىنىڭ خەلقىڭ مىنى ئوغلۇمنــى ئۆلتۇرۇپدۇر. سەن ئوغلانلارىڭنى، قەبىلە ئۇلۇغلارىنى باغلاپ، مۇندا ئالىــپ كەلگىـــــل.» ئابدۇلئەزىز ئەيدى: «مەن ئۆز قەۋمۇمنى باغلاپ كەلتۇرەلمەسمەن.» پادىشاھ ئاند ئىچتىكىم: «ئەگەر كەلتۇرمەسەڭ سىنى ئۆلتۇرۇرمەن.» ئابدۇلئەزىز ئەيدى: «سەندىن ماڭا جەزا يەتەركىم سەمنارغە نوئمان جەزا بەرگەندەك، ئول ياخشىلىق كۆركەتتىلەر ئەرسە ئۆلتۇردىلەر.» ئابدۇلئەزىز ئىككي ئوغلىنى قەبىلەسىغە ئىبەردى، تاكىم ئۇلار ئاگاھ بولۇپ، ھەزەر قىلغايلەر.

بەس، نوئمان بەھرامنى ئول راۋاقدا پەرۋەرىش قىلۇر ئەردى. ئول راۋاقنىڭ ئالدىدا بىر كەنت بار ئەردى، جەيرەدىن يەنە بىر تەرەفى بادىيە ئەردى، بىنەھايەت خۇش ھەۋا؛ يەنە بىر تەرەفى سەۋاد ئىراق ئەردى، بىغايەت ئاباد ـ خۇررەم، كەنتلەرى دەريايى فراتنىڭ ئالدىدا. ئول يەر تەمام يەرلەردىن پاكىز ۋە خۇش ھەۋا ئەردى. بەھرام ئول راۋاقدا ئەردى. تا ئون ياشغە كىردى. نوئمان بۇتپەرەست ئەردى. ئانىڭ بىر ۋەزىرى بار ئەردى تەرسا. بىركۈنى ئىككۆلەن راۋاقنىڭ ئۆزەسىدە، بەھار فەسلىدە ئەترافداقى سەبز ـ خۇررەم باغلار ۋە ئاقىن سۇلارنى تاماشا قىلىپ ئولتۇرۇر ئەردىلەر. نوئمان يىگرمە ئىككى يىل پادىشاھ بولغان ئەردى. ۋەزىرغە ئەيدى: «جەھاندا مۇندىن ياخشى مەنزىل كۆرگەن كۆز بولغايمۇ؟» ۋەزىر ئەيدى: «بۇ مەنزىلنىڭ مانەندى يوق، ئەمما ئەيىبى باردۇر.» نوئمان ئەيدى: «نىمە ئەيىبدۇر؟» ۋەزىر ئەيدى: «بۇ مەنزىلدە دىن بولغاي ئەردى.» نوئمان ئەيدى: «قايسى دىن؟» ۋەزىر ئەيدى: «ھەق تەئالاغە پەرسەتىش قىلغاي ئەردى.» نوئمان راۋاقدىن تۇشتى، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نىڭ دىنلەرىغە كىردى. پادىشاھلىقنى

تاشلاپ، پالاس كىيدى، بىر كېچە چىقىپ كەتتى. بىلمەدىلەركىم قايان كەتتى. ئانىڭ بىر ئوغلى بارِ ئەردى-مۇنزەر ئاتلىغ. يەزدگەرد مەملەكەتىنى ئاڭا بەردى. ئانى مائىس - سەمائ دەرئەردىلەر. مائىس - سەمائ ئاناسى، بەئزىلەر ئەيتىپدۇرلەر بەھرامنى ئانىڭ ئوغلى مۇنزەر پەرۋەرىش قىلدى دەپدۇرلەر. ئاتاسى بەھرامنى پەرۋەرىش قىلدى. بەئزى ئەھلى خەبەر ئەيتىپدۇرلەر: نوئماندىن كېيىن يەزدگەرد بەھرامنى مۇڭا بېرىپ ئەردى. ئەمما دورۇست ئولكىم، نوئمانغە بېرىپ ئەردى. مۇنزەر ھەم بەھرام بىرلە ھەم سال ئەردى. بەس، بەھرام ئون ياشغە كىردى ئەرسە: «بىر موللا بولغاي ئەردىكىم، ماڭا ئىلىم ئەدەب تەئلىم قىلغاي.» مۇنزەر ئەيدى: «ھۇنۇز گودەكسەنكىم ئويۇن ۋە شادلىق قىلغايسەن، ئوقۇر ۋەقتىدە ئوقۇغايسەن.» بەھرام ئەيدى: «ئەگەر ياشغە كىچىكدۇرمەن، ئەمما ئەقلىم رەسادۇركىم بۇ ۋەقتىدە ئوقۇغايمەن، تاكى ئىش ۋەقتىدىن ئۆتمەگەي.» بەس، مۇنزەر مۇنىڭ ئەقلى - فەراسەتىگە بىسيار شاد بولدى. بەس، روم، ئەرەب، ئەجەم ھۆكۇمالارىدىن مۇئەللىم كەلتۇردىلەر. ئىلىم تەئلىم قىلۇر ئەردى. قانچەكى ئۇستادى ئۆرگەتسە، ئانچە بىلۇر ئەردى. تا ئون بەش ياشدا ھەمە ئىلىمدا بەركەمال بولدى. مۇنزەر مۇئەللىم ھۆكۇمالەرىنى ئىنئام - ئىھسان بىرلە خۇشنۇد ياندۇردى. بەھرام يەنە ئەيدى: «مۇبارىز سەفشكەن مۇبارىزلارنى كەلتۇرگىل، تاكى ئۇلاردىن دىلاۋەرلىك ئۇرگەنگەيمەن.» بەس، مۇنزەر ھەر يەردە چابۇكسۇۋار بولسە كەلتۇردى، تاكى بەھرامغا سىپاھگەرلىك تەئلىم بەردىلەر. بىركۇنى بەھرام ئەيدى: «ماڭا مىنگەلى بىرئات بولغايكىم ئانىڭدىن ياخشى ئات يەنە بولماغاي.» مۇنزەر شاد بولۇپ، مۇنادى قىلدۇردى: ھەركىمنىڭ ياخشى ئاتى بولسە، كەلتۇرۇپ، بەھرامغە ئەرز قىلسۇن! بەھرام ئەيدى: «ئاتنى سىناماي تانۇپ بولماس.» بۇيرۇدىكىم، سەھرادا خىيمە تىكتىلەر. بەھرام مۇنزەر بىرلە ئاندا چىقتىلەر. تەمام ئاتلارنى شەھسۇۋار يىگىتلەر مىنىپ يۇگۇرتتىلەر ئەرسە، مۇنزەرنىڭ بىر ئاتى تەمام ئاتلاردىن ئۆتتى. بەھرامغە ئول ئاتنى تۇتتى. ھەربار شىكارغە چىقتىلەر، قەزارا بىر تۆلان باياباندا كۆرۈندى، بەھرام ئانىڭ قەسدىدە ئات سالدى. مۇنزەر تەمام لەشكەر بىرلە يۈردىلەر. بەھرامنىڭ قولىدا ئوق - يا بار ئەردى. بەس، قۇلانغە يېتىپ باردى ئەرسە، بىر شىر قۇلانغە ھەملە قىلىپ، ئۇچاسىغە

مىنىپ، يالىيىدىن تۇتتىكىم يىقىتتاي. بەھرام ئۇق بىرلە شىرنىڭ ئۇچاسىغە ئۇردىكىم، شىر ـ قۇلاندىن ئۆتۈپ يەرگە قادالدى. ھەرئىككىلەسى يىقىلدى، شول سائەتدە ئۆلدى. مۇنزەر تەمام لەشكەر بىرلە ھەمراھ قالدىلەر. مۇنزەر بۇيرۇدىكىم، بەھرامنىڭ ئول شىرقۇلان بىرلە ئاتغان سۆرەتىنى راۋاقدا نەقش قىلدىلەر. ئاندىن بىرى «بەھرام گور» ئاتاندى.

بەس، مۇنزەر بەھرامنى كۆردىكىم كەمالىغە يېتىپدۇر. پادشاھ مۇنى تەلەب قىلماي چارە يوقدۇر. بەس، بەھرام ئەيدىكىم: «ئەمدى ئاتام قاشىغە بارغايمەن. ئەگەر تىرىك بولسە خىزمەتىدە قول باغلاغايمەن، تاكىم ئانىڭدىن كېيىن مۇلۇك قولۇمدىن كەتمەگەي.» بەس، مۇنزەر سەفەر ئەسبابىنى تەرتىب بېرىپ، ئاتاسىغە ئىبەردى. چۇن، بەھرام ئاتاسىغە كەلدى ئەرسە، نەھايەت بەدخۇيلۇقدىن بەھرامغە قارامادى، فەرزەندلىك ياسۇندا بىلمەدى. بىر يىل ئاتاسىنىڭ خىزمەتىدە تۇردى، كۆڭۈل ئاغرىغى تولا بولدى. بەس، قەيسەرى روم ئىنىسىنى بىسيار تۆھفە بىرلە يەزدگەردغە ئىبەردى، تاكىم سۇلۇھ قىلغايلەر. يەزدگەرد ھەم ئاڭا بىسيار ئىكرام قىلدى. ئول ياندى ئەرسە، بەھرام ئەرز قىلدىكىم، ئەرەبغە ياندۇرغاي، چۇنكىم ئاندا خۇي ئالىپ ئەردى، مۇندا كۆڭلى تەڭلىككە قالىپ ئەردى. ئاتاسى ھەم رۇخسەت بەردى. بەھرام يانىپ، مۇنزەرنىڭ قاشىغە باردى، ئاندا شاد ـ خۇررەم يۇرۇر ئەردى. ئاتاسى مۇندا ئۆلدى ئەرسە، ئەجەم خەلقى مەسلەھەت قىلدىلەركىم: بىز يەزدگەردنىڭ زۇلۇم ـ ستەمىگە بىزار ئەردۇك، ئوغلى بەھرام ئەرەبدە چوڭۇپ، ئەرەبلەر خۇيىنى ئالغان؛ ئەگەر ئانى پادشاھ قىلساق ئاتاسىدىن يامانراق زۇلۇم قىلۇر. بەس، مۇڭا ئىتتىفاق قىلىپ، ئەردەشىر ئۇرۇغىدىن كىسرا ئاتلىغ بىر كىشىنى پادشاھ قىلدىلەر؛ مەداينىدە تەختدە ئولتۇرغۇزدىلەر. بۇ خەبەر بەھرامغە يەتتى ئەرسە، مۇنزەرنى چىرلاتىپ، ھەمە ئەرەبلەر يىغىلدىلەر. بەھرام ئەيدى: «بىلۇرسىزلەرمۇكىم، تەمام ئەجەم پادشاھلارى مېنىڭ ئاتامغە تابىئ ئەردىلەر، ئاتامدىن كېيىن مۇلك مېنىڭ ئەردى. ئەجەم خەلقى مۇلۇكنى يەنە بىرىگە بېرىپدۇر. چۇنكى مەن غايىب ئەردىم. مېنىڭ ئەجدادىم سىزلەرگە ياخشىلىق قىلغان. سىزلەر مېنىڭ ھەققىمدە ياۋەرلىك قىلغايسىزلەر، تاكى مۇلكۇمنى ئالغايمەن.» مۇنزەر، تەمام ئەرەبلەر ئاڭا سەنالار ئەيتىپ، ستايەشلەر قىلىپ ئەيدىلەر: «ئەرەب ـ ئەجەم پادشاھى سەن، بىزنىڭ

جانىمىزدىن تا مالىمىز ۋە خانىمانىمىز ساڭا فىدا بولسۇن. تا سەن مۈلكۈڭنى ئالماغۇنچە بىز ئارام ئالماغايمىز.» بەھرام مىننەتدار بولۇپ، ستايەشلەر قىلىپ، نوئماننىڭ ئوغلى مۇنزەر ئوغلى نوئماننى ئەرەبدىن ئون مىڭ پەھلىۋانلار بىرلە بۇيرۇدىكىم: «مەدايىنغە بارغىل، ئەگەر كىسرا ئالىڭغە چىقسە جەڭ قىل. ئىھتىيات قىلغىلكىم ئۆزۈڭنى ئەسىر قىلماغىل؛ ئەگەر غالىپ كەلسەڭ تولا ئۆلتۈرمەگىل، ئەسىر قىل.» بەس، نوئمان مەدايىنغە بارىپ، سەۋادىنىڭ ھەددىدە تۈشتى. ئەجەم پادشاھى كىشى ئىبەردىكىم نوئمان نەئىشغە كېلىپدۇر. نوئمان ئەيدى: «كىسرا بىرلە جەڭ قىلغالى كېلىپدۇرمەنكىم ئاتام ئىبەرىپ ئەردى.» بەس، ئەجەملەر يىغىلىپ مۇنزەرگە ئەلچى ئىبەردىكىم، مۇنزەرنىڭ بىر ئىنىسى بار ئەردى، نەھايەت ئاقىل؛ ئانى بۇيرۇدىلەر: مۇنزەردىن سورغىلكىم نوئماننى نېچۈك ئىشغە ئىبەرىپدۇر؟ مۇنزەز ئەيدى: «سىزلەر ئانىڭ مۈلك مىراسىنى كىسراغە ناھەق بېرىپسىزلەر، ئۆز ھەققىنى تەلەب قىلۇر، بەھرامغە بارىڭلار، نە دەيدۇر؟» بەس، ئەلچىگە كىشى قوشۇپ، بەھرام قاشىغە ئىبەردى. بەس، ئول ئەلچى بەھرامنىڭ سۆرەتىنى ۋە ھەيئەتىنى كۆرۈپ، ھەيران قالدى. بەھرام ئول ۋەقتدە يىگىرمە ئۈچ ياشدا ئەردى. ئەيدى: «سىزلەر مىنىڭ مىراسىمنى ناھەق يەنە بىرگە بەردىڭلار، ھەق مېنىڭ ئىكەنىنى بىلۇر ئەردىڭلار. مېنى يەزدگەرددەك گۇمان قىلدىڭلار. مەن ئەگەرچە ئانىڭدىن ئەردىم. ئەمما ئانىڭ خۇيىدىن قاچىپ، مۇندا كېلىپ ئەردىم. خۇداغە ئەھد قىلدىمكى، ئەگەر مۈلك قولۇمغە كىرسە، ئانىڭ تەرىقەسىنى تاشلاپ، ھەر يامانلىقنىڭ ئورنىدا ياخشىلىق قىلغايمەن. ھەر نەرسەنىكىم بۇزۇپ - خەراب قىلىپ ئىكەن، ئانىڭ تەدارەكىنى قىلغايمەن.» بەس، ئەلچىلەر ياندى ئەرسە، يەنە مۇنزەر قاشىغە كەلدى. ئەيدى: ئەجەم خەلقى پادشاھىنىڭ مۇنداغ ياخشىلىقىنى بىلسە ئەردى، ھەرگىز مۈلكنى يەنە غەيرىگە بەرمەس ئەردى. يانغىل، كۆرگەن - ئىشتىكەننى ئەيغىل.» بەس، ئەلچى يانىپ، ئۈچ كۈندىن كېيىن بەھرام، مۇنزەر يۈزمىڭ لەشكەر بىرلە مەدايىنغە باردىلەر. قاچانكىم شەھەرگە ياۋۇق تۈشتىلەر ئەرسە، ئەجەمنىڭ ئۇلۇغ دانىشمەندلەرى، ھۆكۈما - خىرەدمەندلەرى چىقتىلەر. مۇنزەر بۇلارنىڭ ئالىغە كېلىپ، ئالىپ باردى. بەھرام ئۇلارغە ئەيدى: «مەن بىسيار لەشكەر بىرلە جەڭگە كەلدىم. چۈنكى

بىلۇرسىزلەركىم، مۇلك مېنىڭ مىراسىمدۇر. ئەرتە تەمام ئۇلۇغ ـ كىچىك سىپاھ ـ رەئىيەنى يىغىڭلار. چۈنكىم سىزلەر ھەممە بۇرادەر، ئۇرۇغ ـ تۇغقانلار ۋە ئاغا ـ ئىنىسىزلەر. بىقەدرى ئىمكان جەڭ قىلماسمەن، قان تۆكمەسمەن. ئۆز ھەققىمنى تەلەب قىلۇرمەن. بىلۇرسىزلەركىم، مۇلۇك مېنىڭدۇر. مەن ئەرتە ئول پادىشاھلەرنىڭدىن سوراي. ئەگەر ئول مۇلكنى ھەق تەسەررۇف قىلغان بولسە، ئاڭا قوياي؛ ئەگەر ماڭا ھەق بولسە، ماڭا بولۇڭلار.» بەس، خەلايىق شاد بولدىلەر. ئۇلار بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ ياندىلەر. بەھرام مۇنزەر بىرلە ۋە ھەممە لەشكەرلەر بىرلە شەھەرنىڭ ئالدىغە كېلىپ تۈشتىلەر. ئەرتەسى، تەمام ئەجەملەر كىسرا باشلىغىن چىقتىلەر. ئول ئالتۇن تەختنى كەلتۈردىلەر؛ ئول تاجكىم دانىشمەندلەرنىڭ قولىدا ئەردى، ئانى ھازىر قىلدىلەر. بەس، بەھرام ھېچ كىمگە باقمادى، مۇنزەرنى تەختغە ئولتۇرغۇزدى. ئوڭ تەرەفىدە كىسرا باشلىغ ھەممە ئەجەملەرنى باشلاپ ئولتۇردى ۋە ئەيدى: «ھەركىمنىڭ بۇ مەجلىسدە ئەيتۇر سۆزى بولسە ئەيتغاي.» بەس، ھۆكۈمالار بىر ـ بىر سۆزگە كىردىلەر. ھەركىم سۆز ئەيتسە، ئول يەزدگەردنىڭ بەدكىردارلىغىنى ئەيتۇر ئەردىلەر ۋە ئەيدىلەر: «يەزدگەرد خەلقغە بەدخۇي، بەدكىردارلىق، خۇنى ناھەق تولا قىلدى ئەرسە، مەملەكەت ۋەيران بولدى؛ خەلقنىڭ كۆڭلى ساۋۇدى. ئىتتىفاق قىلدىلەركىم، مۇلكنى فەرزەندىگە بەرسەك، ئول ھەم شۇبۇ تەرىقەدۇر. بەس، پادىشاھ ئەۋلادىدىن بۇ ئادەمنى كەلتۈرۈپ، مۇلكنى تاپشۇردۇق.» مۇنزەر ئەيدى: «بۇ سۆزگە جەۋاب پادىشاھدىن ئىشىتىڭلار.» بەس، بەھرام ئەيدى: «بۇ سۆزۈڭلار راستدۇر. مەن ھەم قاشىدا ئەردم. ئانىڭ يامان ئەفئالى ـ كىردارىنى كۆرۈپ بىلىپ، خۇداي تەئالاغە ئەھد قىلىپ ئەردىم. ئەگەر مۇلك مېنىڭ قولۇمغە كىرسە، ئانىڭ تەرىقەلەرىنى بۇزغايمەن؛ ھەر بىر قىلغان يامانلىقى ئورنىدا ياخشىلىق قىلغايمەن؛ فۇقرا ۋە رەئىيەلەرنى ئازادە قىلغايمەن.» ۋە يەنە دانىشمەندلەرگە ئەيدى: «ئول تاجكىم سىزلەردە تۇرغاي. ئەگەر مەن پىسەند بولسام تەخت ـ تاجنى بەرگەيسىزلەر؛ ئەگەر يامان بولسام بىقىنىڭلاردىن بىزار چىقىپ كەتكەيمەن. ھەركىمگە خاھلىساڭلار بەرگەيسىزلەر.» ۋە يەنە ئەيدى: «مەن بۇ پادىشاھىڭلار بىرلە دىلاۋەرلىكدە ئازمايىش قىلۇرمەن. ئانداغكى، بۇ تاجنى ئىككى ئاچ شىرنىڭ ئاراسىدا قويالى، قايسىمىز ئالساق

ئاتا بولسۇن.» خەلق بۇ سۆزگە مۇتەھەييىر بولدىلەر. بەس، بۇ سۆز بىرلە تارقادىلەر. ئەرتەسى تەمام ئەجەملەر يىغىلدىلەر، دانىشمەندلەر ئول تاجنى كەلتۈردىلەر. بەستام ئاتلىغ شىرىبان بار ئەردى، ئىككى ئاچ شىرنى كەلتۈردى، بىرىنى تەختنىڭ بىر يانىدا، يەنە بىرىنى بىر يانىدا باغلاپ قويدىلەر. تاجنى ئاراسىدا قويدىلەر. بەھرام كىسراغە ئەيدى: «ئىلگەرى بارغىل.» كىسرا ئەيدى: «ئەۋۋەل سەن بارغىلكىم، پادىشاھلىق دەئۋاسى قىلۇرسەن ۋە مەندىن مۇلكنى ئالماقنى تەمەننا قىلۇرسەن.» بەس، بەھرام شىرغە يۈزلەندى ئەرسە، خەلق ئەيدىلەر: «خۇدادىن قورقغىل، مۇلك ئۈچۈن ئۆزۈڭنى ئۆلتۈرمەگىل. بىز سەندىن بىزار ئەمەسمىز.» بەھرام دىلدە خۇدانىڭ ئاتىنى ياد قىلدى، خۇدادىن قۇۋۋەت ۋە نۇسرەت تىلەپ، شىرلارغە قەسد قىلدى. شىرلار ئاتا ھەملە قىلدى، بەھرام دىۋانە بارىپ، بىر گۈرزە ئۇرۇپ، قۇلاقلارىدىن تۇتۇپ، بىرىگە مىندى، يەنە بىرى ھەملە قىلدى ئەرسە، قۇيرۇغىدىن تۇتۇپ، بىرىنى بىرىگە ئۇرۇپ، ھەر ئىككىلەسىنى ئۆلتۈردى. تاجنى ئالىپ باشىغە كىيدى، تەختغە چىقىپ ئولتۇردى. خۇتبە ئوقۇدىكىم، ئانىڭ فەساھەت ۋە بەلاغەتىغە تەئەججۇب قىلدىلەر. دانىشمەندلەر ۋە ھۆكۈمالار تەھسىيەت ئەيتىپ، بەيئەت قىلدىلەر.

بەھرام يەتتە كىشۋەرگە پادىشاھ بولدى. بەس، بىر كىشۋەردە بىر كۈن ئولتۇرۇپ، خەلققە ياخشى ۋەئدەلەر قىلىپ، رۇخسەت بېرۇر ئەردى. بەس، مۇنزەر نوئماننى ھازىر قىلدى. ئۇلەرغە چەندان سەرۇپاي، ئاتلار، مال - جەۋاھىرلار بەردىكىم، ھىساب ۋە ئەدەددىن تاشقارى ئەردى. لەشكەرىگە ھەم ئانچە سوغا - تۆھفە ئىبەردىكىم، كۆتەرەلمەدىلەر. مۇنزەرنىڭ ئاتىغە پادىشاھلىق مەنشۇرىنى تازە قىلدىلەر. ئاندىن مەملەكەتدە بەرقەرار بولدىلەر، داد - ئەدل قىلدى، رەئىيەنى مەرفۇئۇلقەلەم قىلدى؛ ھېچ كىمگە تەكەللۇف ۋە دەخل - دەلالەت قىلدۇرمادى. تاكىم ھەمە ئويۇن - كۈلكى، ئەيشى تەرەبكە مەشغۇل بولدىلەركىم، يەزدگەردنىڭ زۇلۇم - ستەمى ئۇنۇتۇلغاي، خەلق چەندان كۈن ئاسايىش كۆرگەي.

بەس، بۇ تەرىقە يەتتە يىل ئۆتتى ئەرسە، شەھەرلەرى قوزغالدى. ئەترافداقى پادىشاھلار مەملەكەتكە قەسد قىلدىلەر. تۈركىستان ۋىلايەتىدىن ئەفراسىياب نەسلىدىن خاقان ئاتلىغ بىر كىمەرسە ئەللىك مىڭ لەشكەر بىرلە

ئەجەم سەرھەددىغە كېلىپ، بىسيار ۋىلايەتلەرنى ۋەيران قىلىپ، پارس ھەددىغە يەتتى ئەرسە، دانىشمەندلەر ۋە ئۇلۇغلار بەھرام قاشىغە باردىلەر؛ ئاڭا مەلامەت ۋە سەرزەنىش قىلدىلەركىم: «لەھۋى تەرەب، سەيد ـ شىكارغە مەشغۇل بولدۇڭلار. مۇلكنى دۇشمەنگە قويدۇڭ، دۇشمەنلەر كېلىپ، ئەترافداقى مەملەكەتنى ئالىپ، فىسقى ـ فەسادلار قىلىپدۇر. ئەمدى لەشكەر تارتىپ، دۇشمەنگە تەقابىل بولماق لازىم.» بەھرام ئەيدى: «خۇداي تەئالا كەرىم ـ رەھىمدۇر، مېنى دۇشمەننىڭ قولىغە قويماس» دەپ، بۇ سۆزلەرنى قوبۇل قىلمادى. بۇلار نەۋمىد بولۇپ چىقتىلەر ۋە ئەيدىلەر: «بۇ ئادەمدە ئەقل يوقدۇر. دۇشمەنگە قويماسلەر دەپ چىقمايدۇر.» بەس، بەھرام لەھۋى تەرەبكە ۋە ئەيشى ئىشرەتكە تۇردى. تۈركلەر ئەسكەر يىغىپ، نىسىف شەھەرلەرنى ئالدى ئەرسە، بەھرام ئىنىسى نەرسىنى ئۆزئورنىدا قويۇپ، ئۆزى ئۈچ يۈز پەھلىۋان بىرلە شىكار قىلىپ، ئازەرەيجان بىرلە ئەرمىنىيەدىن ئۆتۈپ، مەغرىب زەمىنىغە باردى. خەلق ئەيدى: «بەھرام شاھ پادىشاھلىقدىن قاچىپ، مۇلكنى دۇشمەنگە قويدى» دەپ تەدبىرگە تۇردىلەر. خاقانغە ئەلچى ئىبەرگەيلەر ۋە پېشكەش تارتغايلەر، خىراج قوبۇل قىلغايلەر، ئامان تىلەگەيلەركىم، ئەمدى خەراب قىلماغايلەر، جاسۇسلار خەبەر قىلدىكىم: «بەھرام قاچىپدۇر، خەلق بۇ تەدبىردەدۇرلەر.» بەس، خاقان ئەمىن ۋە دىلجەمئ بولۇپ، تۈشكەن يېرىدە بىخەبەر تۇردىلەر. بەھرام ئەرمىنىيەدىن خاقاننىڭ لەشكەرىگە جاسۇس ئىبەرىپ، گاھ يولدا، گاھ يولسىز شىكار قىلىپ، پارس سەرھەددىغە چىقىپ، خاقاننىڭ لەشكەرىگە ياۋۇق يەتتى ئەرسە، ناگاھ بىخەبەر كېلىپ تەگدى. خاقان ھەيران بولۇپ قاچىپ كەتتى. بىسيار لەشكەرىنى ئۆلتۈرۈپ، تاج ـ تەخت ۋە مال ـ ئەمۋال قالىپ ئەردى، ئۇلارنى ئالىپ، نەرسىغە ئىبەردى. لەشكەرىدىن ئەللىك كىشى ئۆلگەن ئەردى. قالغان ئىككى يۈز ئەللىك كىشى بىرلەن، پارسدىن خوراسانغا، ئاندىن جەيھۇن لەبىگە قوغلاپ باردى. بەھرامنىڭ تەمام لەشكەرى ئاگاھ بولۇپ، ئاندا باردىلەر. بىر ئۇلۇغ سەردارغە بۇيرۇدىكىم: «لەشكەر بىرلە جەيھۇندىن ئۆتۈپ، تۈركلەر بىرلە جەڭ قىل.» بەس، ئول بارىپ جەڭ قىلدى. ماۋەرا ـ ئۇننەھرنىڭ ھەددىدىن ئاڭا لەشكەر يىغىلدى. تاكىم تۈركلەر ئامان تىلەدىلەر، بەھرامغە ئىتائەت قىلدىلەر، خىراج ئىبەردىلەر. بەس، ئىرانلەر

بىلە تۈركلەر ئاراسىدا بىر ھەددىنى تەئىن قىلدىلەركىم، تۈركلەر ئاندىن ئۆتمەگەي. ئۇل ھەد قىلغان يەردە ئۇلۇغ مىيل ئەتتىلەر. بەھرام زەفەر تاپىپ، ئۆز مۈلكىغە ياندى. ئۇل جەۋاھىرلاركىم، خاقاننىڭ تاج ۋە كەمەر بەندىدىن ئالىپ ئەردى. ئازەربەيجان ئاتەشكەدەسىغە ئىبەردى. ئانى ھەم ئاتەشكەدەلەردىن ئەزىز تۇتار ئەردى. بۇرادەرى نەرسىنى سىپاھ ـ لەشكەر بىرلە بەلخغە ئىبەردىلەر، تاكىم تۈركلەرنىڭ ھەددىنى باقىپ، ئاندا تۇرغاي. خاقاننىڭ ئۇلۇغ كۆجى بەھرامغە ئەسىر تۇشۇپ ئەردى، ئانى ھەم ئاتاشكەدەگە خىزمەتكە ئىبەردى. ئاندىن كېيىن، ئەتراف ئالەمگە نامە پىتىپ ئىبەردىكىم، ئۈچ يۈز كىشى بىرلە ئىككى يۈز ئەللىك مىڭ كىشى زەفەر تاپقان، تاكىم ئالەم خەلقىغە تەنبىھ بولغاي. ھەركىم خەسىم بولسە، بولماغاي. ئاندىن كېيىن، بىر كۈنى تەمامى ئۇلۇغلار ۋە دانىشمەندلەرنى يىغىپ، خۇتبە ئوقۇدى، ھەمد ـ سەنا ئېيدى، خەلقغە ياخشى ۋەئدەلەر بەردى. ئەيدى: «سىزلەر گۇمان قىلدىڭلاركىم، مېنى ئەيشى ئىشرەتكە مەشغۇلدۇر. مەن دۈشمەننىڭ، مۈلكنىڭ تەدبىرىدە ئەردىم. خۇداي تەئالا ماڭا نۇسرەت ـ قۇۋۋەت بەردى، ئاز كىشى بىرلە ئانداغ دۈشمەننىڭ يىلدىزىنى يۇلدۇم. ۋە يەنە ھەق تەئالا بۇ پادىشاھلىقنى لايىقلىق بىرلە كەرامەت قىلدى. سىزلە فاسىد خىيال قىلدىڭىزلار. مېنى قاچتى گۇمان قىلىپ، خاقانغە خىراج قوبۇل قىلدىڭلار. مەن ئۇلارنى كەچۈردۈم. ئەمما، ئەگەر سىزلەردىن بىر بەدھەركەتلىغ ۋاقىئ بولسە، ئاتامدىن زىيادە ئوقۇبەتلەرنى قىلۇرمەن. ئۇل مۇلايىمەت بىرلە پادىشاھلىق قىلدىم. سىزلەر ھەددىن ئاشتىڭلار، بىئەدەب بولدۇڭلار. ئەمدى بىئەدەبلىك ۋاقىئ بولسە، قاتتىغ ئوقۇبەتلەرنى قىلۇرمەن.» ئاندىن، ئىككى يىل مۈلكدە ئولتۇرۇپ، دەرۋىشلەرگە خەير ـ ئىھسانلار قىلىپ، ئاندىن ئەيدى: «باقىڭلاركىم، خىراجىڭلار قانچە قالىپدۇر.» ئەيدىلەر: «يۈز يەتمىش مىڭغە قويدى.» ئىلگەركى ھىساب دەفتەرىنى كۆيدۈردى. ئۇل زەفەرنىڭ شۈكرانەسىغە قەياش ۋە قەبىلەسىنىڭ ئاجىز ـ زەئىف، نامرادلارىغە بىسيار مال سەدىقە بەردى. ئەجەمدە نەرسى ئاتلىغ بىر كەمەرسە بار ئەردى ئۇلۇغلاردىن، ئىسفەندىيار روينەتەن نەسلىدىن، ئانىڭدىن ئۇلۇغ كىشى يوق ئەردى. ئانى ۋەزىر قىلدى، تەمامى ئىشلارنى تاپشۇردى؛ ئاتاسى يەزدگەردكە ھەم ۋەزىر ئەردى. خەلق ھەم شاد بولدىلەر. بەس، ئىككى يىل ئۆتتى ئەرسە،

بىركۈنى ۋەزىرغە ئېيدى: «ماڭا بولادۇركىم، ھىندىستان مېنىڭ مۈلكۈم بولسە، مەن ئەندىشە قىلۇرمەنكىم يالغۇز ھىندۇغە بارسام؛ ئول ھىندۇ پادىشاھىنىڭ شەھەرلەرىنى، سىپاھ ـ لەشكەرىنى، كۈچ ـ قۇۋۋەتىنى ۋە رەسىم ـ ئادەتىنى كۆرۈپ يانسام.» مەقبۇل بولدى ئەرسە، ۋەزىرنى ئۆز ئورنىدا پادىشاھ قىلىپ، بىر ئاتلىغ بىرلە ھىندغە باردى. ھەركۈن شىكار قىلۇر ئەردى. ئانىڭ شۇجائەت ۋە دىلاۋەرلىكىگە خەلق تەئەججۈب قىلۇر ئەردىلەر. ئەمما تانۇماس ئەردىلەر. ھىند خەلقى ئات چاپماق ۋە ئوق ئاتماقنى بىلمەس ئەردىلەر. بەس، پادىشاھغە خەبەر قىلدىلەركىم، ئەجەمدىن بىر مەردى دىلاۋەر كېلىپدۇركىم بىنەھايەت ياخشى پەرھىزكاردۇر. بەس، پادىشاھ چىرلاتىپ، نەۋازىشلەر قىلدى. تا بىر يىلغا ياۋۇق ئاندا تۇردى. بىركۈنى خەبەر كەلتۈردىلەركىم، پالانى مەرغزاردا، بىر ئۇلۇغ پىل پەيدا بولۇپدۇر، ئانداقى پىللار ئاڭا قوشۇلۇپدۇر، رومنىڭ يوللارى بۇ ۋەجھىدىن تۇتۇلۇپدۇر. ھەر چەندلەشكەر بارىپ، ئانى دەفئ قىلالمادىلەر. ھىچ ئادەم ياۋۇق بارالمايدۇر، دىدىلەر. بەھرام ئېيدى: «ماڭا بىر كىشى ھەمراھ بولسۇن، مەن پىل بىرلە يالغۇز جەڭ قىلۇرمەن.» پادىشاھ بىر كىشى بۇيرۇدى، تاكىم قايسىنى ئۆلتۈرگەي، ئانىڭ خەبەرىنى كەلتۈرگەي. بەس، ئاندا باردىلەر. ئول ئادەم بىر ئىگىزگە چىقتى، تاكى تاماشا قىلغاي. بەس، بەھرام پىلنىڭ ئالدىغە باردى، ئوقنى تىركەشدىن چىقاردى. پىل نەئرە تارتتى ئەرسە، بەھرامغە يۈگۈردى، بەھرام ئوق بىرلە پېشانەسىگە ئۇردى ئەرسە، ئوق غايىب بولدى. پىل ئايلانىپ ـ چۆيرۈلۈپ تۇردى. بەھرام شەمشەرىنى ئالىپ باشىنى كەستى، خەرتۇمىدىن تۇتۇپ، سۆدرەپ ئالىپ چىقتى. ئول مەرغزار خەلقى ھەيران قالدىلەر. ئول كىشى كېلىپ، پادىشاھغە خەبەر قىلدى. پادىشاھ بەھرامنى چىرلاتىپ، ئىززەت ـ ئىكرام، ئىھسان ـ ئىنئام قىلدى. ئېيدى: «ئەي جۇۋانمەرد، سەن كىمسەن؟» ئېيدى: «مەن ئەجەمنىڭ ئۇلۇغلارى ئەۋلادىدۇرمەن. پادىشاھ ماڭا غەزەب قىلىپ ئەردى، مەن قورقۇپ قاچىپ كەلدىم.» بەس، پادىشاھ بەھرامنى خاس مەھرەملەرىدىن قىلدى. ھەريەرگە بارسە ھەمراھ قىلۇر ئەردى. ھەركۈنى تەئەججۈب ئىشلار كۆرۈپ ھەيران قالۇر ئەردى. بەس، ئول پادىشاھغە بىنەھايەت لەشكەر بىرلە ياغى كەلدى. ئول پادىشاھ قورقۇپ، خىراج قوبۇل قىلماقغە قەسد قىلدى ئەرسە، بەھرام

ئەيدى: «مەن تەنھا بۇ لەشكەرگە تەقابىل بولۇرمەن.» بەس، پادىشاھ لەشكەر يىغىپ بەردى ئەرسە، بەھرام ئۇل ياغى بىرلە تەقابىل بولدى. ھەر شەمشەركى سالۇر ئەردى، لەشكەرنى پارە - پارە قىلۇر ئەردى. گاھى ئوق، گاھى سول جەۋلان قىلۇر ئەردى. ئاقىبەت بىر تائىفەگە ھەملە قىلدى ئەرسە، ھەمە قاچتىلەر. ھىندۇ پادىشاھى زەفەر تاپىپ ياندى ئەرسە، بەھرامغە قىزىنى بەردى. قەسد قىلدىكىم مۇلكنى ئاڭا تاپشۇرغاي. بەس، بەھرام ئۆزىنى ئاشكارا قىلدى ئەرسە، ئەيدى: «مەن ئەجەم پادىشاھى بەھرامدۇرمەن.» بەس، ھىند پادىشاھى قورقۇپ، مەلال ۋە دەرماندە بولدى. بەھرام ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، نە گۇمان قىلۇرسەنكىم، مېنىڭ سىنىڭ مۇلكۇڭغە ھاجەتىم يوقدۇر. لېكىن، سېنى ۋە شەھەرلەرىڭ، سىپاھ - لەشكەرىڭنى كۆڭلۈم كۆرمەكنى تارتتى. شول سەبەبدىن كېلىپ ئەردىم. ئەمدى كۆردۈم، مۇلكۇمغە يانارمەن.» بەس، پادىشاھى ھىند نەچەند شەھەرلەركىم ئەجەمگە ياۋۇق ئەردى، بەھرامغە بەردى. بەھرام ئەيدى: «سەن بۇ شەھەرلەر ئۆزرە، ئورنۇمدا خەلىفە بول، ماڭا خىراج ئىبەرگىل.» بەس، ھىند پادىشاھىنىڭ قىزىنى ئالىپ، مۇلكىغە ياندى. سەلامەت كېلىپ، تەختدە ئولتۇردى.

ئاندىن، نەرسىنى لەشكەر بىرلە رومغە ئىبەردى، تاكىم رومنىڭ شەھەرلەرىنى ئالغاي، خىراجغە قويغاي. بەس، نەرسىنىڭ شايىستە ۋە ياخشى ئۈچ ئوغلى بار ئەردى. بەھرام ئۇلارنى ۋەزىر قىلدى؛ ھەر قايسىغە بىر ئىش بۇيرۇدى. بىرىنىڭ ئاتى راۋەيدا، بىسيار ئالىم ئەردىكىم ھېچ ئىلىم ئاڭا مۇشكۇل ئەمەس ئىدى، ئانى دانىشمەندلەرنىڭ ئۇلۇغى قىلدى. يەنە بىرىنى باجىشەھن دەر ئەردىلەر، ئول ھىسابدان ئەردى، ئانى خەزىنەدار قىلدى، تەمامى خىراج مەملەكەت دىۋانىنى ئاڭا بەردى. يەنە بىرىنى ئىستەمىكان دەرئەردىلەر، ئول دىلاۋەر - پەھلىۋان ئەردى، ئانى سىپەھسالارنىڭ ئۇلۇغى قىلدى. بەس، نەرسىنى بىسيار لەشكەر بىرلە رومغە ئىبەردى. روم پادىشاھى قورقۇپ، سۇلھغە كەلدى ئەرسە، خىراج قوبۇل قىلدى. نەرسى تەمام سىپاھىنى بەھرامغە ياندۇردى ئەرسە، بىسيار شاد بولۇپ، نەرسىنى ئۇلۇغ قىلدى. تەمامى مەملەكەت بەھرامغا مىنقاد ۋە فەرماندار بولدى ئەرسە، ئەمىن بولۇپ، ئەيشى ئىشرەتكە مەشغۇل بولدى. روم، تۈرك، ھىندىلەرغە خىراج قويدى. ئاندىن، نەرسى رۇخسەت تىلەدىكىم: «پىر بولۇپدۇرمەن، ئاخىرقى

ئۆمرۈمدە ئىبادەتكە مەشغۇل بولسام، فەرزەندلەرىم سىنىڭ دەرگاھىڭدا مۇلازىم بولسە.» بەھرام ھەم رۇخسەت بەردى. نەرسى ئۆز دىيارىغە بارىپ، ئىبادەتكە مەشغۇل بولدى. بەھرام ئون كەنت ئاباد قىلدۇردى؛ كەنتدە چەھار باغلارنى قىلدىلەر، ئەنۋائى دەرەختلەرنى سالدۇردى. ھەركەنتدە بىر ئاتەشكەدەنى ئاباد قىلدى. ئاتەشخانەلەر بىسيار زەۋقلەر قىلۇر ئەردى. تەمامى پادىشاھلاردىن خىراج كېلىپ تۇرار ئەردى. بۇ تەرىقە ئاتمىش ئۈچ يىل پادىشاھ بولدى. بەس، بىر كۈنى شىكارغە چىقتى ئەرسە، بىر قۇلان ئۇچرادى. ئانى قوغلاپ بارۇر ئەردى، ئاتى بىر قۇدۇققە تۈشتى. سىپاھ - لەشكەر ئانچەكى قەسد قىلدىلەر، ئالالمادىلەر. ئول قۇدۇغ بىنەھايەت چۇقۇر ۋە قاراڭغۇ ئەردى، بەھرامنى كۆرمەدىلەر. ھېچكىم تۈشەلمەدىلەر. بىلمەدىلەركىم ئول نە قۇدۇغ ئەردى، بەھرامنىڭ ھالى نە ئەردى. بەس، ئاندىن كېيىن ئوغلى يەزدگەرد تەختغە ئولتۇردى.

دەستان

قىسسەئى يەزدگەرد بىننى بەھرام بىننى يەزدگەرد

بەس، يەزدگەرد پادىشاھ بولدى ئەرسە، خەلقغە بىسيار ياخشىلىقلار قىلدى، داد - ئەدللەر قىلدى؛ بىسيار ئاباذلىقلار قىلدى. ئاتاسى زەمانىداقى پادىشاھلار مۇڭا ھەم خىراج ئىبەردىلەر. نەچەند يىلدىن كېيىن، روم شاھى خىراج بەرمەدى ئەرسە، نەرسىنىڭ مۆھرىنى ئوغلىدىن سىپاھ - لەشكەر بىرلە ئىبەرىپ، ئىتائەت قىلدۇردى. ئون سەككىز يىل پادىشاھ بولدى. ئانىڭ ئىككى ئوغلى بار ئەردى: ئۇلۇغى فىرۇز، كىچىكى ھورمۇز. فىرۇز ئىشىتىپ ھاتىلە لەشكەرىگە باردى.

بەس، يەزدگەرد ئۆلدى ئەرسە، ھورمۇز تەختغە ئولتۇردى. ھاتىلە لەشكەرىگە بىنەھايەت ئىنئام - ئىھسانلار قىلىپ ياندۇردى.

دەستان
قىسسەئى هورمۇز بىننى يەزدگەرد
بىــننــى بەھــرام گور

فىرۇز سەلتەنەت تەختىدە قەرار قىلدى، داد ـ ئەدل پىشە قىلدى. سەككىز يىل پادشاھ بولدى ئەرسە، يامغۇر ياغماي قەھتلىك بولدى. فىرۇز ئەتراف ـ جەۋانىبغە نامە ئىبەردىكىم: «خەزىنەلەرىڭلاردىن رەخت ۋە تەئاملار ئالىپ بىزگە ئىبەرىڭلار. فەقىر ـ فۇقرا ۋە دەرۋىشلەرغە خەير ـ ئىھسان قىلىڭلار. ئەگەر ھەركىم شەھەرىڭلەردە بىرگەدا ئاچلىقغە ئۆلسە، ئورنىغە تەۋانگەرلەرنى ئۆلتۈرۈرمەن.» بەس، خىراجنى تەمام شەھەرلەردىن ئۆتتى. ئۆزىنىڭ خەزىنەلەرنى ئاچىپ، دەرۋىش ـ فۇقرالارغە ئىھسان قىلدى. يەتتە يىل مۇنداغ بولدى، ئەمما بىر ئادەم ھىچ شەھەردە ئۆلمەدىلەر. فىرۇز ئىلگەرى ستەمكار ۋە زۇلۇم قىلغۇچى ئەردى. زۇلۇم ـ ستەمگە تەۋبە قىلدى، داد ـ ئەدل قىلدى. ھەق تەئالا تەۋبەسىنى قوبۇل قىلدى ئەرسە، قەھتلىك كۆتەرىلدى. فىرۇز ۋەقتىدە خىراج دەھيەك ئەردى، ئانى ھەم خەلقدىن ئالماس ئەردى. ھەر يەردەكى ۋەيرانەلىق بار ئەردى، ئاباد قىلدى. ئۈچ شەھەر بىنا قىلدى: بىرى رەي ۋە يەنە بىرى كىركان ۋە يەنە ئازەربەيجان.

دەستان
قىسسەئى فىرۇزنىڭ خۇشنەۋاز
بىــرلە جەڭ قىــلغانــى

بەس، خۇشنەۋاز بەلخ، بۇخارادا زۇلۇم ـ ستەمنى ئاشكارا قىلدى. لەۋۋات قىلماقنى ئول پەيدا قىلدى. تولا خەلق ئانىڭ شەھەرىدىن قاچىپ، فىرۇزنىڭ قاشىغە كېلۇر ئەردىلەر. ئانىڭ بەدكارلىقىدىن شىكايەت قىلدى ئەرسە، فىرۇز ئەلچى ئىبەردىكىم: «سىنىڭ مەندە ھەققىڭ باردۇر. لېكىن خۇداي تەئالانىڭ ھەققى ئەۋلادۇر. ئەگەر ئول بەدكارلىقدىن ئۆزۈڭنــى ياندۇرماساڭ، لەشكەر ئىبەرۇرمەن.» بەس، فىرۇز ھەرچەند ئەلچىلەرنى

ئىبەردى، باۋەر قىلمادى ئەرسە، لەشكەر ئىبەردى. بەس، خۇشنەۋاز خەبەر ئالىپ، سەردارلارنى يىغىپ ئەيدى: «بىزگە ئەجەم لەشكەرىگە تاقەت يوقدۇر، نىچۇك تەدبىر قىلۇرمىز؟» بىر پىرى مەرد ئەيدى: «ماڭا ئانچە ئەمۋال بېرىڭلاركىم، نەبرەمەدىن نەبرەمگە قالغاي، تاكى مەن ئۆز جانىمدىن كېچىپ، دۇشمەنىڭلارنى ھىلاك قىلغايمەن.» بەس، خۇشنەۋاز ئانچە مال بەردىكىم ئۆزى رىزا بولدى. بەس، ئول پىرى مەرد ئۆزىنىڭ ئىلىك - ئاياغىنى كەستۇردى؛ ئانى فىرۇز لەشكەرىنىڭ يولىدا بىر باياباندە تاشلادىلەر. بەس، لەشكەر كېلىپ، ئانى كۆردىلەر. بىر سەردارى لەشكەر تانۇدى ئەرسە: «ساڭا بۇ نە ۋاقىئەدۇر؟» ئەيدى: «خۇشنەۋازغە پادشاھنى دەرغەزەپ قىلماغىل، مۇبادا كەلسە سېنى ھىلاك قىلۇر دەپ، نەسىھەت قىلدىم ئەرسە، مېنى بۇ ھالدا قىلىپ تاشلادى.» فىرۇز ئەيدى: «غەم يىمەگىل، قانىڭنى ئالغۇمدۇر، لېكىن ھالا خۇشنەۋاز قايدادۇر؟» پىر ئەيدى: «مۇندىن خۇشنەۋازغە يىگىرمە كۈنلۈك يولدۇر. مەن بىر يول بىلۇرمەنكىم، بەش كۈندە يەتكەلى بولۇر.» بەس، فىرۇز بېش ئوزۇق ئالىپ، ئول پىرنى ئالدىغە سالىپ يۈردى ئەرسە، ئول پىر بىر دەشتكە باشلادى. ئەللىك - ئاتمىش مىڭ لەشكەر يەتتە - سەككىز كۈن يۈردىلەر، ھىچ ئابادلىقنىڭ ئەسەرىنى كۆرمەدىلەر. ئول پىر ھەركۈنى تاڭلا يىتەرمىز دەرئەردى. ئاخىر ئون بەش كۈن يۈردىلەرئەرسە، بىسيار خەلق ۋە فىرۇز ھەيران بولدى. ئۇلار چارپايلارىنى ئۆلتۇرۇپ يىدىلەر. چۈن، يىگىرمە كۈن بولدى ئەرسە، ئول پىرى مەرد ئۆلدى. فىرۇز ھەيران - دەرماندە بولدى. تەمامى لەشكەرلەر ئۆلۈمنى مۇقەررەر قىلدىلەر. بۇ ھەيرانلىقدا ئۈچ كۈن يۈردىلەر ئەرسە، خۇشنەۋازنىڭ دىيارىدىن بىركەنتكە چىقتىلەر. فىرۇزنىڭ لەشكەرىدىن ئىككى مىڭدىن كەمرەك قالىپ ئەردى. سەردارلارغە ئەيدى: «تەدبىر نەدۇر؟» ئەيدىلەر: «تەدبىر ئولكىم، خۇشنەۋازغە ئۆزرە خاھلىق بىرلە كىشى ئىبەرمەك لازىمدۇر.» بەس، فىرۇز ناچار، خۇشنەۋازغە پەناھ تىلەپ ۋە ئۆزرەلەر ئېتىپ، كىشى ئىبەردىلەر. خۇشنەۋاز ئەيدى: «ئول مىقدار ياخشىلىقكىم مەن قىلىپدۇرمەن. ماڭا مۇنداغ قىلماق مۇناسىب ئەمەس ئېردى. ئەمدى ئۆز گۇناھلارىڭلارغە ئىقرار قىلىپ، پەناھ تىلەپسىزلەر. سىزلەرنى كەچۈردۇم، ئۆز دىيارىڭلارغە ياندۇرۇرمەن. بىشەرتىكى، فىرۇز ئەھد قىلغايكىم، مۇندىن كېيىن ماڭا قەسد قىلماق ۋە

لەشكەر ئىبەرمەككە بىرمىيل ئەتتۇرگەي، ئاندىن لەشكەر ئۆتمەگەي.» بەس، بۇ سۆز بىرلە ئەلچىلەرگە ئىنئام، گۇنەگۇن تەئاملار بېرىپ ياندۇردى. ئاندىن ئول باياباننىڭ كەنارەسىدە بىر مۇنار ئەتتۇردى. نەچەند دانىشمەندلەر بۇيىرۇدى تاكىم فىرۇز، تىرىك باردۇر، ئول مىيلدىن ئۆتمەسلىككە ئەھد بەردىلەر. ئاندىن يۇرتىغە ياندۇردى. فىرۇزغە بىنەھايەت ئار بولدى. ئۈچ يىل سەبرە قىلدى. ئاندىن يەنە خۇشنەۋاز بىرلە جەڭگە ئوغرادى. خەلق ئەيدىلەر: «ئەھدنى سىندۇرماق ياخشى ئەرمەسدۇركىم خۇداي تەئالا ساڭا نۇسرەت بەرمەس.» فىرۇز ئەيدى: «ئەھدىمنى سىندۇرماسلىقغە تەدبىر قىلۇرمەن.» بەس، بارىپ ئول مىيلنى يەردىن قومارىپ، فىللارنىڭ ئۆزەسىدە كۆتەرىپ ئالىپ يۈردىلەر. فىرۇز ئەيدى: «مەن بۇ مىيلدىن ئۆتمەي دەپ ئەھد قىلىپ ئەردىم. ھالا ھەم ئۆتمەدىم ۋە ئەھدىمنى سىندۇرمادىم.» بەس، خۇشنەۋاز ئىشىتىپ، بىر مۇنچە لەشكەر ئالىپ، ئول باياباننىڭ ھەدىغە كېلىپ، نەچەند قۇدۇغلارنى قازدۇردى، ئاغزىنى ياغاچلاردا ياپتۇردى، مەئلۇم بولماغۇدەك پۇشىدە قىلدۇردى. قاچانكىم، فىرۇز كېلىپ، بايابان سەر ھەدىغە تۇشتى ئەرسە، خۇشنەۋاز قاچىپ ئۆز شەھەرىگە يۈردى. فىرۇز ئانىڭ قاچغانىدىن خەبەر تاپىپ، ئۆز خالىسلەرىدىن مىڭ كىشى بىرلە ئارقاسىدىن قوغلاپ، ھەمە بىخەبەر قۇدۇغقا تۇشتىلەر. بۇ خەبەرنى خۇشنەۋاز ئىشىتىپ ياندى. فىرۇزنىڭ لەشكەرىدىن بىسيار خەلقنى ئۆلتۇردى ۋە ئەسىر قىلىپ، ئاندىن فىرۇزنى قۇدۇغدىن چىقارىپ، گەنجنامەسىنى ئالىپ، ئاندىن ئۆلتۇردى. ئانىڭ قىزىنى ئالدى.

دەستان
قىسسەئى سوفرا ۋە خۇشنەۋاز

بەس، فىرۇز ئۆلدى ئەرسە، ئەجەمدىن سوفرا ئاتلىغ بىر كىمەرسەنى سەردار قىلدىلەر، مۇلك ۋە لەشكەرنى ئاڭا تاپشۇردىلەر. ئول كىمەرسە ئەجەمنىڭ ئۇلۇغلارىدىن ئەردى. بەس، خۇشنەۋازنىڭ فىروزنى مىكرى بىرلە ئۆلتۇرگەننى ئاڭلادى ئەرسە، لەشكەر يىغىپ، فىرۇزنىڭ خۇنىنى تەلەب قىلدى. بىنەھايەت لەشكەر بىرلە خۇشنەۋازنىڭ ئۆزەسىگە يۈردى. خۇشنەۋاز

بىلدىكىم بەرابەر كەلمەكىنىڭ ئىمكانى يوقدۇر. بەس، ئالدىغە ئەلچى ئىبەرىپ، سۇلۇھ تەلەب قىلدى ۋە ئەيدى: «فىرۇز ئۆز گۇناھىدا ئۆلدىكىم، ئەھدىنى سىندۇردى ئەرسە، خۇداي تەئالا مۇنداغ گىرىفتار قىلدى.» بەس، سوفرا ئەيدى: «ئانچە ئەسىرلەرنى ۋە ئۆلۈك تەننى، گەنجنامەنى بەرسۇن. سۇلۇھ قىلۇرمەن.» بەس، خۇشنەۋاز ھەمەنى بەردى. سوفرا ئۆز ئورنىغە ياندى. تەمامى ئەجەم خەلقى يىغىلىپ ئەيدىلەر: «سەن بىزگە پادىشاھ بولغىل.» قوبۇل قىلمادى. ئەيدى: «فىرۇزنىڭ فەرزەندلەرىدىن بىرىنى تەختغە ئولتۇرغۇزۇڭلار.» فىرۇزنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئەردى: بىرىنى قۇباد، يەنە بىرىنى يەلاش ئاتار ئەردىلەر. يەلاشنى پادىشاھ قىلدىلەر. ئول تەختغە ئولتۇردى ئەرسە، سوفرانى ئۆز ئورنىدا قويدى، تەمامى مەملەكەت ئىشىنى ئاڭا تاپشۇردى. قۇباد يەلاشدىن قاچىپ خاقان قاشىغە باردى. يولدا بىر كەنتكە يېتىپ، بىر دىھقاننىڭ ئۆيىگە تۈشتى. ئانىڭ بىر خۇشرۇي قىزى بار ئەردى، ئانى ئالدى. ئەرتەسى، ئەنگۇشتەرىنى كۆجىگە بېرىپ، خاقان قاشىغە باردى. ئەيدى: «ئۇلۇغ ئوغۇل مەن ئەردىم، پادشاھلىق مېنىڭ ھەققىم ئەردى. خەلق يەلاشنى پادشاھ قىلدىلەر. سەن ماڭا لەشكەر بېرىپ، ياۋەرلىك قىل.» قۇباد خاقاننىڭ قاشىدا تۆرت يىل تۇردى. ئاندىن لەشكەر بېرىپ ياندۇردى. كۆجى ئول كېچە بار ھامىلە بولۇپ ئەردى. بىر ئوغۇل تۇغدى، ئاتىنى نوشىرۋان قويۇپ ئەردى. ئانى قۇبادنىڭ ئالدىغە ئالىپ چىقتى، قۇباد بىسيار شاد بولدى. ئەيدى: «بۇ ئوغۇل ماڭا مۇبارەك ۋە ياخشى فالدۇر.» بەس، كۆجىنى ئالىپ، مەداينىغە كەلدى ئەرسە، يەلاش ئۆلگەن ئەردى. كېلىپ تەختغە ئولتۇردى. خاقاننىڭ لەشكەرىگە بىسيار تۆھفە - ھەدىيەلەر بېرىپ، شاد - مەسرۇر قىلىپ ياندۇردى.

دەستان
قىسسەئى قۇباد بىننى فىرۇز

بەس، قۇباد ئەجەم مۇلكىنى تەسەررۇف قىلدى ئەرسە، سوفرانى ۋەزىر قىلدى. داد - ئەدل بىرلە جەھاننى ئاباد قىلدى. چەندان شەھەرلەرنى بىنا قىلدى. بەش يىل پادشاھ بولدى ئەرسە، سوفرا تەمامى مەملەكەت ئىشىنى تەسەررۇف قىلدى. قۇبادنىڭ كۆڭلىدە خارلىق، تەڭلىك بار ئەردى. ئەمما سوفراغە ھىچ سۆز دېيەلمەس ئەردى. قۇبادنىڭ بىر سىپەھسالارى بار ئەردى

شافۇر ئاتلىغ، بىسيار تەدبىرلىك ۋە مەككار ئەردى. بىر كۈنى ئول قۇبادنىڭ قاشىغە كىردى ئەرسە، خىلۋەت قىلىپ، سوفرادىن ئاڭا شىكايەت قىلدى. شافۇر ئەيدى: «مەن سوفرادىن مۈلكنى خەلاس قىلغۇمدۇر.» بەس، بىر كۈنى، سۇفرا قۇباد ئالىدا شافۇر بىرلە جىدەل قىلىشتىلەر. شافۇر قاتتىغ - دۇرۇشت سۆزلەرنى ئەيتتى ئەرسە، سوفرا جەۋاب ياندۇردى. شافۇر كەمەرىنى يېزىپ، سوفرانىڭ گەردەنىگە سالىپ تارتتى. سوفرا پىر ئەردى، شافۇر نەۋجۇۋان ئەردى. بۇيرۇدىكىم، ئېلتىپ زىندانغە سالدىلەر. ئول كېچەسى سوفرانى زىنداندا ئۆلتۈرۈپ، قۇبادنى سوفرادىن خەلاس قىلدىلەر ئەرسە، تەمامى مەملەكەت ئىشىنى قولىغە ئالدى. شافۇرنى ۋەزىر قىلدى، ھەمە مەملەكەتنى ئاڭا تاپشۇردى. ئۈچ يىلدىن كېيىن خوراسانغە بۇيرۇدى ئەرسە، بارىپ جەڭ قىلىپ، زەفەر تاپىپ، بىسيار غەنىمەتلەرنى ئالىپ ياندى. قۇبادنىڭ ئون ئوغلى بولدى، ئەمما نوشىرۋاننى ھەمەدىن ئەزىز ۋە ئۇلۇغ تۇتار ئەردى. قۇبادنىڭ دەۋرىدىن ئون يىل ئۆتتى ئەرسە، خوراساننىڭ نەسا دىگەن شەھەرىدىن مەزدەك ئاتلىغ بىر ئادەم پەيغەمبەرلىك دەئۋا قىلىپ، پەيدا بولدى. ئاتەشپەرەست ئەردى. ئاناسى ۋە قىزىنى ئالماقغە بۇيرۇر ئەردى. ئەيتۇر ئەردى: «خۇداي تەئالا بۇ ئالەمنى خەلق ئاراسىدا يەكسان ياراتىپدۇر. بەس، ھەمەئى نەرسەلەر خەلق ئاراسىدا بەرابەر بولغاي. ھېچ مانىئ بولماغاي.» بۇ سۆز دەرۋىش، كاھىل ۋە ناكار خەلققە خۇش كەلدى. ھەمە ئاڭا تابىئ بولدىلەر. قۇبادغە خەبەر قىلدىلەر، ئاڭا ھەم خۇش كەلدى. ئاڭا تەسدىق قىلىپ، ئىمان كەلتۈردى. ھەر كىمنىڭ كۆچىنى خاھلاسا ئالۇر ئەردى. بۇ مەزدەكنىڭ دىنى ئاشكارا بولدى ئەرسە، ئالىم ۋە دانىشمەندلەر يىغىلىپ، قۇبادغە نەسىھەت قىلدىلەر. قوبۇل قىلمادى. خەلقنى گۇمراھ قىلغالى تۇردى ئەرسە، خەلق ھۇجۇم قىلىپ، قۇبادنىڭ باشىدىن تاجنى ئالىپ، ئانى زىندانغە سالىپ، جاماس ئاتلىغ بىر بۇرادەرى بار ئەردى، ئانى پادشاھ قىلدىلەر. مەزدەكنى ئۆلتۈرمەككە قەسد قىلدىلەر ئەرسە، تابىئ بولغان خەلقلەر يىغىلىپ، جەڭگە تۇردىلەر. خەلق قورقۇپ، مەزدەكدىن قول يىغدىلەر. قۇبادنى ئۆلتۈرمەككە مەسلەھەت قىلدىلەر. قۇبادنىڭ بىر ھەمشىرەسى بار ئەردى، خۇشرۇيلۇقدا بەرابەرى يوق ئەردى. ئانى قۇباد ئالغان ۋە ئانىڭدىن بىر فەرزەند بولغان ئەردى. ئول مەزلۇم خىزمەتكارلاردىن

بىر كىشىنى ئالىپ، زىندانغە كەلدى. زىندانبانغە ئەيدى: «مېنى بۇ كېچە قۇبادنىڭ قاشىدا بولغالى رۇخسەت بەرگىل.» زىندانبان رۇخسەت بەردى. ئول كېچە زىنداندا تۇردى. سەھەر ۋەقتىدە قۇبادنى بىر چادىرشەبغە يۆرگەپ، ئول خىزمەتكارغە كۆتەرتىپ، چىقارىپ قويا بەردى. بىر سائەتدىن كېيىن، زىندانبانلار فەرياد سالدىكىم، قۇباد قاچىپدۇر. خەلق يىغىلىپ كېلىپ زىندانبانلانى ئۆلتۈردىلەر. قۇباد قاچىپ، يەنە خاقان قاشىغە بارىپ، لەشكەر ئالىپ كېلىپ، پادشاھلىقنى قولـــغە ئالدى. مەزدەككە ئانچە قۇۋۋەت بەردىكىم، ئىلگەرىكىدىن سەد چەندان.

قۇباد قىرىق ئۈچ يىل پادشاھ بولدى، ئۆمرى ئاخىر بولدى ئەرسە، نوشىرۋاننى ئۆز ئورنىدا قويدى. چۈنكى ھەممە فەرزەندلەرىدىن ئاقىل - خىرەدمەند ئەردى. بەس، قۇباد ئۆلدى.

دەستان
قىسسەئى نوشىرۋان

بەس، نوشىرۋان تەختغە ئولتۇردى. ئەجەم پادشاھلارىدا ئانــڭدىن ئادىلراق يوق ئەردى. ئانچە سەلتەنەت ۋە پادشاھلىقكىم ئانىڭدا ئەردى، ئۆزگەدە يوق ئەردى.

مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتىپدۇرلەر. نوشىرۋان ئاتاسى ۋەقتىدە كەمال ئەقل - فەراسەتىدىن تەمامى مەملەكەت ئىشىنى تەسەررۇف قىلىپ، باشىغە تاج قويغان ئەردى. ئول خەلق ئاراسىدا داد - ئەدل قىلدى. مەزدەكنى ئۆلتۈردى، تەمامى تابىئلارىنى نىــست - نابۇد قىــلدى. ئۇلارنىـــڭ تەسەررۇفىداقى مال - ئەمۋاللارنى ئىگەسىگە تاپىپ بەردى. ئىگەسى چىقماغان نەرسەلەرنى دەرۋىش - فۇقرالارغە سەدىقە قىلدى. ئول مەزلۇملەرنىكىم زۇلۇم - سىتەم بىرلە ئېرىدىن ئالىپ ئەردىلەر، ئانى ئېرىگە ياندۇرۇپ بەردى. ھەركىمكى ھۈنەر بىلمەس ئەردى، ئانى مەردكارچىلىقغە بۇيرۇدى. ھەركىم نابىنا ۋە ئاجىز ئەردى، ئاڭا خەزىنەســدىن ۋەزىفە بەردى ۋە ئەيدى:

«خاھلاماسمەنكىم مېنىڭ دىيارىمدا دەرۋىش ـ نامراد بولغاي.» دېھقانلارغا بۇيرۇدىكىم، ھېچ يەرنى خالى قويمىغايلار؛ ئۇرۇغسىزلارغا ئۇرۇغ بېرۇر ئەردى. ھەركىمكى دەرۋىشلىكدىن ئۆيلەنمەگەن بولسە، خەزىنەسىدىن جابدۇغ بېرىپ ئۆيلەر ئەردى. ھەر مەزلۇمكى مۇجەررەد ئەردى، ئانى كۆيۈگە بېرۇر ئەردى. ئاتاسىنىڭ خاتۇنلارىدىن ئىختىيار قىلغانىنى كۆيۈگە بېرۇر ئەردى. ئىختىيار قىلماسا ئۆيىدە ساقلار ئەردى. سىپاھ ـ لەشكەرىگە روزانە تەئىن قىلدى؛ سىلاھسىزلەرغە ياراغ بەردى. ئاتەشخانەلەر بىنا قىلدى. ۋەقفلەر قىلدى، جارۇبكەشلەر قويدى. بەش يىلدا تەمامى مەملەكەتنىڭ ئىشى تەمام بولدى. ئەردەشىر بابەكنىڭ تەرىقەسىدە رەسم ـ ئايىن تۈزدى. ئاندىن كېيىن لەشكەر تارتىپ، شەھەرى ئانتاكىيەگە باردى. ئول شامنىڭ ۋىلايەتىدىن روم پادشاھىنىڭ تەسەررۇفىدا ئەردى. ئول شەھەرنى ئالىپ ۋەيران قىلدى. ئانىڭ سۈرەتىنى تارتتۇرۇپ ئالىپ، ئۆز دىيارىدا شەھەر قىلدى. ئانداغكىم ھەمە كوي ـ كوچا، بازارلارى ئانتاكىيەدەك بولدى. ئانتاكىيەنىڭ خەلقىنى كەلتۈرۈپ، ئول شەھەرگە بۇيرۇدى ئەرسە، ھەركىم ئۆزىگە، ئۆز مەھەللەسىگە كىرگەندەك بولدى. ئاندىن لەشكەر ئالىپ ئىسكەندەرىيەگە باردى. ئەۋۋەل ھىرەقلىنىڭ شەھەرىنى ئالدى، ئول قاچىپ، قۇستەنتىنىيەگە باردى. ئاڭا ئەلچى ئىبەرىپ، سۈلھ بىرلە خىراج قوبۇل قىلدۇردى. ئاندىن زەمىنى ھەررانغە باردى. ئاتاسى ۋەقتىدە ئولتۇرۇپ، خەراب قىلغانىنىڭ ئەۋزىگە بۇ ھەم ئولتۇرۇپ، خەراب قىلىپ، ئاندىن يەمەنگە كەلدى. شەھەر ئەدەنگە تۈشتى. يەمەندە ھەمە شەھەرلەرنى خەراب ۋە خەلقىنى ئۆلتۈرگەلى تۇردى ئەرسە، ھەرران ۋە يەمەن پادشاھلارى مۇتىئ ـ مۇسەخخەر بولۇپ، خىراجنى قوبۇل قىلدىلەر. ئاندىن، ئارزۇ قىلدىلەر بەلخغە بارغاي. ھەياتىلە، تۇخارىستان پادشاھلارىنى ئۆلتۈرگەي. چۈنكى ئۆلار ھەم ئاتاسى فىروزنى ئۆلتۈرگەن ئەردى. بەلخ تۈركلەرگە ياۋۇق، ھەياتىلە پادشاھى بىرلە خاقانىنىڭ دوسلۇقى بار ئەردى. ئول خاقانغە بىسيار تۆھفە ـ ھەدىيەلەر بىرلە قىزىغە ئەلچى ئىبەردى. ئانىڭ قىزىنى ئالدى. خاقان بىرلە ئەھد باغلادىلەر.

بىر يىلدىن كېيىن پادىشاھى ھەياتىلە بىرلە جەڭ قىلماقغە خاقاندىن لەشكەر تىلەدى. خاقان تۈركلەردىن بىسيار لەشكەر ئىبەردى. ئانوشىرۋان ئول لەشكەرلەر بىرلە بەلخغە كەلدى. پادىشاھى ھەياتىلەنى ئۆلتۈرۈپ، مال - ئەمۋالىنى غارەت قىلىپ، خەراب قىلدى. ئاندىن، تۈركىستانغە باردى. ئاندىن ماۋەرائۇننەھر، فەرغانە بىرلە ئۆز يۇرتىغەياندى.

ئەرەب پادىشاھى نوئمان بىننى مۇنزەر ئەردى، ئانى بۇ يەرگە قويدى. يەتتە يىلدىن كېيىن نوئمان ئۆلدى. پادىشاھلىقنى ئوغلىغە بەردى. ئاڭا ئىككى دۇشمەن كەلدى، بىرى مەشرىقدىن ۋە يەنە بىرى مەغرىبدىن؛ ھەر ئىككىسى بىرلە جەڭ قىلىپ، زەفەر تاپتى ئەرسە، ئەرەب ئانى «مۇنزەر زۇلقەرنەين» ئاتادى. بەئزىلەر ئىككى باشى بار ئەردى دەپدۇرلەر. ئول ئۆلدى. ئانوشىرۋان مۇلكىنى ئوغلى ئۆمەر بىننى مۇنزەرگە بەردى. ئاناسى ھىندۇ ئەردى، ئەرەب ئانى «ئۆمىر ھىند» ئاتار ئەردى، نەسەبدە ئاتاسىدىن ئۇلۇغ ئەردى. بۇ ئەرەب پادىشاھلارى ھەمە كىسرالارنىڭ قولىدا ئەردىلەر، ھەيرەنى پايتەخت قىلۇر ئەردىلەر. مەۋسىل، جەزىرە، شام، يەمەندىن بەئزىسى، بادىيەدىن تا مەھرەسغەچە بۇلارنىڭ تەسەررۇفىدا ئەردى. زەمىنى ھىجاز كىسرالارنىڭ تەسەررۇفىدا ئەردى. ئاخىر ئانوشىرۋان تەسەررۇف قىلدى. ئاندىن، ئەرەب ھىمىيەرىيلەرى ئىلكىدىن ھەبەشكە تۈشتى. ئەمما تولاراق يەمەن مۇلكى ھىمىيەر پادىشاھلارى ئىلكىدە ئەردى. ئۇلارنى تا بابىئە دەرئەردىلەر. ئول ۋەقتىدە زەمىنى ھىجاز ئەرەبلەرنىڭ تەسەررۇفىدا ئەردى. مەككەنى تىھامە، مەدىنەنى يەسرىب، بۇ ھەمەسىنى ھىجاز دەرئەردىلەر. زەمىنى بادىيەنى ھەم ھىجاز ئاتار ئەردىلەر. بۇ يەرلەردە پادىشاھلىق يوق ئەردى. لېكىن نوئماننى ۋە ئەرەب پادىشاھلارىنى ئۇلۇغلار ئەردىلەر، خىراج بەرمەس ئەردىلەر. بۇلارغە ھىچ پادىشاھ ئازار بەرمەس ئەردى. چۈنكى دەرۋىش خەلق ئەردىلەر. شام ۋە ھەبەشكە بارىپ، سوداگەرلىك بىرلە مەئاش كەلتۈرۈپ ئولتۇرۇر ئەردىلەر. ھەر پادىشاھلارنىڭ دىيارلارىغە بارسەلەر، ئۇلارغە دوست - ئاشنا ئەردىلەر. ئول پادىشاھلار مال - ئەمۋال ئەتا قىلۇر ئەردىلەر. مەككەنىڭ ئۇلۇغى

ئابدۇلمۇتتەلىب ئەردى. مەدىنەنى ئەۋس ۋە ھەزرەج تۇتار ئەردى.

دەستان
قىسسەئى ھىمیەر ۋە ئانىڭ ھەج قىلغانى ۋە كەئىبەغە ياپۇغ ياپغانى

ۋاقىئەسىنى بىلمەك كېرەككىم، يەمەندە قۇباد ۋە خۇزەيمە ۋەقتىدىن ھەم ئىلگەرى بىر پادىشاھ بار ئەردى. تەبابىئەلەر ئاخىرى ئول ئەردىكىم، ئانى تۇببەئۇلئاخىر ئاتار ئەردىلەر. ئۆتكەن تۇببەئىلەردىن مۇلك ئاڭا قالغان ئەردى. يەمەندە بىنەھايەت سىپاھ - لەشكەر ئاڭا يىغىلغان ئەردى. قەسد قىلدىكىم، يەمەندىن لەشكەر تارتىپ چىقىپ، شام، روم، ئەجەم ھەمەنى تەسەررۇف قىلغاي. بەس، بىنەھايەت لەشكەر بىرلە چىقتى ئەرسە، زەمىنى ھىجاز ۋە ئەرەب فەرمان تۇتتىلەر. ئول بۇتپەرەست ئەردى. مەككە ۋە مەدىنە ئول ئەتراپداقى ئەرەبلەر ھەمە بۇتپەرەست ئەردىلەر. شامدىن جۇھۇدلار بۇختۇن نەسسەردىن قاچىپ كېلىپ، مەدىنەنىڭ ئەتراپىدا كەنتلەر قىلىپ ئولتۇرغان ئەردى. ئانداغكى، خەيبەر، مۇدەك، ئاۋەيۇلقەرى، بەنى نەسەر، يەنبۇئ - بۇ جوھۇدلار ئىنجىل شەرىئەتىنى بىلمەس ئەردىلەر؛ ھەزرەتــــى ئەيسا ئەلەيھىس. نىڭ دىنلەرى ۋە ئىنجىلنىڭ ھۆكمى شام، مەغرىب ۋە يەمەندە ئەردى؛ زەمىنى ھىجازغە كىشى كەلگەن ئەمەس ئەردىكىم، خەلقنى ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نىڭ دىنلەرىغە تەكلىف قىلغاي. بەس، يەمەندىن چىقىپ، مەككەگە كەلدى. شەھەر كۆردىكىم، تاغلارنىڭ ئاراسىدا، سۇ - دەرەختلەر يوق. ئاڭا قەسد قىلمادى. ئۆتۈپ مەدىنەگە كەلدى ئەرسە، كۆردىكىم بىغايەت ئاباد؛ ئاندا ئۆمەر بىننى تەلھە ئاتلىغ بىر كىمەرسە سەردار ئەردى. بەس، بۇ - تۇببەئ ئوغلىنى مەدىنەگە پادىشاھ قويدى. ئۆزى ئۆتۈپ شامغە يۈردى. مەدىنە خەلقى تۇببەئنى يىراقغە ئۇزايىتىپ، ئوغلىنى ئۆلتۈردىلەر. بۇ خەبەر تۇببەئغە يەتتى ئەرسە، نىيەت قىلدىكىم يانىشدا مەدىنەنى خەراب قىلىپ، تەمام خەلقنى ئۆلتۈرگەي. بەس، قەسد قىلغان يەرلەرىگە بارىپ، ياندى ئەرسە، مەدىنگە كېلىپ، چۆرەسىنى ئالىپ تۈشتى. نەچەند كۈن مۇھاسىرە قىلدى.

بىر كۈنى، لەشكەردىن بىر كىشى بىر كىمەرسەنىڭ تامىغە چىقىپ خورمە ئالدى ئەرسە، تام ئىگەسى ئول ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ، قۇدۇغقە تاشلادى. بۇ ۋاقىئەنى تۇببەئ ئىشتىپ، جەڭگە تۇردى. بىر ئاي جەڭ قىلدى، ھىچ نىمە قىلالمادى. ھەر كۈنى ئەرتەدىن ئاخشامغە جەڭ قىلۇر ئەردىلەر. كېچەسى مەدىنە خەلقى لەشكەرگاھغە خورمەلەر ئىبەرۇر ئەردىلەر، لەشكەر خەلقى يەر ئەردى. بىركۈنى، لەشكەر تۇببەئغە ئەيدىلەر: «بۇ خەلق بىرلە نېچۈك جەڭ قىلۇرمىز كىم، كۈندۈزى جەڭ قىلىپ، كېچەسى بىزنى مېھمان قىلۇرلەر. تۇببەئ ئەيدى: «راست ئەيتۇرسىزلەر، بۇ خەلق سەخى خەلقدۇر.» بەس، لەشكەر جەڭدىن پەست بولدى ئەرسە، جوھودنىڭ ئالىملارىدىن كەئب ۋە ئەسەد ئاتلىغ ئىككىسى چىقتى. ئەيدى: «ئەي پادشاھ، بۇ شەھەرنى خەراب قىلالماسسەن. چۇنكى بۇ شەھەرنى ھەركىم خەراب قىلماقنى خاھلاسا خۇداۋەند ئالەم ئاڭا ئەزاب ئىبەرۇر. قۇرەيشدىن بىر پەيغەمبەر زوھۇر قىلۇركىم، ئاتلەرى مۇھەممەددۇرلەر. ئانى قۇرەيش خەلقى ئۆز دىيارلەرىدىن چىقارۇر. ئۇلەر كېلىپ بۇ شەھەردە بولۇرلەر. خۇداي تەئالا ئول پەيغەمبەرنىڭ ھۆرمەتىدىن بۇ شەھەرنى ساقلار. بىز بۇ ۋاقىئەنى «تەۋرات» دا كۆرگەندۇرمىز.» پادشاھ ئەيدى: «تەۋرات نەدۇر؟» بۇلار ئەيدىلەر: «تەۋرات خۇداي تەئالانىڭ ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. غە ئىبەرگەن كىتابىدۇر.» بەس، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ.س. نىڭ دىنلەرىنى، سۈفەتلەرىنى ۋە تەۋراتنىڭ ئەھكام - شەرىئەتلەرىنى بەيان قىلدىلەر ئەرسە، پادشاھغە پىسەند بولدى، ئىمان كەلتۈردى، بۇتپەرەستلىكدىن ياندى. ھەمە لەشكەرىنى تەۋرات شەرىئەتىگە دەلالەت قىلدى. ھەمەسى قوبۇل قىلدىلەر. بەس، ئول ئىككى ئالىمغە ئەيدى: «سىزلەر مېنىڭ بىرلە يەمەنگە بارماق لازىمدۇر، تاكى تەمام خەلقنى بۇدىنغە باشلاغايمىز.» بۇلار ھەم قوبۇل قىلدىلەر. بۇلارغە بىسيار ئىنئام - ئىھسانلار قىلدى. ئەيدى: «سىزلەر نېچۈكدىن مەدىنە خەلقىنى بۇ دىنغە باشلاماسسىزلەر؟» ئەيدىلەر: «بۇلار ئول پەيغەمبەرگە ئۈممەتدۇرلەر، ئول پەيغەمبەرگە ئىمان كەلتۈرۈپ، ئاڭا يارى بېرۇرلەر.» بەس، پادشاھ بۇ ئىككى ئالىمنى ئالىپ، يەمەنگە ياندىلەر. بەس، مەككەگە كەلدىلەر ئەرسە، ئەرەبدىن بەنى ھۆزەيل قەبىلەسىغە قەسد قىلدىكىم، ئۇلارنى ھەلاك قىلغاي. بەس، ئول تايىفە ئەيدىلەر: «ئەي پادشاھ، ئەگەر مال - ئەمۋال، دۇررى

گەۋھەرھاي بىشۇمارخاھلاساڭ مەككەدە بىسياردۇر. ئانى ۋەيرانە قىلىپ، خەلقنى ئۆلتۇرگىل، تاكىم بىنەھايەت مال ئالغايسەن.» مەقسۇدلەرى بۇ ئىش بىرلە ھىلاك قىلماق ئەردى. بەس، ئىشارەت ئول ئىككى ئالىمدىن سوردى ئەيدىلەر: «ئەي پادشاھ، بۇ سۆزنى ئىشىتمەگىل، بۇ خەلقلەر سىنى ھىلاك بولسۇن دەپدۇرلەر. ئول خۇدانىڭ ئۆيىدۇر، ھىچكىم ئول ئۆيەردە قۇدرەت تاپالماس؛ ھەركىم ئانى ۋەيران قىلماقنى خاھلاسا ھىلاك بولۇر. سەن ئاندا بارىپ، مەككەنى تەۋاف قىلىپ، بىسيار تەئزىم قىلغىل.» بەس، پادشاھ بەنى ھۇزەيللەرنىڭ تىلىنى كېسىپ، ئۆزى مەككەگە بارىپ، تەۋاف قىلىپ، ياپۇغ ياپتى. ئىلگەرى ياپغان ئەمەس ئەردىلەر. ئاندىن يەمەنگە ياندىلەر ئەرسە، يەمەن خەلقى يىغىلىپ، شەھەرگە كىرگەلى قويمادىلەر. سەن بۆلەك دىندا بولۇپسەن، سىنى پادشاھ قىلماسمىز دەپ، جەڭگە تۇردىلەر. يەمەندە زەمىنى سەنئادا بىر تاغ بار ئەردى. ئىككى كىشىنىڭ ئاراسىدا جېدەل - خۇسۇمەت ۋاقىئ بولسە، راستى - ھەقىقەتى مەئلۇم بولماسا، ئول تاغدا بىر غار بار ئەردى، ئانىڭ ئالىدا بارىپ، ئولتۇرۇر ئەردىلەر؛ يالغانچىنى بىر ئوت ئول غاردىن چىقىپ كۆيدۈرۈر ئەردى. بەس، پادشاھ ئەيدى: «جەڭ - جېدەلنى قويۇڭلار، ئول غارغە بارالى. ئەگەر سىزلەرنىڭ دىنىڭلار راست بولسە، مەن سىزلەرنىڭ دىنىڭلارغە يانغايمەن. ئەگەر بۇ دىن ھەق بولسە، سىزلەر بۇ دىنغە كىرگەيسىزلەر.» بەس، ئىتتىفاق بىرلە پادشاھ ئول ئىككى ئالىمغە بۇ سۆزلەرنى ئەيدى. ئۇلار ھەم بۇ ئىتتىفاقغە تۇردىلەر. بەس، يەمەن خەلقى تەمام بۇتلارىنى ئالىپ، ئول ئىككى ئالىم تەۋراتنىڭ تۆرت سەھىفەسىنى ئالىپ باردىلەر. تەمام خەلايىق ئاندا يىغىلىپ، يەمەنىلەر بۇتلارىنى غارنىڭ ئالىدا قويدىلەر. بۇ ئالىملار تەۋراتنى ئوقۇپ، غارنىڭ ئاغزىدا ئولتۇردىلەر. بەس، ئول غاردىن بىر ئوت چىقىپ، بۇتلارغە تۇتاشتى. تا تۇش ۋەفتىغىچە كۆيدۈردى. دۇدىدىن جەھان قاراڭغۇلۇق بولدى. بەس، ئول ئوت غارغە ياندى ئەرسە، ئول ئىككى ئالىم تەۋراتنى ئالىپ، دۇد ئاراسىدىن سەلامەت چىقىپ كەلدىلەر. ئاندىن تەمامى خەلق جوھۇدلارنىڭ دىنىغە كىردىلەر، بۇتپەرەستلىكنى تاشلادىلەر. ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس-سەلامنىڭ دىنلەرى ئاشكارا بولدى. ئۇلار بۇتخانەلەردىن سۆز ئىشىتۇر ئەردى. پادشاھ ئول ئالىملاردىن سوردى. بۇلار ئەيدىلەر: «ئول دىۋدۇركىم، بۇلارنى

فىرىفتە قىلماق ئۈچۈن، بۇتلارنىڭ ئىچىدە سۆزلەر.» بەس، ئول بۇتخانەگە بارىپ، تەۋراتنى ئوقۇپ، دۇئا قىلىپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، ئول دېۋنى بۇ ئۆيدىن يىراق قىلغىل.» بەس، ئاندىن بىر قارا سەگ چىقىپ، فەرياد قىلىپ، يەرگە چۆكۈپ كەتتى. پادشاھ ئانى ۋەيران قىلدۇردى. ئول دىندا ئۆلدى، ئاتى سەئد، كۇنيەتى ئەبۇ ھەرەب، لەقەبى تۇببەئ ئەردى. ئۈچ ئوغلى بارئەردى. بىرى ھۇسسان، يەنە بىرى ئۆمەر، يەنە بىرى زەرئە؛ بۇلار كىچىك ئەردىلەر. پادشاھ بولمادىلەر. بەنى كەھمەدىن رەبىئە بىننى ئەننەسىر ئاتلىغ بىر كىمەرسە پادشاھ بولدى. ئول جوھۇدنىڭ دىنىدا ئەردى.

دەستان
قىسسەئى رەبىئە بىننى ئەننەسىر
ئەل - لەھىمى

قاچانكىم، رەبىئە بىننى ئەننەسىر تەختغە ئولتۇردى ئەرسە، جوھۇدلارنىڭ دىنى تېخى زىيادە رەۋاجلىغ بولدى. داد - ئەدل بىرلە مۈلكدارلىق قىلدى. رەبىئەنىڭ ھەم فەرزەندلەرى كىچىك ئەردى. سەئدنىڭ ئۈچ ئوغلىنى فەرزەندلەرى بىرلە ئاسرار ئەردى. نەچەند يىل ئۆتتى ئەرسە، بىر كېچە تۇش كۆردى. ھەمە ئالىم ۋە كاھىنلارنى يىغدى. ئەيدى: «مەن نېچۇك تۇش كۆرۈپدۇرمەن، تەئبىرى نەدۇر؟» بۇلار ئەيدىلەر: «بۇ تۇشنىڭ، تەئبىرىنى شەققە، سەتىھ ئاتلىغ ئىككى ئۇستاد كاھىن باردۇر، ئۇلاردىن ئۆزگە بىلمەگەي.» پادشاھ ئول ئىككى كىشىگە كىشى ئىبەردى. ئەۋۋەل سەتىھ كەلدى ئەرسە، ئانىڭدىن سوردى. سەتىھ ئەيدى: «بىر قاراڭغۇلۇقنى كۆردۇڭ. ئاندىن بىر قارا يۇزلۇك چىقىپ كېلىپ يەرگە تۇشتى، ئانىڭدىن ئوت ساچىلىپ يەمەن خەلقىنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلدى.» پادشاھ ئەيدى: «راست ئەيدىڭ، ئەمدى تەئبىرىنى ئەيغىل.» سەتىھ ئەيدى: «ھەبەشدىن بىر پادشاھ خۇرۇج قىلىپ، يەمەننىڭ مۈلكىنى ئالىپ، خەلايىقغە قەھر قىلغاي؛ بۇ دىن - ۋە جوھۇدلارنى نابۇد قىلغاي. ھەبەش پادشاھى ۋە سىپاھلارى بۇ يۇرتغە غالىب بولغاي.» پادشاھ يەنە

ئەيدى: «ئاندىن كېيىن نە ھادىسە بولۇر؟» سەتھ ئەيدى: «ئاندىن كېيىن سەيف زۇلىيەزەن ئاتلىغ بىر كىمەرسە پەيدا بولۇپ، ھەبەشنىڭ مۈلكىنى ئالۇر، ئانى ھەم ئۆلتۈرۈرلەر. ئەرەبدىن بىر پەيغەمبەر زۇھۇر قىلۇرلەر، تازا دىن ـ شەرىئەت كەلتۈرۈرلەر، تەمامى ئەرەب ئول دىندا بولۇرلەر. يەمەندە ھەم ئول دىن قىيامەت باقى قالۇر.» بەس، ئەرتەسى يەنە بىر كاھىن كەلدى، ئانىڭدىن سوردى. ئول ھەم بۇ تەرىقە جەۋاب بەردى. پادشاھ قورقۇپ، پەرزەندلەرىنى ئىراقغە ئەجەم پادشاھى شافۇرنىڭ قاشىغە ئىبەردى. بۇ ئۆمەر ئەددىنىڭ ئەۋلادى ئەردى. ئۆزگە ئەۋلادىنى ھەيرەگە ئىبەردى. نەچەند يىلدىن كېين ئۆلدى ئەرسە. ئەۋلادىدىن يەمەند ھىچكىم يوق ئەردى. ئول تۇببەئنىڭ ئوغلانلارى چوڭئۇپ ئەردى، ئۇلۇغى ھۇسسان، ئەھلى يەمەن ئانى پادشاھ قىلدىلەر.

دەستان
قىسسەئى ھۇسسان بىننى تۇببەئ بۇرادەرلەرى بىرلە

قاچانكىم، ھۇسسان تەختغە ئولتۇردى ئەرسە، ئاتاسىنىڭ تەمامى سىپاھ ـ لەشكەرى ئاڭا يىغىلدىلەر. ئانى تۇببەئ ئەسغەر ئاتادىلەر. بەش يىل پادشاھ بولدى ئەرسە، شام، ھىجاز، ئەرەبكە بارماقنى ئارزۇ قىلدى. سىپاھ ـ لەشكەرى ئانچە مەنئ قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «يەمەننىڭ پادشاھلىغى قولۇڭدىن كېتەر.» باۋەر قىلمادى. بەس، لەشكەر تارتىپ، بۇرادەرى زەرئەنى يەمەندە قويۇپ، شامغە يۈردى. يەمەن لەشكەرى شام، روم، ئەجەم پادشاھلارىدىن ۋە ئۇلارنىڭ شۇجائەتلىك لەشكەر ـ سىپاھلارىدىن قورقۇپ، ئەندىشە قىلىپ، ناچار بارۇر ئەردىلەر. بەس، شامغە ياۋۇق زەمىنى جەزىرەگە يەتتىلەر ئەرسە، لەشكەر ئىتتىفاق قىلىپ، ھۇسساننىڭ ئىنىسى ئۆمەرگە ئەيدىلەر: «سەن ھۇسساننى ئۆلتۈرگىل، بىز سىنى پادشاھ قىلىپ، ھەممەمىز ساڭا بەيئەت قىلالى، يەمەنگە يانالى.» ئۆمەر بۇ سۆز بىرلە ئاغاسىنى ئۆلتۈردى، يانىپ كېلىپ، يەمەن تەختغە ئولتۇردى. بەس، نەچەند كۈن ئۆتتى ئەرسە،

ئۆيقۇسى قاچىپ، ئاغرىغ بولدى. تەبىبلەر ھەرچەند داۋا قىلدىلەر ياخشى بولمادى. ئۆلۈمالار ئەيدىلەر: «بۇرادەرىنى ئۆلتۇرگەننىڭ جەزاسىغە خۇدانىڭ ئەزابى بۇدۇر.» بەس، ئۆمەر لەشكەردە سۆز ئۆرگەتكەن ۋە مەسلەھەت كۆرسەتكەن سەردارلارنى تۇتۇپ ئۆلتۇردى. ئۆزى ھەم ئول ئاغرىغدا ئۆلدى. بەس، ئانىڭ ئەۋلادىدىن خۇنسە ئاتلىغ بىر كىمەرسە، يەمەننىڭ پادشاھلىقىنى تەسەررۇف قىلدى. نەچەند يىل ئۆتتى ئەرسە، زۇلۇم ـ سىتەم پەيدا قىلدى. لەۋۋات قىلماقنى بۇنياد قىلدى. يەمەندە ھىچ پادشاھزادە ئوغۇل قالمادىكىم، ئانىڭ بىرلە فەساد قىلدى. ھىچ ئوغۇللار خاتۇن ئالالماس ئەردىلەر، تا ئەۋۋەل ئاڭا ئىلتىپ بارماغۇنچە. بەس، خەلايىق بىسىيار تەڭ بولدىلەر. ئانىڭ بىر راۋاقى بار ئەردىكىم، فەساد ئىشلارنى ئاندا قىلۇر ئەردى. قاچانكىم فەسادىدىن فارىغ بولۇپ، راۋاقدىن باشىنى چىقارىپ، مىسۋاك قىلۇر ئەردى، دەربانلار بىلىپ ئىشىكنى ئاچار ئەردى. بەس، ئاخىر بىر كۇن ئىشتتىكىم، ھۇسساننىڭ زەرئە ئاتلىغ بىنەھايەت خۇشرۇي بۇرادەرى بارئەرمىش. ئاڭا كىشى ئىبەردى ئەرسە، زەرئە بىلدىكىم فەساد قىلغالى ئالىپ بارۇر. بەس، بىر ئىتتىك پىچاقنى ھەمراھ قىلدى. بەس، زەرئەنى ئول راۋاقغە ئالىپ كىرىپ، ئىشىكنى ئەتتىلەر. ئول پادشاھ زەرئەگە قەسد قىلدى. زەرئە ئەيدى: «ئەي پادشاھ، مىنىڭ بىرلە بەدكارلىق قىلماغىلكىم، مىنىڭ ئاتام ۋە ئاغام پادشاھ ۋە تاجدار ئەردىلەر. سەندىن مەن پادشاھلىقغە لايىق ۋە سەزاۋارراق ئەردىم. قولۇمنى يىغدىم، ساڭا رىزا بەردىم. مىنى قويا بەرگىل، مىنىڭ نەسلىم ئۆلۈغدۇر.» باۋەر بولمادى. سىياسەت قىلىپ ئەيدى: «ئەگەر مىنىڭ فەرمانىمنى تۇتماساڭ دەربانلارغە ئەيتۇرمەن، باشىڭنى كىسەرلەر.» بەس، زەرئە پىچاق تارتىپ، پادشاھنىڭ قۇرساقىنى ياردى، باشىنى كەستى. قولىدىن مىسۋاكنى ئالىپ، دەرىچەدىن باشىنى چىقارىپ، مىسۋاك قىلدى ئەرسە، دەربانلار ئىشىكنى ئاچتىلەر. زەرئە چىقىپ كەتتى. دەربانلار كىرىپ، پادشاھنى بۇ ھالدا كۆردى، خەلقنى ئاگاھ قىلدىلەر. تەمامى خەلايىق شادلىق قىلىپ، زەرئەنىڭ ئارقاسىدىن يۇگۇردىلەر. ئانى تاپىپ، پادشاھلىقغە سەن لايىقدۇركىم، بۇ فاسىقدىن سەن خەلاس قىلدىڭ دەپ، ئانى تەختغە ئولتۇرغۇزدىلەر. تەمامى سىپاھ ـ لەشكەر ئاڭا يىغىلدىلەر. ئول جوھۇد ئەردى، ئانى زى نەۋۋاس دەرئەردىلەر. يەمەن پادشاھلارىدا ئانىڭدىن

ھەيبەتلىك ۋە جەببار پادشاھ يوق ئەردى. ئۆزىگە يۇسۇف ئات قويدى. نەچچەند يىل ئۆتتى ئەرسە، زەمىنى نەجرانغە لەشكەر تارتىپ باردى. ئۇلار تەرسا ئەردى، جوھۇد دىنىغە كەلتۇردى. بىر قۇدۇغ قازدۇرۇپ، ئانى ئوت قالاپ قىزىتىپ، جوھۇدنىڭ دىنىغە كىرمەگەنلەرنى ئاڭا سالۇر ئەردى. ئەسھابى ئۇخدۇدكىم، ھەق تەئالا قۇرئاندا خەبەر بېرىپدۇر. بۇ زۇنەۋۋاسدۇر.

نەجران مەۋسىل ۋە ئىراقنىڭ ئاراسىدا بىر شەھەردۇركىم، ھەمە بۇتپەرەستدۇرلەر.

دەستان
قىسسەئى ئەھلى نەجران

بىلمەك كېرەككىم، نەجران خەلقى ھەمە بۇتپەرەست ئەردىلەر. ئۇلارنىڭ تەرسا بولماقىغە بائىس ئول ئەردىكىم، ئۇلارنىڭ شەھەرلىرىنىڭ تاشىدا بىر خورمە دەرەختلەرى بار ئەردى. ھەر يىل ئىيد قىلۇر بولسەلەر ئول دەرەختنى ئۇلۇغ مەتائلار بىرلە يۆرگەپ، ياساپ، تەمامى بۇتلارنى ئانىڭ تۇبىدە قويۇپ، ھەمە خەلايىق ئاندا يىغىلىپ، ئانى چۆيىرۇلۇپ، تەۋاف قىلۇر ئەردىلەر. بىر دېۋ بۇلارغە دەرەخت ئىچىدىن سۆزلەپ، ئەمىر - فەرمان بۇيرۇر ئەردى. ئانىڭ سۆزىنى - فەرمانىنى ئىشتىپ يانار ئەردى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس.س. نىڭ ھەۋارىلەرىنىڭ ئەۋلادىدىن ئافىمون ئاتلىغ بىر ھەۋارى ئەرەبكە كەلدى. خەلقنى ئاشكارا دەئۋەت قىلالماس ئەردى. كەنتدىن كەنتكە يۇرۇپ، كۇندۇزى كەسب قىلىپ، ھالال يەپ، كېچە خۇداغە ئىبادەت قىلۇر ئەردى. بىر كۇنى يالغۇز كېتىپ بارۇر ئەردى. جەمئى خەلقلەر يولۇقۇپ «سەن خوجەسىدىن قاچغان قۇل سەن» دەپ تۇتۇپ، نەجرانغە ئالىپ كېلىپ بىر كىمەرسەگە ساتتى. ئول ئادەم ئافىمۇنغە بىر ئۆي بەردى. كۇندۇز ئول ئادەمگە خىزمەت قىلىپ، كېچە خۇداغە تائەت - ئىبادەت قىلۇر ئەردى. بىركۇنى ئول ئادەمنىڭ كۆڭلىگە يەتتىكىم، ئافىمون كېچە ئۆيىدە نە ئىش قىلۇر. بەس، كېچە كېلىپ، بىر شىكافدىن قارادى ئەرسە، كۆردىكىم، يارۇغلۇقدۇر، چىراغ گۇمان قىلدى. ئافىمون نەماز ئۆتەپ، ئىنجىل ئوقۇپ تۇرادۇر. ئول ئادەم

ئۆينى چىراغسىز يارۇغلۇق كۆرۈپ قورقتى. ئەرتەسى ئەيدى: «ئەي ئافىمۇن كېچە نەماز ئۆتەپ، بىرنەرسە ئوقۇر ئەردىڭ. سەن قايسى دىندادۇرسەن؟» ئەيدى: «ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نىڭ دىنلەرىدەدۇرمەن، ئىنجىل ئوقۇرمەن.» ئول ئەيدى: «مېنىڭ دىنىمدىن ئوبدانمۇدۇر؟» ئافىمۇن ئەيدى: «سېنىڭ باتىلدۇر. ئول بۇتلار ۋە دەرەخت خۇدا ئەمەسدۇر.» بەس، ئول ئادەم بۇ سۆزنى خەلققە ئەيتتى. خەلق يىغىلىپ كەلدىلەر، ئىمان كەلتۇردىلەر. ئافىمۇن ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نىڭ شەرىئەتلەرىنى ئەيتۇر ئەردىلەر. ئۇلار قوبۇل قىلۇر ئەردى. ئافىمۇن ئەيدى: «مەن سىزلەرگە ئول دەرەختنى نابۇد قىلىپ، بىر دەلىل كۆرسەتەي.» ئۇلار ئەيدى: «نە خوبدۇركىم، بىزگە تېخى ھەم رەۋشەن زاھىر بولغاي.» بەس، ئافىمۇن ئول دەرەختنىڭ تۇپىگە چىقىپ، دۇئا قىلدى. ھەق تەئالا ئول دەرەختنى يەردىن يۇلۇپ تاشلادى. ئول خەلق بۇتلارىنى ئوشاتىپ، بىتەمام ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نىڭ دىنلەرىغە كىردىلەر. ئافىمۇننى ئازاد قىلدى. ھەمە نەجران خەلقى تەرسا بولدىلەر. بۇلارنىڭ ئۇلۇغى سامىن ئاتلىغ ئەردى. ئانىڭ بىر ئوغلى ئابدۇللاھ ئاتلىغ ئەردى. ئانى ئافىمۇنغە شاگىرد بەردى، تاكى ئىنجىل تەئلىم بەرگەي. چەندان يىل ئەرگەشتى. ئافىمۇن ئىسمى ئەئزەمنى بىلۇر ئەردى. ھەرنەۋئ ھاجەتكە دۇئا قىلسە رەۋا بولۇر ئەردى. بەس، ئابدۇللاھ ئافىمۇندىن دەرخاست قىلدىكىم، ئىسمى ئەئزەمنى ئۆرگەتكەي. ئافىمۇن ئەيدى: «سەن كىچىكسەن. قورقارمەنكى نالايىق ئىشغە ئوقۇپ، ھىلاك بولغايسەن. ۋەگەرنە ئىنجىلدا باردۇر.» ئابدۇللاھ نەۋمىد بولدى. ئىشتكەن ئەردىكىم، ئىسمى ئەئزەم ئوتغە كۆيمەس. بەس، بىر كۇنى يالغۇز ئولتۇرۇپ، ئىنجىلدىن ئىسمى ئاللاھنى تەمام ئالدى ۋە كاغەزگە پۈتۈپ ئوتغە سالدى، ئىسمى ئەئزەم ئوتدا كۆيمەدى ئەرسە، ئالىپ ئافىمۇن قاشغە كەلدى. ئافىمۇن ئەيدى: «تاپىپسەن. ئەمدى ناپىسەند، نالايىق ئىشغە ئوقۇماغىل، ياخشى ساقلاغىل. ھىلاك بولماغايسەن.» بەس، ئابدۇللاھ ئاخىر ئافىمۇننىڭ ئورنىدا بولدى. ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. نىڭ دىنلەرىنى بەرپا تۇتار ئەردى. ھەربار دۇئا ھاجەت بولسە، ئول دۇئا قىلسە رەۋا بولۇر ئەردى. ئەھلى نەجران دىنى تەرسادا مەھكەم بولدىلەر.

بەس، بىرئادەم ئىككى ئوغلى بىرلە يەمەندىن كەلدى. ئەھلى نەجران

ئانى تۇتۇپ، جوهۇدلۇقدىن ياندۇرماقغه قەسد قىلدىلەر، ئەگەر تەرسا بولماساڭ ئۆلتۇرۇرمەن دەپ تۇردىلەر ئەرسە، ئىككى ئوغلى ئۇنامادى، ئانى ئۆلتۇردىلەر. ئاتاسى تەرسا بولدى، ئانى قويا بەردىلەر. بەس، ئول ئادەم ئىشىنى پۇتكەزىپ، يەمەنگە ياندى ئەرسە، تەرسالىقدىن تاندى. بۇ ۋاقىئەنى زۇنەۋۋاسغه ئەيدى ئەرسە، غەزەب قىلىپ، تەۋراتدىن ئاند ئىچتىكىم، لەشكەر تارتىپ نەجرانغه بارىپ، كەلىسا ـ ئىبادەتخانەلەرىنى بۇزۇپ، هەركىم تەرسا دىنىدىن ياناماسا ئانى كۆيدۇرمەسەم. بەس، ئەللىك سەككىز مىڭ لەشكەر بىرلە نەجرانغه يۈزلەندى. ئول ئەسهابى ئۇخدۇدكى، هەق تەئالا قۇرئاندا لەئنەت ئىبەرىپدۇر. ئول تايىفه بۇدۇر. بەس، زۇنەۋۋاس نەجرانغه كېلىپ، تەمامى كەلىسا ـ مەسجىدلەرىنى ۋەيران قىلىپ، خەلقنى جوهۇدلۇقغه تەكلىف قىلىپ، قوبۇل قىلماغانلارنى تاغنىڭ باشىدىن تاشلادىلەر. ئابدۇللاهنى هەم بۇ قاتاردا تاشلادىلەر ئەرسە، سەلامەت قالىپ، زۇنەۋۋاسنىڭ ئالدىغه كېلىپ، تەرسالىقغه ئىندەدى. زۇنەۋۋاس ئانىڭ باشىغه بىر هەربە سالدى ئەرسە، باشى يارىلىپ ئۆلدى. ئانى دەفن قىلدىلەر. ئاندىن كېيىن، قۇدۇغ قازدۇردى، كەڭ، بىر نەيزه بويى چۇقۇر؛ ئانى ئوتۇنغه توشقازىپ، ئوت قالاپ، جوهۇد بولماغانلارنى ئاڭا سالدۇردى. تا يىگىرمە مىڭ كىشىنى كۆيدۇردى. ئۆزگەلەر هەمە قاچتىلەر. نەجراندا هىچ ئادەم قالمادى. زۇنەۋۋاس نەجران شەهەرىنى تەمام ۋەيران قىلىپ، يەمەنگە ياندى. ئول زۇنەۋۋاسدىن يەمەن پادشاهلىقى هەبەش پادشاهلارىغه قالدى.

دەستان
قىسسەئى يەمەن مۇلكى هىمیەر پادشاهـ لارىدىن هەبەش پادشاهلارىغه يۆتكەلگەن ۋاقىئەسى

كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، زۇنەۋۋاس ئەهلى نەجراننى ئۆلتۇرگەندە، دەۋش ئاتلىغ بىر تەرسانىڭ «سۇئىلۇبان» دەپ بىر ئاتى بار ئەردى. ئاڭا مىنىپ قاچغان ئەردى. ئانى «دەۋش زۇ ـ سۇئىلۇبان» دەر ئەردىلەر. بەس، زۇنەۋۋاس

يەمەنگە ياندى ئەرسە، دەۋش نەجرانغە كەلدى. قاچغان خەلق ھەمە يىغىلدىلەر. دەۋش ئەيدى: «سىزلەر بۆ مەسجىد كەلىسانى ئاباد قىلىڭلار. مەن تا بۆ كىنەنى ئالماغۆنچە ئارام ئالماسمەن» دەپ، ئاتىغە مىنىپ، كۆيدۆرگەن ئىنجىلنىڭ ئەجزا ۋەرەقلەرىنى ئالىپ، قەيسەرى روم قاشىغە باردى. زۆنەۋۋاسنىڭ ئەھلى نەجرانغە قىلغان زۆلۆم - بىدادىنى ۋە نەجراننى خەراب قىلىپ، مەسجىد - كەلىسالارنى ۋەيران قىلغاننى بىر - بىر بەيان قىلدى؛ ئىنجىلنىڭ ئەجزا ۋەرەقلەرىنى ئالدىدا قويدى ئەرسە، قەيسەرنىڭ تەمامى ئەئزاسىغە ئاتەشى غەزەب تۆتاشتى؛ بىسيار غەمكىن بولدى. ئەيدى: «زۆنەۋۋاس يەمەنگە يانماسدا كەلمەدىڭ، ۋەگەرنە مەن لەشكەر تارتىپ بارىپ، ئانىڭ دادىنى بىرۆر ئەردىم. ئەمدى نە قىلايىم، يول يىراق، ئارادا دەشت - بايابان تولاراق. ئاندا لەشكەرنىڭ بارماقى دىشۋاردۆر. مەسلەھەت ئولدۆركىم، ھەبەش پادشاھى تەرسادۆر. ئاڭا نامە ئىبەرگەيمەن، زۆنەۋۋاسنىڭ دادىنى ئول بەرگەي.» بەس، نىجاشىغە نامە پۆتۆدى، ئىنجىلنىڭ ۋەرەقلەرى بىرلە نامەنى دەۋشغە بەردى. دەۋش نامەنى ئالىپ، ھەبەشكە كەلدى. ئول نامەنى ۋە ئىنجىلنىڭ ۋەرەقلەرىنى نىجاشىنىڭ ئالىدا قويدى. نىجاشى نامەنى ئوقۆپ، ئەھلى نەجراننىڭ ھالىغە يىغلادى. تەمامى ھەبەش خەلقى يىغىلىپ، ماتەمدار بولدىلەر. بەس، لەشكەردىن يەتمىش مىڭ مەردۆجەنگىنى ئىلغاپ، ئاربات ئاتلىغ بىر سەردارىنى ئۆلارغە سىپەھسالار قىلىپ، يەمەنگە بۆيرۆدى.

يەمەننىڭ شەھەرلەرى بىسيار ئەردى. تەمامى جەھاننىڭ ئابادراقى ئول شەھەرلەر ئەردى. ئول شەھەرلەردىن ئەدەن، ھەزەرى مەۋت دەرياننىڭ لەبىدە ئەردى. بەس، لەشكەرلەر ئول دەريادىن ئۆتتىلەر ئەرسە، زۆنەۋۋاس خەبەر تاپىپ، ھەمە يەمەننىڭ پادىشاھلارىغە نامە ئىبەردىكىم، دۆشمەنلەر بىنەھايەت غالىب - قەۋىدۆر. ھەر قايىسىڭلار لەشكەر يىغىپ ھازىر بولۆڭلار، ھەر شەھەرگە يۆزلەنسە، ئىتتىفاق بىرلە تەقابىل بولۆڭلار ۋە ھەلاك قىلىڭلار.» بەس، تەمامى شەھەرلەردە لەشكەر يىغدىلەر. زۆنەۋۋاس بەش مىڭ كىشى بىرلە زەمىنى سەنئادا ئولتۆردى؛ يۆز مىڭ ئاچقۆ يىغدۆردى. بەس، ئاربات دەريادىن ئۆتۆپ، شەھەرى ھەزرەتى مەۋتغە كەلدى ئەرسە، زۆنەۋۋاس نامە ئىبەردىكىم: «مەن سىنىڭ بىرلە جەڭ قىلىپ، يەمەن

خەلقىنىڭ قانىنى تۆكمەسمەن. بىلۈرمەنكىم، پادىشاھى ھەبەش مەندىن مۈلك ۋە مال قەسد قىلۇر. ئەگەر مال تەلەب قىلسە، تەمامى خەزىنەلەرنىڭ ئاچقۇسىنى يىغدۇرۇپدۇرمەن، ئانى بەرگەيمەن؛ ئەگەر مەقسۇدى مۈلك بولسە، سىنىڭ ئالدىڭغە بارغايمەن، تەمامى مۈلك - سىپاھ - لەشكەرنى ساڭا تاپشۇرغايمەن. ئەگەر بۇيرۇساڭ پادىشاھى نىجاشىنىڭ خىزمەتىگە بارغايمەن. ئەگەر ئىختىيار قىلساڭ سىنىڭ خىزمەتىڭدە تۇرغايمەن.» ئاربات ئەيدى: «تا پادىشاھدىن ئىجازە بولماي، ساڭا ھىچ ئىشنى بۇيرۇماسمەن.» بەس، ئاربات نىجاشىغە بۇ مەزمۇندا نامە ئىبەردى. نىجاشى بىسيار شاد بولۇپ، ئارباتغە نامە ئىبەردىكىم: «تەمامى مۈلك - مالنى تەسەررۇف قىلىپ، ئۆزىنى ماڭا ئىبەرگىل.» بەس، ئاربات زۇنەۋۋاسغە نامە ئىبەردىكىم لەشكەر بىرلە پادىشاھ سۆزۈڭنى قوبۇل قىلىپدۇر. بەس، زۇنەۋۋاس تەمامى ئاچقۇلارنى يۈكلەپ، ھەزەرى مەۋتغە كەلدى. ئارباتنى سەنئاغە ئالىپ كەلدى. ئاندا ھەرنە خەزىنە - ئەمۋال بار ئەردى، ئانى تاپشۇردى. ئەيدى: «ئۆزگە شەھەرلەرگەنج - خەزىنەلەرىغە كىشى ئىبەرگىل، تاكىم ھەر شەھەرنىڭ خەزىنەلەرىنى تەسەررۇف قىلىپ، ئۆزى تەختدە ئولتۇرۇپ، مال - خىراجىنى ساڭا ئىبەرگەي.» بەس، ئاربات شەھەرلەرگە كىشى بۇيرۇدى، لەشكەرى پەراكەندە بولدى ئەرسە، زۇنەۋۋاس تەمامى شەھەرلەرگە نامە ئىبەردىكىم: «ھەر شەھەرگە بارغايلەر ئول شەھەردە ئولتۇرۇڭلار.» بەس، ئاربات لەشكەرىنى شەھەرلەردە جەڭ قىلىپ، ئۆلتۇردىلەر. ئاربات ئاگاھ بولۇپ، قاچىپ نىجاشىنىڭ قاشىغە كەلدى. نىجاشى يەنە يۈزمىڭ لەشكەر يىغىپ، ئەبرەھە ئەسسەباھ ئاتلىغ بىر كىشىنى سەردار قىلىپ ئىبەردى. بۇ لەشكەرلەر دەريادىن ئۆتۈپ، ھەزەرى مەۋتغە كەلدىلەر ئەرسە، زۇنەۋۋاس بىلدىكىم ئەمدى چارە يوقدۇر. بەس، بىر ياخشى ئاتى بار ئەردى، ئاڭا مىنىپ دەرياغە كىردى، ئاندا غەرق بولدى. ئەبرەھە زەمىنى سەنئاغە كىلىپ تۈشتى. ھەمە يەمەن شەھەرلەرىنى ئالىپ، پادىشاھلارىغە قەھر قىلىپ، تەمامى ھەبەش خەلقىنىڭ فىساسىنى ئالدى. تەرسالىق دىنىنى ئاشكارا قىلىپ، كەلىسالارنى بىنا قىلدى. جوھۇدلىق دىنىدىن يانماغانلارنى جىزيەگە قويدى. ئىككى يىل يەمەندە تۇردى. نىجاشىغە خىراجنامە ئىبەرمەدى ئەرسە، گۇمان قىلدىكىم، ئەبرەھە ئۆزىچە پادىشاھ بولۇپ، مەندىن يۈز ئۆيرۈپدۇر. بەس، نامە ئىبەردىكىم ئەمدى

مۇندا كەلسۇن. ئەبرەھە جەۋاب ئەۋەردىكىم: «مەن بۇ مۇلكنى سېنىڭ ئۈچۈن بىسيار قاتتىغ جەڭ ۋە زەربى شەمشەر بىرلە قولغە كەلتۈردۈم. ئەگەر مەن يانسام بۇ مۇلك قولدىن چىقادۇر. بىر كىشى ئەۋەرگىل، تاكىم ئاڭا تاپشۇرۇپ، دەرگاھىڭغە بارغايمەن.» بەس، نەجاشى تۆرت مىڭ كىشى بىرلە ئارباتنى ئەۋەردى. بەس، ئارىبات ھەزەرى مەۋتغە كەلدى ئەرسە، ئەبرەھە ئالدىغە چىقتى ۋە ئەيدى: «نە ئىشغە كەلدىڭ؟» ئەيدى: «سەندىن مۇلكنى ئالىپ، سېنى پادىشاھ دەرگاھىغە ئەۋەرگەلى كەلدىم.» ئەبرەھە ئەيدى: «ئەگەر مۇلكنى بەرمەسەم نە قىلۇرسەن؟» ئاربات ئەيدى: «جەڭ قىلۇرمەن، تاكىم بۇ لەشكەرىم بىرلە تەمام ئۆلەرمەن.» ئەبرەھە ئەيدى: «لەشكەرنى ئۆلتۈرمەك ھاجەت ئەمەسدۇر. ئىككۆلە جەڭ قىلالى. ئەگەر سەن مېنى ئۆلتۈرسەڭ مۇلك ساڭا بولسۇن؛ ئەگەر مەن دەست تاپسام، ماڭا بولسۇن.» بۇ قەۋلغە مۇقەررەر قىلىپ، بىر كۈننى قەرار قىلدىلەر. بەس، ۋەئدە گاھلەرى يەتتى ئەرسە، ئەبرەھە بىر قۇلغە ئەيدى: «مەن ئاربات بىرلە جەڭگە تۇرسام، سەن كەمىنگاھدا پىنھان تۇرۇپ، ئانى ئۆلتۈرگىل.» بەس، ئول كۈنى ئىككى تەرەفدىن لەشكەرلەر يىراقدىن نەززارە قىلىپ تۇردىلەر. ئول قۇل پىنھان كەمىنگاھدا ئەردى. بەس، ئاربات ئەبرەھەگە بىر زەرب سالدى، باشىدا دېۋۇلغا بار ئەردى، ئانىڭدىن ئۆتۈپ باشىغە كارگەر بولدى ئەرسە، ئول كۈندىن بارى «ئەبرەھە ئەل ـ ئەشرەم» ئاتاندى. ئەبرەھە ئارباتقە ھەربە سالدى ئەرسە، ئول قۇل كەمىنگاھدىن چىقىپ، ئارباتنى بىر زەرب بىرلە ئۆلتۈردى. ئارباتنىڭ لەشكەرى پەراكەندە بولدى؛ بەئزى دەرياغە غەرق بولدىلەر ۋە بەئزى سەلامەت ئۆتۈپ نەجاشىغە كەلدىلەر.

دەپدۇرلەر: ئەبرەھە ئول قۇلغە ۋەئدە قىلغان ئەردىكىم: «ئەگەر ئارباتنى ئۆلتۈرسەڭ، ھەرنە تىلەسەڭ بەرگەيمەن.» بەس، ئەبرەھە ئەيدى: «نە تىلەرسەن؟» قۇل ئەيدى: «ھەر قىز بالاكىم كۈيۈگە بېرۈرلەر، ئەۋۋەل ماڭا كەلتۈرگەيلەر.» ئەبرەھە ئەيدى: «بۇ بېغايەت يامان ئىشدۇر، مۇندىن ئۆزگە نەرسەنى تىلەگىل.» ئول ئەيدى: «مۇندىن ئۆزگەنى تىلەمەسمەن.» ئەبرەھە ئەيدى: «مەن سۆزۈڭنى قوبۇل قىلدىم. ئەمما يەمەندە ئەرەنلەر باردۇر، سېنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆزلەرىنى سەندىن خەلاس قىلۇر.» بەس، يەمەندە ھەركىم قىزىنى كۈيۈگە بەرسە، ئەۋۋەل ئاڭا كەلتۈرۈر بولدىلەر، تا بىر يىل بۇ تەرىقەدە ئۆتتى. ئاخىر بىر كىمەرسە ئول قۇلنى ئۆلتۈردى، خەلقنى ئانىڭدىن

قۇتغاردى.

قاچانكى، ئارباتنىڭ خەبەرى نېجاشىغە يەتتى ئەرسە، ئاند ئىچتىكىم: «تا ئەبرەھەنىڭ قاننى تۆكمەگۈنچە ئارام ئالماغايمەن، ئۇل دىيارنىڭ تۇفراقىغە قەدەم قويماي تىنماغايمەن.» بەس، لەشكەر يىغدى. بۇ خەبەر ئەبرەھەگە يەتتى ئەرسە، بىلدىكىم، ئاڭا بەرابەر بولالماس ۋە يەمەن خەلقى ياۋەرلىك قىلماس. بەس، نېجاشىغە ئەلچى ئىبەردى ۋە ئۆزرەلەر ئەيدىكىم: «مەن ۋە ئاربات بىر پادىشاھنىڭ بەندەسىدۇرمىز. ئۇل سىزنىڭ فەرمانىڭىزنى يەتكۈردى. مەن ئەيدىم: بىر ئاي ئامان بەرگىل، تا سىپاھ ـ لەشكەرنى ساڭا تاپشۇرۇپ، يول ياراغىمنى قىلدۇرۇپ، پادىشاھنىڭ دەرگاھىغە بارالى، دىسەم، ئامان بەرمەدى ۋە مېنى بىخەبەر چىرلاپ، يۈزۈمگە ھەربە سالدى. بىر قۇلۇم ھەمراھ ئەردى، ئۇل بىر ھەربە بىرلە ھىلاك قىلدى. ئاڭا رىزا بەرمەدىم. ئەگەر ئىككى بەندە بىرى بىرىگە مىكر قىلسە، ھەق تەئالا مەككارنى نابۇد قىلۇر. ئۇل بەندەڭدۇرمەنكىم دەرگاھىڭدا ئەردىم. ھەر ۋەقت بەندەئىـــى فەرمانىڭدۇرمەن. لېكىن ھالا بارسام، مۈلك قولۇمدىن چىقادۇر ۋە يەنە قولغە كەلتۈرگەلى بولمايدۇر.» نېجاشى فىكر قىلدىكىم: يەنە لەشكەر ئىبەرمەككە بىسيار مال لازىمدۇر، لەشكەرنى يەمەنگە يەتكۈرمەكدە دەريادا خەتەر كۆپدۇر. بەس، ناچار ئۆزرىنى قوبۇل قىلدى ۋە كىشى ئىبەردى: «مەن ئەبرەھەنىڭ قاننى تۆكمەككە، ئۇل دىيارنىڭ تۇفراقىغە قەدەم قويماققە ئاند ئىچىپ ئەردىم.» بەس، ئەبرەھە تومۇرىدىن قان ئالدۇرۇپ، بىر قاچاغە ئالدى ۋە بىرمۇنچە تۇفراق بىرلە نېجاشىغە ئىبەردى. ئەيدى: «بۇ مېنىڭ قانىمدۇر، مۇنى تۆككىل، بۇ تۇفراققە قەدەم قويغىل، تاكىم ئاندىغە ۋەفا قىلغان بولغايسەن.» بەس، نېجاشى ئەبرەھەدىن خۇشنۇد بولدى ۋە يەمەنىنـــىڭ پادىشاھلىقىنى ئاڭا قويدى.

دەستان

ئەبرەھە مەككەنى خەراب قىلغالى فىل ئالىپ بارىپ ئۆزىنىڭ ھىلاك بولغانى

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، قاچانكى نېجاشى يەمەن مۈلكىنـــى ئەبرەھەگە تاپشۇردى ئەرسە، بىنەھايەت شاد بولۇپ، شۈكرانەسىگە تەسەددۇقلەر بەردى، ھەرشەھەردە كەلىسالار بىنا قىلدى. ئۆزى شەھەرى سەنئادا ئەردى ئاندا

نېجاشى نامى بىرلە كەلسا ئەتتۇردىكىم، بىنەھايەت ئۇلۇغ؛ ئانى تۆرت يىلدا تەمام قىلدى، ئالى ئەردى، ئول كەلسانىڭ سۆرەتىنى كاغەزگە تارتىپ، نېجاشىغە نامە ئىبەردىكىم: «مېنىڭ گۇناھىمنى ئۆتۈپ، رەھىم - شەفقەتىڭنىڭ شۇكرانەسىغە ئانىڭدا بۇ سۆرەتلىك كەلسايى ئالى قىلىپدۇرمەن. ئەرەب خەلقىنىڭ تاشدىن ئەتكەن بىر ئۆيى بارئەرمىش، ئانى خۇدانىڭ ئۆيى دەپ، ھەج - تەۋاف قىلۇر ئەرمىشلەر. بۇ كەلسا ئانىڭدىن ئوبداندۇر. ئەرەبلەرگە فەرمان قىلسام، ھەج تەۋافنى مۇندا قىلسە، تاكى پادىشاھغە جاۋىدانە فەخر - شارافەت بولغاي.» بەس، بۇ سۆز نېجاشىغە بىسيار خۇش كەلدى. تەمامى تەرسا، جوھۇدلارغە فەرمان قىلدىكىم، ھەج نەمازنى ئاندا قىلغايلەر. بەس، شام، روم، يەمەن ھەر يەردىكىم تەرسا، جوھۇدلار بولسەلەر ئاندا كەلدىلەر، قۇربانلىق قىلىپ، ھەج قىلۇر بولدىلەر. بۇ خەبەر جەھاندا فاش بولدى. قەيسەرى روم ھەم نەزرۇ نىيازلارنى ئىبەرىپ، نېجاشىغە نامە ئىبەردىكىم: «سېنىڭ سىپەھدارىڭ يەمەندە بىر ئىش قىلىپدۇركىم، بارچە نەرسەدىن ساڭا ئول ياخشىدۇر. ھىچ پادىشاھنىڭ مۇنداغ فەخر - شەرافەتى يوقدۇر.» نجاشى بىسيار شاد - خۇررەم بولدى.

بەس، ئەرەبدىن ئەبرەھە قاشىدا ئىككى بۇرادەرى بار ئەردى، بەنى سەلىمدىن؛ ئۇلۇغى مۇھەممەد بىننى خۇزائى، كىچىكى قەيس بىننى خۇزائى. بۇلار ئەرەبلەرنىڭ ئۇلۇغلارىدىن ئەردىلەر. بۇلارغە ئەرەبدە تەڭلىك ۋە قاتتىغلىق يۈزلەنىپ، ئۆز جەمائەسى بىرلە ئەبرەھەنىڭ قاشىغە كېلىپ ئەردىلەر. ئەبرەھە بۇلارنى ياخشى ئاسراپ، پېش كەلگەن ئەردى. بەس، ئەبرەھە مۇھەممەد بىننى خۇزائىغە بىسيار ئىنئاملار قىلىپ، ئەرەبنىڭ پادىشاھلىقىنى بېرىپ، باشىغە تاج كىيدۇرۇپ، مەككەگە بۇيرۇدى ۋە ئەيدى: «بارىپ، ئەرەب خەلقىغە بۇ كەلسانى ھەج قىلغالى بۇيرۇغىل، مەككەنىڭ تەۋفىدىن ياندۇرغىل. ئۇلارغە بۇ كەلسانى تەئرىف - تەۋسىف قىلغىل. ئۇلارنىڭ بۇت بىرلە ئالۇدە قىلغان ئۆيلەرىنى مەزەممەت قىلغىل.» بەس، مۇھەممەد خۇزائى ئىنىسى قەيس بىرلە مەككەگە يۈردى. ئول ۋەقت مەككەنىڭ سەردارى ئابدۇلمۇتتەلىب ئەردى. بەس، مۇھەممەد خۇزائى بەنى كىنانە قەبىلەسىغە كەلدى ئەرسە، ئۇلار غۇررە ئاتلىغ بىر كىمەرسەنى ئالدىغە چىقاردىلەر. ئول مۇھەممەد خۇزائىنى بىر ئوق بىرلە ئۆلتۈردى. قەيس

قاچىپ بارىپ، ئەبرەھەگە خەبەر قىلدى. ئەبرەھە ئەندىشە قىلدىكىم، ئۇل ئۆيلەرىنى ۋەيران قىلسام ۋە بەنى كىنانەنى تەمام ئۆلتۈرسەم، ئۆزگە ئەرەبلەر ئۆزىچە مۇندا كەلگەيلەر. بەس، يەمەننىڭ تەمام لەشكەرىنى يىغدى، تا ئەللىك مىڭ لەشكەر جەمئى بولدى. بۇ خەبەر ئەرەبىستانغە يەتتى ئەرسە، بىركىممەرسەنى يەمەنگە ئىبەردىلەر. ئۇل كىمەرسە ئۇل كەلىساغە كەلدى. دەربانلار ئانى بىگانە كۆرۈپ، كىرگەلى قويمادىلەر. ئۇل ئەيدى: «ئەرەبكە خەبەر كېلىدۇركىم، پادشاھ بىر مەسجىد ئېتىپدۇر، ئانى تاۋاف قىلغالى خەلقنى بۇيرۇپدۇر. مېنى ئىبەردىلەر، تا ئانى كۆرۈپ بارىپ، ئۇلارغە خەبەر قىلغايمەن. ئۇلار ھەم كېلىپ، تەۋاف - ھەج ئەدا قىلغايلەر.» بۇ سۆزنى ئەبرەھەگە ئەيدىلەر. ئەبرەھە بۇيرۇدىكىم، كەلىسانى كۆرسەتتىلەر. ئۇل كىمەرسە ئۇل كەلىساغە كىردى ئەرسە، كۆردىكىم، ئالەمدە ئانداغ نەرسە يوقدۇر. چەندان دۇرر - گەۋھەر، لەئل - جەۋاھىرلار، ئالتۇنلارنى سەرف قىلىپدۇرلاركىم، ھەددى نەھايەتى يوق. ئاندا نەمازغە تۇردى، نالە-تەزەررۇئ قىلدى. رۇخسەت تىلەدىكىم، كېچە ئاندا تۈنەگەي. رۇخسەت بەردىلەر. كېچە ئاندا بولدى ئەرسە، سەھەر ۋەقتىدە تەھارەت سىندۇرۇپ، نەجاسەتىنى كەلىسانىڭ مىھرابىغە سۇۋاپ، قاچىپ كەتتى. قاچانكىم، خەلق نەمازغە كىردىلەر، ئۇل ھالنى ئەبرەھەگە خەبەر قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «ئەرەبلەر ئۇل ئادەمنى بۇ ئىشغە ئىبەرگەن ئىكەنلەر.» بەس، ئەبرەھە ئاند ئىچتىكىم، تا ئەرەبلەرنىڭ ئۆيىنى ۋەيران قىلىپ، ئىچىگە قەباھەت قىلماغۇنچە ئارام ئالماغايمەن.»

نېجاشىنىڭ مەھمۇد ئاتلىغ بىر فىلى بار ئەردىكىم، ھەبەشدە ئاندىن ئۇلۇغ فىل يوقدۇر، ھەمە فىللار ئانىڭدىن قاچار ئەردى. ئۇل فىلنى ھەرجەڭگە ئالىپ بارسەلەر زەفەر تاپار ئەردى. بەس، ئەبرەھە نېجاشىغە بۇ خەبەر - ۋاقىئەلەرنى ئەيتىپ، ئۇل فىلنى تەلەب قىلىپ، كىشى ئىبەردى. نېجاشى ئۇل فىلنى ئىبەردى. بەس، ئەبرەھە لەشكەر تارتىپ مەككەگە يۈردى. قاچانكىم، ھىجازغە كەلدى ئەرسە، ئاندا زۇنەفەر ئاتلىغ بىركىمەرسە بار ئەردى، بىسيار دىلاۋەر، مەردانە ۋە تولا لەشكەرلەر بىرلە جەڭ قىلغان ئەردى يىگانە؛ خەلقلەر ئاڭا فەرماندار ئەردىلەر. ئابدۇلمۇتتەلىبغە دوستلۇقى بار ئەردى. بەس، بۇ - زۇنەفەر ئەرەبدىن ئون مىڭدىن تولاراق لەشكەر بىرلە

ئەبرەھەنىڭ ئالدىغە چىقتى. ئەبرەھە جەڭ قىلىپ، زۇنەفەرگە شىكەست بېرىپ، بىسيار ئەرەبلەرنى ئۆلتۈردى؛ زۇنەفەرنى ئەسىر قىلدى. زۇنەفەر نالە - فەرياد قىلىپ ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، مېنى ئۆلتۈرگەندىن ساڭا ھېچ سۇد يوقدۇر. مېنى ساقلاغىل، تا بىر خىزمەتكە ياراغايمەن.» ئەبرەھە ئۆلۈم گۇناھىنى ئۆتۈپ، ئەسىرلىك بىرلە ساقلادى. ئاندىن ئۆتۈپ، مەككەگە ياۋۇق يەتتى ئەرسە، بەنى جەئىم نەفىل ئاتلىغ بىر كىمەرسە ئۇن مىڭ مەردجەنگى بىرلە ئالدىنى توستى. ئول ئىككى قەبىلە ئەردى. بىرىنى شەھران دەرئەردىلەر، يەنە بىرىنى ھەش ئاتار ئەردىلەر. نەفىل بۇ ئىككى قەبىلەگە سەردار ئەردى. بەس، ئەبرەھە بىرلە جەڭ قىلىپ، شىكەست تاپتى؛ نەفىلنى ھەم ئەسىر قىلدى. نەفىل ھەم ئامان تىلەدى. ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، ماڭا ئامان بەرگىل، مېنىڭ جەمائەم ئەللىك مىڭ ئۆيلۈك كىشىدۇر. مېنىڭ گۇناھىمنى ئۆتۈپ، ھەمەسىنى ئۆزۈڭگە بەندە قىلغىل، مەككەنىڭ دەشت - بايابانلارىدا رەھبەر بولغايمىز. يولچىسىز بۇ بايابانلاردىن ئۆتكەلى بولماس.» ئەبرەھە ئانىڭ ھەم گۇناھىنى ئۆتتى. بەس، ئاندىن ئۆتۈپ، تايىفغە يەتتى. بۇ ئىككى جەڭ خەبەرىنى ئىشىتىپ، ھېچكىم ئالدىغە چىقمادىلەر. تايىف سەردارى مەسئۇد بىننى مۇغەيس ئەردى. ئول تايىف ئۇلۇغلارىنى باشلاپ، ئالدىغە قول باغلاپ چىقتى. ئەبرەھە ئۇلارغە ئىلتىفاتلار قىلىپ، يول باشچى تىلەدى ئەرسە، بىركىمەرسەنى قوشۇپ بەردىلەر. بەس، ئەبرەھە مەككەگە يۈزلەندى ئەرسە، مەككە خەلقى بىسيار قورقتىلەر. تەمامى ئابدۇمۇتتەلىبنىڭ قاشىغە يىغىلدىلەر. تەدبىر - مەسلەھەت سوردىلەر. ئابدۇلمۇتتەلىب ئەيدى: «مېنىڭ بۇ ئادەمگە بەرابەر بولغالى قۇدرەتىم يوقدۇر. قاچانكىم ياۋۇق يەتسە، تاغلارغە چىقىپ كەتكەيمىز. بۇ ئۆي خۇدانىڭدۇر، ئول ھەمەگە غالىب، قۇدرەتلىكدۇر. ئەگەر خاھلاسا ئۆيىنى دۇشمەندىن ساقلار، ئەگەر ئىرادە قىلسە دۇشمەننى غالىب ۋە مۇسەللەت قىلۇر.»

ئەبرەھە تايىفدىن يۈرۈپ، مۇفلىس دىگەن يەرگە تۈشتى ئەرسە، ئەبۇ رىئال ئۆلدى، ئاندا دەفن قىلدىلەر. ھالا ھەركىم ئاندىن ئۆتسە، ئاڭا لەئنەت ئوقۇرلەر ۋە گۆرىغە تاش ئاتارلەركىم، تاشلار تاغدەك تۆدە - تۆدە بولۇپدۇر. بەس، ئەبرەھە مەقسۇد ئاتلىغ بىر كىشىنى ئەللىك مىڭ كىشى بىرلە بۇيرۇدىكىم، تاكىم مەككەگە كىرمەي، ئەتراف - جەۋانىبدىن مال -

چھارپايلارنى كەلتۈرگەي. بەس، ئۇل تەمامى چھارپايلارنى كەلتۈردى. ھەر ئادەمكىم يولۇقسە ئەسىر قىلدى. ئاندا ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ ئىككى يۈز تىۋەسى بار ئەردى. بەس، ئەبرەھە شىبانلارنىڭ بىرىدىن سورىدى: «مەككىيلەر جەڭ قىلۇرمۇ؟» ئۇل ئەيدى: «مەككەنىڭ سەردارى ئابدۇلمۇتتەلىبدۇر. ئۇل ئەيتۇركىم، جەڭ قىلماڭلار، شەھەرلەرنى قويۇڭلار، قايداغ خاھلاسا قىلغاي.» بەس، ئەبرەھە خەببات ئاتلىغ بىر كىمەرسەنى مەككەگە ئىبەردى. ئەيدىكىم: «مېنىڭ سىزلەرگە ھىچ ئىشىم يوقدۇر. كەئبەنى ۋەيران قىلماقغە ئاند ئىچىپ ئەردىم، ئۇل جەھەتدىن كېلىپدۇرمەن. مەندىن ئەمىن بولۇڭلار.» «سەردارىنى ئالىپ كەلگىل، تا كۆرگەيمەن.» بەس، خەببات مەككەگە باردى، ئەبرەھەنىڭ پەيام - پەيغامىنى يەتكۈردى. ئابدۇلمۇتتەلىبنى ئالىپ ئەبرەھەگە كەلتۈردى. ئۇل كېچە ئابدۇلمۇتتەلىبنى ئالىپ، زۇنەفەر ۋە نەفىل قاشىغە تۈشۈردى. ئابدۇلمۇتتەلىب ئەيدى: «ئەي زۇنەفەر، ماڭا ھىچ ياۋەرلىك قىلۇر ئىھتىمالىڭ بارمۇ؟» زۇنەفەر ئەيدى: «نېچۈك قىلايكىم، ئەسىرۇ بەندەدۇرمەن. لېكىن ئۇل فىلبان بىرلە دوستدۇرمەن. ئاڭا ئەيتسام، سېنىڭ ياخشى سۈفەتىڭنى پادىشاھغە يەتكۈرۈر.» بەس، زۇنەفەر فىلبانغە ئابدۇلمۇتتەلىبنى ستايەش قىلدى، ئانى پادىشاھغە يەتكۈرمەكنى دەرخاست قىلدى ۋە ئەيدى: «ئابدۇلمۇتتەلىب تەمامى ئەرەبنىڭ سەييىدىدۇر. ھەمە ئەرەبلەردىن سەخىدۇر. قىلمەسەل، ئەگەر قاتتىغ شامال چىقسە، بىر تىۋەنى قۇربانلىق قىلىپ، خەلقغە بېرۇر. ئەگەر ھەۋا گەرمىراق بولسە ھەم تىۋە قۇربانلىق قىلۇر، خەلقغە بېرۇر. ئۆزى شىكارىدۇركىم، تاغلاردا قۇشلارنى، ۋەھشىلەرنى سەيد قىلىپ، سەگ ۋە دەررەندەلەرگە مەنفەئەت يەتكۈزۈر. ئانى مۇئەززەمۇنناس ۋەس - سەبا ئ ئاتارلەر.» بەس، ئۇل فىلبان ئەرتەسى ئەبرەھەگە ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ ئەۋساف - ئەتۋارىنى بەيان قىلدى. ئەبرەھە بۇيرۇدىكىم، چەشن مەجلىس قىلدىلەر. ئەبرەھەگە تەخت قويدىلەر، ئانىڭدىن ئۆزگە كىشى تەختدە ئولتۇرماس ئەردى. بەس، ئەبرەھە ئابدۇلمۇتتەلىبنى ئۆزىدىن پەست ئولتۇرماقنى خاھلامادى. ئەگەر تەختدىن تۈشۈپ ئولتۇرسە، سىپاھ - لەشكەرلەر قورقۇپ تەختدىن تۈشتى دىگەيلەر دەپ، بۇ ئەندىشەدە، ئارقەسىدە تەخت قويدۇردى، تەمامى سىپاھ - لەشكەرلەر بىرلە جا - بېجا ئولتۇردى ئەرسە، ئابدۇلمۇتتەلىبنى چىرلادى، ئانى تەختدە ئولتۇرغۇزدى.

ئابدۇلمۇتتەلىب ياخشى سۆرەتلىك ۋە ياخشى قامەتلىك ئەردى. ئانى كۆردى ئەرسە، بىسيار دوست تۇتتى. كۆڭلىدە قەسد قىلدىكىم، خانەئى كەئبەنى ۋەيران قىلماقنى مۇڭا ئۆتۈپ يانغاي. بەس، ئابدۇلمۇتتەلىبغە ئەيدى: «نە هاجەتىڭ بار؟» ئەيدى: «ئىككى يۈز تىۋەمنى ئالىپدۇرلەر، بۇيرۇساڭ تاكى ياندۇرۇپ بەرگەيلەر.» ئەبرەهە ئەيدى: «دەرىغا! مەن سىنى تەمام ئەقل - فەراسەتدە كامىل گۇمان قىلىپ ئەردىم، غەلەتدۇر ئىكەن. مەن خانەئى كەئبەنى ۋەيران قىلغالى كېلىپ ئەردىم. سەندىن لازىم ئەردىكى، مەندىن ئانى تىلەگەي ئەردىڭ، تاكى مەن ساڭا بەخش قىلىپ يانغاي ئەردىم. ساڭا چەندان مال ئەتا قىلۇر ئەردىم. ساڭا، فەرزەندلەرىڭگە تا قىيامەت فەخر بولۇر ئەردى. سەن مېنىڭ ئالدىمدا ئۆز قەدر - قىممەتىڭنى سىندۇردۇڭ.» ئابدۇلمۇتتەلىب ئەيدى: «ئول تىۋەلەر مېنىڭدۇركىم، ئانى تىلەمەكىم لازىمدۇر. ئول ئۆينىڭ ئىگەسى باردۇركىم غالىب ۋە تەۋانادۇر. ئەگەر خاهلاسا سەندىن ساقلار.» بەس، ئەبرەهە ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ تىۋەلەرىنى بۇيرۇدى. ئول تىۋەلەرىنى ئالىپ مەككەگە ياندى. خەلقغە ئەيدى: «ئۆزۈڭلارنى تاغقە ئالىڭلار، شەهەرنى خالى قىلىڭلار!» ئۆزى جەمائەسىنى ۋە تىۋەلەرىنى ئالىپ، كوھى هەراغە چىقتى. تەمامى خەلق تاغلارغا تارقادىلەر. خانەئى كەئبە خالى قالدىلەر. ئەبرەهە مەككەگە كېلىپ تۈشتى. ئەرتەسى ئول فىلى مەهمۇدنى باش قىلىپ، هەمە فىللارنى خانەئى كەئبەغە بۇيرۇدى. تاكى فىللار خانەئى كەئبەنى، شەهەر ئۆيلەرىنى ۋەيران قىلغاي. بەس، ئول فىلى مەهمۇد هەرەمگە يەتتى ئەرسە، توختاپ تۇردى؛ تەمامى فىللار هەم تۇردىلەر. هەرچەند تۆمۈر چوماقلار ۋە تاياقلار بىلەن سوقتىلەر، هەرگىز تەبرەمەدىلەر. بەس، هەق تەئالا قۇشلارنى ئىبەردىكىم، قارلۇغاچدەك ئول قۇشلار دەريانىڭ لەبىگە بارىپ، ئىككى ئاياغى ۋە تۇمشۇقىدا ئۈچ پارە لاي ئالىپ، هەۋاغە چىقتى. هەق تەئالا دەۋزەخنىڭ قىزىغلىقىنى ئاندا يەتكۇردى ئەرسە، ئول لاي تاش بولدى؛ ئول قۇشلار هەۋادا لەشكەرنىڭ ئۆزەسىگە كېلىپ تۇردى؛ ئول تاشلارنى ئول بىباك - ئەۋباشلارنىڭ ئۆزەسىگە سالا باشلادىلەر. هەر تاشكىم ئۇلارنىڭ بىرىگە تەگدى، تەمام ئەئزاسىغە ئوت تۇتاشتى، قاپارىپ خارىش پەيدا بولدى. ئول لەشكەرلەر ئۆز بەدەنىنىڭ مەشغۇللۇقىدا، ئالەمدىن بىخەبەر، يەمەن، شام، مەشرىق تەرەفىگە قاچا

باشلادىلەر. لەشكەرلەر تارقادىلەر ئەرسە، فىللارنى ئالىپ ياندىلەر. ھەركىمگەكى ئول تاش تېگىپدۇر، ئۆلدى. ئول زۇنەفەر ۋە نەفىل ئۆلاردىن قۇتۇلۇپ، مەككەنىڭ تاغلارىغە چىقتى. ئابدۇلمۇتتەلىبغە ۋە ئەھلى مەككەگە خەبەر قىلدىلەر. ھەمە مەككەگە كەلدىلەر. ئاندىن كېيىن ئابدۇلمۇتتەلىبنى تەمامى ئەۋلادى بىرلە ئىلگەركىدىن ئۇلۇغ بىلدىلەر. ئەيتۇر ئەردىلەر: خۇداي تەئالانىڭ ئۆيىگە كەلگەن لەشكەر ۋە فىللارنى بۇ ياندۇردى؛ ھەركىم بۇلارغە يامان قەسد قىلسە، خۇداي تەئالا ھىلاك قىلۇر.

بۇ رىۋايەت شۇبۇ كىتابنىڭ رىۋايەتىدۇر. ئەمما تەفسىر كىتابلارىدا كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ئول تاشكىم ئۆلارغە تەگدى، شول سائەت ئۆلدىلەر. مال ـ ئەمۋاللارى ئۆلارغە غەنىمەت قالدى ۋە يەنە بىر رىۋايەتدە، نەجاشى ئۆزى كېلىپ ئەردى، ئاتى ئەسۋەد بىننى مەقسۇد ئەردى. ئەھلى ھەبەش ھەر ئۇلۇغ پادشاھنى نەجاشى ئاتار ئەردىلەر. ئول لەشكەرىدە مەھمۇد ئاتلىغ بىر فىل بار ئەردى. ئانداغكى، ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇر، تەفسىرى بۇدۇر: ئايا، كۆرمەدۇڭمۇ ـ بىلمەدىڭمۇ پەرۋەردىگارىڭ ئەسھابى فىلغە نە قىلدىكىم، ئۆلارنىڭ مىكر ـ تەدبىرىنى ئۆزىگە زىيان قىلمادىمۇ؟ ئۆلارغە جەمئى قۇشلارنى ئىبەرىپ، لاي ۋە پالچىقدىن تاشدەك پىشقان خىشتلارنى ياغدۇردى؛ بەس، ئۆلارنى مال يەپ قىلغان گىيادەك نابۇد قىلدى. بەس، ئەيتىپدۇرلەر: نەجاشى تەمامى ھەبەش لەشكەرى بىرلە كېلىپ ئەردى. ۋاقىئە ئانداغ ئەردىكىم، ئەبرەھە شەھەرى سەنئادا نەجاشى ئاتىغە ئول كەلىسانى ئەتتۇردى ئەرسە، ئەتراب ـ جانىبدىن خەلايىق كۆرگەلى كېلۇر بولدىلەر. بەس، نەچەند روزگار بۇ تەرىق ئۆتتى ئەرسە، بىر تايىفە سوداگەرلەر كېلىپ، ئوتۇن يىغىپ، ئوت قالادى؛ كېچەسى كۆچۈپ كەتتى ئەرسە، شامال چىقىپ، ئول كەلىساغە ئوت ئالدى. خەلق يىغىلىپ ھەرچەند سەئى قىلدىلەر، ئوتنى پەست قىلالمادىلەر. ئول كەلىسا تەمام كۆيۈپ قالدى. ئەرتەسى، ئەبرەھە ئول كارۋانلارنىڭ ئارقەسىدىن كىشى ئىبەرىپ، ئالىپ كېلىپ، «سىزلەرنى ئەرەبلەر بۇ ئىشغە ئىبەرىپ ئىكەن» دەپ، ئۆلارنى مال ـ ئەمۋاللارى بىرلە كۆيدۇردى. بۇ خەبەر نەجاشىغە يەتتى ئەرسە، ئاند ئىچتىكىم، خانەئى كەئبەنى ۋەيران قىلغاي. بەس، ھەبەشنىڭ لەشكەرىنى ئول فىلى مەھمۇد بىرلە ئالىپ كەلدى. ئەبرەھە ھەم ھەمرا ئەردى. چۇن، مەككەگە كەلدى ئەرسە،

ئابدۇلمۇتتەلىب ئالدىغە چىقىپ، تۆۋەلەرىنى تىلەپ ئالىپ، شەھەرنى خالى قىلىپ قويدى. بەنى سەقىفنىڭ مەسئۇد ئاتلىغ بىر ئوغلى نابىينا ئەردى. قىش مەككەدە، ياز تايىفدە ئەردى. ئابدۇلمۇتتەلىبغە دوست ئەردىكىم، ھەربار مەككەگە كەلسە، ئاندا تۈشەر ئەردى. ئول بىسيار ئاقىل ۋە كاردىيدە، تەدبىرلىك، كار ئازمۇدە ئەردى. قاچانكىم، شەھەر تارقادىلەر ئەرسە، ئابدۇلمۇتتەلىب ۋە مەسئۇددىن ئۆزگە كىشى قالمادى. ئابدۇلمۇتتەلىب مەسئۇدغە ئەيدى: «تەمامى خەلق بۇ شەھەردىن كېتىپدۇر، مەن سېنىڭ ئۈچۈن قالىپدۇرمەن. ئەمدى ئەيغىل، نە قىلۇرمەن؟ ئەگەر تاغقە چىقماقنى مەسلەھەت كۆرسەڭ ئالىپ چىقغايمەن؛ ئەگەر تايىفغە بارۇر بولساڭ، تۆۋەگە مىندۇرۇپ، كىشى قوشغايمەن.» مەسئۇدى ئەيدى: «كۆھى ئەبۇ قەيسغە چىقغايمىز، كۆرگەيمىزكىم، ھەق تەئالا بۇلارغە نە ئەزابلارنى ئىبەرۇر؟! كۆڭلۈمگە يېتەدۇركىم، ھەق تەئالا خانەئى كەئبەنى دۈشمەنگە قويماغاي. ئىشتىپدۇرمەنكىم، چەندان پادشاھ ۋە تۈببەئلەر قەسد قىلىپ ھەلاك بولغاندۇر.» بەس، ئىككۆلەن ئەبۇ قەيسغە چىقتىلەر ئەرسە، لەشكەرى نېجاشى مەككەگە كېلىپ تۈشتى. بىلدىكىم، شەھەر خالى قالىپدۇر. ئول كۈن توختادى. مەسئۇد تاغنىڭ باشىدا، ئابدۇلمۇتتەلىبغە ئەيدى: «ئەگەر خۇداي تەئالا خانەئى كەئبەنى سەلامەت تۇتسە، يۈز تۆۋەنى قۇربانلىق قىلماقغە نىيەت قىلىپ، لەشكەر ئاراسىغە قويا بەرگىل، ئول تۆۋەلەرنى ئۆلتۈرگەيلەر، خۇداي تەئالانىڭ ئۇلارغە قەھرى كەلگەي.» بەس، ئابدۇلمۇتتەلىب ئانداغ قىلدى. ئەرتەسى تاغنىڭ باشىدا تاماشاغە تۇردىلەر. مەسئۇد ئەيدى: «ئەي ئابدۇلمۇتتەلىب، باقىپ تۇرغىلكىم نە ۋاقىئ بولۇر.» تۈش ۋەقتى ئەردى. ئابدۇلمۇتتەلىب ئەيدى: «كۆرەرمەنكىم، ھەۋادا بىسيار ئۈششاق قۇشلار پەيدا بولدى.» مەسئۇد ئەيدى: «ياخشى قاراغىلكىم، بۇ دىيارنىڭ قۇشلارىدىنمۇ يا ئەمەسمۇ، قايان بارۇر؟» ئابدۇلمۇتتەلىب ئەيدى: «ئەجەب بىگانە قۇشلاردۇر، دەريا تەرەفىگە بارۇر.» يەنە ئەيدى: «باقىپ تۇرغىل، قايان بارۇر؟» بەس، ئابدۇلمۇتتەلىب بىر سائەت تۇرۇپ ئەيدى: «قۇشلار دەريا لەبىدىن ئۈچۈپ لەشكەرنىڭ تەرەفلەرىگە بارۇر.» مەسئۇد ئەيدى: «ئول قۇشلار ئەمەسدۇركىم، خۇدانىڭ لەشكەرىدۇر. كۆرگىلكىم، نە ئىش قىلۇرلەر.» بەس، ئابدۇلمۇتتەلىب تاماشا قىلىپ تۇردىكىم، ئافتاب سار غاردى ۋە

ئۆلتۈردى، قاراڭغۇ بولدى. ئۇل قۇشلار لەشكەرنىڭ ئۆزەسىدە ئۇچار ئەردى. ئاندىن كېيىن كۆرمەدى. ئۇل كىچە ئىككۆلەن تاغنىڭ باشىدا قوندىلەر. تاكىم سۇلتانى ئافتاب فەرراشلارى مۇلك سەھنىدىن يۇلدۇز تاشلارىنى سۇپۇردى، سىپېھر مەيدانىدا ئالتۇن تانابلىغ چادىرىنى تىكتى، پادىشاھى مىھر نۇر تەختىدە ئولتۇردى ئەرسە، نە ئادەمنىڭ غەۋغاسىنى ۋە نە چھار پاينىڭ ماجراسىنى ئىشىتتىلەر. مەسئۇد ئەيدى: «باقغىلكىم، نە كۆرەرسەن؟» ئابدۇلمۇتتەلىب ئەيدى: «ئۇل قۇشلار كۆرۈنمەس.» مەسئۇد ئەيدى: «نېچۈكدىن غەۋغا ۋە ماجرا ئىشىتىلمەس؟» ئابدۇلمۇتتەلىب ئەيدى: «بىلمەسمەن.» مەسئۇد ئەيدى: «لەشكەرگە بارغايمىز، شايەدكى ھەق تەئالا ھىلاك قىلغاندۇر.» بەس، ئىككۆلە لەشكەرگە كەلدىلەر. كۆردىلەركىم، ھەمە لەشكەر ۋە لەشكەردەكى چھار پاي، جانۋارلار يەكسان ئۆلۈپدۇر، قۇرۇپدۇرلەر. ھەر بىرىگە بىرگىلى مىھر تېگىپدۇركىم، ئاتىنى ئاڭا پۇتۇپدۇرلەر. ئابدۇلمۇتتەلىب قەسد قىلدىكىم ئەھلى مەككەگە خەبەر قىلغاي. مەسئۇد ئەيدى: «شىتاب قىلماغىل. باقغىلكىم بۇلارنىڭ مال - ئەمۋاللار، دىرەم - دىنارلارى قاياندۇر.» بەس، ئابدۇلمۇتتەلىب خەيمە - چادىرلارغە كىرىپ كۆردىكىم جابىجا تۇرۇپدۇرلەر. مەسئۇد ئەيدى: «ئۇل ئۆزۈڭنى ۋە مېنى تەۋانگەر قىل، ئاندىن ئۇلارغە خەبەر قىل.» ئابدۇلمۇتتەلىب ئەيدى: «نە قىلماق كېرەكدۇر؟» مەسئۇد ئەيدى: «ئىككى تېشە كەلتۈرگىل.» ئەرسە، بىرىنى ئۆزى ئالدى، بىرىنى ئابدۇلمۇتتەلىبغە بەردى. ئىككۆلەن ئۇل كۈن كېچەسى بىرلە بىرەردىن ئورا كاۋلادىلەر. ئاڭا ئالتۇن - كۈمۈشدىن ئۆزگە نەرسە يىغمادىلەر. بىرىنى ئابدۇلمۇتتەلىبغە، بىرىنى مەسئۇدغە تەئىن قىلدىلەر. ئانى كۆمۈپ يۇتۇرۇپ، ئاندىن ئابدۇلمۇتتەلىب تىۋەگە مىنىپ، تاغنىڭ تۆپەسىگە چىقىپ، ئەھلى مەككەنى مۇنادى قىلدى. تەمامى ئەھلى مەككە يىغىلىپ كەلدىلەر. ئۇل لەشكەرلەر مال - ئەمۋاللارىنى ئالىپ، تەۋانگەر - دەۋلەتمەند بولدىلەر. يەتتە كۈندىن كېيىن بۇلار ماللارىنى ئاچىپ ئالدىلەر ئەرسە، يامغۇر ياغىپ، مەككەدەكى پەلىد - مۇردارلارنى ئاقىتىپ، مەككەنى پاك - پاكىزە قىلدى. تەمامى ئەرەب ۋە ئەھلى مەككە ئابدۇلمۇتتەلىبدىن قورقتىلەر. تەرس - ھەيبەت پەيدا بولدى، «سۇككانى بەيتۇللاھ ۋە ئەھلى ھەرەمۇللاھ» ئاتادىلەر. خەلايىقغە ئانچە تەرس ۋە ھەيبەت

پەيدا بولدىكىم، مەككەدىن شام، ھەبەش ۋە يەمەنگە كارۋان بارسە، تىۋەسىگە مەككەنىڭ دەرەختىدىن بىر شاخ يا لىباسىدىن بىر پارچە چەكمەن باغلاسا، ھىچ ئوغرى - قاراقچىلار قەسد قىلماس ئەردى.

قاچانكىم، بۇ خەبەر يەمەنگە يەتتى ئەرسە، ئەبرەھەنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئەردى، ئۇلۇغى مەسرۇق كىچىكى يەكسۇم ئەردى. يەكسۇمنى ئۆز ئورنىدا قويۇپ، سىپاھ - لەشكەرنى ئاتا تاپشۇرۇپ ئەردى. بەس، يەكسۇم تەختغە ئولتۇردى، ھەمە سىپاھ ئاتا بەيئەت قىلىپ، ئانىڭدىن كېيىن بۇرادەرى مەسرۇق پادىشاھ بولدى. مۇنىڭدىن سەيف زۇليەزەنگە قالدى. ئاربات يەمەنگە كەلگەن زەمانىدىن تا مەسرۇقدىن سەيف زۇليەزەن ۋەقتىغە يەتمىش ئىككى يىل كەچتى. بۇ يىللاردا ھەبەشدىن تۆرت پادىشاھ ئۆتتى: بىرى ئارباتكىم تەختدە ئولتۇرۇپ ئۆلدى، ئىككىنچى ئەبرەھە، ئۈچۈنچى يەكسۇم، تۆرتۈنچى مەسرۇق.

دەستان
قىسسەئى سەيف زۇليەزەن

كەلتۈرۈپدۇرلاركىم، زۇليەزەن يەمەندە ھەمىيەر پادىشاھلارىدىن ۋە تۈببەئنىڭ ئەۋلادىدىن ئەردى، تەخت - دەۋلەتىدىن ئاجراپ، نازۇ نېئمەتىدىن قالىپ، ئازغە قەنائەت قىلىپ يۈرۈر ئەردى. ئەمما ئۇلۇغ پادىشاھلارنىڭ نەسلى دەپ، خەلقلەر تەئزىم قىلۇر ئەردى. ئاتى قىياز، كۇنيەسى ئەبۇ مەررە، لەقەبى زۇليەزەن. ئانىڭ رەيھانە ئاتلىغ بىر خاتۇنى بار ئەردى، ئىمالىقەنىڭ ئۇرۇغىدىن، ئانى «ئەكلۇل مەرۋ» ئاتار ئەردىلەر. بىنەھايەت خۇشرۇي، ئاقىل، پارسا ئەردى؛ يەمەندە ئانىڭدىن خۇشرۇي كىشى يوق ئەردى. زۇليەزەننىڭ ئانىڭدىن ئىككى ياشدا بىر ئوغلى بار ئەردى، ئاتى مەئدىكەرب، لەقەبى سەيف ئەردى. بەس، ئەبرەھەغە رەيھانەنى خەبەر قىلدىلەر ئەرسە، زۇليەزەننى چىرلاپ ئەيدى: «ئەگەر خاتۇنۇڭنى قويماساڭ سىنى ئۆلتۈرۈرمەن.» بەس، زۇليەزەن ناچار خاتۇننى تەلاق قىلدى. ئەبرەھە ئالدى، ئانىڭدىن ئىككى ئوغۇل تۇغدى. مەسرۇق ۋە يەكسۇم ئول ئەردى.

بەس، زۇلىيەزەن بۇ دەردە يەمەندە تۇرالماي، قەيسەرى رۇم قاشىغا باردى. نەچچەند مەھەل ئاندا تۇردى. قەيسەرگە نام - نەسەبىنى، پادىشاھى ھىمىيەر ۋە ئەۋلادى تۇببەئ ئىكەنىنى، ھال - ئەھۋالىنى ئەرز قىلدى: ئانىڭدىن سىپاھ ۋە ياۋەرلىك تىلەدى، ئاڭا سىپەھسالار بولماق ۋە خىراج بەرمەكنى ئەرز قىلدى. قەيسەر ئەيدى: «مەن ئەبرەھە بىرلە دىنىمىز بىردۇر، بىر - بىرىمىزگە لەشكەر ئىبەرمەسمىز. ئەگەر ساڭا زۇلۇم يەتكەن بولسا، نامە ئىبەرەي، تاكى مۇرادىڭدەك بولغاي.» زۇلىيەزەن ئەيدى: «ئول سىتەمكى ماڭا يېتىپدۇر، سېنىڭ نامەڭ بىرلە بىر تەرەف بولمايدۇر.» بەس، ئاندىن چىقىپ ئەجەم تەرەفىگە يۈزلەندى. بەس، بىھەيرەگە يەتتى ئەرسە، نۇئمان بىننى مۇنزەر پادىشاھ ئەردى، ئەمما ئانۇشىرۋانغە تابىئ. ئانىڭ قاشىغا كىردى. ئاڭا نام - نەسەبى، ئەھۋالىنى بەيان قىلدى ئەرسە، ئول ھىمىيەر پادىشاھلارىدىن رەبىئە بىننى نەسرلەھمىنىڭ ئەۋلادىدىن. زۇلىيەزەننىڭ ئاتا - باباسىنى بىلۇر ئەردى. بەئزىلەر پادىشاھى ئەرەب ئۆمەر بىننى ھىند پادىشاھى ئانۇشىرۋانغە تابىئ ئەردى دەپدۇرلەر.

دەستان

ئەلقىسسە، ئول پادىشاھ زۇلىيەزەنگە ئىلتىفاتلار قىلىپ، ھال سورىدى ئەرسە، ھال - ئەھۋالىنى، قەيسەردىن نەۋمىد يانغانىنى بەيان قىلدى. ئەيدى: «كىسرانىڭ دەرگاھىغە بارماقنى ئىرادە قىلىپدۇرمەن، سەندىن ھەم ياۋەرلىك تىلەرمەن.» پادىشاھى ئەرەب ئەيدى: «مەن ھەر يىلى كىسرانىڭ قاشىغا بارۇرمەن، بىر ئاي تۇرۇپ يانارمەن. مېنىڭ بىرلە ھەمرا بارغىل.» بەس، زۇلىيەزەن ئاندا تۇردى. قاچانكىم، بارۇر ۋەقتى يەتتى ئەرسە، ھەمراھ بولۇپ، كىسرانىڭ دەرگاھىغە باردىلەر. ئول پادىشاھ رەسم خىزمەت ۋە تەئزىم بىجا كەلتۇردى. نەچچەند كۈن زۇلىيەزەندىن ھېچ سۆز چىقارمادى. تاكىم پەردە ۋە ھىجاب كۆتەرىلىپ، تەئام ۋە شەرابدا ئۈنس - ئۇلفەت ئالىشتىلەر ئەرسە، بىر كۈنى زۇلىيەزەننىڭ ۋاقىئەسىنى ئاراغا سالدى. ئانىڭ ئەسلى نەسەبىنى، يەمەندىكى ھال - ھەسبىنى بەيان قىلدى ۋە ئەيدى: «ھالا مېنىڭ بىرلە كېلىپدۇر.» كىسرا بۇيرۇدىكىم، ئاڭا مەجلىس تۈزدىلەر.

ئانوشىرۋانغە ئالتۇن تەخت قويدۇرغانىكەنمەن، تۆرت ئاياغى ياقۇتتىن ئەردى؛ دىبا ۋە زەربافتلار سالدىلەر. ئانوشىرۋاننىڭ تاجى ئانداغ ئەردىكىم، دۇرر - جەۋاھىر، لەئل - گەۋھەرلەر بىرلە مۇرەسسەئ ئەردىكىم، ئاغىرلىقىدىن باشىغە كىيەلمەس ئەردى. لېكىن ئالتۇن زەنجىر بىرلە راۋاقنىڭ تارۇسىغە ئاسىپ قويار ئەردىلەر. ئول زەنجىر خەلقىغە كۆرۈنمەس ئەردى. قاچانكىم مەجلىسىدىن قوپسا، تاجى ئاندا قالۇر ئەردى ۋە ئانى پەردە بىرلە ياپىپ قويار ئەردىلەر. بۇ رەسمنى ئانوشىرۋان چىقارىپ ئەردى. بەس، زۇلىيەزەننى مەجلىسكە ئالىپ كىردىلەر ئەرسە، ئول تاج - تەخت، ئەزەمەت - ئۇلۇغلۇق ۋە ھەيبەتنى كۆرۈپ، ھەيران بولدى؛ ئاياغى تىترەپ يىقىلدى. ئەرەب شاھى ئەيدى: «ئانى تۇتۇڭلاركىم پادىشاھنىڭ ھەيبەتىدىن ھەيران بولدى.» ئول تەختىغە ياۋۇق ئولتۇرۇپ ئەردى، ئاندىن ئۆزگە تەختكە ياۋۇق كىشى يوق ئەردى. بەس، زۇلىيەزەننى ئەرەب پادىشاھى ئۆزىدىن يۇقارى ئولتۇرغۇزدى ئەرسە، ئانوشىرۋان بىلدىكىم ئۇلۇغ كىشىدۇر. بەس، ياخشى سۆزلەر بىرلە نەۋازىش قىلدى، تەختىغە چىرلادى. ئاندىن ھال سوردى ۋە ئەيدى: «نە ھاجەت ئۈچۈن يىراق يولدىن كېلىپسەن؟» بەس، زۇلىيەزەن تەختدىن تۈشۈپ، پادىشاھنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ، سەنا - دۇئالار قىلدى، داد - ئەدل ۋە كەرەم - فەزلىدىن ستايىشلەر قىلدى. ئاندىن، نام - نەسەبىنى ئەرز قىلدى ۋە ئەيدى: «بىز ئانداغ ئەردۇككىم، يەمەننىڭ پادىشاھلارى خىزمەتكار ئەردى. بەس، ھەبەشنىڭ لەشكەرى كېلىپ، مۈلكنى بىزدىن ئالىپ، رەئىيە - فۇقرالارغە زۇلۇم - ستەملەر قىلدى. ئەللىك يىلدۇركىم، بۇ خارلىقغە سەبر قىلۇر ئەردىم. ئاخىر زۇلۇم ئاڭا يەتتىكىم سەبر قىلالمادىم. سىنىڭ مەجلىسىڭنىڭ ھۆرمەتىدىن شەرم تۇتار ئەردىم، ساڭا بەيان قىلغايمەن. ئەگەر ماڭا يەتكەن زۇلۇمنىڭ تەھقىقىنى ئاڭلاساڭ فەزل - كەرەمىڭدىن مېنىڭ فەريادىمغە يېتەرسەن، مېنى ئول بىدادلار زۇلۇم - ستەمىدىن خەلاس قىلۇرسەن. مەن ئۈمىدى تەمام بىرلە دەرگاھىڭغە كېلىپدۇرمەن. فەريادرەسلىك تىلەرمەن. ئەگەر ئۇلۇغلۇقۇڭ ھۆرمەتىدىن فەريادىمغە يېتىپ، ھاجەتىمنى رەۋا قىلساڭ، لەشكەر ئىبەرىپ، پادىشاھلىقىمنى ئالسام، رەئىيەلەرنى زالىملاردىن خەلاس قىلسام، مەملەكەتىڭ مەشرىقدىن مەغرىبغە مۇتتەسىل بولغاي. ئول بىچارەلەرنى بەندەلىكدىن خەلاس قىلىپ، ئەدلىڭدىن ئازاد قىلغان بولۇرسەن.

مىنى ئەۋلادىم بىرلە بەندە قىلۇرسەن.» ئانوشىرۋانغە بۇ سۆزلەر تەئسىر قىلدى، كۆڭلى ئۆرتەنىپ، كۆزىگە ياش ئالدى. زۇلىيەزەن پىر ئەردى. پادشاھ ئەيدى: «ئەي پىر، نە ياخشى سۆزلەدىڭ، كۆڭلۈمنى دەرددىن ئۆرتەدىڭ. مۇقەررەردۇركىم، ستەمرەسىدە سەن. لېكىن سىنىڭ دىيارىڭ مىنىڭ مەملەكەتىمدىن بىغايەت يىراقدۇر، ئارادا دەشت - بايابان ۋە دەريايى مۇخاتىرە تولاراق. مۇندىن ئاڭا لەشكەر ئىبەرمەك مەھز لەشكەرلەرنى ھىلاك قىلماق بولۇر. فىكر بىسيار قىلماق لازىم بولۇر. مىنىڭ تەمامى پادشاھلىقىم، خەزىنە ۋە ئەمۋاللارىم سىنىڭدۇركىم، مۇندا تۇرغايسەن. ئاندىن كۆڭۈل ئۈزگەيسەن. ماڭا شىرىك بولغايسەن.» بەس، بۇيرۇدىكىم، زۇلىيەزەننى ياخشى يەرگە تۈشۈرۈڭلار دەپ، ئون مىڭ دىرەم بۇيرۇدى. زۇلىيەزەن ئول دىرەملەرنى ئالىپ، پادشاھنىڭ قاشىدىن چىقىپ، دىرەملەرنى چاچتى، خەلقلەر تىرىپ ئالدىلەر، ئۆزىگە قالمادى. ئانوشىرۋانغە ئەيدىلەر: «ئول پادشاھزادەدۇركىم، ھىممەتى بەلەنددۇر.» بەس، يەنە بىركۈنى زۇلىيەزەننى چىرلادى ۋە ئەيدى: «ئەي پىر، مىنىڭ ئەتا ۋە كەرەمىمنى خار كۆرۈپ، خەلقغە تاشلادىڭ.» زۇلىيەزەن ئەيدى: «مەن خۇداي تەئالاغە شۇكرانە ئۈچۈن فۇقرالارغە ئىيسار قىلدىم. ماڭا پادشاھ ئىلتىفاتلار قىلدى، مەندىن ھال سوراپ سۆز سۆزلەدى. مىنىڭ دىيارىمدا تاغلار باردۇركىم، ئالتۇن - كۈمۈشلەرنىڭ كانى ئانداۋدۇر. مەن ئۆز مۈلكۈمغە يانسام، پادشاھ ماڭا ياۋەرلىك قىلسا، دەردۇ ھەسرەتىم كام بولسا ياخشى ئەردى.» بەس، پادشاھنىڭ كۆڭلى ئۈۋۈرۈدى. ئەيدى: «سەبىر قىلغىل، تاكى ھاجەتىڭنى رەۋا قىلىپ، خاھىشىڭدەك دىيارىڭغە ياندۇرۇرمەن.» بەس، زۇلىيەزەن بۇ ئۈمىد بىرلە ئون يىل تۇردى، ئاندا ئۆلدى. ئوغلى يەمەندە ئەبرەھەنىڭ قولىدا چوڭۈدى. ئەبرەھە ئۆز فەرزەندىدەك ئاسرار ئەردى؛ سەيف ھەم ئۆز ئاتاسى دەپ بىلۇر ئەردى.

بەس، ئەبرەھە ئۆلدى. يەكسۇم تەختغە ئولتۇردى. بۇرادەرى مەسرۇق بىرلە بەرابەر ئاسرار ئەردى. بەس، تۆرت يىلدىن كېيىن يەكسۇم ئۆلدى، مەسرۇق تەختغە ئولتۇردى. سەيفنى خار كۆردى. بىركۈنى سەيف بىرلە سۆزلەشتىلەر. مەسرۇق ئەيدى: «لەئنەت سىنىڭ ئاتاڭغە.» بەس، سەيف چىقىپ ئاناسى قاشىغە باردى، ئەيدى: «ئاتام كىمدۇر؟» ئول ئەيدى:

«ئەبرەھە.» سەيف ئەيدى: «يالغان ئەيتۇرسەنكم، بۇگۇن مەسرۇق مېنى دەشنام قىلىپ، ئاتاڭغە لەئنەت دەيدۇر. كىشى ئۆز ئاتاسىغە لەئنەت ئىبەرمەس. راست ئەيغىلكم، ئاتام كىمدۇر؟ ۋە گەرنە بۇ شەمشەر بىرلە ئۆلتۇرۇرمەن!» دەپ قولىغە شەمشەر ئالدى. بەس، دەرھال ئاناسى شەمشەرنى ئالىپ، ئەبرەھە ئالغاننى ۋە ئاتاسى كىسرانىڭ قاشىدا ئۆلگەننى بەيان قىلدى. سەيف بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ، ئاناسى بىرلە خوبلاشىپ، كىسرانىڭ دەرگاھىغە يۈزلەندى. ئەۋۋەل قەيسەرنىڭ قاشىغە باردى. ئاتاسى ۋە بۇرادەرى ئۆلگەننى، يەمەن خەلقىدىن زۇلۇم كۆرگەننى ئەرز قىلدى؛ لەشكەر تىلەدى. قەيسەر ئاتاسىغە ئەيتغان جەۋاپنى بەردى. سەيف ئەيدى: «ئەگەر مەن ئاتامنىڭ كەلگەننىنى بىلسەم ئەردىم، ھەرگىز كەلمەس ئەردىم.» ئاندىن، كىسرانىڭ قاشىغە باردى. بىر يىل ئاندا تۇردى. كېچە ئاتاسى قەبرىدە قونار ئەردى. كۇندۇزى ياساۋۇل ۋە دەربانلار بىرلە ئاشنالىق قىلۇر ئەردى. بەس، ئۇلار بىر ئاشنا بولدى. بىلدىلەركىم، ئىل پىر زۇليەزەننىڭ ئوغلىدۇر. بەس، بىر كۇنى يىل باشى ئەردى. سەيف پادشاھنىڭ دەرگاھىدا ئولتۇرۇر ئەردى. كىسرا سارايدىن چىقتى ئەرسە، سەيف قوپۇپ تۇرۇپ ئەيدى: «سەلام پادشاھى بۇزۇرگۋارغە شاھزادەئى زەلىل خاردىنكىم، بىچارە ئۇمىدۋارلىق بىرلە بۇ سارايىنىڭ ئىشىكىدەدۇركىم نە ھالنى كىشى سورغاي ۋە نە ئەرزنى پادشاھغە يەتكۇرەلگەي.» نوشىرۋان ئەيدى: «كىمدۇر؟ سۆزىنى ئالىڭلار.» سەيف ئەيدى: «ئەي پادشاھى ئادىل - دادگىر! مېنىڭ سەندە ھەققى مىراسىم باردۇر. فەزلى كەرەمىڭ بىرلە دادىمنى بەرگىل.» بەس، كىسرا سارايغە كىردى، سەيفنى قاشىغە چىرلادى. ئەيدى: «مەندە نىمە ھەققىڭ باردۇر؟» سەيف ئەيدى: «مەن ئول پىر زۇليەزەننىڭ ئوغلىدۇرمەن. ئول سەندىن لەشكەر ياۋەرلىك تىلەپ، سېنىڭ ۋەئدەڭدىن كۆز تۇتۇپ، ئون يىل دەرگاھىڭدا سەبر قىلىپ تۇردى. ھالا ئۆلدى. ئول ۋەئدەڭ ماڭا مىراس قالىپدۇر.» بەس، كىسرانىڭ مۇڭا رەھمى كەلدى. ئەيدى: «ئەي ئوغۇل، ئەگەر راست ئەيتۇرسەن، سېنىڭ ھالىڭنى كۆرەي، ئاندىن ساڭا جەۋاب بېرەي.» بەس، ئون مىڭ دىرەم ئەتا ۋە كەرەم قىلدى. سەيف ئول دىرەملەرنى ئالىپ چىقتى، ھەمميانىڭ ئاغزىنى يېزىپ، دىرەملەرنى كوچالارغە ساچىپ ئۆيگە كەلدى. ئەرتەسى كىسرا سەيفنى چىرلاپ

ئەيدى: «دىرەملەرنى نېچۈكدىن تۆكتۈڭ؟» سەيف ئەيدى: «سېنىڭ يۈزۈڭنى كۆردۈم، سۆزلەشتىم. ئانىڭ شۈكرانەسىگە تەسەددۇق قىلدىم. ئول دىياركىم مېنىڭدۇر. ھەمە تاش - تۇفراقى زەر - سىيمدۇر. ئەگەر پادىشاھ ماڭا ياۋەرلىك قىلسە، بۇ دىيارنىڭ دەر - دىۋارىنى دىرەم - گەۋھەر قىلۇرمەن.» كىسرا ئەيدى: «گۇۋاھلىق بېرۇرمەنكىم، سەن ئول پىر زۇلىيەزەننىڭ ئوغلىدۇرسەن. سەبر قىل، تا ھاجەتىڭنى رەۋا قىلۇرمەن.» بەس، ئەرتەسى، تەمامى سەردارلارنى يىغدى، ۋەزىر - دانىشمەندلەرنى چىرلادى. ئەيدى: «تەدبىر ئەيتىڭلاركىم، ئول جوۋانمەردكە نە تەرىقە يارى بەرگەيمىز؟ لەشكەرنى مۇنداغ مۇخاتىرەگە ئىبەرمەككە تەدبىردۇركىم، بۇ ئىشنى ئۆددە ئالغاي؟» ھېچكىم جەۋاب بەرمەدى. بىر دانىشمەند ئەيدى: «مەسلەھەت ئولكىم، زىنداندا بىسيار كىشى باردۇركىم، ھەمە ئۆلتۈرمەك ۋاجىب بولغاي خەلقدۇر. ئۆلارنى بۇيرۇغايسەن. ئەگەر زەفەر تاپسا ساڭا بولغاي. ئۆلارنىڭ گۇناھىنى ئۆتكەيسەن.» ئانوشىرۋان ئەيدى: «بىسيار خوبدۇر.» بەس، زىندانلارنى سەرھىساب باردىلەر. سەككىز يۈز ئۆلۈم ۋاجىب بولغان كىشى چىقتى. ھەمەسىنى زىنداندىن چىقارىپ، سەككىز كېمە ئەتتۇرۇپ، ھەركېمەگە يۈز كىشىنى ئولتۇرغۇزدى. لەشكەرىدىن ھارۇن ئاتلىغ سەكسەن ياشلىغ بىر پەھلىۋان بارئەردى، ئانى سىپەھسالار قىلىپ، ئىھسان - ئىنئام ۋە سىلاھى تەمام بېرىپ، سەيفكە تاپشۇرۇپ، رەۋان قىلدى.

قاچانكىم، دەرياغە ئوترا يول يۈردىلەر ئەرسە، ئىككى كېمە غەرق بولۇپ، ئىككى يۈز كىشى ھىلاك بولدى. ئالتە يۈز كىشى بىرلە سەيف ۋە ھارۇن سەلامەت چىقتىلەر. شەھەرى ئەدەنگە يەتتىلەر ئەرسە، مەسرۇقغە خەبەر يەتتى. ئول جاسۇس ئىبەرىپ، بۇلارنىڭ مىقدارىنى ۋە قۇدرەت - ئىقتىدارىنى خەبەر ئالىپ، تەئەججۇب قىلىپ، ھارۇنغە كىشى ئىبەردىكىم: «سەن غەلەت قىلىپسەن، ئول گۇدەك پادىشاھى ئەجەمگە فىرىب بېرىپدۇر. سەن مەرد پىر ۋە زەئىفسەن. ئەگەر مېنىڭ سىپاھىمنىڭ ئەدەدىنى بىلسەڭ ئەردى، مۇنداغ ئازلەشكەر بىرلە كەلمەس ئەردىڭ. ئەمدى، ئەگەر خاھلاساڭ كەلگەن يولۇڭ بىرلە يانغايسەن. يول ئوزۇقۇڭنى بەرگەيمەن. ئەگەر مۇندا تۇرماقنى ئىختىيار قىلساڭ ياخشى ئاسراغايمەن.» ھارۇن جەۋاب بەردىكىم: «پادىشاھ مېنى بىر ئىشغە فەرمان قىلىپدۇر. بىرئاي زەمان بەرگەيسەن. ئاندىن كېيىن

ساڭا جەۋاب بەرگەيمەن.» بەس، مەسرۇق ئامان بەردى. ئەلەفە ۋە قونالغە ئىبەردى ئەرسە، هارۇن قوبۇل قىلمادى، ئەيدى: «ئەگەر ئەلەفە يىسەڭ جەڭ قىلماق هەرام بولۇر، ئانىڭ هەققىنى ساقلاماق ۋاجىب بولۇر.» سەيفكە ئەيدى: «سىنىڭ ئەۋلادىڭدىن نە مىقدار كىشى جەمئ بولۇر؟» سەيف ئەيدى: «چەندان مەردانە سۇۋار يىغىلۇركىم، هەمدىسى سىنىڭ ئىتەكىڭنى تۇتار. ئەگەر زەفەر تاپساڭ هەمەمىز ساڭا سىپاه بولۇرمىز. ئەگەر ئۆلسەڭ هەمەمىز ئۆلەرمىز.» بەس، هارۇن بىسيار شاد بولدى.

بەس، سەيف تەمامى هىمىيەرىلەرغە كىشى ئىبەردى، تاكى ئەللىك مىڭ مەردى جەنگى جەمئ بولدى. بەس، بىرئاي تەمام بولدى ئەرسە، مەسرۇق هارۇنغە كىشى ئىبەردى: «قەرار تەمام بولدى، نىچۈك مەسلەهەت قىلدىڭ؟» هارۇن ئەيدى: «مەسلەهەت جەڭدۇر.» بەس، مەسرۇقنىڭ بىر ئوغلى بار ئەردى. ئاڭا ئەيدى: «ئەي ئوغلۇم، مەن ئۇلار بىرلە جەڭ قىلغالى نامۇس قىلۇرمەن، سەن ئۇلارنىڭ دادىنى بەرگەيسەن.» بەس، ئون مىڭ كىشى بۇيرۇدى. ئەيدى: «ئەگەر زەفەر تاپساڭ تەمامى هىمىيەرىلەرنى ئۆلتۇرگىل، ئەجەم لەشكەرىنى ئەسىر قىل.» هارۇننىڭ هەم بىر ئوغلى بار ئەردى، ئىككۆ تەقابىل بولدىلەر. ئەجەم لەشكەرى تەمامى تىيرانداز ئەردى. يەمەن خەلقى ئوق ئاتالماس ئەردى. بەس، ئەجەم لەشكەرى ئوق ياغدۇردى. يەمەن لەشكەرى قاچغالى تۇردىلەر. بىسيار خەلق ئۆلدى. بەئزىسى يارالىغ بولدى. مەسرۇقىنىڭ ئوغلى ئوق تېگىپ ئۆلدى. هارۇننىڭ ئوغلىنى ئات ئالىپ قاچىپ. هەبەش لەشكەرىگە ئالىپ كىردى، تەمامى لەشكەر يىغىلىپ ئانى هەم ئۆلتۇردىلەر. بەس، مەسرۇق ئوغلىنىڭ دەردىدە ئۆزى جەڭگە ئاتلاندى؛ هارۇن هەم دەردۇ هەسرەتدىن كېمەلەرنى، تەمامى مەتائلارنى كۆيدۈردى، بىر كۈنلۈكدىن زىيادە نەئام ۋە ئوزۇقلارنى دەرياغە قويدى، تەمامى لەشكەرنى يىغدى. ئەيدىكىم: «مەتائىڭلارنى ئول جەهەتدىن كۆيدۈردۈمكى، ئەگەر دۈشمەن بىزگە غالىب بولسە، دۈشمەنگە هىچ نەرسەمىز قالماغاي، نەئام ۋە ئوزۇقلارنى ئول ۋەجهىدىن دەرياغە قويدۇم، هەركىم بىلگەيكى، بىر كۈندىن زىيادە تىرىكلىك يوقدۇر. ئەگەر جەڭ قىلىپ زەفەر تاپساڭلار رىزق روزى، ئازى نىئمەت تاپغايسىزلەر.» بەس، تەمامى بەيئەت قىلدىلەر. مەسرۇق يۈزمىڭ لەشكەر بىرلە راست بولۇپ تۇردى. هارۇن هەم

ئۆزلەشكەرىگە بۇيرۇدى، تاكىم سەف راست قىلىپ، ئوقيالارىنى گەزكىرتىپ تۇردىلەر. هارۇننىڭ ياسىنى كىشى تارتالماس ئەردى. بەس، هارۇن ئوقياسىنى قولغە ئالدى. قاشى كۆزىنى ياپىپ تۇرار ئەردى. ئەيدى: «ماڭا پادىشاھنى كۆرسەتىڭلار!» ئەيدىلەر: «پادىشاھ ئول فىلسوۋاردۇركىم، باشىدا ئالتۇن تاجى باردۇر؛ پېشانەسىدە بىر ياقۇت ئابداردۇركىم ئافتابدەك تابىشى باردۇر.» هارۇن ياقۇتنى كۆردى. ئەيدى: «سەبر قىلىڭلار، ئاستا ئوق ئاتىڭلار!» بەس، بىر سائەت جەڭ قىلدىلەر ئەرسە، مەسرۇق فىلدىن تۈشۈپ، ئاتغە مىندى. يەنە ئەيدى: «ئات ياخشى سوۋارەدۇر.» يەنە بىر زەمان تۇرۇپ ئاتدىن تۈشۈپ خىچىرغە مىندى. هارۇن ئەيدى: «ئەمدى بەختى ياندى، چۈنكى خىچىر ئېشەك نەسلىدۇر، ئېشەك ئۆلاغنىڭ بىئېئتىبارىدۇر. مېنىڭ يايىم قەبزەسىنى ئانىڭ ياقۇتىنىڭ بەرابەرىغە راست قىلىڭلار. مەن بىر ئوق ئاتارمەن. ئەگەر لەشكەر ئورنىدا تۇرسە، بىلىڭلاركىم ئوق خەتا قىلغاندۇر؛ سىزلەر هەم تەبرەمەڭلەر. ئەگەر لەشكەر قوزغالىپ ئاڭا يىغىلسە، بىلگەيسىزلەر ئوق راست تەككەندۇر. سىزلەر هەم يەكبارە تىير باران قىلىڭلار.» بەس، هارۇننىڭ يا قەبزەسىنى ياقۇتنىڭ بەرابەرىگە تۇرغۇزدىلەر ئەرسە، هارۇن ئوق ئاتتى. ئوق خۇدانىڭ فەرمانى بىرلە مەسرۇقنىڭ پېشانەسىگە تېگىپ، خىچىردىن يىقىلدى، ئەجەم لەشكەرى تىيرباران قىلدىلەر. بىسيار خەلق يارالىغ بولدى. هەبەش لەشكەرى قاچتىلەر ئەرسە، ئارقەدىن قوغلاپ ئۆلتۈرە باشلادىلەر. سەيف ئەيدى: «ئەي هارۇن، بۇ لەشكەردە مېنىڭ قەبىلەمدىن پادىشاھزادىلەر بىسيار، بۇيرۇغايسەن تاكىم ئۆلارنى ئۆلتۈرمەگەيلەر.» هارۇن مۇنادى قىلدۇردىكىم: «لەشكەرى هەبەشىدىن ئۆزگەنى ئۆلتۈرمەڭلار!» بەس، ئول كۈن هەبەش ۋە يەمەن خەلقىدىن ئانچە ئۆلتۈردىلەركىم كىشى قالمادى. قان ئارىقلار بولدى. ئەرتەسى، هارۇن شەهەرى سەنئاغە كىردى. تەخت ئۈستىدە ئولتۇردى. سەيف ئالدىدا تۇردى. هەبەشىدىن هەركىمنى تاپتىلەر ئۆلتۈردىلەر. ئاندىن، ئانوشىرۋانغە فەتھنامە ئىبەردىلەر. ئانوشىرۋان جەۋاب ئىبەردىكىم: «مۈلكنى سەيفغە تاپشۇرۇپ ئۆزۈڭ يانغايسەن.» بەس، هارۇن سەيفنى تەختغە ئولتۇرغۇزدى، باشىغە تاج قويدى؛ ئۆزى باشلاپ رەسمى تەئزىم بىجا كەلتۈردى. ئاندىن يانماقنىڭ تەدبىرىگە تۇردى. سەيف هارۇنغە ئىنئام-

ئىھسانلار قىلدىكىم ھارۇن ھەيران قالدى. ئانوشىرۋانغە بىھىساب ۋە بىئەندازە ھەدىيەلەر، خەزايىنلەر تۆھفە قىلدى. ھارۇن كېمە بىرلە ئانوشىرۋاننىڭ دەرگاھىغە ياندى. سەيف شەھەرى سەنئادا بىر راۋاق بار ئەردى، ئاندا قەرار ئالدى. ئول راۋاقنى تۇببەئ ۋە ھىمىيەر پادىشاھلارى بۇنياد قىلغان، ئابا ۋە ئەجدادى ئاندا ئولتۇرغان ئەردى. بەس، سەيف پادىشاھلىقدا بەرقەرار بولدى ئەرسە، ئەرەب، ھىمىيەر ۋە يەمەن لەشكەرى ئاڭا يىغىلدى. ۋە گۇرۇھى ھەبەشلەرنى خادەم - خىزمەتكار قىلدى. ھەمىشە ئالدىدا قول باغلاپ تۇرار ئەردىلەر؛ ئاتلانسە ئالدىدا يۈگۈرۈر ئەردىلەر. ئۇلارغە ئالدىدا يۈگۈرماقدىن ئۆزگە ئىش بۇيرۇماس ئەردى. ئەرەب ۋە ھىمىيەر لەشكەرىگە ھەرشەھەرلەردە ئەمەل - مەنسەبلەر تەئىن قىلدى. زەمىنى ھىجاز، بادىيەدىن خەلايىق مۇبارەكبادلىقغە كېلىپ، شادلىق قىلۇر ئەردى. ئەرەبلەر گۇرۇھ - گۇرۇھ شېئىرلار ئەيتىپ، مەدھ - ستايەشلەر قىلىپ كېلۇر ئەردى، ھەر شائىرغە ئىنئاملار قىلۇر ئەردى. ئابدۇلمۇتتەلىب قۇرەيش ئۇلۇغلارى بىرلە كېلىپ، مۇبارەكبادلىق قىلدى. ئول ئىلتىفات - ئىھسانلار قىلدى.

قاچانكىم، سەيف زۇلىيەزەن تەختگاھى يەمەندە ئولتۇردى، بىتەمام ھەبەشلەرنى ئۆلتۈردى، مەگەر پىر، ناتەۋان ۋە نارەسىدە، بىئىمكان ۋە زىنانى بىدەرمانلار قالدى. بەس، نەچەند يىل ئۆتتى ئەرسە، ئانوشىرۋانغە بىسيار تۆھفە - پىشكەشلەر بىرلە ئەلچى ئىبەردى. ئول نەچەند ھەبەشلەر دەربان - پاسىبان ئەردىلەر، كېچە - كۈندۈز قۇللۇق - بەندەلىك مەقامىدا قول باغلاپ، خىزمەت بىجا كەلتۈرۈر ئەردىلەر. سەيف ئۇلارغە ئىنئام - ئىھسان قىلۇر ئەردى تاكىم ئۇلاردىن ئەمىن بولدى ئەرسە، بىركۈنى شىكارغە ئاتلاندى. ئول ھەبەشلەر ئالدىدا پىيادە يۈگۈرۈر ئەردى. ناگاھ بىر سەيد چىقتى، ئول ھەبەشلەر ئالدىدا سەيدنى قوغلاپ، لەشكەردىن ئاجراب، تەنھا بىر بايابانغە يەتتى ئەرسە، ئول ھەبەشلەر مەھەل تاپىپ، سەيفكە ئولاشىپ ھىلاك قىلدىلەر؛ ھەر تەرەفكە قاچىشتىلەر. ھەر تەرەفدىن ھەبەشلەر خۇرۇج قىلىپ، بىر يەرگە يىغىلىپ، سەيفنىڭ ئەۋلادىدىن بىسيار خەلقنى ئۆلتۈردىلەر. نەچەند روزگار ئۆتتى، ھېچكىم تەختكە ئولتۇرمادى؛ كىشى كىشىگە ئىتائەت قىلمادى؛ يەمەندە بىر بىرلەرنى ئۆلتۈرۈشتىلەر. بۇ خەبەر كىسراغە يەتتى ئەرسە، بىنەھايەت دەردى ھەسرەت تارتتى. ھارۇننى تۆرت

مىلىڭ كىشى بىرلە بۇيرۇدى. ئەيدىكىم: «يەمەندە ھەر نەۋئى ھەبەشى بولسە يەكسان ئۆلتۈرگىل، تۇخۇمىنى مۇتلەق قۇرۇتغىل؛ ئاغىربوي مەزلۇملارنىڭ قورساقىنى يارىپ، بالاسىنى چىقارىپ نابۇد قىل؛ ھەركىمكى ھەبەشىلەرغە دوست - ئاشنادۇرلەر، ئۇلارنى ھەم ھىلاك قىل؛ ئۇلارنىڭ دوست - يارى ۋە خىش - تەبارىنى قۇرۇتغىل.» بەس، ھارۇن يەمەنگە كەلدى، ئانوشىرۋان ئەمرىنى بىجا كەلتۈردى. ئانوشىرۋانغە نامە ئىبەردىكىم: «ھەرنە فەرمان قىلىپ ئەردىڭ بىجا كەلتۈردۈم.» نوشىرۋان ھارۇنغە مۇلكى يەمەننى سىپارىش قىلىپ، نامە ئىبەردى. بەس، نوشىرۋان ئۆلدى. ئوغلى ھورمۇز تەختغە ئولتۈردى. ھارۇن ھەم ئۆلدى ئەرسە، ھورمۇز يەمەننى ھارۇننىڭ ئوغلى مەرزبانغە تاپشۇردى. ھارۇن ئانوشىرۋانغە خىراج بىرۇر ئەردى. مەرزبان ھەم ھورمۇزغە خىراج ئىبەردى. نەچەند يىلدىن كېيىن مەرزبان ئۆلدى ئەرسە، ھورمۇز يەمەننى مەرز باننىڭ ئوغلى بۇلخارغە بەردى. بۇلخار ئۆلدى ئەرسە، ئانىڭ ئوغلى خەرخەرە ئولتۈردى. نەچەند يىلدىن كېيىن ھورمۇزغە خەرخەرە ياغى بولدى. ھورمۇز نەسىھەت قىلىپ نامە ئىبەردى، قوبۇل قىلمادى. ئانى بەندكە تارتىپ ئالىپ كەلدىلەر. ھورمۇز ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدى ئەرسە، پارسىنىڭ سەرداردىن بىرىگە نوشىرۋان ئىگىن بەرگەن ئەردى. ئول ئىگىننى كەلتۈرۈپ ياپتىلەر ئەرسە، ھورمۇز ئاتاسىنىڭ ئىگىننىڭ ھۆرمەتىدىن ئانى ئۆلتۈرمەدى. زىندانغە سالدۇرۇپ، يەمەنگە پادان بىر كىمەرسەنى پادىشاھ قىلىپ ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم زەمانەلەرىدە ئول پادىشاھ ئەردى. ئول ئۆلدى، مۇئاز جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى يەمەنگە ھاكىم قىلدىلەر. ئۇلەر بارىپ، دىن شەرىئەت ئەھكامىنى تەئلىم قىلدىلەر؛ زەكات - سەدەقات ئالدىلەر.

بۇ ۋاقىئەلەركىم، ئەسھابى فىلدىن تا مەسرۇقنىڭ ھىكايەسىغە، نوشىرۋان زەمانىدا ئەردى. نوشىرۋان قىرىق سەككىز يىل پادىشاھ بولدى. قىرىق ئىككىنچى يىل ھادسەئى فىل ۋاقىئ بولدى. ھەزرەتى رەسۇل سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم بۇ يىلدا ۋۇجۇدغە كەلدىلەر. ۋە يەنە ئۆزگە ھادسەلەركىم، ئانوشىرۋان ئادىل ۋەقتىدە ۋاقىئ بولدى. ئانوشىرۋان سەيف زۇلىيەزەننى يەمەنگە پادىشاھ قىلدى ئەرسە، تەمامى يەمەن مۇلكى ئانىڭ تەسەررۇفىدە بولدى. ۋە يەنە قەسد قىلدىكىم، روم، شام تا ئىراق زەمىنى

سەرهەدىغە تەسەررۇپ قىلغاي. بەس، رومنىڭ پادىشاھى تەھتانۇسغە لەشكەر ئىبەردى ئەرسە، ئول بىسيار ھەديە - تۆھفەلەر بىرلە ئەلچى ئىبەرىپ سۇلۇھ - ئىتائەت قىلدى. روم پادىشاھى شامغە بىر پادىشاھ قويغان ئەردى. زەمىنى ئەرەب، مەۋسىل، باديە، بەھرەين، ئوممان، ھىجاز، يەمامە، تايىف — بۇ شەھەرلەرنى مۇنزەرگە بەرگەن ئەردى. بەس، نوشىرۋان تا زەمىنى ئىراقغە تەسەررۇپ قىلدى ئەرسە، ئىككى يىل بۇ تەرىقەدە تۇردى. ئاندىن شام پادىشاھى ئۆلدى. پادىشاھى روم شامنى خالىد بىننى ھەيلەگە بەردى. خالىد لەشكەر تارتىپ، بەھرەين ۋە مەۋسىلغە كېلىپ، ئۇلارنى تاراج - غارەت، ئەسىر قىلدى. مۇنزەر بۇ ۋەقەئەنى كىسراغە خەبەر قىلدى. تىلەدىكم، خالىد بىرلە جەڭ قىلغاي. كىسرا غەزەبناك بولۇپ، رومغا نامە ئىبەردىكىم: «شامغە قويغان كىشىلەر ھەددىن ئاشىپ، مۇنداغ ۋاقىئەلەر قىلىپدۇر. بىلۇرمەن، سەن بىخەبەرسەن. فەرمان قىل، تاكى ئەسىرلەرنى ئۆز مۇلكىغە ياندۇرسۇن، ئۆلتۇرگەنلەرگە خۇن بەھا بەرسۇن. ۋەگەرنە مەن سۇلۇھنى بۇزارمەن. جەڭگە مۇھەييا بولسۇن.» بەس، نوشىرۋان نامە ئىبەرىپ، ئارقەسىدىن يۈز مىڭ كىشى بىرلە شامغە يۈزلەندى. شام شەھەرلەرى قۇنسەرىن، ئانتاكىيە، نامىيە، ھەمەس — بۇ شەھەرلەرنى ئالىپ، غارەت - تاراج قىلىپ، خەلقىنى ئۆلتۈرۈپ، ۋەيران قىلدى ئەرسە، پادىشاھى روم مالھاي بىسيار ۋە تۆھفەھاي بىشۇمار بىرلە ئەلچى ئىبەردىكىم: «مەن نامەڭنى خار كۆرمەدىم، فەرمانىڭدىن چىقمادىم. ئول خالىدكى بىئەدەبلىك قىلىپدۇر، ئاڭا ئىنتىقام تارتتۇرۇپ، ئۆلگەنلەر قىساسى ۋە خۇننىڭ بەھاسىنى ئالدۇرۇپ ئىبەرۈرمەن. سەن غەزەب ۋە شىتاب قىلىپسەن. ئەمدى يەنە، ئول سۇلۇھ بىرلە تۇرساڭ.» نوشىرۋان ئەيدى: «قالغان شەھەرلەرنى بىسيار مال - خىراج بەرمەگۇنچە ساڭا بەرمەسمەن.» بەس، پادىشاھى روم نوشىرۋان ئالغان شەھەرلەردىن ئۇمىد ئۈزدى. ئۆزگە شەھەرلەرگە بىنەھايەت مال - خىراج ئىبەردى ئەرسە، نوشىرۋان مەداينغە ياندى. بەس، تەمامى مۇلك نوشىرۋاننىڭ تەسەررۇفىدا بولدى. مۇندىن ئىلگەرى ئەجەم پادىشاھلارىدىن ھىچ قايىسىغە بۇ شەھەرلەر مۇيەسسەر بولغان ئەمەس ئەردى. بەس، يەنە ئارزۇ قىلدىكىم، زەمىن ھىنددىن بىر مۇنچە شەھەرلەرنى تەسەررۇف قىلغاي. بەس، لەشكەرى بىسيار تەرتىب بېرىپ، بىر ئۇلۇغ سەرھەڭنى سەردار

قىلىپ، سەراندىبغە بۇيرۇدى. ئۇل پايتەخت ھىندىستان ئەردى. ئەيدى: «ئۇمىمان تەرەفدىن سەراندىبغە بارىڭلار، پادىشاھى ھىند بىرلە جەڭ قىلىڭلار.» بەس، بۇ لەشكەر سەراندىبغە يەتتى ئەرسە، پادىشاھى ھىند ئەلچى ئىبەرىپ، سۇلۇھ قىلدى. ئۇممانغە ياۋۇق شەھەرلەرىكىم، بەھرام گۇر بىنا قىلغان ئەردى. كىسراغە بەردى. ئاندىن كىسرانىڭ لەشكەرى ياندى. تەمامى جەھان پادىشاھلىقى ئاڭا مۇسەللەم بولدى. خاقانى چىن بىرلە ھەم سۇلۇھ قىلىپ، ئانىڭ قىزىنى ئالغان ئەردى، ئوغلى ھورمۇز ئانىڭدىن بولغان ئەردى. بەس، تەمامى جەھان، مەشرىقدىن مەغرىبغە، ئانىڭ تەسەررۇفىدا بولدى. ئۇل ھەمىشە مۇلك ئاباد قىلماق ۋە داد ـ ئەدلىگە مەشغۇل بولماق ئەردى. ئاتاسى قۇباد ئىراق ۋە پارس شەھەرلەرىنى دەھيەك، پەنج يەك يا شەش يەككە قويغان ئەردى. بۇ خىراجغە قرىيدى. ئاتاسى تەمامى يەرلەرنى كىزىپ، مەسافەت قىلىپ، دەرەختلەرنى ساناپ، خىراجغە قويغان ئەردى. نوشىرۋان ھەرباغقە بىردىرەم، ھەر يەرنى بىر پەيمانغە قويدى. ۋەيران بولغان كەنتلەردىن خىراجنى كۆتەردى. ئۆز دىنىدىن بۆلەك تائىفەلەرنى ئالتەدىن تا ئون ئىككى دىرەم ئالبانغە قويدى. مەزلۇم كىشى، نابالىغ بالالاردىن ئالبان ـ خىراج ئالمادى. تەمامى ئۆز تەسەررۇفىداقى شەھەرلەردىن ئۇلۇغلار ۋە ساھىبى ئىختىيارلارغە كىشى ئىبەردى، بىركۈننى قەرار مىيئاد قىلدىكىم، ئۇل كۈن بىتەمام دەرگاھىغە يىغىلغايلەر. قاچانكىم ئۇل قەرارگاھ يەتتى ئەرسە، تەمامى خەلايىق يىغىلدىلەر. ھۆكۈما ۋە ئۆلەمالارنى يىغىپ، ئۆزى تەختدە ئولتۇردى ۋە خۇتبە ئوقۇدى، ئۆتكەن پادىشاھلارنى، ئاتا ـ ئەجدادىنى ستايىش قىلدى. ئاندىن ئەيدى: «ھەق تەئالانىڭ نىئمەتى ۋە ماڭا بەرگەن مەملەكەتى ھەمەدىن زىيادەدۇر. ماڭا بۇرۇنقى پادىشاھلاردىن زىيادە داد ـ ئەدل قىلماق لازىم ۋە سىپاھ ـ لەشكەر يىغماق لازىمدۇر. خەلق ئەھۋالىغە نەھايەت ئىھتىيات ۋە شەفقەت بىرلە باقماقىم لازىم. ئەمما ھىچ پادىشاھغە خىراج ئالماي ۋە بەيتۇلمال يىغماي چارە يوقدۇر. چۈنكى مەملەكەتنى، فۇقرا ۋە رەئىيەنى دۇشمەنلەردىن ئاسراماق سىپاھ ـ لەشكەرسىز مۇيەسسەر ئەمەسدۇر. ئاڭا ۋەزىفە ـ خىراج لازىمدۇر. ئىلگەرىكى پادىشاھلار رەئىيەدىن ھەرىيل خىراج ئالىپ، بەيتۇلمال يىغىپدۇرلەركىم ئەدل ئەمەسدۇر. مەن ھەر جۇفت ئۆيلۈك يەرگە راستلىغ بىرلە خىراج قىلدىم؛ ھەردەرەختكە ۋەزىفە تەئىن

قىلدىم؛ ئۆز دىنىمغە مۇخالىفلارنى ئەمىن ۋە سەلامەت قويۇپ، ئۇلارغە ئالبان ۋە جىزيە مۇقەررە قىلدىم. ھەر شەھەردىن خىراج، ۋەزىفە ۋە جىزيە ئالماقغە راست ئىنسافلىغ، پارسا دىيانەتلىغ ئەمەلدار ۋە كاردارلاردىن تەئىن قىلدىم. خىراجنى ھەر يىل ئۈچ نەۋبەت ئالماقغە بۇيرۇدۇم، تاكى خەلقغە ئاسان بولغاي. بۇ بابدا نە مەسلەھەت كۆرەرسىزلەر ۋە نە جەۋاب بېرۇرسىزلەر.» بەس، ھەمە خەلايىق خامۇش ئولتۇردىلەر، ھىچكىم جەۋاب بەرمەدى. نوشىرۋان ئەيدى: «مەن بۇ ئىشلارنى سىزلەرنىڭ رىزا - خۇشنۇدلۇقۇڭلار بىرلە قىلۇرمەن. تاكى ئەدل بولغاي. بەس، بىرجەۋاب ئەيتغايسىزلەر!» بەس، بىركىمەرسە ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، بۇ رەسم خىراج باقى ۋە جاۋىدانە قالۇر، خەلايىق دەۋر - بېدەۋر ئۆلۈپ فانى بولۇرلەر. بۇ باقى نەرسەنى فانى نەرسەگە نېچۈك قويارسەنكىم، بىر دىيارغە ئابادلىق ۋەقتىدە خىراج قويارسەن، ئول يەنە بىر ئەسردە خەراب - ۋەيران بولۇر، ئول خىراج ئاڭا قالۇر. بۇ نېچۈك ئەدل بولۇر؟!» نوشىرۋان ئەيدى: «ئەي ئادەم، نادانلىق قىلماغىل. ئىشىتمەدىڭمۇكىم، ھەر يىل ھەر دىيار يەرلەرنى سەرھىساب بارىپ، خەراب بولغان يەرلەردىن خىراجنى كۆتەرۇرمەن. يېرى قولدىن چىققان خەلقلەرنىڭ ئاتىنى دەفتەردىن ئۆچۈرۇرمەن.» بەس، بۇ ئادەم قايسى تائىفەدىندۇر، دەپ سوردى. ئەيدىلەركىم: «بۇ نەۋسەندەلەردىندۇر.» نوشىرۋان ئەيدى: «نەۋسەندەلەر خۇدپىسەند بولۇرلەر. ئۇلەرنى دەۋاتى بىرلە باشغە ئۇرۇپ ئۆلتۇرۇڭلار!» دەپ بۇيرۇدى. خەلايىق ئەيدىلەر: «ئەي پادىشاھ، بىز بۇ سۆزۈڭدىن بىزاردۇرمىز. راستى ۋە داد - ئەدل سېنىڭ مەسلەھەتىڭدۇر. بىز سېنىڭ رەئيىڭغە رازىدۇرمىز.»

بەس، نەچەند كىشىلەرنى چىرلاپ، ھەر شەھەرگە بىرىنى ئەمەلدار تەئىن قىلدى. تاكىم خىراج - ۋەزىفەلەر ۋە جىزيەلەرنى ھەرشەھەردىن راستلىق بىرلە ئالىپ، بەيتۇلمالغە ئىبەرگەي. بۇ رەسم ئەجەم پادىشاھلارىغە قالدى. تاكى ھەزرەتى ئەمىرىلمۆئمىنىن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىراق زەمىنىنى فەتھ قىلدىلەر ئەرسە، ئۇلەر سەد چەندان زىيادە ئادىل ئەردىلەر. يەرلەرنى مەسافەت قىلماي خىراجغە قويدىلەر، ئول رەسمنى يۇتۇردىلەر ۋە ھالا ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇئەنھۇنىڭ تەرىقەلەرى باقىدۇر.

قاچانكىم، نوشىرۋان خىراج ئىشىنى راست قىلدى ئەرسە، ئەمدى

بەيتۇلمال ئەمۋالىنى سىپاھ ـ لەشكەردىن قايسى تائىفەگە قانچە ۋەزىفە بەرمەك لازىمدۇر، ئانى مەئلۇم قىلغايمىز. بەس، «بىر مۇنشى كەلتۈرۈڭلار!» دەپ بۇيرۇدى. بەس، قەدىم خانەزاد مۇنشىلارنىڭ ئەۋلادىدىن بابەك ئاتلىغ بىر مۇنشى بار ئەردى. ئانى كەلتۈردىلەر ئەرسە، ئاڭا ئەيدى: «ئەي بابەك، مەن بەيتۇلمالنىڭ دەفتەرىنى ساڭا بېرۇرمەن. كېرەككىم، سەن راستلىق بىرلە ھەركىمنىڭ خىزمەتى ۋە جۇرئەتىغە، قەدىر ـ قىممەتىغە باقىپ، روزانە پۇتۇگىل. مېنىڭ سىپاھ ـ لەشكەرىمدە بەئزە ئادەملەر باردۇركىم، يۈز دىرەمگە لايىقدۇر، مىڭ دىرەم ئالۇرلەر. بىر تائىفەلەر تىرەندازلىقنى بىلمەي قەدەر ئەندازلار ۋەزىفەسىغە قول سالۇر. گۇرۇھى ئەسلا شەمشەر ۋە خەنجەر بازلىقنى كۆرمەي، پەھلىۋان جانبازلارنىڭ ئەلەفەسىغە قول سالۇرلەر. بۇ ھەمە زۇلۇم ـ بىدادلىقدۇركىم رەئىيەگە سىتەمدۇر. بۇ ئىشلارنى تەمام ساڭا ھۆكۈم مۇتلەق قىلۇرمەن. سەن بىر بەلەند يەردە ئولتۇرۇپ، تەمامى لەشكەرگە ھۈنەر ـ پىشە قىلدۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئاتىنى ۋە قىلۇر ئىشىنى پۇتۇگەيسەن. ۋە يەنە سىلاھلىغ، زىرىھپۇش ئاتلىغ ۋە دىۋۇلغاپۇشلار، بەرگۇستۇۋانلىغ نەيزەبازلار، كەمەربەندلىغ شەمشەر گۇدازلار، دىلاۋەر تىرەندازلار، تۆمۈر چوماقلىغ پىيادە جانبازلارنى ئىلغاپ، ۋەزىفە تەئىن قىلغايسەن. پىيادەلەرگە يۈزدىن، ئاتلىغلارغە مىڭدىن كەم قىلماغاي.» بۇ ئىشلارنى بابەكغە تاپشۇردى، شاھانە خىلئەتلەر كىيدۇردى. ئاندى بىر بەلەند سۇپپا ئەتتۇردى، ئاڭا رەڭگارەڭ بىساتلارنى سالدۇرۇپ ئەيدى: «ئەي بابەك، مۇندا ئولتۇرۇپ، سىپاھ ـ لەشكەرنى كۆرگىل.» ئاندىن، مۇنادى قىلدىلەر: تەمامى سىپاھ ـ لەشكەر ئاندا يىغىلغايلەر. بەس، ئەرتەسى، بابەك ئاندا ئولتۇردى. ئەيدىكىم: «ھەركىم پادشاھنىڭ خان ئىھسانىدىن ۋەزىفە ۋە روزانە ئالماقنى ۋە ئاتىنى ئەمەل دەفتەرىدە پۇتۇمەكنى خاھلاسا، ئات ۋە ياراغى، سىلاھ ـ ئۇلاغى بىرلە بۇ مەيداندا جەۋلانبازلىق ھۈنەر ـ پىشەسىنى كۆرگۈزسۇن. ئۈچ كۈن مۆھلەتدۇركىم، تەمام مۇسەللەھ ۋە مۇكەممەل بولسۇن!» بەس، تۆرتىنچى كۈنى بابەك ئەرزەگاھغە چىقىپ تۇردى. تەمامى سىپاھ ـ لەشكەر ئانىڭ ئەترافىدا كېلىپ تۇردى ئەرسە، ھەمەسىنى ياندۇردى، تاكىم ئەرتە كەلگەيلەر. بۇ ۋاقىئەنى نوشىرۋانغە ئەيدىلەر. نوشىرۋان ئەيدى: «لەشكەرلەرنىڭ سەردارلارى كەلمەگەندۇر.» ئەرتەسى بىتەمام لەشكەرنى

يىغدىلەرئەرسە، بابەك ئەيدى: «ئول كىشىكىم كەلمەك لازىم ئەردى، كەلگەنى يوق.» بەس، بۇ سۆزنى نوشىرۋانغە يەتكۈردىلەر. ئول بىلمەدىكىم نە كىشىدۇر. بەس، بابەك مۇنادى قىلدۇردىكىم: «ئەرتە تەمامى سىپاھ ـ لەشكەر مۇندا يىغىلماڭلار! ئول كىشىكىم تاجدار ۋە تەخت نىشىندۇر. ئول ھەم ھازىر بولسۇن، تاكى دىۋان ئەۋۋەلىغە ئانىڭ ئاتىنى پۈتۈگەيمىز. چۈنكى ئول ھەم بۇ لەشكەردىن بىرىدۇركىم، ئاڭا ھەم بەيتۇلمالدىن ۋەزىپە تەئىن قىلغايمەن.» بەس، بۇ خەبەرنى نوشىرۋانغە ئەيدىلەرئەرسە، نوشىرۋان ئەيدى: «ھەق ئەيتىپدۇر.» ئەرتەسى نوشىرۋان مۇسەللەھ ۋە مۇكەممەل بولۇپ، باشىغە دىۋۇلغا كىيىپ، ئەرزەگاھغە كېلىپ، بابەك ئالدىدا تۇردى ئەرسە، بابەك ئورنىدىن قوپۇپ، تەئزىم بىجا كەلتۈرۈپ ئەيدى: «ئەي پادىشاھى ساھىبى تاج ۋە تەخت! ئات يۈگۈرتۈپ، جەۋلان قىلىپ، دىلاۋەر ـ پەھلىۋانلىغىڭنى ئەرزە قىل.» بەس، نوشىرۋان جەۋلانلار قىلدى. بابەك سىلاھ ـ ياراغ ۋە دىلاۋەر ـ پەھلىۋانلىغىدا ھىچ نۇقسان تاپمادى. ئەيدى: «ئەي سۇلتانى تاج ـ تەخت، ھەرچەند ھۆكۈم ـ فەرمان سىنىڭدۇر. ئەمما بۇ مەجلىسدە ساڭا ھەم يۈزكۆرمەك يوقدۇر. سىلاھىڭدا نۇقسان بولماقى پىسەند ئەمەسدۇر.» نوشىرۋان ئەيدى: «نېچۈك نۇقسان كۆردۈڭ؟» بابەك ئەيدى: «دىۋۇلغاڭ خۇدىدىن ئاۋىزە سالغانىڭ يوق.» نوشىرۋان باقتى ئەرسە، راستدۇر. بەس، دەرھال ئاۋىزە كەلتۈرۈپ سالدىلەر. ئاندىن، بابەك دەفتەرنى قولىغە ئالىپ، ئەۋۋەل نوشىرۋاننىڭ ئاتىنى پۈتۈدى ۋە ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، ئەگەرچە تاج ـ تەخت سىنىڭدۇر، پەھلىۋان ـ دىلاۋەرلىك ھۈنەرىڭدۇر. تۆرت مىڭ دىرەمدىن زىيادە پۈتۈمەسمەن. لېكىن پادىشاھلىقىڭنىڭ ھۆرمەتىدىن بىر مۇنچە زىيادە قىلماق لازىمدۇر، قانچە خاھلاساڭ.» نوشىرۋان ئەيدى: «سەن بىلۈرسەن.» بابەك ئەيدى: «بىر دىرەم زىيادە قىلۇرمەن، تاكى پادىشاھلىقىڭنىڭ ھەققى ئەدا بولغاي ۋە بەيتۇلمالغە ھەم نۇقسان بولماغاي.» نوشىرۋان ئەيدى: «قوبۇل قىلدىم.» ئاندىن، يانىپ كەتتى ئەرسە، بابەك بىنەھايەت ھەيبەتلىك كۆرۈندى. ئول كۈن بىر مۇنچە خەلقنى پۈتۈدى، ئەرتەسى، نوشىرۋاننىڭ قاشىغە باردى. ئول تەختدە ئولتۇرۇر ئەردى. تەئزىم ـ زەمىنبۇس بىجا كەلتۈرۈپ ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، جەھان پەناھ! ئول ئىشنىكى مەن پادىشاھغە قىلدىم، تاكى خەلق

مەندىن ۋەزىفە تەئىن قىلماقدا يۈز كۆرمەكدىن ئۈمىد ئۈزگەيلەر، كەم - زىيادە تەقسىم قىلغانىمغە رىزا ۋە خۇشنۇد كۆركۈزگەيلەر.» كىسرا ئەيدى: «مەن ھەم سېنىڭ غەرەزىڭنى بىلىپ، بۇ ئىشىڭغە پىسەند قىلدىم، تاكى تىرىك بارسەن، بۇ مەنسەبنى سەندىن ئالماسمەن.» دەپ، سەرۇپاي بەردى. ئاندىن، بابەك چىقىپ ھەم دۇخۇل ۋە خىراج ئىشىنى تەمام قىلدى.

بەس، نوشىرۋان نەچەند يىل زەمىنى ئەجەمدە تۇرماي، تۇركىستان ۋىلايەتىدە بولدى ئەرسە، ئەئجەمىلەر تۇركىستاندا بىر ئاۋاز قىلىپ ياندىلەر. ئۇلارنىڭ ئاۋازى بىنەھايەت بەلەند، ھەيبەتلىك ئەردى. ئەرتەسى خەلايىق شەھەردىن، كەنتلەردىن چىقىپ، باقتىلەر، ھېچ ئادەم كۆرۈنمەدى. نوشىرۋان ھەم ئىزدەتىپ تاپمادى. بۇ دېۋدۇر، دەپ قورقۇپ، دانىشمەندلەر، ھۆكۈمالارنى يىغدى. ئەيدى: «بۇ نە ئاۋازدۇر؟» بەس، بىر دانىشمەند ئەيدى: «مەن ئانداغ كۆرۈپدۇرمەنكىم، ئەگەر پادىشاھ زۇلۇم - بېداد قىلسە، ئاسماندىن مۇنداغ ئاۋاز كېلۇر، خەلق ئىشىتۇر؛ پادىشاھ سىپاھ ۋەرەئىيەگە ھەرنەكى داد - ئەدلدۇر بىجا كەلتۇرۇر. بىلمەسمەنكىم، بۇ نېچۈك ئاۋازدۇر؟ گۇمان قىلۇرمەنكىم، ئەمەلدارلار رەئىيەگە زۇلۇم - بېداد قىلۇرلەر، پادىشاھ بۇيرۇغاندىن زىيادە خىراج ئالۇرلەر.» نوشىرۋان ئەيدى: «تەدبىر نەدۇر؟» دانىشمەند ئەيدى: «ھەر شەھەرلەردە ئالىم - پەرھىزكارلار باردۇر، ئاڭا نامە ئىبەرمەك لازىمدۇركىم، دەفتەر دىۋانىغە باقىپ، ئەمەلدارلارنىڭ ئىشىغە خەبەردار بولۇپ، راستلىق بىرلە ئۇلارنىڭ ئالدۇرماقى لازىمدۇر.» بەس، نوشىرۋان بۇ تەرىقەئى فەرمان قىلدى. مۇنداغ رەسم - ئايىن تۈزدىلەر.

تیسری جلد

دەستان
زىكرى قىسسەئى مەۋلۇدى ھەزرەتى رەسۇل سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم

ئەيتىپدۇرلەركىم، «ولدت فى زمين الملك العادل» يەئنى «مەن پادشاھى ئادىلنىڭ ۋەقتىدە ۋۇجۇدغە كەلدىم.»

بەس، ئەيتىپدۇرلەركىم، نوشىرۋاننىڭ پادشاھلىقىدىن قىرىق يىل ئۆتۈپ ئەردى، ئەبرەھە خانەئى كەئبەگە فىلنى ئالىپ بارغان يىلى ئەردىكىم «عام الفيل» ئاتارلەر. ئول يىل ماھى رەبىئۇل ئەۋۋەلدىن ئون ئىككى كۈن ئۆتكەن ئەردى. خانەئى كەئبەنىڭ ئىشىكىدە ئاتالەرى ئامىنەنىڭ بىر سارايى بار ئەردى. ئاندا ۋۇجۇدغە كەلدىلەر. ئاتالەرى ئامىنە بىنتە ۋەھىب بىننى ئابدۇلئەزىز بىننى زوھرەنىڭ قەبىلەسىدىن؛ ئاتالەرى ئابدۇللاھ بىننى ئابدۇلمۇتتەلىب بىننى ھاشىم بىننى ئابدۇلمەناف. گۇرۇھى ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى رەسۇل سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ۋۇجۇدلەرىغە كەلمەگەن ئەردىلەر، ئاتالەرى ئابدۇللاھ ئۆلدى؛ ۋە بەئزىلەر ئىككى ياشدا ئەردىلەر دەپدۇرلەر. تاكى مەككە دەرئەردىلەر ئول سارايدا ئەردىلەر. قاچانكىم مەدىنەگە ھىجرەت قىلدىلەر، ئول سارايىنى ئۇقەيل بىننى ئەبۇتالىب قۇرەيشدىن بىر ئادەمگە يىگىرمە ئۇقىيەگە ساتتى. قاچانكىم ئۇقەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسۇلمان بولۇپ، مەدىنەگە باردىلەر، ئول سارايىنى ساتغاننى خەبەر قىلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم مەلۇل ۋە غەمكىن بولدىلەر. بەس، مەككە فەتھ بولغان كۈنى بىسيار لەشكەر بىرلە مەككەگە كىردىلەر؛ خانەئى كەئبەگە ياۋۇق باردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەر: «يا ئەممە، مەن قايدا تۈشۈرمەن؟» ھەزرەتى

ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئول سارايغە تۈشكىلكىم، ئاندا ۋۇجۇدۇڭغە كېلىپ ئەردىڭ.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم ئەيدىلەركىم: «ئۇقەيل ئول سارايىنى بىزگە قاچان قويۇپدۇر؟» يەنە بىر رىۋايەتدە، ئول ساراي ئۇقەيل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەردى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمگە بەرگەن ئەردىلەر؛ قاچانكىم مەككەدىن كەتتى ئەرسە، ۋەرەسەلەرىنىڭ قولىدا ئەردى. بۇرادەرى مۇھەممەد بىننى يۇسۇفنى ھاكىم قىلدى ئەرسە، مۇھەممەد بىننى يۇسۇف ئول سارايىنى ئۇقەيلنىڭ ۋەرەسەلەرىدىن ساتىپ ئالىپ، مەككە مەسجىدىنىڭ ئىچىگە ئالدى. تا ھارۇن رەشىدنىڭ ۋەقتىغىچە ئول تەرىقەدە ئەردى. قاچانكىم ھارۇن رەشىد خەلىفە بولدى ئەرسە، ئاناسى مەسجىدى مەككەنى ياساپ ـ سىرلاپ نەقىش قىلغالى مال ـ ئەمۋال ئىبەردى. بۇيرۇدىكىم، ئول سارايىنى مەسجىدنىڭ تاشىدا قويۇپ ياسادىلەر. ھالاھەم مەسجىدنىڭ يانىدەدۇر.

قاچانكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم نىڭ ۋۇجۇدلەرىغە كېلۇر ۋەقتلەرى يەتتى ئەرسە، ئانالەرى تۈشىدە كۆردىكىم، بىركىمەرسە ئاسماندىن تۈشۈپ ئەيدىكىم: «ئەي ئامىنە، ئول فەرزەندىكىم قورساقىڭدادۇر، تەمامى ئالەمنىڭ ئۇلۇغىدۇر. قاچانكىم ۋۇجۇدىغە كەلسە، مۇھەممەد ئات قويغىل ۋە ئەيغىلكىم بۇ فەرزەندىمنى ھەر ھاسىدنىڭ شەررىدىن خۇداۋەند يېگانەنىڭ پەناھىغە سىغىنادۇرمەن دىگىل.» ئامىنە بۇ تۈشنى ئابدۇلمۇتتەلىبغە ئەيدى ئەرسە بىسيار شاد بولدى. قاچانكىم ھەزرەتى پەيغەمبەر ۋۇجۇدلەرىغە كەلدىلەر ئەرسە، ئۇلەرغە مۇھەممەد ئات قويدىلەر.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ئابدۇللاھ ئۆلۈپ تۆرت ئايدىن كېيىن ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم① ۋۇجۇدلەرىغە كەلدىلەر. ئابدۇلمۇتتەلىب ئوغلىنىڭ مېھرىنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە قىلۇر ئەردى.

ئەرەبنىڭ ئۇلۇغلارىنىڭ رەسمى ئانداغ ئەردىكىم، بەنى سەئدنىڭ قەبىلەسىدىن فەقىر ـ دەرۋىشلەر ھەر يىلى بەھار فەسلىدە كېلىپ، ئەرەبنىڭ ئۇلۇغلارىنىڭ بالالارىنى ئىمىتىپ باقغالى ئىجارەگە ئالىپ بارىپ، پەرۋەرىش قىلۇر ئەردىلەر. تا چوڭۇپ سۈتدىن ئايرىلغاندا كەلتۈرۈپ بېرۇرئەردىلەر.

① سەل-ئەل-لەم—«سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم»نىڭ قىسقارتىلمىسى. تۆۋەندە شۇنداق.

ئۇلارنىڭ كېلۇر ۋەقتى ئەمەس ئەردى. بەس، ئابدۇلمۇتتەلىپ ئۇلار كەلگۈنچە تۆرت ئاي ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نى مەسرۇخ ئاتلىغ بىر مەزلۇمگە ئىمىتتۇردىكىم، ئۆزىنىڭ بالالەرىنى ئىمىتكەن ئەردى. ئاندىن كېيىن، بەنى سەئد خەلقى كەلدىلەر. ئول يىلى بەنى سەئددە قەھتلىك ۋە تەڭلىك ئەردى. بەنى سەئد خەلقى يىلداقى ۋەقتدىن ئىلگەرى كەلدىلەر. تاكىم ئەرەبنىڭ سەردارلارىنىڭ بالالارىنى ئالغايلەر. ئۇلارنىڭ ئاراسىدا ھەلىمە ئاتلىغ بىر مەزلۇم بارئەردىكىم، ھەلىمە بىنتە ئابدۇللاھ بىننى ھارىس. ئول ئابدۇللاھنى ئەبۇ زۇيەب دەرئەردىلەر. ئېرى ھارىس بىننى ئابدۇلئەزى بىننى دەۋاغە— ئول ھەم بەنى سەئددىن ئەردى. بۇلار فەقىر - نامراد ئەردىلەر. ئىككى قىزى، بىر ئوغلى بار ئەردى؛ دۇنيالىقدىن بىر ئورۇق مادە تىۋەسى بار ئەردى، بىر زەئىف ئېشەكى ۋە نەچەند قويلارى بار ئەردى. ھارىس قويلارىنى ۋە ئول ئىككى قىزىنى،— بىرى ئايسە يەنە بىرى جۇداسە،— ۋەتەنىدە قويۇپ، كۆجى ھەلىمەنى ئېشەككە مىندۇرۇپ، ئوغلىنى ئاناسىنىڭ ئالدىغە ئالدۇرۇپ، ئۆزى تىۋەسىگە مىنىپ مەككەگە كېلۇر بولدىلەر. ئوزۇقلارى يوق ئەردى. ھەر كېچەسى ئول تىۋەنى ساغار ئەردىلەر، ئورۇق ۋە قېرىلىقدىن سۇتى ئاز چىقارئەردى. ئۆزى بىر مۇنچە ئىچىپ، قالغانىنى كۆجىگە بېرىپ، تەمامى خەلقدىن كېيىن كېلۇر ئەردىلەر. تاكى بۇلار كەلگۈنچە ھەر مەزلۇم ئەرەبنىڭ ئۇلۇغلارىنىڭ بالالارىنى ئالدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەلە-لەم نى يىتىم - ئاتاسىز دەپ، ھىچ مەزلۇم قەبۇل قىلمادى. قاچانكىم، ھەلىمە مەككەگە كەلدى ئەرسە، ھىچ بالا تاپالمادىلەر. ئابدۇلمۇتتەلىب ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەلە-لەم نى ھەلىمەغە ئەرزە قىلدى ئەرسە، ئەيدى: «ئۆزۈمنىڭ فەقىرلىقى كىفايەت. بۇ يىتىم بالانى ئالىپ، نە ئىلاج قىلۇرمەن؟» ئابدۇلمۇتتەلىب بىسيار ۋەئدەلەر قىلدى، قەبۇل قىلمادى. ئاخىر، ھەلىمە بالا تاپالماي يانۇر بولدى ئەرسە، ئېرىگە ئەيدى: «نامۇس قىلۇرمەنكىم، تەمامى مەزلۇملەر بالا ئالىپ بارۇرلەر، مەن قۇرۇغ يانغايمەن. بەس، ھەرنەۋئ بولسە، ئول يىتىم بالانى ئالىپ بارغايمەن.» دەپ ئېرى بىرلە ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ قاشىغە باردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنى ئالدى. ئەرتەسى ئۆز ۋەتەنىگە ياندى ئەرسە، ھەلىمە ئېشەككە مىندى. ئول ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەمنى قۇچاقىغە ئالدى ئەرسە، ئول ئېشەك ھەممە

ئۆلاغلاردىن خۇشرەفتار ۋە يىلدام بارۇر ئەردى. ھەمراھلارى ئەيدىلەر: «بۇ ئىشەكىڭگە نەئىلاج قىلدىڭكىم، مۇنداغ رەھۋار - يىلدام بولۇپدۇر؟ !» بەس، ئول كېچە مەنزىلگە تۈشتىلەر ئەرسە، ھەلىمەنىڭ بىر ئەمچەكى قوياڭ ئەردى، كۆردىكىم ھەر ئىككى ئەمچەكىگە سۈت تولۇپدۇر. بەس، ئوڭ ئەمچەكىنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە بەردى، چەپ ئەمچەكىنى ئوغلىغە ئىمىتتى، ھەر ئىككۈ سىير بولدىلەر. ئىرى تىۋەنى ساغدى ئەرسە، ئانچە سۈت چىقتىكىم، ئىككۆلەن تويدىلەر. ھارىس ئەيدى: «بۇ گۇدەك بىزگە مۇبارەك قەدەمدۇر.» بەس، ئۆيلەرىگە كەلدىلەر ئەرسە، چەندان بەرىكەت كۆردىلەركىم، قويلارى بىھىساب سۈت بەردى. ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ھەركۈنى بىر ئايلىق چوڭۇر ئەردىلەر. قاچانكىم، ئىككى ياشغە كىردىلەر ئەرسە، ھەلىمە سۈتدىن ئايىردى. ئامىنە كىشى ئىبەردىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنى ئىبەرگەي. بەس، ھەلىمە ئۆلەرنىڭ يۈمن - بەرەكەتلەرىدىن ياخشى خۇلق ۋە سەنئەتلەرىگە چىداماي، ئۆزى ئالىپ كەلدى. ئانالەرىغە كۆرسەتىپ ئەيدى: «مەن بۇ فەرزەندكە سەبر - تاقەت قىلالماسمەنكىم، مەككەنىڭ ھەۋاسى ئىسسىغدۇر. قورقارمەنكىم ئاغرىغاي؛ يەنە مېنىڭ بىرلە ياندۇرساڭ» دەپ نالە - زارى قىلدى ئەرسە، ئالىپ بارماقغە ئىجازە بەردى. بەس، ھەلىمە ئۆيىگە ئالىپ كەلدى. بىركۈنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۈھى ھىرەغە ھەلىمەنىڭ فەرزەندلەرى ۋە نەچەند بالالار بىرلە چىقىپ ئەردىلەر. بەئزىلەر: ئۇيقۇلاپ ئەردىلەر دەپدۇرلەر؛ تائىفە ئەيتىپدۇرلەر: بىدار ئەردىلەر. ئاسماندىن نەچە كىشى تۈشۈپ، ئۆلەرنى ياتقۇزۇپ، مۇبارەك سىنەلەرىنى ياردى. بۇ ۋاقىئەنى ئول بالالار كۆرۈپ قاچتىلەر، ھەلىمە قاشىغە كېلىپ ئەيدىلەركىم: «قوپغىل، ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمنى ئۆلتۈردىلەر!» ھەلىمە كۆيۈسى بىرلە كۈھى ھىرەغە يۈگۈردى. بەس، ھەزرەتى رەسۇلىللاھ سەل-ئەلە-لەمنى كۆردىلەركىم، مۇبارەك بەشەرەلەرى تەغيىر تاپىپدۇر. دەرھال قۇچاقىغە ئالدى، يۈز - كۆزلەرىگە بوسەلەر قىلدى. ئەيدىكىم: «ساڭا نە ۋاقىئە بولدى؟» ئەيدىلەركىم: «ئۈچ كىشى كەلدى، بىرى ئالتۇن چىلاپچە ۋە ئافتابە كەلتۈردىلەر؛ قورساقىمنى ياردىلەر، ئىچىمدىن تەمامى نەرسەلەرنى چىقارىپ، ئول چىلاپچەدە قويۇپ يۇدىلەر ۋە يەنە ئورنىدا قويدىلەر. ماڭا ئەيدىلەر: ئانادىن

پاك تۇغۇلۇپ ئەردىكى، تېخى ھەم پاكراق بولدۇكى. ئۇلارنىڭ بىرى قولىنى سالىپ، يۈرەكىمنى چىقارىپ، ئوتراسىنى يارىپ، بىرمۇنچە قارا قان ئالىپ تاشلادىلەر. ئەيدىلەركىم: بۇ شەيتاننىڭ نەسىبىسىدۇركىم، تەمامى ئادەمدە باردۇر. سەندىن ئانى چىقاردىم. ئاندىن، يۈرەكىمنى ئورنىدا قويۇپ، بىر يۈزۈك بىرلە مۆھرە باسىتىلەر. يەنە بىرلەرى قورساقىمنى سىلادىلەر ئەرسە، ساقايدى.» بەس، ھارىس ئەيدى: «ئەي ھەلىمە قورقارمەنكىم، بۇ دىۋانە بولغاي، مۇنى بىر كاھىنغە كۆرسەتكەيمىز، بۇ ۋاقىئەنى ئەيغايمىز. ئەگەر دىۋانە بولسە، ئاتاسىغە تاپشۇرغايمىز.» ئەرتەسى ئىككۆلەن كاھىنغە ئالىپ باردىلەر. ئەيدىلەر: «بۇ فەرزەند قۇرەيشدىندۇركىم باقغالى كەلتۇرۇپ ئەردۇك. ئەمدى دىۋلەرمۇكا ئەزاب قىلۇر. باقغىلىكىم، ئەھۋالى نە تەرىقەدۇر؟» ئول كاھىن ئەيدى: «دىۋانەلىك ئەلامەتىنى نە تەرىقە كۆرەرسىزلەر؟» ھەلىمە بۇ ۋاقىئەنى تەمام بەيان قىلدى. ئول كاھىن بۇتپەرەست ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن سوردى، ئۆلەرھەم ئەۋۋەلىدىن ئاخىرىغە بەيان قىلدىلەر ئەرسە، ئۆلەرنى قۇچاقىغە ئالدى، فەريادقىلدىكىم: «ئەي مەئشەرى ئەرەب! بۇ ئول دۇشمەنىڭلاردۇركىم، دىنىڭلارنى ۋەيران قىلۇر، بۇتلارىڭلارنى سەرنىگۇن قىلۇر. مۇنى ئۆلتۇرۇڭلار!» بەس، خەلايىق يىغىلدى ئەرسە، ھەلىمە قولىدىن تارتىپ ئالدى، ئۆيىگە ئالىپ كەلدى. ئېرى ئەيدى: «ئەي ھەلىمە، بۇ گۇدەكنى دۇشمەنلەر ھىلاك قىلماسدا ئاناسىغە سەلامەت تاپشۇرغىل.» ئاندىن ئۆلەرنى ئامىنە قاشىغە ئالىپ كەلدىلەر، ئەيدىلەر: «بۇ فەرزەند چوڭۇدى، ئەمدى پەرۋەرىش قىلماقغە سەن سەزاۋارسەن.» ئامىنە ئەيدى: «بۇ فەرزەندنى ئاسراماقغە بىسيار ھەرىس ئەردىڭلار، ئەمدى نە ۋاقىئەلەر كۆردۇڭلار؟» ھەلىمە ئەيدى: «ھىچ ۋاقىئە يوقدۇر.» ئامىنە تەفتىش قىلدى ئەرسە، ھەلىمە ۋاقىئەنى تەمام بەيان قىلدى، ئول كاھىن سۆزىنى ئەيدى ئەرسە، ئامىنە ئەيدى: «قورقماغىلكىم، بۇ فەرزەندنى كىشى ئۆلتۇرەلمەس، دىۋ ئاڭا ياۋۇماس. مەن ئانى تۇشۇمدە كۆرۈپدۇرمەنكىم، ئول تەمامى خالقنىڭ ئۇلۇغى ۋە ياخشىسىدۇر. قاچانكىم ئانى تۇغدۇم ئەرسە، ئانىڭ نۇرى تابىش قىلدىكىم تەمامى شام راۋاقلارىنى كۆردۇم.» بەس، ھەلىمە ئۆيىگە ياندى.

بەس، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم بەش ياشغە كەلدىلەرئەر.

سه، ئاناله‌رنىڭ مه‌دىنه‌ده ئۆرۈغ - تۇغقانلارى بار ئه‌ردى، ئۇلارنى كۆرگه‌لى ئابدۇلمۇتته‌لىبدىن رۇخسه‌ت تىله‌دى، بۇله‌رنى هه‌م ئالىپ بارغالى ئىجازه ئالدى. ئاتاله‌رى ئابدۇللاهنىڭ قىزى هه‌م مه‌دىنه‌ده ئه‌ردىكم، مه‌ككه‌دىن شامغه سوداغه بارغان ئه‌ردى. يانىپ مه‌دىنه‌گه كه‌لگه‌نده ئاغرىپ ئاندا ئۆلگه‌ن ئه‌ردى، ئانى گۆرستانى دارىلتابىئه‌ده قويغان ئه‌ردىله‌ر. به‌س، ئامىنه هه‌زره‌تى ره‌سۇل سه‌ل-ئه‌ل-له‌منى ئالىپ مه‌دىنه‌گه باردى. به‌س، ئامىنه بىر يىل مه‌دىنه‌ده تۇردى ئه‌رسه، ئالته ياشغه كىردىله‌ر. به‌س، مه‌ككه‌گه ئالىپ ياندىله‌ر. يولدا لاتۇ ئاتلىغ بىر يه‌رگه كه‌لگه‌نده ئامىنه ۋه‌فات بولدى. ئۇله‌ركىم—ئانهه‌زره‌ت سه‌ل-ئه‌ل-له‌م دۇررى يه‌تىم يىگانه قالدىله‌ر. كارۋان ئۇله‌رنى ئابدۇلمۇتته‌لىبغه كه‌لتۇردى.

قاچانكىم، ئان سه‌رۋه‌ر هه‌زره‌تى ره‌سۇل سه‌ل-ئه‌ل-له‌م سه‌ككىز ياشغه كىردىله‌رئه‌رسه، ئابدۇلمۇتته‌لىب ئۆلدى. مه‌ككه‌نىڭ سه‌ردارلىقىنــــى ۋه هه‌زره‌تى په‌يغه‌مبه‌ر سه‌ل-ئه‌ل-له‌منىڭ په‌رۋه‌رىشله‌رىنى ئه‌بۇ تالىبغه تاپشۇردى. ئه‌بۇ تالىپ ياخشى په‌رۋه‌رىش قىلۇر ئه‌ردى. به‌س، بىر يىلدىن كىيىن ئه‌بۇتالىب شامغه بارۇر بولدى ئه‌رسه، هه‌زره‌تى په‌يغه‌مبه‌ر سه‌ل-ئه‌ل-له‌م هه‌مراه بارماقنى خاهلادىله‌ر، قه‌بۇل قىلمادى، ئۇله‌رنى بۇراده‌رى ئه‌بباسغه تاپشۇردى. به‌س، ئه‌بۇ تالىب خه‌لق بىرله خوبلاشىپ تىۋه‌گه مىندى ئه‌رسه، هه‌زره‌تى په‌يغه‌مبه‌ر سه‌ل-ئه‌ل-له‌م: يا ئه‌مه‌مه، مېنى هه‌م ئالىپ بارغىل، ده‌پ يىغلادىله‌ر. ئه‌بۇ تالىب ئۇله‌رنى ئالىپ باردى.

دەستان

قىسسەئى بەھىرا راھىب

قاچانكىم، شه‌هه‌رگه يه‌تتىله‌ر ئه‌رسه، ده‌رۋازه ئالدىغه تۇشتىله‌ر. ئاندا به‌هىرا ئاتلىغ بىر زاهىد بار ئه‌ردى. ئول بۇرۇنقى كىتابلارنى ئوقۇپ، هه‌زره‌تى په‌يغه‌مبه‌ر سه‌ل-ئه‌ل-له‌منىڭ سۇفه‌تله‌رىنى بىلگه‌ن ئه‌ردى. به‌س، كارۋان ئه‌رته‌سى تىۋه‌له‌رنى ئوتغه قويۇپ، ئۆزله‌رى ئۇيقۇغه مه‌يل قىلدىله‌ر. هه‌زره‌تى په‌يغه‌مبه‌ر سه‌ل-ئه‌ل-له‌م مه‌تائلارىغه باقىپ ئولتۇرۇرئه‌ردىله‌ر. ئافتاب

قىزىدى ئەرسە، بىر ئاق بۇلۇت كېلىپ، ئانھەزرەتنىڭ باشلەرىغە سايە قىلدى. بەھىرا ئول ۋاقىئەنى كۆرۈپ، سەۋمئەسىدىن چىقىپ، ئانھەزرەتنى قوچاقىغە ئالدى. خەلق ئويغاندى ئەرسە، ئۇلەرنىڭ ئەسلى نەسەبلەرىنى ۋە ئەھۋالى ھەسبلەرىنى سوردى. ئەبۇ تالىب ھەمە ھالەتلەرىنى ئەۋۋەلىدىن ئاخىرىغە بەيان قىلدى ئەرسە، كىتابلاردا كۆرگەن سۈفەتلەر تەمام مۇۋافىق كەلدى. بەس، دالولەرىنى ئاچىپ، مۆھر نەبۇۋۋەتلەرىنى كۆرۈپ، ئەبۇ تالىبغە ئەيدى: «بۇ ئوغۇل سىنىڭ نىمەڭدۇر؟» ئەيدى: «مىنىڭ ئوغلۇمدۇر.» بەھىرا ئەيدى: «قايان ئېلىپ بارۇرسەن؟» ئەيدى: «شامغە.» بەھىرا ئەيدى: «بۇ — خۇدانىڭ پەيغەمبەرى، تەمامى مەخلۇقاتنىڭ مىھتەرى ۋە بىھتەرىدۇر. بۇلەرنىڭ ئاتلەرى، نىشانەلەرى ۋە سۈفەتلەرى كىتابلاردا باردۇر. مەن يەتمىش يىلدۇركىم بۇلەرنىڭ زۇھۇرلەرىغە مۇنتەزىر ئەردىم. مەن ساڭا ئاند بىرۇرمەنكىم، شامغە ئالىپ بارماغايسەن. ئەگەر تەرسالار ۋە جوھۇدلار كۆرسەلەر ئەگەرچە ئۆلتۈرەلمەسلەر، ئەمما قورقارمەنكىم ئەيىب ناك قىلۇرلەر. بەس، مەككەگەياندۇرۇپ، بۇ خەتەردىن ئەمىن بولغايسەن.» بەس، ئەبۇ تالىب ئانھەزرەتنى بىر قۇلى بىرلە ياندۇردى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى بىلالنى قوشتى دەپدۇرلەر، يەنى بىر رىۋايەتدە ئەبۇتالىب ئۆزى ئالىپ ياندى دەپدۇرلەر.

بەس، ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەم يىگىرمە بەش ياشغە كىردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى خەدىچە كۇبرا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى نىكاھلارىغە ئالدىلەر. قىرىق ياشلەرىدە پەيغەمبەرلىك ۋەھى كەلدى.

ئەمدى، سۆز ئەجەم پادشاھلارىنىڭ قىسسەسىغە ياندى.

دەستان
قىسسەئى ھورمۇز بىننى نوشىرۋان

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋۇجۇدلەرىغە كېلىپ، سەككىز يىلدىن كېيىن نوشىرۋان ئۆلدى. پادشاھلىق ئوغلى ھورمۇزغە قالدى ئەرسە، ئۆل ھەم خەلقغە ياخشىلىق، داد - ئەدل قىلدى.

ئەمما ئەجەمنىڭ ئۇلۇغى ۋە سەردارلارنى ساناپ ئۈچ مىڭ كىشىنى ئۆلتۈردى، ئۇلۇغلارنى خار كۆردى. بەس، ئەتراپ - جانىب ئىشىتىپ مۇنىڭدىن كۆڭلى ساۋۇدى. سۇستلۇق قىلىپ مۇلكنى قويا بەردىلەر. ھەر تەرەفدىن دۇشمەنلەر مۇلكنى ئالا باشلادىلەر. تا ئون بىر يىل ئۆتتى ئەرسە، ئەتراب - جانىبداقى شەھەرلەرنى ئالدىلەر. ھورمۇزنىڭ لەشكەرى زەئىف بولدى.

بەس، تۈركىستاندىن خاقانى چىننىڭ ئوغلى شايە ئۈچ يۈز مىڭ كىشى بىرلە دەريايى جەيھۇندىن ئۆتۈپ، تەمامى بەلخنى ئالدى. مەغرىب زەمىندىن روم پادشاھى يۈزمىڭ كىشى بىرلە كېلىپ، شام ۋىلايەتىنى تەسەررۇف قىلدى. ئەرمىنيەدىن خەرد ئاتلىغ بىر پادشاھ خۇرۇج قىلىپ، ئول تەرەفكە مۇتەسەددى بولدى، بادىيەدىن ئىككى كىشى پەيدا بولۇپ، بىرى ئىياسىل - ئەھۋال، يەنە بىرى ئۆمەرۇل - ئەزرەق، پارس شەھەرلەرىنى ئۇلار ئىگەلەدى. ھورمۇزنىڭ مەدايىندىن ئۆزگە تەسەررۇفى يۇرمەدى. ھەمە دۇشمەن بولدىلەر ئەرسە، ئۇلۇغلار ۋە سەردارلارنى يىغىپ، مەسلەھەت سوردى. ھەركىم بىرەر كېڭەش ئەيدىلەر، مەقبۇل كۆرمەدى. بىرئۇلۇغ دانىشمەند بار ئەردى. ئاڭا ئەيدى: «سەن بىر سۆز ئەيغىل.» ئول ئەيدى: «بۇ دۇشمەنلەر ھەمەسىدىن تۈرك پادشاھى يامانراقدۇر. ئەمما روم پادشاھى ئۆز ھەققىنى ئالىپدۇر، ئانىڭدىن زور بىرلە مۇلكنى ئالىپ ئەردۈك. بۇ شەھەرلەرنى ئاڭا قويغىل، تاكىم سىزنىڭ بىرلە سۇلۇھ قىلۇر. ئەمما ئەرەب خەلقى دەرۋىش ۋە مۆھتاجدۇرلەر، ئۇلارغە مال ۋە تەئام ئىبەرگىل، تاكىم ئۇلار يانىپ كەتكەيلەر. ئەمما خەرد خەلقى ئوغرى ۋە قاراقچىدۇر، بىسيار مال ۋە غەنىمەت ئالغاندۇرلەر. ئول دىيارنىڭ سەردارلارىغە نامە ئىبەرگىل. تاكىم ئۇلار قەسد قىلسە قاچىپ كەتكەي. ئاندىن تۈركلەر بىرلە جەڭ قىلماقنىڭ تەدبىرىنى قىلغىل. يا ئۆزۈڭ بارغىل، يا بىرئۇلۇغ سەرداردىن ئىبەرگىل.» ھورمۇز ئەيدى: «ئافەرىن، ئافەرىن ساڭا كىم ياخشى تەدبىر ئەيدىڭ.» بەس، بۇ تەدبىر بىرلە ھەمەنى ياندۇردى. ئاندىن ئەيدى: «تۈركلەر بىرلە كىم تەقابىل بولۇر؟» ھەمە ئەيدىلەر: «بەھرام چوبىندىن ئۆزگە كىشى تەقابىل بولالماس، ھىچ ئىلاج يوق.»

دەستان
قىسسەئى بەھرام چوبىن

ئەيتىپدۇرلەر، بەھرامنىڭ ئەسلى رەي پادىشاھلارىدىن ئەردى. ئۆز ۋەقتىدە ئانىڭدىن دىلاۋەرراق ۋە پۇرزورراق كىشى يوق ئەردى. بوغداي ئۆڭلۈك، بەلەند قەد، ئورۇق كىشى ئەردى. بۇ ۋەجھدىن بەھرام چوبىن ئاتار ئەردىلەر. بەس، ھورمۇز بەھرامغە تەكلىفنامە ئىبەردى. بەھرام كەلدى ئەرسە، ئەيدىكىم: «خاقانى چىن تىرىك ئەردى، مېنىڭ قەدرىمنى بىلۇر ئەردى. ئوغلى مېنىڭ خالەمدۇر، ئەمما تۇغقانچىلىق قەدرىنى بىلمەيدۇر. لەشكەر ئىبەرىپ، مېنىڭ شەھەرلەرىمنى تەسەررۇف قىلۇر. بىر كىشى لازىم بولدىكىم ئاڭا تەقابىل بولغاي. مەن سېنى ئىختىيار قىلۇرمەن. مەندىن غەلەت ۋە خەتا گۇمان قىلماغىل.» بەھرام ئەيدى: «مەن ھەم پادىشاھدۇرمەن، لىكىن ساڭا فەرمانبەرداردۇرمەن. ساڭا جان فىدا قىلۇرمەن.» ھورمۇز ئەيدى: «تەمامى خەزىنەلەرىمنى ساڭا مۇتەسەررىف قىلدىم، قانچەكى خاھلايسەن سىپاھ - لەشكەرگە ياراغ لازىمدۇر ئالغىل.» بەس، بەھرام ئون ئىكى مىڭ كىشى ئىلغادى؛ ئۇلارنى بەھرام ئات، سىلاھ، ئالات، شاھانەلىباس، مەتائ، مال - ئەمۋال بىرلە سىرلەدى. ئاندىن رەۋان بولدى.

بۇ خەبەر شايەگە يەتتى ئەرسە، سىپاھ - لەشكەر تارتىپ بەھرامنىڭ ئالدىغە چىقتى، ئۆزى تاغنىڭ تۆپەسىگە ئالتۇن تەخت قويۇپ، ئولتۇردى؛ لەشكەرى ئالدىدا سەف تۇزۇپ تۇردى. ئىككى يۈز فىل ۋە يۈز شىر ئادەمخورنى لەشكەرنىڭ ئالدىدا تۇرغۇزدى. بەس، بەھرام لەشكەرىگە بۇيرۇدى، تاكىم يەكبارە تىرباران قىلدىلەر ئەرسە، فىللار ۋە شىرلار ھەمەسى يارالىغ بولدى. ئاندىن مىلتىق ئەندازلارغە بۇيرۇدى، تاكىم دارۇ بىرلە فىل ۋە شىرلارغە ئوق ئاتتىلەر ئەرسە، ھەمە ئوت بىرلە لەشكەرنىڭ ئاراسىغە كىردىلەر. تۈركلەرنىڭ لەشكەرى شىكەست تاپتى. ئوتتۇزمىڭ كىشى فىل ۋە شىرلار بىرلە ھەمە ھىلاك بولدىلەر. بەھرام يەكبارە ھەملە قىلدى. بەس، شايە بۇ ھالنى كۆرۈپ قاچغالى ئوغرادى ئەرسە، بەھرام يېتىپ، ئوق بىرلە ئۇچاسىدىن ئۇردى، قورساقىدىن چىقىپ ئۆلدى. بەس، تۈركلەر كۆردىلەر

ئەرسە، يەكسان قاچتىلەر. بەھرام لەشكەرى بىرلە قوغلاپ، ئاخشامغىچە ئۆلتۈردى. بەس، كېچە لەشكەرگاھغە كېلىپ، شايەنىڭ ئالتۇن تەختىنى ۋە لەشكەرنىنىڭ مال - ئەمۋال غەنىمەتلەرىنى ئالدىلەر. بىر ئاي مۇندا تۇرۇپ، مال غەنىمەتنى يىغدۇرۇپ، ئانچەكى ھورمۇزغە لايىق ئەردى، ئاڭا ئىبەردى. لەشكەرگە ياراغلىق نەرسەنى لەشكەرگە بەردى.

بەس، شايە ئوغلى ئاتاسىنىڭ ئىنتىقامىنى ئالغالى كېلۇرمىش دەپ خەبەر كەلدى ئەرسە، بەھرام توختاپ تۇردى. تاكم بەش يۈزمىڭ كىشى بىرلە يېتىپ كەلدى ئەرسە، بەھرام ئالدىغە لەشكەر تارتىپ چىقتى. ئىككى لەشكەر سەف ئارەستە قىلدىلەر. بەھرام لەشكەرىگە ئەيدى: «قورقماڭلار، بۇلار سىزلەردىن شكەست تاپقانلار، بىزگە جۇرئەتى يوقدۇر.» بەس، ئىككى لەشكەر بىرى بىرىگە يەكبارە ھەملە قىلدىلەر ئەرسە، ئول بىر ھەملەدە تۈركلەرنىڭ لەشكەرى قاچتىلەر. پادىشاھى يەتتە مىڭ خاسلەرى بىرلە توختاپ جەڭ قىلدىلەر. تاكم سۇلتانى ئافتاب قارا چادىرىغە كىردى ئەرسە، تۈركلەر شاھى ھىسارغە كىردى. ئەرتەسى بەھرامدىن ئامان تىلەدى ۋە ئەلچى ئىبەردىكىم: «مېنى ئەسىرلەر بىرلە ھورمۇز دەرگاھىغە ئىبەرگىل، تاكى ھەرنە خاھلاسا ئول قىلغاي.» بەس، ئانى ئالتە مىڭ ئەسىر بىرلە مەردان شاھ ئاتلىغ بىر سەرداردىن ھورمۇزغە ئىبەردى. ئىبەرگەن غەنىمەت ئۈچ مىڭ تىۋە ئەردى. قاچانكىم، مەداينغە يەتتى ئەرسە، ھورمۇز خالەمنىڭ ئوغلى دەپ ئالدىغە چىقتى، بىسيار ئىززەت بىرلە ياخشى يەرگە تۈشۈردى. قىرىق كۈن مېھماندارلىق قىلىپ، خىلئەت - ئىنئاملار بېرىپ، سۇلۇھ ۋە ئەھدلەر قىلىپ، بەھرامغە تەئزىم قىلماقغە سۇلۇھنامە پۈتۈپ، تۈركىستاننى بېرىپ، ياندۇردى. مەردان شاھغە ئەيتتى: «بەھرامغە ئەيغىل، مۇنى ياخشىلىق بىرلە تۈركىستانغە ياندۇرسۇن.» مەردان شاھ ئەيدى: «ئەۋۋەل بۇ غەنىمەتلەرنى تەسەررۇف قىل.» ھورمۇز ئەيدى: «كەلتۈرگىل.» بەس، كەلتۈردى ئەرسە، بىھىساب مالدۇر. ۋەزىرلەرغە ئەيدى: «كۆردۈڭلاركىم، مۇنچە مال - غەنىمەت بەھرام ئىبەرىپدۇر.» يەزدان نەجەش ئاتلىغ بىر ۋەزىر بار ئەردى. ئول ئەيدى: «بۇ ھەم بىسياردۇر، لېكىن بەھرامدا باردۇر، ئاڭا نىسبەتەن دەريادىن قەترەدۇر.» بەس، ھورمۇز راست گۇمان قىلىپ، بەھرامغە غەزەبى كەلدى. مەردان شاھدىن بەھرامغە بىر زەنجىر، بىر چەرخ - يىگ ۋە بىر

مۇشت پاختا ئېبەردى. نامە پۈتىدىكىم: «مېنىڭ نېئمەتىمگە ناسىپاسلىق قىلىپ، غەنىمەتىمگە خىيانەت قىلىپ، ماڭا ئاز ئېبەرىپ، ئۆزىگە تولا ئالىپدۇر. ئوغرىلارنىڭ ئەقۋ بەتىكىم بوينىغە غولدۇر. بۇ غولنى سالغىل. ۋە يەنە خىيانەت قىلماق، نامەردلىك خاتۇنلارنىڭ سۈفەتىدۇر. بۇ چەرخ، يىگ بىرلە پاختەنى ئىگىرگىل.» بەس، بەھرام بۇ نامەنى ئوقۇپ، بۇ ۋاقىئەنى كۆرۈپ، بىسيار پەرىشان بولدى. غولنى بوينىغە سالدى، چەرخ - يىگنى ئالدىغە ئالدى ئەرسە، سىپاھ - لەشكەر يىغىلىپ كۆردىلەر. ئەيدىلەر: «بۇ نە ۋاقىئەدۇر؟» بەھرام ئەيدى: «ئانچە خىزمەتكى ھورمۇزغە مەن قىلدىم، جەزاسىغە ھورمۇز مۇنى ماڭا سەرۇپاي ئېبەرىپدۇر.» لەشكەر ئەيدىلەر: «ئەگەر ساڭا ئېھسان بۇدۇر، بىزگە سەد چەندانىدۇر. بىز ھورمۇزدىن بىزاردۇرمىز.» ھەمە يۈز ئۆيرۈدىلەر، ئەداۋەتىنىڭ فىكرىگە تۈردىلەر. ھورمۇزنىڭ پەرۋىز ئاتلىغ بىر ئوغلى بار ئەردى، ئانى ھەر ئىشىغە ئۆز ئورنىغا بۇيرۇر ئەردى. بەس، بىر - بىرىگە ئەداۋەت سالماقىغە تەدبىر قىلدى. بەس، تەمامى لەشكەرگە بۇيرۇدىكىم تاكى بىزنىڭ پادىشاھىمىز پەرۋىز دىگەي. ۋە يەنە يۈزىنىڭ دىرەمگە پەرۋىزنىڭ ئاتىدا مۆھۈر باستۇرۇپ، سوداگەرلەرگە بەردى، تاكى مەدانىيغە بارغايسەن ۋە سودا قىلغايسەن. بۇ ۋاقىئە خەلق ئاراسىدا پايىلدى. ئەرتەسى ھورمۇزغە يەتكۈزدى. ھورمۇز پەرۋىزنى چىرلاپ، ئەيدى: «مەن تىرىك تۇرۇپ، پادىشاھلىقنى تەمەئ قىلۇرسەنمۇكىم بەھرامغە كىشى ئېبەرىپ، ئۆز ئاتىڭغە پۇل سوقتۇرۇپسەن!» پەرۋىز ئەيدى: «ئەي پادىشاھ، بۇ بەھرامنىڭ مىكرى ۋە كاربارىدۇركىم مېنى ساڭا يامان قىلغالى بۇ ئىشنى يامان قىلغاندۇر.» بەس، ئول كېچە پەرۋىز قاچىپ، ئازەربىجانغە كەتتى، ئاندا پىنھان بولدى. بۇ تۆھمەت مۇقەررەر بولدى، بەھرام، پەرۋىزدىن جەڭگە كېلۇر دەپ قورقار ئەردى. بۇ خەبەرنى ئىشىتتى ئەرسە، بىلدىكىم مىكركارگەر بولۇپدۇر. بەس، پەرۋىز ئەمىن بولۇپ، رەيدىن لەشكەر ئالىپ، مەدايىنغە يۈزلەندى. بەس، بۇ خەبەر ھورمۇزغە يەتتى ئەرسە، بىلدىكىم، خەتا قىلىپدۇرمەن. يەزدان نەجەشنى چىرلاپ ئەيدى: «بۇ فىتنەنى سەن پەيدا قىلدىڭ، ئەمدى ئۆزۈڭ بارىپ، بەھرامغە ئۆزرە ئەيتماق لازىمدۇر. بەھرام مەرد، كەرىمدۇر، ئۆزرەنى قەبۇل قىلۇر.» يەزدان نەجەش بىر ئەمزادەسىنى ھەمراھ قىلىپ، رەۋان بولدى. ئەمزادە بەھرامغە خىزمەت

قىلغان بولغايمەن ۋە ئىنئام ئالغايمەن دەپ، يەزدان نەجەشنى ئۆلتۈردى، باشىنى كېسىپ ئەيدى: «بۇ سېنىڭ بۆھتان قىلغان دۈشمەنىڭنىڭ باشىدۇر. ئۆلتۈرۈپ ئالىپ كەلدىم.» بەھرام ھورمۇز بىلە سۆلۈھ قىلماقنى قەسد قىلدى ئەرسە، ئەمزادە ئەيدى: «سەندىن دەرھال سۆلۈھغە كەلمەك لازىم ئەمەسدۈر.» بەھرام ئەيدى: «مۇنداغ ياخشى، ئۇلۇغ كىشىنى ئۆلتۈرمەككە بۇيرۇپ، ماڭا ئامان تىلەپ، ئۆزرە ئەيتىپ كىشى ئىبەرىپدۇر. قوبۇل قىلماقىم لازىم.» بەس، بۇيرۇدىكىم، ئول ئەمزادەنــــى ئۇرۇپ قوغلاپ چىقاردىلەر.

قاچانكىم، يەزدان نەجەشنىڭ ئۆلگەن خەبەرى مەداينغە يەتتى ئەرسە، تەمامى ئۇلۇغلار يىغىلىپ، ئەيدىلەر: «تاكى بۇ نامەرد تۈركزادەنىڭ قان تۆكمەكىنى كۆتەرۈرمىز.» با ئىتتىفاق ھورمۇزنىڭ ۋاقىئەسىغە باردىلەر. پەرۋىزنى تەختغە ئولتۇرغۇزدىلەر ۋە ئاڭا تەبئىيەت قىلدىلەر.

دەستان

قىسسەئى پەرۋىز بىننى ھورمۇز

قاچانكىم، پەرۋىز تەختغە ئولتۇردى، باشىغە تاج قويدى، تەمامى خەلق ستايەش قىلدىلەر. ئول خەلقغە داد - ئەدل قىلدى، ياخشىلارغە ئىززەتلەر قىلدى. خەلق تارقادىلەر ئەرسە، ھورمۇزنىڭ قاشىغە باردى؛ باشىنى تۇفراققە قويۇب يىغلادى. ئاند ئىچتىلەركىم: «مەن بۇ ۋاقىئەلەردىن بىخەبەردۇرمەن، مەن بەھرام بىرلە بىر بولغانىم يالغان ۋە بۆھتاندۇر. مەن بىگۇناھدۇرمەن. ئەمدى بۇ پادىشاھلىقنى قەبۇل قىلماسام بۇ مۇلك بىگانەگە قالغۇسىدۇر.» ھورمۇز بۇ ئۆزرىنى قەبۇل قىلدى ۋە ئەيدى: «راست ئەيتۇرسەن. لېكىن تىلەرمەنكىم، بۇ ئىشنى قىلغانلارنــــى ئۆلتۈرگەيسەن.» پەرۋىز ئەيدى: «فەرمانبەردارمەن، لېكىن دەرھال بىجا كەلتۈرەلمەسمەن، تاكى پادىشاھلىقدا بەرقەرار بولۇپ، ئاندىن ئەيغانىڭنى قىلغايمەن.» بەس، بۇ خەبەر بەھرامغە يەتتى ئەرسە، بىسيار پەرشان بولدى. بۇ ئىشنى پەرۋىز قىلغان گۇمان قىلىپ، نىيەت قىلدىكىم، پەرۋىزدىن مۇلكنى ئالىپ، ھورمۇزغە بەرگەي.

بەس، مەدايىنغە كەلدى ئەرسە، پەرۋىز ئاگاھ بولۇپ، لەشكەر بىرلە بەھرامنىڭ ئالدىغە چىقتى. ئول كېچە پەرۋىزنىڭ لەشكەرى بەھرامغە قوشۇلدى. پەرۋىز ئۆز خاسلارىدىن ئون كىشى بىرلە روم تەرەفىگە قاچتىلەر. بۇلارنىڭ ئىككىسى پەرۋىزنىڭ خالەسى ئەردى. بۇلار ئەيدى: «بەھرام مەدايىنغە كىرىپ، هورمۇزنى تەختغە چىقارىپ، پادىشاھى رومغە بۇ ۋاقىئەلەرنى ئەيتىپ، نامە ئىبەرۇر. پادىشاھى روم بىزنى يەنە تۇتۇپ ئىبەرۇر. مەسلەھەت ئولكىم، هورمۇزنى ئۆلتۈرۈپ كەتكەيمىز.» بەس، ئىككىسى يەنە يانىپ بارىپ، هورمۇزنى ئۆلتۈرۈپ كەلدىلەر. ئاندىن كەتتىلەر. ئۈچ كۈن يۈرۈپ يەمەن سەرھەدىغە بىر سەۋمەئەغە يەتتىلەر، ئاندا تۈشۈپ ياتتىلەر. دەرماندەلىكدىن ئۇيقۇلاپ قالدىلەر.

بەھرام مەدايىنغە كىردى ئەرسە، ئىشىتتىكىم، هورمۇزنى ئۆلتۈرۈپدۇرلەر. بىنەھايەت پەرىشان بولدى. سىياۋۇشاننى چىرلاپ، تۆرت مىڭ كىشى قوشۇپ، پەرۋىزنىڭ ئارقەسىدىن بۇيرۇدى. بەس، بۇلار ئول سەۋمەئەغە يېتىشتىلەر ئەرسە، راھىبنىڭ ئاتى بەندوي ئەردى. ئۇلارنى لەشكەر يەتتى دەپ بىدار قىلدى. پەرۋىز ئويغانىپ ھەيران بولدى. ئول ئەيدى: «مەن تەدبىر قىلاي، سەن خەلاس بولغايسەن، ئەمما مەن ھىلاك بولغايمەن.» پەرۋىز ئەيدى: «بىر تەدبىر قىل، شايەدكى ھىلاك بولماغايسەن. بەس، پەرۋىزغە ئەيدى: «ئەڭلىكنى سالىپ ماڭا بەرگىل، سەن مېنى قويۇپ كەتكىل.» بەس، پەرۋىز ئەڭلىنى سالىپ تاشلادى، ھەمراھلارى بىرلە يولغە كىردى. بەس، ئول پەرۋىزنىڭ لىباسىنى كىيىپ، سەۋمەئەنىڭ ئۆگزەسىگە چىقىپ تۇردى. تاكى لەشكەر يېتىپ كەلدى، ئانى كۆرۈپ پەرۋىزگۇمان قىلىپ، سەۋمەئەنىڭ چۆگرەسىگە تۈشتىلەر. سىياۋۇشانغە قىچقىرىپ ئەيدى: «بۈگۈن ماڭا ئامان بېرىڭلاركىم مۇندا ئارام ئالىپ، ئۆزۈم تۈشكەيمەن.» بەس، سىياۋۇشان ئەيدى: «رەۋادۇر.» بەس، ئول كۈن سەبر قىلدىلەر. ئەرتەسى سىياۋۇشان ئاۋاز قىلدىكىم: «ئەمدى چىققىل.» ئەيدى: «ئول كېچەدىن ساقلادىڭلار. ئەمدى كېلىپ، باقىڭلار، مەندىن ئۆزگە كىشى يوقدۇر.» بەس، سەۋمەئەغە ئىشىكنى ئاچىپ چىقتى. كۆردىلەركىم، ھىچ ئادەم يوقدۇر. بەس، سىياۋۇشان ھەيران بولدى. بەندوينى ئالىپ، لەشكەر بىرلە بەھرام قاشىغە كەلدى. ئەيدى: «سەن ئەمەسمۇ ئىكىن، هورمۇزنى

ئۆلتۈرۈپ، ئۇل هارامزادەنى قۇتقازدىڭ. ئەمدى، مەن پەرۋىزنى بىستام بىرلە تۇتۇپ، ھەمەڭنى ئانداغ ئۆلتۈرەيكى، جەھاندا ئىبرەت بولسۇن.» بەس، ئانى سىياۋۇشانغە تاپشۇردى، ئۆيگە ئالىپ بارىپ ياخشى ئاسرادى. بەس، بىر كۈنى بەندوي ئەيدى: «بۇ مۇلك بەھرامدا تۇرماس، چۇنكى زۇلۇم - سىتەمدە ئالىپدۇر.» سىياۋۇشان ئەيدى: «مەن ھەم بىلۇرمەن. خۇداي تەئالا ماڭا قۇدرەت بەرسە، ئانچە كۆڭلۈڭدە باردۇر ئىشلار قىلسام.» ئۇل ئەيدى: «نە ئىش كۆڭلۈمدە باردۇر؟ بىلگەيمەن.» سىياۋۇشان ئەيدى: «بەھرامنى ئۆلتۈرۈپ، مۇلكنى پەرۋىزگە بەرسەم.» بەندوي ئەيدى: «قاچان مۇنداغ قىلۇرسەن؟» ئۇل ئەيدى: «قاچانكى مەھەل تاپسام.» بەس، ئىككۆلەن مەسلەھەت قىلدىلەر: «تاڭلا بەھرام مەيداندا چەۋگەن ئويناردا ئۆلتۈرگەيسەن.» بەس، سىياۋۇشاننىڭ ئۆيىدە بىر مەزلۇم بار ئەردى، بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، بارىپ بەھرامغە خەبەر بەردى. ئەرتەسى، سىياۋۇشان كۆڭلەكىنىڭ ئىچىگە زىرىھ كىيدى. بەندويگە ئات - سىلاھ بەردى. ئۆزى بەھرام بىرلە مەيدانغە باردى. بەھرام ھەركىمنى چىرلاپ، ئۇچاسىغە چەۋگەن بىرلە ئۇردى، تا بىلگەيكىم ئىچىگە زىرىھ كىيىپدۇر، ئۇل تەدبىر راستدۇر. بەس، شەمشەرنى غىلافىدىن تارتىپ ئالىپ باشىنى كەستى. بۇ ۋاقىئەنى بەندوي ئاڭلاپ، ئازەرەيجانغە، پەرۋىز قاشىغە باردى. ئاندىن، مىڭ كىشى بىرلە پەرۋىزنى باشلاپ، پادىشاھى رومنىڭ قاشىغە باردىلەر.

دەستان
پادىشاھى روم ۋە پەرۋىز

قاچانكىم، پەرۋىز ئۇل سەۋمەئەدىن ئون كىشى بىرلە ئۈچ كېچە - كۈندۈز يۈردىلەر ئەرسە، ھارىپ - ئاچىپ، بىر مەرغزارغە چىقتىلەر، ھېچ نىمەرسە تاپالمادىلەر. بەس، ئاندىن ئۆتۈپ، ئاچلىقغە سۇست ۋە زەئىف بولۇپ بارۇر ئەردىلەركىم، بىر ئەئرابى تىۋەسىگە مىنىپ، كېتىپ بارۇر ئەردى. پەرۋىز ئانى قىچقىرىپ، ئۆزىدىن نىشان بەردى ئەرسە، ئەئرابى تىۋەدىن تۈشۈپ، تەئزىم بىجا كەلتۈردى. پەرۋىز ئەيدى: «ھەمراھلارىم بىرلە ئانچە ئاچدۇركى

ئەيتىپ راستىغە كەلمەس. بىزلەرنى مېھمان قىلساڭ.» بەس، ئەژرابىي بىجاندىل قەبۇل قىلدى. ھەي، تېي-ئىككى قەبىلە ئانىڭ ئەردى. ئاندا باشلاپ باردى. ئۆچ كۈن مېھمان قىلدى. ئاندىن ئۆتۈپ، ئۆچ كۈندە رىتەگە يەتتىلەر. ئول رومنىڭ دىيارى ئەردى. دۈشمەندىن ئەمىن بولدىلەر. ئارام ئالدى. بەس، ئاندىن يۈرۈپ، يولدا بىر راھىبنىڭ سەۋمەئەسىغە يېتىپ تۈشتىلەر. ئول راھىب سەۋمەئەنىڭ ئۆگزەسىگە چىقىپ، بۇلارنى كۆردى. ئەيدى: «نە كىشى سىزلەر؟» پەرۋىز ئەيدى: «بىز ئەجەم پادىشاھىنىڭ ئەلچىلەرىدۈرمىزكىم، رومغە بارۇرمىز.» راھىب ئەيدى: «سەن ئەلچى ئەمەسسەن، ئەجەم پادىشاھىدۈرسەنكىم، بىر سەرداردىن قاچىپ رومغە بارۇرسەن. پادىشاھى روم ساڭا لەشكەر بېرىپ، يار - ياۋەر بولۇر.» پەرۋىز ئەيدى: «بىزنىڭ قاشىمىزغە تۈشسەڭ نە زىياندۇر؟» بەس، راھىب تۈشتى. پەرۋىز ئەيدى: «مەئزۇر تۇتقىل، مۇنداغ ئىكەنسەن، بىز تانۇمايدۇرمىز. ئەمدى ماڭا ئەيغىل، قەيسەر بىرلە نە ھال روي بېرۇر؟» ئول ئەيدى: «قەيسەر ساڭا قىزىنى بېرۇر، ئوغلىنى يەتمىش مىڭ كىشى بىرلە لەشكەر ئىبەرۇر. سەن ئۇلار بىرلە بارىپ، مۈلكنى ئالۇرسەن.» پەرۋىز ئەيدى: «مۈلك قولۇمغە كىرسە قاچان كىرەر؟» راھىب ئەيدى: «يەنە ئون يەتتە ئايدا، يا ئون سەككىز ئايدا.» پەرۋىز «قانچە يىل پادىشاھ بولۇرمەن؟» راھىب ئەيدى: «ئوتتۇز سەككىز يىل.» پەرۋىز ئەيدى: «بۇلارنى قايدىن بىلۇرسەن؟» راھىب ئەيدى: «ھەزرەتى دانىيال پەيغەمبەرنىڭ كىتابلارىدىن بىلۇرمەنكىم، ئەجەم پادىشاھلارىدىن ئاتىنى ۋە سۈفەتىنى، ئۇلارنىڭ پادىشاھ بولۇر مۇددەتىنى ئەيتىپدۇرلەر.» يەنە ئەيدى: «مەندىن كىمگە قالۇر؟» ئەيدى: «ئوغلۇڭ شىررۇيەگە قالۇر، نەچەند ئايدىن سوڭ، قىزىڭ پادىشاھ بولۇر. ئاندىن ئوغلۇڭنىڭ ئوغلى تەختىغە ئولتۇرۇر. ئانىڭدىن ئەرەبكە قالۇر، ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىس. نىڭ ئەۋلادلارى تەختنى ئالۇرلەر، تا قىيامەتغەچە ئۇلارنىڭ تەئاملارى سۈت، خورما، گۆش بولۇر.» پەرۋىز ئەيدى: «مېنىڭ مۈلكۈمنى كىم خەراب قىلۇر؟» سەلام بېستام ئاتلىغ بىر خالەڭ تەباھ قىلۇر. ئۆچ يىل سەن ئاڭا غالىب بولۇرسەن.» پەرۋىز ئەيدى بېستامغە: «ئەي بېستام، راھىب نە دەيدۇر؟» بېستام ئەيدى: «يالغان ئەيتادۇر.» پەرۋىز ئەيدى: «ماڭا فىرىب قىلماسلىقغە ئاند ئىچكىل.» بېستام ئاند ئىچتى. ئاندىن

يۈرۈپ ئانتاكىيەغە باردىلەر. رۇم پادىشاھىنىڭ ئاتى مەۋرۇق ئەردى. نامە پىتتى: «مېنىڭ سەردارلارىمدىن بەھرام چوبىن ئاتلىغ بىرى ماڭا لەشكەر تارتىپ، سىپاھ - لەشكەرىمنى خەراب قىلىپ، مۈلكنى ئالدى. مەن سەندىن پەناھ تىلەپ، يار - ياۋەر تىلەپ، سىپاھ - لەشكەر كۆز تۇتۇپ كەلدىم. تاكى ئۆي - مۈلكۈمنى ئالغايمەن.» بەس، بىستامنى بىر كىشى بىرلە رۇمغە ئىبەردى. بەس، بۇلار قۇستانتىنىيەگە يەتتىلەر ئەرسە، مەۋرۇقغە خەبەر بەردىلەر: ئەجەم پادىشاھلارىنىڭ ئەلچىلەرى كېلىپدۇر. بەس، قەيسەر ئۇلارغە ئىلتىفات قىلىپ، ئولتۇر دىدىلەر. بۇلار ئەيدىلەركىم: «بىز ھاجەتمەندۇرمىز، بىز تا ھاجەتىمىزنى تاپماي ئولتۇرماق رەۋا ئەمەسدۇر. ئەگەر ھاجەتىمىزنى رەۋا قىلساڭ ئولتۇرۇرمىز. بولماسا كېتەرمىز.» بەس، قەيسەر رۇم تىلى بىرلە نەدىملەرىغە ئەيدى: «ئەجەب خىرەدمەند ئىكەنلەر.» ئاندىن نامەنى ئوقۇپ، پەرىشان بولدى ۋە ئەيدى: «ھورمۇز بۇرادەرىم ئەردى، بىرى يېش بۇرادەراندەرمەن. ئاڭا ياۋەرلىك قىلۇرمەن. سىپاھ - لەشكەر ئىبەرىپ، ئالۇرمەن.» بەس، ئۇلار قەيسەرگە دۇئا قىلدىلەر، ئاندىن ئولتۇردىلەر. قەيسەر بۇيرۇدىكىم: «بۇلارنى شاھانە راۋاقلەرگە تۈشۈرۈڭلار.» ئاندىن، چىقتىلەر ئەرسە، سەردارلارنى يىغدى ۋە ئۇلارغە نامەنى ئوقۇدى ۋە ئەيدى: «نە مەسلەھەت كۆرەرسىزلەر؟» مەۋرۇقغە ئەيدى: «ئەجەمدىن نە زۇلۇم - سىتەملەر كۆردۈككىم، چەندان مەرتەبە لەشكەر ئىبەرىب كەشاكەشلەر قىلدى. ئەمدى ئۆز ھالى بىرلە قالىپدۇركىم، بىز سەلامەتدۇرمىز. سەن ئاڭا نە مۇڭا ياۋەر بولماغايسەنكىم، بۇلار ئۆز ھالىدا بولغايلەر.» ھەمە ئەيدىلەر: «راست ئەيتۇر.» ئۇلۇغ ۋەزىرى خامۇش ئولتۇردى ئەرسە، قەيسەر ئەيدى: «سەن نە دەرسەن؟» ئول ۋەزىر ئەيدى: «پادىشاھغە لايىق ئەمەسدۇركىم، سىتەم رەسىدە فەريادىرەس تىلەپ كەلسە، ئانى نەۋمىد ياندۇرماغىل. ئەلھال ئول مۇھتاجدۇر، ھاجەتىنى رەۋا قىلماق لازىمدۇر.» بەس، قەيسەرى رۇم يەتمىش مىڭ كىشى بۇيرۇدى، ئوغلى بەنا تۇسنى سەردار قىلدى. ئاندىن پەرۋىزنى تەكلىف قىلىپ، قىزىنى بەردى. ئول لەشكەرنى تاپشۇردى. سىلاھ - ياراغ مۇكەممەل قىلىپ بەردى. ئول لەشكەرنىڭ ھەر بىرىنى ھەزار مەرد ئاتارلەر. ھەر قايسى مىڭ كىشىگە تەقابىل بولۇر ئەردى.

دەستان

قىسسەئى ھىجرەت ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم

قاچانكىم، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ پەيغەمبەرلىكلەرى رەۋاج تاپتى ئەتراف - جەۋانىبدىن ئۇلارغە خەلايىق ئىمان كەلتۇرۇپ، بەيئەت قىلدىلەر. كۇفر، بۇتپەرەستلىك بىناسىغە خەراب ۋە شىكەستلىك يۇزلەندى ئەرسە، كۇففار قۇرەيش ئىتتىفاق قىلدىلەركىم: «ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمنى ھىلاك قىلماي، بۇ فىتنەدىن خەلاس بولماسمىز.»

بەس، ئەبۇ جەھىل باشلىغ ئون كىشى قۇرەيش يىگىتلەرىدىن ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنى ئۆلتۇرمەككە ئەھد قىلدىلەر. بۇ ۋاقىئەنى ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. خەبەر بەردىلەر. ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەمىرىلمۆئمىنىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەر: «مىنىڭ ئارقامدىن ئۆيگە كەلگىل.» بەس، ئۆيگە كەلدىلەر. ئەيدىلەر: «يا ئەلى، مەن بۇ كېچە بىر يەرگە بارۇرمەن. سەن مىنىڭ ئورنۇمدا ئىگىنىمنى ياپىنىپ ياتغىل، تاكى كافىرلار مىنى گۇمان قىلماغايلەر. ساڭا ھىچ ۋاقىئە بولماغاي. ئەرتەسى، بۇ ئامانەتلەرنى ئىگەسىگە بېرىپ، ئارقامدىن كەلگەيسەن.» بەس، كېچە بولدى ئەرسە، ئەبۇجەھىل ھەمراھلارى بىرلە ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم نىڭ ئىشىكلەرىگە كېلىپ ياتتى. قاچانكىم كېچەدىن بىر ھەسسە ئۆتتى، ئول سۇلتانى ئەبرار ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم قوپۇپ، ئەمىرىلمۆئمىنىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئورۇنلەرىدە يانقۇزۇپ قويۇپ چىقتىلەر. ئول بەد بەخت كافىرلار تۇيمادىلەر. ئەمىرىلمۆئمىنىن ئەبۇ بەكرىسددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە كەلدى. ئۇلەر ئەيدىلەر: «تاغقە بارغايمىز، ئىككى - ئۇچ كۇن ئاندا قەرار ئالغايمىز.» يەنە بىر ئامىر ئاتلىغ ھەبەشى ئازادگەردەلەرى بارئەردى. ئاڭا ئەيدىلەر: «سەن بۇ ئىككى تىۋەنى باقىپ تۇرغىل. قاچانكىم، بىز سىنى چىرلارمىز، ئاندا كەلتۇرگىل.» بەس، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم يۇردىلەر، ئارقالەرىدىن ھەزرەتى ئەبۇ

بەكرسددىق رەزىيەللاھۇئەنھۇ يۇردىلەر. ئىككۆلەن بىر تاغقە چىقتىلەر، غارى سەۋرغە كىردىلەر.

بەس، كۇففارى فۇججار سەيد ئەبرار ئورۇنلەرىدە ھەيدەرى كەررارنى كۆردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى مۇھەممەد ئەلەيھ-س. قاياندۇر دەپ ئەيدىلەر؛ ھەزرەتى ئەلى كەرەمەللاھۇ ۋەجھە ئەيدىلەر: «بىلمەسمەن.» ھەزرەتى ئەلىنى مەسجىدكە ئالىپ باردى، قۇرەيش يىغىلىپ، بىر مۇنچە تۇرغۇزۇپ قويۇپ ئىبەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىشىكلەرىگە باردى. ئۇلارنى ھەم تاپمادى. ئاندىن مۇنادى قىلدۇردىلەر: «ھەركىم ھەزرەتى مۇھەممەدنى كەلتۇرسە ئاڭا يۇز تىۋە بىرۇرمىز!» بەس، تەمامى ھەر تەرەفكە ئۇلارنى ئىزدەپ چىقتىلەر، ھىچ ئەسەر تاپمادىلەر. بەس، ئەسما ھەركىچە ئول سەييدى ئەنبىياغە تەئام كەلتۇرۇر ئەردى. ئۇچۇنچى كىچەسى ئەبۇبەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «تاڭلا كىچە تولاراق تەئام كەلتۇرگىل، ئامىر تىۋەلەرنى كەلتۇرسۇن ئەيغىل.» بەس، تۆرتۈنچى كىچەسى غاردىن چىقتىلەر، بىرەر تىۋەگە مىندىلەر. بىر يولچى ئالدىلەر، ئول ئادەم يولسۇز باشلاپ مەدىنەگە يەتكۇزدىلەر. بەس، رەسۇلى ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ماھى رەبىئۇل - ئەۋۋەلنىڭ ئونى — دۇشەنبە كۇنى مەككەدىن چىقتىلەر، ئىككىنچى دۇشەنبە كۇنى كىچەسى مەدىنەدە قۇبا دىگەن خورما تۇپىگە تۇشتىلەر، مەدىنەدىن ئۇن يىتىم يىراق ئەردى.

بەس، مەدىنە خەلقى ئول سەرۋەرنى خەبەر ئالىپ، بىركۇنى ئاندا كەلدىلەر. ئازىنە كۇنى خۇتبە ئوقۇپ، ئاندىن نەماز ئۆتەپ، تىۋەلەرگە مىندىلەر ئەرسە، ھەركىم تىۋەلەرى مىھارىنى تۇتۇپ، ئەيتۇر ئەردىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، قەدەملەرى شەرافەتنى ئەۋۋەل مىنىڭ كۇلبەمغە يەتكۇرسۇنلەر.» ئۇلەر ئەيتۇرئەردىلەر: «تىۋەنى قويا بىرىڭلار، كىمنىڭ مەنزىلىغە چۆكسە، بىز ئاندا تۇشكەيمىز.» بەس، رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەلە-لەمنىڭ تىۋەلەرى خالىد ئەبۇ - سەمەدنىڭ ئۆيىگە چۆكتى. ھالا ئول يەر مەسجىدى مەدىنەدۇر. بەس، ئاندا تۇشتىلەر. مەردى ئەيالمەند ۋە فەقىرھاجەتمەند ئەردى. مەكانى ھەم تار ئەردى. ئول يەر سەھلۇ سۇھەيل، ئاناسىز نارەسىدەنىڭ ئەردى. ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم نى ھەركىم تەكلىف قىلۇر ئەردى. ئەيتۇر ئەردىلەر: «كىمەرسەنىڭ مەكانى

ئولدۇركىم ئەڭنى ۋە مەتائى ئاندادۇر .» بەس، ئاندىن، ئەييۇب ئەنسارىنىڭ ئۆيىگە باردىلەرئەرسە، سارايىنى ھەزرەتى سەل-ئەلە-لەمغە ياسادى؛ ئۆزى ئۆگزەدە ياتار ئەردى. بەس، سوردىلەر: «يا ئەييۇب، كىچە نىچۈكدۇرسەن؟» ئەييۇب ئەيدىلەر: «نىچۈك بولغاي! ئۇستۇن پەناھى خۇدا، ئاستىن خۇدا ۋە رەسۇل بولغاي.» بۇيرۇدىلەر: بىر مۇنچە يەر ئالىپ مەسجىد ئەتتىلەر. ئول مەسجىد ئاندا ئەييۇب ئەنسارىنىڭ ھەۋلەسىدە ئەردى. ياندا بىر ھوجرا بىنا قىلدىلەر. ئانھەزرەت سەل-ئەل-لەم ئاندا بولدىلەر.

دەستان
ھىجرەت يىلىدا بولغان ۋاقىئەلەرى زىكرى

ئون يىل ھىجرەتدىن ئىلگەرى كۈلسۇم بىننى ھەدم، ئەسئەب بىننى زەرائ ئۆلگەن ئەردى. ئول يىل ئائىشە سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىرلە ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم بىر ئۆيدە بولدىلەر. ھەزرەتى خەدىچە كىبرا رەزىيەللاھۇ ئەنھا ۋەفاتلەرىدىن ئىككى يىل كېيىن مەككەدە نىكاھلەرىغە ئالغان ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى چىرلاپ ئەيدىلەر: «ئەھلى ئەيالىڭنى كەلتۈرگىل.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوغلانلەرى ئابدۇللاھنى ئىبەردىلەر، تاكى بارىپ ئانالەرى، ھەمشىرە - بۇرادەرلەرىنى كەلتۈردىلەر. ئائىشە سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ھوجرەئى مۇتەھھەرەلەرىغە ئالىپ چىقتىلەر.

بەس، جوھۇدلەر ئەيدى: بىز مەھكەم تۇرالىكىم مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمغە ھىچكىم ئىمان كەلتۈرگۈدەك ئەرمەس، ئۇلار ئازدۇرلەر. بەس، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئەبۇ بەكر، غەم يىمەگىل، ھەق تەئالا ماڭا ۋەئدە قىلغاندۇركىم، مېنىڭ دىنىم قىيامەتكە باقى قالغۇسىدۇر.» ئول يىلى، ئابدۇللاھ سۇررە نوئمان بىننى سۇررە موختار بىننى ئابدۇللاھ سەئى ۋۇجۇغە كەلدىلەر. مۇسۇلماندىن كۆندىن كۆنگە تولا بولدىلەر ئەرسە، جوھۇدلار يالغانچى بولدىلەر.

رىۋايەت قىلىدۇركىم، ئائىشە سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئېيتتىلەر: «ئۆزگە ئەزۋاجى مۇتەھھەراتتىن مېنىڭ ئۈچ - تۆرت فەزىلەتىم زىيادەدۇر. ئەۋۋەل ئۇلكىم، مەن ئانھەزرەتنىڭ خىزمەتلەرىگە سىر پۆشىدە مۇشەررەف بولدۇم؛ ئىككىنچى، ۋەھى كەلسە مەن ئىشىتۇرمەن؛ ئۈچۈنچى مۇنافىقلار ماڭا تۆھمەت قىلدىلەر، ھەق تەئالا مېنىڭ پاكلىقىمغە ئايەت ئىبەردى؛ تۆرتىنچى، ئانھەزرەت سەل-ئەل-لەم مېنىڭ ئۆيۈمدە ياتىپ ۋەفات بولدىلەر، قەبر مۇنەۋۋەرلەرى مېنىڭ ئۆيۈمدەدۇر. ۋە يەنە ئول يىل نەماز تۆرت ۋەقت بولدى. ئىلگەرى ئىككى ۋەقت ئەردى. ئاندىن كېيىن بەش ۋەقتدە مۇقەررەر بولدى.

تارىخى ئەسلىنىڭ زىكرى. كەلتۇرۇپتۇرلەر: ئىلگەرى ھەركىم ھەر ۋاقىئە بولسە بىتەئىن ۋە بىتارىخ ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول يىلى تارىخنى ھىجرەتدىن تەئىن قىلدىلەر. ۋە ئېيتتىلەر: «ھەرنامە ئىكى بىتارىخ پىتىلسە جايىز ئەمەستۇر. بۇ تارىخ ئىشى ئەرەب - ئەجەمدە قەدىم بار ئەردى. ھەر ھادىسە بۇ دارۇلھەۋادىسدىن ۋاقىئ بولسە، ئاندىن تارىخ ئالۇر ئەردىلەر. ئانداغكى ۋەفاتى ھەزرەتى ئادەم، توفان ۋە نوھ ئەلەيھ-س. ، ۋە يەنە ئىبراھىم ئەلەيھ-س. نى ئوتغە تاشلاغان ۋەقتدىن ھەرقايىسى ئۆز ئۈممەتلەرىغە تارىخ ئەردى؛ ئاندىن خانەئى كەئبەنى بىنا قىلغان قۇسەي بىننى كىلاب ئەۋلادىنىڭ تارىخى ئەردى؛ ئاندىن كېيىن ئەھلى مەككە ۋاقىئەنى فىلدىن تارىخ ئالۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەم ھىجرەت تارىخ تەئىن قىلدىلەر؛ ئاندىن كېيىن گۇرۇھى ۋاقىئە كەربەلادىن ئېئتىبار قىلىپتۇر؛ تائىفە خەۋارىجلار مۇئاۋىيەنىڭ ۋەفاتلەرىدىن تارىخ ئالىپتۇرلەر؛ كەربەلا يەزدگىرد شەھريار ئۆلگەن زەماندىن تارىخ ئىبتىدا قىلىپتۇرلەر.

غازاتغە فەرمان كەلگەن زىكرى

ئەلقىسسە، قاچانكىم، ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەم مەككەدىن ھىجرەت قىلدىلەر ئەرسە، مەككەدە كافىرلار ئېيتتىلەر: بىز مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمدىن خەلاس بولدۇق. بەس، ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم، تەفسىرى بۇدۇر: ۋەقتى شەھرى ھەرام چىقسە، يا مۇھەممەد، كافىرلارنى ھەريەردە تاپىپ ئۆلتۈرگىل، تۇتۇپ ئەسىر قىلغىل، ھەرخاھلاغان يەردە بەند قىلىپ ئولتۇرغۇزغىل. قاچانكىم، بۇئايەت نازىل بولدى. «صبرانها»

ئايەتلەر مەنسۇخ بولدى. ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم لەشكەر ئىبەرىپ، كافىرلارنىڭ كارۋاننى ئالىپ، غەنىمەتلەرنى مۇسۇلمانلارغە بەردىلەر. تاكى مەككەگە ياۋۇق بارىپ جەڭ قىلدىلەر. ھىچ تەرەفكە كارۋان بارالمادى.

فەسلى دەستان
جەڭگى بەدرىدىن ئىلگەرى بولغان غازاتلار زىكرى

كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، ئەۋۋەل لەشكەرى ئىسلام غازاتغە ئاتلاندى ئول ئەردىكىم، ھىجرەتدىن يەتتە ئاي ئۆتۈپ ئەردى. رەمەزاننىڭ يەتتەسى كۈنى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۆزلەرى بىرئاق ئەلەم ئالىپ، ھەمزە بىننى ئابدۇلمۇتتەلىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بەردىلەر. ئوتتۇز سۇۋارە بىرلە، شامدىن كىلەدۇرغان كارۋاننىڭ ئالدىغە ئىبەردىلەر. كارۋان دەريا لەبىگە يىتىپ ئەردى. ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يىتىپ باردىلەر. ئول كارۋاننىڭ سەردارى ئەبۇ جەھىل ئەلەيھىل لەئنە ئەردى. كارۋان ئۈچ يۈز سۇۋارە ئەردى. ئول دەريا بويىدا بىر كەنت بار ئەردى، ئۇلۇغى مۇھەممەد بىنتى ئامىر ئەل-جۇھەمى ئەردى، ھەم ئەبۇ جەھىلگە ھەم ھەمزەگە دوست ئەردى. بۇ ھەمزە رەزىيەللا ئەنھۇنىڭ ئالدىلەرىغە كەلدى، ئەيدى: «ئەبۇ جەھىل ئۈچ يۈز كىشى بىرلە بۇ كەنتدەدۇر، كەنت خەلقى ئاڭا ياۋەر بولۇر. مەسلەھەت ئولدۇركىم، مىنىڭ خاتىرىمدىن يانغايسەن.» بەس، ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەمراھلارىغە ئەيدىلەر: «غەنىمەتدىن سەلامەت ياخشىراقدۇر.» بەس، جەڭ قىلماي ياندىلەر. ئاندىن يەنە، شەۋۋال ئايىدا خەبەر بولدىلەركىم، مەككە كافىرلارى مەدىنەگە لەشكەر ئىبەرۇر. بەس، ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەم ئۇبەيد بىننى ئەلھەرەس بىننى ئابدۇلمۇتتەلىبنى ئاتمىش كىشى بىرلە ئىبەردىلەر. قاچانكىم، ئەبۇ جەھىل مەككەگە كەلدى ئەرسە، ئەيدى: «مۇھەممەد بىزگە جەڭگە كىشى ئىبەرگەن ئىكەن.» بەس، كافىرلار ئىتتىفاق قىلدىلەر مەدىنەگە جەڭگە بارغايلەر، ھەر كىمنى تاپسە ئەسىر قىلغايلەر. بەس، كافىرلار بىر بادىيەدە ئەسا ئاتلىغ قۇدۇغقە كېلىپ تۈشتىلەر. لەشكەرى

ئىسلام ھەم ئاندا يەتتىلەر ئەرسە، كۆردىلەركىم بىر كارۋان تۇشۇپدۇر. بەس، كافىرلار لەشكەرىدە، مەككەدە قالغان ئىككى مۇسۇلمان بار ئەردى. قاچانكىم، لەشكەرى ئىسلامنى كۆرۈپ، قاچىپ ئىسلامغە قوشۇلدىلەر. مۇندىن كافىرلارنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچ پەيدا بولۇپ، جەڭ قىلماي قاچتىلەر. ۋە بەئزىلەر بۇ غازاتنى ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قىلدىلەر دەپدۇرلەر.

ئاندىن كېيىن، غەزۋەئى جەران ۋاقىئ بولدى. كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، سەئد ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇھاجىر، ئەنساردىن يىگىرمە كىشى بىرلە پىيادە بولدىلەر. ئەلەمنى مۇرادغە بەردىلەر. ئەيدىلەر: «پالانى بادىيەدە جەران ئاتلىغ بىر قۇدۇغ باردۇر، كافىرلار ئاندا كېلۇر، ئۇلارنى مۇندا تۇتۇپ كەلتۈرگىل.» بەس، بۇلار بارغۇنچە كارۋانلار ئۆتۈپ كېتىپدۇر، يارىپ كەلدىلەر.

فەسلى دەستان
زىكرى غەزۋەئى ئەنۋا

ئاندىن كېيىن، مۇھاجىر، ئەنسار بىرلە، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئۆزلەرى چىقتىلەر. سەئد بىننى ئۇبەيدەنى مۇقەددەمەئى لەشكەر قىلدىلەر؛ ئەلەمنى ھەمزەغە بەردىلەر. بەس، ئەنۋا دىگەن يەرگە يەتتىلەر ئەرسە، ئاندا گۇرۇھى ئەرەبدىن ئۇلتۇرغان ئەردى. ئول كەتتنى ۋەددان، ئول ئەرەبنى بەنۇ ھەمزە ئاتار ئەردىلەر، ئۇلارنىڭ ئۇلۇغى مۇجەس ئەردى. ئۆمەرنىڭ ئوغلى ئالدىغە چىقتىلەر. ئانىڭ بىرلە سۇلۇھ قىلدىلەر. ئانالەرى ئامىنەنىڭ قىزى ئاندا ئەردى، ئانى زىيارەت قىلىپ، ئون كۈن تۇردىلەر. ئاندىن مەدىنەگە ياندىلەر.

ئاندىن غەزۋەئى ئەنۋاتغە باردىلەر.

فەسلى دەستان
غەزۋەئى ئەنۋات

ۋاقىئە ئانداغ ئەردىكىم، ئۇمەييە بىننى خەلەف يۈز كىشى بىرلە شامدىن كېلەدۇر دەپ، خەبەر كەلدى. ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەم ئىككى يۈز كىشى بىرلە چىقتىلەر. سەرب سەرھەدىغە ئەنۋات دىگەن مەنزىلگە تۇشتىلەر.

كارۋان خەبەر تاپىپ، مەككەگە قاچىپ كەتتى ئەرسە، مەدىنەگە ياندىلەر.

ۋاقىئەئى زاتىل - ئۇشرە

كەلتۈرۈپدۇرلەر. مەككەدىن بىسيار مال بىرلە كارۋان يەتتى دەپ خەبەر يەتتىكىم، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم جەمىئ مۇھاجىران، ئەنسار بىرلە يەنسۇئ دىگەن كەنتكە باردىلەر. ئەلەم ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدا ئەردى. ئاندا، زاتىل ئۇشرە دىگەن مەنزىلگە بىر دەرەخت تۈپىگە تۈشتىلەركىم زاتىل ساق ئاتارلەر. بەس، كارۋان قىلەجان دىگەن كەنت بىرلە ئۆتۈپ كەتتىلەر ئەرسە، ھىچ خەبەر تاپالمادىلەر. ئول دەرەختىنىڭ تۈپىدە قوندىلەر. بىر مەسجىد ئەتتىلەر. ھالا خەلق ئول مەسجىدنى تەۋاف قىلۇرلەر. بەس، ئاندىن سارۇن ئاتلىغ يەنە بىر مەنزىلگە باردىلەر. ئاندا مەيرەت ئاتلىغ بىر قۇدۇغ بار ئەردى. ئانىڭدىن سۇ تارتىپ ئىچىپ، بىر مەككىي ئىزدەدىلەر، كارۋاندىن ھىچ خەبەر تاپمادىلەر ئەرسە، ئاندىن زاتىل ئۈزۋە دىگەن يەرگە كەلدىلەر. ئاندا ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى «ئەبۇ تۇرابى» ئاتادىلەر. بائىــــس ئول ئەردىكىم، ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ناپەيدا بولدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئىزدەپ بىر دەرەختىنىڭ سايەسىدە تاپتىلەر؛ يۈزلەرىنى تۇفراقغە قويۇپ ئۇيۇقلاپدۇرلەر. يۈزلەرى خاك ئالۇدە بولۇپدۇر. بەس، «قەممە، يا ئەبۇ تۇرابى» دەپ ئويغاتتىلەر ۋە مۇبارەك رىدالەرى بىرلە ھەزرەتى ئەلىنىڭ يۈز - كۆزلەرىنــى ئەرتـــــپ، ئەيتۇر ئەردىلەر: «نە بەدبەخت كىشىدۇركىم، ساڭا زەرب ئۇرغاي، بەدەنىڭدىن قان ئاقغاي، بەس، ئول زەربدە ھىلاك بولغايسەن.» ئول ۋەقت فاتىمە زوھرا رەزىيەللاھۇ ئەنھانى بەرمەگەن ئەردىلەر. ئاندىن كىيىن، زۇلقەئدە ئايىدا جۇفت قىلدىلەر.

فەسلى دەستان
بەدرى غازاتىنىڭ زىكرى

ئەيتىپدۇرلەر. ئول كىمەرسەئىكىم، مەككەدىن مەدىنەگە كەلدى، كورز

بىنىنى جابىر ھەمشىھرى ئەردىكىم، نەچەند كىشىلەر بىرلە كېلىپ، مەدىنەنىڭ چھارپايلارىنى ئوغۇرلاپ، يولسۇز مەككەگە قاچتى. بىر كۈندىن كېيىن، ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەم خەبەر تاتىپ، زەيد بىنىنى ھارىسىنى مەدىنەگە خەلىفە قىلىپ، ئارقاسىدىن باردىلەر. ئەلەم ھەزرەتى ئەلىدە ئەردى. بەس، بىر بادىيەدە قۇدۇغقە يەتتىلەركىم، ئانى بەدر ئاتلىغ بىرئەئرابىي قازغان ئەردىلەر، ئانى بەدر ئاتار ئەردىلەر. ئاندا ئۈچ كۈن تۇردىلەر، ھېچكىمنى تاپمادىلەر ئەرسە، مەدىنەگە ياندىلەر.

غەزۋەئى بەتەنۇل - نەھلە ۋاقىئەسى

ئانداغ كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ھىجرەتدىن ئىككىنچى يىل رەجەب ئايىنىڭ ئەۋۋەلى ئەردى. ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەم ئابدۇللاھ بىننى جەھشىنى چىرلاپ، ئەنسارىدىن ئون ئىككى كىشىنى بەردىلەر ۋە ئەيدىلەر: «تا ئۈچ كۈنلۈك يەرگە بارماغۇنچە رۇقئەنى ئوقۇماغىل.» بەس، ئابدۇللاھ ئۈچ كۈندىن كېيىن نامەنى ئوقۇدى ئەرسە، پۈتۈپدۇرلەر: «ھەمراھلارىڭدىن ھەركىم يانماقنى خاھلاسا ياندۇرغىل. ئۆزۈڭ - بەتەنۇل نەھلەگە بارىپ، مەككە كافىرلارىنىڭ خەبەرىنى ئاڭلاغىل. ئەگەر سېنىڭ بىرلە جەڭ قىلۇر بولسە، جەڭ قىلماي، ماڭا خەبەر قىلغىل.» بەس، ئابدۇللاھ ئەيدى: «بۇ سەفەردىن يانماسىمىزكىم ئۆلۈمدۇر، لېكىن رەسۇلى خۇدا ئەمرىگە جان فىدا قىلۇرمىز. سىزلەر خاھلاساڭلار يانىڭلار.» ئۇلار ئەيدىلەر: «بىز ھەم يانماسمىز.» بەتەنۇل نەھلەگە بارىپ، ئىككى قەۋمنىڭ ئاراسىغە تۈشتىلەر. ھەركىم ئۆتسە شەبىبىر سورار ئەردىلەر. بەس، تايىف تەرەفدىن ئۇلۇغ كارۋان نەمايەن بولدى. ئابدۇللاھ ئەيدى: «تەدبىر نەدۇر. ئەگەر كارۋانغە ئۇچراماساق رەسۇلى خۇدانىڭ فەرمانلەرىنى تۇتماغان بولغايمىز؛ ئەگەر ئۇچراساق مەككەگە ئالىپ بارۇر.» چۇن، كارۋان كېلىپ تۈشتى. بۇلار كېچەسى مەسلەھەت قىلدىلەركىم، «بۇ كارۋان شەھرى ھەرامنى بىلمەسلەر. بىز جەڭ قىلغايمىز.» ئەرتەسى كارۋان يۈك قويدى ئەرسە، ئابدۇللاھ ھەمراھلارى

بىرلە سۇرەن سالىپ يۈگۈردىلەر. كارۋانلار ھەممە قاچتىلەر. بۇ ئىككى كىشىنى ئەسىر قىلىپ، مەدىنەگە كەلتۈردىلەر. كارۋان ھېچكىمنى كۆرمەدى ۋە ئېيدى: «ئەجەبدۇركىم ھەزرەتى مۇھەممەد ماھى رەجەبدە غازات قىلۇرلەر.» بەس، ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەم غەزەب قىلدىلەر: «مەن سىزنى جەڭ قىلماغىل دىمەدىممۇ؟» بەس، ئول ئەسىرلەرنى توختاتىپ تۇردىلەر. بۇ خەبەر مەككەگە يەتتى ئەرسە، مەككەدىكى مۇسۇلمانلار نامە ئىبەردىكىم: «قۇرەيش بىزگە مەلامەت قىلۇركىم، ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم ھەرامنى ئۇشاتىپ، جەڭ قىلىپدۇر. ئەمدى ئەسىرلەرنى ئىبەرگەيلەر.» ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم غەمكىن بولدىلەر. ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم، تەفسىرى بۇدۇر: «يا مۇھەممەد، شەھرى ھەرامدا جەڭ قىلماقدىن سەۋال قىلسە، ئەيغىل، شەھرى ھەرامدا جەڭ قىلماق ئۇلۇغ ئىشدۇر. مەسجىدى ھەرامدىن، ھەجدىن مەنئى بولماق خۇداي تەئالاغە نافەرمان بولماق؛ قۇرەيش خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىنى ئەسھابە بىرلە مەككەدىن چىقاردى؛ ھەجدىن مەنئى قىلدى؛ بۇتغە سەجدە قىلىپ خۇداي تەئالاغە كافىر بولدىلەر. بۇ ئىشلار خۇداي تەئالانىڭ دەرگاھىدا جەڭدىن ئۇلۇغدۇر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ ئايەتكە شاد بولدىلەر. بەس، بۇيرۇدىلەر: بۇ ئايەتنى پىتىپ مەككەگە ئىبەردىلەر؛ ئول ئەسىرلەرنى ساتتىلەر.

قىبلەنىڭ يۆتكەلگەنى ۋاقىئەسى

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، تا ئول ۋەقتغە ھەزرەتى موسا ئەلەيھىس. نىڭ ئۇممەتلەرى ۋە تەمامى مۇسۇلمانلارنىڭ قىبلەسى بەيتۇل مۇقەددەس ئەردى؛ ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمغە ھەم بەيتۇل - مۇقەددەسكە باقىپ، نەماز ئۆتەمەككە فەرمان كەلدى. بەيتۇل مۇقەددەسنى ھەزرەتى سۇلەيمان ئەلەيھىس. ئەتكەن ئەردىلەر. ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ سەل-ئەلە-لەم ئارزۇ قىلدىلەركىم، قىبلە خانەئى كەئبە بولغاي ئەردى، چۈنكى ھەزرەتى ئىبراھىم ۋە ھەزرەتى ئىسمائىل ئەلەيھىس. بىنا قىلغان ئەردىلەر. بەس، دۇئا قىلدىلەر، ئىجابەت بولمادى. تاكىم سوڭقى يىلى جوھۇدلار كەلدىلەر.

ئەيدىلەر: «يا مۇھەممەد، ئەگەر سىنىڭ دىنىڭ بىزنىڭ دىنىمىزدىن بۆلەك بولسە، قىبلەمىزنىڭ بىر بولماقىنىڭ ۋەجھى نىمە؟» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يۈزلەرىنى ئاسمانغە قىلىپ ئەيدىلەركىم: «پەرۋەردىگارا، ماڭا بۆلەك قىبلەنى كۆرسەتكىل» بەس، ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكم، تەفسىرى بۇدۇر: «ھەر ئايىنە يۈزۈڭنى ئاسمانغە قىلغانىڭنى كۆردۇم. بەس، ئەلبەتتە خاھىشىڭچە، قىبلەنى ساڭا يۆتكەرمەن. بەس، يۈزۈڭنى مەسجىدى ھەرام تەرەفىگە ئۆيرۈگىل، ھەر يەردىكى بولساڭلار ئاڭا يۈزۈڭلەرنى ئۆيرۈڭلار.»

فەسل بۇ بابدا
روزەنىڭ فەرز بولغان زىكرى

ۋاقىئەسى مۇنداغ ئەردىكم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەدىنەگە كەلدىلەر. جوھۇدلارنى كۆردىلەركىم، مۇھەررەم ئايىنىڭ ئونى ئاشۇر كۈنى روزە تۇتارلەر. ئانھەزرەت ئەيدىلەركىم: «بۇ نىچۈك روزەدۇر. قانچە فەزىلەتى باردۇر؟» جوھۇدلار ئەيدىلەر: «ئول كۈندۇركىم، ھەق تەئالا فىرئەۋنىنى غەرق قىلدى، ھەزرەتى موسا ئەلەيھ-س. ئول كۈن روزە تۇتتىلەر. بىز ھەم روزە تۇتارمىز.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەرغە ئەيدىلەر: «ئۇلاركىم روزە تۇتتىلەر.» ۋە يەنە كۆردىلەركىم، جوھۇدلار ھەر يىلدا ئەللىك كۈن روزە تۇتارلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئارزۇ قىلدىلەركىم، بىزگەمۇ ھەم روزە بولغاي ئەردى. بەس، ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكم، تەفسىرى بۇدۇر: «سىزلەرگە روزە فەرز قىلىندى، سىزلەردىن ئىلگەرى پەيغەمبەر ئۇممەتلەرىگە فەرز قىلىنىپ ئەردى.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم تىلەدىلەر ئەرسە، ۋەھى كەلدى: روزەئى ماھى رەمەزانكىم، ئانىڭدا خەلقغە ھىدايەت ۋە راھى راستلىقنىڭ بەيانى، ھەقنى باتىلدىن ئايرىغۇچى قۇرئان ئىبەرىلدى؛ بەس، كىمەرسەئى سىزلەردىن ھازىر بولسە، بەس، روزە تۇتغاي. رەمەزاننىڭ ئايى كەلدى ئەرسە، روزە تۇتتىلەر. ئەيد كۈنى سەدەقەئى فىترنى ئەدا قىلدىلەر. ئاندىن، ئاشۇر كۈنى روزە تۇتماقنى

مەنئ قىلدىلەر. بەئزىلەر تۈتتى، بەئزىلەر تۇتمادى.

ئىككىنچى بەدر غازاتىنىڭ زىكرى

ئانداغ كەلتۈرۈپدۈرلاركىم، ھىجرەتدىن ئىككىنچى يىل ماھى رەمەزاننىڭ ئەۋۋەلى ئەردى. خەبەر كەلدىكىم، ئەبۇ سۇفيان، ئۆمەر بىننى ئاس ۋە يەنە مەككە ئۇلۇغلارىدىن يەتمىش كىشى شامدىن كارۋان بىرلە كېلۇرلەر دەپ. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەرغە ئەيدىلەر: «غازاتىنىڭ جابدۇغىنى مۇھەييا قىلغايسىزلەر!» بەس، مۇسۇلمانلار گۇمان قىلدىلەر، كارۋان جەڭ - جىدەلسىز ئىمان كەلتۈرۈرلەر. بەس، ھەمەلەرى شىتاب ۋە ئىزتىراب بىرلە باردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم لەباب بىننى مەنزەرنى مەدىنەگە خەلىفە قىلدىلەر. ئۆزلەرى ئۈچ يۈز كىشى بىرلە چىقتىلەر. بۇلاردىن ئون ئۈچى ئاتلىغ، يەتمىش تىۋەلىك ئەردىلەر. ئۆزلەرى غەزەبا دىگەن تىۋەگە مىندىلەر. ھەمەلەرى شىتاب ۋە ئىزتىراب بىرلە چاھى بەدرگە ئىككى مەنزىل ياۋۇق باردىلەر. خەبەر ئالدىلەركىم، ھۇنۇز كارۋانلار ئۆتمەپدۇر. يولدىن يىراق تۇشۇپ، كارۋانغە مۇنتەزىر ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇھەممەد بىننى ئامىر جۇھەمى ۋە ئەدى بىنى رەئبانىنى تىۋەگە مىندۇرۇپ، خەبەر كەلتۈرگەلى يولغا ئىبەردىلەر. بۇلار ئول قۇدۇغ باشىغە كەلدىلەر. ئەرەبدە ئانداغ رەسم ئەردىكىم، كارۋان كېلۇر بولسە، ئول قۇدۇغ باشىغە تەئام، نان ۋە ئوت - سامان ئالىپ چىقىپ، سودا قىلۇر ئەردىلەر. بەس، كۆردىلەركىم، ئىككى كىشى بىر - بىرلەرىنى تۇتارلەركىم قەرزىمنى بەرگىل. ئول ئەيتۇر: تاڭلا كارۋان كېلۇر، سودا قىلىپ بىرۇرمەن. بەس، بۇلار بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، سۇ ئالىپ ياندىلەر ئەرسە، ئەبۇ سۇفيان، ئۆمەر بىننى ئاس يېتىپ كەلدى. ئەيدى: «ھەزرەتى مۇھەممەددىن ۋە ئەسھابلاردىن ھىچ خەبەرىڭلار بارمۇ؟» ئول ئادەم بىلمەسمەن دىدى. يەنە ئەيدى: «ھىچ ئادەم مۇندا كەلدىمۇ؟» ئول ئەيدى: «ئىككى تىۋەلىك كىشى كېلىپ، سۇ ئالىپ كەتتى.» ئۆمەر ئەيدى: «تىۋەسىنى قايدا چۆكۈردى؟» ئەيدى: «مۇندا چۆكۈردى.» بەس، ئۆمەر بارىپ، تىۋەسىنىڭ ماياقىنى ئالىپ ئوشاتىپ كۆردى، خورما ياغاچى چىقتى. ئەيدى: «بۇ مەدىنەنىڭ تىۋەسىدۇركىم،

ھەزرەتی مۇھەممەد بىزنىڭ يولىمىزنى توسۇپدۇر.» بەس، يانىپ كارۋانغە باردىلەر. ئەبۇ سۇفيان مەككەگە كىشى ئىبەردىكىم: «ھېچ يەردە ئارام ئالماي، مەككەگە بارىپ، ئاغ باشىغە چىقىپ، فەرياد قىلىكىم ئەي مەككە خەلقى! ئەبۇ سۇفيان ئەيتۇر: مۇھەممەد يولۇمىزنى توسۇپدۇر، ئەگەر پۇل - مال كېرەك بولسا. ئاياق كۆتۈرگۈنچە كىشى قالماي ئالدىمىزغە كەلسۇن، ۋەگەرنە ئەمۋالدىن ئىلىك يۇسۇن!» قاچانكىم، ئول كاغىر مەككەگە يەتتى ئەرسە، تەمامى مەككە خەلقى سىلاھ - ياراغ بىرلە چىقتىلەر. ئەبباس ئەيدى: «مەن بارىپ خەبەر ئالىپ كېلەي.» ئەبۇ جەھىل ئەيدى: «سەن مۇھەممەد بىرلە كۆڭلۈلۈك بىردۇر. ئەگەر مەن جەڭدىن سەلامەت يانسام بەنى ھاشىمنى مەككەدىن چىقارۇرمەن.» بەس، ئەبباس تىللاپ ئەيدىلەر ۋە ھەمراھ ئالىپ باردىلەر. ئەرتەسى، ئەبۇ جەھىل لەشكەرىنى ساناپ كۆردى، مىڭ يۈز سىلاھ - ياراغلىق كىشى چىقتى ئەرسە شاد بولدى ۋە ئەيدى: «مۇھەممەد بىزنى تائىپ كارۋانى گۇمان قىلىپدۇر.»

بەس، ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ بۇ ۋاقىئەدىن بىخەبەر، ئول مەنزىللەردە ئەردىلەركىم، «زات القران» ئاتارلەر. بەس، ئۆمەر بىننى ئاس يانىپ كارۋانغە بارىپ، كارۋاننى بەش مەنزىل ئارقاسىغە ياندۇرۇپ، دەريايى جىددە تەرەفىدىن مەككەگە ئالىپ يۈردىلەر، كافىرلارنىڭ لەشكەرى بەدر يولى بىرلە يۈردى. بۇ خەبەرنى لەشكەرى ئىسلام ئىشتىپ پەرىشان بولدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «بىز كارۋان ئۈچۈن كېلىپ ئەردۇك، جەڭگە كەلمەپ ئەردۇك.» بەس، ھەق تەئالا بۇلارغە ئايەت ئىبەردىكىم، تەفسىرى بۇدۇر: «ھەق تەئالا سىزلەرگە ئىككى تايىفەنىڭ بىرىگە نۇسرەت ۋەئدە قىلدى. سىزلەر خار ۋە بىئېتىبار دوست تۇتارسىزلەركىم مال - دۇنيادۇر ۋە جەڭدە دەرەجەئى ئاخىرەتدۇر. ھەق تەئالانىڭ ۋەئدەسىنىڭ راست بولماقىنى دۇشمەنلەرگە زەفەر تاپىپ، ھەق زاھىر بولۇپ، ناھەق باتىل بولماقىنى ئىرادە قىلۇر.»

قاچانكىم، ئەبۇ سۇفيان كارۋان بىرلە مەككەگە كەلدى ئەرسە ئەمىن بولدى. ئىككى ئوغلى لەشكەر بىرلە بارغان ئەردى. ئارقەسىدىن كىشى ئىبەردىكىم: سىزلەر مال - ئەمۋال ئۈچۈن بارىپ ئەردىڭلەر، بىز سەلامەت كەلدۇك.» ئەيدى: «جەڭ قىلماي يانىڭلار، جەڭنىڭ ھېچ سۇدى يوقدۇر.» لەشكەر ھەجگە كېتىپ ئەردى، بۇ خەبەر يەتتى ئەرسە. كافىرلار

مۇخالىپ بولدى. بەئزەسى يانغالى تۇردى، بەئزەسى بارغالى راغىب بولدى. بەس، ئىككى يۈز كىشى مەككەگە ياندى، توققۇز يۈز ئەللىك كافىر بەدرگە كەلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم لەشكەرى ئىسلامدىن مەسلەھەت سوردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇبەكر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، گەرچە ئۇلار قاياش قەبىلەدۇرلەر، ئەمما بىز ھەرگىز فەرمانىڭدىن چىقماسمىز.» ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەيدىلەر: «بەس، ئولتۇرغىل.» يەنە ئەيدىلەر: «ئەي قەۋم، قايداغ مەسلەھەت كۆرەرسىزلەر؟» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر تۇرۇپ ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بىزنىڭ جانىمىز ساڭا فىدا، جان تەنىمىزدە باردۇر جەڭ قىلۇرمىز.» ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەيدىلەر: «ئولتۇرغىل، مەن سىزنى مۇنداغ بىلۇرمەن.» بەس، مەئلۇم بولدىكىم، ئەنسارى نە ئىرادە قىلىپدۇرلەر. بەس، سەئد ئىبنى مۇئاز ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بىز ھەم جان - تەنىمىز ۋە قۇدرەتىمىزنىڭ بارىچە ھەزرەتىڭغە نىسار قىلۇرمەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر شاد بولدىلەر. ئەيدىلەر: «يا سەئد، جەزاكەللاھۇ خەيرەن!»

بەس، لەشكەر ئالىپ چاھى بەدرگە ئىككى فەرسەڭ ياۋۇق بارىپ تۈشتىلەر. كۇففار لەشكەرىگە مۇنتەزىر ئەردىلەر. ئەرتەسى، ئانھەزرەت بىركىشى بىرلە تۆۋەگە مىنىپ، چاھى بەدرگە كەلدىلەر، كۆردىلەركىم، بىركىمەرسە يەنە بىرىگە ئەيتۇر: «لەشكەرى قۇرەيش ۋە كارۋانى مەككەدىن خەبەرىڭ بارمۇ؟» ئول ئەيتۇر: «كارۋان سەلامەت مەككەگە بارىپدۇر، لەشكەر ياۋۇق يېتىپدۇر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەيدىلەر: «لەشكەرى ئىسلامدىن خەبەرىڭ بارمۇ؟» ئول ئەيدى: «سىزلەر كىمسىزلەر، ئەيتماغۇنچە خەبەر ئەيتماسمىز.» ئانھەزرەت ئەيدىلەر: «ئىشىتىپدۇرمەن لەشكەرى مۇھەممەد كېلىپدۇر، ئەگەر راست بولسە بۈگۈن زاتىل قەراندادۇر، تاڭلا مۇندا كېلۇر.» بەس، ئانھەزرەت يانىپ، نەمازدىگەر ۋەقتىدە ھەزرەتى سەئد بىننى ۋەققاس، زۇبەير بىننى ئەۋۋامنى ئىبەردىلەر، تاكىم قۇرەيشدىن خەبەر كەلتۇرگەيلەر. بەس، قۇرەيش چاھى بەدرگە ئىككى فەرسەڭ ياۋۇق كېلىپ ئەردى، تۆۋەلەرگە مەشك ئالىپ سۇغە كىشى ئىبەرىپ ئەردى. بەس، بۇلارنى كۆرۈپ، كافىرلار قاچىشتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى رەسۇلۇللاھنىڭ رىزالەرى ئۈچۈن، ھەزرەتى ئەلى ئارقاسىدىن قوغلاپ، بىرىنى تۇتۇپ ئالدىلەر. ئول

ھەرىس ئاتلىغ قۇل ئەردى. بەس، ئەيدىلەر: «ئەي قۇل، قۇرەيش قايدادۇر؟» قۇل ئەيدى: «ئىككى فەرسەڭ ياۋۇقدۇر.» بەس، ئانھەزرەت قاشىغە ئالىپ كەلدىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «قۇرەيشدىن خەبەر بەرگىلكىم قانچە كىشىدۇر؟» قۇل ئەيدى: «ئەدەدىنى بىلمەسمەن، لېكىن ھەر كۈنى ئون تۆۋە ئۆلتۇرۇرلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەيدى: «مىڭچە كىشى باردۇر.» ۋە يەنە ئەيدىلەركىم: «ئۇلۇغلاردىن كىملەر باردۇر؟» قۇل ئەيدى: «ئۇتبە، شەيبە، ئۇمەييە بىننى خەلەف، ئۇقبە بىننى مۇغەيز، ئەبباس بىننى ئابدۇلمۇتتەلىب، ئۇقەيل بىننى ئەبى تالىب، ئەبۇ جەھىل بىننى ھىشام، ئەبۇلخەير.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەيدىلەركىم: «مەككەنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى تۆكۈپدۇر.» بەس، سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بىزگە سەۋاب ئولكىم قۇدۇغنىڭ لەبىگە بارىپ چۈشكەيمىز، تاكى كافىرلار سۇنى ئالالماغاي.» بەس، بارىپ قۇدۇغ لەبىگە تۈشتىلەر. ئول كېچە بىركۆل قازىپ، سۇغە توشقاردىلەر. ئەرتەسى ھەزرەتى پەيغەمبەر لەشكەر تارتىپ بارغالى مەشغۇل بولدىلەر. قۇرەيش ھەم كېلىپ بەرابەر تۈشتى. ئەبۇ جەھىلگە لەشكەرى ئىسلام ئاز كۆرۈندى ئەرسە، ئەيدى: «بۇ لەشكەرگە مەن كىفايەتدۇرمەن» ۋە يەنە مەسخەرەلىق قىلىپ ئەيدى: «ئاسماننىڭ خۇدايى بىرلە جەڭ قىلماق كېرەككىم، مۇھەممەد ئەيتۇر: ھەركىم مېنىڭ بىرلە جەڭ قىلسە، خۇدا بىرلە جەڭ قىلغان بولغاي.» بەنى مەھزۇمدىن بىر كافىر (ئەسۋەد بىننى ئابدۇلئەسەد) ئەبۇ جەھىل ئالدىغە كېلىپ ئەيدى: «ئاند ئىچەرمەنكىم، مۇسۇلمانلارنىڭ كۆلىدىن سۇ ئىچمەسەم.» بەس، كۆلگە يۈگۈرۈپ يېتىپ كەلدى ئەرسە ھەزرەتى ھەمزە قىلىچ بىرلە ئاياغىنى كېسىپ تاشلادىلەر. ئول بەد ـ بەخت سۈدرەلىپ ئۆزىنى كۆلگە سالدى. ھەزرەتى ھەمزە يەنە بىر زەرب بىرلە كۆلدە ئۆلتۇرۇپ تاشلادىلەر. ئول سۇغە قان ئىلەشتى، كافىرلار ئول سۇدىن ئىچكەلى يۈردىلەر. مۇسۇلمانلار مەنئ قىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەيدى: «مەنئ قىلماڭلار. ھەركىم ئول سۇدىن ئىچسە ئۆلگەي.» بەس، ئەرتەسى سەف راست قىلىپ تۇردىلەر. مۇسۇلمانلارنىڭ خەيمە ـ چادىرى يوق ئەردى. بەس، سەئد بىننى مۇئاز ياغاچ بىرلە بىر ئالاچۇق ئەتتىلەر. ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ھەزرەتلەرى مۇندا ئولتۇرسۇنلەر، تاكى ئافتاب تەئسىر قىلماغاي.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر

كىرىپ مۇبارەك يۈزلەرىنى تۇفراقغە قويۇپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، ئول ۋەئدەكى ماڭا قىلىپ ئەردىڭ، كۆز تۇتارمەنكىم، ماڭا نۇسرەت بەرگەيسەن.» بەس، ئاندىن چىقىپ، ئىلىكلەرىگە بىر ئەسا ئالىپ، سەفنىڭ ئاراسىدا يۈرۈپ، راست تۇرغۇزدىلەر. بەس، ئول كىشىكى مەيدانغە كىردى، ئۇتبە ئەردى، بۇرادەرى شەيبە ۋە ئوغلى ۋەلىد ھەمراھ ئەردى. مۇبارىز تىلەدى ئەرسە، ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ ئەۋف بىننى ھارىسنى بۇيرۇدىلەر. ئۇتبە ئەيدى: «سىزلەر كىمسىزلەر؟» بۇلار ئاتلارىنى ئەيدىلەر. ئۇتبە ئەيدى: «مەن سىزلەر بىرلە جەڭ قىلمايمەنكىم، ماڭا بەرابەر ئەمەسسىزلەر.» قىچقىردى: «يا مۇھەممەد، ماڭا ئۆز بەرابەرىمدە مۇبارىز ئىبەرگىل!» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ھەمزە، ئۇبەيدە بىننى ھارىس، ئەلى بىننى ئەبى تالىبنى ئىبەردىلەر. بەس، ئۇتبە ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئاياغلارىغە بىر زەرب سالدى، ئۇبەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاياغلارى ۋە با ۋۇجۇد زەخملەرى بىرلە ئۇتبەنى ئۆلتۈردىلەر. ھەزرەتى ئەلى ئانىڭ باشىنى كەستىلەر. ئۇبەيدە پاي شىكەستە لەشكەرگە يانىپ كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئۇبەيدە، ئاگاھ بولغىل، جان تەنىڭدىن جۇدا بولۇپ، قۇش سۇ ئىچكۈچە قالماي بىھىشتكە كىرەرسەن.» ھەزرەتى ھەمزە شەمشەر بىرلە شەيبەنى دەۋزەختغە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى ئەلى ۋەلىدنى دەۋزەخقە ئىبەردىلەر.

بەس، ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ خەلقنى غازاتغە تەرغىب قىلۇر ئەردىلەر. بەس، كۇففار لەشكەرىدىن بىر ئوق تىگىپ، ئۆمەر بىننى خەتتابنىڭ ئازادەگەردەلەرى شەھىد بولدى. ئاندىن، ئۇبەيدە شەھىد بولدى. ئاندىن كېيىن بىر ئوق كېلىپ ھارىس بىننى بىيراقە ئەنسارىغە تىگىپ شەھىد بولدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول كەففەگە كىردىلەر. سەرى سەجدەگە قويۇپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، فەريادىمغە يەتكىلكىم سېنىڭ ۋەئدەڭغە كۆز تۇتارمەن!» دەرھال ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. مىڭ فەرىشتە بىرلەر كەلدىلەر، بۇ ئايەتنى ئوقۇدىلەر، تەفسىرى بۇدۇركىم: قاچانكىم پەرۋەردىگارىڭلاردىن فەريادرەس تىلەدىڭلار ئەرسە، ئىجابەت قىلدى. ھەرئايىنە مېنىڭ بىرلە مىڭ فەرىشتەدۇركىم سىزلەرگە مەدەد قىلغۇچىدۇر.» بەس، فەرىشتەلەر كېلىپ تۇردىلەر، ھەرقايسىلارى نۇردىن بىرھەربە ئالىپدۇر،

كافىرلارنى ئۇرار ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىر چاڭگال تۇفراق ئالىپ، كافىرلارغە ئاتتىلەر، ھەق تەئالا شامالغە فەرمان قىلدى، تاكىم ئول تۇفراقنى كافىرلارنىڭ كۆزىگە ئۇردىلەر ئەرسە، كافىرلار ھەمە قاچتىلەر. فەرشتەلەر قوغلاپ ئۇرار ئەردىلەر. ھەركافىرنىڭ ئەئزاسىغە زەرب تەكسە، ھىچ جەراھەت بولماي قۇرۇر ئەردى ۋە ئات-تىۋەسىدىن يىقىلۇر ئەردى، مۇسۇلمانلار كېلىپ، ئۆلتۇرۇر ئەردىلەر. سەھابەلەر ئەيتىپدۇرلەر: بەدر كۈنى ھەر كافىرغە يىتىپ شەمشەر ھەۋالە قىلماسدا، باشى تەنىدىن جۇدا بولۇر ئەردى. قاچانكىم، كافىرلار قاچتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ ئەيدىلەركىم: «سىزلەر بەنى ھاشىمنىكىم ئەبباس بىننى ئابدۇلمۇتتەلىب، ئۇقەيل بىننى ئەبى تالىب، ئەبۇلخەير بىننى ھىشام — بۇلارنى قۇرەيش زور بىرلە ئالىپ كەلگەندۇرلەر، بۇلارنى ئۇچراسا ئۆلتۇرمەڭلار. ئۇلاردىن ماڭا ئازار يەتمەگەندۇر. ئەمما ئەبۇ جەھىلنى ھەريەردە تاپساڭلار ئۆلتۇرۇڭلار.» بەس، ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ ئول كەففەدە نەماز شۈكرانە ئەدا قىلدىلەر. مۇسۇلمانلار كافىرلارنى ئەسىر قىلىپ، بەئزىنى ئۆلتۇرۇپ تۇردىلەر.

بەس، زۇل سەيرا ئاتلىغ بىر كىمەرسە بار ئەردى. ھەزرەتى ئەبباس ئاڭا يولۇقتىلەر ئەرسە، قوللارىنى باغلاپ، سىېنى ئۆلتۈرمەككە ئەمر بولمادى دىدىلەر ئەرسە، شاد بولدىلەر، يىگىرمە دىنار بەردىلەر. بەس، ئۇلەرنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاشىغە كەلتۇردىلەر. ئاندىن مۇھەممەد بىننى زىياد ئاتلىغ بىر كىمەرسەگە ئەبۇلخەير يولۇقتى ئەرسە. ئەيدى: «سىېنى ئۆلتۇرگەلى فەرمان قىلمادىلەر.» ئەبۇلخەير ئەيدى: «بۇ ھەمراھىمنى ھەم ئۆلتۇرمەگەيسىزلەر.» مەھرەز ئەيدى: «ئۆلتۇرۇرمەن.» بەس، جىدەل بىرلە قالىپ، ئەبۇلخەير ھەمراھى بىرلە ئۆلدى. مەھرەز ھەزرەتى رەسۇلۇللاھغە ئەيدى، پەرىشان بولدىلەر. مەھرەز ئۆزرەلەر ئەيدى. ئاندىن، مۇئاز بىننى جەبەلغە ئەبۇ جەھىل ئۇچرادى، ئوغلى ئەكرەمە بىرلە ئاتلانغالى تۇرار ئەردى. بەس، مۇئاز شەمشەر بىرلە چاپتىلەر ئەرسە، ئاتدىن يىقىلدى. ئوغلى ئەكرەمە مۇئازغە شەمشەر سالدى، ئۆشۈنلەرى كېسىلدى ئەرسە، قاچتىلەر، ئەكرەمە ئارقالارىدىن قوغلاپ يۈردى. بۇ مەھەلدە، ئابدۇللاھ بىننى مەسئۇد ئۆتۈپ بارۇر ئەردىلەر. ئەبۇ جەھىلنى كۆردىلەركىم تەمامى بەدەنى قان بولۇپدۇر،

تانۇمادىلەر. ئارقەسىغە ئۆرۈپ سالىپ تانۇپ، سىنەسىگە مىنىپ، پىچاقلارىنى ئالدىلەر ئەرسە، ئەبۇ جەھىل كۆزىنى ئاچىپ ئەردى. ئابدۇللاھ ئەيدىلەر: «شۈكر، ئول خۇداي تەئالا سىېنى مۇنداغ خار قىلدى.» بەس، باشىنى كېسىپ، ئانھەزرەتغە كەلتۇردىلەر ئەرسە، شۇكر بىجا كەلتۇردىلەر. بەس، كېچە يۇر بولدى ئەرسە، تەمامى لەشكەر يانىپ كەلدىلەر. ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ بۇيرۇدىلەركىم، تاكىم كافىرلارنىڭ ئاياغىنى تۇتۇپ سۆرەپ، بىر قۇدۇغقە تاشلادىلەر. ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ ئول قۇدۇغنىڭ لەبىگە كېلىپ، ئول كافىرلار ئاتىنى بىر - بىر تۇتۇپ قىچقىرىپ ئەيدىلەر: «نە يامان قاياش - قەبىلە ئەردىڭىزلاركىم، ئانچە قىلۇر ئىشنى ماڭا قىلدىڭىزلار. مەن خۇدايىم ۋەئدە قىلغان فەتھ - نۇسرەت تاپتىم. سىزلەرگە خۇداي تەئالانىڭ ۋەئدەسى ئانەش دەۋزەخ ئەردى، تاپتىڭلار.» سەھابەلەر ئەيدى: «ئۆلۈككە خىتاب ۋە ئىتاب قىلۇرلەرمۇ؟!» ئانھەزرەت ئەيدىلەر: «ئارى، مەن ئانچەكى ئەيتۇرمەن، بىلۇرلەر ۋە ئىشىتۇرلەر. ئەمما جەۋاب بەرمەسلەر.» كافىرلاردىن ئۇمەييەنىڭ مۇردارىنى سايىغان ئەردى، ئۆزەسىگە بىسيار تاش دۆبەلەپ سالدىلەر. جەڭگى بەدردە ئۆلگەن كافىرلاردە خىلافدۇركىم، بەئزەلەر ئەبۇجەھىل ۋە يەنە بەش يۈز ئەردى دەپدۇرلەر. ئەمما شۇ ھەدالاردا خىلاف يوقدۇركىم ئون تۆرت ئەردىلەر. مۇھاجىردىن ئالتە، ئەنساردىن سەككىز شەھىد بولدىلەر. ئەمما غەنىمەت ئىشىدە خىلافدۇر. بەئزەلەر ئەيتىپدۇرلەر: ھەر كىمنىڭ ئالغانى ئۆزىگە بولدى؛ بەئزەلەر ئەيتىپدۇرلەر: تەمامى مالى غەنىمەتنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاشىغە كەلتۇردىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «تۇتۇپ تۇرۇڭلار، تاكى ھەق تەئالا فەرمان ئىبەرگەي.» بەس، ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم تەفسىرى بۇدۇر: سەندىن، يا مۇھەممەد، مالى غەنىمەتدىن سەۋال قىلسەلەر، ئەيغىلكىم مالى غەنىمەت خۇدانىڭ، پەيغەمبەرى خۇدانىڭدۇر، قايداغ خاھلاسا قىلۇر، سىزلەر غەنىمەت ئۈچۈن غازات قىلماڭلار.» بەس، بۇيرۇدىلەر: تەمامى مالى غەنىمەتنى يىغدىلەر. ئاڭا ئابدۇللاھ بىننى كەئەب ئاتلىغ بىر كىمەرسەنى مۇئەككەل قىلدىلەر ئەرسە، ئاندىن ئەرتەسى زەيد بىننى ھارىسنى مەدىنەگە خۇش خەبەرگە ئىبەردىلەر. مەدىنەگە يەتتى كۆردىكىم، ئوسمان بىننى ئەففان، مۇئاز جەبىل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم جەمىئ خەلق بىرلە گۆرستاندادۇرلەر. ئول كۈنى رۇقىييە خاتۇنكىم

رەزىيەللاھۇ ئەنھاكىم ئانھەزرەت رەسۇلۇللاھنىڭ قىزلىرى ۋە ھەزرەتى ئوسمانىنىڭ كۆچىلىرى ۋەفات بولدى، ئۇلەرنى دەفن قىلۇر ئەردىلەر. بەس، زەيد بۇ خەبەرنى يەتكۈردى ئەرسە، كۆڭۈللەرى تەسكىن تاپتى، ھەمە خەلق شاد بولدىلەر.

ئول قاچغان كافىرلاردىن ئەۋۋەل كىمەرسەئىكىم مەككەگە كەلدى، ھۇسسان بىننى جابىر ئەردى. سەفۋان بىننى ئۇمەييە، تالىب بىننى لەھەب، ئەبۇ لەھەب بىننى ئابدۇلمۇتتەلىب ئۇچۇلەن مەسجىددە ئولتۇرۇر ئەردىلەر. ھۇسسان ئالدىلەرىغە يۇگۇردىلەر، ئول ئۆلگەنلەردىن خەبەر بەردى ئەرسە، سەفۋان ئەيدى: «ئەي خەلق، بۇ دىۋانە بولۇپدۇر. ئانىڭدىن سوراڭلاركىم سەفۋاندىن خەبەرىڭ بارمۇ؟» ھۇسسان ئەيدى: «ئەي خەلق، سەفۋان ئالدىمدا ئولتۇرۇپدۇرلەر. ۋەللاھكى، ئاتاسىنى ئۆلتۇردىلەر، بۇرادەرىنى ھەم ئۆلتۇردىلەر.» بەس، ھەمە خەلق بىلدىلەركىم راست ئەيتۇر. كافىرلار فەرياد تۈزدىلەر.

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەرغە ئەيدىلەر: «بۇ ئەسىرلەر ۋە مالى غەنىمەتكى، قايداغ مەسلەھەت كۆرەرسىزلەر؟» ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئەسىرلەرنى ئۆلتۇرمەك ۋە ئەمۋاللارىنى كۆيدۈرمەك لازىمدۇر.» ئانھەزرەتكە بۇ سۆز مەقبۇل بولمادى. ھەر قايسىلەرى بىر نەۋئى تەدبىر ئەيدىلەر. ئاخىر، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسسىددىق رەزىيەللا ئەنھۇ ئەيدىلەر: «بۇ ئەسىرلەر بىزگە قاياش قەبىلەدۇرلەر. ھەق تەئالا بىزگە بۇلار ئۈزرە زەفەر بەردى. بەس، بۇلاردىن فىديە ئالماق ۋە مالى غەنىمەتنى تەقسىم قىلماق ئەۋلادۇر.» ئانھەزرەتكە بۇ سۆز مەقبۇل بولدى، ئەيدىلەر: «تاكى ھەق تەئالا فەرمان ئىبەرگەي، ئاڭا باقغايمىز.» بەس، ئايەت كەلدىكىم مەزمۇنى بۇدۇر: ھەمە پەيغەمبەرلەر غەنىمەتلەرنى كۆيدۈرۈپ، ئەسىرلەرنى ئۆلتۇرۇپ، يەرگە كۆمەر ئەردىلەر. سىزلەر ئۇلاردىن ئۇمىد تۇتۇپ، دۇنيانى خاھلايسىزلەر. ئاللاھ تەئالا سەۋابى ئاخىرەتنى ئىرادە قىلۇر. ئەگەر سىزلەرنىڭ شەرىئەتىڭىزلاردا غەنىمەت ھەلال بولماقى تەقدىر ئەتمەگەن بولسە ئەردى، ھەر ئايىنە دۇنيانى خاھلاغانىڭلار جەزاسىغە ئەزاب كېلۇر ئەردى.» ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ بۇ ئايەتنى ئوقۇپ ئەيدىلەر: «ئەگەر ئەزاب كەلسە ئۆمەردىن ئۆزگە كىشى خەلاس بولماغاي ئەردى.» ئاندىن كېيىن غەنىمەت ھەلال بولماقىغە

سەربە ئايەت كەلدىكىم: «ھەرنەرسەنى غەنىمەت ئالىپسىزلەر، ھەلال، پاكدۇر، يەڭلار.» بەس، ئەرتەسى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم لەشكەرنى ئالىپ، مەدىنەگە يۈردىلەر. بىر مەنزىلگە كېلىپ تۈشتىلەر. ئاندا ئەسىرلەرنى ساناپ كۆردىلەر ئەرسە، ئوقبەبىننى مۇغەيزنى كەلتۈردىلەر. ئول ھەزرەتى رەسۇلۇللاھغە ئوق ئاتغان ئەردى. ئانى ئۆلتۈرمەككە قەسد قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى ئەلىغە ئەيدىلەر: «يا ئەلى، قوپغىل، پەيغەمبەرنىڭ ۋەئدەسىگە ۋەفا قىلغىل.» ئوقبە ئەيدى: «يا مۇھەممەد، مىنى ئۆلتۈرۈرسەن، بالا - بارقامنى نىمە قىلۇرسەن؟» ئەيدىلەر: «سىنى ۋە ئەھلى ئەيالىڭنى دەۋزەخقە تاپشۇرۇمەن.» ھەزرەتى ئەلى ئانى ئۆلتۈردىلەر. ئاندىن ھارىسەنى ئالىپ كەلدى، ئاسىم بىننى سابىتغە بۇيرۇدى، ئۆلتۈردىلەر. ئۆزگە ئەسىرلەرنى باغلاپ مەدىنەگە كەلتۈردىلەر. ئەسىرلەر سەۋدە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئىشىكلەرىدىن ئۆتتى ئەرسە، ھەزرەتى سەۋدە ئەيدىلەر: «ئەي خەلايىق، ئۇرۇغ - تۇغقانىڭلاردەك جەڭدە ئۆلگەي ئەردىڭلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، غەزەپ قىلىپ ئەيدىلەر: «ئەي سەۋدە، كافىرلارنى خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرى بىرلە جەڭ قىلماقغە تەرغىب قىلۇرسەنمۇ؟ مەن سىنى تالاق قىلدىم!» بەس، سەۋدە رەزىيەللاھۇ ئەنھا پۇشەيمان بولۇپ، ئائىشە سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قاشلارىغە باردىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «يا ئائىشە، مەن پىرى مەزلۇمدۇرمەنكىم، ئەرھاجەت ئەمەس. ئەمما ئارزۇم ئولدۇركى، قىيامەت كۈنى ئەزۋاج مۇتەھھىرات قاتارىدا مەھشۇر بولسام، مىنىڭ گۇناھىمنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن تىلەگىل. مەن ئۆز نەۋبەتىمنى ساڭا بەردىم.» بەس، ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن دەرخاست قىلدىلەرئەرسە، يەنە نىكاھلەرىغە ئالدىلەر.

بەس، ئەسىرلەرنىڭ ھەركىمنىڭ تۇتغانىنى ئۆزىگە بەردىلەر، تاكى مەككەدىن كىشى كېلىپ، ئۆزىدىن ساتىپ ئالغاي. بەس، مەككە خەلقى بۇ خەبەرنى ئىشىتىپ، ساتىپ ئالغالى كېلۇر بولدىلەرئەرسە، ئەبۇ سۇفيان ئەيدى: «ئىزتىراب قىلماڭلاركىم، ئەسىرلەر بەھاسىنى ئاغىر قىلۇرلەر. مىنىڭ ئوغلۇمنىڭ بىرى ھەنتەلەنى ئۆلتۈرۈپدۇرلەر. ئۆمەر ئۆلارنىڭ قولىدا ئەسىردۇر.» ئول ئەسىرلەر ئاراسىدا سەھمى ئاتلىغ بىر ئادەم بار ئەردى،

ئاننىڭ ئوغلى ئاتاسىغە پايلاماي، ئول بارىپ، ئاتاسىنى ساتىپ ئالدى ئەرسە، ھەمە خەلق بارىب، ئەسىرلەرنى ساتىپ ئالىپ كەلدىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەر: «ئەي ئەممە، ھەممە ئەسىرلەردىن سەن تەۋانگىرسەن، ئەرسە بۇرادەرىڭنى ئۈچ كىشىكىم ئۇقەيل، نەۋفەل، ئۇمەر مۇندا ئەسىردۇرلەر، ئۇلارنى ۋە ئۆزۈڭنى ساتغىل ۋە ئالغىل.» ئەبباس ئەيدىلەر: «مىنى زۇلۇم بىرلە جەڭگە ئالىپ كەلدىلەر، مەن مۇسۇلمانلىق قىلۇر ئەردىم.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەيدىلەر: «زاھىرىڭ كۇفردۇر.» ئەبباس ئەيدىلەر: «مىنىڭ يىگىرمە دىنارىم مىنى تۇتغان كىشىدەدۇر، ماڭا ئول فىديە بولمادى.» ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ ئەيدىلەر: «ئول مۇسۇلمانلارنىڭدۇر، ئول فىديە بولماس.» ئەبباس ئەيدى: «ئۆزگە نەرسەم يوقتۇركىم ئۆزۈمنى ساتىپ ئالغايمەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەگەر قالغان ئەمۋالىڭنى خەبەر قىلسام، ئىمان كەلتۇرۇرمۇسەن؟» ئەبباس ئەيدىلەر: «ئارى.» ھەزرەت پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: ئۆيۈڭدىن چىقاردا، ھەمياندانقى دىنارىڭنى ساناپ، ئۇممۇل فەزلىگە بەردىڭ ۋە ئەيدىڭكىم، ئەگەر بۇ سەفەردە ماڭا بىر ۋاقىئە بولسە فەرزەندلەرىمگە تەقسىم قىلىپ بەرگىل دىدىڭ.» ئەبباس ئەيدىلەر: «گۇۋاھدۇرمەنكىم سەن پەيغەمبەر بەرھەق سەن. ئول ئۆيدە ئۇممۇل فەزلىدىن ئۆزگە كىشى يوق ئەردى.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئەممە، جەبرائىل ئەلەيھ-س. سىنىڭ ئۈچۈن ئايەت ئالىپ كېلىپدۇركىم، ھەق تەئالا ۋەئدە قىلىپدۇر ئانچە مەندىن چىقىپدۇر، ئاندىن زىيادە قىلۇر، سىنى مەغفىرەت قىلۇر.» بەس، ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىسلامدا بىسيار تەۋانگىر بولدىلەر. ئەيتۇر ئەردىلەر: «ھەق تەئالا ماڭا ئىككى نەرسە ۋەئدە قىلىپدۇر، دۇنيادا دەۋلەت، ئاخىرەتدە مەغفىرەت، بۇ دۇنيانىڭ ۋەئدەسىنى بەردى. شايەد ئاخىرەتدە ھەم ۋەفا قىلغاي.» ۋە يەنە ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. كەلدىلەر، ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ئەبباسدا تۆرت خىسلەت باردۇر.» ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ ئەيدىلەر: «يا ئەممە، ئول تۆرت خىسلەت قايسىدۇر، يا ئەممە، ھەق تەئالا ئانى ياد قىلىپدۇر.» ئەيدىلەر: «كۇفردا ھەرگىز بۇتقە تابىنمادىم، يالغان ئەيتمادىم، زىنا قىلمادىم، ھارام يىمەدىم.» يەنە بىر ۋاقىئە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەككەدىن

ھىجرەت قىلغاندا، ئىككى قىزلىرىنىڭ رۇقىييە، زەينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھا كۈيۈدە قالىپ قالدىلەر. ھەر ئىككىسى (كۈيۈلەرى) كافىر ئەردى، بىرى ئۇتبە بىننى لەھەب، بىرى ئەبۇلئاس بىننى رەبىئ. قاچانكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھىجرەت قىلدىلەر ئەرسە، كافىرلار ئەيدى: «مۇھەممەدنىڭ قىزلارىنى قويۇڭلار.» بەس، ئۇتبە رۇقىييە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى قويدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئوسمانغە بەردىلەر. ئەبۇلئاس زەينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھاغە ھەم مېھرىبان ئەردى، جۇدا بولمادى، جەڭگە چىقىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ئەسىر بولدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «ئۆزۈڭنى ساتىپ ئالغىل.» ئول زەينەپ رەزىيەللاھۇ ئەنھاغە كىشى ئىبەردىلەر، ئۇلەر ھەم ئەبۇلئاسنى دوست تۇتار ئەردىلەر، ھەزرەتى خەدىچە كۇبرا رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن قالغان گەلۇبەندلەرىنى ئىبەردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول گەلۇبەندنى كۆرۈپ، مۇبارەك كۆڭۈللەرى ئۆرتەندى ۋە يىغلادىلەر. سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بۇ گىرىيەنىڭ بائىسى نەدۇر؟» ئانھەزرەت ئەيدىلەر: «بۇ گەلۇبەند خەدىچە كۇبرانىڭ ئەردى، شۇنى كۆرۈپ كۆڭلۈم ئۆرتەندى.» سەھابەلەر ئەيدىلەر: «ئەبۇلئاسدىن فىديە ئالماسمىز.» گەلۇبەندنى قولىغە بەردىلەر، ئەيدىلەر: «ئەي ئەبۇلئاس، مېنىڭ قىزىم ساڭا ھارامدۇر، سەن كافىر، مۇسۇلمان بولساڭ جايىز ئەردى.» ئەبۇلئاس ئەيدى: «مەن مۇسۇلمان بولماسمەنكىم مەككە خەلقىدە قەرزىم بار.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم زەيد بىننى ھەرىسنى قوشۇپ، مەككەگە ياندۇردىلەر: «زەينەبنى زەيددىن ئىبەرگىل.» بەس، زەيد زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانى مەدىنەگە كەلتۇردىلەر ئەرسە، ئاڭا بەردىلەر. بىر يىلدىن كېيىن ئەبۇلئاس مەدىنەگە كەلدى، مۇسۇلمان بولدى ئەرسە، يەنە ئەبۇلئاسغە بەردىلەر. ئانىڭ بىسيار ئەمۋالى غارەت بولۇپ، غەنىمەتكە تۈشكەن ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئول ئەمۋالنىڭ خۇمسى مېنىڭدۇر، مەن ئەبۇلئاسغە بېرۇرمەن.» سەھابەلەر قەبۇل قىلدىلەر، ھەمە ئاڭا بەردىلەر. ۋە يەنە ئەيتىپدۇرلەر: تالىب ئاتلىغ بىر شائىرنى كافىرلار جەڭگى بەدرگە ھەمراھ ئالىپ كەلگەن ئەردى، قاچانكىم، جەڭ تەمام بولدى ئەرسە، باقتىلەركىم، تالىب ھېچ يەردە يوقدۇر، ئۆلۈكلەر ئاراسىدا، نە تىرىك قاتارىداكىم، نە

مەككەگە ياناپدۇر ۋە يەنە مەدىنەگە كەلمەيدۇر؛ ئانىڭ ئۆلۈك - تىرىكىنى بىلەلمەدىلەر.

يەنە بىر ۋاقىئە كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ئۆمەير بىننى ۋەھەب ئاتلىغ بىر كىمەرسە بار ئەردى، بىر ئوغلى ئەسىر بولغان ئەردى. بەس، سەفۋان بىننى ئۇمەييە قاشىغە باردى ۋە ئەيدى: «مېنىڭ ئوغلۇم مۇھەممەددە ئەسىردۇر، مېنىڭ ھىچ نەرسەم يوقتۇر ساتىپ ئالغايمەن. بەس، بارىپ مۇھەممەدنى ئۆلتۈرۈرمەن، سەن ئەھلى ئەيالىمنى ئۆھدە ئالغايسەن.» سەفۋان ئەيدى: «ئەھلى ئەيالىڭ ئۆھدەسى ماڭادۇر.» بەس، ئۆمەير بىر شەمشەرى زەھرى ھەلاھىل ئالۇدە ھەمايىل قىلىپ، تىۋەسىگە مىنىپ، كارۋان بولدى ئەرسە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. كېلىپ، ۋاقىئەنى خەبەر بەردىلەر. بەس، ئۆمەير مەدىنەگە كېلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قاشلەرىغە كىردى. ئەيدىلەر: «يا ئۆمەير، نە ئىشغە كەلدىڭ؟» ئۆمەير ئەيدى: «ئوغلۇم ئۈچۈن كەلدىم، ھىچ نەرسەم يوقدۇر. ماڭا رەھم قىلىپ ئوغلۇمنى بەرگەيسەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «شەمشەرىڭنى غىلافىدىن ئالغىل.» بەس، شەمشەرنى ئالدى، كۆردىلەركىم، بىنەھايەت تىزدۇر، زەھر ئالۇدەدۇر. ئەيدىلەر: «يا ئۆمەير، كىشى ئەسىر ئۈچۈن كەلسە، مۇنداغ تىز شەمشەر ئالىپ كەلمەگەي.» ئۆمەير ئەيدى: «لەئنەت بۇ شەمشەرىمغەكىم، بەدر كۈنى ھىچ كارغە كەلمەدى.» ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ ئەيدىلەر: «ئەگەر كەلگەن ئىشىڭنى ئەيتسام گۇناھىڭنى كەچۈرسەم، كۇفرىدىن يانارسەنمۇ؟» ئەيدى: «ئەيغىل.» ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ ئەيدىلەر: «سەن مەسجىدى مەككە ئىشىكىدە، سەفۋانغە مۇنداغ سۆزلەر ئەيتىپ، ئەھلى ئەيالىڭنى ئاڭا تاپشۇرۇپ، مېنى ئۆلتۈرگەلى كەلمەدىڭمۇ؟» ئۆمەير ئەيدى: «گۇۋاھدۇرمەن، سەن خۇدانىڭ بەرھەق پەيغەمبەرىسەن. مەن سەفۋان بىرلە سۆزلەشكەندە ھىچكىم يوق ئەردى.» بەس، مۇسۇلمان بولدى ئەرسە، ئوغلىنى بېرىپ مەككەگە ياندۇردىلەر. ئەيدىلەر: «مەككەدە مۇسۇلمانلار باردۇركىم، قۇرەيشدىن قورقۇپ كېلەلمەسلەر. سەن ئوغلۇڭ بىرلە يولسۇز مەككەدىن مەدىنەگە يەتكۈزگەيسەن.» بەس، ئۆمەير بارىپ، مۇسۇلمانلارنى مەدىنەگە چىقاردى.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، جەڭگى بەدردىن كېين تا جەڭگى ئۇھۇد بولغۇنچە

ئون ئۈچ ئاي ئۆتتى. بۇ ئايلاردا يەتتە مەراتىبە جەڭ ۋاقىئە بولدى. تۆرتىدە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۆزلەرى بار ئەردىلەر؛ ئۈچىدە كىشى ئىبەردىلەر. ئۇلۇغ غازاتلاركىم ئۆزلەرى باردىلەر. غەزۋەئى كەدەرا ئەردى. ۋاقىئە ئانداغ ئەردىكىم، مەدىنە ئەترافىدا گۇرۇھ - گۇرۇھ جوھۇدلار بار ئەردى، ھەرقايسىنىڭ قورغانلارى ۋە كەنت - باغلارى بارئەردى. ئۇلارنى ئىمانغە تەكلىف قىلغۇر ئەردىلەر، قەبۇل قىلماس ئەردىلەر. ئۇلار بىرلە سۇلۇھ قىلىپ ئەردىلەركىم، ھېچ مۇسۇلمانغە ئەداۋەت قىلماغايلەر ۋە ھېچ دۇشمەنگە ياۋەر بولماغايلەر. بەس، جەڭگى بەدرىدىن فەتھ - نۇسرەت بىرلە ياندىلەر ئەرسە، جوھۇدلار غەمگە قالدىلەر. ئەيدىلەر: «قۇرەيشدىن دىلجەمئ بولۇپ، بىزگە قەسد قىلغايلەر.» ئەرەبلەرھەم غەمگە قالدىلەركىم، قۇرەيش بىتەمام ئەرەبلەردە ئۇلۇغلارى ئەردى. بەس، جوھۇدلار ئەرەبلەر بىرلە بىر بولدىلەر. ئەرەبدىن بىر تايىفە قۇرەيش كافىرلارى كىمەسنى ئالماقغە قەسد قىلدىلەر. بەس، رەمەزاندىن تۆرت كۈن قالىپ ئەردى. ھەزرەتى رەسۇلۇللاھغە خەبەر كەلدىكىم، ئەرەبدىن بەنى سەلەم ۋە بەنى غەتەفان كۈزەر دىگەن سۇنىڭ لەبىدەكى بادىيەدە يىغىلىپدۇرلەركىم مەدىنە شەبىخۇن كەلتۇرگەيلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم روزە چىقارىپ، ئابدۇللاھ بىننى ئۇم كۇلسۇم ئاتلىغ، ئەنسارىدىن، بىر نابىينا سەھابەنى مەدىنەگە خەلىفە قىلىپ، ئۆزلەرى كۈزەرگە ئاتلاندىلەر. ئەلەمنى ئەلى بىننى ئەبۇ تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بەردىلەر. مەدىنەدىن كۈزەرگە ئۈچ كۈنلۈك يول ئەردى. بەس، ئاندا باردىلەر، ھېچكىمنى تاپالمادىلەر. ئۈچ كۈن تۇردىلەر، ھېچكىم كەلمەدى. بەس، مال - مۇلكەتلەرنى ئالىپ، قويچى - شۇبانلارىنى ئەسىر قىلىپ، شەۋۋال ئايىنىڭ بەشىنچى كۈنى مەدىنەگە كەلدىلە.

ئاندىن، غەزۋەئى قەينىقائ. ۋاقىئە ئانداغ ئەردىكىم، مەدىنەدە بىر تائىفە جوھۇدلار بار ئەردى. ئۇلار بىرلە ئەھد قىلىشغان ئەردىلەر. بەس، ئول جوھۇدلار قۇرەيشغە مەلامەتلەر قىلدىكىم، قۇرەيش جەڭنى بىلمەسلەر؛ ئەگەر بەدر كۈنى بىز بولساق ئەردى، ئەرەنلىك كۆرسەتۇر ئەردۇك. بەس، بۇ سۆز ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە يەتتى ئەرسە، بىسيار پەرىشان بولدىلەر. ئول ئەھد جەھەتدىن جەڭ قىلالماس ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. ئايەت كەلتۇردىلەركىم، مەزمۇنى بۇدۇر: «ئەگەر بىر قەۋم بىرلە

ئەھدە جەھەتدىن ئۇلارنىڭ خىيانەتىدىن قورقساڭلار، ئەھدىنى ئۇز قويۇپ، ئۇلارنى ئاگاھ قىلغىل.» بەس، بىسيار شاد بولدىلەر. سەھابەلەردىن ئۈچ كىشى بىرلە قەينىقائ تەرەپىدىن باردىلەر. ئول نەۋئى قورغان ئەردى، ئالىدا بىر بازار بار ئەردى. ئانىڭ سەردارىنى چىرلاتىپ ئەيدىلەر: «تەۋراتدا كۆرۈپ بىلۇرسىزلەركىم مەن پەيغەمبەرى بەرھەقدۇرمەن. بەس، ئىمان كەلتۇرۇڭلار، ۋەگەرنە جەڭگە مۇھەييا بولۇڭلار.» ئۇلار ئەيدى: «ئەگەر بىزنى ئازمايىش ئۈچۈن قىلۇر بولساڭ، كۆرەرسەنكىم، جەڭ بىزنىڭ ھۇنەرىمىزدۇر. قۇرەيشلەر جەڭگە ياراماس.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەدىنەگە يانىپ كېلىپ، نامە ئىبەردىلەركىم: «مەن ئەھدنى سىندۇردۇرم، جەڭگە ئامادە بولۇڭلار.» بەس، شەۋۋال ئايىنىڭ ئون بەشىنچى كۈنى، ئەبۇ ئەلبىيانە بىننى مەنزەرنى مەدىنەگە خەلىفە قىلىپ، لەشكەر چىقاردىلەر. ئەلەمنى ھەزرەتى ھەمزەگە بەردىلەر. جوھۇدلار ھەم جەڭگە مۇھەييا بولۇپ، قورغانلەرنى بىكىتىپ تۇردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بارىپ، ئون بەش كۈن مۇھاسىرە قىلدىلەر ئەرسە، پەناھ تىلەدىلەر. ئۇلار بەنى خەزرەج خەلىفەلەرىدىن ئەردىلەر. ئۇلارنىڭ ئۇلۇغى ئابدۇللاھ بىننى ئەبى سەلۇل، مۇنافىق ئەردى. بەس، ئۇلار جانلەرىنى تىلەدىلەر، ئۆزگە ئەمۋاللارىنى قايداغ خاھلاسالار ئانداغ قىلغايلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قەبۇل قىلدىلەر ئەرسە، زەئىف ۋە گۇدەكلەردىن بۆلەك يەتتە يۈز كىشى ئەردى. مال - ئەمۋاللارىنى تاشلاپ، زەن - فەرزەندلەرىنى باشلاپ، شامغە كەتتىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۇلارنىڭ قورغانلەرىنى ۋەيران قىلىپ، مال - ئەمۋاللارىنى تەسەررۇف قىلىپ، تۇرۇپ ئەردىلەر. ئايەت كەلدىكىم: «ھەر نەرسەكىم غەنىمەت ئالۇرسىزلەر، بەشدىن بىرى خۇدانىڭ پەيغەمبەرىنىڭدۇر.» بەس، ئاندىن كېيىن، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم بەشدىن بىرىنى ئۆزلەرىگە ئالدىلەر؛ بىر ھەسسەنى قاياش قەبىلەلەردىن خاھلاغانغە سەدەقە قىلدىلەر؛ بىر ھەسسەنى يېتىم - فۇقەرالارغە بەردىلەر، بىۋە - مۇسافىرلارغە نەفەقە قىلدىلەر. بەس، مەدىنەگە يانىپ كەلدىلەر.

غەزۋەئى سەۋىق. زۇلقەئدەنىڭ ئەۋۋەلىدە، غەزۋەئى سەۋىقغە باردىلەر. بۇ غەزۋەگە سەبەب ئول ئەردىكىم، قۇرەيشلەر جەڭگى بەدردە

شىكەست تاپتىلەر ئەرسە، ئەبۇ سۇفيان ئەيدى: «مەن بەدردە بولسام ئەردى، سىزلەرگە شۇجائەتلىكنى ۋە دىلاۋەرلىكنى ئۆرگەتۇر ئەردىم.» ئۇلار ئەيدىلەر: «ھالا ھەم مۇھەممەد مەدىنەدۇرلەر، بارغىل، ناگەھ كۆرگەلى بارغايمىز.» بەس، ئەبۇ سۇفيان ئاند ئىچتىكىم: «تا مەدىنەگە بارىپ، شەبىخۇن قىلماغۇنچە تەئام يىمەگەيمەن، ھەمخانەمغە مەيل قىلماغايمەن.» بەس، ئىككى يۈز كىشى بىرلە باردى. مەدىنەنىڭ دەرۋازەسىگە بارالمادى. مەدىنە سەرھەدىدە بەنى نەزىر دەپ بىر قەبىلە بار ئەردى، بىسيار خەلق ئەردى، ئۇلۇغ قورغانى بار ئەردى؛ سەردارى سەلام ئەردى، ئەبۇ سۇفيانغە دوست ئەردى. ئەبۇ سۇفياننىڭ لەشكەرى ئاندا تۈشتى. ئەللىك كىشىنى بۇيرۇدىكىم مەدىنەگە بارىپ، ھەركىمنى تاپسە ئۆلتۈرگەي. بەس، ئول كافىرلار مەدىنە ئالدىدا، ئەرىز ئاتلىغ كەنتكە باردى. ئاندا ئەنسارىدىن سەئد بىننى ئۆمەر ئاتلىغ بىر سەھابە بار ئەردى، يەنە بىر كىشى بىرلە زىرائەتگاھلەرىدە ئىش قىلۇرئەردىلەر، بۇلارنى شەھىد قىلدى. نەچەند كىشىلەرنىڭ ئۆيلەرىگە ئوت قويدى. بۇ خەبەر ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە يەتتى ئەرسە، شول كۈنى ئىككى يۈز كىشى بىرلە ئاتلاندىلەر. ئەبۇ سۇفيان خەبەر تاپىپ، كېچەسى قاچىپ كەتتى. ئۈچ كۈن قوغلادىلەر، تاپالمادىلەر. ئول كافىرلار ھەر قايسى تالقاننى ئالىپ بارغان ئەردى، تالقاننى تاشلاپ قاچتى ئەرسە، غەزۋەتۇس-سەۋىق ئاتادىلەر.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يانىپ كېلىپ، تا ماھى سەفەر بولغۇنچە مەدىنەدە بولدىلەر. قاچانكىم، زۇلقەئدە ئايى چىقتى، زۇلھىججە ئاي كىردى ئەرسە، ئەيد قۇربان كۈنى خەلق بىرلە مەدىنەدىن چىقىپ، نەماز ئۆتەدىلەر. خەلقنى قۇربانلىق قىلماقغە بۇيرۇدىلەر. ئۆزلەرى ئىككى قوي قۇربانلىق قىلدىلەر. ئەۋۋەل ئەيد نەمازىنى ئوقۇدىلەر، قۇربانلىق قىلدىلەر. ئاندىن تەمام زۇلھىججەدە مەدىنەدە بولدىلەر. ئول ئايدا، ئەسىرلەردىن فىديە ئالماقغە بۇيرۇمادىلەر. ئاندىن سەفەر ئايىنىڭ ئەۋۋەلىدە، غەزۋەئى زازغە باردىلەر.

ۋاقىئە ئول ئەردىكىم، ئەرەبدىن بەنى سەلىم، بەنى ئەتفان ئەنمار دىگەن يەردە يىغىلىپ، مەدىنەگە شەبىخۇن كەلتۈرۈرلەر دەپ خەبەر كەلدى ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئاتا ئاتلاندىلەر. ئول بەشك كۈنلۈك ئەردى.

ئول كافىرلار خەبەر ئالىپ قاچتىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر ئاندا باردىلەر ئەرسە، ھېچكىم تاپالمادىلەر. ۋادى بەر دىگەن سۇ لەبىدە ماھى سەفەرنى چىقاردىلەر. ھېچكىم كەلمەدى. رەبىئەل ئەۋۋەل ئايىدا قىزلەرى ئۇم كۇلسۇم رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە نىسبەت قىلدىلەر.

دەستان
قىسسەئى كەئىب بىننى ئەشرەف

قاچانكىم، قۇرەيش بەدرىدىن يانىپ، مۇسىبەتزىدە بولدى ئەرسە، كەئىب شائىر ئەردى، مەككەگە كېلىپ، تەئزىيەت يەتكۇزۇپ، بىرلە دۇبارە داماد بولدىلەر؛ مەرسىيە دەپ، نەچەند بىمەزە گويلۇق قىلدى. بۇ سۆز مەدىنەگە يەتتى ئەرسە، بىركۇنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم جەمىئ سەھابەلەر بىرلە ئولتۇرۇپ ئەردىلەر، كەئىبدىن نىك سۆز چىقتى. ھەزرەتىپەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەي خەلق، ئول كافىرلار نە ئىش قىلۇرلەر، نە سۆزلەر ئەيتۇرلەر؟! كىمدۇر ئۆزىنى خۇداغە سالغاي، ئانى دەۋزەخدە - قىلەرغە قاتغاي؟» بەس، ئەنساردىن مۇھەممەد بىننى سەلەمە ئاتلىغ بىر كىمەرسە ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مەندۇرمەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم دۇئا قىلدىلەر. سۇلتان بىننى سەلام ئاتلىغ ئاغا ھەمراھ ئەردى، كەئىب بىرلە ئەمىلداش ئەردى. بەس، ئەنسارىدىن يەتتە كىشى نەماز خۇفتەن بىرلە دەرۋازەگە باردىلەر. سۇلتان بارىپ، دەرۋازە قاقتى. كەئىب ئۆگزەدىن ئەيدى: «بۇ ۋەقت نە تىلەرسەن؟» سۇلتان ئەيدى: «مەن، مەدىنە قەھتدۇر، بۇغداي ئىزدەپ كەلدىم.» كەئىب دەرۋەزەنى ئاچتى. سۇلتان ئەيدى: «ھەمراھلارىم خورمالىقدا، كۇندۇزى تەئام ئىزدەپ كەلمەككە نامۇس قىلۇر.» كەئىب ئەيدى: «قايدادۇرلەر؟» سۇلتان ئارقاسىدىن بارىپ، كەئىبنى تۇتتى، ھەمراھلارى كېلىپ ئۆلتۇردىلەر. بۇلاردىن ئەۋس بىننى ھەرىسنىڭ باشىغە ياڭىلىپ شەمشەر تەگدى. بۇلار كېلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم غە ئەيدىلەر، شاد بولدىلەر، ئۇلارغە دۇئا قىلدىلەر. ئەۋسىنىڭ باشىغە دەمىدە قىلدىلەر، ساقايدى.

ۋاقىئەئى غەزۋە فۇرۇد

غەزۋەئى فۇرۇدغە بائىس ئول ئەردىكىم، قۇرەيشلەر ھەمىشە سوداگەرلىكدە، تەمامى مەئىشەتلەرى سوداگەرلىكدىن ئەردى. بەس، بەدردىن يانىپ، ھىچ تەرەفكە بارالمادىلەر، دىشۋارلىقغە قالدىلەر ئەرسە، ئەبۇ سۇفيان ئەيدى: «تەدبىر ئۇلكىم، يولسۇز كارۋان ئالىپ بارغايمىز، بىر يولچى ئالغايمىز، بىزنى مۇھەممەدكە ئاگاھ قىلماي، يولسۇز ئالىپ بارغاي.» بەس، بۇ تەدبىر بىرلە كارۋان ئالىپ چىقتى. يولچىلەرنى زاتىل ئەرەقغە يەتكۇردى ئەرسە، يول يۇتۇردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئاگاھ بولۇپ، زەيد بىننى ھارىسىنى لەشكەر بىرلە ئىبەردىلەر. كارۋان سۇ ياقاسىغە تۈشكەن ئەردىلەر. سۇبھى ۋەقتىدە كېلىپ تەگدىلەر. ئەبۇ سۇفيان بىننى ئۇمەييە بىر زەمان توختاپ جەڭ قىلدى. ئاخىر كارۋاننى تاشلاپ قاچتى. زەيد كارۋاننى ئالىپ يولچى بىرلە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نىڭ ئالدىلەرىغە كەلتۇردىلەر ئەرسە، تەقسىم قىلدىلەر. ئول يولچى مۇسۇلمان بولدى. ئەبۇ سۇفيان، سەفۋان قاچىپ مەككەگە كەلدى. مەككە خەلقى ھەيران بولدىلەر. ھەمە نالە - زارى قىلدىلەر. تەمامى ئەرەب قەبىلەلەرىغە كىشى ئىبەردىلەركىم، بىز «مۇھەممەد بىرلە جەڭ قىلۇرمىز.» دەپ. ھەر تەرەفدىن سىلاھ - ياراغ يىغدىلەر.

دەستان

سەلام بىننى ئەسفنى ئۆلتۇرگەن قىسسەسى

ۋاقىئە ئول ئەردىكىم، سەلام كەئىب بىننى ئەشرەف بىرلە دوست ئەردى، خەيبەر جوھۇدلارىنىڭ ئۇلۇغى ئەردى؛ ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە نالايىق سۆزلەرنى ئەيتۇر ئەردى. مەدىنە خەلقى ئىككى گۇرۇھ ئەردى، بىرى ئەۋس، يەنە بىرى خەزرەج. بىرى ھەزرەتى پەيغەمبەرغە بىر خىزمەت قىلسە، يەنە بىرى ھەم رەشك قىلىپ، بىر خىزمەت قىلماقنى لازىم تۇتار ئەردىلەر. بەس، ئەۋسدىن يەتتە كىشى بارىب، كەئىب بىننى ئەشرەفنى ئۆلتۇردى ئەرسە، خەزرەج ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، بىز ھەم خەيبەرغە

بارىپ، سەلام بىننى ئەسفنى ئۆلتۈرگەيمىز، تاكى خىزمەتدە بەرابەر بولغايمىز.» بەس، سىككىز كىشى بەيئەت قىلدىلەر. ئوتبە بىننى ئابدۇللاھ، ئابدۇللاھ بىننى ئۇۋەيس، يەنە ئالتە كىشى خەيبەرغە باردىلەر. خەيبەرنىڭ قورغانى بىسيار مەھكەم ئەردى. بىرى بىرىنىڭ ئىچىدە تۆمۈردىن يەتتە دەرۋازەسى بار ئەردى، ھەر دەرۋازەسىغە قۇلفى سالىپ، ئاچقۇنى يانىدا ئاسىپ قويار ئەردى. ئابدۇللاھ بىننى ئۇۋەيس خەيبەرگە تۈن بارىپ، رەسم-ئايىنەنى كۆرۈپ بىلگەن ئەردى. بەس، ئافتاب ئولتۇرغان ۋەقتدە يېتىپ باردىلەر ئەرسە، ئابدۇللاھ بىننى ئۇۋەيس ھەمراھلارىنى پىنھان قىلىپ، خەلق ئۇيۇقلاغان ۋەقتدە دەرۋازەگە باردى. ئاچقۇسىنى تاپىپ، دەرۋازەلەرنى ئاچىپ، ھەمراھلارىنى قىچقىرىپ، قورغانغە كىردىلەر. سەلام ئۆيىدە ياتار ئەردى، ئانى ئۆلتۈردىلەر. ۋە يەنە يانىپ چىقتىلەر ئەرسە، ئابدۇللاھ يىقىلىپ ئاياغى سىندى. ئانى يۈدۈپ، قورغاندىن چىقتىلەر. سەلامنىڭ ئۆلگەنىدىن ئاگاھ بولۇپ، فەرياد قىلدى، خەلايىق يىغىلدىلەر. كۆردىلەركىم ھېچ كىشى يوقتۇر، دەرۋازەلەر ئوچۇقدۇر. ئەيدىلەركىم «يا، مۇھەممەد شەبىخۇن قىلىپدۇر.» بەس، دەرۋازەلەرنى ئاچتىلەر، بۇلار مەدىنەگە كەلدىلەر.

فەسلى دەستان
ۋاقىئەئى غەزۋە رەجەئە

ۋاقىئەئى ھىجرەتدىن ئۈچۈنچى يىلى ماھى شەئبان ئەردى، بۇ ئايدا ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزلەرى ھەفىزە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى نىكاھلەرىغە ئالدىلەر.

ئەلقىسسە ۋاقىئەئى غەزۋە رەجەئە.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، مەككە-مەدىنەنىڭ ئاراسىدا ئىككى قەبىلە بار ئەردى، بىرىنى ئەسەلە، يەنە بىرىنى قارە ئاتار ئەردىلەر. ئەبۇ سۇفيان ئۇلارغە دوست ئەردى. بەس، ئۇلارغە ئەيدى: «ئەگەر مەدىنە خەلقىدىن تاپساڭلار ئۆلتۈرۈڭلار، يا مەككەگە ئىبەرىڭلار.» بەس، ئول قەبىلەدىن ئىككى كىشى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاشلەرىغە كەلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «يا

رەسۇلۇللاھ، بىزنىڭ قەبىلەمىزدىن بىسيار خەلق مۇسۇلمان بولدى. نەچەند كىشى ئىبەرسۇنلەر تاكىم ئۇلارغە ئىلمى شەرىئەتنى تەئلىم قىلغايلەر.» بەس، ئالتە كىشىنى ئىلغاپ، بۇ ئىككىسىغە قاتىپ ئىبەردىلەر. بۇلار مەرتەد، ھەبىب، ئاسىم بىنى سابىت، خالىد بىنى بەكىر، زەيد بىنى ئەلى مۇرتەزا، ئابدۇللاھ بىنى تارىق. بەس، بۇلار ئول قەبىلەغە يەتتىلەر. دەرەجەيئە ئاتلىغ بىر يەرگە تۈشتىلەر. بەنى ھەندىلدىن جەمئى خەلايىق كېلىپ بۇلارنى تۇتتىلەر ۋە ئەيدىلەر: «سىزلەرنى مەككەگە ئالىپ بارىپ ساتالىمۇ يا مۇندا ئۆلتۈرەلىمۇ؟» بەس، زەيد ۋە ئابدۇللاھ بىنى تارىق چىقىپ ساتىلماقنى ئىختىيار قىلدىلەر. ئۆزگەلەرىنى شەھىد قىلدى. ئۇلارنى مەككەگە ئالىپ باردىلەر. جەھد بىنى ۋەھەب ئاتلىغ كافىر ئاتاسى جەڭگى بەدرەدە ئۆلگەن ئەردى، ھەبىبنى ئاتاسى قىساسىغە ئۆلتۈردى. ئىككىلەرىنى مەككەدىن ئالىپ چىقىپ، بىر گوشەگە تاشلادىلەر. ھەبىبنىڭ تەنىنى دارغە ئاستىلەر. مەككەدە سەراقە ئاتلىغ بىر كافىر بار ئەردى، ئوغلىنى جەڭگى بەدرەدە ئاسىم ئۆلتۈرگەن ئەردى. سەراقە ئاسىمنىڭ باشى كاسەسىدە سۇ ئىچمەسەم دەپ ئاند ئىچىپ ئەردى. بەس، ئاسىمنى ئۆلتۈردى ئەرسە، ھەندىلگە كىشى ئىبەردىكىم، ئاسىمنىڭ باشىنى ئىبەرسەڭلار، بىسيار مال-ئەمۋال ئىبەرەي. بەس، ئول ئادەم بەنى ھەندىلگە يەتتىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا سەل ئىبەردى، تاكى ئاسىمنىڭ باشى ئاقىپ كەتتى.

بەس، بۇ خەبەر ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە يەتتى ئەرسە، بىسيار پەرىشان بولدىلەر. بىلدىلەركىم، بۇ ئىشلار ئەبۇ سۇفياندىندۇر. بەس، ئۆمەر بىنى ئۇمەييەنى چىرلادىلەر. ئول مەردۇ پۇر قۇۋۋەت ئەردى. ئەيدىلەر: «ئەي ئۆمەر، ئۆزۈڭنى خۇدا رىزاسى ئۈچۈن فىدا قىلۇر بولساڭ، بارىپ ئەبۇ سۇفياننى ئۆلتۈرگىل.» ئۆمەر يەنە بىر كىشى بىرلە مەككەگە كەلدى. ھەبىب داردا ئەردى، ئالىپ دەفن قىلغالى تۇردى ئەرسە، ناپەيدا بولدى. ئاندىن فىكىر قىلدىكىم، نە تەدبىر بىرلە ئەبۇ سۇفياننىڭ جانىنى مالىك دەۋزەخقە تاپشۇرغايمەن. ھەۋا قىزىق ئەردى. ھەمە قۇرەيش ئۇلۇغلارى سارايى قائىدەدە سۇ سېپىپ، ئولتۇرۇر ئەردى. ئۆمەرى ئەيدى: «سەبىر قىلاي، تاكى ئەبۇ سۇفيان سارايغە بارغاي. ئەۋۋەل ھەج تەۋاف قىلاي» دەپ، كەئبەغە باردى. تەۋافغە مەشغۇل بولغاي ئەرسە، خەلق تانۇپ، تۇتقالى قەسد قىلدىلەر. ئۆمەر

ھەمراھى بىرلە قاچىپ، تاغقە چىقتى، بىر كېچە ـ كۈندۈز ياشۇندى. ئاندىن، مەدىنەگە ياندى ئەرسە، يولدا مەككەنىڭ سەردارلارىدىن نەچەند كىشى ئۇچرادى. ئۇلارنىڭ بىرىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆزگەسىنى مەدىنەگە كەلتۈردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: بۇ ھەم رەجەبٔ ھىجرەتدىن تۆرتىنچى يىلى ماھى سەفەردە ئەردى.

فەسلى دەستان
غـەزۋەئـى ئوھـۇد

ۋاقىئەئى غىزۋە كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، قاچانكىم ئوھۇد غازاتىغە باردىلەر ئەرسە، ئابدۇللاھ بىننى ئۇبەيكى مۇنافىقلار سەردارى ئەردى، ھەمراھ ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نىڭ پىيادە لەشكەرى بىرلە ئىككى ئاتلىغ بار ئەردى، بىرى ھەزرەتى پەيغەمبەرنىڭ، يەنە بىرى بىننى جەرەس دەپ بىر ئادەمنىڭ ئەردى. يېرىم فەرسەڭ يول باردىلەر. ئابدۇللاھ بىننى ئۇبەيي يانىپ تۇردى، ئەيدىلەر: «بۇ خەلق سۆزگە كىرمەسلەر، پىر خەلقنىڭ سۆزىنى ئالماسلەر، كىچىك بالالارنىڭ سۆزىنى تۇتارلەر. بىزنى ئۆلتۈرگەلى تۇتۇپ بېرۈرلەر. مەن يانىپ بارۇرمەن» دەپ، ئۈچ يۈز كىشى ياندىلەر. يەتتە يۈز كىشى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم رىكابلەرىدە باردىلەر. دۇشمەنلەرنىڭ لەشكەرى بىسيار ۋە سۇۋارە؛ لەشكەرى ئىسلام ئاز ۋە پىيادە ئەردىلەر. ئانھەزرەت ئەيتۇر ئەردىلەر: «ھەق تەئالانىڭ نۇسرەتى بىزنىڭ بىرلەدۇر.»

بەس، ئوھۇدغە يانىپ، سەف تۈزۈپ جەڭ قىلدىلەر ئەرسە، دۇشمەنلەرگە شىكەست بەردىلەر. قۇرەيشنىڭ خاتۇنلارى ھەم كەلگەن ئەردى، ھەمە تاغقە قاچتىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ رىۋايەت قىلىپدۇرلەركىم، ئول كۈن ئەبۇ سۇفيانىنىڭ كۆچى ھىندىنى كۆردۈم، ئاياغىدا كۈمۈش خەلخالى باز ئەردى؛ ئۇ تاغقە قاچىپ چىقىپ ئەردى. مۇسۇلمانلار يېتىپ شەمشەر ھەۋالە قىلدى ئەرسە، خەلخالىنى تاشلاپ قاچتى. مۇسۇلمانلار غەنىمەت ئالدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يىگىرمە كىشى بىرلە بىر سەردارنى تاغ

ئاراسىدا قويۇپ ئەردىلەر، تاكىم دۈشمەنلەرنىڭ يولىدۇر ساقلاغايلەر؛ بۇلار كۆردىلەركىم، مۇسۇلمانلار غەنىمەت ئالۇرلەر، بۇلار ھەم غەنىمەتكە يۈگۈردىلەر. تاكىم مۇسۇلمانلارنىڭ سەردارلارى ئەيدىلەر: «بارماڭلار، ئانھەزرەتنىڭ فەرماندىن چىقماڭلار.» بەئزەلەر باردىلەر، بەئزەلەر تۇردىلەر. بەس، خالىد بىننى ۋەلىد ئىككى يۈز كىشى بىرلە قاچىپ، تاغ ئارقاسىغە ئۆتتى ئەرسە، خالى كۆرۈپ، ئول مۇسۇلمانلارنى شەھىد قىلدى. لەشكەرى ئىسلام ئارقاسىدىن چىقىپ جەڭگە تۇردىلەر. كافىرلار ئەلەمى كۆتەرىلدى ئەرسە، مۇسۇلمانلار قورقۇپ قاچغالى تۇردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم توختاپ تۇرۇپ، خەلقنى قىچقىرىپ تۇردىلەر. سەھابەلەردىن ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يارالىغ بولدىلەر. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جەمىئ ئەنسارىلەر بىرلە قاچتىلەر. ھەزرەتى ئەلى بىننى ئەبۇ تالىب سەفدە توختاپ، كافىرلارغە شەمشەر ئۇرار ئەردىلەر. بەس، بىر كافىر شەمشەر سالدى ئەرسە، شەمشەرلەرى سىندى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر. ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، شەمشەرىم سىندى.» بەس، زۇلفىقارنى بەردىلەر. ھەزرەتى ئەلى يەنە جەڭگە تۇردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۆردىلەركىم، ھەزرەتى ئەلى بىر زەمان ئارام - قەرار ئالماي، جەڭ قىلۇرلەر. ئول كۈن ئەيدىلەر، شېئىر:

لافتاالاعلى لاسيف الا زوالفقار،
هربلايى بيش ايد اين بخوان هفتادبار.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۆردىلەركىم، قاشلەرىدە ئوندىن زىيادە كىشى قالماپدۇر. بەس، ئەيدىلەركىم: «بۇ شەمشەرنى مەندىن ئالغاي، كافىرلارنى دەمار ئەز روزگار چىقارغايلەر.» بەس، ئەنسارىدىن سىماك بىننى خەرەشە ئاتلىغ بىر كىمەرسە ئەيدى: «مەن بارغايمەن، يا رەسۇلۇللاھ!» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «بۇ ئانداغ شەمشەردۇركىم، ھىچ مۆئمىننى ئۆلتۈرمەس، ھىچ كافىر بۇ شەمشەرى بار كىشىگە شىكەست قىلالماس.» سىماك شەمشەرنى ئالىپ تاۋۇسى مەستدەك خىرام قىلدى ئەرسە، ئانھەزرەت ئەيدىلەر: «ھەق

تەئالا ھەممە ھالدا كىبرىنى دوست تۇتماس، مەگەر جەڭدە دۇر.» بەس،
كافىرلار ئەبۇ سۇفياننىڭ ئارقەسىدىن كىشى ئىبەردىكىم، خالىد بىننى ۋەلىد
مۇسۇلمانلارغە شكەست بەردى. بەس، ھىند جەمىئ كافىر خاتۇنلار بىرلە
تاغقە چىقىپ ئەردى. تاغدىن تۇشۇپ، داف چالىپ، غەزەل ۋە شېئىرلار
ئوقۇپ، كافىرلارنى جەڭگە قىزىقتۇرۇپ ئەردى. ئەيتىپدۇرلەر: ھىندنىڭ
بىسيار زىنۋەر ـ ئارايىشى بار ئەردى؛ ۋەھشى ئاتلىغ قۇلغە ئەيدى: «مەن بۇ
ئارايىشىمنى ساڭا بېرەي. بەس، ياكى ئەبباسنى، يا ھەمزەنى، يا مۇھەممەدنى
ئۆلتۈرۈپ، كۆڭلۈمنى خوش قىل.» ۋەھشـــى مەيدانغە كەلدى. ھەمزە
رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئول كافىرنـــى ئۆلتۈرۈپ ياندىلەر ئەرسە، ۋەھشـــى
ئارقەلەرىدىن كېلىپ، خەنجەر سالدى، جەراھەتناك بولدى، ھەزرەتى ھەمزە
يانىپ قەسد قىلدىلەر ئەرسە، قاچتى، قوغلاپ تاپالمادىلەر؛ ئاخىر ئول
جەراھەت زەخمىدىن يىقىلدىلەر. بەس، ۋەھشى يانىغە كېلىپ بىر زەرب بىرلە
شەھىد قىلدىلەر. بارىپ ھىندغە ئەيدى: «مەن ۋەئدەگە ۋەفا قىلدىم، سەن
ھەم ۋەئدەگە ۋەفا قىل.» بەس، ھىند ئارايىشىنى بەردى، بارىپ ھەزرەتى
ھەمزەنىڭ مۇبارەك قورساقلەرىنى يارىپ يۈرەكىنى ئېلىپ چايناپ تاشلادى.
بۇ ۋەجھىدىن ھىندنى «اكلته الا كياد» ئاتادىلەر. سەئد بىننى ۋەققاس
رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بۇرادەرى (ئۇتبە) بىر تاش ئاتتى، ھەزرەتى پەيغەمبەر
سەل-ئەل-لەمنىڭ مۇبارەك لەب دەندالەرىغە تەگدى، قان رەۋان بولدى، يەنە
بىر تاش ئاتتى، مۇبارەك لەب دەندانلەرىغە تەگدى، قان رەۋان بولدى، يەنە
بىر تاش ئاتتى، مۇبارەك پېشانە نۇرئەفشانلەرىغە تەگدى. ئانھەزرەت قانغە
مەشغۇل بولدىلەر، ئابدۇللاھ بىننى قەمىئە ئارقەلەرىدىن كېلىپ، شەمشەر
سالدى، ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ كىجىملىك ئەردىلەر، كارگەر بولمادى، ئەمما
ئاتدىن يىقىلدىلەر. ئاتلەرىنى ئول كافىر جەھەننەمى ئالىپ، مەيدانغا بارىپ
قىچقىردىكىم: «مەن مۇھەممەدنى ئۆلتۈردۈم، ئاتلەرىنى كەلتۈردۈم!» بۇ
خەبەردىن مۇسۇلمانلارغە بىسيار شكەست بولدى. ھەزرەتى ئەلى مەيداندا
بىخەبەر جەڭ قىلۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم چەپ يانلەرىغە
يىقىلىپ ئەردىلەر، زىرىھلەرىنىڭ ئاغىرلىقىدىن قوپالمادىلەر. سەھابەلەر
قاچىپ، مەدىنەگە بارىپ، سەئد بىننى ۋەققاس رەزىيەللاھۇ تەنھۇغە ئەيدىلەر:
«بۇرادەرىڭ (ئۇتبە بىـــنـــى ۋەققاس) ھەزرەتـــى مۇھەممەد مۇستەفا

سەل-ئەل-لەمنى شەھىد قىلىپدۇر.» بەس، سەئد بۇرادەرىنى ئىزدەپ مەيدانغە كەلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنى كۆردىكىم ئولتۇرۇرلەر، مۇبارەك يۈزلەرى خۇن ئالۇدە ئەردى. بەس، سەئد تانۇمادىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئاۋاز قىلدىلەركىم «يا سەئد!»، ئەرسە، ئانھەزرەتنىڭ ئاۋازلەرىنى ئىشىتىپ قاشلەرىغە يۈگۈردىلەر. كۆردىلەركىم تەنھا ئولتۇرۇپدۇرلەر. ئىككى كافىر ياۋۇقراق تۇرۇپدۇر، بىرى قەتادە، بىرى سۇھەيل بىننى جەنەف ئەردى، ئوق ئاتار ئەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «يا سەئد، بۇ خەلقدىن نە ئۈمىد تۇتارسەنكىم، خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىنى بۇ ھالدا تەنھا قويۇپ، يۈز ئۆيرۇپ قاچارلەر.» بۇ سۆزدە ئەردىلەر، سەئدنىڭ كۆزىگە ئوق تەگدى، كۆزلەرى چىقتى ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۆزلەرىنى ئالىپ ئورنىدا قويدىلەر، تازە بولدى. سەئد ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن بۇرادەرىمنى تاپىپ ئۆلتۇرەي!» ئانھەزرەت ئەيدىلەر: «يا سەئد، مەندىن جۇدا بولماغىل، مۇبادا بىر ۋاقىئ بولسە قاشىمدا تۇرغىل.» تىرەنداز ئەردىلەر، ئوقيالەرى ھەمراھ ئەردى. بەس، قۇرامساقلەرىنى تۆكتى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئوق ئالىپ، سەئدگە بىرۇر ئەردىلەر ۋە ئولتۇرۇر ئەردىلەر: «يا سەئد، كافىرلارنى ئاتغىل!» بەس، ھەر ئوقدا بىر كافىرنى يىقىتۇر ئەردىلەر. ئەبۇ سۇفيان كېلىپ، شەھىدلەرنىڭ قۇلاق-بۇرنىنى كەسەر ئەردى. ئۇبەي بىننى ھەلەف ئۇل سەگى بىئەدەب ھەركۇنى ئەيتۇر ئەردى: «بىر تىنۋە تاپلاپدۇرمەن، تاكى ئانىڭ بىرلە مۇھەممەدنى ئۆلتۇرۇرمەن.» بەس، ئول كۇنى بىر ئاتغە مىنىپ كەلدى ۋە ئەيدى: «يا مۇھەممەد، بۇكۇن سېنى بەندىن كىم قۇتغازۇر؟» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا مەلئۇن! مېنى ھەق تەئالا ساقلار، مەن سېنى ئۆلتۇرۇرمەن.» بەس، سەئد ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاتغالى قەسد قىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «قويغىل، تاكى ياۋۇقراق كەلسۇن.» بەس، ئۇبەي ئات يۈگۈرتۈپ، نەيزە تەگلەپ كەلدى ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىر نەيزە ياغاچى بىرلە كۆزىگە ئۇردىلەر. ئول سەگى جەھەننەمى يانىپ، لەشكەر ئاراسىدا فەرياد قىلدىكىم: «مەن مۇھەممەدنى ئۆز قولۇم بىرلە ئۆلتۇردۇم.» خەلق ئەيتۇر ئەردىلەر:

«يالغان ئېيتۇرسەن! » ئۇل مۇنداغ قىچقىرىپ يۇگۇرۇپ، يىقىلىپ ئۆلدىلەر.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قىچقۇرۇر ئەردىلەر: «ئەي خەلق! مۇندا كېلىڭلار، مەن خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرى تىرىكدۇرمەن! » ھىچكىم كەلمەسلەر. مۇسۇلمانلار مەدىنەگە بارىپ، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنى شەھىد قىلدى، دەر ئەردىلەر. ئەنەس بىننى نەزىر مەدىنەدىن كېلۇر ئەردى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق، ئۆمەر بىننى خەتتاب، تەلھە زۇبەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مانى كۆردىلەركىم، بىر تاشنىڭ ئارقاسىدا ئولتۇرۇر ئەردىلەر. «مۇندا نېچۇكدىن ئولتۇردۇڭلار؟ » ئەيدىلەركىم: «رەسۇل ئەكرەمنى شەھىد قىلدىلەر. » ئەنەس ئەيدى: «ئەمدى بىزگە تىرىكلىك دەركار ئەمەسدۇر، بارى ئۇلەر دىنلەرىدە ئۆلگەيمىز! » بەس، مۇنداغ مەيدانغە كەلدى كۆردىكىم، ھەزرەتى ئەلى جەڭ قىلۇرلەر. ئەيدى: «يا ئەلى، ئانھەزرەتنى شەھىد قىلىپدۇرلەر. » ئۇلەر ئەيدى: «يا ئەنەس، بىزگە ئەمدى جان كېرەك ئەمەسدۇر. » بەس، ئەنەس جەڭ قىلىپ شەھىد بولدىلەر. بەس، ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ تەكبىر ئەيتىپ قىچقىردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئىشتىپ، ئۇلەرنىڭ قاشىغە كەلدىلەر. مۇبارەك رۇخسارەلەرى خۇن ئالۇدە ئەردى. ئەبباس دەرمەھەل تانۇمادىلەر، كېين تانۇپ، يىغلاپ يۇز - كۆزلەرىنى بوسە قىلىپ، ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ھەزرەتىڭنى خەلق شەھىد بولدىلەر دەپ، گۇمان قىلۇرلەر. » ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئەممە، مۇنادى قىلىڭىم، خەلق خەبەر ئالىپ يىغىلسۇنلەر، ماڭا تەبرەمەككە مەجال يوقدۇر. » بەس، ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر دۆبەگە چىقىپ، نىدا قىلدىلەركىم: «ئەي خەلق! مۇندا كېلىڭلاركىم، رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ھەياتدۇرلەر! » بەس، خەلايىق ھەزرەتى ئەبباسنىڭ ئاۋازلەرىنى ئىشتىپ، بىردىن ئىككىدىن، ھەرتاش، ھەردۆبە كەينىدىن يىغىلىپ كەلدىلەر. ھەزرەتى ئەلى ھەم كېلىپ، ھەزرەتى رەسۇلۇللاھنى بۇ ھالدا كۆرۈپ، بىرجام سۇ كەلتۇرۇپ، مۇبارەك رۇخسارلەرىنى يۇدىلەر. ئاندىن ئەلەمنى كۆتەرىپ قىچقىردىلەركىم: «ئەي مۇسۇلمانلار! كېلىڭلار، ھەزرەتى رەسۇلى خۇدا زىندەدۇرلەر! » بەس، ئەبۇ سۇفيان بۇ ئاۋازنى ئىشتىپ، تاغ باشىغە چىقتى، ئەلەمنى كۆردى، سەھابەلەرنى كۆردىكىم تۇرۇپدۇرلەر. بەس،

قىچقىردىلەركىم: «ھۆبەلنىڭ ئۇلۇغلۇقىكىم ئول كۈنى ئوغلۇم ھۈزلە ئۆلدى ئەرسە، بۇكۈن ھۈزلە بىننى راھىب ئۆلدى. بەدر كۈنى سىزلەرنىڭ، ئوھۇد كۈنى بىزلەرنىڭ.» ھۆبەل دىگەن كافىرلارنىڭ ئۇلۇغ بۇتى ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قوپۇپ تۇردىلەر ئەرسە، ئەبۇ سۇفيان قىچقىردىكىم: «بىركۈن سىزلەرگە، بىركۈنى بىزلەرگە!» ئانھەزرەت ئۆمەر بىننى خەتتابغە ئەيدىلەر: «ئەيغىلكىم، ئەي مەلئۇن! ئولكى سىـــزلەردىن ئۆلدى قەئرى جەھەننەمدە، ئولكى بىزلەردىن ئۆلدى شەھىد بولدىلەر، بىھىشت ئىچرە نازنەئىمدە.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر جەمىئ سەھابەلەر بىلە تاغ تەرەفىگە يۈردىلەر ئەرسە، ئەبۇ سۇفيان قاچىپ كەتتى. ھەزرەتى سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئوسماننى يوقلادىلەر ئەرسە، خەبەر ئالدىلەركىم، ئىككى كىشى بىرلە تاغ ئارقاسىغە ئۆتۈپدۈرلەر. ئۇلار ئۈچ كۈندىن كېيىن كەلدىلەر.

كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، بۇ لەشكەرى ئىسلام شىكەست تاپغانى مەدىنەگە يەتتىلەر ئەرسە، خاتۇنلار بىرلە فاتىمە زوھرا شەھەردىن چىقتىلەر، نالە - زارى قىلىپ بارۇر ئەردىلەر. بەنى دىباندىن بىـــر مەزلۇم ئەيدى: «ئەي سەييىدۇننىسا، دوختەرى رەسۇلى خۇدا، ھەزرەتىڭ مۇندا تۇرغىل، مەن بارىپ سەييىد ئەنبىيا ۋە ئەلى مۇرتەزا خەبەلەرىنى كەلتۈرەي، تاكى مۇنداغ بارماقلىڭ ئۇلارغە خۇش كەلمەگەي.» ئول مەزلۇمنىڭ ئاتاسى، بۇرادەرى ۋە ئوغلى جەڭگە بارغان ئەردى. بەس، ئول مەزلۇم مەيدانغە كەلدى ئەرسە، كۆردىكىم، ئاتاسى قانغە بۇلغانىپ ياتىپدۇر، يۈزىنى تۇتتـــى، ئەيدى: «ھەزرەتى رەسۇلۇللاھ، جەماللەرىنى كۆرمەي، ئاتامنىڭ يۈزىنى كۆرمەك ماڭا ھەرامدۇر.» بەس، ئۆتتى ئوغلىنى كۆردى، ئول ھەم بۇ ھالدا ياتىپدۇر؛ ئاڭا ھەم باقمادى. ئاندىن ئۆتۈپ بۇرادەرىنى كۆردى، ئانى ھەم شۇ ھالدا كۆردى؛ ئاڭا ھەم ئەسلا ئىلتىفات قىلمادى. تاكى ھەزرەتى سەل-ئەل-لەمنىڭ تۇرغان يەرلەرىگە باردى، كۆردىكىم ئەترافلەرىدە سەھابەلەر سەف - سەف تۇرۇپدۇرلەر. بەس، يانىپ مەدىنەگە كەلدى، فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغە خۇش خەبەر ئەيدى. ئاندىن رۇخسەت ئالىپ، شەھىدلەر قاشىغە باردىلەر. ئۇلارنى مەدىنەگە ئالىپ كېلىپ دەفن قىلدىلەر.

دەستان ئىشىتىمەك، ئەلقىسسە، ئەبۇ سۇفيان نابىكار كافىران فۇججار تىبخى مەيداندا ئەردى. ئافتاب تەئزىيەت پەردەسىنى يۈزىگە تارتىپ، مۇسىبەت

كۆلپەسغە كىردى. ھەق تەئالا كافىرلارنىڭ كۆڭلىگە ھەراس ۋە ھەيبەت سالدى. ئەرسە، ئول كېچە كافىرلار قاچىپ كەتتى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەرتەسى شەھىدلەرنى يۇماي دەفن قىلغالى بۇيرۇدىلەر. بەس، ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ باشلىغ شەھىدلەرنى ئاندا دەفن قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەگەر ھەمزەنىڭ ھەمشىرەسى زەئىفە خاتىرىنى ساقلاماسام، ھەمزەنى دەفن قىلماس ئەردىم. تاكى قۇشلار، دەررەندەلەر يىگەي ئەردى؛ ھەق تەئالا قىيامەت كۈنى ئۇلەرنىڭ قورساقلەرىدىن تىرگۈزگەي ئەردى.» قاچانكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەدىنەگە كەلدىلەر، ئابدۇللاھ ئۇبەينى خەلايىقغە ئەيدىلەر ۋە ئەيدى: «ئەگەر سىزلەر مىنىڭ سۆزۈمگە كىرسەڭلار مۇنچە خەلايىق ئۆلمەگەي ئەردى.» بەس، ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم مەزمۇنى بۇدۇر: «ئۇلارغە ئەيغىل، يا مۇھەممەد، مۇنداغ ئۆلۈمنى ئۆزۈڭلەردىن ياندۇرغايسىزلەر، كىشى ئۆلۈمدىن قاچىپ قۇتۇلماس.» ئول كۈن مەدىنەدە ھەمزەنىڭ ھەمشىرەزادەلەرى ھۇمەييە بىنتە جەھىش خەلقغە ئۇچرادى ئەرسە، ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ شەھادەتلەرىنى خەبەر قىلدىلەر. ئاندىن بۇرادەرى ئۆلگەننى ئەيدىلەر. ئاندىن كۈيۈسى مۇسئەب بىننى ئۇمەيرەنىڭ شەھىد بولغاننى زىكر قىلدىلەر ئەرسە، فەرياد - فىغان تۈزدىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەئلۇم بولدىكىم، خاتۇنلارغە ئەرىدىن مېھرىبانراق نەرسە يوقدۇر.»

ئاندىن كېين، خەبەر كەلدىكىم، قۇرەيش كافىرلارى يولدا جەمئ بولدىلەر، ئەيتۇرلەركىم: «مەدىنەگە بارىپ تاراج قىلۇرمىز دەيدۇر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە بىسيار قاتتىغ كۆرۈندى، ئىشىتىلدى. ئەيدىلەر: «مەسلەھەت ئولدۇركىم، بىز دۇشمەنلەرنىڭ ئارقاسىدىن بارغايمىز.» بەئزى سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، مۇنداغ جەراھەت بىرلە نېچۈك بارغايمىز.» ئانھەزرەت ئەيدىلەر: «بىزدىن بارماق لازىمدۇركىم، دۇشمەنلەر زەئىف بولۇپدۇر دىمەگەيلەر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم شەۋۋال ئايىنىڭ ئون بەشى، شەنبە كۈنى، مەدىنەگە يانىپ ئەردىلەر، دۇشەنبە كۈنى يەنە ئاتلاندىلەر. ئول سەھابەلەركىم، نەبئىييەت قىلدىلەر. ئۇلارغە ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم مەزمۇنى بۇدۇر:

«ئۇلاركىم خۇدا ۋە رەسۇلى خۇدانىڭ سۆزىنى با ۋۇجۇدى جەراھەت - زەخىم بىرلە ئىجابەت قىلدى، ئۇلار نىكۇكارلاردۇركىم، ئۇلارغە ئەجرى ئەزىمدۇر.»

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەككىز مىيل يول باردىلەر، ئەبۇ سۇفيان خەبەر تاپىپ، دەرھال مەككەگە قاچىپ كەتتى. ئۈچ كۈن ئاندا تۇردىلەر، ئاندىن مەدىنەگە ياندىلەر. ئەيتىپدۇرلەر: مەدىنە خاتۇنلارى ھەركۈنى شۇھەدالارنىڭ ئۆيلەرىگە يىغىلىپ، ماتەم تۇتۇپ يىغلار ئەردىلەر. بىركۈنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەسجىددە ئەردىلەر. خاتۇنلار يىغلىپ، نالە - فىغان قىلىپ، مەسجىدنىڭ ئالدىدىن ئۆتتىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «بۇ نىچۇك نالەدۇر؟» سەھابەلەر ئەيدىلەر: «شۇ ھەدالارنىڭ ئەھلى ئەيالىدۇركىم، ھەركۈنى بىر ئۆيدە تەئزىيەت تۇتارلەر» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇبارەك كۆزلەرىگە ياش ئالىپ ئەيدىلەر: «ھەركۈنى ھەركىمنىڭ بىر ماتەمدارى باردۇر، ئەمما ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھىچ كىشىسى يوقدۇر.» بەس، سەھابەلەر ئۆيلەرىگە بارىپ ئەھلى ئەيالارىغە ئەيدىلەر: «تاڭلا بارىپ ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيلەرىدە ماتەم تۇتۇڭلار.» بەس، ئەرتەسى يىغىلىپ كەلدىلەر، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن ئىجازەت تىلەدىلەر، تا ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ماتەم تۇتغايلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ھاجەت ئەمەستۇركىم ئۇممەتلەرىمغە بۇ تەرتە سۇننەت قالغاي.» بەس، ھەممە ئۆيلەرىغە بارىپ، ھەزرەتى ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ماتەم تۇتتىلەر. ھالا ھەركىم ماتەمدار بولسە، ئەۋۋەل ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە يىغلارلەر، ئاندىن ئۆزلۈكلەرىغە ماتەم تۇتارلەر. ئوھۇد شۇھەدالارىدا خىلافدۇر. دۇرۇستراق ئولدۇركىم، يەتمىش كىشى ئەردىلەر.

غەزۋەئى زاتۇررىقائ

ئەيتىپدۇرلەركىم، خەبەر كەلدىكىم، بەنى غەتەفان، بەنى سەئلەبە بۇ ئىككى قەبىلە مەدىنەگە قەسد قىلىپدۇر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم لەشكەر ئالىپ، زاتۇررىقائ دىگەن يەرگە تۈشتىلەر. ئول كافىرلار سىلاھ - ياراغلىق بىسيار خەلق ئەردى. ھەق تەئالا ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچ سالدى. جۇرئەت بىرلە جەڭگە كەلمەدىلەر، يانىپ ھەم

كەتمەدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يەتتە كېچە - كۈندۈز تۇردىلەر.
ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردى، مەزمۇنى بۇكىـــم، نەماز خەۋف ئۆتەدىلەر.
ئانداغكى، لەشكەرنى ئىككى بۆلدىلەر، بىر تائىفە بىرلە نەمازغە تۇردىلەر،
بىر ھەسسە مۇسۇلمانلار تەقابىل بولدىلەر؛ بۇلار نەمازدىن فارىغ بولۇپ، بىر
يا ئىككى رەكئەت ئۆتەپ، كافىرلارنىڭ ئالدىغە باردىلەر؛ ئاندىن ئۇلار كېلىپ
نەمازغە تۇردىلەر، بۇلار ھەم ئىككى رەكئەت ئۆتەپ، يەنە باردىلەر ئەرسە،
ئۇلار كېلىپ نەمازنى تەمام قىلدىلەر. ئاخىر، كافىرلارنىڭ كۆڭلىگە ھەق
تەئالا ۋەھىم - ھەراسنى غالىپ سالدى. ئاخىر، ھىچ نەرسەلەرنى ئالماي
قاچىپ كەتتىلەر. لەشكەرى ئىسلام بىغايەت غەنىمەتلەر بىـــرلە مەدىنەگە
ياندىلەر.

غەزۋەئى بەدرىل مەۋئىد

ئەيتىپدۇرلەركىم، ئول يىل ئەبۇ سۇفيان كۇھى ئوھۇددىن يانىپ،
ئەيتىپ ئەردىكىم، كېلۇر يىل جەڭگە ئارەستە بولۇڭلاركىم، مەن كېلۇرمەن.
بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول ۋەقت بولدى ئەرسە،
سەھابەلەر بىرلە چاھى بەدرگە باردىلەر. ئەبۇ سۇفيان ھەم مۇنادى قىلدۇردى،
سىپاھ - لەشكەر يىغدۇرۇپ مەككەدىن چىقتى. ئول يىلى مەككە قەھەت
ئەردى. ھەمە خەلقلەر لەشكەرگە بارغۇنچە مەجالىمىز يوق دەپ ياندىلەر ئەرسە،
ئەبۇ سۇفيان ھەم ياندى. قاچانكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم چاھى
بەدرگە كەلدىلەر ئەرسە، تەمامى قەبىلە خەلقــــى ئاندا كەلدىلەر، بازار
قىلدىلەر. ئاندا يەتتە كۈن تۇرۇپ، سەككىزىنچى كۈنى مەدىنەگە ياندىلەر.

فەسل دەستان
قىسسەئى بىئرىل مەئنۇن

ھىجرەتدىن تۆرتىنچى يىل، بەنى ئامىردىن ئامىر بىننى مالىك ئاتلىغ

بىر ئادەم مەدىنەگە كەلدى، ئانى ئەبۇلبەرا ھەم ئاتارلەر، لەقەبى مۇلائىبۇل
- ئەلللىسە ئەردى. ئەرەبدە ئانىڭدىن مەردانە، دىلاۋەر كىشى يوق ئەردى؛ ھەمە
ئەرەبلەر ئانىڭ فەرمانىنى تۇتار ئەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر
سەل-ئەل-لەمگە ئەيدى: «مەن ھەزرەتلەرىگە بىسيار تۆھفە - سوغا ئالىپ
كېلىپدۇرمەن.» ئانھەزرەت سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن كافىرنىڭ
ھەدىيەسىنى قەبۇل قىلماسمەن.» ئامىر ئەيدى: «ماڭا دىنىڭنى بەيان
قىل.» بەس، ئاڭا دىن شەرىئەتنى بەيان قىلدىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «سىنىڭ
دىنىڭ بىنەھايەت نەھجدۇركىم، لېكىن خاھلارمەنكىم مېنىڭ قەبىلەمغە كىشى
ئىبەرگەيسەن، ئۇلارغە ئىمان ئەرز قىلغايسەن. بەس، ئاندىن مۇسۇلمان
بولغايمەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئۇلار قەبۇل
قىلماسلەر.» ئامىر ئەيدى: «مەن قەبۇل قىلدىم، ئۇلار ھەم قەبۇل
قىلغايلەر. ئامىر بىننى تۇفەيلكىم ئول قەبىلەلەر ئەمىرىدۇر، ئاڭا نامە
ئىبەرگىل، ئۆز دىنىڭغە تەكلىف قىلغىل. مەن ھەم نامە ئىبەرەي، تاكى
مۇسۇلمان بولغايلەر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇھاجىر -
ئەنسارىدىن قىرىق كىشى بىرلە ئامىر بىننى تۇفەيلغە ئىبەردىلەر. بۇلار جابىرۇ
مەئنۇيەگە كېلىپ بارىپ تۈشتىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم
نامەلەرىنى ئەبۇلبەرا نامەسى بىرلە ھەزام بىننى خالىددىن ئامىرغە
ئىبەردىلەر. ئول نامەنى ئوقۇپ، ھەزامنى ئۆلتۈرۈپ، ئىككى يۈز كىشى بىرلە
مەئنۇيەگە كېلىپ، ئول قىرىق تەن سەھابەلەرنى شەھىد قىلدى. بۇلاردىن
ئۆمەر بىننى ئۇمەييە ئەيدى: «ئەي ئەمىر، مەن بۇلاردىن ئەمەسدۇرمەن.»
بەس، ئۆمەرنى قويا بەردىلەر ئەرسە، مەدىنەگە كەلدى. مەدىنەنىڭ سەھراسىدا
ئىككى كافىر يولۇقتى ئەرسە، ئانى ئۆلتۈردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر
سەل-ئەل-لەمغە بۇ ۋاقىئەلەرنى تەمام بەيان قىلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر
سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئول كافىر ئامان تىلەپ كەلگەن ئەردى، ئانى
ئۆلتۈرمەگەي ئەردىڭ.» بەس، ئەبۇلبەرانى چىرلاتىپ، ئامىرنىڭ
قىلغانلارىنى ئەيدىلەر ئەرسە، ئەبۇلبەرا خىجىل بولدى؛ قەبىلەسىگە كىشى
ئىبەردىكىم، تاكى ئامىرنى خەلق بىرلە ئۆلتۈردىلەر. ئول ئىككى كىشى بەنى
نەزىردىن، مۇسۇلمانلار بىرلە ئەھدلىغ ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر
سەل-ئەل-لەم مەدىنەنىڭ ئەترافىدەكى جوھۇدلار بىرلە ئەھد قىلىشقان

ئەردىلەركىم، ھېچ نەۋئ دۈشمەنلەرگە ياۋەر بولماغاي؛ ئۇل مۇسۇلمانلاردىن ھەم ئۇلارغە دەخل بولماغاي. بەس، ئۆمەر بىننى ئۇمەييە ئۇل ئىككى جوھۇدنى ئۆلتۈردىلەر ئەرسە، بەنى نەزىر ئۇلۇغى سەللام بىننى مۇسەللەم كىشى ئىبەردىكىم: «بىزنىڭ ئىككى كىشىمىزنى مەدىنەدە ئۆلتۈرۈپدۇرلەر، بىز ئەھدىمىزدە تۇرۇپدۇرمىز، ئۇل ئىككى كىشىنىڭ خۇن بەھاسىنى بەرسۇنلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «راست ئەيتىپدۇر، بۇخۇن بەھاسىنىڭ نىسفىنى مەدىنە خەلقى بەرسۇن، نىسفىدىن ئۆزگەنى، قەبىلەلەركىم مەدىنەنىڭ ئەترافىدەدۇر، ئۇلار بەرسۇن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ يەئنى ئاتلىغ بىر ئىشەكلەرى بار ئەردى، ئاڭا مىندىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق، ئۆمەر بىننى خەتتاب، ئەلى بىننى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم ئەجمە ئەيىننى ئالىپ، ۋەلىد بىننى ھەسىننى ھەمراھ قىلىپ، ئۇل قۇرغانغە باردىلەر ئەرسە، جوھۇدلار ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنى كۆرۈپ، دەرۋازەنى ئاچتىلەر، دەرۋازەدە ئولتۇردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «بىز قورغانغە كىرىپ، سۆزىمىزنى تۈگەتىپ يانورمىز.» بەس، قورغانغە كىردىلەر. جوھۇدلار مەسلەھەت قىلدىلەركىم: «مۇھەممەدنى بىز مۇنداغ تەنھا تاپماسمىز، مەھەل بۇدۇركىم، باشىغە ئۆگزەدىن تاش سالىپ ئۆلتۈرگەيمىز. بەس، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. بۇ ۋاقىئەنى كېلىپ خەبەر بەردىلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يالغۇز مەدىنەگە ياندىلەر. جوھۇدلار ئۆگزەگە چىقىپ باقتىكىم، ھەزرەتى سەل-ئەل-لەم يوقدۇرلەر. بەس، ئەيدى: «ئانھەزرەت قايدادۇر؟» ھەزرەت ئەلى ئەيدىلەر: «بىر ھاجەتكە بارغاندۇرلەر.» بەس، مەدىنەدىن بىر كىمەرسە كېلىپ، ئەيدى: «مەن مۇھەممەدنى مەدىنە دەرۋازەسىدە كۆردۈم.» بەس، بۇلار يەئنى ھەيدەپ، مەدىنەگە ياندىلەر. ئەيدىلەركىم: «يا رەسۇلۇللاھ، نە ۋەجھىدىن بىزنى قويۇپ يالغۇز كەلدىلەر؟» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. كېلىپ جوھۇدلارنىڭ مىكرىنى خەبەر بەردىلەر ئەرسە، ئاندىن ياندىم.» دەپ ئايەت ئوقۇدىلەر. بەس، ئۇل جوھۇدلارغە كىشى ئىبەردىلەركىم: «سىزلەر ئەھدىڭىزلارنى سىندۇرۇپ، خىيانەت ئەندىشە قىلدىڭلار. ئەمدى بۇ ئەترافدىن كېتىڭلار. مەن ھەم ئەھدىمنى بۇزدۇم.»

بەس، ئابدۇللاھ بىننى ئۇبەي كىشى ئەۋەتىپ: «ئاندىن قوزغالماڭلار، مەن ئىككى مىڭ كىشى بىرلە مۇھەييادۇرمەنكىم، سىزلەرگە يارى بېرۇرمەن.» بەس، جوھۇدلار سەردارىغە ئەيدىلەر: «بىزگە بىر تەدبىر ئەيغىل.» ئول ئەيدى: «مۇھەممەد كەلمەس، بىز مال - مۈلكەتىمىزنى ئالىپ مۇندىن كەتكەيمىز.» ئۇلار ئەيدى: «بىز سىنىڭ سۆزۈڭگە كىرمەسمىز، مۇندىن كەتمەسمىز.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كىشى ئىبەردىلەركىم جەڭگە مۇھەييا بولۇڭلار دەپ. جوھۇدلار ئابدۇللاھ ئۇبەيگە كىشى ئىبەردىكىم: «بىزنى قوزغالماڭلار دەپ ئەردىڭ، ئەمدى ياۋەر بولغىل، مۇھەممەد جەڭگە ئامادە بولۇپدۇرلەر.» بەس، ئابدۇللاھ ئۇبەيگە بۇ سۆزنى ئەيدى ئەرسە، ئوغلى ھازىر ئەردى، ئىزتىراب بىرلە قوپتى. ئابدۇللاھ ئەيدى: «ئەي ئوغلۇم قايان بارۇرسەن؟» ئول ئەيدى: «مۇھەممەد جوھۇدلار غەزاتىغە كېلۇرئىمىشلەر، ئاڭا بارۇرمەن.» ئابدۇللاھ ھىچ نىمە دىمەدى. ئول جوھۇدلار ئىززىنى تەمام قىلماي يانىپ كەلدى. ئەيدى: «ئابدۇللاھ ئوغلىنى بۇيرۇمادى. ئىككى مىڭ كىشىنى قاچان ئىبەرسۇن! ئابدۇللاھنىڭ سۆزىگە فىرىفتە بولۇپ، ئۆزۈڭلەرنى ئۆلۈمگە تىكتىڭلار!»

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ مەھەلدە قورغاننىڭ ئالدىغە تۈشتىلەر. دەرەختلەرنى كەسكەلى بۇيرۇدىلەر. جوھۇدلار ئەيدىلەر: «دەرەختلەرنى كەسمەك لازىم ئەمەسدۇر، زۇلۇم - سىتەم بولۇر، خۇداغە ناپىسەند كېلۇر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «خۇدانىڭ ئىزنى بىرلە خاھلاساق كېسەرمىز، يا قويارمىز.» بەس، جوھۇدلار ئامان تىلەدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر بۇ شەرت بىرلە ئامان بەردىلەر: مۇسۇلمانلاردىن ھەركىم بىر خەرۋار يۈك ئالغايلەر ۋە خاھلاغانچە ئەسىر ئالىپ قالغاننى قويۇپ يانغايلەر. ھەق تەئالا فەرمان ئىبەردىكىم، «يا مۇھەممەد، بۇ غەنىمەت ئەمۋالنى خاس ساڭا بەردىمكى، ئۆزگەلەرگە نەسىب يوقدۇر. تاكى يەنە، خاھلاساڭ قويغىل، ھەركىمگە خاھلاساڭ بەرگىل.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ ئەمۋالنىڭ ھەممەسىنى مۇھاجىرغە بەردىلەركىم ھەمراھ ئەردىلەر.

بۇ ۋاقىئە ھىجرەتدىن تۆرتىنچى يىلى سەفەر ئايىدا ئەردى.

فەسل دەستان
زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانى نىكاھلارىغە ئالغانى زىكرى

ۋاقىئە ئول ئەردىكىم، زەيد بىننى ھارىسە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىسەرخان قىلغان ئەردىلەر، خەلق زەيد بىننى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم ئاتار ئەردىلەر. بەس، چوڭۇدىلەر ئەرسە، زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئالىپ بەردىلەر. ئۇلەر ئۆز ۋەقتلەرىدە، ھۆسن - جەمالدا يىگانە ئەردىلەر. ئاتالەرى جەھىش ئەردى. بەش يىل زەيد بىننى ھارىسە بىرلە روزگار بولدىلەر. بىركۈنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم زەيد بىننى ھارسەنى ئىزدەپ باردىلەر. ئىشىك قاقتىلەر ئەرسە، ئىشىك ئاچىلىپ كەتتى. زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا سەزبەرەھنە ئولتۇرۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يۈزلەرىنى كۆرۈپ ئەيدىلەر: «زەيد قاياندۇر؟» زەينەب ئەيدىلەر: «تالاغە چىقىپ ئەردى.» بەس، مۇبارەك كۆزلەرىگە زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا سەر بەرەھنە ئۆز كۆرۈندىلەر، مۇبارەك كۆزلەرى يەنە قاراماقنى خاھلادىلەر ئەرسە، كۆزلەرىنى يۇمۇپ: «سۇبھانەللاھۇلئەزىم سۇبھانەللاھۇل مۇقەللىبۇل قۇلۇب» يەئنى «ھەممە نۇقسان - ئەيبدىن پاك خۇداۋەندكىم ئۇلۇغدۇر، كۆڭۈللەرنى ئۆگۈرگۈچىدۇر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ياندىلەر ئەرسە، زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كەلدى. زەينەب ئەيدىلەر: «ئانھەزرەت كېلىپ ئىدىلەر، مەن سەربەرەھنە ئەردىم، كىرمەدىلەر. مۇنداغ دەپ ياندىلەر» دىدىلەر. زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئانھەزرەت كۆڭۈللەرى مەيللەرىنى بىلىب ئەيدىلەر: «ئەمدى سىنىڭ بىرلە بولۇپ بولماس.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇللاھ، مەن زەينەبنى تالاق قىلۇرمەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «كۆڭلۈڭنى غەمدىن ئازاد قىلاي. بارغىل، ئانى ياخشى ئاسراغىل.» ئەمما كۆڭۈللەرى خوش بولدى، ئىزھار قىلمادىلەر. زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بارىپ، زەينەبنى تالاق قىلدىلەر. قاچانكىم ئىددەتلەرى چىقتى ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە كىشى

ئىبەردىلەركىم: «زەيد مېنى ھەزرەتلەرى جەھەتىدىن تالاق قىلدى، ئەمدى ئىختىيار قىلغايلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەيا ۋە شەرمدىن خامۇش بولدىلەر. كۆڭۈللەرىدە خاھىشلەرى بار ئەردى. ھەق تەئالا ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ كۆڭۈللەرىنىڭ خاھىشغە فەرىشتەلەر ئاراسىدا نىكاھ قىلىپ، ئايەت ئىبەردىكىم: «زەينەبنى ساڭا بەردىم.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىر مەزلۇمەنى ئاڭا خۇشخەبەرگە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى زەينەب تەمامى سىلاھلارىنى ئول مەزلۇمگە بەردىلەر. بۇ ۋاقىئەدىن ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا غەمكىن بولدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئائىشە، خۇداي تەئالانىڭ ئەمرىگە كۆڭلۈڭنى ئاغرىتۇرمۇ سەن!» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم زەينەبنىڭ ئۆيلەرىگە باردىلەر، ۋەيەنە نىكاھ قىلدۇردىلەر. زەينەب رەزىيەللاھۇ ئەنھا كۆڭۈللەرىدە فىكر قىلىپ ئەيدىلەركىم: «مېنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە ھەق تەئالا بەرگەندۇر، ئۆزگە ئىزدەۋاج مۇتەھھىراتنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۆزلەرى ئالغاندۇرلەر.»

بۇ ۋاقىئە ھىجرەتدىن بەشىنچى يىل مۇھەررەمدە ئەردى.

دەستان
غازاتۇل جەندەل ۋاقىئەسى

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ ۋاقىئەسى ئول ئەردىكىم، بۇ يىل رەبىئۇل ئەۋۋەل ئاينىڭ بىرمۇنچەسىدە ئەردى، خەبەر قىلدىكىم، تائىفە ئەرەب زەمزۇمەل جەندەلدە يىغىلىپدۇر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم لەشكەر ئالىپ باردىلەر ئەرسە، كافىرلار خەبەر تاپىپ قاچتىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھىچكىم تاپمادىلەر. ئىككى كۈن ئاندا تۇردىلەر. بەنى تاختە، بەنى فەرارە ئىككى قەبىلە ئەرەب ئول بادىيەدە ئەردى. ئانىڭ سەردارى ئۇيەنىيە بىننى ھىسنى ئەردى، ئول كېلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن يايلاغ تىلەدى ۋە ئەيدىكىم، «بىزنىڭ دىيارىمىز قۇرۇپ چۆل بولۇپدۇر، بىزگە مەدىنەدە يايلاغ بولسە، بەرسەلەر.» بەس، ھەزرەتى

پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىرمۇنچە نەرسە بىرلە سۇلۇھ قىلىــــپ، يايلاغ بۇيرۇدىلەر. ئاندىن مەدىنەگە ياندىلەر.

غەزۋەئى خەندەك

ئەلقىسسە ۋاقىئە تول ئەردىكىم، ھەزرەتــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاچانكىم جوھۇدلارنى نەزىردىن قوغلادىلەر ئەرسە، ئەرەبىســـتانغە تەفرىقە بولدى؛ ھەرشەھەردە بار خەلقدىن ياۋەرلىك تىلەدى. ئەبۇ سۇفيان باشلىغ ھەمە قۇرەيشلەر جوھۇدلار بىرلە ئىتتىفاق قىلدىلەركىم، مەدىنەگە بارغايلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئاگاھ بولۇپ، سەھابەلەر بىرلە مەشۇرەت قىلدىلەر. سەلمان پارسى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «بىزدىن شەھەرنى بەركىتىپ، ئالدىغە چىقماغان ئۇلادۇر» بەس، بۇ مەسلەھەتكە ئىتتىــفاق قىلدىلەر. ھەزرەتى سەلمان پارس ئەيدىلەر: «بىزنىــڭ پارس شەھەرىدە لەشكەرنىڭ ئالدىغە چىقالماي، قورغان بەركىتەلەر، چۆگرەسىگە خەندەك قازارلەر، تاكىم ئاتلىغ ئۆتەلمەسلەر. بىزھەم خەندەك قازغايمىز.» بەس، بۇ تەدبىر ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە پىسەند بولدى. بەس، مەدىنە ئەترافىدا خەندەك قازدىلەر. چۇقۇرلۇقى يىگىرمە گەز، كەڭلىكى ھەم يىگىرمە گەز ئەردى. ھەركۈنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم باشلارىدا چادىر تىكىپ ئولتۇرۇر ئەردىلەر. سەھابەلەر زەۋق - شەۋق ئىش قىلۇر ئەردىلەر تاكىم بىر ئايدا تەمام بولدى ئەرسە، لەشكەرى كۇفار مەدىنەگە كەلدى. لەشكەرنىڭ تولالىقىدىن مۇسۇلمانلار غەمكىن بولدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتۇر ئەردىلەركىم: «ھەق تەئالا بىــزگە نۇسرەت بىرۇر. كافىرلارغە شىكەست بىرۇر.» قاچانكىم، كافىرلار كېلىپ خەندەكىنــى كۆردىلەر، ھەيران قالدىلەر. ھەرگىز مۇنداق ئىشنــى كۆرگەن ئەمەس ئەردىلەر.

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كېچە - كۈندۈز خەندەك لەبىدە تۇرار ئەردىلەر. مۇنافىقلار كېچە ئۆيىگە بارۇر ئەردى ۋە ئەيتۇر ئەردى: «ئەگەر بىر ۋاقىئە بولسە، بىزنىڭ ئۆيىدە بولغانىمىز بەھراقدۇر.» بەس، كافىرلار يىگىرمە ئالتە كۈن تۇردى، ھىچ جەڭ بولمادى. ئەمما بىر - بىرلەرىگە ئوق

ئاتمشۇر ئەردىلەر. كاۋىرلاردىن ئۈچ كىشىگە ئوق تېگىپ دوۋزەخقە كەتتى. بىر كۈنى، قۇرەيشنىڭ ئۇلۇغلارىدىن ئالتە كىشى خەندەككە تۈشتى ئەرسە، يانىپ چىقالماي ئاتىدىن يىقىلىپ ئەردى. ھەزرەتى ئەلى كەررەمەللاھۇ ۋەجھەھە خەندەككە تۈشۈپ، ئول كافىرنى قىچقىردىلەر. ئول كافىر ئەيدى: «يا ئەلى، مەن سىنىڭ قولۇڭدا ئۆلمەكلىكنى خاھلاماسمەن.» ھەزرەتى ئەلى ئەيدىلەر: «ئەي بەدبەخت، سەن مېنىڭ قولۇمدا ئۆلەرسەن!» بەس، ئول كافىر ئاچچىغلاپ ھەزرەتى ئەلىغە يۈزگۈردى ئەرسە، ھەزرەتى ئەلى بىر زەرب بىرلە يىقىتىپ، باشىنى كەستىلەر. يەنە بىر كۈنى، ئۇلۇغ پەھلىۋانلاردىن ئۆمەر بىننى سەلۇخ ياراغ بىرلە خەندەك لەبىدە ئەردى. بىر جەمئى خەلق ھەزرەتى ئەلىنى تەئرىف قىلدىلەر. ئۆمەرنىڭ مەھلۇب ئاتلىغ بىر ئاتى بار ئەردى، ئانى توقۇپ كەلگەلى بۇيرۇدى. بىر ئاينە ئەتتۈرۈپ ئەردىكىم، ئاڭا كىشى باقالماس ئەردى. ئانىڭ ئاتىنىڭ پېشانەسىگە باغلاپ، شېئىرلار ئوقۇپ، نەچەند قۇلى بىرلە خەندەك لەبىگە كەلدى. ئاتىنى خەندەككە سەكرەتتى، ئول تەرەفىگە ئۆتەلمەدى، يانىپ چىقتى ئەرسە، ھەزرەتى ئەلىغە ئەيدىلەر: «يا ئەلى! ئۆمەر سىنىڭ بىرلە جەڭ قىلغالى خەندەككە تۈشۈپ ئەردى.» بەس، ھەزرەتى ئەلى خەندەككە تۈشۈپ، يەنە بىر تەرەفىدىن چىقتىلەر ئەرسە، ئۆمەر ئات بىرلە ئىدىلەر ۋە ئەيدى: «سەن كىمدۈرسەن؟» بۇلەر ئەيدىلەر: «مەن ئەلىدۈرمەن؟» ئۆمەر ئەيدى: «مەن سىنىڭ بىرلە جەڭ قىلغالى نامۇس قىلۇرمەن.» ھەزرەتى ئەلى ئەيدىلەر: «مەن نامۇس قىلماسمەن، ئەگەر جەڭ قىلۇر بولساڭ، سەن ھەم پىيادە بولغىل.» بەس، ئۆمەر ئاتىدىن تۈشۈپ، شەمشەر بىرلە ئاتىنىڭ ئاياغىنى كېسىپ تاشلادى. ئەيدى: «ئەمدى بەھانە قالمادى. مەن ھەمە خەلايىقنى سىنىڭ ئەزابىدىن قۇتغازۇرمەن» دەپ كېلىپ، ھەزرەتى ئەلىنى تۇتتى. ئىككۆ ئەرتەدىن نەماز پىشىنغە تۇتۇشتىلەر؛ ئەرەبدە ئانىڭدىن دىلاۋەر، پەھلىۋانراقى يوق ئەردى. ھەر زەربكى ھەزرەتى ئەلى ئۇرار ئەردىلەر، كارگەر بولماس ئەردى. ئاخىر ئەيدىلەر: «ئەي ئۆمەر، جەڭگە يالغۇز كېلۇرمەن دەپ ئىدىڭ، ئوغلۇڭ نېچۈكدىن كېلۇر؟» بەس، ئۆمەر ئارقەسىغە قارالادى ئەرسە، ھەزرەتى ئەلى شەمشەر بىرلە ئىككى يوتاسىنى كېسىپ تاشلادىلەر. ئۆمەر ئەيدى: «يا ئەلى، ماڭا فىرىب بەردىڭ.» ھەزرەتى ئەلى ئەيدىلەر: «جەڭ ھەمە فىرىبدۇر.» ئۆمەر ئاياغسىز

ھەزرەتى ئەلىغە باقىپ، ئولتۇردى. ھەزرەتى ئەلى شەمشەر بىرلە ئىككى پارە قىلدىلەر، يانىپ خەندەكدىن ئۆتۈپ، مۇسۇلمانلارغە قوشۇلدىلەر. كافىرلار ئۆمەرنى بۇ ھالدا كۆرۈپ، پەرشان بولدىلەر.

بەس، كېچەسى بەنى غەتەفاندىن نۇئەيم بىننى مەسئۇد ئاتلىغ بىر سەردارى بار ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاشلەرىغە كەلدى، ئىمان ئەيتىپ مۇسۇلمان بولغان ئەردى. ئەيدى: «چەندان ۋەقتدۇركىم ئىمانىمنى پىنھان تۇتار ئەردىم. ئەمدى ماڭا بىر ئىش بۇيرۇغىل.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەي نۇئەيم، خاھلارمەنكىم، يانىپ بارىپ، كافىرلارنى پەراكەندە قىلغايسەن.» بەس، نۇئەيم ئەبۇ سۇفيان بىرلە دوست، تەمام ئۇلۇغلارى بىرلە ئاشنا ئەردى. ئول كېچە يانىپ بارىپ، تەمامى جوھۇدلارنى يىغدى. ئەيدى: «سىزلەر مېنىڭ دوستلۇقۇمنى بىلۇرسىزلەر. ھەربابدا نەسىھەتىمنى ئىشتۇرسىزلەر. مەن ئانداغ بىلۇرمەنكىم، ھەمە ئەرەب يىراق يولدىن كېلىپ، كەلگەنلەرىگە پۇشەيمان قىلىپ، چەندان كۈندۇركىم، جەڭ قىلالماس. سىزلەر ئەگەر جەڭ قىلىپ زەفەر تاپساڭلار، بىرەر نەرسە ئالىشقە ھەر قايسى ئۆز قەبىلەسىغە يانارلەر. ئەگەر جەڭ قىلماساڭلار، بىر كېچەدە ئۇلار يانىپ كېتەر، مۇندا قالۇرسىزلەر.» ھەمە جوھۇدلار ئەيدى: «راست ئەيدىڭ.» ئەيدى: «ئەيغىلكىم تەدبىرى نەدۇر؟» نۇئەيم ئەيدى: «مەسلەھەت ئولكىم، بەنى غەتەفان ۋە مەككە ئۇلۇغلارى فەرزەندىنى گۆرۆ ئالماغۇنچە جەڭ قىلماغايسىزلەر.» بەس، ھەمە جوھۇدلار بۇ مەسلەھەتكە ئىتتىفاق قىلدىلەر ئەرسە، نۇئەيم ئاندىن يانىپ، ئەبۇ سۇفياننىڭ قاشىغە كەلدى. ھەمە قۇرەيشنى يىغدى ۋە ئەيدى: «بىلۇرسىزلەركىم، مەن سىزلەرگە دوست قەدىمدۇرمەن. بىر سۆز ئىشىتتىمكى، ئەيتماساڭلار ئەيتۇرمەن. بىلگەيسىزلەر ھەمە جوھۇدلار ھەزرەتى مۇھەممەد بىرلە ئەھدلىغ ئەردىلەر، سىزلەر بىرلە ئىتتىفاق بولدىلەر. ئەمدى، سىزلەر يانغاندا، مۇھەممەد بىزگە قەسد قىلۇر دەپ قورقۇپ، ئۇلاردىن پەناھ تىلەپ كىشى ئىبەرىپدۇرلەر. ئەيتىپدۇرلەر بىز بىر بەھانە بىرلە قۇرەيش ئۇلۇغلارىنىڭ فەرزەندىنى ساڭا تۇتۇپ بېرۇرمىز، تاكىم بىزدىن رىزا ۋە خۇشنۇد بولغايسەن. مەن سىزلەرگە خەبەر قىلدىم، ئەگەر فەرزەندىڭلارنى ئۇلارغە بەرسەڭلار ئۇلارنىڭ خۇنىغە زامىن بولۇرسىزلەر.» بەس، نۇئەيم چىقىپ، بەنى غەتەفانغە ھەم بۇ

سۆزلەرنى ئەيدى. بۇ ۋاقىئە ئازىنە كۈنى ئەردى، ئەرتەسى شەنبە كۈنى بەنى غەتەفان، ئەبۇ سۇفيان جوھۆدلارغە كىشى ئىبەردىكىم: «جەڭگە كەلسۇنلەر، بىز ئوزاق تۇردۇق. ئەمدى جەڭ قىلۇرمىز.» جوھۇدلار ئەيدى: «بىز شەنبە كۈنى ئىچۈك جەڭ قىلۇرمىز!» ئەبۇ سۇفيان كىشى ئىبەردىكىم، «ئەگەر بۈگۈن جەڭگە كەلمەسەڭلار مۇندىن زىيادە تۇرماسمىز.» جوھۇدلار بىلدىلەركىم، نۇئەيم راست ئەيتەدۇر. بەس، جەۋاب ئىبەردىكىم: «سىزلەر يىراقدىن كەلگەنسىزلەر، بىز سىزلەردىن ئەمىن ئەمەسمىز. تا فەرزەندىڭلارنى گۆرۆ ئىبەرمەگۈنچە جەڭگە بارماسمىز.» قۇرەيشلەر ئەيدى: «ئەگەر جەڭگە كەلسەلەر خوبدۇر، ئەگەر كەلمەسەڭلار يانىپ كېتەرمىز.» بۇلارغە بۇ تەرىقە خىلاف تۈشتى ئەرسە، كېچەسى ھەق تەئالا سائىقە شامالغە فەرمان قىلدىكىم، تاكىم قاتتىغ بوران پەيدا بولدى. كافىرلارنىڭ كۆڭلىگە ۋەھم ـ ھەراس تۈشتى. ھەمە قاچماقغە تەدبىر قىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نەماز خۇفتەندىن يانىپ ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا بۇ كېچە كافىرلارنى تەفرىقە قىلۇركىم. بارىپ خەبەر كەلتۈرگەيسىزلەر.» بۇ سۆزلەرنى ئۈچ مەراتىبە تەكرار قىلدىلەر. ھېچكىم جەۋاب بەرمەدى. بەس، خۇزەيفە يەمانى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى چىرلادىلەر، ئەيدىلەركىم: «سەن بارىپ بىر خەبەر كەلتۈرگىل، ھىچ ئىش قىلماغىلكىم بىزگە يامانلىق بولۇر.» خۇزەيفە لەشكەرگە باردىلەر، كۆردىلەركىم، ئەبۇ سۇفيان تەمامى خەلقلەرنى چادىرىغە يىغىپدۇر. بەس، خۇزەيفە كافىرلار بىرلە ئەبۇ سۇفياننىڭ خەيمەسىگە كىردىلەر ئەرسە، ئەبۇ سۇفيان ئەيدى: «ئەي خەلق، مەن بىر سۆز ئەيتۇرمەنكىم، ھەركىشى ئالدى ـ ئارقەسىغە باقىپ، خەبەردار بولسۇن.» بەس، خۇزەيفە دەرھال بىر ئادەمنىڭ ئارقەسىغە ياشۇندىلەر ئەرسە، ئەبۇ سۇفيان ئول ئادەمگە ئەيدى: «سەن نە كىشىسەن؟» ئول ئەيدى: «مەن فالاننىڭ ئوغلىدۇرمەن.» ئاندىن ئەيدى: «ئەي قۇرەيشلەر، بىلىڭلاركىم بىز مۇندا كېلىپ بىسيار رەنج ـ مۇشەققەتلەر كۆردۇك، جوھۇدلار بىزگە خىلاف قىلدىلەر. ئەگەر بىزنىڭ خىلافىمىزنى مۇھەممەد ئاڭلاسالەر، بۇ بوران سائىقەدە شەبىخۇن كەلتۈرۈر. بىزنىڭ ئەمدى مۇندا تۇرغالى ئىمكانىمىز يوق. چۈنكى ئوت ـ سامان ھەم يوق. بۇكېچە ئەلبەتتە كەتمەك لازىمدۇر. ئەگەر ئەرتەسىغە قالساق بىر ۋاقىئە بولغۇسىدۇر.» بەس، خۇزەيفە خەيمەدىن

چىقتىلەر. كۆردىلەركىم ئەبۇ سۇفيان خەيمەسىدىن چىقتى، بىر تۆۋەنى تىزلاپ قويغان ئىكەنلەر. ئاڭا مىندى، ئول تۆۋەنىڭ تىزىنى مىنىپ تۇرۇپ، شىتاب ۋە ئىزتىراب بىرلە يېزىپ قاچىپ كەتتى. بەس. ئول كېچەسى ھېچ نەرسەگە باقمادى، تىز تۇند قاچىپ كەتتىلەر ئەرسە، خۇزەيفە مەدىنەگە كەتتىلەر ئەرسە، سۆرەتى ھالىنى بەيان قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «مەن ئەبۇ سۇفياننى ئۆلتۇرۇر ئەردىم، لېكىن ھەزرەتى پەيغەمبەرنىڭ ئەمىرلەرىنى تۇتۇپ، ھېچ نىمە قىلمادىم.» قاچانكىم، لەشكەرى كافىر قاچتىلەر ئەرسە، نەچەند كافىرلار ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ۋەئدەلەرى راستلىقىنى بىلىپ، بەرھەقلىقىغە جەزم قىلىپ، مۇسۇلمان بولدىلەر. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھەس. خەبەر كەلتۇردىلەركىم، مەزمۇنى بۇدۇر: «ئەي مۆئمىنلەر، خۇدايىڭلارنىڭ نىئمەتىنى ياد قىلىڭلاركىم. سىزلەرگە لەشكەر كەلدى ئەرسە، شامال لەشكەرىنى ئىمەرىپ، ئۇلارنى تەفرىقە - فەراكەندە قىلدى.»

بۇ ۋاقىئە ھىجرەتدىن بەشىنچى يىلى شەۋۋال ئايىدا ئەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەمدى قۇرەيشلەر بىزنىڭ بىرلە جەڭگە كەلمەس، بىزدىن جەڭگە بارماق لازىم.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم غازات ئەسبابىنى راست قىلىپ، لەشكەر ئالىپ، جوھۇدلارنىڭ قورغانىغە باردىلەر ئەرسە، جوھۇدلار قورغاننى بەركىتتىلەر. ھەزرەتى پەيغەممەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «ئەي خەرس - نابىكارلار، خۇداي تەئالانىڭ ھۆكمىنى كۆردۈڭلار ۋە بىلدىڭلار!» جوھۇدلار ئەيدىلەر: «ئەي مۇھەممەد، بۇ پەيغەمبەرلەرنىڭ سۆزى ئەمەسدۇر، نېچۈكدىن بىزنى مۇنداغ دەرسەن؟!» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا جوھۇدلارنى مۇنداغ ياد قىلىپدۇر.» بەس، يىگىرمە كۈن ئول قورغاننى مۇھاسىرە قىلدىلەر. ئۇلارنىڭ سەردارى كەئىب بىننى ئەسەد ئەردى. ئول ئەيدى: «ئەي خەلق، ئۈچ ئىشدىن بىرىنى ئىختىيار قىلىڭلار: يا مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمغە ئىمان كەلتۇرۇڭلار.» جوھۇدلار ئەيدى: «بۇنى ئىختىيار قىلماسمىز، تەۋرات شەرىئەتىدىن چىقماسمىز.» يەنە ئەيدى: «شەمشەر ئالىپ زەن - فەرزەندىڭلارنى ئۆلتۇرۇپ، مال - ئەمۋاللارنى پىنھان بولغۇدەكىنى ياشۇرۇپ، قالغاننى كۆيدۇرۇپ، جەڭگە تۇرغايسىزلەر: ئەگەر ئول زەفەر تاپسە. زەن - فەرزەنددىن دىلجەمئ بولغايسىزلەر؛ ئەگەر زەفەر تاپساڭلار

زەن ـ فەرزەند، مال ـ ئەمۋال يەنە ناپغايسىزلەر.» جوھۇدلار ئەيدى: «بىز تىرىك باقىپ تۇرۇپ، ئەھلى ـ ئەياللىمىزنى ئۆلتۈرمەسمىز، ئۇلارسىز بىزگە تىرىكلىك يوقتۇر.» يەنە ئەيدى: «ئەگەر ئانداغ بولسە، شەنبە كېچەسىدۇر، مۇھەممەد بىزدىن بۇ كېچە ئەمىندۇر، شەبىخۇن كەلتۇرگەيسىزلەر.» جوھۇدلار ئەيدى: «شەنبە كۈنىنىڭ ھۆرمەتىنى ھەم سىندۇرماسمىز.» كەئىب ئەيدى: «ئانداغ بولسە، ئۆزۈڭلار بىلىڭلار.» بەس، يىگىرمە بەش كۈن بولدى. جوھۇدلار بىنەھايەتدۇر، تەڭ بولۇپ ئامان تىلەدىر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن سىزلەرگە خۇداي تەئالانىڭ فەرمانى بولسە ئامان بىرۇرمەن.» جوھۇدلار ئەيدى يەنە: «بىزگە بەنى نەزىرنىڭ تەرىقەسىدە ئامان بەرگىلكىم، ئۇلار زەن ـ فەرزەندلەرىنى تاشلاپ شامغە كەتتىلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن خۇداي تەئالانىڭ ئەمرىدىن تاشقارى ئىش قىلماسمەن.» بەس، ئەبۇ لۇبابە ئاتلىغ بىر كىمەرسە بار ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئاڭا ئىززەت قىلۇر ئەردىلەر، ئانى مەدىنەدە قويۇپ كېلىپ ئەردىلەر. ئانىڭ جوھۇدلارنىڭ قورغانىدا مال ـ ئەمۋاللارى بار ئەردى. جوھۇدلار ئەيدى: «ئەبۇ لۇبابەنى بىزگە ئىبەرگىل.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەبۇ لۇبابەنى كەلتۇرۇپ ئەيدىلەر: «سەن بارىپ، جوھۇدلارغە خۇداي تەئالانىڭ ئەمرىنى ۋە رەسۇلى خۇدانىڭ نەسىھەتلەرىنى بەيان قىلغىل.» بەس، ئەبۇ لۇبابە قورغان دەرۋازەسىگە كەلدى ئەرسە، جوھۇدلار ئەيدى: «بىزنى مۇھەممەد قورغاندىن چىقىڭلار دەپ ھۆكۈم قىلۇر، سەن نە دەرسەن؟» ئەبۇ لۇبابە ھىچ جەۋاب بەرمەدى. ئەمما بىر قولىدا ساقالىنى تۇتۇپ ۋە بىر قولىدا ھەلقىدىن ئىشارەت قىلدىلەركىم باشىڭلارنى كېسەرلەر؛ ئاندىن ياندى ئەرسە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. كېلىپ، بۇ خىيانەتنى خەبەر قىلدى. ئول مال ـ ئەمۋالى ئۈچۈن خىيانەت قىلىپ ئەردى. بەس، جوھۇدلار ناچار قورغاندىن چىقتىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەي رەسۇلى خۇدا! بىزگە ئامان بەرگىل، ياخشىلىق قىل.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن ئۇلۇغۇڭلار سەئد مۇئازنىڭ ھۆكمىنى قەبۇل قىلۇرمەن، ئىختىيار قىلۇرمەن.» سەئد بىننى مۇئازنىڭ قولىغە زەرب ئۇرغان ئەردى ۋە قان ئاقىپ تۇرار ئەردى. بەس، سەئدنى ئاتىغە مىندۇرۇپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قاشلەرىغە كەلتۇردىلەر

ئەرسە، سەئد ئەيدى: «ھەمەنى ئۆلتۆرۈپ، مال - ئەمۋالىنى غارەت قىلماق كېرەك.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەي سەئد، خۇداي تەئالانىڭ ھۆكمىغە مۇۋافىق سۆز ئەيدىڭ.» بەس، جوھۇدلار بۇ سۆزنى ئىشىتىپ قۇدرەت تاپغانچە دەشت - باياباغە قاچتىلەر. ئۇلارنىڭ لەشكەرى يۈز كىشى ئەردى. قالغانى مىڭ، قوللارىنى باغلاپ، پۇل - ماللارىنى ئالىپ، زۇلقەئدەنىڭ ئاخىرىدا مەدىنەگە ياندىلەر. ئۈچ كۈندىن كېيىن بۇيرۇدىلەر تاكى مەدىنە بازارىنىڭ ئورتاسىدا بىر قۇدۇغ قازدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول قۇدۇغنىڭ لەبىدە ئولتۇردىلەر. ھەزرەتى ئەلى، زۇبەيرە بىننى ئەۋام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بۇيرۇدىلەركىم، تەمامى جوھۇدلارنى كەلتۈرۈڭلار دەپ. ھەمەسنى بەرابەر ئۆلتۈرۈپ قۇدۇغقە تاشلادىلەر؛ مەزلۇملەرنى، نارەسىدە باللارنى ئازاد قىلدىلەر. ئول قورغاندىن تاش ئالىپ، مۇسۇلمانلارنى شەھىد قىلغان ئەردىلەر ھەمەسىنى ئۆلتۈردىلەر. بەئزەلەرنى ئۇرۇغ - تۇغقانلارى تىلەپ ئالدىلەر. بەئزەلەرنى ئۇرۇغ - تۇغقانلارى تىلەپ ئالدىلەر. سەھابەلەردىن سابىت ئاتلىغ بىرلەرى بار ئەردى، ئۇلەر جوھۇدلارنىڭ ئۇلۇغ زەبىر ئاتلىغ بىر جوھۇدغە ئەسىر بولغانلەرىدە بىسيار ئازار بەرگەن ئەردى؛ ئانى سابىت ئەسىر قىلىپ ئەردىلەر. ئول جوھۇد سابىتنىڭ ئەھلى ئەيالىدىن سوردى: «جوھۇد قەۋمىنى نىمە قىلدىلەر؟» ئۇلەر ئەيدىلەر: «ھەمەنى ئۆلتۈردىلەر.» ئول بەدبەخت ئەيدى: «ماڭا بىر ياخشىلىق قىلغىل، مىنى ھەم ئۇلارغە قوشغىل. ماڭا ئۇلارسىز تىرىگلىك بولماسۇن.» بەس، سابىت كىرىپ، ئانىڭ باشىنى كېسىپ تاشلادىلەر. ئاندىن، جوھۇدلارنىڭ مال - ئەمۋالىنى تەقسىم قىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم خۇمس ئالدىلەر. پىيادەلەرگە بىر ھەسسە، سۇۋارەلىغلارغە ئىككى ھەسسە بەردىلەر. بۇ تەقسىمات تا قىيامەت باقىدۇر.

فەسلى دەستان
غەزۋەئى بەنى لىھيان

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، بەنى لىھيان ئىككى قەبىلە ئەردى: بىرى ئەسەل، يەنە بىرى قارە. بۇلار مىكر بىرلە سەھابەلەردىن ئالتە كىشىنى ئالىپ،

ئۇچلەرنى ئۈلتۈرۈپ، ئۇچلەرنى مەككەدە ساتقان ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ خەبەرنى ئىشتىپ، ئول قەبىلەگە باردىلەر. ئۇلار خەبەر تاپىپ تاغقە چىقتىلەر قاچتىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھىچكىمنى تاپالمادىلەر، ياندىلەر.

غەزۋەئى فۇرۇد

ئەلقىسسە، كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەدىنەگە كەلدىلەر ئەرسە، تىۋەلەرنى رىياھ ئاتلىغ قۇللەرىدىن يايلاغقە ئىبەردىلەر. بەس، ئوتبە بىننى ھىسسىن ئەللىك كىشى بىرلە كېلىپ، تىۋەلەرنى ئالىپ قاچتى ئەرسە، رىياھ مەدىنەگە ياندى. يولدا سەھابەلەردىن سەلەمە ئاتلىغ سەھابەگە ئۇچرادى. بۇ ۋاقىئەنى ئۇلارغە ئەيدى. سەلەمە سەييار، تىرەنداز ئىدىلەر؛ ئانچە يىلدامكىم كىيىكنى قوغلاپ تۇتار ئەردىلەر. سەلەمە ئول كافىرنىڭ نىشانەسىنى سوراپ، ئارقەسىدىن قوغلاپ يەتتىلەر. ئوق ئاتا باشلادىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ھەمىن سائەت ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يېتەرلەر.» بەس، ئول كافىر تىۋەلەرنى قويۇپ قاچتى ئەرسە، قوغلاپ ئوق ئاتار ئەردىلەر. ئوتبە بىننى زەيد كافىرلارغە ئۇچراپ ئەيدى: «شەرم تۇتماسمۇسىزلەركىم مۇنچە ئاتلىغ، بىر پىيادە، مۇنچەمۇ قاچارسىزلەرمۇ؟» ئول كافىر يانىپ، سەلەمە بىرلە جەڭگە تۇردىلەر. سەلەمە بىر تاشغە بەركىپ، ئوق ئاتار ئەردىلەر. تۈش ۋەقتى بولدى ئەرسە، سەلەمە قاچتىلەر. كافىرلار تاپالمادى. بۇ ھال ئەردى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يېتىپ كەلدىلەر. كافىرلار قاچتى، تا ئاخشامغە قوغلاپ بارىپ، قۇدۇغ لەبىگە تۈشتىلەركىم، ئانى فۇرۇد ئاتار ئەردىلەر. ئاندا ئوت قالادىلەر. بىر تىۋە ئۈلتۈرۈپ سەھابەلەرغە بەردىلەر. بىر سائەت ئۆتۈپ ئەردى، سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۈچ ئاتغە كافىرلارنىڭ سىلاھ - ياراغلارنى يۈكلەپ پەيدا بولدىلەر. يىراقدىن كۆردىلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئولتۇرۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى بىلال كەباب پۇشۇرۇرلەر. بەس، سەلەمە ئات، سىلاھ - ياراغنى كەلتۈردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم دۇئا قىلدىلەر، ياخشى ستايەشلەر قىلدىلەر؛ قاشلەرىدە ئولتۇرغۇزۇپ تەئام يېدۈردىلەر. ئەرتەسى مەدىنەگە ياندىلەر.

غەزۋەئى بەنى مۇستەلەق

ئەلقىسسە، ئانداغ رىۋايەت قىلىۇرلەركىم، جەمىئ كافىرلار قۇرۇد لەبىدە يىغىلىپدۇرلەر ۋە يەنە جەمىئ كافىرلارغە مۇنتەزىردۇرلەر. ئۇلار بىرلە مەدىنەگە كېلىۇرلەر دەپ خەبەر كەلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كافىرلار يىغىلماسدا دەرھال بارغايمىز دەپ، سەھابەلەر بىرلە باردىلەر. ئۈچ كۈن جەڭ قىلدىلەر. ئاخىر، كافىرلار قاچتىلەر ئەرسە، يەتتە كۈن ئاندا تۇردىلەر. بەس، مۇھاجىردىن بىر كىمەرسە ئەنسارىدىن بىرى بىرلە ئۇرۇشتىلەر. بۇلارنىڭ ئاراسىدا نىزائ شەمشەرى بىرلە جەڭ قىلماقغە ئەنجام تاپتى ئەرسە، ئابدۇللاھ بىننى ئۇبەي ئەنسارىغە ئەيدىلەر: «سىزلەرگە جەزا بۇدۇركىم، مۇھاجىرلارنى ساقلاپ، ئۇلارغە كەلگەن بەلاغە سىپەر بولۇپ، ئاخىر بۇ جەزانى تارتارسىزلەر، ئانداغكى، كىشى بۆرىنى ساقلاپ، ئاخىر ساقلاغان كىشىنى يەيدۇرغان. ئەگەر مەدىنەگە يانساق، مۇھاجىرلارنى چىقارغايلەر. ئەگەر چىقارماسالەر ھەم ھىچ نەرسە بەرمەگەيلەر، ئاچلىق ۋە تەشناللىككە ئۆلگەيلەر.» بۇ سۆزدە سەھابەلەردىن زەيد بىننى ئەرقەم ھازىر ئەردىلەر. بۇ سۆزنى ئەمەكلەرىغە ئەيدىلەر، ئۇلەر ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە يەتكۈردى ئەرسە، بىسيار پەرىشان بولدىلەر. ئۆمەر بىننى خەتتاب ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، نە ۋاقىئدۇركىم ھەزرەتلەرىنى پەرىشان كۆرەرمىز.» ئانھەزرەت ئەيدىلەر: «يا ئۆمەر، ئابدۇللاھ بىننى ئۇبەي مۇنداغ دەپدۇر.» ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ئىجازە بولسە مەن ئۆزنى ئۆلتۇرەيكىم، ئانىڭ كۆڭلى كۇفىردىن ھەرگىز پاك بولمايدۇر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «راست ئەيتۇرسەن، ئەمما خاھلاماسمەنكىم، كافىرلار ئۆز سەھابەسىنى ئۆلتۇرۇپدۇر دىگەيلەر.» بەس، ئۆمەر رەزىيەللاھۇ چىقتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئەندىشە قىلدىلەركىم، ئۆمەر بىر كىشىگە ئەيتىپ، ئابدۇللاھ ئۇبەينى ئۆلتۇرگەي. بەس، شول سائەت كۆچۈپ يۇردىلەر؛ بىر كېچە - كۈندۈز يۇرۇپ، ئابدۇللاھ ئۇبەيگە يەتتىلەر. خەلق ھەيران بولدىلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بمۇەقت ئەزىمەت قىلدىلەر. بەس، ئابدۇللاھ ئۇبەي خەلقىنى

يېتىپ، ھەزرىتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قاشلىرىغا كەلدىلەر، «بۇ سۆزنى دىمەدىم» دەپ ئانا ئىچتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۆڭۈللىرىگە خۇش كەلدى. كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، سەھابىلەردىن بىرى ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، نېچۈكتىن مۇنداغ شىتاب بىرلە يۈردىلەر.؟» ھەزرەتى پەيغەمبەر ئەيدىلەركىم: «ئابدۇللاھ ئۇبەي بۇ تەرىقە سۆزلەرنى ئەيتىپدۇر، ئول سەبەبدىن شىتاب قىلدىم. ئول سەھابە ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئانى مەئزۇز تۇتغىلكىم، خەلق ئانى پادىشاھ قىلىپ، باشىغە تاج قويماقچى ئەردىلەر. ھەزرەتلەرىگە كېلىپ ئاڭلاتمادىلەر.» بەس، خەلق زەيدگە مەلامەت قىلدىلەر. ئەممىلەرىغە ئەيدىلەر: «سەن زەيدنىڭ يالغان سۆزىنى نە ۋەجھىدىن ھەزرەتى پەيغەمبەرغە يەتكۈردۈڭكىم، پەرىشان بولدىلەر.» بەس، زەيد بىننى ئەرقەم مۇناجات قىلدىلەركىم: «پەرۋەردىگارا، ھەرقايسىمىز يالغان ئەيتقان بولساق، ئانى رەسۋا قىل!» بەس، ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم، مەزمۇنى بۇدۇر: «مۇنافىقلار گۇۋاھدۇرمىزكىم، سەن خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىدۇرسەن دېرلەر. ئاللاھ تەئالا بىلۇركىم سەن پەيغەمبەرى بەرھەقسەن؛ ھەق تەئالا ئۇلارنىڭ كۆڭلىدەكىنى خىلافەتكە گۇۋاھلىق بېرۇركىم، ھەر ئاينە مۇنافىق يالغانچىدۇرلەر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم زەيد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ۋە ئەممىلەرىنى ئالدىلە چىرلاپ، ستايەشلەر قىلىپ، مۇبارەك قوللەرى بىرلە قۇلاقلەرىدىن تۇتۇپ ئەيدىلەر: «بۇلار ئول كىشىدۇركىم، خۇدا ۋە رەسۇلغە ۋەفا قىلدى، ھەرنە ئىشىتكەنىنى راستىچە ئەدا قىلدى.» بەس، مەدىنەگە يەتتىكىم، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنىڭ ئالدىلەرىغە ئابدۇللاھ ئۇبەينىڭ ئوغلى كەلدى، ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئەگەر ئاتامنى ئۆلتۈرۈر بولساڭ ماڭا بۇيۇرغىل، ئانى مەن ئۆلتۈرگەيمەن؛ ۋە ئەگەر يەنە كىشى ئۆلتۈرسە، مەن ئانى ئۆلتۈرۈپ مۇرتەد بولماغايمەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن ئانى ئۆلتۈرمەسمەن.» ئاندىن ھەزرەتى ئۆمەرگە ئەيدىلەر: «ئەگەر ئابدۇللاھنى ئول قۇدۇغ باشىدا ئۆلتۈرسەم، ھالا بۇ ئادەمدىن شەرم تۇتار ئىدىم.»

ئايشه سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھاغە بوھتان بولغانلىق زىكرى

ئەلقىسسە، ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەرباره غەزاتغە بارسەلەر ئىنزۋاج مۇتەھھىراتدىن بىرلەرىنى قۇرئە سالىپ، قايىسىلەرىنىڭ ئاتلەرىغە چىقسە، ئۇلەرنى ئالىپ بارۇر ئەردىلەر. بەس، بۇ تەرىقە ئايشە سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھانى بۇ غەزاتغە ھەمراھ قىلىپ، ئالىپ باردىلەر. قاچانكىم غەزاتدىن ياندىلەر، بىر مەنزىلگە تۇشتىلەر. ھەزرەتى ئايشەنى مۇھافەدە پەردە تارتىپ تىۋەگە قويار ئەردىلەر. قاچانكىم مۇھافەدىن چىقسەلەر پەردەنى كۆتەرىپ قويار ئەردىلەر. خەلق بىلۇر ئەردىكىم ھەزرەتى ئايشە چىقىپدۇرلەر. ئەيتىپدۇرلەر: ئول كېچە تۈندىن بىر ھەسسە ئۆتۈپ ئەردى، ھەزرەتى ئايشە تەھارەت ئالغالى باردىلەر. گەلۇ بەندلەرىنى ئالىپ قويۇپ ئەردىلەر، فەرامۇش بولۇپ ئاندا قالدى. كېلىپ مۇھافەگە كىردىلەر. سەھەر ۋەقتى بولدى ئەرسە، خەلق يۈك قويدىلەر. ھەزرەتى ئايشە گەلۇبەندلەرىنى ئىزدەپ بارىپ ئەردىلەر. مۇھافە ياپىلىغ ئەردى. قاراڭغۇ كېچەدە سەربان كېلىپ كۆردىكىم، مۇھافەگە پەردە سالىپدۇرلەر. گۇمان قىلدىلەركىم ھەزرەتى ئايشە باردۇرلەر. بەس، تىۋەگە يۈك قويۇپ، كۆچۈپ يۈردىلەر. ھەزرەتى ئايشە ئاندا قالدىلەر، يانىپ كېلىپ كۆردىلەركىم كېتىپدۇرلەر، ھىچ چارە تاپالمادىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەفۋان سەلەمى ئاتلىغ بىر سەھابەنى كېين قويۇپ، لەشكەرگاھنى باقغالى تەئىن قىلىپ ئەردىلەر. بەس، كۈندۈز بولدى ئەرسە، سەفۋان لەشكەرگاھغە كەلدى. بىراق چادىر كۆردى، كېلىپ باقتى ئەرسە، ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادۇرلەر. ئەيدى: «نە ۋاقىئەدۇر؟» ھەزرەتى ئايشە ۋاقىئەنى ئەيدىلەر. سەفۋان تىۋەسىگە مىندۇرۇپ، يۈتەلەپ ئالىپ كەلدى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىر مەنزىلگە كەلدىلەر، ھەزرەتى ئايشەنى كۆرمەدىلەر. ھەزرەتى ئەلىنى ياندۇردىلەر. بەس، ھەزرەتى ئەلى كېلىپ كۆردىلەركىم سەفۋان ئالىپ كېلۇر. ھەزرەتى ئەيدىلەر: «نە ھالدۇر؟» ھەزرەتى ئايشە ۋاقىئەنى بەيان قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەلى يانىپ، ھەزرەتى

سەل-ئەل-لەمغە خەبەر بەردىلەر. بۇخەبەر لەشكەر ئاراسىدا فاش بولدى ئەرسە، ئابدۇللاھ ئۇبەي ئەيدى: «ئايشە مەئزۇردۇر، چۈنكى سەفۋان مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمدىن ياش ۋە خۇشرۇيدۇر.» ھەركىم بىرنىمە دىدىلەر. قاچانكىم مەدىنەگە كەلدىلەر، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىنىڭ مىستەھ ئاتلىغ بىر خىزمەتكارلەرى بار ئەردى. ئانى خال ئاتار ئەردىلەر، ئاناسىنى خالەدەرلەر. ئول گۇۋاھلىق بەردىكىم: «خىلە مەھەلدىن بارى ئايشە ئاتاسىنىڭ ئۆيىندە سەفۋان بىرلە ئۇلفەتى باردۇر.» زەينەب ھەم ئەيدىلەر: «خىلەمەھەلدۇر، مەن ھەم مۇنداغ بىلۇرمەن.» ۋە يەنە ھەسسان بىننى سابىت شائىر گۇۋاھلىق بەردى. خەلق ئاراسىغە گۇفت - گوي، تەشۋىش تۇشتى. ھەسسان ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاشلەرىغە مىستەھ بىرلە زەينەبنى گۇۋاھلىقغە كەلتۇردىلەر. زەينەب ئەيدىلەر: «مېنىڭ خاھەرىم بىرلە ئىككىسىنى بىر يەردە تولا كۆردۇم.» بۇ سۆز ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە قاتتىغ كەلدى. ئەمما ئايشەغە ئىزھار قىلمادىلەر. لېكىن ھەزرەتى ئايشەنىڭ ئۆيلەرىگە بارسەلەر بىدىماغ ئەردىلەر. ئەيتىپدۇرلەر: بىر كېچە ئايشە مىستەھنىڭ ئاناسى بىرلە ساچلەرىنى تاراغالى بارىپ ئەردىلەر. مىستەھنىڭ ئاناسى توقۇشتى ئەرسە، ئەيدىلەر: «مىستەھدەك يۇرمەگەيسەن.» ھەزرەتى ئايشە ئەيدىلەر: «ئەي مەزلۇم، ئۆزۈڭنىڭ ئوغلىدىن نېچۈكدىن نەفرەت قىلۇرسەن؟» ئول ئەيدى: «مەدىنەدە فاش بولۇپدۇدۇركىم، سېنى سەفۋانغە نىسبەت قىلۇرلەر.» بەس، بۇ سۆزنى ئىشتىپ بىلدىلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ بىدىماغلىقلەرى بۇدۇر. بەس، ئايشە ئۆيگە بارىپ، ئانالەرىغە ئەيدى: «مۇنداغ سۆز شەھەردە شۆھرەت تاپىپدۇر، نەدىن ماڭا ئەيتمادىڭ؟» ئانالەرى ئەيدى: «كۈيۈگۈسى مۇھەببەتلىك بولسە، مۇنداغ يالغان سۆزلەرنى ئىسناد باغلارلەر. ئاڭا غەم يىمەگىل.» بەس، ئايشە ئول كۈن ھىچ تەئام يىمەدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ سۆزنى ئىشىتىپدۇر دەپ بۇ غەمدە ئاغرىغ بولدىلەر. بىر كۈنى ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن ئاغرىپدۇرمەن، ماڭا ئىجازە بەرگىل، نەچەند كۈن ئانامنىڭ ئۆيىدە بولغايمەن.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئىجازە بەردىلەر ئەرسە، ئانالەرى قاشىغە باردىلەر. ئول تەرىقە ئاغرىغ ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بارمادىلەر. كەنىزەكلەرى ئۇچراسا ئاغرىغى نېچۈكدۇر

دەپ ئەردىلەر. مۇنداغ بەش كۈن ئۆتتى. ئابدۇللاھ ئۇبەي يامان سۆزلەر ئەيتۇر ئەردى. بىركۈنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇنبەرگە چىقىپ خۇتبە ئوقۇددىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەي خەلق، كىمدۇركىم رەسۇلى خۇدانىڭ ئۆيلەرىگە تۆھمەت قىلغاي، مەن ئەھلى ئەيالىمنى ياخشى ۋە پاكلىقدىن ئۆزگە بىلمەسمەن.» ئەۋسنىڭ ئۇلۇغى ئۇسەيد بىننى ھەسسىن قوپۇپ ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئەيغىلكىم، ئول كىمدۇر؟ قەبىلەئى ئەۋسدىن بولسە مەن ئاڭا خەبەر بەرگەيمەن. ئەگەر قەبىلەئى خەزرەجدىن بولسە ئاڭا جەزا بەرگەيمەن. ھەركىم مۇنداغ بۆھتان قىلسە جەزاسى ئۆلتۈرمەكدۇر.» بەس، سەئد بىننى ئۇبادە ئەيدى: «ئەي ئۇسەيد يالغان ئەيتتىڭكىم، خەزرەجدىن ھىچكىمنى ئۆلتۈرمەسسەن، ئول كىشى خەزرەجدىندۇر.» ئۇسەيد ئەيدى: «سەن ئۇلار بىرلە بۇ بۆھتاندا مۇۋافىقدۇرسەن، بۇلار ئاراسىدا فىتنە پەيدا قىلۇرسەن!» بۇ سۆزدە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇنبەردىن تۈشتىلەر. ئۆيگە كەلدىلەر، ھەزرەتى ئەلى ۋە ئۇسام بىننى زەيدكە ئەيدىلەر: «ھەر ئىشكى ئايشەدىن بىلۇرسىزلەر، ماڭا ئەيتىڭلار.» ئۇسام ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئۆيلەرىدە چوڭغان پەرۋەردەلەرى ئەردى. ئول ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن ئايشەدىن نە گۇفتار ۋە نە كىردارلەرىدە يامانلىقنى كۆرمەدىم.» دەپ ئاند ئىچتىلەر. ھەزرەت ئەلى ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ئۆزۈڭنى بۇ ئاند بەرمەكدىن خەلاس قىل، جەھاندا مەزلۇم بىسيار دۇر؛ كۆڭلۈڭدە بۇ تۆھمەتدىن غۇباردۇر، يەنە بىرنى ئىختىيار قىل.» ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ بەرىرە ئاتلىغ بىر كەنىزەكلەرى بار ئەردى، ئانى چىرلادىلەر، ئەيدىلەر: «بەرىرە، ھەرنە ئايشەدىن كۆرۈپ بىلىپسەن، راست ئەيغىل.» بەرىرە ئەيدى: «مەن ھەزرەتى ئايشەدىن ھىچ ئەيب كۆرمەدىم ۋە ئىشىتمەدىم. مەگەركى بىركۈنى نان خېمىر قىلىپ ئەردىم، ئۆيدە قوي بار ئەردى. خېمىر قىلىپ مۇڭا باقسۇنلەر دەپ چىقىپ ئەردىم، ئۇيقۇلاپ خېمىرنى يەدۇرۇپدۇرلەر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئايشەنىڭ قاشلەرىغە باردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرنى، ھەزرەتى ئايشەنى ئانالەرى بىرلە ئولتۇرغۇزۇپ ئەيدىلەر: «يا ئايشە، بىلۇرسەنكىم، خەلقلەر سېنىڭ ھەققىڭدە نە دەرلەر، بۇ سىرفاش بولۇپدۇر. مەن بىسيار تەڭ بولۇپدۇرمەن. بۇ ئالەمدە گۇناھدىن پاك كىشى يوقدۇر.

ئەگەر سەندىن گۇناھ ئۆتكەن بولسا تەۋبە قىل، ھەق تەئالا ئەفۇ قىلغاي.» بەس، ھەزرەتى ئايشە باشلىرىنى تىزلىرىغا قويۇپ يىغلاپ ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكر ئەيدىلەر: «ئەي قىزىم بۇ يىغىدىن ھىچ فايدا يوقدۇر، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل ـ ئەل ـ لەم سۆز سورارلەر، جەۋاب بەرگىل.» ھەزرەتى ئايشە ئەيدىلەر: «مەن نەدىگىم! مەندىن بۇ سۆزگە تەۋبە ئۆزرە لازىم ئەمەسدۇركىم، مەن بىگۇناھدۇرمەن. ھەرچەند ئەيتسام پۇتمەسسىزلەر. مەن سىزلەرگە ئول سۆزلەرنى ئەيتۇرمەنكىم، ھەزرەتى يەئقۇب ئەلەيھ.س. فەرزەندلەرىغە ئەيدىلەركىم: فصبرجميل واللهالمستعان على ماتصفون (سىزلەرنىڭ ئوي ـ فىكرىڭلاردىن ماڭا ھەق تەئالا ياۋەر بولغايكىم، ياخشى سەبر قىلغايمەن) خۇداي تەئالادىن ئۆزگە زاھىر قىلغۇچى يوقدۇر؛ ماڭا ئانچە قۇدرەت يوقدۇركىم، مېنىڭ پاكلىغىمغە ئايەت كەلگەي. ئۇمىد تۇتارمەنكىم، ئىنشائاللاھ، تاكىم تۇشۇڭدە يا ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ.س. سۆزلەرىدە ھەق تەئالا ئانى ئاگاھ قىلغاي.» بەس، بۇ ھالدا ئەردىلەر. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ.س. ئايەت كەلتۇردىكىم، ۋەھى ئەسەرى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل.ئەل.لەمنىڭ مۇبارەك پېشانەلەرىدە زاھىر بولدى ئەرسە، ھەزرەتى ئايشەنىڭ ئاتا ـ ئانالەرى سارغىرىپ تىترەدىلەركىم، ھەزرەتى ئايشە رەسۋا بولغاي. ئەمما ھەزرەتى ئايشە ئەمىن ئەردىلەر. چۇنكى ھەق تەئالا راستلىقدىن ئۆزگە ۋەھى ئىبەرمەس. ھەزرەتى ئايشە بارەلەرىدە ئون يەتتە ئايەت نازىل بولۇپدۇر. بۇ ئايەتلەردە ھەق تەئالا ھەزرەتى ئايشەنىڭ پاكلىقى ۋە ياخشىلىقى بىرلە ياد قىلىپدۇر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل.ئەل.لەم شاد بولۇپ كۇلدىلەر. ھەزرەتى ئايشەگە خۇش خەبەر كەلدىكىم: «ھەق تەئالا سېنىڭ پاكلىقىڭغە ئايەت ئىبەردى» دىدىلەر. ھەزرەتى ئايشە شاد بولۇپ: ھەمد ئول خۇداۋەندىغەكىم مېنىڭ پاكلىغىمغە ئايەت ئىبەرمەكلىكنى بىلمەيدۇرمەنكىم، مۇسھەفلەرغە پىتىپ، قارىلەر تاقىيامەتغىچە ئوقۇغايلەر.» ئاندىن سەجدە شۇكرانە قىلدىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل.ئەل.لەمغە ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالاغە شۇكر قىلۇرمەن، سەنا ساڭا ئەيتماسمەن. چۇنكى ئول يامانلىقنى مەندىن گۇمان قىلدىڭ.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكر ھەزرەتى ئايشەنىڭ ئاغىزلەرىنى تۇتتىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەي ئايشە، بىلۇرسەنمۇكىم، نە دەرسىزلەر!» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل.ئەل.لەم

ئەيدىلەر: «قويغىل، ھەر نەدىگەيكىم، ئاڭا زۇلۇم قىلدۇق.» بەس، ھەزرەتى ئايشەغە بۆھتان قىلغانلارغە ھەد سوقماقغە فەرمان كەلدى؛ ئابدۇللاھ ئۇبەيغە ئۇلۇغ ئەزاب قىلماقغە «ئايەت ئۇبەيد» نازىل بولدى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم چىقىپ، ھەسسان بىننى سابىت، مىستەھ ۋە ھۇمەيرەنى دەررە سوقتىلەر. ھەسسان دەررە زەخمىدىن ساقايىپ، سەفۋاننى ھەجۋە قىلدى. سەفۋان ئىشىتىپ، قولىغە شەمشەر ئالىپ ئەيدى: «شائىر ئەمەسمەنكىم، ھەجۋە قىلسام، مېنىڭ جەۋابىم شەمشەردۇر.» دەپ سەفۋان شەمشەر سالدى ئەرسە، سابىت بىننى قەيس بۇ ۋاقىئەنى كۆرۈپ، سەفۋاننى تۇتۇپ باغلادىلەر، ئەيدى: «ئەگەر ھەسسان ئۆلسە، سېنى ئۆلتۈرۈرمەن.» بەس، ئابدۇللاھ بىننى ۋەراھە ئۇچرادى، ئەيدى: «ئەي سابىت، سەفۋاننى نىچۈكدىن باغلادىڭ؟» ئەيدى: «سەفۋان ھەسسانغە زەخىم ئۇردىكىم ئۆلەدۇر.» ئابدۇللاھ ئەيدى: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاشلەرىغە ئالىپ بارغىل، ئۇلەرنىڭ ئەمرلەرى بىرلە ئىش قىلغىل.» بەس، سابىت سەفۋان بىرلە ھەسساننى ئالىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر. سەفۋانغە قىساس دەئۋا قىلدى. سەفۋان ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، بىلۇرسەنكىم، مېنى نە يالغان، نە بۆھتانلار بىرلە ھەجۋە قىلىپدۇر. قاچانكىم مۇنى كۆردۇم ئەرسە، ئۆزۈمنى توختاتالماي شەمشەر سالدىم.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «ئەي ھەسسان، مۇڭا ياخشىلىق قىل.» ھەسسان ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، بىلۇرسەنكىم، قىساسنى ساڭا ئۆتتۇم.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئەبۇ تەلھە ئاتلىغ بىر ئادەمدە بىر خورمالىق باغلەرى بار ئەردى. قىساسنى ئۆتكەننىڭ ئەۋزىگە ئول باغنى ھەسسانغە بەردىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ھەبەش پادشاھى نىجاشىدىن بىسيار تۆھفە، پېشكەش كەلدى. ئول تۆھفەدە شىرىن ئاتلىغ بىر كەنىزەك بار ئەردى، ئول نەھايەتى خۇشرۇي ئەردى. ئانى ھەسسانغە بەردىلەر. مىستەھ بىننى ئەسامەنى ھەزرەتى ئەبۇ بەكر ئىجارە ئالىپ ئەردىلەر. ئەيدىلەركىم: «چەندان روزگاردۇركىم، مۇنى پەرۋەرىش قىلدىم ئەرسە، ئاخىر فەرزەندىمگە بۆھتان قىلدى. ئەمدى ئانى ساقلىماسمەن.» مىستەھ بارەسىدە ئەفۇ قىلماقغە ئايەت نازىل بولدى ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇ بەكر مىستەھنى يەنە ئىجارىگە ئالدىلەر.

بۇ ۋاقىئە ھىجرەتدىن ئالتىنچى يىلى ماھى رەمەزان - شەۋۋال ئايىدا ئەردى. زۇلقەئدە ئايىدا ھۇدەيبىيەگە باردىلەر.

دەستان
ۋاقىئەئى سۇلۇھ ھۇدەيبىيە

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نىيەت ھەج قىلىپ، يەتتە يۈز كىشى بىرلە مەككەگە يۈردىلەر، قۇرەيشلەر جەڭگە كەلگەن گۇمان قىلماسۇن دەپ، سىلاھ - ياراغنى ئالمادىلەر. تاكى بۇ مەنزىلگە بارىپ تۈشتىلەر ئەرسە، ئۆمەر بىننى خەتتاب ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بىز ئول دۈشمەنلەرنىڭ شەھەرىگە بارۇرمىزكىم، ئۇلاردىن بىسيار خەلقنى ئۆلتۈرگەندۇرمىز. سىلاھ - ياراغسىز نېچۈكدىن بارغايمىز؟» بەس، مەدىنەگە كىشى ياندۇرالى دەپ، سىلاھ - ياراغلارنى ئالىپ كەلدىلەر. يەتمىش تىۋەنى قۇربانلىققە ئالدىلەر، ھەرئون كىشىگە بىر تىۋەنى تەئىن قىلدىلەر. بىر تىۋەكىم ئەبۇ جەھىلنىڭ ئەردى، جەڭگى بەدردە غەنىمەت ئالىپ ئەردىلەر، ئانى ئۆزلەرىگە تەخسىس قىلىپ ئەردىلەر. قاچانكىم، مەككەگە يەتتىلەر، زەي تەۋىي دىگەن يەرگە تۈشتىلەر. مەككە تەۋفىدىن ھىچ كىمنى مەنئ قىلماق رەسم ئەمەس ئەردى. بەس، مەككە خەلقى سىلاھ - ياراغ بىرلە چىقىپ ئەردىلەر. ئۇلار ئەيدىلەر: «سىزلەرنى تەۋف قىلغالى قويماسمىز، ئەگەر جەڭ قىلساڭلار مۇھەييادۇرمىز.» بەس، مەككەدە بىر مۇسۇلمان بار ئەردى، ئول چىقىپ: «تەمامى قۇرەيش جەڭگە مۇھەييادۇر» دەپ خەبەر بەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «تاكىم بۇ كافىرلار مېنىڭ بىرلە جەڭ قىلۇردا چەندان خەلقلەرى ئۆلۈپ ئەردى. ئەگەر ھەمە ئەرەبنى ماڭا قويسەلەر، تەمامى ئەرەب ئۆلسەلەر ھەم ئول مەككە، قۇرەيشلەر سەلامەت قالغاي ئەردى.» كافىرلار خالىد بىننى ۋەلىدنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئالدىغە (ئىككى يۈز سۇۋارى بىرلە) ئىبەردى. ئەكرەمە بىننى ئەبۇ جەھىل ئۈچ نەۋبەت جەڭ قىلىپ، شىكەست تاپىپ ئەردى.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەرەبدىن بىر ئادەمگە يول

باشلاتتىپ، مەككەگە ياۋۇق ھۇدەيبىيەگە يەتتىلەر ئەرسە، تىۋەلەرى چۆكۈپ ياتتى. ھەر چەند جەھەد قىلدىلەر، قوپمادى. سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بۇ نە ۋاقىئەدۇر؟» ئەيدىلەركىم: «خۇداي تەئالانىڭ ئەمرىدۇر، ئانداغكى فىل ھەبەشكە ۋاقىئ بولدى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم تىۋەدىن تۈشتىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «ھەر قايداغ بولسە ھەم مۇندىن سەلامەت يانغايمىز.» قاچانكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھۇدەيبىيەگە تۈشتىلەر ئەرسە، كافىرلار مەككەگە يانىپ كىردى. ئول قۇدۇغنىڭ سۇيى يوق ئەردى. سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بۇ قۇدۇغنىڭ سۇيى يوقدۇر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىر ئوقلەرىنى بەردىلەر، ئەيدىلەركىم: «بۇ ئوقنى قۇدۇغقە ئاتىڭلار، سۇ چىقغاي.» بەس، بىر سارۋان قۇدۇغقە ئوقنى ئاتتى ئەرسە، دەرھال سۇ چىقتى. ھەركىم سۇ تارتىپ ئالدىلەر، ئول سۇ ھالا ھەم باردۇر. بەس، قۇرەيشلەر سۇنىڭ چىقغانىنى كۆردىلەر. ئىتتىفاق بىرلە بۇدەيل خۇزائى ئاتلىغ بىر كىشىنى ئەلچى ئىبەردىلەر؛ ئەيدىلەر: «سورغىلكىم نە ئىشغە كېلىپدۇر، بىز جەڭگە ئارەستەدۇرمىز.» بۇ دەيل كەلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن ھەجگە كېلىپ ئەردىم، قۇرەيشغە ئەيغىلكىم، ئۆزگە ئەرەبلەردىن تول يىغسۇنلەر. مەن ئۇلار بىرلە جەڭ قىلغايمەن، سىزلەرگە يامانلىقنى قىلماغايمەن.» بۇدەيل يانىپ كېلىپ ئەيدى: «مۇھەممەد ياخشى سۆز ئەيتۇرلەر.» ئاندىن ئۇرۋە بىننى مەسئۇد سەقەفى ئەيدى: «ئەي خەلق ياخشى سۆز ئەيتاسالەر يەنە نە تىلەرسىزلەر!» قۇرەيشلەر ئەيدى: «سەن بارىپ ياخشى سۆز ئىشىتىپ كەلگەيسەن.» ئۇرۋە تائىفنىڭ ئۇلۇغى ئەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاشلەرىغە كەلدى. كۆردىكىم ئولتۇرۇپدۇرلەر، سەھابەلەر چۇنان تەئزىم بىرلە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپدۇرلەر. مۇغىيرە بىننى شۆئبە ئالدىلەرىدە شەمشەر تۇتۇپ تۇرۇپدۇرلەر. مۇنى كۆردى ئەرسە، كۆڭلىگە ۋەھم پەيدا بولدى ۋە ئەيدى: «يا مۇھەممەد، تاكى قۇرەيش بىرلە جەڭ قىلۇرسەن، ئۇلۇغلاردىن ھىچ پادشاھ ۋە پەيغەمبەر، كۆردۇڭكىم، ئۆز قەۋمىنى مۇنداغ سەئى - كۇشەش بىرلە ھىلاك قىلىپ بىگانەلەردىن نېچۇكدىن ياخشىلىق كۆرەرسەنكىم، ئاخىر سېنى زىرىدەست قىلىپ، غالىب بولۇر.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكر ئەيدىلەر: «ئەي بەدبەخت! تىلىڭ

كىسىلۇر، خۇدايىڭ لات ـ ماناتنى ئالدىدا شەرمەندە بولغىن!» ھەزرەتى ئۆمەر بىننى خەتتاب قوپۇپ گەردەنىگە بىر مۇشت ئۇردىلەر؛ مۇسۇلمانلار قوپۇپ ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدىلەر ۋە دەشنام قىلدىلەركىم: «ئەي سەگى بىئەدەب! بىز قاچان كافىرلارغە زىبەردەست بولۇرمىز؟! سىنىڭدەك بەدبەختلەر رەسۇلى خۇدانى يالغانچى قىلۇرسىزلەر؟ ئانىڭ ئۈچۈن جەڭ قىلىپ جان فىدا قىلۇرمىز!» بەس، ئۇرۋە قول سۇنۇپ سۆزلەدى ئەرسە، مۇغىيرە شەمشەر تارتىپ قوپتىلەر. ئەيدىلەركىم: «سەن كىمدۇرسەنكى رەسۇلى خۇدانىڭ ئالدىلەرىدە قول سۇنۇپ سۆزلەگەيسەن!» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەي ئۇرۋە، ھەمە ئەرەبلەرنى ماڭا قويسۇنلەر. ئەگەر مەن ئۇلارغە زەفەر تاپسام ئۆزۈم كىبلۇرمەن. ئۇلار زەفەر تاپسا سىزلەرگە يامانلىق قىلۇرلەر.» بەس، ئۇرۋە مەككەگە ياندى ۋە ئەيدى: «ئەي خەلق، بىلۇرسىزلەركىم، مەن ھەبەش، روم، پارس، شام پادشاھلارىنى كۆرگەندۇرمەن. ھەرگىز يالغان ئەيتىپ خىيانەت قىلماغاندۇرمەن؟!» ھەمە ئەيدىلەر: «شۇنداغ!» ئەيدى: «بىلىڭلەركىم، مەن تەمامى ئۆمرۈمدە ھىچ پادشاھنى مۇنداغ ھەيبەت ۋە ئەزىمەت بىرلە كۆرمەگەندۇرمەن. قەۋم ـ لەشكەرى ئانداغ ئەقىدە ۋە تەۋەررۇۋ قىلۇرلەركىم، ئۇلەرنىڭ ئالدىلەرىدە بىر ـ بىرلەرىگە سۆزلەمەككە تاقەت يوقدۇر. ھەمە ئۇلۇغلار مۇنتەزىر ۋە خامۇشدۇرلەركىم، مۇبارەك ئاغىزلەرىدىن سۆز جارى بولغاي ھەمە ئىتتىفاق بىرلە ئىمان كەلتۈردىلەر. ئول خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىدۇركىم، ئاندىن ئۆزگە خۇدا يوقدۇر؟ ئەگەر ئابى دەھنلەرى چىقسە، يەرگە تۈشۈرمەي ئالۇرلەر. جان فىدا قىلۇرلەر. مۇندىن كىيىن مىڭدىن بىرىدە ھەم ئانداغ كىشى بولماغاي. سىزلەرگە مەدارادىن ئۆزگە تەدبىر يوقدۇر، بىلمەسمەن؛ ئۇلەر ئەيتۇرلەر: ئۆزگە ئەرەبلەرنى ماڭا قويسۇنلەر، مەن ئۇلار بىرلە جەڭ قىلۇرمەن!» بەس، بۇ سۆزگە ھەمە قۇرەيشلەر شاد بولدىلەر.

ئەيتىپدۇرلەر: ئاندىن تەمامى مەككە خەلقى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە مەدارا قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى ئۆمەر بىننى خەتتابنى چىرلاپ، ئەيدىلەركىم: «يا ئۆمەر، سەن بارىپ، ئۇلارغە نەسىھەت قىل، ئۇلار بىزدىن ئەمىن بولسۇنلاركىم جەڭ قىلماسمىز.» ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن ئەبۇ سۇفيان بىرلە كىچىكدىن ئەداۋەتلىكدۇرمەن.

مىنىڭ مەككەدە قاياش قەبىلەم يوقدۇر.» ھەزرەتى ئوسمان بىننى ئەففان ئەبۇ سۇفيان بىرلە دوست ئەردىلەر ۋە قاياشلەرى مەككەدە بىسياردۇر. بەس، ھەزرەتى ئوسمانغە ئەيدىلەر: «سەن بارغىل.» بەس، ھەزرەتى ئوسمان مەككەگە باردىلەر. ئەبۇ سۇفيان باشلىغىن ھەمە قۇرەيشلەرنى مەككەدە جەمئ قىلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ پەياملەرىنى يەتكۈزدىلەر. قۇرەيشلەر ئەيدىلەر: «يا ئوسمان، بىز مۇھەممەدنى ھەج تەۋاف قىلغالى ھەرگىز قويماسمىز. قويغىل، سەن بارىپ خانەئى كەئبەنى تەۋاف قىل.» ھەزرەتى ئوسمان ئەيدىلەر: «مەن پەيغەمبەر ئەلەيھ-س. بولماي تەۋاف قىلماسمەن.» قۇرەيشلەر ئەيدى: «يا ئوسمان، سەن مۇندا بولغىل، ئۇلۇغلاردىن كىشى قالمادى. ئەگەر خاھلاساڭ ئۆز دىنىڭدە بولغىل.» ھەزرەتى ئوسمان ئەيدىلەر: «ماڭا ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ خىزمەتلەرىگە بارماي چارە يوقدۇر.» بەس، ھەزرەتى ئوسماننى «شەھىد قىلدىلەر» دەپ خەبەر كەلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ساچراپ قوپتىلەر، ئەيدىلەركىم: «بىزگە ۋاجىبدۇركىم، ئەمدى جەڭ قىلغايمىز!» بەس، ھەمە رەسۇلى خۇداغە بەيئەت تازە قىلدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا مۆئمىنلەردىن رىزا ۋە خۇشنۇدلۇقغە ئايەت نازىل بولدى. بەس، بۇ ھالدا، ھەزرەتى ئوسمان يانىپ كەلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇلەرنى كۆرۈپ، تەكبىر ئەيتىلەر ۋە جەڭدىن ياندىلەر. ئەرتەسى، قۇرەيش سۇھەيل بىننى ئەمر ۋە خۇتەب بىننى ئابدۇلئەزىنى سۇلھ قىلماقغە ئەلچى ئىبەردى. ئەيدىلەركىم: «بۇ يىل يانسۇنلەر، تاكى ئەرەبلەر بىزگە زور ۋە كۈچ بىرلە مەككەگە كىرىپدۇر دەپ تەئنە ئەيتماغايلار، كېلۇرگە بىز زەن - فەرزەند، مال - ئەمۋالىمىزنى ئالىپ چىقغايمىز، ئۇلار كېلىپ ئۈچ كۈن تەۋۋف قىلىپ يانغايلەر؛ بۇ ئىككى يىل جەڭ قىلماغايلەر؛ ھەركىم مەككەدىن مۇسۇلمان بولۇپ بارسا قەبۇل قىلماغايلەر، مەككەگە ياندۇرغايلەر.» بەس، بۇ شەرتلەرنى ئەيدىلەرئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قەبۇل قىلدىلەر. سەھابەلەر مەلۇل بولۇپ، ئەيدىلەركىم: «بۇ سۇلھ بولۇر ئىكەن، بەيئەتنىڭ پايداسى نەدۇر! بىزلەر جان فىدا قىلۇر ئەردۇك، بۇ خارلىقنى كۆتەرمەس ئەردۇك!» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىدىق قاشلەرىغە باردىلەر، ئەيدىلەر: «مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم پەيغەمبەر بەرھەقدۇرلەر،

ئۇلەرغە ئىتائەت ۋاجىبدۇر. لېكىن بىلمەسمەنكىم بىــــۋەجھەدىن مۇنداغ خارلىقنى كافىرلاردىن كۆتەرۈرلەر!» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىدىق ئەيدىلەر: «يا ئەبۇ ھىفز، بىزگە فەرماندارلىقدىن ئۆزگە ئىش يوقدۇر، قانداغ قىلسەلەر ئانداغ بولماق كېرەك.» بەس، ھەزرەتـــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «قۇرەيش ئۇلۇغلارىدىن نەچەند كىشى بولغايكىم، ئانىڭ بىرلە سۇلھ قىلغايمىز.» بەس، قۇرەيشنىڭ ئۇلۇغلارى كەلدى. مۇھاجىر ـ ئەنسارىلار يىغىلدىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى ئەلىغە بۇيرۇدىلەركىم «سۇلھنا ـ مە پىتكىل!» بەس، ھەزرەتى ئەلى ئەۋۋەل «بىسمىللاھ» بىرلە ئىبتىدا قىلدىلەر ئەرسە، سۇھەيل قوللەرىنى تۇتتى، ئەيدى: «بىز ئەررەھمانىر رەھىمنى بىلمەسمىز. بىز خاھلاغاننى پىتكىـــل.» ئاندىن، «مۇھەممەد رەسۇلۇللاھ»نى پىتدىلەر ئەرسە، سۇھەيل يەنە قوللەرىنى تۇتتى، ئەيدى: «بىز ئۇلەرنى پەيغەمبەر بىلسەك خانەئى كەئبەنى تەۋاف قىلغالــى قويار ئەردۇك. ئانداغ پىتكىلكىم، مۇھەممەد بىننى ئابدۇللاھ.» ھەزرەتى ئەلى ئەيدىلەر: «يا رەسۇلىللاھ! ھەرگىز مۇنداغ پىـــتۈيەلمەسمەن، سىنـــى ھەرگىزكىم ئاتايالماسمەن!» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئەلى! مۇھەممەد رەسۇلۇللاھنى ئۆچۈرگىل.» ھەزرەتى ئەلــى قەسەمياد قىلدىلەر: «مەن ئاتىڭنى ئۆچۈرەلمەسمەن!» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئەلى! رەسۇل قايسىدۇر؟» ئەلى كۆرسەتتىلەر ئەرسە، ئۆزلەرى قەلەم سوقتىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەمدى پىتكىلكىم مۇھەممەد بىننى ئابدۇللاھ، مەن خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرى، ئابدۇللاھنىڭ ئوغلىدۇرمەن.» چۇن، سۇلھنامەنى تەمام قىلدىلەرئەرسە، ھەمە پىتىپ ئالدىلەر، سەھابەلەر ھەمە پىتىپ ئالدىلەر. سۇھەيلنىڭ بىر ئوغلى مۇسۇلمان ئەردى، ئانى باغلاپ ساقلاپ ئەردى. بەس، سۇلھنامەدىن فارىغ بولۇپ ئەردىلەر، كۆردىلەر بەند ـ زەنجىر بىلە كېلىپدۇر. سۇھەيل ئەيدى: «يا مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم، ئول ئەھد بىر بولسۇنكىم، مۇنى ماڭا بەرگىل.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەي ئوغۇل، مەككەگە بارغىل، خۇداي تەئالاغە قۇللۇق قىلغىل، تاكىم ھەق تەئالا ساڭا شادلىق بەرگەي.» ئول ئەيدى: «يا رەسۇلۇللا! مېنى كافىرلارنىڭ قولىغە قويارمۇسەنكىم، ماڭا ئەزاب قىلۇرلەر.» ھەزرەتـى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «بارغىل.» سۇھەيل ئەيدى: «ئانـى

ئۆلتۈرۈڭلار!» ئۇل پەرياد قىلدىكى: «ئەي مۇسۇلمانلار كاپىرلارغا بېرۈرسىزلەرمۇكىن، ئىسلامدىن كۇفرغا ياندۇرۇرلەر!». تەمامى خەلايىق مۇسۇلمانلار قوپتىلەر، ئەيدىلەر: «بىز تاكى كاپىرلارنىڭ خارلىقىنى كۆتەرۈرمىز؟!» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «مەن خۇداي تەئالانىڭ ئەمرى بىرلە ئىش قىلۇرمەن.» بەس، بۇئىزە مۇنافىقلارنىڭ كۆڭلىگە شەك ۋە گۇمان تۈشتى، مۇنافىق بولدىلەر. چۈنكى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتىپدۇرلەركىم: «مەن تۈشۈمدە كۆرۈمكى، بىز مەككەگە بارىپ خانەئى كەئبەنى تەۋاف قىلۇرمىز.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەمر قىلدىلەركىم: «ساچ سالدۇرۇڭلار، قۇربانلىق قىلغانلار، ھەرامدىن چىققايلەر.» قەبۇل قىلمادىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم غەمكىن بولدىلەر.

بۇ سەفەردە ئۇممۇسەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھەمراھ ئەردىلەر. ئۇل خىمەلەرىگە كىردىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ئۆزۈڭ قۇربانلىق قىلىپ، ساچ سالدۇرغىل.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قۇربانلىق قىلدىلەر، ساچ سالدۇردىلەر ئەرسە، ئۆرگەنىپ بەئزەلەر تەبئىيەت قىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالا رەھم قىلغاي ساچنى تۈشۈرگەنلەرگە.» سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ساچ تۈشۈرمەگەنلەرگە ھەم دۇئا قىلغايلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۈچ مەراتىبە شول دۇئانى قىلدىلەر، تۆرتىنچى ساچ سالدۇرماغانلارغە ھەم خۇداي تەئالا رەھم قىلغاي، دىدىلەر.

بەس، مەدىنەگە ياندىلەر ئەرسە، ئەبۇ نەزىر ئاتلىغ بىر ئادەم قۇرەيشدىن قاچىپ، مەدىنەگە كەلدى، مۇسۇلمان بولدى. بەس، قۇرەيش كىشى ئىبەردىكىم: «ئەھدگە تۇرسۇنلەر، ئەبۇ نەزىرنى بىزگە بەرسۇنلەر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «قۇرەيش بىرلە، ھەركىم مەككەدىن كەلسە ئىبەرمەككە ئەھدىمىز باردۇر، مەن ئەھدنى سىندۇرماسمەن. سەن مەككەگە بارغىل، تا مۇددەتى ئەھد چىقغۇنچە ئىمانىڭنى ساقلاغىل.» بەس، ئەبۇ نەزىر مەككەدىن كەلگەن ئىككى كىشى بىرلە ياندىلەر: قاچانكىم مەدىنە سەرھەددىن چىقتىلەر ئەرسە، ئۇلارنىڭ بىرىگە ئەيدى: «شەمشەرىڭنى ئالغىل، كۆرەي.» ئۇل شەمشەرنى غىلافىدىن ئالدى،

كۆردىكىم شەمشەر ئابداردۇر. قولىدىن ئالىپ، باشىنى كېسىپ تاشلادى؛ ئاندى، يەنە بىرىگە قەسد قىلدى ئەرسە، ئول قاچتى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل.ئەل-لەمنىڭ قاشلەرىغە كەلدى، ئەبۇ نەزىر ھەم كەلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەبۇ نەزىر، مۇنداغ قىلدىڭ؟» ئول ئەيدى: «مەن مەدىنە ھەدىدىن چىقىپ ئەردىم ۋەگەرنە ئول يۈز بولسە ھەم ھەمەسىنى ئۆلتۈرۈر ئەردىم ياكى ئۆلەر ئەردىم. مېنى مەككەگە ئالىپ بارالماس ئەردىلەر.»

بەس، چىقىپ كەتتى، بارىپ دەريا لەبىدە كارۋاننىڭ غەيز ئاتلىغ گۈزەر گاھىدا ۋەتەن تۇتتى؛ مۇسۇلمانلارنى ئۆزىگە چىرلار ئەردى؛ مەككەدىن ۋە ئەتراف - جەۋانىبدىن مۇسۇلمانلار يىغىلىپ كەلدىلەر، تاكى بەش يۈزگە يەتتى. ھەربار كافىرلار كارۋاننى غازات قىلىپ، مال - ئەمۋال ئالۇر ئەردىلەر. ھىچكىم ئۇلارغە بەرابەر كەلەمەس ئەردى. ئاخىر، مەككە خەلقى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە كىشى ئىبەردىلەركىم: ئەبۇ نەزىرنى ھەمراھلارى بىرلە مەدىنەگە چىرلاپ ئالسۇنلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەبۇ نەزىرنى ھەمراھلارى بىرلە مەدىنەگە چىرلاپ ئالدىلەر، ئۇلار مەدىنەدە مۇتەۋەتتىن بولدىلەر.

بۇ يىلدا، پادىشاھلارغە ئەلچى ئىبەردىلەر. ئەۋۋەل، خاتەف بىننى شەئلەبەنى قىبتى پادىشاھىغە ئىبەردىلەر، ئاتى مۇقەۋقىس ئەردى. ئىككىنچى سەجام بىننى ۋەھبنى شامغە ئىبەردىلەركىم، پادىشاھى ھەرەس بىننى ھەرەس بىننى ئەبى شەمىر ئەردى. ئۈچۈنچى، مۇسەللىت بىننى ئەمرنى يەمامە سەردارلارىغە بۇيرۇدىلەر. ئاتى ھەۋدە بىننى ئەلى ئەل - ھەفى ئەردى. تۆرتىنچى، ئەبىر بىننى ئاسنى ئومان شەھەرىغە ئىبەردىلەر، ۋالىسىنىڭ ئاتى زەنغەر بىننى ئەل - خەلىد ئەردى. بەشىنچى، بەھرەين شاھىغە كىشى بۇيرىدىلەر. ئالتىنچى، ھەبەش سۇلتانىغە ئەمر بىننى ئۇمەييەدىن نامە ئىبەردىلەركىم، ئاتى ئەۋھەم بىننى ئەل - ھىرو ئاتار ئەردىلەر. يەتتىنچى، روم خەلىفەسى ھىرە قىلغە دەھيەتۇ بىننى خەلىفەنى ئىبەردىلەر. سەككىزىنچى، ئەجەم پادىشاھى پەرۋىز بىننى كەيخۇسراۋغە ئابدۇللاھ بىننى ھۇزافە سەھمىنى ئىبەردىلەر. ھەرنامەنىڭ ئەۋۋەلىغە «بىسمىللاھ» بىرلە بۇ ئايەتنى ئىبتىدا قىلدىلەر، مەزمۇنى بۇدۇر: «ئەي قەۋملەر، بەتەھقىق مەن

ھەمدۇنىياغا ئۇل خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىدۇرمەنكىم، ئاسمان - زېمىننىڭ پادىشاھىدۇر. ئاندىن ئۆزگە خۇدا يوقدۇر؛ تىرگۈزگۈچى ۋە ئۆلتۈرگۈچى ئولدۇر. بەس، خۇداي تەئالاغە ئىمان كەلتۈرۈڭلار، پەيغەمبەرىڭلارنى بەرھەق بىلىڭلار. ئۇممىيدۇر، يەئنى ئوقۇماق، پىتمەكنى بىلمەسلەر، خۇداي تەئالاغە ۋە كەلامىغە تەسدىق قىلىپدۇر؛ ئانى تەبئىيەت قىلىڭلار، شايەدكى، راست يول تاپارسىزلەر.» نامەنىڭ ئاخىرىغە پىتدىلەركىم: «سەلامەت ۋە رەھمەت ئول كىشىگەكىم ئىسلام، ھىدايەتنى تەبئىيەت قىلۇرلەر، قىيامەت كۈنى خۇداي تەئالانىڭ ئەزابىدىن سەلامەت بولۇركىم ھىدايەت بىھىشتى ئولدۇر.»

بەس، ئەلچىلەر ھەر تەرەفكە رەۋان بولدىلەر. ئەمما قىبتىلەر شاھى مۇقەۋقىس ياخشى جەۋاپلار، ياخشى تۆھفەلەر، زەرىف مەتائلار ۋە تۆرت كەنىزەك قىبتىلەر ئىبەردى. لېكىن ئىمان كەلتۈرمەدى. ئول كەنىزەكلەردىن بىرى مارىيە ئەردى؛ ئانىڭ جەۋاھەرى شىرىن ئەردىكىم ھەسسانغە بەردىلەر.

ئەمما، شام، يەمامە، بەھرەين، ئومان پادىشاھلارى ئىمان كەلتۈرمەدىلەر، جەۋاب ھەم ئىبەرمەدىلەر ۋە ئەيدىلەر: ئول بىزدىن مۇلكنى ئالالماس. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ سۆزنى ئىشتىپ ئەيدىلەر: خۇداي تەئالا مۇلكنى ئۇلاردىن ئالىپ مېنىڭ ئۈممەتىمغە بېرۇر. ئەمما، ھەبەش پادىشاھى نىجاشى ئىمان كەلتۇردىلەر؛ ئوغلى رەھانى ھەم مۇسۇلمان قىلىپ، ئۆز قاياشى ۋە قەبىلەسىدىن ئالتە يۈز كىشى ئىبەردىكىم ۋە جەۋاب ئەيتتىكىم، نىجاشىدىن ھەزرەتى مۇھەممەد رەسۇلۇللاھغە ئەسھەمدىن ئەرز ئۆلكىم: مۇسۇلمان بولدۇم ۋە ئوغلۇمنى نەچەند كىشىلەر بىرلە ئىبەردىم، تاكى ئەھلى ھەبەشلەر بىلمەگەيلەر؛ مېنىڭ تەسەررۇفۇمدە قاياش - قەبىلەمدىن ئۆزگە يوقدۇر، مەن ئەھلى ھەبەشنى ئاھستە ئىمانغە كەلتۈرۈرمەن؛ سېنىڭ دىنىڭ بەرھەقدۇركىم، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىسسەلام خۇداي تەئالانىڭ بەندەسى ۋە پەيغەمبەرىدۇر ۋە ھەرنەكى دەر، راست ۋە ھەقدۇر؛ ئەگەر مېنى كەلسۇن دەپ فەرمان قىلساڭ بارادۇرمەن. ئاندىن، بىسيار سوغا - تۆھفەلەر بىرلە ئەلچىنى شاد - مەسرۇر ياندۇردى. جەئفەر بىننى ئەبى تالىب ۋە يەنە ئۆزگە مۇسۇلمانلارنى كەلتۇردىلەر.

ئەمما، ھىرەقىل مۇسۇلمان بولمادى، لېكىن ياخشى جەۋابلەر بىرلە ئەلچىنى خوش ۋەقت ياندۇردى. ئەمما پەرۋىز نامەنى يىرتىپ، ئەلچىنىڭ يۈزىگە تاشلادى، ئەيدى: «ئول مېنىڭ تەسەررۇفۇمدەدۇر، ھەددى بولۇرمۇكىم ماڭا مۇنداغ سۆزلەرنى ئىبەرگەيلەر.» بەس، ئول يەمەن پادشاھى بادانغە نامە ئىبەرىپدۇركىم «ئۆز ھەددى ئەمەسدۇر، سەن ئىككى كىشى ئىبەرگىل، تا كۆرگىلكىم نە ھالدۇر؛ ئەگەر راست بولسە، سەن لەشكەر ئىبەرىپ، ئانى ماڭا تۇتۇپ ئىبەرگىل، ئول دىيارلارنى خەراب قىلغىل، پۇل ـ ماللارنى غارەت قىل!» بەس، بادان پەرۋىزنىڭ نامەسىنى ئوقۇپ، بىر دانىشمەندگە چەرچەرە ئاتلىغ بىر كىشىنى قوشۇپ، پەرۋىزنىڭ نامەسىنى ھەزرەتــــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە ئىبەردى. بۇ ئىككىسى بىنەھايەت ئاقىل ئەردى. (ئۇلارغە) ئەيدىكىم: «ئەگەر پەرۋىزنىڭ نامەسىنى كۆرۈپ بارسە خوبدۇر، ۋەگەرنە، لەشكەر بىرلە بارىپ، پەرۋىز بۇيرۇغاندەك قىلــــىپ، ۋەيران قىلۇرمەن.» بەس، بۇ ئىككىسى مەدىنەگە كەلدىلەرئەرسە، مۇنافىقلار شاد بولدىلەر، ئەيدىلەر: «كىسرا قەسد قىلىپدۇركىم ھەزرەتى مۇھەممەدنىــڭ ئىشلەرى تەمام بولۇر ۋەقتى بولۇپدۇر؛ ئەمدى كىرەككىم ئاڭا بەرابەر بولۇپ، ئانىڭدىن قۇتۇلغايمىز.» ھەزرەتــــى جەبرائىــــل ئەلەيھ-س. دىن خەبەر كەلدىكىم: پەرۋىزنى ئوغلى شىرويە ئۆلتۈردى.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەلچىلەرگە ئەيدىلەر: «شىرويە پەرۋىزنى ئۆلتۈردى.» بۇلار ئەيدى: «ساڭا كىم خەبەر بەردى؟» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «جەبرائىل ئەلەيھ-س. ئەيدىلەركـــــم، تۈنەكۈن ئۆلتۈرۈپدۇرلەر.» بۇلار ئەيدى: «بۇ سۆزنى پادشاھغە يەتكۈرەلى، ئول نە دەيدۇر.» ھەزرەتــــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «بادانغە ئەيتىڭلاركىم، ئەگەر ماڭا تەسدىق قىلىپ، ئىمان كەلتۈرسە، مۇسۇلمان بولسە، يەمەن مۇلكىنى ئەجەم پادشاھلىقىغە — ئاڭا بېرۇرمەن؛ ئەگەر ئىمان كەلتۈرمەسە، يەمەننى ۋە تەمامى ئەجەمنى ھەق تەئالا ماڭا بېرۇر، مېنىڭ دىنىم بۇ شەھەرلەرگە غەلەبە قىلۇر.»

بەس، ئەلچىلەر ئول خەبەر تارىخنى پىتىپ ئالدىلەر. بادان قاشىغە ياندى ئەرسە. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول دانىشمەندكە سوغا بەردىلەر، قىبتىلەر پادشاھى مىقەۋقەس كەمەربەند ئىبەرىپ ئەردىلەر، ئانــــى ھەم

بەردىلەر. بەس، بۇلار بادانىڭ فاشىغە كېلىپ، كۆرگەن - ئىشىتكەنىنى بەيان قىلدى ئەرسە، ئەيدى: «ئەگەر مۇنداغ بولسە، پەيغەمبەردۇر، ئاڭا ئىمان كەلتۈرمەك لازىمدۇر؛ ئەگەر پەيغەمبەر بولماسا كىسرا سۆزىنى تۇتماق لازىمدۇر.» بەس، نەچەند كۈن ئۆتتى ئەرسە، شىرويە نامە ئىبەردىكىم، پالانى كۈنى پەرۋىزنى ئۆلتۈردىلەر، پادشاھلىق ماڭا بولدى ۋە ماڭا بەيئەت قىل، تەمامى ئەھلى يەمەندىن بەيئەت ئالغىل؛ ئول ھىجازداقى كىشىكىم، پەرۋىز ئاڭا نامە ئىبەرىپ ئەردىكىم ئاڭا ئازار بەرمەگىل. بەس، بادان ھىساب قىلدى ئەرسە، شىرويە تەبئىيەتى بىرلە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ سۆزلەرى راست كەلدى. بەس، بادان ئىككى ئەلچى بىرلە مۇسۇلمانى كامىل بولدى. ئول ئەلچىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئاڭا كەمەربەند بېرىپ ئەردىلەر، ئانىڭ ئەۋلادى يەمەندەدۇركىم تا بۇ ۋەقتغىچە كەمەر بەندنى فەخر قىلۇرلەر ۋە ئۇلارنى «زۇل - مۆئجىزە» ئاتارلەر.

بۇ ۋاقىئە ھىجرەتدىن ئالتىنچى يىلى ئەردى. يەتتىنچى يىلى ماھى مۇھەررەمنىڭ ئاخىرىدا خەيبەرگە باردىلەر.

غەزۋەئى خەيبەر

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، خەيبەر جوھۇدلارىنىڭ قورغانى ئەردىكىم، يەتتە قورغان بىر - بىرىنىڭ ئىچىدە ۋە ئەترافى خورمالىق ئەردى. ئەۋۋەل نائىم، ئىككىنچى قەمۇس، ئۈچۈنچى كەتانە — بۇلارنى ھۆسنىل زەفەر ئاتارلەر، تۆرتىنچى شەق، بەشىنچى بەتباھ، ئالتىنچى سەتىھ، يەتتىنچى سۇلالىم. بۇلارنىڭ سەردارى زەئىر بىننى مەئاز ئەردى.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەباڭ بىننى ئۇربەتنى مەدىنەگە خەلىفە قىلىپ، ئۆزلەرى خەيبەرگە كەلدىلەر؛ ئون بەش كۈن تۇردىلەر. بەنى غەتەفان قەبىلەسى ئىككى فەرسەڭ يىراق ئەردى. غەتەفان جوھۇدلارى بۇلارغە ياۋەر بولغالى چىقىپ، يەنە ھەزرەتــــى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم لەشكەر ئىبەرىپ، بالا - بارقەمىزنى ئەسىر قىلۇرلەر دەپ ياندىلەر.

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ باش ئاغرىغلىقى بار ئەردى. ھەر بارە باشلەرى ئاغرىسا، ئەسلا ئۆيلەرىدىن تالاغە چىقماس ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كۆزلەرى ئاغرىپ، خىيمەدىن چىقمادىلەر. بەس،

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى چىرلاپ ئەيدىلەر: «ئىسلام ئەلەمنى كۆتەرگىل، مۇسۇلمانلارنى غەزاتغە چىقارغىل.» بەس، ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇل كۈنى قورغاننىڭ تاشىدا جەڭ قىلدىلەر. سىغىلدىن بىر تاش كېلىپ، مۇھەممەد بىننى مەسلەمەنىڭ بىرادەرلەرىگە تېگىپ شەھىد بولدىلەر. يەنە، ھىچ ۋاقىئە بولمادى. ئەرتەسى ئەلەمنى بىننى خەتتابغە بەردىلەر، ئۇل كۈنى ھەم ھىچ ئىش بولمادى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن ئەلەمنى ئۇل كىشىگە بېرۇرمەنكىم، خۇدا ۋە رەسۇلنى دوست تۇتار.» بەس، ئۇلۇغلاردىن ھەركىم ئۈمىد تۇتتىلەركىم، ئەلەمنى ماڭا بەرگەيلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «ئەلى بىننى ئەبى تالىب قاياندۇر؟» سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللا! كۆزلەرى ئاغرىغ، خىيمەدەدۇرلەر.» بەس، ئۇلەرنى چىرلاپ، مۇبارەك نەفەسلەرىنى كۆزلەرىگە دەمىدە قىلدىلەر ئەرسە، ساقايدى. ئەلەمنى بەردىلەرئەرسە، جەڭگە يۈردىلەر. ئۇل كىشىكىم قورغاندىن تاشقارى ئالدىلەرىغە كەلدىلەر، خەيبەر ئەنۋائىلەرىدىن مەۋجىب ئەردى؛ بەس، ھەزرەتى ئەلى شەمشەر بىرلە ئاياغىغە سالدىلەر ئەرسە يىقىلدىلەر. مۇھەممەد بىننى جەرىر ئەيتۇرلەر: مەۋجىبنى مۇھەممەد بىننى مەسلەمە ئۆلتۈردى ۋە ئاياغىنى زۇبەير بىننى ئەۋۋام كەستى؛ ھەزرەتى ئەلى چىقماغان ئەردىلەر. بۇ قەۋل دۇرۇست ئىمەسدۇر، ئەيتىپدۇرلەركىم، ئەۋۋەلقى قورغاننىڭ تۆمۈردە دەرۋازەسى بار ئەردى، تۆرت كىشى يايىپ - ئاچار ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئەلى ھەلقەسىنى تۇتۇپ يۇلۇپ تاشلادىلەر، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. مەدەد بەردىلەر. بۇ كىتابدا كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، مەۋجىب ھەزرەتى ئەلىنىڭ سىپەرلەرىنى ئىككى پارە قىلدى. ھەزرەتى ئەلى ئۇل تۆمۈر دەرۋازەنى يۇلۇپ ئالىپ، سىپەرنىڭ ئورنىدا نا ئاخشامغىچە كۆتەرىپ يۈردىلەر؛ جەڭدىن فارىغ بولۇپ تاشلادىلەر ئەرسە، ھەمراھلارىدىن يەتتە كىشى تەبرەتالمادىلەر. بەس، ئەۋۋەلقى قەلئەنى فەتھ قىلدىلەر ئەرسە، ئۇلۇغلارىنى ئۆلتۈردىلەر. كەنانە بىننى زەئىفكىم بەنى نەزىرنىڭ سەردارى ئاندا ئەردى. قەلئەسىنى فەتھ قىلغاندا خەيبەرگە كەلگەن ئەردى، ئانى كۆچى سەفىيە بىرلە ئەسىر قىلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ئىبەردىلەر. ئۆزگە ئەسىرلەر ھەزرەتى بىلالنىڭ قاشلەرىدە

ئەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە سەفىيە ئۆز كۆرۈندى ئەرسە، رىھدەلەرنى باشلەرىغە ياپتى ۋە قاشلەرىغە ئولتۇرغۇزدىلەر. خەلق بىلدىلەركىم ئۆزلەرىگە تەخسىس قىلدىلەر. كەنانەنى ئەسىر قاتارىدا تۇرغۇزدىلەر.

ھەزرەتى ئەلى ئۆچۈنچى ھىسارنى فەتھ قىلدىلەر ئەرسە، تۆرتىنچى، بەشىنچى قەلئە خەلقى يىغىلىپ ئامان تىلەدىلەركىم، مال - ئەمۋالللارىنى قويۇپ شامغە كەتتىلەر. بەس، ئالتىنچى يەتتىنچى قورغان قالدى، ئول ھەممەدىن مەھكەم ئەردى، خەلقى دەۋلەتمەند ئەردى. بەس، ئول كۈنى كەچ بولدى ئەرسە، ئەرتەسى تەمامى لەشكەر كېلىپ جەڭ قىلدىلەر. كۈشاد بولمادى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم گە بىر كىمەرسە ئەيدى: «كەنانە بەنى نەزىر خەلقىنىڭ خەزىنە - دەفىنەسىنى بىلەدۇر.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم چىرلاتىپ سوردىلەر ئەرسە، تاندى؛ ھەرچەند ئەيدىلەر، ئىقرار بولمادى. بەس، ئەسىرلەردىن بىر جوھۇد كېلىپ ئەيدى: «قورغاننىڭ ئالدىدا بىر ۋەيرانەنى كەنانە ھەركۈنى كېلىپ چۆيرۈلۇر ئەردى.» بەس، (كەنانەدىن) يەنە سوردىلەر ئەرسە، ئىقرار كەلمەدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەگەر ئول ۋەيرانەدىن گەنج تاپسام سىېنى ئۆلتۈرۈرمەن.» ئول ۋەيرانەنى باقتىلەرئەرسە، بىرمۇنچەسىنى تاپتىلەر. قالغاننى سوردىلەر، ئىقرار كەلمەدى. ئاندىن زۇبەير بىننى ئەۋۋامنى چىرلاپ ئەيدىلەركىم: «مۇنى قىيناپ تاپتۇرغىل!» بەس، زۇبەير ئالىپ چىقىپ، يۈزى - كۆزىگە ئوت قويۇپ قىينادىلەر، ئىقرار كەلمەدى. بەس، ئۆلگۇدەك بولدى ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مۇھەممەد بىننى مەسلەمەگە بەرگىل، بىرادەرىنىڭ ئورنىدا ئۆلتۈرسۇن.» بەس، ئانى مۇھەممەد بىننى مەسلەمەگە بەردىلەر، ئۆلتۈردىلەر.

ئەلقىسسە، ئول قورغان لەبىدە ئۈچ كۈن جەڭ قىلدىلەر. ئاخىر، قورغان خەلقى ئامان تىلەدىلەركىم: «بىز ئۆزدىنىمىزدە بولۇپ، مۇندا ئورتاقچى بولساق، تەمامى ئەمۋالىمىزنى غەنىمەت ئالغۇنلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇ سۆزنى سەھابەلەردىن سوردىلەر، بۇلار ئەيدىلەر: «خوبدۇر. بۇ يەر - باغلار مەدىنەگە يىراقدۇر، مۇنى ئالىپ بارماق مۇمكىن

ئەرمەس؛ بىر كىشى پەرۋىش قىلماي كۆكەرمەس.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۆلۈمنى ئۆتتىلەر؛ باغ - راغ، يەر - سۇنىڭ نىسفىنى خەزىنەگە قويدىلەر. ئەيدىلەر: «ھەرقانچىكىم سىزلەردىن خىيانەت ۋاقىئ بولسە، سىزلەرنى مۇندىن قوغلارمەن.» جوھۇدلار ھەم قەبۇل قىلدىلەر. ھەر يىل كىشى ئىبەرىپ، بولغان ھوسۇلدىن نىسفىنى مۇسۇلمانلارغە ئالىپ، نىسفىنى ئۆزىگە قويۇپ يانارلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەلىغە بۇيرۇدىلەر: «سۇلھنامە پىتكىل.» سۇلھنامە پىتىپ بەردىلەر. ئاندىن مال - ئەمۋاللارنى تەقسىم قىلىپ ئالدىلەر؛ ئۆزلەرىگە زەئىفەلەرنى ئالىپ ئازاد قىلدىلەر ۋە يەنە ھىچ نەرسە ئالمادىلەر. زەئىفەلەر مۇسۇلمان بولدىلەر ئەرسە، نىكاھلەرىغە ئالدىلەر.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەفىيىە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ يۈزلەرىدە بىر قارا داغ كۆردىلەر ئەرسە بائىسىنى سوردىلەر. ئۇلەر ئەيدىلەر: «ھەزرەتلەرى قورغان ئالدىغە كېلىپ تۈشكەن كېچەسى تۈشۈمدە ئاي ئاسماندىن مېنىڭ قۇچاقىمغە تۈشتى. ئەرتەسى كەنانەگە ئەيدىم ئەرسە، ساڭا پادشاھ ئارزۇ بولادۇرمۇكىم ھەزرەتى پەيغەمبەرنىڭ ئاۋازەسى كېلەدۇر، دەپ يۈزۈمگە تاپانچە ئۇردى ئەرسە، مۇنداغ قاراداغ بولدى.»

غەزۋەئى فەدەك

ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم غەزۋەئى خەيبەردىن يانماي، لەشكەرنىياندۇرۇپ، فەدەككە باردىلەر. فەدەك ھەم جوھۇدلارنىڭ قورغانى ئەردىكىم خەيبەردەك، ئەمما باغ - راغلىرى كەمرەك ئەردى.

بەس، فەدەك خەلقى خەيبەرنىڭ ۋاقىئەسىنى كۆرۈپ - ئىشىتىپ ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئالدىلەرىغە پىشىباز چىقىپ، بەنى ھارىسەدىن مۇھەسە ئاتلىغ بىر ئادەم ئارادا قويدى، ئەيدى: «بىزگەھەم خەيبەرنىڭ تەرىقەسىدە سۇلھ قىلغايلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قەبۇل قىلدىلەر. فەدەك خاس ئانھەزرەت سەل-ئەل-لەمگە بولدى. چۇنكى ئاندا لەشكەر يوق ئەردى.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، بەنى نەزىر جوھۇدلارىدىن بىنتە ھەرب ئاتلىغ بىر

مەزلۇم بار ئەردى؛ ئانىڭ ئاتاسى ئۇلۇغ ئەردى؛ غازاتدا ئاتاسى ئۆلۈپ، قىددەككە كەلگەن ئەردى. ئول زەن مەككار ھەزرەتى سەيد ئەبرارغە بىر ئوغلاق كەبابىنى زەھەر ئالۇدە قىلىپ چىقاردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم پايچە گوشتىغە مايىل ئەردىلەر. بەس، ئول پايچە گوشتىغە زەھەرنى غەلىزراق قوشۇپ ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئالدىلەرىدە قويدى. بەس، ئەنسارىدىن بىشىر بىننى بەرا ئاتلىغ بىر سەھابە ھەمراھ ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم پايچە گوشتىدىن ئالىپ بىر لوقمە ئاغىزلەرىغە سالدىلەر. بىشىر ھەم ئالىپ تۇتتى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم چايناپ يۇتالمادىلەر، ئالىپ تاشلاپ ئاتتىلەر. ئول مەككارنى چىرلاپ ئەيدىلەر: «نە ۋەجھەدىن مۇنداغ قىلدىڭ؟» ئەيدى: «ئەگەر خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرى بولسە بىلۇرلەر ۋە خەلقلەرنى ئاگاھ قىلۇرلەر؛ ۋەگەرنە، خەلق مۇنىڭدىن قۇتۇلۇر دەپ، سىنى ئەزمايىش قىلدىم.» ئاڭا ھىچ نىمە دىمەدىلەر. مەدىنەگە ياندىلەر. بىشىر بىر لوقمە يىدى ئەرسە ئۆلدى.......
بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىر لوقمە يىدىلەر، ئول زەھەر تەمامى ئەئزالەرىغە ئەسەر قىلدى؛ ھەرىيلى ئول ۋەقتدە دەرد قىلۇر ئەردى. ئاخىر، شول زەھەر ئەسەرىدىن ۋەفات بولدىلەر، تاكى دەرەجەئى شەھادەت ھەم نەسىب بولدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتۇر ئەردىلەر: «ئول لوقمەكىم خەيبەردە يەپ ئەردىم، ھەرىيل ئول ۋەقتدە دەرد بىرۇر.» ئاخىر، ۋەفتى ۋەفاتدا ھەم ئەيدىلەر: «ئول لوقمەكىم، فەدەكدە يەپ ئەردىم، ئەمدى ھەياتىم شاخىنى ئول سىندۇرۇر.» ئىلگىركى ھەدىسدە خەيبەر دەپ فەدەكنى ئىرادە قىلىپدۇرلەر، چۈنكى ئىككىسى بىر سەفەردە ئەردى.

دەستان
غەزۋەئى ۋادەئى قورا

ئەيتىپدۇرلەر: ۋادەئى قورا خەيبەرگە ياۋۇق، جوھۇدلارنىڭ قورغانى ئەردى. مەدىنەدىن لەشكەر ئالىپ كەلدىلەر. ئول قورغاننىڭ بەئزەلەر كەلتۈرۈپدۇر غەزۋەئى فەدەكدىن فارىغ بولۇپ، مەدىنەگە كىشى ئىبەرىپ، لەشكەر ئالىپ كەلدىلەر؛ ئول قورغاننى بىر ھەفتە مۇھاسىرە قىلدىلەر، جەڭ ۋاقىئ بولمادى. ئاخىر جوھۇدلار ئامان تىلەدىلەر. يولدا بىر كىچە ئەيدىلەر

كىمدۇركىم «بۇ كېچە ئۇيۇقلاغايمىز، ئول ئۇيۇقلاماي سەھەردە بىزنى ئويغاتقايلەر.» ھەزرەتى بىلال ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بۇ كېچە بېدارلىق قىلالماسلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەر بىرلە ئۇيقۇغە مەيل قىلدىلەر. ھەزرەتى بىلال رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نەمازغە تۇردىلەر. سۇبھ ۋەقتى ئەردى، ئۇيقۇ ئىلتىپ ئۇيقۇلاپ قالدىلەر، تاكى ئافتاب چىقىپ تەئسىر قىلدى ئەرسە، ئەۋۋەل ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بېدار بولۇپ، ئەيدىلەر: «يا، بىلال! نە ئىش ئەردىكىم سەن قىلدىڭ؟» ھەزرەتى بىلال ئەيدىلەر: «يا، رەسۇلۇللاھ! مېنى ھەم ئانداغ ئۇيقۇ ئىلتىپدۇركىم سىزنى ئىلتىپ ئەردى.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «راست ئەيدىڭ.»

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىر فەرسەڭ يول يۈرۈپ، ئاندىن تۈشۈپ، تەيەممۇم قىلىپ، نەماز قەزاسىنى ئەدا قىلدىلەر. سەھابەلەرغە ھەم ئەيدىلەركىم: «ئەگەر نەمازىڭلار فەۋت بولسە، يادىڭلارغە كەلگەن زەمان ئۆتەڭلەر، چۈنكىم ھەق تەئالا ئەيتىپدۇر: نەمازنى بەرپا قىلىڭلار يادىڭلارغە كەلگەندە.»

بەس، مەدىنەگە كەلدىلەر ئەرسە، ھىجاز بىننى ئەللات سەلىما ئاتلىغ بىر سوداگەر بار ئەردى، ئەرەبكە كېلىپ ئىمان كەلتۈردى. ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مېنىڭ مەككەدە ئالغۇم - بەرگۈم باردۇر، بىسياردۇر. مەن تەمامى ئەمۋالىمنى ئالىپ يانسام، ماڭا ئىجازەت بەرسەلەر، مەككەدە ھەرنە دىسەم رىزا بەرسەلەر.» بەس، (ئول مەككەگە بارىپ ئەيدىلەر): ھەزرەتى پەيغەمبەرنى ئەسىر قىلىپ ئۆلتۈرۈپ بولۇر ئەردىلەر، يەنە ئەيدىلەر: مەككەگە ئىبدرگەيمىز، تاكى ئەھلى مەككە ئۆلتۈرگەي دەپ تەئخىر قىلدىلەر؛ پات يېقىندۇركىم ئالىپ كېلۇرلەر. سىزلەر بىلۇرسىزلەركىم مەن مەرد سوداگەردۇرمەن، بۇ خەلقدەكى قەرزىمنى پات ئالىپ بەرسەڭلار، مەن خەيبەرگە يانىپ، ھەزرەتى مۇھەممەددىن ئالغان غەنىمەتلەردىن كەلتۈرۈپ سىزلەرگە ساتغايمەن.» بەس، مەككەنىڭ سەردارلارى خەلقدەكى ئەمۋالىنى ئۈچ كۈندە ئالىپ بەردىلەر ئەرسە، يانىپ كەتتىلەر. ئاندىن كېيىن خەيبەرنىڭ فەتھ بولغان خەبەرى كەلدى ئەرسە، كافىرلار بىزگە پەند بېرىپدۇر دەپ دەرد تارتتىلەر.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول خورمالىق باغنىڭكىم سۈلھ بىرلە ئول جوھۇدلار قولىدا قويغان ئەردىلەر، نىسفىنى ئالۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ھەم ئالدىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر ئالالمادىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ئەيدىلەر؛ ئانھەزرەت ئەيدىلەر: «ئەرەبدە جوھۇدلاردىن تۇرماس.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر خەيبەر جوھۇدلارىغە ئەيدىلەر: «مۇندىن كېتىڭلار، قايان خاھلاساڭلار بارىڭلار!» بەس، جوھۇدلار ھەزرەتى ئەلى قاشلەرىغە كەلدى ۋە ئول ئەھدنامەنى چىقاردى، ئەيدى: «بۇ سىزنىڭ خەتىڭدۇركىم بۇ مەزمۇندا سۈلھ قىلىپ ئەردىڭ، بىز ئول سۈلھغە بەرقەراردۇرمىز. ئەمدى ئۆمەر بىزنى خەتتاب بىزنى قوغلارلەر.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەردىن جوھۇدلارنىڭ گۇناھىنى تىلەدىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتۇرلەر: مەن ئۆلارغە ھەق تەئالا خاھلاغان ۋەقتىغىچە قەرار بېرىپ ئەردىم، ئەمدى خۇداي تەئالا ئۆلارنىڭ كەتمەكىنى ئىرادە قىلىپدۇر، كەتمەي چارە يوقدۇر.» بەس، جوھۇدلار خەيبەردىن كەتتىلەر. بۇ بائىس ئەردىكىم، جوھۇدلار ھەزرەتى ئەلىنى دوست تۇتار ئەردىلەر.

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ماھى سەفەردە خەيبەردىن ياندىلەر، تا زۇلقەئدە ئايىغىچە مەدىنەدە تۇردىلەر. تۆرت مەراتىبە شەبخۇن قىلغالى ئەرەبكە لەشكەر ئىبەردىلەر ئەرسە، ھېچ كىمەرسە تاپالماي ياندىلەر. ئول يىلى مۇنبەر ئەتتۇرۇپ، مۇنبەرگە چىقىپ، خۇتبە ئوقۇدىلەر. ئىلگەرى، مەسجىدنىڭ تۈگرۈكىگە يۆلەنىپ تۇرۇپ، خۇتبە ئوقۇر ئەردىلەر. بۇ ھىجرەتدىن يەتتىنچى يىلى ئەردى.

دەستان
زىكرى ئۆمرە ئەل - قەزا

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئول يىلى ھەمە مۇسۇلمانلار بىرلە مەككەگە باردىلەر. تەمامى سەھابەلەر ئېھرام باغلادىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم تۆۋەگە مىندىلەر، ئابدۇللاھ بىننى رەۋاھە تۆۋەلەرنى يۇتەلەدىلەر. قاچانكىم، مەككەگە يەتتىلەر، تەمامى كافىرلار تاغقە چىقىپ، مەككەنى خالى قىلىپ، تاغ باشىدا تاماشا قىلۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەسجىدى ھەرەمغە كىردىلەر.

ئىشتىپ ئەردىلەركىم، قۇرەيشلەر ئېيتۇرلەر: ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەسھابلەرى بىرلە ئاچلىقدىن ئانچە زەئىفدۇرلەركىم كەئبەئى خانەنى چۆيرۇلۇپ تەۋاف قىلالماسلەر. قاچانكىم مەسجىدى ھەرەمغە كىردىلەر، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەرغە ئېيدىلەر: «قۇۋۋەت ۋە جۇرئەت كۆركۈزۈڭلار، شىتاب ۋە ئىزتىراب بىرلە تەۋاف قىلىڭلار!» بەس، تەۋافغە تۇردىلەر ئەرسە، خانەئى كەئبەنى چۆيرۇلۇپ، يۈگۈرشۈپ تەۋاف قىلدىلەر؛ ۋە يەنە سەفا - مەرۋە ئاراسىدا ھەم مۇنداغ سەئىلەر كۆركۈزدىلەر. كافىرلار كۆرۈپ تۇرار ئەردىلەر. بەس، ئۇمرەنى تەمام قىلدىلەر. ئاندىن سەھابەلەر بىرلە بەتھاغە يانىپ تۈشتىلەر. ئاتمىش تىۋە كەلتۈرۈپ ئەردىلەر، قۇربانلىق قىلدىلەر. بۇ تەۋف ئىلگىركى يىلى تەۋاف قىلالماي يانغاننىڭ قەزاسى ئەردى. بۇ ۋەجھەدىن ئۇمرە ئەل - قەزا ئاتار ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۈچ كۈن بەتھادا تۇردىلەر. مەككەدەكى ئۇرۇغ - تۇغقانلەرى تەكلىف قىلۇر ئەردىلەر. بۇ لەشكەردە يۈز ئات بار ئەردى. ۋە يەنە ئېيتىپدۇرلەركىم، ئارقەدىن سىلاھ - ياراغ كەلتۈرۈڭلار! بەس، ئارقەدىن تىۋەلەرگە سىلاھ - ياراغ يۈكلەپ كەلتۈردىلەرئەرسە، كافىرلار قورقۇپ ئېيدىلەر: بىز سۇلھ بىرلەردۇرمىزكىم ئۆزۈڭ سۇلھنامە ئىبەرىپ ئەردىڭ، بۇ ئات ۋە ياراغ نە كىرەكدۇر؟» جەۋاب ئىبەردىلەركىم: «ۋەئدەگە ۋەفا قىلساڭلار سىلاھ - ياراغنى مەككەنىڭ تاشىدا قويارمىز ۋەگەرنە ھەمراھ قىلۇرمىز. بەس، قۇرەيشلەر ۋەئدەدە تۇردىلەر ئەرسە، مۇھەممەد بىننى مەسلەمەنى نىگاھبان قىلىپ، سىلاھ - ياراغنى مەككەنىڭ تاشىدا قويدىلەر.

بەس، ئەرتەسى مەيمۇنە بىنتە ھارىسەنى ئالۇر بولدى. ھەزرەتى ئەبباس ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىرلە مەيمۇنەنى نىكاھ قىلدىلەر. ئۈچۈنچى كۈنى قۇرەيش خەۋتەب ئاراسىدا، سۇھەيل بىننى ئەمەرنى ئىبەردى ۋە ئېيدى: «بىز ئەھدگە ۋەفا قىلدۇق، ئەمدى ئۈچ كۈن تەمام بولدى، يانغايلەر.» جەۋاب ئېيدىلەر: «مەن ئەمەمنى ئۆيلەپدۇرمەن، يەنە بىر كۈن مۇھلەت بېرىڭلار، تاكى توي قىلغايمىز، سىزلەر ھەم كەلگەيسىزلەر، ئاب - تەئام يېگەيسىزلەر. ئاندىن يانغايمىز.» كافىرلار ئېيدى: «بەس، بۇ ئىشلارنى خاھلاماسمىز، ئاب - تەئامىڭنى ھەم يېمەسمىز.»

تۆرتىنچى كۈنى مەيمۇنەنى ئازادكەردەسى رافەھ بىرلە ئالىپ مەككەدىن

چىقتىلەر. بەس، خۇداي تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم، مەزمۇنى بۇدۇر: ھەرئايىنە ئاللاھ تەئالا پەيغەمبەرىنىڭ تۇشىنى راست قىلدىم، مەسجىدى ھەرەمغە ئەمىن ۋە دىلجەمئ كىرىپ تەۋق قىلىپ، ساچىڭلارنى سالدۇرغايسىزلەر؛ سىزلەر بىلمەگەننى ئاللاھ تەئالا بىلۇركىم مۇندىن ئىلگىرى ھۇدەيبىيەدىن ياندۇرۇپ فەتھ خەيبەرنى نەسىپ قىلدى. تاكى ئەھلى خەيبەر قۇرەيشكە ياۋەر بولماغايلاركىم دوست ئەردىلەر. قاچانكىم ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۇمرە ئەل - قەزادىن ياندىلەر ئەرسە، تا زۇلھەججە تەمام بولغۇنچە مەدىنەدە بولدىلەر.

بەس، ھىجرەتدىن سەككىزىنچى يىلى بولدى، مۇھەررەم ئايىدا، يەتتە مەراتىبە لەشكەر ئىبەردىلەر. بەئزەلەر زەفەر تاپتىلەر ۋە بەئزەلەر شەھىد بولدىلەر؛ گاھى جەڭ بولماي ياندىلەر.

دەستان
غەزۋەئى مۇتە ۋاقىئەسى

ئانداغ ئەردىكىم، جۇمادىيەل ئەۋۋەل ئايىدا خەبەر كەلدىكىم، بىسيار لەشكەر شامدا جەمئ بولۇپدۇر، رومدىن ھەم ئۇلارغە مەدەد بولۇپدۇر. چۇنكى شام ۋىلايەتى روم پادىشاھى تەسەررۇفىدە ئەردى؛ شام خەلقى ھەمە نەرسالار ئەردىلەر.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۈچ مىڭ لەشكەر تارتىپ بارىپ، زەيد بىننى ھارىسەنى سەردار قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «سەن ئۆلسەڭ جەئفەر بىننى ئەبى تالىب سەردار بولسۇن، ئەگەر ئول شەھىد بولسە خالىد بىننى ۋەلىد سىپەھسالار بولسۇن.» بەس، جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ! نە ۋاقىئەدۇركىم، زەيدنى ماڭا ھاكىم قىلۇرسەن؟» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «بارغىلكىم ئىش خۇدا ۋە رەسۇلىنىڭدۇر.»

بەس، شام ھەددىغە باردىلەر، مەغان ئاتلىغ بىر يەرگە تۇشتىلەر. خەبەر ئالدىكىم، روم پادىشاھى ئىككى يۈز مىڭ كىشى بىرلە كېلىپدۇر. بەس،

لەشكەرى ئىسلام ئاندا توختاپ ئەردىلەر، ئەيدىلەر: «ئۈچ مىڭ كىشى ئىككى يۈزمىڭ لەشكەرنىڭ بەرابەرىدە قايداغ قىلۇرمىز. مەسلەھەت ئۇلكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە خەبەر بەرگەيمىز، تاكى ئۇلەرنىڭ ئەمرلەرىگە باقىپ ئىش قىلغايمىز.» ئابدۇللاھ بىننى راھە ئەيدى: «بىزگە ئىككى ئىشدىن بىرى ۋاقىئدۇركىم ئىككىلەسى خوبدۇر: يا زەفگەر تاپماق يا شەھىد بولماق، شەھادەت زەفەردىندۇر. دۈشمەن ئالدىغە بارغايمىز!» بۇ سۆز بىرلە بارىپ، بەلقا ھەددىدە مۇتە دىگەن كەنتكە يەتتىلەر ئەرسە، روم لەشكەرى كەلدى. مۇسۇلمانلار سەف ئارەستە قىلدىلەر. زەيد بىننى ھارىسە ئەدۋ بىننى قۇتبەنى ئوڭغە تەئىن قىلدى، ئىباد بىننى مالىك ئەنسارىنى سولغە مۇقەررەر قىلدىلەر، ئۆزى غولدا تۇردى. جەڭ قىلدىلەر. بەس، زەيد شەھىد بولدى ئەرسە، ئەلەمنى جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئالدىلەر ۋە ئەمر قىلدىلەركىم تەمام ئاتدىن تۈشكەيلەر، قەبۇل قىلمادىلەر؛ ئۆزلەرى ئاتدىن تۈشۈپ، ئاتلەرىنىڭ ئاياغىنى كىسىپ تاشلادىلەر ئەرسە، تەمامى لەشكەر پىيادە بولۇپ جەڭگە تۇردىلەر. تاكى ھەزرەتى جەئفەرىنىڭ ئوڭ قوللەرى شەھىد بولدى، ئەلەمنى سول قوللەرىغە ئالدىلەر. ئاخىر شەھىد بولدىلەر ئەرسە، ئەلەمنى سابىت بىننى ئەرقەم ئالدى، ئەيدى: «مەن ئەلەمى ھاكىم بولماق ئۈچۈن ئالمادىم، ئىسلام ئەلەمنى يەرگە تۈشمەسۈن دەپ ئالدىم.» ئەلەمنى ئابدۇللاھ بىننى راھەغە ھەم ۋەسىيەت قىلغان ئەردىلەر، ئەرسە ئول ھەم شەھىد بولغان ئەردى.

ئول كۈنى ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. كېلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە بۇ جەڭدىن خەبەر بەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەرغە ئەيدىلەر، بىتەمام مەسجىدكە يىغىلدىلەر. ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. مەدىنە ۋە روم ئاراسىداقى ھىجابنى كۆتەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول ۋاقىئەلەرنى كۆرۈپ سەھابەلەرگە خەبەر بەردىلەر. تەمامى سەھابەلەر مەسجىدكە يىغىلىپ، شەھىدلەر ۋە ھەزرەتى جەئفەرنىڭ قوللەرى شەھىد بولغانىغە تەئزىيەت تۇتتىلەر. ئول كۈنى كەچ بولدى ئەرسە، ئەرتەسى خالىد بىننى ۋەلىد جەڭگە تۇردىلەر. تا ئۈچ كۈن جەڭ قىلدىلەر، باقتىلەركىم مۇسۇلمانلار ئاز قالىپدۇرلەر. تەمامى لەشكەرنى تۈگەتىپ يانغۇنچە ھالا يانغانىمىز بەھراقدۇر، دەپ ياندىلەر ئەرسە، ھەزرەتى

پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەر بىرلە ئالدىلەرىغە چىقتىلەر. ھەزرەتى جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بەش ياشدا ئوغلانلەرى بار ئەردى، ئاتلەرىنىڭ ئالدىغە ئالىپ باردىلەر. خالىد بىننى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە تەھسىن قىلىپ، ستايەشلەر قىلدىلەر. ھەزرەتى جەئفەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئول كۈنى «تەييار» ئاتادىلەر؛ چۈنكى ھەق تەئالا ئىككى قوللەرىنىڭ ئورنىغە ئىككى قانات بەردى، تاكى فەرىشتەلەر بىرلە ئۇچۇپ يۈردىلەر.

دەستان

ۋاقىئەئى فەتھ مەككە

كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، جۇمادىيەل ئەۋۋەل ئاخىــرى رەجەب، شەئبان ئۆتتى ئەرسە، رەمەزان ئايىدا مەككە غەزاتىغە باردىلەر.

ۋاقىئە ئانداغ ئەردىكىم، مەككەدە ئىككى قەبىلە بار ئەردىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىــڭ پەناھلەرىدە ئەردى؛ ئاڭا خەلىـــفە قويغان ئەردىلەر. بىرى خۇزائە، بىرى بەنى بەكر. بەنى خۇزائە ئىلگىرى ھەم بەنى ھاشىمغە تابىئ ئەردى؛ بەنى بەكر بەنى ئۇمەييەگە تەئەللۇق ئەردى. قاچانكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىرلە بەنى مەھزەم ۋە تائىـفە قۇرەيش ھۇدەيبىيەدە سۈلھ قىلدىلەر ئەرسە، بەنى خۇزائە ئەيدىلەر: «بىز ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم ئەھدلەرىدەدۇرمىز، ئىلگىرى ھەم ئۇلارغە تابىـئ ئەردۇك. » بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەم قەبۇل قىلدىلەر. ئەگەرچە كافىر بولسەلەر ھەم مەككە ئۇلارنىڭ پەناھلەرىدە بولماقنى مۇقەررەر قىلدىلەر. بەس، بەنى بەكر بەنى خۇزائەغە خىلاف قىلدىلەر، ئەيدىلەر: «ئىلگىرى ھەم ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم جەددىلەرىگە تابىئ ئەمەس ئەردۇك» ، دەپ خىلافغە تۇردىلەر. چۈنكى بۇلارنىڭ ئاراســـدا قەدىم ئەداۋەتلەرى بار ئەردى، جەڭ قىلىشىپ ئۆلتۈرۈشۈر ئەردىلەر. قاچانكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەبئۇس بولدىلەر ئەرسە، تەمامى خەلايىق بۇلارنىڭ گۇفت-گوي ۋە جۇست-جويلارىدا نىزائ ۋە ئەداۋەتلەرى مەمنۇئ بولغاي ئەردى. ۋەقتىكى، ھۇدەيبىيەدە سۈلھ ۋاقىئ بولدى ئەرسە، ئەمىن بولۇپ،

يەنە نىزائغە تۇردىلەر. بەنى بەكر ئەبۇ سۇفياندىن ياۋەرلىك تىلەدىلەر. ئەبۇ سۇفيان ئەھد سىنغاي دەپ لەشكەر بېرەلمەدى. ئەمما سىلاھ - ياراغ بىرلە مەدەد بەردى. بۇ تەرىقە بىرلە سۇلھنى بۇزدىلەر. ئاندىن كېيىن، سەفۋان بىننى ئۇمەييە، ئەكرەمە بىننى ئەبۇ جەھل، سۇھەيل بىننى ئەمەر بىركېچە كېلىپ، بەنى خۇزائەدىن بىسيار خەلقنى ئۆلتۈردىلەر. ئەھلــى خۇزائە سەردارلارى بۇدەيل بىننى ۋەرقانىڭ ئۆيىگە يىغىلىپ، ئانىڭ پەناھىــــدا قۇتۇلدىلەر. ئاندىن كېيىن، ئەمەر بىننى سالىمدىن ئىلگىرى ھەزرەتــى جەبرائىل ئەلەيھ-س. خەبەر بېرىپ، فەرمان يەتكۈزۈپ ئەردىلەركـــىم: «مەككەگە غەزاتغە بارغىل، تاكى زەفەر - نۇسرەت ساڭادۇر.» بەس، ئەمەر بىننى سالىم كەلدى، ئول ۋاقىئەلەرنى خەبەر بەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىزگە ۋە سىزلەرگە نۇسرەت بېرۇر دىدىلەر، ئەمما بېرۇرمەن يا لەشكەر ئىبەرۇرمەن دىمەدىلەر؛ چۈنكــى، قۇرەيش ئاگاھ بولغايلەر. ئاندىن، بۇدەيل بىننى ۋەرقار كەلدى، قۇرەيشنىڭ قىلغان ئىشلەرنى تەمام بەيان قىلدى. قۇرەيش بۇدەيل بىننى ۋەرقارنىڭ مەدىنەگە كەلگەنىدىن خەبەر ئالىپ، پۇشمان بولدىلەر. ئەبۇ سۇفيانغە ئەيدىلەر: «ھەزرەتــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم جەڭگە كېلۇرلەر، سەن بارىپ، ئۆزرە ئەيتىپ، تازە سۇلھ قىلىپ يانغىل.» بەس، ئەبۇ سۇفيان مەككەدىن چىقتى ئەرسە، ھەق تەئالا ئاگاھ قىلدى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەرغە ئەيدىلەر: «ئەبۇ سۇفيان ئۆزرەغە كېلۇر.» بەس، ئەبۇ سۇفيان مەدىنەگە كېلىپ، تۇشكەلى يەر تاپالماي، ئاخىر قىزى ئۇممۇ ھەبىبە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ نىكاھلەرىدە ئەردى، ئاندا تۈشتى؛ كىرىپ ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنىڭ سالىپ ياتادۇرغان بىستەرلەرىدە ئولتۇردىكىم، ئول بىستەر تېرەدىن ئەردى. بەس، ئۇممۇ ھەبىبە رەزىيەللاھۇ ئەنھا كىرىپ، بىستەرنى ئاتاسىدىن تارتىپ ئالدىلەر، ئەيدىلەركىم: «بۇ رەسۇلى خۇدانىڭ بىستەرلەرىدۇر، سەن كافىـــردۇرسەن، تا مۇسۇلمان بولماي نىچۈكدىن ئولتۇرۇرسەن!» بەس، ئەبۇ سۇفيان ئاندىن چىقىپ، ئەبۇ بەكر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە كەلدى. ئەيدى: «بىزدىن مۇنداغ بىئەدەبلىك ئۆتتى، ئەھدىمىز سىندى. ئەمدى سەن مېنى باشلاپ بارساڭ، مەن ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمغە ئۆزرە ئەيتسام. سەن سۇلھ تازە قىلماقنى دەرخاست

قىلساڭ.» ھەزرەتى ئەبۇبەكرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيتتىلەر: «ئۆزۈڭ بارغىلىكىم نە جەۋاب ئىشىتۇرسەن، ئەمما كۆڭۈللەرى ئاغرىپدۇر.» بەس، ئەبۇ سۇفيان ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قاشلەرىغە كەلدى، ئەرزىنى يەتكۈردى. ھىچ جەۋاب بەرمەدىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى ئۆمەرنىڭ قاشلەرىغە كەلدى، گۇناھىمىزنى تىلەسۇنلەر دەپ تەلەپ قىلدى. ئۇلەر ئېيتتىلەر: «ئەگەر لەشكەر ھەم چۇمەلى بولسا سىزلەر بىرلە جەڭ قىلۇرمەن.» ئاندىن، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە كەلدى، ئۇلەر ئېيتتىلەر: «مەن بۇ سۆزنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ئېيتالماسمەن.» ئاندىن، ھەزرەتى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغە ئېيدى: «سىنىڭ ئاتاڭدۇر، تىلەرسەن، مەقبۇل قىلارسەن.» بۇلەر ئېيتتىلەر: «مەن ھەم بۇ سۆزنى ئەرز قىلالماسمەن.» بەس، ئەبۇ سۇفيان نەۋمىد بولۇپ، مەككەگە ياندى.

ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم خەلقغە بۇيرۇدىلەركىم، سىلاھ - ياراغ جابدۇغايلەر. تەمامى ئەرەب قەبىلەلەرىدەكى مۇسۇلمانلارغە كىشى ئىبەردىلەر. ھەمە مۇسۇلمانلار گۇمان قىلدىلەركىم شامغە بارغايلەر. بەس، تەمامى مۇھاجىر - ئەنسارى، ھەر قەبىلە - دىيارلەردىن مۇسەللەھ - مۇكەممەل كەلگەنلەرنى يىغىپ، مەدىنەدىن چىقارىپ، سىناپ كۆردىلەركىم، بەش مىڭ مۇھاجىر - ئەنساردىن، بەش مىڭ ئۆزگە قەبىلەدىن، بۇلار مۇسەللەھ - مۇكەممەل ئەردىلەر. مەدىنەگە كۇلسۇم بىننى ھەسسىننى خەلىفە قىلىپ، ماھى رەمەزاندا، مەدىنەدىن چىقىپ يۈردىلەر ئەرسە، ئەمرى قىلدىلەركىم، خاھ سەۋارە خاھ پىيادە ھىچكىم بۇ سەفەردە بىر - بىرىدىن ئايرىلماسۇن، تاكى قۇرەيش خەبەر تاپماسۇنلەر. بەس، بەش كۈن يول يۈرۈپ، زۇل ھەلىفەگە تۈشتىلەر. بۇ لەشكەردە مەزلۇملار بار ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇيرۇدىلەركىم: «زەئىفەلەر ئۈتۈن تېرىپ، تەئام پۇشۇرۇپ، ئىگىن - ئايانىنى يۇپ، خىزمەت قىلسۇنلەر.» مۇھاجىردىن خاتەب بىننى رەبىئە ئاتلىغ بىر ئادەم ئەھلى مەككەگە نامە پىتىدىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىسيار لەشكەر بىرلە بارۇرلەر، سىزلەرنىڭ تەقابىل بولغالى ھەددىڭلار يوقدۇر، ھەزەر قىلغايسىزلەر. بۇ نامەنى، بەنى ئابدۇلمۇتتەلىبدىن سارە ئاتلىغ بىر مەزلۇم ئۈتۈن تەرگەلى چىقىپ ئەردى، ئاڭا بەردى ۋە ئېيدى: «بۇ نامەنى ئەبۇ سۇفيانغە بەرگىل.» بەس، بۇ مەزلۇم

نامەنى ئالىپ يولغا كىرگەندى ئەرسە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھىس. كېلىپ، بۇ ۋاقىئەنى بەيان قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەلى ۋە زۇبەير بىننى ئەۋۋامنى ئارقاسىدىن بۇيرۇدىلەر. بۇلار قوغلاپ يېتىپ، نامەنى سوردىلەر ئەرسە، تاندى؛ تەمامى ئىگىن - ئاياغىنى باقىپ تاپمادىلەر، ھېچ نەرسە يوق ئىكەن دەپ يانغالى تۇرۇپ ئەردى، ھەزرەتى ئەلى شەمشەر ئالىپ ئەيدىلەر: «قەسەم بىخۇدايكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يالغاندىن پاكدۇرلەر. راست ئەيغىل! ۋەگەرنە سېنى ئۆلتۈرۈرمەن!» ئول مەزلۇم قورقۇپ ساچىنىڭ ئاراسىدىن ئالىپ بەردى. ھەزرەتى ئەلى ئول مەزلۇمنى نامە بىرلە ئالىپ كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەممە سەھابەلەرنى يىغىپ، نامەنى خاتەبغە ئوقۇتتىلەر. ئەيدىلەر: «ئەي خاتەب! نە ۋەجھەدىن مۇنداغ قىلدىڭ؟» خاتەب ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن كافىر بولمادىم، لېكىن مەككەدە قايىش قەبىلەم بىسياردۇر، ئۇلارغە خەبەر قىلغايمەن، تاكى زەرەر تارتماغايلەر. رەسۇلى خۇداغە ھېچ زەرەر يوقدۇركىم، چۇنكى خۇداي تەئالانىڭ تەقدىرىدىن كەم - زىيادە مۇمكىن ئەمەسدۇر.» ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بۇ كافىر بولۇپدۇر، بۇيرۇغىل تاكىم ئۆلتۈرگەيمەن!» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «كافىر ئەمەسدۇر. چۇنكى ھەق تەئالا ماڭا مۇئمىنىن دەپ خەبەر بېرىپدۇر.»

بەس، ئاندىن كۆچۈپ ئەسسان دىگەن مەنزىلگە يەتتىلەر ئەرسە، ھەۋا قىزىدى. مۇسۇلمانلار روزەدار ئەردىلەر، بىسيار تەڭ بولدىلەر ئەرسە، ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم، مەزمۇنى بۇ ئەردى: بەس، سىزلەردىن كىمەرسەكى ماھى رەمەزان كەلسە روزە تۇتسۇن؛ ئول كىشىكىم ئاغرىغ بولسە يا سەفەردە بولسە، ئۆزگە كۈنلەردە قەزاسىنى تۇتسۇن. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئاندا تۈشتىلەر ۋە روزەلەرنى سىندۇردىلەر.

ئەمما قۇرەيش قورقۇپ ھەمىشە خەبەر ئىزدەر ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يوللارنى توسۇپ، ھېچ تەرەفدىن خەبەر بەرمەس ئەردىلەر. ئاخىر، قۇرەيشلەر ئەيدىلەر: بىر جاسوس ئىبەرىپ ھەزرەتى مۇھەممەددىن خەبەر ئالغايمىز. بۇدەيل بىننى ۋىقار بىرلە ئەبۇ سۇفيان كېچە چىقىپ ئەسسانغە ياۋۇق يەتتى ئەرسە، ئوت كۆردى. ئەبۇ سۇفيان: ئەرەب مۇنچە تولا

ئەرمەس ئەردى، مەئلۇمدۇركىم بۇ لەشكەردۇر. لېكىن ھەزرەتى مۇھەممەدنىڭ لەشكەرلەرى ھەم مۇنچە تولا بولماس. بو كىمدۇر؟! ئول كېچە ھەزرەتى ئەبباس ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ شەبھا ئاتلىغ تىۋەلەرىگە مىنىپ، لەشكەرنى چۆيرۈلۈر ئەردىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر قاراۋۇل بولۇپ لەشكەردىن يىراق ئوت قالاتىپ ئولتۇرۇپ ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى ئەبباس قاراڭغۇلۇقدا ئۇلاردىن ئۆتتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەركىم: باقىڭلار، ئول كىمدۇر؟ ھەمراھلارى ئەيدىلەر: ئەبباسدۇر. بەس، ھەزرەتى ئەبباس ئۆتۈپ يۇردىلەر ئەرسە، ئەبۇ سۇفيان ئۇنلەرىنى تانۇدى. ھەزرەتى ئەبباس بىرلە دوستلۇقى بار ئەردى. ئالدىلەرىغە كەلدى. بەس، بىر - بىرلەرىنى سوراپ تانۇشۇپ كۆرۈشتىلەر. ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «نەئىشغە كەلدىڭ؟» ئەبۇ سۇفيان ئەيدى: «خەبەر ئالغالى كەلدىم.» ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «ئەنە، رەسۇلى خۇدا ئون مىڭ لەشكەر بىرلە كەلدىلەر. كەلگىل، مېنىڭ تىۋەمگە مىنگىلكىم ئالىپ بارىپ ئامان تىلەپ بېرەي. ۋەگەرنە ھەزرەتى ئۆمەر كۆرسە ئامان بەرمەي ئۆلتۇرۇرلەر.» چۇنكى ئۆمەر بىرلە ئەبۇ سۇفيان قەدىم ئەداۋەتلىك ئەردى. بەس، ئەبۇ سۇفيان ھەزرەتى ئەبباسنىڭ ئارقەلەرىغە مىندى، يىلدام يۇردىلەر ۋە يەنە ھەزرەتى ئۆمەرنىڭ ئوتلەرى ئالدىغە كەلدىلەرئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر ئەبۇ سۇفياننى كۆرۈپ تانۇدىلەر، ئەسىر قىلغان گۇمان قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «ئەي خۇدانىڭ دۇشمەنى! ئەلھەمدۇلىللاھكى ھەق تەئالا سېنى مۇسۇلمانلارغە ئەسىر قىلىپدۇر!» ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «مەن مۇڭا ئامان بەردىم.» ھەزرەتى ئۆمەر پەرىشان بولۇپ ئەيدىلەر: «يا، ئەبباس! سەن رەسۇلى خۇدانىڭ ئەممەسى سەن! لايىق ئەمەسكى، رەسۇلى خۇدانىڭ دۇشمەنىگە ئامان بېرىپ، رەسۇلى خۇدانىڭ تىۋەلەرىگە مىندۈرگەيسەن!» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر ھەم قوپۇپ يىلدام يۇردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەبباس ھەم يۇردىلەر. ھەر ئىككىلەرى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ خىيمەلەرىگە تەڭ يەتتىلەر. بەس، ئەبۇ سۇفياننى ئىشىكدە قويۇپ ئىككۆلەن كىردىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ھەق تەئالا ئەبۇ سۇفياننى گىرىفتار قىلىپدۇر. ماڭا بۇيرۇغىل، تا ئامان بەرمەي ئۆلتۇرگەيمەن.» ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن ئاڭا ئامان بېرىپ ئەردىم.» ھەزرەتى ئەبباسنىڭ بۇ

سۆزلەرى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە ئاغىر كەلدى ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر سۆز ئەيتماي دەپ ياندىلەر. ھەزرەتى ئەبباس ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ مۇبارەك باشلەرىنى قۇچاقلەرىغە ئالىپ، سۆز ئەيتماق بەھانەسىدە تۇردىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «نە ياخشى ئىش قىلاسەنكىم، خۇدا ۋە رەسۇلنىڭ دۇشمەنىگە ئۆزۈڭچە ئامان بىرۇرسەن!» ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «ئەگەر بۇ ئادەم ئۆزۈڭنىڭ قەبىلەسى بەنى ئەدىدىن بولسە ئەردى، ئۆلتۇرگەلى مۇنچە شىتاب قىلماس ئەردىڭ. قەبىلەئى ئەبدۇمەنافدىن ئۇچۇن مۇنچە ئىزتىرابغە قالدىڭ!» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مۇنى ساقلاپ ئەرتە كەلتۇرگىل.» بەس، بۇلار يانىپ ئەرتەسى ھەزرەتى ئەبباس ئەبۇ سۇفيانىنى ئالىپ كەلدىلەر ئەرسە، مۇسۇلمان بولدى. ئانى مەككەگە ياندۇرۇر بولدىلەر. ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ئەبۇ سۇفيان مەككە ئۇلۇغلارىدىندۇر. ئاڭا ياخشىلىق قىلماق لازىمدۇر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەبۇ سۇفيان مۇسۇلمان بولسە ئەمىندۇر، خەلق ئۇلۇغلۇقىنى كۆرەرلەر.»

ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم لەشكەر ئارەستە قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەبباسغە ئەيدىلەر: «ئەبۇ سۇفيانىنى يول ئۇزەسىدە تۇرغۇزغىل تاكى لەشكەرنى كۆرگەي.» ئەبۇ سۇفيانىنى ئالىپ چىقتىلەر، لەشكەرلەر گۇرۇھ-گۇرۇھ ئۆتەر ئەردىلەر. ئەبۇ سۇفيان ئۇلارنى سەۋال قىلۇر ئەردى، ھەزرەتى ئەبباس جەۋاب بىرۇر ئەردىلەر. تا بەش مىڭ كىشى ئۆتتى ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىرلە يەنە بەش مىڭ مۇبارىز مۇقاتىل، زىرىھ پوش، جەۋشەن پوش كىيىملىك مۇھاجىر، ئەنسارلار كۆك تۆمۈر ئىچىندە ئۆتتىلەركىم كۆزلەر خىيرە بولۇر ئەردى. ئەبۇ سۇفيان ھەيران بولۇپ ئەيدى: «يا ئەبباس، بىرادەرزادەڭ بىسيار ئۇلۇغ پادىشاھ بولۇپدۇر.» ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «بۇ سۆز لايىق ئەمەسدۇركىم پادىشاھ ئەمەس، خۇدانىڭ پەيغەمبەرىدۇرلەر.» ئەبۇ سۇفيان كۆڭلىگە تەرس-ھەراس تۇشتى. بەس، مەككەگە ياندى ئەرسە، ئەھلى مەككە يىغىلىپ كەلدىلەر. ئەبۇسۇفيان ئەيدى: «ھەزرەتى مۇھەممەد ئانچە لەشكەر بىرلە كېلىپدۇركىم ھىچ پادىشاھغە تاقەت يوقتۇركىم تەقابىل بولغاي.» ئۇلار ئەيدى: «بىز نە ئىلاج قىلۇرمىز؟» ئەبۇ سۇفيان ئەيدى: «ھەزرەتى مۇھەممەد ئەيدىلەر:

ھەركىم ئۆيىدىن چىقماسا ئەمىن بولۇر.» ئۇلار ئەيدى: «تاكى ئۆيدە بولۇرمىز.» بەس، بىسيار قورقتىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەككەگە يەتتىلەر، سوردىلەركىم: «ئەھلى مەككە نە ئىش قىلۇرلەر؟» ئەيدىلەر: «لەشكەرلەرىنى ئەرەفاتغە يىغىپ، دوكانلاردا جۇغلاشىپ تۇرۇپدۇرلەر. سارايلارنىڭ ئىشىكلەرىدە سىلاھ - ياراغلار بىرلە تۇردىلەر. ئەيتۇرلەركىم، ئەگەر جەڭ قىلسە تەيياردۇرمىز.» لەشكەرىغە ئەيتۇرلەر: سىزلەر ئارقەدىن كېلىڭلار، ئەگەر جەڭ قىلسە ئۆلتۇرۇڭلار، جەزاسى ئۇلدۇر، بەس، ھەزرەتى سەل-ئەل-لەم زۇبەير بىننى ئەۋۋامغە ئەيدىلەر: «سەن ئىلگىرى ئۆز لەشكەرىڭ بىرلە مەككەنىڭ مەشرىق تەرەفىداقى تاغدا ئەلەم تىكىپ تۇرغىل!» ئاندىن، خالىد بىننى ۋەلىدكە ئەيدىلەر: «سەن ئۆز تابىئىڭ بىرلە مەككەنىڭ مەغرىب تەرەفىدە، بەنى بەكر لەشكەرى باردۇر، ئاندا تۇشكىل، جەڭ قىلماغىل.» بەس، زۇبەيرە مەككە دەرۋازەسىگە كەلدى، بۇيۇرغان يەرگە ئەلەم تىكتى ئەرسە، لەشكەرنى كافىرلار كۆرۈپ، تاغدىن يۇگۇرشۇپ تۇشتى. زۇبەير بىخەبەر، لەشكەرى ئىلگىرى - كېيىن ئەردى. ئىككى كىشىنى شەھىد قىلدى. ھەزرەتى خالىد بەنىبەكر تەرەفىگە يۇردىلەر ئەرسە، بەنى بەكر جەڭگە تۇردى. ھەزرەتى خالىد ئۇلارغە شىكەست بېرىپ، باياباندا قوغلاپ ئەلەم تىكتىلەر. ھەزرەتى خالىدنىڭ لەشكەرىدىن ئۈچ كىشى شەھىد بولدىلەر. ئول كۈنى بەش كىشى شەھادەت دەرەجىسىگە يەتتى. ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قالغان لەشكەر بىرلە مەككە ئىشىكىدە ۋادى تەۋى دېگەن يەرگە كېلىپ تۇردىلەر. بەس، لەشكەرنى تەرتىپ بېرىپ، شەھەرگە كىردىلەر، مۇنادى قىلدۇردىلەركىم: ھەر كىشى ئەبۇ سۇفيانىنىڭ سارايىغە كىرسە، يا ئۆز ئۆيىدىن چىقماسا، ئامان تاپقاي! ئاندىن، لەشكەر بىرلە ئاھستە يۇردىلەر، ئەيدىلەر: «سىزلەر، جەڭ قىلماغۇنچە، ھىچ كىشىنى ئۆلتۇرمەڭلار! مەگەر ئالتە كىشىكىم ھەريەردە تاپساڭلار ئۆلتۇرۇڭلار: بىرى، ئابدۇللاھ بىننى سەئدكىم ھەزرەتى ئۇسمان بىرلە ئېمىلداش ئەردى؛ يەنە بىرى، ئابدۇللاھ خەتتابكىم بەنى تەمىمدىن، شائىر ئەردى، مەدىنەگە كېلىپ مۇسۇلمان بولغان ئەردى، ئانى ئامىلى زەكات قىلىپ ئەردىلەركىم ھەر قەبىلەدىن زەكات ئالۇر ئەردى؛ ئاخىر بىر كىشىنى ئۆلتۇرۇپ مۇرتەد بولۇپ، مەككەگە كېلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر

سەل-ئەل-لەمنى ھەجۋە قىلىپ ئىككى غەزەلخان كەنىزەككە ئۆرگەتتىپ ئەردىكىم. ھەرپەردە ئۇل ھەجۋەنى ئوقۇتۇپ ئەرسە، كافىرلار شادلىق قىلىشۇر ئەردى. يەنە بىرى، رەبىئە بىننى ۋەھبىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ئەداۋەت باغلاپ، ئەكسەر تاش ئاتىپ، مۇبارەك باشلەرىغە ساچار ئەردى. تۆرتىنچى، مۇغەيس بىننى سەبابەكىم، بىرادەرى ھىشام بىننى سەبابە غەزۋەئى مۇستەلەقدە مۇسۇلمان بولغان ئەردى. ئەنسارىدىن بىر كىمەرسە بىرادەرى ھىشامنى كافىر گۇمان قىلىپ ئۆلتۇردى ئەرسە، مۇغەيس مەككەدىن كېلىپ مۇسۇلمان بولۇپ، بىرادەرىنىڭ قىساسىنى تەلەب قىلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم خەتا بىرلە ئۆلتۇرگەنگە قىساس يوق دەپ، خۇن بەھا ئالىپ بەردىلەر. ئاندىن كېين مۇغەيس بىرادەرىنىڭ قاتىلىنى ئۆلتۇرۇپ، مەككەگە قاچىپ ئەردى. بەشىنچى، ئىكرىمە بىننى ئەبۇجەھلكىم ئاتاسى كىردارىغە ياۋۇز ئۇل ئەردى. ئالتىنچى، سەفۋان بىننى ئۇمەييەكىم ئەبۇ سۇفيانغە لەشكەرى ئاجرابنى ئۇل يىغىپ بەرگەن ئەردى. ۋە يەنە مەزلۇملاردىن تۆرتىنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدىلەر: بىرى، ئەبۇ سۇفياننىڭ كۆچى ھىندكىم جەڭگى ئوھۇددە، ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قورساقلەرىنى يارىپ، جىگەرلەرىنى چايناپ ئەردى. ئىككىنچى، ئۆمەر بىننى [illegible] ئازادگەردەسى، خاتەب بىننى سەئلەبەنىڭ نامەسىنى مەككەگە ئالىپ قاچقان خاتۇن ئەردى. يەنە ئىككىسى ئابدۇللاھ بىننى ھەنتەلەنىڭ ئىككى دىدەكى: بىرى خەۋىيە، يەنە بىرى قەرىبا، بۇلار ھەجۋە پىتىپ ئالىپ، ھەر مەجلىسدە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ھەجۋەلەرىنى ئوقۇر ئەردى.

ئۇل كۈنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قارا دەستار كىيىپ، ئالدىلەرىدە ھەزرەتى ئەلىغە ئەلەملەرىنى كۆتەرتىپ باردىلەر. زۇبەيرنى ئەلەم تىككەن يەرگە خىيمەلەرىنى تىككەلى بۇيرۇپ، ئۆزلەرى مەسجىدى ھەرامغە كەلدىلەر. تەمامى ئەھلى مەككە مەسجىدغە كەلدىلەر، يىغىلىپ ئەردى. ئىكرىمە، سەفۋان ئۆلۈمگە بۇيرۇغانلەرىنى ئىشىتىپ قاچىپ ئەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇنداغ ھەيبەت - سەلابەت بىرلە مەسجىد ئىشىكىدە تىۋەدىن تۈشتىلەر ئەرسە، بىلدىلەركىم جەڭ قىلمايدۇرلەر. تەمامى خەلق ئۆيىدىن چىقىپ مەسجىدكە كەلدى، مەسجىدكە تولدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نەماز ئۆتەپ، تەۋۋاف قىلىپ، خانەئى كەئبەنىڭ

ئىشكىنى ئاچتىلەر. ئەمر قىلدىلەركىم، خانەئى كەئبەدەكى بۇتلارنــى چىقارىپ، مەسجىدنىڭ تاشقە تاشلادىلەر؛ خەلقنىڭ ئاياغىدا پايمال بولدى. ئاندىن ئۆزلەرى كىرىپ، نەماز ئۆتەپ چىقىپ مەسجىــددە ئولتۇردىلەر. كۆردىلەركىم ئەھلى مەككە مەسجىدكە پۇر بولۇپدۇر. بەس، خانەئى كەئبەنىڭ ھەلقەسىنى تۇتۇپ ئەيدىلەر: «ھەمد ئول خۇداغەكىم، بەندەسىغە زەفەر - نۇسرەت كەرامەت قىلدى. مەككەگە كىرمەك، دۇشمەنلەرگە شــــكەست بەرمەككە ۋەئدە بىرىپ ئەردى، راست قىلدى. ئەي ئەھلــى مەككە! نە دەرسىزلەر ۋە نىچۇك ئەندىشە قىلۇرسىزلەركىــم، مەن ســـــزلەرگە نە قىلغۇمدۇر!»

سۇھەيل بىننى ئەمر ھۇنۇزكافىر ئەردىلەر، قوپۇپ ئەيدىلەركىم: «يا رەسۇلۇللاھ، نە دەرمىز ۋە نىچۇك ئەندىشە قىلۇرمىزكىم، بىزنىڭ خوجەمىز ۋە خوجەزادەمىزدۇرسەن. ئۆز قۇت - قۇۋۋەتىڭ بىرلە دۇشمەنلەرگە زەفەر تاپتىڭ. ئۇلۇغلارغە ھۆرمەت، كىچىكلەرغە شەفقەت قىــلساڭ، مەزلۇم، نارەسىدەلەرنى ئازاد قىلىپ كەچۇرسەڭ جان بىرلە مىننەت تۇتارمىز.» بۇ جەۋابنى ئىشتىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇبارەك كۆزلەرىگە ياش ئالىپ يىغلادىلەر؛ تەمامى ئەھلى مەككە زار - زار يىغلادىلەر.

ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن سىزلەرگە ئول سۆزنى ئەيتۇرمەنكىم، ھەزرەتــى يۇسف ئەلەيھ-س. بـــــرادەرلەرىغە ئەيدىلەر: ئانداغكىم سىزلەرغە ھىچ مەلامەت - مۇۋاخەزە يوقتۇر دەپ. ھەق تەئالا سىزلەرنى مەغفىرەت قىلۇركىم رەھىمۇرراھىمىـــــندۇر.» ئاندىن، چىقىپ خىيمەلەرىگە كەلدىلەر ئەرسە، گۇرۇھ - گۇرۇھ كېلىپ ئىمان ئەيتىپ مۇسۇلمان بولدىلەر. ئەرتەسى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۇھى سەفاغە چىقىپ ئولتۇردىلەر، ھەزرەتى ئۆمەرنى ئالدىلەرىدە ئولتۇرغۇزۇپ ئەردى. ئەھلى مەككە تەمامى ئۇلۇغلارىنى ئالىپ، ئاندا كەلدىلەركـــــم: ئەگەر خاھلاساڭلار ئەسىر - بەندە قىلغايلەر. ھەمەسىنى ئازاد قىلدىلەر. ئۈچۈنچى كۈنى ئەيدىلەر: «ئول ئالتە كىشى ۋە تۆرت مەزلۇمنــى ئۆلۈمگە بۇيرۇپ ئەردىم، نىمە قىلدىڭلار؟» ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ! ئابدۇللاھ بىننى سەئد ھەزرەتى ئوسماننىڭ ئۆيلەرىدەدۇرلەر.» بەس، ھەزرەتى ئوسمان ئانــى كەلتۇردىلەر، ئانىڭ گۇناھىنى تىلەدىلەر ئەرسە، سەئد بىننــى ئــــبادە

ئەنسارىلەر بىرلە شەمشەر تۇتۇپ تۇرار ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم باشلەرىنى سالىپ، فىكر ئەندىشە قىلىپ، تەئخىر بىرلە قەبۇل قىلدىلەر. ئابدۇللاھ بىننى سەئد مۇسۇلمان بولدىلەر، ئاندىن ھەزرەتى ئوسمان ئالىپ چىقتىلەر ئەرسە، سەئد بىننى ئىبادە ئەنسارىلەر بىرلە شەمشەر ئالىپ تۇرار ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر ئۇلارغە ئەيدىلەر: «ئانچە تەئخىر قىلىپ ئولتۇردۇم، ئانى ئۆلتۇرگەلى كىشى چىقمادى، بۇ سەبەبدىن خامۇش ئولتۇرۇپ ئەردىم.» سەئد بىننى ئىبادە ئەيدىلەر: «ئىشارەت قىلغاي ئەردىلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەگەر ئىشارەت قىلسام ئوسماننىڭ كۆڭلى ئاغرىغاي ئەردى.»

ئاندىن، ئابدۇللاھ بىننى ھەتتەلەنى بۇردە ئاتلىغ بىر سەھابە ئۆلتۇرۇپ ئەردى. ئول خەبەر بەردى. سەئد بىننى جۇرەيبىنى ھەزرەتى ئەلى بىننى ئەبى تالىب ئىزدەپ تاپىپ ئۆلتۇردىلەر. سەفۋان بىننى ئۇمەييە قاچىپ، دەريايى جىددەگە بارىپ ئەردىكىم ئۆتۈپ يەمەنگە بارغاي. مۇسۇلمانلاردىن ئابدۇللاھ بىننى ۋەھىب ئاڭا دوست ئەردى. ئول ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، سەفۋان ھەزرەتلەرىدىن قورقۇپ، ئۆزىنى دەرياغە تاشلاغالى بارىپدۇر، ئاڭا ئامان بەرسەلەر، ئامان بەرگەنلەرىگە بىر نىشانە بەرسەلەر تاكى ئول نىشانەلەر بىرلە بارىپ، ئالىپ كەلگەيمىز.» سەفۋان ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ قىزى ئۇماھاننىڭ ئوغلى ئەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئول قارا دەستارلەرىنى بەردىلەر، ئەمىن بولۇپ ئاندا بارغايمەن. سەفۋان ئەيدى: «قورقارمەنكىم ماڭا فىرىب بەرگەيلەر.» ئول ئەيدى: «ئۇلەرنىڭ دىنلەرىدە مىكر ھەرامدۇركىم مىكردىن يىراق، ھەمە خەلقدىن فازىل ۋە ھەلىمراقدۇرلەر.» بەس، سەفۋان يانىپ كەلدى ئەرسە، ئامان بەردىلەر. ئىمان ئەرز قىلدىلەر، قەبۇل قىلمادى. ئەيدىلەر: «ئەمدى چارە يوقدۇركىم يا شەمشەر يېگەي يا ئىسلامغە كىرگەي.» سەفۋان ئەيدى: «ماڭا بىر ئاي مۇھلەت بەرگىل، تا ئىككىنىڭ بىرىنى ئىختىيار قىلغايمەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «تۆرت ئاي مۇھلەت بەردىم.»

ئەمما، ئىكرىمە سەفۋاندىن ئىلگىرى قاچىپ يەمەنگە بارىپ ئەردى. خاتۇنى ئۇممۇ ھەكىم بىنتە ھارىس ئىككى تۇغقان ئەردى. مۇسۇلمان بولۇپ، ئىكرىمەگە ئامان تىلەدى، ئامان بەردىلەر ئەرسە، بارىپ يەمەندىن ئالىپ

كەلدى. ئول مۇسۇلمان بولدى.

ئاندىن، سەفۋاننىڭ كۆجى — ۋەلىد بىننى مۇغەيرىنىڭ قىزىكىم، دۇختەر فاقىمە ئاتار ئەردىلەر، ئول مۇسۇلمان قىلدى. ئەمما ئول تۆرت خاتۇنكىم، ھىند ئۆيىدە پىنھان بولۇپ ئەردى. ۋە يەنە، سارە — ئول ئىككى كەنىزەكنىڭ بىرى، خەۋىيە ئۆلتۈرۈلگەن ئەردى، يەنە قەرىبا قاچىپ ئەردى، تا ھەزرەتى ئوسمان ۋەقتلەرىغىچە ئۆمۈر كۆردى.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۈچ كۈن خەلق بىرلە بەيئەت قىلدىلەر. ھىند، ئۇممۇ ھەكىم، فاقىمە ۋە ئۆزگە ئۇلۇغلارنىڭ خاتۇنى فورقۇپ، خەلقنىڭ ئارقاسىدا ئولتۇردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۆزلەرىنىڭ ئورۇنلەرىدە ھەزرەتى ئۆمەرنىڭ قوللەرىنى تۇتتۇرۇر ئەردىلەر. بەس، ئەبۇ سۇفيان كەلدى، ئۆزرەلەر ئەيتىپ، ھىندنى ئەفۇ قىلماقنى تىلەدى ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ئاغىر كەلدى. ئەيدىلەر: «باقاي، ھەزرەتى ھەق تەئالا نېچۈك فەرمان قىلغايكىم!» بەس، خاتۇن بىرلە بەيئەت تىلماقغە ئايەت نازىل بولدى ئەرسە، بىلدىلەركىم گۇناھى مەغفىرەت تاپار. بەس، ھەمە خاتۇنلارنى چىرلادىلەر. ئول خاتۇنلار ھىندنى باشلاپ كەلدى. ھەزرەتـــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئۆمەر، بۇلاردىن مەھر سورغىل!» خاتۇنلار ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، بىز ئىمان كەلتۈرۈپدۇرمىز-كىم، بەيئەت قىلۇرمىز.» بەس، يۈزلەرىنى ياپىپ، ياۋۇق كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ھەق تەئالاغە ھىچ نەرسەنـــى شىرىك ۋە ھەمتا بىلمەگەيسىزلەر؛ زەن - فەرزەندىن مۇنەززەھ ۋە ئەيب - نۇقساندىن مۇبەررا مۇمىد بىلگەيسىزلەر!» ئۇلار ئەيدى: «پۈتتۈك، قەبۇل قىلدۇق، بېشەرتىكى خۇداي تەئالا ئەفۇ - مەغفىرەت قىلىپ گۇناھىمىزنى كەچۈرسە.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئوغۇرلۇق قىلماغايسىزلەر.» ھىند ئەيدى: «مەزلۇملار قايداغ ئوغۇرلۇق قىلۇركىم ئەرىنىڭ مالىدىن ئۆزگە نەرسەنى كۆرمەس ۋە بىلمەس. مەن فەرزەندلەرىمغە نەفەقە ئوغۇرلار ئەردىم. چۈنكى ئەبۇ سۇفيان بەدخۇي ۋە بەخىل ئەردى، كىفايەت قىلغۇچە نەفەقە بەرمەس ئەردى.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «ئول ئوغۇرلۇق ئەمەسدۇر.» يەنە ئەيدىلەركــــىم: «زىنا قىلماغايسىزلەر.» ھىــند ئەيدى: «يا رەسۇلۇلــلاھ، ئازاد خاتۇن زىـنا

قىلدۇرمۇ؟» ھەزرەتى ئۆمەر ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە باقىپ تەبەسسۇم قىلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم تەبەسسۇم قىلدىلەر. ئەبۇ سۇفيان، ھىند كۆرمەدى. چۇنكى زەمانى جاھىلىييەتدە ھىند بىرلە ھەزرەتى ئۆمەرنىڭ ئاراداقى ئەھۋالنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىلۇر ئەردىلەر. ۋە يەنە ئەيدىلەر: «فەرزەندىڭلارنى ئۆلتۇرمەگەيسىزلەر.» چۇنكى ئەرەبدە رەسم ئەردىكىم، قىزلارنى كۇيۇگە بەرمەكدىن ئارىيەت تىرىك كۆمەر ئەردىلەر. ھىند ئەبۇ سوفيانغە ئەيدى: «فەرزەند تۇغدۇم، ھەمەسىنى ئۆلتۇردۇك.» يەنە ئەيدىلەر: «كىشى فەرزەندىنى ئەرىڭلەرگە يالغان بۆھتان باغلاماڭلار.» ھىند ئەيدى: «بىز بىزگە ھەم يامان ئەردى.» يەنە ئەيدىلەر: «ئەمرمەئرۇفدىن چىقىپ ئاسى بولماغايسىزلەر.» ھىند ئەيدى: «بولۇر بولساق مۇندا ئولتۇرماس ئەردۇك.» بەس، بەيئەتنىڭ ئىتمامىغە بىر جامدا سۇ كەلتۇردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇبارەك قوللەرىنى ئول سۇغە سالدىلەر. بۇ تەرىقە بىرلە بەيئەتنى تەمام قىلدىلەر.

رەمەزاننىڭ يىگىرمەسىدە مەككەگە كىلىپ ئەردىلەر. بىر رىۋايەتدە ئون بىر كۇن، يەنە بىر رىۋايەتدە ئون سەككىز كۇن تۇردىلەر. ئاندىن، غەزەئى ھۇنەينگە باردىلەر.

كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، بادىيە، تايىفە ۋە يەنە ئۆزگە قەبىلەئى ئەرەبدىن پەراكەندە بولغان كافىرلار ھۇنەيندە يىغىلىپ ئەردىلەركىم، ئەھلى مەككە ئەگەر مەدەد تىلەسەلەر بارىپ جەڭ قىلغايلەر. قاچانكىم فەتھ مەككەنى خەبەر ئالدىلەر ئەرسە، قەبىلەئى ھەۋازەندىن مالىك بىننى ئەۋف ئاتلىغ بىر ئادەمنى ئۆزلەرىگە ھاكىم قىلدىلەر. مالىك تەمامى قەبىلەلەردىن لەشكەر يىغدى. بەنى ھەشەمدە دۇرەيد بىننى سىممە ئاتلىغ بىر كافىر بارئەردى، يۈز يىگىرمە يىل ئۆمۇر كۆرگەن ۋە بىسيار جەڭلەردە بولۇپ، راي - تەدبىر بىلگەن دۇرەيددىن مالىك ئانچە مىقدار راي - تەدبىر ئۆرگەندى. قەبىلەئى ھەۋازەن قەبىلەئى بەنى سەئد بىرلە تۇغقان ئەردىلەر؛ ئاڭا ياۋەرلىك تىلەپ كىشى ئىبەردى. بەنى سەئد ئەيدىلەر: «بىز ھەزرەتى مۇھەممەد بىرلە ئىمىلداشدۇرمىز. بىزنىڭ ئارامىزدىن ئۇلۇغ بولۇپدۇر. ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلماسمىز.» مالىك ئۇلاردىن ھەم چەندان مىكرلەر بىرلە لەشكەر كەلتۇردى. تا ئوتتۇزمىڭ كىشى يىغىلدىلەر. بەس، مالىك لەشكەرىنى، مەككە يولىدا تايىفنىڭ يانىدا زول

نەخل ئاتلىغ بىر يار بار ئەردى، بىر تەرەفى كەڭرۇ بايابان ئەردى، ئانى ۋادى هۇنەين ئاتار ئەردىلەر. ئاندا كەلتۇردى؛ تەمامى لەشكەرگە بۇيرۇدىكىم، زەن - فەرزەند، مال - ئەمۋاللارىنى ئاندا كەلتۇردى. دۇرەيد ئەيدى: «بۇ نە غەۋغادۇر؟» مالىك ئەيدى: «لەشكەرنىڭ ئەهلى ئەيال، مال - ئەمۋاللارىنى كەلتۇرۇپدۇرمەن، تاكى ئۇلارنىڭ جەهەتىدىن جان - دىل بىــــرلە جەڭ قىلغايلەر.» دۇرەيد ئەيدى: «ئەهلى ئەيالدىن كۆڭلى فارىغ بولماي جەڭ قىلالماس. مەسلىهەت ئولكىم، ئۇلارنى تايىق قورغانىغە ئىبەرگىل، فارىغ ئالىپ جەڭ قىلغايلەر.» باۋەر بولمادى. «جەڭ كۈنى هەمە شەمشەرلەرغىلا - فىنى تاشلاماي جەڭ قىلۇرلەر، جەڭگە ياراماسسەن! تەدبىرىڭ نىچۈك كارغە كەلگەي!»

بەس، بۇ خەبەر هەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە يەتتى ئەرسە، مەككەگە كەلگەن ئون مىڭ كىشىگە يەنە ئىككى مىڭ كىشى ئەهلى مەككەدىن قوشۇپ، ئەبۇ سۇفيانىنى سەردار قىلدىلەر. بۇ مۇسۇلمانلار هۇنۇز ئىسلامغە كۆڭۈل باغلاماغان ئەردىلەر. ئۇلارغە ئىــنئام بىرۇر بولدىلەر، تاكــى كۆڭۈللەرى شاد بولۇپ، دىنى ئىسلامدا مەهكەم بولغايلەر. بۇلارنى «مۇئەللەفە قۇلۇب» ئاتارلەر.

بەس، سەفۋاننىڭ قۇرەيشغە جەڭ ئۇچۇن يىغقان ئالتۇنى بار ئەرمىش دەپ ئىشىتتىلەر. ئول ئالتۇننى قەرز بەرگىل دىدىلەر. سەفۋان تىخى كافىر ئەردى. ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، غەزەب قىلۇرسەنمۇ؟» ئەيدىلەركىم: «يوق، قەرز ئالۇرمەن، لەشكەردىن يانىپ بىرۇرمەن.» سەفۋان ئالتۇننى كەلتۇرۇپ بەردى. ئاندىن ئىشىتتىكىم، مالىكنىڭ لەشكەرى ئوتتۇزمىڭ ئەرمىش، بۇلارنىڭ لەشكەرى شىكەست تاپار، مىنىڭ ئالتۇنۇم كىتەر، دەپ بۇيۇردىكىم، ئۇلارنىڭ سەردارى كىمدۇر. ئەيدىلەر: مالىك بىننى ئەۋف. سەفۋان ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئەگەر ئىجازە بەرسەڭ هەمراھ بارغايمەن.» رۇخسەت بەردىلەر، هەمراھ بولدى. هەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بەنــى ئەبدۇشەمسدىن ئوقاب ئۇسەيد ئاتلىغ بىر كىشىنى مەككەگە هاكىم قىلىپ، شەۋۋال ئايىنىڭ يەتتەسى كۈنى چىقىپ يۈردىلەر ئەرسە، هەزرەتى ئەبباس بىر ئىگىزگە چىقىپ قارادىلەر؛ لەشكەرى ئىسلامنى تولا كۆرۈپ، ئەيدىلەر: «بىزگە ئاز كىشى تەقابۇل بولالماس، هەرچەند تولا بولسە هەم ئاڭا غالىب

كېلەلمەس.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئانداغ دىمەگىلكىم، خۇداۋەندى غالىب ۋە دانادىن ئۆزگە نۇسرەت بەرگۈچى يوقدۇر.» بەس، كېتىپ بارۇر ئەردىلەر، سەفۋان بىرادەرەغە ئەيدى: «مەن ئالتۇنۇم ئۈچۈن كەلدىم. ئەگەر ھەزرەتى مۇھەممەد زەفەر تاپسەلەر قولۇمغە تىگەر؛ ئەگەر مالىك زەفەر تاپسە ھەم ئول ئانچە كىشىدۇركىم ئانىڭدىن ئالۇرمەن.» بىرادەرى ئەيدى: «راست ئەيدىڭ.»

بەس، بارىپ كافىرلارغە تەقابۇل بولدىلەر ئەرسە، سەفنى راست قىلدىلەر. ئۆزلەرى سەھابەلەر بىرلە ئىلگەرى تۇردىلەر؛ ئەبۇ سۇفيانىنى ئولتۇرغۇزدىلەر. ئەھلى مەككەنى كېيىن قويدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم تىۋەگە مىنىپ چۆيرۇلۇپ يۇرۇر ئەردىلەر. ھارىس بىننى ئابدۇلمۇتتەلىب ئارقەلەرىدە، ھەزرەتى ئەلى ئالدىلەرىدە، شەمشەرنى يالاڭلاپ يۇرۇر ئەردىلەر. مۇھاجىر، ئەنسارلار يىغىلىپ تۇرۇپ ئەردىلەر. مالىك لەشكەرىگە ئەيدى: «يەكبارە ھەملە قىلىڭلار!» ئول كافىرلار ئەھلى ئەيال، مال - ئەمۋالىنى ئارقاسىدا قويۇپ، بىتەمام ھەملە قىلدى ئەرسە، مۇسۇلمانلارغە شىكەست بولدى. بۇ شىكەست ھەزرەتى ئەبباسنىڭ سۆزلەرىدىن ئەردى. بۇھالدا، سەفۋاننىڭ بىرادەرى ئىسلامدىنياندى. قەسد قىلدىكىم «ھەزرەتى مۇھەممەدنى مەن ئۆلتۇرەي، تاكى ئاتامنىڭ قىساسى بولغاي.» بەس، شەمشەر تارتىپ يۇگۇردى ئەرسە، نابىينا بولدى؛ ئاندىن يانىپ، ئەھلى مەككەگە يۇزلەندى ئەرسە، يەنە كۆزى ئاچىلدى. بىلدىكىم، ھىچ نەرسە قىلغالى بولمايدۇر. كېلىپ سەفۋان بىرلە ئەبۇ سۇفيانغە ئەيدى: «ھەزرەتى مۇھەممەدنىڭ جادۇلۇقى بۇگۇن زاھىر بولدى. ئەمدى باتىل بولۇر.» سەفۋان ئەيدى: «خامۇش بولكىم، تىشىڭلار تۆكۈلسۇنكىم، باقىپ تۇرارسىزلەرمۇ! ھەركىم زەفەر تاپسە بىزگە ئۇلۇغ بولۇر. مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمنىڭ سەردارى بولغانى ياخشىدۇركىم، قۇرەيشدىندۇر ھەم سەيدزادە، ۋەگەرنە، مالىك بىننى ئەۋف ھەۋازەن پادەبانلارىدىندۇر، ئەگەر ئەرەبكە سەردار بولسە تەمامى تەھامە ۋە بادىيانى تەسەررۇف قىلۇر.»

بۇ ۋەقتدە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۆردىلەركىم، دۇشمەنلەر غالىب، غەلىبە قىلىپدۇرلەر. ھەزرەتى ئەبباسغە ئەيدىلەر: «يا ئەبباس، ئوھۇد تاغىدا لەشكەر پەراكەندە بولغاندا، سەن يىغىپ ئەردىڭ، ھالاھەم ئانداغ

قىل! » بەس، ھەزرەتى ئەبباس بەلەند ئاۋاز بىرلە قىچقىردىلەركىم: «يا، مۇھاجىر ـ ئەنسار! يا، ئول مۇسۇلمانلاركىم، سەيىيد ئەبرار بىرلە ھۇدەيبىيە كۈنى بەيئەت قىلىپ ئەردىڭلەر، سىزلەرنى چىرلايدۇر! » بەس، لەشكەرى ئىسلامدىن چىقىپ، بۆكۈپ يۈرگەنلەر ھەرتەرەفدىن يىغىلىپ كەلدى. يەكبارە ھەملە قىلىپ، لەشكەرى كۇففارنىڭ بىر تەرەفىگە شىكەست بەردىلەر. بۇ ھالدا ھەق تەئالا فەرىشتەدىن لەشكەر ئىبەردى، كافىرلارنىڭ كۆڭلىگە ھەراس قىلدى، ھەر تەرەفكە قاچىشتىلەر ئەرسە، مۇسۇلمانلار ئۆلتۈرە باشلادىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەم شەمشەر بىرلە قەتل قىلۇر ئەردىلەر. ئەيتۇر ئەردىلەر: «مەندۇرمەن پەيغەمبەرى بەرھەق، ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ ئوغلىدۇرمەن! » ھەقتەئالا! بەس كافىرلارنى ئانچە ئۆلتۈردىلەركىم، بىركىشى قىرىق ـ ئەللىكنى ئۆلتۈردى. مالىك ئۆز جەمائەسى بىرلە تۇرار ئەردى، ئاللىدا يەتمىش كىشى ئۆلدى، ئەلەمى يىقىلدى. ئوسمان بىننى ئابدۇللاھ ئاتلىغ بىر ئادەمغە ئەلەمنى ئالغالى بۇيرۇدىلەر، ئول ئەلەمنى ئالالمادى ئەرسە، بىلدىكىم، لىۋايى بەخت سەرنىگۇن بولدى. لەشكەرى تەفرىقە بولدى. بەس، ئۆز قەۋمى بىرلە قاچىپ، تايىف تەرەفىگە يۈزلەندى، (ئەيدىلەر:) ھەر قايسى ئەرەبلەر ئۆزقەبىلەسىغە بارسۇن، بىگانەدىن بىر كىشى بىزنىڭ بىرلە بارماسۇن. بەس، مالىك تايىفنىڭ قورغانىغە كىردى. ئۆزگە ئەرەبلەر ھەر تەرەف ـ باياۋانلارغە قاچتى. مۇسۇلمانلار ھەريەردە تاپىپ ئۆلتۈرۈر ئەردىلەر. رەبىئە بىننى رەفىئ ئاتلىغ بىرئادەم دۇرەيد بىننى سىممەنى كۆردىكىم تىۋەگە مىنىپدۇر، بىر ئادەم يۇتەلەپ بارۇر. رەبىئە يېتىپ، ئول ئادەمنى ئۆلتۈردى؛ تىۋەنى چۆكتۈرۈپ، دۇرەيدنىڭ گەردەنىگە بىر شەمشەر سالدى ئەرسە، تىرەسىنى مەھمىل كەستى. چۇنكى كىبلەرنىڭ تىرەسىدەك قاتىپ قالغان ئەردى. دۇرەيد ئەيدى: «سەن كىمسەن؟ » ئول ئەيدى: «مەندۇرمەن رەبىئە بىننى رەفىئ! » دۇرەيد ئەيدى: «مېنى ئۆلتۈرسەڭ ئاتاڭنى ئۆلتۈرگەندەك بولۇرسەنكىم، مەن ئانى يەتمىش مەرتەبە ئەسىرلىكدىن خەلاس قىلغاندۇرمەن. » رەبىئە يەنە شەمشەر بىرلە باشىنى كېسىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە كەلتۈردى. ئاندىن، كافىرلارنى قوغلاپ بارغان مۇسۇلمانلارغە كىشى ئىبەردىلەر. تەمامى مال غەنىمەتنى يىغدۇردىلەر. ئەسىرلەر ئالتە مىڭ ئەردى. بۇ ئەسىرلەر ئاراسىدا، بەنى

سەئىدنى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنىڭ ئىمتكەن ئانالەرىنىڭ ئۇرۇغ-تۇغقانلارى بار ئەردى؛ ئىمىلداشلەرى ئەسما بىنتە هارىس بەنى سەئىدنى بىر ئادەمگە تېگىپ چىرىككە كېلىپ ئەردى. ئانى هەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قاشلەرىغە كەلتۇردىلەر ئەرسە، تانۇمادىلەر. چۇنكى ئەللىك يىلدىن بارى بىر كۆرمەگەن ئەردىلەر. ئەسما ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن هەلىمەنىڭ قىزى ئەسمادۇرمەن» دەپ نىشانەلەر بەيان قىلدى. هەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يىغلاپ، رىدەلەرىنى سالىپ، قولىدىن تۇتۇپ، رىدەلەرىدە ئولتۇرغۇزدىلەر. ئەيدىلەر: «مېنىڭ قاشىمدا تۇرارسەنمۇ ۋە يا ئۆز قەبىلەڭغە يانارسەنمۇ؟» ئەسما ئەيدى: «يانسام.» بەس، بىر قۇل، بىر دىنەك، ئىككى-ئۈچ تىۋە-قوي بېرىپ ياندۇردىلەر.

ئاندىن، غەنىمەتنى تەقسىم قىلۇر بولدىلەر ئەرسە، خەبەر كەلدىكىم، مالىك تايىف قورغانىغە هەۋازەن، سەقىف خەلقىنى يىغىپدۇر. بەس، تەمامى مال غەنىمەتنى يىغىپ، سەئد بىننى ئەمرنى مىڭ كىشى بىرلە باقغالى قويۇپ، ئۆزلەرى لەشكەر ئالىپ، تايىفغە ياۋۇق بارىپ، بىر مەنزىلگە تۈشتىلەر. هەۋازەن، سەقىف خەلقى هۇنەيىنغە بارغان ئەردى. قورغاندا گۇمان قىلىپ، كىشى كىرگۈردىلەر ئەرسە، خەبەر ئالدىلەركىم ئۇلار شەهەرى هەۋش بارىپدۇرلەر. بەس، ئون بىركۈن تايىفنى مۇهاسىرە قىلدىلەر. ئوق، تاش ئېتىشىپ جەڭ قىلدىلەر. بەنى لەيسدىن بىر ئادەمنى بەنى هۇزەيلدىن بىر كىشى ئۆلتۈرگەن ئەردى. ئول ئادەمنى قىساسغە ئاندا ئۆلتۈردىلەر. ئول قىساس هۆكمى ئىسلامدا بۇ ئەردى. مۇسۇلمانلار تايىف قورغانىغە ياۋۇق ئەردىلەر. ئەهلى تايىف سېغىلدىن تاش ئاتىپ، مۇسۇلمانلارنى قوزغادىلەر ئەرسە، بىر باغ، دەرەختلىك ئىمارەتكە تۈشتىلەر. ئول دەرەختلەرنى كەستىلەر، ۋەيران قىلدىلەر. ئول يەر هالا مەسجىددۇركىم، ئانى مەسجىدى نەبىي ئاتارلەر. هەركۈن قورغانغە بارىپ، جەڭ قىلۇرئەردىلەر. تا هەمە باغلار ۋە ئىمارەتلەرنى ۋەيران قىلدىلەر. تاكى بىركۈن هەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم هەزرەتى ئەبۇ بەكرىغە ئەيدىلەركىم: «تۈش كۆرۈپدۇرمەنكىم، ئالدىمدا بىرجام كەلتۈرۈپ قويدىلەرئەرسە، خوروس مەسەللىك بىر قۇش كېلىپ، تۆمشۇقىنى سالدى.» هەزرەتى ئەبۇ بەكر ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ياخشى تۈش كۆرۈپدۇرلەر. مەئلۇم بولادۇركىم، بۇ قورغان بىزنىڭ

قولۇمىزدا فەتھ بولمايدۇ.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن ھەم مۇنداغ بىلۇرمەن.» بەس، سەھابەلەر بىرلە مەشۇرەت قىلدىلەر. نەۋفەل بىننى مۇئاۋىيە مۇسەللەمى ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، دۇشمەن قورغاندا ۋەھشىلەردەك مەھبۇسدۇر. ئەگەر يانىپ كەتسەك ھىچ زىيان يوقدۇر.» بەس، ئەرتەسى لەشكەرنى ئالىپ، ئىھتىيات بىرلە ياندىلەر. چۈنكى كافىرلارنىڭ باشىدىن بۆرك تۈشمەي، مۇسۇلمانلاردىن ئون ئىككى كىشى شەھىد بولۇپ ئەردى.

ئاندىن، خەزىنەگە كەلدىلەر. مال - غەنىمەتنى تەقسىم قىلغالى تۇردىلەر ئەرسە، خەبەر كەلدىكىم، ھەۋازەن، سەقىف، بەنى سەئد خەلقى كېلۇر ئەرمىش؛ مالىكقا ئەيتغان ئەرمىشكىم ئەھلى ئەيالىمىز ئەسىردۇر، ئانىڭسىز بىزنىڭ تىرىكلىكىمىز يوقدۇر، بارىپ مۇسۇلمان بولۇرمىز دەپ. بەس، دەرمەھەل بەئزەلەر ئىسلامغە مۇشەررەف بولدىلەر ۋە بەئزەلەر بولمادى، ئەيدىلەركىم: «يا رەسۇلۇللاھ، بىز فالان - فالان يەردىندۇرمىز، مۇسۇلمان بولۇپدۇرمىزكىم، ياخشىلىق قىلغايسەن، تىلەيدۇرمىزكىم بىزنىڭ كىردارىمىزغە باقىپ جەزا بەرمەگەيسەن؛ ئۆزۈڭنىڭ ياخشىلىقىغە لايىق ئىش قىلغايسەن. ساڭا لايىق ئەمەسكىم مۇسۇلمان بولغانلارنىڭ ئەھلى ئەيالىنى ئەسىر قىلغايسەن!» دەپ بىسيار نالە - زارى قىلدىلەر. بەنى سەئددىن زۇھەير بىننى سەرد ئاتلىغ بىرئادەم ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنى يۇدۇپ باقغان ئەردى. ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، بىزھەمەمىز ئېمىتكەن ئاناڭغە تۇغقاندۇرمىز. ئەگەر روم، شام پادىشاھىغە سېنىڭدەك خىزمەت قىلساق، سېنىڭدەك مەرتەبە تاپغاندا بىزلەرگە ئېھسانلار قىلۇر ئەردىلەر. سەن ھەمە خەلقدىن رەھىم دىل سەن. ساڭا لايىق ئەمەسكىم مۇنداغ قاياشلارىڭنى بىگانەلەرغە بەندە قىلغايسەن.» بۇ سۆزگە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يىغلادىلەر، ئەيدىلەركىم: «مال ئىختىيار قىلۇرسىزلەرمۇ يا ئەھلى ئەيالمۇ؟» ئەيدىلەركىم: «ئەھلى ئەيالىمىزنى تىلەرمىز.» ئەيدىلەر: «بۇ ئەسىرلەردىن ھەرنە مېنىڭ تۇغقانلارىمنىڭ نەسىبىدۇر، سىزلەرگە بەردىم. ئەرتە مۇسۇلمانلارنىڭ ھۇزۇرىدا ھەم تىلەگەيسىزلەر.» ئەرتەسى يەنە تىلەدىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «ئولكى مېنىڭ ۋە بەنى ھاشىمنىڭ نەسىبىدۇر سىزلەرگە بەردىم!» مۇسۇلمانلار ئەيدىلەر: «بىز ھەم ئۆز نەسىبەمىزنى

بەردۇك.» ئاندىن، مۇھاجىر - ئەنسارى ھەممە سەھابەئى كىبارلار ھەم بەردىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ھەركىم ئۆز ئەسىرىنى بەخشىش قىلسەلەر ئۆزىگە ئالتە قوي بېرۇرمەن. ئەگەر بەرمەسەلەر ئۆز ھەققىدۇر.» بەس، ئالتە مىڭ بالا ۋە مەزلۇملەرنى بەردىلەر. مالىكنىڭ ئەھلى ئەيالىتنى بەرمەدىلەر ئەرسە، بۇلار ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مالىك بىئەدەبلىك تولا قىلغاندىن دەرگاھىڭغە كېلەلمەدى.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «ئەيتىڭلار، كەلسۇن! ئەھلى ئەيال، مال - ئەمۋالىنى بېرۇرمەن؛ ۋە يەنە يۈز تىۋە مال غەنىمەتدىن بۇيرۇرمەن.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر، ھەزرەتى ئوسمان، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم ئەجمەئىنغە بىرەردىن كەنىزەك بېرىپ ئەردىلەر، ئۇلار ھەم ياندۇرۇپ بەردىلەر. ئاندىن يانىپ بارىپ، مالىككە ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم سۆزلەرىنى يەتكۈردىلەر. مالىك پىنھان كېلىپ، جەمال با كەماللەرىغە مۇشەررەف بولۇپ، ئىمان كەلتۈردىلەر. ئەھلى ئەيالىنى بەردىلەر؛ تايىفغە ھاكىم قىلدىلەر. ئەھلى سەقىفنى غەزات قىلماقغە ئەمر قىلدىلەر. بەس، مالىك بارىپ، تايىفداقى مۇسۇلمانلارنى يىغىپ، ئىككى ئاي جەڭ قىلىپ، ئەھلى سەقىفغە ئەزابلار قىلدى ئەرسە، بىچارە بولۇپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قاشلەرىغە كېلىپ، سۇلھ قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، غەنىمەتنى تەقسىم قىل.» ئەيدىلەركىم: «ئارى، ئانداغ قىلسۇنلەر.» ئەھلى سەقىف ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئۆزۈڭ بارغىل» دەپ، بىئەدەبانە مۇبارەك رىدەلەرىنى تۇتتىلەر ئەرسە، ئەيدىلەركىم: «ئەي خەلق، ئەگەر بۇ بايابانىنىڭ قۇملارى ئەدەدىدە چەھار پاي بولسە خۇمسكى ئۆز نەسىبەمدۇر، سىزلەرگە بەخشىش قىلدىم.»

ئاندىن كېيىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەككەدىن كەلگەن ئىككى يۈز كىشىگە غەنىمەتنى تەقسىم قىلدىلەركىم، ئول كىشىگە يۈز تىۋە بۇيرۇدىلەر. ئەبۇ سۇفيان ۋە ئوغلى مۇئاۋىيە، ھەكىم بىننى ھىزام، نەسىر بىننى ھارىس بىننى ھارىسە، ئەبۇ جەھىلنىڭ بىرادەرى ھارىس، سەفۋان، سۇھەيل بىننى ئەمەر، قەۋتەب بىننى ئابدۇلئەززى، ئوتبە بىننى ھەسسىن ئەردىلەر. تاكى ئىسلام خوب كۆرۈنگەي دەپ بۇلارغە زىيادە بۇيرۇدىلەر. ئاندىن، بىرجەمەئى قۇرەيشغە ئەللىك تىۋە بەردىلەر. ئەبباس

بىننى مەرداس سەلەمىگە ئەللىك تىۋە بەردىلەر. چۈنكى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە قەسىدە ئېيتىپ بەردى. ھەزرەتى ئەلىسىغە بۇيرۇپ ئىبەردىلەركىم «مۇنى رازى قىل.» بۇلەر ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئەمرلەرى بىرلە، بالا - بارقەسىنى بىرىپ، يەنە ئەللىك تىۋە بەردىلەر، يانۇر بولدى. ۋە يەنە مەككەدىن كەلگەنلەرنىڭ ھەرقايسىغە يۈز قوي بەردىلەر. ۋە يەنە بىر ئادەم تايىفدىن كېلۇردە، تىۋەسىنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ تىۋەلەرىگە يانداشتۇرۇپ يۈردى ئەرسە، ئۆتۈكى مۇبارەك ئاياغلەرىغە تىگىپ ئازار بەردى. رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم «يىراقراق يۈرگىل» دەپ بىر قامچى سوقۇپ ئەردىلەر، ئول ئادەمگە تەقسىمدىن زىيادە يۈز قوي بەردىلەر. بەس، تەقسىم تەمام بولدى. قۇرەيش پىيادەلەرىدىن ھەركىمگە قىرىق تىۋە، قىرىق قوي بەردىلەر. بۇ تەقسىمدىن ئەنسارىلارنىڭ كۆڭلى ئاغرىپ، لەشكەردىن ئايرىلىپ بىر تامىغە تۈشتىلەر. بەنى تەمىمدىن بىر ئادەم كېلىپ ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئەدل قىلغىل.» ئەيدىلەر: «ئەگەر مەن ئەدل قىلماسام كىم قىلۇر.» ئەيدى: «بۇ تەقسىمدە بەئزىگە يۈزنى، ئۇننى بەردىڭ ۋە بەئزىنى مەھرۇم قىلدىڭ.» ھەزرەتى ئۆمەر ئول ئادەمنى ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدىلەر ئەرسە، رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئۆمەر، قويغىل! بۇ ئول تايىفەدۇركىم، مەندىن كېيىن خۇرۇج قىلۇرلەر؛ پادشاھلار، ئۆمەرالار سۆزلەرىنى تۇتماسلەر؛ ئوق يادىن چىققاندەك بىتەگەننى دىندىن چىقاردىلەر. ئۇلارنى خەۋارىج ئاتارلەر. ئاندىن، سەئد بىننى ئىبادە كېلىپ ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ھەمە ئەنسارلار مەدىنەگە يانماقچى ئىختىيار قىلىپدۇرلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتىپدۇرلەركىم: «نە بائىسدۇر؟» ئەيدى: «ئۇلار ئەيتۇرلەر: ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەمدىيارلەرىنى تاپىپ، بىزدىن يۈز ئۆيرۈدىلەر. ئول كۈنكى، مەككەدىن چىقتىلەر، بىز مەدىنەگە بارىپ بەيئەت بولۇپ كەلدۇك؛ تەن - جانىمىز، پۇل - مالىمىزنى فىدا قىلدۇق. بۇگۈن ھەمە ئىنئام - ئىھسانىنى ئۇلارغە قىلدىلەر، بىزنى مەھرۇم ۋە بىنەسىب قىلدىلەر. ھۇنەين كۈنى ئەبباس بىننى ئابدۇلمۇتتەلىب، ئەبۇ سۇفيان، سەفۋان ۋە سۇھەيلدىن ئۆزگەلەرنى چىرلامادىلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا سەئد، مۇنداغ دىدىلەرمۇ؟» ئەيدىلەر: «ئارى، يا

رەسۇلۇللاھ!» ئەيدىلەر: «ۋەللاھى، ئەگەر مۇنداغ دىيىشلەرىنى بىلسەم ئەردى، شۇنداغ بىرۇر ئەردىم. لېكىن ئۇلارنىڭ كۆڭۈللەرىدە دىن ئىمان قەۋى ۋە مەھكەم، دۇنيانىڭ مۇھەببەتى زەئىف ۋە كەم گۇمان قىلىپدۇرمەن!» بەس، سەئد بىننى ئىبادە بىرلە ئەنسارىلەرنىڭ قاشىغە باردىلەر، تەمامى ئەنسارىلەر جەمئ بولدىلەرئەرسە، ئەيدىلەر: «ئەي مۇسۇلمانلار بىلىڭلاركىم، مەن سىزلەرنى ئۆزۈمدەك بىلۇرمەن، ئەھلى مەككەنى بىگانە كۆرەرمەن. سىزلەرنىڭ ئىمان - ئىسلامىڭلاردىن ئەمىندۇرمەن. ئول كۈنى سىزلەرگە كەلدىم، ھەق تەئالا مېنىڭ بىرلە سىزلەرگە ھىدايەت بەردى؛ مېنىڭ سىزلەرنىڭ ۋاستەڭلار بىرلە بۆبەلادىن ئەمىن قىلدى. مەن ئول پەيغەمبەردۇرمەنكىم ئۆز قەۋمۇم بىزار بولغاندا سىزلەر ئىمان كەلتۇرۇدۇڭلار؛ ئۇلار قوغلاغاندا سىزلەر چىرلادىڭلار. ئۆز دىيارىمدىن تەنھا ۋە تەڭدەست كەلدىم ئەرسە، ھەمە جاندىل بىرلە مەدەد - ياۋەر بولۇپ، جان فىدا قىلدىڭلار. مەن بۇ ئىشنى ئول جەھەتدىن قىلدىمكى، ئۇلارنىڭ كۆڭۈللەرىدە دىن ئىسلام زەئىف ۋە سۇستدۇر. بۇ دۇنيالىق بىرلە دىنى ئىسلام بىناسىنى كۆڭۈللەرى ئۇرزەسىدە مەھكەم قىلغايمەن. بىلمەدىڭكى بۇ دۇنيا جىرگىنتىدىن كۆڭۈللەر ئاينەسىگە غۇبار يەتكەي. ئەي، گۇرۇھ ئەنسارى! بىلىڭلار، ھەركىم بۇ غەزاتدىن ئۆيگە قوي - تۆۋە ئالىپ بارۇرسىزلەر؟! خۇداي تەئالانىڭ پەيغەمبەرىنى ئالىپ بارماقنى ئىختىيار قىلىڭلار! ۋەللاھكى، ئەگەر تەمامى ئالەم بۇ يولغە كىرسەلەر مەن ئەنسارىلەر بىرلەدۇرمەن.!» بەس، تەمامى ئەنسارىلەر يىغلادىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قوللەرىنى كۆتەرىپ، كۆزلەرىنى كۆككە تىكىپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردەگارا! ھەمە ئەنسارىلەرنى ۋە ئەۋلادلەرىنى مەغفىرەت قىل، كۆڭۈللەرىنى شاد - مەسرۇر قىل!»

بەس، زۇلقەئدەدىن بەش كۈن قالىپ ئەردى، شۇندىن ئىھرام باغلاپ مەككەگە باردىلەر؛ تەۋافنى تەمام قىلىپ، ئىتاب بىننى ئۇسەيدنى مەككەگە ئەمىر قىلىپ، ھەزرەتى مۇئاز بىننى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى دىنى ئايىن تەئلىم بەرگەلى تەئىن قىلىپ، ئەنسارىلەر بىرلە زۇلھەججەدە مەدىنەگە ياندىلەر. مۇسۇلمانلار ئىتاب بىننى ئۇسەيد بىرلە ھەج ئەدا قىلدىلەر.

ئول يىل، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئازادگەردەلەرى ئەبۇ

رافىئ خۇش خەبەر كەلتۈردىكىم، مارىيەدىن ھەزرەتى ئىبراھىم ۋۇجۇدغە كەلدىلەر. بۇ ھىجرەتدىن سەككىزىنچى يىلى ئەردى. توققۇزىنچى يىلى ھەر قەبىلەدىن ئەرەبلەر كېلىپ، ئىسلامغە مۇشەررەف بولدى. بەنى ئەسەددىن كېلىپ ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ئۆزۈمىزچە ئىمان كەلتۈردۇك، بىزگە نەماز بۇيرۇپ، زەكات تەئىن قىلغايسەن.» بۇلار بارەسىدە ئايەت نازىل بولدىكىم، مەزمۇنى بۇ ئەردى: ئەي مۇھەممەد، ئۇلار مۇسۇلمان بولغانلەرىنى ساڭا مىننەت قىلۇرلەر، سەن ئەيغىلكىم، ئىسلامىڭلارنى مىننەت قىلماڭلار؛ مىننەت خۇدانىڭدۇركىم سىزلەرگە ھىدايەت بەردى.

ئول يىلى رەجەب ئايى، ئۇرزۋە بىننى مەسئۇد تائىفە قەۋمىغە سەردار ئەردى؛ كېلىپ ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، تائىف ۋە سەقىف كافىرلارىنى ئىمانغە تەكلىف قىلۇرمەن.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: سېنى ئۆلتۈرۈرلەر. بەس، ئۇرزۋە تائىفغە كەلدىلەر؛ ئۇلار ئۇرزۋەنىڭ مۇسۇلمان بولغانىنى ئاڭلاماغان ئەردىلەر؛ دەرۋازە ئاچتىلەر ئەرسە، ئۇرزۋە تاشقارى تۇرۇپ ئىمانغە تەكلىف قىلدى ئەرسە، قورغان ئىچىدىن بىر ئوق چىقىپ تەگدى، ئۆلدى. تائىف بىرلە بەنى سەقىف ھەم بۇ يىل مۇسۇلمان بولدىلەر. ۋاقىئە ئانداغ ئەردىكىم، مالىك بىننى ئەۋف كېلىپ، قورغاننى مۇھاسىرە قىلىپ، خەلقنى بىسيار تەڭ قىلدى. تاشقارى قالغانلار ھەممە مۇسۇلمان بولدىلەر. ئاخىر ئەھلى تائىف ئەيدىلەر: بىز تاكى بۇ قورغاندا ياتارمىز، ھەمە ئەرەبلەر تەمامى قەۋم مۇسۇلمان بولۇپدۇر، ئەمدى مۇخالىف بولماق ئىمكانى يوقدۇر. بەس، ئەمىرلەرىگە ئەيدىلەر: «سەن بارىپ ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم بىرلە سۇلھ قىل، تاكى مۇسۇلمان بولغايمىز.» ئول ئەيدى: «مەن يالغۇز بارماسمەن، يانىپ كەلسەم ئۇرزۋەگە ئوخشا ئۆلتۈرۈرسىزلەر.» بەس، ئۇلۇغلاردىن بەش كىشى ھەمراھ بولدىلەر. ماھى رەمەزان ئەردى، مەدىنەگە كەلدىلەر، مۇغەيرەنىڭ ئۆيىگە تۈشتىلەر. ئول ھەم بەنى سەقىفدىن ئەردىلەر. بەس، مۇغەيرە ئۇلارنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ خىزمەتلەرىگە ئالىپ كەلدىلەر. خالىد بىننى ۋەلىد ئولتۇرۇپ ئەردىلەر، ئۇلارغە دوست ئەردىلەر. بەس، سۇلھ تەلەب قىلدىلەر. بۇ شەرت بىرلەكىم، لاتنىڭ ئۆيىنى بۇزماغايلەر، ئول لات تاشدىن ئەتكەن بۇت ئەردىكىم، خاس ئەھلى تائىفنىڭ ئەردى؛ ۋە يەنە بىر شەرت ئولكىم،

نەماز بۇيرۇماغايلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ھەردىنكى ئانىڭدا نەماز يوقدۇر ياخشىلىق يوقدۇر.» بۇتخانە بولماق كىبەرلەرنىڭ دىنى ئەردى. ئۇلار ئەيدى: «ئانداغ بولسە بۇتلارنى ئۇزۇمىز سىندۇرغايمىز.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مەن ھەم كىشى قوشارمەن، تاكى بۇتلارنى سىندۇرغايسىزلەر» دەپ سۇلھنامە بەردىلەر ئەرسە، بارىپ بۇتلارنى سىندۇردىلەر ۋە مۇسۇلمان بولدىلەر.

دەستان
زىكرى غەزۋەئى تەبۇك

خەبەردە كېلىپدۇركىم، ئاندىن غەزۋەئى تەبۇكغە بارۇر بولدىلەر ئەرسە، مۇسۇلمانلارغە ئەيدىلەر: زەردارلار فۇقەرالارغە نەفەقە ۋە ئۇلاغ بىرلە يار بەرسۇنلەر. بەس، ھەركىم ئۇز ھالىغە باقىپ، بىرەر نەرسە بېرىپ يار بېرىشتىلەر. ھەزرەتى ئوسمان ھەممەدىن زىيادە خەير ئىھسان قىلدىلەر. بەس، ھەمە خەلق — تەۋانا - زەئىف، ژەزىئ - شەرىف، ئاغرىغ ۋە نەھىف، جۇۋان - پىر، تەۋانگەر ۔ فەقىر يەكسان چىقتىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم لەشكەرنى سەرھىساب باردىلەر. بەنى غەتەفاندىن نەچەند كىشى كېلىپ ئۇزرە ئەيتىپ، بارماسلىقغە ئىجازە تىلەدىلەر، رۇخسەت تىلەدىلەر ئەرسە، ئايەت نازىل بولدىكىم، مەزمۇنــــى بۇدۇر: «ئۇزرە ئەيتغانلەرغە رۇخسەت بەرمەگەي ئەردىڭ، تاكى مۇئمىن ۋە مۇنافىــــق مەئلۇم بولۇر ئەردىلەر.» ئاندىن، ئابدۇللاھ ئەببى جەمىئ مۇنافىقلار بىرلە كېلىپ، ئاند ئىچتىكىم: قۇدرەت تاپساق بارۇر ئەردۇك، دەپ. بۇلارنىڭ يالغان ئاند ئىچكەنىگە ھەم ئايەت نازىل بولدى.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم لەشكەرلەرنى ئالىپ بىــــر مەنزىلگە تۇشتىلەر ئەرسە، ئابدۇللاھ ئەببى مۇنافىقلار بىــرلە ياندىلەر. مۇسۇلمانلاردىن ئۇچ كىشى بىئۇزرە ياندىلەر: بىرى: كەئب بىننى مالىك ۋە يەنە مىرارە بىننى رەبىئ، ھىلال بىننى ئۇمەييە. ئاندىن كېيىن، زەئىفلەر، ئاغرىقلار ۋە فەقىرلارنىڭ يانماقىغە ئايەت نازىل بولدى ئەرسە، ھەزرەتى ئەلىغە

ئەيدىلەر: «سەن بۇ زەئىپ، بۇ بىچارەلەرنى ئالىپ يانغىل؛ مەدىنەدە مېنىڭ ئەھلى ئەيالىمغە نىگاھبان بولغىل.» بەس، ھەزرەتى ئەلى ئۇلارنى ئالىپ ياندىلەر. مۇنافىقلار ئەيدى: «ھەزرەتى مۇھەممەد ئەلەيھىس. ئەلىنى كافىرلار ئۆلتۈرۈر دەپ، ئۆز ئورنىدا قويۇپدۇر.» بەس، ھەزرەتى ئەلى سىلاھ - ياراغ ئالىپ ياندىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مۇنافىقلار يالغان ئەيتۇرلەر، مەن ئۆز ئورنۇمدا سېنى خانىمانىمغە قويدۇم. سەن ماڭا ھەزرەت موسا ئەلەيھىس. غە ھارۇننىڭ ئورنىدادۇرسەن.» بەس، ھەزرەتى ئەلى ياندىلەر.

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەدىنەگە سۇبائ بىننى ئۇزۇۋە ئۇفارنى ئەمىر قىلدىلەر. ئاندىن، يەنە بىر مەنزىلگە باردىلەر. مۇسۇلماندىن جەيسەمە ئاتلىغ بىر ئادەم قالىپ ئەردى. ئۇچۇنچى كۈنى تۈش ۋەقتى ھەۋا گەرم ئەردى. باغىغە باردى. ئىككى كۆجى بار ئەردى. باغىغە سۇ سېپىپ ئاراستە قىلىپ ئەردى. بارىپ ئولتۇردى ئەرسە، كۆڭلىگە يەتتىكىم: مەن مۇنداغ ئاسايىشدە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئانداغ قىزىغ ئافتاب - تابىشدە، بۇ نېچۈك مۇرۇۋۋەتدۇر؟! دەپ، دەرھال ئارقەلەرىدىن باردى. ئاڭا ياخشى دۇئا قىلدىلەر. ئاندىن، يەنە بىر مەنزىلگە بارىپ تۈشتىلەر. نەچەند مۇنافىقلار ھەمراھ ئەردى، ئەيدى: «مۇندا مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم ھەمراھلەرى بىرلە ھىلاك بولۇركىم، سۇ يوقدۇر.» بەس، ھەق تەئالا يامغۇر ئىبەردى، ئانچە ياغدىكىم ھەمە سىيراب بولدىلەر. ئاندىن، يەنە بىرمەنزىلگە بارىپ تۈشتىلەر. تىۋەلەرىنى يايلاغقە قويدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ تىۋەلەرى يىتتى، ئىزدەپ تاپمادىلەر. مۇنافىقلار ئەيدى: ئەگەر مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم پەيغەمبەر بولسە تىۋەسىنى بىلۈر ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مۇنافىقلار مۇنداغ دەيدۇر، مەن خۇداي تەئالا بىلدۇرمەگۈنچ ھىچ نەرسەنى بىلمەسمەن؛ ئەمدى، بىلۈرمەنكىم تىۋەم پالانى باياباندا، بويداسى پالانى باياباندا دەرەختغە چىرماشىپدۇر.» سەھابەلەر ئاندا بارىپ ئالىپ كەلدىلەر. ئەبۇ زەر غىفارى مەدىنەدە قالىپ ئەردىلەر. «ئەبۇ زەرنى خۇدا يەتكۈرۈر» دىدىلەر ئەرسە، پىيادە ئاندا يېتىپ كەلدىلەر. بىر تايىفە مۇنافىقلار ئەيدى: «پادشاھى رومنى ئەرەبلەردەك گۇمان قىلۇرلەر، ئۇلار ئانداغ ئەمەسدۇر.» ھەق تەئالا بۇ سۆزلەرىدىن ھەزرەتى پەيغەمبەر

سەل-ئەل-لەمنى ئاگاھ قىلدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «بۇ سۆزۈڭلەرگە تانماغايسىزلەر!» مۇنافىقلار ئەيدى: «بىز يانىپ كېتەرمىز.»

ئاندىن، يۈرۈپ تەبۇككە يەتتىلەر، ئۇلۇغ شەھەر ئەردى، خەلقى ھەمە تەرسا ئەردىلەر. رۇمدىن تېخى لەشكەر كەلمەگەن ئەردى. پادشاھى ئۇزۇۋە بىننى رۇبدە ئەردى. ئۇلارنىڭ چەھارپاي ماللارى بىسيار ئەردى. تېخى رۇمنىڭ لەشكەرى كەلمەگەن ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كەلدىلەرئەرسە، بۇلار جىزىيە قەبۇل قىلدىلەر. بۇ سۇلھ بىرلە تۇرۇپ، دەۋمە ئاتلىغ بىر قورغان بارئەردى، ئانىڭا ئەرەبدىن كەيد بىننى ئابدۇلمۇلك ئاتلىغ بىر ئادەم پادىشاھ ئەردى. خالىد بىننى ۋەلىدنى ئاندا بۇيرۇدىلەر. ئەيدىلەر: «ئۇلار شىكارىدۇر، شىكارگاھدا تاپارسەن.» بەس، خالىد كېچە ماھتابدا يېتىپ باردىلەر. دەرۋازە ئەتىكلىك ئەردى. قورغاننى بىر چۆيرۈلۈپ، ھىچ ئىلاج تاپماي، بىر يەردە ئولتۇرۇپ ئەردىلەر. نەچەند كىيىكلەر قورغاننىڭ ئاللىدىن ئۆتتى. بالالارىدىن نەچەند كىشىنى تىۋەگە مىندۇرۇپ چىقاردى. خالىد ئۆگزەدە ئويغاق ئەردىلەر. ئۇلار شىكارنى قوغلاپ يۈردى ئەرسە، ھەزرەتى خالىد تۇتۇپ ئالىپ كەلدىلەر. بەس، ئۇلار ھەم جىزىيە قەبۇل قىلدىلەر.

بەس، يانىپ ئەۋۋەلقى مەنزىلگە يەتتىلەر. ئىككى كىشىنى سۇ تارتىپ تۇرغالى بۇيرۇدىلەر. ئابدۇللاھ ئۇبەي ئاندا ئەردى. بەس، مۇنافىقلار بۇلارنىڭ تاغدىن تۇشۇپ كەلگەنلەرىنى كۆرۈپ، سۇنى تەمام تارتىپ ئالىپ ياشۇردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كېلىپ مۇبارەك قوللەرىنى قۇدۇغقە سالدىلەرئەرسە، ئانچە سۇ چىقتىكىم، تەمامى لەشكەر سىيراب بولدىلەر. بەس، مەدىنەگە يەتتىلەر. مۇنافىقلار يىغىلىپ مۇخداشغالى بىر مەسجىد ئېتىپ ئەردى. ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئاغرىغ - زەئىف، پىر - نەھىفلەرىمىز قاراڭغۇ كېچە يا بوران - يامغۇردا ئۇلۇغ مەسجىدكە بارالماس دەپ، بىر مەسجىد ئېتىپ ئەردۇك. ئەگەر ئاندا ئىككى رەكئەت نەماز ئۆتەسەڭ مۇبارەك قەدەمىڭنىڭ بەركەتىدىن بەرقەرار بولغاي ئەردۇك.» بەس، دەرھال ھەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم، مەزمۇنى بۇ ئەردى: «ئول مۇنافىقلار مەسجىد بىنا قىلدى كۇفر تۇغيان بىنا قىلماق ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئاراسىغە جۇدالىق - تەفرىقە سالماق، خۇدا ۋە رەسۇل بىرلە جەڭ قىلماق، جەڭ قىلادۇرغانلارغە

كۆز تۇتۇپ تۇرماق ئۈچۈن؛ ئەگەر ئۆزۈڭ ياخشىلىقنى خاھلاساڭ خىلاپ قىلغايسەن.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نەچچەند سەھابەلەرنى بۇيرۇپ، ئول مەسجىدنى ۋەيران قىلدۇرۇپ، ياغاچلارنى ئوتقە كۆيدۈردىلەر.

ئاندىن، ئول ئۈچ كىشىكىـــم بىـــئۆزرە يانـــىپ ئەردى، ئۇلار كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەرغە ئەيدىلەر: «بۇ ئۈچ كىشى بىرلە سۆزلەشمەڭلار.» بەس، ئۇلار ھەيران ۋە سەراسىمە بولۇپ، قىرىق كېچە - كۈندۈز نالە - زارى، تەزەررۇئ قىلدى ئەرسە، تەۋبەلەرى قەبۇل بولدى. ئاندىن كېيىن، چىرلاتىپ كېلىپ گۇناھلارىنى ئۆتتىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەدىنەگە شەۋۋال ئايىدا كەلدىلەر، بەئزەلەر رەجەب ئايىدا ئەردى دەپدۇرلەر.

دەستان
ھەزرەتى ئەلىنى بەنى تەيگە ئىبەرگەنلەرىنىڭ زىكرى

ئەلقىسسە، كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ئەھلى تايىف بىرلە سۈلھ قىلغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەلىنى بەنى تەيگە بۇيرۇدىلەر. ھاتەم ئۆلۈپ ئوغلى ئەدىگە قالغان ئەردى. ئول قورقۇپ، تىۋەلەرنى تاپلاپ شامغە بارماقغە قەسد قىلۇر ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئەلى لەشكەر بىرلە بەنى تەيگە يۈردىلەر ئەرسە، ئەدى خەبەر ئالىپ، بالا - بارقاسىنى تىۋەلەرگە مىندۈرۈپ، شامغە قاچىپ كەتتى. بىرئاقىل، خىرەدمەند، دانىش پىسەند ھەمشىرەسى بار ئەردى؛ خەلق ئانى سەردار قىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتىپ ئەردىلەر: «ھاتەمنىڭ ئوغلى ئەدىنى ئالىپ كەلگىل. ئول مەرد - سەخى، جۇۋانمەرددۇر، خۇداي تەئالا ئاڭا ئىمان نەسىب قىلۇر.» بەس، ھەزرەتى ئەلى ئەدىنى تاپماي، ھەمشىرەسىنى ئەسىر قىلىپ، بۇتخانەلەرنى بۇزۇپ، بۇتلارنى سىندۇرۇپ، بىر بۇتخانەدە تاشدىن ئەتكەن بىر بۇت بار ئەردىكىم، ھاتەم ئاڭا تاپىنۇر ئەردى؛ ئاندىن ئىككى شەمشەر تاپتىلەر، سوردىلەر: «بۇ شەمشەر كىمنىڭدۇر؟» ئۇلار ئەيدى: «بۇ

شەمشەر ئەرەبدە مەشھۇردۇر، بىرىنى «بەيزا»، يەنە بىرىنى «سەجرا» ئاتارلەر؛ ھارىس بىننى شەمشىرىنىڭ ئەردى. ئول ئۆلەردە ھاتەمگە ۋەسىيەت قىلغان ئەردىكىم، بۇ شەمشەرلەرنى بۇ بۇتخانەدە قويۇڭلار، ھەرقاچان سىزلەرگە ياغى كەلسە، ئاندا ئىشلەتكەيسىزلەر.» بەس، ھەزرەتى ئەلى شەمشەرلەرنى، ھاتەمنىڭ قىزىنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە ئالىپ كەلدىلەر. ھاتەمنىڭ قىزى مەسجىدنىڭ ئالدىدا خىيمە تىكىپ تۈشتى. ئاتاسىنىڭ ھۆرمەتىدىن ئانى بەندە قىلمادىلەر. نەچەند ۋەقت تۇردى. بىر كۈنى، رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم مەسجىدكە بارۇر ئەردىلەر. ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن ئەرەبلەردىن بىرىنىڭ قىزى، زەئىف مەزلۇمدۇرمەن. ماڭا فەزل ئىھسانىڭ بىسياردۇر. ئەمدى، بىرادەرىمنىڭ قاشىغە ياندۇرساڭ.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «بىرادەرىڭنىڭ قاشىدا نە قىلۇرسەنكىم، ئول خۇدا ۋە رەسۇلدىن قاچىپدۇر.» ئەرتەسى رۇخسەت تىلەدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «شىتاب قىلماغىل، ھەمراھ تاپغىل.» بەس، نەچەند كۈن سەبر قىلدى. تا بىر كۈنى نەچەند مەزلۇملەر مەدىنەگە كەلدى. ھاتەمنىڭ قىزى بارئىمىش دەپ ئىشىتكەن ئەردى، كۆرگەلى كەلدى ئەرسە، ئۇلارغە ئەيدى: «ئەگەر يانساڭلار مېنى ھەمراھ قىلغايسىزلەر.» ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ئەيدى: «ھەمراھ تاپتىم.» بەس، ئاڭا سەرۇپا، تىۋە بېرىپ، شامغە ياندۇردىلەر. بەس، شامغە يەتتى ئەرسە، بىرادەرى ئالدىغە چىقتىلەر. ئاڭا ئەيدى: «سەن بالا - بارقاڭنى ئالىپ يولغە كىردىڭ، مېنى بەندەلىكككە قويۇپ كەتتىڭ!» بەس، ئەدى ئۆزرەلەر ئەيتىپ ئەيدى: «ئول كىشىنى نېچۈك كۆردۈڭ ۋە ماڭا نە تەدبىر تاپتىڭ؟» ئەيدى: «مەسلەھەت ئولكىم، دەرھال ئۆزۈڭنى ئول كىشىنىڭ دەرگاھىغە يەتكۈرگەيسەن.» بەس، ئەدى تىۋەسىگە مىنىپ مەدىنەگە كەلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەر بىرلە مەسجىددە ئولتۇرۇر ئەردىلەر. يىراقدىن تۇرۇپ سەلام دىدى. ئەيدىلەر: «سەن كىمدۇرسەن؟» ئەيدى: «مەن ھاتەمنىڭ ئوغلى ئەدىدۇرمەن.» بەس، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم قوپۇپ، ئانچە تەۋەززۇئ قىلدىلەركىم، ھېچ كىشىگە ئانداغ تەۋەززۇئ قىلماغان ئەردىلەر. قولىدىن تۇتۇپ، ئۆيگە ئالىپ يۈردىلەر. يولدا بىر مەزلۇم ھاجەتكە ئولتۇرۇپ ئەردى، توختاپ تۇردىلەر، ھاجەتىنى رەۋا قىلدىلەر. ئەدى

كۆڭلىدە ئەيدى: «بۇ پەيغەمبەردۇر. ئەگەر پادىشاھ بولسە مۇنداغ تەۋەززۇئ قىلماسلەر.» بەس، ئۆيگە ئالىپ كىردىلەر، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ تىپرەدىن تۆشەكلەرى بارئەردى، ئانى سالدىلەر. ئەدى ئەيدى: «بۇ پادىشاھ ئەمەسدۇر.» بەس، ئەيدىلەر: «ئەي، ئەدى! ئانچەكى بۇ ئالەمنىڭ ياخشىلىقىدۇر ھەق تەئالا ساڭا بىرىپدۇر. ئاتاڭنىڭ ياخشىلىقىنىڭ ئىۋازەسىدۇر، جەھاننىڭ ئۇلۇغلۇقى ئەندازەسى ئەرەبنى ئالىپدۇر. ساڭا نە زىياندۇركىم بىرئىش قىلساڭ خۇداي تەئالا ئاخىرەتنىڭ ياخشىلىقىنى ھەم بىرۇر.» ئەدى خامۇش ئولتۇردى ئەرسە، ئەيدىلەر: «سەن بۇ دىنغە ئول ۋەجھەدىن رىغبەت قىلماسسەن؛ مۇسۇلمانلار ئاز، دۇشمەن تولادۇر، مۇناڭ ئۇلۇغلۇقى كەمدۇر. ئول خۇدايىكى مىنى ياراتىپدۇر. بۇ دىن ئانچە غالىب بولۇركىم، تەمامى مەشرىق ۋە مەغرىبنى ئالۇر؛ ھەمەئى جەھان خەلقى بۇ ئۆيىنى تەۋاف قىلغالى كىلۇر. خۇداي تەئالا مۇسۇلمانلارغە بىھىساب ۋە بىئەندازە مال بىرۇر.» ئاندىن، ئىمان ئەرز قىلدىلەر ئەرسە مۇسۇلمان بولدى. نەچەند روزكار مەدىنەدە بولدى. ئاندىن، قەبىلەسىغە ياندى. تەمامى قەبىلە خەلقى مۇسۇلمان بولدى. بۇ خەبەر ئەرەبدە پۇر بولدىكىم، ئەدى بىننى ھاتەم مۇسۇلمان بولۇپدۇر.

بەس، ھەمە ئەرەبلەر ئەيدىلەر: «ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم ئەمدى ئۇلۇغ بولدىلەر!» قالغان قۇرەيشلەر ھەم مۇسۇلمان بولدى. ئونونچى يىلى ھەمە ھىجاز، يەمەن مۇسۇلمان بولدى. ھەردىيارغە زەكات ئالغالى ئامىل بۇيرۇدىلەر. ئاندىن كىيىن غەزاتغە باردىلەر.

ئەرەبنىڭ قەبىلەلەردىن كەلگەن ۋەفد زىكرى

كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ئول ۋەفدكىم، ئەرەب ئۆزرخاھ كەلدى، بەنى تەممدىن ئەردى. ۋاقىئە ئانداغ ئەردىكىم، ئەدى بىننى ھاتەم ياندى ئەرسە، بەنى تەمىم سەردارلارىدىن ئۇتارىد بىننى ھەرىس، رەقا بىننى بۇدەيل، ئۇمەر بىننى ھەشىم، ئەفزەئ بىننى جابىر، ئۇنيە بىننى ھەسسىن بۇ يەتتە كىشى

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قاشلىرىغە كەلدىلەر. ئەفەرەئ فەتھى مەككە ۋە جەڭگى ھۇنەيندە لەشكەر بىرلە كەلگەن ئەردى، لېكىن كافىر ئەردى. ئاڭا مال غەنىمەتدىن بىسيار ئەمۋال بەرگەن ئەردىڭلەر. بەس، ھەمە بەنى تەمىمدىن ھەمەلەر مۇسۇلمان بولدىلەر.

ۋە يەنە كەلتۇرۇپدۇرلەر، ھىجرەتدىن تۆرتىنچى يىلى بەنى نەزىر خەلقى كەلدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھوجرەدە ئەردىلەر. «يا مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم بۇيان چىقغىل!» دەپ قىچقىردى ئەرسە، چىقتىلەر. ئۇلارنىڭ بارەسىدە ئايەت ئىنبەردى، مەزمۇنى بۇكىم: «ئول تايىفەلەر ھوجرەنىڭ تاشىدىن سېنى قىچقىردىلەر، ئۇلار ئەكسەرى ناداندۇرلەر.» بەس، ئەيدىلەر: «يا مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم بىزگە فەخرە كۆرسەتكىل، بىز ھەم كۆرسەتۇرمىز. ئەگەر ئۇلۇغ بولساڭ ساڭا تابىئ بولۇرمىز.» ئەرەبدە ئانداغ رەسم ئەردىكىم، ئىككى قەبىلەنىڭ خەلقى يىغىلىپ، ئىككى كىشى بىر تەرەفدىن فەساھەت ۋە بەلاغەت بىرلە خۇتبە ۋە شېئىرلار ئوقۇر ئەردىلەر؛ قايسى تەرەفدىن فەساھەت ۋە بەلاغەتدە زىيادە بولسە، ئانى ئەفزەل كۆرەر ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىنەھايەت فەسىھ ۋە بەلىغ شېئىرلارنى ئوقۇدىلەر ئەرسە، تەھسىن - ئافەرىنلەر قىلىپ، مۇلزەم بولۇپ، مۇسۇلمان بولدىلەر. ئۇلارغە سەروپاي بېرىپ ياندۇردىلەر.

بۇ يىل ئابدۇللاھ بىننى ئۇبەي دەۋزەخقە كەتتى. ئوغلى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنى نەمازغە ئەيدىكىم: «بىر پىرى تەمىز ئۆلۈپدۇر، ئانىڭ نەمازىنى ئۆتەسەڭ. شايەد، ھەق تەئالا مەغفىرەت قىلغاي.» دەرھال ئايەت كەلدىكىم، مەزمۇنى بۇ ئەردى: «مۇنافىقلاردىن ھېچ بىرىگە نەماز ئۆتەمەگىل، قەبرىدە ھەم تۇرماغىل؛ ھەرئايىنە ئۇلار خۇدا ۋە رەسۇلغە كافىردۇرلەر.»

بۇ يىل ماھى رەجەبدە نېجاشى ئالەمدىن كەتتى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئاگاھ بولۇپ، سەھابەلەر بىرلە مەدىنەدە نەمازىنى ئۆتەدىلەر. زۇلقەئدە ئايىدا خەبەر كەلدىكىم، ئەرەبدىن كافىرلار ھەجگە كېلىپ، بىزنىڭ ئارامىزدا ئەھدىمىز بار دېدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كافىرلار ھەج قىلماقىنى گىرىھ كۆرەر ئەردىلەر. بەس، «سۆرەئى بەرائەت» نازىل بولدى مەزمۇنى ئانداغكىم: ھەر كىشىنىڭ ئەھدى بولسە، رەجەب، زۇلقەئدە، زۇلھەججە، مۇھەررەم بۇ تۆرت ئايدا ئەھدىنى سىندۇرغىل ۋە ئەيغىلكىم:

كافىرلاردىن خۇدا ۋە رەسۇل بىزاردۇر. مۇندىن كېيىن ئەھد سۇلھ قىلماغىل؛ يا مۇسۇلمان بولسۇن يا ئۆلتۈرگىل. ۋە يەنە فەرمان كەلدىكىم: ھەج كۈنلەرى ھەمە كافىرلار مەككەگە يىغىلۇر، ئۇلارنى ئاگاھ قىلكىم، ئۇلارنىڭ ئەھدىدىن بىزاردۇر. ۋە يەنە ئەمر بولدىكىم: ھەج ئايلارىدىن كېيىن كافىرلارنى ھەريەردە تاپساڭلار ئۆلتۈرۈڭلار. ۋە يەنە يارلىغ كەلدىكىم: ئەي مۆئمىنلەر! كافىرلار نىجىسدۇر، چىركىندۇرلەر. بۇ تۆرت ئايدىن كېيىن مەسجىدى ھەرامغە ياۋۇتماڭلار! بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى جەمىئ سەھابەلەر بىرلە بۇيرۇدىلەركىم: كافىرلار ھەج قىلماسدا بارىپ خەبەر قىلغايلاركىم، كافىرلار مەككەگە كىرمەگەيلەر! سەككىزىنچى يىلدا كافىرلار مۆئمىنلەر بىرلە ئىلەشىپ ھەج قىلۇر ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم «سۆرەئى بەرائەت» دىن ئۈچ ئايەت تەئلىم بەردىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «خەلق ئەرەفاتغە يىغىلسە بۇ ئايەتلەرنى ئوقۇپ، ئۇلارنى خۇداي تەئالانىڭ ئەمرىدىن ئاگاھ قىلكىم، مۇندىن كېيىن ھىچ كافىر مەككەگە كىرمەسۇنلەر.»

بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق مەككەگە يۈردىلەر. ئەرتەسى، ھەزرەتى ئەلىنى ئىبەردىلەركىم: «ئول ئايەتلەرنى سەن ئوقۇغىل.» بەس، ھەزرەتى ئەلى باردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق يانىپ كېلىپ ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، مەندىن بىر گۇناھ ئۆتتىمۇ بىر ئايەت نازىل بولدىمۇ؟» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ھىچ ئىش ۋاقىئ بولمادى، لېكىن خۇداي تەئالانىڭ ئەمرىنى بەنى ھاشىمدىن ئۆزگە كىشى يەتكۈرمەگەي دەپ سىنى ياندۇردۇم. سەن ھەم بارغىل. ئايەتلەرنى ئەلىغە ئوقۇتغىل، ئۆزۈڭ ھاجىلارغە ئەمىر بولغىل، خۇدا ۋە رەسۇلنىڭ ئەمرىنى يەتكۈزگىل.» بەس، ئۆزلەرى ئۈچۈن يىگىرمە تىۋە قۇربانلىقغە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق بەش تىۋە ئالدىلەر. ئابدۇرەھمان بىننى ئەۋف ھەم تىۋە ئالىپ ھەمراھ بولدىلەر. بەس، مەككەگە باردىلەر، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق ھاجىلارغە ئەمىر بولدىلەر؛ ھەزرەتى ئەلى ئايەتلەرنى ئوقۇدىلەر. ئاندىن ياندىلەر.

بۇ يىل، زەكات ئالماقغە ئايەت نازىل بولدى. ھەرقەبىلەغە ئامىل ئىبەردىلەر.

ئون بىرىنچى يىلى بولدى ئەرسە، بەنى تەمىمدىن يەمەننىڭ ئەلچىسى كەلدى. ۋاقىئ ئانداغ ئەردىكىم، يەمەن پادشاھى بادان ئۆلدى. ئەجەم پادشاھى زەئىف - پۇست بولدى. ھىمىيەر پادشاھلارىدىن ھارىس بىننى زەيكىلائ، زەرئە بىننى زەيىيەزەن يەمەن مۈلكىدىن بەئزەنى ئالدىلەر. بەس، يەمەن خەلقى ئىتتىفاق بىرلە مالىك بىننى مىـــرارەدىن رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمغە نامە ئىبەردى، ئىمان ۋە ئىسلاملەرىنى ئەرز قىلدىلەر، دىنى شەرىئەتنى ئۆرگەنگەلى كىشى تەلەب قىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر ئۇلارنىڭ ئىمان ئىسلاملەرىنى قەبۇل قىلىپ، نامەلەرىگە جەۋاب ئىبەردىلەركىم نەماز، روزە، ھەج، زەكات بەيانىغە مۇشتەمىل ئەردى. ۋە يەنە ئەيدىلەر: «سىزلەرگە مۇئاز بىننى جەبەلنى ئىبەردىم، تاكى زەكات ۋە سەدەقاتنى ئالىپ ئىبەرگەي؛ ئابدۇللاھ بىننى زەيد، مالىك بىننى ئۇبادەنى بۇيرۇدۇم تاكى سىزلەرگە دىن ئايىن تەئلىم بەرگەي.» بەس، بۇلارنى ئىبەردىلەر.

ئاندىن كېيىن، بەنى سەئددىن سەمسام بىننى تەئلەب كەلدى. ئول ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئىمىتكەن ئانالەرى قەبىلەسىدىن ئەردى. ئۇلارغە دىنى ئىسلام ئۆرگەتىپ ئەردىلەر ئەرسە، ئۆز قەبىلەسىنى مۇسۇلمان قىلدى.

ئاندىن، خالىد بىننى ۋەلىدنى بەھرانغە بەنى ئەل - ھەرەسدىن بەنى كەئب قەبىلەسىغە بۇيرۇدىلەر؛ ئەيدىلەر: «جەڭ قىلماغىلىكـــى، ئۇلار مۇسۇلمان بولۇرلەر، دىنى شەرىئەت ئۆرگەتىپ يانغىل.» بەس، ھەزرەتى خالىد بارىپ، ئۈچ ئاي تۇردىلەر؛ ئۇلار مۇسۇلمان بولۇپ دىن ئايىن ئۆرگەندىلەر. ھەزرەتى خالىد بۇلار ھالىنى نامە قىلىپ ئىبەردىلەر. جەۋاب ئىبەردىلەركىـــم. سەردارلارىنى ئالىپ كەلگىل. بەس، ھەزرەتى خالىد سەردارلارىدىن ئالتە كىشىنى ئالىپ كەلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۇلارنىـــڭ ئىمانىنى قەبۇل قىلىپ، ئۇلاردىن قەيس بىننى ھەكىم دىگەن بىرىنى سەردار قىلىپ ياندۇردىلەر.

ئاندىن كېيىن، يەنە ھەزرەتى خالىدنى يەمەن شەھەرىدىن ھەمەدان قەبىلەسىغە ئىبەردىلەر، ئەيدـــلەر: «بارىــپ جەڭ قىـــلماي مۇسۇلمان قىــلغىل.» بەس، ھەزرەتى خالىد بارىپ، ئالتەئاي يۈردىلەر. دىنى ئىمانغە تەكلىف قىـــلدىلەر، قەبۇل قىــــلمادىلەر ئەرسە، ھەزرەتـــى پەيغەمبەر

سەل-ئەل-لەمگە نامە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەلىغە ئەيدىلەر: «سەن بارىپ خالىدنى ياندۇرغىل، ئۇلارنى مۇسۇلمان قىل.» بەس، ھەزرەتى ئەلى خالىدنى ياندۇرۇپ، ئۇلارنى مۇسۇلمان قىلىپ ياندىلەر.

ئاندىن، زۇبەيد قەبىلەسىنىڭ ئەلچىسى كەلدى. ئۇلارنىڭ سەردارى ئەمەر بىننى ئەدى ئەردى، كېلىپ مۇسۇلمان بولدى.

ئاندىن، بەنى مۇررەدىن ئەمىرۇل قەيسنىڭ جەمائەسىدىن فەررە بىننى مىسك ئاتلىغ بىر ئادەم پادىشاھ ئەۋلادى ئەردى. ئۆز قەۋمىغە غەزەب قىلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە كېلىپ، ئىمان كەلتۇردىلەر. ئاندىن كېيىن، زۇبەيد خەلقى بىتەمام كېلىپ ئىمان كەلتۇردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇلارغە فەررەنى ھاكىم قىلىپ ياندۇردىلەر ئەرسە، ئەمەر بىننى ئەدىنىڭ كۆڭلى ئاغرىدى؛ سەبر قىلىپ يۇرۇر ئەردى. ئاخىرى ۋەفاتى ئانھەزرەتدىن كېيىن فەررەنى ئۆلتۇرۇپ مۇرتەد بولدى. ۋە يەنە ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق قوللەرىدە مۇسۇلمان بولدى.

ئاندىن، بەنى ئابدۇلقەيسنىڭ ئەلچىسى كەلدى. تەرسا ئەردى. سەردارى هارۇد بىننى ئەمەر ئۆز قەۋمى بىرلە مۇسۇلمان بولۇپ، كېيىن يەنە ھەمەسى مۇرتەد بولدى.

ئاندىن، بەنى ھەنىفەكىم يەمامە قەۋمىدىن ئون كىشى كەلدى. بۇلارنىڭ بىرى مۇسەيلىمە كەززاب ئەردىكىم، بىنەھايەت فەسىھ ۋە بەلىغ، ياخشى سەجئىلىغ بىرلە سۆزلەر ئەردى. مەدىنەگە بارىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۆرۇپ، كەلام فەسىھلەرىنى ئىشىتكەن ئەردى. بەس، ئول ئەلچىلەر بەقىئۇل ئەرۇقغە تۇشتىلەر. مۇسەيلىمە ئەيدى: «سىزلەر بارىڭلار، مەتائىڭلارنى باقىپ ئولتۇراي.» بەس، ئۇلار باردىلەرئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «مۇسەيلىمە نېچۇكدىن كەلمەدى؟» ئۇلار ئەيدىلەر: «ئول بىزگە خىزمەتكاردۇر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئول سىزلەردىن ئەفزەلدۇر.» بەس، ئۇلارغە دىن شەرىئەتنى تەئلىم بەردىلەر. بەنى ھەنىفە ۋە ئەھلى يەمامەنى ئىمان ئىسلامغە تەكلىف قىلىپ نامە ئىبەردىلەر. بەس، بۇلار يانىپ مۇسەيلىمەنىڭ قاشىغە كېلىپ، بۇ سۆزلەرنى ئەيدىلەرئەرسە، مۇسەيلىمە ئەيدى ھەمراھلەرىغە: «سىزلەر كۆرۇپ

بىلدىڭلەركىم ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم مېنىڭ فەزىلەتىمگە ئىقرار قىلدىلەر. مەن ھەم يەر يۈزىنىڭ نىسفىغە پەيغەمبەردۇرمەن. سىزلەر مەندىن ياخشىراق پەيغەمبەر تاپماسسىزلەر. مېنىڭ شەرىئەتىم ئاساندۇر.» بەس، بەنى ھەنىفەگە ئۆزىچە شەرىئەت تەئلىم بەردى، نەمازنى كۆتەردى، زىنا قىلماق ۋە شەراب ئىچمەكنى بۇيرۇدى؛ سەجئ - قافىيەلەر بىرلە سۆزلەر تەرتىپ بېرىپ، «ماڭا ھەزرەتى مىكائىل ئەلەيھ-س. ۋەھى كەلتۈردى.» ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمگە ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. ۋەھى كەلتۈرۈر ئەردى. قەۋمى تولا بولدى، ئۆلغايدى ئەرسە، ئۆزىگە «رەھمانۇل يەمامە» ئات قويدى. ئاتاسىنىڭ ئاتى ھەبىب ئەردى. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە بەنى ھەنىفە ئىككى كىشىدىن نامە ئىبەردىكىم: «مۇسەيلىمە رەھمانۇل يەمامەدىن ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم بىننى ئابدۇللاھغە. خۇداۋەند نۇسرەت بەرگۈچى ۋە بەرپا تۇتغۇچىنىڭ ئاتى بىرلە ئانداغ مەئلۇم بولسۇنكىم، يەر يۈزىنىڭ نىسفى ساڭا، نىسفى ماڭا. لېكىن سىزلەر - بەنۇ ئابدۇلمۇتتەلىب ئىنساق قىلماسسىزلەر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نامەنى ئوقۇپ ئەيدىلەر: «نىمە دەرسىزلەر؟» ئول ئىككى كىشى ئەيدى: «بىز ھەم يەر يۈزى پەيغەمبەرلىكىنىڭ نىسفى ساڭا، نىسفى ئاڭا دەرمىز.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەلچىنى ئۆلتۈرمەك يوق، ۋەگەرنە سىزلەرنى ئۆلتۈرۈر ئەردىم.» ئاندىن، جەۋاب ئىبەردىلەركىم: «ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمدىن مۇسەيلىمە كەززابغە! خۇداۋەند بەخشەندە - بەخشايەندەنىڭ ئاتىدىن كېيىن بىلگىلكى، يەر يۈزى خۇدانىڭدۇر، كىمگە خاھلاسا بېرۇر، ئاخىرەت پەرھىزكارلارنىڭ.» بەس، بۇ ئىككى كىشى نامەنى ئالىپ بارىپ، يەمامە سەردارى كائە بىننى ئەسەدغە دەپ، بىر فەسىھ زەبان ئادەم بار ئەردى، ئاڭا كۆرسەتتى. ئۇلار ئەيدى: «بۇ سۆز پەيغەمبەر سۆزىگە ئوخشايدۇر.» بەس، ئول كەززاب ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋەفاتلەرىدىن كېيىن، «ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. ماڭا كەلدىلەر، تەمامى يەر يۈزىنى ماڭا بەردىلەر» دەپ يۈرۈر ئەردى.

ۋە يەنە ئاندىن كېيىن، بەنى بەھران سەردارلارىدىن ئوسەيد، ئاقىبىكىم

تەرسا ئەردىلەر، كېلىپ، جىزيە قەبۇل قىلىپ، سۇلھ بىرلە ياندىلەر.

ئاندىن، بەنى كەندەكىم پادشاھزادىلەردىن ئەردى. ئۇلاردىن ئەشئەس كەندى كېلىپ، مۇسۇلمان بولۇپ ياندى. ئاندىن، بەنى ئامىردىن ئامىر بىننى تۇفەيلكىم ئۇلارغە سەردار ئەردى. «ئول ئادەم تەمامى جەھاننى ئالدى، ھەمە ئەرەبلەر ئاجىز بولدىلەر. بىز ھەم ئاللغە (بارماق) لازىمدۇر، شايەدكى قەبۇل قىلغاي.» ئامىر ئەيدى: «مەن بارىپ تەمامى خەلقلەرنى، سىزلەرنى ئانىڭدىن قۇتقاراي.» بەس، بۇ دەيل بىننى قەيس ئاتلىغ بىر قەتتال ئادەمنى ئالدى ۋە ئەيدى: «مەن مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمنى سۆزگە مەشغۇل قىلاي، سەن شەمشەر سالغىل.» بەس، بۇ ئىتتىفاق بىرلە مەدىنەگە كەلدىلەر. ھەزرەتــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۆيدە ئەردىلەر. كىــــرىپ قاشلەرىدە ئولتۇرۇپ، ئىمان ئىسلامدىن سۆز ئاراغە سالدى. ھەزرەتـــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نەچەند ئايەت ئوقۇدىلەر. ئامىر ئىشارەت قىــلدى،. بۇدەيل جۇرئەت قىلالمادى. يانىپ چىقتىلەر. ئامىر ئەيدى: «نىچۈكدىن شەمشەر سالمادىڭ؟» بۇدەيل ئەيدى: «ھەر بارە قەسد قىلدىم ئەرسە، سىىنى ئاياغىغە يىقىلغان كۆردۈم» بەس، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. كېلىپ، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەبەر بەردىلەر. ھەزرەتـــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «پەرۋەردىگارا، ئول ئىككىسىنى ھىلاك قىل.» بەس، ئامىر يولىدا بەۋا چىقىپ، تەمامى ئەئزاسى قارا بولۇپ، بەنى سۇلۇكدە بىر مەزلۇمنىڭ ئۆيىدە ئۆلدى. بۇدەيل بەنى ئامىرغە باردى. ئۇلار ئەيدى: «نە سۆزدە كەلدىڭ؟» ئەيدى: «كارغە كەلگۇدەك، ئىشىتكۇدەك سۆزى يوق ئىــــكەن.» بەس، قەبىلەدىن چىقتى ئەرسە بىر سائىقە كېلىپ كۆيدۇردى. ئول قەبىلە ئان ھەزرەت ۋەفاتىدا ھەم كافىر ئەردى.

ئاندىن، بەنى تەيدىن ئەدى بىننى ھاتەم جەمائەسىدىن بىر جەمەئى كەلدىلەر، ئۇلۇغلەرى زەيد بىننى خەيل ئەردى؛ ئول شۇجائەتلىــك ۋە سەخاۋەتلىك ھەم ھاتەمدەك ئەردى. ئانى ئەرەب زەيدۇل خەير ئاتار ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سۇفەتىنى ئىشىتكەن ئەردىلەر؛ بەس، ئانى

ئىشىتكەندەك كۆردىلەر. ئەيدىلەر: «يا زەيد خەيىل سېنى ئىشىتىپ ئەردىم، ئاندىن زىيادە ئىكەنسەن.» ئول مۇسۇلمان بولدى، ئاڭا زەيدۇل خەير ئات قويدىلەر؛ بەنى تەيدە نەچەند مۈلكلەرى بار ئەردى، ئاڭا بەردىلەر. زەيد يانىپ جىددىگە بارىپ، ئاندا ئۆلدى. چۇنكى ئەسلى مەكانى ئاندا ئەردى، خاتۇنى ئول يەرنى تەمام كۆيدۇردى.

دەستان
مۇسۇلمان بولغان ئەرەب قەبىلەلەرىغە هاكىم قويغانى زىكرى

ئەلى بىننى خەزەرنى بەهرەينغە قويدىلەر. هەزرەتى ئەلىنى بەهرانغە ئىبەردىلەر، مۇئاز بىننى جەبەلنى هەم ئىبەرىپ ئەردىلەر. چۇنكى قەبىلەئى بەهران يەمەن هۇدۇدىدىن يىراق ئەردى. مالىك بىننى نەۋفەلنى بەنى هەنتەلەگە ئىبەردىلەر. بەنى تەمىمدىن بەئزەسىگە زەيد بىننى نەئەزنى ۋە بەزەسىگە قەيس بىننى ئاسىمنى تەئىن قىلدىلەر. چۇنكى بەنى تەمىم بىسيار خەلق ئەردى. ئاندىن كېيىن، هىجازدىن تا يەمەن سەرهەدىگە تەمامى ئەرەبلەر مۇسۇلمان بولدىلەر.

بەس، ئونۇنچى يىلى زۇلقەئدەدىن توققۇز كۇن قالىپ ئەردى. هەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم هەمە مۇهاجىر - ئەنسار ۋە تەمامى قەبىلەئى ئەرەب سەردارلەرى بىرلە ئىهرام باغلادىلەر. ئايشە سىددىق رەزىيەللۇ ئەنهانى هەمراھ قىلىپ، بىسيار تىۋە ئالىپ، هەجگە باردىلەر. هەزرەتى ئەلى بەهراندىن كەلدىلەر. ئول يىل ئانچە جەمئىييەت يىغىلدىكىم، هەرگىز ئانداغ جەمئىييەت يىغىلغان ئەمەس ئەردى.

هەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەرەفاتدا خۇتبە ئوقۇر ئەردىلەر، ئەركانى هەج ۋە ئەهكامى شەرىئەتنى تەمام بەيان قىلدىلەر. هەق تەئالا ئايەت ئىبەردىكىم، مەزمۇنى بۇ ئەردى: «بىركۇن مەن دىنىڭلارنى بەركەمال ۋە نىئمەتىمنى سىزلەرگە تەمام قىلدىم؛ دىنى ئىسلامىڭلاردىن رىزا ۋە خۇشنۇد بولدۇم.»

بەس، ھەزرەتــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «بۇ ئاخـــىرىن ھەجدۇركــىم، مۇندىــن كېيــــىن مۇنداغ جەمئــــىيەتدە مىنــــى كۆرمەگەيسىزلەر.» دەپ، خەلق بىرلە ۋىدا ئ قىلدىلەر. تەمامى خەلايىق يىغلادىلەر. بۇ ھەجنى ھەججۇل ۋىدا ئ ئاتادىلەر. بۇ ئاخىرى ھەجلەردىن ئەردى.

دەستان
غەزات ۋە سەرىيىەلەرىنىڭ
زىكرى

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم يىگىرمە يەتتە غەزات قىلدىلەر، ئوتتۇز بەش مەرتەبە لەشكەر ئىبەردىلەر.

ئۇلكى ئۆزلەرى بارغانلەر:

غەزۋەئى ئەبۋا، غەزۋەئى بەۋات، غەزۋەئى ئوشەيرە، غەزۋەئى ئەنبار، غەزۋەئى ئورۇد، غەزۋەئى بەدىيۇل ئەدا، غەزۋەئى بەتنۇل نەخلە، غەزۋەئى بەدرەئىل كىبرا، غەزۋەئى كەدەر، غەزۋەئى سەۋىق، غەزۋەئــى ئوھۇد، غەزۋەئى رەجىئ، غەزۋەئى زاتۇل فىرائ، غەزۋەئى بەدرەئىل مەۋئۇد، غەزۋەئى بەنى فۇرەيت، غەزۋەئى خەندەق، غەزۋەئى دۇمە تول جەندەل، غەزۋەئى بەنى ئەل ھەنىان، غەزۋەئى نۇرۇد، غەزۋەئى بەنى مۇستەلەق، غەزۋەئى ھۇدەيبىيە، غەزۋەئى خەيبەر، غەزۋەئى ئەسا. فەتھى مەككە، غەزۋەئى ھۇنەين، غەزۋەئى تائىف، غەزۋەئى تەبۇك. بۇغەزاتلاردىن يەتتەسىدە جەڭ قىلدىلەركىم، ئوھۇد، خەندەق، فۇرەيت، بەنى مۇستەلەق، فەتھى مەككە، خەيبەر، ھۇنەين، تائىف.

ئۇلكى ئۆزلەرى بارماي لەشكەر ئىبەردىلەر، بەئزەلەر قىرىق يەتتە ۋە بەئزەلەر ئوتتۇز بەش دەپدۇرلەر، سەرىيە ئاتارلەر.

ھەمە ئىتتىفاقدۇركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۈچ مەرتەبە ھەج قىلدىلەركىم، ئىككىسى ھىجرەتتىن ئىلگەرى، يەنە بىرى مەدىنەدىن يانىپ بارىپ ھەج قىلدىلەركىم ھەججۇل ۋىدا ئ ۋە ھەججۇل بەلاغ ئاتارلەر.

تۆرت ئۆمرە قىلدىلەر: بىرى ھىجرەتدىن ئىلگەرى، يەنە بىرى ھۇدەيبىيەدە،

بىرى ئۆمرەل قەزا، بىرى ھەججۇل ۋىدا ئ. ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رىۋايەتدۇركىم، ئىككى ئۆمرە قىلدىلەر: بىرى ھۇدەيبىيە، بىرى ئۆمرەل قەزا.

فەسلى دەستان
ئەزۋاج مۇتەھھەراتلار
زىكرى

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئون بەش نىكاھلىغ بولدىلەر. ئون ئۈچنى ئۆيلەرگە ئالىپ كەلدىلەر؛ ئىككىسىنى كۆرمەي تەلاق قىلدىلەر. گاھى ئون بىر، گاھى ئون، گاھى توققۇزنى جەمئ قىلدىلەر؛ ۋەقتى ۋەفاتلەرىدە توققۇزنى جەمئ قىلدىلەر. ۋەقتى ۋەفاتلەرىدە توققۇز ئەردى.

ئەۋۋەل كۆجلەرى ھەزرەتى خەدىچە كۇبرا بىنتە خۇۋەيلىد بىننى ئەسەد ئەردى. ھەزرەتى خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئەۋۋەل بەنى مەھزۇمدىن ئەتىق بىننى ئامىرغە تۈشۈپ، ئانىڭدىن بىرقىز تۇغۇپ ئەردىلەر. ئەتىق ئۆلدى ئەرسە، ھالە بىننى زەراھگە تۈشتىلەر، ئانىڭدىن ھەم بىرقىز تۇغۇلدى؛ ھالە ئۆلگەندىن كېيىن، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمگە تۈشتىلەر. تۆرت قىز تاپتىلەر: رۇقىيە، ئۇممۇكۇلسۇم، زەينەب، فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئەجمەئىن. تاكى ھەزرەتى خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ھەيات ئەردىلەر، ئەسلا ئۆيلەنمەدىلەر. ئۇلەر ۋەفات بولغاندىن كېيىن ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يەتتە ياشدا ئەردىلەر، نىكاھلەرىغە ئالدىلەر. ئىككى يىلدىن كېين ھىجرەت يىلى ئەردى، ئۆيلەرگە ئالىپ چىقتىلەر.

ئاندىن، ھەزرەتى ئۆمەرنىڭ قىزلەرى ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئالدىلەر. ئىلگەرى ئابدۇھۇنەيس بىننى ھۇزافە سەھەمىغە تۈشكەن ئەردىلەر.

ئاندىن، ئۇممۇ سەلەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى تەزۋىج قىلدىلەر. ئۇلەر ئابدۇللاھ سەلەمىگە تېگىپ ئەردىلەر.

ئاندىن، بەنى مۇستەلەقدىن جۇۋەيرە بىنتە ھارىس بىننى جەررەنى

نىكاھلەرىغە ئالدىلەر، ئىلگەرى مالىك بىننى سەفۋاندا ئەردىلەر.

ئاندىن، ئەبۇ سۇفيانىنىڭ قىزى ئۇممۇ ھەبىبەنى ئالدىلەر، ئىلگەرى ھەبەشدىن بىر تەرساغە نىسبەت قىلىپ ئەردىلەر.

ئاندىن، زەينەب بىنتە جەھشنى ئالدىلەر، ئىلگەرى زەيد بىننى ھارىسەگە تېگىپ ئەردىلەر.

ئاندىن، خەيبەر يىلى، ھۇيىيە بىننى ئەختەبىنىڭ قىزى سەفىييەنى جۇفت قىلدىلەر. ئول سەلام بىننى مىسكىنغە تۇشكەن ئەردى.

مەيمۇنە بىنتە ھارىسەنى ئالدىلەر.

توققۇز كۆجلەرىدىن ھەزرەتى خەدىچەدىن ئۆزگەلەرى ھال ۋەفاتلەرىدە نىكاھلەرىدە ئەردىلەر.

ئولكى، تالاق قىلغانلەرى: بىر خاتۇننى نىكاھلەرىغە ئالدىلەر، ئەسلا كۆرمەي ئۆلدى. ۋە يەنە بەنى كەلەبدىن ئورمە بىنتە جابىرنى ئالدىلەر، ئول خاتۇن مەندىن بىئىجازە قىلىپدۇر دىدى ئەرسە، ئانى ئۇچ تالاق قىلدىلەر. ۋە يەنە بەنى ئامىردىن خۇزەيمەنىڭ قىزى زەينەبنى ئالدىلەر، نەچەند كۇندىن كېيىن ئۆيلەرىدە ئۆلدى. ۋە يەنە خەلىفە كەلەبى بىنتە ھىسەنى ئالدىلەر، ئۆيلەرىدە ئۆلدىلەر. ئايشە بىنتە تىينا بىرلە نەچەندكۇن روزگار بولۇپ، تالاق قىلدىلەر. ۋە يەنە بەلىينە بىنتە قەيس بىننى مۇئىد كەربنى ئالدىلەر، ئانى ھەم كۆرمەي ئۆلدى. ۋە يەنە ھۇزەيىيلكىم بەنى ھارىسدىن ئەردى، بىرمۇنچە خىزمەتلەرىدە بولدى، ئاندىن كېيىن تالاق قىلدىلەر. ۋە يەنە، بەنى خەزەرەجدىن لەيلى بىنتە خۇتبەكىم ئاتاسى ئۇلۇغ ۋە شۇجائەت، دىلاۋەر، سەّخى كىشى ئەردى. ئاتاسى ئۆلگەندىن كېيىن، بىركۇنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەسجىددە ئولتۇرۇر ئەردىلەر، ئول مەزلۇم ئارقەلەرىدىن كېلىپ ئۆشۇنلەرىدىن تۇتتى. ئەيدىلەركىم: «سەنكىم؟» ئول ئەيدى: «مەن لەيلى، يا رەسۇلۇللاھ، مېنى نىكاھىڭغە ئالغايسەن، تاكى ماڭا فەخر بولغاي.» بەس، ئانى نىكاھلەرىغە ئالدىلەر. ئول بارىپ قەۋمىغە ۋە قەبىلەسىغە ئەيدى ئەرسە، ھەمە ئەيدىلەر: «سەن پىرسەن. سېنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۆرسەلەر تالاق قىلۇرلەر.» لەيلى يانىپ كەلدى، ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، مەن پۇشەيمان بولدۇمكى پىردۇرمەن. مېنى تالاق قىلساڭ.» بەس، ئانى قويدىلەر. ۋە يەنە بەش مەزلۇمگە خاستكار

بولدىلەر، نىكاھلەرىغە ئالمادىلەر: بىرى، ئۇمموھانى بىنتە ئەبۇ تالىپ؛ ۋە يەنە ئاسە بىنتە سەئسەئە ئەردى، ئانى ئوغلىغە ئەيدىلەر، ئوغلى «ئانامدىن سورغايمەن» دىدى، تا ئاناسىدىن سورغۇنچە بىسيار پىردۇر دەپ خەبەر بەردىلەر ئەرسە ئالمادىلەر. ۋە يەنە سەئبە بىنتە ئوسامە ئەردى، ئانى خەيبەردە ئەسىر قىلىپ ئەردىلەر، تاكى نىكاھلەرىغە ئالغۇنچە كۆيۈسى كېلىپ مۇسۇلمان بولدى. ئانىڭدىن سوردىلەر: «مېنى ئىختىيار قىلۇرسەنمۇ ياكى كۆيۈگۈڭنىمۇ؟» ئول ئەيدى: «شەۋھەرىمنى خاھلارمەن.» بەس، ئانى كۆيۈسىگە بۇيرۇدىلەر. ۋە يەنە ھۇبەيبە بىنتەئەبباسغە سۆز چىقاردىلەر ئەرسە، ئابدۇللاھ ئەيدىلەر: «ئول سىنىنىڭ بىرلە ئىمىلداشدۇر.» ۋە يەنە، ھۇمەزە بىنتە هارىس بىننى هارىسەنىڭ ئاتاسىغە سۆز ئەيتتىلەرئەرسە، بەھانە قىلىپ: «ئول پېسەدۇر، خىزمەتىڭگە ياراماس» دىدى. خامۇش بولدىلەر. غەممالەرى ئىككى ئەردى: بىرى رەيھانە، بەنى قۇرەيزەدىن زىيەرقىبتىنىڭ قىزى ئەردى ۋە ئانىڭدىن فەرزەند بولمادى. يەنە بىرى، مارىيەكىم سەمئۇن قىبتىنىڭ قىزى ئەردىكىم پادىشاھ مىقەۋقەس قىبتىلاردىن ئىبەرگەن ئەردى؛ ئانىڭدىن ئىبراھىم ئاتلىغ بىر ئوغۇل ۋۇجۇدغە كەلدى؛ ئول ئىككى ياشدا ۋەفات بولدىلەر.

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئون يەتتە ئازادگەردەلەرى بار ئەردى: بىرى، زەيد بىننى هارىسە، ئوغلى ئوسامە — بۇ ئىككىسىنى ھەزرەتى خەدىچەنىڭ زەمانەلەرىدە ئالىپ، ئازاد قىلىپ ئەردىلەر. ئۈچۈنچى، سەۋبانكىم يەمەندىن ھىميەر پادشاھلارى نەسلىدىن، ئەسىر بولغان ئەردى، ساتىپ ئالىپ ئازاد قىلدىلەر؛ مۇئاۋىيە بىننى ئەبۇ سۇفيان ۋەقتىدە شامدا ئۆلدى. تۆرتىنچى، شەھرانكىم ھەبەشدىن ئەردى، گۇرۇھى ئەيتىپدۇرلەر: ئەزۋاج مۇتەھھەراتدىن بىرلەرىدىن مىراس قالىپ، ئازاد قىلغان ئەردىلەر؛ بەئزەلەر ئەجەم دىھقانلارىدىن ئەرەبكە ئەسىر بولۇپ ئەردى، ئاتى سالىھ ئەردى؛ تايىفە ئەيتىپدۇر: ئابدۇرەھمان بىننى ئەۋفنىڭ بەندەسى ئەردى؛ ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە بەخشىش قىلدى ئەرسە، ئازاد قىلدىلەر. بەشىنچى، ئەبۇ رافىئ ئاتى ئەسلەم، ئەرەبدىن ئەردى ۋە بەئزەلەر ئاتى ئىبراھىم دەپدۇر؛ گۇرۇھى ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ بەندەسى ئەردى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە بەردىلەر ئەرسە، ئازاد قىلدىلەر.

ۋە جەمائە ئەيتىپدۇرلەر: جەڭگى بەدردە سەئد بىننى ئاس ئەسىر قىلىپ ئەردى، خالىد بىننى سەئىد ئۆز ھەسسەسىنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە بەردى ئەرسە، ئازاد قىلدىلەر. ئانداڭ ئىككى ئوغلى بارئەردى: بىرى رافىئ، بىرى ئابدۇللاھ خۇشرۇي ۋە دانىشمەند ئەردى، ئاتىنى بەلقەمە ئاتار ئەردىلەر. سەئد بىننى ئاسنى مۇئاۋىيە مەدىنەگە ھاكىم قىلغاندا، ئابدۇللاھغە ئەيدى: «سەن كىمنىڭ ئازادگەردەسى سەن؟» ئول ئەيدى: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ» سەئد ئەيدى: «مېنىڭ ئازادگەردەم سەن، چۇنكى داداڭنى دادام ئازاد قىلغاندۇر.» ئول ئەيدى: «ئانداغ ئەمەسدۇر.» يەنە سوردى، شول جەۋابنى ئەيدى. ئاڭا غەزەب قىلىپ ئەردى، «سېنىڭ ئازادگەردەڭمەن» دېدى. ئالتىنچى، سەلمان پارس ئەردىلەر، شەھەرى شاپۇردىن، بەئزەلەر: ئەجەمدىن شەھەرى دەپدىن، ئاتلەرى زەفران ئەردى، بىر جوھۇدغە ئەسىر بولۇپ ئەردىلەر، ئول كاتىبلىقنى ئۆرگەتىپ ئەردى، ساتىپ ئالىپ ئازاد قىلدىلەر دەپدۇرلەر. يەتتىنچى، سەفىنە، ئۇممۇ سەلەمەنىڭ ئەردى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە بەردىلەر ئەرسە ئازاد قىلدىلەر. سەككىزىنچى، غەتەبە، ئاتاسى ئەجەمدىن، ئاناسى ھەبەشدىن ئەردى، ساتىپ ئالىپ ئازاد قىلدىلەر. توققۇزىنچى، ئەبۇ مەۋھە، موخانەزاد ئەردى، ئازاد قىلدىلەر. ئونۇنچى، فەساله. ئون بىرىنچى، مۇدغەمكىم، زىمائە بىننى زەيدنىڭ قۇلى ئەردى، بەلىقاغە ھاكىم بولدى ئەرسە ئازاد قىلدىلەر، جەڭگى ۋادىل قۇرادا ئوق تېگىپ ئۆلدى. ئون ئىككىنچى، ئەبۇ ھەمزە، ئەجەمدىن گۇشتاسىبنىڭ ئەۋلادى زاھ بىننى شىرزادەنىڭ ئوغلى ئەردى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە ئەسىر بولدى، ئازاد قىلدىلەر؛ ئاندىن كېيىن ئازادنامەسى خەتلەرىنى ئەۋلادىدىن بىرى مەنسۇدا نەقىغە تۇتۇپ، ئەۋلادىدىن ئۇچ يۈز كىشى ئازاد قىلدى. ئون ئۈچۈنچى، راھ ئەردى، ئانى شەھەرى ھىميەرىدىن ئەسىر قىلىپ ئەردىلەر، ئول تىۋەلەرىنى باقار ئەردى، ئەرەب قەبىلەلەرىدىن نەچەند كىشى مەدىنەگە كېلىپ ئەردى، مۇسۇلمان بولۇپ ئاندا ئاغرىدى ئەرسە، راھ بىرلە تىۋەلەرىنىڭ سۈتىنى ساغىپ ئىچىپ ساقايىپ، راھنى ئۆلتۈرۈپ ئەرەبكە قاچتى، ئارقاسىدىن ھەزرەتى ئەلى بارىپ، ئول ئادەملەرنى كەلتۈرۈپ، ئىلىك - ئاياغلارىنى كېسىپ، كۆزلەرىنى ئويۇپ، مەدىنەدە ھەرەم دىگەن باياباغە تاشلادىلەر، ئافتابدا يۇمالانىپ ياتىپ

ئۆلدى. بۇ ۋاقىئە جان قىساسىغە ئايەت نازىل بولماسدا بولغان ئەردى. ئون تۆرتىنچى، مىھرانغە مارىيە بىرلە بۇھتان قىلدىلەر، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەلىـــغە ئەيدىلەر: «ئەگەر بۇھتان راست بولسە، مىھراننى ئۆلتۈرگىل.» بەس، ھەزرەتى ئەلـــى مىـــھراننـــى تۆزتۆپ سوردىلەرئەرسە، ئەيدى: «مىنى ئاختە قىلغان، مەن بىخەسىدۇرمەن» دەپ ئاچىپ كۆرسەتتى. بەس، ھەزرەتى ئەلـــى ھەزرەتـــى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمگە ئەيدىلەرئەرسە، ئازاد قىلدىلەر. ئۆزگەسى تائىف قورغاننى مۇھاسىرە قىلغاندا، نەچەند راھىبلار بىرلە قورغاندىن چىقتى ئەرسە، ئەبۇ بەكر ئۇلارنى ئەسىر قىلىپ ئەردىلەر، ھەمەسىنى ئازاد قىلدىلەر؛ ھەزرەتى ئەبۇ بەكرنىڭ خىزمەتلەرىدە بولدى؛ ئۆزگەلەر پەراكەندە بولدىلەر.

ۋە يەنە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ مۇنشىلەرى بارئەردى: بىرى، ھەزرەتى ئوسمان، يەنە بىرى ھەزرەتى ئەلى، بۇلار كاتىبى ۋەھى ئەردىلەر. ئۈچۈنچى، خالىد بىننى سەئىد. تۆرتىنچى، مۇئاۋىيە بىننى ئەبۇ سۇفيان؛ بەشىنچى، ھەنتەلە ئەسەدى؛ بۇلار زەكات ئەمۋالىنى ساناپ پىتۈر ئەردىلەر. بەئزەلەر زەيد بىننى سابىتنى كاتىبى ۋەھى دەپدۇرلەر.

دەستان
چەھارپايلەرنىڭ زىكرى

ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئۈچ ئاتلەرى بار ئەردى. ئەرەبدە رەسم ئەردىكىم، ھەرئاتنى بىر ئاتدا ئاتار ئەردىلەر. ئەۋۋەل، مەلۇھە، بەنى فەرارەدىن بىر ئەرەبدىن ساتىپ ئالىپ ئەردىلەر، جەھدە ئول مىنىكلىك ئەردى. يەنە بىرى، زەئىف، رەبىئەبىننى ئەل بەرائ ئىبەرگەن ئەردى. يەنە بىرى، تەرەب، فەردە بىننى ئەمەرخۇزائى ئىبەرىپ ئەردى. يەنە بىر ئاتنى تەمىم دارى ئىبەرىپ ئەردى. بىر ئاق خىچىرلەرى بارئەردى، ئانى ھەم فەردە بىننى ئەمەر سوغا ئىبەرىپ ئەردى، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بىرىپ ئەردىلەر. ئىككى ئىشەكلەرى بارئەردى: بىرى ئەتەبە، يەنە بىرى يەئقۇر. ئەتەبەنى مۇقەۋقەس نىجاشى ئىـــبەرىپ ئەردى. ئۈچ مايە تىۋەلەرى بارئەردى، نىھايەت يىلدام ئەردى. ئۇلارغە مىنەر ئەردىلەر. بىرى فەزلۇلكىم، ھىجرەت كۈنى غاردىن چىقاردا ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن يەنە بىر تۆۋە بىرلە تۆرت يۈز دىرەمگە ساتىپ ئالىپ ئەردىلەر. يەنە بىرى جەزەئاكىم ئىككى قۇلاقى كېسۈك ئەردى. بۇلاردىن بۆلەك يىگىرمە مادە تۆۋەلەرى بارئەردى. ھەركۈنى ئۇنىنى ساغدۇرۇر، ئۇننى ئۇتلاتۇر ئەردى. بۇ تۆۋەلەرنىڭ ئاتى: ھەيا، سەمۇر، ئەرۇس، سەئد، ھەۋۋەم، سەررە، رەما، ھەمئا، بۇردە، سەقەران؛ خاس ئۆزلەرى ساغدۇرۇپ ئىچەرئەردىلەر. ۋە يەنە، يەتتە ئەچكۈلەرى بار ئەردى: ئۇھرەم، رەمرەم، نەئەما، بەرەكە، ئىتلاف، ئەتراق، ۋەسسە.

دەستان
سىلاھ - ياراغلەرىنىڭ زىكرى

يەتتە شەمشەرلەرى بارئەردى: بىرى غەسبىكىم ھىجرەتدە مەككەدىن ئالىپ بارىپ ئەردى، جەڭگى بەدردە ھەم ھەمراھ ئەردى. يەنە بىرى مۇنيە، بەنى ھۇججاجىنىڭ، بىنەھايەت مەشھۇر ئەردى. يەنە بىرى زۇلفىقاركىم ئالەمدە ئانىڭ مانەندى يوق ئەردى، يەنە ئىككى شەمشەر، قەينۇقا غەزاتىدا تۇشكەن ئەردى، جۇند ۋە سادۇە. يەنە ئىككى شەمشەر، ھەزرەتى ئەلى بەنى تەي بۇتخانەسىدىن كەلتۇرۇپ ئەردىلەر. بىرى مەخزۇم ۋە يەنە بىرى سەۋب. ئۈچ نەيزەلەرى بارئەردى، بۇلار خەيبەردە غەنىمەت تۇشكەن ئەردى. بىر زىرىھلەرى بارئەردى، ئاتى فازىلە، ئاڭا سۆرەت تارتىغلىغ ئەردى، ئانى يوق قىلدۇرۇپ ئەردىلەر.

فەسلى دەستان
ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ سىفەتلەرىنىڭ زىكرى

ھەزرەتى ئەمىرۇل مۇمىنىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ سىفەتلەرىنى سەۋال قىلدىلەر. ئانداغ كىشى ئەردىلەركىم، ئۇترا بويلۇغ، ماھى رويلۇغ؛ يۈزلەرى قىزىلغە مايىلراق؛ باشلەرىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى ميانە يۇمۇلاق؛ ساچلەرى مۇجەئئەد ۋە ئەركىلىك، ساقاللەرى كىرد ۋە ئىرىك؛ بۇرۇنلەرى بەلەند ۋە نازۇك؛ تىشلەرى كۇشادە؛ ئىكۈك

زۇلفلەرى قارا ۋە ئۆشۈنلەرىگە تىگەر؛ كۆزلەرى قارا، كۆڭۈلنى ئىلتەر؛ بويۇنلەرى ئاق، تەمامى جىنسى ئادەمدىن خۇشرۇيراق؛ ئۇچالەرى تۈزۈك - راست؛ ھەمە ئەئزالەرى ئۇممى كەم - كاست، دولالەرى ئاراسىدا مىھر نەبۇۋۋەتلەرى چوڭ پىلچە، ئافتابدەك دەرەخشان؛ سىـــينـەلـەرىـدىـن تـا كىندىكلەرىگە مويدىن خەت تارتىلغان، ئۆزگە ئەئزالەرىدە يوق ئەردى مويدىن نىشانە، ۋۇجۇدى ئىنساندا زاتلەرى يىگانە؛ ئۇزۇن - قىسقەلىقدە مۆئتەدىل ئېلىك - ئاياغلەرى، كەڭ - تارلىقدا ھەم ئانداغ ھەمە بارماغلەرى؛ مۇبارەك رۇخلەرىدە ئون تالچە ساقاللەرىنىڭ ئاقى بارئەردى. ھاســــل، ئانداغ خۇشرۇي، مەلىھ ئەردىلەركىم، ئۇلەرنى كۆرۈپ ئولتۇرسە، كۆڭۈلدىن مۇتلەق غەم - غۇسسە چىقار ئەردى. ئالەمدە ئۇلەردىن سەخى ۋە دىلاۋەر كىشى يوق ئەردىلەر.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، بىركۈنى مەدىنەدە بىر ھەيبەتلىك ئاۋاز چىقتى ئەرسە، خەلقلەر قورقۇپ يۈگۈرشۈپ چىقتىلەر. كۆردىلەركىم ئەبۇ تەلھە ئات بىرلە قولىدا شەمشەر تۇتۇپ تۇرۇپدۇر. بەس، خەلقنىڭ ئارقەسىدىن ئاھىستە چىقىپ ئەيدىلەر: «قورقماڭلار، ھىچ ۋاقىئە يوق.» جەڭگى ھۇنەيندە تەمامى مۇسۇلمانلار قاچتىلەر، ھەزرەتـــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم تەنھا قالدىلەر، تۇرغان يەرلەرىدىن ئاياغلەرىنى يۆتكەمەدىلەر.

ئانھەزرەتنىڭ مۇبارەك ئىسملەرى زىكرى

ھەزرەتـــى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىـــڭ يەتتە ئاتلەرى بار ئەردى: مۇھەممەد، ئەھمەد، ھامىـــد، ئاقىـــب، ھاشىـــر، بەنىـــيۇل لۇھمە، سەئـى (سەئا).

ھىچ پەيغەمبەرلەر ئۇلاردەك غەزات قىلمادىلەر. بەنىيۇل تەۋبە، يەئنى خۇداي تەئالا ئۇممەتلەرىغە تەۋبە كەرامەت قىلدى.

ۋەفاتنامە ئانھەزرەت

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھىــجرەتدىن ئونۇنچى يىلى ھەججۇل ۋىدا قىلىپ مەككەدىن ياندىلەر ئەرسە، كىسەل ئارىز

بولدى. مۇھەررەم ئايى كىرىپ ئون بىرىنچى يىلى بولۇپ، كېسەللەرى قەۋى بولدى.

خەبەر كەلدىكىم، روم لەشكەرى شامدا يىغىلىپدۇر. باۋۇجۇد كېسەل، خەلقلەرنى جەمئ قىلىپ، لەشكەرنى جابدۇدىلەر. ئوسامە بىننى زەيدنى سەردار قىلدىلەر ئەرسە، خەلق ئەيدىلەر: «بىر ئازادگەردەنى مۇھاجىر - ئەنسار ۋە ھەمە ئەرەبلەرگە سەردار قىلدىلەر.» بۇ سۆز ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمغە يەتتى. ئەيدىلەر: «ئوسامە ھاكىملىقغە لايىقدۇر.» ئاتاسى زەيد بىننى ھارىسەنىمۇ لەشكەرىگە ھاكىم قىلدىلەر ئەرسە، بۇ سۆزنى ھەم ئاڭا ئەيدىلەر. ئاندىن ئوسامە قاشلەرىغە كەلدى. باشىنى قۇچاقلەرىغە ئالىپ ئەيدىلەر: «خەلقنىڭ سۆزىگە پەرىشان بولماغىل، ئاتاڭنى ھەم مۇنداغ دىدىلەر، ئەمما ئول لايىق ئەردى. سەن ھەم لايىق ۋە سەزاۋەرسەن.» ئاندىن ئوسامەگە دۇئا قىلدىلەر. ئوسامە چىقتى ئەرسە، بىتەمام لەشكەر جەمئ بولدىلەر.

بۇ ئەسنادا، يەنە خەبەر كەلدىكىم، يەمەندە ئەسۋەد بىننى ئەيسى ئاتلىغ بىر ئادەم خۇرۇج قىلىپ، پەيغەمبەرلىك دەئۋاسى قىلىپدۇر. بەنى ئەسەددە ھەم تۇلەيھە ئاتلىغ بىر ئادەم پەيغەمبەرلىك دەئۋاسى قىلىپدۇر. يەمەن ۋە ئەرەبلەردىن بىسيار خەلق ئاڭا يىغىلىپدۇر؛ ئىسلامدىن يانىپدۇر.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇسەيلەمەنىڭ ۋاقىئەسىنى ياد قىلىپ، بىسيار پەرىشان بولدىلەر. ئوسامەنى شامغە بارماقدىن مەنئ قىلدىلەر. ئۇلەر ئۆز ئىشلەرىغە مەشغۇل بولدىلەر. ئەسۋەد يەنى مۇدەھھەج ئەجەب شۇئبەدەباز ئەردىكىم، تەئەججۇب ئىشلارنى قىلىپ، خەلقنى ھەيران قىلۇر ئەردى. فەسىھ زەبان سۆزلۇك شۇئبەدەباز ئەردىكىم، يەمەننىڭ سەردارى ئەبھەلە بىننى كەئەب باشلىغ تەمامى ئەھلى مۇدەھھەج ۋە بەھرانىلەر ئاڭا ئىمان كەلتۇردىلەر. يەمەننىڭ پايتەختى سەنئا ئەردى، ئاندا ئولتۇردى. بىسيار ئەھلى سەنئا ھەم ئىمان كەلتۇردىلەر. بەنى ئەسەدنىڭ سەردارى فەردە بىننى مىشك كاردار، ئەمەر بىننى مەئد كەرب باشلىغ تۇلەيھەگە ئىمان كەلتۇرۇپ، زەكاتنى بەرمەدىلەر. تۇلەيھە لەشكەر يىغىپ، سەمىرا دىگەن يەرنى لەشكەرگاھ قىلىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە نامە ئىبەردىلەركىم: ئەگەر ئىختىيار قىلساڭ سۇلھ قىلغايمىزكىم، ئەرەب نىسفىسى ماڭا بولغاي؛

ئەگەر خاھلاساڭ جەڭگە مۇھەييادۇرمەن.

بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەلچىسىگە غەزەپ قىلىپ: «خۇداي تەئالا سېنى ھالاك قىلغاي!» دەپ قوغلاپ چىقاردىلەر. ئاندىن پادىشاھلەرىغە نامە ئىبەردىلەركىم: ئەسۋەد يالغانچىـــدۇر، ئانـــى يوق ئەتكەيسىزلەر! ۋە يەنە، يەمەن ئەترافىداقى مۇسۇلمانلارغە نامە ئىبەردىلەر: بىر - بىرىڭلەرگە يار بەرگەيسىزلەر. بەس، تەمامى مۇسۇلمانلار يىغىلىپ ئەسۋەدنى ئۆلتۈردىلەر. بۇ خەبەر سەييىدى بەشەر سەل-ئەل-لەمغە يەتتى ئەرسە، بىسيار شاد بولۇپ، مۇبارەك باشلەرىنى تاڭىپ، ئەسالەرىنى يۆلەنىپ، مۇنبەرگە چىقتىلەر؛ خۇتبە بەلىغ ئوقۇپ، شۇكر سەنا خۇداۋەند جەللى ئەلا ئەدا قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «تۇلەيھە مۇسەلەمە ھەم نابۇد بولۇر! كېچە ئانداغ تۈش كۆرۈپدۇرمەنكىم، ئىككى قولۇمدا ئىككـــى جام بەدبۇي سۈت بار ئەردىكىم، يىگرەنۇر ئەردىم. ھەق تەئالا قولۇمدىن يوق قىلدى. ئول ئىككى كەززابغە تەئبىر بەردىم، شايەدكى ئۇلارنى ھەم يوق قىلغاي.»

ئاندىن يانىپ مەيمۇنە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيلەرىگە كەلدىلەر. ھەمە ئەزۋاج مۇتەھھەراتلەرنى ئاندا جەمىئ قىلىپ، ئىجازە ئالدىلەركىم، ئايشە سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيلەرىندە بولغايلەر. بەس، بىر قوللەرىنى ھەزرەتى ئەلى، بىرىنى فۇزەيل بىننى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانـــىڭ ئۆشۈنلەرىگە قويۇپ چىقتىلەركىم، مۇبارەك ئاياغلەرىنـى يەرگە قويالماس ئەردىلەر. تاكى ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئۆيلەرىگە كەلدىلەر. ئاندا ئەردىلەر تاكى ماھى سەفەرنىڭ ئاخىرى بولدى، مەسجىدكە چىقمادىلەر. ھەزرەتى ئايشەگە ئەيدىلەر: «جەمائەتلەر مەندىن ئۈمىـــد تۇتارلەر، مەن چىقالماسمەن. ئەبۇ بەكرغە ئەيغىل، نەمازنى باشلاپ ئۆتەسۇن.» ھەزرەتى ئايشە ئەيدىلەر: «ئاتامىنىڭ كۆڭۈللەرى يۇمشاقدۇر، سېنىڭ ئورنۇڭدا تۇرماقغە تاقەت يوقدۇر. يەنە بىرىنى بۇيرۇغىل.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئايشە، زىلەيخا بىرادەرىم يۇسۇفنى يولدىن چىقارغاندەك، مېنى مىكر قىلۇرمۇسەن؟! ئەيغىل، نەمازنى باشلاپ ئۆتەسۇن.»

بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكر ئىمام بولدىلەر. بىركۈن كېسەللەرى بىرنەۋئ يەنگۈدى. ھەزرەتى ئەلىغە يۆلەنىپ نەماز بامدادغە چىقتىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق ئىمام بولۇپ ئەردىلەر. بەس، مەسجىدكە كىردىلەر ئەرسە،

خەلق ھەمە يىغلىشىپ مۇئىز قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق كېلىپ، يۈلەپ ئالىپ بارىپ، مىھرابغە تۇرغۇزدىلەر. ئۆزلەرى ئولۇغ يانلەرىدە تۇردىلەر. رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم تۇرالماي، ئولتۇرۇپ نەماز ئۆتەدىلەر. ئاندىن، ئىككى - ئۈچ كۈن نەۋئى سىھھەت تاپتىلەر ئەرسە، ئۆيدە مەلال بولۇپ، مەۋلائى مۇرھۇمغە يۈلەنىپ، ئاھىستە گۆرىستانى بىقەئغە چىقتىلەر؛ ئانداقى شۇھەدا ۋە مۇسۇلمانلار قەبرى ئاراسىدا تۇرۇپ ئەيدىلەر: «خۇداۋەندىنىڭ رەھمەتى سىزلەرگەدۇركىم، جەھاننىڭ غەم ۋە فىتنەسىدىن فارىغ ۋە ئاسۇدەسىزلەر.» ئاندىن يانىپ ئۆيگە كەلدىلەر. ھەزرەتى ئائىشەنىڭ باشلەرى ئاغرىپ ئۆيدە ياتار ئەردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئول ئاغرىغكى مەندەدۇر، سەندە يوق.» ھەزرەتى ئائىشە ئەيدىلەر: «سەندىن مېنىڭ ئاغرىغىم قاتتىغراقدۇر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئەگەر ئانداغ بولسە، نە ياخشى ئەردىكىم، سېنى ئۆز قولۇم بىرلە دەفن قىلىپ، مەغفىرەت تىلەگەي ئەردىم.» ھەزرەتى ئائىشە ئەيدىلەر: «مېنى گۆردە قويۇپ ھەم يەنە بىرنى ئىختىيار قىلۇرسەنمۇ؟» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم خامۇش بولدىلەر. ئاندىن كېيىن، ئىسسىتمالەرى كۈندىن - كۈنگە زىيادە بولدى.

رەبىئۇل ئەۋۋەل ئايىدىن بەش بولدى ئەرسە، ھەياتلەرى بەرگىدىن ئۈمىد غۇنچەسىنى ئۈزدىلەر. ھەزرەتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغە ئەيدىلەر: «ماڭا سۇ سەفكىل، تاكى ئاندەك يەنگۈپ، ئۈممەتلەرىم بىرلە ۋىداﺋ قىلغايمەن.» ھەزرەتى ئائىشە سۇ سەفتىلەر. مەدىنەدە فاش بولدىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەسجىدكە چىقادۇرلەر. تەمامى خەلق مەسجىدكە كەلدىلەر. ئان سەرۋەر سەل-ئەل-لەم مۇبارەك باشلەرىنى تاڭىپ، مەسجىدكە كەلدىلەر. مۇنبەرگە چىقالماي ئولتۇرۇپ خۇتبە ئوقۇپ، خۇداي تەئالاغە ھەمد ـ سەنا ۋە ھەمەئى پەيغەمبەرلەرگە دۇرۇد نەئت بىجا كەلتۇردىلەر. ئاندىن تەمامى شۇھەدالار، مۇسۇلمانلارغە دۇئا قىلدىلەر. ئاندىن، ئەمر مەئرۇف، نەھى مۇنكەرنى ئەمر قىلىپ، ئەيدىلەر: «ئەي خەلايىق، ھەق تەئالا بەندەلەرىدىن بىرىگە پەيغام ئىبەرىپدۇركىم، دۇنيانى دوست تۇتارسەنمۇ يا ئاخىرەتنىمۇ؟ ئول ئاخىرەتنى ئىختىيار قىلىپدۇر. ھەق تەئالا خۇشنۇد بولۇپ، ئۆز دەرگاھىغە يەتكۈرمەككە ۋەئدە بېرىپدۇر.» بۇ موھىم سۆزنى ھىچكىم

ئاڭلامادى، مەگەر ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىسيار يىغلادىلەر. ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ! ئاتا ـ ئانام ۋە قان ـ تەنىم ساڭا فىدا بولسۇن! » ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئەبۇ بەكر، جەھاندا يارى غار ئەردىڭ، ئاخىرەتدە ھەم دەراز ھەمراھ سەن بولغايسەن. ئەگەر مەن خۇدادىن ئۆزگەنى دوست تۇتار بولسام ئەبۇ بەكرنى دوست تۇتار ئەردىم. ھىچكىم ئانداغ رەفىق ۋە مۇشفىق بولمادىكىم، ھىچكىم ئەمۋالى ئەبۇ بەكرنىڭ ئەمۋالىدەك سۇد بەرمەدى. ئەي خەلق! ئۆلۈم بۇ دۇنيادا ھەركىمگە تىرىكلىك لىباسى ئارىيەتدۇركىم ئانىڭدىن ئارى بولسە رىگ ۋە تۇفراق بولماي چارە يوقدۇر. چۇنكى، تىرىكلىك ئىبتىداسى، ئارىيەت ئىنتىھاسىدۇر. ئۆلگەندىن كېيىن، بىر كۈنى كەلگەيكىم، ئانى دادى قىساس كۈنى دەرلەر. ئول كۈنى ئەھلى ئالەم بىر ـ بىرىدىن قىساس تەلەب قىلۇر، كىچىك چوڭدىن، زەئىف تەۋانادىن، ياخشى ياماندىن قىساس ئالۇر. مەن ھەم سىزلەر بىرلە ئەردىم، چەندان روزگار سىزلەر بىرلە ئۆتكەردىم. ئەگەر كىشىنىڭ مەندە ھەققى بولسە ۋە قىساسى بولسە، بۇ ئالەمدە تەلەب قىلسۇن. ئەگەر قاتتىغ سۆزلەگەن بولسام، ئانداغ سۆزلەسۇن، تاكىم ھەق تەئالانىڭ دەرگاھىدا كىشىنىڭ ھەققى مەندە قالماسۇن. » خەلايىقلار خۇرۇش ـ فىغان قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «يا، رەسۇلۇللاھ! ھەر نەۋئ ھەققىمىز بولسە، بىھىل قىلدۇق. سەندە كىمنىڭ ھەققى بولغاي! بارچەمىزدە سېنىڭ ھەققى ـ ھوققۇڭ تولادۇر! » بەس، ئەككاشە بىننى مەخزەر قەرارى قوپتى، ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، فالان كېچە، فالانى غەزاتدا، فالانى يەردە، ئارقاڭدىن كېلۇر ئەردىم. تىۋەڭگە قامچى سوقتۇڭ ئەرسە، ماڭا تەگدى، بىسيار دەرد بەردى. ئول قىساسكىم باردۇر. » رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا ئەككاشە، تۇرۇپدۇرمەن، ئانداغ قىل. » ئەككاشە ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، ئول قامچى بولغاي ئەردى. » بەس، ئەيدىلەر: «يا بىلال، ئول قامچى ئۆيدەدۇر، ئالىپ كەلگىل، فاتىمەگە ھەرگىز ئەيتماغىلكىم كۆڭلى ئۆرتەنۇر. » بەس، ھەزرەتى بىلال باردىلەر ئەرسە، خەلق ھەزرەتى ئەككاشەغە يۈزلەندىلەر ۋە ئەيدىلەر: «يا، ئەككاشە! شەرم تۇتماسسەنكىم، خۇداي تەئالادىن قورقمايسەنكىم، رەسۇلى خۇدادىن قىساس ئالۇرسەنمۇ؟ » ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «قويۇڭلار، ئۆز ھەققىدۇر، ئالسۇن! » ھەزرەتى ئوسمان ئەيدىلەر:

«يا، ئەككاشە! ماڭا بىز قىساسنى يۈز تىسۋەگە ساتقىل!» ئەيدى: «ساتماسمەن.» سەھابەلەردىن ھەرقايسىلەرى ھەرنەۋئى سۆز ئەيدىلەر، قەبۇل قىلمادى. بەس، قامچى كەلتۈردىلەر. ھەزرەتى ئەلى ئەيدىلەر: «يا ئەككاشە! رەسۇلى خۇدا زەئىفدۇرلەر، زەربكە قۇۋۋەتلەرى يوقدۇر، مىنى ئۇلەرنىڭ ئورنىدا يۈز قامچى ئۇرغىل!» قەبۇل قىلمادى. بەس، قامچىنى ئالدى ئەرسە، رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەركىم: «قىساس قىلغىل.» ئەككاشە ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، قەسەم بىخۇداكى، مەن ئول كۈنى بەرەھنە ئەردىم، سەن رىدە بىرلەدۇرسەن، قىساس نىچۈك بولۇر؟!» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مۇبارەك رىدەلەرىنى ئالدىلەر ئەرسە، ئەككاشە قامچىنى تاشلاپ ئاياغلەرىغە يىقىلدىلەر؛ يۈزلەرىنى مىھر نەبۇۋۋەتلەرىگە سۈرتۈپ، فەرياد - فىغانلار قىلدىلەر. تەمامى خەلايىق نالەگە كەلدىكىم، يىغى غۇلغۇلەسى ئاسمانغە يەتتى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ مۇبارەك كۆزلەرىدىن ياش رەۋان بولدى، ئەيدىلەر: «يا ئەككاشە، نىچۈكدىن نىچۈك مۇنداغ قىلدىڭ؟» ئەككاشە ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ! تورقتۇمكى، مۇندىن كىيىن مۇبارەك ۋۇجۇدى شەرىفلەرىنى تاپالماغايمەن. قەسد قىلدىمكى، بۇ بەھانە بىرلە مۇبارەك مىھر نەبۇۋۋەتلەرىنى كۆرۈپ، يۈزۈمگە سۈرتۈپ ئالغايمەن. تاكى ھەق تەئالا دەۋزەخ ئوتىنى ھەرام قىلغاي.» ئاندىن، بىر كىمەرسە ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ! فالانى كۈنى بىر سايىل شەيئۇللاھ دىدى ئەرسە، سەن ئۈچۈن دىرەم بەرگىل دەپ بۇيرۇدۇڭ. مەن ئۈچ دىرەم بەردىم. دۇئا قىل، تاكى مىزان ھەسەناتىغە ئاغىر كەلگەي.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئول مىنىڭ سەدىقەمدۇركى مەندە قەرزدۇر.» بەس، فۇزەيل بىننى ئەبباسغە بەرگىل دەپ بۇيرۇدىلەر ئەرسە، بەردىلەر.» سەۋاب ئۇمىد قىلساڭ ئەمدى دەرۋىشكە بەرگىل.» ئاندىن• يەنە بىر ئادەم ئەيدى: «يا رەسۇلۇللاھ، فالانى غەزاتدا غەنىمەتدىن ئۈچ دىرەم ئوغۇرلاپ ئەردىم.» بەس، ئەيدىلەر: «يا فۇزەيل، ئول دىرەمنى ئالىپ بەيتۇل مالغە قوشغىل.» يەنە بىر كىشى ئەيدى: «يا رەسۇلىللاھ، مەن يالغانچى ۋە تىلى ياماندۇرمەن؛ دۇئا قىل، تاكى ھەق تەئالا مەندىن ئول ئەيىبنى كۆتەرگەي.» بەس، دۇئا قىلدىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر بىننى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئەي ئادەم! ئۆزۈڭنى مۇنداغ ئۇلۇغ مەجلىسدە

رەسۋا قىلدىڭ!» ئۇل ئادەم ئېيدى: «ئاخىرەتدە رەسۋالىقىمدىن بۇ ئالەمدە رەسۋالىقىم بېھرافدۇر.» ھەزرەتى ئۆمەر ئېيدىلەر: «بۇ ئادەم مۆئمىن سادىقدۇر، مۇنافىق ئەمەس.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئېيدىلەر: «راست ئېيدىڭىز.» يەنە ئېيدىلەر: «ئۆمەر ھەمىشە خۇدا بىرلە ۋە خۇدا ئۆمەر بىرلە ھەر يەردە بولسە.»

ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۆيگە كەلدىلەر. ئاندىن كېيىن، مۇبارەك جەماللەرى ئالەم خەلقىغە نەسىب بولدى. ئۈچۈنچى كۈنى ئاغىرراق بولدىلەر. بەس، مۇھاجىر، ئەنسار ئېيدىلەر: «رۇخسەت بولسە بىر كۆرسەك!» ئىجازە بەردىلەر ئەرسە، ھۇجرەئى مۇتەھھەرەگە كىردىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۇلارغە باقىپ، كۆزلەرىگە ياش ئالىپ ئېيدىلەر: «يا فۇزەيل، مېنى يۆلەگىل.» بەس، يۆلەپ ئولتۇردىلەر. ئۇلارغە دۇئا قىلدىلەر. ئېيدىلەر: «خۇداي تەئالا سىزلەرگە يا مەدەتكار بولغاي؛ مۇرادىڭلارغە يەتكۈرۈپ، بېھىشت روزى قىلغاي! سىزلەرگە نەچەند نەسىھەت قىلۇرمەن: خۇداي تەئالادىن قورقغايسىزلەر، كىبىر-فەساد قىلماغايسىزلەر. ھەق تەئالا خەبەر بېرىپدۇر» دەپ بۇ ئايەتنى ئوقۇدى، مەزمۇنى بۇدۇر: بېھىشتنى ئۇل تايىفەلەرگە ئافەرىدە قىلدىمكى، بۇ ئالەمدە كىبىر-فەساد قىلماغايلەر. دەۋزەخ مۇتەكەببىرلەرنىڭ جايىدۇر. مەن سىزلەرگە خۇداي تەئالانى ۋەكىل قىلۇرمەن، مەن سىزلەرنى خۇداي تەئالادىن قورقۇتغۇچى ۋە بىشارەت بەرگۈچىدۇرمەنكىم، ئاجىز-زەئىفلەرغە ياخشىلىق قىلغايسىزلەر. دىنى ئىسلامنى بەرپا تۇتغايسىزلەر. كافىر-مۇشرىكلەرنى دىيارىڭلاردىن چىقارغايسىزلەر. مەن سىزلەرنى ئىككى ئىشدىن مەنئ قىلدىم. بەس، مەندىن كېيىن ئۇل ئىشغە قەدەم قويماغايسىزلەر: بىرى ئولكىم خۇدانىڭ پەيغەمبەرىگە تەئزىم-ئىكرامنى تەرك قىلماغايسىزلەر، ئۇلۇغدۇرلەر، ئۇلار مېنىڭ ئەۋلادىمدۇرلەر، ئۇلارنىڭ ئۇلۇغىنىڭ سۆزىدىن چىقماغايسىزلەر؛ مەن ئۇلارغە ئامىرزىش تىلەرمەن.» بەس، بۇ سۆزنى ئېيتىپ، مۇبارەك باشلەرىنى تەكىيەگە قويدىلەر. سەھابەلەر ئېيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، ھەزرەتلەرىنى كىم غۇسل قىلۇر؟» ئېيدىلەر: «كىمكى ماڭا ياۋۇقراقدۇر.» «كىم ئورۇنلەرىغە يەتكۈرۈر؟» ئېيدىلەر: «كىم ياۋۇقراق تۇغقانىمدۇر.» ۋە يەنە سوردىلەر: «نېچۈك نەرسە كەفەن قىلۇرمىز؟» ئېيدىلەر: «بۇ ئىگنىكىم

كىيىكلىكدۇر.» ئول ئاق جامەئى مىسر ئەردى ياجامەئى يەمانى. يەنە سوردىلەر: «نەمازىڭىزنى كىم ئۆتەرلەر؟» ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا سىزلەرگە مەغفىرەت قىلغايكىم، ياخشى ئەمىر كەرامەت قىلغاي، مۇنداغ غەم تارتارسىزلەر. مىنى يۇپ، كەفەنگە ئالىپ قەبرە لەبىدە قويۇڭلار؛ ئول جەبرائىل ئۆز تابىئلەرى بىرلە نەماز ئۆتەرلەر. ئاندىن مىكائىل، ئىسرافىل، ئەزرائىل ئەلەيھىس. نەماز ئەدا قىلۇر. ئاندىن سىزلەر گۇرۇھ - گۇرۇھ نەمازىمنى ئۆتەپ دەفن قىلىڭلار. ماڭا دۇرۇد ئەيتماقدىن فەراموش بولماڭلار، تا قىيامەت، ئۇممەتلەرىم دۇرۇد ئەيتسۇنلەر، تاكى سىرات لەبىدە ئۇممەتلەرىمنى تاپارمەن، شەفائەت قىلۇرمەن.»

بەس، سەھابەلەر چىقتىلەر. ئاندىن ئەزۋاج مۇتەھھەرات يىغلىپ كېلىپ ئولتۇردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم خامۇش بولدىلەر. ئۇلار تەببىلىك قىلىپ ئەيدىلەر: «دىماغلەرى قۇرۇپدۇر.» بەس، ياغ كەلتۇرۇپ، ئەسما رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما مۇبارەك دىماغلەرىغە ياغ تامىزدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۆزلەرىنى ئاچىپ ئەيدىلەر: «بۇ ئىشنى كىم قىلدى؟» «ھەمەمىز قىلدۇق» دىيەلمەدىلەر، «ئەبباس قىلدى» دىدىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «يا ئەبباس، نېچۈكدىن مۇنداغ قىلدىڭ؟» ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «بۇ ئىشدىن خەبەرىم يوقدۇر.» بەس، ئەيدىلەر: «بۇلارنىڭ ھەمەسىنىڭ دىماغىغە ياغ قويۇڭلاركىم، مۇندىن كېيىن ئانداغ قىلماسۇنلەر.» بەس، ھەمەلەرىنىڭ بۇرنىغە ياغ ئىبەردىلەر.

بەس، يەنە ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن، ئىستىمالەرى قىزىغراق بولدى. ئازىنە كۈنى ئەردى، ھەرارەت ۋە ئىستىمانىڭ قىزىغلىقىدىن، ئالدىلەرىدە بىرقاچادا سۇ قويۇپ، ھەرزامان يۇزلەرىگە ۋە پېشانەلەرىگە سۇ ئالىپ، سۇرتەر ئەردىلەر. ئەيتۇرئەردىلەر: «خۇداۋەندە ئۆلۈمنىڭ قاتتىغلىقىنى ئاسان قىل!» بەس، شەنبە كۈنى بۇ ھالدا ئەردىلەر؛ يەكشەنبە كۈنى بولدى ئەرسە، ئاغىرراق بولدىلەر. بەس، ھەزرەتى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى ئەلى كەرەمەللاھۇ ۋەجھۇغە ئۇچرادىلەر، ئەيدىلەر: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇگۇن بىر نەۋئى ياخشىراقدۇرلەر.» ھەزرەتى ئەبباس ئەيدىلەر: «مەن ئابدۇلمۇتتەلىب ئەۋلادىنىڭ ئۆلۈم نىشانەلەرىنى تولا كۆرگەندۇرمەن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ رەھلەتلەرى

ياۋۇقدۇر. سورغىلىكىم، قايسى تايىپەدىن خەلىپە بولغاي. ئەگەر بەنى ھاشىمدىن بولسا، غەيرىنى قويماغايمىز. ئەگەر يەنە گورۇھدىن بولسە، ئانى ھەم بىلگەيمىز.» ھەزرەتى ئەلى ئەيدىلەر: «سورماغايمىز. ئەگەر يەنە بىر گورۇھدىن بولسە، تا قىيامەتغىچە بىزنى قويماسلەر.»

رەبىئۇل ئەۋۋەلدىن ئون ئىككى كۈن ئۆتۈپ ئەردى، دۈشەنبە كېچەسى شام ۋە خۇفتەن ئاراسى ئەردى. نەۋئى خەفەتە ھاسىل بولدى، ھۇجرەئى مۇتەھھەر ئىشىكلەرىنى ئاچتۇرۇپ كۆردىلەركىم، خەلقلەرسەف تۇزۇپ، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئىمام قىلىپ، نەماز ئۆتەدىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم شاد بولدىلەر. ئەيدىلەر: «ھەمد - سىپاس ئول خۇداغەكىم، مەندىن كېيىن سۈننەتىمنى باقى قىلغۇدەك.» بەس، ھەزرەتى ئايشە گۇمان قىلدىلەركىم، نەۋئى ياخشى بولۇپدۇرلەر. ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، مىسۋاك قىلۇرسەنمۇ؟» ئەيدىلەر: «ئارى.» بەس، ھەزرەتى ئايشە مىسۋاكنى ئالىپ ئاغىزلەرىغە سالىپ يۇمشاتىپ بەردىلەرئەرسە، مىسۋاك قىلدىلەر. مۇبارەك تىشلەرىغە قاتتىغ سۇردىلەر. ھەزرەتى ئايشە ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ، تىشلەرى جەراھەت بولۇر.» ئەيدىلەر: «يا ئايشە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. ھەمىشە مىسۋاك قىلماق ۋە ھەمسايە ھەققىنى ساقلاماقغە نەسىھەت قىلۇرلەر. مەن گۇمان قىلۇرمەن ئەردىمكى، ھەمسايەگە مىراس تەككەي. ۋە يەنە بەندە ھەققىدە نەسىھەت قىلۇرئەردىلەر، مەن گۇمان قىلۇرئەردىمكى، ئۆلگەندىن كېيىن ئازاد بولغاي.»

بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق نەمازدىن فارىغ بولۇپ ئەردىلەر. خەلق ئەيدى: «ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم باشلەرىنى كۆتەرىپ بىزگە قارادىلەر.» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق شاد بولدىلەر. قاشلەرىغە كىردىلەر، كۆردىلەركىم، مىسۋاك قىلۇرلەر. شاد بولۇپ كۈلدۇرمەك ئۈچۈن، ھەزرەتى ئايشەگە ئەيدىلەر: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ياخشى بولۇپدۇرلەر. بۇ كېچە ئەزۋاج مۇتەھھەراتدىن بىرلەرىنىڭ نەۋ بەتىگە بارۇرلەر.» ھەزرەتى ئايشە ئەيدىلەر: «ئاغرىغلەرى ماڭا، ساقلىقلەرى يەنە بىرگە بولغۇدەك.» بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كۈلدىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۆيلەرى خېلە يىراق، سۈنھە

دىگەن مەھەللىدە ئەردى؛ چەندان روزگار ئۆتۈپ ئەردى، ئۆيلەرىگە بارماغان ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى ئائىشە ئېيدىلەر: «يا پەدەر، خىبلە مەھەلدۇر، ئۆيگە بارمادىلەر، ئەمدى پەيغەمبەرى خۇدا ئانداك ياخشى بولدىلەر. ئۆيلەرىگە بارىپ كەلسەلەر.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆيگە ياندىلەر، ھەمە خەلق تارقادىلەر. مەدىنەدە فاش بولدىكىم ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ياخشى بولۇپدۇرلەر.

ئاندىن كېيىن، ھەزرەتى ئائىشە ئارقەلەرىدە ئولتۇرۇپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنى قۇچاقلەرىغە ئالىپ ئولتۇردىلەر ئەرسە، مۇبارەك باشلەرىنى ئۆشۈنلەرىگە قويدىلەر. بىرسائەت ئۆتتى ئەرسە، چاشت ۋەقتى ئەردى، مۇبارەك پېشانەلەرىگە تەر زاھىربولدى. روھى پاكلەرى ئالەمى بالاغە پەرۋاز قىلدى. سەلەۋاتۇللاھۇ ۋە بەركاتەھۇ. ھەمە ئەخبار ئۆلىمالار، ئەھادىس - ئاسار دانالەرى ئىتتىفاقدۇركىم، رەبىئۇل ئەۋۋەلنىڭ ئون ئىككىنچىسى دۇشەنبە كۈنى ئەردى. گۇرۇھى ئېيتىپدۇرلەر: رەبىئۇل ئەۋۋەلدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ ئەردى. بۇقەۋلدىن ئون ئىككىنى دىگەن بولۇر.

بەس، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يىغلاپ چىقتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئېيدىلەر: «يىغلاماغىلكىم مۇنافىقلار ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۆلۈپدۇرلەر دىگەيلەر. ئۇلەر ئۆلمەدىلەر! ھەق تەئالانىڭ دەرگاھىغە باردىلەر. ئانداغكى، ھەزرەتى ئەيسا ئەلەيھىس. قەۋملەرى ئاراسىدىن كېتىپ ئەردىلەر، يەنە كېلۇرلەر، بۇلەر ھەم كەلگەيلەر. ھەركىم ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل - ئەل - لەمنى ئۆلدى دىسەلەر تىلى كېسىلۇر!» ئاندىن، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كەلدىلەر، كۆردىلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ مۇبارەك يۈزلەرىنى رىدەلەرى بىرلە ياپىپدۇرلەر. ھەزرەتى ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا يىغلاپ ئۆزلەرىنى يەرگە ئۇرار ئەردىلەر؛ يىغلاپ يانىپ چىقتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر سۆزلەرىنى ئىشىتىپ ئېيدىلەر: «يا ئۆمەر، ئانداغ دىمەگىل، ھەق تەئالا ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە ئېيتىپدۇر: سەن ھەم ئۆلەرسەن ۋە ئۇلارھەم ئۆلگۇسىدۇر.» ھەزرەتى ئۆمەر ئېيدىلەر: «مەن بۇ ئايەتنى ھەرگىز ئوقۇماغاندەك فەراموش بولۇپدۇرمەن.»

ئاندىن كېيىن، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنبەرگە

چىقىپ، خۇتبە ئوقۇدىلەر، ئېيدىلەر: «ئەي خەلق، ئاگاھ بولۇڭلاركىم، ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم ۋەفات بولدىلەر، ھەق تەئالا ئۇلەرغە ئۆلۈم كەرامەت قىلدى. ھەركىم خۇدا ۋە رەسۇلغە ئىمان كەلتۇرسە بىلۇركىم، خۇداي تەئالادىن ئۆزگە ئۆلەر، خۇداي تەئالا ھەرگىز ئۆلمەس.» خەلق بىلدىلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋەفات بولۇپدۇرلەر دەپ، تەمامى خەلايىق ھوجرەئى مۇتەھەررەگە كەلدىلەر. ئاندىن يانىپ مەسجىدكە جەمئ بولدىلەر. مەردۇكەلان، پىرۇجۇۋان، پۇربەندە ۋە ئازادە ھەمە فەرياد - فىغانلار تۇزدىلەر؛ يەكبارە نالە - زارى كۆركۇزدىلەر. بەئزە خەلق تەدبىرگە مەشغۇل بولدىلەر.

ئول كۈنى مەدىنەدە خىلاف پەيدا بولدى. بىرئادەم كەلدىكىم، ھەمە ئەنسارلار يىغىلىپ، سەئد بىننى ئۇبادەگە بەيئەت قىلدىلەر. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى ئۇمەرنىڭ ئىلىكلەرىنى تۇتۇپ، مەسجىددىن چىقتىلەر. ھەزرەتى ئەلى ۋە ئەببابس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم مەسجىد ئىشىكىدە تەكفىن ۋە تەجھىز مەسلەھەتىدە ئەردىلەر. ئەبۇ ئۇبەيدە بىننى جەرراھ كەلدىلەر، ئەيدىلەر: «ئەنسارلار بەنى سەئدىنىڭ سارايىدا جەمئ بولۇپدۇرلەر. سەئد بىننى ئۇبادەنى ئۆزلەرىگە ھاكىم قىلىپدۇرلەر. ھەزرەتى رەسۇلى خۇدانىڭ ۋەفاتلەرىدىن ئۇلاردا غەم يوقدۇر. ئەھلى ئەيال، قاياش ۋە قەبىلە مۇھاجىرلار، سىزلەرگە سوز ئولكىم، ئەۋۋەل ئۇلەرنى دەفن قىلىڭلار؛ ئاندىن بىرىڭلارنى ئۆزۈڭلەرگە ھاكىم قىلىڭلار. ئەنسارلار ئەمدى سىزلەرگە فەرمان تۇتماسلەر.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق ئەيدىلەر: «تا مەن ئۇلارنى كۆرۈپ سۆزلەرىنى ئىشىتىپ يانماسام يانماسمەن.» بەس، ئەبۇ ئۇبەيدەنى ئالىپ، ھەزرەتى ئۇمەر بىرلە باردىلەر. ئەنسارلار بەنى سەئدىنىڭكىدە سەئد بىننى ئۇبادەنى كەلتۇرۇپ، ھەمە جەمئ ئىدىلەر. بۇلار ئۇچ - ئۆيلەن ئەردىلەر. ئاخىر بىروسى قوپۇپ خۇتبە ئوقۇدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ۋەفاتلەرىنى ئەيدىلەر؛ ھەسرەت - نەدامەتدىن يىغلاشتىلەر. ئاندىن ئەيدىلەر: «ئەي مۇھاجىرلار! سىزلەرنىڭ فەخر - فەزىلەتىڭىزلار بىنە ھايەت بىسيار دۇر. بىلۇرسىزلەركىم، بىز سىزلەر ئۇچۇن بىسيار رەنجۇمۇشەققەتلەر تارتغاندۇرمىز. ئەمدى ئىختىيار قىلىپدۇرمىزكىم، ئارامىزدىن بىرنى ھاكىم قىلساق، سىزلەرھەم ھاكىم قىلساڭلار؛ ھاكىم ئۆز

قەۋمى بىرلە بولسە، گۇفت گوي ئارادىن يىتسە. بەس، ئەنسارلارنىڭ فەزىلەتلەرى زىيادە بولسە.» دەپ سۆزىنى تەمام قىلدى ئەرسە؛ ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خۇتبە ئوقۇدىلەر، ھەمد ـ سەنا، دۇرۇدى مۇستەفا ئەدا قىلدىلەر. ئەنسارلار فەزىلەتلەرىدە نازىل بولغان ئايەتلەرنى ئوقۇدىلەر. ئاندىن ئەيدىلەر: «ئەگەر سىزلەر ئەيتغاندەك قىلساق ئىختىلاف ۋاقىئ بولۇر، ئاخىر ئارادا جەڭ ـ خۇسۇمەت پەيدا بولۇر. سىزلەركىم، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم پىشۋا قۇرەيشدىندۇرلەر، بەس، بۇ ئەمردىن چىقغان بولۇرسىزلەر. كىبرەككىم، قۇرەيشدىن بىرنى پىشۋا قىلساق، بارچەمىزنىڭ ئالدىدا ۋە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئالدىلەرىدە بولغاندەك بولۇرمىز. مەن ئىككى كىشىدىن بىرنى ئىختىيار قىلۇرمەن: يا ئۆمەر ۋە يا ئەبۇ ئۇبەيدە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما. بۇلار قۇرەيشنىڭ ئۇلۇغى ۋە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ بەرگۇزىدەلەرىدۇر.»

ئەنسارلار ئەيدىلەر: «بىز ھەزرەتى ئەلىغە بەيئەت قىلۇرمىزكىم، ئەمزادە ۋە پەيغەمبەرى دامادان، سەرۋەرى سەيىد ھەم قۇرەيش ۋە بەنى ھاشىمدۇرلەر.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر بىلدىلەركىم ئارادا جىدەل بولادۇر. بەس، «لايىق سىزلەردۇرلەر، يا ئەبۇ بەكر! قول سۇنسۇنلەر! مەن سىزلەرگە بەيئەت قىلۇرمەن. چۈنكى ھەم قۇرەيشدىن ۋەھەم خەلافەتكە لايىق سىزلەردۇرلەر!»

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق ئەيدىلەر: «يوق، سىزلەر سەزاۋاردۇرلەر.» ئاخىر، ھەزرەتى ئۆمەر ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىقنىڭ قوللەرىنى تۇتۇپ، بەيئەت قىلدىلەر. ئاندىن ئەبۇ ئۇبەيدە بەيئەت قىلدىلەر. ئاندىن ئەنسار ئۇياتىپ بىتەمام بەيئەت قىلدىلەر. بۇ خەبەر مەدىنەدە فاش بولدى، تەمامى خەلايىق يىغىلدىلەر. سەئد بىننى ئۇبادەنى پايى كۇب قىلغالى تۇردىلەر. بىر كىمەرسە قىچقىردىكىم: «ئاھىستەرەك ئۆلتۈرۈڭلار!» ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «ئۆلتۈرۈڭلار ئول مۇنافىقنىكىم ئارادا خىلاف پەيدا قىلدى!» بەئزەلەر سەئد بىننى ئۇبادەنى ئول كۈنى ئۆلدى، دەپدۇرلەر. ئاندىن، ھەزرەتى ئۆمەر قىچقىردىلەركىم: «ئەي خەلق! رەسۇلى خۇدانىڭ خەلىفەلەرىگە كىچە بولماسدا بەيئەت قىلىڭلار! ھەركىم ئىمامغە بەيئەت قىلماي، كىچە ئارام ئالالماس!» ئول كىچە ھىچ مۇھاجىر، ئەنساردىن قالمادىلەر، تەمامى بەيئەت

قىلدىلەر. مەگەر ھەزرەتى ئەلى ئىمام ھەسەن ۋە ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم ئەھلى بەيتلەرى بىرلە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ تەئزىيەتلەرىگە مەشغۇل ئەردىلەر. بەس، ئەبۇ سۇفيان ھەزرەتى ئەلىغە ئەيدىلەر: «نىچۈكدىن خەلىفەلىكنى ئەبۇ بەكرغە قويدۇڭلار! ئول بەنى تەمىمدۇر، قۇرەيشدە ئاندىن پەس قەبىلە يوقدۇر. مەن مەككەگە كىشى ئىبەرىپ، ئانچە لەشكەر كەلتۈرەيكىم، خەلق ھەيران قالسۇن! مەن بۇ ئىشنى پىسەند قىلماسمەن!» ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «سەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئاراسىغە ئەداۋەت پەيدا قىلۇرسەنمۇ؟ سەندىن كىشىگە زىياندىن ئۆزگە كەلمەسمۇ؟!»

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق بۇ سۆزنى ئىشتىپ، ئەبۇ سۇفياننىڭ ئۇلۇغ ئوغلى يەزىدنى شامغە ھاكىم قىلدىلەرئەرسە، ئەبۇ سۇفيان بۇ كېچە ئىشتىپ كېلىپ بەيئەت قىلدى. ئەرتەسى ھەزرەتى ئۆمەر، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ مەسجىدلەرىگە كەلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «بىسيار خەلق بەيئەت قىلماي قالمايدۇر.» بەس، بەيئەتنى تەمام قىلغايلەر.

بەس، ئومۇمى خەلايىق مەسجىدكە جەمئ بولدىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنبەرگە چىقتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئەي خەلايىق! ھەق تەئالاغە شۈكرسەنا ئەدا قىلغىڭلاركىم، سىزلەرگە قۇرەيش ھەمەڭىزلەرنىڭ ياخشىسى ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى پىشۋا قىلدى. ئانداغ كىشىدۇركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە يارى غار ۋە ھەم ئەسرارلەرىغە رازدار، ھىجرەت - مۇسافىرەتلەرىدە غەمگۇسار بولغان. ھەركىم ئۇلارغە بەيئەت قىلماغان بولسە بەيئەت قىلسۇن!» ئول كۈننى «بەيئەتۇل ئام» ئاتادىلەر.

ئاندىن، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئەي خەلق! مەن سىزلەردىن ئۆزۈمنى ياخشى ۋە لايىق بىلىپ، بەيئەت قىلمادىم. لېكىن جىدەل ۋە خىلاف كوتاھ بولغاي دەپ قەبۇل قىلدىم. ئەگەر خەتايى مەندىن ۋاقىئ بولغان بولسە، ماڭا دەستىگىر بولۇپ، ئاگاھ قىلغايسىزلەر. خۇداي تەئالانىڭ ئەمرىگە مۇۋاپىق ئىش قىلسام تەبئىيەت قىلغايسىزلەر. ئەگەر نامەشرۇئ ئىش بۇيرۇسام فەرمان تۇتماغايسىزلەر. تەبەئىييەتىمگە خۇشنۇد ۋە رىزا بولغايسىزلەر. ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم تەكفىن

- تەھجىزلەرىغە مەشغۇل بولغايمىز!» دەپ مۇنبەردىن تۈشتىلەر.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم دۈشەنبە كۈنى چاشت ۋەقتىدە ۋەفات بولدىلەر. سەھشەنبە كۈنى ندمازدىگەردە غۇسلىغە مەشغۇل بولدىلەر. بەئزەلەر ئەيتىپدۈرلەر: يا پەنجشەنبە كۈنى نەمازدىگەر ۋەقتىدە غۇسل قىلدىلەر دەپدۈرلەر.

بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن سەۋال قىلدىلەركىم: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نەچۈك بولغاندۇرلەر؟» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىرىپ، يىلداپ - بۇراپ ئەيدىلەر: «مالصيب حيا وميتا — نە ياخشى بۇيى خۇشدۇر تىرىك ۋە ئۆلۈكلەرىدە!»

بەس، ئاندىن ھەزرەتى ئەلى ۋە ھەزرەتى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇماغە ئەيدىلەر: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن ئىشىتىپ ئەردىم، مېنى ئەھلى بەيتىم غۇسل قىلۇرلەر دەپ ئەردىلەر. سىزلەر غۇسل قىلغايسىزلەر.» بەس، ھەزرەتى ئەبباسنىڭ ئىككى ئوغلانلەرى فەزلى ۋە قەيشەمنى ئالىپ كىردىلەر؛ ھەزرەتى ئەلى ھەم كىردىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئازادكەردەلەرى شۇقرا ئوسامەنى ھەم ئەيدىلەر: «سىزلەر ھەم كىرىپ ياربەرگەيسىزلەر.» ئۆزلەرى مۇھاجىر-ئەنسار بىرلە مەسجىددە ئولتۇردىلەر.

بەس، ئەنساردىن ئۇۋەيس بىننى خانى ئاتلىغ بىر ئادەم ئەيدى: «ئەي خەلىفە! پەيغەمبەرى خۇدا بىزگە تەئنە بولغايكىم، پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ غۇسللەرىگە ئەنساردىن ھىچكىم داخىل ئەمەس دەپدۇر، بۇ فەخرنى بىزدىن ئالماغىل؛ ئەنساردىن ھەم بىركىشى بۇيۇرغىل.» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەركىم: «سەن كىرگىل!» ئول ھەم كىردى. ئاندىن ھەزرەتى ئەلى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ۋەفاتلەرىدە كىيىكلىك كۆڭلەكلەرىنىڭ تاشىدىن غۇسل قىلدىلەر. فەزلى ۋە قەيشەم رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما يۆلەپ، ئوڭ - سول ئۆيرۈپ بەردىلەر. شوقرا ۋە ئوسامە سۇ كەلتۈرۈپ قۇيۇپ بەردىلەر. ھەزرەتى ئەبباس ۋە ئۇۋەيس قاراللاپ تۇردىلەر. غۇسل تەمام بولدى ئەرسە، ئۈچ كەفەنگە يۆرگەدىلەركىم، ئىككىسى ئاق، بىرى بۇردى يەمەنى، ھەمەسى تىكىكسىز ئەردى. ئاندىن،

ئۇل نەرسەئىكىم خۇشبۇيكىم ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ سۈننەتلەرى ئەردى، ئانىڭ بىرلە خۇشبۇي قىلدىلەر. بەس، قەبرلەرى جايىدا كېچەش قىلدىلەركىم، بەئزەلەر مەسجىددە قويغايمىز دىدىلەر ۋە بەئزەلەر گۆرستانى بىقەئدە دىدىلەر. ئەمىرۇل مۇئمىنىن ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئىشىتىپ ئەردىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل ـ لەم ئەيدىلەر: «ھەر پەيغەمبەرنىڭ قەبرلەرى ۋەفات بولغان يېرىدۇر.» بەس، ئەبۇ تولەھە ئاتلىغ بىر گوركەن بارئەردى، ئانى كەلتۈرۈپ، ھەزرەتى ئايشە سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ھوجرەلەرىكىم مەسجىدنىڭ يانىدا ئەردى. ئۇل ھوجرەدە ياتغان يەرلەرىدە لەھەد قىلدىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنى قەبرلەبىدە قويدىلەر. ئاندىن، تايىفە ـ تايىفە كىرىپ، نەماز ئۆتەدىلەر. ئاندىن ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مېيىتلەرىگە ھىچ كىمنى ئىمام قىلمادىلەر. ئاندىن، مەزلۇملار ۋە نارەسىدەلەر نەماز ئۆتەدىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ سالىپ ياتغان قۇتنە تۆشەكلەرى بارئەردى، ئانى لەھەدلەرىغە سالىپ، ھەزرەتى ئەلى، فەزلى ۋە قەيشەم بىننى ئەبباس، شوقران لەھەددە قويدىلەر؛ ھەزرەتى ئەلى ھەمەدىن كېيىن چىقتىلەر. ئاندىن دەفن قىلدىلەر. تەمامى سەھابەلەر جەمئ ئەردىلەر. مۇغەير بىننى شەئبە ئەيدىلەر: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ جەماللەرىنى مەندىن كېيىن كۆرگەن كىشى يوقتۇر. چۈنكى لەھەددە قويۇپ، يۈز ـ كۆزۈمنى سۈرتۈپ، يۈز ـ كۆزۈمنى قويۇپ چىقىپ ئەردىم، ئانى ئالىپ چىقارماق بەھانەسىدە، كېيىن كىرىپ، مۇبارەك جەماللەرىغە مۇشەررەف بولدۇم.» ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «مۇغەيرە يالغان ئەيتۇرلەركىم ئۇل لەھەددە قويماغان ئەردىلەر.»

رىۋايەت مۇختەلىفدۇركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قانچە ئۆمۈر كۆردىلەر؟ بەئزەلەر يۈز يىل دېيدۇرلەر. تائىفە ھەرنېچۈك دەپدۇر. ۋە بەئزەلەر ئاتمىش ئۈچ يىل دەيدۇر. چۈنكى قىرىق ياشلەرىدە ۋەھى كەلدى؛ ئون ئۈچ يىل مەككەدە دەئۋەت قىلدىلەر، ئون يىل مەدىنەدە بولدىلەر. ھەمە مۇتتەفىقەدۇرلەركىم، دۈشەنبە كۈنى ۋۇجۇدلەرىغە كەلدىلەر، دۈشەنبە كۈنى ھىجرەت قىلدىلەر، دۈشەنبە كۈنى ۋەفات قىلدىلەر.

قىسسەئى غەزۋەئى ئۇسامە بىننى زەيد

بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خىلافەتكە ئولتۇردىلەر. سەئد بىننى ئۇبادە بەيئەت قىلماغان ئەردى. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «سەئدنىڭ ھىچ ئۆزرىنى قەبۇل قىلماغىل، تاكى بەيئەت قىلغاي.» ھەزرەتى ئەبۇ بەركرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەئد بىننى ئۇبادەنى بەيئەت قىل دىدىلەر. بىنسيار جىدەل، گۇفت گويدىن كېيىن بەيئەت قىلدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «بۇ بەيئەت ساڭا ناخۇش كەلدى، كەراھەت بىرلە بەيئەت قىلدىڭ. ئەگەر بۇ بەيئەتدىن يانساڭ باشىڭنى كەسمەكىم لازىمدۇر.» گۇرۇھى ئەيتىپدۇر: سەئد بىننى ئۇبادە بەيئەت قىلماي ئۆلدى.

ئول ھۆكمىكى ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن جارى بولدى، ئول ئەردىكىم، خىلافەتدىن ئۇچۇنچى كۈنى مۇنادى قىلدۇردىلەردىكىم، ئۇسامە بىرلە غەزاتغە بارغايلەر. ئانداغكى، رەسۇلى خۇدا ئەمر قىلىپدۇرلەر ئەيدىلەر: «كىبسەللەرى مەنئ بولۇپ قالىپ ئەردى. ئول ئەمرىنى بىجا كەلتۈرگەيسىزلەر! بەھانە ۋە كاھىللىق قىلماغايسىزلەر! لەشكەر راست قىلىپ بارغايسىزلەر!» خەلق ئەيدى: «ئەرەبنىڭ ئەكسەرى تولەيھە ۋە مەسلەمەگە ئىمان كەلتۈرۈپ، مۇرتەد بولغاندۇرلەر. بىز شامغە بارساق، مەدىنەدە مۇسۇلمانلار ئاز قالغايلەر. دۇشمەن قەسد قىلسە، لەشكەر بولماي، مۇندا قالغان ئەھلى ئەيال نىچۇك بولۇر!» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا بىزنى دۇشمەندىن ساقلار! مەن ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئەمرلەرىنى بىجا كەلتۈرۈرمەن، ھەرگىز تەجاۋۇز قىلماسمەن.» بەس، خەلق ھەزرەتى ئۆمەرنىڭ قاشلەرىغە بارىپ، ئەيدىلەر: «سەن بارىپ، بۇ سەفەردىن مەنئ قىل. ئەگەر مەئقۇل بولسە، بىزگە يەنە بىر كىشىنى ئەمىر قىلسۇنلەركىم، قۇرەيش ئەشرافلەرى، مۇھاجىر ـ ئەنسار ئەخيارلەرى ئۇسامە ئازادكەردە ئەلەمى ئاستىدا بارماق ئاردۇر.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر بارىپ ئەيدىلەرئەرسە، ئەيدىلەر: «بارماي چارە يوقدۇر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەمر قىلغانلەر ھەمەسى

باردۇر. ئەگەر مەدىنەدە يالغۇز قالسام ماڭا رەۋادۇر.» يەنە ئەيدىلەر: «ئەگەر ئانداغ بولسە، ئۇسامەدىن بۆلەك كىشى ئەمىر بولغاي ئەردى دەيدۇرلەر.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ئەيدىلەر: «يا ئۇمەر، سەن دىۋانە بولۇپدۇرسەنمۇكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئەمرلەرىدىن تەجاۋۇز قىلۇرسەنمۇ؟!» بەس، ھەزرەتى ئۇمەر خەلقغە ئەيدىلەر: «بۇ تەرىقە بىرلە بارماي چارە يوقدۇر.»

بەس، ھەمە خەلق جابدۇنۇپ راست بولدىلەر. لەشكەر يۈرۈر كۈنى ئۇسامە ئاتلانىپ، لەشكەر بىرلە ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئىشىكلەرىگە كەلدىلەر ئەرسە، ئۇلەر چىقىپ پىيادە يۈردىلەر. ئابدۇللاھ ئەۋف ئات كەلتۈردى. ھەمە ئەيدىلەر: «يا ئەمىرۇل مۆئمىنىن! ئاتغە مىنسۇنلەر!» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ئەيدىلەر: «قويۇڭلاركىم پىيادە بارغايمەن، خۇداي تەئالانىڭ يولىدا ئاياغىمغە توغ قوندۇرغايمەن. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن ئىشىتىپ ئەردىم، ھەركىمنىڭ ئاياغى غەزات يولىدا غۇبارى ئالۇدە بولسە، ئاللاھ تەئالا دەۋزەخ ئوتىنى ھەرام قىلۇر!» بەس، مۇھاجىر، ئەنسار ۋە بىسيار سەھابىلەن كىبارلار بىرلە پىيادە باردىلەر. ئۇسامە لەشكەر بىرلە سۇۋارە يۈردىلەر. بىر ئاۋازلىق يەرگە بارىپ، ۋىدائ قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەۋۋەل نەسىھەتىم سىزلەرگە ئولدۇركىم ئۇسامە سىزلەرگە ئەمىردۇر، ئانىڭ فەرمانىدىن چىقماڭلار ۋە يەنە غەنىمەتكە خىيانەت قىلماڭلار! ئەگەر زەفەر تاپساڭلار مەزلۇم ۋە نارەسىدەلەرنى ئۆلتۈرمەگەيسىزلەر! نەۋرەس - ياش دەرەختلەرنى كەسمەگەيسىزلەر؛ چەھار پايلارنى بىئۆزرە ئۆلتۈرمەگەيسىزلەر! شامدا تەرسالاردىن زاھىد، سەۋمەئەنشىنلار باردۇركىم خەلقدىن ئۈزۈلۈپ ئىبادەتكە مەشغۇلدۇرلەر؛ ئۇلار ھەرب - زەرب جەڭ قىلماسلەر، ئۇلارنى ئۆلتۈرمەگەيسىزلەر!» بەس، بۇ ۋەسىيەتلەرنى تەمام قىلدىلەر ئەرسە، ئۇسامە ئەيدىلەر: «ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەمراھ بولسەلەر ياخشى ئەردى.» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق بۇيرۇدىلەر ئەرسە، ھەمراھ بولدىلەر. يەنە ئەيدىلەر: «ئەۋۋەل بەنى خۇزاغە شەھەرىگە بارغىلكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئەمرلەرى ئانداغ ئەردى.»

بەس، ئۇسامە بەنى خۇزاغە شەھەرىگە بارىپ، ئەۋۋەل ئانى غارەت

قىلدىلەر. ئاندىن ئەتراف ـ جەۋانىبداقى مۇرتەدلەرغە كىشى ئەۋەتىپ ئۆلتۈردىلەر. ئاندىن، رۇم ھەددىگە باردىلەركىم ئاتالەرى ئاندا ئۆلتۈرۈلگەن ئەردىلەر؛ ئاندا فەتھ ـ نۇسرەت تاپىپ، بىسيار ئەسىرلەر، مال ـ غەنىمەتلەر ئالىپ، يىگىرمە تۆرتىنچى كۈنى مەدىنەگە يانىپ كەلدىلەر. مۇسۇلمانلار شاد بولۇپ، ياخشى فال ئالدىلەر وباللهالعصمەوالتوفيق.

قىسسەئى
ئەسۋەد كەززاب

بۇ قىسسە ئىجمالەن ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ۋەفاتلەرى ۋاقىئەسىدە ئەيتىلىپ ئەردى.

قىسسەئى ئانداغ ئەردىكىم، ئەسۋەد كەززاپ يەمەندىن خۇرۇج قىلىپ ئەردى. يەمەن پادىشاھى بازان مۇسۇلمان ئەردى؛ ئۆلۈپ شۇھەرەگە ئىككى ـ ئۈچ شەھەرنى بەرگەن ئەردىلەر. ئۆزگە شەھەرلەرگە، ھەركىشىگە ئىككى ـ ئۈچ شەھەر بېرىپ، تا توققۇز كىشىنى ھاكىم قىلىپ ئەردىلەر. بۇ توققۇز كىشى ئەدەندىن تا خەزەرمەۋتغىچە ھاكىم ئەردىلەر. شۇھەرە بىننى بازاننى بۇ شەھەرلەرنىڭ ئوتراسىدا قويغان ئەردىلەر. مۇئاز بىننى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بۇ شەھەرلەرنىڭ ھەمەسىگە ھاكىم قىلىپ، زاكات ـ سەدەقاتنى ئالىپ، بۇلارغە دىنى شەرىئەتنى ئۆرگەتىپ، ئەمەلدارلارغە خەبەردار بولماق ئۈچۈن قويغان ئەردىلەر. بەس، ئەسۋەدنىڭ خەبەرى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە يەتتى ئەرسە، ئول ئەمىرگە نامە ئىبەردىلەر. شۇھەرە بىننى بازانغە سىپەھسالار قىلىپ، نامە ئىبەردىلەركىم، ئەسۋەد بىرلە جەڭ قىلغايسەن، ھەر يەردەكى ئانىڭ تابىئىدە باردۇر ئۆلتۈرگەيسەن. بەس، شۇھەرە لەشكەر جەمئ قىلىپ، ئەسۋەدنىڭ ئۆزەسىگە باردىلەر. ئەسۋەدنىڭ پىيادەدىن بۆلەك يەتتە يۈزلەشكەرى بارئەردى. بەس، جەڭ قىلدىلەر ئەرسە، ئەسۋەد شۇھەرەنى شەھىد قىلدى، شەھەرى سەنئاغە كەلدى. شۇھەرەنىڭ شەھەرلەرىنى تەسەررۇف قىلدى ئەرسە ئۆزگە شەھەرلەرنىڭ ئۇمەرالەرى پىنھان بولدىلەر. مۇئاز بىننى جەبەل ھەم ياشۇندىلە. ئۇمەرالەردىن

ئىككىسى ھاكىم ئەردى: خالىد بىننى يەزىدۇل ئاس ۋە ئۇمەر بىننى جەرم ئەردىلەر. مەدىنەگە كەلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم كېسەل ئەردىلەر. بۇ خەبەردىن بىسيار غەمكىن بولدىلەر، ئەسۋەدگە لەئنەت ئوقۇپ ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا ئانى پات يېقىندا ھىلاك قىلغاي.» ئاندىن، ئۇمەرالارغە نامە ئىبەردىلەركىم، مۇسۇلمانلار يىغىلىپ، بىرئىلاج قىلىپ، ئەسۋەدنى ئۆلتۈرگەيسىزلەر. بەس، ئەسۋەد تەمامى خەلايىق سەرھەدىنى ئالدىلەر ئەرسە ئۇلغايدى؛ شۇھەرەنىڭ كۆجىنى ئالدىكىم، ئول مۇسۇلمان ئەردى. ئانىڭدىن قورقۇپ فەرمان تۇتار ئەردىلەر. مۇئاز بىننى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇمەرالەرىغە ئەيدىلەر: «ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلالماسىمىز. كېرەككىم ھىيلە بىرلە ئۆلتۈرگەيمىز.» بەس، ئەسۋەد مەئد كەربغە بەنى زەيد، بەنى مۇدەججەنىڭ ھاكىملىقىنى بېرىپ، ئۆز قەبىلەسىغە ياندۇرۇپ ئەردى. قەيس بىننى ئابدۇلغەۋس ئاتلىغ بىر ئادەمنى سىپەھسالار قىلىپ ئەردى. شۇ-ھەرەنىڭ ئىككى تۇغقان بىرادەرى بار ئەردى، بىرى ھىردەر، يەنە بىرى راۋەدىيە. ئەسۋەد بۇ ئىككىسىگە ئەجەمنىڭ پادشاھلىقىنى بېرىپ ئەردى.

بەس، قەيس، پەرۋىز، ئەدۋىيە ئۇچۇلەن ئەسۋەددىن بىزار ئەردىلەر. بەس، بۇلارغە ئەيدىلەر: «سىزلەر خۇدا ۋە رەسۇلنىڭ ئەمرىنى بىجا كەلتۈرۈڭلار، بۇ خىزمەت بىرلە بىھىشت جاۋىدانىغە يېتىڭلار!» بۇ تەرىقە ياخشى نەسىھەتلەر قىلدىلەرئەرسە، بۇلار ئەيدىلەر: «بىز ھەم بىزاردۇرمىزكىم، بىلۇرمىزكىم ئەسۋەد يالغانچىدۇر؛ پەيغەمبەرى بەرھەق ھەزرەتى مۇھەممەد مۇستەفا سەل-ئەل-لەمدۇرلەر. لېكىن ئاڭا قۇدرەت تاپماسمىزكىم لەشكەرى بىسيار، سىلاھ- ياراغ بىزدە يوقدۇر. تەمامى تەسەررۇف ۋە قۇدرەت ئانىڭدادۇر.» پەرۋىز ئەيدى: «مەن بىر تەدبىر قىلاي، مىكربىرلە ھىلاك قىلۇرمەن.» بەس، بۇ سۆز بىرلە تارقادىلەر ئەرسە، پەرۋىز شۇھەرەنىڭ كۆجى قاشىغە باردى، ئەيدى: «بىلۇرسەنكىم، بۇ ئەسۋەدكىم كۈيۈگۈڭ شۇھەرەنى ئۆلتۈردى؛ بىزنىڭ قاياش- قەبىلەمىزنى پەراكەندە قىلدى؛ ئەھلى ئەياليمىزغە زۇلۇم- سىتەم قىلۇر. مەن سېنىڭ قاشىڭغە كېلىپدۇرمەن، تاكىم ماڭا ياۋەر بولساڭ ئەسۋەدنى ئۆلتۈرسەك، ئەگەر ياۋەر بولماساڭ ھەم بارى بۇئەسرارنى فاش قىلماساڭ.» ئول مەزلۇم ئەيدى: «مەن ھەم ھەربار قەسد قىلۇر ئەردىم. بىلۇرمەنكىم ئەسۋەد

كافىردۇر، نەماز ئۆتەمەس، خىيانەت ۋە ھەرامدىن يانماس، خۇدادىن قورقماس. مەن ئانى بىسيار دۈشمەن تۇتادۇرمەن.» پەرۋىز ئەيدى: «تەدبىر نەدۇر؟» ئول مەزلۇم ئەيدى: «بۇ سارايدا مەھەل تاپىلماس. مەن ئانى تاڭلا فالان ئۆيدە ئۇيقۇلاتۇرمەن. خەلقنى ئۆيدىن يىراق قىلۇرمەن. ئارقە تەرەفىدە خالىدۇركىم تامنى تېشىپ كىرگەيسەن، ئاندا ئۆلتۈرگەيمىز.» بەس، پەرۋىز دۇئالار قىلدى. يانىپ چىقىپ، ھەمراھلارىنى ئاگاھ قىلدىلەر. ئۇلار ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۇمەرالەرىگە بۇ خەبەرنى قىلدىلەر. بۇ ئەسنادا ئۇمەرالاردىن بىرىكىم ئامىر بىننى شۇھەرە ھەمەدان بىسيار لەشكەر جەمئ قىلدى. مۇئاز بىننى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە نامە ئىبەردىلەركىم: سىزلەر ئاندا پىنھاندۇرسىزلەر. مەن مۇندا لەشكەر جەمئ قىلىپدۇرمەنكىم، شايەد ئەسۋەدنى ھىلاك قىلغايمىز.

بۇ خەبەرنى ئەسۋەد ئىشىتىپ ئەردىكىم، قەيسغە خەبەر قىلدى: بىسيار لەشكەر يىغىپ ئۇلارنىڭ ئۆزەسىگە بارغىل. بەس، ئول كېچە ئەسۋەد ئۆيىدە ياتتى ئەرسە، ئول مەزلۇم مۇنتەزىر ئولتۇرۇر ئەردى. بۇلار ئۈچۈلەن كەلدىلەر، ئۆينىڭ ئارقەسىدىن نەقبە قىلىپ تۇردىلەر. پەرۋىز ئەيدى: «مەن كىرىپ كۆرەيكىم، نە ھالدادۇر، ئەسۋەدنىڭ ئوغلى قاياندۇر؟ ئاندىن، شەمشەر ئالىپ كىرىپ ئۆلتۈرگەيمىز.» بەس، ئەسۋەد مەست ئەردى. بۇلەر شەرفەسىنى ئىشىتىپ قوپۇپ ئولتۇرۇپ ئەردى. پەرۋىز كىردى ئەرسە، ئەسۋەدنى كۆرۈپ، ئىزتىراب بىرلە بارىپ، يۈزىچە يىقىتىپ، ئىككى دالوسىنىڭ ئاراسىغە باسىپ، باشىنى قايرىدى ئەرسە بويىنى سىندى، ئۆلدى گۇمان قىلىپ، چىقىپ ئەيدى: «ئەسۋەدنى ئۆلتۈردۈم!» ھەمراھلەرى ئەيدىلەر: «بۇ ئىش تەمام بولماپدۇر، كىرىپ باشىنى ئالىپ چىقغىل.» بەس، پەرۋىز يەنەكىردى، ئەسۋەد تىرىك ئەردى، باشىنى كەسكەلى تۇردى ئەرسە، ئۆيدە ئايىغ مەسەللىك قىچقىردىكىم، ئىشىكدەكى پاسىبانلار ئىشىك قاقتىلەر: «بۇ نە ئاۋازدۇر؟!» ئول مەزلۇم ئەيدى: «پەيغەمبەر خۇدانىڭ ۋەھى ئاغىرلىقىدىن نالە قىلۇر.» بەس، پاسىبانلار خامۇش بولدىلەر. ئول پەرۋىز ئول مەلئۇننىڭ باشىنى كېسىپ، ئول مەزلۇم بىرلە شىكافدىن چىقىپ، مۇئاز جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر. مۇئاز بىننى جەبەل ئەيدىلەركىم: «ئەمدى پىنھان بولماسمىز.»

بەس، ئەرتە سۇبھ ۋەقتى بولدى ئەرسە، مەسجىدنىڭ ئىشىكىگە باردىلەر. قەيس ئازان ئوقۇدى ئەرسە، خەلق بىخەبەر ئەردى. ئەسۋەدنىڭ تابىئى مەسجىدكە يىغىلدىلەر. ھەزرەتى مۇئاز ئەيدىلەر: «بەلەند ئاۋاز بىرلە: ئەشھەدۇ ئەننە مۇھەممەدەن رەسۇلۇللاھ دىگىل!» بەس، لەشكەرى ئەسۋەد مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە قەسد قىلدىلەرئەرسە، پەرۋىز ئەسۋەدنىڭ باشىنى تاشلادىلەر. بەس، ئەسۋەدنىڭ باشىنى كۆرۈپ پەراكەندە بولدىلەر. مۇئاز بىننى قەبەل ئول كۈنى نەماز بامداد ئۆتەدىلەر. تەمامى ئومەرا ۋە مۇسۇلمانلار يىغىلىپ ئەيدىلەر. ئامىر بىننى شۇھەرە لەشكەرى بىرلە يېتىپ كەلدى. يەمەندە ئىسلام ئاشكارە بولدى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە خۇشخەبەر ئەيغالى كىشى ئىبەردىلەر.

ئەيتىپدۇرلەركىم، ئەسۋەد خۇرۇج قىلىپ، تا ئۆلگۈنچە ئۈچ ئاي ئۆتتى ۋە ئەسۋەدنىڭ ئۆلگەن خەبەرى يېتىپ، ئون كۈندىن كېيىن ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋەفات بولدىلەر. گۇرۇھى ئەيتىپدۇرلەر: ئەسۋەدنىڭ ئۆلگەن خەبەرى ۋەفاتدىن كېيىن، ئوسامە بىننى زەيد غەزاتدىن يانىپ كەلگەن ۋەقتدە مەدىنەگە يەتتى. بەس، ھەمە خەلق، يەمەننىڭ ئومەرالەرى مۇئاز بىننى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ئۆزلەرىگە سەردار قىلىپ، ھەرقايسىلەرى ئۆزئورۇنلارىدا بولدىلەر. ئول فەتھ نۇسرەتكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن مۇسۇلمانلارغە بولدى ئول ئەردى.

ۋە يەنە بۇ يىل ماھى رەمەزاندا فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ۋەفات بولدىلەر. ئەسما بىنتە ئۇمەيس رەزىيەللاھۇ ئەنھا غۇسل قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەلى، ھەزرەتى ئەبباس، ھەزرەتى فەزلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم ئەجمەئىن مەسجىددە قويدىلەر. بىركەم ئوتتۇز ياشدا ئەردىلەر.

ۋاقىئەئى ئەھلى مۇرتەد

كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، تۇلەيھە بەنى ئەسەد خۇرۇج قىلدى ئەرسە، ئەرەب قەبىلەلەرىدىن بىسيار خەلق ئاڭا تابىئ بولدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەر قەبىلەغە ئەلچى ئىبەردىلەركىم، تۇلەيھە بىرلە جەڭ قىلغايلەر. بەس، ئەلچىلەر باردى ئەرسە، رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ۋەفات

بولدىلەر. ئۇلار ۋەفات خەبەرىنى ئىشتىپ، مۇرتەد بولۇپ تۇرۇپ قالدىلەر. تۇلەيھە ئۇلاردىن نەماز، زەكاتنى كۆتەردى ئەرسە، ئۇلارغە خۇش كەلدى. بەس، تۇلەيھە ئۇلارغە ئەيدى: «ھەزرەتى مۇھەممەد ۋەفات بولۇپدۇرلەر، مەدىنەدە ئۇلەرنىڭ ئورۇنلەرىدە خەلىفەلەرى ئولتۇرۇپدۇرلەر. سىزلەر بارىپ ئەيتغايسىزلەركىم، ئەگەر بىزدىن زەكاتنى كۆتەرسەڭلار دىنىڭلارغە كىرەرمىز.» بەس، ئول ئەلچىلەر كېلىپ، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بۇ سۆزنى ئەيدىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «مەن ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل ـ ئەل ـ لەمنىڭ قىلغانلەرىدىن ھەرگىز كەم ـ زىيادە قىلماسمەن.»

ئوسامە شامغە لەشكەر ئالىپ بارغان ۋەقت ئەردى، تا ئوسامە كەلگۈچە سەبر قىلدىلەر ئەرسە، ھەرقەبىلەدىن ئەلچىلەر كەلدى، ھەمەسى ئەرز قىلدىكىم زەكاتنى كۆتەرگەي. قەبۇل قىلمادىلەر. بەس، ئەلچىلەر ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە كەلدىلەر: «سەن بارىپ مەئقۇل قىلغىل، تاكىم خەلق ھەمەسى دىنغە يانغايلەر، تۇلەيھە ھەم يوق بولغاي، ئاندىن كېيىن زەكات ئالغايلەر.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر كېلىپ ئەيدىلەر، ھەم باۋەر بولمادى. بەس، ئەيدىلەر: «ماڭا ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئانداغ ئەمر قىلىپ ئەردىلەر، مەن خەلق بىرلە جەڭ قىلغايمەن تاكى لائىلاھە ئىللەللاھ مۇھەممەددەن رەسۇلۇللاھ دېگەيلەر، دىنى شەرىئەتكە كىرگەيلەر. بەس، ئاندىن ئۆلتۇرمەك ـ تالاملق ھەرامدۇر. زەكات دىنى شەرىئەتنىڭ بىر ھەققىدۇر، ئانى بەرمەسلەر ئۇلارنى ئۆلتۇرمەك ۋە تاراج قىلماق ھالالدۇر. يا ئۆمەر، قەسەم بىخۇداكى، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بۇيرۇغاندىن ئۆزگە قىلماسمەن. ئەگەر تىۋەنىڭ بۇيداسى چاغلىق نەرسە بەرمەسەلەر مەن ئۇلار بىرلە جەڭ قىلۇرمەن.» بەس، ئەلچىلەر نەچەند كۈن مەدىنەدە بولدىلەر ئەرسە، مۇنادى قىلدۇردىلەركىم: ھېچ كىمەرسە ئۆيىدە ئولتۇرماسۇن ۋە جەمائەت ـ يىغىندىن كېيىن قالماسۇن! قەسد قىلدىلەركىم، ئەلچىلەر كۆرۈپ، مەدىنەدە ئانچە كىشى يوق دېمەسۇن تاكى ئەرەبلەر قەسد قىلغايلەر. بەس، ئەلچىلەر يانىپ باردى ئەرسە، بەنى ئەسەد ۋە غەتەفان، فەرارە، ھەۋازەن، سەقىف بۇ قەبىلەلەر ھەمە مۇرتەد بولۇپ تۇلەيھەگە يىغىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بەنى فەرارە ۋە غەتەفانغە قويغان زەكاتچى

نەۋفەل بىننى مەئۇيە ئەردى. بىرمۇنچە تىۋە، قوي زەكات ئالىپ جەمئ قىلىپ ئەردىلەر؛ مەدىنەگە ئالىپ كېلۇر بولدىلەرئەرسە، خارجە بىننى ھەسسىن يولدىن بۇلاپ ئالىپ، بەنى فەرارەگە بەردى. ئۇلار مەدىنەگە كەلدىلەر، ھەمە ئەرەب مۇرتەد بولدىلەر. مۇسۇلمانلار ئەيدىلەر: «ئەمىر ۇل مۆئمىنىن ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەتا قىلدىلەر. ھەرقايىسى ئەرەبنىڭ ئىلتىماسىنى قەبۇل قىلسەلەر، ئۇلار بىرلە مەدارا قىلسەلەر ياخشى ئەردى.»

بەس، ئەمىر ۇل مۆئمىنىن ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ئەيدىلەر: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتىپ ئەردىلەر: مەندىن كېيىن شام، ئەجەم، مەشرىق زەمىنىغىچە فەتھ بولۇر، ئىسلام تا تۇركلەر ھەددىغە يېتەر؛ مەغرىب تەرەفىدىن تا بەۋت سەرھەدىغە يەتكەي، دەپ ئەردىلەر.» بەس، خەلقغە ئەيدىلەر: «ئەي مەدىنە خەلقى! سىزلەر ھەمىشە سىلاھ ـ ياراغ بىرلە ھازىر بولۇڭلار. مۇبادا كافىرلار شەبىخۇن قىلغايكىم ياۋۇق كېلىپدۇر.»

مەدىنەنىڭ ئۈچ دەرۋازەسى بار ئەردى. بىرىگە ھەزرەتى ئەلىنى، بىرىگە زەھەرە بىننى ئەۋامنى، يەنە بىرىگە تۇلەيھە بىننى ئابدۇللاھنى سىپاھ ـ لەشكەر بىرلە قويدىلەر. ئەيدىلەر: «كېچە ـ كۈندۈز مۇندىن تەبرەمەگەيسىزلەر.» بەس، بۇ تەرىقە مەدىنەنى مەھكەم تۇتتىلەر.

بەس، ئەرەبدىن ئىككى قەبىلەكىم بەنۇ ئەيس ۋە بەنۇ دەنيادىن ئازغىنە لەشكەر بىرلە مەدىنەنى چابغالى كۈندۈز كەلدىلەر. ھەزرەتى ئەلى دەرۋازەلەرىگە كەلدىلەر ئەرسە، جەڭ قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق خەبەر تاپىپ، لەشكەر ئىبەردىلەر. ئەرەبلەر پىيادە ئەردى. مۇسۇلمانلار تىۋەلەرنى ئالۇر دەپ قورقۇپ، ھەمەسى مەدىنەگە كەلدىلەر. ھېچكىم شەھىد بولمادىلەر، تىۋەلەرنى ھەم بەرمەدىلەر. ئەرەبلەر ئاندا تۇرۇپ، قەبىلەلەرگە كىشى ئىبەردىلەر. قەبىلەسى بىر فەرسەڭ يىراق ئەردىكىم، زۇلفەزلە ئاتارلەر. قەبىلەلەردىن بىسيار خەلق كەلدى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ئول كېچە تا ئەرتەغىچە لەشكەر تەرتىپ بېرىپ، مەيمۇنەگە نوئمان بىننى مۇقەررەننى قويدىلەر، مەيسەرەگە ئابدۇللاھنى بۇيرۇدىلەر. سۇبھ ۋەقتى ئەردى. يەكبارە چىقىپ كافىرلارغە شەمشەر ئۇرا باشلادىلەر؛ تا ئافتاب ئۆرلەگۈنچە بىسيار كافىرلارنى دەۋزەخقە ئىبەردىلەر. ئەرەبلەر يەكبارە قاچا

باشلادىلەر. مۇسۇلمانلار قوغلاپ، تا زۇلفەزلەگە يەتكۈرۈپ، بىسيار خەلقنى ئۆلتۈردىلەر. ئول كۈن ئاندا تۇردىلەر ئەرسە، ئەرەبلەر باياباڭلارغە تەفرەقە بولدىلەر. نوئمان بىننى مۇقەررەننى جەمىئ مۇبارىزلەر بىرلە ئاندا قويۇپ، كېچەسى مەدىنەگە ياندىلەر. ئاندىن كېيىن ئەرەبلەر زەئىف ۋە خار بولدى؛ مۇسۇلمانلار ئەزىز ۋە ئېئتىبار بولدىلەر. بەنۇ تەمىمدىن ئۈچ تايىفە ئەرەب زەكاتغە قايىل بولدىلەر. ئەۋۋەل گۇرۇھــــى زىبىر قان زەكات كەلدى؛ ئابدۇرەھمان بىننى ئەۋف ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە خەبەر بەردىلەر، ئەرتەسى گۇرۇھى ئەدى بىننى سەفۋان سەدەقاتى يەتتى؛ ئابدۇللاھ بىننى مەسئۇد بىشارەت بەردىلەر. ئاندىن سەفۋان بىننى سەفۋان زەكات ئېبەردى. سەئد بىننى ۋەققاس كەلتۈردىلەر: بۇ ئۈچلەرى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قويغان ئامىللار ئەردىلەر. ئەيدىلەر: ئەھلى مەدىنەگە بىسيار شادلىق بولدى.

ئاندىن ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شامدىن غەنىمەت بىسيار، مال بىشۇمار بىرلە كەلدىلەر ئەرسە، مۇسۇلمانلار ئەركىلىك ۋە يۈرەكلىــك بولدىلەر، ھەزرەتى ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇسامە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەدىنەگە خەلىفە قىلىپ ئەردىلەر. شامغە بارغان لەشكەر بىرلە ئارام ئالىڭلار دەپ، ئۆزلەرى لەشكەر ئالىپ مەدىنەدىن چىقتىلەر ئەرسە، سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا ئەمىرۇل مۆئمىنىن! مەدىنەنى قويۇپ، ئۆزلەرى بارماسۇنلەر؛ بىزدىن ھەرقايسىمىزدىن ئىختىيار قىلسەلەر لەشكەر بىرلە بۇيرۇسۇنلەر!» قەبۇل قىلمادىلەر. ئەرتەسى زۇلفەزلەگە باردىلەر. قاچقان ئەرەبلەر زەيدە ئاتلىغ قۇدۇق لەبىدە يىغىلىپ ئەردىلەر. لەشكەر تەرتىپ بېرىپ، ئول ئەرەبلەرنى تاراج قىلدىلەر؛ قالغان ئەرەبلەر باياباڭلارغە تەفرىقە بولدىلەر. خۇتبە بىننى ئۇۋەيس شائىر مۇرتەد بولۇپ ئەردى، كافىرلار بىرلە جەڭگە كېلىپ ئەردى، ئانى ئەسىر قىلدىلەر. مەدىنە ئەترافىدىن تا ئون ئىككى كۈنلۈك يەرغىچە كافىرلاردىن پاك قىلدىلەر. بىرھەفتە ئاندا تۇرۇپ، فەتھ - نۇسرەت بىرلە مەدىنەگە ياندىلەر.

ئول ئەرەبلەركىم، تۇلەيھەگە يىغىلغان ئەردى. بەنى ئەسەد سەرھەددىدە سەمىرا دىگەن يەردە لەشكەرگاھ قىلىپ ئەردى. قاچانكىم ئەرەبلەر تولا بولدى ئەرسە، ئاندىن مەدىنەگە ياۋۇقراق بارىپ تۇردى. ئەمما مەدىنەگە بارالماس

ئەردى.

بەس. ھەزرەتـــى ئەبۇ بەكرســـــددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەدىنەگە ياندىلەرئەرسە، لەشكەر تەرتىپ بېرىپ، ئون بىر ئەلەم راست قىلدىلەر. ھەرقايىسىنى بىرسەردارغە بېرىپ، بىرقەبىلەگە بۇيرۇدىلەركىم، ھەرقەبىلەدە مۇرتەد بولسە، جەڭ قىلىپ ئۆلتۈرگەيلەر، يا ئىمان كەلتۈرگەي يا ئەسىر قىلغايلەر. ئەۋۋەل خالىد بىننى ۋەلىدنــى بىـــرئەلەم بېرىپ تۇلەيھەگە بۇيرۇدىلەر؛ ئەيدىلەر: «ئەگەر زەفەر تاپساڭ مالىك بىننى نۆۋەيرەگە بارغىل. يەنە بىر ئەلەمنى ئەكرەمەگە بېرىپ، يەمامەگە مۇسەيلەمەنىڭ فەتھىـــغە ئىبەردىلەر. ئۈچۈنچى مۇھاجىر بىننى ئومەييەگە بىرئەلەم بېرىپ، يەمەنگە، مۇئاز بىننى جەبەل باشلىغ يەمەندىكى سەھابەلەرگە ياۋەر بولغالى ئىبەردىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەسۋەدنىڭ تابىئىنى تاپىپ ئۆلتۈرگەيسىزلەر.» تۆرتىنچى خالىد بىننى ئاسغە بىرئەلەم بېرىپ، شامغە يۈرۈتتىلەر. بەشىنچى يەنە بىر سەھابەگە بىر ئەلەم بېرىپ، بەنى خۇزاغە ئەمىر قىلدىلەر. ئالتىنچى خۇزەيفە بىننى مۇھىزغە بىرئەلەم بېرىپ، ئەھلى زەبباغە رەۋان بولدىلەر. يەتتىنچى ئۇرفەجە بىننى ھەرەشمەنى زەمىن شەھەرىگە تەئىن قىلدىلەر. سەككىزىنچى شەرھەبىل بىننى ھەسنەنى ئەكرەمەگە ياۋەر قىلىپ، مۇسەيلەمەگە فەرمان قىلدىلەر. توققۇزىنچى مۇقەررەب بىننى ھاجىزەگە بىرئەلەم بېرىپ، بەنى سەلىمگە مۇقەررە قىلدىلەر. ئونۇنچى سۇۋەيد بىننى مىقرەننــى ئەلەمدار قىلىپ، تەھامەگە تەئىين قىلدىلەر. ئون بىرىنچى ئەلاھەزەر ھەييەنى سەردار قىلىپ، بەھرەينگە نامەزاد قىلدىلەر. ھەركىشىگە لەشكەر ۋە ئەلەم بېرىپ، ئاڭا ئەھدنامە پىتىپ، قىلۇر ئىشىنى ئول نامەگە سالىپ بەردىلەر. ھەر تەرەفكە لەشكەر ئىبەردىلەر، ئەۋۋەل ئول تايىفەگە ياخشى سۆزلەر بىرلە پەندۇ نەسىھەتلەر قىلىپ، نامە ئىبەردىلەر. بۇ ئون بىر تايىفە لەشكەر مۇھاجىر - ئەنساردىن مۇسەللەھ ۋە مۇكەممەل سەككىز مىڭ ئەردىلەر. ھەرگىز ئىسلامدا مۇنداغ لەشكەر جەمئ بولغان ئەرمەس ئەردى. بۇ لەشكەر ئەتراف - جەۋانىبداقى مۇرتەدلەرنىڭ ئۆزەسىگە رەۋان بولدىلەر. ئەمما قۇرەيش مۇرتەد ئەمەس ئەردى. ئۇلارغە ئىتاب بىننى ئەسەدنى ھاكىم قىلدىلەر. سەئىد بىننى ئەمەرنى ئاڭا ياۋەر قوشتىلەر. بۇلار قۇرەيشدىن زەكات ئالىپ مەدىنەگە ئىبەرۇر ئەردىلەر. بۇ سىپاھ - لەشكەرلەر بىرقەبىلەگە باردىلەر، ئەرەبلە

قاچىپ تۇلەيھەگە يىغىلدىلەر. ئاندا بىھىساب ۋە بىئەندازە لەشكەر جەمئ بولدىلەر. ھەرقايسى سەردارلار ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە نامە ئەبەردىلەركىم، تەمامى ئەرەبلەر قاچىپ، تۇلەيھە قاشىغە باردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەر قايسىلەرىغە نامە قىلدىلەركىم: ھەربىرىڭلار ئۆز ئورنۇڭلاردا قەرار ئالىڭلار، ئەمما خالىد بىننى ۋەلىدنىڭ ھالىغە ئاگاھ بولۇڭلار، ھەرقايسىڭلارغە ياۋەر تىلەب نامە ئەبەرسە، فەرمان تۇتۇڭلار! ئاندىن، خالىد بىننى ۋەلىدغە نامە ئەبەردىلەركىم: سەن تۇلەيھە بىرلە جەڭ قىل، ھەرقاچان لەشكەر ھاجەت بولسە، ھەرتەرەفكە خاھلاساڭ نامە ئەبەرگىلكىم ساڭا فەرمانبەرداردۇرلەر، ياۋەر بولۇرلەر!

كەلتۈرۈپدۇرلەر: بەنى تەيدە ئىككى قەبىلە بار ئەردىكىم، خۇزەيلە ۋە غەۋس ئاتارئەردىلەر ۋە بۇلار كافىر. مۇسۇلمانلىق زەمانىدا ھاتەم تەينىڭ پەناھىدە ئەردىلەر؛ ھاتەمدىن كېيىن ئوغلى ئەدى بۇلارغە سەردار ئەردى؛ ئەدى مەدىنەدە ئەردى، بۇلار ھەم تۇلەيھە قاشىغە بارغان ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خالىددىن ئىلگەرى بو ئىككى قەبىلەگە ئەلچى ئەبەرىپ ئەردىلەر. بۇلار ئەدىنىڭ سۆزىنى قەبۇل قىلىپ فەرمان تۇتتى. بەس، ئەدى خالىدنىڭ ئالدىلەرىغە كەلدى ۋە ئەيدى: «جەڭگە شىتاب ۋە ئىزتىراب قىلماغىل، بەنى تەي ئىسلامنى قەبۇل قىلۇر، سىنىڭ ئالدىڭغە كېلۇرلەر.» بەس، خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئول مەنزىلدە توختادىلەر. ئەرتەسى قەبىلەئى غەۋس بەش يۈزكىشى ئەردىلەر، ئۇلار كەلدى. ئاندىن ئەرتەسىگە قەبىلەئى خۇزەيلەدىن مىڭ كىشى كەلدى. بەس، ھەممە بەنى تەي مۇسۇلمان بولدىلەر. بەس، ھەزرەتى خالىد قۇۋۋەت تاپىپ ھەممەئى لەشكەرنى ئالىپ، تۇلەيھەگە يۈزلەندىلەر. بەنى فەرارەدىن ئىككى سەرداركىم ئويەينە بىننى ھىسىن، يەنە بىرى قۇررە بىننى ھۇنەيرە جەمئ ئەرەبلە بىرلە تۇلەيھەگە قوشۇلدىلەر. تۇلەيھە ئول مەنزىلدىن كۆچۈپ، ھەزرەتى خالىدنىڭ ئالدىغە يۈزلەندى. تا ئانچە ياۋۇق يېتىشتىلەركىم ئارادا بىر فەرسەڭ قالدى. تۇلەيھە بىرادەرىنى سىپەھسالار قىلىپ ئەردى. ئول كېچە خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى ئەككاشەنى ۋە سابىت بىننى ئەقدامنى بۇيرۇدى. يورتاۋۇل چىقىپ ئاچىقارىپ ئەردىلەر، ئول تەرەپدىن مۇسەيلەمە ۋە تۇلەيھە چىقىپ

ئەردى، ئاخىر بىر ـ بىرلەرىگە يولۇقتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى سابىت مۇسەيلەمە بىرلە، ھەزرەتى ئەككاشە تۇلەيھە بىرلە جەڭگە يۈردىلەر ئەرسە، بۇلارنى ئۇل ئىككىسى شەھىد قىلدى. سۇبھ ۋەقتى ئەردى، تۇلەيھە لەشكەر تارتىپ كەلدى. ھەزرەتى خالىد كۆھى بەنى تەي ئالدىدا سەف راست قىلدىلەر. تۇلەيھە تەراقە ئاتلىغ سۇ لەبىدە سەف تۈزدى. ئۇنەينە بىننى ھىسسىننى يەتتە يۈز كىشى بىرلە جەڭگە بۇيرۇدى. قۇررە بىننى ھۇنەيرەنى ھەمراھ قىلدى. ئۆزى بەرگىبلەمنى يۈزگەنىپ ياتتى ۋە ئەيدىكىم «سىزلەركىم جەڭ قىلىڭلار، مەن ئۈممەد تۈتارمەنكىم ھەزرەتى جەبرائىــــل ئەلەيھىس. فەرىشتەلەر بىـــــرلە سىزلەرگە نۇسرەت بەرگەيلەر، كېلۇرمەن، مۇندا تەۋەججۇھ قىلۇرمەن. »

بەس، ھەزرەتى خالىد مۇسۇلمانلار بىرلە جەڭ تۇردىلەر. ئۇل كۈن ئانچە قاتتىغ جەڭگە قىلدىلەركىم ئەرەبىستاندا ھىچ ۋەقتدە ئانداغ جەڭ بولماغاي ئەردى. بەس، تۇلەيھە ئاتنى توقۇپ ۋە كۆجى نەۋازغە بىر تىۋەنى راست قىلىپ، خىيمەنىڭ ئىشىكىدە قويدى، تاكى شىكەست تاپسە، كۆجى بىرلە قاچغاي. بەس، ئۇنەينە، چاشت ۋەقت ئەردى، تۇلەيھە قاشىغە كەلدى، ئەيدى: «جەبرائىل كەلمەدى. » تۇلەيھە ئەيدى: «كېلۇر ۋەقتــى بولدى. » ئۇنەينە ئەيدى: «خالىدنىــڭ لەشكەرى بىــزگە غالـــــب بولماسدا پاتراق چىرلاغىل! » بەس، يەنە جەڭگە يۈزلەندى، تا تۇش ۋەقتى ئەردى، يەنە كەلدى ئەيدى: «جەبرائىل كەلمەدى! » تۇلەيھە ئەيدى: «نە ۋاقىئەدۇر كەلمەدى. » يەنە جەڭگە يۈزلەندى. بەس، لەشكەرى ئىسلام غالىب بولدى ئەرسە، ئۇنەينە ئۆز خەلقىغە ئەيدى: «تاكىم بۇ ئادەمنىڭ يالغان سۆزىگە فىرىفتە بولۇپ، جەبرائىل ئۈممىدى بىرلە جەڭ قىلۇرسىز» دەپ قاچىپ، ياندى ئەرسە، ھەمە ئەرەب ئانىڭ بىرلە قاچتىلەر. تۇلەيھە خىيمەسىغە يېتىپ ئەيدىلەر: «بىز كەتتۇك، ھەرنە سۆزۈڭ بولسە ئەيغىل! » تۇلەيھە ئەيدى: «قايان بارۇرسىزلەر؟ » ئەيدىلەر: «بىزنىڭ مۇندىن زىيادە جەڭگە تاقەتىمىز يوقدۇر! » بەس، تۇلەيھە بىلدىكىم، لەشكەر شىكەست تاپىپ قاچىپدۇر؛ دەرھال ئاتىغە مىندى ۋە كۆجىنى تىۋەگە قويۇپ، شام تەرەفىگە يۈزلەندى. بىر شەھەرگە باردىكىم، ھىچكىم بۇنى تانۇماس ئەردى؛ ئاندا توختادى. خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇنەينەنى قوغلاپ، تا نەمازدىگەرغىچە بىسيار ئەرەبلەرنى ئۆلتۈردىلەر. ئۇنەينەنى، قۇررە بىننى ھۇنەيرەنى ئەسىر قىلدىلەر. نەمازشام ئەردى، لەشكەرگاھىغە يانىــــپ

كەلدىلەر. تۇلەيھە لەشكەرگاھىنى تاراج قىلدىلەر، تەمامى مال غەنىمەتنى لەشكەرگە تەقسىم قىلدىلەر. ئۇنەينە، قۇررەنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق ئۇلارغە ئىمان ئەرز قىلدىلەر. ئۇنەينە ئىمان كەلتۇردى. قۇررە ئەيدى: «مەن ئول ۋەقتدىن بارى مۇسۇلماندۇرمەنكىم، رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئۆمەر ئاسنى ئەلچى ئىبەردىلەرئەرسە، مەن ئانى ئۆيۇمگە تۇشۇرۇپ، ئىمان - ئىسلامنى ئاڭا ئەيتىپ ئەردىم.» بەس، بۇلارنىڭ گۇناھىنى كۆچۈرۈپ ئۆز قەبىلەسىغە ياندۇردىلەر. ئەمما خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئول تاغدا تۇردىلەرئەرسە، ئەرەبلە ئەتراف - جەۋانىبدىن كېلىپ، ئىمان تازە قىلۇر ئەردىلەر، تاكىم تەمامى مۇرتەدلەر ھەزرەتى خالىدغە بەيئەت قىلدىلەر. تۇلەيھە تەمامى ئەرەبلەر مۇسۇلمان بولغانىنى ئىشىتتى ئەرسە، بىر يىلدىن كېيىن مۇسۇلمان بولۇپ، قەبىلەئى بەنى كىلابغە كەلدى. ھەزرەتى ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئانى چىرلادى، كەلمەدى، ئەمما مۇسۇلمان، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋەقتلەرىدە ئىمان كەلتۇرۇپ، تەمامى ئەھكام دىنى شەرىئەتنى ئۆرگەنىپ ئەرنى. بەنى كىلابدا ئول تەرىقە بىرلە دىن ئىسلام ۋەرزىش قىلۇر ئەردى. بەس، ھەج ۋەقتى بولدى ئەرسە ھەجگە كەلدى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىشىتىپ ئەيدىلەر: «ئەلھەمدۇلىللاھكى، ھەق تەئالا ئاڭا دىنى ئىسلام كەرامەت قىلىپدۇر.» بەس، تۇلەيھە كاھىن ئەردى، تەۋاف قىلىــــپ، كاھىنلىقغە تەۋبە قىلىپ، مەككەدە ئۆلدى. تاكى ھەزرەتى ئۆمەر خەلىفە بولدىلەر ئەرسە، ئۇلەرغە بەيئەت قىلدىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «يا تۇلەيھە، ئەنساردا ئەككاشە ۋە سابىت رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمادىن فازىلراق كىشى يوق ئەردى، ئۇلارنى ئۆلتۇردۇڭ.» تولەيھە ئەيدى: «يا ئەمىرۇل مۆئمىنىن! خۇداۋەند ئالەم ئىرادەسىدە، ئۇلارنىڭ شەھادەتى مېنىڭ قولۇمدا ئىكەن. مەن ئول گۇناھىــــمدىــــن قورقۇپ، بــــسيار پۇشەيماندۇرمەن.» ئاندىن كېيىن، ئۆز قەبىلەسىكىم بەنى ئەسەد ئەردى، ئاندا بارىــپ ئۆلدى.

ئەلقىسسە
تۇلەيھەدىن قالغان مۇرتەدلەرنىڭ ۋاقىئەسى

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆھى بەنى تەيدە تۇردىلەر ئەرسە، ئەرەبنىڭ قەبىلەلەرىدىن قەبىلەئى ھەۋاز بەنى سەلىم، بەنى ئامىردىن بىر تايىفە ئەرەبلەر مۇسۇلمان بولماي فەراكەندە بولدى؛ ھەريەردە مۇرتەدلەردىن خەبەر تاپسەلەر كەلتۈرۈپ ئىمانغە تەكلىف قىلىپ، قەبۇل قىلماسا ئۆلتۈرۈر ئەردىلەر. بەنى كىلابدا، بەنى ئامىردىن ئەلقەمە ئاتلىغ بىر مۇرتەد بار ئەردى، تۇلەيھە قاشىدا تۇرماي شامغە بارىپ، تۇلەيھە شىكەست تاپغاندىن كېيىن، ئۆز قەبىلەسىغە كېلىپ، مۇرتەدلىكىنى پىنھان تۇتار ئەردى. بەنى كىلاب مەدىنەگە ياۋۇق ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەلقەمەدىن خەبەر تاپىپ، قەقغاغ ئاتلىغ بىر كىشىنى بۇيرۇدىلەرئەرسە، ئول بارىپ، ئەلقەمەنى تاپىپ، ئامىر خەلقى بىرلە ئالىپ كەلدى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلەرغە غەزەب قىلدىلەر ئەرسە، ئەيدى: «يا ئەمىرۇل مۆئمىنىن، ئەگەر ئەلقەمە مۇرتەد بولسە، بارى بىز مۇسۇلماندۇرمىز، ئانىڭ بارىدىن بىخەبەردۇرمىزكىم، بىزدە گۇناھ نەدۇر.» بەنى ئامىر، ھەزرەتى خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارنى ئەفۇ قىلدىلەر ئەرسە، ئۆز قەبىلەسىغە ياندۇردىلەر. ئەلقەمە مۇسۇلمان بولدى. بەنى ئامىر ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە بارماغان ئەردى. سەردارى قۇررە بىننى ھۇنەيرە ئەردى. يەنە بىر رىۋايەتدە كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى خالىد قۇررەنى ئەسىر قىلماغان ئەردىلەر. ۋەقتىكى، بەنى ئامىر ھەزرەتى خالىدنىڭ قاشلەرىغە كەلمەدى ئەرسە، بىلدىلەركىم مۇسۇلمان بولمايدۇر. بەس، لەشكەر ئىبەرىپ، قۇررە باشلىغ ئۇلارنى جەمىئ ئەسىر قىلىپ كەلتۈردىلەر ئەرسە، ئۇلار ئەيدىلەر: «بىز مۇسۇلماندۇرمىز، ئەگەر مۇرتەد بولساق ھەم ئىسلامغە يانىپدۇرمىز.» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ئەگەر مۇسۇلمانسىزلەر تابۇ ۋەقتغىچە نىچۈكدىن

كەلمەدىڭلار؟» بەس، ئۇلاردىن ھەركىمكى مۇسۇلمانلاردىن كىشىنى ئۆلتۈرگەن بولسالەر ئانى ئۆلتۈردىلەر. ئەگەر مۇسۇلمانلارنى تالاپ - تاراج قىلغان بولسە، تۇتتۇرۇپ ئالدىلەر؛ بەئزەنى زىندانغە سالدىلەر؛ ۋە بەئزەنى رەھم قىلدىلەر؛ ۋە بەئزەنى تاغدىن تاشلادىلەر. قۇررەنى باغلاپ مەدىنەگە ئەبەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە نامە ئىبەردىلەركىم: بەنى ئامىرنى ئىسلامدا مەھكەم بولسۇن دەپ، بۇ تەرىقە غەزاتلەرقىلدىم. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جەۋاب ئىبەردىلەركىم: «ھەق ۋە راست ئىش قىلىپسەن.» ئاندىن، قۇررە بىننى ھۇنەيرەنى مەدىنەدە ئۆلتۈردىلەر. نەئۇزۇبىللاھ.

قىسسەئى
سەلما بىنتەمالىك

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، بەنى غەتەفاندىن سەلما ئاتلىغ بىر مەزلۇم بارئەردىكىم، ئانى «ئۇممۇ ئەرمەل» ئاتار ئەردىلەر. ئاتاسى مالىك بىننى خۇزەيفە ئەردى. بەنى غەتەفاندا ئانىڭدىن ئۇلۇغ ۋە دەۋلەتمەند يوق ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئانى ئەسىر قىلىپ، ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھاغە بىرىپ ئەردىلەر، ئۇلەر ئازاد قويغان ئەردىلەر؛ ئول مۇسۇلمان بولۇپ ئەردى. بىركۈنى سەلما جەمئى خاتۇنلار بىرلە ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا قاشلەرىدە ئەردى. رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم كىرىپ ئەيدىلەر: «بۇ مەزلۇملەردىن بىرى خۇدا ۋە رەسۇلغە ئاسى بولۇركىم، ئانىڭدىن جەڭ فىتنەسى قوزغالۇر.» ئول سەلمادۇر.

بەس، سەلما نەچەند مۇددەتدىن كېيىن، ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن رۇخسەت ئالىپ، ئۆز قەبىلەسىغە يانىپ ئەردى. ئاتاسى ئۆلۈپ، ھەكىمە ئاتلىغ بىر بىرادەرى بار ئەردىكىم، ئۇنەينە بىننى ھىسسىن بىرلە مەدىنەگە بارىپ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ تىۋەلەرىنى ئوغۇرلاپ قاچقاندا، سۇلەيمە بىننى رەكۇئ قوغلاپ كېلىپ، ھەكىمەنى ئۆلتۈرۈپ ئەردى. بەس، بۇ سەلما بەنى غەتەفاندا ئەردى، ئەھلى غەتەفان ئانى بىسيار

ئۆلۈغ بىلۇر ئەردىلەر. قاچانكىم تولەيھە خۇرۇج قىلىپ، ھەمە ئەرەب مۇرتەد بولدى ئەرسە، سەلما ھەم مۇرتەد بولدى. تولەيھە شىكەست تاپىپ، شامغە قاچغاندا، سەلما جەمىئ مۇرتەدلەر بىرلەن ھەرەب ئاتلىغ بىر كەنتكە قاچىپ باردى، ئاندا تۇردى ئەرسە، ھەر تەرەفدىن مۇرتەدلەر ئاندا يىغىلدى. سەلما ئەيتۇر ئەردى: «مەن بىرادەرىم ھەكىمەنىڭ خۇننى تەلەب قىلىپ، خالىد بىرلە جەڭ تىلۇرمەن.» ھەزرەتى خالىد بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، كۆزلەرىگە ئىلماي، ئۆزگە مۇرتەدلەرگە مەشغۇل ئەردىلەر. ئاخىر، سەلما ئۇلغايدى. ئەرەبدىن بىسيار مۇرتەدلەر ئاڭا يىغىلدى، ئانچە لەشكەر جەمىئ بولدىكىم، ھەزرەتى خالىد ئۆزلەرى بارماي چارە بولمادى. ئاخىر، ئۆزلەرى لەشكەر ئالىپ باردىلەر. سەلما ھەم لەشكەر تارتىپ چىقتى، ئۆزى تىۋەلەرگە ئەمارى باغلاپ ئولتۇردى؛ ئەترافىدا جەمىئ خەلقنى تۇرغۇزدى. ئانچە قاتتىغ جەڭ قىلدىلەركىم، تولەيھە جەڭىدىن چەندان زىيادە ئەردى. ئاخىر، ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ئول تىۋەنى يىقىتىپ، ئول مەزلۇمنى تۇتسە ئەردى، جەڭ پەست بولۇر ئەردى.» بەس، مۇنادى قىلدۇردىلەركىم: «ھەركىشى ئول تىۋەگە شەمشەر سالسا يۈزتىۋە بىرۇرمەن!» چەندان پەھلىۋانلار قەسدىدە بولدىلەر، ئول تىۋەگە ياۋۇق بارالمادىلەر. بەس، ھەزرەتى خالىد ئۆزلەرى ئات سالدىلەر؛ مۇرتەدلەردىن يۈز كىشىنى ئۆلتۈرۈپ، ئاخىر سەلمانىڭ تىۋەسىگە يېتىپ، شەمشەر سالدىلەر ئەرسە يىقىلدى؛ سەلمانـــى تۇتۇپ ئۆلتۈردىلەر. مۇرتەدلەر پەراكەندە بولدى. بۇ ۋاقىئەنى فەتھنامە قىلىپ، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئىبەردىلەر.

يەنە ۋاقىئە

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، بەنى غەتەفاندىن ئەياس بىننى ئابدۇللاھ ئاتلىغ بىر دوزد ـ قاراقچى بار ئەردىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىـــــڭ ۋەقتلەرىدە، بەنى سەلىم بىرلە مۇسۇلمان بولغان ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن بەنى سەلىم مۇرتەد بولدى ئەرسە، ئەياس ھەم مۇرتەد بولدى، ئانى فۇجئات ئاتار ئەردىلەر. قاچانكىم ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەترافى ئەرەبكە لەشكەر ئىبەردىلەر ئەرسە، بەنى سەلىمگە

مۇئەن بىننى ھاجەزەنى بۇيرۇدىلەر. مۇئەن بەنى سەلىمگە كەلگەندە، بەئزەسى مۇسۇلمان بولدى ۋە بەئزەسى فۇجىئات بىرلە قاچىپ ئەردى. فۇجىئات ھەريەردە بۆكۈپ يۈرۈر ئەردى. قاچانكىم ھەزرەتى خالىد تولەيھەنىڭ ئۆزەسىگە بارغاندا، مۇئەننى چىرلادىلەر ئەرسە، مۇئەن بىرادەرى تەرىقەنى بەنى سەلىمگە خەلىفە قىلىپ كەلگەن ئەردى. بەس، ئول فۇجىئاتنىڭ بەنى سەدىددىن تەھىيە بىننى مەسنا ئاتلىغ بىر ھەمراھى بارئەردىكىم، ئول ھەم دوزد ئەردى. فۇجىئات بىركۈنى تەھىيەگە ئەيدى: «بىلۇرمەنكىم بىزنى ئۆلتۈرۈرلەر. بارى، خالىدغە ۋە ئەبۇ بەكرسىددىقغە بىر ئىش قىلغايمىزكىم، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە دەرد ـ ھەسرەت قالغاي.» بەس، بۇ ئىتتىفاق بىرلە مەدىنەگە ئىككۆلەن باردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئىمان ئىسلام ئىزھار قىلدىلەر؛ ئەيدىلەركىم: «بىز ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە ئىمان كەلتۈرۈپ ئەردۇك، ھالا ھەم سەلما ۋە تولەيھە جەڭىدە خالىد بىرلە ھەمراھ ئەردۇك. ھەريەردە ئەرەبلەردىن مۇرتەد بولسە، ئانى بىلۇرمىز ۋە تانۇرمىز. ئەمما ئانى تۇتالماسمىزكىم، بىزدە سىلاھ ـ ياراغ، تىۋە ـ ئۇلاغ يوقدۇر. بىزگە سىلاھ ـ ياراغ بەرسەڭ، بىز يۈرۈپ ھەريەردە، خالىد خەبەر تاپماغان مۇرتەدلەر بولسە تۇتساق؛ ئەگەر مۇسۇلمان بولماسا، ئانى ئۆلتۈرسەك، تاكى گۇناھىمىزغە كەفارەت بولغاي.» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىسيار شاد بولۇپ، ئۇلارغە سىلاھ ـ ياراغ ۋە ئۆز خاھىشچە ئىنئام ئىھسان قىلدىلەر. بۇ ئىككۆ مەدىنەدىن چىقىپ، بادىيەگە باردى ئەرسە، يەنە ئۆز ئەفئالىغە تۇردى. ھەر قايداكى مۇرتەد بولسە ئۆزىگە يىغدى ۋە ئول مۇرتەدلەر بىرلە مۇسۇلمانلارنى تالان ـ تاراج قىلغالى تۇردى. ئۈچ ئاي بۇ تەرىقە ئۆتتى ئەرسە، بىسيار مۇرتەدلەر ئاڭا يىغىلدى؛ ئول قۇۋۋەت پەيدا قىلدى.

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى خالىدغە فۇجىئات ۋاقىئەسىنى بىر ـ بىر ئەيتىپ: «ئەگەر ھەر يەردە بولسە ئۆلتۈرگىل ۋە ئەگەر تىرىگ تۇتساڭ ماڭا تۇتۇپ ئىبەرگىل.» دەپ نامە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى خالىد مۇئەننىڭ بىرادەرى تەرىقەغە نامە ئىبەردىلەركىم. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامە ئىبەردىلەر. خالىد بارىپ فۇجىئاتنى تاپتى، جەررا دىگەن يەردە جەڭ قىلىپ، فۇجىئاتنىڭ لەشكەرىگە شىكەست بېرىپ، تەھىيەنى

ئۆلتۈرۈپ، فۇجىئاتنى تۈتۈپ مەدىنەگە كەلتۈردى ئەرسە، ئەمىر ۋل مۆئمىنىن ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ گۆرىستان بوقەئىدەكى نەمازگاھدا ئوتۇن يىغدۇرۇپ، ئۇلۇغ ئوت سالدۇرۇپ، فۇجىئاتنىڭ ئىلىك - ئاياغىنى باغلاپ، ئوتغە تاشلادىلەر.

قىسسەئى
شۇجائ سەئلەبى

مۇرتەدلەر ئىشى تەمام بولدى ئەرسە، ھەزرەتى خالىد مەدىنەگە يانماقغە رۇخسەت تىلەپ نامە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جەۋاب ئىبەردىلەركىم: «شۇندا بولغىل؛ ھەرتەرەفكە بارماق ھاجەت بولسە، شۇندىن بارغىل.» بەس، ھەزرەتى خالىد كۇھى بەنى تەيدە بەرقەرار بولدىلەر ئەرسە، تەمامى ئەرەبلەردە ئىسلام ئاشكارا بولدى. مۇرتەدلەردىن ھىچ بىرى قالمادى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قويغان ئامىللارنىڭ ھەر قايسىنى ئۆز ئورنىغە بۇيرۇدىلەر. مالىك بىننى نوۋەيرەنى بەنى تەمىمغە، ئوغلى ۋەكىئنى بەنى بەربوغقە ياندۇردى.

ھەمە قەبىلەلەر ئاراسىدا ئەداۋەت بار ئەردى. ئەمما ھەزرەتى خالىددىن قورقۇپ، جەڭ قىلالماس ئەردىلەر. ھەزرەتى خالىد تەمامى قەبىلەلەردىن باخەبەر ئەردىلەر. مەۋسىلدىن شۇجائ ئاتلىغ بىر مەزلۇم بەنى سەئلەبەگە كەلدى. ئاتاسى ھەرەس بىننى سەۋىد ئەردى. مەۋسىل، جەزىرە، شام سەرھەددىگە پادىشاھ باشلىغ ھەمە تەرسا ئەردى. بەنى سەئلەبە ھەم تەرسا ئەردى. شۇجائ ھەم تەرسا ئەردىكىم، بىسيار فەسىھ ۋە بەلىغ سۆزلۈك شائىر مەزلۇم ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم خەبەرلەرىنى ئىشىتكەن ئەردى. قاچانكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋەفاتلەرىنى، مۇسەيلەمە كەززاب ۋاقىئەسىنى ۋە ئەرەبلەر مۇرتەد بولغان خەبەرىنى ئىشىتىپ، پەيغەمبەرلىك دەئۋاسى قىلدى؛ ئەيدى: «مەن پەيغەمبەردۇرمەن، ماڭا ئاسماندىن ۋەھى كەلتۈرۈپدۇر» دەپ، خەلقنى فەسىھ - بەلىغ سۆزلەر بىرلە فىرىفتە قىلدى. بەنى سەئلەبە ئاڭا ئىمان كەلتۈردىلەر ئەرسە، مەۋسىل،

جەزىرە مۇبارىزلەردىن تۆرت يۈزلەشكەر ئالىپ، ھىجازغە كەلدى. سوردىكىم: «ئەرەبدىن قايسى گۇرۇھلار تولاراقدۇرلەر؟» ئەيدىلەر: «بەنى ھەنىفە.» شۇجائ ئۇلارغە نامە ئىبەردى ۋە ئۆز دىنىغە تەكلىف قىلدى. ئول پەلىدنىڭ دىنى بەئزەن دىنى ئىسلامدىن ئەردى. ئانداغكىم، ھەزرەتى ئەيسانى روھۇللاھ ۋە بەندەئى خۇدا دەرئەردى؛ كېچە ـ كۈندۈزدە بەش ۋەقت نەماز ئۆتەر ئەردى ۋە ئەلگە بۇيرۇر ئەردى. ئەمما شەراب ئىچمەك، توڭگۇز يىمەك ھەلال دەرئەردى. بەس، تەرسالار كېلىپ، بەنى ھەنىفەگە بۇ دىنىنى ئەرز قىلدى، ئۇلار قەبۇل قىلدى. شۇجائنىڭ خەلقى بەئزى بەنى سەئلەبەدىن، بەئزەسى بەنى ھۇزەيلدىن ئەردىكىم، بىر-بىرىگە ئەداۋەتلىك ئەردى. بەس، شۇجائ مالىك بىننى نوۋەيرەغە نامە ئىبەردىكىم: «مېنىڭ ھەم ئەسلىم بەنى يەربۇغدىندۇر. ئەگەر مېنىڭ دىنىمغە كىرسەڭ ۋە مېنىڭ شەرىئەتىمگە بۇيرۇساڭ تەمامى بەنى تەمىم ۋە بەنى يەربۇغ ساڭا ۋە ئوغلۇڭ رەكىئغە بولسۇن.» مالىك بىننى نوۋەيرە ئەيدى: «بىزنىڭ بىرلە ئەھد قىلغىلكىم، سېنىڭ ئالدىڭدا مۇخالىفلار بىرلەجەڭ قىلىپ، خەلقىڭ بىسيار بولغاندا، ساڭا بولغايمىز. ئانداغكى، ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم جوھۇد ـ تەرسالار بىرلە ئانداغ قىلدىلەر.» شۇجائ ئەيدى: «رەۋادۇر.» بەس، بۇ قەۋل بىرلە سۇلھ قىلدىلەر. بەنى يەربۇغ بەنى ھەنىفە بىرلە ئەداۋەتلىك ئەردى، تاكى بۇ بەھانەدە ئۇلار بىرلە جەڭ قىلغايلەر. بەس، مالىك ۋە رەكىئ بۇتەرىقە بولدى ئەرسە، بەنى تەمىم ئاراسىدا خىلاف پەيدا بولدى. مالىك بىننى نوۋەيرە ئەيدى: «بىزگە مۇخالىف تولا بولدى. ئەيغىلكىم ئەۋۋەل قايسى بىرلە جەڭ قىلۇرمىز؟» شۇجائ ئەيدى: «بەنى تەمىم بەچچە قەبىلەدۇر، زەئىفراقدۇر.» شۇجائ ئەۋۋەل ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلماق لازىم دەپ خاھلادى. ئەرتەسى بۇلارغە ئەيدى: «خۇداي تەئالا ماڭا بىر سۆرە ئىبەردى، ئانداغ فەرمان قىلدىكىم، ئەۋۋەل بەنى تەراب بىرلە جەڭ قىلغايمەن.» بەس، مالىك لەشكەر راست قىلدى، بەنى تەرابغە يۈزلەندى؛ شۇجائ ھەم ئۆزلەشكەرى بىرلە مالىكنىڭ ئارقەسىدىن يۈردى. بەنى تەراب خەلقى ئازراق ئەردى، بەنى ھەنىفەدىن ۋە ئۆزگە قەبىلەلەردىن مەدەد تىلەدىلەر ئەرسە، بەنى تەمىم خەلقى شۇجائغە تەسدىق قىلدى. سەردارلاردىن ئوتارۇد بىننى زەرارە، زەيرەقان بىننى بەدرى تابىئ بولدى. شۇجائ قۇۋۋەت تاپىپ، مۇسەيلەمە قاشىغە بارغالى

ئوغرادى، تاكى ئىككۆ بىر بولۇپ پەيغەمبەرلىك قىلغايلەر. بەس، شۇجائىغە بەنى ھۇزەيل ھەمراھ ئەردى. بەنى جەھىمنى تاراج قىلدىلەر ئەرسە، ئوۋەيس بەنى ھۇزەيل لەشكەرىدىن بىسال خەلقنى ئۆلتۈرۈپ، ۋە بەئزەنى ئەسىر قىلىپ ئالدى. بەس، ئوۋەيس بىرلە سۇلھ قىلدىلەركىم شۇجائ بۇلارغە ئازار بەرمەگەي، بۆلەك يول بىلە يەمامەگە يەتكەي؛ ئوۋەيس ھەم ئەسىرلەرنى ياندۇرۇپ بەرگەي. بەس، ئەسىرلەزنى ئىبەردى ئەرسە، شۇجائىغە ئەيدىلەر: «بۇ ئەرەبلەر بىزگە قەسد قىلدىلەر، بىز بۇلارغە تەقابىل ئەمەسمىز. مالىك بىننى نوۋەيرە دۇشمەنلەرىدىن ئاندىنى ئالماق ئۇچۇن سۇلھ قىلىپ ئەردى، ئول جەڭ قىلىپ مىرادىنى قولىغە ئالىپ، ئۆز قەبىلەسىغە ياندى. بىزگە بىر تەرەفدىن لەشكەر كەلسە ۋە يا خالىد يۈزلەنسە بىزنى ھىلاك قىلۇر. بىر تەدبىر قىلىپ ئەمىن بولغايمىز.» شۇجا ئ ئەيدى: «بىزگە مۇسەيلەمەنىڭ قاشىغە بارماق ئەۋلادۇر. ئالەمدە ئىككىمىزدىن بۆلەك پەيغەمبەر يوقدۇر. ئىككۆلەبىر بۆلۇپ، خەلقنى ئۆز دىنىمىزغە باشلاماق لازىمدۇر.» ئۇلەر ئەيدى: «بىزنى مۇسەيلەمە خاھلاماس، چۇنكىم ئول پەيغەمبەردۇر، ئىككى پەيغەمبەر بىريەردە قاچان بولغۇسىدۇر؟!» شۇجائ ئەيدى: «خۇداي تەئالا ماڭا يەمامەگە بارماقىغە فەرمان قىلىپ، ئىككى سەۋارە ئىبەرىپدۇر» دەپ نەچەند سۇفتە ئوقۇپ، ھەمەلەشكەر يەمامە تەرەفىگە يۈزلەندى. بەنى تەمىم سەردارلارىدىن ئوتارۇد بىننى زەرارە، زەيرەقان بىننى بەدرى، ئۆمەر بىنتنى ئۇلاھىم، ئەيلان بىننى خەرشە ھەمراھ بولدىلەر. بەس، مۇسەيلەمە شۇجائىدىن خەبەر ئالىپ ھەم پەيدا بولدى. ئەھلى يەمامە بەنى ھەنىفە ھەم قورقتىلەر. ئول لەشكەرى ئىسلامغە سەرھەيل بىرلە ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەمامەگە ئىبەرىپ ئەردىلەر. ئۇلار شۇجائىنىڭ خەبەرىنى ئىشىتىپ، گۇمان قىلدىلەركىم، مۇسەيلەمە كىشى ئىبەرىپ ئالىپ كەلگەندۇر. بەس، شۇجائ يەمامەگە ئىككى كۇنلۇك قالدى ئەرسە، بەنى ھەنىفەدىن قىرىق كىشى ئالدىغە ئىبەردى، نامەپىتدىكىم: «بۇ يەر يۈزىنىڭ پەيغەمبەرلىكى مۇھەممەد مۇستەفا سەل-ئەل-لەم بىرلە ماڭا بولۇر ئەردى؛ ئۇلەر ۋەفات بولدى ئەرسە، ھەزرەتى جەبرائىل ئەلەيھ-س. كېلىپ، تەمامى پەيغەمبەرلىكنى ماڭا تاپشۇردى. مەن قۇرەيشنىڭ نىسفىنى ساڭا بەردىم.» بەس، ئول قىرىق كىشى شۇجائىنىڭ ئالدىغە كەلدى ۋە مۇسەيلەمەنىڭ سەلام پەيامىنى يەتكۇردى ئەرسە، شۇجائ

ئەيدى: «ماڭا ھەم خۇدادىن ئاۋاز كەلدىكىم، بۇ سۈرە نازىل بولۇپدۇر. نىسفىدىن زىيادە تەسەررۇف قىلماغايمەن.» بەس، ئول ئەلچىلەرنى كېچە قوندۇردى ئەرسە، ئۇلارغە ئىنئام ئېھسان قىلدى ۋە ئەيدى: «خۇدادىن ماڭا ۋە سىزلەرگە ئەمىر فەرماندۇركىم، شەرابنى-ھەلال قىلىپدۇر. مەزلۇمگە قاۋۇشماق ھەلالدۇركىم، فەرزەند ۋە نەسل ئۈچۈندۇر.» بەس، ئۇلارنى ياندۇردى ۋە ئەيدى: «ئىككۆلەن بىر كۆرۈشكەيمىز.» بەس، ئول ئەلچىلەر كېلىپ، مۇسەيلەمەگە ئەيدىلەر: «ئول ھەم سىنىڭدەك پەيغەمبەردۇركىم، ئاڭا ھەم ئاسماندىن سۈرە كېلۇر،» دەپ شۇجائىنىڭ ئوقۇغان مۇھەممەللەرىنى ئوقۇدى ئەرسە، مۇسەيلەمەگە ۋەھم پەيدا بولدىكىم: «ئەگەر شۇجائ كەلسە ئەھلى يەمامە ئاڭا ئىمان كەلتۈرگەي.» يەنە ئىككى ئەلچى ئىبەردىكىم: «ئەگەر مېنى كۆرمەكنى خاھلاساڭ يالغۇز كەلگىل.» ۋە يەنە، بەنى تەمىم سەردارلارىغە ۋە شۇجائ سىپەھ سەردارلارىغە نامە ئىبەردىكىم: «ماڭا خۇدادىن سىزلەرنىڭ ستايىشلەرىدە سۈرە نازىل بولدى. سىزلەر ئاندا تۇرۇپ، شۇجائنى ماڭا ئىبەرگەيسىزلەر.» دەپ نەچەند مۇھەممەل توقۇپ ئىبەردى. بەس، شۇجائ ئۆز خاسلەرىدىن ئون كىشى بىرلە مۇسەيلەمەنىڭ قاشىغە كەلدى. مۇسەيلەمە لەشكەرى ئىسلامدىن قورقۇپ، يەمامەنىڭ قورغانىغە كىرگەن ئەردى. بۇيرۇدىكىم قورغانىنىڭ تاشىدا خىيمە تىكتىلەر. مۇسەيلەمە چىقىپ، شۇجائ بىرلە خىيمەدە ئولتۇرۇپ سۆزلەشتىلەر ئەرسە، مۇسەيلەمە جۇۋان خۇشرۇي ئەردى. شۇجائ مەيل قىلىپ ئەيدى: «ئاسماندىن مېنىڭ بارىمدا ھېچ سۆز كەلدىمۇ؟» مۇسەيلەمە ئەيدى: «ئارى، ئەرتە بۇسۈرە نازىل بولدى» دەپ، بىرمۇنچە مۇھەممەل ئوقۇدى، مەزمۇنى بۇئەردىكىم: «ئايا بىلمەسمۇ سەنكىم پەرۋەردىگارىڭ ئاغىربوي مەزلۇملاردىن ھەرسىنىق ئەۋلادلار چىقاردى ۋە مەزلۇملارنى بىرتايىفە خەلق قىلدى، ئەرەكتەلەرنى ئۇلارغە خەفەتە قىلدى» بۇ مەسەللىك نەچەند مۇھەممەل ئوقۇدى ئەرسە، شۇجائ ئەيدى: «گۇۋاھدۇرمەنكىم، سەن پەيغەمبەر بەرھەقدۇرسەن. بۇ سۆز خۇدانىڭ سۆزىدۇر.» بەس، مۇسەيلەمە ئانىڭ مەيلىنى ئاڭلادى ئەرسە، ئەيدى: «بىلۇرسەنكىم، مەن پەيغەمبەردۇرمەن، سەن ھەم پەيغەمبەرسەن؛ نېچۈك بولغايكىم مېنى قوبۇل قىلساڭ، تاكى ئىككىمىزنىڭ قەۋمى بىردىندا بولسە، تەمامى ئەرەبلەرنى زېردەست قىلساق.» شۇجائ ئەيدى: «خوبدۇر، لېكىن

باقايكىم، خۇداي تەئالانىڭ فەرمانى نەدۇر ۋە قايداغ ۋەھى كېلۇركىم، ماڭا ۋە يا ساڭا.» بەس، مۇسەيلەمە خامۇش ئولتۇردى. ئاندىن بىرسائەت ئۆتتى ئەرسە، ئەيدى: «ئەلهال، بۇ سۆرەنى جەبرائىل كەلتۇردى» دەپ نەچەند مۇھمەل چايىنادى. شۇجائ ئەيدى: «مەن ساڭا ۋە خۇداغە فەرمانبەردار-دۇرمەن.» بەس، خىيمەنى خالى قىلدىلەر، ئىككۆلەن روسىيەھلىقغە تۇردىلەر. بەس، شۇجا ئ ئۇچ كۇندىن كېيىن لەشكەرىگە ياندى ئەرسە، ئەيدىلەر: «نە ئىش قىلدىڭ؟» شۇجائ ئەيدى: «ئول ھەم پەيغەمبەر ئىكەن، مەن ئاڭا تەگدىم، تاكى ئىككىمىز بىر بولۇپ دۇشمەنلەرگە قەھر قىلغايمىز.» ئوتارۇد ئەيدى: «ھىچ مىھر قىلدىڭمۇ؟» شۇجائ ئەيدى: «يوق.» ئوتارۇد ئەيدى: «سەندەك ئۇلۇغ مەزلۇم مىھر ئالماي ئەرگە تەگمەكى ئاردۇر. بارغىل، مىھر تەئىن قىلغىل.» بەس، شۇجائ مۇسەيلەمەنىڭ قاشىغە كەلدى، ئەيدى: «قەۋمۇم سەندىن مىھر تەلەب قىلۇرلەر.» مۇسەيلەمە ئەيدى: «ئۇلارغە كېچە - كۇندۇزدە نەچچە ۋەقت نەماز بۇيرۇدۇڭ؟» شۇجائ ئەيدى: «بەش ۋەقت.» مۇسەيلەمە ئەيدى: «سىنىڭ مىھرىڭغە ئۇلاردىن ئىككى ۋەقت ئاغىر نەمازنى كۆتەردىمكى بامداد ۋە خۇفتەن.» شۇجا ئ بارىپ قەۋمىغە بىشارەت بەردى. ئەيتىپدۇرلەر، بەنى تەمىمدە بەئزە ئادەملەر ئول سۆزبىرلە بامداد ۋە خۇفتەننى ئۆتەمەسلەر. بەس، شۇجا ئ مۇھمەل تۇزدى ئەرسە، مۇسەيلەمە ئەيدى: «ئەي شۇجائ، مەن سىنى ئەسلا ياندۇرماس ئەردىم، لېكىن سىنىڭ لەشكەرىڭنىڭ ئەكسەرى بەنى تەمىمدۇركى مۇسۇلمانلارغە كۆڭلى ياۋۇقدۇر. قورقارمەنكىم، مۇسۇلمانلار بىرلە بىربولۇپ، سىنى ھىلاك قىلغايلەر. سەن يەمامەنىڭ خىراجىدىن نىسفىنى ئالىپ يانغايسەن. ھەرىيل نىسفى خىراج ساڭا يىبەرگەيمەن. ئەگەر مۇسۇلمانلار بىرلە جەڭ قىلۇر بولسام كىشى ئىبەرگەيمەنكىم، ئىككۆلە بىر بولۇپ جەڭ قىلغايمىز.» بەس، شۇجائ نىسفى خىراجىنى ئالىپ ياندى ئەرسە، تەمامى لەشكەرى ياندى. بەس، بەنى تەمىم (شۇجائ) مۇسەيلەمەنىڭ قاشىغە كېلىپ ئەرگە تېگىپ يانغانىدىن نامۇس قىلدىلەر ۋە يەنە بىلدىلەركىم پەيغەمبەر ئەمەسدۇر، پۇشەيمان بولۇپ، ھەرقايىسى ئۆز قەبىلەسىغە ياندى. شۇجائ ئۆزلەرشكەرىگە قوشۇلۇپ، مەۋسىلغە ياندى؛ تا مۇئاۋىيەنىڭ ۋەقتلەرىغىچە ئاندا ئەردى؛ مۇئاۋىيەنىڭ ۋەقتلەرىدە مۇسۇلمان بولۇپ، مۇسۇلمان ئۆلدى.

ئەمما، قاچانكىم، شۇجائىنىڭ بەنى تەمىم بىرلە مۇسەيلەمەگە كەلگەننى ئىسلام لەشكەرى ئاڭلادىلەر ئەرسە، يەمامەدىن ياندىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى ئەكرەمەگە نامە ئىبەردىلەركىم: «مەھكەم تۇرغىل، تاكى ساڭا لەشكەر ئىبەرۇرمەن.» بەس، ھەزرەتى خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ھەم نامەئىبەردىلەر: «سەن ھەم ئاندا توختاغىل ۋە ھەرنە ۋاقىئەدۇر خەبەر ئىبەرۇرمەن.» بەس، بۇ تەدبىردە خەبەر كەلدىكىم، شۇجائ ياندى ۋە بەنۇ تەمىم دىنى شۇجائدىن ياندى، بىسيار شاد بولدىلەر. بەنۇ تەمىم خالىددىن، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىقدىن قورقۇپ باراالمادىلەر. ئاخىر ئىككى كىشىنى ئەلچى ئىبەردىلەركىم، بىرى ئەفرەئ، يەنە بىرى زەيرقان بىننى بەدرى ئەردى. ئەيدىلەر: «بىز شۇجائغە تابىئ بولغانغە پۇشەيمان تۇرۇپ تەۋبە - ئىستىغفار قىلدۇق. ئەمدى، ھەرگىز يامانلىق قىلماغايمىز. بىزگە بەھرەين خىراجىنى بۇيرۇغايسەنكىم، بەنى تەمىم بىسياردۇرلەر، بەئزەسى مۇسۇلمان، بەئزەسى مۇرتەددۇر تاكى بەھرەيننىڭ خىراجىنى ئۇلارغە تەقسىم قىلىپ بەرگەيمىز ۋە ھەمەنى مۇسۇلمان قىلغايمىز.» بەس، ئەفرەئ ۋە زەيرقان مەدىنەگە كەلدى. تولەھە بىننى ئابدۇللاھ ئۇلارغە دوست ئەردى. بەس، تولەھە ئۇلارنى ھەزرەتى ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە ئالىپ كىلىپ ئەرزلەرىنى يەتكۇردى ۋە بەنى تەمىمنىڭ گۇناھىنى تىلەدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قەبۇل قىلىپ، بەھرەيننىڭ خىراجىنى بۇيرۇدىلەر؛ سەھابەلەرنى گۇۋاھ قىلىپ، نەچەند شەرتلەر بىرلە نامە پىتىدىلەر. ئول خەتنى ھەزرەتى ئۆمەرگە ئىبەردىلەر، تاكى ئۇلەر ھەم گۇۋاھ بولۇپ، ئاتلەرىنى سالغايلەر. بەس، تولەھە خەتنى ئالىپ كەلدى ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر خەتنى يىرتىپ تاشلادىلەر. تولەھە ئاچچىغلاپ چىقىپ، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەر: «يا ئەبۇ بەكر! ئەمىر سەنمۇ ياكى ئۆمەرمۇ؟» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق ئەيدىلەر: «ئەمىر مەندۇرمەن، ئەمما ئۆمەرنىڭ رايىدىن چىقماسمەن.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكر سىددىق سەھابەلەرنى يىغدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «بەنى تەمىمنىڭ ئىشىدە نە مەسلەھەت كۆرەرسىزلەر؟» ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «ئول بىر مۇرتەد بولدىلەر، يەنە مۇسۇلمان بولدىلەر ئەرسە، يەنە مۇرتەد بولدىلەر. تىبخى، ھەم ئۇلار گۇناھىنى ئۆتۈپ، ئىنئام ھەم

بىرۇرسەنمۇ؟! ئەمدى ھەرتەرەپكە لەشكەر ئەۋەرگەيسەن. خالىدغە نامە ئەۋەرگەيسەنكىم، بەنى تەمىمدىن كىمكى مۇسۇلماندۇر ئازاد قىلغاي، مۇرتەدلەرنى ئۆلتۈرگەي تاكى مۇسۇلمانلار خالاس بولغايلەر!» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ئەيدىلەر: «ئانداغ قىلغايمىز!» بەس، ئەفرەد ۋە زەبرقان نەۋمىد بولۇپ ياندى.

ئاندىن كېيىن، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ھەزرەتى خالىدغە نامە ئەۋەردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى خالىد مالىك بىننى نوۋەيرەگە يۈزلەندىلەر ئەرسە، لەشكەرلەر ئىككى تايىفە بولدىلەر، مۇھاجىرلار ھەمراھ بولدىلەر، ئەنسارلار ئەيدىلەر: «بىز بارماسمىز.» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: مېنى سىزلەرگە ئەمىر قىلىپ ئەردىلەر. ئارى، مەسلەھەت مېنىڭدۇر، مەن ھەرقايان يۈرسەم سىزلەردىن بارماق لازىمدۇر. ئەگەر سىزلەر بارماسالەر، بارى، مەن بارۇرمەن!» بەس، مۇھاجىرلار بىرلەن رەۋان بولدىلەر. ئەرتەسى ئەنسارلار پۇشەيمان بولۇپ ئەيدىلەر: «ئەگەر ئۇلار غەنىمەت ئالسالەر بىز بىنەسىب قالۇرمىز، ئەگەر شىكەست تاپسالەر مەلامەتكە قالۇرمىز.» بەس، ھەمە ئارقەلەرىدىن بارىپ قوشۇلدىلەر.

بەس، مالىك بىننى نوۋەيرە خەبەر تاپىپ، تامامى خەلقنى يىغىپ ئەيدى: «خالىد بىزگە لەشكەر تارتىپ كېلۇر ئەرمىش. بىز نەھايەتى ئۇلۇغ گۇناھ قىلدۇق. ئەگەرچە شۇجائىغە تابىئ بولمادۇق، ئەمما ئانىڭ بىرلە سۇلھ قىلىپ، ئالدىدا جەڭ قىلدۇق. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق غەزەب قىلىپ، خالىدنى ئەۋەرگەندۇرلەر. ئەمدى بىزگە مەدارادىن ئۆزگە چارە يوقدۇر. ئەگەر خالىد بىزنى جەمئ كۆرسەلەر لەشكەر يىغىلغان گۇمان قىلۇرلەر. ھەركىم ئۆز قەبىلەسىغە پەراكەندە بولسۇن. بىلگەيلەركىم بىزمۇسۇلماندۇرمىز، جەڭ قىلماسمىز.» ھەركىم ئۆز قەبىلەسىغە ياندى. مالىك زەكاتنى يىغىپ، ھەزرەتى خالىدنىڭ ئالدىلەرىغە ئەۋەردى. قاچانكىم، ھەزرەتى خالىد كېلىپ كۆردىلەركىم ھېچ جەمئىيەت يوق.» بىلدىلەركىم جەڭ قىلمايدۇرلەر. بەس، ئاندا تۇشۇپ، زەكاتنى ئالىپ، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەۋەردىلەر. مالىكنىڭ ۋاقىئەسىدىن ئاگاھ قىلدىلەر ئەرسە، جەۋاب ئەۋەردىلەركىم: «بەنۇ تەمىمنىڭ قەبىلەلەرىغە نەماز ۋەقتىدە بىر - ئىككى

كىشى ئىبەرگىل؛ ئەگەر ئازان ئوقۇسە، خوب؛ ئەگەر ئازان ئوقۇماسا ۋە ئىشتىمەسەلەر، بىلگىلكىم مۆرتەددۇرلەر. ھەمەسىنى ئۆلتۆرگىل! ھەرقەبىلەدىن زەكات ئالغىل، ئەگەر زەكات بەرمەسە، بىلگىلكىم مۇسۇلمان ئەمەس. ئۇلارنى ھەم ھىلاك قىل!»

بەس، ھەزرەتى خالىد بۇ مەزمۇندا ھەر تەرەفكە كىشى ئىبەردىلەر. مالىك بىننى نوۋەيرە قەبىلەسىغە ئەبۇ قەتادە ئەنسارى بىرلە نەچەند كىشى ئىبەردىلەر. ئەبۇ قەتادە ئەنسارلار ئۇلۇغىدىن ئەردىلەر. بەس، بۇلارغە نەماز ۋەقتىدە يېتىپ باردىلەر. مالىكنى تۇتۇپ ھەزرەتى خالىدنىڭ قاشلەرىغە كەلتۈردىلەر. بەئزەلەر ئازان ئىشتىمەدۇك دىدىلەر ۋە بەئزەلەر ئىشتتۇك دىدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى خالىد مالىكنىڭ قەۋمىنى قويا بەردىلەر، مالىكنى ئولتۇرغۇزۇپ ئەيدىلەر: «ئەي مالىك، نېچۇكدىن شۇجائىغە تابىئ بولدۇڭ؟» مالىك ئەيدى: «مەن شۇجائىغە تابىئ بولمادىم. ئەمما سۇلھ قىلدىمكى بەنى ھەنىفە بىرلە ئەداۋەتلىك ئەردىم، ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلمادىم. ئول موسەيلەمەگە باردى، مەن بارمادىم.» بەس، ھەزرەتى خالىد بىرلە بىسيار سۆزلەشتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ سۆزلەرى ئاراغە تۈشتى. مالىك ئەيدى: «ئول كىشى سەن ئەيتغاندەك كىشى ئەردى.» بەس، ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەركىم: «مەن بىلۇرمەنكىم كافىرسەن! ئەي سەگ! ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سېنىڭ كىشىڭ ئەردىلەرمۇ؟! ئۇلەر بىزدەك ئەمەس ئەردىلەر. بېتەھقىق سەن كافىرسەن! شۇجائىنى ئەرەبكە سەن پەيدا قىلدىڭ، ھەمەدىن ئىلگەرى سەن قەبۇل قىلدىڭ. ئانىڭ ئالدىدا چەندان مۇسۇلمانلارنى جەڭ قىلىپ ئۆلتۈردۇڭ. ھەمە بەھانە سەن بولدۇڭ!» بەس، خالىدنىڭ ئالدىلەرىدە بەنى ئەسەددىن زەرارە ئاتلىغ بىر كىمەرسە شەمشەر تۇتۇپ تۇرار ئەردى. ئاڭا ئەيدىلەر: «ئۇرغىل بۇ سەگنى!» بەس، زەرارە باشىنى كېسىپ تاشلادىلەر. ۋە يەنە بىر رىۋايەتدە كەلتۈرۈپدۇرلەر، ھەزرەتى خالىد مالىكنى ئۆز قەۋمى بىرلە قويا بەردىلەر دەپدۇرلەر. ئەمما بىلدىلەركىم مۆرتەددۇرلەر. ئىسلام ئىزھار قىلىپ زەكات بەرمەكلەرى قورقۇنچىدىندۇر. بەس، ئۆلتۈرمەككە قەسد قىلدىلەر. ئۇلارنى تۇتۇپ ھەرقايىسىنى بىر كىشىگە بەردىلەر ۋە ئەيدىلەر: «بۇ كېچە بۇلارنى ئىسسىغ يانقۇزۇڭلار» دەپ، ئۆلتۈرمەككە ئىشارەت قىلدىلەر ئەرسە، ھەركىم ئۇلارنى ئۆيگە ئالىپ بارىپ،

ئۆلتۈردى. مالىكنىڭ ئۇممۇ تەمىم ئاتلىغ بىر كۆچى بار ئەردى. بەس، خۇشرۇي ئەردى؛ مالىك ئۆلدى ئەرسە، ھەزرەتى خالىد ئالدىلەر. ئەبۇ قەتادە ئەيدىلەر: «ئەي خالىد، مىنى بۇ خەلقغە ئىبەردىڭ، مەن ئۇلاردىن ئازان ئىشىتتىم، زەكات ئالدىم. نېچۈكدىن ئۇلارنى ئۆلتۈردۈڭ؟» خالىد ئەيدى: «بىرى ئازان ئوقۇدى دەيدۇر، بىرى ئوقۇمادى دەيدۇر.» ئەبۇ قەتادە ئەيدىلەر: «ھەزرەتى رەسۇلى خۇدا ئالدىلەرىدە ئىسباتغە گۇۋاھلىق مەقبۇل ئەردى.» بەس، ھەزرەتى خالىد قاتتىغ سۆزلەدىلەر ئەرسە، ئەبۇ قەتادە ئانت ئىچتىكىم: «مۇندىن كېيىن خالىدنىڭ ئەلەمىنىڭ ئاستىدا ھېچ غەزاتغە بارماغايمەن!» بەس، ئاندىن يانىپ مەدىنەگە كەلدىلەر؛ ھەزرەتى ئەبۇبەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە خالىددىن شىكايەت قىلدىلەر ۋە مالىكنى ئۆلتۈرگەننى ئەيدىلەرئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇبەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ غەزەبلەرى كەلدى. ئاندىن، ئەبۇ قەتادە ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر. مالىك ھەزرەتى ئۆمەر بىرلە بىسيار دوست ئەردىلەر. ئەبۇ قەتادە ھەزرەتى ئۆمەرگە ئەيدىلەر: «خالىد مالىكنى ئۆلتۈردى، كۆچىنى ئالدى ۋە مال - ئەمۋالىنى ئالدىلەر.» ھەزرەتى ئۆمەر بارىپ ئەيدىلەر: «يا ئەمىرۇل مۆئمىنىن، خالىد بىگۇناھ كىشىنى ئۆلتۈرۈپدۇر، ھەركىمنى خاھلاسا ئۆلتۈرۈپ، مال - ئەمۋالىنى ئالىپدۇر. مەن بىلۇرمەنكىم، مالىك مۇسۇلمان ئەردىلەر. ئەبۇ قەتادە ھەم گۇۋاھلىق بېرۇرلەركىم مۇسۇلمان ئىكەن، ئانى ئۆلتۈرۈپدۇر؛ كۆچىنى ئالىپدۇر. ئانى كەلتۈرۈپ، خەلقنىڭ دادىنى ئالىپ بەرگەيسەنكىم، مۇنداغ ئىش شەرىئەتدە يوقدۇر.» ھەزرەتى ئەبۇبەكرى سىددىق ئەيدىلەر: «يا ئۆمەر، خالىد خۇداي تەئالانىڭ شەمشەرىدۇركىم، ھەزرەتى رەسۇلى خۇدا مۇنداغ دىگەن ئەردىلەر. مەن خۇداي تەئالانىڭ شەمشەرىنى ھەرگىز كافىرلاردىن ياندۇرماسمەن. ئەبۇ قەتادەنىڭ سۆزىگە باۋەر قىلماسمەن.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر ئەبۇ قەتادەنىڭ بارەسىدە بىسيار سۆزلەرنى ئەيدىلەر، قەبۇل قىلمادىلەر ئەرسە، ئەبۇ قەتادە يانىپ بارىپ، مالىكنىڭ بىرادەرىنى ئىبەردىلەر. ئول كېلىپ، مالىكنىڭ خۇنىنى تەلەب قىلدى ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى خالىدغە نامە ئىبەردىلەركىم: «لەشكەرنى ئاندا قويۇپ، ئۆزۈڭ تېز تۇند مۇندا كەلگىل.»

بەس، ھەزرەتى خالىد بەش كىشى بىرلە مەدىنەگە كەلدىلەر ۋە بىر مەنزىلگە تۈشۈپ، ياۋۇق يىتىپ، ھەزرەتى بىلالغە كىشى ئىبەردىلەر، تاكى ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە ئالىپ كىرگەيلەر. چۈنكى بۇلەر ياساۋۇل ئەردىلەر. ھەزرەتى بىلالغە بىرمۇنچە مال ئىبەردىلەر. ئەيتىپدۇرلەر، ...... كى، مۇسۇلمانلارنىڭ ئاراسىدا بەرمەك ۋە ئالماق ۋاقىئ بولدى، بۇ ئەردى.

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھ ئەنھۇ ھەركۈنى نەماز بامداددىن تا ئافتاب ئۈرلەگۈنچە قۇرئان ئوقۇرئەردىلەر. ئول ۋەقتدە ھىچكىم كىرەلمەس ئەردى. بەس، ھەزرەتى بىلال ئەيتىلەر: «خالىد ئەرتە ئافتاب ئۈرلەمەسدە كەلسۇن.» بەس، ھەزرەتى خالىد ئەرتەسى مەدىنەگە كىردىلەر. قىزىل خەفتان كىيىپ، دەستارلەرىغە ئىككى ئوق سانجىدىلەر. چۈنكى ئەرەبدە سىپەھسالارنىڭ رەسمىسى ئول ئەردى. بەس، مەسجىدنىڭ ئىشىكىگە كېلىپ، تىۋەلەرىدىن تۈشتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر سەھابەلەر بىرلە ئولتۇرۇر ئەردىلەر، قوپۇپ ھەزرەتى خالىدنىڭ ياقالەرىدىن تۇتۇب، تارتىپ مەسجىدكە ئالىپ كىردىلەر، ئوقلەرىنى دەستارلەرىدىن ئالىپ ئوشاتىپ تاشلادىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەي خۇدانىڭ دۇشمەنى سەندۇرمۇسەنكىم، بىر مۇسۇلمانىنى ئۆلتۇرۇپ، كۆجىنى ئالغايسەن! قەسەم بىخۇداكى، سىنى بۇگۈن ئۆلتۈرۈرمەن!» ھەزرەتى خالىد خاموش تۇردىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر سۆرەپ، ھەزرەتى ئەبۇبەكرىسىددىقنىڭ ئىشىكلەرىگە ئالىپ كەلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى بىلال ئەيدىلەر: «توختاڭلار! تا مەن خەلىفەئى رەسۇلى خۇداغە خەبەر قىلغايمەن.» بەس، ھەزرەتى بىلال كىرىپ ئەيدىلەر: «يا ئەمىرۇل مۆئمىنىن، خالىد كېلىپدۇر، ھەزرەتى ئۆمەر بىرلە ئىشىكدە تۇرۇپدۇر.» ھەزرەتى ئەبۇبەكرىسىددىق ئەيدىلەر: «خالىدنى ئالىپ كىرگىل.» بەس، ھەزرەتى بىلال چىقىپ، خالىدنى ئالىپ كىردىلەر، ھەزرەتى ئۆمەر كىرگەلى باردىلەر ئەرسە سىينەلەرىگە قوللەرىنى قويۇپ: «خالىدنى تەنھا ئالىپ كىرمەككە ئەمر بولدى» دىدىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر يانىپ كېلىپ، ئۆرۈنلەرىدە ئولتۇرۇپ تىزلەرىغە سوقۇپ، ئەيدىلەر: «دەرىغ! مالىك بىننى نوۋەيرەنىڭ خۇنى زايىئ بولدى!» بەس، ھەزرەتى خالىد كىرىپ تۇردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «يا خالىد، بىر مۇسۇلمانىنى

ناهەق ئۆلتۈرۈپ، خاتۇننى ئالىپسەن!» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «يا ئەمىرۇل مۆئمىنىن، بىھەققى خۇدا! رەسۇلى خۇدا خالىد يەرىيۈزىگە خۇداي تەئالانىڭ شەمشەرى دىمەدىلەرمۇ؟! خۇداي تەئالانىڭ شەمشەرى مۇسۇلمانىنىڭ باشىنى كېسەرمۇ؟!» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ئەيدىلەر: «راست ئەيدىڭ، بارىپ ئۆز ئىشىڭغە مەشغۇل بولغىل.» بەس، خالىد چىقىپ، شەمشەرلەرىنى غىلافىدىن نىسفىنى تارتىپ ئالىپ ئەيدىلەر: «ئۆمەر قىبنى، ئەمدى ئۆلتۈرگىل!» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر بىلدىلەركىم، خالىدنىڭ گۇناھىنى ئۆتۈپدۇرلەر. بەس، ھەزرەتى خالىد شول سائەت تىۋەلەرىگە مىنىپ لەشكەرگاھغە كەتتىلەر.

قىسسەئى
مۇسەيلەمە كەززاب

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەكرەمە بىننى ئەبۇ جەھىلنى يەمامەگە بۇيرۇدىلەر. ئارقاسىدىن سەرھەيلنى بۇيرۇدىلەر. ئەكرەمە سەرھەيلنىڭ كېلىشىنى ئىشتىپ، جەڭگە تۇردى. تاكى يەمامەنى يالغۇز فەتھ قىلىپ، نامدار بولغاي. بەس، سەرھەيل بارغۇچە شىكەست تاپىپ، مەدىنەگە ياندى ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇبەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەلامەت قىلىپ ئەيدىلەر: «ئۇستادلىقغە ياراماي شاگىردلىقغە ئۇناماسسەن. نېچۈكدىن سەرھەيل بارغۇچە تەئخىر قىلمادىڭ، شايەد شىكەست تاپماغاي ئەردىڭ! ئەمدى ئوممانغە بارىپ، خۇدەيفەنىڭ تابىئىدە جەڭ قىل. ئەگەر ئۇلارنىڭ ھاجەتى بولماسا، خەزەر مەۋتغە بارىپ، مەھاجىر بىننى ئومميەگە ياۋەر بولغىل.»

بەس، سەرھەيل يەمامەگە باردى ئەرسە، مۇسەيلەمە قورغانىغە بېركىندى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەبەر ئالدىلەركىم، مۇسەيلەمە قورغانىغە بېركىپدۇر. فىكر قىلدىلەركىم: سەرھەيل يەمامەدە تۇرسە، خالىد لەشكەرى ئىسلام بىرلە مەغرىبدە مەشغۇل بولسە، ئەرەبىستانداقى قالغان مۇرتەدلەر مۇسۇلمانلارغە قاتتىغ بەلا بولغايلەر. بەس، ھەزرەتى خالىدغە نامە

ئىبەردىلەركىم: «يەمامەگە بارغىل، مۇسەيلەمە بىرلە جەڭ قىل، سەرھەيل ئانداۇر ۋە يەنە مەدىنەدىن لەشكەر ئىبەرۇرمەن.» ئاندىن، سەرھەيلگە نامە ئىبەردىلەركىم: «خالىد بارسا، سەن ئانىڭ فەرمانىدا بولغىل.» ئاندىن، مەدىنەدە مۇنادى قىلدۇردىلەر: ھەركىمنىڭ ياراغ كۆتەرگۈچە قۇدرەتى بولسە، يەمامەگە بارىپ، خالىدغە ياۋەر بولسۇن!

بەس، مۇھاجىر - ئەنساردىن بىسيار خەلق ھەزرەتى خالىدغە قوشۇلدىلەر ئەرسە، لەشكەر تەرتىپ بەردىلەر. تايىفەئى مۇھاجىرغە ئەبۇ ھەنىفە بىننى ئۇتبەنى سەردار قىلدىلەر؛ ئەنسارلار سابىت بىننى قەيس بىننى سىماسنى سىپەھسالار قىلدىلەر؛ يەنە بىر جەمئىغە زەيد بىننى خەتتابنى ئەمىر قىلدىلەر؛ يەنە بىرگۇرۇھغە بەررا بىننى مەلىكنى مىھتەر قىلدىلەر. ۋە يەنە ئۆزگە قەبىلەلەردىن مىلىڭ كىشى ئالىپ، ئابدۇللاھ بىننى خەتتابنى مۇقەددەمەئى لەشكەر تەئىن قىلىپ، ئەلەملەرىنى بەردىلەر. بۇ تەرتىپ بىرلە يەمامەگە لەشكەر تارتىپ باردىلەر. سەرھەيل ئىككى مەنزىل قالغاندا، ئالدىلەرىغە كەلدى. مۇسەيلەمە بىلدىكىم، لەشكەرى ئىسلام يىغىلدىلەر. بەس، ئول ھەم يەمامە بەنى ھەنىفە خەلقىنى يىغدى. يەمامەگە سۇر بىننى ئەياك ھەنەقىنى، ئۆزگەلەرگە بەھارۇل - رەجال ئاتلىغ بىر ئادەمنى سەردار قىلدى. ئول بەھارۇل رەجال ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ خىزمەتلەرىگە كېلىپ، دىنى شەرىئەت ئۆرگەنىپ ئەردىلەر. مۇسەيلەمە خۇرۇج قىلغاندا، ئاڭا نامە ئىبەرىپ ئەردىلەر، تاكى خەلقنى دىنى ئىسلامغە باشلاغاي. مۇسۇلمانلارغە نەۋازىشلەر قىلىپ، ياخشى سۆزلەر بىرلە مۇرتەد قىلىپ، ئۆزىگە ياۋەر قىلىپ ئەردى. ئول ئەھلى يەمامەگە ئەيتۇر ئەردى: «مۇسەيلەمە ئانداغ كىشىدۇركىم، مۇھەممەد مۇستەفانىڭ پەيغەمبەرلىكىگە گۇۋاھلىق بېرىپ، مىنى ئىبەردىلەركىم پەيغەمبەرىڭلار بۇدۇر.» بەس، ھەر نەرسىكى بەھارۇل رەجال ئەيتۇر ئەردى، ئەھلى يەمامە قەبۇل قىلۇر ئەردى. ئول مۇسەيلەمەنىڭ مۇئەززىنى ئازاننى «ئەشھەدۇ ئەننە مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللاھ ۋە ئەشھەدۇ ئەننە مۇسەيلەمە ئەر - رەسۇلۇر رەھمانىل يەمامە» دەپ ئوقۇر ئەردى. بەس، مۇسەيلەمە ئۇلار بىرلە مەسلەھەت قىلدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «قورغاندا تۇرماغايمىز، لەشكەرىمىز كۆپدۇر، خالىدنىڭ ئالدىغە چىقغايمىز.» بەس، مۇسەيلەمە لەشكەر تارتىپ چىقتى. شەھەر ئالدىدا،

ھەدىقە نۇر رەھمان ئاتلىغ بىر باغ بوستان بار ئەردىكىم، ئانى سەرھەيل لەشكەر ـ گاھ قىلىپ، مىلىڭ كىشىنى ئاندا قويغان ئەردى. بەس، مۇسەيلەمە چىقىپ ئاندا تۇشتى. مۇجائەكىم يەمامەنىڭ ھاكىمى ئەردى. بەنى ئامىردىن ئاتمىش كىشى ئۇلارغە ئات سالدى. بۇ مۇسۇلمانلار بەنى ئامىردىن بىر ئادەمىنى ئۆلتۈرۈپ خاتۇنىنى ئەسىر قىلىپ ئەردى. ئول ئادەم قاتىلىنى شەھىد قىلىپ، ئول خاتۇنىنى ئاجراتىپ ئالىپ يانىپ، بىر مەنزىلگە تۇشتى. ھەزرەتى خالىدنى يىراق گۇمان قىلۇرئەردى. بەس، ئول مەنزىلدە قوندى ئەرسە، كېچەسى لەشكەرى ئىسلامنىڭ يورتاۋۇللاردى ئاندا ياتىپ، مۇجائەنى ھەمراھلارى بىرلە تۇتۇپ، ھەزرەتى خالىدنىڭ قاشلەرىغە ئالىپ باردىلەر ئەرسە، گۇمان قىلدىلەركىم يەمامەنىڭ سەردارى ئامان تىلەپ كەلگەندۇر. بەس، ئەيدىلەر: «سەردارلارنى كىم ئىبەردى؟» بەس، مۇسۇلمانلاردىن بىرى ئەيدى: «مەن كەلتۇردۇم.» بەس، ھەزرەتى خالىد مۇجائەنىڭ ھەمراھلارىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆزىنى ئوتاغلەرىغە ئىبەردىلەر. كۆجىلەر مالىك بىنىنى نوۋەيرەنىڭ كۆجى ئۇمىمۇ تەمىم ئەردىكىم، مۇجائەغە تۇغقان ئەردى. بەس، ئەرتەسى ھەزرەتى خالىد لەشكەر تارتىپ، سەف ئاراستە قىلدىلەر؛ سەرھەيلنى ھەم مۇقەددەمەئى لەشكەرگە قويدىلەر. مۇسەيلەمە ھەم ئول باغنىڭ ئالدىدا سەف تۇزدى، مۇقەددەمەسىگە مەھكەم بىننى تۇفەيلنى قويدىكىم، بىنەھايەت دىلاۋەر ئەردى؛ مەيسەرەگە بەھارۇل رەجالنى تەئىن قىلدى، ئول باغدا تەخت قۇرۇپ ئولتۇردى. قىرىق مىڭ كىشىنى جەڭگە بۇيرۇدى.

بەس، ئىككى لەشكەر جەڭگە تۇردىلەر. مۇھاجىرلار جەمئ بولۇپ ئولتۇردىلەر ئەرسە، مۇسەيلەمەنىڭ لەشكەرى يەكبارە ھەملە قىلىپ، مۇھاجىرلارغە شىكەست بەردى. مۇھاجىرلار ئەلەملەرىنى تاشلاپ، ھەزرەتى خالىدنىڭ ئەلەملەرىنىڭ ئاستىغە يىغىلدىلەر. دۇشمەنلەر ھەزرەتى خالىدنىڭ ئوتاغلەرىغە كېلىپ، ئۇمىمۇ تەمىمنى ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدىلەر ئەرسە، مۇجائە ئەيدى: «بۇ مېنىڭ تۇغقانىمدۇر. ئۇچ كۇندۇركىم مۇندا ئەسىردۇرمەنكىم، ماڭا مۇندىن ئۆزگە مەزلۇم خىزمەتكارلىق قىلمادى» دەپ، تىلەپ ئالدى. كافىرلار مۇجائەنى بىزنىڭ بىرلە يانغىل دىدى ئەرسە، مۇجائە ئەيدى: «مەن ئەسىردۇرمەن، خالىد ھونۇز تەختىدەدۇر، ماڭا مەشغۇل بولماڭلار، جەڭگە مۇقەييەد بولۇڭلار.» بەس، كافىرلار جەڭگە تۇردى.

ھەزرىتى خالىد بۇ ھالنى كۆرۈپ، سالىم بىننى ھۇزەيفەگە مۇھاجىرلارنىڭ ئەلەمىنى ئالدۇردىلەر ۋە ئۆزلىرى ئاتلىنىپ دۈشمەنگە يۈزلەندىلەر ئەرسە، تەمامى لەشكەر يىغىلدىلەر. ھەزرىتى خالىد ئېيدىلەر: «ئەي مۇھاجىرلار! سىزلەردە ھەمىيەت دىنىنىڭ غەمىدۇركىم، ئول جەڭدىن سىزلەر قاچارسىزلەر! ھەرقەبىلە، ھەر تايىفە بۆلەك جەڭگە تۇرۇڭلار، تا كۆرگەيمەنكىم قايسىڭلار جەھدۇ ئىستىقامەت بىرلە جەڭ قىلۇرسىزلەر!» بەس، مۇھاجىر، ئەنسار، ھەرقايسى قەبىلە ئەرەبدىن كەلگەن لەشكەر ۋە سەردارلار ئايرىلىپ، سەف راست قىلىپ، ئۆزلىرى باشلاپ، گۇرۇھ - گۇرۇھ يەكبارە ھەملە قىلدىلەر. بۇ ھالدا، بىرئادەم كېلىپ، ھەزرىتى خالىددىن سۆز سوردى ئەرسە، باشىغە بىر قامچىسى ئۇردىلەر: «ماڭا تا دۈشمەندىن ئىنتىقام ئالماي كىشىگە سۆزلەمەك ھارامدۇر!» بەس، دۈشمەنلەر ھەزرىتى خالىدنى مۇنداغ كۆرۈپ، ھەممە قاچتىلەر. ھەزرىتى خالىد ئاۋاز قىلدىلەركىم: «ھېچ كىشى دۈشمەنگە رەھىم قىلماسۇن! يەكبارە ئۆلتۈرسۇن!» بەس، شەمشەر ئېلىپ، تا مۇسەيلەمە تۇرغان باغقە يەتكۈنچە، مۇسۇلمانلار ئون مىڭ نامدار كافىرلارنى ئۆلتۈردىلەر. مۇسەيلەمە: «باغقە كىرىڭلار!» دەپ قىچقارۇر ئەردى. كافىرلار باغقە كىردىلەر. ئول باغ بىنەھايەت مەھكەم ۋە تاملارى بەلەند ئەردى. بەس، كافىرلار باغدا يىغىلىپ، مۇسەيلەمەگە مەلامەت قىلغالى تۇردى ۋە ئېيدى: «بىزگە خۇدادىن نۇسرەت يار - ياۋەرلىك كېلۇر، دەپ ۋەئدە قىلىپ ئەردىڭ. ئول نۇسرەت قايسىدۇر؟» مۇسەيلەمە ئېيدى: «بىز ھەممىمىز بىرجان - بىر تەندۇرمىز. ئۆز قانىمىز ۋە ئەھلى ئەيالىمىز ئۈچۈن جەڭ قىلغايمىز!» خەلق ئېيدى: «بۇ باغدىن چىقىپ قورغانغە كىرگەيمىزكىم، ئاندا قۇدرەت تاپماسلەر.» مۇسەيلەمە ئېيدى: «خۇدانىڭ پەيغەمبەرى دۈشمەندىن قاچماق رەۋا ئەمەسدۇر. مۇندا تۇرغايمىز.» بەس، سەردارلاردىن ھەرقايسىنى سوردى ئەرسە، ئۆلدى دىدىلەر ئەرسە، ئېيدى: «بىزگە ئۆلارسىز تىرىگلىك كېرەكمەسدۇر!» بەس، ئىككى زىرىھ كىيدى، ئاتىغە مىنىپ، خەلقنى جەڭگە تەرغىب قىلىپ، باغنىڭ ئىشىكىگە يۈردى. لەشكەرى ئىسلام باغنىڭ ئەترافىنى ئالىپ ئەردىلەر. ھەزرىتى خالىد ئېيدىلەركىم: «بۇ نە يەردۇر؟» ئېيدىلەركىم: «بۇ مۇسەيلەمەنىڭ باغىدۇركىم، مۇسەيلەمە مۇندادۇر.»

بەس، ھەزرەتى خالىد لەشكەرنى يەنە ئاراستە قىلىپ، جەڭگە تۇردىلەر. كافىرلار ھەم باغنىڭ ئىشىكىدىن جەڭ قىلغۇر ئەردى. مۇسۇلمانلاردىن بەش يۈز كىشى يارالىغ بولدىلەر. ھەزرەتى خالىد ئۆزلەرى جەڭ قىلىپ، بىسيار كافىرلارنى دەۋزەخقە ئىبەردىلەر. مۇسۇلمانلار باغنىڭ ئىشىكىنى ئالدىلەر. ھەزرەتى خالىد بەررا بىننى مەلىكنى بۇيرۇدىلەر ئەرسە، باغنىڭ تامىدىن تۇشۇپ، ئۆزىنى باغقە ئالدى ئەرسە، كافىرلار ئاگا يۈگۈردى. ئول دەرھال باغنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، ئانى كافىرلار شەھىد قىلدى. مۇسۇلمانلار باغقە كىرىپ، كافىرلارنى ئۆلتۇرە باشلادىلەر. باغدىن چىقغانلارنى تاشقارقى مۇسۇلمانلار ئۆلتۇردىلەر. ھەزرەتى خالىد باغنىڭ ئىشىكىدە تۇرۇپ، ئىشىكدىن چىقغانلارنى قەتل قىلغۇر ئەردىلەر. تاكىم باغنىڭ قاشىدا كافىرلاردىن يەتتە مىڭ كىشى ئۆلدى. كافىرلار قاچىپ قورغانغە يۈردىلەر. مۇسۇلمانلار قوغلاپ، يەتتە مىڭ كىشىنى ئۆلتۇردىلەر. مۇسەيلەمە سەربەرەھنە جەڭ قىلغۇر ئەردى. كۆردىكىم مۇسۇلمانلار غالىب بولدىلەر. بەس، ئاتدىن تۇشۇپ، باشىنى ئالىپ لەشكەر ئاراسىغە كىردى، تاكى باغدىن چىقىپ كەتكەي ۋە باغنىڭ ئىشىكىدە ھەزرەتى ھەمزە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى شەھىد قىلغان ۋەھشى ھەزرەتى ھەمزەنى چاپغان شەمشەرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ئەردى. بەس، مۇسەيلەمە باغدىن چىقتى ئەرسە، ئەنساردىن بىر ئادەم تانۇپ، شەمشەر سالدى ئەرسە يىقىلدى، ئەمما ھىچ كار قىلمادى، جان ۋەھمىدىن قورقۇپ قاچغالى تۇردى. ئول ئەنسار ۋەھشىنى قىچقىردى ئەيدى: «يا ۋەھشى! بۇ مۇسەيلەمەدۇر!» بەس، ۋەھشى ئارقەسىدىن قوغلاپ يېتىپ، ھەربە سالدى ئەرسە، ئىككى قات زىرىھدىن ئۆتۈپ قورساقىنى تىلىپ، راست ئۆچاسىدىن چىقتى؛ مۇسەيلەمە يىقىلدى. مۇسۇلمانلار قورغاننىڭ ئىشىكىگە يەتتى. ھىچكىم مۇسەيلەمەنىڭ ئۆلگەننى بىلمەدىلەر.

بەس، كېچە بولدى ئەرسە، ھەزرەتى خالىد لەشكەرگاھغە يانىپ تۇشتىلەر. ئەمما غەمگىن ئەردىلەركىم، مۇسەيلەمە قورغانغە بىركىرسە، ئۇزاق جەڭ بولغاي، لەشكەر بىسيار خەستە ۋە مەجرۇھ بولغاي ئەردى. بەس، ئەرتەسى خالىد فۇجائەنى ھەمراھ قىلىپ، لەشكەرنى چۆيرۇلدىلەر. تا بىلگەيلەركىم لەشكەردىن كىملەر ئۆلۈپدۇر. فۇجائە ھەزرەتى خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بۇ پالانى، بۇ پالانى دەپ، بىر - بىر كۆرسەتۇر ئەردى.

بەس، باغنىڭ ئىشىكىگە كەلدىلەرئەرسە، بىر كىمەرسە ئۆلۈپدۇركىم، ھەربە قورساقىدىن تىگىپ ئۇچاسىدىن چىقىپدۇر. فۇجائە ئەيدى: «بىزگە ئانچە قىلۇرنى قىلىپدۇركى!» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «بۇ كىمدۇر؟» فۇجائە ئەيدى: «مۇسەيلەمەدۇر.» بەس، ھەزرەتى خالىد شاد ۋە ئەمىن بولدىلەر. تەھقىق ۋە تەفتىش قىلدىلەركىم بۇ مەلئۇننى كىم ئۆلتۈرۈپدۇر. ۋەھشى ئەيدى: «مەن ئۆلتۈردۈم.» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ئەي ۋەھشى، راست بولسە نە ياخشىلىقدۇر ساڭاكىم، ئەگەرچە كافىرلىقىڭدا مۇسۇلمانلارنىڭ زۇبدەسىنى شەھىد قىلدىڭ. لېكىن ئىسلامدا بەھتەرىن خەلقنى ئۆلتۈرۈپ، مۇسۇلمانلارنى خالاس قىلدىڭ.» بەس، شول سائەت ھەزرەتى ئەبۇبەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بۇ ۋاقىئەدىن خەبەر ئىبەردىلەر. ئاندىن، فۇجائە ئەيدى: «ئەي خالىد، زىنھار مۇسەيلەمەنىڭ ئۆلگەنىگە فىرىفتە بولماغىلكىم، قورغاندا چەندان ئانىڭدىن غالىپ كىشى باردۇر. مۇسەيلەمە ئۇلاردىن زەبۇنراقى ئەردى. ئۇلار قاتتىغ جەڭ قىلۇرلەر، چەندان روزگار ئۆتەركىم بۇ قورغان ئاچىلماس، لەشكەر بىسيار ھىلاك بولۇر. مەسلەھەت ئولكىم، مەن كىرىپ ئۇلارنى سۇلھغە كەلتۈرۈپ ئالىپ چىقايكىم، ئۇلارغە ئامان بېرىپ، مال - ئەمۋاللاردىن نىسفىغە قەبۇل قىلدۇرغايمەن.» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «باقاي، تاكىم مەسلەھەت نە يەرگە يېتەر.»

بەس، ھەزرەتى خالىد ئول كېچە فىكر ئەندىشە قىلدىلەر: فۇجائە سۆزىنىڭ راست - غەلەتىنى مۇھازەرە قىلماق مۇشكۇلدۇر. ئەرتەسى فۇجائە يەنە ئەيدى: «مېنىڭ مەسلەھەتىمگە كىرگىل، مەن ساڭا فىرىب بەرمەسمەنكىم، سېنىڭ ھەققىڭ مەندە باردۇركىم مېنى ئۆلتۈرمەدىڭ، ماڭا ياخشىلىق قىلدىڭ. ئەگەر سۇلھ قىلۇر بولساڭ ئۇلار ئۆزىنى ئوڭلاماسدا بۈگۈن سۇلھ قىلغىل. ۋەگەرنە كېيىن ئۇناماسلەر.» بەس، ھەزرەتى خالىد راست گۇمان قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئۇلارنىڭ جانلارىنىڭ قالغانىغە مىننەتدار بولسۇنلەر. يەر - سۇ، مۇلۇك - مال بارچەسىنى مۇسۇلمانلارغە بەرسۇنلەر. بۇ شەرت بىرلە سۇلھ قىلغىل.» فۇجائە ئەيدى: «ئۇلار بۇ شەرتغە ئۇناماسلەر. يەر - سۇ، پۇل - مالسىز تىرىگلىك قىلالماسلەر. پۇل - ماللارنىڭ نىسفى بىرلە سۇلھ قىل، يەر - سۇ، مۇلۇك - ئەملاكلەرى ئۆزلەرىگە بولسۇن.» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «قەبۇل قىلماسمەن.»

ئاتلەرىغە مىنىپ، قورغاننىڭ ئەتراپىنى كۆردىلەركىم بىنەھايەت مەھكەمدۇر. فۇجائە يەنە دەلالەت قىلدى ئەرسە، قورغاننىڭ مەھكەملىكىدىن كۆڭۈللەرى يانىپ ئەردى. ئەيدىلەر: «يەمامە كەنتلەرىدىن خاھلاغاننى مۇسۇلمانلارغە بەرگەيلەر ۋە يەنە شەھەرنىڭ ئىچىدىن خاھلاغاندەك بىر ھەۋلە بەرسۇنلەر. بۇ شەرت بىرلە سۇلھ قىل.» فۇجائە ئەيدى: «كىرىپ ئۆلاردىن سوراي، نە دەيدۇر.» بەس، ھەزرەتى خالىد رۇخسەت بەردىلەر. بەس، فۇجائە شەھەرگە كىردى، كۆردىكىم، ھەمە خاتۇنلار، بالالار، پىر ـ زەئىفلەردىن ئۆزگە ھىچ لەشكەر يوقدۇر. ئۇلۇغلاردىن سۇللەمە بىننى سەلامە ئاتلىغ بىر ئادەمدىن ئۆزگە ھىچ كىشى يوق ئەردى. ئول جەڭ كۈنى مۇسەيلەمەگە ھەمراھ ئەردى. مۇسەيلەمە ئۆلگەندە باغدىن چىقىپ كۆردىكىم ئۆلۈپدۇر. بەس، قاچىپ ئۆزىنى شەھەرگە ئالىپ ئەردى. بەس، فۇجائە خاتۇنلارنى يىغىپ، مىلىڭ خاتۇنغە سىلاھ كىيدۈردى، سىفىلگە چىقاردى ۋە ئەيدى: «مەن چىققاندىن كېيىن دەرۋازەنى ئېتىپ، سىفىلگە چىقىپ، مېنى ناسەزا ئېتىڭلار. تاكى مەن جانىڭلارغە بىر تەدبىر قىلغايمەن.» بەس، فۇجائە شەھەردىن چىقتى ئەرسە، خاتۇنلار ئانداغ قىلدىلەر. ھەزرەتى خالىد شەھەرگە ياۋۇق ئەردىلەر. ئول خاتۇنلارنى لەشكەر گۇمان قىلدىلەر. فۇجائە كەلدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «ئول لەشكەردۇرمۇ؟» فۇجائە ئەيدى: «ئارى، ئون چەندان ئول شەھەردە باردۇر.» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەركىم: «نە ناسەزا ئېتۇرلەر؟» «بۇ سۇلھنى قەبۇل قىلماي مېنى ناسەزا ئېتۇرلەر. شەھەر ھەم مەھكەم، لەشكەرىمىز ھەد ھىسابىدىن زىيادە، تەئام ۋە زەخىرەمىز فەراۋاندۇر. زىمىستان ياۋۇقدۇركىم خالىد تۇرالماي كېتەر، دەيدۇرلەر.» بەس، ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «تەدبىرى نەدۇر؟» فۇجائە ئەيدى: «مال كەم قىلماق لازىمدۇر.» بەس، ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «تەمامى مال ـ ئەمۋاللارىدىن تۆرتىنىڭ بىرىنى مۇسۇلمانلارغە بەرسۇنلەر، ھەركەنتدىن بىر ھەۋلە بەرسۇنلەر، شەھەردە بىر ھەۋلە ماڭا خاس بەرسۇنلەر. بۇ شەرت بىرلە سۇلھ قىل.» بەس، فۇجائە يەنە كىردى ئەيدى: «تەدبىر ھىلە بىرلە سىزلەرنىڭ جانىڭلارنى قۇتقاردىم، بالا ـ بارقاڭلارنى ئەسىرلىكدىن قۇتقاردىم. مال ـ ئەمۋاللارنىڭ تۆرت ھەسسەنىڭ بىرىنى خالىدغە قىلدىم.» تەمامى خەلق فۇجائەدىن مىننەت تۇتتىلەر، مەگەر سۇللەمە قەبۇل قىلمادى ئەرسە، فۇجائە ئەيدى: «مەن

سىنىڭ سۆزۈڭ قويماسمەن، سىنىڭ شۇملۇقۇڭدىن تەمامى قەۋم ھەلاك بولۇرلەر.» بەس، فۇجائەنىڭ سۆزى بىرلە ئەللىك كىشى چىقتىلەر، سۇللەمەنى ھەم ئالىپ چىقتىلەر. بەس، ھەزرەتى خالىد بىرلە سۇلھ قىلدىلەر، تەمامى مۇسۇلمانلارنى گۇۋاھ قىلىپ، سۇلھنامە پىتتىدىلەر. ئەرتەسى شەھەر ئاچىلدى. ھەزرەتى خالىد شەھەرگە كىردىلەر؛ ئەتراف - جانىبنى سەير قىلدىلەر. ھىچ لەشكەر ئەسەرىنى تاپمادىلەر ئەرسە، فۇجائەغە ئەيدىلەر: «ماڭا خىيانەت قىلىپسەنكىم مۇندا لەشكەر يوقدۇر.» فۇجائە ئەيدى: «يا ئەمىر، مۇندا ھەمە قاياش، قەبىلەم ۋە ئەھلى ئەيالىم بار ئەردى، ئۇلارغە چەندان مۇسىبەتلەر يېتىپ ئەردىكىم ئۇلاردىن ھەرگىز فەرامۇش بولماس ئەردىم. ناچار ئۇلار خانىمان ۋە پۇل - مالى بىرلە كۆڭلى خوش بولغاي دەپ، بۇ ئىشنى قىلدىم.» بەس، ھەزرەتى خالىد سۇلھ بۇزالماي خامۇش بولدىلەر. بىر رەۋاق - تاقنى ئۆزلەرىگە ئالدىلەر. بۇ ئەسنادا ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نامەلەرى كەلدىكىم: «قۇدرەتىڭ بارىچە قورغاننى مۇھاسىرە قىلغىل، سۇلھنى قەبۇل قىلماغىل. قاچانكىم قورغاننى فەتھ قىلساڭ خەلقىنى ئۆلتۈرۈپ، بالا - بارقاسىنى ئەسىر قىلغىل؛ يەر - سۈيىنى مۇسۇلمانلارغە تەقسىم قىلغىل!» بەس، ھەزرەتى خالىد نامەنى ئوقۇپ، جەۋاب پىتىدىلەركىم: «قورغانى بىنەھايەت مەھكەم، خەلقى بىسيار، تەئامى - زەخىرەسى بىشۇمار ئىكەن؛ مۇسۇلمانلار خەستە ۋە مەجرۇھ، تاشقارى ئوت، سۇ، تەئام، شەراب تەنقىسلىقىدىن سۇلھ قىلماقنى مەسلەھەت كۆرۈپ، نامەلەرى كەلمەسىدىن ئۈچ كۈن ئىلگەرى سۇلھ قىلىپ ئەردىم، سۇلھنى بۇزالماي تەڭ بولدۇم.»

بەس، بۇ جەۋاب يەتتى ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر خەتتاب ئەيدىلەر: «خالىد مۇسۇلمانلارغە خىيانەت قىلىپدۇركىم، دۇشمەنلەرنى زەردار قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى تەڭ دەست قىلىپدۇر. ئۆزىگە ئانچە مىقدار ئالىپدۇر. يەنە ئىككى - ئۈچ كۈن تۇرسە ئەردى، مۇسۇلمانلار تەمام غەنىمەت ئالۇر ئەردىلەر. مەن ئەينىمادىمۇكىم، ئول مۇنافىقدۇر. ئانى چىرلاپ ئالماق لازىمدۇر!» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاتتىغ سۆز بىرلە «خىيانەت قىلىپسەن» دەپ نامە ئىبەردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى خالىد بىلدىلەركىم، بۇ غەزات قىلغان سەئى - كۇششلەرى بىكار بولۇپدۇر.

ئەيدىلەر: «بۇ ھەزرەتى ئۆمەردىندۇرلەر.» بەس، ھەزرەتى خالىد فۇجائەگە ئەيدىلەر: «مەن يەمامەگە تۇرماقنى نىيەت قىلىپدۇرمەن، قىزىڭنى ماڭا بەرگىل.» فۇجائە ئەيدى: «قىزىمنىڭ مىھرىنى تاپالماسسەن!» بەس، ھەزرەتى خالىدغە بۇ سۆز ئار بولدى ئەرسە، مىڭ دىرەمگە مىھر باغلاپ، فۇجائەنىڭ قىزىنى ئالدىلەر. مىڭ دىرەمنى ئول كۈن بەردىلەر. يەمامە غەنىمەتىنى ھۇنۇز تەقسىم قىلماغان ئەردىلەر. ھەزرەتى خالىد توي قىلغان كېچەسى لەشكەردە بىسيار خەلق ئاچ ۋە مۇھتاج ئەردىلەر. بۇلارنىڭ ئاراسىدا ھەزرەتى ئۆمەرنىڭ دوستلارىدىن زىياد بىننى ئۇمرۇ بىننى ئەللەبەشى ئاتلىغ بىر شائىر بارئەردى. بۇ ۋاقىئەنى ھەزرەتى ئۆمەرگە نەزم قىلىپ ئىبەردى. ھەزرەتى ئۆمەر ئۇل خەتنى ئالىپ، ھەزرەتى ئەبۇبەكرىسسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە كىردىلەر. ئەمما غەزەبدىن تىترەر ۋە ئەيدىلەركىم: «ئەي خەلىفەئى رەسۇلى خۇدا! كۆرگىلكىم خالىد نە ئىشلەر قىلۇر؟! ئول قىلغان فەساد ئىشلەرنى ھېچكىم قىلماغاندۇر، چەندان پادىشاھلار ئۆتكەندۇركىم، مىڭ دىرەم بىرلە خاتۇن ئالماغاندۇرلەر! مىڭ دىرەمنى نەقد قىلماغاندۇرلەر! بۇ ئىشنى نېچۇك ئۆتكەرۇرسەن؟ ۋاي ئاڭا كىم، چەندان مۇسۇلمانلارنىڭ خۇنى ئانىڭ گەردەنىدۇر. ئەرەبدە چەندان مۇسۇلمانلار ئانىڭ بائىسىدىن مۇرتەد بولدىلەركىم ھىسابىغە راست كەلمەس. مۇھاجىر ـ ئەنسار ۋە سەھابەھاي كىباردىن مىڭ ئىككى يۈز كىشى يەمامە جەڭىدە شەھىد بولدىلەر، بىرى مېنىڭ بىرادەرىم ئەردى. ئەگەر ئول كىسرالاردەك تەختدە ئولتۇرماي، ئۆزى باشلاپ جەڭ قىلسە ئەردى، لەشكەر شىكەست تاپماس ئەردى. بۇ مۇسۇلمانلارنىڭ خۇنى ئانىڭ گەردەنىدەدۇر. ئانى چىرلاپ ئالىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ مالىنى ئالماق لازىمدۇر. مۇندىن كېيىن بەيتۇل ـ مالغە مۇتەسەددى قىلماغان ئەۋلادۇر!» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ غەزەبلەرى كەلدى. ئەمما ئەيدىلەركىم: «تەمامى فەتھ ئانىڭ بىرلەدۇر، ئەگەر ئانى ئۆلتۇرۇپ غەزەب قىلسام، دۇشمەنلەر ئەركىلەنۇر، ئۆزگە كافىرلارغە لەشكەر ئالىپ بارغان ئەمىرلەر مەئيۇس بولۇرلەر.» بەس، ھەزرەتى خالىدغە تەئسىر قىلغۇدەك ۋە خىجالەتدىن تەر ئاقغۇدەك سۆزلەر بىرلە نامە ئىبەردىلەركىم: «ساڭا ئانچە دەۋلەت ۋە فەراغەت يۈزلەنىپدۇركىم، ئالەمدىن بىخەبەر ئۆيلەنىپ ياتىپ، غەنىمەت مالنى نابۇد

قىلىپسەن. چەندان مىلڭ مۇسۇلمانلارنىڭ قانىنى تۆكۈپسەن! » ھەزرەتى خالىد ئۇل نامەنى ئوقۇپ، يەمامە سەردارلىرىنى يىغىپ ئەيدىلەر: «ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سىزلەردىن بۇ سۇلھنى قەبۇل قىلمايدۇرلەر. ھەزرەتى ئۆمەر بۇ سۇلھنى قەبۇل قىلغالى قويمايدۇرلەر. سىزلەر مەدىنەگە بارىپ، ئۆز ھالىڭلارنى ئەرز قىلماق لازىمدۇر، تا نىچۈك ئەمر قىلۇرلەر ئىشتمەك لازىمدۇر. »

بەس، فۇجائە ۋە سۇللەمە باشلىغ ئون كىشى مەدىنەگە كەلدىلەر. ئەرزى ھاللەرىنى ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەرئەرسە، كۆردىلەركىم، نەھايەتى ئاقىل، ئىمتىيازلىغ ۋە ياخشى سۆزلۈك خەلقدۇر، گۇناھىنى ئۆتتىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر بىلدىلەركىم خالىد ئىبەرىپدۇر، بۇلارنى شەفائەت قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللھۇ ئەنھۇ مۇسەيلەمە كەززابىنىڭ بۇلارغە خۇدادىن كەلگەن ئايەت دەپ ئوقۇغان مۇھمەلىنى ئىشتمەكنى خاھلاپ ئەيدىلەر: «سىزلەر مۇنچە ئەقل ھۇش بىرلە يالغان سۆزلەرگە نىچۈك فىرىفتە بولدۇڭلار؟ » فۇجائە ئەيدى: «ئەمىرۇل مۆئمىنىن! مۇسەيلەمە سۆزلەر باغلادى بۇ خۇدانىڭ سۆزىدۇر، ماڭا ئاسماندىن كېلىپدۇر دەپ، دەئۋا قىلدى. ئۇل شەقاۋەت بىزگە پىتىلگەن ئىكەندۇر. ۋەگەرنە بىزگە چەندان يالغان ئىشلار زاھىر بولدى» دەپ مۇسەيلەمە كەززابىنىڭ سۆرەلەرىدىن نەچەند سۆرەلەر ئوقۇدى. ۋە يەنە ئەيدىلەر: «بەھارۇل رەجالنى ئەھلى يەمامەگە ئەلچى ئىبەردىلەر، تاكى دىنى شەرىئەت تەئلىم بەرگەي. ئۇل كېلىپ مۇسەيلەمە بىرلە بىر بولدى. ھەر ئايەتكىم رەسۇل ئەكرەمدىن ئۆرگەنىپ ئىكەن، مۇسەيلەمەگە ئوقۇدى، ئۇل ئانىڭ تەقابىلىدا بىر مۇھمەل ئوقۇدى. ئانداغكى سۆرەئى ۋەننازىئاتنىڭ ئورنىدا: والمنذرات زرعا، فالحاصدات حصدا، والذيات فتحا، فالطحيات طيحا، ولخاسرات خسرا، والنارزات نذرا - بۇ مۇھمەللەرنى چاپنادى، ۋە يەنە بۇ تەرىقە ھەر سۆرەنىڭ ئورنىدا بىر مۇھمەلنى خۇدادىن كەلگەن ئايەت دەپ ئوقۇدى. ۋە يەنە ئانداغ يالغان زاھىر بولدىكىم، بەنى ھەنىفەدىن بىرمەزلۇم كېلىپ ئەيدى: «بىزنىڭ قۇدۇغىمىزنىڭ سۈيى كەم بولدى، دۇئا قىل تاكى سىيراب بولغاي. » بەھارۇل رەجال ئەيدى: «مەن ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمدە كۆرۈپ ئەردىمكى، قۇدۇغىمىزنىڭ سۈيى كەم بولدى، دەرەختىمىز مىۋە بولمادى

دىسە، مۇبارەك ئاغىزلەرىغە سۇ ئالىپ، غەر - غەرە قىلىپ، بىرۇر ئەردىلەر. ئول سۇدىن قۇدۇغقە تامىزسا سىيراب بولۇر ئەردى؛ دەرەختلەرغە ساچسا مىۋەسى بىنەھايەت بولۇر ئەردى. سەن ھەم ئانداغ قىل.» بەس، مۇسەيلەمە ھەم بۇ تەرىقە قىلىپ ئەردى، ئول قۇدۇغقە قۇيدى ئەرسە، مۇتلەق قۇرۇدى. ۋەيەنە بىر مەرتەبە بەھارۇل رەجال ئەيدى: «مەن ھەزرەتى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم قاشلەرىدە ئولتۇرۇپ ئەردىم، بىر مەزلۇم يىگى تۇغقان بالاسىنى ئالىپ كەلدى ئەرسە، مۇبارەك قوللەرى بىرلە باشىنى سىلادىلەر، تىلىنى تۇتتىلەر، دۇئا قىلدىلەر، ئول بالا سۆزگە كەلدى. سەن ھەم ئانداغ قىل. بەس، مۇسەيلەمە بىر يىگى تۇغقان بالانى كەلتۇرۇپ، ئانداغ قىلدى ئەرسە، ئول بالانىڭ باشى تاز ۋە تىلى گۇڭ بولدى. ۋە يەنە بىركۇنى، بىرئادەم مۇسەيلەمەنىڭ قاشىغە كەلدى، ئول يۇزىنى يۇپ ئاغزىغە سۇ ئالىپ ئولتۇرۇپ ئەردى. بەھارۇل رەجال ئول ئادەمگە ئەيدى: «بۇ سۇدىن ئالىپ زىرائەتىڭغە ساچغىلكىم ھەزرەتى مۇھەممەد مۇستەفا تەھارەتلەرىنىڭ سۇيىنى ئالىپ بىر كىشەرسە زىرائەتىگە ساچىپ ئەدى، بىھەد ۋە بىھىساب ھوسۇل بولغان ئەردى. بەس، ئول ئادەم ئول نىجىس سۇدىن ئالىپ زىرائەتگاھىغە ساچتى ئەرسە، مۇتلەق قۇرۇپ قالدى. مۇنداغ ۋاقىئەلەر تولا ۋاقىئ بولدى.» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئانىڭ يالغانلىقىغە مۇنداغ ئەلامەتلەر كۆرۈپ، نېچۇك ئىمان كەلتۇردۇڭلار؟» فۇجائە ئەيدى: «بائىس ئولكىم، مۇسەيلەمە بەنى ھەنىفە بەنى رەبىئەنىڭ ئۇرۇغىدىن؛ ھەزرەتى مۇھەممەد مۇستەفا سەل-ئەل-لەم قۇرەيش بەنى مۇزەردىن. بەنى رەبىئەدىن تولەيھە ئاتلىغ بىرئادەم مۇسەيلەمەنىڭ قاشىغە كەلدى ئەيدى: «نېچۇك ئادەم سەن؟» ئەيدى: «پەيغەمبەردۇرمەن.» تولەيھە ئەيدى: «ساڭا خۇدادىن فەرىشتە كېلۇرمۇ؟» مۇسەيلەمە ئەيدى: «ئارى، كېلۇر.» تولەيھە ئەيدى: «خۇدا ھەم كېلۇرمۇ؟» مۇسەيلەمە ئەيدى: «خۇدا قاراڭغۇلۇقدا بولماسا ئەردى. كېلۇر ئەردى.» تولەيھە ئەيدى: «بىلۇرمەنكىم تەمام يالغان ئەيتۇرسەن. ئۆز قاياش قەبىلەمدۇرسەن. مۇھەممەد مۇستەفا سەل-ئەل-لەم ھەرچەند راستكويدۇر. لېكىن بەنى مۇزەردىندۇر،» دەپ ئاڭا تابىئ بولدى.

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «خۇدا گۇمراھ قىلغاننى ھىدايەت بەرگۇچى يوقدۇر.» بەس، ئۇلارنى يەمامەگە ياندۇردىلەر

ئەرسە، ھەزرەتى خالىد غەنىمەتنى تەقسىم قىلىپ بەردىلەر.

قىسسەئى
ئەلارىنى خىزرۇمى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

بۇ — ئەلار بىننى خىزرۇمى ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىبەرگەن ئون بىر ئەمىرنىڭ بىرى ئەردىلەر. ئىلگەرى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بەھرەيىننىڭ پادىشاھى مۇنزەر بىننى ھىنا ساۋىغە ئەلچى ئىبەرىپ ئەردىلەر. بۇلەر بارىپ مۇنزەرنى ۋە تەمامى ئەھلى بەھرەيىننى مۇسۇلمان قىلىپ، يانىپ ئەردىلەر. قاچانكىم رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم دارىلبەقاغە رىھلەت قىلدىلەر ئەرسە، مۇنزەر ئۆلۈپ، بەھرەيىن ھەددىنىڭ خەلقى مۇرتەد بولۇپ ئەردى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيللاھۇ ئەنھۇ ھەم ئەلارنى لەشكەر بىرلە بەھرەينگە بۇيرۇدىلەر. ئول بەھرەيىن ئىككى قەبىلە ئەردى، بىرى بەنى ئابدۇلقەيس، يەنە بىرى بەنى بەكر. بەنى ئابدۇلقەيسدىن جارۇد بىننى ئۆمەر ئاتلىغ بىرئادەم رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنىڭ خىزمەتلەرىگە كېلىپ، بىسيار ئىلمى شەرىئەتنى ئۆرگەنىپ ئەردىلەر؛ ئەھلى ئابدۇلقەيسنى مۇسۇلمان قىلىپ ئەردى؛ بەس، ئۇلار مۇرتەد بولۇپ ئەردىلەر ئەرسە، جارۇد ئەيدى: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋەفات بولدىلەر ئەرسە، بۇ دىندە نېچۈك يامانلىق كۆردۈڭلەر؟» ئۇلار ئەيدىلەر: «ئەگەر پەيغەمبەر بولسا ئەردى ئۆلمەگەي ئەردىلەر.» جارۇد ئەيدى: «مۇندىن ئىلگەرى پەيغەمبەرلەر ئۆتكەنمۇ؟» ئەيدىلەر: «ئارى، ئۆتكەندۇرلەر.» جارۇد ئەيدى: «ئول پەيغەمبەرلەر قايان كەتكەندۇرلەر؟» ئەيدى: «ئۆلگەندۇرلەر.» جارۇد ئەيدى: «بۇلەر ھەم ئول تەرىقەدەدۇرلەر.» بەس، بەنى ئابدۇلقەيس بۇ سۆز بىرلە مۇسۇلمان بولۇپ ئەردىلەر. بەنۇ بەكر مۇرتەد ئەردى. ئۆزىگە بەنى ئابدۇلقەيسدىن ھەتىم بىننى مىنئە ئاتلىغ بىر ئادەمنى سەردار قىلدى. بەنى رەبىئەدىن بەنى بەكر ۋە يەنە بەھرەيىندەكى مۇرتەدلەر ھەتىمغە يىغىلىپ، بەھرەيىننىڭ پايتەختى ھەجر دىگەن شەھەرنى ئالدىلەر. بەنى ئابدۇلقەيس جارۇدغە تابىئ ئەردىلەر، مۇرتەدلەرنى ئىسلامغە تەكلىف قىلۇر ئەردىلەر،

قەبۇل قىلماس ئەردى. ئاخىر، ھەتتىم مۇسۇلمانلارغە لەشكەر ئىبەردى ئەرسە، جارۇد باشلاپ بەھرەيىننىڭ ئاۋەر دىگەن قورغانىغە كىردىلەر. ھەتتىمنىڭ لەشكەرى ئۇل قورغاننى مۇھاسىرە قىلىپ، مۇسۇلمانلارنى تەڭ قىلىپ ئەردى. ئەلار خىزرۇمى لەشكەرى ئىسلام بىرلە ئۇل قورغانغە يەتتىلەر ئەرسە، پۇر شەھەرلەرگە پەراكەندە بولغان مۇسۇلمانلاردىن قەيس بىننى ئاسىم بىسيار مۇسۇلمانلار بىرلە كېلىپ، لەشكەرى ئىسلامغە قوشۇلدىلەر. ۋە يەنە رۇباب ئاتلىغ ئادەم جەمىئ مۇسۇلمانلار بىرلە كەلدى. ئەلار بىننى خىزرۇمىنىڭ لەشكەرى بىسيار بولدى ئەرسە، ھەتتىمنىڭ لەشكەرى قاچىپ كەتتى. ئۇل مۇسۇلمانلار بىسيار شاد بولۇپ، قورغاندىن چىقىپ، ئەلار خىزرۇمىغە قوشۇلدى. ھەمە ئىتتىفاق بولۇپ، ھەتتىمغە يۈزلەندىلەر. ئۈچ كۈنلۈك قالىپ ئەردى، باياباندا بىر قۇدۇغ لەبىگە بارىپ تۈشتىلەر. ئۇل قۇدۇغنىڭ سۈيى ئاز ئەردى، لەشكەرگە كىفايەت قىلمادى، تۈگەدى ئەرسە، ئەكسەر خەلقغە ۋە تىۋەلەرگە سۇ يەتمەدى. ھەمە خەلق ئەلار خىزرۇمىغە كەلدىلەر، ئۇلەر دۇئا قىلدىلەر، ئەسەرى ئىجابەت مەئلۇم بولمادى. ئاخىر تۈن يارىمى بولدى ئەرسە، تىۋەلەر ھەر تەرەفكە كەتتى، تاكى بىر تىــۋە قالمادى. خەلق تىۋەلەرنىڭ ئارقاسىدىن پەراكەندە بولدىلەر، ھىچكىم تىۋەلەرنى تاپالمادىلەر. سەھەر ۋەقتى ئەردى، خەلق تەشنە ۋە ھەيران بولۇپ يانىپ كەلدىلەر. ئەلار خىزرۇمى ئەيدىلەر: «غەم يىــمەڭلاركىــم ھەق تەئالا تىــۋەلەرنــى ھــلاك قىلماس.» ئۇلار ئەيدىلەر: «بىزدە جان غەمىدۇركىم ھەۋا قــــزىسا سۇ بولماس. ئىككى كۈندۈر تەشنەدۇرمىزكىم ھەمە ئۆلگەيمىز.» بەس، ئەلار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دۇئا قىلدىلەر، ھەمە مۇسۇلمانلار ئامىن دىدىلەر. بەس، ھەۋا گەرم بولدى. تەمامى مۇسۇلمانلار جاندىن نەۋمىد بولدىلەر ئەرسە، يىراقدىن سىيرابدەك بىر نەرسە كۆرۈندى ئەرسە، ھەزرەتى ئەلار بىر ئادەمنى بۇيرۇدىلەر؛ بارىپ كۆردىلەركىم، ساف ۋە سۈزۈك ئاقــــن سۇدۇر. مۇسۇلمانلارنى قىچقىردى، ھەمە يۈگۈرشۈپ باردىلەر، سىيراب بولدىلەر. بۇ ئەسنادا، تىۋەلەر ئەتراف - جەۋانىبدىن بىردىن ئىككىدىن يىغىلىپ كەلدىلەر، سۇ ئىچتى ۋە ھەركىم سۇ ئالدىلەر. ھەرگىز ئاندىن سۇ گۇمان قىلغۇدەك يەر ئەمەس ئەردى.

بەس، ئاندىن كۆچۈپ يۈردىلەر. بۇ خەبەر بەھرەيىندە فاش بولدى ئەرسە،

بەھرەيندەكى مۇرتەدلەر مۇسۇلمان بولدىلەر؛ ئىسلامغە گۇمانى بار خەلق تەسدىق قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەلارنىڭ خىزمەتلەرىگە يۈزلەندىلەر. كافىر - مۇشرىكلەر ھەجردە ھەتىمغە جەمىئ بولدىلەر. ھەجرنىڭ سىفىلى يوق ئەردى، ھەتىم چۆگرەسىگە خەندەق قازدۇردى. ھەزرەتى ئەلار كىلىپ خەندەقنىڭ لەبىگە تۈشتىلەر. ھەركۈنى بامداددىن تا ھەۋا قىزىغۇچە، نەمازدىگەردىن تاكى كۆز كۆرگۈچە قەتىڭ قىلۇر ئەردىلەر. تا بىر ئاي ئۆتتى. بىـــركۈنـــى مۇرتەدلەرنىڭ ئاراسىدا بىر غەۋغا - غۇلغۇلە چىقتـــى. ئەلار ئەيدىلەر: «بىركىشى خەبەر ئالغاي ئەردىكىم بۇ كىچە كافىرلار قاچتـى بولغاي.» ئابدۇللاھ بىننى ھەدەق ئەيدى: «مەن خەبەر ئالايكىم، مىنىڭ بىر خالەم باردۇر.» بەس، ھەزرەتى ئەلار ئەيدىلەر: «بارغىل.» ئابدۇللاھ بارىپ، خالەسى قاشىغە كىردى ئەرسە، ئەيدى: «نە ئىـــشغە كەلدىڭ؟» ئەيدى: «ئاچلىقدىن ئۆلەر ھالغە يەتتىم، ئۆلار ھەم تەمام بۇ ھالدادۇرلەر.» ئول ئەيدى: «ئەمدى مۇندا بولغىل.» بەس، تەئام كەلتۈردى ئەرسە، تەئام يەپ ئولتۇرۇپ ئەيدى: «بۇ نە غەۋغادۇر؟» ئەيدى: «ھەتىم شاھ تەمامى لەشكەرنى مىھمان قىلۇر، ھەمە شەراب ئىچىپدۇرلەركـــىم، مەستلىـــكدىن ماجرا قىلۇرلەر؛ بەس، ئابدۇللاھ چىقىپ، ھەتىمنىڭ لەشكەرگاھىغە كەلدى، كۆردىكىم ھەمە مەست، بىخەبەردۇرلەر. يانىپ ھەزرەتى ئەلارغە ئەيدى: «ھەمە مەست - بىخۇددۇرلەر.»

بەس، ئەلار تەمامى لەشكەر بىرلە ئاتلاندىلەر، ئاھىستە خەندەقدىن ئۆتۈپ، لەشكەرگاھغە يىتىپ، يەكبارە شەمشەر ئۇرا باشلادىلەر؛ كافىرلار ئاتغە مىنەلمەدى ۋە نە كىيەلمەدى، ۋە يەنە ھىچ تەرەفكە قاچالمادى. ھەتىمنىڭ ئاتى ئىگەرلىك ئەردى؛ مەست بارىپ، ئۆزەنگۈچى ئاياغ قويىدى ئەرسە، باغى ئۈزۈلۈپ، ھەرچەند جىددۇجەھد قىلدى. مىنەلمەدى؛ قىچقىرۇر ئەردى: «ئەي خەلق مىنى ئاتغە مىندۇرۇڭلار! مەن سىزلەرنى خەلاس قىلۇرمەن!» ھىچكىم تانۇماس ئەردى. ناگاھ مۇسۇلمانلاردىن ئەفىق بىننى ئەل - مۇنزەر ئاتلىغ بىر پەھلىۋان ھەتىم بىرلە دوست ئەردى. ئانىڭ ئاۋازىنى ئىشتىپ كەلدى، شەمشەرى بىرلە تىزىدىن كىسىپ تاشلادى ئەرسە، فەرياد قىلدىكىم: «سەن كىمدۇرسەن؟» ئەيدى: «ئەفىفدۇرمەن.» ھەتىم ئەيدى: «نـــمجان قىلدىڭ، ئەمدى ئەلبەتتە تەمام قىلغىل!» ئەيدى: «ئۆلتۈرمەسمەن، بىلكى

بۇ دەردە يۈز مىڭ ئەلەم بىرلە ئۆلگەيسەن! » بەس، ھەتتىم ئول كىچە تاڭ ئاتغۇنچە: «مەن ھەتتىمدۇرمەنكىم مېنى ئۆلتۈرۈڭلار! » دەپ فەرياد قىلۇر ئەردى. بەس، سەھەر ۋەقتى ئەردى، قەيس بىننى ئاسىم كېلىپ، مالىك دەۋزەخقە سىپارىش قىلدى.

بەس، سۇبھ سادىق فەنھ ـ زەفەرگە شادلىقدىن كۈلدى، زەفەر ـ نۇسرەت ئافتابى سۈرۈر ـ نەھجەت ئاسمانىدا خىيمە تىكتى. كۆردىكىم دۇشمەنلەر تەمام ئۆلۈپدۇر. ئەلار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نەماز بامداد ئۆتەدىلەر. ئاندىن، لەشكەرنى توختاتىپ، شەھەرنى تەسەررۇف قىلدىلەر. قالغان مۇرتەدلەردىن ئىسلامغە كىردىلەر. ئەترۇا ـ جەۋانىبغە قاچغان مۇرتەدلەرنى تاپىپ ئۆلتۈردىلەر. ئول مال غەنىمەتنى لەشكەرگە تەقسىم قىلدىلەر. ئاندا بەرقەرار بولدىلەر. تەمامى بەھرەينىنى تەسەررۇف قىلدىلەر.

ئەيتىپدۇرلەر، دەريا لەبىدە دارەين ئاتلىغ بىر شەھەر بارئەردى، قالغان مۇرتەدلەر بىر ـ بىرىن ئاندا يىغىلدىلەر ئەرسە، ئەلار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاگاھ بولۇپ، ئاڭا يۈزلەندىلەر. مۇرتەدلەر خەبەر تاپىپ، دەريانىڭ ئول تەرەفىدە بىر كۆنلۈك بىر شەھەر بارئەردى، كېمە بىرلە ئۆتۈپ، كېمەلەرنى كۆيدۈرۈپ، ئول شەھەرگە بارىپ ئەمىن بولدىلەر. ئەھلى شەھەر ھەم تەمامى مۇرتەد ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئەلار كېلىپ كۆردىلەركىم كافىرلار كېمەلەرنى كۆيدۈرۈپ قاچىپدۇر. دەريا لەبىگە تۈشتىلەر، يۈزلەرىنى تۇفراققە قويۇپ ئەيدىلەر: «پەرۋەردەگارا! سېنىڭ قۇدرەتىڭغە خۇشك ـ دەريا يەكساندۇركىم، بىزنى بۇ دەريادىن ئۆتكەرگىل، تاكى دىن ئىشىدە شەك ۋە گۇمان قالغانلارغە جەزم تەئىن ھاسىل بولسۇن! » بەس، ئەلار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاتقە مىنىپ دەرياغە كىردىلەر، ئاتنىڭ تىزىغە چىقتى، تەمامى لەشكەر ئارقەلەرىدىن كىردىلەرئەرسە، خۇداي تەئالانىڭ فەرمانى بىرلە سەلامەت ئۆتتىلەر. ئول كافىرلار ھەيران بولۇپ غەمكىن بولدىلەر. سىھر ـ جادۇغە ھەملە قىلدىلەر. بەس، ئەلار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شەمشەر تارتىپ يەكبار قەتلى ئام قىلدىلەر؛ مال ـ ئەمۋالىنى غەنىمەت ئالىپ، ئول دەريادىن ئۆتتىلەر ئەرسە، پىيادەلەرغە ھەم تىزىدىن ئۈستۈن چىقمادى. بۇ دىنى ئىسلامغە ئۇلۇغ ئەلامەت بولدى. ئاندىن غەنىمەتنى تەقسىم قىلدىلەر. پىيادەلەرگە ۋە سەۋارىلەرگە ئالتە مىڭدىن دىرەم تەگدى. ئاندىن ھەجرگە كەلدىلەر. مەدىنەگە

فەتهنامە ئىبەردىلەر. مۇسۇلمانلار مەدىنەدە شادلىق قىلىپ، ئەيدىلەركى؛ ئەلھەمدۇلىللاھكى، ھەق تەئالا بۇ ئۇممەتكە بىر كەرەمەت قىلىپدۇركىم، دەريا ئاڭا فەرمان تۇرۇپدۇر. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى ئەلارغە جەۋاب ئىبەردىلەركىم، بەھرەيندە بەرقەرار بولغىل.

قىسسەئى
مۇرتەدان ئۇممان ۋە مەھرە

ئانداغ رىۋايەت قىلىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋەقتلەرىدە، ئۇممان ۋە مەھرە پادىشاھى ھەنىق بىننى جەلەندىگە ھەزرەتى ئۆمەر بىننى ئاسنى ئەلچى ئىبەرىپ ئەردىلەر. ئۇممان ۋە مەھرە ھەمە مۇسۇلمان بولۇپ ھەزرەتى ئۆمەر بىننى ئاس يانىب ئەردىلەر. قاچانكىم ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ۋەفات بولدىلەرئەرسە، ئەكسەر ئەرەب مۇرتەد بولدىلەر. بۇلار ھەم «دىنى مۇھەممەد سەل-ئەل-لەم باتىل بولۇپدۇر» دەپ، مۇرتەد بولدىلەر. ئەمما ھەنىق دىندىن يانمادىلەر، خەلقنى ئىسلامغە ئىندەر ئەردىلەر. مۇسۇلمان بولماغانلارنى ئۆلتۈرۈر ئەردىلەر. ئۇممانىدا، لەقىيت بىننى مالىك ئەزۋەرى ئاتلىغ بىرئادەم بار ئەردىكىم، ئاتا - باباسى ئۇممانغە پادىشاھ ئەردى؛ ئۇلەرنى كىسرالارنىڭ زەمانىدا «زۇلتاج» ئاتار ئەردىلەر. كېيىن ئۇممانغە ھەنىق پادىشاھ بولغان ئەردى. لەقىيت كۆردىكىم، تەمامى ئۇممان ۋە مەھرە خەلقى مۇرتەد بولدىلەر ئەرسە، لەقىيت ھەم مۇرتەد بولۇپ، ھەنىق بىرلە جەڭ قىلىپ، مۇلكنى ئالدى. ھەنىق مۇسۇلمانلار بىرلە قاچىپ، بەئزە تاغلاردا پىنھان ۋە بەئزە كېمە بىرلە دەريالاردا ھەرتەرەف رەۋان بولدىلەر. بەس، ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە يەتتى ئەرسە، خۇزەيفەنى ئۇممانغە بۇيرۇدىلەر؛ ئۇرفەجەنى مەھرەغە ئەمىر قىلدىلەر، ئەيدىلەر: «ئەۋۋەل خۇزەيفەگە ياۋەر بولۇپ، ئۇممانغە بارغىل. ئاندىن كېيىن مەھرەغە بارغىل.» ئەكرەمە بىننى ئەبى جەھىلنى ھەم بۇلارغە ياۋەر بولغالى ئىبەرىپ ئەردىلەر. بەس، بۇلارنى ئۇممانغە بۇيرۇدىلەر،

ئەكرەمە كېلىپ قوشۇلدى. بەس، ياۋۇق يەتتىلەر ئەرسە، خۇزەيفە ھەنىفغە خەبەر ئىبەردىلەر. ھەنىف ئۆز لەشكەرى بىرلە ئالدىغە كەلدى. سۇھار دىگەن يەردە ئۇچراشتىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەرئىشنى ھەنىفنىڭ تەدبىرى بىرلە قىلىڭلار دەپ ئەردىلەر. ئاندا مەسلەھەت قىلدىلەر. بەس، ئۇممان سەردارلارىغە نامە ئىبەردىلەر ۋە ئىسلامغە تەكلىف قىلدىلەر. ئۇلار ھەم ھەنىفنى ئارزۇ قىلۇر ئەردى؛ ھەمە چىقىپ ئىسلامغە قوشۇلدىلەر. لەقىيىننىڭ لەشكەرى ئاز قالدى ئەرسە، ھەنىف نامە ئىبەرىپ، ئەھلى ئۇممانىنى تۇتقايلەردەپ قورقۇپ، شەھەردىن چىقىپ، ئۇممانىنىڭ ۋەيا دىگەن بازارىغە تۇشتى ۋە ئاندا لەشكەرگاھ قىلىپ، جەڭگە ئاراستە بولدى؛ تەمامى زەن - فەرزەند ۋە تەئەللۇقاتىنى ئاندا يىغدى. جەڭگە شىتاب قىلۇر ئەردى.

ئۇممانىنىڭ ھۇدۇدىدا بەنى ئابدۇلقەيس گورۇھىدىن مۇسۇلمانلار بار ئەردى. ھەنىف ئۇلارغە نامە ئىبەردى. لەقىيت ئىزتىراب قىلىپ، جەڭگە تۇردى ئەرسە. مۇسۇلمانلار شىكەست تاپتى ۋە بىسيار مۇسۇلمانلارنى شەھىد قىلدى. بۇ ئەسنادا، بەنى ئابدۇلقەيسنىڭ لەشكەرى يېتىپ كەلدى. ئىسلام قۇۋۋەت تاپىپ، يانىپ جەڭگە تۇردىلەرئەرسە، لەقىيت قاچتى. مۇسۇلمانلار قوغلاپ، ئون مىڭ كىشىنى ئۆلتۇرۇپ، مال - ئەمۋالىنى تاراج قىلىپ، لەشكەرگە تەقسىم قىلدىلەر. خۇمسىنى ئالىــــپ، ئۇرفەجەدىن مەدىنەگە ئىبەردىلەر. خۇمس ئۆزگە مالدىن بۆلەك سەككىز يۈز بەندە ئەردى. بەس، ئۇرفەجە مەدىنەگە باردى. ئەكرەمەنى خۇزەيفە ۋە ھەنىف ئىتتىفاق بىرلە مۇھرەگە بۇيرۇدىلەر. ھەنىف ئۇمماندىقى لەشكەرىنى تەمام ئەكرەمەگە بەردى. بەس، ئەكرەمە مەھرەگە ياۋۇق يەتتىلەر ئەرسە، مەھرەدەكى مۇسۇلمانلار ئەكرەمەنىڭ ئالدىغە چىقتىلەر. ئول مۇرتەدلەر ئىككــى گورۇھ ئەردى: بىرىنىڭ سەردارى سەھرىب، يەنە بىرىنىڭ مۇسەيەھ ئەردى؛ بۇلار بىر - بىرىگە رەشكلىك ئەردى. بەس، ئەكرەمە سەھرىبغە ئەلچى ئىبەردىلەر، ئىسلامغە تەرغىب قىلدىلەر ئەرسە، قەبۇل قىلىپ، قەۋمى بىرلە ئەكرەمەنىڭ قاشلەرىغە كەلدى. ئاندا مۇسەيەھغە ئەلچى ئىبەردىلەر، ئول قەبۇل قىلمادى. لەشكەرىنىڭ تولالىقىغە ئېئتىماد قىلىپ، جەڭگە ئاراستە بولدى. بەس، ئەكرەمە جەڭ قىلىپ مۇسەيەھنى ئۆلتۇردىلەر. ئۇمماندىن قاتتىغراق جەڭ بولدى. ۋە يەنە، ئەھلى مەھرەدىن بادىيەنىشىن بىرئادەم بار ئەردىكىم، ئەھلى لۇبان ئاتار

ئەردىلەر. بەس، ئەكرەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەھرەنى فەتھ قىلىپ، ئەھلى لۇبانغە كىشى ئىبەردىلەر ئەرسە، ھەمە مۇسۇلمان بولۇپ، قەبۇل قىلدىلەر. زەمىنى مەھرەدە ئىسلام ئاشكارا بولدى. بەس، ھەزرەتى ئەكرەمە غەنىمەت تەقسىم قىلدىلەر، خۇمىسنى ئالىپ، فەتھنامە پىتىپ، سەھرىيدىن مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىسيار شاد بولۇپ، ئەكرەمە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن خۇشنۇد بولۇپ، مەھرەنى ئۇلەرغە بەردىلەر.

قىسسەئى
مۇرتەدان تەھامە

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، مەككە ۋە تايىفنى تا ئول ھەددىدىن بول ھەددىگە تا جىددەغىچە تەھامەدەر ئەردىلەر. جىددەنىڭ ئۇيان تەرەفى يەمەن ئەردى. قاچانكىم ئەرەبلەر مۇرتەد بولدىلەر ئەرسە، ئۇلار ھەم مۇرتەد بولدىلەر. دەريايى جىددە بىر تەرەفىنى بىلاد ئەككە ئاتارلەر ئەردى، ئۇلارنى شائىر دەرئەردىلەر، ھەمە مۇرتەد ئەردى. ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى ئاندىندۇرلەر. بەس، يەمەندىن كەلگەن مۇرتەدلەر بىر بولدىلەر. ئەسۋەد كەززابىنىڭ تابىئىلەرىدىن ئۇمەر بىننى مەئدىكەرب ئەسۋەدنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، بەنى زۇبەيد ۋە ئەھلى ئەككە بىر بولۇپ، تەھامە مۇرتەدلەرىگە قوشۇلۇپ، ئاش دىگەن يەردە يىغىلىپ، قاراقچىلىق قىلىپ، فەسادلار ئاشكارا قىلدىلەر. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ سەمسام ئاتلىغ بىر شەمشەرلەرى بار ئەردى، ئانى بىر ئامىللەرىغە بىرىپ، يەمەنگە ئىبەرىپ ئەردىلەر. ئانى يەمەننىڭ يولىدا ئۇمەر مەئدىكەرب ئالدى، خەلقنى ئول شەمشەردىن قورقۇتۇر ئەردى، ۋە ئانى فەخر قىلۇر ئەردى.

بەس، ئەككە مۇرتەدلەرى مەھراب بىننى سەلىمنى پادشاھ قىلدى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەبەر ئالدىلەر، ئەمما لەشكەر ئىبەرەلمەدىلەر. بەس، ئوقاب بىننى ئوسەيدكە كىشى ئىبەردىلەر، تاكى ئول مۇرتەدلەرگە لەشكەر ئىبەرگەي. ئوقابىنىڭ بىرادەرى خالىدنى لەشكەر بىرلە ئىبەردىلەر ئەرسە، بىسيار قاتتىغ ۋە ئۇزاق جەڭ قىلىپ، تولاسىنى

ئۆلتۈرۈپ، ئەسىر قىلدى. مەئدىكەرب قاچىپ، تايىپ ھەددىغە بارىپ، جەمئى مۇرتەدلەر بىرلە يىغىلىپ، ھۇمەيسە بىننى ھامان ئاتلىغ بىر ئادەمنى ئۆزلەرىگە ئەمىر قىلدىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوسمان بىننى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە نامە ئىبەردىلەركىم: «تايىفدىن ئول مۇرتەدلەرغە لەشكەر ئىبەرگىل.» بەس، ئوسمان بىننى ئاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئوسمان بىننى رەبىئەنى سەردار قىلىپ، لەشكەر ئىبەردىلەر ئەرسە، ھۇمەيسە بىرلە جەڭ قىلىپ، مۇرتەدلەرگە شىكەست بەردىلەر. ھۇمەيسە قاچىپ، يەمەن مۇرتەدلەرگە قوشۇلدىلەر. بەھران خەلقى تەرسا ئەردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىرلە سۇلھ قىلغان ئەردى. ۋەفاتىدىن كېيىن سۇلھنى سىندۇرۇپ ئەردى. بەس، ئىسلام لەشكەرى تايىف ۋە تەھامەگە كەلدىلەر ئەرسە، ھەمە ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە كېلىپ، سۇلھ تەلەب قىلدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى پەيەمبەر سەل-ئەل-لەم سۇلھلەرىنى تازە قىلدىلەر، تايىف ۋە تەھامە مۇرتەدلەرىن پاك بولدى.

دەستان
يەمەن مۇرتەدلەرىنىڭ قىسسەسى

كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، ئەھلى يەمەن ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم زەمانەلەرىدە ئەسۋەد كەززاب بىرلە مۇرتەد بولۇپ ئەردى. مۇئاز بىننى جەبەل رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەمەندە ئامىل ئەردىلەر، ئۇلەرنى بوھتان قىلىپ ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سۇرۇرنى لەشكەر بىرلە ئىبەردىلەرئەرسە، سۇرۇر ئەسۋەدنى ئۆلتۈردى. مۇئاز رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى تاپىپ ئالدى. ئىسلام يەنە ئاشكارا بولدى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىشىتىپ شاد بولدىلەر؛ يەمەننىڭ پادشاھلىقىنى فىيرۇزغە بەردىلەر ئەرسە، قەيسكىم ئەسۋەدنىڭ سىپەھسالارى ئەردى؛ بىسيار غەمكىن بولدىلەر، ئاخىر مۇرتەد بولدى. ئۆمەر مەئدىكەرب بىرلە بىر بولۇپ،

ئىتتىفاق قىلدىلەركىم، يەمەن مۇلكىدە ئانچە پادىشاھزادىلەر باردۇر، ئۆلتۈرگەيلەر؛ ئەۋۋەل فىيرۇزنى، ۋەزىر داۋىيەنى ئۆلتۈرگەيلەر؛ قەيس يەمەنگە پادىشاھ بولغاي، ئۆمەر مەئدىكەرىبنى ۋەزىر قىلغاي. بەس، فىيرۇز ۋە داۋىيەنى مىھمان قىلدىلەر. ۋەزىر داۋىيەنى بىر ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ ئالىپ كىرىپ ئۆلتۈردىلەر. فىيرۇز ھەم كىرگەلى باردى ئەرسە، بىر مەزلۇم ئەيدى: «كىرمەگىلكىم داۋىيەنى ئۆلتۈردىلەر، سىنى ھەم ئۆلتۈرۈرلەر.» بەس، فىيرۇز قاچىپياندى.

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئۇن بىر ئەمىرلەرىدىن بىرىكىم مەھاجىر ئەردى، ئول تايىفغە بارىپ، ئوسمان بىننى ئاسغە ياۋەر بولۇپ، ئاندىن ئۆتۈپ، خالىد بىننى ۋەلىدكە ياۋەرلىك قىلىپ، تەمامى تەھامە مۇرتەدلەرىنى يوق قىلىپ، ئاندىن يەمەنگە يۈزلەنىپ ئەردى. فىيرۇزغە قەيس غالىب بولدى ئەرسە، مۇرتەدلىكنى پىنھان تۇتار ئەردى. ئۆمەر مەئدىكەرىبنى ھەمراھ قىلدى. فىيرۇز بىرلە مۇلك تالاشىپ جەڭگە تۇردى. بەس، مەھاجىر ۋە ئەكرەمە يەمەنگە يەتتىلەر ئەرسە، فىيرۇزغە ياۋەر بولدىلەر. قەيس ئاشكارا مۇسۇلمان ئەردى، ئۆمەر مەئدىكەرىب ئاشكارا مۇرتەد ئەردى. بەس، مەھاجىر قەيسنى ۋە ئۆمەر مەئدىكەرىبنى ئەسىر قىلىپ باغلاپ، مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قەيسغە ئەيدىلەر: «نىچۈك مۇرتەد بولدۇڭ، ۋەزىر داۋىيەنى نەدىن ئۆلتۈردۈڭ؟» قەيس ئەيدى: «مەن مۇسۇلماندۇرمەن، ۋەزىر داۋىيەنى ئۆلتۈرمەدىم.» بەس، قەيسنى ئۆلتۈردىلەر. ئۆمەر مەئدىكەرىبغە ئەيدىلەر: «تاكى ئىسلامدىن يۈز ئۆگۈرۈپ مۇرتەد بولۇرسەن؟!» ئۆمەر ئەيدى: «مەن مۇسۇلمان بولسام پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بەنى زۇبەيدنىڭ ئەمىرلىكىنى ماڭا بىرۇر ئەردىلەر.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «مەن ھەم بىرۇرمەن، مۇسۇلمان بولغىل.» ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەم ئەيدىلەر: «ئەگەر ئەمىر قىلسەلەر مەن ئىسلامدىن زىيادە ئىشنى قەبۇل قىلۇرمەن.» بەس، ئۆمەر مۇسۇلمان بولدى ۋە ئول قەبىلەغە ئەمىر قىلدىلەر.

بەس، مەھاجىر ۋە ئەكرەمە فىيرۇزنى قۇۋۋەتلىك قىلدىلەر. ئاندىن زەمىنى سەنئاغە بارىپ تۇردىلەر. مەدىنەگە نامە ئىبەردىلەركىم، يەمەندە ئىسلام ئاشكارا بولدى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جەۋاب

ئىبەردىلەر: «ھەزەر مەۋتخە بارغايسىزلەر.» ئۇل ھەزەرمەۋتتە ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم قويغان زىياد بىننى لۇبەيد ئامىل ئەردى. ھەزەرمەۋت خەلقى زەكات بەرمەي، ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلۇر ئەردىلەر. سەردارى ئەشئەس بىننى قەيس ئەل - كەندى ئەردى. ئاخىر، زىياد مۇسۇلمانلار بىرلە ئىتتىفاق قىلىپ، ئەشئەسنى بەنى كەندە خەلقى بىرلە ھەزەر مەۋتدىن قوغلادىلەر. ئۇلەرنىڭ كەندەدە بىر ھىسارى بار ئەردى، ئاندا ئولتۇردىلەر ئەرسە، مەھاجىر ۋە ئەكرەمە ئاندا باردىلەر، قورغاننى مۇھاسىرە قىلدىلەر. ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇغەيرە بىننى شەئەبە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن نامە ئىبەردىلەركىم: «ئەگەر قورغاننى فەتھ قىلساڭلار مۇرتەدلەرنى تەمام ئۆلتۈرۈپ، بالا - بارقاسىنى ئەسىر قىلىپ، قورغاننى بەنى كەندەدىن خالى قىلمىڭلار؛ ئەگەر سۇلھ قىلساڭلار تەمامى خانىماننى تاشلاماغۇنچە قەبۇل قىلماڭلار!» ئەشئەس رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنىڭ خىزمەتلەرىگە بارغان، مۇسۇلمان بولغان ئەردىكىم، ئاڭا پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم: «قىزىم يا ھەمشىرەم بولسە ئەردى بەرسەم» دەپ ئەردى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەمشىرەلەرى قۇرۋەنى ئالىپ بەرگەن ئەردىلەر. كېيىن مۇرتەد بولۇپ ئەردى. ئەكرەمە بىرلە دوست ئەردى. بەس، ئەشئەس ئەكرەمەگە كىشى چىقاردىكىم: «ماڭا ئەھلى ئەيالىمدىن ئون كىشى بىرلە مەھاجىردىن ئامان تىلەگىل.» بەس، مەھاجىر قەبۇل قىلدىلەر ئەرسە، ئەشئەس چىقتىلەر. مەھاجىر ئەيدىلەر: «ساڭا ئۆز خاھىشىڭچە ئامان بەردىم، ھەركىمنى خاھلاساڭ خەت قىلىپ بەرگىل، تاكى مۇسۇلمانلارنى گۇۋاھ قىلغايمەن.» ئەشئەس بارىپ، ئامانىنامە پىتىدى. يىگىرمە كىشىنى نام بىنام خەتكە سالدى، ئۆزىنى ئۇنۇتۇپ قالدى؛ چىقىپ تەمامى مۇسۇلمانلاردىن گۇۋاھلىق ئالدى ئەرسە، ئەرتەسى قورغان ئاچىلدى. ھەمەئى مۇرتەدلەرنى ئۆلتۈرۈپ، بالا - بارقاسىنى ئەسىر ئالدىلەر. ئاندىن، ئەشئەسغە ئەيدىلەر ئەرسە، ئامانىنامەنى كەلتۈردى، كۆردىلەركىم ئۆزىنى پىتىمەپدۇرلەر. ئەيدىلەر: «ئەي خۇدانىڭ دۇشمەنى! سىنىڭ قانىڭنى ماڭا مۇباھ قىلىپدۇركىم، مەن بۇخەت يۇزىدەكىلەرغە ئامان بېرىپ ئەردىم، ئەمدى سىنى ئۆلتۈرۈرمەن!» ئەشئەس ئەيدى: «ئەۋۋەل ئۆزۈمگە ئامان تىلەپ ئەردىم.» مەھاجىر ئەيدىلەر: «راست ئەيتۇرسەن، ھەرگىز كىشى ئۆزىنى ئۇنۇتۇپ،

ئۆزگە كىشىگە ئامان تىلەمەس. لېكىن ھەق تەئالا سېنىڭ ئۆلمەككىڭنى ئىرادە قىلىپدۇركىم، فەرامۇشلۇق سالىپدۇر.» بەس، ئەشئەسنى ئالىپ قوپتىلەر. ئاندىن، غەنىمەتنى تەقسىم قىلدىلەر، خۇمىسنى مەدىنەگە ئىبەرۈر بولدىلەر ئەرسە، ئەكرەمەگە ئەيدىلەر: «ئەشئەسنى خۇمىس بىرلە ھەزرەتى ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئىبەرسەك، تاكى ئۆلەر بىرنەۋئ ئەمر قىلغايلەر. بەس، ئىتتىفاق بىرلە ئەشئەسنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ئول ئامانىنامەنى ھەم بەردىلەر. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسلەھەت قىلدىلەركىم، ئەشئەسنى نېچۈك قىلماق كېرەك. ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «ئۆلتۈرمەك ياخشى ئەرمەسدۇر. چۈنكى ھەرچەند ئۆزگەنىڭ ئاتىنى سۇلھنامەگە پىتىبدۇر، مەئلۇمدۇركىم ئۆزىگە ھەم ئامان تىلەپدۇر. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەشئەس بىرلە ئول خەلق ئۆلۇمىنى ئۆتتىلەر. بەس، ئەشئەس بىر ئاي تۇردى، ئىسلامدا ئەردى. بىركۈنى ھەزرەتى ئەبۇبەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەرز قىلدىكىم: «يا ئەمىرۇل مۆئمىنىن، ماڭا ئۆلۇمدىن ئامان بېرىپ، جانىمغە مىننەت قويدۇڭ. ئەمدى ھەمخانەمنى ھەم كەرامەت قىلغىلكىم، رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم مېنى خاھلاپ بېرىپ ئەردىلەر. ئۆلەر خاھلاغاننى سەن ھەم خاھلاغىل.» بەس، ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەمشىرەلەرىنى تازا نىكاھ قىلىپ بەردىلەر.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: بەنى كەنەدەدە، نوئمان بىننى ھەۋەد ئاتلىغ بىرئادەم ئەشئەس بىرلە رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنىڭ خىزمەتلەرىگە كېلىپ، قىزىنىڭ خۇشرۇيلۇقىنى تەئرىف قىلىپ، ئانھەزرەت سەل-ئەل-لەم نىكاھلەرىغە ئالىپ ئەردىلەر. يەنە ئەيدىكىم: «يارەسۇلۇللاھ، قىزىمنىڭ بىر سۇفەتى باردۇركىم ھەرگىز ئىسسىتما بولغان ئەمەسدۇر.» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ئانىڭ خۇداي تەئالانىڭ دەرگاھىدا ھىچ قۇربەتى يوقدۇر. ۋەگەرنە كېسەل ئارىز بولۇر ئەردى. مەن ئانى تالاق قىلدىم» دىدىلەر. بەس، ئول مەزلۇمنى مەھاجىر بەنى كەنەدەدە تاپتىلەركىم، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن رۇخسەت تىلەپ نامە ئىبەردىلەرئەرسە، جەۋاب ئىبەردىلەركىم: «ئانى ئەسىر قىلماسۇنلەر ۋە ھىچ

نىكاھىغە ئالماسۇنكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ نىكاھلىرىدە بىركۈن يا بىر سائەت بولغاندۇر.» بەس، مەھاجىر ئاڭا ئەيدىلەر: «قايان خاھلاساڭ بارغىل.» ئەكرەمە ئالغالى قەسد قىلدىلەر، ھەم قويمادىلەر.

يەنە بىر ۋاقىئە: كەنەدە ھىسارىدا بىر مەزلۇمنى تاپتىلەركىم، دەللاللىق ۋە ئوغۇرلۇق قىلۇر ئەردى. رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەمنى ۋە مۇسۇلمانلارنى ھەجۋە قىلۇر ئەردى. بەس، ئانىڭ قولىنى كەستىلەر ۋە ئىككى تىشىنى ئوشاتتىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىشىتىپ، نامە ئىبەردىلەركىم: «دىنى ئىسلامدا بۇ ئىش ھەرامدۇر، ئەگەر كافىر بولسە ئۆلتۈرمەك لازىمدۇر. ئەگەر مۇسۇلمان بولغان بولسە قىلغان گۇناھلارىنى ئەفۇ قىلۇرمەن. بەئدە مۇنداغ ئىشنى قىلماغىل. ئەگەر مەن ساڭا ھەر نەۋئ ئىشغە ئىجازە بەرمەگەن بولسام بىر ئەدەب بىرۇر ئەردىم. ئەگەر خاھلاساڭ ھەزەر مەۋتدە ياكى سەنئادا تۇرغىل.» بەس، مەھاجىر سەنئانى ئىختىيار قىلىپ، بارىپ سەنئادا تۇردى. فىيرۇز ھەم ئاندا مۇيەسسەر ئەردى. ھەزەر مەۋتغە ئۇبەيد بىننى سەئىد ھاكىم ئەردى، زىياد بىننى لۇبەيد ئامىل ئەردى.

بۇ ۋاقىئەلەر ھىجرەتدىن ئون بىرىنچى يىلى ئەردى، بەس، ئون ئىككىنچى يىلدا ماھى زۇلھەججە كىردى ئەرسە، ئوقابغە نامە ئىبەردىلەركىم، ھەجگە كەلگەي. ئول يىل ئوقاب ئامان ھەج بولدى. بەئزەلەر ئابدۇرەھمان بىننى ئەۋف ئىمام بولدى دەپدۇرلەر. بۇيىل مۇئاز بىننى جەبەلنىڭ ئورۇنلەرىدە ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: تاكى ئامىللارغە خەبەردار بولۇپ، دىنى شەرئەتنى تەئلىم بەرگەيلەر، ۋەللاھۇ ئەئلەم.

دەستان
خالىد بىننى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئىراقنى فەتھ قىلغانلەرىنىڭ قىسسەسى

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھىجرەتدىن ئىككىنچى يىل ئەردى، ئەجەم پادشاھلارى مۇلكى پەرۋىز، شىرويەدىن كىيىن كىچىك بالالار ۋە مەزلۇم كىشىلەرگە قالىپ ئەردى. بەس، كۇفەدىن مۇسەننى بىننى ھارىسە ساسانى بىننى شەيبان ئۇلۇغلارىدىن ئەردى، مەدىنەگە كەلدى. ئەجەم پادشاھى ھىيرە

ۋەكوفەنى ئەياس بىننى قۇبىسەگە بېرىپ ئەردى. بۇ مۇسەننى ئەياسغە تابىئ بولماقدىن ئارىەپ، مەدىنەگە بارىپ كېلىپ مۇسۇلمان بولدى، ئەيدى: «كوفە ۋە سەۋادنى ماڭا بۇيرۇغىل، تا ھەر دىيانى فەتھ قىلسام ماڭا بولسۇن.» بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھ ئەنھۇ ئانچە تەلەبىنى بەردىلەر؛ ياخشى ۋەئدەلەر قىلىپ، لەشكەر ئىبەرۇر بولدىلەر. بەس، مۇسەننى گاھى كوفەگە، گاھى سەۋادغە بارۇر ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئاگاھ بولدىلەركىم، مۇسەننى ھىچ شەھەرنــــى فەتھ قىلالمايدۇر. بەس، خالىد بىــنــنــــى ۋەلــــد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە نامە ئىبەردىلەركىم: «ئىراقغە بارغىل، كوفە ۋە ھىيرەدە مۇسەننىغە ياربەرگىل. ئاندىن، مەداينغە يۇزلەنگىل؛ مۇسەننىنى ۋەزىر ۋە ساھىب تەدبىر قىلغىل. مەداينغە بارۇردا ئەبلەگە چىققىل.» ئەسلام ۋە ئەبلە بىر شەھەردۇركىم كوفە - بەسرەنىڭ ئاراسىدا، فەرەجەل ھىند ئاتارلەر. چۇنكى ئاندىن ئۆتۈپ، ئوممانغە بارۇرلەر. ئوممانى زەمىنى ھىند دەپدۇرلەر. ئاندىن، مۇسەننىغە نامە ئىبەردىلەركىم: «خالىدغە فەرمان تۇتغىل.»

بەس، ھەزرەتى خالىد يەمامەدىن يۇرۇپ، ھىيرە ۋە كوفەگە يۇزلەندىلەر. يولدا كەتتىلەر، بىسيار خەلقلەر بار ئەردى، ھەمە تەرسا. بەس، ھەزرەتى خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلارغە قەسد قىلدىلەرئەرسە، ئۇلار جىزىيە بەرمەككە سۇلھ تىلەدىلەر. بەس، مىڭ دىرەم جىزىيەگە سۇلھ قىلىپ، ھىچ ئازار بەرمەي ئۆتتىلەر. ھىيرەگە ياۋۇق يېتىپ، مۇسەننى بىرلە تاپىشتىلەر. ئاندىن ھىيرەنىڭ دەرۋازەسىگە كەلدىلەر ئەرسە، ئەياس ئالدىلەرىغە چىقتـــــى. ئەيدىلەر: «ئەي ئەياس، تازا دىنى ئىسلام قەبۇل قىل، يا جىزىيە مۇقەررەر قىل يا جەڭگە تۇرغىلكىم، مېنىڭ لەشكەرىمدە مۇبارىزلەر باردۇركــــم، سەن شادلــىق ۋە راھەتنــى خاھلاغانـدەك، ئۇلار غەزات ۋە شەھادەتنــى دوست تۇتارلەر.» ئەياس ئەيدى: «مەن جەڭ قىلماسمەن، بۇرناقى دىننــى ھەم تاشلاماسمەن. ئەمما جىزىيە قەبۇل قىلۇرمەن.» بەس، ئون توققۇز مىڭ دىرەم جىزىيەگە قويۇپ، ئاندىن سەۋادغە ۋە ئىراقغە يۇردىلەر. ھىيرەدە ئابدۇلمەسىھ بىننى ئۆمەر ئاتلىغ، ئۈچ يۈزياشلىغ بىــــر ئادەم بارئەردى. ھەزرەتى خالىد ئانى سوردىلەر ئەرسە، ئالدىلەرىغە چىقتـــــى. ئەيدىلەر: «قايداسەن، ئاتىڭ نىمە؟» يەنە ئەيدىلەر: «قايدىن سەن؟» ئەيدى: «ئاتامنىڭ

پۈشتىدىن.» يەنە سوردىلەر: «ھەربى سەنمۇ يا سۈلھ؟» ئەيدى: «ھەربى ئەمەسمەن.» ئەيدىلەر: «بۇ قورغاننى نە ئۈچۈن ئەتكەندۈر؟» ئەيدى: «مال ئۈچۈن.» بەس، ئانىڭ بىلەن جىزيەگە سۈلھ قىلدىلەر. ئاندىن يولدا بىر كەنتكە يەتتىلەر، ئانىڭ سەردارى جانان ئاتلىغ، ئەجەم زاتلىغ ئەردى. جىزيە قەبۇل قىلماقنى تەلەب قىلدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «جەڭ قىلۇرمەن.» بەس، مۇسەننىنى بۇيۇرۇپ، ئۇلەرنى ئۆلتۈرۈپ غارەت قىلدىلەر.

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قەئىقائ بىننى ئومەر تەمىمىنى ھەزرەتى خالىدغە مەدەد قىلغالى ئىبەردىلەر. ئاندىن، ئەبباس بىننى ئەمكى بەھرەيندە ئامىل ئەردىلەر، ئاڭا نامە ئىبەردىلەركىم ھەزرەتى خالىدغە يار بولغاي. ئاندىن ئەبدىغەۋس ئاتلىغ بىر پەھلىۋاننى لەشكەر بىرلە بادىيە، ھىجاز ۋە يەمەن تەرەفىگە بۇيۇرۇپ ئەردىلەر، تا ھەريەردە مۇرتەد بولسە ئۆلتۈرگىل، يا ئىسلامغە كەلتۈرگىل. ئول نامە ئىبەرىپ ئەردىكىم، بۇ دىيارلاردا ئەسلا مۇرتەد يوقدۇر. بەس، ئاڭا نامە ئىبەردىلەركىم: «لەشكەرىڭ بىرلە بارىپ، خالىدغە مەدەد بەرگىل.» بەس، بۇ تەرىقە ھەريەردە لەشكەر بولسە ئانى ھەم ئىبەرۈر ئەردىلەر. ھەزرەتى خالىدغە نامە ئىبەردىلەركىم: «ئىراق زەمىنىنى ساڭا بەردىم، ھەمە سىپەھسالارنى ساڭا فەرمانبەردار قىلدىم. ھەركىم ئۆز خاھىشىچە بارسا، ئالىپ بارغىل ۋە ھەرنە زۇلۇم بىرلە ئالىپ بارساڭ فەتھ توغرا بولماغاي ۋەسسەلام!»

بەس، ھەزرەتى خالىد ئون مىڭ پەھلىۋان مۇبارىز بىرلە ئىراق زەمىنىگە كىردىلەر.

فەسل
قىسسەئى فەتھ ئۇبۇللە

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، قاچانكىم ئول نامە ھەزرەتى خالىدغە يەتتى ئەرسە، كۆردىلەركىم، ئول ھۇدۇدداقى تۆرت ئەمىرنى فەرماندار قىلىپدۇرلەر. بەس، ئۇلارغە كىشى ئىبەردىلەر. بىرى مۇسەننى، بىرى مەررى ئەۋىر، ئۈچۈنچى ھەرىم، تۆرتىنچى سەلەم ئەردى. بۇلار سەككىز مىڭ لەشكەر بىرلە

كەلدىلەر. بەس، ئەۋۋەل ئۇبۇللەگە قەسد قىلدىلەر. پادشاھى ئەجەمدىن ھورمۇز ئاتلىغ ئەردى. بۇ ئۇبۇللە ئەجەمنىڭ ئەرەب تەرەفىدە كەنارەسى بار ئەردى. ئەجەم پادشاھى ھورمۇزنى يىگىرمە مىڭ كىشى بىرلە ئاندا قويغان ئەردى. ئەجەم مۇلكى شىرويەگە ئۆتۈپ ئەردى. شىيرە ئاتلىغ بىر تىفل شىيرەخارەگە قالىپ ئەردى. ئول چوڭۇپ ھەردىيارغە مۇلكدارلىقغە بىركىشى قويغان ئەردى. بۇ ھورمۇزغە ھىچ تەرەفدىن كىشى جەڭگە كەلمەس ئەردى.

بەس، ھەزرەتى خالىد ھورمۇزغە ئەلچى ئىبەردىلەركىم: «مەن رەسۇلى خۇدانىڭ خەلىفەسىدۇرمەنكىم كېلىپدۇرمەن، يا مۇسۇلمان بولغىل يا جىزىيەگە قەبۇل قىلغىل يا جەڭگە راست بولغىل!» بەس، ھورمۇز نامەنى ئوقۇپ ئەردەشىرغە ئىبەردى؛ ئۆزى لەشكەر تارتىپ ئالدىلەرىغە چىقتى، بىر چۆل - باياباندا كېلىپ تۇشتى. ھەزرەتى خالىدنىڭ لەشكەرگاھلەرى ھەم سۇ يوق يەر ئەردى. بەس، كېچە بولدى ئەرسە، ھەق تەئالا بىر بۇلۇتغە فەرمان قىلدىكىم، ئىسلام لەشكەرىگە يامغۇر ياغدى؛ ھەمە چۇقۇرلار تولدى؛ لەشكەرگاھ سۇغە پۇر بولدى. كۇففار لەشكەرىگە بىر قەترە تامىمادى. ئەرتەسى سەف تارتىپ جەڭگە كىردىلەر ئەرسە، ئول ھورمۇز ئۆزى مەيدانغە كەلدى، ھەزرەتى خالىدنى قىچقىردى ۋە ئەيدى: «ئىككۈ جەڭ قىلغايمىز، بىھۇدە قان تۆكۈپ لەشكەرنى ھىلاك قىلماغايمىز.» بەس، ھورمۇز تەناۋەر، بەلەند قەد ئەردى. ھەزرەتى خالىد نازۇك، مىيانەقەد ئەردىلەر. ھورمۇز ئاتدىن تۇشتى. ئىككۆلەن تۇتۇشتىلەر. ھورمۇز بىر زەرب سالدى، كارگەر بولمادى. ھەزرەتى خالىد ھورمۇزنى كۆتەرىپ يەرگە سالدىلەر، سىنەسىگە مىنىپ شەمشەرلەرىنى ئالدىلەر تاكى باشىنى كەسكەيلەر. بەس، ئەجەم لەشكەرى بۇ ھالنى كۆرۈپ، بىيەكبارە ئات سالىپ، ھەزرەتى خالىدنى ئاراغە ئالىپ، ھورمۇزنى قۇتقازدىلەر. قەئقائ ئۆز لەشكەرى بىرلە بارىپ، ھەزرەتى خالىددىن كافىرلارنى قوغلاپ ھورمۇزنى تۇتۇپ باشىنى كېسىپ، لەشكەر ئاراسىغە تاشلادىلەر. ھەزرەتى خالىد ئاتلەرىغە تەكبىر ئەيتتىلەر. ئەجەم لەشكەرى قاچتى ئەرسە، قوغلاپ بىسيار خەلقنى ئەسىر قىلدىلەر. كۈن ئەرۇسى تۈن خىلۋەتخامەسىگە كىيگۈردى ئەرسە، ھەزرەتى خالىد لەشكەرگاھغە يانىپ تۇشتىلەر. ئەرتەسى ئۇبۇللەگە كىرىپ، ھورمۇزنىڭ خەزىنە - دەفىنەلەرىنى غارەت قىلىپ، ئانچە مال تاپتىلەركىم، زەمانە كۆزى

ئانچە مال كۆرمەگەن ئەردى. سىلاھلەرى بىھىساب ئەردى؛ مۇسۇلمانلارنى بەند قىلغالى بەند زەنجىر قىلغان ئەردى. بىر ئالتۇن تاج چىقتىكىم، دۇررۇ گەۋھەرھايى پۇر بەھا بىرلە ئاراستە ۋە يۈزمىڭ دىرھەمگە ئىزىمەس ئەردى. بەس، ھەزرەتى خالىد تەمامى غەنىمەتلەرنى تەقسىم قىلىپ، ھەممەسىنى ئالىپ، ئول تاج بىرلە خەيلنى مەدىنەگە ئىبەردى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئول تاجنى ۋە خەيلنى مەدىنە شەھەرىدە گىردكوشەدە ۋە مەھەللەلەردە خەلققە كۆرسەتتىلەر. ئول ئەلچىدىن ياندۇردىلەر ۋە تاجنى ھەزرەتى خالىدغە بۇيۇردىلەر.

مۇھەممەد ئىبنى جەرىر بەئزە ئەھلى تارىخلاردىن نەقل قىلىپدۇر، فەتھى ئۇبۇللە ھىجرەتدىن ئون تۆرتىنچى يىلى، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ زەمانەلەرىدە ئەردى. بۇ قەۋل دۇرۇست ئەمەسدۇركىم، ھەمە ئەخباردا، خالىد ئىبنى ۋەلىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قوللەرىدە فەتھ بولدى دەپدۇرلەر. بۇ جەڭنى زاتىل سەلاسىل ئاتاپدۇرلەر.

فەسل
ۋاقىئاتى مەدار زىكرى

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، قاچانكىم ھورمۇز خالىدنىڭ نامەلەرىنى ئەردەشىرغە ئىبەردى ئەرسە، قارۇن ئاتلىغ بىر سىپەھسالار بار ئەردى، ئاڭا نامە ئىبەردىكىم لەشكەر تارتىپ ھورمۇزغە بارغىل. بەس، قارۇن ئەللىك مىڭ لەشكەر بىرلە ئۇبۇللەگە يۈردى. قاچانكىم، ئۇبۇللە سەرھەدىگە يەتتى ئەرسە، قاچقان كافىرلار ئۇچرادى. قارۇن ئۇلارغە مەلامەت قىلىپ، ئۇبۇللەدىن چىقىپ، مەدارغە كېلىپ تۇشتى. ئەجەمدە قارۇندىن نامدارراقى يوق ئەردى. بەس، لەشكەر تارتىپ، باردى. مەيمەنەگە قۇبادنى، مەيسەرەگە شۇجائنى تەئىن قىلدى؛ ئۆزى سەف ئالدىدا تۇرۇپ ئەردى ۋە ئەيتۇر ئەردى: «ئەي خەلق! بۇكۇن پەراكەندە بولساڭلار مىن بەئد يىغىلماسسىزلەر.» قۇبادغە ئەيدى: (ئەرەبلەردىن قاچىپ قورققان ئەردىلەر) «جەڭگە ياراماسلەر!» بەس، «ئۆز مۇبارىزىمىز چىڭ تۇرغايمىز.»

بەس، قارۇن، قۇباد، شۇجائ مەيدانغە كىردىلەرئەرسە، ھەزرەتى خالىد قۇبادغە ئەدى ئىبنى ھاتەمنى، شۇجائغە ئاسىم ئىبنى ئۆمەر خەتتابىنى بۇيۇردىلەر؛ ئۆزى قارۇنغە تۇردىلەر. ھەزرەتى خالىدنىڭ مەئقۇل ئەئشا ئاتلىغ بىر كىشىلەرى دەۋام نەيزەلەرىنى ئالىپ يۇرۇر ئەردى. بەس، مەئقۇل نەيزەلەرىنى ئالىپ باردى. بۇلار جەڭگە تۇردىلەرئەرسە، مەئقۇل مەھەل تاپىپ، قارۇننىڭ ئارقەسىدىن نەيزە ئۇرۇپ يىقىتتى ئەرسە، ئۆلتۇردىلەر. ئاسىم شۇجائنى ئۆلتۇردى، ئەدى قۇبادنى ئۆلتۇردى. ئەجەمنىڭ لەشكەرى تەفرىقە بولدى ئەرسە، ھەزرەتى خالىد بۇيرۇدىلەركىم: كافىرلارنى تىرىگ قويماڭلار! بەس، تا ئاخشامغەچە ئۆلتۇردىلەر، قالغانى ھىسارغە كىردى. ئەرتەسى، سەرھىساب باردىلەر، كافىرلاردىن ئوتتۇزمىڭ كىشى ئۆلۇپدۇر. مۇسۇلمانلار بىھىساب ۋە بىئەندازە غەنىمەت ئالدىلەركىم، تەقسىم قىلىپ راستغە كەلمەدى. مىنادى قىلدىلەركىم، ھەركىشىنىڭ ئالغانى ئۆزىگەدۇر. ئاندىن، خۇمىس ئالىپ، سەئد بىننى نوئماندىن مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ھورمۇزدىن ئالغان غەنىمەتدىن ۋەلىد بىننى ئوقۇبەدىن ئىبەرىپ، ئارقەسىدىن بۇ غەنىمەت يەتتى. ھەزرەتى ئۆمەر ھەمىشە ھەزرەتى خالىدنى ئەزل قىلماقغە دەلالەت قىلۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيتۇر ئەردىلەر: «ئانى ئەزل قىلماسمەنكىم، ئانىڭ قولىدا فەتھ ئۇستۇن ۋە فەتھى غەنىمەت ئۇستۇن غەنىمەتدۇر، ھىچكىم ئاڭا غالىب بولالماس ۋە ھەريەرگە بارسا زەفەر تاپار.» بەس، بۇ تەرىقە پەي دەرپەي ھەم غەنىمەت يەتتى ئەرسە، خامۇش بولدىلەر. بۇ فەتھ سەفەر ئايىدا ئەردى.

قىسسەئى دىلجە

كەلتۇرۇپدۇرلەر: ھەزرەتى خالىد ئۇبۇللە ۋە ئەھۋاز سەھرالارىغە لەشكەر ئىبەردىلەر، ھەر تەرەف قاچغان كافىرلارنى ئىزدەر ئەردىلەر. قارۇننىڭ ئۆلگەنى ئەردەشىرغە يەتتى ئەرسە، ئەندۇز ئەر ئاتلىغ بىر ئادەمنى ئەللىك مىڭ لەشكەر بىرلە يەنە ئىبەردى. ئول دىلجە دىگەن يەرگە كېلىپ تۇشتى. ھەزرەتى خالىدغە ئۈچ كۇنلۇك يىراق ئەردى. ھەزرەتى خالىد خەبەر ئالىپ، يىگىرمە مىڭ كىشى ئىلغادىلەر. ئۆزگەلەرنى ئاندا قويۇپ، بىرىنى سەردار

قىلىپ، ئەيدىلەركىم: «ھازىر بولۇڭلار تاكى دۈشمەنلەر سىزلەرگە زەرەر يەتكۈرمەگەي. » ئاندىن ئۆزلەرى يۈردىلەر. بەس، دۈشمەنگە ياۋۇق يەتىپ، تۆرت مىڭ كىشىنى كەمىنگاھدا ئىككى تەرەفگە قويدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «قاچانكىم ئىككى لەشكەر ئالىشىپ جەڭگە تۇرغاندا، سىزلەر كەمىندىن چىقىپ، شەمشەر ئۇرا باشلاڭلار! » ھەزرەتى خالىد ئىشىتىپ ئەردىلەركىم، مەدايىندىن بىر ئادەم يارئەرمىش، تا لەشكەر مىڭ بولماغۇنچە ھەمله قىلماس ئەرمىش، ئانى «ھەزار سەۋار» ئاتار ئەرمىشلەر. ھەزرەتى خالىد ئانى كۆرمەكنى قەسد قىلۇر ئەردىلەر. نەزر قىلدىلەركىم: «تا ئانى ئۆلتۈرمەگۈنچە تەئام يىمەگەيمەن ۋە يا شەھىد بولغايمەن. ! »

قاچانكىم ئىككى لەشكەر بەرابەر تۇردى، ئول ئادەم سەف ئالدىدا يۈرۈيدۇر. بەس، ئانى مۇبارىز تىلەدىلەر ئەرسە، مەيدانغە كىردى. ھەزرەتى خالىد نەيزە بىرله سىنەسىگە ئۇردىلەر، ئارقەسىدىن چىقتى، كۆتەرىپ يەرگە ئۇردىلەر. يەرگە نەيزەنى قاداپ تۇرۇپ، تەئامغە قىچقىردىلەر؛ تەئام كەلتۈردىلەر، ئات ئۈزەسىدە تۇرۇپ تەئام يىدىلەر. تەمامى ئەرەب ۋە ئەجەم لەشكەرى كۆرۈپ تۇرار ئەردى. ئاندىن، ئىككى لەشكەر يەكبارە جەڭگە تۇردىلەر ئەرسە، كەمىندە تۇرغانلار ئارقەدىن كېلىپ، شەمشەر ئۇرا باشلادىلەر. ئەجەم لەشكەرى سەراسىمە بولۇپ قاچا باشلادىلەر. مۇسۇلمانلار قوغلاپ، مەدار ۋە ئۇبۇللەدە ئۆلتۈرگەندىن زىيادە ئۆلتۈردىلەر. ئەكسەر كافىرلار باياباڭغە بەدەر قاچىپ، تەشنەلىكدە ھىلاك بولدى. ئەندۈز ئەر قاچىپ كەتتى. ھەزرەتى خالىد ھىيرەدىن تا سىۋادى ئىراق ھەمەنى ئالدى. ئانداغ ئىمارەتلەر، باغ - بوستانلار ۋە نىئمەت ئەلۋانلار كۆردىلەركىم، ھەرگىز ئانداغ كۆرگەن ۋە ئىشىتكەن ئەمەس ئەردىلەر.

بەس، تەمامى لەشكەرنى يىغىپ خۇتبە ئوقۇدىلەر. مۇنداغ فەتھ - نۇسرەتكە ھەمد - سەنا ۋە شۈكر خۇداۋەندە بىھەمتا ئەدا قىلدىلەر. خەلقنى جىھاد ۋە غەزاتغە تەرغىب قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا بىزگە غەزاتنى فەرز قىلىپدۇر. مۇنداغ ياخشى مۇلكغە ئەجەمدىن بىز ئەۋلادۇرمىز، كېرەككىم بىز جەڭدە بولغايمىز! » ئاندىن كېيىن ھەر دىيارغە ئامىل ۋە سەردار ئىبەردىلەر، داد - ئەدلغە بۇيرۇدىلەر.

قىسسەئى
جەڭگى لەبىس

كەلتۈرۈپدۇرلەر: قارۇنىنىڭ لەشكەرى ئەھۋازدىن ھەم تەرسا ئەردى؛ ئەرەب قەبىلەسىدىن بەنى بەكر ۋە بەنى ئەزەلدىن ھەم بار ئەردى. ئۇل ئەرەبلەردىن جەڭدە بىسيار ئۆلگەن ئەردى. بۇ قەبىلەلەر خەلقى يىغىلىپ، ئەردەشىرغە نامە ئىبەردىلەركىم: «بىز ساڭا تابىئدۇرمىز، بىزگە لەشكەر ئىبەرگىل تاكى خالىد بىرلە جەڭ قىلۇرمىز.» بەس، ئەردەشىر بۇ سۆزنى ئىشىتىپ بىسيار شاد بولدى. ئەندۇز ئەرنى ئىبەرگەندە، ئارقەسىدىن قىرىق مىڭ كىشى بىرلە بەھمەن جادۇنى ئىبەرىپ ئەردى. بەھمەن يەتمەسدە، ئەندۇز ئەرنىڭ لەشكەرى شىكەست تاپىپ، زىرۇ زەبەر بولۇپ قاچغانلار بەھمەنگە يەتتى ئەرسە، بەھمەن توختاپ تۇرۇپ، ئەردەشىرگە نامە ئىبەرىپ ئەردى. بەس، تەرسالارنىڭ نامەسى يەتتى ئەرسە، بەھمەنگە جەۋاب ئىبەردىكىم: «بارىپ ئۇل ئەرەب تەرسالارىغە يارى بەرگىل، دىلاۋەرلەر بىرلە خالىد بىرلە جەڭ قىل.» بەس، بەھمەن جانان ئاتلىغ بىر ئادەمنى لەشكەر بىرلە ئىبەردى ۋە ئەيدى: «ئۇل ئەرەبلەرنى يىغىپ تۇرغىل، تا مەن بارماغۇنچە جەڭ قىلماغىل.» ئۆزى يانىپ، مەداينىغە كەلدى، تاكى پادشاھلار ۋە ئۇلۇغلارنى كۆرۈپ، جانانى سىپەھسالار قىلغاي. بەس، جانان يۈرۈپ، لەبىس دىگەن يەرگە يەتتىكىم، ئۆزىنىڭ كەنتى ئەردى. ئۇل تەرسالار خەبەر ئالدىلەركىم، لەشكەر كىلىپدۇر، ئەمما سەردارى ھەمراھ ئەمەسدۇر. ئۇل تەرسالار قوزغالدىلەر. ھەزرەتى خالىد ھەم خەبەر ئالدىلەركىم مەسلەھەت قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەۋلا ئولكىم، بەھمەن يەتمەسدە ئۇلارنى چاپقايمىز.»

بەس، ئەرەبلەر ئۇلارغە قوشۇلدى. ھەزرەتى خالىد يىگىرمە مىڭ كىشى بىرلە ئاتلاندىلەر. ئۇل كۈنى جانان فىرات لەبىدە تەمامى لەشكەرنى مىھمان قىلۇر ئەردى. چاشت ۋەقتى ئەردى، ئالدىغە دەستۇرخان سالىپ قويغان مەھەل ئەردى. مۇقەددەمەئى لەشكەر يەتتى؛ ئۇلار كۆزىگە ئىلمادى. بۇكۈن تۇشۇپ تاڭلا جەڭ قىلۇر، دەپ تەئامغە مەشغۇل بولدىلەر. بەس، ھەزرەتى خالىد يىتىپ ئەيدىلەر: «ئۇلار سىزلەرنى كۆرۈپ قوزغالمادىمۇ؟» ئەيدىلەر:

«يوق! » بەس، «ئاندىن تۇشمەي جەڭگە يۈرۈڭلار! » دىدىلەر ۋە قەسەم ياد قىلدىلەركىم «ئەگەر ھەق تەئالا زەفەر بەرسە ئانچە ئۆلتۈرگەيمەنكىم، قانى دەريايى مۇھىتغە ئاقىپ كىرگەي! » بەس، جەڭگە تۇردىلەر. كافىرلار ھەم تەئاملارنى تاشلاپ، جەڭگە يۈزلەندى. ئانچە جەڭ قىلدىلەركىم، ھەمە جەڭلەردىن قاتتىغ ئەردى. بەس، كۇففار لەشكەرى قاچتى ئەرسە، مۇنادى قىلدۇردىلەر: «قاچغانلارنى ئۆلتۈرمەي تۇتۇپ كېلىڭلار! » بەس، قوغلاپ بىھىساب كافىرلارنى تۇتۇپ كەلدىلەر؛ دەريايى فرات لەبىدە ئۆلتۈرۈپ قانىنى دەرياغە ئاقىتتىلەر، تاكى ئاندلەرى راست بولدى. ئاندىن غەنىمەتنى تەقسىم قىلىپ، خۇمىسنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر.

ئاندا بىسيار كەنتلەر، شەھەرلەر بار ئەردى، خەلقىنى تاپىپ ئۆلتۈرۈپ، شەھەرلەرنى ۋەيران قىلدىلەر؛ ئەمۋاللارنى غارەت قىلدىلەر.

فەسل
ھەزرەتى خالىدنىڭ ھىيرە ۋە سىۋادنى سۇلۇھ بىرلە فەتھقىلغان زىكرى

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ئول ۋەيران قىلغان يەرنى مۇغەيسا دەرئەردىلەر. سىۋاددا ئاندىن ئۇلۇغ يەر يوق ئەردى. تەمامى ھىيرە ۋە سىۋادنىڭ زىرائەتگاھى ئول ئەردى. بەس، سىۋادنىڭ دىھقانلارى ھەزرەتى خالىدنىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر، ئەيدىلەركىم: «ئەي خالىد، مۇندا ھەرگىز فەساد بولماس دەپ ئەردىكىم، ئول فەسادلارنىكىم سەن قىلدىڭ، ھىچ پادشاھ قىلماغاندۇر. » بەس، خالىد سۇلھنى بۇزۇپدۇر دەپ، تەدبىرگە تۇردىلەر. ھىيرەدە ئازادىيە ئاتلىغ ئەجەمدىن بىر ئۇلۇغ ئادەم بار ئەردى، ئانى سەردار قىلدىلەر، جەڭگە لەشكەر راست قىلدىلەر. ھەزرەتى خالىد ھەم ھىيرەگە قەسد قىلدىلەر ئەرسە، ئازادىيە بىر ئوغلىنى لەشكەر بىرلە ئالدىلەرىغە ئىبەردى، ئول بارىپ جەڭ قىلىپ ئۆلدى؛ لەشكەرى قاچىپ كەلدى ئەرسە، ئازادىيە بىسيار لەشكەر جەمئ قىلدى. لەشكەرنى تارتىپ يانىــــپ جەڭ كېلۇر مەھەل بولدى.

ئەردەشىر ئۆلدى دەپ خەبەر كەلدى. تەمامى ئەجەم خەراب بولدى، پادىشاھ قىلغالى ھېچكىم تاپمادىلەر. ئازادىيە بىر كېچە ھىيرەدىن قاچىپ يىنىۋان بولدى. ھىيرە ۋە سىۋاد خەلقى خەبەر ئالدىلەركىم ئازادىيە قاچىپدۇر. بەس، ئۆزلەرى ئاندا تۇرۇپ لەشكەر ئىبەردىلەر. مۇسەننا بىننى ھارىسەنى سىپەھسالار قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «قورغاننى مۇھاسىرە قىلىپ بىركۈن ئامان بېرىپ، ئىمانغە تەكلىف قىلىڭلار؛ قەبۇل قىلماسالار جەڭ قىلىڭلار، سۇلھغە تۇرماڭلار.»

بەس، سەككىزمىڭ لەشكەربارىپ، قورغاننى مۇھاسىرە قىلىپ، ئىمانغە تەرغىب قىلدىلەر ئەرسە، قەبۇل قىلمادىلەر، جىزيە قەبۇل قىلماقنى ئەيتتىلەر. مۇسۇلمانلار باۋەر قىلماي، جەڭ قىلىپ، قورغاننى ئالىپ، بىسيار خەلقنى ئۆلتۈردىلەر. راھىبانلار بارئەردى، باشلارىغە گىيلەم يۆرگەنىپ چىقتىلەر. مۇسۇلمانلارغە ئۇلارنى ئۆلتۈرمەك ھەرام ئەردى. بەس، رەھبانلار مۇسەنناغە ئەيدى: «بىزلەرگە ئامان بەرگىل، تاكى ھەزرەتى خالىد قاشلەرىغە بارىپ، ئەرزھال ئەيتغايمىز.» بەس، مۇسەننا رۇخسەت بەردى ئەرسە، ئۇلاردىن تۆرت سەرداركىم، ئەياس بىننى قەبىسە، ئەد بىننى ئەدى، ئابدۇزەگال، ئابدۇلمەسىھ بىننى ئۇمەر. خالىدنىڭ قاشلەرىغە كەلدى. ئەرزھال ئەيتىپ، جىزيە قەبۇل قىلماقنى دەرخاست قىلدىلەر. ھەزرەتى خالىد بۇ سۆزنى قەبۇل قىلىپ، جىزيەگە سۇلھ قىلدىلەر. ئابدۇلمەسىھنىڭ قوللەرىدە كاغەز بار ئەردى. ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ئول نەدۇر؟» ئەيدى: «زەھەردۇر، ئەگەر سۇلھنى قەبۇل قىلماسالار سىپناڭ ئالدىڭدا خار - زار بولغۇنچە مۇنى يەپ ئۆلەي دەپ كەلتۈرۈپ ئەردىم.» ھەزرەتى خالىد قولىدىن زەھەرنى ئالىپ: بسم الله الذى لايضىرمع اسمەشئى فى الارض ولافى السماءدەپ. ئول زەھەرنى يىدىلەر، بىرسائەت بىھۇش بولدىلەر. ئاندىن قوپۇپ ئەيدىلەر: لاحول ولا قوةالا باللەالعلىى العلطيم؛ يەنە ئەيدىلەر: «ئەي ئابدۇلمەسىھ، بۇ زەھەرنى ئول ۋەجھەدىن يىدىمكى، بىلگەيسەن ھېچ نەرسە خۇداي تەئالانىڭ ئىرادەسى بولماغۇنچە زەرەر قىلماس.» يەنە ئەيدىلەر: «ئەي ئابدۇلمەسىھ، ھىيرەدىن تا دەمشق ۋە شامغەچە نە تەرىقە خاتىرىڭدە باردۇركىم ھالا بادىيەدۇر؟» ئەيدى: «مەن ھەمە باغۇ بوستان ئوبدان بىلۇرمەن.» بەس، راھىبانلار ھىيرەگە ياندىلەر. ئابدۇلمەسىھ خەلقىغە ئەيدى: «خالىد رەسم

ئادەمدىن ئەمەسدۇر، بىر كەيف زەھەر ھەلاھىلنى يىدى، زەرەر قىلمادى، ھىچكىم ئاڭا بەرابەر بولماس. ھەرنە دىسە ئانداغ قىلغايسىزلەر.» بەس، ئەھلى ھىيرە يىغىلىپ، جىزيە تەئىن قىلىشتىلەر، ھەركىمگە تۆرت دىرەم تەئىن بولدى، تا ئىككى يۈزمىڭ دىرەم جەمئ بولدى. ئاندىن، تۆھفە - پىشكەشلەر بىرلە ھەزرەتى خالىدغە كەلتۈردىلەر. بۇ ۋاقىئەنى ئەھلى سىۋاد ئىشتىپ بىلدىلەركىم، ھەزرەتى خالىدغە تەقابۇل بولماق ئىھتىمالى يوقدۇر. ئۇلار ھەم جىزيە جەمئ قىلدىلەر. مىڭ مەرتەبە مىڭ دىرەم جەمئ بولدى، ھەزرەتى خالىدغە بەردىلەر. ھىيرە، سىۋاد بۇ تەرىقە فەتھ بولدى. ھەزرەتى خالىد سەراپەردەنى ھىيرەنىڭ دەرۋازەسى ئالدىدا تىكتىلەر. لەشكەرنى سىۋادى ھىيرە كەنت - شەھەرگە تەئىن قىلدىلەر، ھەرشەرگە قويدىلەر.

ئەلقىسسە، كەلتۈرۈپدۇرلەر: ھەزرەتى خالىدنىڭ لەشكەرلەرىدە بىر ئەئرابى بارئەردى، سەكسەن ياشلىغ مۇشەۋۋىل ئاتلىغ ، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمغە مۇشەررەف بولغان. ئول ئەيدى: «يا ئەمىرۇلمۇئمىنىن، رەسۇلى خۇدانىڭ ئالدىلەرىدە ئولتۇرۇر ئەردىم، ئانداغ ھەدىس ئەيدىلەركىم: زەمىنى سىۋادى ھىيرە ماڭا ۋە ئۇممەتلەرىمگە فەتھ بولۇر. مەن ئىيدىم: يا رەسۇلۇللاھ، ئەگەر ھىيرە فەتھ بولسە ئابدۇلمەسىھنىڭ قىزى كەرامەنى ماڭا بەرگىل. ئەيدىلەركىم: «بەردىم.» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «بۇ سۆزگە گۇۋاھ بارمۇ؟» ئەيدىلەر: «باردۇر.» بەس، جەمئ مۇھاجىر - ئەنسارلار گۇۋاھلىق بەردىلەر. بەس، ھەزرەتى خالىد ئابدۇلمەسىھغە ئەيدىلەر: «مەن بۇ شەرت بىرلە سۇلھ قىلۇرمەنكىم قىزىڭنى مۇڭا بەرگەيسەن.» ئابدۇلمەسىھ ئەيدى: «مىنىڭ قىزىم يۈز يىگىرمە ياشدا زاھىردۇر، ھەرگىز شەۋھەر ئىختىيار قىلماغاندۇر. ئەھلى ھىيرە ئول ئىشغە ئۇنامასلەر. مەن ئۇلارنى ئاگاھ قىلاي.» بەس، ئەھلى ھىيرە بۇ سۆزنى ئىشتىپ بىز كەرامەنى ئەسىر قىلماسمىز، بۇ سۇلھنى قەبۇل قىلماسمىز.» كەرامە ئەيدى: «سىزلەر غەم يىمەڭلەركىم مەن ئۆزۈمنى ئول ئادەمدىن ساتىپ ئالغايمەن.» بەس، كەرامە ھەزرەتى خالىدنىڭ قاشلەرىغە كەلدى ئەرسە، ئول ئەئرابىنى چىـــرلاپ ئەيدىلەر: «كەرامە بۇدۇركىم، ساڭا بەردىم.» كەرامە ئەيدى: «ئەي ئەئرابى، مىنى ياشلىقىمدا كۆرۈپ ئەردىڭمۇ؟» ئەئرابى ئەيدى: «كۆرگەنىم يوق، ئەمما ئىشـــتـــىپ ئەردىم.» كەرامە ئەيدى: «مەن قىبرى پىـــرى پۇرتۇت

مەزلۇمدۇرمەن. مەندىن نە ئۈمىد تۇتارسەن؟ مېنى ئۆزۈمگە قانچەگە خاھلاساڭ ساتقىل! » ئەئرابى ئەيدى: «مىڭ دىرەمگە ساتارمەن. » ئۇل ئەيدى: «ئالدىم. » بەس، كىشى ئىبەرىپ، مىڭ دىرەم كەلتۇرۇپ بەردى ئەرسە، ئازاد بولدى. ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ئەي مۇشەۋۋىل، نەدىن ئۇن مىڭ دىرەم دىمەدىڭكىم ئالۇر ئەردى. » مۇشەۋۋىل ئەيدى: «بىلمەدىم. »

فەسل
قىسسەئى فەتھ ئانبار

كەلتۇرۇپدۇرلەر: قاچانكىم ھەزرەتى خالىد ھىيرە، سىۋاد ئىشلەرىنى سەرئەنجام قىلدىلەر. ئەجەمدىن خەبەر ئالدىلەركىم، ئەردەشىر ئۆلۈپدۇر ۋە يەنە ئەجەمگە بىر پادىشاھ تىكمەك مەسلەھەتىندەدۇر. ئازادىيە ئاندا دۇركىم خەلقنى جەڭگە تەرغىب قىلۇر.

بەس، ھەزرەتى خالىد ئىككى نامە ئىبەردىلەركىم، بىرى سەردارلارىغە، يەنە بىرى فۇقرا ۋە ئەۋاملەرىغە. بۇ نامەدە ئەيدىلەركىم: ھەق تەئالا سىزلەردىن مەلىك ئالىپدۇر ۋە راست دىن سىزلەرگە زاھىر قىلىپدۇر. سىزلەرگە قەۋل ئولكىم خۇدا ۋە رەسۇلغە يۇنۇپ، مۇسۇلمان بولغايسىزلەر؛ ۋە گەرنە يا جىزيەگە تۇرغايسىزلەر ۋە يا جەڭگە ئاراستە بولغايسىزلەركىم، مېنىڭ لەشكەرىم بۇ سەلتەنەتدىن شەھادەتنى ياخشىراق دوست تۇتارلەر. بەس، ئەلچىلەر نامەنى ئالىپ، ئەجەمگە باردىلەر. كۆردىلەركىم ھەركۈنى بىرونى پادىشاھ قىلۇرلەر. بەس، نامەنى ئوقۇپ جەڭگە مۇھەييا بولماقنى مەسلەھەت كۆرۈپ، ئەلچىلەرنى ياندۇردىلەر. ئازادىيە شەھەردىن چىقىپ، جەڭ قىلماقنى مەسلەھەت كۆردى ئەرسە، بەھمەن جادۇنى ئازادىيە بىرلە ئىككى فەرسەڭ يەرگە مۇقەددەمە لەشكەر چىقاردىلەر. ئانباردا ئەرەب خەلقىدىن ئەجەم لەشكەرى بىسيار ئەردى، ھىيرە ۋە سىۋاددىن قاچقان تەرسالار ھەم ئاندا ئەردى، پادىشاھى شىرزاد ئەردى. ئول (ئانبار) سىۋاد ۋە مەدايىن ئاراسىدا بۇختۇن نەسسەر ئەتتۇرگەن مەھكەم ۋە ئۇلۇغ شەھەردۇر؛ ۋەيەنە ئەينۇل سەمەر ئاتلىغ بىر شەھەر بارئەردى، ئانىڭ ھاكىمى بەھرام

چوبىن ئەۋلادىدىن مىهران ئەردى؛ ئاندا گۇرۇھى ئەرەبلەر جەمئ بولغان ئەردى. بەس، مىهران شىرزادغە نامە ئىبەردىلەر: «خالىددىن ھازىر بولغايسىزلەر. ئەگەر سىزلەرگە كەلسە جەڭ قىلغايسىزلەر.» قاچانكىم، ئەلچىلەر يانىپ ھەزرەتى خالىدغە خەبەر بەردى ئەرسە، لەشكەر تارتىپ ئانبارغە يۈزلەندىلەر. ھىيرەگە قەئىقائ بىننى ئۆمەرنى ھاكىم قىلدىلەر.

بەس، ئانبارغە يەتتىلەر ئەرسە، شىرزاد لەشكەر تارتىپ چىقتى. يەتمىش مىڭ زىرىھ ـ جەۋشەن پوش لەشكەرى بار ئەردى. ھەزرەتى خالىد كۆردىلەركىم، تەمامى لەشكەركىم كۆزىدىن ئۆزگە يەرى كۆشادە ئەرمەسدۇر. بەس، تىيرەندازلەرنى چىرلادىلەر، ئەيدىلەر: «بۇكۈن ئىش سىزلەرگەدۇركىم تىير باراندىن ئۆزگە ئىش كارگەر بولماس.» بەس، تىيرباران قىلدىلەر، ئون مىڭ كىشىنىڭ كۆزىگە ئوق تەگدى. ھەمە كافىرلار فەرياد ـ نالەگە كەلدى ئەرسە، شىرزاد سۇلھغە كەلدى ۋە ئەيدى: «بىزگە ئامان بەرگەيسەن تاكى بۇ تۇرغان ئىگىنىمىز بىرلە مەدايىنغە كەتكەيمىز.» بەس، ئامان بەردىلەر ئەرسە، تەمامى ئەمۋالىنى تاشلاپ، مەدايىنغە كەتتى. ھەزرەتى خالىد ئانبارنى ئالدىلەر.

بەس، شىرزاد بەھمەن جادۇغە باردى ئەرسە، بەھمەن مەلامەتلەر قىلدىكىم: «نىچۈكدىن سۇلھ قىلدىڭ؟» شىرزاد ئەيدى: «بىر تىيرباراندا ئون مىڭ كىشىنى نابۇد قىلدى، تەمامى نالە ـ فەرياد قىلىپ، سۇلھ تىلەدىلەر.»

قىسسەئى
فەتھى ئەينۇل سەمەر

قاچانكىم، ھەزرەتى خالىد ئانبارنى سەرەنجام قىلدىلەر ئەرسە، ئەينۇل سەمەرگە يۈردىلەر. ئاندا ئەجەم لەشكەرى بىسيار ئەردى. تەمامى قەبىلەلەردىن قاچغان ئەرەبلەر ھەم بىسيار ئەردى. سەردارى ئۇقۇبە ئەردى.

بەس، ھەزرەتى خالىد ياۋۇق يەتتىلەر ئەرسە، ئۇقبە ئەيدى: «ئەرەبلەر جەڭنى ئەرەب ياخشى بىلۇر. خالىدنى بىزگە قويغىل. ئەگەر شىرزاد ھەم

ئەرەبلەرنى تەقابۇل قىلسە شىكەست تاپماس ئەردى.» مىھران ئەيدى: «ئەگەر راست ئەيتۇرسەن، ئالدىغە چىققىل.» بەس، ئەرەبلەر بىر مەنزىل ئالدىلەرىغە چىقتى؛ مىھران ئەينۇل سەمەر ئالدىدا تۇردى. ئەرەبلەر سەف راست قىلدىلەر. ئۇقۇبە نەھايەتى پەست ئادەم ئەردى. ھەزرەتى خالىد كېلىپ، ئاتلەرىنىڭ ئالدىغە ئالىپ ياندىلەر. لەشكەرگە بۇيرۇدىلەر، تاكى يەكبارە ھەملە قىلدىلەر. بىر ھەملەدە چەندان مىلىڭ دۇشمەننى زىرۇزەبەر قىلدىلەر. قالغان ئەرەبلەر قاچىپ مىھرانغە كەلدى. مۇسۇلمانلار قوغلاپ شەمشەر ئۇرار ئەردىلەر. بەس، مىھران ھەم ئەرەبلەر بىرلە قاچىپ شەھەرگە بەركىندى. ھەزرەتى خالىد كېلىپ مۇھاسىرە قىلدىلەرئەرسە، تۆرتىنچى كۈنى ئامان تىلەدى. ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ھەممەسى ئالدىمغە قول باغلاپ چىقسۇن!» بەس، ناچار قول باغلاپ چىقتىلەر ئەرسە ھەممەنى ئەسىر قىلدىلەر. ئاندىن شەھەرنى تەسەررۇف قىلدىلەرئەرسە، ئەسىرلەرنىڭ باشلارىنى كەستىلەر.

ۋاقىئەئى
فەتھ دۇمەتۇل جەندەل

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ھەزرەتى خالىد ئەيازبىننى ئەنەمتى شەھەرى دومەتۇل جەندەلگە ئىبەرىپ ئەردىلەر. ئول ئىراق ۋە بەھرەيىننىڭ ئاراسىدا بىر مەھكەم قورغان ئەردى. ئىككى ھاكىمى بار ئەردى: بىرى ئوكەيد بىننى ئابدۇللاھ، يەنە بىرى جەۋدى بىننى رەبىئە ئەردى. ھەزرەتى خالىد بۇ شەھەرلەرنى فەتھ قىلغۇچە ئەياز ئول قورغاننى مۇھاسىرە قىلىپ ئەردىلەر. ھەركىم بۇ شەھەرلەردىن قاچىپ ئاندا بارۇر ئەردى.

بەس، ھەزرەتى خالىد خەبەر ئالدىلەركىم، ئەياز دەرماندە بولۇپدۇر. بەس، ئەۋنەم ئەسلەما ئاتلىغ بىر ئادەمنى ئەينۇل سەمەرگە ھاكىم قىلىپ، دۇمەتۇل جەندەلگە يۈزلەندىلەر. ئول كافىرلار ھەزرەتى خالىدنىڭ خەبەرلەرىنى ئالىپ، ھەرقايسى ئۆز قەبىلەسىغە كىشى ئىبەرىپ، ئانچە لەشكەر يىغدىكىم، قورغاننىڭ ئىچى - تاشى لەشكەرگە تولدى. ئوكەيد بىننى

ئابدۇللاھ ئەيدى: «بىلۇرسىزلەركىم خالىد زەفەرلىكدۇر. ئەۋلا ئولكىم، سۇلھ قىلغايسىزلەر.» جەۋدى ئاچچىغلاپ، بىرمۇنچە لەشكەر بىرلە شام تەرەفىگە يۈزلەندى ئەرسە، ھەزرەتى خالىد لەشكەر ئىبەرىپ تۇتۇپ كەلدىلەر. جەۋدى ئەيدى: «يا ئەمىر، مەن سىنىڭ قاشىڭغە كېلۇر ئەردىم.» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەركىم: «مۇندىن ئىلگەرى نە ئۇچۇن كەلمەدىڭ» دەپ ئۆلۇمگە بۇيرۇدىلەر. بەس، جەۋدىنى لەشكەرى بىرلە ئۆلتۇردىلەر. ئاندىن لەشكەرنى ئىككى بۆلۇپ، نىسفىنى ئەياز بىرلە قورغاننىڭ ئارقەسىغە بۇيرۇدىلەر ۋە نىسفى بىرلە ئۆزلەرى دەرۋازەگە تۇردىلەر ئەرسە، ئوكەيد لەشكەر ئالىپ چىقتى ئەرسە، جەڭ قىلىپ ئوكەيدنى ئەسىر قىلدىلەر؛ لەشكەرى قاچىپ قورغانغە كىردى. ھەزرەتى خالىد ھەم قورغانغە كىردىلەر؛ ئەياز لەشكەرى بىرلە تاشقارى قالدى؛ تا ئاخشامغە قورغاندا جەڭ قىلدىلەر. ئەرتەسى شەھەرنى ئالىپ، تەمامى ئەرەكتەلەرنى ئۆلتۇردىلەر، بالا - بارقەسىنى ئەسىر ىلدىلەر. غەنىمەتنى تەقسىم قىلىپ، خۇمسىنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ئۆزلەرى ئاندا تۇرۇپ، ئەقراﺋ بىننى جارىسنى خەبەرگە ئىبەردىلەر. زەبىرقان بىننى سابىتنى ئانبارغە ھاكىم قىلىپ ئەردىلەر، نامە ئىبەردىكىم ئەجەملەر سىۋادىنىڭ ئۈچ قورغانغە يىغىلىپدۇرلەر؛ ئىككى سەردارلەرى باردۇر: بىرى زەرمىھرە، يەنە بىرى روزبە. قورقارمەنكىم ئانبارغە يۈزلەنگەيلەر.» بەس، ھەزرەتى خالىد قەئقائنى بىرمۇنچە لەشكەرى بىرلە ھىيرەدىن كەلتۇرۇپ، ئورنىغە ئەيازنى ئىبەردىلەر. ئۆزلەرى ئانبارغە يۈردىلەر. قەئقائنى ھەسىرە قورغانىغە بۇيرۇدىلەر. ئول ئۈچ قورغاننىڭ مەھكەمرەكى ئەردى. ئاندا روزبە سەردار ئەردىكىم، ئانى زەرمىھرە قويغان ئەردى. بەس، قەئقائ ھەسىرەگە يەتتى ئەرسە، روزبە زەرمىھرەگە نامە ئىبەردىكىم: «لەشكەر ماڭا كەلدى.» بەس، زەرمىھرە مەھۋىدان ئاتلىغ بىر ئادەمنى لەشكەرىگە ئەمىر قىلىپ، ئۆزى روزبەگە كەلدى. قەئقائ بىرلە جەڭ قىلدىلەر ئەرسە، مۇسۇلمانلار زەفەر تاپتىلەر. زەرمىھرە، روزبە ئۆلدى. لەشكەرى جايىسىغە باردى، ئول ئۈچ قورغاننىڭ بىرى ئەردى. يەنە بىرى مەسىھ ئەردى. بەس، زەرمىھرە ۋە روزبەنىڭ ئۆلگەنى مەھۋىدانغە يەتتى ئەرسە، مەسىھ قورغانىغە باردى. ھەزرەتى خالىد خەبەر ئالىپ، مەسىھغە باردىلەر. سەھەر ۋەقتىدە يەتتىلەر، كافىرلار بىخەبەر ئۇيقۇلار ئەردى. قورغانغە كىرىپ شەمشەر ئۇرا باشلادىلەر، ئانچە

ئۆلتۈردىلەر، قان ئارىق بولدى ۋە ئاندا بەنى بەمۇددىن ئىككى ئادەم بارئەردى: بىرى جەرىد بىننى ئابدۇللاھ، يەنە بىرى ئابدۇلئەزى بىننى لەبەيد. بۇ ئىككىسى ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاشلەرىغە بارىپ ئىمان كەلتۈرۈپ، نامە ئالىپ ئەردىكىم: «ھەريەردە بولساڭلار ساڭا مۇسۇلمانلار دەخل قىلماسۇنلەر.» بەس، بۇ ئىككىسى نامەلەرىنى كۆرسەتتىلەر ئەرسە، قاراڭغۇ ئەردى، ھىچكىم ئوقۇيالمادى؛ ئەمما مۇسۇلمانلار بۇ مۆئمىندىن ئۆتەر ئەردىلەر. ئاخىر ھەزرەتى خالىدغە ئەيدىلەر: ئىككى ئادەم بۇ تەرىقەدەدۇر. ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ئۆلتۈرۈڭلار! ئەگەر مۇسۇلمان بولسا كافىرنىڭ ئاراسىدا بولماس ئەردى.» بەس، ھەر ئىككىسىنى ئۆلتۈردىلەر. ئەدى بىننى ھاتەم ئەيتۇر: ئول كېچە مەن ھەزرەتى خالىدغە ھەمراھ ئەردىم. بەس، بىر باغ بىرلە ئۆتتۇك. بىرئادەم چىراغياندۇرۇپ، ئالدىدا بىر كاسەدە شەراب قويۇپ، نەجەند ـ نالەلەر نەغمە قىلىپ ئولتۇرۇپدۇر؛ خەلق ئانىڭدىن باخەبەر ئەمەس، خەلقدىن ئول ئاگاھ ئەمەس. بەس، ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «كىرىپ ئول مەلئۇننى ئەفرادى بىرلە ئۆلتۈرۈپ، شەرابىنى تۆكۈپ چىقغىل.» بەس، ئاتىمدىن تۈشۈپ كىرىپ، ئۆلتۈرۈپ چىقتىم. ئول كېچە مەسىھدە ھىچ ئادەم قالمادى، ئۆلتۈردىلەر. مەھۋىدان ئاندا ئۆلدى. ئەرەبلەر سەردارى ھۇزەيل ئەردى، قاچىپ، ئىككى كۈنلۈك يىراق ئىككى شەھەر بار ئەردى، ئاندا باردى. ئول شەھەرلەرنىڭ بىرىنى شەنىي، يەنە بىرىنى زەمىيل دەرئەردىلەر؛ بىسيار ئەرەب، ئەجەملەر بارئەردى. شەنىيدە بەنى سەئلەبدىن رەبىئە ئاتلىغ بىرئادەم سەردار ئەردى، زەمىيلگە ئىتاب بىننى ئەسەد مىھتەر ئەردى. بەس، ھەزرەتى خالىد شەنىيغە باردىلەر، كېچە يانىپ قورغاننى ئالىپ، خەلقنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن زەمىيلغە كەلدىلەر، ئاندا ھەم تىرىگ ئادەم قويماي ئۆلتۈردىلەر. ھۇزەيلنى ئاندا تاپىپ ئۆلتۈردىلەر. ئاندىن يەنە ئول قورغاننىڭ ئارقەسىدە رەزاب ئاتلىغ بىر شەھەر بار ئەردى؛ ھەزرەتى خالىد ئەينۇل سەمەردە ئۆلتۈرگەن ئوقبەنىڭ ھىلال ئاتلىغ بىر ئوغلى ئاندا ئەردى، بىنەھايەت دىلاۋەر ۋە مۇبارىز ئەردى؛ بىرجەمئ ئەرەبلەر ئاڭا يىغىلىپ ئەردى. بەس، ھەزرەتى خالىد ھىلالنى خەبەر ئالىپ ئاندا باردىلەرئەرسە، ھىلال قاچىپ رومغە كەتتى. ھەزرەتى خالىدنىڭ لەشكەرىگە ئاندا ئوت ـ سۇ يوق ئەردى. روم تەرەفىدە نەۋا خىرە دىگەن كەنتكە باردىلەر، بىسيار يايلاغ ۋە

سىيراب ئەردى. ئاندا تۇشۇپ، غەنىمەتنى تەقسىم قىلىپ، خۇمىسنى ئالىپ، بولغان غەزاتلەر ۋە فەتھلەرىنى نامە قىلىپ، نوئمان بىننى ئەۋف شەيەبان، سەباھ بىننى ئابدۇللاھدىن مەدىنەگە ئىبەردىلەر. مۇسۇلمانلارغە بىسيار شادلىق بولدى. مەسىھدە ئۆلگەن ئابدۇلئەزىننىڭ ئوغلى، ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئالدىلەرىدە، ئاتاسىنىڭ خۇنىنى دەئۋا قىلدى ۋە ئەيدى: «ئاتام سىنىڭ قولۇڭدا مۇسۇلمان بولۇپ، ئىسلامغە سەندىن نامە ئالىپ ئەردى. ئانى ئۆلتۇردىلەر.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «خالىد ئىلگەرى مالىك بىننى نوۋەيرەنى ئۆلتۇرۇپ ئەردى، بۇ مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۇرۇپدۇر!» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئەگەر مۇسۇلمان بولسا كافىرلارنىڭ ئاراسىدا بولماغاي ئەردى. گۇناھ ئۆزىدەدۇر!» ئابدۇلئەزىننىڭ خۇن بەھاسىنى بەيتۇل مالدىن بەردىلەر.

بەس، ھەزرەتى خالىد لەشكەر بىرلە نەۋاخىرەدە ئەردىلەر. ماھى رەمازان كەلدى. ئاندا روزە تۇتارلەر. ئول دەرىيايى فرات لەبىدە خۇش ھەۋا ئەردى. ئاندا تۇردىلەر. قاچانكىم ھىلال قاچىپ رومغە باردى، رومىيلەرغە ئەيدى: «خالىد ئىراق زەمىنىنى فەتھ قىلىپ، رومغە قەسد قىلىپدۇر. ماڭا يارى بەرسەڭلار، ئەرەب، ئەجەم خەلقىنى يىغىپ، ھىلاك قىلسام.» رومىيلەر قەبۇل قىلدىلەر. پادشاھى روم قۇستانتىنىەدىن يۈز مىڭ لەشكەر بۇيرۇدى. ھىلال ئىراق ۋە سىۋادغە كىشى ئىبەردى، تاكى ھەرىيەردە قاچغان كافىرلار ئاڭا يىغىلدىلەر ئەرسە، ئوتتۇزمىڭغە يەتتى.

ھەزرەتى خالىد سەبر قىلدىلەر، تاكى ماھى رەمازان چىقتى ئەرسە، يۈزسەكسەن مىڭ لەشكەر كېلىپ، دەرىيايى فرات لەبىگە تۇشتىلەر. ھەزرەتى خالىدغە كىشى ئىبەردىكىم: دەرىيادىن بىز ئۆتەرمىزمۇ يا سەنمۇ؟ ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەركىم: «مىنى ئىزدەپ كەلگەن بولساڭ سەندىن ئۆتمەك لازىم.» بەس، ئول كۈن كافىرلاردىن بەئزەسى ئۆتتى. ئەرتەسى، ھەزرەتى خالىد لەشكەر تەرتىب بەردىلەر. كافىرلار ھەم لەشكەر راست قىلدى. ھەۋا قىزىپ ئەردى. ھەزرەت خالىد ئەيدىلەر: «تاكى سەبر قىلۇرمىزكىم، ئەمدى بۇ جەڭگە تۇرغايمىز!» بەس، يەكبارە ھەملە قىلدىلەر ئەرسە، كافىرلار قاچا باشلادىلەر. مۇسۇلمانلار قوغلاپ شەمشەر ئۇرا باشلادىلەر. قاچغانلار دەرىيادا غەرق بولدىلەر. تا يۈز مىڭغە ياۋۇق كافىرلار روم ۋە ئەجەمدىن ھىلاك

بولدىلەر. ھىلال قاچتى ئەرسە، تاپمادىلەر. ئانچە غەنىمەت ئالدىلەركىم، ھىسابغە راست كەلمەس ئەردى. بەس، غەنىمەتنى تەقسىم قىلىپ، خۇمىسنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ئۆزلەرى لەشكەر بىرلە ئاندا تۇردىلەر. تا ماھى شەۋۋال تەمام بولدى، كافىرلاردىن ھىچ خەبەر كەلمەدى. بىلدىلەركىم، كافىرلار تەفرىقە بولۇپدۇر. ئىراق، سىۋاد ئەھلە كافىرلاردىنكىم پاك بولۇپدۇر.

بەس، ھەج تەۋاف قىلماقنى ئارزۇ قىلدىلەر، ئەندىشە قىلدىلەركىم ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىــــجازە بەرمەس. بەس، لەشكەرنى سىۋاد ۋە ئۇبۇلەگە ئىبەردىلەر. ئەيدىلەر: «مەن ئارقەدىن ھىيرەگە بارۇرمەن.» بەس، زۇلقەئدەدىن يىگىرمە بەش ئۆتتى ئەرسە، بىر يولچى ئالىپ، خالى يول بىرلە مەككەگە يۈردىلەر. مەككەنىڭ ئاراسى ئون ئىككى كۈنلۈك ئەردى. بەس، زۇلھەججەدىن يەتتە كۈن ئۆتۈپ ئەردى، زاتەل ئەرقغە كەلدىلەر. ئاندا ئىھرام باغلاپ، مەككەگە كىردىلەر. ھەج ئەدا قىلىپ ياندىلەر، ھىچ كىشى بىــــلمەدى. زۇلھەججەدىن بەش قالغاندا چىرىككە كەلدىلەر، ھەمە سىپەھسالارغە نامە ئىبەردىلەر.

بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى خالىدنىڭ ھەجلەرىدىن خەبەر ئالدىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر ئەيدىلەر: «لەشكەرنى زايىئ قىلىپدۇر.» ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ساڭا ھەم ھەق تەئالا ھەج ۋە غەزاتنىڭ سەۋابىنى دەرىغ تۇتماس. لەشكەرنى ھەق تەئالا ساقلايدۇر. مۇندىن كېيىن خالىدغە دەلىر بولماغىل.»

بەس، ھەزرەتى خالىد ھىيرەدە ئارام ئالدىلەر. فىكر قىلدىلەركىم مەدائىنغە بارغايلەر. ئەجەم پادىشاھىنى يوق قىلغايلەر.

ھەزرەتى خالىدنىڭ شامغە بارغانلەرىنىڭ زىكرى

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ھىجرەتدىن ئون ئۈچۈنچى يىلى ئەردى. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خۇتبە ئوقۇدىلەر، خەلقنى شام غەزاتىغە بۇيرۇدىلەر. شام رومىيلەرنىڭ قولىدا ئەردى. بەس، ئۈچ ئەمىر بىرلە گۇرۇھ لەشكەرنى شامغە ئىبەردىلەر. ئول ئەمىرلەردىن بىرلەرى خالىد بىننى سەئىد بىننى ئاس، ئىككىنچى ئەبۇ ئۇبەيدە جەرراھ، ئۈچۈنچى سۇرھەبىل بىننى ھەسەنە. بۇ ئۈچ ئەمىر يەتتە مىڭ لەشكەر بىرلە شامغە يۈردىلەر.

ھەزرەتی ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتی خالىدنی ستايەشلەر قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەركىم: «ئانىڭ دىلاۋەرلىكىگە ھەمتا يوقدۇر. ئانىڭ قورقۇنجی تەمامی خەلقنىڭ كۆڭلىگە تۈشۈپدۇر. شامغە ئانی بۇيرۇغاي ئەردىلەر.»

بەس، ھەزرەتی ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خالىــدغە نامە ئىبەردىلەركىم، بىسيار ستايەشلەر قىــلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا ئانچەكی جىھاد ۋە ھەج ساڭا روزی بولۇر ۋە ئاڭا شۈكر قىلىپدۇر، ياخشی ئەمەلی دىنىڭنی مۇبارەك قىلغاي ۋە ئىسلام سىنىڭ قولۇڭدا ئاشكارا بولدی. بىلۇرسەنكىم، تەمامی شام كافىردۇر. ئاڭا لەشكەر ئىبەرىپدۇرمەن. لېكىن تەدبىر ئولكىم، دىنی ھەزرەتی مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمنىڭ نۇسرەتی سەن بارغايسەن. ئىراقدا خاھلاغان لەشكەرنی قويغايسەن. شامغە بارغانلارنــی ساڭا فەرمانبەردار قىــلــپدۇرمەن. ۋە يەنە مەدىنەدىــن بىـــــسيار لەشكەر ئىبەرۇرمەن.»

بەس، ھەزرەتی خالىد نامەنی ئوقۇپ، بىرمۇنچە لەشكەر ئىـــراقدا قويدىلەر. مۇسەننی بىننی ھارسەنی ھاكىم قىــــلدىلەر. ئاندىن شامغە يۈردىلەر. ھەزرەتی ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەدىنەدىن يەزىد بىننی ئەبۇ سەفيانىنی بىسيار لەشكەر بىرلە ئىبەردىلەر. ۋە يەنە ئۆمەر بىننی ئاس نامدار ئەردی، ئاڭا نامە ئىبەردىلەركىم: «خالىدغە بارغىل.» بۇ تەرىقە، ھەريەردەكی لەشكەر بار ئەردی، ھەزرەتی خالىدغە بۇيرۇدىلەر.

قىسسەئی
فەتــھ يەرمۇك

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ئول لەشكەركـــم شامغە باردىلەر، ھەرقايســـی ئەمىرلەرنی بىر شەھەرگە تەئىن قىلىپ ئىبەردىلەر. ئەبۇ ئۇبەيدەنی رەخسغە، يەزىدنی ۋە سۇرھەيلنی دەمەشقغە، ئۆمەر بىننی ئاسنی فىلەستىنغە. بەس، ھەرقايسىلەرنی ئول شەھەرلەرگە بۇيرۇدىلەر ئەرسە، پادشاھی روم ئاگاھ بولۇپ، ئەللىك مىڭ لەشكەر ئىبەردی، تاكی مۇسۇلمانلار ئالدىغە بارغاي. بەس، بۇ ئەللىك مىڭ لەشكەر مۇسۇلمانلارغە يۈزلەندی. ھەزرەتی خالىد توققۇز مىڭ لەشكەر بىرلە شامغە كەلدىلەر. ھەزرەتی ئەبۇ بەكرســـددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەركۈنی لەشكەر ئىبەرىپ تۇردىلەر، تا ئوتتۇز ئالتە مىڭغە يەتتی.

بەس، پادىشاھى روم ھەزرەتى خالىدنىڭ خەبەرلەرىنى ئالىپ، ئول ئەللىك مىڭ لەشكەرگە نامە ئىبەردىكىم: «تا مەن بارماغۇنچە رومنىڭ ھەددىدىن چىقماغايسىزلەر.» بەس، ھىرەقۇل ئىككى يۈز مىڭ لەشكەر بىرلە ھەزرەتى خالىدغە يۈزلەندى. ھەزرەتى خالىد شام ۋە رومنىڭ ئاراسىدا يەرمۈك دىگەن يەردە ئەردىلەر. خەبەر كەلدىكىم، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاتتىغ كىسەلدۇرلەر. مۇسۇلمانلار بۇ خەبەردىن غەمكىن ۋە پەرىشان ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى خالىد تەمامى لەشكەرنى يىغدىلەر، خۇتبە ئوقۇدىلەر، ئەيدىلەر: «بۇ ئانداغ كۈندۇركى، مۇسۇلمانلارغە مۇنداغ كۈن كەلمەگەيكىم، چەندان كافىرلارنىڭ پادىشاھى يۈزلەنىپدۇرلەر. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ كىبىسەللەرىدىن مەلۇل ۋە غەمكىن بولماغايسىزلەر! خۇداي تەئالانىڭ رىزاسىغە ۋە دىنىنىڭ كۈشىشىغە جەڭ قىلغايسىزلەر!» ۋە يەنە ياخشى ۋەئدەلەر قىلدىلەر.

بەس، خەبەر كەلدىكىم، روم لەشكەرى يەرمۈككە يۈزلەنىپدۇر. بەس، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى خالىدغە لەشكەر تەرتىب بەردىلەر. ئۆمەر بىننى ئاسنى ئون مىڭ كىشى بىرلە مەيمەنەگە قويدىلەر. يەزىد بىننى ئەبۇ سەفيانىنى مەيسەرەگە قويدىلەر. ئۆزلەرى لەشكەر ئوتراسىدا يۈردىلەر. ئەلەمنى ئابدۇللاھ بىننى خالىد كۆتەردىلەر. ئوتتۇز ئالتە مىڭ لەشكەرنى ئوتتۇز ئالتە مىڭ گۇرۇھ قىلدىلەر، ھەرقايسىغە بىر سەردار تەئىن قىلدىلەر. لەشكەرى روم ئىككى يۈز ئەللىك مىڭ ئەردى. سەف راست قىلدىلەر. ھەزرەتى خالىد ئۇلۇغ سەھابەلەرنى «سۆرەئى ئەنفال»نى ئوقۇغالى قويدىلەر. مۇنادى قىلدىلەركىم: «رەسۇلى ئەكرەم سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋە سەللەم سەھابەلەرىكىم مۇھاجىر - ئەنسارىدىندۇرلەر لەشكەردىن ئايرىلسۇنلەر!» بەس، ئول سەھابەلەرنى سەفنىڭ ئاللىدا تۇرغۇزۇپ، ئەيدىلەر: «پەرۋەردەگارا! بۇ ئول خەلقدۇرلەركىم، ھەبىبىڭغە بۇلار بىرلە نۇسرەت بەردىڭ، بۇلار بىرلە دىنىغە ئىززەت بەردىڭ!» بەس، ئۇلۇغ سەھابەلەردىن يۈز كىشىنى ئايرىپ ئەردىلەر. «سىزلەردىن جەڭ ئۆمىد قىلماسمىز. سىزلەر دۇئا ۋە مۇناجاتغە مەشغۇل بولغايسىزلەر!» بەس، بۇلار دۇئا ۋە مۇناجاتغە، بەئزەلەرى تىلاۋەتى قۇرئانغە مەشغۇل بولدىلەر.

بەس، ئاتەشى جەڭ ئۆرلەدى ئەرسە، مەدىنەدىن ئەلچى كەلدىكىم،

ھەزرىتى ئەبۇ بەكر سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋەفاتلىرى ۋە ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خىلافەتلىرى، ئەبۇ ئۇبەيدە جەرراھ سىپەھسالارلىقلىرى خەبىرىنى كەلتۈردىلەر. ھەزرىتى خالىد بىلدىلەركىم، ئەگەر بۇ خەبەر لەشكەرگە يەتسە شىكەست بولغاي. ھەركىم خەبەر سوردى ئەرسە، ھەزرىتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سەھەتلىك خەبىرىنى كەلتۈرۈپدۇرلەر دېدىلەر؛ سىزلەرگە ئون مىڭ لەشكەر ئىبەردىلەر، مەن ئىلگەرى كەلدىم دېدىلەر. مۇسۇلمانلار شاد بولدىلەر. ئەلچىنى ئارقەلىرىدە ئالىپ يۈردىلەر ۋە ئەيتتىلەر: «خىلافەتكە كىم مۇقەررەر بولدى؟» ئاھىستە ئەيدى: «ھەزرىتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ.» ئەيدىلەر: «مەن مەئزۇلدۇرمەن.» ئەلچى ئەيدى: «ئانداغدۇر.» خالىد ئەيدىلەر: «ياخشى ئىش قىلدىڭكىم، خەلقنى ئاگاھ قىلمادىڭ.» بەس، ئاتدىن تۈشتىلەر، سەرى سەجدە قويۇپ ئەيدىلەر: «خۇدايا! سەن دەنا ۋە بىناسەنكىم، بۇ جەڭ - جىھادلارنى دۇنيانىڭ ئىززەتى ۋە نام - ئاۋازەسى ئۈچۈن قىلمادىم. دىنىنىڭ ئىززەتى ۋە نۇسرەتى، سېنىڭ رىزا ۋە خۇشنۇدلۇقۇڭ ئۈچۈن قىلدىم. بەس، ماڭا نۇسرەت بەرگىل!» دەپ قويۇپ، ئاتقا مىندىلەر. ئون كىشى بىرلە ئۆزلەرى ھەملە قىلدىلەر، رومىيلەرنى قوغلاپ، تا ھېرەقۇلنىڭ تەختىنىڭ ئالدىغە يەتكۈردىلەر. ھېرە قۇلنىڭ خارىجە ئاتلىغ بىر سىپەھسالارى بار ئەردى، بۇ ۋاقىئەنى كۆرۈپ، ئاتىغە مىندى، يەنە سەفنى راست قىلىپ، سەفنىڭ ئالدىغە ئۆتتى، ئەيتتىكىم: «خالىد قايسىدۇر؟» بەس، ھەزرىتى خالىد ئاتلەرىنى ئويناتىپ ئالدىغە كەلدىلەر ئەرسە، خارىجە ئەيدى: «ئەيغىلىكىم دىنىڭ قايسىدۇر؟» بۇ - خارىجە بۇرۇنقى كىتابلارنى تولا ئوقۇغان ئەردى. ھەزرىتى خالىد ئىمان ئىسلام ۋە دىنى شەرىئەتنى تەمام بەيان قىلدىلەر. خارىجە ھەزرىتى خالىدنىڭ قاشلەرىغە كەلدى ۋە ئىمان ئەيتىپ مۇسۇلمان بولدى ئەرسە، رومنىڭ لەشكەرىگە بىسيار شىكەست بولدى. ئاندىن تەمامى لەشكەر يەنە ھەملە قىلدىلەر، رومىيلەر قاچا باشلادىلەر؛ مۇسۇلمانلار قوغلاپ ئۆلتۈردىلەر. ئەرتەدىن ئاخشامغە يۈز يىگىرمە مىڭ كافىر دەۋزەخقە كەتتى. مۇسۇلمانلاردىن ئۈچ مىڭ كىشى شەھىد بولدىلەر. ئەبۇ سەفيان بۇ غەزاتدا بار ئەردى، كۆزىگە ئوق تېگىپ، نابىنا بولدى. بەس، ھەزرىتى خالىد كېلىپ، رومىيلەرنىڭ لەشكەرگاھىغە تۈشتىلەر. غەنىمەتنى جەمئ قىلدىلەركىم، دىباي رومدىن

ملىك خىيمە ۋە سەراپەردە جەمئ بولدى. بەس، تەقسىم قىلىنۇر بولدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى خىلىد خۇتبە ئوقۇدىلەر، ھەمدۇر سەنادىن كېيىن ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى رەھمەتىگە ۋاسىل قىلىپدۇر. ئۇلەر ماڭا تەمامى خەلايىقدىن دوستراق ئەردىلەر. ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مىنى ھەمە خەلقدىن دۇشمەنرەك تۇتار ئەردىلەر. خىلافەت ئۇلەرغە بەرقەرار بولۇپدۇر. يا، ئەبۇ ئۇبەيدە! تەمامى خەلققە فەرمان سۇرگىل.» بەس، خەلايىق ھەزرەتى خالىدغە دۇئا قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەگەر بۇ خەبەرنى فاش قىلساڭ مۇسۇلمانلارغە شىكەست بولۇر ئەردى، دۇشمەنلەر ئەركلەنۇر ئەردى.» ئاندىن، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋەفاتلەرىغە نالە - زارىلەر قىلىپ، ئەزا تۇتتىلەر. قاسىد ھەزرەتى ئۇمەرنىڭ نامەلەرىنى ئەبۇ ئۇبەيدكە بەردىلەر. نامەدە بۇ ئەردىكىم: «ھەق تەئالا ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى بىھىشتكە ئىلتتى، ئۇلەر مۇسۇلمانلارنىڭ ئىشلەرىنى ماڭا تاپشۇردىلەر. ماڭا شام لەشكەرىنىڭ غەمى ھەمەدىن زىيادەدۇر. ھەزرەتى خالىد رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئانداغ كىشىدۇرلەركىم، مالىك بىننى نوۋەيرەنى ئۆلتۇردى، كېلىپ يالغان گۇۋاھلىق بەردى. بۇ ئىككى گۇناھ ئىش بىرلە كافىر بولدى؛ مۇنداغ كىشىنى مۇسۇلمان ئىشغە قويۇپ، راست كەلمەس. ئەگەر ئۆزىنىڭ گۇناھىغە ئىقرار قىلسە، مالىكنى ئۆلتۇردۇم دىسە، مۇسۇلمان بولۇر؛ ۋەگەرنە ئەمىرلىكدىن ئەزل قىلماقدۇر. ئەگەر راستغە كەلمەسە ئەبۇ ئۇبەيدەنى ئەمىر قىلدىمكى، خۇمىس غەنىمەت ھىسابىنى خالىددىن ئالغىل، ۋە يەنە ھەرمال - ئەمۋالى بولسە، نىسفىنى ئالىپ بەيتۇل مالغە سالغىل!» بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە نامەنى ئوقۇدى ئەرسە، تەمامى لەشكەر غەمكىن بولدىلەر. ئەيدىلەر: «خالىدنىڭ لايىقى بۇ ئەرمەس ئەردى. چەندان جەھد - ئىستىقامەت ۋە مۇشەققەت كۆردى!» بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە ئەيدىلەر: «يا خلىد، نە مەسلەھەت كۆرەرسەن؟» ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «بۇ كېچە مۇھلەت بەرگىل، تا كېڭەش قىلغايمەن.» بەس، مۇھلەت بەردىلەر. ھەزرەتى خالىدنىڭ بىر ھەمشىرەلەرى بارئەردىكىم فاتىمە ئاتلىغ، ئاقىلە ۋە تەدبىرلىك. ھەزرەتى خالىد بىرلە ھەمراھ ئەردىلەر. ئۇلەر بىرلە مەسلەھەت قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «ئۆزۈمنى يالغانغە نىسبەت قىلىپ، ئەمىرلىكنى ئالايمۇ يا نىسفى ئەمۋالنى

بېرەيمۇ؟» فاتىمە ئەيدىلەر: «ئەي بىرادەر! ھەزرەتى ئۆمەر ساڭا دۈشمەندۈرلەر، سېنى خەلق ئاراسىدا يالغانچى قىلىپ، خۇنى ناھەقغە ئىقرار قىلدۇرۇپ، ئاندىن مالىكنىڭ بىرادەرىنى دەئۋا قىلدۇرۇپ، سېنى قىساس قىلۇرلەر. مەسلەھەت ئولدۇركى، ئەمىرلىكنى ۋە نىسفى مالنى بېرىپ، جانىڭنى ئالغايسەن.» بەس، ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «راست ئەيدىڭ.» بەس، تەمامى ئەمۋاللەرى قىرىق مىڭ دىرەمگە يەتتى. نىسفىنى ئەبۇ ئۇبەيدەگە بەردىلەر. ۋەللاھۇ ئەئلەم!

مۇسەننى بىننى ھارىسە ئەجەم بىرلە جەڭ قىلغان قىسسەسى

كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، قاچانكىم ھەزرەتى خالىد مۇسەننى بىننى ھارىسەنى شامغە ئىبەردىلەر، ئەجەملەر زەئىف ئەردى ۋە ھېچكىم پادشاھلىقغە قەرار بولماس ئەردى. ئاخىر، ئەردەشىرنىڭ ئوغلى يەزدگەردنى ئىتتىفاق قىلدىلەر. ئاڭا ئەيدىلەر: «بىزگە ئەرەبلەر بىرلە جەڭ قىلماقدىن ئاھەممىراق ئىش يوقدۇركىم، مۈلكىمىزغە كىرىپ، چەندان شەھەرلەرنى ئالدى.»

بەس، يەزدگەرد ئوتتۇزمىڭ لەشكەر ۋە بىسيار پىللار بىرلە، ئەۋزار مەرد جاۋىدان ئاتلىغ بىر ئادەمدىن ئىبەردى. مۇسەننى ئاگاھ بولۇپ، لەشكەر بىرلە ئالدىغە باردىلەر. بابىل ۋە سىۋاد ئاراسىدا قاۋۇشتىلەر. قاتتىغ جەڭلەرنى قىلدىلەر. ئەجەملەر ئىسلام لەشكەرىگە پىل ئىبەردى ئەرسە، مۇسۇلمانلار قاچغالى تۇردىلەر. مۇسەننى ئەيدىلەر: «قاچماڭلار، تىيرباران قىلىڭلار!» بەس، مۇسۇلمانلار ئانداغ تىيرباران قىلدىلەركىم، پىللار قارۇغۇ بولۇپ، سۇست بولدى. ھەمە ئۆزلەشكەرگاھىغە ياندىلەر، پىللار ئارقەسىدىن قوغلاپ قاتتىغ ھەملە قىلدىلەر، قاچتىلەر؛ مۇسۇلمانلار بىنەھايەت ئۆلتۈردىلەر. قاچغان كافىرلار ئەجەمگە يەتتىلەر ئەرسە، پادشاھلەرى ئۆلگەن ئەردى. ئەجەم مەزلۇملەر قولىغە قالىپ ئەردى.

بەس، دەريايى دەجلەنىڭ ئۇيانى مۇسەننىنىڭ تەسەررۇفلەرىدە بولدى. بۇ ئەسنادا، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كىسەللەرىنىڭ

خەبەرى كەلدى ئەرسە، لەشكەرگە خەلىفە تەئىن قىلىپ، مەدىنەگە باردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەيات ئەردىلەر. ئەمما ھەزرەتى ئۇمەرنى خەلىفە قىلىپ ئەردىلەر. بەس، مۇسەننىنى كۆردىلەر ئەرسە، ياخشى سىتايەشلەر ۋە ئىلتىفاتلارنى قىلدىلەر؛ ھەزرەتى ئۇمەرغە ئەيدىلەركىم: «مەن ئۆلگەن كۈنى مۇسەننىنى ئىراقغە ياندۇرغىلكىم ئەجەملەرنىڭ كۆڭلىگە بۇلارنىڭ ھەيبەتى تۇشۇبدۇر. خالىد شامدىن يانسە، ئانى لەشكەر بىرلە ئىراقغە ياندۇرغىل.»

بەس، ئول كېچە ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋەفات بولدىلەرئەرسە، ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسەننىنى ئىراقغە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى خالىدنى مەئزۇل قىلماقغە نامە پىتىلدى.

فەسل
ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋەفاتلەرى زىكرى

كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى خەيبەرنىڭ ئۇلۇغلارىدىن بىرجوھۇد مىھمان قىلدى. ھارىسە بىننى كەلدە كىم ئەرەبدە تەبىب ئەردى، ئاندا ھازىر ئەردى. بەس، بىركاسەدە گۇرۇنج كەلتۇردى ئەرسە، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر لوقمە يېدىلەر. ھارىسە ئاغزىغە بىر لوقمە ئالىپ تاشلادى، ئەيدى: «بۇ زەھەر ئالۇدەدۇر، بىر لوقمە يېدىلەر بىر يىلغە قالماسلەر.» بەس، ئانداغ بولدىكىم، ئول لوقمەنى يىل ئەۋۋەلىدە يەپ ئەردىلەر، جۇمادىيەل ئەۋۋەلدە كىسەل بولۇپ، ئون بەش كۈن ياتىپ، جۇمادىيەل ئاخىرنىڭ يەتتەسىدە دۇشەنبە كۈنى ۋەفات بولدىلەر. ئەۋۋەل مەككەدە ئىتاب بىننى ئەسەد قەزا قىلدىلەر.

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ دەۋام ئۆمۈرلەرىدە سوداگەرچىلىك قىلۇر ئەردىلەر؛ قويلارى بىسيار ئەردى؛ ئەيالمەند ئەردىلەر. قاچانكىم خىلافەتكە ئولتۇردىلەر، تىجارەتلەرىنى قويمادىلەر. مۇسۇلمانلارنىڭ

ئىشى مەئتەل بولدى ئەرسە، خەلققە ئەيدىلەر: «نەفەقەئى ئەيال ئۈچۈن كەسب قىلماي چارە يوقدۇر؛ مۇسۇلمانلار ئىشى مەئتەل بولۇر، بەس، ماڭا بىنر مۇنشى لازىم بولۇر، بەئزە ئىشلارنى خەت بىرلە سەرەنجام قىلغايلەر. ئاڭا بەيتۇل مالدىن مۇزد بەرگەيمەن. بىرقازى لازىمدۇركىم، مۇسۇلمانلارغە دىنى شەرىئەتنى ھۆكم قىلغايلەر.» ھەرييل ئالتە مىڭ دىرەم قازى ۋە مۇنشىغە بەيتۇل مالدىن ئۇجرە تەئىن قىلدىلەرئەرسە، ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «مەن ساڭا بى مۇزد قازىلىق قىلۇرمەن.» ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «مەن بى ئەجرە مۇنشى بولۇرمەن.» بەس، بۇ تەرىقە ئىككى يىل تۆرت ئاي خەلىفە بولدىلەر. بۇ مۇددەتدە سەككىز مىڭ دىرەم ئەمۋال يىغىلىپ ئەردى. ھالا ۋەفاتلەرىدە ۋەسىييەت قىلدىلەركىم: «مېنىڭ ئەمۋالىمنى بەيتۇل مالغە قوشۇڭلار.» ئۈچ ئوغۇل، ئۈچ قىز، ئۈچ كۆجىلەرى قالىپ ئەردى، ئەمۋاللەرىدىن ھىچ نەرسە بەرمەدىلەر.

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەردىيارغە قويغان ئامىللارىدىن بەئزەسى ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم قويغان ئامىللاردىن ئەردى ۋە بەئزەنى ئۆزلەرى قويغان ئەردىلەر. شامغە ئىبەرگەن سىپەھسالارى ئەبۇ ئۇبەيدە، يەزىد بىننى ئەبۇ سەفيان، سۇرھەيل ۋە خالىد ئەردى. ئاتالەرى ئەبۇ قەھھافە مەككەدە تىرىگ ئەردىلەر، ئاتى ئوسمان ئەردى. ئالتە ئايدىن كېيىن قەزا قىلدىلەر.

ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئاتلەرى ئابدۇللاھ ئەردى. نىسبەتلەرى: ئابدۇللاھ بىننى ئوسمان بىننى ئامىر بىننى كەئەب بىننى سەئىد بىننى تەمىم بىننى مەررە. رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئۇلەرنى «ئەتىق» ئاتادىلەر، يەئنى «دەۋزەخدىن ئازاد» . ئۇلەرنىڭ بەدەنلەرى ئورۇق، پوستلەرى ئاق؛ ساقاللەرى يۇفقاراق؛ تومۇرلەرى يۈزلەرىدىن زاھىر بولۇر ئەردى. رەڭلەرى سارىغشىن، ساقاللەرى ئاق ئەردى. ئاتمىش ئۈچ ياشدا ۋەفات بولدىلەر. ۋەسىييەت قىلدىلەركىم: «مېنى ھەمخانەم ئەسما بىنتە ئەمىس غۇسل قىلسۇن، ئوغلۇم ئابدۇرەھمان سۇ قۇيسۇنكىم بۇلاردىن بۆلەك كىشى بەرەھنە كۆرمەكنى خاھلاماسمەن. ھەزرەتى رەسۇلى خۇدانىڭ يانلەرىدە دەفن قىلسۇنلەركىم، باشىم مۇبارەك ئاياغلەرىنىڭ بەرابەرىدە بولغاي.» نەمازشام ۋەقتى ئەردى، ۋەفات بولدىلەر. ئول سائەت غۇسل قىلدىلەر. شام

ۋە خۇفتەننىڭ ئاراسىدە دەفن قىلدىلەر. جىنازەلەرنى ھەزرەتى ئۆمەر، ھەزرەتى ئوسمان، ھەزرەتى تەلھە ۋە ئوغلانلىرى ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم ئەجمەئىن تەبئىيەت قىلدىلەر.

فەسلى
ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خىلافەتلىرى زىكرى

قاچانكىم، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خىلافەتكە ئولتۇردىلەر، ئۈچ كۈن خۇتبە ئوقۇدىلەر، خەلقنى غەزاتغە تەرغىب قىلدىلەر. خەلق ھەزرەتى خالىدنىڭ جەھەتلەرىدىن مەلۇل ئەردىلەر، غەزاتغە رىغبەت قىلماس ئەردى. تۆرتىنچى كۈنى خۇتبە ئوقۇدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «ئەي خەلق! ئىراقنى تەسەررۇف قىلماساڭلار تەڭلىكدىن ھىلاك بولۇرسىزلەر! چۈنكى تەمامى مەئىشەتىڭلار سودا بىرلەدۇر ۋە تەمامى غەنىمەت ھەم ھېيرەدىن كېلۇر!» بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە جەرراھ، مەسئۇد سەقەفى قەبۇل قىلدىلەر ۋە يەنە سەھابەلەردىن نەچەند كىشى ئۇلارغە مۇۋافەقەت قىلدىلەر. مۇسەننى ئەيدىلەر: «ئەجەمنىڭ ئىشى ھەمەدىن ئاساندۇركىم، ئۇلار بىزدىن ۋەھىملىغدۇر. ئۇلۇغ شەھەرلەرى بىزنىڭ تەسەررۇفىمىزدەدۇر. دۇشمەننى قورقۇتماق ئۈچۈن يەنە لەشكەر لازىم بولماسا، ئۆزۈمگە كىفايەت قىلغۇنچە لەشكەر باردۇر.» بەس، مىڭ كىشى غەزاتغە رىغبەت قىلدىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئەي مۇسەننى! مەن ئەبۇ ئۇبەيدەنى ئەمىرلەشكەر قىلدىم، سەن ھەم فەرمان تۇتغىل!» مۇسەننى ئەيدىلەر: «بىزگە سەھابەلەردىن ئەمىر قىلغىل، بىز جان فىدا قىلۇرمىز.» ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «سەھابەلەر ئىلگەرى ئۆزلەرىنى غەزاتغە ئۇرار ئەردىلەر، ئەمدى مەلامەت قىلۇرلەر، دىن ئۈچۈن غەزاتغە ئەۋۋەل ئۇلاردىن قەدەم قويمان لازىم ئەردى.»

بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە ۋە مۇسەننى ئىراقغە يۈزلەندىلەر. ھەزرەتى خالىد شامغە يۈزلەنىپ بارغاندا، ئەجەم قۇۋۋەت تاپىپ ئەردى. رۇستەم فەررۇخنى

سەردار قىلىپ، مەدايىندىن سىۋادغە بىسيار لەشكەر ئىبەردى. ھەركەنتلەرگە، ھەرشەھەرلەرگە نامە ئىبەردىلەركىم: «ئەمدى ئەرەبكە تابىئ بولماڭلار! خەلىفەسى ۋەفات بولۇپ، خالىد ئەمىرلىكدىن مەئزۇل بولۇپدۇر. ھەممە مۇرتەد بولۇڭلار!» مۇسەننىنىڭ كەلگەنلەرىدىن رۇستەم خەبەر تاپتى ئەرسە، چابانغە نامە ئىبەردىكىم: «لەشكەر جەمئ قىل، مۇسەننى بىرلە جەڭ قىل! مەن ساڭا ياۋەر بولۇرمەن!» بەس، مىڭ كىشى ئىبەردى.

بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە لەشكەر تارتىپ، نەمارۇق دىگەن يەرگە باردىلەر. جەڭ قىلىپ زەفەر تاپتىلەر. چاباننى بىر ئەرەب ئەسىر قىلدى، چاباننىڭ بىر گەۋھەرى بارئەردى، ئەئرابىغە بىرىپ، ئازاد بولدى؛ پىيادە لەشكەر ئاراسىدا يۈرۈر ئەردى، ۋە يەنە بىرئادەم تۇتۇپ، ئەبۇ ئۇبەيدەنىڭ قاشلەرىغە كەلتۈردىلەر ئەرسە، ۋاقىئەسىنى بەيان قىلدى. بەئزەلەر مۇنى ئۆلتۈرگەن ئەۋلادۇركىم، سىۋادنىڭ پادشاھى ۋە ئەجەملەرنىڭ كۆڭلى شىـــكەست تاپغۇسىدۇر. ئەبۇ ئۇبەيدە ئەيدىلەر: «بىر مۇسۇلمانغە ئىمان بەرگەن كىشىنى نىچۇك ئۆلتۈرگەيمىز!» ئەبۇ ئۇبەيدە يەنە نەچەند ئەجەمنىڭ سەردارلەرى بىرلە تەقابىل بولۇپ ھەمەسى شىكەست تاپتى. غەنىمەتلەرنىڭ خۇمسىنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ئاندىن ياندىلەر. بىرمەنزىلگە تۈشتىلەركىم، ئانى كەشكەر ئاتار ئەردىلەر. يەرلىك خەلقى ئالدىلەرىغە كەلدى، پىشكەشلەر ۋە تەئام كەلتۈردى. ئول يەرنىڭ تاخۇسى تىۋەدەك چوڭ ئەردى. تاخۇ پۇشۇرۇپ كەلدىلەر. ھەمە شۇتۇر مۇرغ گۇمان قىلىپ، يىمەدىلەر. ئەرەبلەر شۇتۇر مۇرغنى يىمەس ئەردىلەر. چۈنكى شۇتۇر مۇرغ بىرلە بەرى باردۇركىم، ئانى ئۆلتۈرسە زەرە يەتكۈرگەي. بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە ئەيدىلەر: «شۇتۇر مۇرغنـــى نىچۈكدىن كەلتۈردۇڭلار؟» ئۇلار ئەيدىلەر: «بۇ تاخۇدۇر.» ھەمە تەئەججۇب قىلدىلەر. بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە ئەيدىلەر: «بۇ تۇھفەلەرنى تەنھا نىچۈكدىن ماڭا كەلتۈردۇڭلارمۇ يا لەشكەر بىرلەمۇ؟» ئەيدىلەر: «بۇ تۇھفەلەرنى ئەمىرگە كەلتۈردۇك. ئەگەر فەرمان قىلساڭ، لەشكەرگە بەنە زىيادەت قىلۇرمىز.» ئەبۇ ئۇبەيدە ئەيدىلەر: «مەن لەشكەردىن بىرىدۇرمەن، ئۇلارنىڭ شىركەتى يوق نەرسەنى قەبۇل قىلماسمەن.!» دەپ ياندۇرۇپ بەردىلەر. بۇ ۋاقىئەنى ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئىشتىپ، خەلق ئاراسىدا تەھسىنلەر قىلىپ، ھەمدۇ سەنا ئوقۇدىلەر. يەنە بىر ۋاقىئە، قاچانكىم ئەبۇ ئۇبەيدە ئەجەم

لەشكەرىگە شىكەست بەردىلەر ئەرسە، ئىران پادىشاھى توران دوخت خۇرۇج قىلدى. بەھمەن جادۇ ئاتلىغ بىر سىپەھسالارى بارئەردىكىم دىلاۋەر، ھىلەلىكدە مەشھۇر ئەردى. ئانىڭدىن بىھىساب لەشكەر ئىبەردى. ئەبۇ ئۇبەيدە ھەم ئالدىغە باردىلەر. دەريايى فراتنىڭ لەبىدە بەھمەننىڭ تەقابىلىدا تۈشتىلەر. ئارادا دەريا بارئەردى. بەس، بەھمەن ئەلچى ئىبەردىكىم: «ئارادا دەريا باردۇر، يا سەن بىر مەنزىل كېيىن يانغىل، بىز ئۆتەلى؛ يا بىزيانالى، سەن ئۆتكىل.» ئەبۇ ئۇبەيدە ئەيدىلەر: «بىز ئۆتەرمىز.» مۇسەننى ئەيدىلەر: «مەسلەھەت ئولكىم، ئول ئۆتكەي. چۇنكى، ئەگەر ئول ئۆتسە، بىرى ھەم قۇتۇلماغاي. ئەگەر بىز شىكەست تاپساق قاچغالى يول كۇشادە بولغاي.» ئەبۇ ئۇبەيدە ئەيدىلەر: «مەن خۇداي تەئالانىڭ نۇسرەتىدىن نەۋمىد ئەمەسمەن. ئەلبەتتە دەريادىن ئۆتەرمەن، كېيىن ياناماسمەن!» ھەرچەند مەنئ قىلدىلەر، باۋەر بولمادى. ئەرتەسى دەريادىن ئۆتتىلەر. بەھمەن پىرئەردىكىم، قاشى كۆزىنى ياپار ئەردى. غاشىنى ئۆرۈپ، ماڭلايىغە تاڭىپ، ئىسلام لەشكەرىنى سەرھىساب بارىپ، ئەرتەسى سەف راست قىلدى. پىللارغە بەرگۇستۇۋان سەرباغلاپ، ئالدىغە سالدى، تاكى ئوق لەشكەرگە يەتمەگەي. بەس، ئول ھەملە بىرلە ئىسلام لەشكەرى پەرىشان بولدى، سەفنىڭ تەرتىبى بۇزۇلدى. ئەجەمنىڭ پىل - ئۇلاغى جەۋلانغە كىردى ئەرسە، ئەبۇ ئۇبەيدە پىيادە بولدى، ئەيدىلەر: «بىزنىڭ ئاتلارىمىز پىللاردىن ئۈركۈپ توختاماسلەر. ھەمە پىيادە بولۇڭلار! جەھد قىلىڭلاركىم پىللارنى يارالىغ قىلىڭلار!» بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە ئىلگەرى ئەردىلەر، بىرپىلغە زەخم ئۇرغالى باردىلەرئەرسە، پىل خەرتۇمىغە ئىلىپ، ئاياغىغە باستى. ئەلەملەر يىقىلدى ئەرسە، مۇسۇلمانلار يۈگۈردىلەر، ئەبۇ ئۇبەيدەنى شەھىد تاپتىلەر. ئەلەمنى كۆتەرىپ ياندىلەر ئەرسە، مۇسەننى ئارقەدىن ئاھىستە يۈردىلەر، تا لەشكەر دەريادىن ئۆتكەيلەر. ئابدۇللاھ دەريانىڭ كۆبرۈكىنى بۇزۇپ ئەردى، تاكى لەشكەر قاچىپ ئۆتمەگەي ۋە توختاپ تۇرۇپ جەڭ قىلغايلەر. بەس، لەشكەر قاچىپ دەرياغە كەلدىلەر، ئۆزلەرىنى دەرياغە تاشلادىلەر. بەئزى غەرق بولدىلەر. مۇسەننى ئەيدىلەر: «كۆپرۈكنى كىم بۇزدى؟» ئابدۇللاھ ئەيدى: «مەن بۇزدۇم، تاكى خەلق قاچماي جەڭ قىلغايلەر.» بەس، مۇسەننى ئاڭا ئەدەب بەردىلەر. بەس، نىدا قىلدىلەر: «ئەي خەلق! ئۆزۈڭلارنى غەرق قىلماڭلاركىم دۇشمەن توختاپ

قالىپدۇر!» بەس، كېمەلەر راست قىلىپ، دەرياغە كىرىپ كۆۋرۈكسى ياسادىلەر، تا تەمامى مۇسۇلمانلار دەريادىن سالامەت ئۆتتىلەر. ئاندىن كېمەلەرنى غەرق قىلىپ ئىبەردىلەر. ئەرتەسى لەشكەرنى سەرھىساب ئاردىلەر ئەرسە، تۆرت مىڭ كىشى ھىلاك بولۇپدۇر. بەس، ئول كېچە بىر مۇنچە خەلق مەدىنەگە قاچىپ ياندىلەر. ئەرتەسى مۇسەننى لەشكەرنى سانادىلەر ئەرسە، ئۈچ مىڭ قالىپدۇر. بەس، ئابدۇللاھ زەيدنى مەدىنەگە بۇيرۇدىلەر، تاكى چۇست بارىپ بۇ ھالنى خەبەر قىلغاي. بەس، ئابدۇللاھ مەدىنەگە يەتتى. ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنبەردە خۇتبە ئوقۇر ئەردىلەر. مۇنبەرگە چىقىپ، بۇخەبەرنى پىنھان ئەيتتىلەر: «جەڭ ئىشى گاھى غەنىمەت، گاھى ھەزىمەتدۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسەلامغە جەڭگى بەدرىدە فەتھ زەفەر بولدى؛ ئوھۇد غەزاتىدا شىكەست ۋە خەتەر ئاندىن ئەردىلەر. ئەبۇ ئۇبەيدە، خۇدا رەھىم قىلغايكىم جىھاددا جەددنى نەھايەتكە يەتكۈرۈپدۇر.» بەس، مۇنبەردىن تۈشتىلەر، بۇ فىكر ئەندىشەدە ئەردىلەر. مۇسەننى ئول دەريا لەبىدە بەرقەرار ئەردىلەر. ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جەرىرە بىننى ئابدۇللاھ نەھلىنى تۆرت مىڭ كىشى بىرلە مۇسەننىغە بۇيۇردىلەر ئەرسە، جەرىرە ئەيدىلەر: «مېنىڭ قەۋمۇم مۇسەننىنىڭ تابىئىدە بولماسلەر.» ھەزرەتى ئۇمەر ئەيدىلەر: «خۇمىسدىن تۆرتنىڭ بىرىنى تەئىن قىلدىم. مۇنىڭ بىردىن زىيادە بولغاي.» بەس، جەرىزە ئەجەمگە يۈزلەندىلەر. ھەررەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇسەننىگە نامە ئىبەردىلەركىم: «جەرىرە سەھابە كىباردىندۇر، پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمگە ئىمان كەلتۈرگەن؛ ئۇلەر مۇبارەك دۇبۇلغالەرنى كىيدۇرگەن. بەس، ئاڭا ئىكرام قىلغايسەن.» بەس، جەرىرە مۇسەننىغە قوشۇلدىلەر ئەرسە، بىنەھايەت تەئزىم ۋە ئىكرام بىجا كەلتۈردىلەر. ۋە يەنە، بەھمەن بىرلە جەڭ قىلىپ، بەھمەننى ئۆلتۈرۈپ زەفەر تاپتىلەر. ئەجەمدىن چەندان سەردارلار بىرلە جەڭ قىلدىلەر. ئاندىن، غەنىمەت تەقسىم قىلىپ، خۇمىس ئالىپ، تۆرتدىن بىرىنى بەردىلەر؛ قالغاننى مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ئاندىن كېيىن جەرىرە مۇسەننىدىن بۆلەك تۈشتىلەر ئەرسە، مۇسەننى ئەيدىلەر: «سېنى ماڭا مەدەتكە ئىبەرىپدۇرلەر، بىرىبەردە مۇۋافىق بولغاي ئەردۇك؛ ھەرھۆكمى ۋە قەزادا مەشۋەرەت قىلغاي ئەردۇك.» جەرىرە ئەيدىلەر: «مېنى جەڭگە مەدەد قىلغالى ئىبەرىب ئەردىلەر، ئول كىفايەت

بولدى. ئەمدى ماڭا ھۆكمۈڭ يۈرمەس! » مۇسەننى جەرىرەدىن شىكايەت قىلىپ نامە ئىبەردىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جەۋاب ئىبەردىلەر: «جەرىرە سەھابەكىباردۇرلەر، ساڭا تابىئ بولماسا مەقبۇل.» ئاندىن كېيىن، ئىستىخارە قىلىپ، بەشارەت بىرلە سەئد ۋەققاسنى ئەمىرلەشكەر قىلىپ ئىبەردىلەر.

ھەزرەتى سەئد ۋەققاس بارىپ، مۇسەنننى مەداييننىڭ باغداد دىگەن مەۋزىئىغە بۇيرۇدىلەركىم، بىر كەنت ئەردى؛ شەھەرى باغداد بىنا تاپماغان ئەردى. ئەجەملەر ئاندا يىغىلىپ، يەتتە كۈن سودا قىلۇر ئەردى. مۇسەننى ئىككى مىڭ ئاتلىغ ئىلغاپ ئالىپ، باغدادغە باردىلەر. دۈشمەنلەرنى ھىلاك قىلىپ، ئول بازارنى تاراج قىلىپ، بىسيار مال غەنىمەت ئالىپ، چۈست يانىپ كەلدىلەر. خۇمىسنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر.

بەس، ئەجەملەر كۆڭلىدە ۋەھم پەيدا بولدى. بۇ ھىكايە پادشاھ ۋە ئۆمەرالارغە تەنبىھدۇركىم، ھىچ ۋەقتدە دۈشمەندىن غافىل بولماغايلار. قايانكىم، بۇ خەبەر مەداينغە يەتتى ئەرسە، ئەھلى مەداين ماتەمدار بولدىلەر؛ دەرەۋ ھەسرەتدىن يىغىلىپ، رۇستەم ۋە پرۋىزغە ئەجەم سەردارلارىغە شەنائەت قىلدىلەر ۋە ئەيدىلەر: «بۇ مەھەلدە ئەجەم مۈلكى زايىئ بولدى. بىز سىزلەرگە ئىتائەت قىلىپدۇرمىز، سىزلەر مۈلكنى بىر مەزلۇمغە قويدىڭىزلار.» بەس، پەرۋىز ۋە شىرويە ئۆلارنى تەجىس قىلدىلەر ئەرسە، مەئلۇم قىلدىلەركىم، پەرۋىزنىڭ بىر ئوغلىنى شىرويەدىن قاچۇرۇپ، پارىسدا ئىنەگەگە بەرگەن ئەردى. ئاڭا كىشى ئىبەردىلەر. ئاتى يەزدگەرد ئەردى. ئانى كەلتۈرۈپ تەختغە ئولتۇرغۇزدىلەر. بىسيار شادلىق قىلدىلەر. يەزدگەرد رۇستەمنى سىپەھسالار قىلىپ، يۈزمىڭ لەشكەر بۇيرۇدى. رۇستەم لەشكەر تارتىپ بارىپ، مەداييندىن چىقىپ يۈردى. ئانبارغە كىشى ئىبەردىكىم: «بىر پادشاھى ئەزىم تاپىپ تەختغە ئولتۇرغۇزدۇق، شايەد، ئەمدى مەملەكەت نىزام تاپغاي.» بەس، بۇ خەبەرنى ئىشىتىپ، بەئزەلەر ئەجەمگە مەيل قىلدىلەر؛ بەئزەلەر قاچىپ مۇسەنننغە كەلدىلەر. بۇ خەبەر ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە كەلدى ئەرسە، ئۆزلەرى ئەزم قىلىپ، مەدىنەدىن چىقتىلەر. سەھابەلەر ئەيدىلەر: «يا ئەمىرۇل مۇئمىنىن، قايان بارۇرلەر؟!» ئەيدىلەر: «ئەجەملەر پادشاھ تاپىپدۇر، قۇۋۋەت ئالىپدۇر؛ ئەھلى سىۋادلار مۇرتەد

بولۇپدۇر. ئاندا بارۇرمەن!» سەھابەلەر ئېيدىلەر: «ئەگەر ئۈزلەرى بارسەلەر ئەرەبلەر بەزابىت بولۇر. مەسلەھەت ئۇلكىم، بىركىشىنى ئەمىر قىلىپ ئىبەرىپ، ئاڭا مەدەد بەرگەيلەر. ئۈزلەرى مۇندا تۇرغايلەر. تاكى مۇندا ھېچ خەلەل بولماغاي.»

بەس، بۇ بائىس ئەردىكىم، ئىستىخارە ۋە بەشارەت بىرلە ھەزرەتى سەئىد ۋەققاسنى ئىبەرىپ ئەردىلەر. ھەزرەتى سەئىد ۋەققاس سەھابەئى كىبارىدىن ئەردىلەر؛ تىيرەندازلىقدە مانەندلەرى يوق ئەردىلەر، ئانداغكى كۆزدە ئۆتگەن سەپىلگە سوقار ئەردىلەر، كۆزگە ئازار يەتمەس ئەردى. قاراڭغۇ كېچەدە يۈزدەكى خالنى نىشانە قىلۇر ئەردىلەر. جەڭگى ئوھۇددا، ھەزرەتى رەسۇل ئەكرەم سەل-ئەل-لەم ئۇلەرغە ئېيدىلەر: «يا سەئىدا، ئاتام - ئانام ساڭا فىدا، ئول كافىرلارنى ئاتغىل!» ئول ۋەقتدە ھەزرەتى سەئىد ۋەققاس سەھراندا ھەۋازەن زەكاتىنى يىغار ئەردىلەر. ئول مەشۇەرەت ئەسناسىدا، ھەزرەتى سەئىد ۋەققاسدىن نامە كەلدى، ھەۋازەندىن مىڭ كىشى راست قىلدىكىم، مەدىنەگە بارۇرلەر. بەس، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامە ئىبەردىلەركىم: «ئەجەمگە يۈزلەنسۇنلەر، تەمامى لەشكەرنى سىزلەرگە تاپشۇردۇم ۋە ئەمارەت مۆھرىنى سىزلەر ئاتىڭلەرغە قىلدىم.» بەس، ھەزرەتى سەئىد شىتاب - ئىزتىراب بىرلە چىقىپ يۈردىلەر. لەشكەرلەر فەۋج - فەۋج ئارقەلەرىدىن يۈردىلەر. بەس، مۇسەننى ۋە جەرىرە بىننى ئابدۇللاھغە يەتتىلەر. ئۇلار ئون مىڭ لەشكەر بىرلە ئەردىلەر. ھەممە تەئزىم قىلدىلەر. ھەزرەتى سەئىد لەشكەرنى يىگىرمە سەككىز مىڭ سەرھىساب باردىلەر.

يەزدگەرد دېۋ فىتنە ئەنگىز ھازىر ئەردى. ئەرەبدىن ئون مىڭ لەشكەر ئالىپ ئىبەردىلەر. رۇستەم ھەم لەشكەر كەلگەننى خەبەر ئالىپ، ئون مىڭ كىشى يىغدىلەر. ھەزرەتى سەئىد قاۋسىيەگە تۈشتىلەر. ھەركۈنى لەشكەرى ئىسلام سىۋادنىڭ كەنتلەرىنى چاپىپ، خەراب قىلۇر كېلۇر ئەردىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەجەم پادشاھىنى ئەۋۋەل ئىسلامغە تەكلىف قىلىڭلار دەپ ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى سەئىد ئەرەبنىڭ فۇسەھالارىدىن ئون تۆرت كىشىنى ئەلچى ئىبەردىلەر. بۇلار رۇستەمنىڭ لەشكەرىگە يەتتى ئەرسە، رۇستەم ئېيدى: «قايان بارۇرسىزلەر؟» بۇلار ئېيدىلەر: «پادشاغە ئەلچى بارۇرمىز» رۇستەم مەنئ قىلمادى. بەس، يەزدگەرد قاشىغە باردىلەر،

بۇلار دەستار كىيىپ، شەمشەر ھەمايىل قىلىپ ئەردىلەر. يەزدگەرد تەرجىمانغە يەئنى كەلىمەچىگە ئەيدى: «سورىكىم، بۇ ئىگىنلەرنى نە دەرلەر؟» بەس، تەرجىمان ئەيدى. ئەجەملەر بۇ سۆزدىن شۇم فال ئالدىلەر. يەنە ئەيدى: «سورغىلكىم نە ئىشغە كېلىپدۇرلەر؟» بۇلار ئەيدىلەر: «بىزلەر زەلالەت دەشتىدە ھەيران، گۇمراھلىق ۋادىيەسىدە سەرگەردان خەلق ئەردۇك. ئافەرىدە كارى ئالەم بىزگە رەھم قىلىپ، پەيغەمبەر ئىبەردى. راست يول تاپتۇق. ھەقنى باتىلدىن، ياخشىنى ياماندىن ئايرىپ بىلدۇك. ھەركىم بۇ دىننى قەبۇل قىلسە، ئىككى ئالەمدە سەئادەتمەندۇر. ئەگەر يۈز ئۆيرەسە شەمشەرى ئابدار بىرلە بۇ يولغە كۆندۇرۇرمىز. سىنى خۇداي ئالەمگە باشلاغالى كېلىپدۇرمىز. ئەگەر قەبۇل قىلساڭ، دۇنيا ۋە ئاخىرەت سىنىڭدۇر. ئەگەر قەبۇل قىلماساڭ جەڭ قىلۇرمىز، تا نۇسرەت كىمگە بولغاي؟!» يەزدگەرد ئەيدى: «سىزلەر سەھرادا ئۆتكەن خەلق، سىزلە ھەددىڭلەردىن ئاشىپ، بىسيار مۇلكلەرنى خەراب قىلىپسىزلەر. چۇنكى ئەجەمدە پادىشاھ يوق ئەردى. ئەمدى سىزلەرگە خەلقغە قىلغانىڭلارنى قىلۇرمەن! سىزلەر خىراج بەرمەكنى شەرافەت بىلىڭلار. بىھۇدە سۆز بىرلە ئۆزۈڭلارنى ھىلاك قىلماڭلار!» مۇغەير بىننى شەئبە ئەيدىلەر: «پادىشاھ راست ئەيتتۇركىم، بىز فەقر - نامرادلىقدا ئەيتغاندىن زىيادە ئەردۇك. خۇداي تەئالا ئەزىزنى خار قىلۇر، خارنى ئەزىز قىلۇر. ئەگەر ھەق دىنغە بويۇن سۇنساڭلار ئارامىزدا سۇلھدۇر. ئەگەر خىلاف قىلساڭلار بىز دەلىلنى راست قىلدۇق. پەرۋەردىگار ئالەم ئىرادە قىلۇر!» يەزدگەرد ئەيدى: «سىزلەردە نەھەد بولغايكىم، ماڭا سۆز ئەيتغايسىزلەر!» ھەزرەتى مۇغەيرە ئەيدىلەركىم: «نە جەۋاپ ئالىپ بارۇرمىز؟» يەزدگەرد بۇيرۇدىكىم: «بىر تاغار تۇفراق ئالىپ، بۇلارنىڭ ئۇلۇغىغە يۈددۇرۇپ ياندۇرۇڭلار. ئەگەر پادىشاھلار ئەلچىنى ئۆلتۈرگەن بولسەلەر ئەردى، مەن بۇلارنى ئۆلتۈرۈر ئەردىم.» بەس، تۇفراق كەلتۈردىلەر ئەرسە، ئاس بىننى ئۇمەر ئەيدى: «مەن بۇلارنىڭ ئۇلۇغىدۇرمەن.» دەپ تاغارنى كۆتەرىپ ئەيدىلەر: «مۇندىن پال تۇفراق ئالدىمكى، ئەجەم بىزنىڭ تەسەررۇفىمىزغە كىرگۇسىدۇر. مۇنىڭدىن ياخشى پال ئالىپدۇرمەن.»

بەس، مەدايىندىن چىقىپ يۈردىلەر. بۇلار كەلگۇچە ھەزرەتى سەئد

ۋەققاس رۇستەم بىرلە قاتتىغ جەڭ قىلدىلەر. ئەجەملەرگە شىكەست بولۇپ ئەردى. ئاخىر، قاۋسىيەنىڭ دەرۋازەسىدە لەشكەرنى جەڭگە قويۇپ، ئۆزلەرى بارگاھ ئۈزەسىدە تاماشا قىلۇر ئەردىلەر. ناگاھ بوران چىقىپ، رۇستەمنىڭ تەختىنىڭ ئۈزەسىدەكى سايىبانىنى ئالىپ تاشلادى. مۇسۇلمانلار كۆرۈپ بىلدىلەركىم غەيبدىن نۇسرەت - زەفەر شامالى بىزگە چىقتى. بەس، ئوتدەك يەكبارە ھەملە قىلدىلەر ئەرسە، ئەجەملەر قاچا باشلادىلەر. رۇستەم تەختدىن تۈشۈپ، بىر يۈكلۈك تۆۋەنىڭ سايەسىگە كىردى. مۇسۇلمانلار قوغلاپ، ئەلەم كاۋىيانى، تەختىنىڭ ئالدىدا ئەردى، ئانى ئالدىلەر. بۇ ئەسنادا، ھىلال بىننى ئەلىيە ئول تۆۋەگە كەلدىلەر. يۈكنى نەقدىنە ۋە جەۋاھىر گۇمان قىلىپ، ئارغامچىسىنى كەستىلەر. رۇستەم تۆۋەنىڭ ئاستىغە كىرىپ، جەڭنى كۆرۈپ تۇرار ئەردى؛ تۆۋەنىڭ يۈكى ئۈچاسىغە تۈشۈپ، بېلى سىندى ئەرسە، ئۆزىنى دەرياغە تاشلادى. بەس، ھىلال كۆرۈپ بىلدىلەركىم ئەمىرلەشكەردۇر. ئارقەسىدىن تۈشۈپ، تۇتۇپ سۇدىن چىقارىپ، باشىنى كېسىپ نەيزەگە ئالىپ، قىچقىردىلەركىم: «ئەي مۇسۇلمانلار! يۈرەكلىك بولۇڭلار! رۇستەمنى ئۆلتۇردۇم!» بەس، ئەجەم لەشكەرى يەكسان قاچتىلەر، مۇسۇلمانلار قوغلاپ ئۆلتۇردىلەر.

فەسل دەستان
ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ زەمانەلەرىدە شامنىڭ فەتھ قىلىنغانى

ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ زەمانەلەرىدە، لەشكەرى ئىسلام بىرىيل ئەجەمدە غەزات قىلۇر ئەردىلەر. بەس، ئەجەملەر بىرمۇنچە زەئىف بولدى ئەرسە، شامغە يۈزلەندىلەر. شام ئىچىدە شەھەرلەر رومىيلەر تەسەررۇفىدە ئەردى. بەس، ئەبۇ ئۇبەيدەگە نامە ئىبەردىلەركىم: «ئول شەھەرلەرنى ئىسلامدا خالىس قىل.» ھەزرەتى خالىد بىننى ۋەلىد ئاندا ئەردىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ ئۇبەيدە ھەزرەتى خالىدنى ۋە يەزىد بىننى ئەبۇ سەفيانىنى ئالىپ، خەمس

دىگەن يەرگە بارىپ تۇشتىلەر. لەشكەرنى ھەرتەرەپ چاپاۋۇلغا بۇيرۇدىلەر. ۋەقتى زىمىستان ئەردى، مۇسۇلمانلار ساۋۇقدا بىسيار مىھنەت تارتتىلەرئەرسە، ئەييامى بەھار ۋە ئىئتىدالى لەيلى نەھار كەلگۈچە ئەسايىش ئالدىلەر. خەمىس خەلقى بىسيار تەڭ بولدىلەر؛ سۇلھى جىزيە قەبۇل قىلۇر بولدىلەرئەرسە، يەرتەبرەدى، قورغانىنىڭ بىر تامى تەبرەدى ۋە يىقىلدى. مۇسۇلمانلار سىفىل يىقىلغاندىن بىخەبەر ئەردىلەر. دەرھال سۇلھنى قەبۇل قىلدىلەر. ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «سۇلھ قىلماڭلار!» ھەزرەتى ئەبۇ ئۇبەيدە باۋەر قىلماي، سۇلھ قەبۇل قىلىپ، خۇمسنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر.

بەس، ھىرەقل خەمىسنىڭ فەتھ بولغانىنى ئاڭلاپ، ئانتاكىيەگە كەلدى. نەچەند شەھەرلەركىم تەسەررۇفىدە ئەردى، بىرى قەيسەرىن ئەردى، ئاڭا لەشكەر قويدى. ئۆزى قۇستەنتىنىيەگە ئەزم قىلدى.

ھەزرەتى ئەبۇ ئۇبەيدە ھەزرەتى خالىدنى لەشكەر بىرلە قەيسەرىنغە ئىبەردىلەر. قەيسەرىنغە ياۋۇق بىرقورغان بار ئەردى، ھاسىرىيە ئاتلىغ، ئاڭا يەتتىلەر. ئاندا ميناس ئاتلىغ بىر پەھلىۋاننى قويۇپ ئەردى. مىينا ئۆزىگە ئىشىنىپ، قورغاندىن چىقىپ جەڭگە تۇردى. ھەزرەتى خالىد ئول جەڭدە چەندان ئىشلەر ۋە ئەلامەتلەرنى كۆرگۈزدىلەر. ميناسنى ئۆلتۈردىلەر ئەرسە، ئول خەلق سۇلھغە كەلدىلەر، ئامان تىلەدىلەر. ھەزرەتى خالىد ئەيدىلەر: «ئەگەر جەڭدىن ئىلگەرى ئامان تىلەسەڭلار ئامان بىرۇر ئەردىم. ئەمدى سىزلەر بىرلە سۇلھ يوقدۇر!» بەس، جەڭ قىلىپ، قورغاننى كۈچ بىرلە بۇزۇپ، ئەمۋالنى غەنىمەت ئالدىلەر. ھەزرەتى ئەبۇ ئۇبەيدە ھەزرەتى خالىدنى ستايەشلەر قىلىپ، مەدىنەگە نامە ئىبەردىلەرئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى خالىدنى مەئزۇل قىلغانلەرىغە پۇشمان قىلىپ ئەردىلەر. ۋە يەنە ئەبۇ ئۇبەيدە تەقى شەھىد بولغاندا، مۇسەننى تەدبىر بىرلە لەشكەرنى توختاتتىلەر ئەرسە، مۇسەننىنى مەئزۇل قىلغانلەرىغە پۇشمان بولۇپ ئەردىلەر. بەس، بۇ ئىككى قورغان فەتھ بولدى ئەرسە، ئەبۇ ئۇبەيدە مۇئاۋىيە بىننى ئەبۇ سەفيانىنى بەش مىڭ لەشكەر بىرلە قەيساغە ئىبەردىلەرئەرسە، ھىرەقل رومنىڭ راھىبانلارىدىن ئارتىيون ئاتلىغ بىر ئەمىرىنى بىسيار لەشكەر بىرلە ئىبەردى. ئارتىيون مىكر ـ ھىيلەدە ئانداغ ئەردىكىم، ئوتنى سۇغە مۇۋافىق قىلۇر ئەردى. بەس، ئەبۇ ئۇبەيدە نامە

ئەۋەتدىلەرىكەن، ھەرقەل جەڭگە ئارتىيوننى ئەۋەرىپتۇ. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نامەگە جەۋاب ئەۋەتدىلەرىكەن: «سەن ھەم ئۆمەر ئاسنى ئەۋەرگىلىكەن، مىكىر - ھىلەدە يۈزمىڭ ئارتىيوندۇر.» بەس، ئارتىيون بەيتۇل مۇقەددەستە يەلبا دىگەن يەرگە كەلدى. ئۆمەر ئاسقە نامە ئەۋەتدىلەرىكەن: «مەن مەردۇ پىردۇرمەنكىم، بۇرۇنقى كىتابلارنى ئوقۇغاندۇرمەن. جەزم بىلۇرمەنكىم، بۇ شەھەرنى سەن فەتھ قىلالماسسەن. بۇ دىيارنى فەتھ قىلادۇرغان كىشى سەن ئەمەسسەن. يانغايسەن، بىھۇدە مىھنەت تارتماغايسەن.» بەس، ئۆمەر بىننى ئاس نامە جەۋاب پىتدىلەر. بىر روم ۋە ئەرەبى تىل بىلەدۇرغان كىشىدىن ئەۋەردىلەر، ئەيدىلەر: «روم تىلى بىلمەگەن بولغىل. ئەمما ئاگاھ بولغىلكىم ئارتىيون ئۆز خەلقىغە نە دەيدۇر، ئاڭلاپ كەلگىل.» جەۋابلەرى بۇ ئەردىكىم: «ئەگەر سەن پىرسەن، مەن نارەسىدە ئەمەسمەن. ئەگەر سەن ئىلمى زاھىرىدە بەھرە دۇرسەن، مەن ئىلمى ھەقىقەتدىن باخەبەرمەن. بۇ دىيارنى مىنىڭ قولۇمدا سۇلھ گۇمان قىلۇرسەن.» بەس، ئارتىيون نامەنى ئوقۇدى ئەرسە، خەلقى ئەيدىلەر: «قاندىن بىلۇرسەنكىم بۇ شەھەر ئۆمەر ئاس قولىدا فەتھ بولماغاي؟» ئارتىيون ئەيدى: «كىتابدا كۆرۈپدۇرمەنكىم، يەلبا ئول كىشى قولىدا فەتھ بولۇر، ئاتى ئۈچ ھەرفدۇر. ئۆمەر تۆرت ھەرف بىرلە پىتىلدۇركىم ئۆمەرو ئۆمەرنىڭ ئاراسىدا بۇ «ۋاۋ» فەرقدۇر.» ئەلچى يانىپ بۇ سۆزلەرنى ئۆمەرۇ ئاسقە بەيان قىلدى ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بۇ مەزمۇننى ئەۋەردىلەر. بەس، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزلەرى كەلدىلەر، لەشكەر ئاراستە قىلدىلەر ئەرسە، ئارتىيون خەبەر ئالدى ۋە ئەيدى: «بۇكىشىنىڭ قولىدا فەتھ بولۇركىم ئاتى ئۈچ ھەرفدۇر.» بەس، قاچىپ مىسرغە كەتتى. ئەھلى يەلبا ھەيران بولدىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خىزمەتلەرىگە چىقماقدىن ئۆزگە مەسلەھەت تاپمادىلەر. بەس، ئۇلۇغلارىدىن مىڭ كىشى چىقتىلەر. بۇلار چىقماسدا. بىر جوھود كېلىپ، ئەيدىكىم: «ئەي ئۆمەر، ئۆزۈڭگە بارماق ھاجەت ئەرمەسدۇركىم يەلبا فەتھ بولدى.» ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «بۇ نە سۆزدۇر؟! يەلبا مېنىڭ قولۇمدا فەتھ بولۇر، دەپ ئەردىڭلار. مۇندىن يەلباغە بەش كۈنلۈك يولدۇر، مېنىڭ قولۇمدا نېچۈك فەتھ بولغان بولاردۇر؟» بۇ سۆزدە ئەردىلەر، ئەھلى يەلبا

كەلدىلەر، يەلبا خەزىنەسىنىڭ ئاچقۇسىنى بەردىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر جوھۇددىن سورادىلەر: «يەلبا مىنىڭ قولۇمدا فەتھ بولماقنى نېچۈك بىلۈرسىزلەر؟» جوھود ئەيدى: «كىتابدا ئوقۇپدۇرمەن، يەلبا ئول كىشىنىڭ قولىدا فەتھ بولۇركىم ئاتى ئۈچ ھەرفدۇر، ئەرەبدە فارۇق ئاتارلەر.» بەس، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىرشەھەرگە نامە ئىبەردىلەركىم: «ھەركىشى ئىسلامغە كىرسە، ئول كىشى مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆكمىدەدۇر. ئەگەر جىزىيە قەبۇل قىلسە، ئاڭا كىشى ئازار بەرمەس، كەلىسە - بۇتخانەسىنى خەراب قىلماس. ھەركىم زەن - فەرزەندى بىرلە جەلايى ۋەتەن ئىختىيار قىلسە، كىشى مەنئ قىلماس.» بۇ ئەھدنامەنى كۆرۈپ، تەمامى شەھەرلەر سۈلھغە كەلدىلەر. سۈلھ بىرلە فەتھ بولدى.

ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆمەرۇ ئاسنى مىسىرغە ئىبەردىلەر، تا ئارتىيون بىرلە جەڭ قىلغايلەر. ئۆمەرۇ ئاسنىڭ خەبەرلەرىنى ئالىپ، ئارتىيون قاچتى ئەرسە، ئۆمەرۇ ئاس تەمامى مىسىرنى مۇسۇلمان قىلىپ ياندىلەر. ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نۇسرەت بىرلە مەدىنەگە كەلدىلەر.

بەخت بىدارۇ سەئادەت بار، دۇشمەن خاردۇر،
بەس، گۈلى ئۆمىد تازە، زەفەر ھەمراھدۇر!

ئەلقىسسە

قاچانكىم، ھىجرەتدىن ئون ئالتىنچى يىلى كىردى ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەئد ۋەققاس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە نامە ئىبەردىلەركىم: «شامنىڭ ۋىلايەتىدىن كۆڭۈل تىندى. ئەمدى مەدايىنغە ئوغراغايسەن.» بەس، ھەزرەتى سەئد ۋەققاس نامەنى ئوقۇپ، يىگىرمە مىڭ لەشكەر بىرلە مەدايىنغە ئەزم قىلدىلەر. ئەتراف مەملەكەتكە خەبەر تۈشتىكىم، ھەزرەتى سەئد ۋەققاس مەدايىنغە قەسد قىلىپدۇرلەر؛ خەلايىق يەزدگەردنى جەڭ قىلماس دەپدۇر، خەبەر ئالدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى سەئدگە يۈزلەندىلەر، تا ئاتمىش مىڭ لەشكەر يىغىلدى. يەزدگەرد ئۆزىنىڭ زەئىفلىقىنى ۋە لەشكەرى ئىسلامنىڭ قۇۋۋەتلىقىنى مەئلۇم قىلدى ئەرسە، دەرماندە بولدى ۋە ئەركانى

دەۋلەتى بىرلە مەسلەھەت قىلدى. بەس، ئەيدىلەر: «مەداينىنى تاشلاپ، خوراسانغە بارغان ئەۋلادۇر.» بەس، يەزدگەرد ھەرچەند خوراسانغە بارماققە قەسد قىلۇر ئەردى، بارالماي مەرۋە كەتتى. ئانداقى ھالى مۇلۇكى ئەجەم «فەسلى ئەجەم» تارىخىنىڭ بەيانىدا ئۆتتى.

ھەزرەتى سەئد ۋەققاس يەزدگەرد قاچقاندىن ئاگاھ بولۇپ، قەئىقائ بىننى ئۇمەرنى ئارقەسىدىن بۇيرۇپ، ئۆزلەرى كىسرالار ئايۋانىغە تۈشتىلەر. سەككىز رەكئەت نەماز، بىرسەلام بىرلە شۇكرانە ئەدا قىلدىلەر. ئاندىن، غەنىمەتنى جەمئ قىلدۇردىلەر. خۇمسنى ئالىپ، قالغاننى ئاتمىش مىڭ لەشكەرگە تەقسىم قىلدىلەر، ھەركىمگە ئون ئىككى مىڭ دىرھەم - دىنار تەگدى. تەقسىمگە يارامىغان مەتائلارنى مەدىنەگە ئىبەردىلەر.

ئول مەتائلاركىم، خۇمسدىن بۆلەك، مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ئول ئەردىكىم، قەئىقائ قوغلاپ، بىر يۈكلۈك تىۋەگە يەتتىلەر ئەرسە، ئەجەم ئۇلارغە ھۇجۇم قىلىپ ئەرسە، قەئىقائ جەڭ قىلىپ تىۋەنى ئالدىلەر. ئانىڭدا ئىككى ساندۇق بارئەردى. ھەزرەتى سەئد ۋەققاسنىڭ قاشلەرىغە ئالىپ كەلدىلەرئەرسە، ئاچتىلەركىم، كىسرانىڭ كۆڭلەكى چىقتى؛ تەمامى قۇچقاچىنىڭ تۇخۇمىدەك مەرۋارىد تىزىغلىق ئەردى. بىر گۇشۋارە، يىگىرمە لەئل ياقۇتكىم، ئەنگۇشتەرىكىم، مۇقەييىملەر ئانىڭ قىممەتىنى بىلمەدىلەر. بىرتاج مۇرەسسەئ، ئول جامەۋار مەئكىم، ھىچ كۆز ئانداغ كۆرمەگەن بولغاي. بۇ نەرسەلەرنى خۇمسنىڭ تاشىدا مەدىنەگە ئىبەردىلەر. ئاندىن كېيىن، بىر خەزىنە تاپتىلەركىم، تەمامى زىرىھ، دوبۇلغە، كىسرانىڭ ئالتۇن - كۇمۇش بىسلەزۇكلەرى ئەردى؛ ۋە يەنە ئالتە زىرىھ داۋۇدى، توققۇز شەمشەركىم ھەرقايسىغە بىر پادىشاھنىڭ ئاتى نەقش قىلىغلىغ؛ بىر زىلچەكىم ئەترافى ئاتمىش گەز ۋە تەمام مەرۋارىد بىرلە مۇرەسسەئ ئەردى، ئانى «زىمىستانى» ئاتار ئەردىلەر. چۈنكى قىش كۇنلەرىدە سالىپ ئولتۇرسە، كۆرگەن كىشى گۈلزار ۋە سەبززاردە ئولتۇرۇپدۇر دەپ گۇمان قىلۇر ئەردىلەر. ۋە يەنە بىرخەزىنە تاپتىلەركىم، پۇرئاز كافۇر ئەردى، خەلق تۇز گۇمان قىلىپ ئاشغە سالدىلەرئەرسە، ئاچچىغ بولدى. ھەزرەتى سەئد ئەيدىلەر: «بۇكافۇردۇر.» بۇ نەرسەلەرنى فەتھ نامە بىرلە مەدىنەگە ئىبەردىلەر، ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەممەنى مەسجىددە قويدىلەر،

سەھابەلەر جەمئى بولدىلەر ئەرسە، تەقسىم قىلىپ بەردىلەر. ھەزرەتى سەئدگە دۇئا ۋە ستايەشلەر قىلىپ ئەرسە، سەھابەلەر ئەيدىلەر: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ سۆزلەرى تەھقىق بولدىكىم، ئەيتىپدۇرلەر: كىسرانىڭ خەزىنەلەرى مەدىنەگە كېلۇر. بۇ ھەزرەتى ئۇمەرنىڭ ياخشى ئەقىدەلەرى ۋە سىددىق دىيانەتلەرىندۇر.»

ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئول زىلچەدىن بىر ئىلىك تېگىپ ئەردى، لەئل جەۋاھىرى بىرلە يىگىرمە مىڭ دىرەمگە ساتتىلەر.

بەس، ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خىلافەتلەرىدىن ئون يىل ئالتە ئاي ئۆتتى ئەرسە، بىر كۇنى مۇغەيرە بىننى شەئەبەنىڭ قۇللەرى پەرۋىز، يەئنى ئەبۇ ئەلۋەرە تەرسا ئەردى، بەئزەلەر ئاتەشپەرەست ئەردى دەپدۇرلەر. ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە كەلدى، ئەيدى: «يائەمىرۇل مۇئمىنىن! خوجەم مەندىن تولا خىراج ئالۇركىم ھەر ئايدا يۈزدىرەم ئالۇر.» ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەركىم: «نە ئىش قىلۇرسەن؟» ئەيدى: «خەررادلىق، نەققاشلىق، سەبىبادلىق.» بەس، ئەيدىلەركىم: «مۇنچە ھۇنەرىڭ بىرلە تولا ئەمەسدۇر.» يەنە ئەيدىلەركىم: «ماڭا بىر تۈگۈرمەن ئېتىپ بەرگىل، تەمام ئۇجۇرە ئالغىل، مۇسۇلمانلار ئۇن تارتغايلەر. ساڭا سەۋاب بولغاي.» ئول بەد بەخت ئەيدى: «بىر تۈگۈرمەن ئېتىپ بېرەيكىم، تەمامى مەشرىق ۋە مەغرىب خەلقى تەھسىن قىلغايلەر.» ئەمما تىز - تىز قارالاپ چىقىپ كەتتى. بەس، چەھارشەنبە كۇنى ماھى زۇلھەججەنىڭ تۆرتىنچى كۇنى ئەردى. ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسجىدگە باردىلەر. ئەبۇ ئەلۋەرە مەسجىددە ئەردى، بىرھەبەشى پىچاق ھەمراھ قىلىپ ئەردىكىم، ئىككى ئەرەفى تىغ، ئوتراسى دەستەلىك ئەردى. ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە پىچاق سالدى. يەتتە - سەككىز كىشىنى شەھىد قىلدى. بەس، ئول مەلئۇننى تۇتتىلەر ئەرسە، ئول پىچاق بىرلە ئۆزىنى بۇغۇزلاپ دەۋزەخقە كەتتى. ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى ھوجرالەرىغە ئېلىپ كەلدىلەر ئەرسە، ئوغلانلەرى ئابدۇللاھغە ئەيدىلەر: «ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قاشلەرىغە بارغىل، مەندىن سەلام - پەيام ئەيتغىل. ئەيغىلكىم، ھوجرەئى مۇتەھھەرەدە ئىككى بۇزۇرگۋارەنىڭ

يانلەرىدە مېنى دەفن قىلغايلەر. ئىجازە بەرسەلەر لۇتق كەرەملەرىدىن ئەجەب ئەمەسدۇر.» بەس، ھەزرەتى ئابدۇللاھ بارىپ، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ پەيغامبەرىنى يەتكۈردىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئەيشە بىسيار يىغلادىلەر؛ ئەيدىلەركىم: «ئول يەرنى ئۆزۈمگە قويۇپ ئەردىم، ھەزرەتى ئۆمەر تىلەبدۇرلەر، بەرمەي بولماس.» بەس، ھەزرەتى ئابدۇللاھ بارىپ ئەيدىلەر ئەرسە، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «شۈكر خۇداغەكىم، مىراد - مەقسۇدۇم بۇ ئەردى.»

فەسل دەستان
ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇنىڭ ۋەفاتلەرى زىكرى

نەقل كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋەفاتلەرىدىن ئۈچ كۈن ئىلگەرى كەئبۇلئەخبار ئەيدىلەر: «يا ئەمىرۇل مۇئمىنىن! ئۆمۈرلەرىدىن ئۈچ كۈندىن زىيادە قالماپدۇر.» ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «قايدىن بىلۇرسەن؟» ئەيدىلەركىم: «تەۋراتدا سىزلەرنىڭ سىفەتلەرى باردۇركىم، ئاندىن بىلۇرمەن.»
بەس، «ئەبۇ ئەلۇەرە پىچاق سالدى ئەرسە، كۆرگەلى باردىم، مېنى كۆرۈپ، بۇ بەيتنى ئىنشا قىلدىلەر، نەزم:

ئۆمرۇم ئەدەدىن كەئب ماڭا ۋەئدەگە بەردى،
شەك يوقتۇرۇر ئەسلاكى ئانىڭ سۆزى ھەق ئەردى.

ۋە يەنە كەئبۇلئەخبار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيتىپدۇرلەر: «ئابدۇللاھ بىننى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھازىر ئەردىلەر، ئەيدىلەر: «يا ئەمىرۇل مۇئمىنىن بەشارەت ساڭاكىم، تەمامى قۇرەيش كۇفر - زەلالەتدە ئەردى، سەن ئىمان كەلتۈردۈڭ. رەسۇلى خۇداغە ھەمە خەلق دۇشمەن ئەردى، سەن ياۋەر بولدۇڭ. بۇكۈن خۇدا دەرگاھىغە شەھادەت دەرەجەسى بىرلە بارۇرسەن.»

ھەزرەتـى ئۆمەر رەزىـيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىـلەركـىـم: «بۇ سۆزنـى يـغـىشتۇرغىل.» ھەزرەتى ئابدۇللاھ ئەبباس ئول سۆزنى يەنە ئەيدىلەر: «ھەركىم بۇ سۆزگە فىرىفتە بولۇپ، ئەمىن بولسە پەند يەيدۇر، ئەگەر تەمامى ئالەم ئالتۇن - كۈمۈش بولسە، ئانى خۇدانىڭ يولىدا فىدا قىلسام، ئول قورقۇنچىمغا ماڭا كېلىپدۇر بەرابەر بولماس.» بەس، ھەزرەتـى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەنە ئەيدىلەر: «ئەي ئابدۇللاھ، قاچانكىم جان تەنىمدە بولسە، ھەزرەتى ئايشەنىڭ قاشلەرىغە يەنە بارغىلكىم، مۇبادا مېنىڭ سۆزۈمدىن ئىجازە بېرىپ، يەنە پۇشمان بولغايلەر.»

بەس، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھىجرەتدىن يىگىرمە ئۈچۈنچى يىلى ماھى زۇلھەججەنىڭ يىگىرمە ئۈچى، چەھارشەنبە كۈنـى شەھادەت تاپتىلەر. ئاتمىش ئۈچ ياشدا ئەردىلەر. مۇنشىلەرى زەيد بىننى سابىت ئەردىلەر، مۆھرلەرىدە: اولقى بالموت واعظاياعمر نەقش قىلىنغىلىغ ئەردى. ھەزرەتى ئابدۇللاھ يەنە بارىپ، ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن ئىجازەت ئالىپ، ھەزرەتى ئايشەنىڭ ھوجرەلەرىدە دەفن قىلدىلەر. ۋەللاھۇ ئەئلەم.

نەزم:

چۇ ياخشى ئات بىلە بىرمۇنچە روزگار ئۆتتى،
قويۇپكى مىھنەتۇغەم بىزگە يادىكار ئۆتتى.

فەسل
ئۆمەرخەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نەسەبلەرى زىكرى

كەلتۈرۈپدۇرلەركى، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نەسەبلەرى: ئۆمەر بىننى ئەلخەتتاب بىننى سەقىيل بىننى ئابدۇلئەزى بىننى رەياھ بىننى ئابدۇللاھ بىننى قەرەت بىننى ئەدى بىننى كەئب بىننى لەۋى؛ كۇنىيەتى ئەبۇ ھەفس. ئانالەرى خەمتە بىنتە ھاشىم بىننى ئەل مۇغەيرە بىننى ئابدۇللاھ

بىنتى ئۇمەرۇ بىنتى مەھزۇم. لەقەبلەرى فارۇق. قىزغۇچ ئاق ئۆڭلۈك، ئېگىز بوي (بەزىلەر ئوتتۇرا بوي دەيدۇ)، تىك قامەتلىك، قورال - ياراغ ئاسىپ يۈرۈدىغان، ئالدى مويلۇق، بۇرۇت - ساقاللىرى ئاق ئەردى. ياشلىرى ئەللىك يەتتە ئەردى، گۈرۈھى ئاتمىش ئۈچ ياش ئالتە ئاي تۆرت كۈن ئۆمر كۆرگەن دەرلەر.

ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەممە ئەياللىرى يەتتە ئەردى، بۇلاردىن ئۈچى جاھىلىيەت زەمانىدا: بىرى زەينەب، ئىككىنچى مەلىكە، ئۈچۈنچى قەرىنە بىنتە ئامەتۇل مەھزۇمى؛ مەدىنەدە تۆرت خاتۇن ئالغان: بىرى ئۇممۇھەكىم، ئىككىنچى جەمىلە، ئۈچۈنچى ئۇممۇكۇلسۇم — ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋە فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قىزلەرى ئەردى، تۆرتىنچى ئاتىكە بىنتە زەيد.

سەككىز ئوغۇللەرى بار ئەردى: بىرى ئابدۇللاھ، ئىككىنچى ئۇبەيدۇللاھ مەلىكەدىن تۇغۇلغان، ئابدۇرەھمان نامىدا ئۈچ ئوغلى بولۇپ، ئابدۇرەھمانۇل ئەكبەر — زەينەبدىن بولغان، ئابدۇرەھمانۇل ئەۋسەت — قەرىنەدىن بولغان، ئابدۇرەھمانۇل ئەسغەر — جەمىلەدىن بولغان، سەككىزىنچى ئوغلى ئاسىم، بۇ ھەم جەمىلەدىن بولغان. تۆرت قىزلەرى بارئەردى: بىرى ھەفـــزە- زەينەبدىن تۇغۇلغان، يەنە رەقىلە — ئۇممۇكۇلسۇمدىن تۇغۇلغان، زەينەب — ئاتىكەدىن تۇغۇلغان.

ھەزرەتى ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇلاردىن باشقا يەنە ئىككى ئەيالغا خاھىش قىلغان: بىرى ئۇممۇ ئايان بىنتە ئەتەبە بىنتى شۇھەيبە، يەنە بىرى ئۇممۇ كۇلسۇم بىنتە ئەبى بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ.

يەيدىغان تەئاملار ئارپا نانى، تىۋە گوشتى ئەردى.

[ئەسلەتمە: بۇ فەسلنى نەشرگە تەييارلىغۇچــى پارىسچە چاپــى نۇسخەدىكى مەزكۇر فەسلنىڭ مەزمۇنى بويىچە ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ قوشۇپ قويغان.]

فەسلى دەستان
زىكرى خىلافەت ئەمىرۇل مۆئمىنىن
ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، قاچانكىم ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ۋەفاتلىرى ياۋۇشتى ئەرسە، ھەمە سەھابەلەر ئەيدىلەر: «خىلافەتنى كىمگە بىرۇرسەن؟» ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «بۇ ئۇلۇغ ئىشدۇركىم، مۇنىڭ ئۆھدەسىدىن چىقالماسمەن. ئۆزۈڭلار مەسلەھەت بىرلە بىركىشىگە بەيئەت قىلىڭلار. مەن ئالتە كىشىنى بۇ ئىشغە لايىق بىلۇرمەن: بىرى ھەزرەتى ئوسمان، ئىككىنچى ھەزرەتى ئەلى، ئۈچۈنچى ھەزرەتى تەلھە، تۆرتىنچى زۇبەير، بەشىنچى ئابدۇرەھمان بىننى ئەۋف، ئالتىنچى، ئوغلۇم ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ① ئەنھۇم ئەجمەئىن، لېكىن بۇ ئىشنى قەبۇل قىلماسلەر، ئىبادەتنى ھەمەم تۇتارلەر.»

بەس، ھەزرتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ۋەفات بولدىلەر ئەرسە، خىلافەت ئارادا قالدى، فىتنە بولغالى تۇردى ئەرسە، ئابدۇرەھمان بىننى ئەۋف ئەيدىلەر: «مېنىڭ ھەم بۇ ئىشدە نەسىبەم بارئەردى، ئۆز ھەققىمنى ھەزرەتى ئوسمانغە بەردىم، ئۇلەرنى ئۆزۈمدىن ئەفزەل بىلۇرمەن.» دەپ بەيئەت قىلدىلەر. ئاندىن ئۆزگە سەھابەلەر بەيئەت قىلدىلەر ئەرسە، خىلافەت بەرقەرار بولدى.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: قاچانكىم، ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خىلافەتكە ئولتۇردىلەر ئەرسە، مۇنبەرنىڭ ئۈستۈنكى پايەسىگە چىقىپ، خۇتبە ئوقۇدىلەر. ھەمدۇ سەنادىن كېيىن سۆز ئاغاز قىلدىلەر. ئەيدىلەر: «يا، بىلال! ھەزرەتى ئەبۇ بەكرىسىددىق ۋە ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما

---

① پارىسچە چاپى نۇسخە (1916 ـ يىل) دە: سەئد ۋەققاس دېيىلگەن — ن.

ئالدىلەرىدە دىن ئىشنى راست قىلۇر ئەردىڭ، شەھەرلەرنى فەتھ قىلۇر ئەردىڭلار! مەن بۇ ئىشنىڭ غەمىنى تارتقان ئەمەسدۇرمەن. سىزلەر ماڭا ياخشىلىق قىلىڭلار، مېنى بىزنىڭ ياخشى سۆزىمىز ۋە ياخشىلىقىمىزغە مۇھتاج دىمەڭلار!» بەس، مۇنبەردىن تۈشتىلەر. ئەيتىپدۇرلەر: خۇلەفائى ئەبباسىدىن بەرمەكى ئەبۇلئەنانغە ئەيدىلەر: «ئەگەر ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خەلىفەئى بەرھەق بولسەلەر خەتا قىلماس ئەردىلەركىم، نەچەند خەتا ۋۇجۇدغە كەلدى. بىرى ئولكىم، ھەزرەتى ئەبۇ بەكرسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنبەرنىڭ ئىككىنچى پايەسىگە چىقتىلەر، ھەزرەتى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇلەردىن تۆبەنكى پايەسىگە تۇردىلەر. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ھۆرمەتلەرىنى ساقلاماي، ئۈستۈنكى پايەدە خۇتبە ئوقۇدىلەر. ۋە يەنە ھەكىم بىننى ئاسنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم مەككەدىن قوغلاپ ئەردىلەر، ئۇلەر ئالىپ كەلدىلەر. ئۇچۇنچى، ئەبۇ زەرغەففار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەدىنەدىن چىقاردىلەر.» ئەبۇلئەنا ئەيدىلەر: «مۇنبەرنىڭ ئۈستۈن پايەسىگە چىقماقلەرى ئول جەھەتدىن ئەردىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ مۇنبەرلەرىنىڭ تۆرت پايەسى باردۇر. ئىككى خەلىفە ئىككى پايەدە تۇردىلەر. ئەگەر ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇچۇنچى پايەدە تۇرسەلەر، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ يەردە تۇرماقلەرى لازىم بولۇر ئەردى، ئۇلەرغە رىئايە قىلدىلەر. ھەكىم بىننى ئاسنى تايىفدىن ئالىپ كەلمەككە سەبەب ئولكىم، ھەزرەتى ئوسمان ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمدىن ھەكىم بىننى ئاسنى تىلەدىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «خىلافەت ساڭا يەتكەندە ئالىپ كەلگىل.» بەس، بۇ مۇئجىزە ئىشارەت بىرلە ئالىپ كەلدىلەر؛ ئەمما ئەبۇ زەرغەففار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەھابەلەردىن زاھىد ۋە مۇتتەقىراق ئەردىلەر؛ قاچانكىم شام ئەجەم - ئەرەب ئالىشىپ تۇردىلەر، ئۇلەر رەسىم تەرىقەلەرىنى كۆرۈپ ئىھتىساب قىلدىلەر، ئول خەلق ھۆرمەتلەرىنى كەما يەنبەغى قىلغايلەر. بۇ سەبەبدىن چىقاردىلەر. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سەھابەئى

كىباردۇرلەر. ئۇلەر تەئزىملەرىنى قىلماق ھەمە خەلققە ۋاجىبدۇر. ئەگەر سەن بۇ گۇماندىن چىقماساڭ بىر كوشەدە بولغىل. بەس، ئول بەسرەگە كەتتى. ئەگەر دۇشمەندىن يامان خەلق مۇنداغ دەيدۇر. مۇنداغ خەتالار خىلافەتكە نۇقسان بەرمەيدۇر. چۈنكى ھەزرەتى ئادەم ئەلەيھىس. ھەم ئەمردىن تەجاۋۇز قىلىپ خەتا قىلدىلەر، خىلافەتكە خەلەل بەرمەدى.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۆزكارلەرىدە، خوراسان، ماۋەرا ئۇننەھر مۇسۇلمان بولدىلەر. تەمامى شام، مىسرنى خوجە مۇئاۋىيەگە بەردىلەر ئەرسە، ئۇلاردىن مال تەلەب قىلدىلەر؛ ئەھلى شام غەۋغا قىلىپ مەدىنەگە كەلدىلەر. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى مەھبۇس قىلدىلەر، ئەيدىلەر: «مۇئاۋىيەنى شامدىن مەئزۇل قىل!» بەس، ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قەبۇل قىلدىلەر ئەرسە، شامغە ياندىلەر. يولدا بىر خەت تاپتىلەركىم، ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۆھرلەرى باسىغلىغ، ئەيتىپدۇرلەركىم: «ئول ھىشامغە سۆز ئولكىم، بۇ خەلق شامغە بارغان زەمان تۇتۇپ ئۆلتۈرگەيسەن.» بەس، يانىپ ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە كەلدىلەر، ئول خەتنى كۆرسەتتىلەر. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بۇ خەتدىن خەبەرىم يوق دەپ قەسەم ياد قىلدىلەر. ئەھلى شام ئەيدىلەر: «بۇ باۋەر بولغۇدەك ئىش ئەمەسدۇركىم مۆھرۈڭنى باسغايلەر خەبەرىڭ بولماغاي! بىنامى خۇداۋەندكى ئۆزۈڭنى خىلافەتدىن مەئزۇل قىل.» ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قەبۇل قىلمادىلەر ئەرسە، «سىنى ئۆلتۈرۈرمىز» دەپ ئۆلتۈرگەلى قەسد قىلدىلەر. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خەلقلەرى بىرلە جەڭگە تۇردىلەر. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەنئ قىلدىلەر، ئۆزلەرى قۇرئان ئوقۇماقغە مەشغۇل بولدىلەر. بەس، قۇرئان ئوقۇپ ئولتۇرار ئەردىلەر. ئومۇمى خەلايىق كىرىپ، مۇبارەك باشلەرىنى تەنلەرىدىن جۇدا قىلدىلەر. ھىجرەتدىن ئوتتۇز بەشىنچى يىلى ماھى زۇلھەججەنىڭ يىگىرمە ئىككىسى ئەردى. گۆرىستانى بەقەئدە دەفن قىلدىلەر. خىلافەتلەرى ئون بىر يىل توققۇز

ئاي توققۇز كۈن ئەردى. ئۆمۈرلەرى سەكسەن يىل ئەردى. مەككەدە ۋۇجۇدغە كەلگەن ئەردىلەر.

مۇنشىلەرى مەرۋان بىننى ھەكىم ئەردى. ياساۋۇللەرى ئىمران بىننى ئەنان ئەردى. كۈننىيەتلەرى ئەبۇ ئۆمەر ئەردى.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: بىركۈنى ھەزرەتى ئەلى كەرەمۇللاھۇ ۋەجھ قۇرئان ئوقۇر ئەردىلەر، بۇ ئايەتغە يەتتىلەركىم مەزمۇنى بۇدۇر: «ئەگەر كىشى مۇسۇلماننى قەسد بىرلە ئۆلتۈرسە، جەزاسى دەۋزەخدۇر.» بەس، ھازىر ئولتۇرغانلار ئەيدىلەر: «يا، ئەبا ئەل-ھەسەن! ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى سەن ئۆلتۈردۈڭ!» ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «مەن ئۆلتۈرمەدىم، ئۆلتۈرمەككە مەيل ھەم قىلمادىم. ئۆلەرنى ئۆلتۈرگەنلەرگە خۇداي تەئالا لەئنەت قىلغاي! مەن ئانىڭ بىرلەدۇرمەن، مىنى ھەم زۇلم بىرلە ئۆلتۈرگەيلەر.»

ۋە يەنە نەقلى كەلتۈرۈپدۇرلەر: مۇھەممەد بىننى ھاتىب ئەيتۇرلەر: بىركۈنى ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قاشلەرىغە كەلدىم، خەلىفەلىك ۋەقتلەرى ئەردى. ئەيدىم: «يا ئەمىرۇل مۇئمىنىن، مەككەگە بارۇرمەن. ئەگەر ئەھلى مەككە ھەزرەتى ئەلىنى سىنىڭ بىرلە نىچۈكدۇرلەر دەپ سورسە، نە تەرىقە جەۋاب بىرەي؟» ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مىھرابدا ياتار ئەردىلەر، قوپۇپ ئولتۇرۇپ ئەيدىلەر: «يا، ھاتىب! بىرادەرىم ھەزرەتى ئوسماندىن نە سەۋال قىلۇرسەن؟ بىلگىل، قىيامەت كۈنى بىزئول تايىفەدىن بولۇرمىزكىم ھەق تەئالا ئۇلاردىن خەبەر بىرۇر، يارلىقار.» مەزمۇنى بۇدۇر. مەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىن گىنە - ئەداۋەت ۋە خىيانەتنى چىقاردىمكى بىر - بىرىگە بىرادەر دۇرلەر؛ بىھىشتدە تەختلەر ئۈزرە بىر - بىرلەرىگە بەرابەر ئولتۇرۇرلەر. «ساڭا سۆز ئولكىم، ئەھلى مەككەدىن ھەركىم سورسە، ئەيغىلكىم، بىزنىڭ ئارامىزدا سىددىق - مۇۋاففەقەتدىن ئۆزگە يوقدۇر. قەسەم بىخۇداكى، ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەممەمىزدىن پەرھىزكار، ھەيالىغ ۋە شەرمدار ئەردىلەر» ۋەللاھۇ ئەئلەم.

فەسل

ئەمىرۇل مۇئمىنىن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ نەسەبلەرى زىكرى

ئوسمان بىننى ئەففان بىننى ئەبى ئاس بىننى ئابدۇلشەمس بىننى ئابدۇمەناف. ئاناڭەرى ھەكىمە بىنتە ئابدۇلمۇتتەلىب ئەردىلەر. جاھىلىيەت زەمانىدا كۈننىيەتلەرى ئەبۇ ئۇمەر ئەردى. مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ قىزلەرى رۇقەييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا بىرلە ئۆيلەندى، ئانىڭدىن ئابدۇللاھ ئاتلىغ بالا بولدى، ئاندىن كېيىن ئەبۇ ئابدۇللاھ دەپ ئاتالدى. رۇقەييە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ۋەفات بولغاندىن كېيىن، پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئۇممۇكۇلسۇم ئاتلىغ يەنە بىر قىزىنى ھەزرەتى ئوسمانغە بەرگەن ئەردى. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جاھىلىيەت ۋە ئىسلام زەمانەلەرىدە سەككىز خاتۇن ئالغان، پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ رۇقەييە ۋە ئۇممۇ كۇلسۇم ئاتلىغ قىزلەرىدىن ئۆزگە، ناجىيە؛ تۆرتىنچى ئۇممۇ ئۇمرۇ بىنتە ھەيدەر؛ بەشىنچى فاتىمە بىنتە ۋەلىد بىننى ئابدۇلشەمس بىننى مۇغەيرە؛ ئالتىنچى ئۇممۇل بەنەيىن بىنتە ئەتەبە بىننى ھەسسىن؛ يەتتىنچى رەملە بىنتە شەيبە بىننى رەبىئە؛ سەككىزىنچى نايىلە بىنتە ئەل ئەرائىلىيە. ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئون ئوغۇللەرى، ئالتە قىزلەرى بارئەردىلەر. ئوغۇللەرى: ئابدۇللاھ، رۇقەييەدىن بولغان؛ ئابدۇلئەسغەر، ناجىيەدىن بولغان؛ زەيد ۋە ئۇمەر، ئۇممۇ ئۇمرۇدىن بولغان؛ خالىد ۋە ئابان، ئۇممۇل بەنەيندىن بولغان؛ ۋەلىد ھەم سەئىد، فاتىمە بىنتە ۋەلىددىن بولغان؛ ئابدۇلمەلىك، ئۇممۇل بەنەيىندىن بولغان؛ ئەتەبە، نايىلەدىن بولغان. ئالتە قىزلەرى: مەريەم، ئۇممۇ ئۇمرۇدىن بولغان؛ سويدا، فاتىمەدىن بولغان؛ ئايشە، ئۇممۇ ئۇمرۇدىن بولغان ئۇممۇئابان، راھىلەدىن بولغان؛ ئۇممۇل

بەنەين، نايىلەدىن بولغان.

ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ زەمانلەرىدە، فەتھ قىلىنغان دىيارلاردا، قۇرئان قىرائەتلىرىدە تولا ئىختىلافلار بولغان سەبەبدىن، ھۇزەيفە بىننى ئەل ـ يەمان ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە تەكلىف بەردىلەر: چوھۇد ۋە نىسارالاردەكىدەك كىتاب ئىختىلافى بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، قۇرئاننىڭ مۇسەھھەف نۇسخەسىنى پىتمەك لازىمدۇر. بەس، ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەمرى بىرلە، زەيد بىننى سابىت، ئابدۇللاھ بىننى زۇبەير، سەئىد بىننى ئاس، ئابدۇرەھمان بىننى ھارىس بىننى ھىشام مۇسەھھەف نۇسخەنى جەمئ قىلدىلەر؛ لىساندىكى ئىختىلافلاردىن ساقلانماق ئۈچۈن، زەيد بىننى سابىت قۇرئاننى قۇرەيش لىسانىدە پىتىپ چىقتىلەر. باشقا نۇسخەلەر رەد قىلىنىپ، ھەزرەتى ئوسمان نۇسخەسى مۇسەھھەف دەپ تانۇلدىلەر.

ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەمە دىيارلارغا ئامىللار تەئىن قىلدىلەر: مەككەگە ئابدۇللاھ بىننى رەبىئە ئەل ـ سەقەفا، مىسىرغە ئابدۇللاھ بىننى ئەبى سەئىد بىننى سۇرۇج، شامغە مۇئاۋىيە، بەسرەگە ئابدۇللاھ بىننى ئامىر، كوفەگە ئەبۇ مۇسا ئەل ـ ئەشئەرى، مەدىنەگە زەيد بىننى سابىت، مەككەگە ئەبۇ ھۇرەيرە، خوراسانغە ئەھنەف بىننى قەيس.

[ئەسلەتمە: مەزكۇر فەسل: «ھەزرەتى ئوسماننىڭ نەسەبلەرى» پارىچە چاپى نوسخىغە ئاساسەن، مەزمۇنەن قوشۇپ قويۇلدى. — نەشىرگە تەييارلىغۇچى.]

فەسل دەستان
زىكر خىلافەت ئەمىرۇل مۇئمىنىن
ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

ئەيتىپدۇرلەر: ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۈنىيەتلەرى «ئەبا ئەل

- ھەسەن» ئەردى. نەسەبلەرى: ئەلى بىننى ئەبى تالىب بىننى ئابدۇلمۇتتەلىب بىننى ھاشىم بىننى ئابدۇلمەناف؛ ئانالەرى فاتىمە بىنتە ئەسەد بىننى ھاشىم بىننى ئابدۇمەناف.

مۇددەتى خىلافەتلەرى بەش يىل توققۇز ئاي ئەردى①. شەھادەتلەرى ھىجرەتدىن قىرقىنچى يىلى ئەردى. ۋىلادەتلەرى مەككەدە ئەردى ۋە بەئزەلەر خانەئى كەئبەدە دەپدۇرلەر، كۇفەدە دەفن قىلىندىلەر. مۇنشىلەرى سەئىد مەرۋان، ياساۋۇللەرى قەنبەر ئەردى. مۆھرەلەرى نەقشـــى «الملك لله الداحدالقهار» ئەردى.

كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، قاچانكىم خىلافەتكە ئولتۇردىلەر ئەرسە، خوجە مۇئاۋىيەنى شامدىن ئەزل قىلماقنى قەسد قىلدىلەر. سەھابەلەر ئەيتىپدۇرلەر: «يا، ئەمىرۇل مۇئمىنىن! ئانى ئەزل قىلماقغە شىتاب قىلماغىل. چۇنكى ئول مەرد مەككاردۇر، ئۇمەرۇ ئاس بىرلە ئىتتىفاق قىلىپدۇرلەر. قۇۋۋەت تاپىپ سىنىڭ ھالىڭنى پەرىشان قىلۇرلەر؛ ئاڭا ياخشى ۋەئدەلەر قىلىپ، بەيئەت قىلدۇرغىل. ئاندىن بىر بەھانە بىرلە كەلتۇرۇپ، ئورنىغە كىشى قويغىل.» ھەزرەتى ئەلـــى كەرەمەللاھۇ ۋەجھە ئەيدىلەر: «مەن مـــكر قىلماسمەن. ئول ئەجەم رەسۇمىـــنى ئالـــپدۇر، ئانـــى ئەمارەتكە قويماسمەن.» بەس، ئەزل نامە پىتىپ ئىبەردىلەر ئەرسە، نامەنى ئوقۇپ كۆردى؛ لەشكەر يىغىپ ئەردى ۋە ئەيدىلەر: «ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خۇنلەرىنىڭ زايىئ بولماقنى نىچۇك دەۋا كۆرەرسىزلەر!» بەس، ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ خۇن ئالۇدە كۆڭلەكلەرىنى نەيزەگە ئالىپ كۆتەرىپ، بۇ بەھانە بىرلە خىلافەت ۋە نىزائىغە تۇردى. ئانچەكى، ھەزرەتى ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە يەتتـى، ھەزرەتـــى ئەبباسنىـــڭ نەسىھەتلەرىنى سەھل تۇتغاندىن ۋە سەھابەلەرنىڭ مەسلەھەتلەرىنى قەبۇل قىلماغاندىن ئەردى. ئول ۋاقىئەلەركىم، ھەزرەتـى ئەلـــى كەرەمەللاھۇ ۋەجھەنىڭ ۋە سەھابەلەرنىڭ ۋە ئايشە سىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ئارالەرىدە ۋاقىئ بولدى. تارىخ كىتابلارىدا مەستۇر، خاسۇئام تىلىدا مەزكۇر، ئۇلەرنىڭ ھەققىدە ئىختىلاف ئىئتىقاد مەشھۇردۇر. يەنە مۇندا كەلتۇرمەكنىڭ ۋەجھى يوقدۇر. ھاسىلى مەزھەبدە ئىئتىقاد ئولكىم، سەھابەلەر ھەمەلەرى بابىندا ئىئتىقادنى دۇرۇست قىلماق ۋە تىلنى يىغماق لازىمدۇر. ئانداغكى، شافىئى

---

① پارىسچە چاپى نۇسخەدە: «تۆرت يىل».

مەتلەبىدىن بۇ ئىككى تەرەپدىن ئۆتكەن ئەھۋالنى سوردىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «بۇ ئانداغ ۋاقىئەدۇركىم، خۇداي تەئالا ئانىڭ ھەققىدىن ھىچ نەرسە بىزگە زاھىر قىلمايدۇر؛ بۇ ئەسراردىن ھىچكىمگە جەزم ۋاقىئ بولمايدۇر.»

ۋەللاھۇ ئەئلەم، نەچەند ۋاقىئەدۇركىم ھەزرەتى ئەلى كەرەمەللاھۇ ۋەجھەنىڭ فەزايىللەرىغە مۇشتەمىلدۇر زىكر قىلىنۇر. ئىنشائاللاھۇ تەئالا!

فەسل

زىكرى ئەمىرۇل مۇئمىنىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەسبۇ نەسەبلەرى

(نەسەبلەرى يۇقۇرىدا زىكر قىلىندى. پارىسچە چاپى نۇسخەدە مەزكۇر فەسلدە بايان قىلىنغان مەزمۇن بويىچە تۆۋەندىكىلەر قوشۇمچە قىلىندى — نەشرگە تەييارلىغۇچى)

ئەيتىپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ سىفەتلەرى: ئەت - ئۆڭى سىرىغراق، بويى ئىگىز ھەم ئەمەس، پاكار ھەم ئەمەس، ئورتا بوي، ئەمما غوللۇقراق، ساغلام بەقۇۋۋەت ئەردى.

ئۆلگەندە ياشلەرى ئاتمىش ئەردى. مۇددەتى ئۆمرلەرىدە ئەۋۋەل فاتىمە بىنتە رەسۇلۇللاھ سەل-ئەل-لەم رەزىيەللاھۇ ئەنھانى ئالدىلەر. ھەزرەتى فاتىمە تىرىكلىكىدە ئۆزگە خاتۇن ئالمادىلەر. ئاندىن كېيىن ھەمەسى بولۇپ ئۈچ خاتۇن ئالدىلەر: ئۇممۇل بەنەين، خورام بىنتى رەبىئە بىننى خالىد قىزى؛ ئاندىن ئەسما بىنتە ئەمىيس؛ خولە بىنتە جەئفەر. ۋە يەنە ئۇممۇ ھەبىيبە بىنتە رەبىئە ئەلسەبئەلىيە ۋە بەئزە ئەيتىپدۇرلەركىم ئۇممۇ ھەبىيبە قۇللەرى ئەردى. لەيلى بىنتە مەسئۇد بىننى خالىدنى ھەم ئەياللەرى دەپدۇرلەر.

ئەمىرۇل مۇئمىنىن ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئون ئۈچ ئوغۇللەرى، ئون ئۈچ قىزلەرى بار ئەردى. ھەزرەتى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن ئۈچ ئوغۇل — ھەسەن، ھۇسەين ۋە مۇھسىن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇم تۇغۇلغان؛ مۇھسىن كىچىكلىكىدە قەزا بولغان. ئەبباس، جەئفەر، ئابدۇللاھ، ئوسمان — بۇلار ئۇممۇل بەنەيندىن تۇغۇلغان؛ جەئفەر، ئوسمان ۋە ئابدۇللاھ بۇ ئۈچ

ئوغۇللىرى ئىمام ھۈسەيىندىن ئىلگىرى كەربەلادا شەھىد بولغان؛ ۋە يەنە ئابدۇللاھ، ئەبۇ بەكر لەيلىدىن تۇغۇلغان ۋە ھەر ئىككىسى كەربەلادا شەھىد بولغان؛ يەھيا، ئەۋن بۇ ئىككى ئوغۇللىرى ئەسمادىن بولغان؛ ۋەيەنە ئۆمرۇ ئۆممۇ ھەبىيبەدىن بولغان. ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قىزلىرى: زەينەب ئەلكىبرا، ئۆممۇ سەئىددىن تۇغۇلغان: رۇقىييە، ئۆممۇ ھەبىيبەدىن بولغان؛ بۇلار ئازادگەردەلەردىن تۇغۇلغان قىزلىرى ئەردىلەر. ئۇن ئۈچ قىزلىرى قايسى ئانادىن تۇغۇلغانلىقى مەجھۇلدۇر، ئەمما ئاتلىرى مەئرۇفدۇر: بىرىنچى ئۆممۇھانى، ئىككىنچى مەيمۇنە، ئۈچۈنچى زەينەب ئەل سىغەرى، تۆرتىنچى رەملە ئەل سىغەرى، بەشىنچى فاتىمە، ئالتىنچى رەملى ئەل كىبرا، يەتتىنچى ئۆمەييە، سەككىزىنچى خەدىچە، توققۇزىنچى ئۆممۇلكەرامە، ئونىنچى ئۆممۇسەلەمە، ئون بىرىنچى ھۇماتە، ئون ئىككىنچى نەفىر، ئون ئۈچۈنچى ئۆممۇ جەئفەر. ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ھەمە قىزلەرىدىن نەسل تۇرۇپ قالغان؛ بەش ئوغۇللەرى ھەسەن، ھۈسەين، مۇھەممەد بىننى ئەلھەنىفە، ئەبباس، ئۆمرودىن باشقا ھەمە ئوغۇللەرىدىن نەسل تۇرماغان. ھەمە ئوغۇللەرىدىن ئۆمەر ئۇزۇن ياشاپ، سەكسەن بەش يىل ئۆمر كۆرگەن.

فەسل دەستان

نەقل كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، بىر كۈنى ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم نەمازدىن فارىغ بولۇپ، ئولتۇرۇپ ئەردىلەر، سەھابەلەر نەۋافىلغە تۇرۇپ ئەردىلەر. بىر سايىل «شەيئۇللاھ» دىدى. ھەزرەتى ئەلى كەرەمەللاھۇ ۋەجھەھ روكۇئدا ئەردىلەر، ئىلىكلەرىدە كۈمۈش ئەنگۈشتەرلەرى بار ئەردى، ئانى ئىشارەت قىلدىلەرئەرسە، سايىلغە ئالىپ بەردىلەر. ھەق تەئالا مۇڭا ئايەت ئىبەردىكىم، مەزمۇنى بۇدۇر: «ھەر ئاينە خۇدا ۋە رەسۇل سىزلەرگە ۋە مۇئمىنلەرگە ئۇلەرنى مۇتەسەددى قىلدىكىم، نەمازنى بەرپا تۇتارلەر ۋە روكۇئدا تۇرۇپ سەدەقە ئەدا قىلۇرلەر.»

ۋە يەنە بىر نەقلى ئەخبار كىتابلارىدا كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، بىركۈنى

ھەزرەتی پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتی ئەلی كەرەمەللاھۇ ۋەجھە بىرلە بىر بەلەند يەرگە چىقتىلەر. ئەيدىلەر: «ھەق تەئالا يارلىقاركىم، مەن سىزلەرگە ئۆزۈڭلەردىن، يەئنى جان - تەنىڭلاردىن ئەۋلادۇرمەن. مېنىڭ ئەرۋاھىم سىزلەرنىڭ ئاتاڭلاردۇر.» ئەيدىلەر: «شۇنداغ، يارەسۇلۇللاھ!» بەس، ھەزرەتی ئەلی كەرەمەللاھۇ ۋەجھۇنىڭ ئىلىكلەرىنى تۇتۇپ، ئۈچ مەراتىبە بۇ دۇئانى ئوقۇدىلەر: «مەن ئەلىغە دوستدۇرمەن، بەس، ئەلی ماڭا دوستدۇر؛ خۇداۋەندا دوست تۇتغىل ئول كىشىكىم ئەلىنى دوست تۇتۇپدۇر؛ دۇشمەن تۇتغىل ئانىكىم ئەلىنى دۇشمەن تۇتۇپدۇر. ياۋەر بولغىل ئول كىشىگە كىم ئەلىغە يارى بېرىپدۇر؛ جەڭ - جىدەل قىل، ئانىڭ بىرلە جەڭ قىلىپدۇر.» بەس، ھەزرەتی ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «مۇبارەك بولسۇن، يا، ئەبا ئەل - ھەسەن! سىزنىڭ ۋەھەم بىزنىڭ ھەمە مۇئمىنلەرنىڭ ۋە مۇئمىنەلەرنىڭ دوستی ۋە خوجەسی بولدۇڭ!»

فەسل دەستان

يەنە بىر نەقلی كەلتۈرۈپدۇلەركىم، قاچانكىم ھەزرەتی پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم سەھابەلەر بىرلە بىرادەرلىك ئەھدىنی باغلادىلەر ئەرسە، ھەزرەتی ئەبۇ بەكرىسىددىق رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەر: «كەلگىلكىم ماڭا يارغارسەن.» ھەزرەتی ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەركىم: «سەن جاھىلىيەتدە ھەم راست ۋە ئىنسافلىغ ئەردىڭ، ئىسلامدا بىرو بارلىق ھەققىنی ئۆتكەرمەدىڭ.» ھەزرەتی ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەر: «سەن قىيامەت كۈنی خۇن ئالۇدە كېلۇرسەن. مەن سېنی كىم ئۆلتۈردی دەرمەن؟ سەن فەلانی - فەلانی كىشی دىگەيسەن.» ئابدۇرەھمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئەيدىلەر: «سەن ئاسمانلاردا ئەمىنسەن.» بۇ تەرىقە سەھابەلەردىن ھەر قايسىلەرىغە بىر ۋەئدە بىرلە ئەھد باغلادىلەر.

ھەزرەتی ئەلی رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر كوشەدە مەلۇل ئولتۇرۇر ئەردىلەر، بەس، غەمكىن قوپۇپ يۈردىلەر ئەرسە، ھەزرەتی پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «يا، ئەلی، كەلگىل! بىز ئىككۈلەن بىرادەرلىك ئەھدىنی باغلايلى.» بەس، ئىككۈلەن ئەھد باغلادىلەر.

يەنە بىر نەقلى كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، مەيمۇن نەھران ئەيتۇر: «بىر كۈنى ئابدۇللاھ ئۇمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما بىرلەن ھەج تەۋاپ قىلۇر ئەردۇك. بىر ئوغۇلنى كۆردۇم، باشىنى خانەئى كەئبەنىڭ ئاستا نەسىگە قويۇپ ئەيتۇر: مەن ئەلىدىن بىزاردۇرمەنكىم، ئىسلامدا نە يامان ئىشلارنى قىلدى.» مەن ئول بەد بەختنى ئابدۇللاھ، ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمانىڭ قاشلەرىغە ئالىپ باردىم؛ بۇ ھالنى ئەيدىم ئەرسە، ئاتىنى سوردىلەر، ئەيدى: «مەن مەنتە بىننى خاتەم.» ئول خەۋارىج ئەردى. بەس، ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەيدىلەر: «قانىڭ تۆكۈلسۇنكىم، ئەلىدىن نىچۈك يامان ئىش كۆردۇڭ؟» ئول بەد بەخت ئەيدى: «بىلمەدىڭمۇكىم، ۋەسەفىين كۈنى چەندان مۇئمىنلەرنى شەھىد قىلدى.» ئابدۇللاھ رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «مۇنداغ يالغان دەلىل بىرلە شىرى خۇدادىن بىزار بولۇپ، ئۆزۈڭنى دەۋزەخقە گىرىفتار قىلۇرسەنمۇ؟ ھەزرەتى ئەلى ناھەق شەمشەر تارتمادىلەر.» دەلىلگە ئايەت ئوقۇدىلەر. ئول فەزل ۋەئىلمكىم ھەزرەتى ئەلى كەررەمەللاھۇ ۋەجھەدە ئەردىلەر، سەھابەلەردىن ھەر قايسىلەرىدە يوق ئەردى.

يەنە بىر نەقل كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم فەتھ مەككە كۈنى كەئبە خانەدە ئەردىلەر. «يا ئەلى! ئۆشنۇمگە چىقىپ، تامداقى بۇتلارنى ئالىپ تاشلا!» دىدىلەر. ھەزرەتى ئەلى بىر زەررە ئاپا قىلىپ تۇرۇپ، ئاخىر تاشلادىلەر. ھەمە بۇتلار يەكبارە يۈز تۈبەن بولدى ئەرسە، زور بىرلە مۇبارەك ئۆشۇنلەرىگە چىــقاردىلەر. بەس، ئابدۇللاھ ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ھەزرەتى ئەلىنى مۇئمىــن مۇسۇلمان دوست تۇتار، دۇشمەن تۇتماس؛ مەگەر كافىر، مۇنافىق دۇشمەن تۇتار.» مۇھەممەد بىننى ئەۋف نەججارى كەلتۈرۈپدۇلەر: «بىر كىمەرسە سەۋال قىلدىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى ئەلــى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنــى ئۆشۇنلەرىگە چىقارىپدۇرلەر، ئۆزلەرى چىقماپدۇرلەر، ھىكمەت نە ئەردى؟ مەن ئەيدىم: ئۈچ ھىكمەت باردۇر، ئەۋۋەل ئولكىم، نەبۇۋۋەت - ۋىلايەت بارى كۆتەرەلمەس ئەردى، ئەمما نەبۇۋۋەت ۋىلايەت يۈكىنى كۆتەرۈر ئەردىلەر؛ ئىككىنچى ئولكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتىپدۇرلەر: مەن ئىلىم شەھەرىدۇرمەن. ئىلىم ئىشىكىمدۇر. بۇ ھەدىس مەزمۇنى بىرلە ئىشىك شەھەر ئۆززە بىرلماقى لازىمدۇر؛ نەئىنكى شەھەر ئىشىكدە بولغاي؛ ئۈچۈنچى

ھىكمەت ئۇلكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ھەزرەتى فاتىمە زوھرا رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ قاشلەرىغە كىردىلەر. ئۇلەر نان پۇشۇرۇر ئەردىلەر. بەس، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم بىر ناننى ئالىپ، تانۇرغە ياپتىلەر ئەرسە، ئول نان پىشمادى. ھەزرەتى فاتىمە رەزىيەللاھۇ ئەنھا ئەيدىلەر: «يا رەسۇلۇللاھ! ھىكمەت نەدۇركىم، سەن ياپغان نان پىشماپدۇر؟» ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيدىلەر: «ھەر نەرسەگە مېنىڭ قولۇم تەگسە، ئوت تەئسىر قىلماس.» بەس، بۇ ھىكمەت ئەردىكىم، بۇتلارنى ئۆزلەرى ئالمادىلەر. تاكى ھەق تەئالانىڭ ھۆكمى ھەق بولغايكىم، بۇتپەرەستلەرغە خىتاب ئىبەرىپدۇركىم، مەزمۇنى بۇدۇركىم: «ئەي بۇتپەرەستلەر! قىيامەت كۈنى سىنغان بۇتۇڭلار دەۋزەخقە تۇتۇرۇق بولغۇسىدۇر» بەس، بۇ ھىكمەت ئەردىكىم، ئۆزلەرى ئالماي، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە ئالدۇردىلەر.»

يەنە بىر ۋاقىئە كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ نەھراندا بىسيار خەۋارىجلارنى ئۆلتۇرۇپ ئەردىلەر. بىر كۈنى مەسجىدى كوفەدە خەۋارىجلاردىن ئۈچى جەمئ بولۇپ، ئۆلگەنلەرگە يىغلاشتىلەر. بۇ خەۋارىجنىڭ بىرى ئابدۇرەھمان بىننى مۇلجەم، يەنە بىرى ھەكىم بىننى رەبئ ئەردىلەر. بۇلار ئىتتىفاق قىلدىلەركىم، ئۆزلەرىنى ئۆلگەنلەرگە فىدا قىلغايلەر؛ ھەر قايسىلەرى بىر كىشىنى ئۆلتۇرۇپ، فىتنەنى پەست قىلغايلەر. بەس، مۇقەررەر قىلدىلەركىم، ھەكىم بىننى رەبئ مىسىرغە بارىپ، ئۇمەرۇ ئاسنى شەھىد قىلغايلەر؛ ئابدۇللاھ مۇبارەك مۇئاۋىيەگە زەخىم ئۇرغاي؛ ئابدۇرەھمان بىننى مۇلجەم ھەزرەتى ئەلىغە تۇرغاي. بەس، ئابدۇرەھمان مەلئۇن كۇفەدە مۇنتەزىر ئەردى. تا رەمەزاننىڭ ئون يەتتەسى بولدى ئەرسە، بىر كىچە مەسجىددە ياتتى؛ سەھەر قوپۇپ ئازان ئوقۇدى. ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مەسجىدكە كېلىپ، نەمازغە تۇردىلەر ئەرسە، بەد بەخت زەخىم ئۇردى ئانداغكى يىقىلدىلەر. ئول مەلئۇن قاچتى، سەھابەلەر تۇتۇپ باغلادىلەر. ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر كۈن ياتتىلەر. ھەزرەتى ئىمام ھەسەن ۋە ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇما ئەيدىلەر: «تەقۋا ۋە پەرھىزكارلىقنى پېشە قىلىڭلار! دۇنيادىن يۈز ئۆيرۇپ، ئاخىرەتكە مەيل قىلىڭلار! سىتەم دىدەلەركە ياۋەر بولۇڭلار! زالىملارنى دۇشمەن

تۇتۇڭلار!» ئاندىن ئېيدىلەر: «خۇداۋەندا! سېنىڭ كەرەمىڭنىڭ ئالدىدا گۇناھ ھەر چەند بولسە، ئاڭا نە مىقدار ئىنئام ۋە ئىھسانىڭ بەرابەرىدە ئەمەلنىڭ قەدرى قىممەتى بار. مەن لۇتف كەرەمىڭدىن ئۇمىتۋارمەنكىم، گۇناھىم تۇدەئى خاشاكنى ئەفۇ - مەغفىرەتىڭ دەرياسىدا ئاقىزغايسەن! ئىنئامىڭنى بۇ ئالەمدىن ئىنتىقال قىلىپ، ئەئمالىمغا بەرابەر قىلمىغايسەن!» بۇ مۇناجاتنى ئېيتىپ، خۇداي نەئالانىڭ رەھمەتىغە ئۇلاندىلەر.

ھەكىم بىننى رەبىئ مىسىرغە باردى ئەرسە، ئۇمەرۇئاس ئول كۇن نەمازغە ئۆزى ئورنىدا ئەمانەتكە كىشى ئىبەرىپ ئەردى؛ ھەكىم تانۇماي، ئاڭا زەخم ئۇردى ئەرسە، ئانى تۇتۇپ ئۆلتۇردىلەر. ئول كۇن ئابدۇللاھ مۇبارەك مۇئاۋىيەگە زەخم ئۇردى ۋە ئانى تۇتتىلەر ئەرسە، ئېيدى: «سىزگە بەشارەت بىرۇرمەنكىم، بۇ كۇن مېنىڭ ھەمراھىم كوفەدە ھەزرەتى ئەلىنى شەھىد قىلدى.» بەس، ئانى مەھبۇس قىلدىلەر. مۇئاۋىيەگە تەبىب كەلتۇردىلەر ئەرسە، ئېيدى: «داغ قويماي بولماس، ئەگەر داغ قويسە، فەرزەند ۋۇجۇدغە كەلمەس.» ئاخىر داغ قويدىلەر ئەرسە، ساقايدىلەر.

زىكرى خىلافەت ھەزرەتى ئەمىرۇل مۇئمىنىن ئىمام ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ

قاچانكىم، ھەزرەتى ئەلى شەربەتى شەھادەت ئىچتىلەر ئەرسە، رەمەزاننىڭ يىگىرمە بىرى ئەردى، ھەزرەتى ئىمام ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ كۆردىلەركىم، خەلق پەرىشاندۇر. مۇئاۋىيە مۇلك ئەترافىغە ئەلچى ئىبەرۇر، ئاڭا بەرابەر بولغالى بولمايدۇر. بەس، سۇلھ قىلدىلەر، تەمامى خىلافەت ئۇلەرغە بولدى. مەدىنەگە يانىپ كەلدىلەرى، كۆجلەرى جەئدە بىنتە شەئىس بىننى قەيس[1] زەھەر بەردى. ھىجرەتدىن قىرىق تۆرتىنچى يىلى ۋەفات

[1] پارسچە چاپى نۇسخەدە: مۇئاۋىيە ئىبەرگەن نامە بويىچە، كۆجلەرى ئەسما بىنتە ئەل ئەشئەس بىننى قەيس، ۋە بەئزەلەر كۆجلەرى جەئدە بىنتە مۇھەممەد بىننى ئەل ئەشئەس زەھەر بەردىلەر دەپ قەيت قىلىنغان. — نەشرگە تەييارلىغۇچى.

بولدىلەر؛ قىرىق يەتتە ياشدا ئەردىلەر ۋە بەئزەلەر قىرىق تۆرت دەپدۇرلەر. ئۇلەرنىڭ فەزايىل ۋە خەسايىللەرىنى بەيانغە هاجەت ئەمەسدۇر.

فەسل دەبستان زىكرى خىلافەت مۇئاۋىيە

تارىخ ئەرەبىدە كەلتۇرۇپدۇرلەر: مۇئاۋىيەنىڭ ئانالەرى هىند ئەقەبەنىڭ قىزى ئەردى. ئەبۇ سەفياندىن ئىلگەرى ئەبۇ هىفز بىننى مۇغەيرەگە تۇشۇپ ئەردى. ئەبۇ هىفز سەخاۋەتدە بەركەمال، مىهمان خانەئى بىمىسال ئاراستە قىلىپ ئەردى. بىركۇنى ئەبۇ هىفز سەهرادىن كەلدى ئەرسە، مىهمان خانە خالى ئەردى. ئاندا هىند چىقىپ، ئەبۇ هىفزنىڭ ئارقەسىدە ئۇيۇقلادى. بىر سائەتدىن كېيىن، ئەبۇ هىفز قويۇپ، هىندنى كۆرمەي، قەزايى هاجەتكە چىقتى ئەرسە، بىر مىهمان كېلىپ هىندنى كۆرۇپ ياندى. ئەبۇ هىفز كېلىپ، هىندنى ئاندا كۆرۇپ، كۆڭلىگە گۇمان تۇشتى. ئانى ئويغاتىپ قاشىڭدىن چىقغان كىم ئەردى دىدى. هىند ئەيدى: «بىلمەسمەن.» ئەبۇ هىفز ئەيدى: «ئاتاڭنى كىراغە بەرگىل!» بەس، هىند بارىپ ئاتاسىغە ئەبۇ هىفز دىگەن شىكايەتنى قىلدى ئەرسە، ئەقەبە كېلىپ،① هىفزغە ئەيدى: «مىنىڭ فەرزەندىمغە بۇهتان قىلىپسەن. مىنىڭ ئەۋلادىمدا مۇنداغ ۋاقىئە بولغان ئەرمەسدۇر. قوپغىل، هاكىم قاشىغە بارالى!» ئول ۋەقتدە ئەرەبدە ئەفئا بەهران هاكىم ئەردى. بەس، ئەبۇ هىفز ئەقەبە ۋە هىند نەچەند مەزلۇمەلەر بىرلە ئەفئاغە بارۇر بولدىلەر ئەرسە، ئەقەبەغە هىند ئەيدى: «مەن بۇ خىيانەتدىن پاكدۇرمەن. سىزلەر بىر كىشىگە بارۇرسىزلەركىم ئول هەم راست ئەيتۇر يا يوق. ئەۋۋەل ئانى ئەزمايىش قىلماق لازىمدۇر.» بەس، بىر ئەركەك قوتۇقنى كەلتۇرۇپ، خورساسىنىڭ تۆشۈكىگە بىردان بۇغداي سالدى. بەس، ئەفئا قاشىغە كىردىلەر. ئەيدىلەر: «بىز ساڭا داداخاھ كېلىپدۇرمىز. بىر نەرسە ياشۇرۇپدۇرمىز. ئەۋۋەل ئانى ئەيغىل.» ئەفئا

---

① پارسچە چاپى نۇسخەدە: هىند بىنتە ئابدۇللاھ بىننى رەبىئە بىننى ئابدۇلشەمس، دەپ قەيت قىلىنغان — نەشرگە تەييارلىغۇچى.

كاھىن ئەردى، سائەتى تەۋەققۇف قىلدى. ئاندىن ئېيدى: «بىر دانە بۇغداي ئېشەكنىڭ خورساسىغە قويۇپسىزلەر.» بەس، مۇنى كۆرۈپ مەزلۇملەر بىر -بىر كەلدىلەر ۋە ھەرقايسى ئېيدى: «پاك سەن، سەندىن بىر پادشاھ ۋۇجۇدغە كېلۇر. سەن دەئۋاگەر ئەمەسسەن.» ئەبۇ ھىفز كەلدى ئەرسە، ئېيدى: «قويغىل، سەن تۆھمەتدىن قويغىل.» بەس، ئەبۇ ھىفز بۇ سۆزنى ئىشتىپ، ھىندغە ئاۋىزان بولدى. ھىند ئېيدى: «ھەرگىز سېنىڭ بىرلە بولماسمەن، ئول پادشاھ سەندىن بولماقغە رىزا بەرمەسمەن.» ئاندىن، ئەبۇ سەفيانغە تەگدى. تەئنە قىلدىلەركىم، ھىند ئەبۇ ھىفزدىن جۇدا بولماي، ئەبۇ سەفيانغە تەگدى. ئەمما، ئېھتىمالى باركىم، ئەبۇ ھىفزنىڭ ئۇرۇغ - تۇغقانىغە قوشۇلغىل دىگەنى كىنايە بىرلە تالاق بولغاي.

نەقلى كەلتۇرۇپدۇرلەر: ئابدۇمەنافنىڭ ئىككى ئوغلى بولدى، ئىككىسىنىڭ ئۇچاسى بىر - بىرىگە مۇتتەسىل، ھىچ نەۋئ جۇدا قىلالمادىلەر. ئاخىر، ئابدۇمەناف شەمشەر بىرلە جۇدا قىلدى. بىرىگە ھاشىم ئات قويدى، يەنە بىرىنى ئابدۇلشەمس ئاتادى. ھەر ئىككىسىنىڭ ئاراسىدا جەڭ - خۇسۇمەت باقى قالدى. ھاشىمدىن ئابدۇلمۇتتەلىب ۋۇجۇدغە كەلدى؛ ئابدۇلشەمسدىن ئەبۇ سەفيان تۇغۇلدى. بۇلار جەڭ قىلدىلەر. ئاندىن، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ نەبىرەسى ئەردىلەر، مۇئاۋىيە بىرلە جەڭ قىلدىلەر. ئاندىن، يەزىد پەلىد ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين بىرلە ئەداۋەت ئەسلىنى تازە قىلدى. قاچانكىم، ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ شەربەتى شاھادەت ئىچتىلەر، ئول پەلىد فەخر نازىش بىرلە قەسىدەلەر ئېيتىپ، شاد بولدى. ئول قەسىدەسىدە سەرىھ ۋەھىگە ئىنكار قىلغانى زاھىر بولدى. بۇ ۋەجھەدىن ئۇلەمائى ماۋەرائۇننەھر يەزىدغە لەئنەت ئوقۇر، چۇنكى ۋەھىگە ئىنكار قىلىپ، كافىر بولۇپدۇر، دەپدۇرلەر.

فەسل دەستان
زىكر بەيئەت مۇئاۋىيە بىننى ئەبى سەفيان

قاچانكىم، ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خىلافەتنى تاشلاپ،

مۇئاۋىيە بىرلە سۇلھ قىلدىلەر. ھىجرەتدىن قىرىق بىرىنچى يىلى ئەردى، خەلق ئاڭا بەيئەت قىلدىلەر. ئول ئەللىك سەككىز ياشدا ئەردى. توققۇز يىل تۆرت ئاي ئەردى، ئۇمرى تۈگەدى، دەمەشقدە ۋەفات بولدى. مۇنشىسى ئابدۇ بىننى ئۇۋەيس ئەردى.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: قاچانكىم ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ سۇلھ قىلدىلەر ئەرسە، خەلق ئەيدىلەر: بۇ سۇلھنىڭ بىر ۋەجھى بار بولغاي ئەردى. بەس، ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇنبەرگە چىقتىلەر ۋە خۇتبە ئوقۇدىلەر: «مۇئاۋىيە بىرلە مۇنازەئەت جەھەتى خىلافەتدىندۇر. نەفسۇلئەمردە، يا ئۇل لايىقدۇر يا مەن. ئەگەر ئول لايىق بولسە بىجا ئىشدۇر. ئەگەر مەن لايىق بولسام خەلقنىڭ ئارامى ۋە مۇسۇلمانلارنىڭ ئارايىشى ئۈچۈن مۇئاۋىيەگە قويدۇم.» بەس، ئول فىتنە بۇ ئىنسافلەرى بىرلە مۇنقەتىئ بولدى.

مۇھەممەد بىننى ئەتەبە كەلتۈرۈپدۇرلەر: بىركۈن بىر مەجلىسدە، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ زىكرلەرى قىلىندى ئەرسە، مۇئاۋىيە ئەيدى: «ھەزرەتى ئەلى لەشكەردە شىرى سەفدەردەك، كۆرمەككە ماھى ئەنۋەردەك ، زاتى زالەئى سەھەردەك.» نەزم:

ئول فەترەكى شەبنەم نەسىم سەھەرى،
خۇن قىلدى ۋۇجۇدىغە تۈمەن ھىلەگەرى.
بەس، تامدى جەھان گۈلىغە ئول رەشك پەرى،
ئەلھەقكى ھەزار بارە مار كەرىزى.

بەس، ئەھلى مەجلىسلەر سوردىلەر: «سەن فازىلراقمۇ يا ئەلىمۇ؟» مۇئاۋىيە ئەيدى: «ئەلىنىڭ قەدەمىنىڭ تۇفراغى ئەبۇ سەفيانىنىڭ ئەۋلادىدىن ياخشىراقدۇر.» يەنە ئەيدىلەر: «ھەق سىنىڭ تەرەفىڭگەمۇ يا ھەزرەتى ئەلىنىڭمۇ؟» مۇئاۋىيە ئەيدىلەر: «ھەق ئەلى جانىبىدەدۇر.» يەنە ئەيدىلەر: «نىچۈكدىن جەڭ قىلدىڭ؟» مۇئاۋىيە ئەيدىلەر: «مۇلك تالاشادۇرغان نەرسەدۇر.» بۇ سۆزدىن مەئلۇم بولدىكىم، مۇئاۋىيەگە لەئنەت ئوقۇماق رەۋا ئەمەسدۇر. چۈنكى ھەزرەتى ئەلىغە ياغى بولماق گۇناھ ئىكەنىگە

مۇقەررەردۇر. ھەركىم گۇناھنى گۇناھ بىلىپ قىلسە كافىر بولمايدۇر.

يەنە بىر نەقل كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، بىركۈن ھەزرەتى ئىمام ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇئاۋىيەنىڭ قاشىغە باردىلەر، ئۇلەر تەكيەگە يۆلەنىپ ئولتۇرۇپ ئەيدىلەر: «ئەجەب ئىشتىپدۇرمەنكىم، مېنى ھەزرەتى ئايشە رەزىيەللاھۇ ئەنھا خىلافەتكە سەزاۋەر ئەمەس دەپدۇرلەر!» ھەزرەتى ئىمام ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «ئەجەبراق ئولكىم، مېنىڭ قاشىمدا تەكيەگە يۆلەنىپ ئولتۇرۇپسەن!» بەس، مۇئاۋىيە دەرھال قوپۇپ ئولتۇرۇپ، ئۆزرە ئەيتتىلەر ئەرسە، قەبۇل قىلدىلەر.

يەنە بىر ھىكايە كەلتۈرۈپدۇرلەر: مۇئاۋىيەنىڭ زەمانىدا بىر ئادەم خۇرۇج قىلدى. مۇئاۋىيە ئاڭا لەشكەر ئىبەرمەك بولدىلەر. ھەزرەتى ئىمام ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە نامە ئىبەردىلەركىم: «بۇ لەشكەرنى ئالىپ جەڭ قىلغايلەر.» ھەزرەتى ئىمام ھەسەن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ جاۋاب ئىبەردىلەركىم: «مەن مۇسۇلمانلارنىڭ مىننەتى ئۈچۈن جەڭدىن قول يىغىپدۇرمەن. ئەگەر جەڭ قىلۇر بولسام سېنىڭ بىرلە جەڭ قىلۇر ئەردىم. سېنىڭ ئۈچۈن يەنە بىر كىشى بىرلە قاچان جەڭ قىلغۇمدۇر؟!»

يەنە بىر ھىكايە كەلتۈرۈپدۇرلەر: بىركۈن ئەدى بىننى ھاتەم مۇئاۋىيەنىڭ ئالدىدا ئەيدى: «بۇ زەمانەنى نېچۈك كۆرەرسەن؟» ئەيدى: «بۇ زەمانە مۇسۇلمانلارى ئۆتكەن زەمانە مۇنكىرلارىدۇر؟ بۇ زەمانەگە ئىنكار قىلغانلار كېلەدۇرغان زەمانەدە مۇسۇلماندۇرلەر.»

يەنە بىر ھىكايە كەلتۈرۈپدۇرلەر: بىركۈن مۇئاۋىيە ئۆز خاسلەرى بىرلە ئولتۇرۇپ فىكر قىلدىلەركىم: «ھەزرەتى ئەلى بىرلە مۇنازەئەتىمنىڭ ئاقىبەتى نە يەرگە ئەنجام تاپار؟ ئاخىر خىلافەت ئىشى كىمگە مۇقەررەر بولۇر؟ ھەزرەتى ئەلى نە ئەندىشەدەدۇرلەر مەئلۇم بولغاي ئەردى؟» بەس، نەچەند مۇئتەبەر، راست گويلارغە ئەيدىلەر: «سىزلەر كوفەغە بىر بارىپ، مۇئاۋىيە ئۆلدى دەپ خەبەر قىلىڭلار.» بەس، ئۇلار كوفەغ بارىپ، يالغان خەبەرنى فاش قىلدىلەر. بىرى ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە بۇ يالغاندىن خەبەر بەردىلەر ئەرسە، ئىلتىفات قىلمادىلەر. ئەرتەسى يەنە بىرى كىرىپ، بۇ يالغان خەبەرنى بىر - بىر تەقرىر قىلدى ئەرسە، «بۇ سۆزنىڭ ئىئتىبارى يوق» دىدىلەر. ئۈچۈنچى كۈنى يەنە بىرى بۇ تەرىقە سۆز ئەيدىلەر: «كوفەلىغلەر

ئەيدىلەر. بۇ خەۋەر تەۋاتۇرىغە يەتتىكىم، ئەلبەتتە راستدۇر.» ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «بۇ ھىسابغە پۈتمەسمەن.» بەس، بىر قوللەرىدە مۇبارەك ھەلقىلەرىنى ۋە بىر قوللەرىدە ياقالەرىنى تۇتتىلەر. ئىشارەت ئاڭاكىم، مەن ياقامنى خەلقىنىڭ خۇنى بىرلە بۇياماسمەن. ئاندىن كىيىن، مۇئاۋىيەگە مەئلۇم بولدىكىم. خىلافەت ئۇلەرغە قەرار تاپار. بەس، باۋۇجۇد خىلافەتكە بۇلايىق ۋە سازاۋەرلىقلەرىنى بىلىپ، جەڭگە يۈزلەندىلەر. بۇ دۇنيانىڭ ئۇلۇغلۇقى، مۇھەببەتى بۇ يەرگە يەتكۈردىكىم، ئانچە قىلىۇر ئىشلارنى قىلدۇردى، ئاقىبەت دۇنيانى قويۇپ كەتتى.

يەنە بىر ھىكايە كەلتۈرۈپدۇرلەر. قاچانكىم، مۇئاۋىيەنىڭ ۋەفاتلەرى ياۋۇق يەتتى ئەرسە، ئوغلانلەرى يەزىد پەلىدكە ۋەسىيەت قىلدىلەركىم: «چەندان قەسرلەرنى بىنا قىلىپدۇرمەن. جەھد قىلكىم، ئانى ۋەيران قىلماقدىن ساقلاغىل. تۆرت كىشى بىرلە مۇنازەئەت قىلماغىل: ئابدۇللاھ ئۇمەركىم مەرد زاھىددۇر، دۇنيادا ھەلىم ۋە ئاغىرلىقنى ئىختىيار قىلىپدۇر؛ ئىككىنچى ئابدۇرەھمان بىننى ئەفۇ بەكىركىم ئول مەرد تەجەممۇلنى تۇتار، ئاڭا ئات، سەروپاي ئىبەرىپ، شادقىل؛ ئۈچۈنچى ئابدۇللاھ زۇبەيىردۇر، ئانى بەھەر نەۋئ ئۇلۇغ قىل؛ تۆرتىنچى ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين؛ ئەي يەزىد! ئەگەر ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين بولماسا نۇسرەتكە يىتەر ئەردىڭ، زىنھاركى ئول تىرىگ باردۇرمۇ ئاسا تەرىقىنى قويماغىل؛ ئول ئاغاسىغە ئىقتىدار قىلۇر، ساڭا خىلافى ئانىڭدىن ۋاقىئ بولۇر؛ زىنھار ئاڭا يارى بەرمەگىل. يەنە بىر ۋەسىيەت ئۇلكىم، مىنى گورغە ئالىپ بارغاندا ئۇمەرۇ ئاسغە ئەيغىل: ئاتام ۋەسىيەت قىلىپ ئەردىكىم «مىنىڭ ئۇمەرۇ ئاس بىرلە دوستلۇقىمىز بار ئەردى ۋە مىنى قەبرىدە ئول قويسۇن.» ئەگەر قەبرىغە كىرسە شەمشەر تارتغىل. تا بايئەت قىلماغۇنچە چىقارماغىل.»

بەس، مۇئاۋىيە ئۆلدى ئەرسە، يەزىد ئاتاسىنىڭ ۋەسىيەتىنى ئۇمەرۇ ئاسغە ئەيدى ئەرسە، گورغە يىغلاپ كىردى؛ مۇئاۋىيەنى قويۇپ چىقغالى تۇردىلەر؛ يەزىد شەمشەر تارتىپ ئەيدى: «ماڭا بەيئەت قىل! ۋەگەرنە سىنى ئاتام بىرلە دەفن قىلۇرمەن!» بەس، ئۇمەرۇ بىلدىكىم، بۇ ئىش مۇئاۋىيەنىڭ تەدبىرىدۇر. بەس، مۇئاۋىيەگە باقىپ ئەيدى: «بۇ ھالدا ياتىپ ھەم مىكىر قىلۇرسەن!» بەس، بەيئەت قىلدى، ئاندىن گوردىن چىقتى. نەزم:

بۇەجھ كىشى ئازارىنى سەن ئىزدەمەگىل،
تاكىم ھەمە خەلق قەسدىدىن غەم يىمەگىل؛
چەندان فىرىب بىرۇر ساڭا مالۇ جەھان،
دۇنيانى ۋەفادار گۇمان ئەيلەمەگىل.

فەسل دەستان
زىكر خىلافەت يەزىد بىننى مۇئاۋىيە

ئول بەد بەختىنىڭ كەيفىيەتى بۇ ھالدا ئەردى. ئانى باۋۇجۇد نۇقسان ۋە كەسافەتدىن، بىئەقلدىن يەزىد ئاتادىلەر. چۇنكى مەتائى زۇلۇمنى ئانچە يىغدىكىم، ئىبلىس ئاڭا خەرىدار بولدى ئەرسە، تەخى ھەم زىيادە قىلدى، يەزىد ئاتاندى. ھىجرەتدىن ئاتمىشىنچى يىلى رەجەب ئايىدا ئاڭا بەيئەت قىلدىلەر. ئۈچ يىل تەخت ئانىڭ بىرلە بەد بەخت بولدى. ئاتمىش تۆرتىنچى يىلى دەۋزەخقە كەتتى. ئوتتۇز سەككىز يىل يەتتە ئاي بەش كۇن ئۆمۇر كۆردى. دەمەشقدە كۆمدىلەر. ياساۋۇلى سەفۋان ئەردى. ئانىڭ يامان روزگارىدا سەيد شۇھەدا ھەزرەتى ئىمام ھۆسەين بىننى ئەلى مۇرتەزا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇمۇ شەھىد بولدىلەر. ھىجرەتدىن ئاتمىش بىرىنچى يىلى ماھى مۇھەررەمنىڭ ئونى، دۇشەنبە كۇنى زەرئە بىننى شەرىك ئەلەيھىل لەئنە ھەزرەتى ئىمام ھۇسەيىننىڭ مۇبارەك باشلەرىنى ئەزىز تەنلەرىدىن جۇدا قىلدى؛ سىنان بىننى ئۇنسۇل ـ نەجەفى مۇبارەك باشلەرىنى نەيزەگە ئىلدى. ئۆمۇر ئەزىزلەرى ئەللىك ئۈچ يىل ئەردى. ۋىلادەتلەرى مەدىنەدە ھىجرەتدىن تۆرتىنچى يىلى شەئبان ئايىدا ئەردى.

كەلتۇرۇپدۇرلەر. يەزىد ئەلەيھىل لەئنە مەزلۇملەرگە بىنەھايەت مىھرىبان ئەردى. ئاتاسى مۇئاۋىيەنىڭ تىرىگلىكىدە، ئابدۇللاھ زۇبەيىرنىڭ كوچىگە ئاشىق بولدى. مۇئاۋىيە ئوغلى بارەسىدە تەدبىر ـ مىكر قىلدى. ئابدۇللاھ زۇبەيىرنى چىرلاپ، بىسيار ئىلتىفات ـ ئىنئام ئىھسان قىلدى؛ ئاندىن كېيىن قىزىنى بەرمەككە كىشى قويدى. ئابدۇللاھ زۇبەير تەئزىم ۋە

ئىكرام بىرلە مۇئاۋىيەنىڭ قىزىغە خاستكار بولدى ئەرسە، مۇئاۋىيە ئەيدى: «ماڭا ئالەمدە سىنىگدەك داماد يوقتۇر. ئەمما، ئىشىتىپدۇرمەن بىسيار خۇشرۇي خاتۇنۇڭ بارئەرمىش، مېنىڭ قىزىم تا ئانى تالاق قىلماغۇنچە بولماس. ئەگەر كوجۇڭنى تالاق قىلساڭ، قىزىمنى بەرسەم ھەرقايسى شەھەرنى ئىختىيار قىلساڭ ئاڭا ھاكىم قىلسام.» بەس، ئابدۇللاھ ئەمارەت دائىيەسىنىڭ تەمەئىدە، مۇئاۋىيەنىڭ دامىغە گىرىفتار بولۇپ، ھەمخانەسىدىن ئايرىلدى. بەس، مۇئاۋىيە نىكاھنى بۇكۇن ـ تەڭلە بەھانەسى بىرلە، كوجىنىڭ ئىددەتىنى چىقاردى ئەرسە، يەزىد پەلىد ئەبۇ موسا ئەشئەرىنى نىكاھنىڭ جەھەتىدىن ئول خاتۇنغە ئەلچى ئىبەردى. يولدا قەشئەم بىننى ئەبباس ئۇچرادى، ئەيدى: «ئەي ئەبۇ مۇسا، قايان بارۇرسەن؟» ئەيدى: «ئابدۇللاھ زۇبەيرنىڭ قويغان كوجىنى يەزىدكە نىكاھ قىلغالى بارۇرمەن.» ئەيدى: «ئەگەر ئىھتىمالى بولسە، مەندىن ھەم سۆز ئەيغىل.» ئاندىن ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئۇچراپ، ئۇلەر ھەم خاستكار بولدىلەر. بەس، ئەبۇ مۇسا بارىپ، بۇلارنىڭ سۆزلەرىنى ئەيدىلەر ئەرسە، ئول مەزلۇم ئەيدى: «نە مەسلەھەت كۆرەرسەن؟» ئەبۇ مۇسا ئەيدى: «ئەگەر دۇنيا خاھلاساڭ يەزىدنى قەبۇل قىل؛ ئاخىرەتدە ھەسب نەسىب ئىختىيار قىلساڭ ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە جۇفت بولغىل؛ ئەگەر جەمال ئىستەسەڭ قەشئەمنى دىگىل.» بەس، ئول مەزلۇم ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇغە رىزا بەردى. ئەبۇ مۇسا ئۇلەرغە نىكاھ قىلدىلەر. يەزىد مەلئۇن ئىشىتىپ بىسيار پەرىشان بولدى. ئەيتىپدۇرلەركىم، ئول مەلئۇن ئاند ئىچتىكىم، ئەگەر قۇدرەت تاپسام ئىمام ھۇسەيىننى ئۆلتۇرگەيمەن.

فەسل دەستان
زىكر ئەبۇ لەيلى بىننى
مۇئاۋىيە

قاچانكىم، يەزىد پەلىد ئۆلدى ئەرسە، تارىخدىن ئاتمىش تۆرتىنچى يىلى ماھى سەفەرنىڭ توققۇزىنچى كۈنى، ئەبۇ لەيلىغە بەيئەت قىلدىلەر. ئول

قىرىق كۈن ھۆكۈمەت سۈردى. مۇنشىسى زىياد بىننى سەلىم ئەردى. مۆھرىنىڭ نەقشى «انماالدنياغرور» ئەردى. كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ئەبۇ لەيلى مەرد زاھىد ۋە خۇداپەرەست ئەردى. قاچانكىم خىلافەتدە قىرىق كۈن ئۆتكەردى ئەرسە، جۈمئە كۈنى خۇتبە ئوقۇدى، ئەيدى: «ئەي قەۋم! مەن بۇ ئىشغە لايىق ئەمەسمەن. ئاتەشى دەۋزەخقە تاقەت كەلتۈرەلمەسمەن. ئەبۇ سافيانىلەر ئۆز نەۋبەتىنى ئۆتكەرىپدۇر. ئۆزۈمنى ئەزل قىلدىم. ھەركىمنى قويساڭلار خەلىفە قىلىڭلار!» بەس، مۇنبەدىن تۈشتىلەر، ئىبادەتكە مەشغۇل بولدىلەر. قىرىق كۈندىن كېيىن ئۆلدى.

فەسل دەستان
زىكر خىلافەت مەرۋان بىننى ھەكىم

تارىخغە ئاتمىش تۆرت جەمادىيەل ئەۋۋەل ئايىنىڭ ئەۋۋەلى ئەردى. ئاڭا بەيئەت قىلدىلەر. بەئزەلەر رەمەزاننىڭ ئەۋۋەلى دەپدۇرلەر. دەمەشقدە ئون تۆرت يىل ھاكىم بولۇپ ئەردى. ۋە بەئزەلەر توققۇزيىل دەپدۇرلەر. مەرۋان مۇئاۋىيەنىڭ زەمانىدا دەمەشقغە كېلىپ ئەردى. ئاندا خەلىفە بولدى ئەرسە، مەرۋان ئاغرىدى. دەمەشقنىڭ ئۇلۇغلارىدىن ئوغلى ئۇچۇن بەيئەت ئالدى. ئول ئاغرىغىدا ئۆلدى ئەرسە، ئوغلى ئابدۇلمۇلك نەمازىنى ئۆتەپ، دەمەشقدە دەفن قىلدى. ياشاۋۇلى سۇھەيل ئەردى. مۆھرىدە «اللەمعينى» پىتىكلىك ئەردى.

كەلتۈرۈپدۇرلەر، قاچانكىم مەرۋان خىلافەتكە ئولتۇردى ئەرسە، ئۇمەر بىننى سەئد ئەيدى: «خىلافەتكە مەن ئەۋلادۇرمەنكىم، ئاتام بەنى ئۇمەييەنىڭ سەردارى ئەردى.» ئول ئۇمەر بىننى سەئدىنىڭ تۆرت مىڭ قۇلى بار ئەردى. ھەمە دىلاۋەر، پەھلىۋان. بەس، مەرۋان ئانى قەۋى كۆردى ئەرسە، نامە ئىبەردىكىم. «بىزنىڭ تۇغقانغە ھاجەتىمىز يوقدۇر. مەن پىردۇرمەن، ئەگەر مەن فىتنەنى پەست قىلساڭ ئۆز ئورنۇمدا سىنى خەلىفە قىلۇرمەن.» بەس، ئۇمەر سەئد بۇ سۆز بىرلە پەست بولدى. ئابدۇللاھ زۇبەير مەككەدە ئەردى. ئول ئىشىتىپ ئەيدى: «خىلافەتكە مەن سىزاۋەردۇرمەنكىم، ھەزرەتى رەسۇل سەل-ئەل-لەمگە مۇنشى ئەردىم. جەددىم ھەزرەتى ئەبۇ بەكرى سىددىق

رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدۇرلەر: ئاتام ئابدۇلمۇتتەلىبنىڭ قىزىدۇر.» بەس، ھىجاز، ئىراق ۋە خۇراساننى ئالدىلەر. شام، مىسر، ئەرمىنىيە مەرۋانغە قالدى.

ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەۋلادلەرى ئىمام مۇھەممەد ھەنىفە ئۆزگە بىرادەرلەرى بىرلە گوشەنىشىنلىق ئىختىيار قىلدىلەر. بەس، مەرۋان ئۆلەردە ئوغلى ئابدۇلمۇلكنى خەلىفە قىلدى. ئۆمەر سەئد مەھرۇم قالدى.

فەسل دەستان
زىكر خىلافەت ئابدۇلمۇلك

بەس، مەرۋان تارىخدىن ئاتمىش تۆرت ماھى رەمەزان ئەردى. ئابدۇلمۇلككە بەيئەت قىلدىلەر. يىگىرمە بىر يىل ئەردى، دەمەشقدە ئۆلدى. ئوغلى ۋەلىد نەمازىنى ئۆتەپ، دەفن قىلدى. ئاتمىش يىل بىرئاي ئۆمۈر كۆردى. بىر ئازادگەردەسى ياساۋۇل ئەردى. مۇھرىدە «امنت باللەمخلصا» پىتىكلىك ئەردى.

نەقلى، كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ئابدۇلمۇلكنىڭ زەمانىدا، مۇسئەب بىننى زۇبەير قۇۋۋەت تاپىپ، ئىراق ۋە شامنى ئالدى. ئابدۇلمۇلك لەشكەرگە ئىئتىماد قىلماي، دەمەشقدىن قاچىپ چىقتى. مۇسئەبغە ئەلچى ئىبەرىپ، سۇلھ تەلەب قىلدى. مۇسئەب قەبۇل قىلماي جەڭ قىلدىلەر ئەرسە، مۇسئەب شىكەست تاپىپ قاچتى. ئاقىبەت ئۆلدى. بەس، ئابدۇلمۇلك ئەمىن بولدى؛ ئابدۇللاھ زۇبەيرنىڭ ئۈزەسىگە لەشكەر ئىبەرمەكنى قەسد قىلدى ئەرسە، ھىچكىم قەبۇل قىلمادى. ئەيدىلەر: «خۇداي تەئالانىڭ جەڭىگە كىشى ئىبەرەلمەسمىز.» بەس، بىر كۈنى ھىجاج ئابدۇلمۇلكنىڭ قاشىغە كىردى ۋە ئەيدى: «كىچە ئابدۇللاھ زۇبەيرنى سوقۇپ تۈش كۆردۈم.» بەس، ئابدۇلمۇلك ئاڭا ئىككى مىڭ لەشكەر ئىبەردى ئەرسە، ھىجازغە باردى. ھىجاج ھىجازدىن ئەردى. بارىپ ئاندىن ھەم لەشكەر ئالدى. مەككەگە بارىپ، بىسيار جەڭ قىلىپ، مەككەنى ئالىپ، ئابدۇللاھ زۇبەيرنى ئۆلتۈردى. ئاندىن مەدىنەگە باردى، ئاندىن ھەم لەشكەر ئالدى. مەدىنەنى ئالىپ، ئالتە ئاي ئاندا

تۆردى. سەھابەلەرنى ماڭا يارى بەرمەدىڭلار دەپ، بىسيار خار كۆردى. بۇ هالنى ئابدۇلمۇلككە يەتكۈردىلەر ئەرسە، ھىجاجنى ئىراقغە ئىبەردى. ھىجاز، يەمەن، مىسرنى ۋە تەمامى مەغرىب زەمىننى مۇسا بىننى نەسرگە بەردى. ئابدۇلمۇلك بۇ ئىككى هاكىمى بىرلە مۇلكنى بىنەھايەت مەھكەم تۇتتى. ئەمما، مۇسا بىننى نەسرنى خەلىفۇللاھ ئاتار ئەردىلەر؛ ھىجاجنى ئەدۇۋۇللاھ دەر ئەردىلەر. كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ئابدۇللاھ زۇبەير مەككەدە قۇۋۋەت تاپغاندا، يەزىد تىرىگ ئەردى. ئەرەبنىڭ دىلاۋەر، پەھلىۋانلارىدىن مۇختار بىننى ئەبۇ ئۇبەيدە سەقەفى تايىفدا ئەردى. بەس، ئابدۇللاھ زۇبەيرنى چىرلاپ، ئۆزىگە ياۋەرلىك تىلەدى ئەرسە، مۇختار ئەيدى: «مەن خىزمەتىڭ كەمەرىنى قۇدرەتىم بەلىگە باغلادىم. ھۆكمۈڭ ـ فەرمانىڭ دايىرەسىگە كىردىم. ئەمما ماڭا، بۇ لەشكەرىمگە ئىززەت قىلغايسەن؛ ھەر مەھەلدە ھىچكىم مانىىئ بولماي خىزمەتىڭغە كىرگەيمەن. كوفەنىڭ هاكىملىغىنى ماڭا بەرگەيسەن؛ ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەۋلادىغە تەئنە ۋە تەئەررۇز قىلمايسەن.» بەس، ئابدۇللاھ زۇبەير بۇ شەرتلەرنى قەبۇل قىلدى ئەرسە، مۇختار ئابدۇللاھ زۇبەيرنىڭ خىزمەتىدە چەندان ئۇلۇغ ئىشلارنى قىلدى. ئاقىبەت مۇلك ئابدۇللاھ زۇبەيرگە بەرقەرار بولدى ئەرسە، مۇختارغە بىئىلتىفاتلار قىلىپ، قاشىغە كىرگەلى قويمادى. كوفەنى ئابدۇللاھ بىننى زەيدكە بەردى. مۇختار ئابدۇللاھ زۇبەيرنىڭ سىپەھسالارى ئابدۇللاھ مۇتىئغە بۇ هالدىن شىكايەت قىلدى ئەرسە، ئابدۇللاھ مۇتىئ ئەيدى: «ساڭا بۇ ئىشلار ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھ ئەنھۇنىڭ ئەۋلادىغە تەئەررۇز قىلماغىل دىگەنىڭدىندۇر. ۋەگەرنە ساڭا بىسيار ئىلتىفات قىلۇر ئەردى. بەس، ئابدۇللاھ مۇتىئ مۇختارنىڭ سۆزىنى ئابدۇللاھ زۇبەيرغە يەتكۈردى ئەرسە، غەزەب قىلدى. سەمەئىنى، خاسلەرى ئەردى، «مۇختار مۇھەممەد ھەنەفەنىڭ قاشلەرىغە بارۇردا ئاڭا كىشى قويغايمىز، ۋەگەرنە ئاندا تاپسا تۇتۇپ بەندكە تارتغايمىز.» بەس، ئابدللاھ مۇتىئ بۇ سۆزنى ئىشىتتى ئەرسە، قاشلەرىغە بارىپ، ئانى مۇختارغە ئەيدى: «ساڭا قاچماقدىن ئۆزگە مەسلەھەت يوقدۇر. مۇبادا بۇلارنىڭ قولىغە تۇشسەڭ خەلاسلىق ئىهتىمالى يوقدۇر.» بەس، مۇختار ئىمام مۇھەممەد ھەنەفەنىڭ قاشلەرىغە باردى. ئۇلار بىر كەنارەدە ئىبادەتغە مەشغۇل ئەردىلەر. سەۋمەئەلەرىدىن بىۋەقت چىقماس ئەردىلەر. بەس، مۇختار بۇلەرنىڭ قاشلەرىغە

كىرىپ، ھەزرەتى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ماتەملەرىدىن زار - زار، خۇن ئەبر نەۋبەھار يىغلاپ ئەيدى: «ئەگەر ئىجازە بەرسەڭ، ئىراقغە بارسام، ئۇلەرنىڭ خۇنلەرىنى ئول زالىملاردىن ئالسام!» بەس، ھەزرەتى ئىمام مۇھەممەد ھەنىفە ئۆيدىن چىقىپ، بىر سائەتدىن كېيىن، بىر پارە كاغەز كەلتۇرۇپ بەردىلەر، ئاندا پىتىپدۇرلەركىم: «رۇخسەتدۇر ھەزرەتى ئىمام ھۇسەيىننىڭ خۇنلەرىنى مۇختار تەلەب قىلسۇن، ئانىڭ دۇشمەنلىرىنى ئۆلتۇرسۇن.» بەس، ئەيدىلەر: «بارغىل، خۇداي تەئالا بۇ ئىشنى سىنىڭ قولۇڭدا كۇشاد قىلۇر.» بەس، مۇختار چىقىپ كەتتى. ئاندىن كېيىن ئابدۇللاھ زۇبەير ھەزرەتى مۇھەممەد ھەنىفەنى چىرلادى. تەمامى ئەشرافى ئەرەب ئەردى، بەس، كەلدىلەر ئەرسە، بىسيار تەۋاززۇئ قىلىپ، يۇقارى ئولتۇرغۇزدى. ئەيدى: «مىنىڭ ئەقىدەم ۋە گۇمانىم ئولكى، سەندىن مۇتتەقى ۋە پەرھىزكار كىشى ئالەمدە يوقدۇر. سىنىڭ نەسەبىڭ ئانداغ مەشھۇردۇركىم، بەيانغە ھاجەت ئەمەسدۇر. بىلۇرمەنكىم، سەن دۇنيادىن يۈز ئۆيرۇپسەن. لېكىن شىيئەلەر فىتنە پەيدا قىلۇرلەر. خاھلارمەنكىم، ماڭا بەيئەت قىلساڭ تاكى ئول فىتنەلەر پەست بولغاي.» ھەزرەتى ئىمام مۇھەممەد ھەنىفە ئەيدىلەر: «مىنىڭ كۆڭلۇمدە كىينە - ئەداۋەت يوقدۇر. ھەق تەئالا كىينە - ئەداۋەتنى بىزنىڭ كۆڭلۇمىزدىن چىقارىپدۇر. ئەگەر مىنىڭ كۆڭلۇمدە مۇلك - دۇنيا بولسە، زاھىر بولۇر ئەردى. ئولكى ئاتام ۋە بىرادەرلەرىمغە يەتتى، ئۇلارنىڭ فەزايىل ۋە خەسايىللەرى مەئلۇمدۇر. باۋۇجۇد مۇنچەلىك بىرلە مەن ئۇزلەت ئىختىيار قىلىپدۇرمەن.» ئابدۇللاھ زۇبەير ئەيدى: «نېچۇك ئۇزلەتدۇركىم، مەشرىقدىن مەغرىبغە كېلۇرلەر. ئەگەر مەن ئەمىر بولسام مىنىڭ قاشىمغە كېلۇر ئەردىلەر؛ مىنىڭ ئەھلى بەيتىمنى دوست تۇتار ئەردىلەر. سەن مۇختارنى ئىمام ھۇسەيىننىڭ خۇننى تەلەب قىلىپ كوفەگە ئىبەرىپسەن!» ھەزرەتى ئىمام مۇھەممەد ھەنىفە ئەيدىلەر: «مۇختار سىنىڭ جەفا ۋە بىۋەفالىقىڭدىن قاچىپدۇر. ئىئتىقادۇرەست يوقدىن ھەزرەتى ئىمام ھۇسەيىننىڭ خۇنلەرىنى تەلەب قىلۇر. مەندە نە گۇناھدۇر.» بەس، ئابدۇللاھ زۇبەير نەچەند كىشىسىگە بۇيرۇدىكىم، مەھرەمخانەسىدە خىيمە تىكىپ، ھەزرەتى ئىمام مۇھەممەدنى مەھبۇس قىلدىلەر. ئاندىن مۇختارغە نامە ئىبەردىكىم: «ئەگەر سەن بۇ

ئىشدىن ياناماسلىق ئەۋۋەل ئىمامنى شەھىد قىلىمەن، ئاندىن سېنى دەفنە قىلىمەن.» بەس، مۇختار بۇ ھالدىن خەۋەردار بولۇپ، ئۈچ مىڭ ئەسكەر ئەۋەردى تاكى ھەزرەتى ئىمامنى خەۋارىجلارنىڭ قولىدىن ئالغايلەر؛ ئەگەر جەڭ قىلسە، جەڭگە تۇرغايلەر. بەس، بۇلار ئاگاھ بولماغاي دەپ، ئاھىستە - ئاھىستە بۆلەك - بۆلەك بارىپ، مەككە دەۋازەسىدە جەمئ بولغايلەر. ئەۋۋەل، ھاتەين بىننى قەيس كىرىپ كەلدى، مۇئەككىللەرغە ئەيدى: «ھەزرەتى ئىمامنى قويۇپ بېرىڭلار! ۋەگەرنە، ھەمەڭىزلەرنىڭ باشىنى كېسەرمەن!» بەس، ھەزرەتى ئىمام مۇھەممەد بۇ سۆزنى ئىشىتىپ، ھاتەيننىڭ ئالدىغە چىقتىلەر ئەرسە، ھاتەين ئاياغلەرىغە يىقىلدى ۋە ئەيدى: «ئەي ئىمام! ئەگەر ئىجازە بەرسەلەر مۇئەككىللەرنى ئۆلتۈرسەك.» ھەزرەتى ئىمام ئەيدىلەر: «مەئازۇللاھ! بۇ ئەسنادا ئابدۇللاھ زۇبەير ئاگاھ بولۇپ، ھەمە ئەۋلادىنى يىغىپ ئاتلاندى.» ئەھلى مەككە ئىمام مۇھەممەد ھەنەفەگە مەدەكە كېلىپدۇر دەپ شاد بولدىلەر. ئابدۇللاھ زۇبەير كېلىپ، «بۇ مۇھلەتكە قويغانىمنىڭ جەزاسى» دەپ شەمشەر تارتتى. ھەزرەتى ئىمام ئەيدىلەر: «مەن مۇختارغە ماڭا ئەقىدە قىل، لەشكەر ئىبەرگىل دىمەدىم.» ئابدۇللاھ زۇبەير ئەيدى: «ئەگەر ئانداغ بولسە، دەرھال بەيئەت قىل! ۋەگەرنە ئىككى پارە قىلۇرمەن!» ھاتەين ئەيدى: «ھەددىڭنى بىلمەي، تاكى مۇنداغ بىھۇدە سۆزلەرسەن!» بەس، ئابدۇللاھ ھاتەيننى ئاز كىشى گۇمان قىلىپ، ئاڭا يۈزلەندى ئەرسە، ئۇمەر تەللاق يۈز كىشى بىرلە كېلىپ، ھەزرەتى ئىمامغە سەلام قىلىپ تۇردى. بەس، ئىمام ياخشى جەۋاب بېرىپ: «شەمشەرنى غىلافغە سالىڭلار!» دىدىلەر. ئاندىن تۇفەيل بىننى ئامىر ئالتە يۈز ئاتلىغ بىرلە كەلدى. بۇ تەرىقە گۇرۇھ - گۇرۇھ كېلە باشلادىلەر ئەرسە، ئابدۇللاھ ھەيران بولدى. ھاتەينگە ئەيدى: «مېنىڭ لەشكەرىم ھەر تەرەفكە بارىپدۇرلەر. ئەگەر خەبەر قىلسام مىڭ جانىڭدىن بىرى سەلامەت قالماغاي! » ھاتەين ئەيدى: «ئەگەر ئاتام ئىجازە بەرسەلەر سەن ھىچ بىرگە تەگمەس ئەردىڭ!» بەس، ئابدۇللاھ غەزەب قىلىپ، لەشكەر يىغدى. ئىككى تەرەفدىن سەف ئاراستە قىلدىلەر. ئەھلى مەككە ئابدۇللاھغە ياۋەر بولمادى ئەرسە، غەمكىن بولدى. ئابدۇللاھ زۇبەير ۋە ھاتەين بىننى قەيس بىرلە بىر - بىرلەرىنگە شەمشەر تارتىپ تۇرۇپ ئەردىلەر. ناگاھ تەبيان بىننى ئۇمەر ئىككى

ملك لەشكەر بىرلە تۆغ ـ ئەلەم كۆتەرىپ يېتىپ كەلدى. ئابدۇللاھ زۇبەيرنىڭ ھوشى كاللاسىدىن كەتتى.

بەس، ھەزرەتى ئىمام جەڭ قىلغالى قوپمادىلەر. ئابدۇللاھ يانىپ تۇشتى؛ مەككەنىڭ سەردارلارىنى چىرلاپ ئەيدى: «مەن سىزلەرگە ئىئتىماد قىلىپ ئەردىم. مۇنداغ ۋەقتدە مىنى تەنھا قويدۇڭلار!» ئەھلى مەككە ئەيدىلەر: «بىز سىنىڭ بەيئەتىڭدەدۇرمىز. ئەمما پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ فەرزەندلەرى بىرلە نىچۇك جەڭ قىلۇرمىز! ئىمام مۇھەممەد ھەنىفەدە گۇناھ يوقلۇقىنى تەھقىق بىلۇرمىز!» مەسلەھەت ئولكىم، سۇلھ قىلدى ۋە ئۇلارغە تدئنە ـ تەئەررۇز قىلماسلىقغە ئاند ئىچتى. ھەزرەتى ئىمام لەشكەرنى ياندۇردىلەر. تاكى نەۋبەت ئابدۇلمۇلككە يەتتى ئەرسە، ھىججاجنى ئىبەرىپ، ئابدۇللاھنى تەمام قىلىپ، مۇلك تەمام ئاڭا مۇسەللەم بولدى.

ئابدۇلمۇلك مەرۋاندىن نەقل قىلىپ كەلتۇرۇپدۇرلەر، ئەيتىپدۇر: «مەن مەدىنەدە ئەردىم. يەزىدنىڭ لەشكەرى ئابدۇللاھ زۇبەيرنىڭ ئۆزەسىگە كەلدى ئەرسە، مەن ئەيدىم: «نە بەدبەخت كىشىدۇركىم دۇنيا ئۈچۈن مۇسۇلمانلارنى ئۆلتۈرگەيلەر ۋە ئازار بەرگەيلەر! خۇداي تەئالادىن پەناھ تىلەرمەنكىم قىيامەت كۈنى خۇنى ناھەق گەردەنىمدە بولماغاي! قاچانكىم خەلىفە بولدى ئەرسە چەندان خۇنى ناھەق، فەسادلار قىلدى. ئاندىن ھەججگە باردى. ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ مەسجىدلەرىگە كىردى؛ ئاندا بەرىدە ئاتلىغ بىر مەزلۇم بار ئەردى. مۇجاۋىر، زۇھد، تەقۋىدە مەشھۇر ئەردى. ئول ئەيدى: «ئەۋۋەل نە سۆزدە ئەردىڭ، ئاخىر نە ئىشلارنى قىلدىڭ؟» ئەيدى: «ئەۋۋەل مەئادەت ئەردى، ئاخىر شەقاۋەتدۇركىم بۇ ئىشلار مەندىن ئۆتتى.»

فەسل دەستان
زىكر خىلافەت ۋەلىد بىننى
ئابدۇلمۇلك

تارىخدىن سەكسەن ئالتىنچى يىلى شەۋۋال ئايىنىڭ يىگرمەسى كۈنى ۋەلىدغە بەيئەت قىلدىلەر. ئول توققۇز يىل توققۇز ئاي خەلىفە بولدى.

مەدىنەدە تۇغۇلغان ئەردى، قىرىق ئالتە يىل ئۆمۈر كۆردى؛ دەمەشقدە ئۆلدى. ئوغلى ئابدۇلئەزىز نەمازىنى ئۆتەپ دەفن قىلدى. مۆھرىنىڭ نەقشى «انك ميت» ئەردى.

كەلتۈرۈپدۈرلەركىم، بىر كۈنى مۇنەججىملەر ۋەلىدنىڭ قاشىغە كىردى. بىرى ئەيدى: «نۇجۇم ھۆكمى بىرلە سىنىڭ خىلافەتىڭنىڭ مۇددەتى يىگىرمە كۈن قالىپدۇر.» يەنە بىرى ئەيدى: «ماڭا ئانداغ مەئلۇم بولادۇركىم، ئاتمىش يىل بولغاي.» ۋەلىد ئەيدى: «مەن مۇنداغ سۆزۈڭلەرگە فىرىفتە ئەمەسمەن. بەخۇداكى مەن ھەرگىز ئۆلمەسمەن دەپ بۇ گۇماندا ھىرىس بىرلە مال جەمئ قىلماسمەن.»

بەس، ۋەلىد ئۆلەر ۋەقتدە خىلافەتنى بىرادەرى سۇلەيمانغە تاپشۇردى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت سۇلەيمان
بىننى ئابدۇلمۇلك

تارىخدىن توقسان ئالتىنچى يىلى جەمادىيەل ـ ئاخىردىن ئون سەككىزىنچى كۈنى سۇلەيمانغە بەيئەت قىلدىلەر. مۇددەتى خىلافەتى بىر يىل توققۇز ئاي ئەردى. دەمەشقدە ئۆلدى. ئۆمەر بىننى ئابدۇلئەزىز نەمازىنى ئۆتەپ، دەفن قىلدى. ياشاۋۇلى ئازاد گەردەسى ئەبۇ ئۇبەيدە ئەردى. مۆھرىدە نەقشى «امنت بالله حسبى الله ونعم الوكيل» ئەردى.

كەلتۈرۈپدۈرلەر. قاچانكىم سۇلەيمان خىلافەتكە ئولتۇردى ئەرسە، زۇلۇم ۋە بىيدادلىق خاشاكىنى جەھان مەيدانىدىن سۈپۈرۈپ تاشلادى؛ داد ـ ئەدل بىساتىنى يايدى. بىرادەرى مۇسلەمەنى بىسيار لەشكەر بىرلە رومغە ئىبەردى، تاكى رومنى فەتھ قىلدى. ئۆزى ئول يىل ھەج قىلىپ ئەردى. ئاندىن رەۋزەئى ئانھەزرەت سەل-ئەل-لەمگە كېلىپ، تەمامى مۇھاجىر، ئەنسارلارغە ئەتا ۋە كەرەملەر قىلدى؛ ئۆلگەن سەھابەلەرنىڭ ئەۋلادىغە ئىنئاملار قىلدى. ھەزرەتى ئىمام ھۇسەيىننىڭ ئەۋلادىغە يۈزمىڭ دىرەم تۆھفە قىلدى. بىرادەرى مۇسلەمە رومدىن مىڭ كافىرنى ئەسىر قىلىپ ئىبەردى

ئەرسە، رەۋزەنىڭ ئالدىدا ھەمەنىڭ باشىنى كەستى. ھەزرەتى ئەلى ىىنىنى ئىمام ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەيدىلەر: «بىر كافىرنى ماڭا بەرگىل تاكى ئۆلتۈرۈپ سەۋاب تاپغايمەن.» بەس، ئول كافىرلارنىڭ سەردارىنى بەردى ئەرسە، شەمشەر تارتتىلەر. سۇلەيمان ئەيدى: «بوينىـــدا غول باردۇر.» ھەزرەت بوينىغە شەمشەر سالدىلەر، غولنى ئىككى ھەسسە قىلىپ، باشىنى كېسىپ تاشلادىلەر. خەلق تەئەججۇپ قىلدى. سۇلەيمان ئەيدى: «سىزلەردە ھەيدەرى كەررار رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قۇۋۋەتلەرى باردۇر.» تەمامى بەنى ئۇمەييە خەلىفەلەرىدىن دوستراق ئەردى. ئوغلى ئەييۇبنى مەدىنەگە خەلىفە قىلدى ئەرسە، قەبۇل قىلمادى، قاچانكـــىم سۇلەيمان ئۆلدى، ئۇمەر ئابدۇلئەزىز خەلقدىن بولدى. خەلق تاپىپ زوربىرلە بەيئەت قىلدىلەر. خەلقلەر سۇلەيماننى - مۇفتاھ» ئاتادىلەر. چۇنكى ئول ۋەقتدە ھىججاج ئۆلدى. ئاخىرىدا ئۆزىدىن ياخشىراق كىشىنى خەلىفە قىلدى.

فەسل دەستان
زىكر خىلافەت ئۇمەر ئابدۇلئەزىز

تارىخدىن توقسان يەتتىنچى يىلى سەفەر ئايىنىڭ ئونى، ئازىنە كۇنى بەيئەت قىلدىلەر. مۇددەتى خىلافەتى ئوتتۇز ئاي ئەردى. ئۆز ۋەقتى ئالەمنى ئەدل ـ ئىنسافغە پۇر قىلدى. بىركام قىرىق ياشدا زەمىن سەمئاندا دۇنيادىن رىھلەت قىلدى. نەمازىنى مۇسلىمە بىننى ئابدۇلمۇلك ئۆتەپ دەفن قىلدى.
كەلتۈرۈپدۇرلەر. قاچانكىم خىلافەتكە ئولتۇردى ئەرسە، خەلقغە خۇتبە ئوقۇدى، پەند ـ نەسىھەت قىلدى. خەلق چەندان ئاتلار ئاراستە قىلىپ كەلتۈرۈپدۇرلەر ئەرسە، قەبۇل قىلمادى. ئۆزىنىڭ ئاتىغە مىنىپ ئۆيگە باردى. ياخشى خىسلەتلەر پېشە قىلدى. دۇنيادىن يۈز ئۆيرۈپ، كۇندۇزى ھەمىشە روزە تۇتار ئەردى؛ بازارلاردا پىيادە يۇرۇر ئەردى. بەيتۇلمالغە ھەرگىز قول سۇنماس ئەردى. ئامىر شەئەبىنى كوفەگە ھاكىم قىلدى. رومدا بىسيار قەھت ئەرمىش دەپ خەبەر كەلدى ئەرسە، مىڭ تىۋەدە شامدىن ئاشلىق ئىبەردى، تاكى مۇھتاجلارغە، مۇسلىمگە سەرف قىلغاي. ئول مەئاش بىرلە

رومداقى مۇسۇلمانلار قەھتدىن خەلاس بولۇپ، بىسيار شادلىق قىلدىلەر. ئەرتەسى خەبەر كەلدىكىم، يىگىرمە مىڭ كىشى ئازەربىجاندا يىغىلىپدۇركىم ئالەمنى خەراب قىلغالى قەسد قىلىپدۇر. بەس، ئۆمەر ھاتەمنى تۆرت مىڭ كىشى بىرلە ئاڭا ئىبەردى. ئۆمەر ھاتەم ئەيدى: «تۆرت مىڭ كىشى بىرلە يىگىرمە مىڭ كىشىگە قانداق بەرابەر بولۇرمىز؟» ئۆمەر ئابدۇلئەزىز ئەيدى: «قەسسابغە قوينىڭ تولالىقى نىچۈك ئەندىشەدۇر! ئەگەر پادىشاھ ئادىل بولسە، لەشكەرى زەفەرلىغ بولۇر.» بەس، ئۆمەر ھاتەم بارىپ، ئەدلىنىڭ بەركەتىدىن شىكەست بېرىپ، فىتنەنى پەست قىلدى.

فەسل دەستان
زىكر خىلافەت يەزىد بىننى ئابدۇلمۇلك

قاچانكىم ئۆمەر ئابدۇلئەزىز ۋەفات بولدى، تارىخ يۈز بىرىنچى يىلى رەجەپ ئايىنىڭ يىگىرمە ئۈچۈنچى كۈنى، يەزىد بىننى ئابدۇلمۇلككە بەيئەت قىلدىلەر. تۆرت يىل بىر ئاي پادىشاھلىق قىلدى، بىركام قىرىق يىل ئۆمۈر كۆردى. مۆھرىدە «الا ياخذك الله لومەلائم» ئەردى.

ئەيتىپدۇرلەر. ئۆمەر ئابدۇلئەزىز كېسەل بولدى ئەرسە، يەزىد بىننى ئابدۇلمۇلكنى خەلىفە قىلدى. قاچانكىم تەختغە ئولتۇردى، ئۆمەر ئابدۇلئەزىز ۋەقتىداقى خەلىفەلىك تەرتىپنى بۇزدى. رەخنەدىن كۆتەرگەن خىراجنى تەلەب قىلدى. مۇسلىمە بىننى ئابدۇلمۇلكنى خوراسانغە ئىبەرىپ، ئاملار قويۇپ، بىسيار ئەمۋال يىغىپ ئالدى. ئابدۇرەھمان زوھاكنى ھىجاز ۋە يەسرىبغە ئىبەرىپ، ئاندا بىسيار مال - ئەمۋال يىغدى.

ئابدۇرەھمان ئول - سەييىدىنىسا فاتىمە - زوھرا بىنتە ئىمام ھەسەن بىننى ئەلى مۇرتەزا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇماغە خاستىكار بولدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «ئوغلۇڭ مېنىڭ كۆيۈگە ئىختىيار قىلۇر ۋەقتىمدە ئۆتۈپدۇر.» بەس، ئۆلەرنىڭ ئۈچ ئوغلانلەرى بار ئەردى. ئابدۇرەھمان ئاچچىغلاپ ئەيدى: «ئوغلۇڭ خەمىر ئىچەرئەرمىش. ئەگەر مېنى قەبۇل قىلماساڭ ئۆلەرنى دەررە سوقارمەن!» بەس، ئول سەييىدە يەزىد بىننى ئابدۇلمۇلككە نامە ئىبەردىلەر

ئەرسە، يەزىد ئەيدى: «ئابدۇرەھمان ھەدەدىدىن ئاشىپدۇركىم، پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ نەبىرەلەرىنى ئالماقغە قەسد قىلمىپدۇر. مەن ئانداغ قىلايكىم، تەمامى ئەۋلادى بىرلە گەدالىق قىلسۇن.» بەس، ئابدۇللاھ ئابدۇلۋاھىدنى ئەمىر قىلدى. بۇيرۇدىكىم: «ئابدۇرەھماننى بەندكە تارتىپ، قىرىق مىڭ دىنار ئالغىل!» بەس، ئابدۇللاھ ئابدۇلۋاھىد فەرمان بىجا كەلتۇردى. تاكى ئابدۇرەھمان ئانداغ بولدىكىم، مەدىنەدە فالاس كىيىپ، ئىفلاسلىق غولىنى بويىنىغە سالىپ، گەدالىق قىلدى.

فەسل دەستان
زىكرى يەزىد ۋە مۇسلەمە ۋاقىئەسى

نەقل كەلتۇرۇپدۇرلەر. يەزىدنىڭ پادشاھلىقىدىن بىر يىل ئۆتتى ئەرسە، بىرادەرى مۇسلەمە خوراساندىن خىراج ئىبەرمەدى. يەزىد ئانى ئەزل قىلماقدىن شەرم تۇتۇپ، نامە ئىبەردىكىم: «سىنىڭ مۇندا بولماقىڭغە مۇھتاجدۇرمەن.» ئۇمەر ھۇنەيرەدىن ئىبەردى ئەرسە، مۇسلەمە ئەيدى: «سەن قايان بارۇرسەن؟» ئۇمەر ئەيدى: «ئەمىرۇلمۇئمىنىن ئىراق ۋە خوراساننىڭ ئىشلەرىنى ماڭا تاپشۇردى.» مۇسلەمە بىلدىكىم ئەزل قىلىپدۇر. ئەيدى: «ئەرەبدە مەسەلدۇركىم، مۇلكى ئەقىمدۇر، ئەگەر پادشاھلارغە بىر ئىش ناخۇش كەلسە، خەۋىش ۋە بىگانە بەرابەردۇر.»

نەقل كەلتۇرۇپدۇرلەر. ئۇمەر بىننى ۋەلىد يەزىدكە ئەيدى: «يا ئەمىرۇلمۇئمىنىن! ئۇمەر ئابدۇلئەزىز ئىككى ئۆيدە جەۋاھىر يىغىپ ئىكەن؛ ئاڭا ھەمىشە قۇفل سالىغلىغدۇر.» بەس، يەزىد ئۇمەر ئابدۇلئەزىزنىڭ كوجى فاتىمەگە نامە ئىبەردىكىم: ئىشىتىپدۇرمەنكىم شوھەرىڭ ئىككى ئۆيدە جەۋاھىر يىغىپ ئىكەن، ئانى ھەمىشە قۇفل سالىپسەن. ئانىڭدىن ماڭا نەسىبە ئىبەرگەيسەن.» فاتىمە ئەيدى: «ئۇمەر دۇنيادىن ئۆتكەندىن بارى ئول ئۆيىنىڭ مۇھرى بىرلەدۇر. ئەگەر ھەر نەرسە بولسە، كېلىپ ئالغايسەن، بەيتۇلمالغە سالغايسەن.» يەزىد ئۇمەر بىننى ۋەلىدنى ئالىپ، بەنى ئۇمەييە ئەۋلادى بىرلە كېلىپ، ئىشىكنى ئاچتۇردى، كۆردىكىم، بىر بورىيا، تۆرت خىش

قويۇلۇپدۇرلەر ۋە بىر تۆمۈر ئافتابە ئوچاقدا تۇرۇپدۇر. ئۆمەر ۋەلىد بىر ئاھ تارتتى ۋە ئەيغان سۆزىگە پۇشمان بولدى. ئەيدى، يەنە بىر ئۆينى ئاچىپ كۆردىكىم، ئول مەسجىد ئەردىكىم. ئاندا سەنگ رىزە فەرش قىلغان بىر ساندۇق كۆردىلەركىم، بىر لونگى، بىر تەۋق ئاسغلىغ، كىچە نەماز ئۆتەردە، ئول تەۋقنى بوينىغە سالۇر ئەردى يىقىلماغاي؛ ساندۇقنى ئاچىپ، بىر فالاسدىن كۆڭلەك تاپتىلەر ئەرسە، ھەمە يىغلادىلەر. ئۆمەر ۋەلىدغە مەلامەت قىلدىلەر. ئاندىن مەن شەمىداغ ئىشتىپ ئەردىم، يالغان سۆزلەرنىڭ شۇملۇغىدىن مۇنداغ ۋەبال ھاسىل بولدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت ھىشام بىننى ئابدۇلمۇلك

تارىخدىن يۈز بەشىنچى يىلى ماھى شەئبان ئەردى، ھىشامغە بەيئەت قىلدىلەر. مۇددەتى خىلافەتى ئون توققۇز يىل ئالتە ئاي ئەردى. ئەللىك تۆرت يىل ئۆمۈر كۆردى. نەمازىنى يەزىد ئۆتەپ، دەفن قىلدى.

قاچانكىم، خىلافەتكە ئولتۇردى ئەرسە، مەشرىق ۋە مەغرىبغە ھەركىم مۇھتاج بولسە، ئوندىن تا ئىككى يۈز دىنارغە يەتكۈرۈپ، ئەتا قىلۇر ئەردى. پېشۋا، ئۇلەما ۋە مۇستەھەقلەردىن مىڭ كىشىنى پىتىپ ئالىپ، ئاڭا ۋەزىفە بىرۇر ئەردى. تاكى تەمامى ئەمۋال ئاڭا سەرف بولدى. ئانىڭ زەمانىدا بىر مۇنچە ھەرامزادەلەر خۇرۇج قىلدى ئەرسە، ئۇلارنىڭ ئىلىك - ئاياغىنى كېسىپ، قورساقىنى يارىپ ئۆلتۇردى. قاچانكىم، ئەمىن بولدى ئەرسە، ھەجگە باردى؛ ئەھلى ھەرەمەينگە بىسيار ئىلتىفاتلار قىلدى. ئەيتىپدۇرلەر، ئول سەفەردە ھەر دىيار خىراجدىن بۆلەك قىرىق مىڭ دىنار سەرف قىلدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت ۋەلىد بىننى ئابدۇلمۇلك

تارىخدىن يۈز يىگىرمە ئالتىنچى يىلى جەمادىيەل ئەۋۋەل ئايىدا، ۋەلىدغە

بەيئەت قىلدىلەر. ئۇل ئىككى كەم قىرىق ياشدا ئەردى. ئانى كوفەدە ئۆلتۈرۈپ دارغە ئاستىلەر. چۈنكى كافىر بولۇپ ئەردىلەر؛ مۆھرىدە «ياولىد حضرالموت» پىتىكلىك ئەردى.

كەلتۈرۈپدۈرلەر: قاچانكىم تەختكە ئولتۇردى ئەرسە، ئەتراف - جەۋانىبدىن مۇترىب ۋە مۇغەننىلەرنى يىغدى. شەرابغە مەشغۇل بولۇپ، رەئىييەلەرنىڭ ئەھۋالىدىن غافىل بولدى. ئالتە ئايدىن كېيىن، ھەرامنى ھەلال ئەقىدە قىلدى. ئاتاسى - ئاناسى بىر تۇغقانلەرىنىڭ مەھرەمىغە قول سۇندى. بىر يىل ئۆتتى ئەرسە، مەزھەبى تەناسۇخغە كىردى. «مەن نايىبى خۇدادۇرمەن، مۇھەممەد سەل-ئەل-لەمدىن ئەفزەلدۇرمەن» دەپ دەئۋا قىلدى. خەلق بىزار بولدىلەر. بەنى ئۇمەييە خۇلەفالەرى ئادەتى ئۇل ئەردىكىم، بىر يىل خەلىفە بولغاندىن كېيىن، ھەجغە بارىپ، خەلقغە ئەتا ۋە ئىھسانلار قىلۇر ئەردىلەر. بەس، ۋەلىد بۇ تەرىقە بىرلە ھەجگە ئەزم قىلدى. دەمەشقدىن ئۈچ مەنزىل كېلىپ ئەردى. جەمئ ئەشرافى ئەرەبدىن ئوغلى يەزىدكە ئەيدىلەر: «ساڭا ئاتاڭنىڭ يامان ئەقىدەسى مەئلۇمدۇر، مۇنداغ كىشىگە خىلافەت سەزاۋەر ئەمەسدۇر. ئەگەر ئىتتىفاق قىلساڭ، ئاتاڭنى ئۆلتۈرۈپ، سىنى خەلىفە قىلۇرمىز.» بەس، يەزىد رىزا بېرىپ، دەمەشقغە ياندى. ھىججاجنىڭ ئوغلى ئابدۇلمۇلك دەمەشقدە ھاكىم ئەردى. ئانى تۇتۇپ، بەيتۇل مالنى ئالىپ، ئىككى يۈز مىڭ لەشكەر ئىبەردى. بەس، ۋەلىد خەبەر تاپىپ، خەممەس دىگەن شەھەرگە يۈردى ئەرسە، لەشكەر يېتىپ كەلدى. ۋەلىد خەممەس ۋە دەمەشقنىڭ ئاراسىدا بىر قورغانغە كىردى، ئەيدى: «ئەي مۇسۇلمانلار! مەن سىزلەرگە نېچۈك يامانلىق قىلدىمكى، ماڭا خۇرۇج قىلۇرسىزلەر؟!» ئەيدىلەر: «سەن ھەلالنى ھەرام بىلدىڭ، مەزھەبى تەناسۇخغە كىردىڭ!» ۋەلىد ئەيدى: «ماڭا ھەلال ئانچەدۇركىم ھەرامغە ئىھتىياجىم يوقدۇر.» ئەيدىلەركىم: «ئاتاڭنىڭ تەرىقەسىنى تاشلادىڭ!» بەس، جەڭگە تۇردى ئەرسە، ئاخىر ئۆلدى. ئىككى ئوغلى بار ئەردى، بىرى ئىبراھىم، بىرى ھەكىمكى ئانى يەزىد ئاتادىلەر.

نەقلى كەلتۈرۈپدۈرلەر: ۋەلىدنىڭ بىر مۇغەننى كەنىزەكى بار ئەردى. ئۇل ئەيتىپدۇر: «بىركۈن ۋەلىد مەست بولۇپ، مېنىڭ بىرلە قاۋۇشۇب جەنابەتدە ئەردى. ناگاھ مۇئەززىن ئەزان ئوقىدى ئەرسە، ئاند ئېچتىكىم:

بۇگۈن سەندىن ئۆزگەنى ئىمام قىلماسمەن! ئەيدىم: مەست ۋە جۇنۇب، مۇسۇلمانلارغە نىچۇك ئىمام بولۇرمەن؟ بەس، شەمشەر تارتىپ ئەيدى: ئەگەر ئىمام بولماساڭ ئۆلتۇرۇرمەن! ناچار كېلىپ، ئەرەبلەرنىڭ تەرىقەسىدە ئىمام بولدۇم. بۇ ئەھۋالىمغە يىغلارمەن، شايەد خۇداي تەئالا رەھىم قىلغاي!»

زىكرى خىلافەت يەزىد بىننى ۋەلىد

تارىخدىن يۈز يىگىرمە يەتتىنچى يىلى، جەمادىيەل ئاخىر ئايىدا، ئاتا بەيئەت قىلدىلەر. ئاتى «يەزىد ناقىس» ئاتار ئەردىلەركىم، توكۇز ئەردى. بەش ئاي خەلىفە بولدى. مەككەدە تۇغۇلغان ئەردى. ئاناسى ماھى ئەفرۇز بىنتە كىسرا بىننى يەزىد مىھر شەھريار ئەردىكىم، ئەجەم پادشاھلارى ئاخىرىدۇر. بىر جەڭدە لەشكەرى ئىسلامغە ئەسىر بولۇپ، فەتىيە بىننى مۇسلىم ھىججاجغە ئىبەرىپ ئەردى. ھىججاج ئابدۇلمۇلككە بېرىپ ئەردى. ئول ۋەلىدغە قالىپ، ئانىڭدىن يەزىد ۋۇجۇدغە كېلىپ ئەردى. قاچانكىم، يەزىد خىلافەتكە ئولتۇردى ئەرسە، ھىچكىم ئاتا بەيئەت قىلمادى. ھەمە ئەيدىلەر: «ئىبرادەرى سەزاۋەردۇر.» بىر جەمئى ئەيدىلەر: «بىرادەرىڭنى ئۆلتۇرگىل، تاكى خىلافەتدە بەرقەرار بولۇرسەن.» يەزىد ئەيدى: «بىگۇناھ نىچۇك ئۆلتۇرگەيمەن؟» قاچانكىم، يەزىد خۇداي تەئالانىڭ رەھمەتىگە ئۆلاندى. ئىبراھىم بىننى ۋەلىد نەمازىنى ئۆتەپ دەفن قىلدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت ئىبراھىم بىننى ۋەلىد

ئول يىل ئىبراھىمغە بەيئەت قىلدىلەر. ئول يەتمىش كۈن تەختدە ئولتۇردى. كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، مەرۋان بىننى مۇھەممەد بىننى ھەكىم ئەرمىنىيەگە ھاكىم ئەردى. كۆردىكىم، خەلق ۋەلىدنى گىرىھ كۆرەرلەر. ئەھۋالى پەرىشاندۇر. بەس، ئەللىك مىڭ لەشكەر ئالىپ شامغە يۈزلەندى. ۋەلىد ئۆلۈپ ئەردى. ئىبراھىم بىلدىكىم، بەرابەر بولالمايدۇ. بەس، مۈلكنى

ئاگا قويدى. تەمامى ئەشراق تەرەبلەر بىرلە ئاگا بەيئەت قىلدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مەرۋان بىننى
مۇھەممەد

تارىخدىن يۈز يىگىرمە يەتتىنچى يىلى سەفەر ئايىدىن تۆرتىنچى كۈنى مەرۋانغە بەيئەت قىلدىلەر. ئاناسى ناھىلە ئاتلىغ كەنىزەك ئەردى. بەنى ئۇمەييە پادىشاھلارىنىڭ ئاخىرى ئەردى. بەش يىل ئىككى ئاي پادىشاھ بولدى. مىسىردا ئۆلدى، ئاندا دەفن قىلدىلەر. كەلتۈرۈپدۇرلەر: مەرۋان خىلافەتكە ئولتۇردى، ئاندا زەمانە پەرىشان ئەردى. ئەبۇ مۇسلىم خوراساندا خۇرۇج قىلغان ئەردى. بەس، مەرۋان ئەيىد كۈنى قارا ئىگىن كىيىپ ئەردى. مەككەدە ئىبراھىم بىننى ئەلى مۇھەممەد بىننى ئابدۇللاھ بىننى ئەبباس خۇتبە ئوقۇپ، كوفەگە يۈردىلەر. جەمئ قۇرەيشدىن ھەمراھ بولدىلەر. مەرۋان بىر ھەدىس ئىشىتىپ ئەردىكىم، ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەم ئەيتىپدۇرلەر: تارىخغە يۈز ۋە بىرمۇنچە بولغاندا، دەۋلەت ئەبباسىيەگە يۈزلەنۇر، ئۇلارنىڭ ئەۋۋەلى سەففاھدۇر. بەس، مەرۋان خەبەر ئالدىكىم، ئەبباس ئەۋلادى دەئۋەت ئاشكارا قىلىپدۇرلەر. بەس، سەففاھنى ئىزدەپ كىشى ئىبەردى. ئول قاسىد ئۇلەرنى تاپىپ «سەففاھ قايسىڭلاردۇر؟» سورىدى ئەرسە، ئىبراھىم ئەيدى: «سەففاھ مەندۇرمەن.» قاسىد ئەيدى: «سىزنى چىرلايدۇر.» بەس، ئىبراھىم سەففاھنى ئۆز ئورنىدا سەردار قىلدى. قاسىد ئەيدى: «شىتاب - ئىزتىراب بىرلە كوفەغە بارغايسىزلەر.» بەس، ئۇلار كوفەغە يۈردى. ئىبراھىم مەرۋان قاشىغە كەلدى ئەرسە، مەرۋان سەففاھنىڭ نىشانەلەرىنى ئىبراھىمدە كۆرمەدى ئەرسە، قاسىدغە سىياسەت قىلىپ، ئىبراھىمنى بەندكە تارتتى. قاچانكىم، مەرۋانغە لەشكەر يۈزلەندى ئەرسە، ئىبراھىمنى شەھىد قىلدى. ئاخىرىلئەمىر، ئۆزى ھەم ئۆلۈپ، بەنى ئۇمەييەنىڭ ئافتابى دەۋلەتى پەناھ مەغرىبدە ئولتۇردى. چەندان مىڭ خەزايىن مال تافە بىرمەدى؛ ئانچە سەلتەنەتى ھەلال ۋەفا قىلمادى. مۇلكۇبەقا خۇدانىڭدۇر. ۋەللاھۇ ئەئلەم.

فەسل دەستان
زىكرى خۇلەفائى ئەبباس

ئەدىدىكى بۇلارنىڭ ئىسىملارىنىڭ بەتەرىق نەزم تەرتىب بېرىپدۇر، تەرجىمەسى بۇدۇر. چۇن بەنى ئەبباسدىن ئوتتۇز يەتتە شاھ تاجدارىكىم، بۇلارنىڭ تىغى دۇشمەن سىينەسىن قىلدى فەگار. ئەۋۋەل سەففاھ، مەنسۇر، ئاندىن مەھدىدۇر. ھادى، ھارۇن، ئەمىن، مەئمۇن، ئىمام كامكار مۇئتەسىم؛ ئاندىن كېيىن ۋاسىقدۇر. ئاندىن سوڭ مۇتەۋەككىل، مۇنتەسىر (مۇستەنسىر)، مۇستەئىين، بەس، بولدى مۇئتەزى، نامدار مۇھتەدى، مۇئتەمىددۇر. مۇئتەزەد، بەس مۇكتەفا، مۇقتەدەر، بەس قاھىر، رازى، ئىمام روزگار مۇتتەقى، مۇستەكەفى بىللاھ، ئىمامدىن يەنە مۇتىئ، مۇتابىئ، قادىر، قائىم بىللاھ، مۇقتەدى، مۇستەنزىر، مۇستەزىر، مۇقەننەئىي لىئەمرۇللاھ، مۇستەجىد، يەنە مۇستەنەفى، ئاندىن ناسىرىددىن، زاھىر بىللاھ، مۇستەنسىرجەمالىددىن، ئاخىرى مۇستەئىسىم ئولدى.

چۇن مەھكەم كىردگار ئەسھابى تەۋارىخ ئەخبار ۋە ئەربابى ئەھادىس ۋە ئاسار ئانداغ كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، ھەزرەتى ئەبباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەمىرۇلمۇئمىنىن ئوسمان رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ خىلافەتلەرى زەمانىدە، خۇداۋەند ئالەمنىڭ رەھمەتىغە ئۇلاندىلەر. ئابدۇلاھ بىننى ئەبباس رەزىيەللھۇ ئەنھۇما ئابدۇللاھ زۇبەير فىتنەسى دەۋرىدە ۋەفات بولدىلەر. ئەلى بىننى ئابدۇللاھكىم، پەدەرى خۇلەفائى ئەبباس ئەردىلەر. ئۇلەرغە زەھەر بەردىلەر.

كەلتۇرۇپدۇرلەر: قاچانكىم، ئەلى بىننى ئابدۇللاھ ۋۇجۇدغە كەلدىلەر. ھەزرەتى ئەلى بىننى ئەبى تالىب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ مۇبارەكبادلىقغە كەلدىلەر. «ئانداغ ئات قويدۇڭ؟» ئابدۇللاھ ئەبباس ئەيدىلەر: «سىنىڭ مۇبارەك ۋۇجۇدۇڭ قەيدى ھاياتىدا تۇرۇپدۇرمەن. نېچۈك قويغايمەن؟» بەس، ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ قۇچاقلەرىغە ئالىپ، مىھرىبانلىق قىلىپ ئەيدىلەر: «ئەي ئابدۇللاھ، بۇ ئوغلۇڭ پادىشاھ ئاتاسى بولغۇسىدۇر. مۇڭا ئات قويدۇم كۇنىيەتى ئەبۇلھەسەن بولغاي.» بەس، بۇ خەبەر خوجا مۇئاۋىيەگە يەتتى ئەرسە، ئەيدى: «ئاتى ۋە كۇنىيەتى ھەزرەتى ئەلىغە مۇشابىھدۇر. مەن ئانى

ئەبۇ مۇھەممەد ئاتادىم.»

ۋە يەنە كەلتۈرۈپدۇرلەر. بەنى ئۇمەييە ئىشتىكەن ئەردىلەر، ھىجرەتدىن يۈز يىل بولغاندا خىلافەت بەنى ئەبباسغە يەتتىكىم، ئۇلارنىڭ ئەۋۋەلى ھارىسنىڭ قىزىدىن ۋۇجۇدغە كەلگەي. بەس، ھەزرەتى ئەبباسنىڭ ئەۋلادلەرنى ھارىسنىڭ قىزلەرىدىن ئۆيلەنگەلى قوياس ئەردىلەر. قاچانكىم خىلافەت ئۇمەر ئابدۇلئەزىزغە يەتتى ئەرسە، مۇھەممەد بىننى ئەلى بىننى ئەلھارىسدىن ئۆيلەنمەككە ئىجازە ئالدىلەر. بەتنە بىننى ئابدۇلمەيدان ھارىسەنى ئالدىلەر، ئانىڭدىن ئەبۇل ئەبباس ۋۇجۇدغە كەلدىلەركىم، خۇلەفائى ئەبباسنىڭ ئەۋلادى ئۇلاردۇرلەر. مۇھەممەد بىننى ئەلى ھىجرەتدىن يۈز يىل بولغاندا دەئۋەت ئاغاز قىلدىلەر. ئەبۇل ئەبباس خىلافەتدە تەمام ئولتۇردىلەر.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، قاچانكىم مەرۋان ئىمام ئىبراھىمنى شەھىد قىلدى ئەرسە، كوفەگە خەبەر يەتتى. ئەبۇ سەلىمە ھىلال بىسيار مۇتەئەللەم بولدى. ئاندىن ئەبۇل ئەبباس بىرادەرلەرى بىرلە كوفەگە يەتتىلەر ئەرسە، ئەبۇ سەلىمە بۇلارنى پىنھان قىلدى. قەسد قىلدىكىم، ھەزرەتى ئەلى بىننى ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنى خىلافەتكە مۇقەررەر قىلغاي. بەس، نامە پىتىدى ۋە بىر ئىتىمادلىغ كىشىسىدىن مەدىنەگە ئىبەردى. «جەئفەر بىننى مۇھەممەدكە ئىبەرگىل، ئەگەر ئول قەبۇل قىلماسا، ئابدۇللاھغە كۆرسەتكىل. ئەگەر ئاڭا باۋەر بولماسا، ھەزرەتى ئەلى بىننى ھۇسەين رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ قاشلەرىغە ئالىپ بارغىل. جەۋابىنى ماڭا پات يەتكۈرگىل!» بەس، قاسىد مەدىنەگە باردى. ئول كىچە جەئفەر بىننى مۇھەممەدكە نامەنى كۆرسەتتى ئەرسە، ئوقۇپ ھىچ جەۋاب بەرمەدى. قاسىد جەۋاب تىلەدى ئەرسە، «جەۋاب بۇدۇر!» دەپ، نامەنى ئالدىغە تاشلادى. ئاندىن ئابدۇللاھغە نامەنى بەردى. جەۋاب ئەيتىپدۇر ئەردى، ئانى مەنئ قىلىپ؛ ھەزرەتى ئەلى بىننى ھۇسەينغە ئالىپ باردى ئەرسە، ئۇلەرنى ھەم جەئفەر مەنئ قىلىپ ئەيدىكىم: «ئەبۇ سەلىمە مەردى مەككاردۇركىم پات يىقىن ئۆلتۈرۈلۇر. بىزگە فىرىب بىرۈركىم، خىلافەت ئىشى ئەبباسنىڭ ئەۋلادىغە يېتىپدۇر. بىز يىتتىك دەۋەت قىلغايمىز. كىبرەك فايدا قىلۇر.» بەس، قاسىد مەقسۇدىغە يەتمەي، يەنە قاسىد كەلگۈچى موساكىم مۇھەممەد ئەۋلادى ئابدۇللاھنىڭ ئەردىلەر، كوفەگە كەلدىلەر. ئەبۇ سەلىمە ئۇلارنى پىنھان

قىلدى. قەھتەبەنى لەشكەر بىرلە ئىراقغە ئىبەردى. ئارقەسىدىن ئۆمەر بىننى ھۆنەيرە لەشكەر بىرلە ئۆلارنى يوق ئەتمەككە بۇيرۇدى ئەرسە، دەريايى فرات لەبىدە قاتتىغ جەڭ قىلدىلەر. ئاخىر ئۆمەر بىننى ھۆنەيرە قاچىپ ۋاسىت قورغانىغە بەركىدى. قەھتەبە دەريادا غەرق بولۇپ ئۆلدى. قەھتەبەنىڭ ئوغلى ھەمىد لەشكەرنى ئالىپ، كوفەگە كېلىپ، ئەبۇ سەلىمەگە ئەيدى: «ئىمامنى چىقارغىل، تاكى خەلق بەيئەت قىلغاي!» ئەبۇ سەلىمەگە باۋەر بولمادى. غەرەزى ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەۋلادلەرىنى خەلىفە قىلماق ئەردى. بەس، بىر ئوغۇل كىرىپ، ئەبۇل ئەبباسغە ھەمىدنىڭ كەلگەنىنى، ئۆمەر ھۆنەيرەنىڭ قاچغانىنى خەبەر بەردى ئەرسە، ئاڭا ئەيدىلەر: «سەن بارىپ، ھەمىدغە مېنىڭ سەلامىمنى يەتكۈرگىل ۋە ئەيغىلكىم بىر مۇنچە كىشى بىرلە كېلىپ، ئەبۇ سەلىمەدىن خەبەرىمىزنى ئالىپ چىقسۇن.» بەس، ئول ئوغۇل ھەمىدكە بۇ سۆزنى ئەيدى ئەرسە، ھەمىد بىسيار شادمان بولۇپ، بىرمۇنچە ئاتلىغ بىرلە كېلىپ، ئەبۇ سەلىمەگە ئىززەت قىلىپ سارايغە تۈشۈردى. ئەبۇ سەلىمە يوق ئەردى. بەس، ئۆزى كىرىپ، ئەبۇل ئەبباسغە بەيئەت قىلدى؛ قولىغە قىلىچ ئالىپ، ھەركىمكى ئۇرۇغ - تۇققانىدىن خەلىفەلىككە تەقازا قىلۇر ئەردىلەر، ھەمەنى بەيئەت قىلدۇردى. ئاندىن مەسجىدكە ئالىپ چىقتى. ئەبۇل ئەبباس مۇنبەرگە چىقىپ، خۇتبە ئوقۇدىلەر. ئەم زادەلەرى مۇنبەرنىڭ ئاستىن پايەسىدە تۇردى، خەلقنى بەيئەتكە تەكلىف قىلۇر ئەردىلەر. بەس، ئەبۇ سەلىمە كېلىپ، بۇ ھالغە بىسيار پەرىشان بولدى. چۈنكى بۇ ئىش ئانىڭدىن بولغاي ئەردى. بەس، ياۋۇق كەلدى ئەرسە، ھەمىد سىينەگە ئۇرۇپ ئەيدى: «سەن ئىمامنىڭ زۇھۇر قىلۇر ۋەقتى ئەمەس ئەردى دىمەدىڭمۇ؟» ئەبۇ سەلىمە ئەيدى: «مەرۋان تىرىگ تۇرۇپ، بۇ ئىش دىشۋارلىق بىرلە بەرقەرار بولۇر. ئانىڭدىن كۆڭۈل فارىغ قىلغۇچە تەئخىر قىلىپ ئەردىم.» بەس، ئەبۇل ئەبباس ئۆزرە ئەيتتى، قەبۇل قىلدىلەر. ئەمما كۆڭۈللەرىدە غەزەبلەرى بار ئەردى. خىلافەتدە بەرقەرار بولۇپ ئەردىلەر، ئانى قوغلادىلەر. ئەبۇ سەلىمەنىڭ ئەقىدەسى ۋە قىلغان خىزمەتلەرى بىر ھەركەتلىك بىرلە ھەبىتە بولدى.

ئەھلى ئەقىل بىلگەيلەركىم، پادىشاھلارنىڭ خىزمەتىدە ھىچ زەرەرىسىكرىدىن يامانراق يوقدۇر. ھىچ خىزمەت خۇلۇسى بەتتىدىن ياخشىراق

ئەمەسدۇر:

كەلتۈرۈپدۇرلەر: قاچانكىم، خىلافەتكە ئولتۇردىلەر، ھەممىنى ۋەزىر قىلدىلەر. ئول مۇرداد ئاتار ئەردى. ئەملەرى ئابدۇللاھنى ئاتمىش مىڭ لەشكەر بىرلە مەرۋاننىڭ ئۈزەسىگە بۇيرۇدىلەر. قاچانكىم، ئابدۇللاھ دەمەشقغە يەتتىلەر. مەرۋان ئەللىك مىڭ كىشى بىرلە ئالدىغە چىقتى. بىسيار جەڭ قىلدىلەر. ئاخىر مەرۋان شىكەست تاپتى. ئانداغكى، مۇددەتى دەۋلەت تەمام بولسە، لەشكەردىن مەنفەئەت يوقدۇر.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: قاچانكىم، ئەبۇل ئەبباس سەففاھغە خىلافەت ئىشىكى تەمام ئاچىلدى ئەرسە، ئەندىشە قىلدىكىم، سەييدلەردىن بىرلەرى خۇرۇج قىلىپ، فىتنە بەرخاستە بولماغاي. بەس، ھەممە ۋە بىرادەرلەرى مەنسۇر بىرلە مەسلەھەت قىلدىلەر. بۇلەر ئەيدى: «بۇ ئىشنى ئەبۇ مۇسلىم بىرلە مەسلەھەت قىلماي بولماس. چۇنكى ئول خۇراساندا دەئۋەت ئاشكارا قىلىپدۇر؛ ئەبۇ سەلىمە ئىراقغە سەئيى كۆركۈزۈپدۇر. ئەگەر ئەبۇ مۇسلىم بىرلە ئىتتىفاق قىلماي، ئەبۇ سەلىمەگە سىياسەت قىلساق، ئانىڭ كۆڭلىگە ھەراس پەيدا بولۇر.» بۇ مەسلەھەت سەففاھغە بىغايەت مەقبۇل بولدى. ئەبۇ جەئفەر ئەيدى: «خۇراساندا ئەبۇ مۇسلىمدىن ئىلگەرى بىز دەئۋەت ئاشكارا قىلۇر ئەردۇك. ئانىڭ بىرلە مەسلەھەت قىلماق نە ھاجەتدۇر؟!» سەففاھ ئەيدىلەر: «خۇراسانغا ئۆزۈڭ بارغىل، ئول دىيار ئەھۋالىنى كۆرگىل. ئەگەر تاپساڭ ئەبۇ سەلىمە ھالىنى ئەبۇ مۇسلىمغە ئەيغىل. تاكى ئول بۇ ئىشنى تەمام قىلۇر. ئەبۇ سەلىمەگە ئۆزگە كىشىسىنى ئىبەرگەندە، سەن يانغىل.» تاكى، ئەبۇ جەئفەر خۇراسانغە باردى ئەرسە، ئەبۇ مۇسلىم پىيادە ئالدىغە چىقتى، چەندان خىزمەتكارلىق قىلدىكىم، سىفەتكە راست كەلمەس. بەس، سەففاھنىڭ پەيغاملەرىنى يەتكۈردى ئەرسە، ئەبۇ مۇسلىم ئەيدى: «مەن بەندەدۇرمەنكىم، فەرمان ئەمىرۇل مۇئمىنىنىڭدۇر.» ئەبۇ جەئفەر ئەيدى: «سىنىڭ بۇ ئىشىڭدا بىسيار دەۋلەتنىڭ ئەسەرى باردۇر. بىز ھەممە قەھتەبەنى قاشىڭدا نايىب قويارمىز.» ئەبۇ مۇسلىم تەئزىم قىلىپ ئەيدى: «ھەرگەۋندە ھەممەدىن ياخشى كىشى يوقدۇر. ئەمىرۇل مۇئمىنىن تەربىيەت قىلىپدۇرلەركىم، ئۇلەر ئورنىدادۇر.» بەس، جەئفەر مەنسۇر مەرۋەدە ئىككى يىل تۇردى ئەرسە، ئەبۇ مۇسلىم ھەركۈن يۈزمىڭ دىرھەم ئىبەردى. تاكى

يانغۇچە تەمامى خوراسان، تۈركىستاننىڭ مالى جەمئ بولدى. بىر ئىئتىمادلىغ كىشىسىنى ئەبۇ سەلىمەگە ئىبەردى. ئاندىن مەنسۇر ياندى ئەرسە، ئۇن مەنزىل يەرگە كېلىپ رۇخسەت ئالىپ ياندى. بەس، مەنسۇر كوفەگە كېلىپ، ئەبۇ مۇسلىم ئەھۋالىنى بىر - بىر بەيان قىلدى ۋە بەرگەن ئەمۋالىنى تەسلىم قىلدى. سەففاھ بىسيار شاد بولدىلەر. مەنسۇر خوراسانغە بارىپ كەلگۈنچە ئىككى يىل ئۈچ ئاي ئۆتتى. بۇ مەھەلدە ئەبۇ سەلىمە سەففاھنىڭ خىزمەتلەرىدە ئەردى. تاكى ئۇيقۇغە مەيل قىلماغۇنچە ئۆيگە بارماس ئەردى. بىر كېچە ئۆيگە بارغۇنچە ئەبۇ سەلىمەنى كىشى ئۆلتۈردى. قاتىلنى بىلمەدىلەر؛ ئاندىن ئەبۇ مۇسلىم ئىبەرگەن كىشىگە ئىنئاملار قىلىپ ياندۇردىلەر. نامە ئىبەردىلەركىم: «ئەبۇ سەلىمە پۇشمان بولۇپ، كۆڭلىدە ھىچ خىلاف قالماپ ئەردى. ھەمىشە خىزمەتىمدە ئەردى. كوفەلەر ھەسەد قىلىپ، بىر كېچە ئۆيگە بارغۇنچە ئۆلتۈرۈپدۇرلەر.»

نەقلى كەلتۈرۈپدۇرلەر: سەففاھ ئەبۇ جەئفەر مەنسۇرنى ئۆز ئورنىدا خەلىفە قىلدىلەر. ئەملەرى ئابدۇللاھ مەرۋان خەر بىرلە جەڭ قىلغالى بارىپ ئەرىلەر. سەففاھدىن كېيىن خەلىفە بولماقنى ئۈمىد تۇتار ئەردى. بەس، سەففاھ ئەبۇ جەئفەرغە ئەيدىلەر: «خوراسانغە بارىپ، ئەبۇ مۇسلىمدىن بەيئەت ئالماق لازىمدۇر.» بەس، ئەبۇ جەئفەر خوراسانغە باردى ئەرسە، ئەبۇ مۇسلىم ئىلگەركىدەك خىزمەتكارلىق قىلمادى. چۈنكى ئەبۇ مۇسلىمدىن بىمەسلەھەت خەلقدىن بەيئەت ئالىپ ئەردى. ئەبۇ جەئفەر مەدارا قىلىپ ئەردى. بىر كۈنى ئەبۇ مۇسلىم ئەيدى: «ئەگە ئىراقغە يانساڭ ئەمىرۇلمۇئمىنىننىڭ ئەملەرىنى ماڭا بەرمەككە ئىلتىماس قىل.» ئەبۇ جەئفەر بۇ سۆزدىن كۆڭلى ئاغرىپ ياندى ئەرسە، سەففاھغە ئەبۇ مۇسلىمنى ئۆلتۈرگەلى دەلالەت قىلدى. سەففاھ رىزا بەرمەس ئەردىلەر. تاكى ئەبۇ مۇسلىم ھەج تەۋاف قىلغالى ئىراقغە كەلدى، سەككىز مىڭ لەشكەر ھەمراھ ئەردى؛ كۆڭلىدە ھىجازنىڭ ھاكىملىقىنى ئۈمىد تۇتار ئەردى. قاچانكىم، ئەبۇل ئەبباسنىڭ خىزمەتلەرىگە مۇشەررەف بولۇپ، قاشلەرىدە ئولتۇرۇر ئەردى. ئەبۇ جەئفەر كىرىپ ئەرسە، ئەبۇ مۇسلىم ئورنىدىن قوپمادى. سەففاھ ئەيدىلەركىم: «ئەبۇ جەئفەرنى تانۇمادىڭمۇكىم ئورنۇڭدىن قوپماسسەن؟!» ئەبۇ مۇسلىم ئەيدى: «يا، سەففاھ ئەمىرۇل مۇئمىنىن، سەندىن ئۆزگەنى تانۇماسمەن.» بەس، ئەبۇ جەئفەرنىڭ

كۆڭلى ئاغرىدى ئەرسە، بىر كۈنى سەففاھغە ئەيدى: «ئەبۇ مۇسلىم يامان نىيەتدە كېلىپدۇركىم، مەككەگە كېلىپ، ھەزرەتى ئەلــى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەۋلادلاردىن بىرىنى خەلىفە قىلۇر. ۋەگەرنە، سەككىز مىــڭ كىشىنى نە يەرگە ئالىپ بارۇر؟!» سەففاھ ئەيدىلەر: «ئانــى ئۆلتۈرۈپ بولماس. چۈنكى خەلق بىزدىن بىزار بولۇر. ئەگەر غەرەزى مەۋسىلىنىڭ ھاكىملىقىدا بولسە، لەشكەرنى ۋە ھاكىملىقنى ساڭا بىرەي. سەن تۇرۇپ ئانىڭ مەقسۇدى ھاسىل بولماس.» بەس، ئەبۇ جەئفەر ياندى ئەرسە، ئەبۇ مۇسلىم تۆھفە، پېشكەش ئالىپ بارىپ، ئۇزرە ئەيتتى ۋە ئەيدى: «مەۋسىلىنىڭ ھاكىملىقىنى ماڭا تىلەپ بەرگىل.» ئەبۇ جەئفەر قۇلاق سالماي، ئېيدىكىم: «ئەمىرۇلمۇئمىنىن بۇلتۇر ھەج نىيەت قىلىپ ئەردىلەر، سەن كەلدىڭ ئەرسە، ھەمراھ بارغالى تەۋەققۇف قىلدىلەر.» ئەبۇ مۇسلىمنىڭ زىھنى كايىپ، ھەجگە كەتتى. ئەبۇ جەئفەر ھەم باردى. ھەج تەۋاف قىلىپ ئۈچ كۈندىن كېيىن خەبەر كەلدىكىم، ئەمىرۇل مۇئمىنىن سەففاھ ئاخىرەت سەفەرى قىلدىلەر. ئەبۇ جەئفەر ئىشىتىپ، شىتاب بىرلە ئەبۇ مۇسلىمدىن ئىلگەرى كوفەگە كېلىپ، خەلقدىن بەيئەت ئالىپ، خىلافەتكە ئولتۇردىلەر. ئەبۇل ئەبباس سەففاھنىڭ بەيئەتلەرىگە تارىخدىن يۈز ئوتتۇز ئىككىنچى يىلى رەبىئەل ئەۋۋەلنىڭ ئونى، ئەزىنە كۈنى ئەردى. ئاتلەرى مۇرتەزا ئەردى. تۆرت يىل سەككىز ئاي خەلىفە بولدىلەر. يىگىرمە تۆرت يــىل ئۆمۈر كۆردىلەر.

فەسل دەستان
زىكر خىلافەت ئەبۇ جەئفەر مەنسۇرى

ئەيتىپدۇرلەركىم، ئەبۇ جەئفەر ئۇلۇغ ۋە ئاقىل كىشى ئەردىلەر، ئەمما دۇنياغە مايىل، بېخىل ئەرىلەر. قاچانكىم خىلافەتكە ئولتۇردى، ئەرتەسى مۇنادى قىلدۇردىكىم، ئەمىرۇل مۇئمىنىن خەلقغە ئەتا قىلۇر تاكى يەتتە ياشداقى بالاغە ھەم خەبەر قىلسۇنلەركىم كېلىپ ئەتا ئالغاي. بەس، تەمامى خەلايىق يىغىلدىلەر ئەرسە، ئەيدى: «ئەي خەلق! شەھەرنىڭلار سەھرادۇر.

مۇبادا دۈشمەن كەلسە، غارەت قىلماقغە مۇھەييادۇر. ئەترافىغە سىفىل ۋە خەندەك قىلغايسىزلەر! » بەس، ھەركىمدىن قىرىق دىرەم ئالدۇردى. كوفەدە بەسرە ئەترافىغە سىفىل ۋەخەندەك قىلدۇردى. خەلقغە بىسيار جەفا ۋە ئەلەم يەتتى. ئانى بىخىللىقدىن ئەبۇ جەئفەر دەۋانقى ئاتادىلەر.

نەقلى كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، قاچانكىم، ئەبۇ جەئفەر خىلافەتكە ئۆلتۈردى ئەرسە، ئابدۇللاھغە بەيئەت ئالغالى كىشى ئىبەردى. ئابدۇللاھ ئەيدى: «مىنى سەففاھ ئۆز ئورنىدا خەلىفە قىلىپ ئەردى. جەھاننى مەرۋاننىڭ ئۇرۇغىدىن مەن پاك قىلدىم. ئەمىرۇل مۇئمىنىن مەندۇرمەن. سەن ماڭا بەيئەت قىل! » بەس، ئەبۇ جەئفەر غەزەب قىلىپ، ئەبۇ مۇسلىمنى بۇيرۇدى ئەرسە، بارىپ قاتتىغ جەڭ قىلىپ، ئابدۇللاھنى ئەسىر قىلدىلەر. ئەبۇ جەئفەر ئىشىتىپ، مۇنشىسى ئەتەبە بىننى ھەمزەنى بۇيرۇدى ئەرسە، بارىپ قاتتىغ جەڭ قىلدى. غەنىمەتنى ھىسابلاپ خەت قىلىپ، نەفىس مەتائلارنى ئەبۇ جەئفەرگە ئالدى ئەرسە، ئەبۇ مۇسلىم ئەيدى: «جاننى ئەلگە بەردى. ئانچەكىم ئالغان مال بىرلە خىلافەتنى تەمام قىلدى. » بەس، ئەبۇ مۇسلىم ئابدۇللاھنى تۈۋەلەرى بىرلە كوفەغە ئىبەرىپ، ئۆزى شامغە كەتتى. بەس، ئابدۇللاھ كوفەگە بارىپ، ئەبۇ جەئفەرگە نامە ئىبەردىكىم: «تەمامى مەرۋانلار خەزىنەلەرى ماڭا تۇشۇپ ئەردى. ئەبۇ مۇسلىم ھەممەنى ئالىپ كەتتى. ئانداغكى، تەمام ئۆمرىدە ئالتۇن - كۈمۈش سەرف قىلسە، كىفايەت قىلغۇر. » بەس، ئەبۇ جەئفەر دەرھال ئەتەبەنى ئارقەسىدىن خوراسانغە ئىبەردى. نامە ئىبەردىكىم، نامەسى ئول ئەردىكىم: «سەندىن ئۆزگە كىم باردۇركىم سىنىڭ ئورنۇڭدا قويغايمەن. ساڭا مۇخالىئەم يوقدۇر. ئەگەر خوراساننى خاھلاساڭ، ئول سىنىڭدۇركىم، ئورنۇڭدا كىشى قويۇپ كەلگەيسەن، تاكى مىسر بىرلە شامنى ساڭا بەرگەيمەن. ئەھدى بەيئەتنى تازا قىلغايمەن. ئەگەر كۆڭلۈڭدە گۇمان بولسە، بىر مۇئتەمەد كىشى ئىبەرگەيسەن. تاكى ئاڭا ئەھد قىلىپ بەرگەيمەنكىم، ساڭا ھىچ قەسدىم يوقدۇر. » بەس، ئەتەبە بارىپ، ئەبۇ مۇسلىمنى ھەمەداندا تاپىپ، نامەنى بەردى. بىر ئىتىمادلىغ كىشىسىنى دارۇلخىلافەگە ئىبەردى. ئەبۇ جەئفەر ئاڭا ئاند غەلەت ئىچىپ بەردى ئەرسە، ئەبۇ مۇسلىم كەلدى، ئانى ئۆلتۈردى.

بۇ ۋاقىئە ئۆز مەھەللىسىدە كەلگۈسىدۇر. ئىنشائاللاھ تەئالا.

ئەبۇ جەئفەرگە تارىخدىن يۈز ئوتتۇز يەتتىنچى يىلى بەيئەت قىلىپ ئەردىلەر. ئەبۇل ئەبباسدىن ئون سەككىز ياشدا ئۇلۇغ ئەردىكىم، ۋەلىد بىننى ئابدۇلمۇلكىنىڭ زەمانىدە تۇغۇلغان ئەردى. ئەيتىپدۇرلەر، مەككە لەبىدە پۈرمەيمۇن دىگەن قۇدۇغ لەبىدە ئاڭا ئاغرىق تەگدى. ئول كىچە ئاسماندىن بىر يۇلدۇز تۇشۇپ، ئانىڭ بەرابەرىدە تۇردى. سۇبھ ۋەقتى ئۆلدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت ئەمىرۇل - مۇئمىنىن مەھدى

كەلتۈرۈپدۇرلەر: قاچانكىم ئەبۇ جەئفەر ئەلەمنى، دۇنيا سەرھەنگىنى يەرگە ئۇردى. دەۋلەت ئەلەمىنى مەھدى كۆتەردى. ئەتراف مەملەكەت زەبت ۋە سەرەنجام قىلىپ، ھەج بەيتۇللاھ ۋە زىيارەتى مۇھەممەد رەسۇلۇللاھغە ئەزىمەت قىلدىلەر. يولدا سەدچەندان ئىشلارغە سەئى قىلدى؛ ئانچە مال خەرج قىلدىكىم، ھىسابغە راست كەلمەس ئەردى. بەش يۈز تىۋەگە ئالتۇن يۈكلەپ ئالىپ باردى. ھىچ زەماندا مەككە - مەدىنەدە ئانداغ شادلىق كۆرمەگەن ئەردىلەر. ھەرىيل ھەر خەلىفە خانەئى كەئبەگە ياپۇغ ئىبەرۈر ئەردى. قاچانكىم مەھدى مەككەگە باردىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «خانەئى كەئبەنىڭ تاملارى ئانچە سىيرىلىپدۇركىم، يىقىلماق ئىھتىمالى ياۋۇقدۇر.» بەس، مەھدى بۇيرۇدىلەركىم، تەمامى ياپۇغلارنى فەقىر - مىسكىنلارغە بەردىلەر. خانەئى كەئبەنىڭ تام ۋە تارۇسىنى ئىپار ۋە زەئفەر بىرلە سۇۋادىلەر. ئون قات زەر بافت قىممەت بەھا مەتائلاردىن ياپۇغ ياپتىلەر. ئاندىن مەدىنەگە بارىپ، تەمامى ئۇلۇغلارغە ئىھسانلار قىلدىلەر.

ئەيتىپدۇرلەر: مۇقەننەئ مەھدىنىڭ ۋەقتىدە زۇھۇر قىلدى. ئول مەردىك چەشم ئەردى، لېكىن تىلسىمات ئىلمىدىن بەھرىمەند ئەردى. ھەمىشە نىقاب تارتىپ يۈرۈر ئەردى. ئەيتۇر ئەردى: «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەل-ئەل-لەمنىڭ ئەزىز جانلەرى مۇبارەك تەنلەرىدىن چىقىپ، مىنىڭ بەدەنىمگە كىرگەندۇر. مەن ھەم شۇنداغ پەيغەمبەردۇرمەن.»

ئەيتىپدۇرلەر: مەھدى ئۇمەر خوراسانكىم مۇقەننەئنى تۇتغالى ئۆيگە كىشى ئىبەردى ئەرسە، خوراساندىن قاچىپ، كەھشەغە بارىپ، ئاندا تىلسىماتلارنى پەيدا قىلدى. بىسيار خەلقلەر ئاڭا تابىئ بولدى. نەچەند يىل مىئاد ئەسلەم ئانى قويماقنىڭ فىكرىدە ئەردى. تاكىم ئانىڭ تىلسىماتلارىنى ئالىپ تاشلادى. ۋە ھالا ھەم زەمىنى ماۋەرائۇننەھردە ئەردى. ئانىڭ قەۋمىدىن باردۇركىم، سەئىدجامە ئاتارلەر. قاچانكىم، ئەمىرۇل مۇئمىنىن مەھدىنىڭ ئىشلەرى تەمام بولدى ئەرسە، ئوغلانلەرى ھادىنى خەلىفە قىلدىلەر. ئاندىن كېيىن يەنە بىر ئوغلانلەرى ھارۇن رەشىد ئۇچۇن خەلقدىن بەيئەت ئالدىلەر. قاچانكىم، ئاغرىدىلەر ئەرسە، ماھى سەندانغە ئالىپ كەلدىلەر، ئاندا ۋەفات بولدىلەر. ئون يىل بىر ئاي پادشاھ بولدى، ئىككى كەم ئەللىك يىل ئۆمۈر كۆردىلەر. ئەيتىپدۇرلەر: ۋەفات بولدىلەر، كەنىزەكلەرى ئون يىل بىر ئاي ئۆمۈر كۆرگەندىن كېيىن ئۆلگۈنچە تەئزىيەت لىباسىنى تاشلامادىلەر.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت ھادى بىننى مەھدى

قاچانكىم، مەھدى ۋەفات بولدىلەر، ھادى كىرماندا تەبەرىستان خەلقى بىرلە جەڭ قىلۇر ئەردىلەر. ھارۇن رەشىد شىتاب بىرلە كىشى ئىبەردىلەر ئەرسە، ئىزتىراب بىرلە باغدادغە كېلىپ، خىلافەتكە ئولتۇردىلەر. ئاندىن مەدىنەگە بارىپ، ئامىللارنى مەنسەبىدىن چىقارىپ. بەيتۇل مالنى تەسەررۇف قىلدى. ئاندىن، ئەيسا بىننى موسا لەشكەرنى مەككەگە سەييىد ھۇسەينگە ئىبەردى. ئۇلەرنى مەككەدىن بىر فەرسەڭ يەردە تاپىپ، قاتتىغ جەڭ قىلدى. ئاخىر سەييىد ھۇسەيننى تۇتۇپ شەھىد قىلىپ، باشلەرىنى خەلىفەگە ئىبەردى.

بەس، ئىدرىس بىننى ئابدۇللاھ بىننى ھۇسەين بىننى ھەسەن ئەندەلىسغە بارىپ غايىب بولدىلەر. ھەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەۋلادلەرىدىن بىسيار كىشىلەرنى ئۆلتۇردىلەر. قاچانكىم، ھادى خىلافەتكە بەرقەرار بولدى ئەرسە، قەسد قىلدىكىم، ئوغلى ئۇچۇن خەلقدىن بەيئەت ئالغاي. ھەلشىمە

ئەيتۇر : «هادى ماڭا بسيار مىهربان ئەردى، هەمىشە ئاڭا هەمنىشىن ئەردىم. ئول مەردۇ قەتتال ئەردى. بىر كۇنى مېنى چىــــرلاپ ئەيدى: «نەچەند مۇددەتدۇركىم، ئوغلۇم يەهيا ئۇچۇن غەمكىندۇرمەن. چۇنكى هارۇن ئاڭا خەلىفەلىكنى بەرمەيدۇر. ئەلهال، بارىپ يەهيانى ئاگاھ قىلغايسەنكىم، بۇكۇن كېچە هارۇننى ئۆلتۇررۇرمەن.» ئەيدىم: «هەرنەكى مەسلەهەت قىلۇرسەن هەقدۇر. لېكىن هارۇن ئەر - رەشىد بىر تۇغقان قەرىنداشىڭدۇر. ساڭا ۋەلى ۋەكىــلدۇر. ئەگەر ئانــى ئۆلتۇرسەڭ خەلقنىــڭ كۆڭلــى ساڭا ساۋۇق بولۇر.» هادى ئەيدى: «خەلق بىرلە نە ئىشىم بار! يەهرەنەۋ سەن، فەرمان تۇتغىل!» بەس، قاشىدىن چىقتىم، هەيران ئەردىمكى بۇ ئىش نېچۇك دەفى بولغاي! بەس، بىر سائەتدىن كېيىن، سۇ ئىچىپ يۆتەلدى، تاكىم جانى چىقتى. مۇسۇلمانلار زۇلمىدىن خەلاس بولدى. ئول كېچە بارىپ، يەهياغە خەبەر قىلدىم. ئاندىن كېلىپ، هارۇن رەشىدغە بەيئەت قىلدىم. تەمامى ئەمۋالنى باغداغە زەبت ۋە سەرەنجام قىلدىم.»

بۇ هىكايەدىن غافىللارغە ئىشارەتدۇركىم، خۇداۋەند ئالەمنىڭ غەيب پەردەسىدە چەندان ئۆلۈم - هىكمەتلەرى باردۇر؛ چەندان ئەسرارۇ قۇدرەتلەرى هەم باردۇركىم، بەندەنىڭ تەدبىرى ۋە خاهىشى بىكاردۇر.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت هارۇن ئەر - رەشىد

كەلتۇرۇپدۇرلەر: هادى ئۆلگەن كۇنى هارۇن ئەر - رەشىدغە بەيئەت قىلدىلەر. ئول كۇن هارۇن ئەر - رەشىدنىڭ بىر ئوغلى ۋۇجۇدغە كەلدى ئەرسە، ياخشى فال ئالىپ، مەئمۇن ئات قويدىلەر. ئەجەب ۋاقىئەكىم، بىر كۇندە بىر خەلىفە ئۆلدى ۋە بىرى تۇغۇلدى، بىرىگە بەيئەت قىلدىلەر.

كەلتۇرۇپدۇرلەركىم: قاچانكىم هارۇن ئەر - رەشىد تەختغە ئولتۇردى ئەرسە، دەريايى دەجلەنىڭ لەبىگە باردىلەر. غەۋۋاسلارنى چىرلاپ ئەيدى: «مېنىڭ بىر ياقۇت ئەنگۇشتەرىم بار ئەردىكىم، هىچ كىشى قىممەتىنــى بىلمەس ئەردى. بىرادەرىم هادى خەلىفە بولغاندا مەندىن ئالغالى قەسد قىلدى

ئەرسە، ئانى دەرياغە تاشلاپ ئەردىم.» بەس، غەۋۋاسلار نىشان بەرگەن يەرگە چۆكتىلەر ئەرسە، ئەنگۈشتەرنى تاپىپ چىقتىلەر. مۇندىن ياخشى فال ئالىپ، زەبت مەملەكەتكە تۇردى. يەھيا بىننى خالىد بەرمەكىنى ۋەزىر قىلدى؛ ئول بىنەھايەت سەخى ۋە كەرەم بەخش ئەردى. ئۇلۇغلار ۋە سەيىندلەرنى ئۆز ئامان سايەسىدە ئەمىن قىلدىلەر. ئەمۋالى خۇمسنى بەنى ھاشىمگە تەقسىم قىلدىكىم، ئەرەكتەلەرغە مىڭدىن، مەزلۇملەرغە بەش يۈزدىن دىرەم تەگدى.

كەلتۇرۇپدۇرلەر: ھادى ئوغلى ئۈچۈن ئۇلۇغلاردىن بەيئەت ئالغان ئەردى. ئۇلۇغلاردىن بىرى ئابدۇللاھ بىننى مالىك خۇزائى ئەردى، ئاڭا پا بەرەھنە پىيادە ھەج تەۋاق قىلماقدىن ئاند ىبرىپ ئەردى. بەس، خىلافەت ھارۇن رەشىدغە مۇقەررەر بولدى ئەرسە، ھادىنىڭ ئوغلى جەئفەر ئەيدى: «خىلافەتكە ئەممەم ھارۇن رەشىد لايىقدۇر. مەن خىلافەتدىن ئۆزۈمنى ئەزل قىلدىم.» بەس، ئابدۇللاھ سەفنى كىنندىنى قىلماق ئۈچۈن ھەجگە ئەزم قىلدى. تەمامى بادىيە ۋە بايابانلارغە ئالدىدا بىساتلار سالىپ يۈردىلەر. تاكى بادىيەلەرنى ئۆتەرىقە قەتئ قىلدى. ھارۇن بۇ ئىشنى بىنەھايەت پىسەند قىلىپ، مەرتەبەسىنى بەلەند قىلدى. ھارۇن رەشىدنىڭ خىلافەتلەرى تارىخدىن يۈز يەتمىشىنچى يىلى رەبىئەل ئەۋۋەل ئايى ئەزىنە كۈنى ئەردى. ئول كۈن مەئمۇن ۋۇجۇدغە كېلىپ ئەردى. ئالتە ئايدىن كېيىن ماھى شەئبان ئەردى، مۇھەممەد ئەمىن تۇغۇلدى. ئەگەرچە مۇھەممەد ئەمىن ياشغە كىچىك ئەردى، ئەمما قەدردە ئۇلۇغ، چۈنكى جەئفەر مەنسۇرنىڭ قىزى زۇبەيدەدىن ئەردى؛ مەئمۇن كەنىزەك زادە ئەردى، ئەمما پادىشاھلىق ئىشى ۋە مەملەكەت رەۋىشى خۇدانىڭ خاھىشىدۇر. ھەركىشىگەكى تەڭرى تەئالا يار بولۇر، ھەمە ئىشدە كامكار بولۇر.

بەس، مۇھەممەد ئەمىن بەش ياشغە كەلدى ئەرسە، ئانى ئۆز ئورنىدا خەلىفە قىلدى. خەلق ئاڭا بەيئەت قىلماقنى گىرىھ كۆردىلەر. فۇزەيل بىننى يەھيا پەرۋەرىش قىلىپ ئەردى، خوراساننىڭ ھاكىملىقىنى كەرەم قىلدى. فۇزەيل خوراسانغە بارىپ، مۇھەممەد ئەمىن ئۈچۈن بەيئەت ئالدى. خوراساندا ھەمشىرەزادەسى ئۇتۇر بىننى ئەتانى قويدى. يۈز يەتمىش ئالتىنچى يىلى يەھيا بىننى ئابدۇللاھ بىننى ھۇسەين مەرۋىدە خۇرۇج قىلدى ئەرسە، ھارۇن فۇزەيلنى ئەللىك مىڭ مەردۇ جانباز ۋە تىيرئەنداز بىرلە ئىبەردى ئەرسە،

يەھيا بىلدىكىم تەقابىل بولۇر ئىمكانى يوق. بەس، فۇزەيلدىن ئامان تىلەدى. فۇزەيل بىننى يەھيا ئەمىر ۋل مۇئمىنىندىن ئامان نامە ئالىپ بەردى. يەھيا كېلىپ نەچەند كۈندىن كېيىن، كوجى زەھەر بېرىپ ئۆلتۈردىلەر.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ئول يىل ھارۇن مەئمۇننى ھەمراھ قىلىپ، ھەججغە باردى. ھەجدىن فارىغ بولۇپ، ئەھلى قافىلەنى يىغىپ، ئىككى خەت پىتدى: بىرى مەئمۇنغە، يەنە بىرى مۇھەممەد ئەمىنگە. مەزمۇنى بۇ ئەردىكىم: «بىر - بىرىڭلەرگە قەسد قىلماڭلار، يەكدىل بولۇڭلار؛ يەكدىگەر ۋە غەمماز لارنىڭ سۆزىنى ئىشىتمەڭلار؛ مېنىڭ قىسمەتىمغە رازى بولۇڭلار: ئەقەبە ھۇلۋاندىن تا ھەددى مەشرىققەچە مەئمۇنغە بولسۇن؛ باغداددىن تەمامى روم، شام ۋە ئازەربەيجان، ئىراق مۇھەممەد ئەمىنگە بولسۇن؛ مەئمۇن مۇھەممەد ئەمىندىن كېيىن خەلىفە بولسۇن.» بەس، بۇ خەتلەرنى تەمامى ئۇلۇغلارغە گۇۋاھلاپ، خانەئى كەئبەنىڭ ئىشىكىگە ئاستىلەر ئەرسە، خەت ئۈزۈلۈپ تۈشتى. خەلق ئەيدىلەر: «بۇلارنىڭ ئىشى تەمام بولماپدۇر.»

ئەيتىپدۇرلەر: يۈز سەكسەن ئۈچۈنچى يىلى ھارۇن رەشىد ئوغلانلارى ئۈچۈن يەنە بەيئەت تازە قىلدىلەر. مۇھەممەد ئەمىننى باغداددا، مەئمۇننى ھىراتدا ئولتۇرماقنى بۇيرۇدىلەر. قاسىمكى كىچىك ئوغلى ئەردى، ئانى باغدادنىڭ خاتىبى ئابدۇلمۇلك بىننى سالىھ قۇرەيش پەرۋەرىش قىلىپ، ئول قاسىم ئون ئۈچ ياشدا ئەردى. ئابدۇلمۇلك كۆردىكىم مەملەكەتنى ئەمىن ۋە مەئمۇنغە تەقسىم قىلدىلەر. ھارۇنغە خەت تۇتتىكىم، قاسىمنى بىكار قويماغايلەر. بەس، ھارۇن خەيبەر، مەۋسىل ۋە ئول دىيارلارنى ھودۇدى فەۋاسىل بىرلە قاسىمغە بەردىلەر. بۇ ئەتراف مەملەكەتكە نامە ئىبەردىلەركىم: «ئەمىن ۋە مەئمۇندىن كېيىن خەلايىق قاسىمغە بەيئەت قىلغايلەر.»

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ھارۇن رەشىدغە ھەق تەئالا ئانچە لۇتف - كەرەملەر قىلدى: بىرى ئول ئەردىكىم، يەھيا بىننى خالىد بەرمەكىينى ئاتا ۋەزىر ۋە ساھىب تەدبىر قىلدى. ئەۋلادى بەرمەكىي ئانداغ ئەردىكىم، ئەقل - فەراسەت، كەرەم - لەتافەت، ئىلمۇ زەرافەتدە ھىچ زەماندا نەزىرى يوق ئەردى. ھارۇن رەشىدنىڭ كۆڭلى ئانىڭدىن بىر مەلالەت ۋاقىئ بولدى ئەرسە، نەھشۇ نەجەشۇئ تەلەب تەرسا بىر كۈن ھارۇن رەشىدنىڭ قاشىدا ئەردى. ھەزرەتى ئەلىپىدىن سەۋال قىلىپ ئولتۇرۇپ ئەردى، يەھيا خالىد كىرىپ

ئولتۇردى ئەرسە، ھارۇن نەجەششۇئدىن سوردىكىم: «سىزلەرنىڭ ئۆيۈڭلەرگە ھەركىم بى ئىجازە كىرىپ ئولتۇرۇرمۇ؟» ئول ئەيدى: «يوق.» ھارۇن ئەيدى: «مېنىڭ ئۆيۈم سىزلەرنىڭ ئۆيۈڭلەردىن كەم بولماغاي ئەردى.» بەس، يەھيا قوپۇپ ئەيدى: «مەن بەندەنى ئەمىرۇل مۇئمىنىننىڭ كەرەم ۋە خىلافەتى مۇنداغ شەرافەتكە تەخسىس قىلىپ ئەردى، ئول ۋەجھەدىن مۇنداغ گۇستاخلىق ۋاقىئ بولدى. مەن بەئد مۇنداغ بىئەدەبلىك قىلماغايمەن.» ھارۇن ھېچ نەرسە دىمەدى.

كەلتۇرۇپدۇرلەر: ئول مەلالەت بائىسى ئول ئەردىكىم، ھارۇن جەئفەر بەرمەكىينى بىنەھايەت دوست تۇتار ئەردى، بىرلەھز ئانىڭسىز ئولتۇرماس ئەردى. ئەبباسە ئاتلىغ بىر ھەمشىرەسى بار ئەردى، ئاڭا ھەم بىغايەت مېھرىبان ئەردى. بەس، ھارۇن جەئفەرنى بى ئىبا ۋە بى ۋەھشەت مەھرەم خانەگە كىرسۇن ۋە ئەنسۇل ئۇلفەت مەجلىسدە بولسۇن دەپ، ئەبباسەنى جەئفەرگە بەردى؛ شەرت قىلدىكىم، «ئاراڭىزلاردا كۆرۇشمەك ۋە سۆزلەشمەكدىن ئۆزگە پەردەدەرلىك بولماسۇن. ئەيدى: «سېنى بى ئىبا كىرسۇن دەپ بۇ ئىشنى قىلدىم.» ئەمما، جەئفەر خان ساھىب ئەردى، ئەببا - سەنى ئاتەشى ئىشق بىقەرار قىلدى؛ ھارۇننىڭ ھەيبەتى پەردەسى يىرتىلدى ئەرسە، جەئفەرگە پەيغام ئىبەردىكىم، نەزم:

«چۇن جەمالىڭ ئىشق ئوتىدىن كۆڭۈلنى ئۆرتەدىم،
كىم ۋىسالىڭ سىبى ئاغزىمدا خۇن ھەلقىمدادۇر.

كەلگىلكىم سائەتى جەمالىڭ بەرگىدىن ۋىسال مىۋەسىنى ئۈزگەيمەن،
ۋىسالىڭ سىبى بىرلە ئىشق ئوتىنىڭ ئاسىبىدىن كۆڭلۈمگە خەلاسلىق كۆرگۈزگەيمەن.»
جەئفەر جەۋاب ئىبەردىكىم، نەزم:

جانا مېنىڭ ھالىمنى قىلۇرسەنمۇ بەيان،
ياخۇد ھالىم بەيانىغە سەنمۇ زىيان.
مەن بەندە دانەئى ھەددۇركىم ۋىسالىڭ تەمەننا قىلغايمەن، ئۆزۈمنى

پەرۋانەدەك ئۇتقە سالغايمەن.»

ئاخىرىل ئەمر، بۇلارنىڭ ئاراسىدا شەرىئەت ھۆكمى بىرلە مانىئ يوق ئەردى. ۋىسال كامى بەرسەبىل كەمالى دەست بەردى. ئەبباسەدىن ئىككى ئوغۇل ۋۇجۇدغە كەلدى. ئۇلارنى مەككەگە ئىبەرىپ، پەرۋەرىشلەر قىلدىلەر. ھارۇندىن بۇ سىرنى پىنھان تۇتتىلەركىم، بەرمەكىيلەردە ئۆي لەتىگە ياندى ئەرسە، ھارۇننىڭ بىر كەنىزەكى بىرلە ئانداغ ۋاقىئ بولدى، ئول سىر بۇ كەنىزەكدىن شايىئ بولدى. بۇ جەھەتدىن ھارۇننىڭ كۆڭلىگە كەراھەت ۋە مەلامەت جامىئ بولدى. ۋە يەنە بىر سەنئات ئول ئەردىكىم، كەلتۇرۇپدۇرلەر: يەھيا بىننى ئابدۇللاھ خۇرۇج قىلغاندا، ئانى كەلتۇرۇپ، جەئفەرگە تاپشۇرۇپ ئەردى. بىر كىچە جەئفەرگە ئەيدى: «بارىپ يەھيا بىننى ئابدۇللاھنى تەمام قىلكىم، دۇشمەننىڭ ئۆلگەنى بىھراقدۇر.» بەس، جەئفەر بارىپ، يەھياغە خەبەر قىلدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «بىلۇرسەنكىم، رەسۇلى خۇدا ئەۋلادلەرىدۇرمەن. مىنى بى گۇناھ ئۆلتۇرۇپ، قىيامەت كۇنى نىچۇك جەۋاب بىرۇرسەن؟!» بەس، جەئفەرنىڭ كۆڭلى ئىرىدى ۋە ئۇلەرنى پىنھان خوراسانغە ئىبەردى. ئەلى ھامانغا نامە ئىبەردىكىم: «يەھيا بىننى ئابدۇللاھنى پىنھان ساقلاغىل.» بۇلار ئاراسىدا كىينە - ئەداۋەت بار ئەردى. نامەنى ھارۇنغە ئىبەردى ئەرسە، ھارۇن جەۋاب ئىبەردىكىم: «يەھيانى مەھكەم ساقلاغىل، ھەرھۆكمىكى ئىبەرۇرمەن، فەرمان تۇتغىل!» بەس، جەئفەرنىڭ كىينەسى كۆڭلىگە تۇشتى ۋە ئانى تاشلاماقغە قەسد قىلدى. جەئفەردىن سورىدى: «يەھيا بىننى ئابدۇللاھنى نىمە قىلدىڭ؟» جەئفەر ئەيدى: «سىنىڭ فەرمانىڭ بىرلە سىياسەتكە يەتكۇردۇم.» ھارۇن ئەيدى: «سىنىڭ تەنۇ جانىڭ ھۇرمەتى، راست ئەيغىل!» جەئفەر ئەيدى: «يا، ئەمىرۇل مۇئمىنىن! سىنىڭ تەن - جانىڭغە يالغان ئاند ئىچمەسمەن. ماڭا مەئلۇمدۇركىم، ئول ئىشدىن ساڭا فىتنە بولۇر ئەردى، ئاڭا ئۆز قولۇڭ بىرلە ئامان نامە بىرىپ ئەردىڭ. مەن ئانى ئەلى ھامانغە ئىبەرىپ ئەردىم.» ھارۇن ئەيدى: «خوب قىلىپسەنكىم، مەن ئول ھۆكمدىن پۇشمان ئەردىم.» بەس، چىقتى ئەرسە، ھارۇن ئەلى ھامانغە نامە ئىبەردىكىم: «سەييىدنى ئۆلتۇرگىل.» ئاندىن ھەجگە ئەزم قىلدى. يەھيا، فۇزەيل، جەئفەر ۋە يەنە تەمامى ئەۋلادى بەرمەكىيلەرنى ھەمراھ قىلدى. ھەجنى تەمام قىلىپ، ئەبباسىيەنىڭ

ئوغلانلەرنى كەلتۈردى. ۋە ئەگەرچە كۆڭلى ئۆرتەنۇر ئەردى، ئۆلارنى ئۆلتۈردى. ئاندىن بىر بادىيەگە كەلدى، ئاندا ئەفەز دىگەن مەنزىلگە تۈشتىلەر. ئازىنە كۈنى ماھى مۇھەررەمنىڭ ئاخىرى ئەردى. فۇزەيلگە ياغشى سەر - پاي بەردى؛ تەمامى بەرمەكىيلەرگە ئىھسان قىلدىلەر. جەئفەرگە ئەيدى: «مەن كىچە ئىشرەت قىلۇرمەن، سەن ئۆز مەنزىلىڭدە مەجلىس قۇرغىل.» بەس، كىچە بولدى ئەرسە، كىشى ئىبەردىكىم جەئفەر نە ھالدادۇر. جەئفەر خامۇش ئولتۇرۇپ ئەردى. ھارۇن يەنە كىشى ئىبەردىكىم «ئەيشۇ ئىشرەت قىلسۇن!» بەس، جەئفەر شاد بولۇپ مەجلىس تۈزدى، شەراب ئىچكەلى ئولتۇردى. بەس، نىسفى شەب ئەردى. بىر كىشىسىغە ئەيدى: «جەئفەرنىڭ باشىنى كەلتۈرگىل!» دەپ ئەردى. ئول كىشى بارىپ، جەئفەرنىڭ قاشىغە كىردى. جەئفەر قورقۇپ ئەيدىكىم: «ماڭا ئامان بەرگىل، تاكىم ھەرەم سەراغە بارىپ بىر ۋەسىيەت قىلغايمەن.» ئول ئەيدى: «ۋەسىيەت قىلغىل، ئەمما بارماقىغە رۇخسەت يوقدۇر.» جەئفەر ئەيدى: «شايەدكى ئەمىرۇل مۇئمىنىن مەست مەھەلدە ھۆكم قىلغاندۇر. ئەيغىل، شايەدكى رەھم قىلغاي!» ئول يانىپ باردى ئەرسە، ھارۇن كۆرۈپ غەزەب قىلدى. ئول يەنە بارىپ، ئول كامى كەرەم، مۇرۇۋۋەت جەھان رايۇ مەسلەھەتنى نابۇد قىلدى. شول سائەت يەھيا بىننى ئابدۇللاھنى بەش ئوغلى بىرلە شەھىد قىلدى. ئاندىن جەمئ خەۋىش - ئەقرەبا ۋە تەئەللۇقاتلەرىنى ئۆلتۈردىلەر. ھەمە ئەتراف مەملەكەتكە نامە ئىبەردىلەركىم، ھەريەردە بەرمەكىيلەر بولسە ئۆلتۈردىلەر. جەئفەرنىڭ تەنىنى باغدادغە ئىبەردىلەر تاكىم تۆرت پارە قىلىپ يوللاردا دارغە ئاستىلەر؛ باشىنى باغدادنىڭ دەرۋازەسىگە ئاستىلەر. بەرمەكىيلەردىن يەھيانىڭ بىرادەرى مۇھەممەد بىننى خالىددىن ئۆزگەسى قالمادى. ئول تەمكىنلىك، ئاقىل ئەردى، ھىچ ۋەقتدە ھارۇننىڭ لەبىنى تەبرەتمەس ئەردى. شۇنداغ ئەۋلاد - ئەقرەباسىنى ئۆلتۈردى، ھىچ تەئرىز قىلماس ئەردى.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ھارۇن بەرمەكىيلەردىن ھەمەنى ئۆلتۈردى ئەرسە، خوراسان تەرەفى بەرھەم يىدى. بەس، پۇشمان بولۇپ، خوراسانغە باردى. ئىلگەرى بەرمەكىيلەرنىڭ ۋەقتىدە ئەلى ئەيسا جەھەتىدىن لەشكەر ئالىپ بارىپ ئەردى. ئەلى ھامانىنىڭ ئالدىغە تۇھفە - پىشكەشلەر ئالىپ كىلىپ، خوراسانىنى

ئاڭا مۇقەررەر قىلىپ يانغان ئەردى. بۇ دەفئە خوراسان بەرھەم يەپ، بارماقغە سەبەب ئول ئەردىكىم، كەلتۈرۈپدۇرلەر، خوراساندا نەسر سەييار ئەۋلادىدىن رافىئ بىننى ئەل ـ لەيس ئاتلىغ بىر كىمەرسە بار ئەردى. خوراساننىڭ پەھلىۋانلارىدىن ئەردى. بەس، رافىئ يەھيا بىننى ئەشئەسنىڭ كوجـــگە گىرىفتار بولدى. يەھيا ھارۇننىڭ خىزمەتىدە ئەردى. ئول مەزلۇم مىكر قىلىپ، جەمىئى خەلقنىڭ قاشىدا تەرسا بولدى، تاكى يەھياغە ھەرام بولغاي. بەس، ئانى رافىئ ئالدى. بۇ ۋاقىئەنى يەھيا ئىشىتىپ، ھارۇنغە يەتكۈردى ئەرسە، ھارۇن ئەلى ھامانغە نامە ئىبەردىكىم، رافىئنى ھەد سوقغاي. بەس، رافىئنى سەمەر قەندە پادىشاھ شەب تۇتۇپ مەھبۇس قىلدى ئەرسە، رافىئ پادىشاھ شەبنى ئۆلتۈرۈپ، چىقىپ پادىشاھلىق تەختغە ئولتۇردى. خەلق ئەلى بىننى ئەيسانىڭ زۇلمىدىن تەفرىقە بولۇپ ئەردى، ھەمە رافىئغە يىغىلدىلەر. ئەلى ئەيسا ئوغلىنى جەڭگە ئىبەردى ئەرسە، رافىئنىڭ ئوغلى ئانى ئۆلتۈرۈپ، لەشكەرىنى تەفرىقە قىلدى. ئەلى ئەيسا ناچار ھارۇن رەشىدغە ئەرز قىلدى ئەرسە، ھارۇن ھۇزەيمەنى چىرلاپ ئەيدى: «سىنى بىر نازۇك ئىـــشغە بۇيرۇرمەن، تاكى ئىھتىيات قىلغايسەن. بارىپ رافىئ بىرلە جەڭ قىلۇرمەن، ئەلى ئەيساغە مەدەد بىرۇرمەن دىگەيسەن. ئەگەر مەھەل تاپساڭ ئەلى ئەيسانى تۇتۇپ ئىبەرگەيسەن.» بەس، يىگىرمە مىڭ ئاتلىغ لەشكەر ئىبەردى.

بەس، ھۇزەيمە خوراسانغە باردى ئەرسە، ئەلى ئەيسا ئالدىغە چىقتى. ھۇزەيمە بىرلە ھەمراھ بارۇر ئەردى، بىر كۆبرۈككە كەلدىلەر. ئەلى ئەيسا ئەيدى: «ئىلگەرى ئۆتكىل.» ھۇزەيمە ئەيدى: «مەن سىنىڭ خىزمەتىڭغە ۋە مەدەدىڭغە كېلىپدۇرمەن، نېچۈكدىن ئالدىڭدا يۈرگەيمەن.» بەس، ئەلــى ئەيسانىڭ كۆڭلى توختادى. باشلاپ ئالىپ بارىپ، سەراغە تۈشۈردى. سەرانى خالى قىلىپ، ئەلى ئەيسانى بەندكە تارتتى. ئاندىن مەسجىدى جامەئغە چىقىپ، ھاكىملىقغە بەرگەن نامەسىنى ئوقۇدى؛ ئەلى ئەيسانىڭ ئەمۋالىنى سەرەنجام قىلدى؛ ئەلى ئەيسانى ھارۇنغە ئىبەردى. رافىئ بىسيار قۇۋۋەت تاپىپ ئەردى. ھارۇن ئاڭا ئۆزى ئاتلاندى، باۋۇجۇد كىسەل ئەردى. مۇھەممەد ئەمىننى باغدادغە قويدى، ئەيدى: «زىنھار مەئمۇنغە خىلافەت قىلماغىل. مەئمۇننى ھەمراھ قىلدى. ئوتتۇز مىڭ كىشىنى مۇقەددىمە لەشكەر ئىبەردى. يولدا ئەلى ئەيسانى باغلاپ ئالدىغە كەلدىلەر ئەرسە، باغدادغە ئىبەردى. ئۆزى توسغە

باردى. ھۆزەيمەنى رافىئ بىرلە جەڭ قىلغالى ماۋەرائۇننەھرغە بۇيرۇدى. ھارۇن توسدا ئۆلدى. تارىخدىن يۈز توقسان ئۈچ ئەردى، جەمادىيەل ئەۋۋەل ئايىنىڭ ئۈچى شەنبە كۈنى ئەردى. ياساۋۇلى فۇزەيل رافىئ، مۇنشىسى ئىسمائىل بىننى سالىھ ئەردى. قىرىق بەش يىل ئۆمۈر كۆردى.

زىكرى خىلافەت
مۇھەممەد ئەمىن

كەلتۈرۈپدۇرلەر: قاچانكىم ھارۇننىڭ ئاغرىغى مەھكەم بولغانى مۇھەممەد ئەمىنگە يەتتى ئەرسە، بەكر بىننى مۇھەممەدنى ئىبەردى، ئاڭا نەچەند نامە پىتىپ بەردى، ۋە بەئزەنى ئاشكارا ۋە بەئزەنى پىنھان قىلغالى بۇيرۇدى. بەس، بەكر توسغە كېلىپ، ئاشكارا نامەسىنى ھارۇنغە بەردى ئەرسە، ھارۇن ئەيدى: «يەنە ھەم نامە بولسە بەرگىل!» بەكر تاندى ئەرسە، ئانى قىيناپ نامەنى ئالدىلەر. شول سائەت ھارۇن ۋەفات بولدى ئەرسە، فۇزەيل رەبىئ نامەنى ئوقۇدى. مەزمۇنى بۇ ئەردىكىم: «ئەگەر ئەمىرۇل مۇئمىنىن ۋەفات بولسە، خەلقدىن ماڭا بەيئەت ئالغىل.» ھارۇن ۋەسىيەت قىلىپ ئەردى: «ئانچەكى سىلاھ ۋە خەزايىن مېنىڭ بىرلەدۇر، مەئمۇننىڭ ھەققىدۇر، ئاڭا تەئرىز قىلماڭلار.» بەس، فۇزەيل بىننى رەبىئ دەرھال تەمامى ئەمۋالىنى سەرەنجام قىلىپ، باغدادغە يۈردى. مەئمۇنغە ئەيدىلەر: «ھەمەنى مۇھەممەد ئەمىن ئۈچۈن باغدادغە ئالىپ كەتتىلەر.» بەس، فۇزەيل بىننى رەبىئ باغدادغە يەتتى ئەرسە، مۇھەممەد ئەمىن ئانى ۋەزىر قىلدى ئەرسە، ئەيدى: «ئەگەر پادشاھلىقدا بەرقەرار بولماقنى خاھلاساڭ خەلقنىڭ كۆڭۈل قۇشىنى ياخشى خۇلق دامى ۋە ئېھسان دانەسى بىرلە سەيد قىل؛ ئون بىر يىللىق خىراجنى فۇترا ۋە رەئىيەگە ئۆتكىل.»

بەس، مەئمۇن ئانداغ قىلدى، ھەركۈنى مەسجىد ـ جامەئدە ئۇلەمالار بىرلە ھەمنىشىن ئەردى؛ تەمامى خەلقنىڭ ئەھۋالىدىن باخەبەر ئەردى؛ ھېچ دادخاھغە مانىئ يوق ئەردى. مۇھەممەد ئەمىن باغداددا ئويۇن ۋە بىھۇدەلىككە مەشغۇل ئەردى. فۇزەيل بىننى رەبىئ مەئمۇننى ئەزل قىلماقنى مەسلەھەت

قىلدى ۋە خەلقنى مەئمۇندىن يانماقنى بۇيرۇدى. مۇھەممەد ئەمىننىڭ ئوغلى مۇساغە بەيئەت قىلدۇردى. فۇزەيلنىڭ مۇنداغ مىكرۇ يامان نىيەتىدىن ئانچەكى بەلالار مۇھەممەد ئەمىنگە يەتتى. ۋەزىر ياخشى ئوشۇلدۇركى ياخشى نىيەت ئىلەكى شاھ دەۋلەتى ياخشىغە رەھنەما بولغاي، ئەگەر ۋەزىر كۆڭۈل مەۋاشىن رەۋا تۇتسەكى، ئول ھەۋادا ھەمە مەملكەت ھەۋا بولغاي.

بەس، مۇھەممەد ئەمىن ئەلى ئەيساغە ئىككى مىڭ دىرھەم ئىنئام قىلىپ، ئەللىك مىڭ لەشكەر بىرلە خوراسانغە بۇيرۇدى. ئەيتىپدۇرلەر: ھىچ مەھەل باغداددىن مۇنداغ مۇسەللەھ ۋە مۇكەممەل لەشكەر چىققان ئەمەس ئەردى.

بەس، بۇ خەبەر مەئمۇنغە يەتتى ئەرسە، فۇزەيل بىننى سۇھەيل بىرلە مەسلەھەت قىلدى. فۇزەيل ئەيدى: «تاھىر بىننى ھەسەننى مۇتەسەددى قىلماق لازىمدۇركى، بۇ ئىشنى ئول كىفايەت قىلۇر.» يىگىرمە مىڭ لەشكەر بىرلە تاھىرنى بۇيرۇدى ئەرسە، تاھىر شىتاب بىرلە چىقىپ، بىر مەنزىلگە بارىپ تۇشتى. ئەلى ئەيسا خەبەر ئالدىكىم، لەشكەر يىگىرمە مىڭ ۋە سەردار تاھىر ئەرمىش. بەس، سەھل كۆرۇپ ئەندىشە قىلمادى. ئاخىرىلئەمر، ئانداغ جەڭ قىلدىكىم، پەھلىۋان ـ جانبازلار خۇنى ئەكسىدىن فەلەك لالەرەڭ بولدى. ئاخىر، لەشكەرى باغداد شىكەست تاپتى؛ ئەلى ئەيسانى ئۆلتۇردىلەر ئەرسە، تاھىر نامە پىتدىكىم: «خىزمەتى بەندە قەبۇل شەرەفىنى تاپغاندىن سوڭ زەمىرى مۇنىرلەرىغە ئانداغ مەئلۇم بولسۇنكىم، بۇ نامەنىڭ تەھرىرىغە ئەلىنىڭ باشىنىڭ كاسەسىنى دەۋەت، ئىلىك ـ ئاياغىنى قەلەم قىلدىم؛ ئەنگۇشتەرىنى ئىلكىمگە سالىپ رەقەم قىلدىم. نامە تەمام ۋەسسەلام.» بەس، مەئمۇن بىسيار شاد بولۇپ، تاھىرغە «زۇلمىنەن» لەقەب قويدى ۋە جەۋاب ئىبەردىكىم: «سىنىڭ مەردانە ۋە دىلاۋەرلىكىڭ بىھەمتا ۋە بىنەزىردۇر. ئەمدى باغدادغە بارغايسەن.» ھۆزەيمەنى ئانىڭ مەدەدىگە بۇيرۇدى. فۇزەيل كۆردىكىم، ھۆزەيمە تاھىرغە تابىئ بولمايدۇر. تاھىر ھەلۋان تەرەفىدىن بارىپ، باغدادنى ئاراغە ئالدىلەر؛ يەتتە كۈن جەڭ قىلدىلەر. مۇھەممەد ئەمىننى تەڭ قىلدىلەر. باغدادنىڭ بىر تەرەفىنى ئالىپ خەراب قىلدىلەر. مۇھەممەد ئەمىن ئاناسىنىڭ ئۆيىدە ئەردى. ئەھلى باغداد مەسلەھەت قىلدىلەركىم: «تاھىردىن ئامان تىلەگەيمىز ۋە سىنى مەئمۇنغە ئىبەرگەيمىز؛

مەئمۇن ساڭا ئەسبابى دەۋلەت ۋە نىئمەتنى مۇھەييا قىلۇر.» مۇھەممەد ئەمىن ئەيدى: «تاھىرنىڭ قاشىغە چىقماسمەن، چۈنكى ئاڭا بىسيار جەفا قىلغاندۇرمەن. ئەمما ھۇزەيمە ئانامنىڭ بەندەزادەسىدۇر، ئانىڭ ئالدىغە چىقارمەن.» بەس، ھۇزەيمە بۇ سۆزنى ئىشىتىپ شاد بولدى، قەرار قىلدىكىم نىسفى شەب بىرلە بارىپ مۇھەممەد ئەمىننى مەككەگە ئالىپ چىققاي. بەس، تاھىر بۇ ھالدىن خەبەر تاپىپ، ئىككى يۈز كىشىنى بۇيرۇدى، تاكىم مۇھەممەد ئەمىننى تۇتۇپ كەلگەي. بەس، ھۇزەيمە كېلىپ، مۇھەممەد ئەمىن بىرلە كېمەگە ئولتۇردى. تاھىر ئاگاھ بولۇپ، كىمە بىرلە دەريادا جەڭ قىلدىلەر؛ مەللاھلارنى، ھۇزەيمەنى دەريادىن ئۆتكەردى. مۇھەممەد ئەمىن ئۆزىنى دەرياغە تاشلادى ئەرسە، تاھىرنىڭ بىر كىشىسى تۇتۇپ كەلتۇردى ئەرسە، تاھىر فىردەۋس ئاتلىغ بىر قۇلىغە بۇيرۇدى، تاكىم باشىنى كەستى. بىر كەم ئوتتۇز ياشدا ئەردى. تۆرت يىل سەككىز ئاي خەلىفە بولدى. ئىككى ئوغلى بار ئەردى، بىرى ئەيساكىم، «ناتىق بىللەھەق» ئاتار ئەردى، يەنە بىرىنى «قايىم بىللەھەق» ئاتار ئەردى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مەئمۇن

ئەيتىپدۇرلەر: قاچانكىم، خىلافەت مەئمۇنغە مۇقەررەر بولدى ئەرسە، فۇزەيل بىننى سۇھەيل ئەيدى: «باغدادنى پايتەخت قىلغان ئەۋلادۇر.» مەئمۇن ئەيدى: «ماڭا خوراسان ئەۋلادۇر.» بەس، مەرۋەدە بەرقەرار بولدى. تاھىر باغداددا تۇردى، ئىراقنىڭ ئىشىنى ھەم پۈتكەرۈر ئەردى. تاكىم نەسىر شەست ئاتلىغ بىر خەۋارىج خۇرۇج قىلىپ، ۋەرقە ـ مەۋسىلنى ئالدى، جەزىرەغە ھەم غالىب بولدى.

مەئمۇن فۇزەيل بىرلە مەسلەھەت قىلدىكىم: «ئانىڭ دەفئىغە كىمنى مۇقەررەر قىلغايمىز. تاھىر ئاندا بارسە باغداد بىكار قالۇر.» فۇزەيل ئەيدى: «بىرادەرىم ھەسەن باغدادنىڭ ئىشىنى پۈتكەرۈر.» مەئمۇن بىلۇر ئەردىكىم، ئول ھۆكۈمەت ئىشىنى پۈتكەرەلمەس. ئەمما فۇزەيلنىڭ خاتىرىدىن نامە

ئىبەردىكىم: «تاھىر لەشكەرنى ھەسەنگە تاپشۇرۇپ، ئىلگەرى لەشكەرى بىرلە ۋەرقەغە بارغايسەن.» بەس، تاھىر ۋەرقەغە باردى. بىسيار مەھنەت ۋە زەخمەتلەر بىرلە نەسىر شەستكە ئامان بەرمەككە ئاند ئىچىپ، مەئمۇنغە ئىبەردى. ئۆزى ۋەرقەدە ئولتۇردى.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: قاچانكىم، ھەسەن بىننى سۇھەيل باغدادتا تۇردى ئەرسە، قەسد قىلدىكىم، ھۆكۈمەت ئىشىغە تەرتىب بەرگەي. ئەمما قولىدىن كەلمەدى. ئەۋۋەل بىر خەتاسى ئول ئەردىكىم، مەئمۇنغە نامە ئىبەردىكىم: «لەشكەر بىسياردۇر، ئانىڭ خەرجىغە خىراج يېتىشمەيدۇر. ئەگەر فەرمان بولسە، بەئزەنى دەفتەردىن كۆچۈرگەيمەن.» مەئمۇن جەۋاب ئىبەردىكىم: «تەمامى ئىشنى ئۆز رەيىڭگە قويغاندۇرمەن.» بەس، ھەسەن بىر جەمئىنىڭ ئاتىنى دەفتەردىن ئۆچۈردى. ئەبۇ سىرايا كىم ھۆزەيمەنىڭ قۇلى ئەردى. بەيئەتنى سىندۇرۇپ، كوفەگە كەتتى. تەبا تەباكى سەييىدلەردىن ئەردى، ئاڭا بەيئەت قىلىپ، خۇرۇج قىلدۇردى. ھەسەننىڭ كىشىلەرىنى كوفەدىن قوغلاپ چىقاردى. بەس، ھۆسەين فۆزەيلگە بۇ ھالنى بەيان قىلىپ، نامە ئىبەردى ۋە ئەيدى: «بۇ ئىش ھۆزەيمەدىن بىخەبەر ئەمەسدۇر؛ ئەگەر ئول ئىختىيار قىلماسا خۇرۇج قىلالماس ئەردى؛ چۈنكى ئانىڭ قۇلىدۇر.»

ھۆزەيمە بۇ گۇماندىن چىقماق ئۈچۈن خوراسانغە ئەزم قىلدى. مەئمۇن بۇيرۇپ ئەردىكىم، شامنىڭ ھاكىمى ئەردى، ئەمىرۇل مۇئمىنىنىنىڭ خىزمەتىغە بارىپ ئەھدىن تازە قىلغانىم بىھىراقدۇر. بەس، مەئمۇن دەرگاھىغە يەتتى ئەرسە، فۆزەيل بىننى سۇھەيل ئەيدى: «ھۆزەيمەنىڭ قولىنى باغلاپ ئالىپ كىرگەيسىزلەر.» ھۆزەيمە ئۆزرە ئەيتغالى تۇردى ئەرسە، فۆزەيل قويمادى؛ ئۇنىڭ گەردەنىگە ئۇرۇپ، ھەيدەپ ئالىپ بارىپ زىندانغە سالدىلەر؛ كېچەسى ئۆلتۈردىلەر. ھەمە ئەترافدا شورىش پەيدا بولدى. سەييىدلەر خۇرۇج قىلدىلەر. ھەسەن سۇھەيل باغداددىن ۋاسىتغە كەلدى. فۆزەيلدىن قورقۇپ، ھېچكىم مەئمۇنغە راستىنى ئەيتالماس ئەردى. بەس، ئول شورىش پەيدا بولدى ئەرسە، فۆزەيل مەئمۇنغە ئەيدى: «مەسلەھەت ئولدۇركىم، سەييىدلەردىن بىرىنى باغدادغە ھاكىم قىل، تاكى بۇ فىتنە پەست بولغاي.» بەس، مەئمۇن ئەلى موسا رىزانى چىرلاپ، ئانى ھاكىم قىلدى ۋە بەيئەت قىلدۇردىكىم، مەئمۇندىن كېيىن ئول خەلىفە بولغاي. ئەلى موسا ئەيدىلەر: «باغدادتا

تەشۋىش بېسىياردۇركىم، ئىبراھىم بىننى مەھدىنى خەلىفە قىلىپدۇرلەر. ئول ھەسەن سۇھەيل بىرلە جەڭ قىلىپدۇر، تەمامى خەلق ئاڭا يۈزلەنىپدۇر.» مەئمۇن ئەيدى: «فۇزەيل مۇنداغ مەسلەھەت كۆرسەتتى.» ئەلى موسا رىزا ئەيدىلەر: «فۇزەيل سەندىن ھەقنى ياشۇرۇپدۇر. چۈنكى بۇ فىتنە بىرادەرى ھەسەندىن پەيدا بولۇپدۇر. ئەھلى باغدادغە بارھا بۇ ئىلتىماسنى قىلىپدۇركىم، ئەمارەتى باغداد يەنە بىرىگە بولغاي ئەردى. بۇ سۆزنى ساڭا يەتكۈرمەپدۇر. ھۆزەيمە بۇ مۇھىم ئۈچۈن كېلىپدۇر. فۇزەيل ئاڭا بۆھتان قىلىپ، ئەرزىنى ساڭا يەتكۈرمەي، باۋۇجۇد سىنىڭ بەيئەتىڭدە تۇرۇپ ئۆلتۈرۈپدۇر.» مەئمۇن ئەيدى: «بۇ ھالنى ماڭا سەندىن ئۆزگە ھېچكىم يەتكۈرمەدى.» ئۇلەر ئەيدىلەر: «بۇ ھالنى سەندىن ئۆزگە ھەممە بىلۇرلەر.»

بەس، مەئمۇن باغدادغە ئۆزى ئەزم قىلدى. پىيادە لەشكەردىن تۆرت كىشىنى بۇيرۇدىكىم: «فۇزەيل ھەممامغە كىرگەندە ئۆلتۈرگەيسىزلەر.» فۇزەيلنىڭ ئالدىدا بىر مۇنەججىم بار ئەردىكىم، ھۆكمى كەم خەتا قىلۇر ئەردى. تالىئىنى كۆردىكىم، فالان كۈنى ئوت ۋە سۇ ئاراسىدا قانى تۆكۈلۈر. بەس، فۇزەيل ئول كۈن ھەممامغە باردى ۋە قان ئالدۇردى؛ ئەيدى: «ئوت ئاراسى ھەممامدۇر، ئوت ۋە سۇ ئاراسى قانىم تۆكۈلگەنى بۇدۇر.» بەس، ھەممامدىن چىقىپ ئەردى، ئول تۆرت كىشى كېلىپ ئۆلتۈردىلەر، قاچىپ كەتتىلەر. بەس، مەئمۇن خەبەر ئالىپ، نالە ـ فىغان قىلىپ كەلدى، تاكى بىرادەرى ھەسەن سۇھەيل لەشكەرى بىرلە ئىبراھىم مەھدىگە قوشۇلماغاي. بەس، بىر ئاي سەرخىش تۇرۇپ، ئۆلتۈرگەنلەرنى تاپىپ، ئۆلتۈرگەلى بۇيرۇدى ئەرسە، ئۇلار ئەيدى: «خۇدادىن قورقغىلكىم، فۇزەيلنى سىنىڭ ئەمرىڭ بىرلە ئۆلتۈردۇك.» مەئمۇن ئەيدى: «فۇزەيل مېنىڭ ئوڭ قولۇم ئەردى، كىشى ئۆز قولىنى كېسەرمۇ؟!» بەس، ئۇلارنى ئۆلتۈردى. ئاندىن ھەسەن سۇھەيلگە نامە ئىبەردىكىم: «بىر ئاي سەرخىش تۇرۇپ، ئۆلتۈرگەنلەرنى تاپىپ ئۆلتۈردۇم. ۋەزىرلىقنى ساڭا تەئىن قىلدىم.» بەس، ئەنگۇشتەرىنى ئىبەردى، تۇراننىڭ قىزلەرىنى ئىلتىماس قىلدى. قاچانكىم، قاسىد يەتتى ئەرسە، ھەسەن سەركار بولۇپ خەلقنى بەندكە تارتغان ئەر ئەردى. بۇ خەبەرنى مەئمۇنغە يەتكۈردىلەر ئەرسە، دەرھال تەبىب ئىبەردى.

ئەيدى: «ھەسەننى زىنھار بەنددىن چىقارماغايلەر.» ئاندىن، توسخە باردى ۋە ئاناسىنىڭ تابۇتىنى زىيارەت قىلدى. ئەلى موسا رىزا ھەمراھ ئەردىلەر. بىركۈنى ئۈزۈم يەپ، ئول سەبەب بولۇپ ئاغرىدىلەر. بەس، روھى پاكلەرى ئالەمى بالاغە پەرۋاز قىلدى. مەئمۇن ئۇلەرنىڭ ۋافاتىغە بىسيار نالە ـ جەزەئ قىلدى ۋە بەئزە شىيئەلەر ئەيتىپدۇرلەر: ئول ئۈزۈم زەھەر ئالۇدە ئەردى. ۋەللاھۇ ئەئلەم.

بەس، مەئمۇن توسدىن باغدادغە يۈزلەندى ئەرسە، ھەريەردە ئەدل ـ ئىنساف، كەرەم ۋە ئەلتافلار زاھىر قىلدى. ۋەرقەدىن تاھىرنى كەلتۈرۈپ، باغدادنىڭ ھاكىملىقىنى بەردى ئەرسە، ھەمە ئىشلەر ئۆز ئوۋنىدا بەرقەرار بولدى. ئەمما ھەربارە تاھىرنى كۆرسە، بىرادەرى مۇھەممەد ئەمىننى ياد قىلىپ يىغلار ئەردى. تاھىر مەئمۇننىڭ ۋەزىرى ئەھمەدكە ئەيتتى: «ئەگەرچە ئەمىر ۋول مۇئمىنىننىڭ خىزمەتىدە ئىخلاس ـ ئەقىدە ئىزھار قىلدىم، ئەمما بىلۇرمەنكىم، بىرادەرى ئۇچۇن كۆڭلى مەندىن ناخۇشدۇر. بىر ئىـــش قىلغىلكىم، يىـــراقراق بولغايمەن.» ئەھمەد مەئمۇنغە ئەيدى: «خوراساندا تەشۋىش پەيدا بولۇپدۇر. مۇبادا بىر فىتنە بەرخاستە بولماغاي!» مەئمۇن ئەيدى: «بۇ ئىشغە لايىق كىمدۇر؟» ئەھمەد ئەيدى: «تاھىردىن ياخشىراق كىشى يوقدۇر.» مەئمۇن ئەيدى: «ئول مەككاردۇر. ئەگەر يىراق بولسە، ئىھتىمالى باركىم، يۈز ئۆگۈرگەي.» ئەھمەد ئەيدى: «ئەھد قىلغايمەن، تاكى كۆڭلۈڭ ئەمىن بولغايكىم، ئانىڭ يامانلىق قىلماقىغە مەن زامىندۇرمەن. ئەگەر يۈز ئۆگۈرسە، ئۆز ئەمۋالىم ۋە لەشكەرىم بىرلە ئانى سەرەنجام قىلغايمەن.» بەس، مەئمۇن قولغە خەت ۋە مۇھر ئالدى. ئاندىن خوراساننىڭ ھاكىملىقىنى ھەلۋاندىن تا مەشرىق زەمىن شەھەرلەرىكىم ۋەرقە، مەۋسىل ـ شام ـ ھەمەنى ئاڭا مۇقەررەر قىلدى. تاھىرنىڭ ئوغلى ئابدۇللاھنى باغداددا قويغالى بۇيرۇدى. ئابدۇللاھ ئىسھاقنى ئۆز ئورنىغە ئىبەردى. تاھـــىر خوراساننى زەبت ۋە سەرەنجام قىلدى. ئاخىرىلئەمر، ھەرەسنىڭ ۋەزىرى بائىس بولۇپ، مەئمۇندىن يۈز ئۆگۈرۈپ، تارىخدىن ئىككى يۈز يەتتىنچى يىلى جەمادىيەل ئەۋۋەل ئايىنىڭ ئالتەسى ئازىنە كۈنى ئەردىكىم، قاسىم بىنى ئەلىنىڭ ئاتلەرىغە خۇتبە ئوقۇدى. مەئمۇننىڭ ياخشىلىقىغە كۇفرانى نىئمەت قىلدى ئەرسە، مەئمۇن شول ھەفتە تاھىرنى تۇتۇپ، تۇتۇنلۇك ئۆيگە سولاپ

ئۆلتۇردى. ھەركىم كۇفرانى نىئمەت قىلسە ئانىڭ جەزاسى مۇنداغدۇر.
چۇنانكى ئەيتىپدۇرلەر. نەزم:

كافىرلىقدىن يامانراق ئىش كۇفراندۇر،
ھەم تەڭرى ھەم مۇئمىنغە ئىسياندۇر.

كەلتۇرۇپدۇرلەر: ئەمىرۇل مۇئمىنىن مەئمۇن تارىخدىن ئىككى يۇز ئون سەككىزىنچى يىلى بىرادەرى ئىسھاقنى خەلىفە قىلدى ۋە ئانى مۇئتەسىم ئاتادىلەر؛ ئەتراف ئالەمگە نامە ئىبەرىپ، ئاڭا بەيئەت ئالدى. ۋە يەنە ئول يىل روم تەرەفىگە لەشكەر ئىبەردى. ئۆزى تەندرون دىگەن دەريا لەبىگە بارىپ تۇشتى. بىر كۇنى دەرياغە ئاياغىنى سالىپ ئولتۇرۇپ ئەردى. «بۇ خۇش ھەۋا يەردە قايسى تەئام گۇۋارادۇر؟» مۇئتەسىم ئەيدى: «ئەمىرۇل مۇئمىنىننىڭ تەبئى قايداغ خاھلاسا ئول ئەۋلادۇر.» مەئمۇن ئەيدى: «بۇ يەردە باغداد خورماسى مەرغۇب ئەردى.» بۇ سۆزدە ئەردىلەر، قوڭراغۇ ئاۋازى كەلدى. كۆردىلەركىم، بىر تىۋەدە باغداددىن خورما يەتتى. مەئمۇن ئول خورمادىن بىسيار تەناۋۇل قىلدى ئەرسە، بەدەنىدە ئەت پەيدا بولدى. بەس، ئول كېسەلدە ئون يەتتە كۇن ياتتى. ئون سەككىزىنچى كۇنى ۋەفات بولدى. ئىككى كەم ئەللىك ياشدا ئەردى؛ يىگىرمە بەش يىل خەلىفە بولدى. كۇنىيەتى ئەبۇل ئەبباس ئەردى. بەس، ئەبباسغە خىلافەت ئەرز قىلدىلەر ئەرسە، ئەيدى: «مەن ئاتامنىڭ ھۆكمىنى تەغيىر بەرمەسمەن.» بەس، خىلافەت مۇئتەسىمغە مۇقەررەر بولدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇئتەسىم

كەلتۇرۇپدۇرلەر: قاچانكىم، مۇئتەسىم خىلافەتكە ئولتۇردى ئەرسە، مەئمۇننى توسغە كەلتۇرۇپ دەفن قىلدى. ئاندىن باغدادغە كەلدى. ئابدۇللاھ بىننى تاھىرغە نامە ئىبەردىكىم: «ياخشى ئوغۇللاردىن تاپىلغانچە قۇل ئالىپ

ئىبەرگەيسەن.» بەس، تاھىر ماۋەرائۇننەھىردىن بىسيار قۇللارنى ئالىپ ئىبەردى. مۇئتەسىمغە بۇ قۇللار بىرلە تەمام قۇۋۋەت ھاسىل بولدى. ئەمما ئەھلى باغداد ئول قۇللارنى خاھلاماس ئەردىلەر. بەس، مۇئتەسىم مۇندىن ئاگاھ بولۇپ، شەھەرى سامىرەنى ئاباد قىلدى؛ ئول شەھەر ئەجەم پادىشاھلارى زەمانىدا بىنەھايەت ئاباد بولدى. ئەمما مۇتلەق ۋەيران بولۇپ، ھىچ ئەسەرى يوق ئەردى. ئول خاس لەشكەرنى ئاندا ئولتۇرغۇزدى.

كەلتۇرۇپدۇرلەر: ئانىڭ زەمانىدا ۋاقىئەلەردىن بۇ ئۇلۇغ ۋاقىئە بابەكنىڭ خۇرۇجى ئەردى. ئول بابەك ئاتاسىز ئەردى، ئاناسى ئازەربەيكان كەنتلەرىدىن بىر كەنتدىن يەك چەشمە مەزلۇم ئەردى. نەبەتياندىن ئول مەزلۇم بىر ئادەم بىرلە زىنا قىلدى ئەرسە، بابەك ئانىڭدىن تۇغۇلۇپ ئەردى. ئول بابەك مەزھەبى زەنادىقەدە ئەردىكىم ھەلال ۋە ھەرامغە قايىل ئەمەس ئەردى. بەس، بابەك بەلاغەتكە يەتتى ئەرسە، بىر ئادەم مال باقغالى ئىجارەگە ئالدى. ئول مالنى بەھرانغە ئالىپ باردى. ئول تەرەفدە بىر تايىفە خەلق بار ئەردى. ئۇلارنىڭ ئىككى سەردارى بار ئەردىكىم، بىرىنىڭ ئاتى جاۋىدان، يەنە بىرىنىڭ ئاتى ئىمران. بۇلار بىر - بىرىگە دۇشمەن ئەردى. بەس، بابەك جاۋىداننىڭ كۆجى بىرلە ئاشنا بولدى. ئاخىر، ئول مەزلۇم ئىبرىنىڭ تەمامى خەزىنە - دەفىنەلەرىنى كۆرسەتتى. قازارا، بىركۈن جاۋىدان ئىمران بىرلە جەڭ قىلدى، ئۆلدى ئەرسە، ئول مەزلۇم خەلقغە ئەيدى: «جاۋىدان ئۆز ئورنىدا بابەكنى سەردار قىلدى، سىزلەرگە فەتھ ۋە زەفەرگە بائىس بۇدۇر. » بەس، بۇ سۆزلەر بىرلە ھەممە بابەككە ئىتتىفاق قىلدىلەر. بەس، بابەك نەچەند خاس ھەمراھلارىغە سىلاھ بىرىپ، ئەيدى: «كېچەدىن بىر ھەسسە ئۆتكەندە چىقىپ، بىزگە مۇخالىف بولغانلارنىڭ بالا - بارقەسىنى ئۆلتۇرۇڭلار. ھىچكىم سىزلەرنى بىلمەسۇن.» بەس، بۇلار چىقىپ، سەيد بالالار ۋە مەزلۇملەرنى ئۆلتۇردىلەر ئەرسە، خەلق ھەيران بولدىلەر، خەلقنىڭ كۆڭلىگە قورقۇنچ پەيدا بولدى. نەچەند بەد دىن، يامان خەلق ئاڭا قوشۇلدىلەر، تاكىم سەككىز مىڭ كىشى ئاڭا تابىئ بولدىلەر. بىسيار مۇسۇلمانلار ئاڭا گىرىفتار بولدىلەر؛ مۇسۇلمانلارنى ئوتغە كۆيدۈردى. يىگىرمە يىل بۇ فىتنە ۋاقىئ بولدى.

بەس، مۇئتەسىم ئاتەشىنغە ئىنئام - ئىھسام قىلىپ، تەمامى

ئەمىرلەردىن ئۇلۇغ قىلدى. ھەركۈنى ئون مىڭ دىرەم بۇيرۇدى، بەش مىڭ لەشكەر بىرلە بابەكنىڭ ئۆزەسىگە ئەمر قىلدى. مىڭ - مىڭ دىرەم ئىنئام قىلدى. ئاتەشىن بارىپ، بابەك بىرلە جەڭ قىلدى. قورغانغە بەركىدى. ئاخىر ئەھلى ئەيالى بىرلە قورغاندىن قاچىپ چىقىپ، يەنە ئەرمىنىيەگە يۈردى ئەرسە، سۇھەيل مىسرى ئانى تۇتۇپ ئاتەشىنغە ئىبەردى ئەرسە، ئىككى مىڭ دىرەم بەردى. مۇئتەسىم ئەيتىپ ئەردىكىم: ھەركىمشى بابەكنى تىرىگ تۇتۇپ كەلتۇرسە، مىڭ - مىڭ دىرەم بېرۇرمەن؛ ئەگەر باشىنى كەلتۇرسە مىڭ - مىڭ دىرەم بېرۇرمەن.

بەس، ئاتەشىن بابەكنى ئەمىرۇل مۇئمىنىنغە ئىبەردى. مۇئتەسىم بابەكنىڭ ئىلىك - ئاياغىنى كەستىلەر ئەرسە، قانىنى يەرگە تامــــتماي ئۆلتۇردى، دەرۋازەگە ئاستى. ئەيتىپدۇرلەر: قاچانكىم بابەكنىڭ ئىلىك - ئاياغىنى كەستىلەر ئەرسە، قانىنى يۈزىگە سۈرتۇپ، ئۆلۈم سەھل نەرسەدۇر دەپ، ئەسلا مۇتەغەييىر بولمادى. ئولكۈن مۇسۇلمانلارغە بىسيار شادلىق بولدى. مۇئتەسىم ئاتەشىنغە تاج مۇرەسسەئ ۋە سەرۇ پاي شاھانە، ئىككى يۈز مىڭ دىرەم ئىبەردى. ئاتەشــىن مۇنداغ كەرامەت ۋە ئۇلۇغلۇق كۆرۈپ، ئەسلىنىڭ يامانلىقى زۇھۇر قىلىپ، ئەمىرۇل مۇئمىنىنغە خۇرۇج قىلدى؛ ئەجەم مۇلكىگە پادشاھلىق قىلدى ئەرسە، ئانى تۇتۇپ، ئاسىپ ئۆلتۇردىلەر.

نەقلى كەلتۇرۇپدۇرلەركــىم، بىــــر جەمئ خەلق شەھەرى چاچدىن مۇئتەسىمگە تۆھفە كەلتۇردىلەر. ئەيدىلەركىم: «بىز سۇنىڭ كەملىكىدىن بىنەھايەت تەڭلىكدەدۇرمىز. ئەگەر فەرمان قىلساڭ، خوراسان ۋە ماۋەرا - ئۇننەھرنىڭ خەلقى بىزگە مەدەد بەرسە، ئارىق - ئۆستەڭ چىقارىپ، سىيراب بولساق، كەرەم - ئىنايەتىڭدىن ئەجەب ئەرمەسدۇر.» بەس، بۇ دىرەمنى خەزىنەسىدىن بۇيرۇدى. ئول خەلق بۇ دىرھەملەرنى ئالىپ، خەرج قىلىپ، ئۆستەڭ چىقارىپ، سىيراب بولدىلەر. ھالا ئول ئۆستەڭ باردۇر. بەس، مۇئتەسىمنىڭ تارىخىدىن ئىككى يۈز يىگىرمە يەتتىنچى يىلى ماھى مۇھەررەم ئەردى. ھىجامەت قىلدۇردى، بۇ بائىس بىرلە كېسەل بولۇپ، ئون سەككىز كۈندىن كېيىن ۋەفات بولدى. قىرىق يەتتە ياشدا ئەردى. يەتتە يىل ئالتە ئاي خەلىفە بولدى. ئول خۇلەفائى ئەبباسدىن سەككىزىنچى خەلىفە ئەردىكىم، مۇسەممەن ئاتار ئەردىلەر.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت ۋاسىق بىللاھ

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، مۇئتەسىمدىن كېيىن خەلق ۋاسىققە بەيئەت قىلدىلەر، ئانىڭ ئاتى ھارۇن ئەردى؛ ئاڭا ۋاسىق بىللاھ لەقەب قويدىلەر. مۇھەممەد بىننى ئابدۇلمۇلكنى ۋەزىر قىلدى. ئانىڭ ۋەقتىدە جەمئى ئەرەبلەر خۇرۇج قىلدى. كارۋان ـ قافىلەلەرگە دەخلۇ تەئەررۇز يەتكۈردى ئەرسە، ئوغلى بۇغائ كەبىرنى ئىبەرىپ، ئۇلارغا دادىنى ۋە خىراجىنى بەردى. ۋە يەنە نەسر بىننى مالىك ئۆز تەۋابىئلەرى بىرلە خۇرۇج قىلدىلەر. بىر پەنجشەنبە كېچەسى تەبل ـ نەققارە چالىپ، شەراب ئىچتىلەر. ۋاسىق باغداددا يوق ئەردى. ئوغلى ئىبراھىم ئاندا بارىپ، ئون كىشىنى تۇتۇپ سوردى ئەرسە، ئەيدىلەر: «بىز نەسر بىننى مالىكنىڭ خەلقىدۇرمىز.» بەس، نەسرنى تۇتتىلەر ئەرسە ياندى. ئەلەم ۋە ئەسبابى جەڭ تاپتىلەر. ئانى ۋاسىققە ئىبەردىلەر ئەرسە، ئۆزى ئۆلتۈردى. بەس، ۋاسىق بىللاھ تارىخدىن ئىككى يۈز ئوتتۇز ئىككىنچى يىلى ئىستىسقا ئاغرىغىدا ۋەفات بولدى. مۇددەتى ئۆمۈرى قىرىق سەككىز يىل ئەردى. بەش يىل توققۇز ئاي خەلىفە بولدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇتەۋەككىل بىللاھ

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، ۋاسىق ئوغلى بۇغائ كەبىرنى، بىلدىكىم، خىلافەتكە سەزاۋەر ئەرمەسدۇر. بىرادەرى جەئفەرنى خىلافەتكە تەئىن قىلىپ ئەردى. ئەيتىپدۇرلەر: جەئفەر تۈش كۆرۈپ ئەردىكىم، ئاسماندىن ئەل ـ مۇتەۋەككىل ئەلىيۇللاھ پىتىكلىك نامە تۈشتى. بۇ ۋاقىئەدىن ۋاسىق ئاگاھ بولۇپ، جەئفەرنى مەھبۇس قىلىپ ئەردى. نەچەند مۇددەت مەھبۇس ئەردى. ئاخىر ئانى چىقارىپ، خىلافەتكە ئولتۇرغۇزدى. ئول مۇھەممەد ئابدۇلمۇلك زىيادنى ۋەزىر قىلدى. تەمامى مەملەكەت ئىشىنى زەبت قىلدى.

ئەيتىپدۇرلەر: ئۇل ھەزرەتى ئەمىرۇل - مۇئمىنىن ئىمام ھۈسەيىن رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ رەۋزەلەرىنى تۇرۇپ، خەلقنى زىيارەت قىلىپ ئاندا مۇجاۋىر بولماقنى مەنئ قىلدى. ئەيدى: «ھەركىم مۇجاۋىر بولسە مەككەدە» رەۋزەئى ئان ھەزرەت سەل-ئەل-لەمنىڭ مۇبارەك ئەمامەلرىنى بىر سەھابەدە ئەرمىش دەپ ئىشىتتى ئەرسە، ئانى تاپىپ ئالىپ، بىسيار جەۋاھىرلەر بىرلە ئارايىش بېرىپ، ئالتۇندا قاپلاپ، ئالدىدا كۆتەرتىپ يۇردىلەر. خەلقلەر ئەيتۇر ئەردىكىم: «بۇ ئادەمنىڭ ئىشى تەئەججۇبدۇركىم، دەستارغە مۇنداغ قىلۇر، فەرزەندلەرىنى ئانداغ خار كۆرەرلەر.»

كەلتۇرۇپدۇرلەركىم، مۇتەۋەككىلنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئەردى، ھەمەسىنى ئۆز ئورنىدا خەلىفە قىلدىلەر. ئۇلۇغ ئوغلىنى مۇنتەسىر بىللاھ -①ئاتادىلەر؛ ئىراق، ھىجاز، مىسر تا مەغرىب زەمىن سەرھەددىغىچە ئاڭا بەردى. ئوتتۇرانچى ئوغلى ئابدۇللاھغە مۇستەئىين بىللاھ لەقەب قويدى؛ رەي، گورگان، تەبەرىستان ۋە ئەھۋازنى ئاڭا تەئىن قىلدى. كىچىك ئوغلى ئىبراھىمغە مۇئەببەد بىللاھ ئات قويدى، ماۋەرائۇننەھردىن تا ھەددى مەشرىقغەچە ئاڭا تەقسىم قىلدى. بۇلارغە خەلقدىن بەيئەت ئالدى. سامىرەگە ياۋۇق بىر رەۋاق بىنا قىلدى، ئالەمدە ئانىڭ مانەندى يوق ئەردى. ئىككى مىلىڭ مەرتەبە مىلىڭ دىرەم سەرف قىلدىلەر. ئانى ئول رەۋاقدا ئولتۇردىلەر. ئۆلتۇرمەكدە بائىس ئول ئەردىكىم، بىر كۈن رەۋاقدا مەشغۇل ئەردى. مۇئتەسىمنىڭ قۇللارىنىڭ ئۇلۇغى ئاساچ ئۆتۈپ بارۇر ئەردى. ئانى كەلتۇرۇپ، رەۋاقغە ئىشلەگەلى سالدىلەر ئەرسە، ئانىڭ قىلادۇرغان ئىشى مەئتەل بولدى. بەس، قەرمەتىلەر خۇرۇج قىلماقىنى مۇستەنسىردىن گۇمان قىلىپ، ئاڭا بى ئىلتىفات بولدى. ئەيدى: «سەن مۇنتەسىر ئەمەس، مېنىڭ ئۆلمەكىمگە مۇنتەزىرسەن.» بىر كېچە، مۇتەۋەككىل ئول رەۋاقدا مەجلىس تۈزۈپ ئولتۇرۇر ئەردى. بىر جەمئى مۇئتەسىمنىڭ خەلقىدىن قۇتىلاردا يىلان - چايانلارنى ئالىپ كىرىپ، قويا بەردىلەر ئەرسە، فەتھى خاقان ئۇلارنى مانئ قىلدى ئەرسە، تۈركلەر ھەمە قىلىچ يالاڭلاپ ھەربدە قىلدىلەر ئەرسە، ئەيدىلەر: «مۇھلىكغە سالماغىل.» خاقان ئەيدى: «ماڭا مۇتەۋەككۇلسىز

---

① پارىسچە چاپى نۇسخىدا: مۇستەنسىر (مستنصر).

تىرىگلىك يوقدۇر! » بەس، ھەر ئىككىلەسىنى پارە ـ پارە قىلدىلەر. ۋەللاھۇ ئەئلەم.

فەسلى دەستان
زىكرى خىلافەت مۇنتەسىر

قاچانكىم، مۇتەۋەككىلنى ئۆلتۈردىلەر ئەرسە، مۇنتەسىر خىلافەتكە ئولتۇردى. تەمامى ئىشلارنى زەبت ـ سەرەنجام قىلدىكىم، فىتنەنىڭ ئەسلى تۈركلەر ئىجتىمائىدۇر. بەس، ۋەسىفنى لەشكەر بىرلە رومغە ئىبەردىلەر. نامە مۇلتەتبە(؟) ۋە ئىمكان تۇتغايسىز؛ ھەرييىل رومدا غەزات قىلغايسىزلەر، تاكى كافىرلارنىڭ كۆڭلى سىزلەردىن ۋەھمى غالىب بولغاي. ئەھمەد بىننى خەزىبنى ۋەزىر قىلدى. ئول تۈركلەر بىرلە مەدارا قىلۇر ئەردى. بىركۈنى خەلقنى يىغدى. تۈركلەرگە ئەيدىلەر: «سىزلەر بىلۇرسىزلەركىم، ئەگەر خەلىفەگە بىر ۋاقىئە بولسە مۇئتەز خىلافەتكە ئولتۇرۇر، سىزلەرنى ئاتاسى قىساسىغە ئۆلتۈرۇر. مەسلەھەت ئولكىم، مۇنتەسىرنى تۇتۇپ، بىرادەرىنى ئەزل قىلدۇرۇپ، ئوغلىنى خەلىفە قىلدۇرغايسىزلەر. بەس، بۇ ئىشنى مۇنتەسىرغە ئەرز قىلدىلەر ئەرسە، ئەيدى: «مۇئازەللاھكى، ئانى ئەزل قىلماسمەن.» بەس، تۈركلەر يىغىلىپ، سىلاھ ـ ياراغ ئاراستە قىلىپ، ئالدىدا تۇردىلەر. ئەيدىلەر: «بىز تا بىرادەرىڭنى ئەزل قىلماي رازى بولماسمىز.» بەس، مۇنتەسىر بىرادەرلەرىنى ھازىر قىلدى ۋە سۆرەتى ھالنى زاھىر قىلدى؛ ئۆزرەلەر ئەيدى ئەرسە، مۇئەيبەدنى بىنتەۋەققۇف ئۆزىنى ئەزل قىلدى. مۇستەئىين بىللاھ قەبۇل قىلمادى. ئاخىر ناچار بولۇپ، ئول ھەم مەئزۇل بولدى. بەس، بۇرادەرلەرىنى خۇش ۋەقت ياندۇردىلەر. بەس، تارىخدىن ئىككى يۈز قىرىق سەككىزىنچى يىلى رەبىئەل ئاخىر ئايى ئەردى. بىر سام ئاغىدا ۋەفات بولدى. ئول پەست قەد، چوڭ كۆزلۈك ئادەم ئەردى. يىگىرمە بەش ياشدا قەزا قىلدى. ئالتە ئاي خەلىفە بولدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇستەئىين بىللاھ

قاچانكىم، مۇنتەسىر ۋەفات بولدى ئەرسە، لەشكەر ئەھمەد خەزىبىدىن مەسلەھەت سوردىلەركىم: «خىلافەتكە كىمنى مۇقەررەر قىلغايمىز؟» ئەھمەد ئەيدى: «ئەگەر مۇتەۋەككىلنىڭ ئوغلانلەرىنى خەلىفە قىلساڭلار ئاتاسىنىڭ خۇننى تەلەب قىلۇر. مۇئتەسىم سىزلەرنىڭ ئۇلۇغ - كىچىكىڭلارنى پەرۋەرىش قىلىپ، سىزلەرگە ياخشى ئىشلارنى قىلغان ئەردىلەر. ئانىڭ فەرزەندلەرىنىڭ بىرىنى خەلىفە قىلغايسىزلەر.»

بەس، ئەھمەد بىننى مۇھەممەد مۇئتەسىمنى خەلىفە قىلدىلەر، مۇستەئىين بىللاھ ئاتادىلەر. بەس، خەبەر كەلدىكىم، تاھىر ئابدۇللاھ خوراساندا ۋەفات بولدى. مۇستەئىين خوراساننى ئانىڭ ئوغلىغە بەردى. ئول مەھەلدە بۇغائ كەبىر قۇبادىنىڭ قولىدا ئەسىر بولدى ئەرسە، مۇستەئىين ئوغلى موسانىڭ قولىغە مۇقەررەر بولدى. ئول يىل تۈركلەر ئەھمەد خەزىبىنى ئۆلتۈردىلەر. ئەتراف ئالەمدە شورىشلەر پەيدا بولدى؛ مەملەكەتنىڭ ئىشلەرى سۇست بولدى ئەرسە، مۇستەئىينغە قەسد قىلدىلەر. بەس، مۇستەئىين ئالتە كىشىسى بىرلە كېمەدە ئولتۇرۇپ، تەمامى نەفايىسلەرىنى ۋە جەۋاھىرلەرىنى ئالىپ، دەريا بىرلە باغدادغە كەتتى. تۈركلەر ئەرتەسى جەڭ قىلغالى كەلدىلەر ئەرسە، ھىچ كىشى تاپماي ھەيران بولدىلەر. مۇستەئىيننىڭ سەلام ئاتلىغ قۇللەرىنى تاپىپ، مۇستەئىينغە ئۆزرەلەر ئەيتىپ، سامىرەگە كەلمەكىنى تەلەپ قىلىپ ئىبەردىلەر. سەلام كېلىپ ئەيدى ئەرسە، مۇستەئىين ئەيدى: «سامىرەگە بارۇر ئېھتىمالى يوقدۇر. ئەمما تۈركلەرنىڭ گۇناھىنى ئۆتتۈم. ھەمە باغدادغە كەلسۇنلەر.» بەس، سەلام يانىپ كېلىپ، جەۋابنى ئەيدى ئەرسە، ئەيدىلەر: «بىزنىڭ باغدادغە بارماقىمىز خوب ئەمەسدۇر.» بەس، مۇئتەزگە بەيئەت قىلدىلەر ئەرسە، مۇستەئىين بۇ خەبەرنى ئىشىتىپ، مۇھەممەد بىننى تاھىرنى خوراساندىن كەلتۇرۇپ، سىپەھسالار قىلدىلەر. مۇئتەز بىننى مۇھەممەدنى ۋەزىر قىلدىلەر. لەشكەر يىغىپ، بىرادەرى ئەھمەد مۇتەۋەككىلدىن ئەللىك مىڭ پەھلىۋان ئىراقىلەردىن باغدادغە ئىبەردى.

مۇھەممەد بىننى تاھىر ئۆزلەشكەرى بىرلە ئەردى. ئاخىر جەڭ قىلۇر بولدىلەر ئەرسە، مۇستەئىين ئەيدى: «نېچۈكدىن جەڭ قىلماسسىزلەر؟» مۇھەممەد تاھىر ئەيدى: «ھەمە لەشكەر ئۆزۈمنىڭ لەشكەرىدۇر، ئۇلار بىرلە نېچۈك جەڭ قىلۇرمەن!» بەس، ناچار مۇستەئىين ئۆزىنى ئەزل قىلدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇئتەز

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، تارىخدىن ئىككى يۈز ئەللىك ئۈچ ئەردى، مۇئتەز خىلافەتكە ئولتۇردى. ئەيتىپدۇرلەركىم، بىركۈنى تۈركلەر شۇھرەت تاپماقدا ئۇلۇغ بولماقنى تەلەب قىلدىلەر ئەرسە، ۋەسىف ئەيدى: «ئالتۇندەك گۆدازىش تاپماق ۋە تۇفراقغە كۆمۈلمەكنى ئىختىيار قىلۇرسىزلەرمۇ؟» بەس، تۈركلەر ئاچچىغلاپ ۋەسىفنى ئۆلتۈردىلەر. ئەھمەد بىننى ئىسرافىلكىم مۇئتەزنىڭ ۋەزىرى ئەردى؛ ئانى ناسەزا ئېيتىپ ئاڭا قەسد قىلدىلەر. ئەييۇب ساھىبى دىۋان ئەردى، ئانى مۇنشىلەر «ئەمۋالىنى سەندەدۇر» دەپ تۇتتىلەر. غەۋغا ھەددىدىن ئاشتى ئەرسە، مەئقىر سالىپ ئۆيگە كىردى، تۈركلەرنى تۇتۇپ بىسيار مال ئالدىلەر. ئاندىن، مۇئتەز ئەيدى: «مەن ئاغرىغدۇرمەن.» بەس، كىرىپ مۇئتەزنى تۇتتىلەر ئەرسە، ئەيدى: «غەرەزىڭلار نىمەدۇر؟» ئەيدىلەركىم: «ئۆزۈڭنى ئەزل قىل!» دەرھال مەئزۇل بولدى ئەرسە، ئانىڭدىن بىسيار مال ئالىپ، مەھبۇس قىلدىلەر. تاكىم ئۆلدى. مۇئتەز تۆرت يىل ئالتە ئاي خەلىفە بولدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇھتەدى بىللاھ

ئەيتىپدۇرلەركىم، مۇھەممەد ۋاسىقنى خەلىفە قىلىپ، ئاتىنى مۇھتەدى بىللاھ ئاتادىلەر. ئول بىنەھايەت زاھىد ۋە پارسا ئەردى؛ ھەمىشە ئۇلەمالار بىرلە ھەمنىشىن ئەردى. ئون بىر ئاي ئون كۈن خەلىفە بولدى. ئاخىرى

ئۇل ھەم تۈركلەرنىڭ قولىدا شەھىد بولدى. تارىخدىن ئىككى يۈز ئاتمىش بەش ماھى رەجەبنىڭ ئون تۆرتى ئەردى. ئۆمرى ئىككى كەم قىرىق يىل ئەردى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇئتەمەد بىللاھ

قاچانكىم، مۇھتەدىنى ئۆلتۈردىلەر ئەرسە، ئەھمەد بىننى مۇتەۋەككىلنى خەلىفە قىلىپ، ئاتا مۇئتەمەد بىللاھ لەقەب قويدىلەر. ئۇل ئابدۇللاھ بىننى يەھيا خاقانىنى ۋەزىر قىلدى؛ بىرادەرى ئەبۇ مۇھەممەدنى مەككەگە ھاكىم قىلدى. تارىخدىن ئىككى يۈز ئاتمىش سەككىزىنچى يىلى ئەردى. ئوغلى جەئفەرنى خەلىفە قىلدى، ئاتا مەۋقۇف بىللاھ ئات قويدى. تارىخدىن ئىككى يۈز يەتمىش ئۈچۈنچى يىلى يەئقۇب لەيس باغدادغە قەسد قىلىپ ئەردى. ئەبۇ مۇھەممەد لەشكەر بىرلە بارىپ، جەڭ قىلىپ، يەئقۇبقە شىكەست بەردى ئەرسە، ئەھۋازغە كەتتى، ئاندا ۋەفات بولدى. ئۆمەر بىننى لەيس ئانىڭ خەزىنەسىنى تەسەررۇف قىلىپ، تۆھفەلەر ئىبەرىپ، ئەمىرۇل مۇئمىنىندىن پەناھ تىلەدىلەر. مۇئتەمەد خوراسان ۋە باغداد ھاكىملىقىنى ئاڭا بەردى ئەرسە، ئابدۇللاھ تاھىرنى باغدادغە نايىب قويدى. ئاخىر مۇئتەمەدغە گۇناھكار بولۇپ، باغدادنىڭ ھاكىملىقىدىن ئەزل قىلدى ئەرسە، ئۆمەرلەيس پارىس، كىرمان، گۇرگاننى ئالدى. مۇئتەمەد ئۆزى ئۆمەر لەيس بىرلە جەڭ قىلغالى بارىپ، ئاندا ۋەفات بولدى. مۇددەتى خىلافەتى بەش يىل ئەردى. بىرادەرى مەۋقۇف بىللاھ بۇ ھالنى كۆرۈپ، ئۆمەر لەيسنى خوراسان ۋە باغدادنىڭ ھاكىملىقىنى بىرىپ، ئاتىنى خۇتبەگە ئالماقنى قەبۇل قىلىپ، سۈلھ قىلدى. ئۇل ئاغرىغ ئەردى. قاچانكىم، باغداددىن ياندى ئەرسە، ئاغرىغى زىيادە بولدى. مۇنشىسى ئىسمائىل بىننى ھىلال مۇئتەزەد ئۈچۈن خەلقدىن بەيئەت ئالدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇئتەزەد بىللاھ

قاچانكىم، لەشكەر مۇئتەزەدغە بەيئەت قىلدىلەر ئەرسە، ئۆمەر لەيس ئىشتىپ، مۇئتەزەدغە تۇھفە - پىشكەشلەر ئىبەرىپ، خوراساننىڭ هاكىملىقىنى تەلەب قىلدى ئەرسە، مۇئتەزەد هەم قەبۇل قىلىپ، ئاڭا بىر ئەلەم ئىبەردى. ئۆمەر ئول ئەلەمنى ئۈچ كۈن ئىشىكىدە تىكىپ قويدى، تاكىم تەمامى خەلق كۆردىلەر.

رافىئ هۇرسىمەنى ئالىپ، ئاندا فەسادلارنى قىلىپ ئەردى. ئۆمەر ئاگاھ بولۇپ، ئەهمەد ئابدۇلئەزىز ئەجىلىغە نامە ئىبەرىپ، ئەسفىھاندىن لەشكەر ئالىپ، رافىئنى رەيدىن قوغلادى.

كەلتۈرۈپدۇرلەر: مۇئتەزەد ياخشى ئىئتىقادلىغ ۋە ئادىل ئەردى. ئۇلۇغلارغە تەئزىم - تەۋازۇئ قىلىپ، نەزر- نىياز بېرۇر ئەردى. تەبەرىستاندا هەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئەۋلادلەرىدىن بىر ئۇلۇغ سەييىد بار ئەردىكىم، ئۆزىگە دائەمىيول هەق ئات قويغان ئەردى. ئول سەييىدنىڭ باغداددا ۋەردان ئاتلىغ بىر دوستى بار ئەردى؛ ئەتتارلار ۋە سوداگەرلەر سەردارىدىن ئەردى. هەريىل ئول سەييىد ئوتتۇزمىڭ دىنار ئول سوداگەرلەردىن ۋەردان ئاتلىغ ئەتتارغە بەردى، تاكى باغداد، مەككە ۋە مەدىنەدەكى سەييىدلەرغە تەقسىم قىلۇر ئەردى.

بەس، مۇئتەزەد زەمانى ئەردى. تەبەرىستاندىن باغدادغە سوداگەرلەر كەلدى. ئول دىنارلارنى كەلتۈردى ئەرسە، ئەمىرى باغداد بەدران ئاتلىغ مۇئتەزەدنىڭ قۇلى ئەردى. بىر ئادەم ئاڭا بۇ ۋاقىئەنى ئەيتتى. بەس، بەدران ۋەردانىنى چىرلاپ ئەيدى ئەرسە، ۋەردان راست گوي، دىيانەتلىك كىشى ئەردى. ئەيدى: «راستدۇركىم، ئول دىنارلار مېنىڭ ئۆيۈمدەدۇر. هەريىل ئوتتۇزمىڭ دىنار فۇقەرا ۋە ساداتلارغە كېلۇر.» بەس، بەدران ئول دىنارلارنى ئۇلەرغە بۇيرۇدى ۋە ئەيدى: «مېنىڭ ئەۋلادى هەزرەتى ئەلى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىر ئىشىم يوقدۇر.» ئاندىن بەدران ئەيتۇر: «بىر كېچە تۇش كۆردۇمكىم

بىر لەشكەر بىرلە بارۇر ئەردىم. لەشكەر بىر كۆبرۈككە يەتتىلەر: ئاندا بىر ئادەم نەماز ئۆتەپ تۇرار ئەردى، خەلقنى كۆبرۈكدىن ئۆتكەرمەس ئەردى. تاكى مەن يېتىپ باردىم ئەرسە، نەمازدىن فارىغ بولۇپ، ماڭا قارادى. مەن سەلام قىلدىم ئەرسە، جەۋاب بەردى. ئالىدا بىر پىل تۇرار ئەردى. «بۇ پۇلنى ئالغىل، بۇ يەردىن بىر مۇنچە قازغىل.» مەن نەچەند يىل چاپتىم ئەرسە، ئەيدى: «مېنى تانۇرمۇسەن؟» ئەيدى: «تانۇماسمەن.» ئەيدى: «مەن ئەلى بىننى ئەبى تالىبدۇرمەن. ساڭا بۇ پۇل چاپغانىڭنىڭ ئەدەدىدە فەرزەند بولۇر. سەن مېنىڭ ئەۋلادىمغە ئازار بەرمەگەيسەن. فەرزەندلەرىڭغە ھەم ۋەسىيەت قىلغايسەنكىم، ئۇلارغە ياخشىلىق قىلغايلەر.» بەس، ماڭا يول بەردىلەر، تاكى كۆبرۈكدىن ئۆتتۇم.»

ئەيتىپدۇرلەر: تارىخدىن ئىككى يۈز سەكسەن ئىككىنچى يىلى مۇئتەزەدنىڭ بىر ئوغلى ۋۇجۇدغە كەلدى، ئاڭا جەئفەر ئات قويدى. ئانىڭ ياخشى سىيرەتىدىن بىرى ئولكىم، مىراسنى ئول تەئمى قىلدىكىم، ھەركىم ئۆلسە، مىراسنى زۇلئەرھامغە بېرۈر ئەردى.

تارىخدىن ئىككى يۈز سەكسەن سەككىزىنچى يىلى ئۇمەرلەيس قۇۋۋەت تاپىپ، خوراسان ۋىلايەتىنى تەمام ئالدىلەر ئەرسە، ئىسمائىل ئەھمەد سامانى دەريايى جەيھۇندىن ئۆتۈپ، جەڭ قىلىپ، ئۇمەرلەيسنى تۇتۇپ، مۇئتەزەدغە ئىبەردى ئەرسە، ئانى مەھبۇس قىلدى؛ سافى ئاتلىغ بىر كىشىسىنى ئاڭا مۇئەككىل قىلدى. قاچانكىم، مۇئتەزەد ئاغردى ئەرسە، سافىنى چىرلاپ ئەيدى: «ئۇمەر لەيسنى ئۆلتۈرگىل.» بەس، سافى ئۆلتۈردى؛ خەلقغە ئانداغ مەئلۇم قىلدىكىم: «مەن ئەمىرۇل مۇئمىنىننىڭ خىزمەتىغە مەشغۇل ئەردىم، ھىچكىم ئۇمەر لەيسكە باقمايدۇر، تاكى ئۆلۈپدۇر.»

مۇئتەزەد ئون يىل توققۇز ئاي خەلىفە بولدى، ئۆلدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇكتەفى بىللاھ

قاچانكىم، مۇئتەزەد ۋەفات بولدى ئەرسە، ئۇلۇغ ئوغلى مۇھەممەدكە

بەيئەت قىلدىلەر، ئانى مۇكتەفى بىللاھ ئاتادىلەر. ئول يىلى يامانلار ۋە مۇفسىدلارنى يوق قىلماقغە كوشىش قىلدى. مۇئتەزەدنىڭ قۇلى بەدران رەيگە ھاكىم ئەردى. ئاڭا خەلقدىن بەيئەت ئالماقغە نامە ئىبەردى ئەرسە، خەلقدىن بەيئەت ئالدى. نامە ئىبەردىكىم: «لەشكەرمەندىن ۋەزىفە - مال تەلەب قىلۇرلەر. مەن سىنىڭ خىزمەتىڭغە بارۇرمەن.» قاسىم بىننى ئابدۇللاھ ۋەزىر ئەردى، بەدرانغە ئەداۋەتى بار ئەردى. ئەيدى: «بەدران ساڭا ئىتائەت ئۈچۈن كەلمەس، بەلكى مۇخالىفەت ئۈچۈن كېلۇر. سىنىڭ خىلافەتىڭگە رازى ئەمەسدۇر. چۈنكى ئانىڭدىن بىمەسلەھەت خىلافەتكە ئولتۇردۇڭ.» مۇكتەفى ئەيدى: «تەدبىرى نەدۇر؟» قاسىم ئەيدى: «نامە ئىبەرگىلكىم ئاندا بولغايسەن، تاكى خەلق ئۆزگە بولماغاي.» بەس، مۇكتەفى ئون مىڭ دىرەم ئىبەردى ۋە ئەيدىلىكىم: «ئاندا بولغانىڭ ياخشىراقدۇر.» بەس، بەدران يەنە نامە ئىبەردىكىم: «ئەلبەتتە بارىپ، دەرگاھىڭغە ۋە خاكبوسۇڭغە مۇشەررەف بولۇرمەن.» قاسىم ئەيدى: «يا ئەمىرۇل مۇئمىنىن، مەئلۇم بولدىكىم، ئانىڭ كۆڭلىدە خىلافەت تەمەنناسى باردۇر.»

بەس، مۇكتەفى سىپەھسالاردىن بىرىگە نامە ئىبەردىكىم: «بەدراننى تۇتۇپ ئۆلتۈرگەيسەن.» بەس، بەدراننى تەمام قىلدىلەر ئەرسە، مۇكتەفىنىڭ كۆڭلى تىندى، خىلافەتى بەرقەرار بولدى.

نەقلى كۆلتۈرۈپدۈرلەركىم، مۇكتەفى زەمانىدا كوفە تەرەفىدىن زەكەرويە ئاتلىغ بىر ئادەم خۇرۇج قىلدى، خەلقنى قەرمەتىلەر مەزھەبىگە باشلادى. ئىككى ئوغلى بار ئەردى: يەھيا ۋە ھۇسەين، پىشانەسىدە قارا نىشانەسى بار ئەردى. بەنى كەلابدىن بىر تايىفە ئاڭا تابىئ بولدىلەر. دەمەشقنىڭ خۇمىسىنى ئالدىلەر. بەس، شەھەرى سامىرەگە خەبەر كەلدىكىم، شامنى خەۋارىجلار ئالدى. بەس، مۇكتەفى ئۆزى بۇرقەغە باردى. ئاندا تۇرۇپ، مۇھەممەد سۇلەيماننى يىگىرمە مىڭ لەشكەر بىرلە ئىبەردى. مۇھەممەد سۇلەيمان ئۈچ مىڭ پاتمان گۇگرۇد ئالدۇردى. قاچانكىم، خەۋارىجلارغە يەتتىلەر ئەرسە، سەف راست قىلدىلەر. ئەۋۋەل بىر ھەملەدە مۇھەممەد سۇلەيمان ئارقە بارىپ قاچتى. خەۋارىجلار قوغلاپ، گۇگرۇد قويغان يەرگە يەتتىلەر ئەرسە، گۇگرۇدكە ئوت ياقتىلەر. مۇھەممەد سۇلەيمان لەشكەر بىرلە يانىپ تۇردى. ئوت ئول نابكارلارغە تۇتاشتى. ھەركىم ئوتدىن قۇتۇلۇپ

چىقسە، شەمشەر ئۇردىلەر. زەكەرويە ئىككى ئوغلى بىرلە ھىلاك بولدى. بۇ ئىسلامغە ئۇلۇغ فەتھ - نۇسرەت بولدى.

مۇكتەفى تارىخدىن ئىككى يۈز توقسان بەش، زۇلقەئدە ئايى ئەردى، ۋەفات بولدى. ئالتە يىل خەلىفە بولدى. ئوتتۇز ئىككى ياشدا ئەردى. نايىبى ئىلىم، ھەيا ۋە ھەلىمدە مانەندى يوق ئەردى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇقتەدەر بىللاھ

قاچانكىم، مۇكتەفى بىللاھ ۋەفات بولدى، بىرادەرى جەئفەرگە بەيئەت قىلدىلەر. بەس، مۇقتەدەر خىلافەتكە ئولتۇردى، بەيتۇل مالدىن بەش مىلك دىرەمنى بەنى ھاشىمغە بەردى. ئالەمدە ئەدل - ئىنساف بىساتىنى يايدى. ئەھمەد بىننى ئەبباسنى ۋەزىر قىلدى؛ ئەلى بىننى موسانى زەكات - خىراجغە مۇتەسەددى قىلدى. ئەلى بىننى ئەيسانى ساھىبى دەفتەر ۋە مۇنشى قىلدى. قاچانكىم، مۇددەتى خىلافەئى ئۇزاقغە تارتتى ئەرسە، ئەبۇ ئابدۇللاھ ئەھمەد، يۇنۇس مۇزەففەر فىتنە بەرخاستە قىلدىلەر. لەشكەر زىيادە ۋەزىفە ۋە مال ئىلتىماس قىلىپ، مەملەكەتكە خەلەل بەردىلەر. ئاخىرلىئەمر، تارىخدىن ئۈچ يۈز ئون يەتتە ماھى مۇھەررەمنىڭ ئونى پەنجشەنبە كۈنى مۇقتەدەرنى ئەزل قىلىپ، يۇنۇس مۇزەففەرنىڭ ئۆيىدە مەھبۇس قىلدىلەر.

ئاندىن مۇئتەسەد بىننى ئەلمۇئتەزنى خەلىفە قىلىپ، ئاتا قاھىر بىللاھ لەقەب بەردىلەر. بۇ ئەسنادا، بىر تايىفە پىيادە لەشكەر سارايىنىڭ ئىشىكىگە كېلىپ، غەۋغا سالدى. مۇئتەسەد بۇلارنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلماق ئۈچۈن ئەيدى: «ئەرزىڭلار نە دۇر؟» ئەيدىلەر: «بىزگە ئالتە ئايلىق ۋەزىفە بەرگىل، ۋەزىفەمىزگە دىنار زىيادە قىلغىل.» بازۇل ياساۋۇل ئەردى، ئول ئەيدى: «ئۇلۇغۇڭلارنى ئىبەرىڭلار، تاكى مەن ئەمىرۇل مۇئمىنىنغە ئەرز قىلىپ، مىرادىڭغە يەتكۈرەي.» بەس، نەچەند كىشى راۋاقغە چىقىپ، قاتتىغ سۆزلەر ئەيتتى؛ فىتنە بولماقغە ياۋۇق يەتتى ئەرسە، مۇئتەسەد فىتنە پەست بولسۇن دەپ، قوپۇپ راۋاقنىڭ ئالدا بىر ئىشىك بار ئەردى، ئاندا باردى. ئول

ئىشىڭ ئىتتىگىلىك ئەردى، كىرەلمەدى ئەرسە، پىيادەلەر كىرىپ بازۇلىنىڭ باشىنى كەستىلەر. ئەبۇل ھەيجاكىم ۋەزىر ئەردى، ئانىڭ ھەم باشىنى كېسىپ، نەيزەگە ئالدىلەر. قاھىرنى مەقھۇر قىلىپ، زىندانغە سالدىلەر. ۋە يەنە مۇقتەدەرنى يۇنۇسنىڭ سارايىدىن چىقارىپ، بەيئەت تازە قىلدىلەر. ئۇل ھەرچەند دەلالەت قىلدى بەيئەتنى قەبۇل قىلمادى، ئەمما پايدا بەرمەدى. زىيادە ۋەزىفە تەمەئ قىلماسلىقغە ۋە خەلىفەلەرنىڭ ھۆرمەتىنى ساقلاماغلىقغە ئەھد قىلدىلەر. بەس، مۇقتەدەر يەنە تەختدە ئولتۇردى. خەلق شادمان بولدىلەر؛ ئۇيقۇلاغان بەخت بىدار بولدى. نەزم:

ئىنايەتى ئەزلە ھەركىشىگە يار ئولسە،
سەئادەتى ئەبەدى ئۇل كىشىگە ھەمدەم كار؛
خۇداي تەقدىرى بۇ نەۋئ كۆركۈزۈر تەئسىر،
كى بەخت تالىئىنىڭ قۇۋۋەتى قىلۇر ئاسار.

كەلتۇرۇپدۇرلەر: مۇقتەدەر ئىككى مەراتىبە مەئزۇل بولدى، يەنە بىرى ئۆلكىم، مۇھەممەد داۋۇد ھەرراجكىم ۋەزىرى ئەردى. قەسد قىلدىكىم تەمامى خەلقدىن بەيئەت ئالغاي. بۇ ئەسنادا، مۇقتەدەرنى ئەزل قىلىپ، بىننى ئەل مۇئتەزنى خەلىفە قىلىپ ئەردىلەر. مۇقتەدەرنىڭ خاس قۇلىكىم ياساۋۇللارغە سەردار ئەردى. بىننى ئەل مۇئتەز مەجلىس ئام قىلماقغە قەسد قىلىپ ئەردى. بۇ ھالدا ئول قۇل ياساۋۇللار، قۇللار بىرلە خۇرۇج قىلىپ، مۇقتەدەرنى چىقارىپ، خىلافەتكە ئولتۇرغۇزدىلەر ئەرسە، ئەل مۇئتەز قاچىپ كەتتى. بىركۈندىن زىيادە خەلىفە بولمادى.

ئۇلۇغلاردىن بىرى ئەيتىپدۇرلەر: ئول كۈنكى بىننى ئەل مۇئتەزگە بەيئەت قىلدىلەر. مۇھەممەد تەبەرىيكىم ساھىبى تارىخدۇرلەر: ئۇلەرنىڭ قاشلەرىغە كەلدىم ئەرسە، ئەيدى: «خەبەر نە دۇر؟» ئەيدىم: «مۇئتەسەد بىننى ئەل مۇئتەزگە بەيئەت قىلدىلەر.» ئەيدى: «ۋەزىر كىم بولۇر؟» ئەيدىم: «مۇھەممەد داۋۇد ھەرراج.» ئەيدى: «قازى كىمدۇر؟» ئەيدىم: «ھەسەن بىننى ئەل - مۇسەننى.» ئەيدىكىم: «بۇ ئىش تەمام بولماس.» ئەيدىمكى: «نىچۈكدىن؟» ئەيدى: «بۇ ھەر ئۈچى بۇ ئىشلەرغە لايىق ئەمەسدۇر. چۈنكى

بۇلار ھەممىشە ئۆز ھۈنەرىگە مەشغۇلدۇر، ھېچكىمنى بىر ئىشقا بۇيرۇيالماسلەر. زەمانە خەلقى بۇ سەۋەبدىن ئۇلەرغە بويۇن سۇنماسلەر.»
ئاخىر ئول ئەيتغاندەك بولدى، تاكى ئەھلى ئەقل بىلگەيلەركىم، ھۈنەرمەندلەر بۇ ئىشدىن ھەممىشە مەھرۇمدۇرلەر. مۇنداغ ھەق تەئالا مۇقتەدەرغە بىسەئى خىلافەتنى كەرەم قىلدى، ئاخىر تۈركلەر خۇرۇج قىلىپ، تارىخدىن ئۈچ يۈز يىگىرمە ماھى شەۋۋالدىن يىگىرمە سەككىز ئەردى، ئۆلتۈردىلەر. قاھىرغە بەيئەت قىلدىلەر. مۇقتەدەرنىڭ ۋەزىرى ئەۋۋەل ئەبباس بىننى ھەسەن، ئاندىن كېيىن ئەبۇلھەسەن ئەلى بىننى ئەلفىرات، ئانىڭدىن قالىپ مۇھەممەد ئابدۇلمۇلك، ئاندىن يەھيا بىننى خاقان، ئاندىن سولڭ ئەلى بىننى ئەيسا، ئاندىن مۇھەممەد بىننى ھامىدى ۋاستى ئەردى. ئەمىرى خوراسان ئەھمەد بىننى ئىسمائىل ئەردى، ئانىڭدىن كېيىن نەسر ئەھمەد ئەردى. ۋەللاھۇ ئەئلەم.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت قاھىر بىللاھ

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، مۇقتەدەرنىڭ بىرادەرى ئەبۇ مەنسۇر مۇھەممەد بىننى مۇقتەزەد، لەقەبى قاھىر بىللاھ. ئول مەردۇمىيانە قەد، بۇغداي ئۆڭلۈك.
قاچانكىم، مۇقتەدەر ئۆلدى ئەرسە، تۈركلەر قاھىرغە بەيئەت قىلدىلەر. بەس، قاھىر خىلافەتكە ئولتۇردى، تەمامى ئىشلارنى زەبت قىلدى. يۇنۇس بەدرى ھەرەمىكىم، مۇقتەدەرنىڭ قۇللەرىدىن ئەردى؛ بى ئۆززە بۇلەرنى ئۆلتۈردى. بىرادەرىنىڭ كۆچىنى ئالدى. مۇقتەدەرنىڭ ئاناسىنى زۇلۇم بىرلە ھەمە ئەمۋالىنى ئالدى ئەرسە، بۇ سەۋەبدىن ھەمە خەلق دۈشمەن تۇتتىلەر. ئاقىبەت تۈركلەر تۇتۇپ، خىلافەتدىن ئەزل قىلىپ، كۆزىگە مەيل تارتتىلەر. ئاخىرى ئۆلدى. مۇددەتى خىلافەت بىر يىل بەش ئاي سەككىز كۈن ئەردى. ئوتتۇز تۆرت ياشدا ئەردى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت رازى بىللاھ

كەلتۈرۈپدۇرلەر: ئاتى ئەھمەد بىننى مۇقتەدەر، كۇننىيەتى ئەبۇل ئەبباس ئەردى. ئول ئوترا بويلۇغ، مەرۋارىد رەڭلىك، ئۇزۇن ساقاللىغ ئەردى. قاچانكىم، قاھىرغە قەھر قىلىپ، رازىغە رىزا بەردىلەر ئەرسە، تارىخدىن ئۈچ يۈز يىگرمە ئىككىنچى يىلى ئەردى. ئاڭا بەيئەت قىلدىلەر. ئول مەردۇ ئالىم، فازىل ۋە ئەدەبلىك ئەردى. ياخشى ئىشلارنى بىسيار قىلۇر ئەردى. خالىس كۇمۇشدە دىرەم قىلدۇردى. ئول ئىككى بىرادەر ئەردى، بىرى ئەھمەد، يەنە بىرى ئىبراھىم. قاھىر بۇلارنى مەھبۇس قىلىپ ئەردى. بەس، قاھىرنى تۇتتىلەر ئەرسە، بۇلارنى چىقاردىلەر. بەس، ئەھمەد ئەيدى: «بىز كىچىك بالالاردۇرمىز. ئاتامىزنى ئۆلتۈردۈڭلار، ئەمدى بىزگە نە قىلۇرسىزلەر؟» ئەيدىلەر: «ساڭا بەيئەت قىلۇرمىز، خىلافەت تەختىدە ئولتۇرغۇزۇرمىز.» ئەيدى: «بىزنى قويۇڭلار، قانچەكى ئۆمۈر مۇسائىدە قىلۇر، سەلامەتلىك دەرەختىنىڭ سايەسىدە ئارام ئالغايمىز.» قويمادىلەر. ناچار قەبۇل قىلدى ئەرسە، ئىبراھىم ئەيدى: «مەن ئۇلۇغدۇرمەن، خىلافەت ماڭا تەگمەيدۇرمۇ؟» ئاڭا ئەيدى: «ئەۋۋەل سەن ئاڭا بەيئەت قىل.» بەس، ئىبراھىم بىرادەرىگە بەيئەت قىلدى. خەلق ھەم بىتەمام بەيئەت قىلدىلەر. ئەھمەد ئەبۇ ئەلى مۇقتەدەرنى ۋەزىر قىلدى.

ئەيتىپدۇرلەر: خەلىفە بولغان كۈنى راۋاقنىڭ ئۆگزەسىگە چىقتى ئەرسە، بىر فەرياد ئاۋاز ئىشىتتى. ئەيدى: «بۇ نە فەرياددۇر؟» ئەيدىلەر: «بۇ دەريانىڭ كۆبرۈكىنىڭ ئول تەرەفىدە ئاۋاز فەرياد قىلۇرلەر، تاكى خەلق بۇ تەرەفدىن كىرىپ، ئوترادا ئىزدھام بولماغاي.» ئەھمەد ئەيدى: «يەنە كۆبرۈك سالىڭلار، تاكى كەلگۈچىلەر بىرىدىن، بارغۇچىلەر يەنە بىرىدىن ئۆتكەيلەر.» تۈركلەر بۇ ئىشغە بىسيار پىسەند قىلدىلەر. جەمئى ئەيدىلەر: «قاھىرنى ئۆلتۈرگىلكىم، ساڭا ۋە ئاناڭغە بىسيار ھەقارەتلەرنى قىلدىلەر.» ئەھمەد ئەيدى: «مەن ھەرگىز ئانى ئۆلتۈرمەككە رىزا بەرمەسمەن.» بەس، بۇ ئىشغە ھۇجۇم قىلدىلەر ئەرسە، ناچار مىيل تارتماقغە رىزا بەردى.

ئانىڭ ۋەقتىدە بىنەھايەت خۇشلۇق بىرلە ئۆتتى. ئوتتۇز ئىككى ياشدا ئەردى. سەككىز يىل خەلىفە بولدى. ئەبۇ ئەلى مۇقدللىد خىيانەت قىلدى ئەرسە، ۋەزىرلىقنى ئابدۇرەھمان ئەيسا جەرراھغە بەردىلەر. ئاندىن، مۇھەممەد بىننى ئەل - قاسىمنى ۋەزىر قىلدىلەر. ئۇلەرنىڭ ۋەقتىدە ھەم ئەمىرى خوراسان نەسر بىننى ئەھمەد ئەردى. تارىخدىن ئۈچ يۈز يىگىرمە توققۇز رەبىئەل ئاخىر ئايىنىڭ ئون ئالتەسىدە ئۆلتۈردىلەر.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇتتەقى بىللاھ

قاچانكىم، رازىنى ئۆلتۈردىلەر ئەرسە، بىرادەرى ئىبراھىم بەيئەت قىلدىلەر. ئول ئۈچ يىل ئون بىر ئاي ئالتە كۈن خەلىفە بولدى. ئاقىبەت تۈركلەر ئانىڭ كۆزىگە مىيل تارتتىلەر. ۋەزىرى ئەھمەد بىننى مۇھەممەد بىننى مەيمۇن ئەردى. ئاندىن كىيىن ئەھمەد بىننى ئابدۇللاھ ئەسفىھانى ۋەزىر بولدى. ئەمىرى خوراسان نەسر بىننى ئەھمەد ئەردى. ئاندىن نوھ بىننى نەسر ئەمىر بولدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇستەكەفى بىللاھ

ئول ئەبۇل قاسىم ئابدۇللاھكىم، مەرد مىيانە قەد، خۇشرەڭ ۋە خۇشرويى، سۈرمە چەشم، سىياھ موي ئەردى. بەس، مۇتتەقىغە مىيل تارتتىلەر ئەرسە، ئاڭا بەيئەت قىلدىلەر. ئانىڭ زەمانىدا مۇئىززۇددەۋلە ئەبۇلھەسەن دىلەمىيلەر سەردارى ئەردى. ئۈچ ئوغلى بار ئەردى: ئەھمەد، ئەبۇ ئەلى، ئەبۇلۋۇجۇد.

ئەھمەد مەرد - شۇجائ ۋە ئۇلۇغ ئەردى. ئەمما گۇمراھ ئەردى. قاچانكىم تۈركلەر باغدادغە غالىب بولدى، ئەمىرۇل مۇئمىنىننىڭ زەئىف بولغانىدىن ئەھمەد ئاگاھ بولدى ئەرسە، ئەھۋازنى ئالدى. لەشكەر يىغدى. بەس،

مۇستەكەفى خەبەر تاپىپ، ئەھمەدكە باغدادنى سىپارىش قىلدى. تۈركلەرنى نابۇد قىلماقىغە تەرغىب قىلدى ئەرسە، ئەھمەد يىگىرمە مىڭ لەشكەر بىرلە باغدادغە يۈزلەندى. ئۈچ فەرسەڭ باغدادغە ياۋۇق بارىپ تۈشتى ئەرسە، تۈركلەر باغداددىن ئالدىغە چىقتىلەر. ئىككىسى تەرەفدىن سەف ئاراستە قىلدىلەر. جەمىئى ئەھلىسى باغداد تۈركلەرگە ئەيدىلەر: «ئەگەر فەرمان قىلساڭ، دەريايى دەجلەنى باغلاپ، ئۇلار لەشكەرگاھىغە قويغايمىز، تاكى ناچار قاچىپ كەتكەيلەر.» بەس، رۇخسەت بەردى ئەرسە، بارىپ دەريادىن ئارىقلارنى چىقارىپ، دەريانى باغلاپ قويا بەردىلەر ئەرسە، دىلەمىلەر غەرق بولۇپ قاچتىلەر. بىر يىل بۇ تەرىقە بىرلە ئۆتتى ئەرسە، تۈركلەرنىڭ تەئەددى ۋە ئازارى تەمامى باغداددا پۈر بولدى. شىرزادنىڭ ئوغلىكىم، مۇستەكەفاغە ۋەزىر ئەردى. ئۇلار قولىدا قالدى. ئول ئەھمەدكە نامە ئىبەردىكىم: «تۈركلەرنىڭ ئازارى ھەددىدىن ئاشتى. چەندانكى قۇدرەتىڭ باردۇر لەشكەر ئالىپ كەلگەيسەن. مەن باغدادنى ساڭا مۇسەللەم قىلغايمەن.» بەس، ئەھمەد لەشكەر تارتىپ، باغدادغە كەلدى، تۈركلەر بىرلە جەڭ قىلدى. ئەھلى سەۋاد تۈركلەردىن بىزار بولغان ئەردى. تۈركلەرگە شىكەست بەردىلەر. ئەھمەد باغدادنى ئالدى. مۇستەكەفا قاشىغە بىسيار تۇھفەلەر ۋە پىشكەشلەرنى كەلتۈردى. مۇستەكەفا سەرۋىپا پادىشاھانە بىرىپ، باغدادغە ھاكىم قىلدى ئەرسە، تەمامى ئىشلارنى زەبت ۋە سەرەنجام قىلدى. ھەمە سەركەشلەر ئانىڭ ئەمىر فەرمانى خەتىگە باش قويدىلەر. مۇستەكەفانىڭ خىلافەتى رەۋاج - رونەق تاپتى. شىرزادنى ئەزل قىلىپ، ئەلى مۇقەللەدنى ۋەزىر قىلدى. تەمامى ئىشلەرى كەمال تاپتى. نەزم:

گەر نەۋبەتى دەۋلەت ئولسە ناگاھ،
دۈشمەن ئىتەر فىغان ئەيلەپ ۋاھ - ۋاھ.

ئەيتىپدۇرلەر: قاچانكىم ئەھمەد شۇجائەت، دىلاۋەرلىكى بىرلە باغدادغە غالىب بولدى، خىلافەت ئىشى بەرقەرار بولدى. خەلقنىڭ كۆڭلى مۇستەكەفاغە راغىب بولدى. تۈركلەر ئىجتىمائى مۇنقەتىئ، ھەمە خەلق ئىتتىفاق مۇجتەمىئ بولدى ئەرسە، ئەتراف - جەۋانىبغە نامەلەر ئىبەرىپ، خەلايىقنى

ئەمىرۇل مۆئمىنىن ئىتائەتىغە ئىندەدى. ھەر تەرەپتىن تۆھپەلەر كەلدى. ئاندىن ماۋەرا ئۇننەھرنىڭ ھاكىمى سەييىد ئابدۇلمۇلك نوھ سامانىغە نامە ئەۋەتتى، لەشكەر تىلەدى. تاكى ئەھلى شام بىلگەيلەركىم، ئەمىرى خوراسان، ماۋەرائۇننەھر مۇتىئدۇر. بىرادەرىگە نامە ئەۋەتتىكىم: «بۇخاراغە نامە ئەۋەرىپ، باغدادغە ئىلگەرى كېلەدۇر خىراج، زەكاتنى تەلەپ قىل.» ۋە يەنە سەييىد ئەمىر ئابدۇلمۇككە نامە ئەۋەتتىكىم: «ئىلگەرى تۈركلەرنىڭ غەلەبەسىدىن دەرماندە ئەردىم. تايىفە دىلەمىلەر مەدەدىدىن ئۇلارنىڭ فەسادى ئاۋازى مۇنقەتىئ بولدى ئەرسە، دىلەمىلەر فەسادى ھەددىدىن ئاشتى. ئەگەر ئەمىر سەييىد لۇتق ئىنايەت قىلىپ، لەشكەر بىرلە ئۆزى كەلسە، بۇ جەمات شەررىنى دەفئ قىلسە، ئەمارەتى باغداد ئاڭا مۇسەللەمدۇر.» بەس، ئەمىر سەييىد بۇ نامەلەرنى ئوقۇپ، ئەندىشە قىلدىكىم، بۇ نامەلەر بىر - بىرىگە مۇخالىفدۇر. بەس، ئەھمەدنىڭ ئەلچىسىنى چىرلادى ۋە ئەيدى: «بۇ نامەدە بىر مىكر باردۇر. سىزلەر خىلافەت ھۆرمەتىنى ساقلامايدۇرسىزلەر. مەن لەشكەرى قەرار بىرلە ئارقاڭدىن بارۇرمەن. خىزمەت كەمەرىنى باغلارمەن.» بەس، ئەلچى باغدادغە كەلدى. بۇ نامەلەر خەلەلىنى ئەيدى ئەرسە، بەد گۇمان بولۇپ، ئەمىرۇل مۆئمىنىنغە قەسد قىلدى. ئاخىر، تەختدىن تۈشۈپ، سەرپا بىرەھنە ئۆيگە ئالىپ كېلىپ، مىيل تارتتى ئەرسە، ئۈچ كۈندىن زىيادە تىرىگلىك قىلمادى. تارىخدىن ئۈچ يۈز ئوتتۇز تۆرت جەمادىيەل ئاخىرى ئايىنىڭ ئىككىسى دۈشەنبە كۈنى بەقا ئالەمىغە خىرام قىلدى. مۇستەكەفانىڭ ۋەزىرى ئەبۇل فۇتۇھ بىننى مۇھەممەد ئەلى سامىرى، ئاندىن كېيىن ئەھمەد بىننى فۇزەيل سامىرى ئەردى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇتىئ بىللاھ

قاچانكىم، مۇستەكەفاغە مىيل تارتتىلەر ئەرسە، ئەبۇلقاسىم بىننى فۇزەيل بىننى مۇقتەدەرنى خەلىفە قىلدىلەر. ئول مەرد مىيانە قەد، رەڭگى ئاق، خۇشرۇي ئەردى. يىگرمە توققۇز يىل ئالتە ئاي بەش كۈن خەلىفە بولدى. ئانىڭ دەۋرىدە، مۇئىززۇددەۋلە ۋەفات بولدى. تارىخدىن ئۈچ يۈز

ئەللىك ئالتە ئەردى. ئوغلى بەختىيار بىننى مۇئىززۇددەۋلە ئورنىــــدا ئولتۇردى. ئول بەختىيار مۇئىززۇددەۋلە سىپەھسالارى سەبۇكتىكىنىــــى ئۆلتۈرۈرگە قەسد قىلدىلەر ئەرسە، ئاگاھ بولۇپ، تۈرك ۋە دىلەم لەشكەرىنى راست قىلدى، تاكى خۇزىستانغە بارىپ، بەختىيار بىرلە جەڭ قىلغاي. بەس، مۇتىئنى سەبۇكتىكىن بىرلە جەڭ قىلماقغە دەلالەت قىلدىلەر ئەرسە، ئۆزىنى ئەزل قىلىپ، خىلافەتنى ئوغلى ئەبۇ بەكر ئەبدۇلكەرىمغە بەردى. ۋەزىرى ئەھمەد بىننى شىرزاد ئەردى. خوراساندا نوھ بىننى نەسر ھاكىم ئەردى، ئاندىن ئابدۇلمۇلك نەسر ھاكىم بولدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت° مۇتابىئ بىللاھ

بەس، تارىخدىن ئۈچ يۈز ئاتمىش ئۈچ ئەردى. مۇتابىــئغە بەيئەت قىلدىلەر. ئول ئوترا بويلۇغ، چەقىر كۆزلۈك ئەردى. ئون يەتتە يىل سەككىز ئاي بەش كۈن سۈردى. ئانىڭ زەمانىدا مۇئىززۇددەۋلە بىننىـــى سەمائ ئەمزادەسى بەختىيارنى ئۆلتۈرۈپ، باغدادغە ھاكىم قىلدى. ئاقىبەت تابىئ (مۇتابىئ) نى ئالىپ، تەمام ئەمۋالىنى غارەت قىلىپ، بى زابىت قىلدى ئەرسە، تارىخدىن ئۈچ يۈز سەكسەن بىرىنچى يىلى شەئبان ئايى دۈشەنبە كۈنى ئۆزىنى ئەزل قىلدى؛ توقسان ئۈچۈنچى يىلىدا ۋەفات بولدى. خوراساندىن مەنسۇر بىننى نوھ ھاكىم ئەردى. ۋەزىرى مەشھۇر ئەمەسدۇر.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت قادىر بىللاھ

قاچانكىم، تابىئ ئۆزىنى ئەزل قىلدى ئەرسە، ئەبباس بىننى مۇقتەدەرغە بەيئەت قىلدىلەر، ئۇلەرنى قادىر بىللاھ ئاتادىلەر. ئول مىيانەقەد، خۇشرۇي كىشى ئەردى. ئون تۆرت يىل ئۈچ ئاي ئون بەش كۈن شەھريار بولدى. ئۆمرى سەكسەن ئىككى يىل ئەردى. تارىخدىن تۆرت يۈز يىگىرمە ئىككىنچى يىلى زۇلھەججە ئايىنىڭ ئون بىرى دۈشەنبە كۈنى ئالەم باقىغە رىھلەت

قىلدىلەر. خوبتەرىن زەمانەئى خۇلەفائى ئەبباس ئانىڭ دەۋرى ئەردى. خوراسانغە نوھ مەنسۇر ئەمىر ئەردى. ساماننىڭ ئەۋلادىدىن خوراساننىڭ ھاكىملارى توققۇز كىشى ئەردى، ئۇلارنىڭ ئاتلەرى بۇ رۇبائىدە مەئلۇمدۇرلەر. نەزم:

توققۇز كىشى ئەردى ئال سامانى مەشھۇر،
كىم قىلدى ئۇلار ھۆكمى خوراساندا زۇھۇر؛
ئىبراھىم، ئەھمەد يەنە نەسر، ئىككى نوھ،
ئابدۇلمۇلك ئىككى، يەنە ئىككى مەنسۇر.

كەلتۈرۈپدۇرلەركىم، سەبۇكتىكىن ئابدۇلمۇلك نوھغە مەرۋەدە شىكەست بەردى ئەرسە، خوراسان ئاڭا بولدى. ئارسلان ئەلمۇلك بىننى نەسر بىننى ئەلى ئۆزجەنددىن خوراسانغە كەلدى. غەزنىنكى سامانىلار پايتەختى ئەردى، ئانى ئالدى. سامانىلارنىڭ ھەمەسىنى ئەسىر قىلىپ، ئۆزجەندكە ئىبەردى. خوراساننى مەھمۇد سەبۇكتىكىن زەبت قىلدى. مەھمۇد رەبىئەل ئەۋۋەلنىڭ تۆرتى پەنجشەنبە كۈنى، تارىخغە تۆرت يۈز يىگىرمە بىر ئەردى، ۋەفات بولدى ئەرسە، ئوغلى مۇھەممەد ئورنىدا ئولتۇردى. ئاندىن كېيىن، بىرادەرى مەسئۇد بىننى مەھمۇد كېلىپ، بىرادەرىنىڭ كۆزىگە مىيل تارتتى، مۈلكنى ئول زەبت قىلدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت قايىم بىللاھ

ئاتى ئەبۇ جەئفەر ئابدۇللاھ بىننى قادىردۇر. ئول قىرىق تۆرت يىل خىلافەت تەختىدە ئولتۇردى. ئانىڭ زەمانىدە ئەۋلادى سەلچۇق خۇرۇج قىلدى. موسا سەئۋىيكىم سەلچۇقلەرنىڭ قاياشى ئەردى. بۇ خارادىن ئول خۇرۇج قىلدى. بۇلار ئىتتىفاق بولۇپ، خارەزمگە بارىپ، ئاندىن خوراسانغە

كەلدىلەر. بۇ مەھەلدە خوراسان مەسئۇدنىڭ تەسەررۇفىدە ئەردى. بارھا سەلچۇقلەرغە لەشكەر ئىبەرىپ، شىكەست تاپار ئەردى.

بەس، سۇلتانى مەسئۇد سەلچۇقىلەرنىڭ ئالدىغە چىقىپ، زىندە قان سەرھەددىدە جەڭ قىلدىلەر ئەرسە، شىكەست تاپىپ، خوراساندىن ئۈمىد ئۈزدى. ئۇ مەرائى سەلچۇقىلەر خوراساننى تەقسىم قىلىپ ئالدىلەر. ئەمىر ئالپ ئارسلان ئىراقغە بارىپ، تەختغە ئولتۇردى. سال، ئىراق، خوراساندىن بەئزەسى ئاڭا تابىئ بولدى. تارىخغە تۆرت يۈز ئەللىك ئالتە ئەردى. رومغە غەزاتغە بارىپ، قەيسەرنى ئالدى. يەمەننىڭ لەشكەرىگە كىشى ئىبەرىپ، گۇناھىنى ئۆتۈپ، رومغە بارماقغە رۇخسەت بەردى. ئاندىن سەفەر ئايىدا شەھادەت دەرەجەسىگە يەتتى ئەرسە، سۇلتان مەلىك شاھ ئاتى داۋۇد بىننى مىكائىل بىننى سەلچۇق تەختغە ئولتۇردى. بەئزەن خوراساننى ئول تەسەررۇف قىلدى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇقتەدى بىلاھ

قاچانكىم، قايىمنىڭ دەۋرى ئۆتتى ئەرسە، مۇقتەدى خىلافەتكە ئولتۇردى. ئون توققۇز يىل ئىككى ئاي خەلىفە بولدىلەر. زۇھد تەقۋادا قايىمدەك ئەردىلەر. تارىخدىن تۆرت يۈز سەكسەن ئالتەدە ئالەمدىن باردىلەر. ۋەزىرى مۇھەممەد بىننى ھەمىر ئەردى. خوراسان ۋە باغداد ئانىڭ دەۋرىدە مەلىك شاھ تەسەررۇفىدە ئەردى.

فەسل دەستان
زىكرى خىلافەت مۇستەنزىر بىللاھ

قاچانكىم، مۇقتەدى ۋەفات بولدى ئەرسە، ئەبۇل ئەبباس ئەھمەد بىننى مۇقتەدى خىلافەتكە ئولتۇردى. ئانى مۇستەنزىر بىللاھ ئاتادىلەر. ئول مەرد

بەلەند قەد، قىيپاچ كۆزلۈك ئەردى. يىگىرمە ئالتە يىل جەھاندارلىق قىلدى. تارىخدىن بەش يۈز ئون ئىككى رەبىئۇل ئەۋۋەل ئايىدا ئاخىرەت سەفەرى قىلدى. خوراساندا مەلىك شاھ بار ئەردى. ئەمما فىتنە ۋە تەشۋىش بىسيار بولدى. تاكى سۇلتان مۇھەممەد بىننى مەلىك شاھ خوراساننى تەسەررۇف قىلىپ، تەمامى ئىشلارنى زەبت - سەرەنجام قىلدى. غەزنىندىن تا بەلخقە ئەمىر ھۇسەين سۇلتان سەنجەر بىرلە جەڭ قىلىپ، خوراساننى خالىس قىلدى. سۇلتان سەنقەر تەرمىزى ئەمىر ھۇسەيىننىڭ ئالىغە بارىپ، ئاڭا شىكەست بېرىپ، مۇھەممەد تىكىننى ئۆز ئورنىدا نايىب قويدى، ئاڭا تامغاچ لەقەب بەردى. ماۋەرائۇننەھرنى زەبت قىلدى.

ئەرەب قەبىلىلىرى[①]

ئابدۇلقەيس ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقى جەنۇبىي قىسمىدا، دەھنە چۆلىنىڭ شەرقىدە، بەھرەيىنىنىڭ جەنۇبىدا، ئۇممانىنىڭ غەربىدە ياشىغان قەبىلە.

ئامىر ئەرەبىستانىنىڭ شەرقىي شىمالىدا، كىچىك نوتۇد چۆلىنىڭ غەربىدە ياشىغان قەبىلە؛ شىمالىدا غەتەفان، جەنۇبىدا بەنى ھەنىفە قەبىلىلىرى بىلەن خوشنا.

ئەبس ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىدىكى قەبىلە. ئورنى زەرىف، بۇرەيدە دېگەن جايلارنىڭ غەربىگە، قاسىم دېگەن جاينىڭ جەنۇبىغا، رۇمىنىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدۇ؛ غەربىدە سەممەل قەبىلىسى بار.

ئەزد ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا، ئەل - ھەسەن چۆلىنىڭ غەربى - جەنۇبىغا جايلاشقان قەبىلە، شەرقىدە كىندە قەبىلىسى بار. «ئازد»مۇ دەيدۇ.

بەجىلە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ ئوتتۇرا غەربىدە ياشىغان قەبىلە، جەنۇبىدا ھۇزەيل قەبىلىسى بار.

بەكر ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقى شىمالى چېگىرىسىدا، ئەسەبد، لەينا دېگەن يەرلەرگە جايلاشقان؛ بۇ قەبىلىنىڭ شىمالىدا تەغلىب، جەنۇبىدا تەي قەبىلىسى بار.

بەنى جەتەندە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي جەنۇبى تۇمشۇقىدا،

---

① دوكتور ھۈسەيىن داغتېكىن «گېنېل تارىخ ئاتلاسى» (ئىستانبۇل، 1985 — يىل 1956 4 — نەشرى)گە ئاساسەن ئېلىندى. 7 — ئەسىردىكى جايلىشىش ئەھۋالى.

ئۇممان رايونىنىڭ شەرقىدە ياشىغان قەبىلە.

بەنى ھەنىفە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي شىمالى قىسمىدا، كىچىك نۇتۇد چۆلىنىڭ غەربىي جەنۇبىغا جايلاشقان قەبىلە؛ غەربى تەرەپىدە رىياز، مەنتۇھ، ئەقرەبە دېگەن شەھەر - كەنتلەر بار.

تەمىم ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي شىمالى قىسمىدا، كىچىك نۇتۇد چۆلىنىڭ شەرقى چېتىگە جايلاشقان قەبىلە بولۇپ، مۇزار قەبىلىسى بىلەن يېقىن خوشنا.

تەي ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي شىمالى تەرەپىدە، بەكرى قەبىلىسى بىلەن قەيس قەبىلىسىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان.

جۇزام ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالىدا، قىزىل دېڭىز بويىدىكى تاغلاردا ياشىغان قەبىلە، ھىجازنىڭ شىمالىي تەرەپىدە.

ھەرران قەدىمكى مىسوپوتامىيەنىڭ غەربى شىمالىدا، فرات دەرياسىنىڭ يۇقۇرقى ئېقىمى بويىدا، سۇرىيەنىڭ شىمالىدىكى شەھەر. «ھەرەنە، ھەررەنۇ»، «جاران، جەرخەس» دەپمۇ ئاتالغان.

ھەۋازىن ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي ئوتتۇرىسىدا، نەجت رايونىنىڭ غەربىگە ۋە مەدىنەنىڭ شەرقىغە جايلاشقان قەبىلە؛ بۇنىڭ غەربىي جەنۇبىدا سۇلەيم قەبىلىسى بار.

ھەمەدانلىقلار ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي جەنۇبى قىسمىدا، ھەزەر مەۋتنىڭ غەربىدە، مەرىب (سانا) نىڭ شەرقىدە، يەنى يەمەندە ياشىغان قەۋملەر.

ھۇزەيل ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ ئوتتۇرا شەرقى قىسمىدا، ئەفلەج ۋادىسىنىڭ غەربىدىكى تۇۋەيق تاغلىرىنىڭ غەربى تەرەپىگە جايلاشقان قەبىلە؛ شىمالىدا

ئەزد (ئازد) ، كىندە قەبىلىلىرى، جەنۇبىدا بەجىلە قەبىلىسى بىلەن خوشنا. بۇ قەبىلىنىڭ يەنە بىر قىسمى ئەرەبىستاننىڭ غەربىي دېڭىز بويىدا، ھىجاز بىلەن ئەسىر رايونلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان.

ھىلال ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالى ئوتتۇرا قىسمىدىكى نەجت رايونىدا، مىيا ۋادىسىنىڭ شەرقىغە ۋە ئەل - ھەسەنىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان قەبىلە.

ھمىيەرىلەر ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي جەنۇبى تۇمشۇقىدا، يەمەندە ياشىغان قەۋم.

دۇبيە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي شىمالىي قىسمىدا، بەھرەيننىڭ غەربىي شىمالىدا، كىچىك نۇتۇد چۆلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا ياشىغان قەبىلە؛ غەربىي تەرەپى بەنى ھەنىفە قەبىلىسى بىلەن خوشنا.

رەبىئە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي شىمالى چېتىدە، رۇما ۋادىسىنىڭ شەرقىدە ياشىغان قەبىلە؛ شەرقىدە ئەل - ھاسا (ئەھسا) ئارقىلىق بەسرە قولتۇقىغا ياندىشىدۇ؛ غەربىدە غەتەفان، قەيس قەبىلىلىرى بار.

زۇبيان شىمالىي ئەرەبىستاندا، نۇتۇد چۆلىنىڭ غەربىي جەنۇبىدا، تەيما دېگەن يەردە ياشىغان قەبىلە.

شەممەر ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىي تەرەپىدىكى قەبىلە؛ شەرقىدە قاسىم، غەربىدە مەدايىن سالىھ (ئەلولە) ، شىمالىدا قەتەر، جەنۇبىدا خەيبەر يايلىقى بار.

غەتەفان ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي شىمال تەرەپىدە، كىچىك نۇتۇد چۆلىنىڭ شىمالىدا ياشىغان قەبىلە؛ شەرقىدە رەبىئە، شەرقىي جەنۇبىدا مۇزار، جەنۇبىدا ئامىر، غەربىي شىمالىدا قەيس قەبىلىلىرى بىلەن خوشنا.

قەھتەن ئەرەبىستاننىڭ جەنۇبىي غەربىي قىسمىدا، چوڭ دەھنە چۆلى (رۇبئۇلھالى چۆلى) نىڭ غەربىدە ياشىغان قەبىلە؛ غەربىي جەنۇبىي مەزھىج قەبىلىسى بىلەن خوشنا.

قەيس ئەرەبىستاننىڭ شەرقىي شىمال تەرەپىدە، رۇما ۋادىسىنىڭ غەربىدە، قەسرۇلمۇراقىبنىڭ شەرقىدە ياشىغان قەبىلە.

قۇزائە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالى تۇمشۇقىدا، دەۋمەتۇل جەندەلنىڭ غەربىدە، ھىسمانىڭ شەرقىدە، تەبۇكنىڭ شىمالىدا ياشىغان قەبىلە؛ شەرقىي جەنۇبىدا زۇبيان، غەربىي جەنۇبىدا جۇزام قەبىلىلىرى بىلەن خوشنا.

كەئەب بىننى رەبىئە ئەرەبىستاننىڭ ئوتتۇرا جەنۇبىي قىسمىدا، چوڭ دەھنە چۆلىنىڭ شىمالىدا ياشىغان قەبىلە؛ شىمالىدا كىندە، شەرقىدە ئابدۇلقەيس قەبىلىلىرى بىلەن خوشنا.

كەلب شام چۆلىدە (ئىراق، ئۇردان، سۇرىيە ئوتتۇرىسىدا) ياشىغان قەبىلە؛ غەربىدە قەدىمكى ساسانىلار قەۋمى، شەرقىدە لەھمىلەر، جەنۇبىدا شەيبان قەبىلىسى بىلەن خوشنا.

كىندە ئەرەبىستاننىڭ ئوتتۇرا قىسمىدا، ئەل - ھەسەن چۆلىنىڭ جەنۇبىدا ياشىغان قەبىلە؛ غەربىدە ئەزد (ئازد) قەبىلىسى، غەربىي جەنۇبىدا ھۇزەيل قەبىلىسى، جەنۇبىدا كەئەب بىننى رەبىئە قەبىلىسى بىلەن خوشنا.

مەزھىج ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىدا نەجران رايونىنىڭ شىمالىدا ياشىغان قەبىلە؛ شەرقىي شىمالىدا قەھتەن قەبىلىسى بىلەن خوشنا.

مەئىنلىقلار ئەرەبىستان چۆلىنىڭ غەربىي جەنۇبى قىسمىدا سەيھەت چۆلىنىڭ غەربىدە، نەجران رايونىنىڭ جەنۇبىدا ياشىغان قەبىلە؛ جەنۇبىدا ھەمەدانلەر بىلەن خوشنا.

مۇرات ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا، ئەھقەل چۆلىنىڭ جەنۇبىدا، ھەزرەمەۋتنىڭ شىمالىدا ياشىغان قەبىلە؛ غەربىدە ھەمەدانلەر قەۋمى بىلەن خوشنا.

مۇزار ئەرەبىستاننىڭ شەرقىي شىمال قىسمىدا، كىچىك نۇتۇد

چۆلنىڭ شەرقىدە ياشىغان قەبىلە؛ شىمالدا رەبىئە ۋە غەتەفان قەبىلىلىرى، غەربىدە تەمىم قەبىلىسى بىلەن خوشنا.

قەبىلىلەر ھەققىدە①

ئەرەب نەسەبشۇناسلىرىدىن ئابدى ئاتىقنىڭ نەزەرىيىسى بويىچە، پۈتۈن ئەرەبلەر ئىبراھىم نەسلىدىن، شىمالىي ئەرەبىستان خەلقى ئىسمائىلدىن، جەنۇبى ئەرەبىستان خەلقى «يەقتان» (توغرىسى «قەھتان») دىن تارالغان دەپ ھىسابلىنىدۇ. بۇ نەزەرىيىگە ئالاقىدار ئىككىنچى بىر نەزەرىيە بويىچە، ھەقىقى ئەرەبلەر (ئەل - ئەئراب، ئەل - ئەربا) ئاد، سامۇد، ئىملىق (ئەمالىقە)غە ئوخشاش يوقۇلۇپ كەتكەن قەبىلە - ئۇرۇغلار ۋە قەھتان قەبىلىسىدىن تارالغان دېيىلىدۇ؛ ئىسمائىلىلار (ئىسمايىل ئەۋلادى بولغان قەبىلىلەر) مۇ ئەرەبلەشكەن (ئەل - ئەرەب، ئەل - مۇتەئەررىبە ياكى ئەل - مۇستەئرىبە) دېيىلىدۇ، بەدەۋىلەرنى «ھەقىقى ئەرەب» ھىساپلاپ، «ئەئراب» ياكى «ئۇرىبان» دېگەندە بەدىۋىلەرنى كۆزدە تۇتۇشىدۇ. ئولتۇراق ئاھالىنى «ئەل - ھەزەر»، دالىدا (بادىيەدە) ياشايدىغانلار «بەدەۋى» دەپ پەرقلەندۈرۈلگەن. شۇڭا، ئۆچكە ۋە تۆگە چۈپۈرلىرىدىن ياسالغان چېدىرلاردا ياشايدىغان خەلقنى «ئەھلى ۋەبەر»، تۇراقلىق ئۆيلەردە ياشايدىغان خەلقنى «ئەھلى مەدەر» دەپ پەرقلەندۈرگەن.

ئەرەبلەر ئادەتتە شىمالىي ئەرەبلەر ۋە جەنۇبىي ئەرەبلەر دەپ ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ. شىمالىي ئەرەب قەبىلىلىرى «نىزارى» ياكى «مەئەددى»، جەنۇبىي ئەرەب قەبىلىلىرى «يەمەنى» دەپ ئاتالغان. مۇھەممەد پەيغەمبەر زامانىسىدا، «يەمەنى»لەردىن بىرمۇنچىسى شىمال تەرەپكە كۆچۈپ يەرلەشكەن، شۇنىڭدەك «نىزارى»لاردىنمۇ جەنۇپقا بىرىپ جايلاشقان. بۇنىڭ

① «ئىسلام ئانسىكلوپېدىيىسى» (1978 — يىل ئىستانبۇل 1 — نەشرى) 1 — جىلدىكى مەلۇمات بويىچە تۈزۈلگەن.

بىلەن، ئەرەب قەبىلىلىرى ئارىسىدا ئارىلىشىش يۈز بەرگەن. بۇنىڭدىن ئىلگىرىكى زامانلاردىمۇ قوشنا قەبىلىلەر تەرەپىدىن قوغلىنىش ۋە ياكى تۇرمۇش كۆچۈرۈش تۈپەيلىدىن قەبىلىلەر ھەرياقتا كۆچۈپ يۈرۈشەتتى. پەيغەمبەردىن بىر ئەسىر ئىلگىرى، يەمەننىڭ كۈچلۈك تاي قەۋمى نەجدنىڭ شىمالىنى ئىشغال قىلغان، بۇلارنى سىقىندىسى بىلەن، قۇزائە قەبىلىلىرى سۈرىيىنىڭ جەنۇبى ۋە شەرقىغە كۆچۈپ يەرلەشكەن.

ئەرەبلەرنىڭ شەجەرىلىرىدە، پۈتۈن يەمەنلىكلەر «قەھتان» ۋە «قەھلان» نەسلىدىن ھىساپلىنىدۇ. «قەھتان» جايلاشقان يەرنىڭ جەنۇبىدا «قەھلان» خەلقى ياشايدۇ. يەمەنلىكلەردىن قەھلان گۇرۇپپىسىغا مەنسۇب بولغانلار

1 . تەيلەر. تەخمىنەن ئىككى مىڭ يىلدىن بېرى. «ئەجە» ۋە «سەلما» تاغلىرىدا ياشاپ كەلگەن. سۈرىيە ۋە ئىرانلىقلار پۈتۈن ئەرەبلەرنى «تەي» (تاي) دەپ ئاتايدۇ. بۇلاردىن ھۆكۈمران ئورۇننى ئىگىلىگەن بىر قەبىلە ئۆز ئاقساقىلىنىڭ ئىسمى بىلەن «شەممەر» ئاتالغان.

2 . ھەمەدانىلەر ۋە مەزھىج خەلقى. بۇلارنىڭ كۆپچىلىكى يەمەندە ياشاۋەرگەن. ھازىر تايىفنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا ياشايدىغان «بەل - ھارىسلەر» ۋە ئىراننى فەتھى قىلىشتا (خەلىفە ئۆمەر دەۋرىدە) چوڭ رول ئوينىغان «بەجىلەلەر» مەزكۇر گۇرۇپپىغا مەنسۇبدۇر.

3 . ئامىلە ۋە جۇزاملار (فەلەستىنگە يەرلەشكەن). فرات دەرياسى بويىدىكى «ھىرە» دۆلىتىنى قۇرغان «لەھمىلەر»، يەمامەدىكى بەنى ئەسەد قەبىلىسىنى بويسۇندۇرغان كىندەلەر.

4 . ئەزدلەر- كۈچلۈك قەبىلىلەر بىرلەشمىسى (ئوماننى ئىشغال قىلغان ۋە «سەرات» تاغلىرىدا ياشىغان). شەرقىي سۈرىيەدە دۆۋلەت قۇرغان «غەسسانىلار»، مەككىگە بىر زامانلار ھۆكۈمران بولغان «خۇزائىلار»، يەسرىب (مەدىنە) دە ئولتۇراقلاشقان ئىككى قەبىلە — ئەۋس ۋە ھەزرەج (يەنى «ئەنسار»).

جەنۇپتىكى ئەرەبلەردىن «قەھتان» گۇرۇپپىسىغا مەنسۇپ بولغانلىرى ھىمىيەرلەر؛ قۇزائە ئىتتىپاقى؛ ئۇزاقتىن بېرى شىمالىي سۈرىيىگە يەرلەشكەن «بەھرە» ۋە «تەنۇھلار»، ھىجازدا «ۋادى ئىزام»نى ئىگىلىگەن «جۇھەينەلەر» ۋە بۇلارغا خوشنا ھەم قېرىنداش بولغان «ئوزرالار»؛ سۈرىيە

چۆلنى ئىشغال قىلغان «كەلبلەر»؛ ھىجازنىڭ شىمالىغا يەرلەشكەن «بەلىئىلەر». (خەلىفە ئۆمەر دەۋرىدە بەلىئىلەر بىلەن جۇھەينەلەردىن چوڭ بىر قىسمى مىسىرغا كۆچۈپ يەرلەشكەن.)

ئەرەبىستاننىڭ شىمالىدىكى قەبىلىلەر ئۆز ئەجدادلىرىنىڭ نامىغا نىسبەت قىلىپ، «نىزارى» ياكى «مەئەدى» دەپ ئاتىلىدۇ. مەئەدى — قەبىلىلەر ئىتتىپاقىدۇر. ئىسلامىيەتتىن ئىلگىرى شىمالىي قەبىلىلەر «رەبىئە» ۋە «مۇزار» دەپ ئىككى ئىتتىپاققا جۇغلانغان. بۇلاردىن چوڭ بىر قىسمى ئەل - جەزىرەگە كۆچۈپ بېرىپ، دەجلە دەرياسىنىڭ ياقىسىدا بۇلار جايلاشقان يەرلەر شۇلارنىڭ ناملىرى بىلەن «دىيار رەئىبە»، «دىيار مۇزار» دەپ ئاتىلىپ كەلگەن. كېيىن بۇ جايلارنى تەغلىب ۋە ئامىرلار ئىشغال قىلغان.

ئەنەزە، ئەسەد قەبىلىلىرى (ۋادى رۇممانىڭ شىمالىدا ياتمۇ يان ياشايدىغان ۋە بىر - بىرىگە يېقىن ئالاقىسى بولغان قەبىلىلەر) رەبىئە گۇرۇپپىسىغا كىرىدۇ.

شەرقىي شىمالدىكى سەبالار، غەرپتىكى رۇئەلەرمۇ شۇلاردىن ھىساپلىنىدۇ؛ ۋائىللارمۇ بۇلارنىڭ يېقىن قېرىنداش قەبىلىسىدۇر، ۋائىللارغا قارام بولغان كۆلەيبلەر مۇشۇلاردىندۇر. بۇ قەبىلىلەر بەكر ۋە تەغلىب دېيىلىدىغان ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈنگەن. بەكرلەر شىمالدا «دىيار بەكر»نى ئىشغال قىلغان (بۇ رايوننىڭ مەركىزى — ئامىد) يەمامەدىكى ھەنىفەلەر ۋە بۇنىڭ خوشنىسى شەيبانلار، بەھرەيندە ياشايدىغان ئابدۇلقەيسلەرمۇ رەبىئە گۇرۇپپىسىغا كىرىدۇ.

مۇزار گۇرۇپپىسىغا قەيسلەر كىرىدۇ. (ئادەتتە يەمەنلىك بولمىغان پۈتۈن ئەرەبلەرنى «قەيسلەر» دەپ ئاتايدۇ. قەيسلەر كېيىن ئايرىم بىر گۇرۇپپىنى تەشكىل قىلغان)، بۇلارنىڭ شەرقىدە شەممارلارغا قارام «ئەدۋانلار»، جەنۇبى نەجدە، مەدىنە ۋە مەككەنىڭ شەرقىدە ياشايدىغان ھەۋازىنلەر ۋە سۇلەيملەر قەيس گۇرۇپپىسىغا مەنسۇبدۇر. ھەۋانلاردىن بىر قىسمى ۋە بۇلارغا كىرىدىغان ھىلاللار مىسىرغا نىلنى بويلاپ كۆچۈپ، نىل دېلتاسىغا جايلاشقان. كېيىن ئۇ يەردىن شىمالىي ئافرىقىغا كۆچكەن؛ شىمالىي ئافرىقىدىكى ئەرەب بەدەۋىلىرى ئەنە شۇ ئىككى قەبىلىدىن كېلىپ چىققان دېيىلىدۇ. بۇلاردىن بىر قىسمى كىلابلار، قۇسەيرلەر، ئۇقەيل

(ئاغەل)لەر بىلەن بىللە ئامىر بىننى سەئسەئە قەبىلىلەر ئىتتىپاقىغا كىرگەن.

قەيس گورۇپپىسى غەتەفانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇلارنىڭ ئاساسى ئىككى قەبىلىسى ئەبس ۋە زۇبيانىدۇر؛ زۇبيانلارنىڭ ئەڭ كۈچلۈك تارمىقى «فەزارە» دۇر.

نەجدىدىكى زەببە ۋە تەمىملەرمۇ مۇزار گورۇپپىسىغا كىرىدۇ. تەمىملەر چوڭ قەبىلىدۇر، نەجدىكى ئاھالىنىڭ كۆپ قىسمى تەمىملەردىن ھېسابلىنىدۇ. ھىجازنىڭ شەرق تەرەپىدە، مەككە بىلەن مەدىنەنىڭ ئارىسىدىكى يولغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان ھەرب (مۇزەينە)لەر، بۇلارنىڭ شەرقىدىكى (رۇمما ۋادىسى بىلەن ئايرىلىپ تۇرىدىغان) كۈچلۈك ئوتەيبە قەبىلىسى ۋە بۇلرنىڭ شەرقىدىكى مۇتەيرلەر، يەمامىدىنىڭ شەرقىدىكى بەنى خالىدلار مۇزارى گورۇپپىسىغا مەنسۇبدۇر.

مەككە ئەتراپىدىكى تاغلاردا ياشايدىغان ھۇزەيللەر، ئىلگىرى جەنۇبى ھىجازدا قۇدرەتلىك بىر گورۇپپا تەشكىل قىلغان ۋە قەدىمدىن ئۇستۈن ئورۇن تۇتۇپ كەلگەن قۇرەيشلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كەنئانەلەرمۇ مۇزارىلەردىن ھېساپلىنىدۇ. قۇرەيش نامى ھازىر مەككە رايونىدا ياشايدىغان كىچىك بىر چوپان قەبىلىسىنىڭ نامىدۇر، پۈتۈن كۆچمەنلەر ئارىسىدا ھۆرمەتلىك قەۋم سانىلىدۇ.

ھۇتەيملەر (ھىجاز ۋە نەجدە تارقاق ياشايدىغان) ھەقىقى ئەرەبلەردىن سانالمايدۇ، بۇلار ئاۋچىلاردۇر؛ سۈرىيە چۆلىنىڭ غەربى جەنۇبىدىكى تۈگىچى قەبىلە — سەرراتلار، چۆل كىشىلىرى ھېساپلانمايدىغان سۇلەيب (سىلاب) لار ھەقىقى بەدەۋىلەردىن ھېساپلانمايدۇ.

مۇھەممەد پەيغەمبەر دەۋرىدە، مەككە ۋە مەدىنە رايونلىرىدىكى ئۇرۇغ-قەبىلىلەر تۆۋەندىكىچە ئىدى: ①

مەككەدە— قۇرەيش، جۇھەينە، بەنى ئەسەد، ھۇزەيل، نەججار (جەمەتى)، زەمۇرە، بەنى مۇستەلەق، بەنى بەكر، خۇزائە.

مەدىنەدە— بەنى قەينۇقا، بەنى قۇرەيزە، بەنى نەزىر، ئەزەل، قارە، بەنى ئامىر، بەنى سەلىم، خەزەرەج، بەنى مۇھارىب، بەنى سەئلىبە.

① مەزكۇر «تارىخ تەبەرى» بويىچە

يەرناملىرى

ئابخاز كافكازنىڭ غەربى، قارا دېڭىز بويىدىكى رايون. ھازىرقى گورجىستان (ئىبېرىيە)، يەنى گرۇزىيىنىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدۇ.

ئازەربەيجان خەزەر (كاسپى ياكى ھىرقانىيە) دېڭىزىنىڭ غەربىي بىلەن تۈركىيىنىڭ شەرقىغە توغرا كېلىدىغان رايون، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئازەربەيخان جۇمھۇرىيىتى مەزكۇر رايوندا. قەدىمكى «ئاتروپاتەنە» ۋە «مىدىيە» دۆلەتلىرى مەزكۇر رايوندا ئۆتكەن.

ئاسۇر مىسوپوتامىيە تۈزلەڭلىكىنىڭ شىمالىدىكى بىر ئۆلكە، قەدىمكى ئاسۇر دۆلىتى. يەنە شۇ ناملىق بىر شەھەرمۇ بار، بۇ شەھەرنى «شىرقات قورغىنى» دەپمۇ ئاتايدۇ.

ئاققات قەدىمكى بابىلنىڭ ئوتتۇرا قىسمى، ھازىرقى باغداد رايونىغا توغرا كېلىدۇ.

ئامۇ دەريا پامىر تاغلىرىدىن باشلىنىپ، پەرغانە، بۇخارا ۋە خارەزىم رايونلىرىدىن ئۆتۈپ، خەزەر (كاسپى) دېڭىزىغا قۇيۇلىدىغان دەريا. بۇ دەرياني قەدىمدە «ئۆكۈز» (ئوكسۇس)، «جەيھۇن» دەپمۇ ئاتايتتى.

ئامۇل خەزەر (كاسپى) دېڭىزىنىڭ جەنۇبىدىكى تەبەرىستان (قەدىمكى ھىرقانىيە) نىڭ غەربىدىكى كەنت، ھازىرقى تېھراننىڭ شىمالىي ئۇدۇلىغا توغرا كېلىدۇ.

ئانبار ئىراقنىڭ پايتەختى باغدادنىڭ غەربىي جەنۇبىي رايونى بىلەن كەربەلانىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدىغان شەھەر.

ئانتاكىيە ھازىرقى سۇرىيىنىڭ غەربىدە، قارا دېڭىز بويىغا يېقىن شەھەر.

ئەبۇزەبى ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي جەنۇبى ئۇمشۇقىدىكى جەۋاسىم رايونىنىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدىغان ئارال.

ئەبىيات ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالىدا، خەيبەر شەھەرىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى تاغ.

ئەبۋا ئەرەبىستانىنىڭ غەربىدە ھىجاز رايونىدىكى ئەرەج بىلەن قەدىت ئارىلىقىدىكى جاي.

ئەجەم ئەرەبكە نىسبەتەن «غەيرى ئەرەب» يەنى ئەرەبدىن ئۆزگىلەر «ئەجەم» دېيىلگەن. كېيىنچەرەك «ئەجەم» دېگەندە پەقەت ئىرانلىقلار كۆزدە تۇتۇلغان.

ئەجنادىن ئىلگىرى سۇرىيە ۋە پەلەستىنىدە، قۇددۇس (شام) نىڭ شەرقىدە بۇسرا ۋە مۇتە شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى شەھەر.

ئەھدەر ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي تۇمشۇقىدىكى تاغ.

ئەھسا ئەرەبىستانىنىڭ شەرقىدە، بەسرە قولتۇقى بويىدىكى رايون، بۇ رايون شىمالدا كۇۋەيت، جەنۇپتا قاتار يېرىم ئارىلىغىچە سوزۇلغان.

ئەھقاف چۆلى ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا، چوڭ دەھنە چۆلى بىلەن ھەزەر مەۋت ئارىلىقىدىكى چۆللۈك. بۇ چۆلنى «بەھرۇسسەفى» دەپمۇ ئاتايدۇ.

ئەھۋاز ئىرانىنىڭ غەربىدە، ئىراقنىڭ جەنۇبىدا، پارس قولتۇقىنىڭ شىمالىدا، دەجلە دەرياسىنىڭ تۆۋەنكى ئېقىمىنىڭ شەرقىغە توغرا كېلىدىغان رايون، قەدىمكى بابىلونىيە ۋە سۇسىئانا دۆلەتلىرىنىڭ ئورنى مەزكۇر رايونغا توغرا كېلىدۇ. شەتتۇل ئەرەب دىلتاسى مەزكۇر رايوننىڭ جەنۇبىدا. بۇ رايوندا «ئەھۋاز» دېگەن شەھەرمۇ بار.

ئەدەن ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي جەنۇبى تۇمشۇقىدا، دېڭىز بويىدىكى شەھەر، يەمەننىڭ پايتەختى.

ئەرەفات ئەرەبىستانىنىڭ غەربىدە، مەككەنىڭ شەرقىدە ۋە تائىفنىڭ

شىمالىدىكى ئىگىز تۈزلەڭلىك.

ئەردەبىل ئازەربەيجاندا، خەزەر (كاسپى) دېڭىزىنىڭ غەربىي جەنۇبىي بويىدىكى شەھەر.

ئەسىر ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىدە، قىزىل دېڭىز ياقىسىدىكى ئۆزۈنچاق رايون، شىمالىدا ھىجاز، جەنۇبىدا تەھامە بىلەن تۇتۇشىدۇ. شەرقىدە سەرات تاغلىرى سوزۇلغان. كونفۇزە، ئەبھە دېگەن شەھەرلىرى بار. «ئاسىر» مۇ دەيدۇ.

ئەسفىھان پېرسىيىنىڭ غەربىي قىسمىدىكى مەركىزىي شەھەرلىرىدىن بىرى. شىمالىدا رەي (تېھران)، جەنۇبىدا شىراز شەھەرلىرى بار. قەدىمكى نامى «گەبەل»

ئەفلاجۋادىسى ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا، تۇۋەيق تاغلىرى بىلەن دەھنە چۆلى ئارىلىقىدىكى ئىگىز تۈزلەڭلىك.

ئەقەبە ئەرەبىستاننىڭ غەربىي شىمالىي ئۇچىدا، قىزىل دېڭىزنىڭ شەرقىي شىمال قولتۇقىغا جايلاشقان شەھەر.

ئەلبەيزا ئەرەبىستاننىڭ غەربىدە، تائىف شەھەرىنىڭ ئۇدۇلىدا، قىزىل دېڭىز بويىدىكى شەھەر.

ئەلجەر ئەرەبىستاننىڭ شىمالغا مايىل غەرب تەرەپىدە، بەدرەنىڭ غەربىي ئۇدۇلىدا، دېڭىز بويىدىكى يەر.

ئەندۇلۇس ھازىرقى ئىسپانىيە. بۇ يەردە ئەمەۋى خەلىپىلىكى قۇرۇلغانىدى.

ئەيلە ئەرەبىستاننىڭ غەربىي شىمالىي چېتىدە، سىنا يېرىم ئارىلىقىغا يېقىن (قىزىل دېڭىزنىڭ شەرقىي شىمالىي قولتۇقىدا)، ئەقەبەنىڭ جەنۇبىدىكى يەر.

بابىل (1) دىجلە ۋە فىرات دەريالىرىنىڭ ئارىلىقىدا قۇرۇلغان قەدىمكى دۆلەت (مىلادىدىن ئىلگىرىكى 2100 — 1800 — يىللاردا). (2) مەزكۇر رايوندا، ئانباز بىلەن ھىللە، مەداين بىلەن كەربەلا ئوتتۇرىسىدىكى شەھەر.

بايكەنت ئوتتۇرا ئاسىيادا، جەيھۇن (ئامۇ دەريا) نىڭ شىمالىي ساھىلىدە، بۇخارانىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى قەدىمكى شەھەر.

بەھرەين ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا مايىل ئوتتۇرا شەرقىدىكى رايون. شەرقىدە ھورمۇز قولتۇقى، جەنۇبىدا ئۇمان رايونى، شىمالىدا ھەجەر (مۇمىنىيە)، غەربىدە يەمامە بىلەن تۇتۇشىدۇ. بۇ رايوننىڭ شەرقىدە قاتار يېرىم ئارىلى پارس - بەبرە قولتۇقىغا تۇسۇپ كىرگەن. يەنە، قاتار يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىدا بەھرەين ئارالLىرى بار. ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىدىكى (قاتار يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىدىكى) دېڭىز بويى رايونىنى «بەھرەين» دەپ ئاتىغان.

بەھرۇسسەفى ئەھقاف چۆلى.

بەدىر مەدىنە شەھىرىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى كەنت بولۇپ، ئەلجەر ئارقىلىق قىزىل دېڭىز بويىغا توغرا كېلىدۇ.

بەرەنىس مىسىردا، قىزىل دېڭىزنىڭ غەربىي قىرغىقى بەنەز تۇمشۇقىدىكى شەھەر.

بەرقە ھازىرقى لىبىيىنىڭ شەرقىي شىمالىدا، ئوتتۇرا دېڭىز (ئاق دېڭىز) بويىدىكى قەدىمكى «قىرەنە» رايونى. يەنە شۇ نامدا شەھەرمۇ بولغان.

بەسرە فىرات ۋە دىجلە دەريالىرىنىڭ قوشۇلغان يېرىگە جايلاشقان شەھەر. بۇ شەھەرنىڭ جەنۇبىي شەتتۇل ئەرەب دىلتىسىدۇر. بۇ ئىراقنىڭ چوڭ شەھەرلىرىدىن بىرى، بەسرە ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى. شەتتۇل - ئەرەب دەرياسى (دىجلە - فراتنىڭ قوشۇلۇشى) نىڭ غەربىي قىرغىقىدا. جەنۇبىدىن پارس قولتۇقىغا 120 ك. م. كېلىدۇ. مىلادى 636 — يىلىدىن باشلاپ تەمىر قىلىنغان، ئاباسىيلار دەۋرىدىلا مەشھۇر مەدەنىيەت ۋە سودا مەركىزى بولۇپ قالغان.

بەلخ قەدىمكى باكترىيانانىڭ شەرقىدىكى، ئامۇ دەريا (جەيھۇن) نىڭ جەنۇبىدىكى، خوراساننىڭ شەرقىي شىمالىدىكى قەدىمكى شەھەر. «بكترا» دەپمۇ ئاتالغان (بۇ شەھەرنىڭ شەرقىدە «تىرمىز» شەھىرى بار). ھازىر ئافغانىستاننىڭ شىمالىدا. مىلادىدىن ئىلگىركى 3 — 2 ئەسىرلەردە «باكترىيانا» نىڭ پايتەختى. «ئۇمۇر بىلاد» دەپمۇ ئاتايدۇ.

بەلۇج (بېلۇجىستان) ھازىرقى پاكىستاننىڭ غەربىي جەنۇبىدا، ئومان دېڭىز بويىدىكى رايون. قەدىمكى غەزنەۋىلەر خانلىقىنىڭ غەربىي جەنۇبى ئۆلكىسى.

بەيتۇل مۇقەددەس قۇددۇس.

بەيھەق خەزەر (كاسپى) دېڭىزىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا، دامغان بىلەن بىستام شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى شەھەر.

بۇخارا ئوتتۇرا ئاسىيادا، ماۋەرائۇننەھر شەھەرلىرىدىن؛ ھازىرقى ئۆزبېكىستاننىڭ غەربىي قىسمىدا، قەدىمكى بايكەتنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى شەھەر.

بۇزەھە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىي قىسمىدا، ۋاشىم شەھەرىنىڭ غەربىي تەرەپىگە توغرا كېلىدىغان كەنت.

بۇسرا شام (دەمەشق) نىڭ جەنۇبىغا، ئەممانىنىڭ شەرقىي شىمالىغا توغرا كېلىدىغان شەھەر. بۇسرا بىلەن شامنىڭ ئارىلىقىدا ھەۋران دېگەن كەنت بار.

بۇۋەيب ئىراقنىڭ جەنۇبىدا، فىرات دەرياسىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىدىكى شەھەر، يەنى بەسرە بىلەن قەدسىيە شەھەرلىرى ئارىلىقىدا.

بىزانس بالقان يېرىم ئارىلىنىڭ تراكىيە قىسمى، يەنى شەرقىي جەنۇبىي تۇمشۇقىدا، قارا دېڭىز بىلەن مەرمەر دېڭىزىنى تۇتاشتۇرىدىغان بوسفور بوغۇزىنىڭ شىمالىدىكى قەدىمكى شەھەر، ھازىرقى ئىستانبۇل. بۇ يەر «كونستانسىيە»، «بىزانسىيون»، «يېڭى روما»، «كونستانتىنوپول» دەپمۇ

ئاتالغان.

بىستام خەزەر (كاسپىي) دېڭىزىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا، نىشاپۇر بىلەن بەيھەق ئارىلىقىدىكى شەھەر.

بىرۇيە ھەلەب.

پالمىرا سۈرىيىنىڭ شەرقىدە، شام چۆلىنىڭ شىمالىدىكى شەھەر. «تەدمۇر» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

تاشكەنت ئوتتۇرا ئاسىيادا، ھازىرقى ئۆزبېكىستاننىڭ پايتەختى. سىر دەريا (سەيھۇن) نىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىنىڭ شىمالىي ساھىلىغا جايلاشقان قەدىمكى «شاش» شەھەرى، «تەركەن» دەپمۇ ئاتالغان.

تالقان (1) ئافغانىستاننىڭ شىمالىدىكى قەدىمكى توخارىستاننىڭ شەھەرى، بۇ بەلخنىڭ شەرقىي شىمالىغا توغرا كېلىدۇ. (2) خوراساننىڭ شەرقىي شىمالىدا، بەلخ شەھەرىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى شەھەر. «تالىقان»، «تاياقان» دەپمۇ ئاتالغان.

تانجا شىمالىي ئافرىقىدا. ھازىرقى مەراكەشنىڭ شىمالىي قىسمىدا، جەبەلتارىق (سەبتە) بوغۇزىنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىدىكى شەھەر. «تىنگىس»، «تانگىئېر» دەپمۇ ئاتالغان.

تايىف ئەرەبىستاننىڭ ئوتتۇرا غەربىدە، ھىجاز رايونىدا، مەككەنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى شەھەر.

تەبەرىستان خەزەر (كاسپىي) دېڭىزىنىڭ جەنۇبىي ياقىسىدىكى رايون. شەرقىدىن جۇرجان، جەنۇبىدىن خوراسان رايونلىرى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. بۇ رايوننىڭ قۇرۇقلۇق چېگرىسى بويلىرىدا، جۇرجان، دامغان، رەي، قەزۋىن، ئەردەبىل شەھەرلىرى بولغان. قەدىمكى ھىرقانىيە مەزكۇر رايونغا توغرا كېلىدۇ.

تەبرىز ئازەربەيجاندا، ئۇرمىيە كۆلىنىڭ شەرقىدىكى شەھەر. «تىبرىز»، «تەۋرىز»، «تەۋرەش» دەپمۇ ئاتالغان.

تەبۇك ئەرەبىستاننىڭ غەربىي شىمالىدا، سىناغا ۋە پەلەستىنگە بارىدىغان قەدىمكى يولنىڭ تۈگۈنىدىكى جاي.

تەدمۇر پالمىرا.

تەۋرەش تەبرىز.

تەۋرىز تەبرىز.

تەپ مىسىرنىڭ ئوتتۇرا شەرقىدە، نىل دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىكى شەھەر. جەنۇبىدا قارناق رايونى بار. «تەبەس، تەبەن» دەپمۇ ئاتايدۇ.

تەرسۇس ھازىرقى تۈركىيىنىڭ جەنۇبىدا، قارا دېڭىز بويىدا، ئادانا بىلەن ئىچەل شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى شەھەر.

تەنۇھ ئىراقنىڭ غەربىي جەنۇبىدا، بەسرە شەھىرىنىڭ غەربىدىكى رايوندا ياشايدىغان قەبىلە ھەم رايون. بۇنىڭ شىمالىدا مۇنتەفىق قەۋمى، جەنۇبىدا تەغلىب قەبىلىسى، غەربىدە شەيبان قەبىلىسى يەرلىرى بىلەن خوشنا.

تۇر سىنا يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىي تۇمشۇقىدىكى تاغ؛ «تۇر» ناملىق كەنتمۇ بار.

تۇس خوراساننىڭ ئوتتۇرىسىدا، سەرەخس بىلەن نىشاپۇر ئارىلىقىدىكى شەھەر. ساۋە كەنتى مەزكۇر شەھەرنىڭ جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ.

تىھامە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي جەنۇبىي چېتىدە، يەمەن زېمىنىگە توغرا كېلىدۇ. ئىلگىرى ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي قىسمى قىزىل دېڭىز بويى رايونلىرى ھىجاز ۋە تىھامە دەپ ئاتالغان. كېيىن ئارىلىقىدا «ئاسىر» رايونى ۋۇجۇدقا كەلگەن. تىھامە رايونىدا، لۇھەييە، ھۇدەيدە، سەئدە، ئەمران، سەنا، مەنەھ، تائىز قاتارلىق شەھەرلەر بار.

تىرمىز ئامۇ دەريا (جەيھۇن) نىڭ جەنۇبىدا، بەلخنىڭ شەرقىدىكى شەھەر، قەدىمكى تۇخارىستاننىڭ مۇھىم شەھەرلىرىدىن بىرى. تارىختىكى مەشھۇر «تۆمۈر قاپقا» (تۆمۈر قوۋۇق)

مۇشۇ يەرگە توغرا كېلىدۇ.

تىنگىس تانجا.

جالىپون ھەلەب.

جەررە ھەرران.

جەزىرە ئاناتولى يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىدە، ئىران بىلەن چېگرىلانغان رايون. دارا، ھەرران، رۇققە، نۇسەيبىن شەھەرلىرى مەزكۇر رايوننىڭ چۆرىسىگە جايلاشقان. بۇ رايون قەدىمدە مىسوپوتامىيە دەپ ئاتالغان.

جەيھۇن ئامۇ دەريا.

جۇرجان خەزەر (كاسپى) دېڭىزىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا، قەدىمكى ھىرقانىيە (تەبەرىستان) نىڭ شەرقىي شىمالىدىكى شەھەر. «گۇرگان» دەپمۇ ئاتايدۇ.

ھەرران مىسوپاتامىيە، يەنى جەزىرە تۈزلەڭلىكىنىڭ غەربىدە، دىيار مۇدار ئۆلكىسىدە، رەققە بىلەن رۇھا (ئۇرفا) شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى شەھەر، «جەررە»، «جەرەن» دەپمۇ ئاتايدۇ.

ھەرىبە بەسرە قولتۇقىنىڭ غەربىي شىمالىي قىرغىقىدا، بەسرە شەھەرىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى جاي.

ھەزەر مەۋت ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىدا، دېڭىز بويىدىكى رايون. شىمالىدىن ئارىقات چۆلى (بەھرۇسسەفى) ھەم ۋەبەر چۆلى، شەرقىدىن سىسۇن تۆپىلىكى، غەربىدىن نەجران ۋادىسى، جەنۇبىدىن مەھرە رايونى بىلەن چېگرىلىنىدۇ.

ھەلەب سۇرىيىنىڭ شىمالىدا، قەدىمكى فىنىكانىڭ شىمالىدىكى شەھەر، ھازىرقى ئانتاكيىنىڭ شەرقىغە توغرا كېلىدۇ. «ھەپلە»، «جالىپون»، بىرۇيە» دەپمۇ ئاتالغان.

ھەمەدان پېرسىيىنىڭ غەربىدە، قەدىمكى «مېدىيە» نىڭ جەنۇبىدىكى شەھەر. بۇرۇنقى نامى «ئېكباتانا» «ئاقباتان» ياكى «ئەكباتان». بۇ شەھەرنىڭ جەنۇبىدا نەھاۋەنت، غەربىي

جەنۇبىدا كىرمانشاھ شەھەرلىرى بار.

ھەۋران سۇرىيىدە، شام (دەمەشق) بىلەن بوسرانىڭ ئارىلىقىدىكى جاي.

ھۇدەيدە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالىي قىسمىدا، مەدىنەنىڭ شىمالىدا، ئەبيات تېغىنىڭ غەربىدە، خەيبەرنىڭ غەربىدىكى شەھەر.

ھۇرەيبە ئەربىستان يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىدا ھەزەر مەۋت رايونىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى شەھەر. بۇ يەردىن سىھر ئارقىلىق ھىندى دېڭىزىغا چىقىدۇ.

ھۇرمۇز پېرسىيىنىڭ جەنۇبىدا، ئۇمان قولتۇقى بىلەن ھۇرمۇز قولتۇقى قوشۇلغان دېڭىز بويىدىكى شەھەر. شىمالىدا بەندەر ئاباس (قەدىمكى گۇمرۇن) شەھىرى بار. بۇ يەردىن قۇرۇقلۇقتا مىكران، كىرمان، پارس رايونلىرىغا بارىدۇ. قۇرۇقلۇق ۋە دېڭىز قاتناش تۈگۈنلىرىدىن بىرى.

ھۇمەيمەن ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالىي ئۇچىدا، فەلەستىن چېگرىسىدىكى جاي.

ھۇنەينە مەككەنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى ئەرەفات تېغىنىڭ شەرقىدە، غەزۋان تېغىنىڭ جەنۇبىدا، ئۇكازنىڭ شىمالىدىكى كەنت.

ھىجاز ئەرەبىستاننىڭ غەربىدە، قىزىل دېڭىز بويىدىكى رايون، جەنۇبىي ئاسىر رايونى بىلەن تۇتىشىدۇ. ئەرەبىستاننىڭ غەربىدىكى شەھەر ـ كەنتلەرنىڭ تولىسى مەزكۇر رايوندا.

ھىرە ھازىرقى ئىراقنىڭ غەربىي جەنۇبىدا، كۇفە شەھىرىنىڭ جەنۇبىي ۋە قەدىسىيەنىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدىغان كونا شەھەر.

ھىرقانىيە تەبەرىستان.

ھىرات خوراساننىڭ شەرقىدىكى مەدەنىيەت مەركەزلىرىدىن بىرى، ھىرە دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان؛ مەرۋرۇز، مەرۋى شەھەرلىرى بۇ شەھەرنىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدۇ.

خەيبەر ئەرەبىستاننىڭ شىمالىي غەربىدىكى شەھەر، ئەبيات تېغىنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان.

خوراسان پېرسىيىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى رايون: ئورنى خەزەر (كاسپىي) دېڭىزىنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا، خارەزمىنىڭ جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ. شەرقىدىن ئافغانىستان ۋە جەنۇبىدىن ئىراننىڭ كىرمان رايونى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ھىرات، رەي شەھەرلىرى مەزكۇر رايوندا. قەدىمكى «پارفىيە» (پارتىيە) ۋە «باكتىريانا» دۆلەتلىرى مەزكۇر رايوندا ئىدى.

خۇزىستان خۇز مەملىكىتى، قەدىمكى خۇزىستان دىجلە بىلەن فرات دەريالىرى ئارىلىقىدا، مېسوپوتامىيە ۋادىسى ۋە جەنۇبىي زاگروس تاغلىرىغىچە سوزۇلۇپ، ئىران قولتۇقىغا ئېچىلىدۇ. ئىراننىڭ قەدىمكى سۇسۋانا ۋە ئاقباتانا دۆلەتلىرى ئارىلىقىدىكى رايون. قەدىمكى چاغلاردا ئەرەب قەۋملىرىدىن «كەئب» (بەدەۋىلەر تەلەپپۇزىدە «جەلب») ۋە «بەنى لام» كۆچمەنلىرى ياشىغانلىقى ئۈچۈن «ئىراق ئەرەب» دەپمۇ ئاتالغان. شىمالىي زاگروس تاغلىرى، غەربىي كەربا، شەرقتە كۇردىستان، جەنۇپتا شەتتۇل ئەرەبنىڭ جەرراھى ياكى تاب ئارمىقى باشلانغان رايون. ئاساسىي شەھەرلىرى دىزفۇل، ھەۋىزە (سۇك ـ ئەل ئەھۋاز)، رام ـ ھورمۇز، مۇھەممەرا، بەھبەھان.

دامغان خەزەر (كاسپىي) دېڭىزىنىڭ جەنۇبىدا، خوراسان ئۆلكىسىنىڭ شىمالىي قىسمىدا، رەينىڭ شەرقىدىكى شەھەر. قەدىمكى ھېكا تومپۇلۇس شەھىرى.

دەماۋەند خەزەر (كاسپىي) دېڭىزىنىڭ جەنۇبىدا، تەبەرىستاننىڭ جەنۇبىدىكى رايون. شەرقىدە دامغان، غەربىدە رەي شەھەرلىرى بار.

دەۋمەتۇل جەندەل ئەرەبىستاننىڭ شىمالىي ئۆچىدا، چوڭ نۇتۇد چۆلىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى يەر.

دىجلە دەرياسى تۈركىيىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي قىسمىدىن باشلىنىپ، ئىراقنىڭ موسۇل باغداد شەھەرلىرىدىن ئۆتۈپ، فرات دەرياسى بىلەن قوشۇلۇپ بەسرە قولتۇقىغا قۇيۇلىدۇ. بۇ دەريا «ئارانزاخ»، «مالاس»، «تىگرىس» دەپمۇ ئاتىلىدۇ. قەدىمكى مىسوپوتامىيە تۈزلەڭلىكى دىجلە بىلەن فىرات دەريالىرى ئارىلىقىدا.

رەققە ئاناتولى يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىدە قەدىمكى مىسوپوتامىيە، يەنى جەزىرە رايونىدا، فرات دەرياسىنىڭ شىمالىي تارمىقىنىڭ شىمالىي قىرغىقىغا جايلاشقان شەھەر، ھەرران شەھىرىنىڭ جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ.

رەي خەزەر (كاسپىي) دېڭىزىنىڭ جەنۇبىي بويىدىكى تەبەرىستاننىڭ جەنۇبىدا، قەزۋىن ۋە دامغان شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى شەھەر. ھازىرقى تېھراننىڭ شەرقىي جەنۇبىي ئەتراپىغا توغرا كېلىدۇ. «راگا»، «راغا» دەپمۇ ئاتالغان.

رۇم قەدىمكى دۆلەت. غەربىي رۇم ئىمپېراتورلۇقى ئورنىدا، كېيىن (7 — ئەسىردە) شەرقىي رۇم ئىمپېراتورلۇقى ۋۇجۇتقا كەلگەن. بۇ دۆلەت ۋىزانتىيە (بىزانس) ئىمپېراتورلۇقى دەپمۇ ئاتالغان. ئەرەبىستاندا ئىسلام دىنى تارقىلىپ، مىلادى 630 — يىللىرىغا كەلگەندە، بۇ ئىمپېراتورلۇقنىڭ شەرقتە ئىگىلىگەن يەرلىرى غەربىي ئاناتولى، شام چۆلى، جەنۇپتا سىنا يېرىم ئارىلىغا ھەتتا ئەرەبىستاننىڭ شىمالىدىكى مەئان، ھۇمەيمە، ئەقەبە، ئەيلە شەھەرلىرىگىچە يەتكەن. بۇ ئىمپېراتورلۇقنىڭ ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىغىچە كېڭەيگەن زېمىنىنىڭ جەنۇبىي بۆلۈكىدە، پەترا، مۇتە، غاززە، ھەبرۇن، قۇددۇس شەھەرلىرى بار ئىدى.

زەبۇلىستان ئافغان، ئىران، پاكىستان چېگرىلىرىغا توغرا كېلىدىغان

رايون، قەدىمكى غەزنەۋىلەر دۆلىتىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى رايون. قەندىھار، غەزنە شەھەرلىرى مەزكۇر رايوندا.

زەفەر ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىدا، ھەزرەمەۋت رايونىنىڭ جەنۇبىدا، كامەر قولتۇقىنىڭ قىرغىقىدىكى شەھەر. «رەيدان» دەپمۇ ئاتايدۇ.

سابا مارىب.

ساكىستان خوراساننىڭ جەنۇبىدا، مەكراننىڭ شىمالىدىكى رايون. قەدىمكى زەرەنج شەھىرى مەزكۇر رايوندا. «سىجىستان»، «سىيىستان» دەپمۇ ئاتايدۇ.

سامەررا ئىراقتا، باغداتنىڭ غەربىي شىمالىدا، دىجلە دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىكى شەھەر.

ساۋە ئىراننىڭ شەرقىي شىمالىدا، خوراسان ئۆلكىسىدە، نىشاپۇرنىڭ جەنۇبىدىكى شەھەر.

سەرەخس مەرۋە شەھىرىنىڭ جەنۇبىدا، تۇس شەھىرىنىڭ شەرقىدىكى شەھەر، ئورنى خوراساننىڭ شىمالىغا توغرا كېلىدۇ، جەيھۇن (ئامۇ دەريا) نىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىنىڭ شەرقىدە. «سەرەخەس»، «سەرخەس» دەپمۇ ئاتايدۇ.

سەنئا (سانا) ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي جەنۇبىي تۇمشۇقىدا؛ يەمەننىڭ پايتەختى.

سەيھۇن سىر دەريا.

سىجىستان ساكىستان.

سىر دەريا تەڭرى تاغلىرىنىڭ غەربىي بۆلۈكىنىڭ شىمالىي ئېتەكلىرىدىن باشلىنىپ، فەرغانە تۈزلەڭلىكىنىڭ شىمالىي قىسمىدىن ئۆتۈپ، تاشكەنت ئوترار (فاراب) شەھەرلىرىنى بويلاپ، ئارال كۆلىگە قۇيۇلىدۇ. «سەيھۇن»، «ئىنچۇ»، «يەكسارت» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

سىففىن سۇرىيىنىڭ شەرقىي قىسمىدا، ھەلەپ شەھىرىنىڭ شەرقىدىكى شەھەر.

سىنا ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالىدا، قىزىل دېڭىزنىڭ شىمالىي بىلەن ئاق دېڭىزنىڭ جەنۇبىي ئارىلىقىدىكى رايون، پەلەستىنىنىڭ جەنۇبىغا توغرا كېلىدۇ. تىھ چۆلى مەزكۇر رايوننىڭ ئوتتۇرىسىدا، موسا تېغى جەنۇبىدا، مەشھۇر تۇر تېغى جەنۇبىي تۇمشۇقىدا.

شاپۇر پېرسىيىنىڭ كىرمان ئۆلكىسىنىڭ غەربىدە، بەسرە قولتۇقىنىڭ شەرقىي شىمالىي قىرغىقىدا، ئەۋاز رايونىنىڭ جەنۇبىدىكى شەھەر؛ بۇنىڭ شەرقىدە ئىسراز شەھەرى بار.

شاش تاشكەنت.

شام هازىرقى سۇرىيە پايتەختى دەمەشق شەھەرى. سۇرىيىنىمۇ ئەينى زاماندا «شام» دەپ ئاتايتتى.

شىراز ئىراننىڭ غەربىي جەنۇبىدا، پارس رايونىدىكى شەھەر.

غاززە كەنئاننىڭ غەربىدە (پەلەستىندە)، قارا دېڭىز بويىدىكى قەدىمكى شەھەر.

غەزنە قەدىمكى كۇشان ئىمپېراتورلۇقىنىڭ زەبۇلىستان ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى، كابۇلنىڭ غەربىي جەنۇبىي، قەندىھارنىڭ شەرقىي شىمالىغا توغرا كېلىدۇ.

فارما سىنا يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىدا، ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىدا، پورت سەئىد شەھەرىنىڭ شەرقىدىكى شەھەر.

فارىس ئىراننىڭ جەنۇبىدا، ئىران (پارس) قولتۇقى بويىدىكى رايون. شاپۇر، شىراز، فىرۇز ئاباد، هورمۇز شەھەرلىرى مەزكۇر رايوندا. بۇ جاينى «پېرسىيە»، «پېرسىس» دەپمۇ ئاتايدۇ.

فەدەك مەدىنەنىڭ شىمالىي تەرەپىدىكى كەنت، ۋادىئۇل قۇرانىڭ شەرقىدە.

فۇستات مىسىرنىڭ پايتەختى — قاھىرە.

فېنىكا قەدىمكى دۆلەت، هازىرقى سۇرىيىنىڭ غەربىي قىسمى، ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ شەرقىي قىرغاق تەرەپىدە. بىلبوس،

ئارۋات، ترابلۇس، بېيرۇت، سىدون (سەيدا) دېگەن شەھەرلىرى بار ئىدى.

قارشى ئوتتۇرا ئاسىيادا، كەشنىڭ غەربىي، بۇخارانىڭ شەرقىي جەنۇبىي، جەيھۇن (ئامۇ دەريا) نىڭ شەربىي تەرەپىدىكى شەھەر.

قەدىسىيە ئىراقتا، فىرات دەرياسى ۋادىسىنىڭ غەربىدە، كۇفە ۋە ھىرە شەھەرلىرىنىڭ جەنۇبىدا، ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىي چېگرىسىغا يېقىن شەھەر.

قەزۋىن خەزەر (كاسپىي) دېڭىزىنىڭ جەنۇبىي بويىدىكى تەبەرىستاننىڭ غەربىي جەنۇبىي تەرەپىگە توغرا كېلىدىغان شەھەر. غەربىي شىمالىدا ئەردەبىل، شەرقىدە رەي، جەنۇبىدا ھەمەدان شەھەرلىرى بار.

قەندەھار ئافغانىستاننىڭ جەنۇبىدا، سىكىستان ئۆلكىسىنىڭ شەرقىي قىسمىدا، غەزنە شەھەرىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى شەھەر.

قۇبا مەدىنەنىڭ جەنۇبىدىكى كەنت. مۇھەممەد پەيغەمبەر مەدىنەگە ھىجرەت قىلغاندا، سالدۇرغان مەسجىد مەزكۇر كەنتتە بولۇپ، «قۇبا مەسجىدى» دېگەن نام بىلەن مەشھۇردۇر.

قۇددۇس پەلەستىندىكى قەدىمكى شەھەر. ئادەتتە «بەيتۇل مۇقەددەس» دېيىلىدۇ. ھازىرقى ئىسرائىلىيىنىڭ پايتەختى «يېرۇسەلىم» گە توغرا كېلىدۇ. قەدىمدە «ئائېلىيا جاپىتولىنا» دەپمۇ ئاتىلاتتى.

قۇرتۇبە ئىسپانىيىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا، ۋادىئۇل كەبىر دەرياسىنىڭ شىمالىي قىرغىقىدىكى شەھەر. «كوردوبا» دەپمۇ ئاتايدۇ.

كابىل ھازىرقى ئافغانىستاننىڭ پايتەختى. قەدىمكى باكتىرىيە، كۇشان، ئاق ھۇن (ئابدال، ئېفتال.،) ئىمپېراتورلۇقلىرىنىڭ موھىم شەھەرلىرىدىن. شەرقىدە كاپىسا، غەربىدە بەمىيان شەھەرلىرى بولغان. «كابۇرا»، «كابۇل» دەپمۇ

ئاتالغان.

كاشات پېرسىيىنىڭ غەربىدە، قوم ۋە ئىسفىھان شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى شەھەر.

كەربەلا ئىراقتا، ھازىرقى باغداد ۋە ئانبارنىڭ غەربىي جەنۇبىدا، فىرات دەرياسىنىڭ غەربىي ۋەدەسىدە، كوفەنىڭ شىمالىدىكى شەھەر. شام چۆلىنىڭ شەرقىي «كەربەلا چۆلى» دەپمۇ ئاتالغان.

كەش (1) مىسوپوتامىيىدە، قەدىمكى بابىل دۆلىتىنىڭ بابىل شەھىرى شەرقىدىكى كەھشى شەھىرى. (2) ئوتتۇرا ئاسىيادا، مەۋارەئۇننەھردە، سەمەرقەنتنىڭ جەنۇبىدىكى «يېشىل شەھەر».

كەشمىر ھىندىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالىدا پەنجاب رايونىنىڭ شىمالىي قىسمى. قارا قۇرۇم، ھىندۇقۇش تاغلىرىنىڭ جەنۇبىدىكى ئۆلكە ھەم شەھەر.

كەھشى ھازىرقى ئىراقنىڭ جەنۇبىدا، دىجلە دەرياسىنىڭ تۆۋەنكى ئېقىمى بويىدا، ۋاسىت ۋە بەسرە شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدىكى قەدىمكى شەھەر، قەدىمكى بابىل شەھەرلىرىدىن. «كەش» دەپمۇ ئاتايدۇ.

كەنئان ھازىرقى پەلەستىن. كەنئانلەر مىلادىدىن ئىلگىرىكى — 11 ئەسىرلەردە، شام (سۇرىيە) ۋە ئوردانىيە تەرەپلىرىگىچە كېڭەيگەن.

كۇھىستان ئىران چۆلىنىڭ شەرقىدە، خوراساننىڭ جەنۇبىغا توغرا كېلىدىغان جاي. بۇ يەرنىڭ جەنۇبىي ساكىستان (سىجىستان) دۇر.

كوشان كوشان ئىمپېراتورلۇقى (مىلادىيىن ئىلگىرىكى 75 — يىلىدىن مىلادى 520 — يىلىغىچە) ئەڭ كېڭەيگەن دەۋرىدە زېمىن دائىرىسى شەرقتە لوبنورغىچە، غەرپتە كاسپىي دېڭىزىغىچە. شىمالدا ئىسسىق كۆل ۋە ئارال كۆلىدىن جەنۇپتا ھىندىستاننىڭ كۆجەرەت ئۆلكىسىگىچە بارغان.

كۇفه — ئىراقنىڭ جەنۇبىدا، كەربەلا ۋە ھىرە شەھەرلىرىنىڭ ئارىلىقىدا، فرات دەرياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا جايلاشقان شەھەر.

كىرمان — پېرسىيىنىڭ جەنۇبىدا، ئىران چۆلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىدىكى رايون. شىمالىدىن خوراسان، جەنۇبىدىن مىكران رايونلىرى بىلەن، شەرقىدىن بېلوجىستان، غەربىدىن پارس رايونلىرى بىلەن چېگرىلىنىدۇ. مەركىزى ھورمۇز شەھەرى.

كىرمانشاھ — پېرسىيىنىڭ غەربىدە، ھەمەداننىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى شەھەر.

گەرمسىر — پېرسىيىنىڭ غەربىي جەنۇبىدا، پارس رايونىنىڭ غەربىدە؛ پارس قولتۇقىنىڭ شىمالىي بويىدىكى غۇر (فىرۇز ئاباد) شەھەرى مەزكۇر رايوندا.

گېيلان — خەزەر (كاسپى) دېڭىزىنىڭ غەربىي جەنۇبىي بويىدىكى قەدىمكى مېدىيەنىڭ شەھەرى.

گۇرگان — جۇرجان.

لاداق — قارا قۇرۇم تاغلىرىنىڭ جەنۇبىدا، كەشمىرنىڭ شەرقىي شىمالىي قىسمىدىكى رايون.

لاھۇر — ھازىرقى پاكىستاننىڭ شىمالىي قىسمىدا سىند دەرياسىنىڭ شىمالىي تارماقلىرىدىن راۋى دەرياسىنىڭ شەرقىي قىرغىقىدىكى شەھەر، «مەھمۇتپۇر» دەپمۇ ئاتالغان.

لەيلا — ئەرەبىستاننىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئەفلاج ۋادىسىنىڭ شىمالىي قىسمىدا، تۇۋەيق تاغلىرىنىڭ شەرقىدىكى شەھەر.

لىبيە — ئافرىقىنىڭ شىمالىدا، مىسىرنىڭ غەربىي شىمالىدا، ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ جەنۇبىي بويىدىكى دۆلەت. ترابلۇس، ترىپولى دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

مارىب — ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي جەنۇبىدا، سەنانىڭ شەرقىي شىمالىدىكى شەھەر. «سابا» دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

مازەندەران — تەبەرىستان رايونى.

ماۋەرائۇننەھر ئىنچۇ (سىر دەريا، سەيھۇن) دەرياسى بىلەن ئامۇ دەريا (جەيھۇن، ئۆكۈز) ئارىلىقى، ئىككى دەريا ئوتتۇرىسى. شىمالىدا قىزىل قۇم چۆلى بار.

مەھرە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ جەنۇبىدىكى ھەزەر مەۋت رايونىنىڭ جەنۇبىدا، دېڭىز بويىدىكى رايون.

مەھمۇتپور لاھور.

مەداين ئىراقنىڭ پايتەختى باغدادنىڭ شەرقىي جەنۇبىغا مايىل قەدىمكى كتېسىفون شەھەرى.

مەدىنە ئەرەبىستاننىڭ شىمالىي غەربىگە، ھىجازنىڭ شەرقىغە جايلاشقان شەھەر. پەيغەمبەر مەسجىدى ۋە رەۋزەسى (قەۋرىسى) مەزكۇر شەھەردە. بۇرۇنقى نامى «يەسرىب» ئىدى. مەككە بىلەن مەدىنە شەھەرلىرى «ئىككى ھەرەم» يەنى «ھەرەمەينۇل شەرەفەين» دېيىلىدۇ.

مەرۋ ئوتتۇرا ئاسىيادا، خارەزمىنىڭ جەنۇبىدا، ھازىرقى تۈركمەنىستاندىكى قەدىمكى شەھەر. بۇنىڭ شەرقىدە تالقان، غەربىدە تۇس، شىمالىدا قۇشمىھان، جەنۇبىدا مەرۋرۇز شەھەرلىرى بار ئىدى. بۇ جاي «مارغيانا»، «ئانتىئوخىيە» دەپمۇ ئاتالغان.

مەغرىب ئافرىقىنىڭ غەربىي شىمالىي قىسمىدا، ھازىرقى تۇنىس، جەزايىر (ئالجىرىيە)، مەراكەش (ماروككو) مەملىكەتلىرى. مەغرىبى ئەقسا (چەت مەغرىب) ماروككونى، مەغرىبى ئەۋسات (ئوتتۇرا مەغرىب) تۇنىس بىلەن جەزايىرنى كۆرسىتىدۇ.

مەكران پېرسىيىنىڭ جەنۇبىي چېتىدىكى رايون. شىمالىدا كرمان ئۆلكىسى، جەنۇبىدا ئۇمان قولتۇقى بار.

مەككە ئەرەبىستاننىڭ غەربىي ئوتتۇرىسىدىكى چوڭ شەھەر. غەربىدىن جىددە ئارقىلىق قىزىل دېڭىزغا چىقىدۇ. بەيتۇللا - خانەئى كەئبە مەزكۇر شەھەردە. ئەرەفات، مۇزدەلىفە، مىنا رايونلىرى (ھەج قىلغاندا بېرىشقا تېگىش-

لىنىڭ جايلار) مەزكۇر شەھەرنىڭ شەرقىي ئەتراپىدا.

مەنسۇرە ھىندىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالىدا ھىندۇ دەرياسىنىڭ ئۇمان دېڭىزىغا قۇيۇلۇش ئاغزىغا يېقىن ۋادىدىكى شەھەر. بۇنىڭ جەنۇبىدا، دېڭىز ياقىسىدا قاراشى شەھىرى بار.

مۇتە ئوردانىنىڭ جەنۇبىغا توغرا كېلىدىغان قەدىمكى كەنت، ئەرەبىستاننىڭ شىمالىدىكى دۇمەتۇل جەندەل رايونىنىڭ شىمالىدا.

مۇسۇل دىجلە دەرياسىنىڭ يۇقۇرى ئېقىمى بويىدا، قەدىمكى مىدىيە بىلەن مىسوپوتامىيە ئارىلىقىدىكى شەھەر. بۇنىڭ غەربىدە سىنجار، جەنۇبىدا ھەترە، شىمالىدا نىنىۋە، شەرقىدە كەربەلا شەھەرلىرى بار.

مۇلتان ھىندىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي شىمالىي قىسمىدا، پەنجاب ئۆلكىسىدە، ھىند دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا تارماقلىرى بويىدىكى شەھەر.

نەجران ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي جەنۇبىدا، ئەھقاف چۆلىنىڭ غەربىدە، دېڭىز بويىدىكى ئاسىر ۋە تىھامە رايونلىرىنىڭ شەرقىدىكى رايون ھەم شەھەر؛ جەنۇبىدا سەيھەل چۆلى بار.

نەھاۋەنت پېرسىيىنىڭ غەربىدە، ھەمەداننىڭ جەنۇبىدىكى شەھەر.

نىشاپۇر پېرسىيىنىڭ شەرقىي شىمالىدا، تۇس شەھەرىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى شەھەر. خوراسان ئۆلكىسىنىڭ، جۈملىدىن قەدىمكى باكترىيانىڭ مەركىزى شەھەرلىرىدىن بىرى.

نۇقۇت ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شىمالىي قىسمىدىكى چۆللۈك؛ چوڭ نۇفۇت چۆلى ۋە كىچىك نۇفۇت چۆلى دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ، كىچىك نۇقۇت چۆلى شەرقتە ئەل ھاسانىڭ غەربىدە.

ئۇبۇللە ئىراقنىڭ جەنۇبىدا، بەسرە قولتۇقىنىڭ بويىدا (بەسرە شەھەرىنىڭ جەنۇبىدا) كى شەھەر.

ئۇھۇد مەدىنەنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى تاغ، بۇنىڭ غەربىي شىمالىدا خەيبەر، شەرقىدە بوشا شەھەرلىرى بار.

ئۇزجەنت ئۇزكەنت.

ئۇزكەنت ئوتتۇرا ئاسىيادا، ھازىرقى ئۆزبېكىستاندا، فەرغانە تۈزلەڭلىكىنىڭ شىمالىدا، ئىسپىجاپنىڭ شەرقىدىكى شەھەر. بۇنى ئەرەبلەر «ئۇزجەند»، پارىسلار «ئوزكەنت» دەيدۇ.

ئۇكاز ئەرەبىستاننىڭ غەربىي قىسمىدا، ھىجاز ئۆلكىسىنىڭ جەنۇبىدا، تايىفنىڭ شەرقىي جەنۇبىدا، سەرات تاغلىرىنىڭ شەرقىي ئېتىكىدىكى شەھەر.

ئۇممان ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ شەرقىي جەنۇبىي تۇمشۇقىدىكى رايون.

ئۆرگەنج ئوتتۇرا ئاسىيادا خارەزم ئۆلكىسىدە. جەيھۇننىڭ جەنۇبى قىرغىقىدا، خىۋەنىڭ شىمالىدىكى شەھەر.

ئۆكۈز ئامۇ دەريا.

ئىستەھر پېرسىيىنىڭ كىرمان ۋىلايىتىنىڭ غەربىدە. شىرازنىڭ شەرقىي شىمالىدىكى شەھەر. «ئىستەرەخ» دەپمۇ ئاتايدۇ.

ئىسكەندەرىيە مىسىرنىڭ شىمالىدا، نىل دەريا دىلتاسىدا، ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ جەنۇبىي قىرغىقىدىكى پورت — شەھەر.

ئېكباتانا ھەمەدان.

ئىنچۇ ئۆكۈز سىر دەريا.

يەرمۇك ئېقىنى ھەۋران چۆلىنىڭ غەربىي شىمالىدىن باشلىنىپ، سۇرىيە، پەلەستىن زېمىنىدە شىمالدىن جەنۇبقا ئېقىپ، قۇددۇسنىڭ جەنۇبىدىكى لۇت كۆلىگە قۇيۇلىدۇ.

يەسرىب مەدىنە.

يەكسارت سىر دەريا.

يەمامە ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ ئوتتۇرا قىسمىدىكى رايون. شەرقىدىن بەھرەين، شىمالىدىن ھارىق، غەربىدىن ئەل - ھەسەن، جەنۇبىدىن ئەل ئارۇز رايونلىرى بىلەن

تۇتۇشىدۇ.

يەمەن ئەرەبىستان يېرىم ئارىلىنىڭ غەربىي جەنۇبىي تۇمشۇقىدىكى رايون. غەربىي بابۇلمەندەب بوغۇزى، جەنۇبىي ئادەن قۇلتۇقى. سانا، سابا (مارىپ)، ھۇدەيدە، ئادەن دېگەن مەركىزىي شەھەرلىرى بار. ھازىر شىمالى يەمەن، جەنۇبىي يەمەن دەپ ئىككىگە بۆلۈنگەن.

يەنبۇغ ئەرەبىستاننىڭ غەربىي چېتى قىزىل دېڭىز بويىدىكى شەھەر، مەدىنەنىڭ غەربىگە توغرا كېلىدۇ.

سۆزلۈك

ئا

ئابا — ئاتىلار، ئاتا - بوۋىلار.

ئابدار — ① تىنىق، پارقىراق؛ ② سۇلۇق؛ ③ سۆيگۈسىنىڭ لېۋى.

ئابىد — ئىبادەت قىلغۇچى.

ئابى دەھتىن — ① تەر؛ ② تاھارەت ئالغان سۇ.

ئاتەشكەدە — ئوتقا تېۋىنغۇچىلار ئىبادەتخانىسى.

ئاھەمىم — موھىم، ئەھمىيەتلىك.

ئاراستە — ياسانغان، بېزەنگەن.

ئارايىش — پەداز، بېزەك.

ئارىز — پەيدا بولۇش، يۈز بېرىش.

ئازمايىش — سىناش، ئىمتىھان قىلىش.

ئازمۇدە — سىناق، ئىمتىھان.

ئازۇردە — ئازار چەككەن، رەنجىگەن.

ئاسا — ① تىنچىتقۇچى، ئارام بەرگۈچى؛ ② ئوخشاش، كەبى، سىڭىرى دىل ئاسا - كۆڭلىنى تىنجىتىش، كۆڭلىنى ياساش؛ رەۋان ئاسا - جاندەك، جان سىڭىرى.

ئاسىب — زىيان، زەرەر؛ مۇسىبەت، ئاپەت، كۈلپەت؛ تىنچسىزلىق.

ئاشۇرا	ھجرىيە بىرىنچى ئاي (مۇھەررەم) نىڭ بىرىنچى ئون كۈنى.
ئاشۇفتە	① پەرىشان، چىچىلغان، چۇۋۇلغان؛ ② بىرىلىپ كەتكەن، مەپتۇن، ئاشىق، شەيدا.
ئاغاز	باشلانما، كىرىشىش، ئىبتىدا.
ئافەرىن	① ياخشى، ياشا، بارىكاللا؛ ② يارانقۇچى، پەيدا قىلغۇچى.
ئافەرىنەندە	يارانلماق، ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈلمەك.
ئالات	ئەسۋابلار، قورال - ياراغ.
ئالۇدە	بۇلغانغان، مىلانغان، پاسكىنە، ئىرىغسىز، ئىپلاس.
ئام	ئومۇمى، كۆپچىلىك.
ئامادە	تەييار، تەييارلاغلىق؛ تەييارلاش.
ئامىرزىش	گۇناھنى كېچىش، كېچىرىم قىلىش، ئەپۇ قىلىش.
ئامىل	ئەمەل قىلغۇچى، ئىش بىجىرگۈچى؛ ئەمەلدار.
ئاۋىزان	ئېسىلماق، چاپلاشماق.
ئاۋىزە	① ئېسىغلىق، ئاسما، ئاسقۇ؛ ② ھالقا، سىزغا، زىرە.
ئايات	①نىشانلار، بەلگىلەر، ئالامەتلەر؛ ② «قۇرئان» جۈملىلىرى.
ئايىن	① ئادەت، يوسۇن، قىلىق؛ ھال، رەۋىش، تەرتىپ - ئۇسۇل؛ ② ئوخشاش.

ئە

ئەبرار	ئادىل، توغرا؛ پاك، سادىق.
ئەتەبە	پەلەمپەي، بالداق، سۇپا.

ئەتەس — چۈشكۈرمەك، چۈشكۈرۈك.

ئەتۋار — پېئىل ـ ھەركەت، رەۋىش، ھالەت.

ئەجزا — بۆلەك، پارچە.

ئەخيار — ئىللانغانلار، ياخشىلار. ئالدىنقى قاتاردىكىلەر.

ئەدىمۇل ئىستەتائەت — قولاق سالمىغان، بويسۇنمىغان.

ئەرەفات — ① تونۇماق، تونۇشماق؛ ② مەككەنىڭ شەرقىدىكى ساي ـ تۈزلەڭلىك، ھەج قىلغاندا بىرىشقا تېگىشلىك جاي.

ئەركان — تايانچلار، تۈۋرۈكلەر، ئاساسلار.

ئەزل — بوشاتماق، مەنسەپدىن چۈشۈرمەك، خىزمەتتىن قالدۇرۇش.

ئەزم — نىيەت قىلماق، بەل باغلاش.

ئەزىيمەت — كەتمەك، ماڭماق، يولغا چىقماق.

ئەسەد — يولۋاس، بارس.

ئەسناف — تۈرلەر، تەبىقەلەر، سىنىپلار، تەۋەلەر.

ئەسبب — رەھبەر، يولباشچى.

ئەسھەم — خازان، سارغايغان.

ئەشراف — شەرەپلىك كىشىلەر، كاتتا ئادەملەر، ئۇلۇغلار، مۆتىۋەرلەر.

ئەشرەم — پىرىق، كېسلك، تاتۇق.

ئەشغال — مەشغۇلات، ئىشلار.

ئەفراد — ھەمجىنسلەر، بىرلىكلەر، زاتلار.

ئەفزا — سۆز بىرىكمىسىدە «ئاشۇرۇش، ئۇزارتىش، كۆپەيتىش» مەنىلىرىدە كېلىدۇ.

ئەقرەبا — يېقىنلار، تۇققانلار، قېرىنداشلار.

ئەكرەم — كەرەملىك، شەپقەتلىك؛ ھۆرمەتلىك، ئىززەتلىك.

ئەلتاف — لۇتفلەر، مەرھەمەتلەر.

ئەلفە — ئوت ـ بوغۇز، يەم ـ خەشەك، ھەلەپ.

ئەلقەب لەقەب (لەقەم) قويۇلماق، لەقەبلەنمەك.

ئەمارەت ئەمىرلىك. تۆگىگە ئارتىدىغان (ئادەم چۈشۈش ئۈچۈن) پۈلۈق، قۇما، كېشىك.

ئەمامە سەللە، دەستار.

ئەمداد مەدەد بېرىش، قوللاش، يۆلەش.

ئەمرنەھى مەنئى قىلىنغان، چەكلەنگەن، قىلىش توسۇلغان.

ئەمىن ئامەنەتكە خىيانەت قىلمايدىغان، ئىشەنچلىك.

ئەندازە ئۆلچەم، ئەندىز، ئۆلگە؛ مىقدار.

ئەندۇھ قايغۇ، غەم.

ئەنسار ياردەمچىلەر، قوللىغۇچىلار.

ئەنۋائ خىلمۇ خىل، تۈرلۈك - تۈرلۈك.

ئەۋباش بىۋاش، ساياق، بىزارى.

ئەۋزائ پىچىم، يارىتىلىش؛ ھەركەت، خۇي - پەيلى.

ئەۋساف سۈپەتلەر؛ ماختاشلار، سۈپەتلەشلەر.

ئەۋلا ياخشى، ئارتۇق.

ئەييام كۈنلەر، چاغلار، زامان، ۋاقىت.

ئەئرابى بەدەۋى ئەرەب، دالىدا ياشىغۇچى ئەرەبلەر.

ب

باب ① دەرۋازە، ئىشىك، قوۋۇغ؛ ② باپ، كىتاپنىڭ بۆلۈمى.

باتىل بۇزۇلغان، بۇزۇق، بىكار قىلىنغان، بىھۇدە، يوققا چىققان.

باتىن ① ئىچ، ئىچكى؛ ② كۆڭۈل، روھ.

بادىيە سەھرا، دالا، يېزا.

بارھا نەچچە قېتىم، قايتا - قايتا.

بازۇ ① بىلەك، قول. ② قۇۋۋەت، كۈچ.

بالا — ئىگىز، يۇقىرى، ئۈست، بەلەند؛ كىچىك، قىدىرەتلىك.

باۋەر — ئىشەنمەك، ئىشەنچ، قوبۇل قىلماق.

باۋۇرچى — ئاشپەز.

بائىس — سەۋەب، سەۋەبچى.

بەئەدابىيئەجمەئىين — پۈتكۈل ئەدەبىلىكلەر، تۈزۈتلۈكلەر كۆپچىلىكى.

بەتھا — قۇرۇق ساي، سايلىق، قۇرۇق جىلغا.

بەھ — ئوبدان، ياخشى. خوب. بەھراق — ئوبدانراق، ياخشىراق.

بەھرە — ھەسسە، بۆلۈك، قىسمەت، نەسىبە.

بەخشىش — تارتۇق، بېرىش، سوغا، ھەدىيە، بېغىشلاش، بەخش ئەتمەك.

بەدر — تولۇق ئاي.

بەدرى ھەرەمى — ھەرەم ئۆيىنىڭ تولۇن ئاي؛

بەدرى مۇنىر — نۇرلۇق ئاي، تولۇن ئايى.

بەدكار — ئەخلاقسىز، يارىماس، بۇزۇق.

بەدكەردار — قىلىقى يامان، مىجەزى يامان، ئەسكى.

بەر — ① ھاسىل، مېۋە، بەھرە؛ ② تەن، بەدەن، كۆكرەك؛ ③ ئىتەك.

بەرايا — كىشىلەر، ئادەملەر.

بەرەھنە — يالاڭغاچ، ھەممە يېرى ئوچۇق.

بەرھەق — چىن، راست، توغرا.

بەرگۈزىدە — تاللانغان، خىللانغان، ئىلغاپ ئېلىنغان.

بەرگۇستۇان — ئات زىرىھى. جەڭدە ئوق ئۆتمەسلىك ئۈچۈن ئاتقا ئارتىلىدىغان يوپۇق. «بەرگۇستان» دەپمۇ ئاتايدۇ.

بەزەكار — جىنايەتچى، جىنايەتكار، گۇناھكار.

بەقا — ئەبەدىلىك، مەڭگۈلۈك؛ تىرىكلىك، بارلىق، ھايات. باقىي.

باقى — ئەبەدى، مەڭگۈ؛ قالدۇق، ئېشىپ قالغان.

بەلاغ جاكا، بايانات، دوكلات، ئېلان، ئۇقتۇرۇش.

بەلخ (بەل ئەخ) بەل - بەلكى، ئەخ - قېرىنداش، بۇرادەر.

بەلىد دۆت، كالۋا، مۆڭ.

بەلىغ سىلىق، مەنىلىك، تولۇق ئىپادىلىك.

بەۋا يوغان ئىلان، ئىلاننىڭ بىر خىلى.

بەۋل-شاشە سۈدۈك-تېزەك، نىجاسەت.

بەيئەت توختام، كېلىشىم، ۋەدە، ئەھد، ھۆكۈمەتكە - بويسۇنۇش توغرىسىدا سۆز بېرىش.

بەيتۇس سۇراھ تازا ئۆي، پاك ئۆي.

بەيتۇل مال پادىشالىق خەزىنە، دۆلەت ئىختىيارىغا ئېلىنغان مال - مۈلك .

بەيتۇل مەئمۇر نۇرالغۇ ئۆي. ئاۋات ئۆي.

بەيتۇل مۇقەددەس قۇددۇس، ئىراۇسالىم.

بىئەدەد سانسىز ، ئەدەدسىز .

بىئەندازە ئەندىزەسىز ، تولا ، ئۆلچىگۈسىز .

بىباك ① ھېيىقماس، تاتىنماس؛ ② پەرۋاسىز ، بىۋاش.

بتەئەننىي تېزلا ، چاپسانلا (تەئەننىي - ئاستا، ئالدىرىماي، ئېغىرلىق بىلەن) .

بىچۇن مىسلىسىز ، ئوخشىمايدىغان.

بىھتەر ئېسىل، ياخشى، ئوبدان.

بىھەد ھەددىسىز ، چەكسىز .

بىداد جەۋرە، زۇلۇم.

بىدار ئويغاق.

بىش كۆپ، ئاۋۇن، ئارتۇق.

بىشە ئورمان، جاڭگال، چاتقاللىق.

بىشۇمار نۇرغۇن، جىق.

بۇرھان ئىسپات، ھۇججەت، دەستەك، دەلىل.

بۇرد يوللۇق كاتان (رەخت)؛ يوللۇق يېپىنچا.

بۇقەلەمۇن تۇرلۇك تۇسكە كىرەلەيدىغان ھايۋان، خامېلېئون.

بۇنياد — ئۇل، ئاساس.

بىھىل — كىچىش، بەھرىدىن ئۆتۈش، كىچىرىم.

بىدىماغ — كەيپسىز، خۇش ئەمەس.

بىرسام — كۆكرەك ئاغرىقى، يۈرەك بىلەن بىغىر ئارىلىغىدىكى پەردە ياللۇغى، زاتۇلجەنب.

بىستەر — ئورۇن-كۆرپە، تۆشەك.

بىسيار — كۆپ، جىق، بەك

بىكر — قىز، ياتلىق بولمىغان، تازا.

بىۋەزەن — تۇل خوتۇن.

پ

پادەبان — ① چوپان، مالچى، قويچى. ② پاسىبان، قوغدىغۇچى، قاراۋۇل.

پارسا — ساقلانغۇچى، يامان ئىشلاردىن ئۆزىنى تاتقۇچى.

پايرەھنە — ياياق، يولچى.

پايى كۆب — ئاياغ ئاستى، چەيلىمەك، دەسسىمەك.

پەرھىزكار — يامان ئىشلاردىن ساقلانغۇچى، پەرھىز تۇتقۇچى.

پەردەدەرلىك — پەردە يىرتىۋېتىش، شەرمەندىلىك، سىر - ھەيانى قايرىپ قويۇش.

پەرسەتىش — قۇللۇق، ئىبادەت، خىزمەتكارلىق.

پەرۋەردە — پەرۋىش قىلىنغان، تەربىيىلەنگەن.

پەژمۇردە — غەمكىن، قايغۇلۇق؛ سولغۇن، ھالسىزلانغان.

پەلىد — ئىپلاس، مەينەت، پاسكىنە، ناپاك، ئىپرىغىسىز، چىركىن، نىجىس.

پەنج — بەش. پەنج يەك — بەشدىن بىر (ئۈلۈش).

پەنجە — قول بارماقلىرى (سەرپەنجە)، پەنجەئى

خۇشىد ـ كۈننىڭ چىچىلغان نۇرلىرى.

پەنداشەت گۇمان، خىيال، ئەندىشە.

پەيام خەۋەر، ئۇچۇر، دېرەك.

پەيرەۋ ئەگەشكۈچى، ئىزىدىن ماڭغۇچى.

پەيغام خەۋەر. پەيغام ئەھلى-ئەلچىلەر، خەۋەرچىلەر.

پەيمان ۋەدە، ئەھد.

پەيمانە مەي قاچىسى؛ كەمچەن، مەي كەملىگۈچ.

پەيۋەند ① باغلانماق، ئۇلانماق. ھەۋەس قىلغۇچى، تاماخور. ② ئۇرۇغ - تۇققان، قېرىنداش.

پىر قېرى، بوۋاي؛ كاسىبلارنىڭ پېشىۋاسى.

پىستان ئەمچەك، ئەمچەك تۇپچىسى.

پىسەرخان ئوغۇل قىلماق، بالا قىلىۋالماق.

پېش ئىلگەرى، ئالدىن، پېش كەلمەك ئالدىغا كەلمەك، ئالدىغا چىقماق، قارشى ئالماق.

پېشە ھۈنەر، كەسپ؛ يوسۇن، ئادەت.

پېشەۋەر ھۈنەرۋەن، كاسىب.

پېشۋا يولباشچى، رەھبەر، ئاقساقال.

پۇر بەك، ناھايىتى، كۆپ، كەڭ.

پۇست ئارقا، كېيىن؛ ئارقىغا كەتمەك. تۆۋەنلەش، كۈچسىزلىنىش.

پوش كىيگەن، كىيىنگەن.

پوشىدە مەخپى، يوشۇرۇن، يېپىنگەن؛ كىيىنگەن. پۇركەنگەن.

ت

تاب ① تاقەت، چىدام، ماغدۇر، كۈچ. ② ئېشىلمەك، ئەشمە، تولغانماق، چىرمالماق،

پۈكۈلمەك، چىگىشلەنمەك. ③ نۇر، ئىسسىقلىق، هارارەت، تاۋ.

تابان يارقىن، يالتىراق، پارلاق.

تابىستان ياز.

تابىش تاۋلىنىش، قىزىش، نۇرلىنىش.

تاجدار تاج كىيگەن، پادىشاھ.

تاجىر تىجارەتچى، سودىگەر.

تازيانە قامچا.

تازى ئەرەب ئىتى، چاپقۇر ئات.

تافە ئەرزىمىگەن؛ قەدىرسىز، ئەھمىيەتسىز.

تاق گۈمبەز؛ ئىشىك ۋە بىنانىڭ ئۈستىدە يېرىم دائىرە شەكلىدە ياسالغان جاي. مىھراب ۋە تەكچىلەرنىڭ ئۈستىدىكى ئەگىم.

تالىئ ①چىققۇچى، كۆرۈنگۈچى (كۈن، ئاي، يۇلتۇز ھەققىدە)؛ ② تەلەي، بەخت.

تالىھ يامان، ياۋۇز.

تامات بىھۇدە، تايىنى يوق، ئاپقاچتى گەپلەر.

تانۇغ تونۇق، گۇۋاھ؛ بەلگە، نىشان.

تائىن تەنە قىلغۇچى، سانجىغۇچى، سانجىپ گەپ قىلغۇچى.

تايىف تاۋاپ قىلغۇچى، زىيارەت قىلغۇچى، ئەتراپىنى چۆگىلىگۈچى.

تەباھ خاراب، بۇزۇلغان، ۋەيران بولغان.

تەبار ئۇرۇغ، تۇققان، قېرىنداش.

تەبەئىييەت بېقىنىش، قارام بولۇش، تەۋە بولۇش، تەۋەلىك.

تەبل چوڭ ناغرا، دومبۇل.

تەبئىييەت يۇقتۇرۇۋالماق؛ دورىماق، تەسىر ئالماق.

تەپانچە شاپىلاق، تەستەك.

تەجەممۇل بېزەك، زىننەت، پەرداز، ياسىنىش. تەجەممۇل

ئەھلى ـ دۆلەتمەنلەر، ياسانچۇق كىشىلەر، سۆلەتۋازلار.

تەجھىز تەييارلىق، ئۆلۈكنى كۆمۈش ئۈچۈن تەييارلىق قىلىش، جاھازلاش.

تەجسس سۈرۈشتە قىلماق، تىڭ ـ تىڭشىماق.

تەئجىل ئالدىراش، تىنەش، ھولۇقۇش.

تەھەللى ①تاتلىق، شېرىن؛ ② يەشمەك، بوشاتماق، قۇتقازماق.

تەھسىن ماقۇللاش، ماختاش، تەقدىرلەش.

تەھىييەت ① دۇئا، سالام، ماختاش؛ ②تىرىكلىك بېرىش؛ ③ ھازىرلاش، تەييارلاش.

تەخسىس ئۆزىگە مەخسۇس قىلىش، ئۆزىگە تەئىن قىلىش، خاسلاش.

تەدارۈك ① ئىلاج، چارە؛ ② ئورنىغا كەلتۈرۈش،

تەئدىب ئەدەب بېرىش، جازا بېرىش.

تەراۋەت يېڭى، تازا، ياش (گىيا ـ گۈل)

تەرەب يېقىملىق، خوشاللىق، شاد؛ نەغمە، ناخشا.

تەرس قورقۇش، قورقۇنچ.

تەرسا مەسىھا، ئەيسا مەزھەبلىرىدىن بىرى، نىسرانى. ھەممە خىرىستىيانلار تەرسالار (تەرسايان) دۇر.

تەرىق ① يول، ئىز؛ ② قائىدە، يوسۇن، ئۇسۇل؛ ③ مەسلەك؛ ④ ۋاستە، سەۋەب.

تەئرىز تەگمەك، تاقالماق، قارشىلىق كۆرسەتمەك؛ چېقىلماق، كىنايە بىلەن سۆزلەش.

تەزەررۇئ يېلىنماق. يالۋۇرماق.

تەزۋىج ئۆيلەنمەك، نىكاھىغا ئالماق.

تەئزىيەت تەزىيە بىلدۈرۈش، ماتەم تۇتۇش.

تەسەررۇف ئىگىلىك قىلماق، ئىختىيارىغا ئالماق، باشقۇرماق.

تەسبىھ مەدھىيە ئوقۇش، دۇرۇد ئوقۇش، ماختاش.

تەسنىف ئەسەر يېزىش، كىتاب تۈزۈش.

تەشەببۇھ ئوخشاشلىق، ئوخشاپ قالماق.

تەشبىھ ئوخشاتماق.

تەغىير ئۆزگىرىپ كەتمەك، غەيرى بولۇپ قالماق.

تەفاۋۇت پەرق، ئايرىما.

تەفرىقە چېچىلىپ كەتمەك، بۆلۈنمەك؛ پەرىشان بولماق؛ چېچىلاڭغۇ، چاچقۇن.

تەقرىر قارار بېرىش، مەقسەدىنى ئاغزىدا ئېيتىش.

تەقسىرات كەمچىلىك، يېتەرسىزلىك، ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزەلمەسلىك.

تەكفىن كېپەنلەش.

تەلەف يوق بولماق، نابۇت بولماق.

تەلبىس ھىيلە، مىكىر، يالغان، نەيرەڭ.

تەئلىف ① سازلاش، يارىشىق قىلىش، كېلىشكەن قىلىش؛ ②تۈزۈش (كىتاب)، ئەسەر يېزىش.

تەمەسخۇر مەسخىرە قىلىش، زاڭلىق قىلىش.

تەمەللۇق تازىم قىلماق، خوشامەت.

تەناسۇخ چەتلەش، ئۆزگەرمەك، يېڭىلانماق، ئايىنىش، قايتىدىن بولماق.

تەناۋەر ساغلام، قاۋۇل، سېمىز، كۈچلۈك، گەۋدىلىك.

تەناۋۇل يېمەك، غىزالانماق.

تەندۇرۇست تەن تازا، تەن ساغلام، تەن سالامەتلىكى ياخشى.

تەنقىس كەم، يېتىشمەسلىك، قىسلىق.

تەڭدەست قولى قىسقا، قولى ئۈزۈك، قۇرۇق قول، تەڭلىكتە قالغان.

تەۋاتۇر كەينى - كەينىدىن تاقالماق، يېپىلماق؛ بىرەر خەۋەر ئېغىزدىن ئېغىزغا كۆچۈپ راستىغا ئايلىنىشى.

تاۋازۇئ — ئۆزىنى پەس تۇتۇش، ئەدەبلىك بولۇش، ھۆرمەتچان.

تەۋانە — ماغدۇرلۇق، ساغلام، ساق.

تەۋانگەر — كۈچلۈك، قۇدرەتلىك؛ باي، دۆلەتمەن.

تەۋھىد — «بىرلا»، «يېگانە» دەپ بىلمەك.

تەۋەققۇئ — بىرەر ئىشنىڭ بولۇشىغا كۆز تىكمەك. ئۈمىت كۈتمەك.

تەۋەققۇف — توختاش، تىك تۇرماق، تۇرۇپ تۇرماق.

تەۋق — ①بوپۇن باغ، مارجان بىغى؛ ② بەزى قۇشلارنىڭ بويىندىكى ھالقاسىمان سىزىق؛ ③ غول، ئەيىبدارلارنىڭ بويىنغا سالىدىغان چەمبەر، توقا.

تۇراب — توپا، لاي.

تۇرابى — توپا - توزانلىق، تۇپىغا بۇلغانغان.

تۇرفە — يېڭى، يېڭىلىق، قىزىق، ئاجايىب، تاڭ قالدۇرىدىغان، كەم ئۇچرايدىغان.

تۇئمە — يېمەكلىك، رىزىق؛ تائاملار.

تۇند — ① تېز، ئىتتىك؛ ② ئاچچىق، غەزەب، غەزەبلىك؛ ③ سەركەش، بوي بەرمەس.

توقۇشماق — تەگمەك، تېگىشمەك، توقۇنۇشماق، دۇچ كەلمەك.

تىفل — گۆدەك، كىچىك بالا.

تىرانداز — ئوقچى، ئوق ئاتقۇچى.

تىرە — قاراڭغۇ، قارا؛ بۇلغانغان.

ج

جابەجا — ئۆز جايىدا، ئۆز ئورنىدا، جاي - جايىدا.

جاھىلىيەت — جاھىللىق، نادانلىق، بىلىمسىزلىك،

قاراڭغۇلۇق.

جامە — تون، ئىگىن، كىيىم.

جامەۋار — ئىگىنلىك، كىيىملىك.

جاۋىدان — ھەمىشە، دائىم، مەڭگۈ؛ ئاساسلىق، مەھكەم.

جاۋىدانە — دائىمى رەۋىشتە، داۋاملىق.

جەببار — جەۋرە قىلغۇچى، غەزەپ قىلغۇچى؛ قۇدرەتلىك، ئەزىمەتلىك.

جەھد — تىرىشماق، سەئىي قىلماق، ئەستايىدىل ھەركەت قىلماق.

جەزەئ — تاقەتسىزلىك، پەرياد چەكمەك، قايغۇرماق، ھەسرەتلەنمەك.

جەلا — ۋەتەننى تاشلاپ كەتمەك، ۋەتەندىن ئايرىلماق؛ سۈرۈلۈش، كۆچۈپ كېتىش.

جەللەجەلالە — بۈيۈك، ئەڭ ئۇلۇغ، يۈكسەك، ئەڭ قەدىرلىك.

جەنابەت — جۇنۇبلۇق، ناپاكلىق، غۇسلى قىلىشقا تېگىشلىك.

جەۋشەن — ساۋۇت، زىرىھ (سىمدىن توقۇلغان قەدىمكى ئۇرۇش كىيىملىرىدىن بىر خىلى)

جەۋانىب — تەرەپلەر، ھەرياق، تۆشمۇتۆش.

جۇرم — گۇنا، جىنايەت.

جۇز — ئۆزگە، باشقا.

جۇستۇجوي — ئىزدەش، ئاختۇرۇش، قىدىرىش.

جۇغز — ھۇيتقۇش، مۇشۇك ياپىلاق.

جۇنبىش — قىمىرلاش، ھەركەت قىلىش، مىدىرلاش.

جۇۋانمەرد — مەرد يىگىت، ئەركەك، سېخى.

جىبە-جىيبە — جىبە، جەۋە (پولات - تۆمۈردىن ياسىلىدىغان قەدىمكى ئۇرۇش كىيىمى).

جىددۇجەھد — قاتتىق تىرىشماق، چىڭ ئىلىشماق.

جىزيە — جان سېلىقى، باشقا دىندىكىلەردىن ئېلىنىدىغان سېلىق.

چ

چابۇك تېز، چاققان، ئەلدام؛ چەۋەنداز، ئويناق، شوخ.

چابۇكسۇۋار چەۋەنداز، ئات مىنىشقا ئۇستا.

چاھ ①چوڭقۇر، ئويمان، قۇدۇق؛ ② زىندان.

چارسۇ ①تۆت بۇجەكلىك (كاۋادىرات شەكىللىك)؛ ② تۆت كوچا، ئىككى كوچا كېسىشىپ ئۆتكەن بازار ۋە ئاۋات مەيدان.

چاشت ئاش ۋاقتى، چۈشكە يېقىن ۋاقىت.

چەرا ئوتلاش؛ ئوتلاق.

چەررەندە ئوتلايدىغان ھەيۋان.

چەرگەر چالغۇچى، ناخشىچى.

چەلىپا سەلىب (پلۇس ئالامەتىگە ئوخشايدىغان جازا)، ئەيسا پەيغەمبەرنى باغلىغان دار.

چەشن تەنتەنىلىك يىغىلىش، بەزمە.

چەۋگەن چۆگەن. پومزەك (گوي) ئۇرىدىغان ئۇچى ئەگمەچ ئۇزۇن تاياق.

چۇ، چۇن ... دەك، كەبى، ئوخشاش، چۈنكى، قاچانكى.

چۇست ① چاپسان، ئەلدام؛ ② تەييار، تەق قىلىپ قويۇلغان؛ ③ چىڭ، مەھكەم.

چۇغۇل چېقىمچى، غەيۋەتچى، ئىغۋاچى.

چۇنان شۇنچە، شۇ قەدەر.

چىللە ① دەرۋىشلەرنىڭ قىرىق كۈنگىچە تالاغا چىقماي ئىبادەت قىلىشى؛ ② قىش ۋە ياز پەسىللىرىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىكى قىرىق كۈن. قىشقى چىللە، يازغى چىللە؛ ③ يا (كامان) نىڭ يېيى.

ھ

هاشا ① هىچ، هىچبىر، هىچقاچان؛ ② ئەلۋەتتە؛ ③ ساقلىسۇن، ساقلىغاي.

هام يامان، ئوسال؛ تالاشماق، تەگەشمەك.

هانىس قەسەمگە خىلاپلىق، ۋەدەسىدە تۇرماسلىق.

هەبتە ئوڭۇشسىزلىق، يىكىلىش.

هەجەرىل ئەسۋەد قاراتاش (مەككە ـ بەيتۇللادىكى «قاراتاش»).

هەراس قورقۇنچ، قورقۇش؛ ئەنسىرەش.

هەربە كالتا نەيزە، شەمشەر، نەيزە.

هەرەمەين ئىككى هەرەم، يەنى مەككە بىلەن مەدىنە.

هەرس بىرىلىپ كەتكەن، هىرس؛ تەمەگەر، ئاچكۆز.

هەزار ① مىڭ (سان)؛ ② بۇلبۇل.

هەزەرى مەۋت ئۆلۈم ئالدىدا، ئۆلەر چېغى.

هەسب هەسبى هال-تۇرمۇش، كۈن ئۆتكۈزۈش دەرىجىسى؛ ئۆز ئەهۋالىنى بايان قىلىپ پىكىر يۇرگۈزۈش، ئۆز ئەهۋالىنى تونۇشتۇرۇش، بىلدۈرۈش.

هەسەب داڭق، شۆهرەت، ئابروي، شەرەپ، ئاتاق.

هەسەنات سەدىقە بۆيۈمى، ئىئانە پۇل.

هەقگۇزار راستچىللىق، توغرىلىق، چىن سۆزلۈك.

هەلاهىل تەسىرى ئۆتكۈر، كۈچلۈك، جان ئالىدىغان. زەهرى هەلاهىل-ئۆلتۈرگۈچى زەهەر، ئۆتكۈر زەهەر.

هەلق بوغۇز، كىكىرتەك، گال.

هەمايىل باغ، قىلىچ ياكى شەمشەر بىغى (مۈرىگە قولتۇق ئارقىلىق ئۆتكۈزۈپ تاقايدىغان باغ.)

هەمتا تەڭداش، ئوخشاش، تەڭ، شېرىك، هەمجىنس.

هەمدەم ماختاش.
هەمدىيار يۇرتداش، ۋەتەنداش.
هەمزاد قېرىنداش، بىر تۇققان.
هەمسال بىرياش، بىر ياشتا، تەڭ.
هەمىن شۇ، مۇشۇ.
هەمىيەت ئار ـ نومۇسنى ساقلاش.
هەمنىشىن بىللە ئولتۇرغۇچى، سۆھبەتداش.
هەۋا ① ئىستەك، تىلەك، ئارزۇ؛ هەۋەس، خاھىش؛
② ئىشىق، مۇھەببەت؛ 3. ئۇچۇش، پەرۋاز.
هەۋارى ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ ئون ئىككى مۇرىدى، يەنى
ئۇشتىگەر (شۇستەگەر) لەردىن.
هەيدەر شىر، ئارسلان.
هەيل قۇراللىق كۈچ، زور كۈچ.
هۇرۇفى مۇنەججىم يۇلتۇزشۇناسلىق ھەرپلىرى، ئاسترونومىيە
بەلگىلىرى.
هۇشمەند هۇشيار، سەزگۈر.
هۇللە بېزەكلىك، سۈپتە ئىگىن، نەپىس يىپەك رەخ.
هىجاب پەردە، توسۇق؛ ئۇيات، ئۇيالماق.
هىجامەت قان ئالدۇرماق.
هىمەم نىيەت، بىرەر ئىشكە ئۇرۇنۇش، ئۆزىنى
بېغىشلاش.

خ

خاب ـ خور يىمەك ـ ئىچمەك ۋە ئۇيقۇ.
خاهەر هەمشىرە، ئىگىچە ـ سىڭىل.
خارىش قىچىشقاق.
خاست تىلەك، تەلەپ.

خاستگار تەلەبكار، خاھلىغۇچى، ئاشنا، ئويناش.
خاكبۇس ① تۇپراق سۆيمەك، يەرنى سۆيۈش. ② قۇللۇق قىلىش، بويسۇنۇش؛ زىيارەت قىلىش.
خاكراھ ئۆزىنى پەست تۇتقۇچى، ئۆزىنى توپا ئورنىدا كۆرگۈچى، كەمتەر.
خال تاغا (ئانانىڭ ئاكا - ئۇكىسى).
خاله تاغاچا
خالس پاك، ساپ، تازا. ئەركىن، ھۆر، ئازاد.
خان يېيىغلىق داستىخان، ياساغلىق داستىخان.
خەت ① سىزىق، ئىز؛ ② يېزىق، خەت؛ ③ يېڭى چىققان بۇرۇت.
خەرراد ياغاچچى؛ يونۇغۇچى.
خەرۋار بىر ئېشەكلىك يۈك، بىر ئۇلاغلىق يۈك.
خەرس گاچا، تىلسىز.
خەسايىل خىسلەتلەر.
خەسم دۈشمەن، رەقىب؛ قارشى، مۇقابىل، مۇخالىپ.
خەفەته تىنىم، جىملىق، ئاراملىق؛ ئارام بېرىدىغان، تىنچىتىدىغان.
خەفتان ئۈستىدىن كىيىلىدىغان ھەشەمەتلىك تون؛ زىرىھ ئىچىگە كىيىلىدىغان پاختىلىق چاپان، كەفتان.
خەلەل كەمچىلىك، نۇقسان، كاشىلا، زىيان.
خەلخال ئاياغ (پۇت) ھالقىسى، ئاياغئۈزۈك (ئالتۇن ياكى كۈمۈشتىن).
خەلفه ئىز باسار، داۋاملاشتۇرغۇچى.
خەمر ئىچكۈلۈك، ھاراق - شاراب.
خەۋارىج چىقىپ كەتكەنلەر، يولدىن چەتنىگەنلەر، دىنغا ئاسىيلىق قىلغانلار، ئىسيانكارلار، ھەزرەت ئەلىگە بەيئەت قىلمىغانلار
خەۋىشاۋەند يېقىن تۇغقان، ئۇرۇغ - تۇغقان، ئاتا ياكى ئانا

جەمەت تۇغقان.

خەيمە	چېدىر.
خۇتبە	نۇتۇق، دوكلات، لېكسىيە، كۆرسەتمە، بايانات، مەدھىيە.
خۇد	ئۇچلۇق - ھەيۋەتلىك جەز قالپاق.
خۇدپىسەند	ھاكاۋۇر، مەنمەنچى، ئۆزىنىلا پىسەنت كۆرگۈچى.
خورد	يىمەك - ئىچمەك.
خۇررەم	① گۈللەنگەن، ياشنىغان؛ ② شاد، خوشال.
خۇرۇج	چىقىش، باش كۆتۈرۈش، مەيدانغا چىقىش.
خورۇس	خوراز.
خۇرۇش	قىچقىرىش، توۋلاش، ۋاقىراش؛ ھۆكىرەش، پەرياد؛ غوغا، ۋاڭ - چۇڭ.
خۇسۇمەت	جېدەل، ماجرا؛ رەقىب، ياۋ؛ رىقابەت.
خۇشرەفتار	يۇرۇشلۇك، مېڭىشلىق، يورغا.
خۇشك	قۇرۇغلۇق، يەر.
خۇشنۇد	خوشلۇق، خوش بولۇش، خۇرسەن.
خۇلۇس	پاكلىق، تازا، خالاسلىق.
خۇمس	بەشتىن بىر.
خىرام	چىرايلىق مېڭىش؛ يۈرمەك، كەتمەك.
خىرەدمەند	ھۇشيار، ئەقىللىق.
خىلئەت	ھەشەمەتلىك كىيىم، كاتتا ئىگىن.
خىيرە	① قاراڭغۇلاشقان (كۆز)، خىرە، سۇنۇق؛ ② ھەيران، ھودۇققان.
خېش	قېرىنداش، يېقىن.
خېشاۋەند	قېرىنداش -- ئۇرۇغ، يېقىن كىشىلەر.

د

داد	ئادالەت، ئىنساپ
دارۇل ھەۋادىس	ھادىسىلەر ئۆيى، دۇنيا، ئالەم.
دارۇلخىلافە	خەلىفە تۇرىدىغان جاي، خەلىفە ئوردىسى، پايتەخت.
داماد	كۇيوغول.
داماتە	چەت، قىرغاق، ئېتەك.
دائىيە	تەقەزا، ئارزۇ؛ سەۋەب، بائىس، ۋەج.
دەھ ـ يەك	ئوندىن بىر (دەھ-ئون، يەك-بىر).
دەراز	ئۇزۇن.
دەربان	دەرۋازىۋەن، ئىشىك باقار.
دەرچە	دەرىزە، ئىشىكچە.
دەرەخشان	يالتىراق، پارلاق، پارىلدىغان.
دەرخاست	ئىلتىماس، سوراش، ئۆتۈنۈش، تەلەپ.
دەررەندە	يىرتقۇچ ھايۋان.
دەرماندە	ھەيران، قىيىن ئەھۋالدا قالغان، بىچارە بولماق.
دەرىغ	ھەيتتەڭ، ئەپسۇس، ئېچىنارلىق.
دەست	① قول؛ ② كەررە، مەتەم (مەرتە)؛ دەست بەرمەك- ئىگە بولماق، ئىلكىگە ئالماق، ئوڭغا تارتماق؛ دەست تاپماق- قولغا كىرگۈزمەك.
دەستار	سەللە.
دەستان	① مىكىر، ھىيلە؛ ② كۇيلەش، مۇزىكا، نەغمە؛ ③ شېئىرى ھېكايە، داستان؛ ④ ئادەم نامى، يەنى رۇستەمنىڭ ئاتىسى.
دەستىگىر	ياردەمچى، قولداش، قوللىغۇچى.
دەفئە	قېتىم، نۆۋەت، قايتا.

دەلىر	جۈرئەتلىك، يۈرەكلىك، قورقماس، باتۇر، دادىل.
دەمار	تار-مار، يوق قىلماق، ھەلاك قىلماق.
دەندان	تىش (چىش).
دەۋات	دۈۋەت، سىياھدان.
دەۋانقى	ئابباسىلەردىن خەلىفە مەنسۇرنىڭ لەقىمى. «دانق» ياكى «داڭ» بولۇپ، بىر تەڭگىنىڭ ئالتىدىن بىرى. مەلۇم ھەسسە، مىقدار. خەلىفە مەنسۇر بەيتۇل مالنىڭ ئالتىدىن بىرىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغاچقا، «دەۋانقى» (ئالتىدىن بىر) دەپ لەقەم قويۇلغان.
دەي	قەرز، بۇرچ.
دۇبارە	ئىككىنچى قېتىم، ئىككى قېتىم، قايتا.
دۇختەر	قىزبالا، قىز پەرزەند.
دۇخۇل	كىرىش، داخىل بولۇش، كىرىم.
دۇررى يەتىم	بىر سەدەفتە يەككە ئۆزى يېتىلگەن چوڭ، داڭلىق دۇر — گۆھەر.
دۇرۇشت	قوپال، ئوسال، قاتتىق قول.
دۇشخار	قىيىن، مۈشكۈل، ئېغىر، تەس.
دىلاۋەر	باتۇر، قەھرىمان، يۈرەكلىك.
دەرھەم	تەڭگە، ئەسلى قەدىمكى يۇنان پۇلى «دراخم» سۆزىدىن ئۆزگەرگەن. «دەرەم» مۇ دەيدۇ.
دىلپەزىر	كۆڭۈلگە ياقىدىغان، يېقىملىق.
دىلرىش	كۆڭلى سۇنۇق، دىلى يارا.
دىلگىر	دىلى تەڭ، سىقىلغان، غەم باسقان، ئىچى پۇشقان.
دىدە	كۆز. دىدەئى بىينا-كۆرەر كۆز. كاردىدە-ئىشقا كۆزى يېتىدىغان، ئىش بىلەرمەن.
دىبا	نىپىز ۋە چىرايلىق نەقىشلىق يىپەك رەخ،

كەشتىلىك تاۋار.

دېۋانە ئەقلىدىن ئازغان، ھوش - كاللىسىنى يوقاتقان.

ر

راھ ① يول؛ شاھراھ-چوڭ يول؛ راھ ئاۋەرد-يوللۇق، سوغا. ② شادلىق؛ ③ كۆچمە مەنىسى مەي.

راھىبان راھىبلار، خرىستىيان دىنىدىكى تەقۋادارلار، زاھىدلار.

راز سىر، مەخپى، يوشۇرۇن.

رازدار سىرداش، خەۋەردار، ئىشەنچلىك.

راغىب رىغبەتلىك، خاھىشلىق، مايىل.

رەھۋار يورغا، مېڭىشلىق.

رەئدىبىن ئوت چاچىدىغان قورال، ئوت چاچقۇچ.

رەست قۇتۇلۇش، نىجاد.

رەسم رەسمىي ئادەتلەر، قائىدە - يوسۇنلار.

رەسۇل ئەلچى، پەيغەمبەر.

رىسھان ئاغامچا، تانا.

رەئىيىە بىر ھۆكۈمدار قول ئاستىدىكى خەلق.

روبەرو يۈزمۇيۈز، مۇقابىل.

رۇخ ① يۈز، بەت، مەڭىز. ② رۇخ — ئەپسانىۋى چوڭ قۇش.

رۇخام مەرمەر. سەنگى رۇخام — مەرمەر تاش.

رۇقئە خەت، پۈتۈك، پارچە قەغەزدىكى يېزىق.

روزانە كۈندۈلۈك تەلىمات، يېمەك - ئىچمەك، نەسىبە، تىرىكلىك ۋاستىسى.

روزگار تىرىكچىلىك، كۈن كۆچۈرۈش، تۇرمۇش؛ زامان، كۈنلەر.

روزى كۆندۈلۈك رىزقى، نەسىبە.

روسىيەھ قارايۈز.

روشەناس تونۇلغان، ئاتاقلىق، مەشھۇر.

روي جەز، برونزا، تۇچ، بىرىنج (قوغۇشۇن ۋە قەلەي ئارىلاش مېتال قېتىشمىسى).

رىدا يەلكىگە ئارتىۋالىدىغان چايشەبدەك يېپىنچا؛ دەرۋىشلەرنىڭ ئۈستىدىكى ئىگىنى.

رىزە - رىزە ① سۆز بىرىكمىسىدە «تۆكىكۈچى، تۆكۈلگۈچى، چاچقۇچى، ئاققۇچى، ئاققۇزغۇچى» مەنىلىرىدە كېلىدۇ تۆكۈلمەك. چېچىلماق؛ ② ئۇششاق، ئۇۋاق.

رىشتە ① يىپ، تانا؛ ② تېرە ئاستىدا پەيدا بولىدىغان يىپ قۇرۇت كېسىلى.

رىكاب ① (كارۋان، لەشكەر) سەپ - قاتار؛ ② ئۈزەڭگە.

ز

زابىت ئىدارە قىلغۇچى، باشقۇرغۇچى، ئەسكەرىي ئەمەلدار.

زاىىن كېپىل بولۇش، كېپىللىك، تونۇق.

زەبت قولغا ئالماق، ئىشغال قىلماق، ئىگىلەش، تۇتۇش.

زەبۇن ① ئاجىز، بىچارە، كۈچسىز؛ ② مەغلۇب، يېڭىلگەن.

زەبىھ قۇربانلىق؛ قۇربان قىلماق.

زەخىر زاپاس نەرسىلەر، ئېھتىيات قىلىپ ساقلىغان يەمەكلىكلەر.

زەرافەت نازۇكلۇق، نازۇك پەملىك، زېرەكلىك، نازۇك مەنالىق.

زەرب ① ئۇرماق؛ ② كۆپەيتىش؛ ③ سوقۇش، قويۇش (پۇل قويۇش)؛ ④ شېئىردا ئىككىنچى مىسرانىڭ ئاخىرقى بوغۇمىدىكى ئۇرغۇ.

زەردار زەر (ئالتۇن-تىللا) ئىگىسى، پۇلدار، باي.

زەررىيات زەررىلەر، تامچىلار.

زەررىيە چاڭلار، ئاتوم، زەررە.

زەرىف سۇپتە، نازۇك، ئىنچىكە، لەتاپەتلىك، زېرەك.

زەرى ھەۋەس، زەۋق؛ خۇي - پەيلى.

زەلىل پىقىر، تۆۋەن، خار، ھىقىر.

زەمزەمە يۇمشاق - مەيىن تاۋۇش بىلەن ئوقۇلىدىغان ئاھاڭ - ناخشا.

زەمىن يەر، مەملىكەت.

زەمىر ① ئىچ، يۈرەك، كۆڭۈل، دىل؛ ② يوشۇرۇنغان پىكىر، مەزمۇن، ئوي. ③ ئىگىلىك ئالماش خوجەستە زەمىر - پاك يۈرەك.

زەن خوتۇن، ئايال.

زەنادىقە ساختا ئىشەنچ، خۇداسىزلىق، كافىرلىق.

زۇبدە بىرەر نەرسىنىڭ ئەڭ ياخشىسى، خىللانغىنى، قايمىقى، ئۇبدىنى، ياخشى نەتىجىسى.

زۇھد زاھىد، تائەت بىلەنلا شۇغۇللانغۇچى.

زۇھۇر مەيدانغا چىقماق، كۆرۈنمەك.

زۇلال پاك سۇ، تىنىق سۇ.

زۇلئەرھام ئۇرۇغ - تۇققانلار.

زۇلكىناف كىشەن ئىگىسى، غولدىچى. كىناف-كىشەن، غولدا.

زۇلمىنەن ئېھسانلار ئىگىسى، ئېھسانلىق، ياخشىلىق قىلغۇچى.

زىرىھ ① ساۋۇت، ئوق ۋە تىغ ئۆتمەيدىغان ئۇرۇش كىيىمى؛ ② زىرە، ھالقا، سىرغا.

زىندە تىرىك، جانلىق.

زىندىق دىنسىز، ساختا ئېتىقادچى.

زىۋەر بېزەك، يارىشىق، جابدۇق.

زېر ① ئاست، پەست، تەگ (تېگى)؛ ② ئىنچىكە ئاۋاز، نازۇك تاۋۇش (مۇزىكىدا).

زېردەست تەۋەلىك، تەۋە بولماق، قول ئاستىدا بولماق، بېقىنماق.

زىيجان جان ئىگىسى، تىرىك.

ژ

ژۇلىدە پەرىشان، چېچىلغان، پاخپايغان.

ژون بۇت، سەنەم.

ژىك تامچا، قەترە، يامغۇر تامچىسى.

س

ساھىر سېھىرچى، جادىگەر، كۆز باغلىغۇچى.

سادات سەييىدلەر.

ساق غول، تەن (دەرەخ غولى).

سالىھ ياخشى ئىشلارنى قىلغۇچى.

سالىم ئامان، ئېسەن، ساق.

سائى ئالتۇن (كۈمۈش) قەدەھ، جام.

سائىقە چاقماق، چېقىن، يېشىن يىلدىرىم.

سايىل ① تىلەمچى، قەلەندەر؛ ② سورىغۇچى، سوئال قويغۇچى، ئىستىگۈچى.

سەبباغ يىرتقۇچ ھەيۋانلار.

سەببادلىق قۇيمىچىلىق.

سەبزە مايسا؛ يېشىللىق، يېشىل رەڭ.

سەبىل يول، تەرىقە؛ ئامال، چارە؛ تۇتاش، قاتار؛ يوللىماق، ئاتىماق.

سەتر ياپماق، ئەتمەك، بېكىتمەك.

سەتر ئەۋرەت ئۇياتلىق جايىنى ياپماق.

سەجئ قاپىيىلىك، ۋەزىنلىك، ئاھاڭدار سۆزلەش.

سەھل تۈز، تۈپ - تۈز، تۈزلەڭ؛ ئوڭاي، ئاسان، ئەرزىمەس.

سەد يۈز (سان).

سەراپەردە ساراي پەردىسى، چوڭ پەردە؛ پادىشاھ چېدىرى.

سەربان باش قاراۋۇل، باش كۆزەتچى، ساقلىغۇچى.

سەرھەڭ قوشۇن باشلىقى، سىپاھلار سەردارى، قوشۇن تاجىدارى؛ قەۋم باشچىسى، كارۋان بېشى.

سەرد سوغۇق.

سەرزەنىش كايىش، تەنبىھ، ھەقارەت.

سەرنىگۇن ① بېشى تۆۋەن، يېقىلغان، ئاستىن - ئۈستۈن؛ ②③ شەرمەندە، باش ئەگمەك.

سەرۋەر يول باشلىغۇچى، يېتەكچى.

سەرىھ ئوچۇق، ئېنىق، روشەن.

سەرىيە قوشۇن، لەشكەر، ئەسكەر ئەۋەتىش.

سەفدەر سەپنى بۆسكۈچى، سەپنى يېرىپ ئۆتكۈچى.

سەفشىكەن سەپ بۇزغۇچى، باتۇر.

سەگ ئىت.

سەم يۇلغۇچى، تاراشلىغۇچى.

سەنەئ ياساش، يارتىش؛ قۇدرەت؛ ھۈنەر.

سەنەدىدە دەلىل، ھۆججەت كەلتۈرۈش، تايانچ، ئاساس.

سەنگ تاش. سەنگى تۇر - تۇر تېغىنىڭ تېشى؛ سەنگى رۇخام - مەرمەر تاش.

سەۋارە — ئاتلىغ، ئۇلاغلىق.

سەۋمەئە — خىرىستىيانلارنىڭ ئىبادەتخانىسى، خىرىستىيان زاھىدلىرىنىڭ ئىبادەت قىلىدىغان خىلۋەتخانىسى.

سەۋمەئەنىشىن — ئىبادەتچى، ئىبادەتخانىدىن چىقماي تىۋىنىغۇچى.

سەۋىق — تالقان.

سەيياد — ئوۋچى.

سەييىد — ① باشلىق، يېتەكچى؛ ② پەيغەمبەر ئەۋلادى.

سۇھەيل — ياز ئاخىرىدا كېچىسى چىقىدىغان يورۇغ يۇلتۇز.

سۇخەنۋەر — سۆزمەن، گەپچى، بىلىملىك.

سۇد — پايدا، نەپ.

سۇر — كېپىشنىڭ بىر تۈرى.

سۇلب — چىڭ، قاتتىق، مەھكەم.

سۇئلۇبان — ئەركەك تۈلكە.

سوقىل سەمانەيىن — سەكسەن جاي، سەكسەن تۈتۈن، سەكسەن بازار.

سىپارىش — تاپشۇرۇق، ھاۋالە؛ تاپشۇرماق، ھاۋالە قىلماق؛ ھۆرمەت، مېھرىبانلىق.

سىپاس — ماختاش، شۈكرى ئېيتىش، مىننەتدارلىق.

سىپەھدار — ئەسكەر باشلىقى، قوماندان.

سىپىھرات — ئاسمان، فەلەك، ئاسمان گۈمبىزى، دۇنيا، تەبىئەت.

سىپەھسالار — باش قوماندان. سىپەھ ـ ئەسكەر، قوشۇن؛ سالار ـ باشلىق (قوشۇن رەھبىرى).

ستايەش — مەدھىيە، ماختاش.

ستەم دىدە — زۇلۇم چەككەنلەر، ئازابلانغانلار، قىينالغانلار.

ستەم رەسىدە — زۇلۇم يەتكەن، جەبىر تارتقان. رەسىدە — يەتكەن، يېتىشكەن، ئېرىشكەن؛ نارەسىدە — ۋايىغا يەتمىگەن.

ستەمكار — زالىم، ئەزگۈچى، ئازابلىغۇچى.

سىرات — كۆۋرۈك.

سىيم   كۈمۈش، تەڭگە؛ ئاق، كۈمۈش رەڭ.
سىينە   كۆكرەك، كۆكسى؛ يۈرەك.
سىيەر   تەرجىمەھال، تارىخ، ھالەت.
سىيرەت   خۇي - پەيلى، خۇلق، خىسلەت، رەۋىش، ئادەت، ھالەت.
سىب   ئالما (مېۋە).
سىل ئەندۇز   سەلگە ئايلانغۇچى، سەلدەك. ئەشكى سىل ئەندۇز — سەلدەك ئاققان كۆز يېشى.

ش

شادكام   شاد، خۇرسەن، خوش، مۇرادىغا يەتكەن.
شايەد   ئېھتىمال، بەلكى، كاشكى.
شايىستە   لايىق، لاياقەتلىك، قاملاشقان.
شەب   قاراڭغۇ، تۈن، كېچە؛ قارا. شەب زەبان-قارا تىل، قارا گەپ.
شەببىر   ① ئىشارەت، قول ئىشارىتى؛ ② بۇرغا، نېپىر (لېپىر).
شەبخۇن   كېچىلىك تۇيۇقسىز ھۇجۇم.
شەھادەت   ① شاھىدلىق، گۇۋالىق؛ ② شەھىدلىك، دىن يولىدا ئۆلمەك.
شەھرىيار   بۈيۈك پادىشاھ.
شەھسۇۋار   ئات مىنىشقا ماھىر، بەيگىچى.
شەر   يامانلىق، گۇنا، شەرۋشۇر— پىتنە - پاساد.
شەرە   ئاچكۆز، ھېرىس، نەپسى يامان.
شەرم   ئۇيات، ھەيا، ئىزا.
شەرىف   ئەزىز، قەدىرلىك، شەرەپلىك.
شەست   ① يانىڭ ئوقى؛ قارماق؛ ② ئاتمىش (سان).

شەش ئالتە (سان) . شەش يەك-ئالتىدىن بىر (ئۈلۈش) .

شەفائەت ۋاستە بولۇش، ئارچى بولۇش، ئۆتۈنۈش، سورىۋېلىش.

شەفىئ ۋاستىچى، ھىمايىچى.

شەقاۋەت بەختسىزلىك، شۇملۇق، يارىماسلىق، تەلەيسىزلىك.

شەنائەت ئەيىپلەش، يامانلاش، قارىلاش.

شەۋھەر ئەر، كۈيۈ.

شۇئبەدەباز رەڭۋاز، نەيرەڭۋاز، كۆز باغلىغۇچى، ئويۇنچى.

شۇتۇرمۇرغ تۆگە قۇش.

شۇھەدا شەھىدلەر.

شۇرۇۋ كىرىشمەك، باشلاش.

شورىش پەرىشانلىق، ھولۇقۇش، غۇلغۇلا.

شىتاب ئالدىراش، ئالدىرىماق، تېز.

شىربان شىر باققۇچى، شىر كۆندۈرگۈچى.

شىرويە ① خىسرو پەرۋىزنىڭ ئوغلى. ② باتۇر، شەۋكەتلىك.

شىكاف يېرىق، يوچۇق، چاك.

شىكەست سىنىق (كۆڭلى سىنغان)، يارىلىق، مەجرۇھ، ئاجىز؛ مەغلۇب.

شىيئە گۇرۇھ، توپ، پىرقە، مەزھەب.

غ

غارەت تالاڭ قىلىش، بۇلاش، نابۇد قىلىش، ۋەيران قىلىش.

غەزۋە غازات، ئۇرۇش، ھۇجۇم.

غەلىز قويۇق؛ جىق؛ قوپال.

غەمما يېپىق، پەردىلەنگەن.

غەمماز چېقىمچى، سىر پاش قىلغۇچى.

غەمگۇسار غەمخور، مېھرىبان، قايغۇنى كەتكۈزگۈچى.

غەۋۋاس سۇ تېگىگە چۈشكۈچى، شۇڭغىغۇچى.

ف

فارىغ ① تىنچ، خاتىرجەم؛ ② قۇتۇلغان، ئازاد، بوش؛ ③ بىمالال.

فاسىق فىسق (بۇزۇقلۇق، قىلمىش، ئەخلاقسىزلىق) ئىشلىرىنى قىلغۇچى، يامان يولغا كىرگۈچى.

فاش ئوچۇق، ئاشكارە، ئېچىۋېتىلگەن.

فانىي يوق بولغۇچى، يوقالغۇچى، تۈگىگۈچى، تۈگەيدىغان، يوقايدىغان.

فەخر غۇرۇر، سۆيۈنۈش.

فەخەرە غۇرۇر، ئۆزىنى كۆرسەتمەك، بىرەر سۆز - ھەركەت بىلەن كۆز - كۆز قىلماق.

فەرامۇش ئۇنتۇلۇش، ئەستىن چىقىرىش.

فەرەھ خوشال، خوش، شاد.

فەرراخلىق شادلىق، بەختىيارلىق، قۇتلۇق.

فەررۇخ گۈزەل، چىرايلىق؛ ئوچۇق چىراي، يېقىملىق؛ قۇتلۇق، بەختىيار.

فەرسەڭ ئۇزۇنلۇق ئۆلچەم بىرلىكى، بىر فەرسەڭ تەخمىنەن 6 كىلومېتىرلىق مۇسافە.

فەرمانبەردار فەرمان بېجىرگۈچى، بۇيرۇق تۇتقۇچى.

فەرىب ھىيلە - مىكىر، ئالدام، نەيرەڭ.

فەريادرەس دادىغا يەتكۈچى، رەھىم قىلغۇچى، دەردكە قۇلاق سالغۇچى.

فەزەئ — نالە - زار، قاخشاش، قايغۇرۇپ ئىچى سىرىلمەك؛ قورقۇنچ، دەھشەت.

فەسىھ — ئېنىق، راۋان، يېقىملىق؛ قائىدىگە مۇۋاپىق سۆزلىگۈچى، چىرايلىق ئۇسلۇبلۇق.

فەغفۇر — ئوغۇل، ئەر. ئاسمان ئوغلى. قەدىمكى ئىرانلىقلار «چىن پادىشاسى» نى شۇنداق ئاتايدۇ.

فەگار — زەخىمدار، زەخىم قىلماق؛ ئازار بەرمەك، ئاغرىتماق.

فەۋت — ئۆتمەك، يوقۇلۇش، يوقىتىش؛ ئۆلۈم، ئۆلمەك.

فەۋج - فەۋج — توپ - توپ، قوشۇن، ئەترەد، سەپ - سەپ بولۇپ.

فۇججار — ئۇياتسىزلار، نومۇسسىزلار، بۇزۇقلار.

فۇجۇر — ئۇياتسىزلىق، بۇزۇقلۇق.

فۇرۇغ — يالتىراش، يورۇق، روشەنلىك.

فۇسۇنگەر — ئەپسۇنچى، ئەۋراقچى؛ نەيرەڭۋاز.

فۇقەرا — فەقىرلەر، كەمبەغەللەر، مۆھتاجلار، بىچارىلەر، دۇنيا نېمەتلىرىدىن كەچكەنلەر، كەمىنلەر

فىتنە ئەنگىز — پىتنە قىلغۇچى، غەۋغا سالغۇچى، ئارىنى بۇزغۇچى.

فىدىيە — تۆلەم، قۇتقۇزۇۋېلىش ئۈچۈن بېرىلىدىغان پۇل - مال.

فىرئەۋن — ① قەدىمكى مىسىر پادىشاھلىرىنىڭ ئۇنۋانى. ② زالىم.

فىرىفتە — ئالدىماق، ئالدانماق؛ مەپتۇن قىلماق، ئۆزىگە قاراتماق.

فىرۇزە — كۆكۈش تاش. فىرۇزەتاق — ئاسمان.

فىزا — سۆز بىرىكمىسىدە ئاشۇرغۇچى، ئاۋۇتقۇچى مەنىلىرىدە كېلىدۇ: جانفىزا — جانلاندۇرغۇچى، فەرەھفىزا — شادلاندۇرغۇچى.

ق

قاسىد ① مەقسەد قىلغۇچى، قەست قىلغۇچى، ئىنتىلگۈچى؛ ② خەۋەرچى، چەپەرچى، خەت توشۇغۇچى.

قافىلە كارۋان، سەپەرچىلەر توپى.

قالۇمەقال گەپ ـ سۆز، ۋاڭ-چۇڭ.

قانىئ قانائەت قىلغۇچى، بىرنىگا رازى بولغۇچى.

قايىم ① تۇرغۇچى، تىك تۇرغۇچى، تىك؛ ئۇدۇل، تەك؛ ② ئۇخلىمايدىغان. قايىمۇل لەيل — كۈن بويى تىك تۇرغۇچى، بىدار، ئويغاق.

قەبز ئالماق، تۇتماق، تۇتاملاش.

قەبزە ① دەستە، تۇتقۇچ؛ تۇتام؛ ② چاڭگال.

قەتتال ئۆلتۈرگۈچى، قاتىللىق قىلغۇچى.

قەتل ئۆلتۈرۈش ـ ئۆلتۈرگۈچى، قاتىللىق.

قەئر تېگى، ئاستى، تۈۋى. چاھ قەئرى-قۇدۇق تېگى.

قەرار تىنجىش، ئارام، توختاش، بىر يەردە تۇرۇش، بىر يەرگە كېلىش؛ تاقەت، چىدام.

قەرمەتى ئىسلامدا بىر مەزھەب. پىرى ئەبۇزەر قەرمەت.

قەريە مەھەللە، كەنت، يېزا.

قەسەبە شەھەرچە.

قەلىلۇل بىزائەت ئازغىنە مال ـ مۈلۈك، ئازراق سەرمايە.

قەمەر ئاي.

قەمە تازىلىماق، ئېرىغدىماق، سۈپۈرمەك.

قەنەر قەنە، بادالڭ.

قەۋل سۆز، گەپ، پاراڭ.

قەۋي كۈچلۈك، قۇۋۋەتلىك. قەۋي دىل — يۈرەكلىك،

روھلۇق.

قەيد — بەنت، باغلاق، كىشەن. قەيدى جىسمانى — تىرىكلىك مەجبۇرىيىتى، تىرىكچىلىك تەشۋىشى.

قەيسەر — بۇرۇنقى روم پادىشاھلىرىنىڭ لەقەبى، ئۇنۋانى.

قۇتنە — پاختا.

قۇرا — مەھەللىلەر، كەنتلەر، يېزىلار.

قۇرئە — چەك تاشلاش، تەلەي سىناش.

قۇرب — يېقىنلىق.

قور — مىلتىق دورىسى (پوروخ)؛ ئىسسىق كۆل.

قوۋغا — ① قوغا، قۇدۇقتىن سۇ تارتىدىغان چەم چىلەك؛ ② ئاسماننىڭ ئون ئىككى بۇرجىكىدىن ئون بىرىنچى بۇرج-دەلۋە.

قىسمەت — بۆلۈش، تەقسىم، ئۈلۈش.

قىيماچ — قىيماچ، قىسىق، قىيىق.

ك

كاھىل — بوش (بىلى بوش)، بوشاڭ، سۇس.

كاھىن — غايىبنى بىلگۈچى، پال باققۇچى، جانۋار ئاۋازىغا قاراپ پال ئاچقۇچى.

كارگەر — ① ئىشچى، خىزمەتچى؛ ② تەسىرلىك، تەسىر قىلىش.

كارگۇزار — ئىش باشقۇرغۇچى.

كام — تىلەك، ئىستەك، مەقسەد؛ بەھرە، بەھرىمەن بولۇش.

كامران — ① ھۆكۈمران، ھاكىم؛ ② ئۆز مەقسىدىگە يەتكەن، بەختلىك.

كاۋىيانى — ئۈچ بۇرجەكلىك ۋە زىننەتلىك بايراقچە. بۇنى

«دەرەفش» مۇ دەيدۇ.

كەبىرە چوڭ، يوغان، ئۇلۇغ.

كەج ئەگرى، قىڭغىر.

كەراھەت كۆڭلىگە كېلىش، پىسەند بولماسلىق، نارازىلىق، خوش ياقماسلىق.

كەررار ھۇجۇمچىــــى؛ نەرە تارتقۇچــــى؛ قايتا - قايتا ئىشلىگۈچى.

كەر زەرھا كەر-غىق، زەر-ئىھ، ھا-ۋاھ، ۋايجان.

كەرك كەركىدان.

كەشاكەش تەرەپ - تەرەپتىن، كەينى - كەينىــدىن ئەلپەم قىلىش، پەراكەندە قىلىش.

كەمايەنبەغى ئۆز لايىقىدا، ئۆزىگە مۇناسىب ھالدا، ئۆز يولىدا مۇئامىلە قىلىش.

كەمەند بوغقۇچ، سىرتماق، تۇزاق؛ ئاغامچا، ئارقان.

كەمىن پانالىق، خىلۋەت.

كەمىنگاھ پانا، دالدا، بۇشۇرۇنىدىغان جاي.

كەۋن ھالەت، ھال، ئەھۋال، چاغ.

كەۋنى مەكان يارلىق، مەۋجۇدات، ئالەم، دۇنيا.

كەيانى ئىراننىڭ قەدىمكى كەيان سۇلالىســدىن بولغان شاھلارنىڭ لەقەبى.

كۇبرا ئەڭ چوڭ، ئەڭ كاتتا.

كۇھ تاغ. كوھى تەي — تەي تېغى؛ كوھى قاف — قاف تېغى.

كۇشاد ئوچۇق، ئېچىلغان، بوشىتىلغان.

كۇشتى چېلىشماق، چېلىشچىلىق.

كۇشتىنگىر چېلىشچى، پەلۋان.

كۇللىھاي ھەنتىۋاسى، پوتۇنلەي، بارچە، ئومۇمىسى.

كۇنىيەت ئىسىم بېشى.

كوس چوڭ ناغرا.

كىبار كاتتىلار، چوڭلار، ئۇلۇغلار.

كىردار قىلىق، رەۋىش، تەرز، تۇرق، كۆرۈنۈش.

كىردىگار ياراتقۇچى.

كىسۋەت ئىگىن - ئاياغ، كىيىم - كېچەك.

كىشۋەر مەملىكەت، ۋىلايەت.

كىينە ئاداۋەت، ئۆچ، گىنە.

گ

گاۋ ئۆي، ئۆكۈز. گاۋسالەپەرەست — ئۆيپەرەست، ئۆيگە چوقۇنغۇچى.

گەردىش ئايلىنىش، كۆمتۈرۈلۈش، ئۆتۈش؛ چەمبەر؛ تەتۈر پەلەك.

گەرم ① ئىسسىق، قىزىق، قىزغىن؛ ② ئوچۇق چىراي؛ ③ ئاچچىقى تېز؛ ④ چاققان.

گەز ئوقيانىڭ پەرسىز ئوقى؛ گەزكىرتىپ — ئوقلاپ، كىرىچنى بەتلەپ (تارتىپ).

گەلۇبەند بويۇن باغ، بويۇن مونچاق.

گەنج قىممەتلىك مال - دۇنيا (ئالتۇن، كۈمۈش، لەلى - ياقۇت ۋە باشقىلار)، خەزىنە.

گۇدازىش ئېرىمەك، كۆيمەك.

گۇزار ئۆتەش، ئۆتمەك.

گۇزەر ئۆتمەك، كەچمەك، ئۆتەرجاي.

گۇستاخ ھېيىقماس، تارتىنماس، كەپسىز.

گۇشە بۇلۇڭ، خىلۋەت، ياقا؛ نەرسىنىڭ بىر ئۇچى.

گۇشۋەرە سىرغا، زىرە.

گۇنا-گۇن رەڭمۇ رەڭ، تۈرلۈك رەڭدە.

گۇڭ گاچا، تىلسىز.

گوفتەگوي سۆزلەشمەك، گەپ تالاشماق؛ گەپ ـ سۆز، مۇنازىرە.

گۇمراھ يولدىن ئازغان، ئاداشقان.

گۇۋارا مەزىلىك، يېيىشلىك، سىڭىشلىق.

گور ياۋا ئېشەك، قۇلان؛ بەھرامنىڭ لەقىمى.

گوركەن گوركەش، گور قازغۇچى.

گوشەنىشىن خىلۋەتكە كىرگۈچى؛ دەرۋىشلىك ھاياتىدىكى كىشى، ئۆزىنى خالىيغا ئالغۇچى.

گوي ئات ئۈستىدە تۇرۇپ ئوينايدىغان توپ، ياغاچ پومزەك.

گىرد ئەتراپ، چۆرە، ئايلانما، قىرغاق.

گىرىھ تۈگۈن، چىگىش، قىيىن، تەسلىك.

گىريە يىغا، قاتتىق يىغلىماق.

گىسۇ چاچ، كوكۇل.

گىلكار لايچى، سۇۋاقچى، تامچى.

ل

لات ئەرەبلەرنىڭ ئىسلامدىن ئىلگىرى چوقۇنغان بۇتلىرىنىڭ نامى.

لاجەرەم چارىسىز، نائىلاج؛ شۈبھىسىز؛ ئەلۋەتتە، شۇنىڭ ئۈچۈن.

لادە ئەخمەق، دۆت، ئەقىلسىز.

لاش تاپ، ئۆلگەن نەرسىنىڭ جەسىدى.

لاللىق گاچىلىق، تىلسىزلىق؛ گەپ قىلالماسلىق، گەپ قىلالماي قېلىش، ھەيرانلىق.

لەھۋە ئويۇن ـ تاماشا.

لەئىن لەنىتى، لەنەتلەنگەن.

لەرزە — تىترەش، تەۋرەش، قىمىرلاش، مىدىرلاش.

لەزىز — لەززەتلىك، مەزىلىك، تاتلىق.

لەك — يۈز مىڭ (ئون تۈمەن)

لەڭ — ئاقساق، چولاق.

لەۋۋات — بەچچىۋازلىق.

لۇيى — ناھايىتى ئۇستا، چىۋەر، پاراسەتلىك.

لۇتف — ياخشىلىق، رەھىمدىللىق، مەرھەمەت، مۇلايىملىق.

لىسان — تىل. لىسانۇت تەير — قۇشلار تىلى.

لىۋا — تۇغ، بايراق، ئەلەم.

م

ماھتاب — ئايدىڭ، يورۇق كېچە.

مادە — چىشى، ئۇرغاچى.

مانەند — ئوخشاش، مىسلى، ئوخشاشلىق.

ماندە — ھارغىن، ھارماق، ھالسىزلانماق.

مايە — خورۇج، ئۇل، ئوغۇت؛ ئاساس، دەسمايە؛ ئەسلى ماددىسى.

مەئاش — تىرىكچىلىك، ياشاش، مائاش، تىرىكچىلىك نەرسىلىرى.

مەبنى — ياسالغان، پەيدا قىلىنغان.

مەبئۇس — ئەۋەتىلگەن. ۋەكىل قىلىنغان.

مەئبۇد — ئىبادەت قىلىنغۇچى، ئىبادەت قوبۇل قىلغۇچى.

مەئتەل — توختاپ قالماق. قاراپ قالماق، ئىش ئاقسىماق.

مەتلۇب — تەلەپ قىلىنغان، ئىستەلگەن.

مەھازىر — مەزە، يىمەك - ئىچمەك.

مەھر — نىكاھ ئالدىدا ئەر تەرەپىدىن خوتۇنغا تۆلۈنۈشى

شەرت قىلىنغان پۇل. «مەھر» بىلەن «كابىن» بىر مەنىدە.

مەھز پەقەت؛ چوقۇم؛ نوقۇل، راسا، تازا.

مەھشۇر قاتاردا بولماق، چاقىرىلماق، توپلانماق.

مەھمىل كاجۋا، تۆگە ئۈستىگە ئورنىتىلىپ، ئادەم چۈشىدىغان سېۋەت.

مەرغىزار ئوتلاق، يايلاق.

مەرغۇب لايىق، يېقىملىق، ياقىدىغان، سۆيۈملۈك.

مەرفۇئ كۆتۈرۈلگەن، يۈكسەلدۈرۈلگەن.

مەزەممەت ئەيىپلىك، يامان؛ خورلاش.

مەئزۇر ئۆزۈرلۈك، كەچۈرۈلگەن، ئەپۇ قىلىنغان، ئۆزىنى ئۆزۈرلۈك ھېساپلىماق.

مەئزۇل ① بوشىتىلغان، ئىشىدىن قالدۇرۇلغان، خىزمەتتىن ئېلىپ تاشلانغان؛ ② يوقىتىلغان يوقالغان، كەتكەن.

مەساھەت يەر ئۆلچەش، تاناپلاش؛ كەزمەك.

مەسافەت ئارىلىق، ئۇزاقلىق، يول، مۇساپە.

مەستۇر يېزىلغان، قۇرلارغا (سەتىرلەرگە) كۆچۈرۈلگەن.

مەسرۇر خۇرسەن، خوشال.

مەئسىيەت گۇنا، خاتالىق، ئەيىپ.

مەئشەر ① كىشىلەر كۆپچۈلۈكى، جامائەت؛ ② يىغىن، يىغىلىش.

مەشگ تۇلۇم، سوغا.

مەشۋەرەت كېڭەش، كېڭىشىش، مەسلىھەت.

مەغمۇم غەملىك، غەمكىن.

مەئقىر ۋاڭ-چۇڭ، ۋار-ۋۇر.

مەقھۇر قەھرى غەزەپكە ئۇچرىماق.

مەللاھ قېيىقچى، كېمىچى.

مەلامەت مالاللىق، كۆڭلى ئاغرىش، كۆڭلى قالماق،

سىقىلماق.

مەلەكىل مەۋت ئۆلۈم پەرىشتىسى.

مەلۇھە چىرايلىق، كېلىشكەن، خۇش رەپتار.

مەلىھ چىرايلىق، گۈزەل؛ تاتلىق، شىرىن.

مەمنۇئ مەنئى قىلىنغان، تەقىقلەنگەن.

مەنجەنەق سېپىل - قورغان ئىچىگە تاش ئاتقۇچى ياكى ئوتلۇق پومزەك ئاتقۇچى قورال، قەدىمكى زەمبىرەك.

مەنزەر ① كۆرۈنۈش، تۈرق، قىياپەت، سۈرەت؛
② نەزەر تاشلانغان جاي، كۆز چۈشكەن جاي.

مەنسۇخ بىكار قىلىنغان، ئىستىمالدىن قالدۇرۇلغان، رەد قىلىنغان.

مەۋاشى ① ئۆي ھەيۋانلىرى، يۈك توشۇيدىغان چار پاي؛
② چېقىمچىلىق، كۆڭلى قارىلىق.

مەۋئىد ۋەدىلەشكەن، كېلىشىپ قويغان.

مەيسەرە سول، جۇۋانغار (قوشۇننىڭ سول قانىتى).

مەيمەنە ئوڭ، ساغ، برانغار (قوشۇننىڭ ئوڭ قانىتى).

مۇئاخەزە ئەيىپلاش، كۆڭلىگە ئېلىش، يامان ئالماق.

مۇئايەنە كۆزدىن كېچۈرۈش، قاراش، نەزەردىن ئۆتكۈزۈش.

مۇئەككەل ۋەكىل قىلىنغان (كىشى)، بىرەر ئىش تاپشۇرۇلغان كىشى.

مۇئەييىد قوللىغۇچى، قۇۋۋەتلىگۈچى، مەدەت بەرگۈچى.

مۇبارىز يەككىمۇ يەككە ئۇرۇشقۇچى، بىرمۇبىر ئېلىشقۇچى، جەڭگىۋار.

مۇباھ رۇخسەت قىلىنغان، قىلىسىمۇ يا قىلمىسىمۇ بولىدىغان (ئىش - ھەركەت)

مۇبەررا خالى، ئازاد، خالاس قىلماق.

مۇتەئەسسىف باشقىچە قارىغۇچى، بىر تەرەپلىمە قارىغۇچى،

سۆز -چۆچەك قىلغۇچى، ئۆز پىكرىدە تۇرۇۋالغۇچى.

مۇتەئەللىم ئەلەم تارتقۇچى، دەرتمەن.

مۇتەھھەرات پاك، تازا؛ پاكلانغان، تازىلانغان.

مۇتەھەييىر ھەيران بولماق، تاڭ قالماق.

مۇتەھھەرە تاپ-تازا، پاكىزە.

مۇتەسەددى باشلامچى، تەشەببۇسكار، باش بولغۇچى. ۋەلى مۇتەسەددى-پادىشاھنىڭ بىرىنچى ۋارىسى، تەخت ئىگىسى.

مۇتەسەررىف ئىگىلىك قىلغۇچى؛ بىرەر ئىشنى خالىغانچە بىجىرەلىغۇچى، ئىختىيارىغا ئالغۇچى.

مۇتتەسىل تۇتاش، ئۈزلۈكسىز.

مۇتتەفىق ئىتتىپاقلاشقان، مۇۋاپىقلاشقان؛ پىكىرداش.

مۇتتەقى تەقۋادار، پەرھىزكار، گۇناھ ئىشلاردىن ساقلانغۇچى.

مۇتەفەررىق بىر-بىرىدىن پەرق قىلغان؛ چېچىلغان، پارچە-پارچە، تارقاق.

مۇئتەمەد ئىشەنچلىك، ئىتىمادلىق.

مۇتەۋەتتىن ۋەتەن تۇتقۇچى، تۇرغۇچى، تۇراقلىق، يەرلەشكەن، جايلاشقان.

مۇترىب ① چالغۇچى، سازەندە، ناخشىچى؛ ② ئوخشىتىشتا: زوھرا (ۋېنېرا) يۇلتۇزى.

مۇتىئ ئىتائەت قىلغۇچى، بويسۇنغۇچى.

مۇجادىلە جىدەللەشمەك، تالاش - تارتىش.

مۇجاۋىر تۇرغۇن، تۇراقلىق، ئۆز جايىدا دايىم ياشىغۇچى (مۇساپىرنىڭ تەتۈرسى).

مۇجەئئەد بۇدرە (چاچ).

مۇجەررەد ① يالاڭغاچ، تەنھا، خالى؛ ② ئازاد؛ يەككە،

يالغۇز؛ ③ بويتاق، تۆيلەنمىگەن.

مۇجەررەدات تەنهالىق، يالغۇزلۇق، بويتاقلىق.

مۇهاربە ئۇرۇش، جەڭ.

مۇهازىرە سۆزلەشمەك، گەپ قىلماق؛ نۇتۇق، دوكلات؛ لېكسىيە.

مۇهەييا تەييار، تەييارلانغان، هازىرلانغان.

مۇهتەسىب شەرىئەتكە خىلاپ ئىشلارنى تەكشۈرگۈچى (ئىهتىساب ئەتكۈچى)؛ بازاردا جىڭ - تارازۇ، نەرقى - باهانى نازارەت قىلغۇچى.

مۇهلىك هالاك قىلغۇچى، ئۆلتۈرگۈچى.

مۇهمەل كېرەكسىز، تاشلاندۇق؛ يارامسىز، مەنىسىز، قاملاشمىغان.

مۇخاتىرە خەتەرلىك، قورقۇنچلۇق،

مۇخالەفەت ئەپلەشمەسلىك، تەتۈرسىچە قىلماق، قارشىلاشماق.

مۇخالىئە ئېلىپ تاشلاش، قالدۇرۇش (خىزمەتتىن)؛ ئورنىغا باشقىنى قويماق.

مۇخالىف تەتۈر، تەسكىرى، زىت.

مۇختەلىف هەرخىل، تۈرلۈك - تۈمەن، پەرقلىق، ئىختىلاپلىق.

مۇدەۋۋەر يۇمىلاق، دۈگىلەك.

مۇردار ناپاك، ئۆزى ئۆلگەن هايۋاننىڭ جەسىدى، نىجىس.

مۇرەسسەئ ① ئېسىل تاشلار، ئۈنچە - مەرۋايىت بىلەن بېزەلگەن، لەئلى ياقۇتلار قادالغان؛ ② شېئىردا: ئىككى مىسرادىكى سۆزلەرنىڭ هەر جەهەتتىن بىر - بىرىگە ماس ۋە ئاهاڭداش بولۇپ كېلىشى.

مۇزاهىم ① زەهمەتلەر، مۇشەققەتلەر؛ ② رەنجىتكۈچى، تىنچسىزلاندۇرغۇچى، تەڭلىككە سالغۇچى.

مۇزەللەت — خارلىق، پەقىرلىق، ھەقىرلىق.
مۇزد — ئىش ھەققى، خىزمەت ھەققى؛ تۆلەم.
مۇساﺋىدە — ياردەم قىلىش، قولايلىق، ئوڭۇشلۇق.
مۇسەببەبۇل-ئەسباب — سەۋەبلەرنىڭ سەۋەبچىسى. مۇسەببەب—سەۋەبچى، ئەسباب—سەۋەبلەر.
مۇسەللەھ — قوراللىق، قوراللانغان.
مۇسەللەھ — ئوبدان، ياخشى، تەل-تۆكۈس.
مۇسەللەت — ئىلكىگە ئالغۇچى، باشقۇرغۇچى، ئۈستۈنلۈك قىلغۇچى، غالىب، ھۆكۈمران.
مۇستەجاب — قوبۇل بولغان، تەلىپى قوبۇل قىلىنغان.
مۇستەھىق — مۇناسىب، ھەقلىق.
مۇسەممەن — سەككىزلىك، سەككىز قىرلىق.
مۇسھەف — كىتاب، رىسالىلەر توپلىمى، قۇرئان.
مۇشابىھ — ئوخشايدىغان، ئوخشىتىلغان، ئوخشاش، شەكىلداش.
مۇشتەمىل — ئۆز ئىچىگە ئالغۇچى، قاپلىغۇچى، دائىر، ھەققىدە.
مۇشەررەف — شەرەپلەنگەن، شەرەپلىك، شەرەپكە ئىگە بولغان. بىرەر ياخشىلىققا ئېرىشكەن.
مۇغ — ① مەجۇسى، ئوتپەرەست، ئوتقا چوقۇنغۇچى؛ ② كۆچمە مەنىسى؛ مەيپۇرۇش، مەيچى.
مۇغەننى — نەغمىچى، ناخشىچى، سازچى.
مۇغىل — پايدىلىق، نەپ بېرىدىغان، ئوبدان.
مۇفەسسىر — تەپسىر قىلغۇچى، شەرھىلىگۈچى.
مۇفسىد — پاساد تېرىغۇچى، بۇزغۇچى، زىيانلىق.
مۇقاتىل — جەڭگىۋار، جەڭچى، كۈرەشچى.
مۇقەللىد — تەقلىد قىلغۇچى، دورىغۇچى.
مۇقەييەد — باغلانغان، بەنت قىلىنغان، تۇتۇش قىلغان، قەيد قىلىنغان.

مۇقەييىم باھالىغۇچى، بۇدىغۇچى، قىممىتىنى چاغلىغۇچى.

مۇلايىمەت يۇمشاقلىق، مۇلايىملىق؛ مۇۋاپىقلىق.

مۇلزەم يېڭىلگەن، بەسلىشىشتە يېڭىلىپ سۈكۈت قىلغان، خىجالەتتە قالغان، ئىزا تارتقان.

مۇمىد ① مەدەدچى، كۆمەكچى، ياردەمچى؛
② سوزغۇچى، ئۇزارتقۇچى.

مۇنادىي جارچى، بىر ئىش خەۋەرنى توۋلاپ ئېلان قىلغۇچى.

مۇنازەئەت جاڭجال، نىزائىلاشماق، جىدەل، تالاش - تارتىش.

مۇنەززەھ پاك، ساپ، تازا، روشەن.

مۇنەسسىق ئىككىگە بۆلگۈچى، تەڭمۇ تەڭ بۆلگۈچى (قىلغۇچى)، ئىنساپ بىلەن ئايرىغۇچى.

مۇنەۋۋەر نۇرلۇغ، روشەن، يورۇغ.

مۇنشى ① كاتىب، خاتىربىلگۈچى، دەپتەرگە يازغۇچى؛
② كۆچمە مەنىسى: ئەتارۇد (مېركۇرىي) يۇلتۇزى.

مۇنىر نۇر بەرگۈچى، يورۇتقۇچى، پارلاق. رەبى مۇنىر —روشەن پىكىر، ئوچۇق پىكىر.

مۇنئىم نىئمەت بەرگۈچى، رىزق بەرگۈچى، تويدۇرغۇچى.

مۇۋائەزە ۋەز نەسىھەت، ئۇگۇت.

مۇۋاخەزە سۈرۈشتۈرۈش، كەيىنگە كىرىۋېلىش؛ قىيىن - قىستاق، تەڭلىككە سېلىش.

مۇئىززۇددەۋلە دۆلەتنىڭ ئىززىتى، دۆلەتكە (خەلىفىلىككە) ئىززەت كەلتۈرگۈچى.

موي چاچ، تۈك، موي.

مىھار تىزگىن؛ ئاغامچا؛ بۇرۇندۇق.

مىھتەر ① ئۇلۇغ، كاتتا؛ ② ئەلچى؛ ③ سۇنايچىلار باشلىقى.

مىھرگان كۈز ئايلىرىدىن بىرى، كۈز ئوتتۇرىسى؛ كۈزگى ھېيت. ئەرەبچە مىھرجان.

مىساس سىلاش، قولى بىلەن ئىشقىلاش، قولىنى تەككۈزۈش.

مىساق ۋەدە، سۆزىدە تۇرماق.

مىسۋاك چىش تازىلىغۇچ، چىش تازىلايدىغان مەخسۇس ياغاچ.

مىنقاد بويسۇنغۇچى، ئىتائەت قىلغۇچى.

مىنۋال ئۇسۇل، يوسۇن، قائىدە، ھالەت، رەۋىش.

مىيئاد ۋەدىلەشمەك؛ ۋەدە جايى، پەيتى.

مىيانە ئوتتۇرا، ئارا.

مىيل ① تۇرا، بىر مۇساپىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلىنغان مۇنارە، لەنگەر؛ ② بايراق ۋە مۇنارە ئۈستىگە ئورنىتىلغان ئۈچلۈق قۇببە. ③ قەۋرىگە قادالغان تۇغ؛ ④ ئۈچلۈق ۋە ئۆتكۈر (نەشتەر-دەك) ئەسۋاب؛ ⑤ كۆزگە سۈرمە تارتىدىغان پەلكۈچ.

ن

نابىنا كۆرمەس، كۆرمىگۈچى.

نابىك ئوسال، ئەسكى، يامان؛ پايدىسى يوق.

ناپەيدا كۆرۈنمەس، ئېنىقسىز، تۇتۇق، مەخپىي، يوشۇرۇن.

ناتىق سۆزلىگۈچى، نۇتۇقچى.

ناچىز كەم، كەمتۈك؛ بىچارە.

نازىل چۈشكەن، ئىنگەن.

ناسەزا نالايىق، نامۇناسىپ؛ ناپا؛ كەمسىتمەك.

ناسۇفتە قول تەگمىگەن، پاكىزە، تىشىلمىگەن.

ناسىپاس شۈكرسىزلىق: مىننەتدار بولماسلىق.

نافه ئىپار، مۇشك، خۇشبۇيلۇق.
ناقىس نۇقسانلىق، كەمچىلىكى بار، چولتا.
ناكار يارامسىز، ئىشقا يارىماس، تەسىرسىز.
نامەشرۇئ شەرىئەتكە سىغمايدىغان، ناتوغرى، قانۇنسىز.
نامزەد بىر كىمگە بېغىشلىغان، ئۇنۇتۇپ قويۇلغان؛ ئالدىن بەلگىلەنگەن.
نامۇراد تىلىكىگە يېتەلمىگەن، مەھرۇم؛ ئىلاجىسىز، بىچارە.
نايىب ئورنىنى باسقۇچى، ئىز باسار.
نەبەتىيان نەبەتىلەر (مىلاددىن ئىلگىرى ئىران ۋە پەلەستىنىنىڭ جەنۇبىدا ياشىغان بىر مىللەت.)
نەبۇۋۋەت پەيغەمبەرلىك.
نەجەششۇئ ئاچكۆز، تويماس.
نەجەند غەمكىن، مۇڭلۇق، قايغۇلۇق، سولغىن؛ ئاچچىق.
نەھار كۈندۈز؛ ئەتىگەنلىك غىزا.
نەھجەت يورۇق، روشەن.
نەھىف ئورۇق، ئاۋاق، نىمجان.
نەدىم يېقىن خىزمەتكار، ھەمسۆھبەت.
نەر ئەركەك (ھايۋاننىڭ ئەركىكى)
نەززارە ① قاراش، كۆز سېلىش، نەزەر سېلىش؛ ② تاماشا.
نەزىير ئوخشاش، ئوخشايدىغان.
نەسر ① تىزىلمىغان، تارقاق؛ چاچما، پىروزا؛ ② قۇرغۇي؛ ③ ياردەم، كۆمەك؛ زەپەر، غەلىبە.
نەشات سۆيۈنمەك، خوش بولماق.
نەقبە تۆشۈك، لەخمە.
نەقدىنە نەق پۇل؛ قىممەتلىك مال.
نەۋازىش ياخشىلىق قىلىش، ئىلتىپات، مەرھەممەت

قىلمىش؛ ئەركىلەش.

نەۋافىل — نورمىدىن تاشقىرى ئىشلار، ئىختىيارى ئۆتىلىدىغان ۋەزىپىلەر.

نەۋبەر — ياش نوتا، يېڭى كۆكلەۋاتقان دەرەخ - قىيا.

نەۋرەش — يېڭى ئۆسۈۋاتقان، ياش.

نەۋئ — خىل، تۈر، ياڭزا.

نەۋئى — بىر ئاز، ئازراق. ئانچە-مۇنچە.

نەۋيسەندە — خەت يازغۇچى، كاتىپ.

نۇجۇم — يۇلتۇزلار.

نۇكتە — نازۇك مەنىلىك سۆز، مەنىسى چوڭقۇر ۋە چىرايلىق سۆز.

نىتەئ — چەم سۇپۇرا (كاللىسىنى كېسەر چاغدا گۇناھكار ئولتۇرىدىغان جاي.

نىدا — قىچقىرىق، چاقىرىق، ئۈندەش.

نىزائ — تالاش - تارتىش، مۇنازىرە.

نىسار — پىدا بولماق؛ بېغىشلىماق، جاچماق، چاچقۇ.

نىست — يوقالغان، يوق، نابۇد.

نىشات — سۆيۈنۈش، خوش.

نىشىن — سۆز بىرىكمىسىدە «ئولتۇرغۇچى، ياشىغۇچى» مەنىلىرىدە كېلىدۇ: تەخت نىشىن — تەختدە ئولتۇرغۇچى؛ سەھرا نىشىن — سەھرادا ياشىغۇچى؛ خىلۋەت نىشىن — خىلۋەتتە ئولتۇرغۇچى؛ مەسنەد نىشىن — ئەمەلدار.

نىگاھبان — قاراۋۇل، كۆزەتچى، ساقلىغۇچى، ئىدارە قىلغۇچى.

نېك — ياخشى، چىرايلىق.

نېكۇكار — ياخشى ئىش قىلغۇچى، ئوبدان ئەمەل قىلغۇچى، توغرا ئىش بىلەن شۇغۇللانغۇچى.

ۋ

ۋاجىبات ۋاجىبلار، بىجىرىلىشى زۆرۈر بولغان ئىش-ئەمەل، ئورۇنلاشقا تېگىشلىك.

ۋارىد كەلتۈرۈلگەن، كىلىدىغان، يېتىپ كەلگەن، كىلىشكە تېگىشلىك بولغان.

ۋالە مەپتۇن، بېشى ئايلانغان.

ۋاۋىلە ۋاقىرىماق، چۇقان سالماق.

ۋەجەھ ئۇدۇل، يۈزتۇرا.

ۋەرزىش ئادەت، كۆنۈكۈش، مەشق.

ۋەزىئ تۇۋەن، پەس؛ ئاددى خەلق.

ۋەزىغە مائاش، ئايلىق، نەفەقە.

ۋەسىئ كەڭ.

ۋەسى ۋەسىيەتنى ئىجرا قىلىشقا بەلگىلەنگەن كىشى، ۋەسىيەتنى ئىجرا قىلغۇچى.

ۋەفد ۋەكىللەر ئۆمىكى، ئەلچىلەر ئۆمىكى.

ۋۇرنا مەئىدۇد ساناالغان چرايلىق، ساناقلىق يىگىت، ئالدىنقى قاتاردىكى.

ۋۇقۇئ بىرەر ئىش ياكى نەرسىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشى، پەيدا بولۇش، ۋۇجۇدقا چىقىش.

ۋىسالە ۋاستە، سەۋەب؛ ياخشى ئەمەل بىلەن خۇدانى خۇرسەن قىلماق.

ئۇ

ئۇجرە ئىش ھەققى، ئايلىق، ئەجىر.

ئۇرزە نىشان، مەقسەد، نىيەت.

ئۇزلەت چېكىنىش، كىشىلەردىن چەتلەشمەك،

ياالغۇزلۇقنى خاھلاش.

ئۇمەرا — ئەمىرلەر، بەگلەر.

ئۇممىي — ئوقۇش - يېزىشنى بىلمىگەن، ساۋاتسىز.

ئۇنىس — يېقىنلىق، چىن دوستلۇق، ئۈلپەت.

ئۇقىيە — پۇل بىرلىكى— 12 دىرھەمگە تەڭ، ياكى ئېغىرلىق ئۆلچەم بىرلىكى— 37.4 گىرام.

ئى

ئىبا — تارتىنىش، قورۇقۇش.

ئىبتىلا — مۇبتەلالىق، دۇچ كەلمەك، ئۇچراش، بېرىلىش.

ئىتاب — قەھر، غەزەپ، ئاچچىق، قىيناق.

ئىتمام — تاماملاش، تۈگەش، تۈگىتىش، پۈتكۈزۈش.

ئىئتىماد — ئىشەنمەك، تايانماق؛ ئىشەنچ، تايانچ.

ئىجمالەن — ئومۇمەن، ئومۇمەن ئالغاندا، قىسقىچە.

ئىھتىساب — ھىساب ئالماق، تەھقىقلەش، تەكشۈرۈش.

ئىھتىمام — تىرىشماق، غەيرەت قىلماق، ئەھمىيەت بەرمەك.

ئىھرام — چەكلەنگەن ئىشلارنى قىلماسلىق؛ ھەج قىلغۇچىلار ھەجنى نىيەت قىلىپ (ھەرەمگە كىرىشتىن ئىلگىرى) ئۇچىسىغا ئارتىۋالىدىغان (تىكىلمىگەن) يېپىنچا.

ئىخراج — خارىج قىلىش، چىقىرىش، ھەيدەش، سۈرۈش.

ئىزدىھام — چۆكمەك، يوقاپ كەتمەك.

ئىستىخارە — چۈش ئارقىلىق پال كۆرمەك، يەنى كۆڭلىدىكى مەقسەدنىڭ ھاسىل بولۇش ياكى بولماسلىقىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن، تۈش كۆرۈشنى نىيەت قىلىپ ئۇخلاش.

ئىستىسقا — ①قېرىنغا سۇ چۈشۈش (سۇ يىغىلىش كېسىلى)؛

② يۆل - يىغىن تىلەش.

ئىستىقامەت تۇرغۇنلۇق، ساقلىق؛ چىدام، چىدامىلىق.

ئىستىلاھ ئاتالغۇ، تېرمىن.

ئىسناد نىسبەت قىلماق، ئىشەنمەك، تايانماق؛ قىلغان دەپ بىلمەك، يىپ ئۇچى ھىسابلىماق.

ئىقاب كاشىلا، توسۇق، ئاقىبەت.

ئىقتىدام ئەگەشكۈچى، چاقىرىلغۇچى؛ قەدەم يوللىرى، يۈرۈشلىرى.

ئىناد قىيىقلىق، بويۇن تاۋلىق، گەدەنكەشلىك.

ئىنتىقال كۆچمەك؛ ئۆلمەك، كۆچۈرمەك، يۆتكىمەك.

ئىنقىياد بويسۇنماق، ئىگىلمەك، بېرىلمەك.

ئىيدگاھ ھېيت - بايرام بولىدىغان جاي.

ئىيسار بېغىشلاش، تۇتۇش، بېرىۋەتمەك.

ئىۋەز ئورنىنى باسىدىغان، تەڭ قىممەتلىك، ئەجرى ئۈچۈن، بەدەل.

ئىيال خوتۇن، بالا - چاقا، ئائىلە.

ي

يارغار ئايرىلماس دوست، ھەمرا.

يارلىقار ئەپۇ قىلماق، كەچۈرمەك.

يازىندەۋاستا زەردۇشتىنىڭ مۇقەددەس كىتابى. ئۇ بىر قانچە قىسىم بولغان «گاتاھا» (قىسمەت - تەقدىر نوغرىسىدا)، «شامىل سۇرۇدھا» (تىگىشلىك ناخشا-قوشاقلار)، «ياسنا يايىسنا» (تەكەللۇپلەر ھەققىدە)، «نەدىدا» (زىدلىق قانۇنلىرى)، «خوردا ئاۋىستا» (مەخسۇس دۇئالار) ۋە باشقىلار. بۇنى «ئاۋىستا»، «ئابىستان»، «ۋۇستا»،

مۇھەررىر : **ئەركىن نىياز**
مۇقاۋىنى لاھىيىلىگۈچى : **رىزۋان تۇردى**
كوررېكتور : **ئەخمەت ھېمىت**

تارىخىي تەبەرى

نەشرگە تەييارلىغۇچى : ئىمىن تۇرسۇن
ش ئۇ ئا ر ئاز سانلىق مىللەت قەدىمكى ئەسەرلىرىنى توپلاش ،
رەتلەش ، نەشر قىلىشنى پىلانلاش رەھبەرلىك گۇرۇپپا ئىشخانىسى

850×1168 مم، 1/32؛ باسما تاۋاق : 24
1996 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنى

ئىچكى ماتېرىياللارنى بېسىشقا رۇخسەت قىلىش نومۇرى : 2116

编　　辑:艾尔肯·尼亚孜
封面设计:热孜万·吐尔地
校　　对:艾合买提·伊米提

泰伯里史

（维吾尔文）

整理者:伊明·吐尔逊
新疆维吾尔自治区少数民族古籍搜
集、整理、出版规划领导小组办公室

开本 850×1168 毫米 1/32　　24 印张
1996 年 7 月 1 日

内部资料准印证第 2116 号